

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Her Hakkı

Gazetesine aittir

UNVANIN hem en mühim ve en güzeli yerinde kurulmuş olan İstanbul yüzyıllar boyunca aynı zamanda dünyanın hem en mühim ve en güzel şehri sayılmış ve bu şöhreti günümüze kadar devam etmiştir.

En mühim şehir olmak vasfını ona, evvelâ bulunduğu yer kazandırmıştır: İstanbul, Asya ve Avrupa kıt'alarının birleştiği noktada kurulmuştur. Bunun için ilk zamanlarından beri hem askerî ve hem de ticarî bakımdan büyük stratejik önem taşımıştır. Daha sonra da sadece bir Roma şehri olarak kurulduğu halde, zamanla bu imparatorluğun başkenti Roma kadar önem kazanmıştır ve hattâ S30 tarihinden itibaren resmî başkent hâlini almış, 470 yılında Bata Roma'nın yıkılışı üzerine Doğu Roma İmparatorluğunun merkezi olmuş, bu olay ise ilk çağlar tarihinin kapanarak Ortaçağlar tarihi nin açılmasının başlangıcı sayılmıştır, İstanbul, böylece 330 tarihinden itibaren 140 yıl Roma ve Ortacajhn başlamasından 983 yıl müdde&e Doğu Roma tımparator-luğumii merkezi olarak dünyanın en mühim şehri sayılmış, 1453 yılında Türkler tarafından ebediyen alınması ise, Ortaçağın sona ermesiyle yeni çağ tarihinin başlamasına sebep olmuş ve ondan son ra tek benzeri Roma imparatorluğu olan Osmanlı Türk imparatorluğunun merkezi olarak büyük Önem kazanmıştır. Bu hal • Anka-fa'nın Türkiye Cumhuriyetinin başkenti Oân edilmesine kadar, yani 470 yıl öevam etmiştir, İstanbul başkent olmaktan çıktık-

tan sonra Türkiye'nin en önemli şehri vasfını yalnız- siyasî mânâda kaybetmiş, lâkin diğer özellikleriyle bu vasfını devam ettirmiştir. Bu özellikleri ise en büyük, en ka labalık, en güzel, çeşitli ve değişik medeniyet ve kültür eserleriyle bunların kalıntılarına en Jazîa sahip bulunan, Türk ilim, fikir ve san'at âleminin nabzının -vurduğu, en güzel Türkçenin konuşulduğu, en ince Türk görenek ve -geleneklerinin yaşadığı bir şehir oluşu, üstelik askerî ve ticarî alanda stratejik önemini muhafaza edişi ve bu arada bilhassa millî endüstrinin merkezî bulunuşudur, tşte. bunlardan dolayı bütün dünyada Türkiye denince İstanbul'un hemen akîa gelmemesi imkânsızdır. Bu şehir, Türk milletinin her zaman iftiharî olmuştur ve iftiharî olarak kalacaktır.

Dünyanın en güzel yeri Türkiye ve Türkiye'nin en güzel yeri İstanbul'dur.

İSTANBUL'UN ~ KURULUŞU

İstanbul'un kuruluşu hakkında Bata ve Doğu rivayetleri ,aynıdır. Batı rivayetlerine göre İstanbul'un bulunduğu yer, İsa'nın -. doğusundan sekiz vüz yıl evvel bile meskûndü. Burada "bâzı eski Yunan

kavimlerinin -oturduğu ileri sürülmekte, bununla beraber îsîm teri tasrîh olunmamıştır. Tabîîdir ki, bunların burada bir şehir kurmuş »elmaları bahis koTiusu'de- ' ; ğildir. -Nihayet kıyılardaki bazı köylerde yaşadıkları tahmin edfl-t mektedir. Ayrıca bu kavimler, bu bölgenin ilk sakinleri de değillerdir. Çünkü kadılarda tas devrin-den itibaren çeşitli kültürlerin

kalıntılarına rastlanmıştır. Demek ki, tarihî devirlerden evvel bile buralarda insanlar yaşamışlardır. Boğaziçi, batıda Bosfor diye anılır. Bu kelime Bosphoros (Bosforos) sözünün kısaltılmış bir şeklidir, «öküz geçidi» anlamını taşır ve Bovis (Öküz) ve Foros (Geçid) kelimelerinin birleşmesinden hâsı J olmuştur.

Mitolojik söylentilere göre. aslen bir Finike'li olan tnaküs evvelâ Mısır'da yerleşmiş ve bir müdder sonra yanında bir kısım Mısırlılar, Finîkeliler ve Araplar bulunduğu halde Mora'ya gelerek İsa'nın doğuşundan 1850 yıl evvel Argolid hükümetini kurmuştur. Yan - Tanrı olarak kabul edilen İnaküs'ün İyo adlı bir kızı vardı. Yunan Tanrılarının en kudretlisi ve insanların ve Tanrılarının hükümdarı sayılan Zevs bu kıza âşık olunca karısı gök ve ay tanrıçası Hera kıskandığından ondan korumak için sevgilisini bîr buzağıya çevirdi. Hera durumu öğrenerek bu -buzağıyı istedi Zevs bunu reddedemedi. Hera, buzağıyı yüz gözlü Argos'un muhafazasına verdi. La'î A, yine tanrılardan biri olan Merkür, muhafızı çaldığı kavalın nağmeleriyle uyutup öldürdükten sonra İyo'yu kurtardı. Henüz r--uzağ> hâlinde bulunan İ-yo, Hera kendisini tekrar yakalamasın diye Boğazi vüzerek geçti. Hera ona 'bir karasinek musallat etti. İyo. bundan kurtulmak için dünyayı dolaşıp sonunda Mısır'a gittiğe orafla 'bu-ülke halkı tara-ftidsn, tziR "8fî!vla tanrıça olarak kabul edi'rîi tste. Boğaziçi bu vtiz' den Bovîs Foros ve daha sonra Bosfor diye anıldı. Bpeazici. Fini-k°H!erin Askenoc ve Yıunan'ılprın Öksinos dp^îklori Knradenizle^ Poropontis diye anılan Marmara

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

denizini birleştirir. Karadeniz'in sert fırtınaları Finike'lileri o- kadar »yıldırırmstı ki Boğaz ağzındaki .Garibce- köyüne Kharifadiz (Ö-lüm Kapısı) adını vermişlerdi. ~'O"^devir tarihçileri Boğazın- . Dökal— yon tufanı zamanında açıldığına" inanırlardı. Mitoloji'ye göre yan-. tanrı sayılan Promete'nin oğlu Q*-lan Dökalyon zamanında ve-isa'nın doğuşundan 1600 yıl evvel büyük bir tufan olmuş ye sonunda-' doğruluğa ve adalete ^ bağlı olan .Dökalyon ile karısından/başka bütün insanlar boğulmuş, onlar ise Parnas dağına sığınarak kurtulmuşlardı. Sonra gelen bîr emir ü-zerine yerden. Daldıkları- taşları arkalarına atmışlar, Dökalyon'un at-/ tığı taşı&rdan erkekler, karısı Pir-ra'mn attığı

taşlardan kadınlar hâsıl olmuş. Aslında bu, Nuh: tufanı ... olayının zamanla tahrif " edilmiş seklidir. v •

. Boğaziçinin uzunluğu 27 'kilometre, en geniş yeri 3200, en dar yeri 550, en derini 118 metredir.-

İLK SAKİNLERİ : >* FÎNİKELİ

.,;., • Asıl istanbul şehrini,".kuzey-. deh kuşatan Haliç ise, Hriso (Al-, tiny-v^s Keros (Boynuz) kelimele-rinden'"kurulu olarak Hrisokeras-(Alün ? boynuz) " diye anılırdı.: Fransızlar, aynı mânada olarak vCorne 'd'Or adını vermişlerdir. Onbir kilometre uzunluğunda ve ortalama 450 mette genişliğinde o-lan. Halice bu ; ismin verilmesine sebep, bir boynuz* şeklinde olmasıydı. Bir rivayete, göre de bu adı, İyo'nun kızı Keraesa'dan almıştır. Kadıköyünde evvelce Finike'li-ler otururlardı. Burada yeni şehir anlamına olarak Kalki Don demişlerdi. Sonradan Kalkedonya diye anılmıştır. Ticaret iskelesi ise, Moda idi. Yunanlılar daha sonra ..aynı yerd«r Prokerotis adlı bir şehir-devlet Kurmuşlardır. Zamanla Boğazın bütün Anadolu kıyısına sahip olan.bu şehirde, İsa'nın doğumundan : 406 yıl -ş evvel Platon (Eflâtun^ un talebelerinden> meş-

hur Ksenokrat;, dünyaya gelmiştir. Persi Tükümdarı:- Darius,,(Dârâ) isa'nın doğumundan 508 yıT önce Yunanistan sefeginlr giderken Ka-

dıköyühü ele geçirmiş, İsa'dan ön-;;f.ce 74 Ayılında .Rome'Mâr ve kısa • *bif* müddet sonra Pöri" ;:fiük.ümdan Yedinci. Mihridad. burasını* iaaptet-f'' mis,,: yine"~ Romalılara geçip5 muhtar bir .idareye^naıl plmus> r>Lr> müd ; det İskit'lerin elinde^ kalmış; sonra Bizanslılara-intikal etmiştir.

Kalkedonya, İran; ordularının Yedinci Yüzyıl başlarında _.. İstanbul'u muhasaraları sırasında İkin-• ci Keyhusrev'in askerleri taraf m-' dan' işgal edilmişse de, tekrar1 Bizanslılara geçmiştir. *

. : Yine rivayetlere- göre, eski Yunan şehirleri halkı, • verimsiz olan yurtlarından daha geniş toprakla ra göç etmeğe karar verdikleri sırada Kor ant ve Saronik körfezlerinin arasında, bulunan Orta Yunanistan'ın küçük .devletlerinden Megarid'in merkezi, olan .^ Megara şehri halkı» kendilerine; yeni bu: yurdi edinmek için nerede yerleş-' meleri, gerektiğini Delfi mâbedin-dekî Hatif'den yâni -gaipten haber . veren sestem sormuşlar.;

^' **HAZRET! SÜLJEYSİAN; Dofu Kaynaklarının rivayetine göre îse, istanbul şehri Hazreti Süleyman , «^ bütün doİtı Ülkelerine hakim «İduktan »onra istanbul'a kadar gredİ ve Sarayburnu'nda çadır ku« j rarak bir gfee' kaldı. Ertesi gün son derece dinç uyanınca bu yerin havasım çok beğendi. Hemen bir l saray ile köşkler ve bahçeler yapılmasını emretti. Sonra Allah'a «Burası dünyanın sonuna kadar mâmur olsun .Yarabbi.» diye dua etti. Hz. Süleyman ölünce, oğlu Euhbıram <la istanbul'u imar etti<**

^|Ş VÎZAS'Ci ÎST.4J\TBUL'Ü.^ KURCŞü: Bir rivayete 'göre, eski Yunan şehirleri halkı verimsiz olan yurtlarından ^ daha geniş topraklara göç etmeye karar verdikleri sırada Korent ve Saronik körfezlerinin arasında bulunan Megarid adlı küçük bir devletin başkenti olan Megara şehir halkı, nerede yerleşmeleri gerektiğini Delfi, mâbedindekl Haîii'fen sormuşlar. «Körferin yardu karşısında» cevabım alınca da başkanları Vizas (Bizans) in kumandasında yola sUiuiij ve istanbul'a- gelip Hilaf t au 653 >U öüee Sarart) urriu'aa ayak basmışlar ve güzelliğine hayran kalmışlar.

Bunun üzerine: / ' — Körlerin yurdu; karşısında, cevabını almışlardı. Bunun üzerine Megaralılar başkanları Vizas (Bizans) in kumandasında olarak yola çıktılar ve tstanbula kadar gelip isa'nın doğuşundan, yâni Mi lâttan 658 yıl önce Sarayburnunda kâraya ayak bastılar. ' v ^ - , Megara'Mar kotraya çıktıkları laman bulunduk^tn yerin olağanüstü güzelliği karşısında hayran •kaldılar. Kalke<îonya'lıların bura »i? M. ,=İl.ır kurmayıp karşı kıyı-yi 'açmeterine faşılar ve: ; — Bulunduğumuz - yerin güzelli--ğini göremiyerek şehirlerini burada fcurmaâıklan için • körler memleketi \$u' karşısıdır. O halde, Delfi falcısının haber verdiği yer de burası olmalıdır. JDiyerek şehirlerini -burada kurdular ve ona, başkanlarının adı olan Vizas <Bi-itans) dan .dolayı Bizanilyon ismini verdiler.

Tabîî, bu jgadece bir efsânedir. Çünkü evvelce söylediğimiz gibi, Milâttan önce Sekizinci Yüzyılda burada bâzı Yunan kavimlerinin oturduğu - bilinmektedir -ki, yuka-•nda adı geçen Prokeratis şehrini de • bunlar kurmuşlardır. : ^ ;;

HZ. SÜLEYMAN'IN

Doğu kaynaklanrun rivayetine '-'' göre ise, istanbul şehri . Hazreti Süleyman tarafından ;kurulmuş-tür; Doğu tarihçileri çöyle naklederler ki, İslâm Peygamberinin do •guşundarj 1600 yd evvel (M. Ö. 2163) Hazretî Davud'un oğlu îfaz-reti Süleyman bütün doğu ülkelerine hâkim oldu. Yalnız gayet mağrur bir kimse olan Sayda Kra-"lı kendisine bas eğmedi. Hazreti Süleyman, büyük bir ordu ile üze- • yürüyerek 'kendisini mağ-

lûp ve idam, Sayda'yı -da tahrip etti. Kızı Alina ile evlendi. Lâkin» -Alina gece gündüz durmadan ağlıyordu. " Hazreti Süleyman, avun-> ması için ne dilediğini sorunca::

— Bana en güzel yerde bir saray 3raptır. Kalan ömrümü orada geçireyim. Babamın heykelini yap

ytırıp ona taktıkça ağlamaktan vaz .geceyim, dedi. Hazreti Süleyman, bunu kabul ederek kendisine tâbi bulunan cinlere emretti. Onlar da Atma, Filibe, Edirne, İstanbul ve izmit taraflarını doîastûar ve •gelip'Şiaber verdiler. Bunun üzerine Hazreti Süleyman evvelâ Ati-

alı'da^büyük^tir saray yaptırdı. LS .İin, :AJİna ?bîtrasını
beğenmediğinden Hazret} Süleyman bugün istanbul'un -bulunduğu
yere gelip Sarayburnunda çadır kurarak :bir

" gece kaldı. Ertesi günü son dere- , ce zinde ve dinç uyanınca bu ye-rîn havfısını
beğendi, • Hemen ;bîg ile kögkler ye

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL A#SİKIX3FEbtsJF

dîrdu İ^aradenüden #'hücum eden sular, Sarayburnunda kurulu se-,hir ile
Halkedönya'yı ve Kıdafa.ye 'tâbi yedi yüzşehri mahvedip hal -

- kını ve; askerini" boğdü&Sular yatıştıktan sorirâ; iskender İstanbul'u

yeniden, kurcfp./NitekinîL Septe. Bo"gazını 'açıp c Akdeniz'le*

Okyaius'ubirleştiren- de fskender'dir. -, * * ."" •\$'..!£~ - • '^ *•

Mîr'da M;~.ö; 283 —;• 306 tarih— feri "arasında Sbter tabiriyle anılan Birinci
Ptöleme (Batlamyus) hükümdarlık etmiştir. Kendisi, Büyük
İskender'in kumandanların

- dan. Lagos'un .oğlu idi. İskender'inölümünden sonra sahip olduğumemleketleri bir
müddet onun oğ-

Ualata.f-vAarafında • ^yerleşHaesi "'- "de tu vsıralardadır. , ;ii.. »v;,: •',;,*"" :
;• '- "•• - J: *'*; "-'•.

ÜÇYILŞÜREî -v MüHASALLA

_ Bizans, bir "Koma eyaleti hâline geldikten sonra iç idaresini hemen tamamen
muhafaza etti _ Roma imparatoru Septinius Se-

P VIZA&'M* P^ABŞIJt,

Vizas.Jîstanbj^senrinfc trard^tagctasa; ,Öir man sonra adına bakırdan yapılmış para
bastırdı.

pumasını emretti. SÜonra* AUâhaJ;

— Burası dünyanın sonuna ka-,dar mâmur olsun, Yarabbî diye'dua etti. Bir müddet
sonra da ka-rırısınm. aslında babasının ;.resmide":taptığinsit.anlayıp
onu da öldürerek1-Füistin'e^ döndü ve orada vefat etti. Yerine geçeri
oğlu RuhBuamonyedi .yıl -YehudiyeTi- kralı 'oldu:Ruhbuarr,
^İstanbul'da' babasınırıyaptırdığı,- yeri genişletip bir çokbinalar ilâve-
etti. ""^~ ..-i - *

* ^ .. " ^Ş . ^ "" <

BÜYÜK İSKENDER BOĞAZI AŞIYOR

Yine doğu rivayetlerine göre,.. İstanbulu üçüncü kere bina.-ve imâr eder"
Makedonya Kralı Büyük iskender'dir. "İskender, ciha-na bas eğdirmiş
olduğu- halde Hal-kedonya ve Smirna (îzmir) şehirlerine .sahip

'bulunan ' Kıdafa , (Khadafia) kendisine baş eğme-misti İzmir'deki kale harabesi oja nisbet edilerek hâlâ Kadife Kale diye anılır. İskender, bu kadını merak ederek kılığını değiştirip yakından görmek maksadiyle divanına vardıysa da, tanınarak yakalandı ve hapsedildi. Kıdafa. - onu bir müddet mahpus tuttuktan sonra da bir daha kendisine kılıç çek-miyeceğiae yemin ettirerek serbest bıraktı. İskender, daha sonra Kıdafa'den intikam almak istediysen de yemini fauna manî oluyordu. Nihayet, onunla birlikte bulunan Hızır, kendisine bir «kıl öğretti.

O zamanlar Karadeniz Boğan henüz mevcut değildi. Karadenizin yüksekliği ise, Marmara ve Akde-nizdea. fazla idi. iskender, hemen yedi yüz bin amele toplayıp askerini de buna, katarak, Boğazı' kaz-

>" lu've kardeşi adına idare ; eden kumandanları;, sonralar birbirfe-

, rine düşerek yirmi yıl-"mücadele etmişierdfe Bu 'savaşlar • sırasında-

. iskender'in ; kardeşi, kârisi;, annesi

. vreroğlu-dahO otoak uzereK- bütün ailesi".-'.öldürüldü., ye Makedonya :

Krallarının hiçbir vârisi kalmadı. j/;. Sonunda. Asya'dakî memleketler f" .cumandanlardan: Selevkus, Trak-• ya Lizimak, Yunanistan Kasandr • ve Mısır ise Ptoleme'nin payına l düşmüş, o da Firavun ünvanıyla f. hükümdar olmuş, Mısır'ın eski .î teşkilâtını; kanunlarını, -daâ tö-., renierîni aynen muhafaza etmiş ve hattâ eski tapınakları onarmış- . tf. Bu zat, eski doğu tarihçileri" j, tarafından Madyan. (Kısral») ^"oğlu Yanko diye anılır. Buna sebep ise, küçük yaşta annesinden yetim kalarak kısrak sütiyle beslenmiş, olmasıdır. İşte, belgelerle doğrulanmasına imkân olmfyan doğu rivayetlerine göre İskender'den sonra İstanbulu imâr eden bu zattır ve Amlak oğulları ailesinden olup soyu İshak peygambere kadar çıkar. İslâm Peygamberinin doğuşundan yedi yüz yıl evvel bir zelzele İstanbul'un surlarını ve binalarını yerle bir edip binlerce kişiyi öldürdü. Şehir, kırk yıl terkedilmiş olarak kaldıktan sonra Puzantir adlı kral Macar diyarından kalabalık halk ile gelerek şeh ri yeniden kurmuş ve başkent yapmıştır.

» BtpTÜK İSKENDER: Yine Doğu riva. yetlerini göre, istanbul'a üçüncü kere bina ve imal eden Makedonya KJaü Büyük Is. kender*diri O zaman Karadeniz Boğazı henüz raevnt denilmiş. Kara. deniz Martnara'd-ın ve Akdeniz'den» yüksekmiş, iskender 70tt bin amele toplayıp Boraz'ı kazdır mış. Böylece \ Karade-aiz'den hücum eden «o (ar, şehri mahvedip hal kını boğmuş. Silar ya. tışınca da fskeader îs-tanbnFa yenidf maş ve

işte, doğu rivayetleri şehrin kuruluşu hakkında bu bilgileri verir. Tabîî, bunlar arasında bir çok hatalar ve efsâneler de yer almıştır.

STRATEJİK ~ YERİN ÖNEMİ

İstanbul, çok stratejik bir yerde kurulmuş olduğundan M. Ö. 500 yılında İranlılarla Yunanlılar arasında geçen savaşlardan fazlaca zarar görmüştür. Ravus (Rârâ) nın ordusu şehri zapt, yağma ve tahrip etti. İsparta'nın klımandan Pas-zanyas M. Ö. 479 yılında İran ordusunu Plate mevkiinde büyük bir yenilgiye uğrattıktan sonra İstanbulu ele geçirdi. Ancak, Yunan şehirleri arasında çıkan ve devam eden savaşlar sırasında şehir elden ele geçip durdu. Evvelâ Atinalı Simon burasını aldıysa da, kısa bir zaman sonra İsparta'lılar yine ele geçirdiler. M. Ö. 408 yılında Atinalı meşhur general Albi-biad İstanbulu muhasara ederek açlıktan teslim olmağa mecbur etti. Fakat, İspartalı Lizandr, M. Ö. 404 yılında Atinalıları yendikten sonra İstanbulu tekrar hâkim oldu.

Makedonya Kralı Filip, M. Ö. 340 yılında İstanbulu muhasara etmiştir. Kendisi, bu muhasarayı baskın şeklinde yapmak istediğinden karanlık bir gecede sür'atle ilerledi. Lâkin, o sırada ay doğduğundan Bizanslılar yaklaşan düşmanı görerek şehrin kapılarını kapatıp müdafaa tedbirleri aldılar ve Yunanlıların da göndermiş olduğu imdat kuvvetleri sayesinde şehri kurtardılar.

Yunan şehirleri, birbirleriyle durmadan savaşmışlar için yorgun düşmüşler ve inkıraza mahkûm bir hâle gelmişlerdi. Bizans bu arada bir taraftan daima kuvvetlileri tutmak suretiyle, diğer taraftan ise sağlam surları sayesinde durumunu koruyabilmişti. Hattâ Roma İmparatorluğu bile 250'li yıllarda Bizans'a 400'lik lîlîni kabul etmiş, ancak Boğazdan geçen gemilerden alınan vergiye elverişlidir.

Bizans, böylece birkaç yüz yıl istiklâlîni muhafaza etti. Nihayet Vezpasyanus (69—79) devrinde, Doğu'daki bir çok yerler gibi, istiklâline son verilerek Roma imparatorluğuna bîr eyalet hâlinde fevâd. İşte, Sent Andre adlı hris-tiyan azizinin hristiyanlığı yaymak maksadıyla İstanbulu gelerek

n- - . ' ' '? •• ~ i- ^ ~ - "\$ ' •- '* * ' t ' ^ . . ' _ . _ ! •••• * " • M II • IIIIM ^ H ^ MBM

İİINKRAL FÖJtP: ; Makecfon^a Krah Filip M.Ö. 840 yılında İstanbul'u -muhasara etmiştir. Filip, : * n jnuha saran baskın şeklinde yapmak istediğinden karanlık bir gecede İstanbul'a yaklaşmış, fakat Bizanslılar düşmanı görerek, grereken-İnüdafaa "tedbirleri almış, bu sayede şehri Jrtartarmışlarair.

verus, Doğu eyaletlerini istilâ e-den generallerden Pepeniyus'u üstüste ^yenmiş---rdhayet 194,yı-lında ,:lsus'da esir ve idam etmişti iîâkin, bu mücadelede ^Peçeniyus*-un tarafını tutmuş olan. "Bizans teslim _-;,- «İmıyarak üç y-d süren meşhur muhasaraya dayandı. ^Nihayet, bütün -yiyeceklerle^ tükendi. Halk; kedileri, köpekleri, fareleri ' ye hattâ insan ölümlerini

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

savunması kolay bir burun üzerinde, doğu tarafı Anadoludan bir boğazla ayrılmış, kuzey tarafı ise uzun bir Haliçle çevrilmiş, havası güzel, toprağı münbit ve mahsulleri bol, bağlık bahçelik bir yerdİ Üstelik ağzının gerektiğinde sadece 250 metre uzunluğunda bir zincirle kapatılması da mümkün olan Haliç, 1200 gemi almağa müsait çok güzel tabu bir limandı. Şehir ise, tepeleriyle Roma'yı andırmaktaydı. Septimus Severus'un soo defa yaptırdığı surlar, Alırkapı 'deniz feneri hizasından başlıyarak bugünkü Sultanahmet meydanını içine alarak Çarşıkapı'ya kadar çı kar ve oradan Mahrnutpaşa yoluyla Eminönüne inip bugünkü Mısır çarşısının hizasından Evreyki = Çıfit Kapısı ile limana ulaşırdı. Bugün yerinde Lânga bostanları-

11 SEPTIMUS imparatoru

SEVEBUS: Koma Septimus Severas, iç yıl süren bir muhasaradan son-», şehirdeki yiyeceklerin tükenme. ti, halkın kedileri, köpekleri, fare, leri hattâ insan ölülerini yemesi sonunda istanbul teslim oldu. Halkı kılıçtan geçirildi ve şehir tahrip e. dildi. Septimus sonra yaptıklarına pişman olarak şehri yeniden inşa etti.

Kadınlar, askerlerin ok yaylan için saçlarını kesip vermişlerdi. Buna rağmen istanbul sonunda

teslim oldu. Bunun üzerine, bütün askerler kılıçtan geçirildi, surlar yıktırıldı. Şehir, ağır şekilde tahribata uğradığı gibi, hükümeteşiz de kaldı.

İSTANBUL TEKRAR KURULUYOR

Septimus Severus, bir müddet sonra İstanbulu tahrip ettiğine pis, man oldu. Nihayet, oğlu Kara-kalla'nın tavsiye ve ricası üzerine

'ŞŞ KONSTANTIN: istanbul'a '%%./> (uyn|j aıç«de yeniden ku-rarcasma imar v« inşa eden, 313—337 yıllan arasında, Koma imparatoru ve Arnavut asıllı Kosta ntinuVun oğUı Kostan. tin'd'r. SI yaşında iken mücadeleye atılarak rakiplerini ber taraf ederek 313 yılında Doğu ve Batı Roma imparatorluğa* na sahip oldu. Gördüğü bir rü. ya üzerine, resmen Hristiyanlığa seçmemesine rağmen bay rağına Hazretl isa'nın isminin tik harflerini ve miğferine haç işareti ko.ydordu. Yeni Kilse, îpr ve binalar inşa ettirdi.

W KABARALICA: istanbul'un, Sep *** tümü Severu» tarafından tahribinden lonra, yeniden inşaasına sebep olan oğlu Karakaila'dır Kara... kalla, istanbul'un hazin manzarası karşısında babasına şehrin yeniden yapılmasını rica etmiş, sokaklar açılmış, mabedler, hamamlar, saray. lar ve evler yapılmıştır. Böylece istanbul eski güzelliğine kavuştu...

şehri yeniden inşaaya karar verdi Böylece, yeni sokaklar açıldı, mabedler, hamamlar, saraylar ve evler yapıldı. Kaleler tekrar inşa e-dildiler. Şehre ise, imparator Mar kus Aurebilyus'un manevî baba-

» **ANTOMİNCJS: İstanbul' yeniden inşa edilirken yıkılmış . kaleler de yeniden yapıldı. Şehre ise, imparator Markus Anrobilyus'un manevi babası imparator Antominus'un a-dına izafeten Antoniniya adı veril, di v» günden güne güzelleşti. Yapılan sarayların, mabedlerin, hamam- ' lamı, ve çeşitli yapıların güzelliği karşısında herkes hayran oldu...**

sı imparator Antominus'un adına izafeten Antoniniya adı verildi.

istanbul'u, büyük ölçüde yeniden kurarcasma imâr ve inşa e-den, 313—337 tarihleri arasında Roma İmparatoru olan İlliryalı, yâni Arnavut asıllı Kostantinus'-un oğlu Kostantin'dir. Kendisi, 31 yaşında iken mücadeleye atılarak rakiplerini, bertaraf edip 313 yılında Doğu ve Batı Roma İmparatorluğuna sahip oldu. Annesi Elena hristiyan olduğu için o da babası gibi hristiyanlara karşı mü samahalı davranırdı. Onun zamanında Roma İmparatorluğu dahilinde hrisîiyanlar aleyhine uygulanan zulüm hareketi tamamen durmuştur. Bununla kalmıyarak meşhur Milan fermanını neşrettirip herkesin istediği dini kabul etmekte ve buna ait ibadet ve âyinleri yerine getirmekte serbest ola-

- çağını ilân etti. Kendisini, gördüğü bir rüya üzerine bayrağına Hazreti İsa'nın isminin ilk harflerini ve miğferine haç işareti koydurmuştu. Kiliselerin zaptedilen emlâkini geri verdi. Yeni kiliseler inşa ettirdi. İznik Ruhanî Meclisini tophıyarak hristiyanlıkta beliren mezhep anlaşmazlıklarını giderdi Lâkin, resmen hristiyanlığa geç mi? değildi. Nitekim, Roma putperestliğine ait Baş. Pontif, yâni Baş Rahip unvanını muhafaza ettiği gibi, paralarının üstünde putperestlik ijaretleri duruyordu.

Konstantin, ikinci karısı Fausta-nın iftirası üzerine ilk karısından olan oğlu Krispus ile kız kardeşinin oğlu on iki yaşındaki Liki-nus'u idam ettirmişti Lâkin, bir müddet sonra hakikat meydana çıktığı için Fausta'yı kaynar sıcak suda boğdurdu. Saray halkından •çoğu da ağır cezalara uğradılar... Bu hal, Kostantin'in pek çok düşman kazanmasına ve Roma'da ra-hpt edememesine yol açtı. Diğer ta raftan barbarların sınırlara durmadan hücumu, imparatorluğun Roma'dan idaresini güçleştiriyor du. Bütün bunlar, imparatora yeni bir başkent kurma fikrini veriyordu. Esasen, Karakalla devrin den itibaren imparatorlar istedikleri şehirde oturabiliyorlardı. Nihayet 326 yılında Roma'da şövalyelerin bir geçit resminde hazır bulunduğu sırada, şövalyelerle birlikte putperest âdetlere göre Kapitulyam'a çıkması gerekir^ ken bunu reddetmesi üzerine putperestliğe kuvvetle bağh bulunan Roma halkı kendisine kızıp söylen meğ başlayınca, kesin kararın verdi.

ROMA'NIN YENİ BAŞKENTİ

Kostantin, yeni başkent için *bâzı* vasıflar arıyordu. Bunların baş lıcası hem Roma'dan mümkün olduğu ksdar uzakta olması ve hem de barbarların hücumuna uğramamak için sınırlara mümkün olduğu kadar yakın bulunmamasıydı. Bu yüzden, evvelâ eski Truva cehrini canlandırmayı düşündüy-se de, bundan vazgeçti. Sebebi ise, burasının Roma'yı kuranların vatanı sayılması ve canlandırıldığı takdirde Romalıların kendi şehirlerinin öneminin kaybolacağı düşüncesiyle bundan hoşnut kal-ttamasıydı.

Bunun üzerine, yeni başkentin eski Bizans'ın yerinde kurulmasına karar verildi Bu yer, karadan

[H TEODOSYUS SURLARI: *^ önceleri, bngünkU yerinde Lâng-» bostanlarının bulunduğu Vlanga (Büyük Teodosyus) limanının Ağzı, aralarına gerektiğinde zincir gerilen üd fcnle • "Ue korunmaktaydı. Bayrampaşa deresi de şehrin dışındaki - tepelerden beslenerek en son yapılan Teodosyû» »urlarının Stüuknelej kapın câ, varında küçük bir kemerden f ebre girer f e Aksaray'dan geçerek VTanga limanına dökülürdü. Resimde Teodosyus» »urları görülüyor.

Ü KOSTAK. ^s TİNİN PA BALARI: Koş

tantin, pek çok düşman edinmesi, Roma'da rahat edeme, meşine yolaçö ve Başken t'in istanbul'da kurulmasına ka, rar verdi, îan-.da Kostantin'in bastırıldığı pa_ ralardan biri

nın bulunduğu Vlanga (Büyük Teodosyus) limanının ağzı, aralarına gerektiğinde zincir gerilen iki kule ile korunmaktaydı. Likus (Bayrampaşa) deresi şehrin dışındaki tepelerden beslenerek en son yapılan Teodosyus surlarının Aya Kiryaki = Sen Siriyok (Sulukule) kapısı civarında şimdi örülü olan küçük bir kemerden şehre girip Paşabahçe vadisini takip ile Forum Bovis (Aksaray) dan geçerek Vlanga limanına dökülürdü. Liman, bu yüzden çok eskiden beri dolmağa başlamıştı. Limanın mu-hafazasıyle görevli kumandan, bunun ağzındaki kulelerden Kontos-kopyum oÜ5'e anılan batı tarafın-dakinde otururdu. Fatih'in İstanbulu muhasarası sırasında dışarıdan yardıma gelen gemiler, işte bu limanla bunun doğusunda bu-

kınan 've Sepfimus Severus surlarının AgıtMİa kafan Kadırğa* (Yalyances) limanlarına girmişlerdir. Bunların Halice sığınmış oldukları baklandaki söylenti dojs--ru değidiTs ", • • • : " v^ v^?^Şvöi: v

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

senline girmiş, nihayet bundan istanbul kelimesi hâsıl olmuştur.

Böylece, İstanbulun ilk adı Bi-zantiyon, ikinci adı Antonion, üçüncü adı Nea Roma, dördüncü a-ı Kostantinopolis, besinci adı

v Bahsettiğimiz bu surlar, şüphesiz ki İstanbul'un ilk surları değildir. İlk yapılan surun, aşağı yukarı bugün Topkapı Sarayını saran surların hizasında bulunduğu tahmin edilebilir. . ' ;

KOSTANTİN'İN İSTANBUL'U İMAR EDİŞİ

Septimus? Severus'un surları, yine kendisinin yıktırdığı surların, yerinde mi'yaptırdığı, yoksa bunları daha batıya, alarak şehri _daha_mı büyüttüğü kesin olarak bilinmemek le beraber,, ikinci ihtimal daha kuv yetlidir. .;• ;:.'.,•

Kostantin^ şehri yeni bir sur ile çevirdi. Bu surların duvarları Et« yemez'den başliyerek evvelâ Etye-mez'deki eski İsa Kapı Camii (Di-yos Mastur) yanındaki Yıldızlı Kapıya varıyordu. Bu isim,, sonradan Yedikule'deki Yıldızlı Kapıya verilmiştir. Surlar, bundan son -ra, Yenibahçe vadisini aşp Sinan-paşa camiinin bulunduğu yere va rıyor ve kafifçe; doğuya kıvrılarak bugünkü Darüşşefeka'nın civarında Poliadriyon kapısını teşkil ettikten sonra daha doğuya dönerek Ploteia (Unkapanı) kapısında Halice varıyordu.

Kostantü, şehrin içini caddeler, . meydanlar, su kemerleri, saraylar, çeşmeler, hamamlar ve mâbedlerle süsledi. Meşe denilen iki tarafı direkli büyük cadde, bugün Topkapı Sarayının bulunduğu yerde Sep-timus Severus tarafından yeniden inşa olunan Akropol'un önlerinden başlayıp şimdiki Divanyolunu takip ederek o zamanlar Forum Konstantin = Konstantin meydanı denilen Çenberlitaş meydanına ulaşırdı. Bu meydan, şimdiki gibi olmayıp oldukça genişti. Kostantin bir kaide üzerine dokuz silindir taştan bir sütun dikerek üzerine Apollon heykelini koydurdu. Taşla rın ek yerlerinin belli olmaması i-çin buralara çelenkler işlenmişti. Sonra, civardaki yangınlarla sıcak lıgından taşlar çatladığı için demir çenberlerle takviye edilmiş ve bun dan dolayı Çenberlitaş diye anılmıştır. Aynı zamanda yıkılmasını önlemek" için kaidesiyle iki silindir taş, bir duvarla örülü olduğundan bugün yalnız yedi silindir meydandadır. Sütunun yüksekliği heykel ile birlikte elh metreye ulaşıyordu.

Sütunun kendisi de Roma'daki 'Apollon mabedinden gelmişti ve orada da üzerinde aynı Apolîon heykeli vardı, Ancak, şehrin açılış

11 ÇEMBERLİTAŞ'IN KE-^ StTt: Bugün Çenberlitagm bulunduğu meydan evvelce çok genişti. Kostantin bn mey<lamn ortasına dokuz «ilindir taştan ' bir sütun dikerek üzerine A-pollon heykelini koydurdu. Taş Sarın ek yerlerinin belH olma ması için çelenkler işlenmişti. Sonralan, çevredeki yangınların sıcaklığından taşlar çatla, dığı için demir çenberler kon muş bundan dolayı Çenbertitaş diye anılmıştır. Aynı zamanda yıkılmasını önlemek için, kaidesiyle lld silindir taş, bir duvarla örülü olduğundan,

huğun yamızı yedi silindir meydana, •dır. Üstündeki heykel yıkılma dan önce, sütunun yüksekHfi elli metreye kadar ulaşıyordu.

töreninden sonra burlı heykel kaldı-' rıfarak yerine Kostantin'in heyke^ li konmuş, daha sonra onun yerini Julyanus ve Teodosyus'un heykelleri almış 1081 yılındaki zelzelede yukarıdaki silin.dirle birlikte

heykel yere düşmüş, fakat imparator Aleksı Kömnenus tarafından tamir ettirilerek üzerine Korent tarzında bir başlık ve yaldızlı bir haç konmuştur.

MEŞE CADDESİ ""

Meşe caddesi buradan tekrar başlayıp aynı şekilde Forum Tavri (Beyazıt meydanı) ne varır, sonra bugünkü Şehzadebaşı yolunu ta kip ederek Fatihe "ulaşır ve Poli-andrion kapisiyle son bulurdu.

İki taraflı1 dilekli olan^ yolun direkleri - kemerle nihayetlenirdi. Üstü örtülü olduğundan direkler arasındaki dükkânlar yazın güneşten, kışın yağmurdan korunurdu. Bunların kalıntıları bu yüzyılın başlarında Şehzadebaşında mevcuttu. Bu yüzden de burası «Direk lerarası» diye 'anılırdı.

Kostantin, şehri kurarken putperest âdetlerinden henüz vazgeç memiş olduğu için şehrin kuruluş tarihi bu dinin âdetlerine göre mü neccimlere, hesaplatarak güney' Yay Burcuna girdiği 22 Kasım 326 gününü seçmiş, Çenberlitaşın dibi ne Roma'nın koruyucusu sayılan tanrıçe Palladiyum heykelini gömmüş ve yaptırdığı Senato binasına İkbâl tanricesi olarak kabul edilen Fortun'un heykelini koydurmuştu. Nitekim, memurlarla askerlerin çoğunluğu hâlâ Roma tanrıları na tapmakta idiler. Putperestlik i-nanısında askerî birliklerin, silâh-lariyle şehre girmeleri memnu olduğundan törenlerde kullanılan zafer taklan surların dışında yapıldı. Kostantin de buna uydu ve surların genişlemesiyle şehrin için de kalan ve kalıntıları Lâleliye i-nerken eski Simkeşhane binasının karşısında hâlâ durmakta olan zafer takkı yerine şehrin dışında, bu günkü Yedikule kapısının yanına rastlıyan yerde üç kemerli yeni bir zafer takkı yaptırdı. Bu takkın dörtgen şeklindeki iki büyük muhafaza kuleleri hâlâ durmakta o-lup Yedikule'ye bitişiktir. Üç kapısı hâlen örülmüş olup yalnız ortada küçük bir kapı bırakılmıştır.

Kostantin, -şehri süslemek için Ronia'dan yukarıda bahsi geçen Apollon sütun ve heykelini, Pal-las heykelini, Yunanistandan Zevs heykelini ve Delfi sehпасını getirt mis, Diyana ve Venüs mabetlerinde hemen, hemen ne kadar eşya ve sanat eseri varsa İstanbul'a taşımış tır. Ayrıca büyük bir kilise, oyun ve yarış meydanları inşa ettirmiş, yeni mahallele? kurmuş, şehrin

rağbet kazanması için asilzadelere saraylar vermiş, İstanbul'a göçenlere büyük imtiyazlar tanımış,"ayrıca Asya tarafında arazisi olan Romalıların

İstanbulda oturmadıkça mallarına sahip olamayacak-larını ilân etmiş,
Roma'da olduğu gibi halka buğday, şarap ve zeytin yağı dağıtılması
ve oyunlar verilmesi usulünü koşturmuş.

AÇILIŞ TÖRENİ

^'''•^TM^
—

Açılış töreni, 330 yılı Mayıs ayının onbirinde parlak bir şekilde yapıldı ve şehre Nea
Roma = Yeni Roma adı verilerek bu isim mermer bir sütun üzerine
kazıldı. Bu şehirde oturanlar da Roma-

! TEKFÜB SABAYI: Teodos-

Xs\s\X ———..»• -k.*~-\suuo"*

**j'us zamanında yapılan sur.iar, Marmara kıyısından başliyerek Haliç, kıyısına
kadar ozanır- BBESBK^Hİ^i**

di. Bugün Edime kapısından çıkıp sur boyunca aşağıya doğru

•atf» harabesi görülen ve Osmanlı devrinde Tekfur Saran -

**Kostantin Porfiroyenitns (912.959) sararının yanındanTHalice nlaşüğ, ,ein
mkema Saraj% gurlajln oWukga**

lı unvanı ve Romalıların sahip oldukları haklar ve imtiyazlar bahş olundu.

Ancak, Kostantin'in yedi yıl son raya rasthyan vefatından sonra şehre yavaş yavaş
Kostaçtinopolis

Sünpolis, altıncı adı İstanbul'dur. Araplar bu şehri Kostantiniyye, İran Har Kayser -
Zemûn, Slavlar Tsarigrad (Padişah şehri), Hintliler Taht-ı Rûm diye
anımışlardın Osmanlı fethinden sonra Kostantiniyye, halk tarafından
ise daima İstanbul denmiş, 17—18 nci yüzyıl-larda bir ara paralarda
ve bâzı yazılı eserlerde îslâmbol adı verilmiş, ayrıca 'resmen
Dersaadet, Deraliyye, Darülhilâfe, Darüssal-tana ve Astâne diye de
anılmıştır.

w

**•ŞH! TEODOSYUS SÜTUNU: Kostantin, İstanbul'u Dojru Roma îm-*^
{taratorluğu'nun başkent! ilân ettikten sonra, şehrin içini
caddeler, meydanlar, «n kemerleri, saraylar, çeşmeler,
hamamlar, mabedler ve sütunlarla süsledi. Meşe denilen iki tarafı
direkli büyük cadde şimdiki Divanyolu'nu takip ederek Kostantin
meydanı denilen Çemberlitaş meydanına ulaşır, oradan Beyazıt
meydanına varır ve Şehzadebağı yolunu takip ederek Poliandrion
kapısında son bulurdu. Teodosyus zamanında da Beyazıt
meydanında adıyla anılan bir sütun dikilmişti.**

f! bîzans imparatoru teo-

^ **DOSYUS: Konstantin'den sonra İmparator olan Julyanus ölünce asker ler Valantinianus'u başa geçirmişler, o da kardeşi Valans'ı saltanat ortağı »eçip Bizans'ta bırakarak Milan'a gitmişti. Valans Gotar'la yapılan savaş, ta ölünce yerine ispanyol asını generallerden Teodosyus imparator oldu ve Çenberlitaş'a onun heykeli kondu.**

buki bunlar, öbürlerinden daha müstahkemdi. Vlâkerna sarayını içine alan surlar, dört sıra idi. Sarayı teşkil eden binalar manzumesi, bir duyarla ikiye ayrılmış, bulu-

nuyordu. Birincisi, asıl sarayla Ka», ligarya mahallesi kuzey tarafta bu-: lunuyordu. Güney tarafta ise Pa-; naiyator, Vlâkerna, Aya Aya Çrisküs ye A

Köstantin'in Bizans'ı yeniden kuruşu, ağır masraflara mal oîmuş ve hu hâl, İmparatorluğu malî bakımdan bir hayli sarsmıştır. Üstelik binalar hem ucuza çıkartılmağa çalışıldığı ve hem de . acele yapıl (dığl için kısa zamanda harap oîduv

Köstantin'in ölümünden sonra tiç oğlu üe kumandanları arasında başlayan " mücadele, oğullarından . Konstans'm üstün çıkmasıyle neticelenmiş ve 353 yılında rakipsiz şe kilde imparatorluğa sahip olmuştu. Kendisi, sert ve zâlim bir hükümdardı. Bilhassa eski din mensupları aleyhine pek şiddetli davranmıştır. Bununla beraber, babasının yeniden kurduğu Bizans şeh rini elinden geldiği kadar imâr etmiştir.

JULYANUS İMPARATOR OLUYOR

Konstans, yeğeni Julyanus'u daha hayatında bir kısım devlet işlerine iştirak ettirmişti. Julyanus,hristiyan rahipleri tarafından yetiştirildiği halde, sonradan eski dînitercih etm.'sti. Kendisi, ordu tarafından sevilen bir kumandandı.Askerler, imparator olmasında İsrar ediyorlardı. Julyanus, nihayetKonstans'a kendisini imparatorluğa ortak etmesini teklif etti Lâkin, Konstans bunu kabul etmedi. Julyanus ordusuyle İstanbul ü-zerine yürüdüğü sırada Konstans-ın vefat ettiği haberi geldi. Böylece 361 yılında tek başına imparator oldu. ,

Julyanus, tstanbula gelince eski dini canlandıрмаğa teşebbüs etti. Putperest ibadet âdetlerini yürürlüğe koydu. Kiliseye döndürülmüş mâbedleri eski hâline getirdi. Yı-

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

kılanları yaptırdı. Rahiplerine eski, imtiyazlarını verdi. Hristiyan rahiplerin ise, imtiyazlarını kaldırdı. Lâkin, muvaffak olamadı. Çünkü putperestlerin sayısı çok azalmış-, ti ve sür'atle azalmağa devam ediyordu. Kendisi 363 yılında Part'-İarîa yaptığı savaşta okla yaralanıp öldü. Çenberlitaş'ın üzerinde bulunan Köstantin'in heykelini indirmiş, yerine kendisinininkini koydurmuştur, «j Yerine gecen Julya nus, İstanbul'a denemeden ölmüştür.

Bunun üzerine askerler İlliryale generali Valantinyanus'u impara tor seçtiler. O da kardeşi Valans'ı saltanat ortağı seçip Bizans'da bırakarak kendisi batıya, Milan'a git ti. Koyu bir hristiyan olan Valan-tinyanus bir müddet sonra ölmüş,, yerine on dört yaşındaki oğlu Grasyan ve dört yaşındaki öbür oğlu Vaiantiniyan imparator ilân edilmişlerdi. Zulüm ve idaresizliği yüzünden herkesi kendisinden nef ret ettirten Valans zamanında İs-, -tanbul bir hayli ihmale uğrayıp köh neieşmiştir.

BARBARLARIN İSTANBUL'A HÜCUMU

Valans, sonunda Got'larla yapılan bir savaşta öldü. Grasyan, tek başına imparatorluğu idare edemi-yeceğini anlayınca İspanyol asdü generallerden Teodosyus'u impara tor ilân edip saltanatına iştirak ettirdi. Teodosyus zamanla imparatorluğa hâkim oldu. Bu sefer, Çenberlitaşın üzerine onun heykeli kondu,

Bundan sonra Roma İmparatorluğu barbarların karşı koyulmaz hücumlarına uğradu
resimli büyük istanbul ansiklopedisi

Bir hayli süren bu hücumlar, neticesinde Roma İmparatorluğu idarî bakımdan Doğu ve Batı imparatorluklarına ayrıldı. Lâkin, Ba ti İmparatorluğu barbar hücumlarına dayanamıyarak yıkılıp gitti. Doğu İmparatorluğu ise, devam et ti. Bununla beraber, dahilî karışık lıklar içindeydi Arkadyus'dan son ra 408 yılında imparator olan ikinci Teodosyus, bir papaz gibi yetişt i rümiş, zamanında saray manastıra dönmüştü. Bütün idare, ablasının elindeydi. Nihayet 451 yılında öldü.

İkinci Teodosyus zamanında istanbul için en mühim olay, yeni surların yapılarak şehrin bir mislinden fazla büyümüş olmasıdır.

Köstantin'in yaptırmış olduğu surlar, şehrin yalnız beş tepesini içine alıyordu. O zamandanberi nü fusu bir hayli artmış ve surların dışında bir çok mahalleler hâsıl olmuştu. Bunları, şehrin içine almak istiyordu. İstanbul Valisi An-temiyus 412 yılında yeni mahalleleri bir duvarla ihata etti. Bu duvar, zelzeleden harap olduğu için 447 yılında Vali Sirus Kostantin onarıp bir kat daha duvar ilâve et ti. Önlerine de hendekler açtırdı. İşte, bugün kalıntıları mevcut olan surlar, bunlardır. Bu surlar, Köstantin'in yaptırmış olduklarından daha heybetli ve daha güzeldi. Ge nel şekli bir üçgen olup deniz tarafında olanlar \falnız bir sıra idi. Bunlar, ayrıca dörtgen, beşgen ve sekizgen kulelerle, geniş ve su dolu hendeklerle takviye edilmiş o-lup kademeli üç sıra duvardan mü rekkepti. Duvarlardan biri, hemen hendeğin arkasında, daha yüksek olanı onun arkasında ve en yüksek üçüncü sıra en gerideydi.

SURLAR

Teodosyus zamanında ^ yapılan surlar. Marmara kıyamdan baş-ıyarak Vlokerna sarayına, Haliç kıyısına kadar uzanırdı. Bu gün Edirne kapısından çıkıp sur boyun ca aşağı doğru inerken sağda hara besi görülen ve Osmanlı devrinde Kibrithane veya Tekfur Sarayı diye anılan

Kostantin Porfirojeni-tus (912—959) sarayının yanından doğuya kıvrılarak Halice ulaştığı için Vlâ'tferna sarayı surların dı-Şmda kalırdı. Ancak, iki yüz yıl .sonra İmparator Herakliyus saray manzumesini bîr surla çevirip tahkim etti Bunun üzerine arkada ka lan ve artık bir işe yaramıyan Teo üosyus duvarlara yıktırıldı. Hal-

W

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

15

istanbul surlarının birçok kapılan vardı. Bunların bir kısmı askeri maksada yarar, bir kısmı ise halk tarafından şehre giriş ve çıkış için kullanılırdı, önlerinde hendeği aşmak için bir köprü vardı. Savaş zamanlarında bu köprü yıkılır ve kapılar örtülürdü. Kapılar, şehrin içinden geçen büyük yolların nihayetinde bulunurdu. Yukarıda fair kısmı restore edilen Yeni Kapı ile Topkapı arasındaki surları görüyorsunuz.

Markos) kiliseleri bulunuyordu. . . Aya Nikola ve Aya Priskiis kiliseleri Herakliyus tarafından yap-tırılan duvarların dışında kalmış~tı. Sonradan Beşinci Leon (813 — 820) zamanında bir duvarla çevril -.mislerdir. Dört kenardan mürek~kep olan bu kısmın içinde bugün -bir ayazma vardır.

Teodosyus surlarının uzunluğu on altı kilometre idi ve dört yüzden fazla kule ile takviye olunmuştu.

- Surlar, zelzeleler ve düşman hû curnları yüzünden bir hayli harap olduğu için bir çok imparatorlar ve bilhassa Teofilos (829—342) tarafından tamir edilmiştir.

KULELERDEKÎ ZİNDANLAR

Sur kulelerinin bâzıları mühim tarihî olaylara sahne olmuştur. Rumların Pentapirkiyon (Beş kule) dedikleri Siklopeon (bugünkü Yedikule) bunların arasındadır. Orea Pili (Güzel kapı) veya Hriso Pili Yıldızlı kapı (Altın kapı) nın iki tarafında dörtköşe iki büyük be yaz kule, eski zafer talanın kalıntılarıdır. İmparatorlar savaş dönüşlerinde şehre bu kapıdan girerlerdi Bunun doğusunda bugün yanlış olarak Yıldızlı Kapı denilen kapı, sonradan açılmıştır. Beş kuleyi yediye çıkaran iki kule ise, Fa tin tarafından 1478 yılında ilâve e-dilmiş ve böyleceJSecükule mey-dana gelmişti»

Bu kulelerin zindanları hapisane olarak kullanılırdı. Birçok Sadrazamlar ve devlet adamları ve padişahlardan İkinci Osman burada haps ve katledilmişlerdir. Bir savaş olduğu zaman düşman devletin elçisinin barışa kadar burada hapsedilmesi âdetti. 1768 yılında bu şe kilde hapse konulan Rus elcisinin hastalanması ürerine öbür, elçiler

Üçüncü Mustafa'ya başvurup mahpusların bundan sonra kale içinde bir evde oturmaları müsaadesini almışlardı. Hisarın içinde on kadar ev, bir Dizdar, bir kethüda, altı bö-lükbaşı ve elli yeniçeri muhafız vardı. Bunlar için bir de cami yapılmıştı. Rus elcisi,, Yedikulede uzun müddet mahpus kaldıktan sonra Fransa elçisi meşhur Sebestiyani'nin ricası üzerine memleketine dönmek üzere serbest bırakılmıştır.

Bununla beraber, burada gecen en mühim olay, şüphesiz ki ikinci Osmanın hapsi ve katlidir.

Silivri kapısının yanındaki Kos-tantin kulesinin içinde kırmızı mer merden altı adet sütun vardır. Bun dan sonra ve yakın mesafede A-yos Romanos kulesi vardır. Likus deresinin şehre girdiği yerdeki kuleye Türkler Sulukule derlerdi Bundan sonraki meşhur kuleler Andronikos ve Vasilyüs kuleleriv le Birinci Manüel (1143—1180) zamanında yapılan sur kısımlarına ilâve edilen İzak Angelus (1185 — 1203) kulesi ve .Vlâkerna sarayının hapishanesi olarak kullanılan Ane mas kulesidir. Kan&ye kralının oğ

lu Mihail Anemos, imparator A-leksiyus Komnenus (1180 — 1183) tarafından burada hapsedildiği için kule ile zindanlar bir adla anılmıştır. Bu son iki kule, bir devriye yoluyla birbirine bağlı idi. Son Bizans imparatoru Kostantin Draga-zes, Türk ordusunun gelişini İzak Angelus kulesinin pencerelerinden seyretmiştir.

Marmara kıyısında zindan olarak kullanılan Mermer Kuledir. 876,— 1057 yılları arasında hüküm süren Makedonya sülâlesi zamanında yapılmıştır. Mahpuslar, burada en ağır işkencelere uğratıldıktan sonra deliklerden denize atılırlardı. Bunun yanında bugün tamamen harap olmuş bulunan A-rab kulesi vardı ki, bir zamanlar Darphane olarak kullanılmıştır. Bunun batı tarafında vaktiyle Balıklı manastırını ziyarete gitmek üzere deniz yoluyla Yedikuleye ge len imparatorların yanaşması için , tasta bir iskele mevcuttu. Bizans tarihçilerinin pek çok bahsettikleri ve Sarayburnu civarında olduğu bilinen Mangana " kulesi, bugün mevcut olmadığı gibi, tam mevkii de malum değildir.

İSTANBUL SURLARININ KAPILARI

Galata tarafındaki en meşhur kuleler ise, bu kasabanın en yüksek yerinde bulunan ve zamanında İsa kulesi diye anılan Galata kulesiyle Kurşunlu Mahzen ve bugün mev-

w

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ" BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

%H% ISTA^TBULT/N ŞUHLARI: Kostantin'in yaptırmış olduĝn surlar, şen. " ^ rin yatnız beş tepesini içine alıyordu. Sonraları, şehrin nüfusu bir hayli artmış ve surların dışında bir çok mahalleler hasıl olmuştur. Teodosyus zamanında yeniden yapıları surlar Marmara kıyısından baĝlıyarak Halice kadar uzanırdı. Ayrıca Marmara ve Haliç kıyılarında da surlar vardı. Teodoa gurlarının uzunluĝu 16 kilometre idi 400 den fazla kule ile takviye olunmuştu.

cut olrnıyan Haç kulesidir.

İstanbul surlarının bir çok da kapıları vardı. Bunların bir kısmı askerî maksada yarar, bir kısmı ise halk tarafından şehre giriş, ve çıkış için kullanılırdı. Önlerinde, aendeĝi asmak için bir köprü yar ılı. Savaş zamanlarında bu köprü yıkılır ve kapılar örülürdü. İki kat •>ian askerî kapılar ise, örülmezdiL Bunların yanlarında muhafaza küfleri ve müteharrik köprüleri var di.

Teodosyus surları yapıldıĝı zaman Kostantin surları bir müddet bıra-•uknış ve sonra yıktırılmıştır. Teodosyus surlarının kapılan, daha ceride bulunmuş olan Kostantiu surlarının kapıları ile hemen hemen aynı .hizada ve aynı isimdeydi. Birbirlerinden eski ve yeni diye ayrılırlardı. Kapılar, şehrin için

den geçen büyük yolların nihayetinde bulunurdu.

KARA TARAFINDAKİ KAPILAR

Evvelâ kara tarafının kapılarını Marmara denizinden Halice doğru sayalım:

1 — Orea Pili veya Hriso pili.

Osmanlılar tarafından Yıldızlı '<apı diye anılmıştır. Eski şekli, evvelce de söylemiş olduğumuz gibi, dç kemerli bir zafer takı şeklinde idi. İki tarafındaki iki büyük •nermer kule ile muhafaza edilirdi. Askerî tören kapısıydı. Vaktiyle bu kapıyı Herkül ve Promete hey-ke.'leriyle askerî zaferi anlatan bir kabartma vardı. Buradan başlayan

ve Zafer" Alayı caddesi diye anılan cadde, Marmara kıyısı surlarını ta ' kip ederek bugünkü Piyerloti caddesi hizasından kuzeye döner ve Kostantin meydanına ulaşırđı.

Yıldızlı Kapı, yalnız imparatorun ve askerî birliklerinin geçmesine mahsus olduğundan halk bu-nü kullanmaz, biraz kuzeyindeki . kapıdan girip çıkardı. Buna, Küçük Yıldızlı kapı denirdi

2•— Pentaprigli Pili.

Osmanlılar devrinde Yedikule kapısı diye anılmıştır. Aslında üç kulesi varken 1350 yılında Altıncı Juanrüs Kantakuzinus (1341 — 1355) tarafından iki kule ve evvelce söylediğimiz gibi, 1470 yılında Fatih devrinde iki kule ilâve edilen Yedikule, Bizanslılar tarafından Siklopiyon diye de anılırdı.

Marmara, Denizinden Yedikule

kapısına kadar olan surun uzunluğu ortalama 620 metredir. Kapı ke merinin iç tarafının üzerinde mermerden bir Bizans kartalı vardır.

3 — Defteron Pili.

Osmanlılar tarafından Beğrad Kapısı diye anılmıştır. Buna sebep ise, Kanunî tarafından Belgrad'ın fethini müteakip bu şehirde yaşıyan bir kısım halkın İstanbula getirtilip bu kapının dış kısmında iskân edilmiş olmalarıdır. Yedikule kapısından buraya kadar olan sur mesafesi ortalama 620 metredir. Elli yıl evveline kadar bu iki kapı arasında sur, hemen tamamen ayakta olup fetihten evvelki suriar hakkında tam bir fikir verebilecek haldeydi. Belgrat kapısı, askerî kapılardandı.

4 — Pegana Pili.

Osmanlılar tarafından Silivri kapış* veya kısaca Silivrikapı diye a-nıkrdı. Yedikuleye mesafesi ortalama 680 metredir. İmparator Mi-hael Pâleoîogus'ün generallerinden olup 1261 yılında İstanbul Lâtin imparatorluğuna son veren Stra-tegopulqs_ şehre bu kapıdan girmiştir. Bu ItapTPîft (Bajıklı) Ayazmasına, yakın olduğu için adanı ondan almıştır. Güneyindeki Antemyua kulesinin doğu cephesinde şu kita be vardır.

«Hayat veren çeşmenin ilâhî himayesinde bulunan bu kapıyı pek zahid imparatorlardan olan J,"an-nis ve Maria Poleologus devletinin sadık hizmetkârı Manuel Briyenua Leontaris'in katılmasıyla ve masrafı da onun tarafından verilmek suretiyle 1438 yılı Mayıs ayında tamir edilmiştir.»

Bu kapıdan başlıyan yol, ForumBouis = Aksaray meydanına ulaşırdı. -^ o>V

5 — Melandısy Pili.

Silivri kapısına ortalama 900 met re meşalede olup Yenikapı Mevle vihanesine gitmek için buradan çıkıldığı için Osmanlılar devrinde Mevlevihane Kapısı ve halk tara- r\ fondan kısaca Mevlânekapı diye. a-~ "" nııirdı. Daha eski adı PekyUîn idi. Kırmızı Tümen kapısı veya Rus kapısı da denirdi. Bizansın Kırmızı Tümen denilen askerî birliği tarafından korunurdu. Üzerindeki bir kitabede şu yazılar vardı:

«Allah ve Kırmızı • Tümen tarafından korunan imparatorumuzKostantin'in talihi yardımcı olsun»Ayrıca, İkinci Vasilus (975 —1025) ve Dokuzuncu Kostantin(1025 — 1208). İkinci Justinianus(565 — 578), İkinci Teodosyus(408 — 450) ile 447 yılında İstanbul Valisi bulunan Kostantine aitbir çok kitabeleri vardır. Rus kapısı diye de anılmasının sebebi ise,hristiyan olmadıkları için bugünküEyüp civarına iskân edilmiş Rusların şehre girmek hakkına alâmetolmak üzere başkanları, İgor'unkalkanını bu kapıya asmış olmasıdır ;6 — Ayos Romanos^Pili.İstanbulun fethi sırasında Türkler tarafından büyük topu karşısına yerleştirilmiş olmasından dolayı Top Kapısı ve sonra da TopkapJdiye anılmıştır. Mevlevihane kapı- :sına olan mesafesi'

ortalama 900metredir. Arada onbeş kule- vardır, vYedinci kulenin üzerinde Uçunca ^Leon (717 — 741) ile Dördüncü ,|Kostantine (741 — 775) ait birer xjkitabe yarda, "•••";^M

Ayos Romanos, askerî isir kapı idi. Buradan başhyan yol, Forum Bnuis'e ulaşırdı.

7 — Totetartos Pili.

Mevlevihane kapısından Topkft-pıya gidilirken. Dokuzuncu ve O-nuncu kuleler arasında bulunan ve bu isimle anılan askerî bir kapı vardı. Bunun kuzeyindeki birinci küçük kulenin üzerindeYorgius şe refine konulmuş bir kitabe mevcuttu ve bir kiliseye ait idi imparator Beşinci Juannis Paleoîogus (1341.^- 1391) tarafından yapılan onarım sırasında konulmuştur. Bu kitabeden, kilisenin Jorgius adlı zahid tarafından inşa edildiği anlaşılmaktadır.

» ARKAPOL, HÎPODROM VE •^ OÜL'STEON MEYDANLARINI GÖSTEREN KROKİ: Şüıu diki Topkapı Sarayının bulunduğu tepede, Septimug Severns tarafından bir Akrapol inşa edilmişti. Akrapol birkaç tapınakla halkın toplanmasına mahsus yet. leri kapsıyor ve ayn bir davarla çevrin bulunuyordu. At meydanı diye anılan Hipodrom ise, SnL tanahmet Camimin karşısında balâ mevcut bulunan nzun meydan, dır. Hipodrom Septimns Severus tarafından yapılmasına başlanmış ve Kostantin tarafından tamamlanmıştır. Ogusteon meydanı ise, Ayasofya Ue bugünkü Sultanahmet Camînin arasında bulunuyordu. Kostantin tarafından kumlan meydanın ortasında tafer ta. ta ve blı çok heykeller vardı..

8 — Topemtos veya Aya Kiriya-ki Pilî (Avarlar kapısı). ,

Topkapıdan Edirne kapısına kadar olan mesafe, ortalama 1250 met redir. Aradaki 21 kulenin obğu mu hasara sırasında harap olmuştu. Bu iki kapı arasındaki vadiden a-kan Bayrampaşa (Likus) deresi onuncu kulenin altından şehre girer. 12 ve 13 ncü kulelerin arasında mevcut Rskerî kapıya Türkler Sulukule kapısı derlerdi Civarındaki kiliseden dolayı Aya TCiryaki diye anılmıştır. Vaktiyle «varlar çehre bu kapıdan girmiş olduklan için «Avarlar Kapısı» da denirdi

9 — Haris! veya Miryandri ya-hud Polysndri Pili

Osmanlılar tarafından Edirne ksPisi «di verilen bu kapı, Top kapı-sından ortalama 1250 metre mesafededir. Bu kapının deniz yüzün-'den yükseldiği 77 metre olup sur-u 1 yüksek, lâkin «n »jt£ aok

tasıydı. Bu yüzden çeşitli devirlerde Bizansa yapılan hücumlara hedef olmuştur. 625 yılında imparator Herakliyus zamanında Avarlar buraya şiddetle saldırmışlardır., ikinci Murad 1422 yılında İstanbu-lu muhasara etjjği vakit bu kapıyı bir topla doğmuştur. Nihayet, Fatih Sultan Mehmet Han, 29 Mayıs 1453 Sah günü, şehre bu kapıdan girmiştir. Kapının iç tarafındaki Aya Yorgi kilisesinin bulunduğu yerde, Kanunî Sultan Süleyman Han'ın kızı Mihrimab. Sultan, kendi adıyla anılan bir cami

yaptırmıştır. Edirne kapısı da askerî kapılardandı. işte, evvelce bahsettiğimiz direkli yol, yâni Meşe, bütün cehri katedip bu kapıya varırdı.

10 — Kirko Püi (Kerkaporta) (Canbazhane kapısı).

Teodosyus surunun son kulesinin altında bulunup örülü iken Is-Uabulua »on aukasarası sırasında

gerektiğinde bir çıkış hareketi için v açılmıştır. Buradan giren elli Türk askeri, kuleye bsyrak dikmeğe mu yaffak olmuşlardı. Vaktiyle bunun dışında Sirk kurulduğu için bu isimle anılmıştır. Bu civarda Ahşab Sirk mânasına gelen Ksilo-kerkon adlı bir kapının daha bulunduğu bâzı tarihçiler tarafından kaj'dedilmişse de, bu .ikisinin aynı kapı olması daha büyük ihtimal da bil inededir.

11 — Kostantin kapısı.

Hâlen örülüdür. Yeri, Kostantin Porfirovyenitus sarayının (Tekfur Sarayı) yanında surun köşe teşkil ettiği yerden güneye doğru otuz metre kadar mesafededir.

12 — Ayos Janis veya KaligaryaPUL

Türkler, İğri Kapı derler. Kali- " garya askerî ayakkabı imalâthanesi mahallesinin kapısıydı.;j-Tekfur Sarayiiun bulunduğu

BESİMLt BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLf BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

19

AYOS ROMANOS PiLi: istanbul'un iethlnden sonra «Topkapı» "adını alan bn kapı, askerî görevler için kullanılırdı. Boradan başlayan yo! Aksaray meydanına ulaşırdı. Tnkandaki resimde restore edilen ve gririg ka pisinin »af tanafmda «29 Mayıs 145S Sah »abanı Fatih'in ordusu, topların bo civarda açmış olduğu gedikten istanbul'a girmiştir» levhası görülüyor.

= â

teşkil ettiği açıdan itibaren- Kom-nenus suru yüz metre kadar b'atıya doğru uzandıktan sonra hemen bir dik açı teşkü ederek kuzeye kıvrılır. Bundan sonra yedi tane kule gelir. Son kule, köşede olup Kali-garya kulesi diye anılır.» İşte, bundan evvelki örtülü kapı Ayos Janis Püi'dir. O civarda ve şehrin içinde bulunan Kalinikis kilisesinden dolayı daha evvel bu isimle de anılmıştır. İstanbulun Türkler tarafından alınmasından bir gün evvel son Bizans imparatoru Kostantin Dragazes gece vakti kazılan lâğım ları Kaligarya

kulesinden seyretmiştir. Kapı, sura göre biraz eğri. olduğundan Türkler tarafından İğrikapı diye anılmıştır.

Kapının biraz yanında İslâm Peygamberinin ashabından Hâfir ve

Abdüssadık Âmir ile fetihle şehit düşenlerden Sakabaşı Molla Mehmet ve meşhur Türk hattatlarından İğrikapılı diye tanınmış olan Yedikuleli Emîr Efendi ile talebelerinden Mehmet Rasim ve oğlu Mehmet Reşit Efendiler gömülü bulunmaktadır.

Bu kapıdan itibaren yukarı doğru gidilince vaktiyle Filo-patyon sarayına ve daha ileride Bu lanan Ksdokerken = -Ahşab Sirk'e ulaşıldı.

13 — Ksilina PUL

Kara tarafındaki surun son büyük kapısı olup:-Türkler' Ayvansa-

ray kapısı derler, İngiliz bilgini Witteck, bu ismin Eba Eyyub En-sarî kelimesinden bozma olduğunu ve bu mübarek zâtın Eyüp Sultanda değil, bu kapı civarında med-fun bulunduğunu, buradaki seha-be kabrinin ona ait olduğunu İslâm Ansiklopedisinin batıda yapılan yeni baskısının Ayvansaray caddesinde kesin bir delil ileri sürmeden iddia etmiştir

Ksilina Pili, şehri doğrudan doğruya dışarıya bağlamıyarak buradan şehrin Haliç tarafındaki surla -riyle kıyı arasındaki kısma girilir ve şehre girmek için ise, tekrar Haliç kapılarından geçmek gerekirdi. Bu kapıdan çıkan yol, bugün Eyüp diye andığımız Kozmîdyon'a kadar uzanırdı. Sonradan, surların Halice inen bir kısmı yıkıldığı za

man bu kapı birlikte yıkılmıştır. Haliç kıyısıyla bu kısımdaki surla--rın arasındaki mahalleye Rumlar Tomeros Tukonyos derlerdi.

Edirne kapısından Tekfur Sara-, yi ortalama 650, Tekfur Sarayın-, dan İğrikapı ortalama 220 ve İğrikapıdan Haliç ise ortalama 650 metre mesafededir. Bu son kapı ile Haliç arasında çeşitli devirlerde yapılmış onbeş kule vardır. İlk üç kule Manuel Konnenus (1143 —, 1180) devrine aittir. Bundan sonra gelen dört kuleyi ise, İkinci Andronik Paleologus (1282 — 1328) 1317 -yılındaki onarım sırasında yaptır-

mıştır. 8 nci kulenin üzerinde Se« kizinci Yuannis Paleologus (1425— 1448) un bir kitabesi vardır ve surların tamir edildiği 1441 tarihini taşır. 9 ncü kulenin üzerindeki kitabe ise, bunun İzak Angelus f 11F —1195) devrinde ve 1188 yılında yapılmış olduğunu anlatır.

Yine burada , bulunan Anenr kulesinden daha evvel bahsetmi: tik.

Daha kuzeyde Beşinci Leon (811 —820) un ileriye doğru taşkın surla gelir. Üzerinde ikinci Miha-(820—829) -ile Teofilos (829—842, un kitabeleri mevcuttur. Buradan Haliç kenarındaki Herakliys kulesine varılır. İzak Angelus kulesinden deniz kıyısına kadar olan bütün bu kısmın

önünde geniş biT hendek mevcuttu. Bundan sonraki kule, kara tarafının son ve Halk kıyısının ilk kulesidir.

Ayvansaray kapısından girüp sa ğa sapılarak sur boyu takip edilirse biraz sona ve köşede Aya Tek-la kilisesi vardı. Sonradan Toklu Dede mescidi olmuştur. Bu köşeyi dönerek daha ileri gidilince .• bir meydanlığa gelinir. Buradaki Hı-rakliyyus surunun merdiveninden çıkılırsa Vlakerna sarayının iç kt-pısını müdafaa eden ateş deliği %•••-riilir. Hücum edenlere buradun meşhur Bizans ateşi atılırdı. Tekrar meydana inilerek sa ğa doğru yola devam edilirse ashabdan E'hu Şeybetül'Hadrî'in türbesine vaı.-lır. Herakliyyus suru 'ile beşinci Leön suru arasındaki~sahada bulunan bu türbe sa ğdaki duvara dayanmıştır. Bu türbede yine ashab dan Hamdullah Ensarî'nin Tnezr da mevcuttur. Buradaki mezarlıkla Toklu İbrahim Dede de yatmaktp-dır. Mezarhk sa ğa alınırsa, sol tarafta Aya Vasilus aj'azması vardır. Daha ileride, sol köşeyi teşk;' eden kulenin altında dar ve i ğri ge -çitte 627 tarihinde Avarlar taraf i r. dan yakılıp Beşinci Leon'un tekrar yaptırmış olduğu Aya Nikola kilisesinin kalıntıları göze çarpar.

14 — Yirolimni Pili.

Gümüş Kapı denilen bu kapı, de min saydığımız kulelerden 4 ve 5 incinin arasında bulunuyordu. Ka liç buradan bir ayna gibi sabit \a parlak görüldüğünden kapı bu adı almıştır, İzak Angelus Dördün-;L Haçlılar ordusu başkanı ile görüş-1 meleri bu kapıdan idare etmi =;. Üçüncü Andronikos Paleolop jg (1328—1341), büyük babası iki; i Andronikos Paleologus -(1282 -1328) a isyan ettiği zaman da " iv kapıdan kaçmıştı, :-^-->;;-:~v*>.to;î'^sh>

21

15 — Kiliyomeni veya Vlâkema

• ü

.ieşinci Leon surunun birinci kö •ii geçildikten sonra Vlâkerna , -ayının hemen tamamea topra-çömülü kapısı vardır, ,,

16 — Ayos Kolinikos kapısı. Yerin olarak belli değildir. Her halde,

/vansaray surîariyle birlikte yok nuştur. Bizanslılar devrinde idam

' .aların yapıldığı kapılardan bl-

,di

Böylece, yapmış olduğumuz ara? < --mala! sonunda kara tarafında m altı kapı tesbit etmiş bulunuyoruz. Halbuki İstanbul hakkında yazılan eserlerden ço ğu sadece on bir kapıdan bahseder.

HALİÇ TARAFINDAKİ SURLAR

dubalara dayanıyordu.

1 — Ksilo PUL Ayvansaray'dan Fener'e kadar olan, surlar, ortalama 1400 metredir. Vlâkemâ'nın Halice bakan tarafında küçük bir liman ve bir iskele vardı. Saraya ait deniz araçları bu iskelede ya-

zaptedilmiş olması gösterilmiştir. Bu kapının yakınında eski Aya Isaiya (Kandili Güzel Mescidi), A-ya Lavrendiyos (Şeyh Murat Mescidi) kiliseleri ve Hristos Evriye-tos manastırı vardı.

9 — Plateo Mesi veya Karina Pili

Eski Aya kapısından 5"öÖ metre mesafededir. Türkler, Unkapam ka pisi demişlerdir.

10 — Ayazma kapısı.

Bu kspı, fetihten sonra Türkler tarafından açılmıştır.

11 — Vigle veya Drongari Püi

Bizans devrinden beri kereste an barlarının bulunduğu bir yer olduğundan Osmanlılar Odun kapısı a-dını vermişlerdir.

12 — Ayos Ano Vapitistos veya Aya Yani Dokorinbos Pili.

Türkler tarafından Zindan kapısı diye anılmıştır. Burada, bu kapıya *adını* veren hristiyan azizinin bir kilisesi vardı. Bugün yalnız bir a-yazması kalmıştır.

13 — Peramatis Pili.

Türkler, Balıkpazarı kapısı demişlerdir. Zindan kapısının doğusundaki deniz kıyısına, Galataya

Haliç tarafının surlarına ve kapılarına gelince, buradaki surlar tam mânasiye malûm değildir. Se bebi ise, çoğunun ortadan kalkmış olmasıdır. Bunlar, tamamen deniz kıyısında olmayıp kıyı ile aralarında oldukça mesafe vardı. Bu arada bir çok ticarethaneler, iskeleler ve eşya depoları bulunuyordu.

Şehrin tekrar kuruluşu zamanın da bu kıyı surları Kostantin tarafından yaptırılmıştı. Bunlar, bugün Sirkeci dediğimiz Nerolion mevkiinden başlayıp bugünkü- Unkapa tu köprüsünün hizasına kadar geliyordu, Teodosyus zamanında yeni surlar yapılıncı, bunlar da bu surların Haliç kıyısına vardığı noktaya kadar uzatılmış, Herakliyus ise Vlâkerna sarayını şehrin içine alı ken bunu kara tarafındaki yeni surun ucuyla birleştirmişti

Haliç surları, zelzeleler yüzünden bir çok kereler harap olmuş la kin imparatorlar tarafından tamir edilmiştir. Birinci Jüstinyanus (527 -565), Üçüncü Tiberyus (694 — 705), Üçüncü Leon (717—T41), Teo filos (829—842) ve Altıncı Yuhan-nes Kantakuzinos (1341 — 1355) Os marlı hükümdarlarından İkinci B<s yazıt. Dördüncü Murat ve Üçüncü Ahmet de bu surları tamir ettirmişlerdir.

Haliç surları on metre yüksekli-ğinde(tek bir duvardan ibaret olup beş kilometre uzunluğundadır. 110 adet kule ile tahkim edilmiştir. Dışında iki liman:

ve .sura dayanan bir iç limanı vardı. Ancak, bu surlar oek de sağlam olmadığından hücumdan kurtarmak için 718 yılından itibaren Fâlic'in ağzı bir -^inrirlp kapatılmıştı 7,;,nc\r\r. deniz üstüne rastlıyaa kısmı ahşap

. . HBYKE

LI: Hipodromda, Splna'. nın Üzerinde bir hizaya dizil, mis olarak aslanla boğuşan adam, can çekişen Bofa, bir Herkül, *azgın* at, yılanı kaldıran kartal, imparatorlardan JÜstinyanus ve Valans'ın hey. kelleri ile, armağan kazanmış araba yarışçılarının heykelleri, bir sütunun üzerinde de Impa-ratoriçe Arinin heykeiJ vardı.

nasırlardı, imparatorlar karaya çık tıktan sonra Vlâkerna kapısından saraya girerlerdi. Küçük limanın yanında bu" de tersane bulunuyordu. Kıymın bu kısmı, kara surlarının son kulesinden bağliyerek denize doğru uzanan ayn bir duvarla

^Ü ÎMPABATOR ÜÇÜNCÜ FOTUNTADIS: Bizans imparatoru NL ^- keforos **Potonyatis Î1078 - 1081)** mensop bnlundnjı Makedonya **hanedanını karacak'«lan Birinci Aleksiyus Komnenns'nın annesi Bela. «&na ile farımım ve gelinlerini,** Halic'e bakar surlardakî Sidros **ka-pısmda** hapsetürmişti. **Besimde S** acü Nekeforos Potnnyadis görülüyör.

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

müdafaa edilmekteydi Bu duvarın kapısı, Haliç tarafının ilk kapısı olan Ksilo Püf (Ahşap Kapt) dir. Ayyansaray kapısından itibaren doğu tarafına 100 metre gidildiği takdirde surun bir yolu ile ikiye Bölünen bir kısmına varılır. Buradan girilirse sağ tarafta eski Aya Nikola kilisesi vardır *ki* sonradan Atik — eski — Kocamustafapaşa camii olmuştur." Bunun yakınında ve surun iç tarafına dayanmış haldeki Aya Dimitri kilisesi Pama-haristos kilisesi Fethiye camiine döndürüldükten sonra 1597 — 1601 yılları arasında Patriklik makamının merkezi olan jdaha eski bir Bizans kilisesinin c yerinde yapılmış-tır

2 — Kinigo Pili (Avcılar kapısı). Ayvansaray ile Balat arasında, Balata yakın yerde birbirinden o-tuz metre mesafe olup aralarında birer de kule bulunan üç geniş kemerin doğusunda bulunuyordu. İki 'tarafında biri devrimize kadar gelen ve hâlen Eski Eserler Müzesinde bulunan iki mermer kabartma vardı. Fatihin bir ucu Hasköy-de olarak yaptırdığı ahşap köprünün bir ucu buraya varırdı. Bâzı tarihçiler, Baîat kapisiyle bunu karıştırmışlardır.

3 — Kineyi veya Paîati Pili İmparator kapısı mânasına olarak Vasilika Pili de denilen bu . kapıya, Türkler Balat kapısı adını vermişlerdir. Fetih sırasında Bizans Başbakanı Lukas Notaros tarafından müdafaa edilmiştir. Muka vemeti kırarak bu kapıdan şehra giren ise, Hamza Reistir. 4 — Fari Püi

Türkler tarafından Fener kapısı diye anılmıştır. Bunun sebebi ise, eskiden Haliç Fenerinin bulunduğu çıkıntıya rastlamasıdır.

Burasının Balata mesafesi ortalama 650 metredir. Haliç surlarının bu kısmı, iki sıra duvardan mürekkeptir.

5 — Sidros veya Petris Pili Türkler tarafından Petri kapısı diye anılmıştır. Fener kapısına 250 metre mesafede olup iki sıralı sur, buraya kadar devam ve arkada bu lunan tepenin kuzey yamacında 120 metre derinliğinde bir kavis teşkil eder. Bu alana vaktiyle Jüs-tinyanus'un saray teşrifatçısı Pet-ros'un isminden dolayı Petriyon adı verilmiştir ki» kapı da ismini aynı surdan almıştır. Petro-yan'ın şehir tarafında bulunan kapısı Diplofanoriyon diye anılırdı. Fari Pili de, bu bölgenin Halice açılan kapılarından biridir. Petri-yan alanında Aya Stefanos, Aya

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

Yulianus, Aya Uya ve Aya Ofem-ya gibi birkaç meşhur kilise vardı. Bu son kilise Kostantin'in şehri kurmasından yüz yıl evvel Kosti-nos adlı bir piskopos tarafından yaptırılmış olup İstanbul'un en eski kilisesiydi. Burası, saraydan uzaklaştırılan prensesler için sürgün yeri olmuştur. İmparator Birinci Romanus Lekapenus (920—944) karısı Teofano'nun tesiriyle annesi Vasilisa Elena'yı ve kız kardeşlerini saraydan uzaklaştırdığı sırada bunlardan Prenses Zoe'yi ve Zoe adlı başka bir prenses sonradan 1054—1056 yılları arasında İmparatorice olarak Bizans idare eden Teodora'yı. imparator Nikeforos Potunyatis (1078—1081) kendisinin mensup bulunduğu Makedonya hanedanını kuracak olan Birinci Aleksiye Komnenus (1081—1118) un annesi Ana Delasana ile kızlarını ve gelinlerini burada hapsedmişlerdir.

Bugün Patrikhane olarak kullanılan Aya Yorgi kilisesi de Petri-yan'da idi. Bununla beraber Petri-yan bölgesi Haliç surlarının zayıf bir noktası olduğundan Latinler

1203 yılında ağız kapatan zincirlerle geçirip içeriye girdikten sonra 17 Temmuz günü 25 kuleyi ele geçirmişlerdi İzak Angelus bunları geri aldıysa da ertesi yıl, 12 Nisan

1204 tarihinde Latinler bütün mahaileyi zaptedip yakmışlardır. Nitekim, fetih sırasında. Mayısın 29ncü günü Türk donanması da, surun bu kısmına hücum etmiştir.

Bu Petriyon'u, Balat civarında - olup kesme kaya denilen ve oradaki Aya Petros kilisesinden dolayı Palya Petra da adı verilen Petriyon ile karıştırmamak lâzımdır.

6 — Aya Teodosya Pili Türkler tarafından Ayakapısı ve

ya Ayakapı diye anılan bu kapıya adını veren o civarda mevcut olup sonradan camiye çevrilmiş olan Aya , Teodosya kilisesidir. Mâbed, bugün Gül Camii diye anılmaktadır. 'î

7 — Yeni Aya kapısı. < fFetihten sonra Türkler tarafından açılmıştır. Civarında bir kilisekalıntısı vardır_

Fenerden buraya kadar olan yeHaliç kıyısını takip eden yolun ikitarafında hâlâ «ski Bizans evlerimevcuttur ve içinde oturulmaktadır • .-; -..-;.. v -

8 — Potei Püi

Bir adı da,'karşı kıyıda bulunan Pigi yâni Pınarlar mahallesine izafeten Spigas idi Türkler, Cibaîi fca pisi adını takmışlardır. Buna sebep olarak, fetihte Cebe Ali bey kumandasındaki 'birlik tarafından

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL. ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

23

tarafından:Forum Tavri'ye yâni bugünkü Beyazıt meydanına nakledilen koyun ve sığır mandıraları burada idi. . ,

18 —. Eviyenyo PİL

Prosfariyanos limanından sonra gelir. Osmanlı devrinde Yalı Köşkü kapısı denirdi ve Padişahlar tarafından sarayda iken azledilip sür . gün veya idapıa mahkûm olanlar, bu kapıdan çıkartılırlardı. Bu kapının yanında Timasius iskelesi var

- di. Buraya yakın bir noktada bulunan Kentenariyon (Mangana) kuleşi de mühimdir. Çünkü, eskidenMarmaranın ağzını kapatan zincir,bu kule üeV; Kizkulesiarasında geriU idi. Bunun "hakkındaki tamamlayıcı bilgiyi, Kızkulesinden bahsederken vereceğiz.

Evyengo kapısının yanında ye-

* timhane, hâstahane, misafirhane gibi sosyal müesseseler vardı.

Böylece, Haliç tarafında 17 kapı mevcuttu. Bir çok eserler, bunun yalnız on ikisinden bahsederler.

~~ MARMARA "

TARAFINDAKİ SURLAR

Marmara tarafıma surlarına ve kapılarına gelince: '

Marmara surları, Sarayburnun-dafci Aya BarBa (Aya Varvara)^ yâni" Topkapıdan başlayıp Yediku-leye kadar uzanır. Ortalama sekiz kilometre uzunluğunda olup Sa-rayburnu ile Çatladıkapi'daki kısımları istisna edilirse hemen tamamı hâlen mevcut durumdadır. Bu tahribat, en çok 1871 yılında de miryolunun yapılması sırasında vu

yılında Dördüncü Murat tarafından tamir edildiler. En büyük tamiri ve mükemmel onarımı ise 1721— 1723 yılları arasında Üçüncü Ahmet yaptı. • •.

Marmara surlarında 188 kule, 20 kapı ve beş liman vardı. Duvarlarının yüksekliği 13 — 15, kulelerinin yüksekliği •ortalama 20 metre idi. Surlar, genellikle^ bir sıra olup üzerinde bir karakol yolu ve yarı yükseklikte^bir 'sır! mazgal deliği vardı. Hâlen, toprak birikmesi yü zünden bilhassa iç kısmının seviye si bir hayli yükselmiştir, 1

1 — Aya Barba (Aya Varvara)

•••

Sarayburnuna yakın 'bir yerde olup Türkler Topkapı diye anmış-lardır. Bu iapı, Topkapı Sarayına da adını vermiş olup 1871 ydında ortadan kalkmıştır. Vaktiyle iki ta rafında iki sağlam mermer kule var di. Kapının, gerisinde ve tepenin ii-harabesi hâlâ mevcut .olan

geçecek sandalların hareket yeri oî düğü için- geçit mânasına olarak Perama denirdi Kapı, affını bundan almıştır. Burada, Bizans zamanında baharat ve ve balıkpazan vardı. Arkasında ise, Venedik .ma hailesi bulunuyordu. Venedik'liler bu kapıya Porta Hebraikad derlerdi. Onlara ait Santo Markus ve Santo JVTariya kiliseleri de burada bulunurdu.

14 — Evreyki PİL

Bugünkü Mısır çarşısının hizasına rastlardı. Yenicami yapılmadan evvel bu bölge Yahudi mahallesi olduğu için Türkler tarafından Çıfıt kapısı diye anılırdı, îstanbulun en eski, yâni Kostâtin devrinden evvelki kapılarından. Unkapa-nmdan buraya kadar olan sur mesafesi ortalama 1100 metredir. ' ,. •

15 — Evyeni veya Neori PİL Türkler tarafından Bahçekapısı

veya kısaca Bahçekapı denmiştir. Sirkeci Gümrüğü ile Vakıf Hanı- •nın arasına rastlardı. Bir ara Tersane kapısı da denilmiştir. -Sebebi} .ise, burada, surun batı köşesinde ;eski bir Bizans tersanesinin bulun/maşıydı. "Halicin ağzını kapatmakta olan zincüv buradaki bir kuleden başlardı. Öbür ucu, Galafarda-»ki Kurşunlu Mahzen Kulesine bağ-,lıydı. : - '.

Bu kapı, Venediklilerin mahal-» lesiyle Bizanslıların mahallesinin " birbirinden ayrıldığı yerde idi. Gü zel Kapı mânasına olarak Orea Pili de denirdi. Civarında Evyeynos adlı bir senatörün konağı, bulunduğu için Evyeni Pili yâni Evyeni Kapısı dendiği hakkındaki rivayet, doğru değildir. Evyeni de Orea gibi güzel mânasını anlatıyordu.

Burası, Haliç kapılarının en mühimlerinden biriydi. Çünkü, tam bir ticaret kapısıydı. Şehrin zahiresi ve başka ihtiyacı olan şeyler, bu kapıdan girerdi.

16 — Hikantanisa PİL

Bahcekapısından sonra gelir. A-dım, burada oturan saraya mensup Hikatani adlı askerî birlikten almıştır.

7 — Porta Veteris Rektoris.

Bir adı da Bona kapısı olup Cenevizlilerin arazisi dahilinde olduğu için onların verdiği bu adı taşıyordu. Bunun, bugün Sirkeci'deki vapur iskelelerinin bulunduğu yer da olması muhtemeldir. Bu kapının yanında Kalkedonyalıların bir iskelesi vardı. Buradan Prosfariya nos limanına girilirdi Sirkeci tren istasyonunun şimdiki yerinde bulunan bu limanın etrafında zahire anbarları vardı. Ayrıca İmparator Kostantia • Kopronirous (741—757)

kua gelmiş, bundan maada Osmanlı devrinde burada yapılmış bir çok köşkler ortadan kalkmıştır. Demir yolu. Küçük Ayasofya camiinden itibaren eski Bizans köşklarının de bulunduğu yerden geçerek ne varsa silip süpürmüştür. Bunu yapan batılı mühendisler, böylece ebediyen ortadan kaldırdıkları eski e-serlerinin hiç olmazsa plânlarını çıkartıp saklamak zahmetine bile katlanmamışlardır.

Marmara surları, bilhassa Sa-rayfaurnunun biraz, güneyindekiler, zamanla büyük değişikliğe uğramışlardır. Bununla beraber, ilk , kat surun . temelleri - yer yer belli olmaktadır. Lâkin bunlar, kara tarafındaki ön surlar kadar mühim değildi. Çünkü, deniz tarafı bu nok talarda çok akıntılı ve her türlü rüzgâra fazla maruz bulunduğu için bu hal tabii bir engel teşkil etmekteydi Esasen bu surlar, hücum edeceklerin karaya çıkıp duvarlara saldırmamaları için dipleri suya gömülü şekilde inşa edilmişlerdi Bunların- önünü, sonradan deniz doldurmuş, nihayet bugün daha genişletilerek sahil yolu yapılmış ve surlar oldukça geride kalmıştır.

1

Bu surlar, tek bir imparatorun eseri değildir. Ahırkapı Fenerine kadar olan kısmı Septimud Seve-rus tarafından yaptırılmıştır. Bura dan Etyemeze kadar olan kısım ECostantin'in ve Yedikule'ye kadar olan kısım da Teodosyus'un eseridir. Zelzeleler ve fırtınalarla harap olan bu surlar, bir çok imparatorlar tarafından tamir olunmuştur. Ayrıca 1509 daki büyük zelzeleden sonra İkinci Beyazıt ve 1635

SAKAYI HARABESİ: Justinyanus'un saray, **Bizans'ın Bugün** saray harabe halindedir.

sjustinyanus

***"XN en güzel ve büyük saraylarından biriydi.**

HALIÇ: Asıl istanbul şehrinin Kuzeyini kaplayan Haliç, Hriso (Altın) ve Keras (Boynuz) kelimelerinden kurulu olarak Hrisokeras (Altın boynuz) diye anılırdı. Onbir kilometre uzunluğunda ve ortalama 450 metre genişliğinde olan Haliç'e bu ismin verilmesine sebep, bir boynuz şeklinde olmasıdır.

Septimus Severus tarafından inşa ettirilmiş olan Teatron Minör = Küçük Tiyatro ile bunun yanında t Gbtlar sütunu vardı.

2 — Değirmen kapısı. "Topkapı-dan sonra "gelir. Mangana -kulesiningüneyindedir. Sahil boyunca ilerlenilirse, bir çok örülü kapılar görülür ki, bunlar, burada Bulunmuşolan eskî .Mangana tersanesiningözleridir.;;/. : • " ' ./_;;: /"-..-, /.

3 — Demirkapı,, Bunun yüz metre kadar ötesinde bulunuyordu vefetihten sonra Türkler tarafındanaçılmıştı. ;. . . •.'! . ,

- 4, 5, 6, 7,8, 9, 10 — Adı bilinmi-yen kapılar. , . : ,."

Mangana tersanesinin güneyinde Onikinci Yüzyılda üç anıttan kurulu bir yapı bütün vardı. Bunlardan biri deniz kıyısındaki Aya Sotiris manastır ve kilisesi, ikincisi bunun batısındaki Aya Yorgi manastır ve kilisesi, üçüncüsü ise bunun güneyindeki Mangana sarayı-idL Aya

Sotiris manastır ve kilisesi," bugün Sinan Paşa köşkünün yarı harabesinin bulunduğu yere rastlıyordu. Bunun güneyinde adı hâlâ bilinmi yen bir kapı mevcuttu. Biraz daha ileri gidilirse, burada vaktiyle bulunmuş olan bir çok manastırları _ sahasına gelinir ki bunların sura 'yanyana açılmış altı kapısı vardı. Bu manastırların en mühimleri A-yos Lozaros ve Aya Mariya Odi-kitriya'dır.

11 — Aj'os Lazaros veya Aya Odikitriya Pili

- Türkler tarafından Gülhane Kapısı denilmiş'tir. Bu kapıdan bir yol ile yukarıya, Topkapı Sarayının bi rinci ve ikinci kapıları arasındaki sahaya, eskiden Askerî Müze olarak kullanılan Aya Erini kiiisesi-• ' nin karşısına çıkılırdı. ,- Sinan Paşa köşkünün güneyinde ' ibulunduğunu sökmediğimiz ismi meçhul yıkık kapıdan girilirse. 70 metre kadar güneydeki kulenin ü-

24

J_

, RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

25

zerinde imparator Teofilos ile îkin ci Mihael (820—829) e ait kitabelere rastlanır. Bir kısım yazarlar A yos Lazaros manastır ve kilisesinin burada ve Aya Mariya Ödikit-riya manastır ve kilisesinin ise daha yukarıda, bahçeler içinde ve hâlen 'mevcut harabelerin olduğu yerdu bulunduğunu kaydederler, Bu son kilisede, Hazreti Meryemin meşhur bir resmi dururdu.

12 — Palati İmperiyalL Türklerin Ahırkapı dedikleri yer

dir. Bizans devrinde, bu günkü Su] , tanahmet camünün kısmen yerinde ve kısmen güneyinde bulunan bu yük imparator sarayının deniz tarafındaki kapısıydı.

13 — Jüstinyanüs kapısı.

Ahırkapı fenerinden itibaren sağa sapılırsa Jüstinyanüs sarayı harabelerine varılır. Demiryolunun duvarı ile deniz arasındaki yol takip edildiği takdirde sarayın denize açılan kapısına gelinir. Biraz ileride ve denize doğru çıkmış bir ha rabenin altında vaktiyle bir öküzü boğmakta olan bir arslanı gösteren heykelin bulunduğu adacık görünür. 1532 yılına kadar yerinde duran bu heykel, bu- zelzele sırasında devrilmiştir. Denize doğru pek çik olan Belirer kulesi ise Buko-leon limanını teşkil eden alanı deniz tarafından kapatmaktaydı

14 — Porta ferrata.Demiryolunun altından geçen

yoldan ilerlenerek sonra sola doğru gidilirse eski ve Aya Sergiyo Bakûs kilisesine (Küçük Ayasofya camii) gelinir. Buradan sonra demiryolu ile kıyı arasından yola devam edildiği takdirde, Çatladıkapi ya varılır. İşte, Porta Ferraîa burasıdır, 1532 zelzelesinde çatladığı için Türkler tarafından Çatladıkapi diye anılmıştır. Bunun yanında ve deniz tarafında yine Jüstinyanüs sarayının harabeleri görünür. Üzerinde Hazreti Davud'un Mezâ-mir'inden bâzı parçalar yazılıdır. Kapının yanındaki iki mermer sütunun üstündeki yazılar, bunların Ayasofya meydanında bulunmuş olan Jüstinyanüs heykelinin kaidesine ait olduklarını anlatmaktadır.

Sarayburnundan Küçük Ayasof-yaya kadar olan mesafe, ortalama 2700 metredir. Bunun hemen batısında Kadırga (Yulyanus .— So-foya) lıranı bulunurdu. Bu îma-nın etrafında împaratoriçe Sofya'nın sarayı, eski Aya Anastasya kilisesi- (Sokullu Mehmet Paşa camii), birkaç kilise ve hamam vardı. Bu limandan sonra Kontoskal-yon limanı vardır. Ermeni Patrikha

nesi bunua yakınında ve eski bir Bizans, kilisesinin bulunduğu yerde dir. Bundan sonra Kesaryos adlı bir küçük liman geliyordu. Bundan sonra ise, Marmara tarafının en büyük limanı olan Elefteros vardı. Bu liman, Kostantin tarafından kurulmuştu. Civarındaki mahallenin adı Vlanga (Şimdiki Lânga) olduğu için bu isimle de anılırdı.

15 — Kontoskali Pili.

Kadırga limanından evvel ve Çatladıkapi'dan sonradır. Bu kapıyı geçince sur içeri doğru döner ve bir dik dörtgen meydana getirdikten sonra yine denize ulaşır.

igHJZTAŞI : >m Bizans devrinde adı Slar-siyon sütunu idi: Halen» Fa. tih semtinde bulunmaktadır»

16 — Vlanga Püi.

Burası, yukarıda geçen Lânga mahallesinin Marmara denizine açılan kapısıdır.

17 — İki kapı.

Bugün aynı isimle anılan yerdeki kapıdır. Küçük Ayasofyadan buraya kadar olan mesafe, ortalama 2300 metredir.

18 — Ayos Emilyonos kapısı. Türkler tarafından Davutpaşa kapısı diye anılmıştır. İsmi, bu civarda bulunan ve aynı adı taşıyan kiliseden almıştı. Yenikapı da Elefteros limanı da-

1 hilindeydi. Surlar, buradan Davutpaşa kapısına kadar evvelâ içeriye doğru bir kavis; sonra dışarıya doğru

. ru kmk bir hat teşkil ederdi. Lima nın civarsında iki kilise, bir manastır, bir misafirhane ve daha yukarıda eski Mireleon kilisesi (Bodrum camii) vardı.

19 "t Psamatya kapısı. Davut'paşa kapısından sonra gelir-

Davutpaşa kapısından Yedikule-ye kadar olan sur mesafesi ortalama 3000 metredir. Davutpaşa kapısından itibaren Kostantin suru Etyemez mahallesine kadar gider ve denizi bu noktada terkedip Eski Yıldızlı Kapıya varır. Bunun ya nında eski Diyos kilisesi vardı ki, fetihte bulunmuş gazilerden Mirza Baba tarafından camie çevril-

26

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

27

ieleri vardı. Bu kaleler, eski Galata gümrüğünün bulunduğu yere rastlıyor ve Halici kapayan zincirin bir ucu buraya bağlı bulunuyordu. Hattâ, Cenevizlilere kasabalarını bir kale ile çevirmek imtiyazı veril diği zaman bu kale, onların duvar-Jarının dışında bırakılmış ve Bizanslılara ait olarak kalmışta.

Galata Kulesi, Cenevizliler tara findan -surlarla birlikte yapılmıştır.

1446 yılında bir miktar yükseltilen bu kule İsa Kulesi diye anılırdı. Tepesinde de bir haç 'bulunuyordu. Osmanlılar devrinde 1794 tarihinde çıkan bir yangında faı hayli zarar görmüş ve külâhı tama men yanmış ve daha sonra Üçüncü Selim tarafından tamir edilmiştir. 1824 yılında ikinci .Mahmut zamanında bir yangında tekrar hasara uğradığından bir daha tamir edil-tmiştir. Koni .şeklindeki külâhı çü-p çöktüğünâen 1877 yılında tamirden evvelki şekilde-ona-bulusuyard», Yüksekliği -de

\

mistir. Bu iç kapıma bir adı da Ese = Eski İsa Kapısı olduğu gibi mes cid de Eski İsa Mescidi adıyla da anılmıştır.

Psamaya, Rumcada kumluk demektir. Türkler bu kapıya Samat-ya adını vermişlerdir.

20 — Ayos Yanis Pill

Adını civarındaki eski Ayos Yanis (Aya Yani) Studycn kilisesinden (îmrahor Camii) almıştır. Türkler tarafından Narlıkapı diye anılmıştır. Yanındaki kulenin (üze rinde bu bölgedeki surları tamir ettirmiş olan Manuel Komnenos adına -1161 tarihli bir kitabe vardır. Narlıkapı adının verilmesine sebep, vaktiyle bu civarda pek çok nar ağaçları bulunmasından dolayıdır. Buradan itibaren surlar, güney

. gibi 33 tane değü, tam 4ff ianedir.

Galata tarafının surlarına ve kapılarına gelince: ' -••'•":'.•

Bizansın on dört dairesinden birisini teşkil eden'.Galata, ilk zaman lar şehrin karşısında küçük bir köy den ibaretti. Amalffliler, Pizâ'lıları Venedik'liler ve Cenevizliler gibi Bizansın ticaretiyle ilgili plan bir çok Lâtin şehirleri halkı, çok eski-' den beri istanbul'a yerleşmişlerdi. Hattâ bunların, bugünkü Yemiş civarından Sirkeciye kadar bölgede asıl şehirden duvarla ayrılmış ma, halle ve çarşıları vardı. Ancak, bu kısım kendilerine dar geldiği için zamanla Galatada yerleştiler. Böylece Galata yavaş yavaş bir Lâtin şehri hâlini almağa, başladı.. Orta Çağda Bizans ticaretinin hemen,ta

^H BTDKMAU SÜTÜN: At meydanı diy« de anılan HipodromdaJd Spino'nun İ*^ üzerinde Bunaah sütun da yer almıştı. Fakat Bizansın son günlerinde artık Hipodrom 'oyunları terkedilmiş bulunuyordu. Yalnız büyük bayram günlerinde türlü oyunlar, segitll eğlenceler v« şölenler yapıyordn...

açıda bulunan Ayos Diomidoş ma nastınnm yanından geçerek evvelce bahsetmiş olduğumuz Merme! Kuleye varır.

21 — Hristos Pül

Türkler, Debbağhane kapısı demişlerdir. Mermer kulenin yarımda dır. Evvelce bahsettiğimiz imparatorlara mahsus iskele de burada

mamı Lâtinlerin elinde bulunuyordu. Bunlar, Bizansta bitip tükenmek bumiyen kargaşalıklardan faydalanarak imtiyazlarını gittikçe arttırmışlar ve kendilerini idare e-den küçük hükûmetcikler hâlinialmışlardı. ,.*'^?

GALATA SURLARI

Bir çok eserlerde Mermer kapılan dokuz tane olarak gösterilir. Biz, yirmi kapıdan bahsettik. Böylece, İstanbulua kapıları gaaiSdjğî

Burada ilk def a bir kule ,yapan, imparator Zenort (474—4SM.) dur. Böylece, Galatayı saldırılardan korumayı düşünmüştü. Bu kule, sahilde idL Galatada ilk- önce Venedikliler yerleşmiş bulunuyorlardı. Sonra, Bizanslılarla aralarında geçen savaşta Cenevizliler tarafsız kaldıkları

için ve daha bâzı durumlarda onlara yardımda bulundukla nadan
fiaîîfâ tarafında- araziye • va

imtiyazlara sahip oldular. Hattâ, 1303 yılında: İmparator ikinci And-ronikos Poleologfls'dan şehirlerinin genişletilmesine ve tahkim edil meşine dair bir ferman- aldılar. Bu nün üzerine ve bundan sonra her fesatta Gaîatanın etrafını surlar ve hendeklerle çevirdiler. Bundan alt-mışv yetmiş yıl evveline gelinceye x kadar mevcut olan bu surların bir kısmı,. İstanbul'un'alınması üzerine hâkimiyet alâmeti olmak üzere Fa tih tarafından yıktırılmıştır. Bugün Kalafat yerlerine doğru olan tarafındaki kısımlarından .birkaç parça duvar,; bir iki kule kalıntısı ve; Sen Benuve,' manastırları içine rastlayan bir iki kule harabesinden başka bir şey kalmamış bulunuyor.

Galata semtine ilk zamanlarda Rumca incirlik mânasına olarak Sikai denirdi; Sonra İmparator Birinci Jüstinyanus burada bâzı binalar yaptırarak şehri imâr etti surlar yaptırdı. Bu yüzden buraya Jüstinyana dendi. Galata adının ne zamandan beri kullanıldığı ise, kesin olarak bilinmiyor. Pek eski olan bu isim, şimdiki Beyoğlu ile aynı yere verilmekteydi. Hattâ Latinler, resmî yazılarında Galata'yı daima, sonradan yalnız Beyoğlu için kullanılan Pera adıyla anarlardı. Bu kelime ise, karşı yaka mânasına ge len Peramatis sözünün kısaltılmış şekliydi

Galata, zamanla büyüyerek Beyoğlu sırtlarına doğru - genişleyince, aşağı kısma Galata dendiği görülmektedir. Hattâ, Fatih'in Cenevizlilere- bahşettiği fermanında bu isim vardır. Bâzı yazarlar Galata adının burada eskiden inek ahırları ve süthaneler bulunması dolayı-siyle Rumca süt mânasını anlatan Gala veya Galatea'dan geldiği zan nına kapılmışlarsa da, bu teori doğ ru. değildir.

1120 — 1180 yılları arasında İs-tanbulda yaşıyan tarihçi ve şair Çeçes'e göre Rumlar asıl adı Kelt olan Golvalara Galat derlerdi.

Keltler, buradan geçerken isimlerini bu kasabaya vermişlerdir. Rumlar da Latinler Galoş dediklerine göre eskiden beri Lâtinlerin oturdukları bu yere neden Galata dendiği anlaşılır. Rumlar Lâtinlere, Galata'da oturdukları için Galoş demişlerdir.

GALATA KULESİ

Cenevizliler kaleleri yapmadan ve Galata Kulesini, inşa etmeden eyyeî, Bjggnsjîlgrîa bu tarafta ka

Ş|| TOPHANE'DEN İSTANBUL'UN GÖRÜNpŞÜ: Galata dar bir bölgeye sıkışmış olduğu iç|n, Cenevizliler

daha 14 üncü yüzyıldan itibaren surların dışında sayfiye evleri edinmişlerdi. Türkler İstanbul'u aldıktan

sonra bn sayfiye yerinde Tophane'den Kasımpaşa'ya kadar uzanan kalabalık bir Türk mahallesi dol|jmuştır...

niz yüzünden 130, bulunduğu yerin toprak yüzünden 50 metre kadardır. İnşa edildiğinden beri değişen yeri yalnız üst kısmı olup asıl şekli hemen değişmemiş gibidir. Duvarları gayet kalındır. İçinde 146 basamaklı taş merdiven vardır.

Cenevizlilerin kaleyi tamamladıkları tarih, 1341 yılıdır. Burası, -Cenova Cumhuriyeti tarafından tayin edilen Podesta adlı bir memur tarafından yan müstakil şekilde idare olunurdu, , .

Galata surlarının dışında bağlar • ve bostanlar vardı. Şehrin nüfusu kalabalıklaştıkça meskûn kısım Beyoğlu sırtlarına doğru ilerledi ve böylece yavaş yavaş Beyoğlu semti meydana geldi Buraya verilen isim, yukarıda söylediğimiz gibi, karşı taraf = Geçilen ; yer mânasına olan Rumca cPeramatis : sözün-, den kısaltılmış olan Pera > idi. Beyoğlu adı ise, Frenk Bey diye; anılan Avaziyo Giritli'nin Ayazpaşa-da, bugünkü Teknik Üniversite'rinin bulunduğu, • yerde -kgşaj A

dandı. Bu zat, 1497 yılında İstanbul'da . Venedik elçisi olarak -bulunan ve 1502 tarihinde Venedik'le • Osmanlı devleti arasında barış-andlaşmasının imzalanmasını .idare «-den Andrea Giritli'nin İstanbul'da seviştiği bir Rum kadından , doğma gayri meşru t>ğludur. Kendisi, 1502 de Venedik'e döndüğü sırada onu da beraberinde götürmüştür. Babası sonradan Venedik Cumhurbaşkanı seçilen Alvaziyo Giritli, yirmi beş yıl sonra, JCanunî Süleytnane zamanında Osmanlı siyasî işlerinde mühim roller oynamıştır. Kendisi Sadrâzam Makbul . İbrahim Paşa'nın dostu idi. 1 : '.

Bâzı «serler-ve r ansiklopediler ,i-se, bu hususta; hakikat; ile ilgisîul-• nuyan -bilgiler vermektedirler. Bunlara göre Fatih Sultan ; Mehmet Han'ın . ortadan kaldırdığı Trabzon Rum imparatorluğunun son hükümdarı David Komnenos v = {1458^ 1461) in oğlu -Müslüman î Olmuş^ şre. bugünkü İsveç elçiliğinin, civarını . da-eski Julius İmparatorluğuna .

28

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

2!

mü vakfına ait olduğundan bu vakfın mütevellisi idi. Onu Galata Voyvodası, Yağ ve Bal Kapanı Emni, Kalafatçıbaşı, Ayak Naibi, "Çöplük Subaşı, Hamir (Şarap) -Emni, Muhtesib, beş altı yüz yeniçerinin başında, «içerik bir Çorbacı, bilhas sa iazîaca olan meyhaneleri ye bunlara devam edenleri zapt-u rapt altında tutmak üzere Yeniçeri Ocağı . Mumcularından . ihtiyar bir • Mumcu ve Karaköy kapısında saraya

için odun çeken Yeniçeri Oca ğı acemilerinin başında olarak İstanbul Ağası takip «derlerdi. ? ..•

Galata surlarının dış kısmı daBizans zamanında meskûn bulunuyordu. Toçlazak bölgesi Perasküdiye anılırdı, bonra i-araskü'yedönmüşdür. Bugünkü Hasköyü deiçine alırdı. Bu,semte .adını, civarında bulunan ve kıyıya pek uzakta olinıyan Parasküe ismini hristi-yan azizine izafe edilen kilise yermiştir. Hasköy adı, bunun bozulmuş şeklidir. Bu kilise, vaktiyle tepede idi Sonra İcıyıda yapılmış veyukarıda sade bir ayazma kalmıştır. - -'••••

lunduğu yerde oturduğu için semt ,bu adı almıştır. Tabiî, bütün bu bilgiler tarihi hakikatlere uyma^ maktadır. David Komnenos," tes-lim olduktan sonra aralarında dört oâû Ve yeğeni de bulunan ailesiyle birlikte deniz yoluyla İstanbula ve burada hiç durdurulmadan E-dirne'ye gönderilmiş ve Serez ta raflarındaki Ustruma Karasu bölgesinde kendisine yılda üç yüz bin, akçelik has verilmiştir. Lâkin verdiği söze rağmen Fatih'in rakibi Ak koyunlu Uzun Hasan Beyle, bu za tın karısı olan kendi yeğeni Des-pina vasıtasıyla Osmanlı Devleti" aleyhinde muhaberelede bulundu ğu anlaşıldığından oğulları ve_ yeğeni ile birlikte tevkif edilip istanbul'a getirilmiş ve 26 Mart 1463 ta rihinde hepsi idam edilmişlerdir.. Şu halde oğullarından birisinin İs-tanbulun karşı yakasında yerleştirildiği ve o semte adını verdiği doğ ru değildir. Esasen» bu taraflara Beyoğlu adı bu tarihte- değil, 16 ncı yüzyıldan itibaren verilmiştir.

GALATA NASIL ,GELİŞTİ?

Galata, dar bir. bölgeye sıkışmış olduğu için Cenevizliler daha On dördüncü yüzyıldan, itibaren sur-ların dışında sayfiye evleri edin-^ mislerdi. Zenginleri, bilhassa yaz' aylarında * buralarda otururlardı. Fetihten soiu-a Türkler evvelâ Kule kapısı semtinde yerleşip sonradan meşhur Kulekapı Mevlevîha-nesinin yapıldığı sokağın alt kısmında Kulekapı camiini inşa etmiş lerdir. Bu, Türklerin karşı tarafta ilk kurdukları camidir. - Cami zamanla harap olmuş, biraz aşağısın daSd mezarlık ise, yüksek duvarları sayesinde daha uzun müddet yerinde kalabilmiştir. '

Aradan altmış yıl kadar bir zaman geçince. Tophaneden Kasım-paşaya kadar uzanan ve dört yol ağzına, yâni bugünkü Humbaracı ve Asmalımescit sokaklarının* Beyoğlu caddesiyle birleştikleri yere kadar varan kalabalık bir. Türk mahallesi doğmuştur. 1492 yılında ve"* İkinci Beyazıt devrinde ise, vezirlerden İskender Paşanın çiftliği oîan yerde Galata (Kulekapı) Mev levîhanesi inşa edilmiş olduğu gibi, bos bir arazi üzerinde İkinci Beyazıt Galata Sarayını da ilk ön-- ce bu tarihlerde ahşap olarak yap tırmıştır. Yine bu devirde Tersane Kalafatçihâsîsı bulunan Yunus ağa dörtyol ağzında Asmalımescit adlı

ÖRME SÜTÜN: Bugün Snltan. /"""" ahmet meydanındaki örme sütun, Bizanslılar zamanında Hipodromun içinde idi. Halk oyunları seyreder. ken, kızgın güneşten korunmaları L cin, Hipodromun üzerine vebum adı verilen kırmızı astarlı tente gerilirdi.

camii, inşa ettirdi. Bu mâbed bu gün Asmalımescit denilen sokağın alt tarafında ve sol koldaki Minare sokağının başında bulunduğu gibi, Yunus afanm mezarı da mescide yakın mezarlıktaydı. Bugün mevcut butunmıyan bu mescidin mina resinin harabesi uzun müddet orada kalmış olduğundan sokağa adını vermiştir!

Bugünkü Tünelbaşı civarı, tama men Türklerle meskûn hâle gelmişti. Galatada sık sık vâki olan yangınlar yüzünden yabancı elçiler de yavaş yavaş Beyoğlunda yer ıesmislerlrir. Böylece Fransa, Vene' dik, Rogüza, ingiltere, İsveç ve da-

ha sonra Hollanda, Lehistan, Rus-;" ya va devletleri tek bir caddeden ibaret ve etrafi dar^ sokaklarla sarılı Beyoğlunda-!:' mükellef elçilik konaklan-edindiler. f ; : --' ~ Buraya ilk önce Fransa elçiliği yerleşti. Onu, diğerleri takip ettiler. Bunun üzerine bu devletlerin şubeleri de kendi elçiliklerinin civarında yerleşmeğe başladılar ve buralarda evler ve kiliseler yaptılar.

Galatadaki en eski binalardan bi rî de evvelce kilise iken 665 yılında Araplar tarafından muhasara sırasında camie çevrilen Arap Camii ile Sert Piyer kilisesi ve Sen '», Benuva manastırırır.

İstanbul muhasarası sırasında Ce nevizliler tarafsız kalmayı taahhüt ederek karşılığında / mevcut du-rumlarının devamı vaadini almış-t larsa, sözlerinde durmayıp Bizansa gizlice- yardımda bulunduklarından burası da devlete katılmış, ancak kendilerine bir Belediye Meclisi bırakılmıştır. Osmanlı devletinde Galata ayh bir Kadılıkla idare olu nurdu. Galata Kadıları terfi ederlerse İstanbul Kadısı olurlardı.

>

GALATA TARAFINDAKİ SURLAR f

-y ' Galata surları, bir katlı idi. Kale

•* nin içinde ayrıca üç kat bölme hi-

x sar duvarı .bulunmaktaydı. Dış sur

V lan on bir tane olup bunlar sıra

ile şunlardı:

Batıda Kasımpaşa tarafında Mey yit kapısı, güneyde' deniz kıyısında Azab kapısı, Kürekçi kapısı, Yağ kapanı kapısı, Balıkpazan kapısı, Karaköy kapısı, doğuda deniz kıyı sırsda Aya Nikola veya Kurşunlu Mahzen kapısı, denize karşı Kireç kapısı, denize açılan Demir kapısı, . kara tarafında Tophane kapısı, ku-Je tarafında Küçük Kule kapısı, Büyük Kule kapısı.

Kalenin içindeki bölmelerde kapılan ise şunlardı:

Karaköy kapısı, Mihal kapısı, Meydancık kapısı, Kilise kapısı» İç Azab kapısı, Savak kapısı.

Surun uzunluğu boydan boya ör talamâ 13550 metre, duvarların yüksekliği yer yer 10—20 metre idi. Surlar, 1864 yılında tamamen yıktırılmıştır.

Onyedinci yüzyılda Gaîata'da 18 Müslüman, 70 Rum, 3 Lâtin Yahudi ve 2 Ermeni mahallesi vardı.

Galatada kadıdan sonra gelea âmir, büyük kısmı Sultanahmet ca

sss ü

! 1574 YILIKDA İSTANBUL: Türkler istanbul'u 1458 zaptettikten sonra çeşitli mimar faaliyetine giriştiler. Yaptıkları camii ve binalarla şehri daha çok güzelleştirdüer. Resim 1574 yılında istanbul'u kuşbakışı gösteriyor.

Bu semtin bir kısmı Keramidya diye . anılmaktaydı. Bu gün Piri Paşa diyoruz. Keramidya denmesi ne sebep, civarda kiremid yapılma siydi. Paha ileride, bugün Sütlüce dediğimiz Galatyani semti • vardı ki, 'bu da adını .burada bir müddet oturmuş , olan Keltlerden

Vaktiyle surlarla sarık olan bir bölgede Kalkenonya, yâni Kadıköy idi. Ancak, İmparator Vaîans (364 —• 378} "taşlarından İstanbulda kendi adıyla anılan kemerli yaptırmak için bu surları yıktırmıştır. Yalana 'kemerli, Türkler tarafından Bozdoğan kemerliye anılmıştır.

BiZANS f>EVKİNDE* İSTANBUL

. . istanbul şehri .Bizans devrinde ' on dört daireye ayrılmış bulunuyordu. "Şehir Ko'staritîn .<Kostanti-nus) zamanında, daha evvelce söylemiş olduğumuz gibi, -beş tepeden kuruluydu. Bugünkü.Fatih ye Av-

retpazan bölgeleri surların dışında bulunuyordu. Fakat, nüfusun artması ûzerint surların dışında da mahalleler teşekkül» etti ve İkinci Teodasyus zamanında bu mahalleler de sur içine alındı, îki sur arasında bulunan mahalleye köy veya kır. mânasına olarak Hora denirdi. Kostantin'in babası Konstahs (Konstansiyus) hristiyanlığın Ari-yen mezhebine mensuptu. Bizans ordusunun yardım c-'j birliklerini teşkil eden Got'lar da aynı mezhep te olup Ortodoksluğu kabul etmediklerinden Birinci TeodosyuS zamanından beri şehirde oturmaları yasaklanmıştı.- Bunların Köstantin sütununu geçmeleri yasak edilmiş ol duğtından, kendilerine :«sütunun dışında oturanlar» anlamına Ek-

- soklonit ^denmiş ve bu yüzden bu sütundan ileri bir zamanlar JSkso-kioni veya .- Eksokionion diye de anümiştir. Bii bölge, yedi mahalleyi kapsıyordu.
- İkinci Teodosyus surları yapıldıktan ve .İstanbul *Ro

'ma gibi yedi tepeli bir şehir Mli- ,
ni aldıkları sonra yine; Roma gibi '

•; on dört daireye bölündü;

RESİMLİ BÜHÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

yete göre de, evvelâ, on-üç. daire ' kurulmuş; ve TJIakema sur içine a-: lınınca
ondördüncü daireyi" teşMt etmişti Her dairenin idaresinden ;
Curator adlı bir memur mes'uldü.-Buna Reciyonazkis de denirdi, Keü
dişinin bir muavini ve emrinde be's, gece bekçisi bulunurdu. -.••.- _
;;

işte,, İstanbulda devrimize kadar, devam,eden bekçi teşkilâtının başlangıcı budur.

Likus (Bayrampaşa)1 deresi, şeh-rr. ikiye ayırmaktaydı. Bunun,'için.. yedi tepenin
altısı bu dere ile-. Ha-• lig arasında, yedincisi ise; Liküs de resiyle
Haliç arasında bulunuyor-

**; (KOŞTAKTÎN SÜTUNU) î Çemberlitaş, ;Kostanttn" tarafından dikildiği için
o zaman «Kostantin sütunn» diye anılırdı, sldar samanında
sütunnun üzerinde Apolion • heykeli bulunmaktaydı**

du.

Bugün bu birinci tepeden:

Birinci tepede Tcpcapı Sarayı ile Ayasofyâ,

İkinci tepede Çenberlitas, ile Ka palıçarşii

Üçüncü tepede Süleymaaiye camii,

Dördüncü tepede Fatih camiî, ' Beşinci tepede Sultan ' Selim camii,

'Altıncı tepede Ka'riye camii ile Edime kapısı,

Yedinci tepede ise Altunermer-'ieki Çukurbostan bulunmaktadır,

dikleri - gibi, lyenfleri de _ varalrış-ta. -Meselâ, .eski Pantokratoros kilisesi
{Zeyrek Camii) nin -kuruldu ğu yerde yapılan şeddi destekliyen .
kademeli duvarların ve Forum

kurulduğu yerin zemini de muazzam -duvarların tuttuğu büyüü -sedde
dayanmaktadır.' -

Istanbulun bu devredeki ana plâ nı, kapılardan girip tepeleri ve meydanları
birleştirerek şehirde boydan boya kateden ve Ogüsteon Kostantinus,
yâni Ayasofya - Çenberîitaş^ meydanlarında ; btdusan -ana caddeler,
bunlan «rasîâdajâa»?

Tavri r{Beyazıt Meydanı) Jle r mara -denizi arasında «eüerin ... ka-Imtilan .hâlâ,-
,Burmaktadır.,. Bu-hud gibi,. Sultan .Selim -caiîûinin.*

BÖLGELERİ

Kadırga limanını da kapsayarak denize ulaştırdı. Bu bölgede t sokak, 98 ev, 4 çarşı ve 4 imaret var-"dL-. "":. •. •,,*.: -• . •'•-- -•"

'!-" İstanbuluri- ondört ^;: "dairesi" şunlardır -"!';•'-:':,,_.'!';-*~.;y-.; :••••'*••-.. '": _ .

1 •— Marmara^ kıyısındaki Aya . Varvara« {İöpkapı)V dan başlayıp Afc Meydanının^ güney doğusundan-• geçen ve-Küçük Ay asofy ays- dolaşan bir Hâtûn -içinde.kalan tepeyi kapsayan bölge. - -• '•':•••• ;_>' Putperestlik j'deynnde- Jüpiter '(Zevs^ tapırığınınl"buluöduğu Ak' i roppl: (Şimd^: Topkapı , Sarayının \bulundugri; yer)-î i Tes Ogüsteonî (Aya

', 4 — Meşe caddesinin kenarından başlayıp- bugünkü Topkapı Sarayı nur kara surları boyunca Halic'e, Timasiua iskelesine ^varmaktaydı. İlk Bizans şehrinin kara tarafındaki kapılarından: olup Ayasofya mey eteninin ucunda caddenin doksan derecelik bir dönüş_ yaptığı yerde bulunan Miliyarium kapısı, Aya Ya. mv Dippiyon ve Kalkötyon kilisele—• ' riyle: Vasiliyus (Yerebatan) sarnıcı „bu ^bölgedeydi. Miliyarium tapısı-

NCİ YÜZYILDA İSTANBUL: 30 unca. sayfadaki îs tamburun resmiyle kıyaslanınca, 17 nci yüzyılda şehrin bu genişlediği açıkça görülür. 'Galata tarafındaki istanbul, sırtlara ve Kasımpaşa'nın ötelere doğragelişmiştir

sofya) meydanı, birinci daire ile ikinci ve üçüncünün sınırlarını teş kil ederlerdi. Bu bölgede 29 sokak, 118 ev, 2 çarşı, 4 hamam ye 2 imaret vardı. . 1

2 — At Meydanı veya Sultanah"-tnet Meydanı dediğimiz eski Hipodrom'un- kuzey ucundan başıyarakAkropol, Ayasofya, Aya Erini (Eski Askerî Müze) ve Ogüsteonu kapsardı. Burada 34 sokak, 98 ev, 4 çarşı ve 3 imaret vardı.

3 — Birinci dairenin doğusundan Meşe caddesinin güneyine kadar uzanı? Çenberîtaş meydanı ile

nın içinde bulunan Miliyon adlı taş, ilk kavsin başında dikili olup imparatorluk içindeki bütün mesa f eler, bu taştan itibaren hesaplanırdı.

5 — üçüncü va dördüncü daireler arasında olup Haliç kıyısındaVeteris Rektoris kapısıyîe Sirkeci bölgesini, ve bugün Babiâlinin bulunduğu Strâtecium'u kapsayordu.

6 — ikinci ve üçüncü tepeler a-rasında, beşinci dairenin batısından Halice, Odun kapısına kadarolan kısmı kapsıyordu»

. Beşinci ye altına daireler, daha

sonra Venediklilerle Cenevizlilere *•"tahsis olunmuştur. ' . *

I — Kuzeyi Meşe ile'sınırlı olupÇenberîtaş hizasından Forum Tavri (Beyazıt meydanına) kadar uzayan yer olup güneyde Marmara kıyısına kadar inen Kontoskalyon li •manim kapsayan bölgedir.

- 8 — Üçüncü tepeyi içine alıp Forum Kostantin'e (Çemberiîtaş meydanı) ve Haliç sırtlarına kadar u-zar, lâkin kıyıya kadar varmazdı.Üçüncü dairenin sokakları, altıncıdaire ile sekizinci daireyi ayırmaktaydı. Bu' dairenin doğusu MarkosEmbolos'a (Uzun çarşı) kadar de- /vam ederdi.
- 9 — Üçüncü tepenin güney ya-'macında bulunur ve Tavşantaşı yokuşu ile yedinci daireden ayrılırdı.Batısı Filadelfiyura'dan (Şehzade-başı) Forum Bovis'e (Aksaray)*inen yol ile sınırlıydı. Bir ucu, onikinci dairede bulunan Vlanga li- âmartına varırdı. . • - /
- 10 — Üçüncü tepenin baü yamaçını kapsardı. Kostantin , surlarınaen yakın bir daire olup kafası Me- 'se'ye kadar varırdı. Marsiyan sû- /tunu (Kızıtaşı) ve Fatih meydanısınrlarını teşkil ederdi.
- II — Dördüncü tepe fie batıyamaçlarını kapsayan ve Liküs,(Bayrampaşa) deresine kadar uzanan bölgedir. Bu daire, ForumBovis'de (Aksaray) dokuzuncu veon ikinci daire ile sınır olurdu.
- 12 — Liküs deresi, kara surları 've Vlanga limanı arasındaki bölge olup yedinci tepeyi kapsardı.Vlanga lirnsn, ile Arkadyus {Avret pazarı) sütunu, bu daireye rastlıyordu, \
- 13 —Bütün Galata tarafını kep-;samaktaydı. , *
- ^14 — Kostantin duvarının di çında olup Vlâkerna: saray ve ma^, hailelerini içine alırdı. Haliç kıyısındaki bir kısım boş. arazi, burasını onuncu daireden Ayırmaktaydı.

İSTANBUL'UN İ GENEL YAPISI

ı rgenel yapışma gelince: :

bulun üzerinde 'kurulduğu

yanm ada tepeleri, düzlükleri, vadileri, iniş ve çıkışları, tatlı meyilli yamaçları, dik bayırları kapsayan bir topografyaya sahiptir. Bi zans hem kurulurken ve hem de genişletilirken bu »özellikleri düşünülerek büyük binaların inşa edildiği yerlerde takviye duvarlarına ihtiyaç hissedilmiştir. Hattâ bun-fethten »onra Türkler da .

32

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTAVB.UL ANSİKLOPEDİSİ

33

sokaklar ye genel meydanlar esası na dayanıyordu. Bu plânda, hem Roma'nın ve hem de bir kısun A-nadolu şehirlerinin tesiri vardı. Bl zansklar da, tıpkı Romalılar gibi Forum denilen meydanlara merak lıydılar. Hattâ,

vakitlerinin çoğunluğunu, bilhassa çalışmadıkları za manlarını buralarda geçirirlerdi.

BİZANS DEVRİNDE -MEYDANLAR

Bizans devrinde meşhur meydanlar şunlardır. . ;;;'•.> -:

1 — Akropol meydanı:

Şimdiki Topkapı" Sarayının bulunduğu tepede, Septimus Sevrus tarafından, evvelce söylemiş olduğumuz gibi, bir Akropol inşa edilmişti. Akropol, birkaç tapınakla ge nel oyunların- yapılmasına ve halkın toplanmasına mahsus yerleri kapsıyor ve ayrı bir duvarla çevrili bulunuyordu. Şehrin âdeta iç ka leşi, gibiydi. İstanbulun en eski v u-mumî meydanı burasıydı. - •

Akropol'un Sarayburnuna. bakan
kapısının önünde granitten yekpare
. bir sütun vardır. Başlığı Korinfetar

zındadır.. Yüksekliği _ _ 15 metredir.Bu 'sütun Roma, imparatoru Mar-kus Avrelyus zamanında Gotlar ü-zerine kazanılan zaferin hâtırası, i-çin dikilmiştir.; Kaidesinin' üstündeBoğaziçi tarafına, bakan cephede bunü anlatan Lâtince şu cümle;; /vardır1. , :. ; ,, " " ' , ,'

Fortunae reduci ob devictos Got-• hosi "-; : • ;: " ' -': •"" " ;

- Tarihgi Nflceforos Gregors^ bu. nün, İstanbulun en eski âbidelerinden- olduğunu vel" üzerinde vaktiyle şehrin koruyucusu Viras'ın heykelinin bulunduğunu nakleder.

İSTANBUL

2 — Ogusteon mej'danı.

Ayasofya ile bugünkü Sultanahmet camiinin arasında bulunuyordu. Kostantın tarafından kurulmuş tur. Ortasında zafer takı vardı.

Ayrıca, heykellerle süslüydü. Jus tinyanus'un at sırtındaki .meşhur heykeli de buradaydı. Bugün hapis hanenin bulunduğu yer idam cezalarının infaz edildiği mahaldi. Bunun kuzeyinde ise, Yazıcılar Çarşısı uzanıyordu. Burada, vatandaşların dilekçelerini veya kontrat ve va siyetname gibi belgelerini yazan kâ tipler, dükkânlarında müşteri beklerlerdi.

-Meşe caddesi, evvelce söylemiş olduğumuz gibi, bu meydandan baş lardı. Meydanın eski kapısı Mili-tarien'di. Milyon, yâni Fersah Taşı da bu meydandaydı. Meydanın do ğusunda, şimdi Ayasofya hamamının bulunduğu yerde büyük sarayın duvarları ve Kalke Pili denüen resmî kapısı vardı. Bu meydanda Kostantin'in yaptırdığı halkı yağmurdan

ve güneşten koruyan iki sıra üstü örtülü direkli yollar zamanla harap olduğundan Ayasofya'yi yaptıran Birinci Jüstinyanus (527—565) tarafından tamir ettirilmiştir. Meydanın zemini, gayet iri

taşlarla döşenmişti.

~SÜTUNLAR NASIL DİKİLİRDİ?

Sinde, üstünde salıp bulunan bir küre taşıyan Jüstinyanus'un at ü-zerindeki heykeli, bir sütunun üstündeydi. Bunun yerinde evvelce Birinci Teodosyus (394—395) un gümüşten heykeli vardı.

Bu sütunun ve heykelin 1340 yılında yapılmış bir resmini evvelce vermiştik,

?^^

"^•iT^—— -SJÎ/-&, ,v* .-

NIHAYET BUGÜNKÜ İSTAN'BUL: Artık İstanbul o küçük ve dar kalıbının çok uzaklarına taşmış, eski şe. adeta sanayii ve iş bölgesi halini almıştır. Surlar arttk stratejik önemini tamamen kaybetmiş, sadece yabana. lana ve turistlerin gezip görceği tarihi yapılar arasına ka tılmıştır. Surlardan gefe az bi* kısmı restora edilmiştir—

HŞOGÜSTEON MEYDANIM -VE ^HİPODROMU GÖSTEREN KROKİ:
Ayasofya ile bngünkü Sultanahmet camiisinin arasında

bulunan Ogusteon Meydanı Koş tan tin tarafından kurulmuştur. Evvelce ortasında zafer takı vardı. Ayrioa bu takın eti-ait heykellerle «usluydu. Jüstinyanus'un at sırtındaki meşhur heykeli de buradaydı. Bugün ba, pishanenin bulunduğu yer, idam cezalarının infaz edildiği mahaldi. At meydanı diye anılan Hipodrom fse, Sultanahmet Camisinin karşısında hfilfi mevcut bulunan nzun meydandır. Septumns Severus tarafından başlamış ve Kostantin tarafından tamamlanmıştır. Borada at arabalar» yansı yapılrđı, Aynca temsiller, eğlenceler verilir, vahşi hayvanlar teşhir olunurdu. Meydan mermer döşeliydi ve 500 metre uzunluğunda, 117 metre renisliğindeydi. Büyük ve muhteşem imparator locası ve SO bin kişiyi alabilen ve kırk sıra tutan basamak tribünler vardı..-

Sütun, dikilmek için evvelâ mey daanın ortasında yedi kat mermer

basamakla!, yığıldı, fieaigs* plan

bu basamaklara icabında oturulabî liyordu. Bunun üstüne bir kaide va kaidenin üstüne büyük taslardan bir sütun örüldü. Sonra bunun üze rine dökme madenî levhalar geçirilip silindir şekline sokuldu. O levhalarda

kabartma resimler vardı» Sütun, yine madenle örtülü bir bas lıkla sona eriyor, sonra heykelin kaidesi geliyordu. Şehir, Lâtin istilâsı (1204 — 1261) sırasında ağır tahribata uğradığı eaman bu madenî, levhalar Bökülmüftii. 1350 yılında tamir edilirken, sadece üzeri sıvanmak ve madenî levhaları tu-, tan celenîderin bulunduğu delikler Örölmekle yetinüdi,, - : ; As?y^;-;

34

RESİMLİ BÜYLTC İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

Bu sütun, sonradan yıkıldığı için bugün- mevcut değildir. Yüksekliği 41 metre idi._
Rivayete göre bunu

yapan Ignatiyus, bir ihtilâl sırasın- \ da ceza olarak onun tepesine çıkartılmış: ve ör
adst açlıktan ve susuz-

DİKİLİTAŞ KAİDESİ

**^H! Hipodrom sabasının içinde bulunan Dikilitaş yarış alanının güney
^"taraimdaydı çevresi yanm daire şeklindeydi. Spina adlı alçak
do. var, yanş meydanını ortadan ikiye bölerdL Arabalar Spina
boyunca koşar ve-virajı döaerek aksi istikamette yanşa devam
ederlerdi. Spina-nın üzerinde bir hizaya dizilmiş olan heykeller,
Dikilitaş, örme sütun ve bnrnalı siitaa bulunmaktaydı, l'ukarıda
Dikilitaş'm kaidesyş;örölüyor.**

luktan ölmek veya kendisini aşağıya atıp intihar etmek durumunda \ bırakılmış, o da,
ince bir sicimle dostlarının gizlice bağladığı bir halatı yukarıya
çekmiş, lâkin bu yetişmediği için kuşağını ve çamaşırlarını bağliyerek
aşağıya inerek ha yatını kurtarmıştır. 1550 tarihinde îstanbulu ziyaret
eden Piyer Çille, sütunun 31 metrelik kısmının durduğu, üzerinde
heykel olmayıp sade bir kısım kalıntılarının mevcut bulunduğunu ve
bunlardan da hey kelin tabî "büyüklüğünden " dört 'misli fazla
olduğunun anlaşıldığını nakletmektedir. 1650 yılında İstan-bula gelen
Spon ise altındaki kabartmalardan bahsettiğine göre, sûtun kısmen
olsun duruyordu. •

Bu meydanda bulunan bir sütun, da, üzermde împaratoK-sâikadyus-un zevcesi
Evdoksiya'nın gümüştten heykeli bulunan sütundur. Bunun 403
yılında dikildiği bilinmekte ise de, yeri tam olarak belli değildi.
Bundan yüz yıl kadar evvel, İstanbul Adliye binası iken 1934 yılında
yanmış olan binanın temellerinin bir tamiri sırasında üç metre derin
likte kaidesi ve başlığı bulunarak üzerindeki yazıdan Evdoksiya'ya ait
olduğu anlaşılmış ve Aya Erini kilisesinin — eski Askerî Müze —
yanına nakledilmiştir. •

Evdoksiya, kocasının, genç ve irâ

- desiz bir kimse olmasından faydalanarak çevirdiği entrikalar saye-

- sinde imparatorluğa hâkim olmuştu. Lâkin, o zamanın âdetlerince kadınların uyması gereken bâzı â-dâba riayet etmeyip sefih, bir hayat yaşadığı için kilisenin gözündendüşmüştü. Evdoksiya, bunun üzerine hristiyan azizlerinden sayılan Bizans Patriği Krisostum'u sürgüne göndermiş ve altmış yaşını geçkin bu zâtı menfasına yayan gitmeğemahkûm etmişti. Gümüşten heykelini, Senatonun yakınında somakı bir sütunun üzerine koydurmuş bu Umuyordu. Menfasına Yaramadanyorgunlukten ölen Krisostum halka.

— Allaha ibadet edecek yerde, şu heykele tapıyorsunuz! diyerek onları yıkmaya kışkırttığı için. Evdoksiya'nın hiddetine uğramıştı.

AT MEYDANI

3 — "Hipodrom.

At Meydanı diye de anılan bu yer, Sultanahmet caminin karşısın da hâlâ mevcut bulunan uzun mey dandır.

Septimus Severus tarafından ya pumasına başlanmış ve Kostantin

3S

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEOİST

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

37

fpTOPKAPI: Marmara kıyısındaki 'Aya Varvara (Top kapı)dan başlayıp At Meydanının <iüney Doğusundan '////Ageçen ve küçük Ayasofyayı dolaşan bir hattın içinde kalan tepiyi kapsayan bölge, Bizans devrinde istanbul', on birinci dairesi idi. Yakarda Topkapı'nın Türkler idaresinde yapılmış .güzel bir gravürünü görmektesiniz...

tarafından tamamlanmıştır. Burada at arabaları yarısı yapıldı. Ayrıca, temsiller, eğlenceler verilir, vah şî hayvanlar teşhir olunurdu.

Bu meydan, mermer döşeli olup 500 metre uzunluğunda, 117 metre genişliğindeydi. Büyük ve muhteşem imparator locası ve 30 bin kişi yi alabilen basamak basamak tribünleri vardı. Bunlar, kırk sıra idi. Bugün, toprak dolmasından zemin irtifai dört metre yükselmiştir.

Yanş alanının güney tarafı yarım daire şeklindeydi. Bunun altında büyük bir sarnıç, üstünde' ise 37 sûtuni tuğladan bir yapı bulunuyor-

du. Burası, bugün Ticarî ve iktisadî ' ilimler Akademisinin temelleri altında kalmıştır. Bu yapının üzerinde Marmara Denizine bakan bir taraş mevcuttu.

Yarım daire şeklindeki yerin ismi Sfendone idi. Spina adlı alçak duvar, yans. meydanını ortadan iki

ye bölerdi. Arabalar, Spina boyunca koşar ve _Sfendone'cSe virajı dönerek aksi istikamette yarışa devam ederlerdi. Spina ile imparator locası, değerli san'at eserleri ve heykellerle süslüydü. En meşhurları, tunçtan dört at heykeli idi. Birçoğu gibi bu da Avrupaya nak-

ledilmiş olup hâlen Venedikte Seu Marko kilisesinin kapısının üstünde durmaktadır.

Meydanın güney tarafı meyilli olduğu için o taraf istinad duvarla rina dayanırdı, imparatorun Katiz-ma denilen locasıyle, devlet ricaline ait yerler Ayasofya tarafındaki dik dörtgen bir binada idi. Bunun, Büyük Saray ile- irtibatı vardı. İmparator, saraydan doğru buraya geçirdi. Locasının altında bal kon biçiminde muhafızlara mahsus bir yer vardı ki şekli Rum al-fabesindeki Pi harfine benzediğinden o isimle anılırdı. Buradan im-

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

39

AT MEYDANINDAKİ DİKİLİTAŞLAR

At Meydanındaki en gösterişli âbide, şüphesiz ki Birinci Teo-dosyas'ın dikili taşıdır.

Yekpare granitten olan bu taş, 30 metre yüksekliğindedir. Dip tarafının genişliği 2 metredir. Üzerinde hâlâ pek okunaklı haldeki Hiyerogliflerden anlaşıldığına söre M. Ö. 1700 yılında Mısır'daki Helgopolis şehrinde Firavun Üçüncü 'Totmozis tarafından dikilmiştir. İmparator Konstans (Konstantiyus) ile Yulyanus (361 —362) bunu Bizans'a nakletmeği düşündüler. Yulyanus, işe başladı. Lâkin, onun vefatiyle dikili taş 30 yıl yere yatırılmış olarak kaldı. Nihayet, 390 yılında Birinci Teo-dosyus deniz yoluyla Bizansa getirtti. Marmara kıyısından At Meydanına kadar bu taşın nakli için demirden Özel bir yol yapıldı. Son ra mermerden ve üzerinde çeşitli kabartmalar bulunan bir kaidenin üzerine dikildi. Kaidenin üzerinde

Lâtince ve Rumca olarak «Yalnız Teodosyus yerde yatan bu dört köşe sütunu diktirmeğe cesaret et mis ve bunu Proklos'un yardımıyla otuz iki günde diktirmiştir» diye yazmaktadır.

Bu taşın dikilmesi, .hakikaten 32 gün sürmüş etrafına bu maksatla büyük iskeleler kurulmuştur.

Bir rivayete göre de bu taş, 400 tarihinde Arkadyus'un imparatorluğu zamanında hristiyanlığın teslisi akidesini tanımayan ve tek Tanrıya inanan Aryen mezhebindeki Got'ların başkanı Gaynas'ın himmetiyle yerine konulmuş, lâkin, onlara karşı harekete geçen Ortodoks'ların Gaynas'ın başını ke sip sokaklarda gezdirmeleri ve beş bin Got'u,

kiliseleriyle birlikte yakmaları üzerine kaidenin üzerin deki Gaynas kelimesi silinerek yerine Proklos'un ismi yazılmıştır. Nitekim, Proklos'un ismini anlatan yazı incelenirse, bunun öbürlerinden farklı ve daha çukurda olduğu görülür. Kaidenin batı tarafındaki '•' kabartmalar tahtında oturmuş o-lan Teodosyus'u gösterir. Sol tarafında zevcesi ve sağında iki oğlu

Honorius ve Arkadyus bulunmakta ve mağlûp düşman esirleri imparatora ibadet eder şekilde görülmektedirler.

Doğu tarafta ise, Teodosyus yalnız çocuklarıyla bulunmakta ve bir oyunu seyretmektedir. Elinde kazanana verilecek bir çelenk tutmaktadır. Bir taraftan da mızıkacılar Lir (çifte düdük ve yedi kamışlı Pan düdüğü) çalmaktadırlar.

Güney tarafta Teodosyus sağın da iki oğlu ve solunda kayınpederi Valantiyamus bulunduğu hâlde görülmektedir.

Kuzey tarafta imparator Arkadyus ve karısı Evdoksîya'nın Katiz-ma denilen imparatorlar locasında oturmaktadır. Yanında Got'ların başkanı Gaynas vardır. Bu kaidenin altındaki alt kaidede ise taşın dikilisini anlatan kabartmalar, görülmektedir.

DİKİLİTAŞTAKİ YAZILAR

.Dikili taş, köşelere konulmuş dört adet tunçtan mik'oba (küp)

i BİRİNCİ JUSTİN*YA_XTJS MAİYETİ İLE: Birinci Jüstinyanus, Milâttan sonra 527.565 yılları arasında Bi-

İmparatorluğunu yapmış 've depremler yüzünden harap olan ve yıkılan surları yeniden yaptırmıştır.

imparatorun locasına iki merdivenle çıkılırdı. Pınar önündeki şedde ise muzikacılar bulunurdu. Altında ise koşu arabalarının meydana çıktığı Mangalon diye anılan kemerli kapılar vardı.

işte, meşhur tunçtan dört at heykeli, bu locanın üstündeydi ve M. Ö. 4 ncü yüzyılda yaşamış olan meşhur Sakızlı heykeltıraş Lizip'in eseri idi. Bu at heykelleri, bir rivayete göre Kostantin tarafından Sakızdan getirilmiş,, bir rivayete göre

de evvelâ Roma'ya götürülmüş, ve oradan İstanbula getirilmiştir. Dördüncü Haçlı orduları zamanında Venediğe gönderilmiş, Napolyon Bonapart tarafından Paris'e nakledilerek meşhur Zafer takkının üzerine konulmuş, lâkin 1814 de yine Venedik'e iade olunmuştur.

Katizraa'da kabul, yemek ve istirahat salonları vardı. Oyunlardan evvel imparator devlet ricalini burada kabul edip kendilerine ziyafet çekerdi. Bizans âdetlerine göre sarayda kadınlarla erkekler beraber bulunmadıkları için saray kadınları tören, oyun ve yarışları Katiz-ma'ma y,anında bulunsalar kilisenin

pencerelerinden seyredirdi.

Hazreti İsa ile Hazreti" Meryem-in ve hristiyan azizlerinin resimle- . rinin kiliselere konmasına ve bunlara ibadet edilmesine şiddetle a-leyhtar olup bunu meneden Beşinci Leon (Ermeni), 820 yılında bir dinî tören sırasında bu kilisede öldürülmüş ve yerine resimlere taraftar olanları temsil eden İkinci Mihael (Kekeme) (820—829) geçmiştir.

~ HİPODROMDAKİ OYUNLAR

İmparatorun oyunları daha iyi görebilmesi için Büyük Saraya bitişik ikinci bir locası vardı ki, bu günkü Alman Çesmesi'nin hizasına rastlıyordu. Oyunu seyreden halkın vahşî hayvanların hücumuna uğramamaları için meydanla onların bulundukları yer derince bir hendekle birbirinden ayrılmıştı. Vahşî hayvanlar oyunlarının yerini araba yarışları ve çeşitli spor gösterileri aldıktan sonra bu hendek doldurulmuş, yerini bir duvar

almıştır. <

Spina'nın üzerinde, bir hizaya dizilmiş olarak arşlarda boğuşan a-dam, can çekişen Boğa, bir Herkül, azgın at, yılanı- kaldıran, kartal imparatorlardan Jüstinyanus, Valans v.s. nin heykelleri, armağan kazanmış araba yarışçıların heykelleri, bir sütunun üzerinde imparatoriçe Erini'nin heykeli ile Dikili taş, örme sütun ve burmalı sütun vardı.

Halkı kızgın güneşten korumak için Hipodrom'un üzerine kırmızı astarlı büyük tenteles gerilirdi.... Bunlara vebum denirdi- Ortadald. büyük dikili taglara,' bu tenteleri

germek için makaralar konmuştu. Bizans'a son günlerinde artık Hipodrom oyunları terkedilmiş bulunuyordu. Yalnız büyük bayram, gün lerinde birer oyun tertiplenirdi. Lâtin fethinden sonra ise, Hipodrom tamamen terkolundu. Heykellerin bir kısmı, bu arada büyük Herkül heykeli para bastırılmak ü-zere parçalandı. Aynı maksatla sütunların madenî kaplamaları söküldü. Fetih sırasında burada üç sütun ile harabelerden başka bir şey kalmamıştı, s''

PIEODORA MAÎTETt ÎLE: Birinci Jütinyajns'un kansı olan Teodora, Bizans tmparatorlñg-unnnn adın. '''dan en çok bahsedilen Kralifelerindendi. Hatta adı, egf olan imparator Jüstınranos'tan daha şöhrətli idi.

«ESİMİİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

r

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

41

BOĞAZIN GİRİŞİNDEKİ İ İSTİHKÂMLAR

»İSTANBUL'A SU GETİKEN KEMERLER: Bizana devrinde yapılan su kemerlerinin kalıntıları, istanbul'un =

**çok yerlerinde yer yer görülür. Bugünkü Saraçhanebaşından geçen kemerler,
Yerebatan Sarayı i**

**aa kadar uzanır v^ sular bu sarnıçta toplanırdı. Savaş sırasında Bizana halkı
bu sarnıçtaki sulan içerdi. Ş**

lil!IIIM!IMini!IUnil!NIIIII!tIMIIIIIUIIinilllIMmi!Illlm

**jRBizanBlar zamanında Boğazın bazı yerlerine istihkâmlar yapılmıştı. Fakat
asıl istihkâmlar, Türkler tarafın, dan yapılmıştır. Kumelihisar ve
Anadotuhisar bu istihkamianE en muhkem ve en azametli
olanlarıdır.».**

dayanmaktadır. Üzerinde Hiyorog lif ile şunlar yazılıdır:

Kuzey yönünde:

— Onsekizinci sülâleden ÜçüncüTotmozis, tann Amon'a adağını sunmak suretiyle
ilk görevini yerinegetirdikten sonra iktidar ve kuvvette Hor is'in
yardım ve desteğiner nazhar olan dindar ve Yukarı Mısır'ın sahibi
güneşin manevî sülâlesinden olup tanrı Tom'un terbiyesi ve
beslemesiyle kutsal ana

•niyet tanrıçasının nazlı kucağında büyüyen Totmoris âlemde bütün denizleri ve
nehirleri hükmü altına alarak saltanatının otuzuncu yılı bayramında
bu sütunu daha nice zamanların getireceği bayramlar için yaptı ve
dikti. Güney yönünde:

— Horis adı) tanrının feyiz verici tecellîlerine mazhar olan güneşin osiu lâkaplı
Totmoris Yukanve Aşağı. Mısır'ın hükümdarı kuvvet ve adaletle
ufuklara parlaklık

saçarak askerlerinin önünde, olduğu halde Akdenizde_ seyahat ve Mezopotamya'ya
da azim ve kudretle giderek pek büyük savaşlarda bulunmuştur.
Kuzey yönünde:

— Gizli ismin tecellîlerine *mazhar* olan tanrı Amon'a adağını a-cizle akdim ile
dileyici olarak ve Horis adlı tanrının kuvvet ve kud-ratinde saltanat
tacına nail, „güne-şin sevgilisi, iki memleketin sahibi kahredici
hükümdar Totmozis memleketinin sınırını Mezopotamya'ya kadar
götürmeğe azmetti.

Güney - batı yönünde: • Hükümdarın Amon tanrısına a-dağını sunmakla aczini ve
bağlılığını anlattıktan sonra doğuş zamanı güneşte hâsıl olan altın
renk leri âleme yayarak tecellî eden Horis'in verdiği kuvvet ve
servetle şiddet ve heybeti kendisinde top layan ve Yukarı ve Aşağı
Mısır hükümetlerinin taçlarına sahip ve

güneş tarafından seçilmiş olan Tot mozis, âlemde güneş gibi ufuklara parlaklık
saçarak bu eseri iki dünya tahtının sahibi olan babası A-mon - Ra için
yaptı.

BURMALI SÜTUN

Spina üzerindeki eserlerin en eskisi, şüphesiz ki Burmalı sütun dur. Bu sütun, aslında birbirine sarılmış üç yılan şeklinde idi. Ve Yu nanlıların yendikleri . İranlılardan aldıkları silâhların eritilmesinden meydana getirilmiştir. Dört köşe olan kaidesi toprak seviyesinin altındadır. Yılanın bükümleri üzerinde, İranlılara karşı savaşıran esk: Yunan şehirlerinin adları yazılıdır Yılanların başları üzerinde Temis-tokli ve Pozanyas tarafından M.Ö 4?^ yılında İranlılara karşı kazanılan Plate ve Salarnen zaferlerinin hâtırası olmak üzere Delfe'de-

kî Apollon tapınağına hediye edilen meşhur Alfın Sehpa devriydi... Buraya, Kostantin tarafından .getirilmişti. Bu sütun, vaktiyle sekiz metre iken, bugün ancak beş metrelik kısmı kalmıştır. Yılanların başında bulunan sehpanın çapı üç metreydi. Sütunun kaidesini meydana çıkarmak için 1856 yılında yapılan kazı sırasında meydana çıkan ve Vafans = Bozdoğan kemerine kadar giden su yollarından burasının eskiden bir çeşme olduğu anlaşılmaktadır. Bu sütunun kaidesinin bulunduğu zemin, eski Hipodrom'un seviyesini göstermek tedir.

KOSTANTİN MEYDANI

"Buradaki üçüncü sütun, yontma taştan örülmüş olduğu için örme sütun diye andır, yüksekliği 25 metredir. Buraya yedinci Kostantin Porfirpyenetos (911—959) tarafından dikilmiştir. Vaktiyle üstünü kaplayan tunç levhalar üzerinde bu hükümdarın dedesi Birinci Vasilyus - Basilios - (867— 868} in zaferlerini anlatan kabartmalar vardı. Üstünde de tunçtan bir küre bulunuyordu. Bütün bunlar, para bastırılmak için Latinler tarafından •ökölütüştür. Bir adı da

Miknatıslı sütundu.

4 — Meydanların üçüncüsü, Kostantinus = Kostantin meydanıydı. Vaktiyle bir hayli genişken, zamanla yapılan binalar dolayısıyla daralmıştır, ilk önce Kostantinio heykelinin bulunduğu Çemberli-taş = Kostantin sütunu, bu mey. ~~damı~~ ortasında idi. Bu sütundan evvelce bahsetmiştik.

Kostantin'in ikinci bir sütunu ise, «ski Kostantin surlarının kapılarından Orea Pili = Yıldızlı Kapı (İsa Kapısı -Ese kapısı) yanında ve surların dışında bulunuyordu. Buna Eksokiyon = Dış Sütun denir ve bu yüzden bu suç-

42

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BESDİLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

lann dışındaki kısma Eksokiyon-yon ve buralarda oturanlara ~Ek-sokiyonit adı verilirdi Rivayetegöre de, Got'ların Çemberîtaştanileri geçmeleri

yasak edilmiş olduğundan Eksokiyonyon bu sütununadıdır. Ancak, bu zayıf bir rivayet olup yukarıda verdiğimiz bilgi", doğ: rudur. •

FORUM TAVRI (DAVAR MEYDANI)

- 5 — Bu meydandan Meşe cadde-siyle Forum Tavri = Davar meyda nı (Bugünkü Beyazıt meydanı) na varılırdı. Burası, şehrin hemen hemen en büyük meydanıydı. Bugün kü Beyazıt camiinin ve Üniversite merkez binasının bulunduğu bütün alanı kapsar, bir taraftan da bugün Fen ve Edebiyat Fakültelerinin bu-Umduğu yeri, Beyazıt Genel Kitap lığını, eski Dişçi Okulunu, Belediye Kütüphanesi v.s. içine alırdı. Hâlâ Beyazıt kulesinin bulunduğu yerde Birinci Teodosyus (394—395) sûtunu ve bunun üzerinde bu impara torun gümüştten bir heykeli vardı.. Bu sütun, Roma'daki Trayan sûtuna-

nuna benzerdi ve Yıldızlı Kapıdan Ayasofya meydanına varan yolda dizili Teodosyus sütunlarının, en gü zeiiydi Daha doğru bir rivayete gü re bu sütun, bugün Beyazıt kulesinin bulunduğu yerde değil, meydanın güneyinde, bugün yanlış olarak Patrona Hamamı diye anılan ve aslında İkinci Beyazıt külliyesinin bir parçası olan binaya yakın yerde idi. 393 yılında inşa edilmiş bulunu yordu. 448 yılındaki zelzelede üzerindeki heykel düştü, imparator Bi rinci Anastasyus (491—518) bunu eritmiş ve üzerine kendi heykelini koydurmuştur.' Bu sütun, bugün mevcut olmayıp bir fırtına sonunda devrilme durumuna geldiği için İ-kinci Beyazıt (1481—1512) zamanında hamama zarar vermemesi i-çin yıktırılmıştır.

ikinci Teodosyus C408—450) un bir sütunu ise Makri Hora = Yakın köy (Bugünkü Bakırköy) de, köyün giriş yerinde ve deniz kıyısında idi. Sonradan devrilmiş, üzerindeki kitabenin bir kısmı eski eserler müzesine naklolunmuştur.

Forum Tavri Birinci Teodosyus tarafından genişletilmiş ve imâr o-lunmuştur. Onun bir zafer takı da bu meydanda bulunuyordu. Yeri,

şimdiki Üniversitenin büyük kapısının — eski Harbiye Nezareti kapısı — iç tarafındaki meydanda idL Sütun ve heykelinin de burada bu lunduğu bu yüzden ileri sürülmüştür.

Şehrin ortasında bulunan Forum Tavri, bir çok caddelerin buluştuğu yerde olduğundan çok kalabalıktı. Forum Tavri ile Çemberli taş meydanını birleştiren caddeye Artopolya (Ekmekçiler) denirdi Bunun ağzında iki heykel vardı. Bunlardan- bir tanesi 1870 yılında bulunarak Aya Ereni'ye nakledilmiştir. Şehrin en mühim ve büyük çarşısı, Ayasofya ve Çemberlitaş arasında bulunuyordu. Bundan baş ka, bugünkü Kapalıçarşı civarında ve Uzun Çarşıya dbgru uzanmış o-larak Makros Embolos adlı büyük bir çarşı bulunduğu gibi, bir kısmı Meşe boyunca ve bir kısmı birbirin den ayrı semtlerde bir çok çarşılar vardı. Bizanslılar bunlara hep Embolos derlerdi

diğer meydanlar"

6 — Forum Artopolygon bugün mevcut olmadığı gibi yeri de tan?

İLSOZI>0f4X (VALANS) KEMERİ: Bugün aSraçha nebaşmda bulunan kemerler Bozdoğan <Valans> kemeri «üye aarıp. Şehrin hemen hemen ortasından geçen bn kemere paralel olarak evvelce Meşe caddesi geçirdi»

mânasiyle bilinmemektedir. Çünkü, İstanbul'un fethinden sonra ya pılan Kapalıçarşı'nın altında kalmıştır.

7 Forum Teodosiyus bugünMahmutpaşa camiinin bulunduğuyerde idi

8 — Forum Tavri'den geçen Meşe, bugün Şehzadebaşı camiinin biraz güneyinde bulunan Forum A-mastriyanon'a varırdı. Bu meydanla Vezneciler arasında bulunan veTürkler tarafından Direklerarası diye anılan yerin adı ise, Filadelfi-yum idi İdam cezaları bu meydanda infaz olunurdu.

9 — Forum Bovis = Öküz Mey--am. Bugünkü Aksaray meydanınaBizanslılar bu adı vermişlerdi Bunun sebebi ise burada Pergamon =Bergama'dan getirilmiş olan tunç-tea büyük bir öküz başının bulunmasıdır. ' >

İO — Forum Arkadyus, adını İm Parator Arkadyus'dan almış olan b" meydanın bir adı da Herolofos =f Kurutepe idi Dik dörtken şek-bu meydan, Cerrahpaşa ca yüz metre kadar batısına

rastlamaktaydı. Türkler tarafındanAvrat Pazarı diye anılmıştır. Sebebi ise, burada bir esir pazarının bulunmasıydı. Burası, aynı zamandaBizans'ın yedinci tepesi olup ortasında bugün ancak kaidesinin birkısmı duran Arkadyus sütunu vardır. Bu sütun, aynı adı taşıyan imparator tarafından 403 yılında dikilmiş olup üzerinde kendi heykelibulunuyordu. Ve Forum Tavri'dekiTeodosyus sütununa benzerdi O-mın gibi bu da yapılırken Roma'daki Trayan sütunu örnek olarakalınmıştır. .-

. Sütunun içinde bulunan .taş bir merdivenle döne döne tepesine kadar çıkılırdı. İki yüz otuz üç basamaktan ibaret olan bu merdiven, elli altı mazgaldan ışık"alırdı. Üzeri maden kaplı olup üstünde Teodosyus ve Arkadyus'un -zaferlerini gösteren kabartmalar mevcuttur.

-Teodosyus'un Got'lara karşı kazandığı zaferlerin hâtırası olarak Arkadyus tarafından dikilmiş -olan bu sütunun üzerine .Arkadyus'un heykeli 421 ' tarihinde oğlu ikinci Teodosyus (408-450) tarafından

konulmuştur. 542 yılında bir yıldırım bu heykelin sağ elini kırmış, 740 yılında da ikinci bir yıldırım lekelerin tamamen devrilmesine se bep olmuştur. 1719 tarihinde ise, yi kılma tehlikesi gösterdiği için kaidesine kadar olan kısmı indirilmiştir.

Sütunun çapı 4 metre idi. Üstüste konmuş 32 büyük mermer parçasından meydana gelmiştir. Kaides nin yüksekliği 9 metre ve bu kısır dahil bütün

sütunun yüksekliği 4C metre idi. 'Kaidenin içinde bir mezar odası) mevcuttu. Sütunun bir parçası Eski Eserler Müzesinde bulunmaktadı.

MARSIYAN MEYDANI

11 — Marsiyan meydanı. Bugün Fatihteki Millet Kütüphanesiyle Saraçhanebaşı arasındaki cadde denin güneyine rastlardı. Orta yüzyıllarında yanlı olarak Kıztaşı d'ine anılan Marsiyan sütunu vardı; - Bu sütun 450-457 yılları arasında im-

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

büyük istanbul ansiklopedisi

45

parator bulunan bu zatın heykelini taşımak üzere dikilmişti. Üç basamak ve üstünde üzerinde Korint mermerinden yapılmış bir kaideye oturtulmuş yekpare granitten bir sütundur ve mermer bir başlıkla sona ermektedir. Üzerinde bugün heykel yoktur. Bu heykelin oturur veya ayakta bulunduğu dair rivayetler vardır. Heykel hariç, sütun 11 metre, kaide ile birlikte, 21 metredir. Üzerindeki Latince kitabe, bunun Tatyanus Desyus tarafından Marsiyan için dikildiğini anlatır. Fetih camii'ne bakan yüzünde hâlâ görülen kanatlı iki peri kabartması vardır ki, solda bulunanı daha iyi halde kalmıştır, işte, kitabe bunun altında bulunuyordu. Bu sütuna tutturulan delikler hâlâ durmaktadır. Başlığın bir kısmı ise kırılmıştır.

Asıl Kıztaşı denilen sütun ise, üçüncü tepenin üzerinde, bugünkü Fatih camii'nin civarında bulunuyordu. Yekpare somaki'den olup üzerinde Yunan aşk tanrıçası Afrodite'nin bir heykeli vardı. Rivayete göre bu sütun, yanından geçen kızların bakire olup olmadığını haber verirmiş. Bu haber verme bir rivayete göre sütunun biraz eğilmesi ile bir rivayete göre de gapten gelen bir sesle olurmuş. İmparator İkinci Justinus'un (565—578) öldüğü 21, yanından geçerken bakire olma iddiası haber verdiğinden imparatorun emri ile öldürülmüş ve heykelin kırılmış olduğu efsânesi bazı kaynaklar tarafından nakledilmektedir. Bu sütun, Süleymaniye camii'nin inşası sırasında kullanılmış olup halen camie girerken sağdaki koridorun dayandığı sütundur.

BÜYÜK CADDELER

İstanbul'un Bizans devrindeki en büyük caddesi şüphesiz ki daha evvel bahsettiğimiz ve Ayasofya meydanından başlayıp Edirne kapısında sona erdiğini söylediğimiz iki tarafı sütunlu ve sütunların üstü örtülü olan Meşeli idi. Ayasofya meydanından Çemberlitaş meydanına, oradan Beyazıt meydanına ve Fila-deüyum'dan (Eski Direklerarası) Kalenderhane camii (Aya Mariya Diyakonisi kilisesi) ile Balaban ağa mescidi (Aya Mariya Koratos Manastırı) arasından geçerek Forum

Sinastrıyanon'a varan Meşe, Valans (Bozdoğan) kemerine paralel olarak yol alıp bugünkü Bu yük Karaman caddesini takip ederek Fatih camiinin bulunduğu yere

»'İSTANBUL'UN SÜTÜNÜ SAĞLATAN BENDLER: tstanbnl'daM kemerler
«nfannı «ehrfat fegmâskt Alırdı. Tokanda bu bendlerdeo biri
«örölüyor, Hûleo fciaajtml tg*rij»te gh

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

PESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL AVSİKLOPEDİSİ

47

KİZ KULESt: Bizanslar zamanında Boğazdan geçen gemilerin kontrol yeri olarak kullanılan Kız Kulesinin pok eski bir tarihi vardır ve miteolojide de önemli bir rer işgal eder. Resimde eski Kızkulesi görölmektedir.

gelir, sonra Müstakimzade - Nişanca - Hasan Fehmi Paşa caddelerini takip ederek Çukurbostan'ın yanın da Nuripaşa caddesine varır ve Çu kurbostan'ın önünden bugünkü geçiş yerini izliyerek Edirne kapısına ulaşırdı. Topkapı'dan başlıyan yol ise, evvelce söylediğimiz gibi Aksaray meydanına varırdı.

Mevlevihane kapısından giren yol, Silivri kapısından, .giren yol ile, eski Kostantin surunun iç kısmının yüz metre kadar ilerisinde buluşarak tek bir cadde hâlinde Cerrahpaşa ve Haseki hastahanele-rinin önünden geçip Topkapı'dan gelen yol ile buluşurdu. Eskiden bu köşede şimdi kaldırılmış olan meşhur Aksaray karakolu, biraz yukarısında Olanlar Tekkesi ve Sekban mezarı vardı. Mevlevihane kapısından başlıyan caddenin, Koş tantin suruna iki yüz elli metre ka-3a mesafeye kadar olan kısmı bu fûn mevcut değildir. Silivri kapı-^d giren caddenin de bununla bö-

lüştüğü yere kadar olan kısmında değişmiş bölümler vardır. Kapıdan itibaren ortalama 750 metre mesafe de ise, bu yolu Yıldızlı Kapıdan gi ren caddeye bağlayan -bir yol vardı ki, o da yer yer kalmıştır.

YALDIZLI KAPIYA GİDEN YOL

Yıldızlı:Kapıdan giren yol, surlara muvazi-olarak devam ile Vlan ga (Lânga) iın; kuzeyinden dolaşıp ilerliyerek bugünkü Piyerloti cad-desiyle Çemberlitaş meydanına varırdı. Bugün : hâlâ mevcuttur. Bu yolun Liküs deresinin Vlanga limanına döküldüğü noktasından dereye paralel olarak başlıyan diğer bir cadde Aksaray meydanına varır ve bugünkü Atatürk Bulvarını aşağı yukarı takip ederek Meşe caddesini kestikten sonra Unkapanı köprüsünün bira? bata-'sırıdaPlate"" Ainesi Veya 'Karina

(Unkapsnı) kapısında sona erer di. Bu yoldan aşağıdan yukarıya doğru çkarken Bozdoğan kemeriyle yarı mesafede ve yolun batıya doğru kavis yaptığı yerden ayrılan .diğer bir yol ise, Sekban başı Yakup ağa mescidi (Fatih dev rinde) İslâm mabedine çevrilmiş o-lup adı bilinmiyen ve bugün mevcut olmıyan bir kilisenin önünden Bozdoğan kemerinin altından geçerek sola kıvrılıp Şehzadebaşı meydanına çıkardı.

YOLLARIN KAVŞAK YERİ

Forum Tavri, yâni Beyazıt Mey dam, bir çok yolların buluşma *yeriydi*. Evvelâ Meşe, bu meydanı katederdi. Ayrıca bir yol, bu günkü Kapalıçarşığı takip edip Forum Artopolyon ile 'Forum Teodosyus-dan geçerek Ayasofya meydanına varırdı, Bu yolun ortasından baş-

tt

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

49

adlı bir cadde mevcuttur.

Aya Kapısından başlayan bir yol, biraz dolambaçlı olarak Fatihe çıkar ve bugünkü Malta Çarşısı hizasını takip edip Yenibah-çe (Liküs) vadisine iner ve oradan yine dolaşık yollarla Arkadyus meydanına varırdı. Bu, ikinci derecede bir yoldu.

Forum Kostantin, yâni Çember litaşa varan bir kısım caddeîerder. bahsetmiştik.

Bunlardan bugünkü Kapalıçarşı'yı takip eden yol Forum Teodosyus'a varmadar evvel birbirine paralel iki sokak ile Çemberlitaş meydanına çıkardı. Bunlardan birisi bu günki. Nuruosmaniye camiinin doğusundan, öbürü batısından geçerlerdi. Teodosyus meydandı bir yoî Halice doğru iner. Evyen kapısına,' yâni Bahçekapı'ya ulaşırđı. Bunun üç yüz elli metre ka dar doğusunda, Yalı Köşkü kapı sından başlayan bir yol ise, Top kapı Sarayı iç tarafı suruna biti sik bugünkü Dâye Hatun cadde sini takip ederek şimdiki Ala; Köşkünün önünden hâlen olduğ gibi kıvrılıp yine bugünkü surla boyunca yokuş yukarı çıkar v Aya Erini kilisesine (Eski Asfeci Müze) kadar vardıktan sonra bu nü solda bırakır ve sağa doks derece dönerek Ayasofyayı da S! da bırakıp Ogüsteon meydanır. varırdı.

Rumlar Eksi Marmara derlerdi... Türkler, bunu Altunermer olarak tercüme etmişler ve semte bu adı vermişlerdir. Hâlen bu civarda Hekimoğlu Alipaşa caddesini Çu-kurbostanın güneyinden geçen Cevdetpaşa caddesine bağliyan ve Çukurbostan'ın doğu yönüne paralel olan Altunermer caddesi

mis ve fehir 1204 de La tinlerin eline geçip 12f>1 yılına kadar süren Lâtin imparatorluğu kurulunca Venedikliler İstanbul'da bakım duruma geçmişlerdir. Bunun üzerine, genel karargâhlarını Pantok-ratier kilise ve manastırı (Şimdiki Zeyrek camii) yanına naklettiler. Burada Loggia kilisesiyle Venedik Sarayını kurdular.

Şeîir, yine Rumlarına eî-ne geçip Poleologos hanedanı kurul-

İpAYASOFYA'JVİN İÇt: istanbul Türkler tarafından alındıktan soı xra, Ayasofya cami olarak kullanılmış ve içine ilk dört halifenin isli leri yazılı olarak büyük levhalar asılmıştır. Ayasofya bugün muz olarak kullanılmakta, turistler tarafından büyük ilgi görmektedir...

Bizansın en büyük sanat eserlerinden biri olan Aya. •Sofya'nın bugünkü hali imparator Jüstinyen zamanında yapılmıştır. Oaha önce ahşap olduğu için üç kere yanıp yeniden yapılan Ayasof. ya'ain minareleri de Fatih istanbul'u aldıktan sonra ilâve edilmiştir.

byan bir yol, Makros Embolos (U-zun arşı) boyunca doğru Halice, Galata Köprüsünün iki yüz elli metre kadar doğusuna, varırdı.

Beyazıt meydanından bir yol, Aksaraya inerdi. Bu, bugün mevcut olan büyük caddedir. Şenza-debaşından ayrılan bir yol ise, Fokas sarnıcı (Çukuresme) civarından ve bugünkü Kemalpa-jazâde mescidi yanından geçip bu günkü Gençtürk caddesi hizasından ilerliyerek Beyazıttan Aksaraya inen büyük cadde ile bölü-gürdii

Aksaray meydanından başlı-yan yollann en mühimi evvelce bahsettiğimiz Topkapı'ya giden yoldu. Bu yolun eski Kostantin surunu kestiği noktada vaktiyle Saturinus veya Stal adlı kapı mevcuttu. Diğer bir cadde de yedinci tepeye, Arkadyus meydanına çıkardı. Bu meydan da bir çok yolların birleştiği yerdı. Bur tanesi son anlattığımız caddenin devamı olup Eski Yıldızlı Kapı (Ese kapısı) na varır ve bu noktana Kostantin surlarının hizasını geçip, Silivrikapı'dan giren yo lun ortasından Yıldızlı Kapı'ya giden yoî ile Kocamustafapaşa ca miinin hemen güneyinde birleşirdi. Arkadyus meydanından bir. yol da güneye inerek Vlanga lima nının doğusunda Yıldızlı Kapıdan gelen yol ile buluşurdu.

Eksokiyanyon bölgesinin Mevlevihane kapısı iîe eski Kostantin surlarının arps'ndakî Çukurbos-tan (Mosyus Sarnıcı) kısmına

Fatih camiinin yerinde bulunan Aya Apostolis kilisesinin Önünden bir yol başlayıp " bugünkü Darüşşafaka caddesini takip ederek ilerler ve Sultanselim caddesine sapar, Çukurbostanın' önünden geçip Fari (Fener) kapısına inerdi.

Bütün bu caddelerin arasını ise, çoğu gayet dar ve iğrl büğrü ö-rümcek ağı gibi sokaklar sarmış bulunuyordu. Sokaklara bakan evlerin çoğu kârgir ve iki üç katlı idiler. Cumbaları çok zaman soka ğa taşmıştı. Kalın

duvarları, iri -demir parmaklıklı küçük pencereleri ve kemerli kapıları ile bu evler güzel değildi. Hazine görünüşleri vardı ve ortaçağlarda Bizans'ta hüküm süren asayişsizlik ve emniyetsizliğe karşı birer sığınak vazifesi görürlerdi. Unkapanı ile Fener arasındaki yolda birkaç numunesi hâlâ durmakta ve içlerinde oturulmaktadır.

Bizans zamanında
İstanbul'daki yabancı
Koloniler

Surlara paralel bir cadde, bütün Haliç boyunca devam ederdi. Şimdi Tahtakale dediğimiz yerde, Venediklilerin mahallesi vardı ve asij şehirden bir iç duvarla ayrılmıştı. Bu duvarın kalıntıları hâlâ rastlanmaktadır. Surun «İçimde bulunduğu için Türkler bu surla kalenin altı manasına olarak Tahtel-Kafe demişler ve "Tahtakale adı buradan doğmuştur.

Bu bölgede yerleşmiş olan Venedikliler, 812 tarihinden itibaren • Bizansa muhtariyetlerini : kabul ettirmeye başlamışlar ve 982 tarihinden itibaren de ikinci Vasil-yus (Basilos) den bölgeleri için imtiyaz elde etmişlerdir, imtiyaz alanı, 1148 yılında Manuel Komnenos tarafından, genişletildi. Bu bölge 1169 ve 1182 yılında iki kere Bizansın' tecavüzüne uğradı. "Son tecavüzde 6 bin Venedikli öldürülmüş ve mahalle yağmalanmıştır. Barıştan sonra Venediklilerden kaçanlar harap olmuş bölgelerine döndüler. Dördüncü Haçlı Seferi, onların teşvikiyle Bizans'a yönel-

Şİ! İSTANBUL'UN- FETHİ SIKASINI) A DURUMU GÖSTEREN ^^ PL.AİS"İ
Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u muhasara ettiği zaman yük ardaki plânda gösterildiği gibi, Bizans'ın ve Galata'daki Ceneviz, lerin etrafı surlarla çevrili idi. Bizans, deniz tarafından da surlarla çevrili olduğu halde, Cenevizlilerin deniz kıyısında şarlan yoktu.

duktan bir müddet sonra, 1277 yılında imparator Mihael, Haliç kıyısındaki eski imtiyazlı mahallelerini Venediklilere iade etti. Venediklilere ait saray ve kiliseler, imparatora yardım etmiş olan Cenevizliler tarafından törenle yıkılmıştı.

Venedik mahallesinin doğu tarafı Odun Kapısı ile sınırlıydı. Batı tarafı ise Perematis Piri ve Venediklilerin Porta Hebralka de-

BEŞİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ
EESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

zanslılar Pisa'lıların kışkırtmasıyla Ceneviz mahallesine hücum edip pazar yerini yağmaladılar, Manuel Komnenos (1143—1180) daha sonra Cenevizlilerin tarafını tutarak Pisa'lıları şehirden kovduysa da, sonra yine kabul edip imtiyazlarını geri verdi. 1182 yılında Bizanslıların Latinlere hücumu ve yapı tıklan katliâm sırasında, diğer Latinler gibi

Piza'lılar da kaçtılar... On yıl sonra İzak Angelos imtiyaz l arını iade edince tekrar geri döndüler. Haçlılar, 1203 de şehri muhasara ettikleri sırada Venediklilere düşman bulunan Piza'lılar Bi zanslıların tarafını tuttularsa da, Rumların coşan yabancı düşmanlığı, onların da taarruza uğrayarak mahallelerinin yakılması ve yağmalanması sonucunu verdi. Pi za'lılar, bunun üzerine Haçlıların tarafını tuttular. Bu yüzden onların şehri almalarından sonra uğramış oldukları zarar tazmin edildi İtalya'daki asıl vatanlarının komşuları Floransa'hlann baskısı altında zaafa uğraması yüzünden Pi za'lılar 14 ncü yüzyılda Bizans'ta iyice gerilemiş bulunuyorlardı. 1439 yılında Floransa'Har, onlara ait imtiyazları büsbütün kendilerine maletmek istedilerse de muvaffak olamadılar.

ribat yüzünden Mihael Poleoîogos kendilerini şehirden çıkartıp Marmara Ereğlisine sürdü. 1267 tarihinde ise, Galatada yerleşmelerine müsaade edildi.

Böylece, İstanbul'daki Lâtin kolonilerinin yerleşmiş olduğu böl* ge, karada Büyük Saray duvarlarının civarından başlayıp tepenin gü ney yamaçlarına doğru yükselerek bugünkü fstanbul Erkek Lisesinin hizasına kadar geliyor, buradan bu günkü Mısır Çarşısının arkasına doğru iniyor ve daha dar bir şerit hâlinde Odun Kapısına varıyordu. Bu bölge, ayrı bir duvarla Bizans--tan ayrılmıştı.

fuzlarını kırmak için Yahudilere çok zulüm etti. Birinci Romanos Lekapenos onları İstanbul'dan koğ !du. Sadece Ege adalarında oturma larına müsaade etti. Sonraları geri dönenleri Beyoğlu tarafında otur. tuldular. Haçlılar İstanbula hâkim olunca Yahudileri, bugün Yereba-tan camisinin yerinde bulunan eski Galata Kulesinin civarında yerleştirdiler. Daha sonra bunlardan Venedik' asıllı olanların karşıya geçip Venediklilere ait mahallenin yanın da yerleşmelerine müsaade edildi Bu yüzden Evreyki Pili = Porta Hebrikad, yâni Eminönü kapısı Por ta Yudeka (Sonradan Çıfıt Kapısı)

YAHUDİ TÜCCAR KOLONİSİ

Roma İmparatorluğunda durumları kanunî bir düzene bağlanmış olan Yahudiler, hristiyanlığın impa ratprlukta resmî din olarak kabulünden sonra güç bir duruma düşmüşlerdi Bununla beraber, İstan-bulda Yahudi tüccar kolonisi kurul , muştı. 641 yifında imparator ikinci Konstansiyus'un tahta çıkması sonucunu doğuran ihtilâlden sonra Yahudilerin durumu daha fena oldu. Ağır vergiler altında .«zildiler. Üçüncü Leen-. {71?— J41) artan nü. -

dikleri kapıya, yâni bugünkü Ba-lıkpazarına kadar uzuyordu. Bu mahallede Venediklilerin bir çok mâbed, depo ve mağazalarıyla şehir Türkler tarafından alınıncaya kadar Balyos'lannın oturdukları saray vardı. Balkapant Han'ı ve Hurmalî Han bu devirden kalmış .Venedik binalarıdır.

" ilk lâtin kolonisi

İstanbul'a gelen ilk Lâtin kolonisi olan İtalya'deki Amalfi'ye bu.

günkü Eminönü meydanına yerleşmişlerdi. Mahalleleri Venedikli lerin mahallesine bitişik bulunuyordu. Bugün Yenikapı'nın bulunduğu meydanın arkasında ise Karaim Yahudilerinin mahallesi vardı,

Amalfi'liler, 1062 tarihinde kendileri için bir manastır kurmuşlardı. 1088 yılında İmparator Alexios Komnenos bunlara, ağır vergiler koydu. Bunun sonunda muhtariyetlerini kaybettiler. Lâtin istilâsı sırasında büsbütün güçleri ruma düşmüş nihayet ortadan kay-^^ -----

Fizalılar ise İstanbul'da onbirinci yüzyıl-, sonlarında imtiyazlı bir bölge elde ettiler. Bu mahalle, Amalfi'lilerin doğusundan başlayıp Bahçekapı'ya kadar, uzamaktaydı. Kendilerine bir pazar yeri, bir iskele, Ayasofya'da şeref yeri ve Hipodrom'da özel bir yer veren imtiyazları 1122 yılında Alexios Komnenos tarafından tekin olunmuştu. Bu dört madde, öbür Lâtin kolonileri için de tanınmıştı.

Bunların doğusunda ise Sirkeci'ye kadar olan bölgede Pizalılar yerleşmişlerdi Bu iki koloni, re-kab. et hâlindeydi. 1162 yılında Bi-

CENOVALILAR /

İtalyan Cumhuriyetleri içinde İstanbul'a son gelenler Cenevizli (Cenova'lı)lardır.

Şehirde imtiyazlı bir bölge elde etmeleri ise Manuel Komnenos zamanında ve 1155 yılındadır. Daha evvel surların dışında Zeytinburnu taraflarında küçük bir mahalleleri vardı. Bunu hemen Pizalıların bölgesinin doğusunda kendilerine verilmiş o-fan yere taşdılar. Burası Prosperi yanus limanını da kapsıyor .ve bu günkü Gülhane Parkı hizasına kadar uzanıyordu. Buradaki Kalaninos adlı metruk bir Manastırı satın aldılar. Bir konsoloslara- 'yi, kilise, evler, hamam ve sarnıçlar yaptılar. 1162 yılında Pizalıların tarafından koğuldularsa da, yedi • sene sonra geri döndüler. 1182 o-layları sırasında İstanbul'u yine' terk ettiler. Barış üzerine tekrar geri göndüler. Haçlı istilâsı sırasında onlara yardım etmedikleri için üçüncü kere olarak İstanbul'u bırakıp gitmek zorunda kaldılar. • Rumlar şehre yemden hâkim o-lunca, Venediklilere ait imtiyaz-"lar Cenevizlilere geçti. Lâkin, on-nde _ yapıldığı tah-

/*H1WnNî» Bizanslılar zamanında yapılan Kariye Camii.

1550'deki mozaikler, adeta Könesansa önderlik etmiştir. Bestore «dilen ve halen müze olarak kullanılan Kariye Kilisesi, Türkler tarafından fetihten sonra cami haline getirilmiştir....

v diye - anılmıştır. Bu Yahudiler 1319 yılında -İkinci Andronikos tarafın-

J dan şehirden koğulmuşlar ve sonra .yine kabul edilmişlerdir. İstanbul-

.-' lün Türkler tarafından alınması sırasında 'Halicin her iki tarafında oturmaktaydılar .ve savaş sırasında tarafsız kalmış bulunuyorlardı. Ancak, el altından

Türkler lehine ça-lıştıklan ye mühim haberler ulaştırdıkları rivayeti de vardır.

TÜRKLER ~

İSTANBUL'DA

.Türklerin İstanbul civarına yerleşmeğe bağlamaları ise :Ondördün-

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

52,

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

'yi Çamlıca'dan istanbul'un efzunlu bir görünüşü vardır. Boğaziçi, adeta gözlerinizin önünde süikleşerek uzak-j?A ia.şir> g-ider. üstad Yahya Kemâl da «Bir Başka Xe>eden» adını taşıyan şiirinin ilk kıtasında, tstaabuiua bu güzelliğini usta kalemikle f öyle dile getirmiştir..

Sana dün bir tepeden baktım Aziz istanbul!

Görmediğim, gezmediğim, sevmediğim hiç bir yer.

Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul !

Sade bir semtini sevmek bile bîr ömre değer.

cü Yüzyılın ilk yarış: içindedir. Ör han Bey zamanında Bursa fethedilmiş ve genç Osmanlı beyliğinin başkenti olmuştu. Kandıra, Aydos, Semendire de Türklerin eline geçince beğliğin sınırlan istanbul'a yaklaşımağa başladı, iznik ise sıkı bir abluka altına alınmış bulunuyor du. Bunun üzerine .Bizans imparatoru Üçüncü (Genç) Andronikos •-•Eabolokos (1328—1341) hem Iznik'i muhasaradan kurtarmak ve hem de Kocaeli'deki kaleleri geri almak i-cin 1329 yılı Mayıs ayında ordusuyla Anadolu yakasına geçti, iki taraf .Maltepe (Pelekanon) civarında karşılaştı, imparator yenildi ve yaralı olarak kaçtı. Orhan Bey, kendi sini -şiddetle takip ederek, Göztepe'ye varıldığı sırada Bizans .barış heyetî kendisini karşıladı. "Barış görüşmeleri imparatorun Av Köşkünde yapıldı. Bu köşk, sonradan MerdivenkÖyü dergâhı yapılan yerde idi. Orhan Bey, bsnş şartı olarak bu köşkün de kendisine ve.

rilmesini istedi ve bunu kabul ettirerek burada bir Ahi Dergâhı kurdu. Burada yerleşen Ahilerin göre vi, İstanbulu görüp gözetmek idi. Bu yüzden şeyhlerine Gözcü Baba denmiştir. Dergâhın doğu tarafındaki tepede kurulan bir namazgah, Gözcü Tepesi diye anılmış, bu isim sonra - Göztepe şekline dönmüş ve bütün semte adını vermiştir.

İLK TÜRK ~ KOLONİSİ

- Murat Bey zamanından itibaren ise, İstanbulda bir Türk kolonisinin kurulduğu ve Türklerin Sirkeci civarına yerleştikleri görülmektedir. Bunları,'siyasî ,jnültecîlsr ve tüccarlar teşkil ediyordu. 'Sayılan •zamanla sür'atle artmış ve Birinci Beyazıt Bey zamanında mühim bir yekûna varmış

bulunmaktaydı, î-kinci Manuel Paboîgos (1391 — ' 1425} tahta çıktığı zaman, Osmanlı Beyi fehilde vafıysn TürHerjû fera

larında çıkan ihtilâflar dolayısıyla Bizans mahkemelerine başvurmak zorunda kaldıklarım, halbuki ar_a-larındaki anlaşmazlıkları Türk - islâm hukukuna göre hal durumunda bulunduklarını ileri sürerek Türkler için Sirkeci'de bir Kadı tara-fından yöneltilecek ayrı bir mahkeme ve cami kurulmasını istedi. Bu isteğin reddi sonunda ise istanbul 1391 yılında muhasara edildi.

/Muhasara, yedi ay sonra ablukaya çevrildi Bizanslıların bu şartlan kahulü vaad etmelerine rağmen

-tatbik'etmemeleri, ablukanın 1395 yılında yeniden muhasaraya dön. meşine sebep olmuş, nihayet împa.

. rator şartlan kabul etmiştir. Bunun üzerine Istanbulda Sirkeci sem /tinde imtiyazlı bir Türk mahallesi, bir camî ve bîr mahkeme kuruldu, birKadt tâyin edildirCamide Cuma

_ namazlarında ^ hutbe, Beyazıt Han adına "okunuyordu. *Cöynük ve Ta raklı Yenicesi Türkmenlerinin fais

'kişim bu mâhşjlede iskân

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

PESfımj BÜYÜK İSTANBUL AVShrr»n^

İLK TÜRK MAHALLESİ

Türk mahallesi bir rivayete göre Davutpaşa camiinden Marmara kıyısına kadar olan yerde, diğer bir rivayete göre ise» Sirkeci'de idi Evliya Çelebi ise bu mahallenin Unkapanıyla Gül Camii- (Eski Aya Teodosya kilisesi) ne : kadar" olan bölgede bulunduğunu, burada 700 Müslüman evi olduğunu, Gül ca-miinin İslâm mabedi hâline getirildiğini ve mahkemenin Sirkeci'de kurulduğunu kaydeder. Biz, ikinci rivayeti, yâni mahallenin Sirkeci bölgesinde kurulduğunu tarihçi vakıalara daha uygun buluyoruz.

Yıldırım Beyazıt Han'ın Moğol Hakanı Aksak Timur'a (Demür Han Gürgân / karşı Ankara meydan savaşını kaybettiği ve esir düş tuğu haberi gelince, Bizanslılar ev velâ şehirdeki Türklere saldırdılar. Bunların bir kısmı öldürüldü. Can larını kurtaranlar ise şehirden sû

rüîerek ancak Tekirdağ! civarında oturmalarına müsaade edildi. Sonra, Merdivenköyü Dergâhı taarruza uğradı ve dağıtıldı. O sırada Gözcü Baba denilen zat şehid edildi. Hâlen, Yukarı Namazgâh'ta med fuhdûr. Buradaki Ahi Babaların-' dan Mah Baba da öldürülmüştür. Onun mezarı, daha aşağıdaki Ayaz manın yanındadır. Kaçan babalardan Eren Baba Erenköyünde, Kar-' tal Baba Kartalda

yakalanarak şehid edilmişlerdir. Bunların bu semtlerdeki türbeleri, sonradan o semtlere isimlerini vermişlerdir.

*.

un

istanbulı

tıfımlan

İstanbul'da mevcut bir çok eserlere, sonradan efsânevî kudretler

atfedilmiştir. Bu> daha ziyade Türk devrinde olmuş, bu eserlerin ne ol-düğünü bilmiyen halk arasında tür lü efsâneler doğmuş ve bunlar birer tılsım sayılmıştır. Tabiî, bu efsaneler tarihî hakikatlere uymamaktadır. Buna rağmen okuyucu, lara naklediyor ve daha evvel bunlar hakkında verdiğimiz doğru bilgilerle mukayesesini kendilerine bırakıyoruz.

Bunları s bize, Evliya Çelebi anlatmaktadır. Onun nakline göre İstanbul kalabalık ve büyük bir şehre hâline geldikten sonra her taraftan usta mimar ve mühendisler, kâhinler *ve gizli ilimler üstadlah getirtilerek halkın her türlü belâ ve âfetlerden korunması için şehrin yirmi yedi yerine yirmi yedi tane tılsım konulmuştur. Kendisi bunların yirmi üç tanesini şu şekilde sayar:

İlk tılsım, Avret Pazarındaki sütun (Yâni Arkadyus sütunu) dur. Bunun üzerinde peri yüzlü bir heykel vardı ki yılda bir kere haykır-

- 55

tır ve dünyada ne kadar kuş varsa gelip üzerinde dolaşırken binlercesi yere düşer ve İstanbul halkı bunları toplayıp yerlerdi.

Konstantin zamanında ise, papazlar bunun üzerine çıkarak bir düşman zuhuru haber verirdi.

İkinci tılsım, Tavukpazanndaki kırmızı sütun (Yâni Çemberiitaş) tır. Üzerinde mermerden bir sığırcık kuşu vardı. Bu kuş, her yıl hay kırıp kanatlarını" çırpınca yedi iklimde ne kadar çeşitli kus varsa dünya bahçelerine üşüşür, gagalarına birer ve pençelerine ikişer zeytin alarak İstanbul'a gelirler -ve bu sütunun arkasında bulunan kileri>,> kubbesinin tepesindeki delikten . bunları bırakıp giderlerdi. Bu zeytinleri de İstanbulun papazları yiyerek açlıklarını giderirlerdi. .. " Üçüncü tılsım, Sarachanebaşı-da bulunmakta olan yekpare busunun üzerindeki ham mermerden. . sandukadır, (Yanlış olarak Kıztaşı denilen Marsîyan sütunu). İçinde İstanbul'un ilk kurucusu Vîzas'ın kızı medfundur. İstanbul'u karıncadan ve yıldandan korurdu.

Dördüncü tılsım, Altımermer'de-ki alümet sütundur. Her birini es ki üstadlardan biri dikmiştir. İçlerinden Kavala kalesi sahibi Fükps

ÜSKttMR n SfıLfıCAK

RA/^ETTr'î» ^önüllere Te dillere destan olan Boğaziçi, tarih boyunca bir çok ulusların gözlerini üzerine *D\JISn^cl\yL*, çekmiş ve emsalsiz giizelljl için kitaplar yazılmış, tablolar yapılmış, garkılar bestelenmiş, tir. Boğ-azicinin bir Bzelliği de bir yakasının Avrupa'da, öbür yakasının Asyada olması, iki kıtayı birleştirmesidir

adlı hâkimin diktiği sütunun üzerinde tunçtan bir kara sinek vardı ve daima vızıldardı. Bu tılsım saye sinde İstanbula sinek girmezdi.

Besinci tılsım Altımermer sütunlarından birisinde üzerinde bulunan sivrisinek resmidir ki, şehre sivrisinek girmesine engel olurdu. Altıncı tılsım, yine bu sütunlardan birisinde bulunmuş olan leylek resmidir. Bu leyleğin gag_ası rüzgâr la takırdar takırdamaz İstanbulun surları - içinde nekadard leylek varsa ölürdü. İşte, İstanbulda leylek yaşamayıp Eyüp ve Üskü darda yerleş melerinin sebebi budur. .

Yedinci tılsım, bu sütunların birinde bulunan horoz resmi idi ki, yirmi dört saatte bir kere haykır bütün horozları uyandırır. Hâlâ İstanbul horozları öbür şehirlerin horozlarından evvel öterek uyuyanları namaza davet ederler.

Sekizinci tılsım, yine bu sütunla -rın birinin üstündeki - kurt resmi idi. İstanbul koyun sürülerinin kır larda çobansız -gezip kurt şerrine uğramalarına'hizmet ederdi.

Dokuzuncu tılsım, bu sütunların birinin üzerinde birbirini kucaklamış tunçtan bir genç kız ve delikanlı heykeli idi. Şehir halkından kavga • eden -kan ve - kocalardan birisi

gelip bu heykeli kucaklasa, eşler hemen barışırlardı.

Onuncu tılsım bu sütunların birinin üzerinde bulunan ihtiyar bir adamla bir kocakarı heykeli idi.» Kan ve kocanın geçinmeleri mum. kün olamazsa biri onlardan birisini kucakladığı takdirde birbirlerinden ayrılırlardı

On birinci tılsım Sultan Beyazıt hamamının zemininde bulunan dörtköşe bir sütundu. (Teodosyus sütunu). Yüksekliği seksen zira idi. Şehre taun, yâni veba hastalığının girmesine engeldi. Beyazıt Han hamamının inşası sırasında o sütunu yıktı. O anda bir oğlu Davutpaşa -bahçesinde taundan öldü. Bundan sonra İstanbula veba girer oldu.

Onikinci tılsım İğrikapı civarında Tekfur, Sarayındaki siyah sütun-- dur. Üzerinde tunçtan bir ifrit resmi vardı Jd, yılda foir kere ateşler saçarak herkes birer parça alır ve '.. hayatta oldukça -ateşi sönmezdi. . Onüçüncü tılsım Zeyrek'de Yafa-ya kilisesinin altındaki mağara idi. Her yıl zemheri ^geceleri olunca konoolozlar çıkıp arabalara binerek şehri dolaşırlar, sabah olunca yine mağaraya girer ve kaybolurlardı.

sonu V0 KARADENİZ

''''''

fildir.

Rumelikavağı ve Anadolukavağı diye bildiği miz Boğaziçi'nin sonlan, yüzyıllardanberi tahkim bölgesi allanılmış, bu yüzden de pek iskân edilmemiştir. Esasen, arazi şartlan da fazla iskâna elverişli de- Vakardaki gravür, Osmanlı idaresinde Karadeniz'e açılan Boğazı ve müstahkemleri tesbit etmektedir

Ondördüncü tılsım, Ayasofya'mngüneyinde dört adet yüksek mermer sütundu. -•• - Bunların üzerindedört büyük meleğin, yâni Azrail.İsrafil, Mikaü ve Cebrail'in heykel;'leri vardı. Bunlar, dört cihete doğ-ru konulmuşlardı. Yılda bir kere;:Cebrail heykeli • kanatlarını çırpıp haykırırsa doğu israfında İollukolur, îsrâfil heykeli haykırırsa batı:-da kıtlığa delâlet eder, Mikaü heykeli haykırırsa. kuzeyde .yeni bir sA- •••hangir zuhur eder, Azrail haykırırsa ~bütün âlemi veba ^kaplar .dij'e îna-ııırdı. y- . . - '-.-" '._-;•'•' • :

Onbesinci tılsım at • meydanındır , 150 zira uzunluğundaki sütundur '-', (Örme sütun).'Kostan'tîn hükümeti zamanında şehirlerin her birin den birer kıymetli taş getirtip üstü ne de mıknaıslı bir taş koydurarak taşlan bir demir milin etrafına diz

mek suretiyle bu sütunu yaptırmış tır. Taşların sayısı üçyüz bin oldu-ğuna -göre, Kostantinjin idaresinde bulunan beldelerin üç yüz bini bul düğü anlaşılmaktadır. Bu demir mi le dayanan mıknaıslı taşının sebebi, mıknaıslın demiri çekme hassası o-lup sütunun hiçbir zaman yıkılma masını sağlarmış.. Mimarı sütunun dibinde medfundur M, Ayasofya •nimarmın.-oğludur.

On altıncı tılsım yine Al Meyda undaki yekpare; dört köşe kırmızı •sütundur {Teodosyus sütunu).

On yedinci tılsım, Burma direktir. Bu direk üç "başlı fair;%«jderhB şeklinde c?up •başının bfrînî bir ye-aiçeri yiğidi kılıçla bir soruşta ;kır-" mişür. istanbul'a ydan, akrep ve çi y m tîunesine en^e] olurken o tarihten sorj.-a bunlar L>ta':.r>ola gire* olınuşlardır. Yüksekliği on zira

dır. Diğer on zizarun Sultanahmet camii yapılırken toprağın -slünda kaldığı söylenir.

DENİZ TARAFINDAKİ TILSIMLAR

Deniz tarafındaki tılsımlar ise, .unlardır.

Birinci tılsım, Çatladıkapı'da " Güngörmez Sarayı tarafında dört köşe bir sütun üzerinde mevcut bu lunmuş olan bir dev heykeliydi. ^Akdeniz

tarafından düşman 'gemileri belirse bu tunç dev heykelin, den bir ateş. zuhur edip onları yakardı.

İkinci tılsım, Kadirga limanındaki Bakır gemi idi. Yılda bir kere zemheri geceleri İstanbulun büyücü kadınları o bakır gemi ile eabaha

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

58

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

kadar denizde gezip Akdeniz tarafını korurlardı. Hattâ Fatih zamanında o bakır geminin ele geçtiği söylenir.

Üçüncü tılsım Tophane tarafındaki bakır gemi idi. Yine zemheri geceleri bütün sihirbaz ve kâhinler buna binip Karadeniz tarafında sihirle gezerek muhafaza ederlermiş. Muaviye'nin oğlu Yezid Galata'yı fethedip bu gemiyi parça parça etti

Dördüncü tılsım Sarayburnunda ki üç. başlı ejderha heykeli idi. Ak deniz'den, Karadeniz'den ve Üsküdar'dan gelen düşmanlara ateş; saçıp bütün gemilerini yakarmış. • ^

Besinci tılsım yine Sarayburnu'nda üç yüz direk üzerinde üç yüz altmış cins deniz mahlûkunun şekil ve kabartmaları, vardı. Meşe-la, Hamsin ayında Hamsi balığı res mi haykırarsa Karadenizde hiç hamsi balığı kalmayıp hepsi İstanbul'a gelerek karaya-vurur ve bütün İstanbul halkı bundan faydalanırdı. . Altıncı tılsım, Erbaın zamanı kırk gün çeşitli balık hiç deniz kı-

mıldamadığı halde tılsım tesiriyle karaya vurarak halka ganimet olur du. Bu tılsımlar zelzeleden yıkılıp taşlarını Sarayburnu'ndaki Selimiye Köşkünden tâ Sinanpaşa köşkü-, ne kadar deniz kıyısında kaldırıra gibi döşemişlerdir. Denizden kayık larla geçenler görürler. Sütunların bir kısmı denize düştüğü için hâlâ tesirleri mevcut olup her sene binlerce balık İstanbul'a gelip avlanır.

. " > " : . * • - • " .

Sarayları

Bizans devrinde İstanbul'da mevcut bulunmuş olan yapıların en mühimîleri arasında, şüphesiz ki saray lar da saymak lâzımdır. Ancak, bir ikisinin harabesi müstesna olmak

üzere, bugün bunlardan hiçbir şey, hattâ çoğundan hiçbir iz bue kalmamıştır. Muhteşem Bizans sarayları, Lâtin istilâsı (1204—1260) dev. rinde harap olup gitmiştir. Rum Pa faologos hanedanı İstanbul'a tekrar hâkim olduktan sonra bunlardan yalnız biri, yâni Vlakerna sarayı oturulacak hâle getirilmiş, diğeri ol-dukart gibi bırakılmış ve böylece

tamamen harap olup gitmişlerdir... İşte, Türk fethinde mevcut olan yalnız bu Vlakerna sarayı idi.

Şimdi, Bizans saraylarını teker teker inceliyelim:

1 — İmparatorluk Sarayı veya Büyük Saray, .

İlk defa Birinci Kostantin tarafından yaptırılan ve Birinci Jüstinyanus (527—565) tarafından he. men hemen yeniden inşa ve muhte lif imparatorlar tarafından da müh telif zamanlarda tamir edilen ve ge nişletilen bu saray, Ahırkapt sırtla rında bulunuyor. Ve bugün Sultan ahmet camiinin kapsadığı alanı da içine-alıyordu.

Büyük Saray, yekpare ve tek bir

1|| ANADOLUHTSABI: Fatih Sultan Mehmet'ten önce istanbul'a muhasara etmiş olan Yıldırım Beyazıt'la yaptırdığı Anadoluhisan Boğazdan geçecek olan Bizans gemilerini ve diğer yabancı milletlere ait g- emtleri kontrol altında tutmaktaydı. Sonradan bunun karşısına, istanbul'un fethinden önce Fatih Sultan Mehmet tarafından Rumelihisarı yapılmış, böylece bu bölgeye Boğazkesen denmiştir. Gravürde Anadoluhisan görülüyor . .

BOĞAZ'IN ANADOLTJÎÖSAEFNDAN GÖRÜNÜŞÜ: Rumeübisan'nm yanında hayli küçük kalmasına rağmen, Anaâolubisan'nın, Boğazda Türkler tarafından yapılmış ilk kale olduğu için, ayrı bir önemi vardır. Yukardaki AnadolohJsan sırtlarından Fatih Mehmet'in yaptırdığı Rmnelihisan'nın ve Boğazın görünüşünü tesbit ediyor.

binadan ibaret değildi. Bir çok zamanlarda yapılmış ilâvelerden mey dana geliyordu. Bu ilâveler arasında bir ahenk gözetilmişü. Bununla beraber, dış görünüşü bir saraydan çok, ortaçağ şatoları gibi, müstahkem bir mevkie benzerdi. Lâkin, Bizans imparatorlun aynı zamanda ruhanî reis sıfatını taşıdıklarından halkın üzerinde 'ihtişam duygusu yaratmak için iç süslemelere son derece itina ederlerdi.

Bu saray 400 bin metrekarelik bir sahada yapılmıştı. Genel'olarak Ayasofya civarındaki .fair grup -bina ile Marmara kıyısındaki bir grup bi nadan mürekkepti. Kostantin'in yaptığı faşım, 532 yılındaki Nika ih tüâlinde îarap olmuştur. Bu ihtilâl ırkan Yunanlık ile ilgisi olmıyan ve Slav aslından gelip Yunan kültü' rieve yetişmiş bulunan Birinci Jüstinyanus devrine rastlar., 527 'yılında otuz beş yaşında bulunduğu hal de imparator olan Jüstinyanus, hi-lekâr ve haris bir hükümdardı. Ga yesi, eski Roma imparatorluğunu canlandırmaktı. Buna çok uğraş-lâkin sonunda imkânsız oldu-

ğunu anlıyarak bütün gücünü Doğu imparatorluğunu ayakta tutmağa harcamıştır. Ruhî muvazeneden mahrum, meziyet ve kusurıs şahsında **toplamiş olan bu hükümdü** rın üzerinde en fazla **tesiri** oian *kim* se, .karısı imparatoriçe **le**

Bu kadın, halkın en aşağı tabakasından yetişmiş, uzun yıllar en âdi yerlerde güzelliğini sermaye edinerek geçinmiş, lâkin imparatoriçe olduktan sonra azim ve metanetiyle kendisini göstermiştir. Babası Hipodromda ayı bakıcılığı ederdi. Öl düğü zaman Teodora annesiyle or-1 tada kaldı. O zamanlar, verilen u-mumî oyunlar ve tertiplenen .at yarışları ve diğer müsabakalar dolayı siyle Bizans halkı maviler ve yejü ler adiyle ikiye ayrılmış bulunuyor du. Tepdora'yı maviler himayeleri altına aldılar. Bundan _sonra aktris lige başladı. Kendisini sahnede çırılçıplak teshir eder, gururunu arttıran güzelliğini herkese' bol bol gösterirdi.'Teodora, cidden güzel bir kadındı. Orta boylu, son derece çekici, yüzü biraz sclgun, gözleri çok .manalıydı. Gayet zeki, çok. şuh

ve iffet duygusundan tamamen mahrumdu.. Bizansta o kadar kötü şöhet kazanmıştı ki, namuslu kim ' seler sokakta rastladıkları zaman yollarını değiştirirlerdi

TEODORA'NIN AŞKI

Teodora bir ara birdenbire ortadan kayboldu. İlk defa hakikî olarak âşık olmuş ve âşık olduğu adamın peşinden Suriye'ye kadar gitmiş, lâkin âşığı sonunda onu terket -misti. Teodora burada bir köylü e-vinde yaşarken Jüstinyanus kendi-. sine rastlıyarak âşık oldu. İşte onu, imparatoriçeliğe .kadar yükselten bu tesadüftür. Teodora, imparstori-çe olduktan sonra da uslu durmadı. Lakin hükümet islerinde büyük bir basiret göstermiştir. Jüstinyanus'u eski .Roma imparatorluğunu canlan dsrmak hayalinden vazgeçip: Bi-•' • - imparatorluğunu kuvvetlendir •-cna eden O'dur. Devlete ta--ı hâkim olmuştu. Kiliseyi, dai politikayı, orduyu istediği gibi

İSTANBUL AyStKLOPSDfsi

EESİMLt BÜYÜK fSTANBUL AKSİKLOPEDİSİ

61

BOĞAZ

idare ederdi Son zamanlarında vak tiyle geçirmiş olduğu hayattan piş. man olmuş,- hattâ bir emirname neş reüerek iffet ve namus düşmanla, n hakkında şiddetli takibata jgeç-mişti Bununla beraber, mukavemet edilmez cazibesini ölümüne ka dar muhafaza etmiştir.

Zeki, lâkin çok müstebitti. Saray da ihtiraslarına boyun eğen en aş-a' Eüik insanları himaye eder, lâkin heveslerine teslim olmıyan kim o-iursa olsun hakkında çok merhametsiz davranırdı. 500 yılında doğ muş ve 48 yaşında ölmüştür.

işte. Nika (Zafer) isyanı Teodora yüzünden çıkmıştır. Düşmanları halkı ve sirk'deki mavi ve yeşillile n onun ve Jüstinyanus'un alevhine iuşii utarak ayaklandırıdılar. Gayeleri, Birinci Anastasyos (491—518)

un yeğeni Hipatyos'u imparator yapmaktı. İsyan bir ara muvaffak olacak hâle gelmiş, sarayda müthiş bir panik hâsıl olmuştu. İmparator, nihayet bir gemiye binerek kaçmağa karar verdi İşte o zaman, otuz iki yaşında ve hayatının en gü iel çağında bulunan Teodora, karşı nna dikildi ve:

— Siz kaçınız!.. Fakat ben, bir airin .şu sözlerine uyarak kalaca-im: Bir hükümdar için tahtından üzeî mezar olamaz! Bu sözler, imparatorun azmini kırbaçlamış, âsîlere karşı durmuş ve ayaklanmayı pek kanlı bir şekilde bastırmıştır. Ancak, s*ray bu sırada hemen tamamen yanmış ve harap olmuştu. Jüstinyanus, A-yasofya ile birlikte burasını yeniden yaptırdı. Ondan sonra ilâveler

le genişletenler imparator Trofilos (829—842) ve Birinci Vasilyus (867 —868) dur.

BÜYÜK SARAY'DAKİ DAİRELER

'Büyük Saray, büyük bir iç avlu, yedi koridor, dört kilise, dokuz kü-Çük kilise, dokuz vaftiz yeri, dört kışla, üç büyük daire, beş büyük divanhane, üç büyük yemek odası, prenlere mahsus on daire, yedi ö^ zel daire, daireleri birbirine "bağlayan üç yol, bir kitaplık, bir silâhha. ne bir manej yeri, iki hamam ve bançede birbirinden ayrı seki? köşkten mürekkepti

Bütün bu daireler o şekilde ter.

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

PESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

63

tiplenmişti ki, imparator hiç dışarı çıkmadan dinî törenlerde, kabul resimlerinde ve hattâ Hipodrom o-vunlarında hazır bulunabilirdi. O-daların duvarları bazısı dinî, bazısı gayri dinî resim ve inozayıklarla süslüydü. Her odanın süsleri, kendi özelliklerine göre idi.

Ayasofya civarındaki binalar gru pu Halkı, Dafni ve Mukaddes Sa-ray adı sltında üç kısımdan kuruluydu. Halki veya Halke, sarayın giriş bölümünü teşkil eder ve bu isimli koridordan dolayı böyle anılırdı. Bu koridor, sarayın Ayasofya

= Ogüsteon meydanına açılan kapısına ulaşırdı. Bu kısımdan, bu ko ridordan başka Hazreti İsa adına bir kilise, Havariler adına ikinci bir kilise, ruhanî meclisin Konsistı-yoryum adlı toplantı salonu,, muha fızlara mahsus karakol, mâbeynci-lere ait daireler, büyük ziyafet salonu, kabul salonu, mahkeme salonu bulunmaktaydı. Konsistiyor-yum'a fildişiyle süslü üç kapıdan

girilirdi.-Bunun sonunda ve yüksek çe bir yerde imparatorun muhteşem bir tahtı bulunuyordu.

Koridorun açıldığı dış kapı, bu gün Ayasofya hamamının bulundu ğu yerde idi ve demirden yapılmıştı. Üstü, tunç kiremitlerle örtölü koridor, bir j-arım daire şeklinde »olup üstü yarım kubbe ile örtölmüş dörtken şeklindeki bir binanın çıkış yerine karşı yapılmıştı.

HARİKULADE RENKLİ MOZAİKLER

Bu kısım, Kostantin tarafından ilk yapılan yerdi ve söylediğimiz gibi, Nika ihtilali sırasında harap olmuştu. Jüstinyanus burasını, Bizans mimarîsi tarzında olmak üzere yeniden inşa ettirdi. Yüksek du. varlarla çevirtti. Kuzey ve DoĒu tarafındaki _ duvarların yükseldiğı daha azdı. İç kısımda duvarlara da yanan dört büyük ayak üzerine p-turtulmuş sekiz kemer vardı. Mer-

kezî kubbe, bu kemerlerden dördü ne dayanmakta3Tdı. Diğer dördü, yâni kuzey ve güneydekiler dış duvarlara dayanarak kubbeyi tu-tadardı.

Her taraf, harikulade renkli mo-zayıklarla süslüydü. Bunlar savaş sahnelerini, Libya'da zaptedilen memleket ve şehirleri, seferlerden zaferle dönen Jüstinyanus'u, savaş ganimetlerini ve esirleri canlandırırđı. Bu resimlerin ortasında im-paratorla Teodora'yı Senatörler ta rafından sarılmış oldukları halde ve Vandallar ile Got'lar üzerine kazanılan zafer dolayısıyla yapı-lan tören • sırasında gösteren meşhur mozayik vardı. Bütün bu resimler, duvarların üst tarafınday-dı. Alt kısımları ise kırmızı, yeşil ve çoğunlukla mavi damarlı beyaz mermerlerle kaplıydı. Yerler de mermer döşeliydi. Kostantin'in yap tırmış olduĒu Hazreti İsa'nın tunçtan heykeli Üçüncü Leon (717 — 741) tarihine kadar bu salonde durmuştur.

ESKİ TARABYA

HpTarabya, istanbul Türkler tarafından zaptedilmeden "^^" önce, iskân edilmemiş bir bölge idi. Fatih istanbul'u aldıktan sonra, şehrin muhtelif dış senitlerine, ondan sonraki Padişahlar" tarafından, Anadolunun muhtelif yerlerindeki Türkler getirilerek iskân edildi. Yukarda Tarab-y&'nın bir kaç yüz yıl önc« yapılmış gravürü görölüyor..!:

65

64

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİfı

i BBg:ün Sultanahmet meydanı diye adlandırılan at meydanındaki hipodromda, çok heyecan verici at arabaları yarışt yapılrđı. Müsabakada, yansı kazanmak için binicüer büyük facialara yol açarlar, çeşitli hileler kullanarak rakiplerini mağlûp etmeye çalışırlardı. Vakardaki resim yapılan araba yarışlarını temsil etmektedir.

ttjüııcu Leon, Doğu ordusu kumandanı iken Bizans'ta çıkan karışıklıklardan faydalanıp ordusuyla İstanbul üzerine yürüyerek hiç mu kavemet görmeden şehre girmiş ve imparator olmuştur. Hristiyanhğa geçen bir çok putperest Tiaık, eski dinlerine ait alışkanlıkları bir türlü terkedememisîerdi. Bunların başında ise, muhakkak gözle görülür bir Tanrıya tapmak geliyordu. Bunun için daha Üçüncü Yüzyıl sonların dan itibaren Hazreti İsa'nın. Hazre ti Meryem'in ve hristiyan ulularının resim ve heykellerinin yapılma sına başlandı. Bunları bilhassa Yu-nan kiliselerine konulmasına müsaade edildi. Sonra, bunlara ibadet edilmeğe başlandı. İlk önce Beşinci Yüzyıl sonlarında Hiyerapolis piskoposu bu gibi resimlere karşı; savaş açtı. 660 yılından itibaren de hristiyanhğın, putperestlik inanç ve âdetlerinin karışmamış ilk ve sar şeklini kabul eden Pavîikyan mezhebi yayıldı. İşte, Üçüncü Leon **bu mezhepten** olduğu için Bizans

kiliselerinde bulunan resimleri ve heykelleri kaldırtmış ve Konsisti-yoryum'daki tunçtan İsa heykeli de bu sırada kalkmıştır. Bizans'ta kiliselerde bu gibi resimlerin bulun ması ve bulunmaması meselesi 842 yılına kadar devam etmiştir. Piskoposların çoğunluğu, generaller ve aydın sınıf Üçüncü Leonra taraftardılar. Lâkin, bir kısım keşişlerle halk, öteden beri alıştıkları resimlerin kalkmasına tahammül ede mediler. Bu yüzden ötede beride, bilhassa Yunanistan'da ve Kiklad-da isyanlar olduysa da şiddetle bas tırıldı. Dördüncü Kostantin (741— 775) daha ileri giderek 338 tanesi piskopos olmak üzere 554 papazdan kurulu bir meclis topladı. Bu meclis, 548 oy ile resimler aleyhine ka-rar verdi Bunun üzerine, resimlere taraftar manastırlara elkonarak hepsi kapatıldı. Beşinci Kostantin (780—797) imparator olduğu zaman on yasında idi. Devlet idaresine hâkim duruma geçen annesi A-. tiaaii Erini, daha **kocas**ı Dördüncü

Leon Hazar (775—780) zamanında resim taraftarlarının başına geç. mis ve saraya resimleri yeniden koydurmuş, hattâ bundan dolayı sürgüne gönderilmişti. Hükümet iş lerini ele alınca İstanbulda yeni bir ruhanî meclis tophyarak resimleri iade kararını verdirmeğe çalıştıysa da, piskoposların çoğu resimlerin aleyhinde idiler. Diğer taraftan mü zakereler sona ermeden hassa askerleri: p,

RESİMLERE DÜŞMAN OLAN İMPARATOR

— Resimleri istemeyiz... Ruha nî Meclisi istemeyiz!

Diye ayaklanıp toplantıyı da-ğittılar. Lâkin, irnparatoriçe Erini birkaç yıl sonra İznik'de başka bir meclisi topladı ve istediği kararı **al.** di. Resimler, kiliselerde bulundum labilecek. ancak bunlara ibadet o-lunmıyacaktı.

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

Hipodromun eskî hail

;Şi«*Ç\$^^

fil Bizans ha.lbınm, bilhassa bayram günlerinde çok heyecanlı anlar yaşadıktan Hipodrom (At meydanı), bugün '^ Sultanahmet meydanı diye anılan dinlenme ve gezinti mahallidir. Bu yerin denize bakan tarafında Sultanahmet camii, karşısında öa Tapu ve Kadastro dairesi bulunmıktadı r. Resim, Hipodromun bugünkü halini tesbit etmektedir.

;||| At Meydanı diye anılan hipodrom, Sultanahmet camimin karşısında hâlâ mevcut bulunan azım meydandır. ^ Septimus Severus tarafından yapılmasına başlanmış ve Kostantin tarafından tamamlanmıştır. Borada at arabâian yansı yapılrđı. Aynea temsiller, eğlenceler - yerilir, vahşi hayvanlar teşhir olunurda. Sağ tarafta bu. yük ve muhteşem imparator locası vardı. Güney tarafı yanın daire şeklindeydi. Yukarda, istanbul'un Türkler tarafından fethinden kısa bir müddet onca aısbeten harap bir halde olan hipodromun hâlini görüyorsunuz.

Erini'nin nüfuzu, çok kimsenin hoşuna gitmiyordu. Nihayet askerî bir isyan sonunda yetkileri elinden alınıp saraydan uzaklaştırıldı. Fakat, bir yıl sonra oğlu onun ricalarına dayanamayıp eski mevki ve nü fuzunu iade etti. Oğluna kin bağlamış olan imparatoriçe ise, bir müd det sonra onun gözlerini oydurup kendisi tahta çıkararak tek başına hû kümdar oldu. Lâkin, beş yıl sonra, yâni 802 yılında Baş Hazinedar Ni-keforos tarafından hal' edilip Midil li'ye sürgün edildi ve bir yıl sonra burada öldü. Birinci Nikeforos (802 —811) adıyla imparator olan eski Hazinedar Silifkeli ve aslen Arap ırkıındandı. Resimlere şiddetle düşman bulunduğ u için bunları

yasakladı. Sununla beraber, bu hu sustaki anlaşmazlık devam edip git mis, bilhassa Teofüos (S2&—842) resim taraftarları hakkında pek çok zulüm ve şiddet göstermiştir. Öldüğ ü yıl ise, zevcesi Teodora resimleri bütün kilise ve manastırlara iade etti bu münasebetle Aya-sofya'da büyük bir tören tertiplendi. Böylece Roma ve Bizans kiliseleri arasındaki görüş ayrılığı ortadan kalkmış oldu. Ancak, aslında iki taraf birbirinden çok uzaklaşmış, Katolik mezhebi hristiyanîk la Roma putperestliğinin karması, Ortodoks mezhebi ise hristiyanlık-ia Yunan putperestliğinin karması hâlini almış olduğ undan gerek ina niş ve gerek davranışta iki taraf

uyuşmaz hâle gelmişti Kesin ayrı-lık, yalnız bir bahaneye bağlı bulu nuyordu. Bu bahane de bir gün zu hur etti, Üçüncü Mihael (842—867) İstanbul

Patriği İğnas'i sevmediği için azlettirip yerine o devrin ulemasından Fotyos'u tâyin etmişti. La kin Papa, azledilen İğnas'ın tarafını tutarak Fotyos'u afaroz etti. Bizanslılar esasen ötedenberi Katolik lere barbar ve doğru inanıştan sapmış göziye bakarlardı. Fatyos, 858 yılında bütün patrik ve piskoposlarını topladı ve bunlara katoliklerin hatalarını sayıp döktü. Bu ruhanî meclis, iki mezhebi ayıran dinî meseleleri inceledikten sonra Roma kilisesinden ayrılma kararı verdi. Gerçi imparator sonradan .Fotyos'u

azledip sürgüne göndermiş ve iki kilise arasında görünüşte birlik muhafaza edilmişse de, batıda katolik, doğuda Ortodoks âyinleri âevam et ti İki taraf birbirlerine doğru inanıştan sapmış gözüle bakarlardı. Ni hayet, Onbirinci Yüzyılda ayrılık resmî ve kesin bir şekü aldı. Doğu hristiyanları tamamen Ortodoksluğu kabul ettikleri gibi, Bulgarlar, Ruslar, Sırlar ve Romenlerin de • bu mezhebe girmeleri Bizans kilise sini büyük kuvvet hâline getirdi. Aslında bu ayrılığı iki taraf da arzu etmişti. Çünkü Papalar imparatorların, imparatorlar da Papa'nın nüfuzundan kurtulmak istiyorlardı.

Şimdi yine Halki'ye dönelim. Bu rada bulunup resim düşmanı imparatorlar tarafından bozulan <3inî mo sayıklar, TSrfaj tarafından yeniden

daha mükemmel şekilde yapıldı. Sonra, resim aleyhdarları, bilhassa Teofüos tarafından tekrar tahrip e-dildiler. Lâkin, onun ölümünden ve resimlerin iadesinden sonra bu mo zayıklar yine yapıldı. Birinci Roma nos (920—944) burada Hazreti İsa namına bir kilise yaptırdı. Yuannis Zimiskes (969—975) ise burasını ge nişleterek son derece süslemiş ve Hazreti İsa'nın çarmıha gerildiğini anlatan Berit'in meşhur tablosuyla bu peygambere ait olduğu iddia edi len sandalları, yâni üstü açık ayak. kabılan buraya koydurmuştur.

HALKI KAPIŞ! ~

Ayasofya meydanına açılan Halici kapmadan girildikten-sonra Kon

sellus denilen bir parmaklığa rastlanırdı. Abbasî Halifeleri zamanında İstanbula gelen elcilik heyeti mensupları, bu parmaklığın önünde atlarından inmişlerdi. Parmaklık geçildikten sonra ise, ağır tunç kapıya varılır ve buradan meydanlığa girilirdi.

Bu kapılar, İzak Angelos (1185— 1203) tarafından kaldırılmıştır.

Halki kapısından başka, saray ta . rafında bir kapı daha vardı. Bu kapı, saray muhafızlarının Skoler denilen birinci bölümü dairesine açılır ve Skolerler kapısı diye anılırdı. İmparatorlar saraydan Ayasof-ya'ya gitmek üzere her zaman O-güsteon meydanından geçmezler, Konsellus'dan sonra sağa dönerek bir demir kapıdan mukadd-s kuyu ye Ayasofya'ya giden yola çıkarlar

S I 3 3

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BESİMİ!

ANSİKLOPEDİSİ

feizans İmpara. tofı Üçüncü Mihaei («42 86") İstanbuJ patriği İrnas'ı sevmediği için azlettirip yerine o devrin ule. malarından Fot yos'u tayin et. misti. Fakat Papa, azledilen tgnas'ın tarafını tutarak Fat-yos'o aforoz et ti. Bizanslılar ««asen öteden beri Katoliklere barbar ve doğ. TM inanıştan sapmış gözüyle bakarlardı. Fatyos, 858 yi İmda bütün pat rik ve pisko. Poslan topladı ve bunlara kato «klerin hatalarını »ayıp dök. *ü. Bu ruhani Meclis, iki mez nebi ayıran din! meseleleri tn eeredikten sonra Roma kili. »esinden aynı. "ıa karan verdi ve Onbirinoi rüryıks bu ay nhk resmî ve fcesin bir şefeji »Mı. Boğ-u Hı. risriyanlart, Bnt paHur. Boşlar Ortodoks Ojma kabul ettiler.

misafirlerine ait kısım ise, ondokuz kişilik olduğundan, ondokuz yatak lı Triklinyum diye anılırdı. Herkes yemeğini uzanmış ve yan yatmış halde yerdi. Yemek kaplan som altındandı. Yemekten sonra meyve getirilen altın kâseler o kadar ağır di ki, elde değil, üstü erguvan renk li kumaşlarla örtülü iki tekerlekli arabalarda getirilirdi. Tavandaki halkalardan yaldızlı meşinden yapılmış ve altın halkaları bulunan üç ip sarkar, uçlan vazo şeklindeki meyve kâselerinin kulplarına bağlanır ve bu ipler çekilerek kâseler sofranın üzerine alınırdı. Dairenin **her** tarafı eltin yaldızlıydı.

di. Bu mukaddes kuyu bugün Aya-sofya'nın yanında İkinci Selim ve Üçüncü Mehmet türbelerinin arkasındaki bahçededir ve yanında dik dörtken şeklinde mermer bir de tekne vardır. Ayrıca, Halki'den doğ r'ca Ayasofya'nın içine ve yukarı katına ulaşan bir koridor da vardı.

Halki'de Nomera denilen odalardan mürekkep bir daire vardı. Yap tiran Kostantin'dir. Heraklius (610—641) burasını hapishane olarak kullandı. Üçüncü Mihaei (842— 867) ve Birinci Romanos Lekopenos (920—944) zamanında burası hâlâ hapishane olarak kullanılmak taydı. Nomera adlı askeri birlik bu rada bulunur ve kumandanı Domes tikos diye anılırdı. Maiyetinde bir çok memurlar bulunurdu. Nomera dairesi, saraydan Ogüsteon meyda nına çıkışta sağ tarafa rastlardı. ., Hipodrom tarafında Halki denilen ikinci bir yer daha vardı ki, Hipodrom Halki'si diye andırdı. Bura sini, Birinci Anastasyos (491— 518) mimar Aeterios'a yaptırmıştır. Bu Halki, 49S yılında çıkan ihtilâl sıra sında yanmıştır.

Ayasofya grupundaki ikinci saray Dafne'dir. Kostantin tarafından inşa ettirilen bu merkezî bina, öbür lerinden daha yüksek olup impara torun resmî ikamet yeri idi. Burası ile Hipodrom'daki Katizma arasında bağlantı vardı. Dafne, bir çok kabul salonlarından, kiliselerden ve dairelerden mürekkepti. Roma. dan getirilmiş olan Dafne hey_keli dolayısıyla bu

isimle anılırdı, işte, bu sarayın Ogesteon denilen büyük salonunda Kostantin'in tabutu müh teşem katafalk üzerinde teshir olunmuş ve saray subayları tarafından gece gündüz nöbetle beklenmişti Bu tabutta bulunan **cesede** .erguvan renkli **elbise** ve başına **impara** torluk tacı giydirilmişti. Bu dairenin tavanına kıymetli taslarla ve-al tınla büyük bir haç işlenmişti. Dafne, üstü örtülü bir koridorla başlardı. Bu koridor, sekiz köşeli bir binaya varırdı. İşte, yukarıda bahsettiğimiz bölümler, **burada idi**. Halki ile Dafne arasında Triklinyum diye anılan meşhur ziyafet salonu vardı. Burası, Roma usulünde idi. Yâni davetliler yattıkları i'erde yemek yerlerdi Resmî ziyafetler için kullanılan Triklinyum, bu şekilde üç yüz misafiri alacak büyüüiiikfctfdj, **Jmpgrstara s* özel** —

Aynı şekilde olan tavan, zamanlaharap olduğundan Yedinci Kostantin — Kostantinos PorfıroyeiHtos—(912—359) tarafından tamir olunmuş ve yer yer sekiz "köşeli hücreler ilâve olunmuştu. - Bu hücrelerdal ve yaprak motifleri taşıyan dantel şeklinde oyma mermerlerle süslenmiştiL ""-.

İsa'nın doğumu yortusu üe haçın suya atılması töreni günlerinde imparator devlet ricalinden, kumandanlardan ve şehrin ileri gelenlerin den oniki kişiyi buraya davet eder ve kendisi dahil olmak üzere onüç **kişi** Hazreti İsa'nın **son yeme**. *ğjaî temsil* ederlerdi .

70

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

71

çenlerin alıp yemesi için çeşitli ye-misler konulurdu. Bu meydandan sonra onbeş sütuna dayanan geniş bir revak gelir ve bunun altında dört mermer sütunun dayandığı kubbe ile örtülü imparatorluk tahtı bulunurdu. Resmî günlerde imparatorlar burada oturarak saray halkının tebriklerini kabul ederlerdi. Yine burada dokuzuncu yüzyılda imparator Teofilos tarafından inşa edilmiş iki katlı ve Bağdat köşkleri taklit edilerek yapılmış bir saray • bulunduğu bilinmektedir.

İç sarayın en mühim bir dairesi de Hriso Triklinyum denilen *yerdi*, imparator İkinci Jüstinüs (565 —578) tarafından inşa edilip kendi sinden sonra imparator olan Tiber-yüs (578—582) tarafından genişletilen ve daha süslü hâle getirilen bu daire, sekiz kenarlı bir bina idi.

ONDOKUZ YATAK MAHKEMESİ

Bu binanın önünde ise «Ondokuz yatak mahkemesi» denilen geniş bîr avlu ve bunun önünde bir sed mevcuttu. Yüksek memuriyetlerin

GOTIAR SÜTUNU

S|Ş Teodosyus'an Goflara karşı kazandığı zaferlerin hâtırası olarak, Arkadyus tarafından dikilmiş ^ olan Got'lar sütananon- üzerinde *evvelce* Arkadyus'nn heykeli vardı. Bo heykel, 421 tarihinde Arkadyus'nn oğla ikinci Teodosyus (408-450) tarafından konulmuşta. 543 yılında bir yıldırım, ba heykelin *sağ* afını kırmış, 740 yılında da ikinci bir yıldırım heykelin tamamen devrilmesine sebep olmuştur. 1719 tarihinde ise, yıkılma tehlikesi gösterdiği için kaidesine kadar olan kısmı indirilmiş, tir. SÜtnun çapı 4 metre idi. Ustüste konulmuş 32 mermer parçadan meydana gelmişti. Kaidesi, nta yüksekliği 9 metreydi ve ba kısım dahil bütün sütunun yüksekliği 40 metre idi. Kaidenin içinde de bir mezar odası mevcutta. Halen sütunun bir parçası Eski Eserler Müzesinde bulunmaktadır.

verilmesi, asalet unvanlarının tevcihi törenleri burada yapıldı. İmparator, yanında patrik bulunduğu halde bu şeddin üzerinde, tören de hazır bulunacaklar Triklinyom'u sed'e bağlayan revakların altmda yer alırlardı. İmparatorla impara-toriçe sed'e çıkan merdivenleri tir. manırken en ileri devlet erkânı da

basamaklarda dururlardı.

Yeni imparatorlar, Ogüsteon sa. ionunda taç giydikten sonra bura. ya gelip sed'e çıkarlar ve halk tara findan alkışlanırlardı. İmparatori-çe, şeddin parmaklığına kadar iler. ler ve büyük haçın önünde duran mumlan yakardı. Sonra, yine O-güsteon'a dönerlerdi Pgüsiepn sa-

jonundan mahkemeye gidildiği sırada altın el ve Onopodiyon denilen yerlerden geçilirdi Onopodiyon can mahkeme yerine iki sütun ara sına asılmış bir perdenin teşkil ettiği büyük kapıdan girilirdi,

Öbür binalar inşa edildikten sonra, Dofne zamanla metruk bir hâle gelmiştir. İmparatorlar burada artık oturamaz oldular. Yalnız âdet olan bâzı törenler için gelir ve törenden sonra giderlerdi.

Bunlardan başka Hipodrom'a da ha yakın yerde olduğu tahmin olunan Delfoks adlı bir daire daha vardı. Altıncı yüzyılda henüz mev. cut bulunan bu binanın şekli hak kında hiçbir bilgimiz yoktur. Yalnız bu yüzyılda burada da bâzı me muriyetlerin tevcih töreni yapıldı-ğı biliniyor. Nitekim, Birinci Jüs-lingsanus (527—565), aslen Slav ir. kından olan amcası Birinci Jüstî-nüs (518—527) in vefatı üzerine, imparatorluk tacını burada giymiş ti. Bu binadan hem saraya, hem Hi podroma geçilebiliyordu,

MUKADDES SARAY "

Bu guruptaki üçüncü kısım, Mu kaddes Saraydı. Burası iç saraydı. Genel şekli Rumcadaki Sigma har fine benzediğinden bu isimle veya Trikong diye de anılırdı.

Burada, büyük bir meydan var. di. Ortasında kenarları gümüşlü bir havuzu ve bu havuzun ortasında kabuk şeklinde altın bir tekne bulunurdu. Bunun içine, gelip ge-

Foannis

Kantakuzinos

Bizans

imparatoru

iken

imparator Pfoleme Soter'in resmini taşıyan parasının önü ve arkası.

Üzerinde bir kubbe ve kubbenin etrafında on altı pencere mevcuttu, Seviz kenarının her birinin üzerinde bir mihrab hücresi bulunur ve bunlardan birbirine geçilirdi. Kapının karşısına rastlayan hücrenin gümüş kaplı iki kapısı vardı. Kapının birinin üzerinde Hazreti İsa'nın, öbüründe Hazreti Meryem'in resimleri bulunuyordu,

İç sarayda, saraya ait evlenme, kabul resmi törenleri ve bâzan tag giyme merasimleri yapılırdı. Bu törenlerin çoğu, İran hükümdarları, rın seremoni usûllerinden alınmış. *ti*. Bu salon, sarayın avlusuna bitişikti ve avludan doğrudan buraya girilirdi. İmparator, büyük bir perdenin arkasında bulunurdu. Kendisi-ni ziyaretçilere göstereceği zaman tahtına oturur ve ailesine mensup olanları, devlet ve saray erkânını yanına alırdı. Sonra, perde açılır ve imparator görünürdü.

Salonun arkasında imparatorun yazlık ve kışlık özel daireleri bulunmaktaydı. Bunlardan Birinci Vasilios (867—888) tarafından yapılandırılan Kenergiyon'da, asma yaprakları ve hayvan resimleriyle süslü on altı sütun vardı. İkisi, burma şekliyde Sütunlardan kubbeye kadar olan kısım, altın zemin üzerine yapılmış mozayiklerle süslüydü. Bu resimlerden birisi, Birinci Vasilios'u, etrafında savaşçılar bulunduğu halde zaptedilmiş şehirlerin anahtarları kendisine takdim edilirken göstermektedir.

Vuannis

Kantakuzinos

papaz

olduktan

sonra

imparatorun yazlık dairesi

imparatorun yazlık dairesi bir kattan ibaret olup burada bir yaz odasıyla salon bulunuyordu, Altında bir zemin katı vardı. Yaz-

y/-

BESİMİİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

tak odasının zemini mozayık döşe-jjvdi. Mozayığın orta yeri, mermer câire içinde bir tavus kuşunu göstermekteydi. Salon ise, damarlı ye-51! mermer kaplıydı. Her kösede mozayıktan kartal resimleri vardı. Duvarlar renkli camlarla süslüydü. Bunların üst kısmı da moza-vık olup ikisinin arası yaldızlı geniş bir kuşakla birbirinden ayrılmıştı. Tavandaki mozayıkîar imparator Vasilyüs ile karısı Evdoksiya yi tasvir etmekteydi. Öbür duvarlarda ellerinde mukaddes kitaplar bulunan çocuklarının resmi vardı. Kubbenin ortasında bir haç ve imparator ailesinin bunun etrafında dua eder vaziyette gösteren başka resimler de vardı.

basamakla çıkıp yerine oturduktan sonra huzura kabul edilecek olanlar içeriye alınır ve yerlere kadar eğilerek ve hattâ bâzan yere kapanarak hükümdarı selâmladıktan sonra baslarını kaldırdıkları za-man çok tuhaf bir manzara ile kar sılâşırlardı. Mekanik tertibat harekete geçmiş, bunun tesiriyle tahf tavana yakın mesafeye kadar yükselmiş, arslanlar yerlerinden kalkıp kuyruklariyê döşemeyi dövme ye ve kükremeğe, kuşlar ise bir s.-ğızdan ötüşmeğe başlamışlardır.

Bu hal, bilhassa barbar elçileri üzerinde büyük tesir yapar, lâkin daha medenî memleketlerden gelmiş yabancılar, çocukça bir oyun addedip içlerinden gülerlerdi.

çıkılırdı. Oaton Oatos denilen kub beli büyük salona bir kapıdan giri lü- ve buradan batı taraftaki revak larm altına dahil olunurdu. Sarayın etrafında yuvarlak bir sed vardı. Bu şeddi İmparator Moris - Mav rikiyos (582—602) hükümdarlığının ondördüncü yılında yaptırmış ve üzerine de heykelini koydurmuştu. Hipodrom'da, saray duvarlarının dışında, lâkin saraya yakın bir yer de Ayos îstefanos kilisesi mevcuttu. Bu kilise, İkinci Teodosyus'un kız kardeşi Polherya tarafından 428 yi İmda, ilk hristiyan şehitlerinden İa tefanos'un sağ eli muhafaza ve teş. hir edilmek üzere yaptırılmıştı. EH hediye olarak gönderen Kudüs Pis koposu idi. Kostantin'in büyük ha.

>. '5 tr *

2 3 » a

£•§"13 S 3 _ 3

Şf; SOO riL ÖNCE TOPKAPI SAKATININ BENİZDEN7 GÖRÜNÜŞÜ: istanbul Türkler idaresine geçtikten sonra, ^ Sarayburnn ve bugünkü lopkapt Sarayının bıuanBuJu yerler yıllar geçtikçe şenlendi ve .Padişahların

yaptırdığı egitli saraylarla ihtişamlı bir manzaraya büründü. Vakarda üs a*u önce Topkapı Sarayının tâli görölüyor*

Bu grupta son mâruf yapı da Magnavra (Magnora) sarayı idi. A-yasofya'nın güney doğusuna ve Se nato'nun civarına.rasüyan bu bina tun da Kostantin tarafından yapılmış olduğu rivayet edilir. Asıl adı Megalo Triklinos'dur. Magnavra diye anılmasına sebep, bu isimdeki tahtın orada durmasıydı. Bu, Bizans'ın en tnuhteşem tahtı olup «Süfeymanın tahtı» diye andırdı. Tahtın etrafı, dallarına yapma kuş lar yerleştirilmiş yaldızlı tunçtan Run'î ağaçlarla çevrilmişti, iri yapı h yaldızlı tunçtan arslanlar tarafın dan korunmaktaydı. Bilhassa yabancılar ve yabana devlet elçileri, imparator tarafından burada kabul edilirdi Taht, mekanik bir tertiba-fe ibüy* edJnKdu, İmparator, iti

MAGNORA SARAYINDA TÖREN

Bu gibi törenler münasebetiyle Magnora sarayı olağanüstü şekilde süslenirdi. Bu saray, üç kubbeli idi. Doğu tarafında bir mihrab hüç resi vardı. Nihayette dört büyük sütun bulunuyordu. Mihrab hüçresinin üstünde büyük bir kemer, sa gında ve solunda iki kemer mev. cuttu. Bu iki kemerden biri sağda, ki kubbeye, öbürü soldaki odaya açılmaktayd_1. Binaya giri| batı yönünde idi. İki tarafında bulunan iki kapının üzerinde iki perde ası. lı idi. Salona girilirken perdeler e

ı, Kıbrıs'da bulunan havarilerden Barnabas'ın kemik artıkları ve A." yos Matyos (Meta) un yazdığı İn< cil'in orijinal nüshası, hep burada saklanırdı. İşte, imparatorlarla im» paratoricelerin nikâh törenlerinin bu kilisede yapılması âdetti Sonra» Magna\Ta alkışlar arasında sarayın daki zifaf odasına giderlerdi Zifaf odasında helezon şeklinde Szel bir yer vardı, imparator ve imparato. rie, kilisede nikâhı kıyan rahip ta rafından başlarına konmuş taşlarla gelin ve güvey talarını burada bırakırlardı

Gelin ve güvey, Magnavra'ya git mek için alfan-el, Onppodyon'dart ve Triklinyum'dan geçerlerdL Magnav r a sarayı, Hazreti İsa narnica ya-İ3itişikti,. B» kiiis4

74

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

r

KESİMLİ BÜYÜK İSTAOTUL ANSİKLOP*

75

Uf BÜYÜK BiZANS SABAYi'NLN KALINTILARI: flk defa Birinci Kostantin tarafından yaptırılan ve Birinci ^^ Jüstinyanus (527.565) tarafından hemen hemen yeniden inşa edilen Bizans İmparatorluğunun büyük sarayı, Aftırkapı sırtlarında bulunmaktadır. Bugünkü Sultanahmet

camiiinin kapsadığı alam da içine alan büyük saray yekpare ve tek bir binadan ibaret değildi. Bir çok zamanlarda yapılmış ilâvelerden meydana gelmişti.

det sonra 975—1025 yılları arasında imparatorluk eden İkinci Vasil-vüs'ü doğurunca saraydaki mevkii büsbütün sağlamlaştı. Nihayet, ko-casivle birlikte imparatorluk tahtı *nz* çıktılar. O sırada Romanos yirmi bir, Teofano onsekiz yaşında bu îunuyorlardı. Teofano, güzelliği ve cazibesi ile kocasının üzerinde büyük bir nüfuz sahibi olmuştu. Hattâ ksyinvaldesiyle görümcelerini o sayede saraydan uzaklaştırdı. Romanos, imparator olduktan dört yıl sonra ölünce, Teofano dört çocuğu ile dul kaldı. Bunlardan ikisi er-kek, ikisi kızdı. Genç kadın, beş ya çındaki oğlu Vasilyus ile iki yaşın daki oğlu Kostantin adına devleti idareye başladı. Bu sırada, imparatorluğun en nüfuzlu aâamı, Anadolu ordusu kumandanı ve Girid fatihi Nikeforos Fokas'dı. Kendisi sert, sessiz ve kederli görünüşlüydü. Her bakımdan müthiş bir adamdı. İkinci Romanos vefat ettiği zaman, her şeyi yapabilirdi. Lâkin, bir şey yapmayarak güzel Teofano ile_ münasebet kurmayı tercih etti. İmpa-ratoriçe, onu İstanbul a getirtmişti. Kendisine olan meclûbiyetini biliyordu. Onu hiç sevmemekle bera-

ber, mevkiim korumak için evlenme teklifini kabul etti. Böylece, Ni keforos Fokas, 963 yılında imparator oldu. Teofano'ya olan aşkı, her gün biraz daha artmaktaydı. İşte bu zat, düşmanlarına karşı kendisini korumak için denize yakın ve müstahkem bir yerde oturmayı doğ ru bularak Teodosyus ve Hurmizdas saraylarının etrafını tahkim et ti. Teodosyus sarayının doğu ve batı tarafına bâzı kısımlar ilâve e-derek burasını yollar ve tarasalar vasıtasıyla Hurmizdas sarayı ile birleştirdi. Böylece, tek bir saray meydana geldi ve önündeki Bukoleon limanından dolayı Bukoleon sarayı diye anıldı. Limanın rıhtımın da bir boğa ile bir arslamn doğuşunu gösteren heykel buraya bu ismin verilmesine sebep olduğuna dair bir rivayet vardır. Çünkü Bu-ko boğa, Leon ise arslan demektir.

SARAY ENTRİKALARI

Nikeforos Fokas'a gelince, bir müddet sonra seferlere gitmek için Teofano'yu sarayda yalnız bırakma ğa başladı. Genç kadın, bu sırada

kocasının yeğeni Yuannis Zimis-kes ile münasebet peyda etti ve ona delice âşık oldu. Nihayet, bu yüzden 969 yılında kocasını bu sarayda uyurken öldürtmüştür. İmparator, yeğeninden şüphelenmiş ve bir müddet evvel onu şehirden sürmüştü. Lâkin, Zimiskes Teofa-no ile daima gizlice haberleşmek-teydi. Bu sayede bütün tertibat a-lıdı. 969 yılı Aralık ayının 10 ncu günü gecesi saat beşte, dondurucu bir poyraz eser ve buram buram kar yağarken Zimiskes yanında ar kadaşlan bulunduğu halde deniz tarafından sandallar geldi ve -gizlice sarayın rıhtımına yanaşarak arş lanla boğa heykelinin bulunduğu yere çıktı. Evvelce kararlaştırıldığı gibi, ısıklıkla işaret verince sarayın yukarı

şeddinde bulunan ve bir gün evvel Teofano tarafından içeriye alınmış olan arkadaşları ipe bağ lı bir sepeti aşağıya salıverdiler,

Hepsi birer birer ve en sonra Zinys ke& yukarıya çıktılar. Yalın kılıçla rı ellerinde bulunduğu halde impa ratorun odasına hücum ettiler. Fakat, onu yatağında bulamayınca şa sırdılar. Hattâ paniğe kapılıp kaç. mak istediler. Bu sırada o civardan

ile Oatan Oatos arasındaki Sazel-les denilen hazine dairesi ve devlet arşivi vardı. Magnavra'da rahip ler meclisinin toplanması için Truil leş dairesi mevcuttu ki, İkinci Alik siyos Komnenos ile zevcesi Fransa-ı Anyes'in evlenme törenleri 1180 yılında burada yapılmıştır. *Hazine* tarafında ayrıca bir ahır ile bir hamam ve 24 Temmuzda yortusu yapılan Aya Hristin adlı hristiyan azj zesi namına yanılmış bir kilise vardı.

BÜYÜK SARAY'IN HARABELERİ

Bugün, Ayasofya meydanında Tevkif ve Cezaevinin bulunduğu sokağa sapılıp bunun nihayetine kadar varıldıktan sonra on metre daha ilerlenirse sol tarafta toprakların altında kalmış olaa bu saray harabesine rastlanır.

Büyük Saray manzumesinin de-niz tarafındaki kısma Bukoleon diye anılırdı. Buraya» Hurmizdos ve Jüstinyanus sarayı da denilmiş ve birbirine karışarumıştır. Hakikî durum ise şöyledir:

w Büyıtfe Sgrgy^ fefltyfimtptnm flu.

varları Hipodrom'un nihayeti tara-findan denize doğru inerek Çatla, dıkapı hizasından geçip denize varırdı. Kostantin zamanında bu duvar, şimdi kıyıda mevcut surlara dikey iki çıkıntıdan küçüğüne yâni Bu surun dışında ve Küçük Ayasof yanın doğusunda Hurmizdas Sarayı bulunuyordu. Böyle anılmasına sebep ise, Bizansa iltica eden bir İran şehzadesinin oturmasına ayni mış olmasıydı. Jüstinyanus da genç liginde burada oturmuştu.. İki katlı olan bu sarayın birinci katı hâlen toprak altında kalmış olup ikinci katın tonozları meydandadır. Ö-nünde, aynı isimle anılan bir liman vardı. Bir çıkıntıdan faydalanılarak yapılan mendirekle meydana gelmişti. Buna bitişik küçük liman ise, saraya mahsus olup yalnız saray kadirge ve kayıkları yanaşabilirdi

Jüstinyanus, prensliğinin geçmiş olduğu bu sarayı çok severdi Bu yüzden Nika ihtilâlinde yanan ve harap olan binalarla birlikte tamir ettirdiği sırada suru yıkarak bunu saray hududu içine aldı. Böylece Jüstinyanus Sarayı diye anılan ve bugün harabesi hâlâ mevcut olan sarayla Earmizdag ajraı şuur iğine

girmiş oldu. Bu yüzden harabesine Jüstinyanus Sarayı denilmiştir. Halbuki, bu yanlıştır.

Bu saray vaktiyle İkinci Teodos. yus (408—450) tarafından yapıl-mış, sonra Jüstinyanus Sarayı ola-rak anılmıştır. Jüstinyanus'un sara yi ise, Küçük Ayasofya'ya yakın olup kendisi burasını bir kiliseye vakfederek erkek manastırı hâline getirmiştir.

Hurmizdas ve Teodosyus sarayları aynı sınır içine girince liman lar da birleşti ve Bukoleon- limanı meydana geldi

BiZANS SARAYINDA SEFAHAT

İkinci Romanca (959—963) zama nında Bizans kumandanlarından Nikeforos Fokas, Araplardan Girid adasını zaptederek büyük şöhret sağlamıştı. Bu sırada Bizans sarayı, Teodora zamanındaki sefahat de recesine ulaşmış bulunuyordu. Ro-manos, prensliğinde Lakonya'lı Teofano adlı son derece güzel ve şuh bir kızla evlenmişti Kendisi de iri yan, mavi gözlü çok yakışıklı fair delikaaljy.di, Teofanp, bir müd-

TEKFUR SAKATI İLE kekba PtU.: Vakarda Tekfur sarayının kalıntılarını ye Kerba .»ilini göñy-«.»a-nuz, êekfjıt »arap bundan 700 .Jüz.jıl kadar «nce L&tinleria .istilâsı ; sırasında harabe taline gelmiştir!

/6.

RESİMLf BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLt BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

Nasıl istanbul, dünyanın tut fUzel yerlerinden biriye, Boğaziçi de istanbul'un ' en güzel «emtlendendir. Bilhassa İstanbul Türklerin «Tine geçtikten »onra, Boğaziçi büsbütün güzelleşmiştir. Kargılıktı iki sahil boyunca yapılan köşkleri* ve saraylarla büsbütün fenlenen BoJ-aziçi zümrüt g-lbi yemyeşil tepeleri ile gözler) ve gönülleri kendine bağlar. Gravür, Boğaziçlinin 800 yû önceki halini j-österij'or.

rastladıkları bir saray hademesini jralraîayıp kendisini imparatorun bulunduğu yeri söylemeğe mecbur ettiler, Kikeforos Fokas, onların ayak sesleriyle uyanarak sıçrayıp kalktı. Lâkin, bir kılıç kafasını yar di. Kanlar içinde yere yuvarlandı. Sürükliyerek Zimiskes'in yanına getirdiler. O da cakalından yaka-layıp-,

"ŞİMDİ SENİ KİM KURTARACAK?"

— Nankör,^ Hizmetlerimi unut-tun. Halbuki,, ben olmasam tahtaÇıkamazdın, Üstelik utanmadan beni sürgüne gönderdin. Bakalım, çimdi «eni kim kurtaracak! diye haykırdı. Kılıç kabzasıyla çenesini dağıttılar, Sonund» _ Zimiskes kıhetylevurup kafasını kesti O sırada «la.yi duyan muhafızlar, «arayı kuşat-mışlardı. Zimiskes, tunun - üzerineimparatorun kesik başını pencere.den onlara gösterdi, Nikeforas Fo-kas'ın öldüğüne kanaat getiren nauhafızlar, yeni imparatoru alkışladılar. .'.-.-

Zimiskes, bu olay üzerine hemen Ayasofyaya koştı ve Patrik, ten kendisini imparator olarak tak dış etmesini istedi. Lâkin Patrik, kocasının katili Teofano ile münasa

betlerini kesmedikçe bunu yapım-yacağını söyledi, Zimiskes, cinayete iştirakini kesin şekilde inkâr ederek onu leda edip imparator oldu. Zimiskes ile evlenmeyi uman Teo.fano ise, Pruti (Kınalı) adasındakimanastıra kapatıldı. Henüz yirmidokuz yaşında bulunan ve bütüngüzelliğini muhafaza eden genç kadm bu sukuta bir tUrlü tahammüledemiyordu. Bir ay sonra Pruti'denkaçarak Ayasofya'ye sığındı, Impa-rator bunu haber alınca hemen yakalanıp Doğu Anadolu'ye sürülmesini emretti. Bunun üzerine Teofa-no yalvararak ondan son bir görüijme istedi. Karşılaştıkları zaman isevefasız «şıkını ağır hakaretlere boğd? vYanından sorla çıkarıldı ve şe.hirden birden uzaklaştırıldı. Zimiskes 51 yaşında bulunduğu halde ö-lünceye kadar, yâni yedi yıl müddetle genç kadın felâket içinde yaşadı. Ondan sonra İstanbula, çocuklanm yanına döndü. Lâkin gururu gibi hırsı da sönmüştü. Mukad--deş sarayın bir kösesinde, itibarınıkaybetmiş olarak yaşadı ve o hal.de vefat etti .,

Bukpleon sarayında oturan İmparatorlar Marmerenin Anadolu _ veya Rumeli kıyısındaki yakın bir'yere denizden gidecek olsalar, .bu liman dan hareket ederlerdi Keza, pek

muteber elçiler, yabana misafirler, deniz yoluyla gelirlerse gemileri bu limana girer ve orada kapara, tor tarafından karşılanırlardı. Bu. koleon limanının önü son derece " muhteşem olup buraya saraydan geniş mermer merdivenleri! inil. mekteydi

Bugün, muhtelif devirlere ait ya pılardan meydana gelmiş .bir kısım harabeler görmekteyiz. Üzerinden demiryolu geçtiği için büyük kısmı o sırada ortadan kalkmış, yal. tuz deniz tarafındaki birkaç odanın penceresi kalmıştır. Bunları ince. lersek ortadaki üç tanesinin eltin. da fevkalâde mermer işlemeli üg kapıdan vaktiyle denize bakan bil' taraşa çıkıldığını görürüz. Deni* kıyısına yakın yerdeki mermer iev halardan burada da bir gezinti yeri bulunduğu anlaşılmaktadır. Şimdi, önünden sahil yolu geçmiş ve de. nizle doğru bağlantısı kalmamış, tır. Bu gezinti yerindeki sıra sütunlar, yukarıda bahsi geçen tara sayı tutmaktaydı, Doğu tarafında da üç pencere,kalmıştır, îgte bur» u, Nikeforos Fokas'ın Teodosyu» sarayına ilâve ettirdiği kısmın ka. itntısıdır. Onu öldüren Yuannis ZJ miskes ve arkadaşları, iple çekilerek bu pencerelerden «uç ortaklan tarafından içeriye alınmışlardır.

RESİLİ BÜYÜK İSTAN'BUL ANSİKLOPEDİSİ

g29) i az kalsın bu hamamın külhanına attırıp diri diri yaktırıyordu. Sonunda resimlere taraftar -o-' lan Üçüncü Mihael, Beşinci Leon'u bir halk ihtilâline dayanarak yıl-bsşı yortusu için kilisede dua eder ken

öldürtüp yerine geçmiş, onun cesedini de Kmalıada (Prute) da gömdürmüştür ;

Ne bu hamamın ve ne de Üçüncü Romanos (1028—1034) un için-de boğulmuş olduğu rivayet edilen öbür hamamın yerleri bugün için belli değildir.

SEFAHATE DÜŞKÜN IMPARATORÎÇE; ZOİ

ikinci Vasilyüs'iin ölümü üzerine 1025 tarüinde kardeşi Dokuzun . cu Kostantin yerine geçmişti Dev kt işleriyle meşgul olmaz, obur, snüsrif ve Hipodrom oyunlarına düşküdü. Erkek çocuğu olmadı-tmdan mensup bulunduğu Makedonya hanedanının son ferdi idi Evaoksiya, Zoi ye Teodora adlı üç

Sarayın kara tarafındaki su kemerine benzer bir kemerle Tane& kilisesine geçilirdi Burası, pek namlı fak mâbeddi. Beş kubbesi olup üstleri yaldızlı tunçla kaplı, iç tarafları ise mozayiklarla süslüy-dü. Orta kubbede Hazreti isa'nın

I

^H VXAK£BNA SAKATININ DIŞ KAPISI: 1204 ve 1260 yıllarında «m Latin istilâsı sırasında hemen hemen tamamen narap olan Bizans saraylarından yalnız Vlakeraa sarayı, Rom Pabologas hanedanı İstan. bul'a tekrar hAtrim olduktan sonra oturulacak hâle getirilmiş, diğerleri oldukları gibi bırakılmıştır Türklerin istanbul'a fethinde yal. nü Vlakerna sarayı mevcuttu. Takarda, bugün örülü bulu. aan Vlakerna sarayının dış kapısının bugünkü h&U görülüyor.

TANEA KİLİSESİ

resmi vardı. Ayrıca bâzı meleklerin, Havarilerin, hristiyan şehitleri nin, peygamberlerin ve patriklerin resimleri de mevcuttu. Duvarlar renkli mermer zemin mavi damarlı mermerdi Duvarlardaki mermer bloklarının etrafı mozayik çerçeve lerle çevriliydi Bu çerçevelerde hayvan resimleri ve *başka* süslemeler vardı Kilisenin mihrabı ise,

baştan başa gümüş, alto ve inciler le süslüydü. Mihrab tarafındaki kapının üzerinde Kostantin'in bu. yük haçı ve kalkanı dururdu. Mabedin avlusu da son derece güzel mermerlerle döşeliydi Bunlar, birbirine o kadar ustaca birleştirilmiş ti ki, zemin yekpare imiş gibi görü nurdu. Avlunun kuzey ve güney taraflarında birer şadırvan mevcut tu. Güney tarafındaki kırmızı Mı. sır somakisinden yapılmıştı. Etrafın da ise ejderha heykelleri vardı. Kurnasının ortasında mermerden bir dal, dalın üzerinde her tarafın. da delikleri olan yine mermerden bir c:km kozası bulunuyordu. Daire şeklinde dizilmiş beyaz mermer sûtunların üzerinde yuvarlak bir per vaz mevcuttu. Kuzey taraftaki şadırvan ise, sedef renkli ve sedef görünüşlü mermerdendi Bunun kurnası'da öbürüne benzerdi Her Temmuz ayının yirmisinde Hazreti İlyas namına yapılan dinî tören dolayısıyla imparatorlar bu kilise, ye gelirlerdi. Aynca Kasım ayının sekizinde bir tören daha yapılırdı.

Mabedin mihrabı, Hazreti Meryem'e nezredilmiş olup onun res-miyle süslenmişti

ikinci Vasûyüs (975—1025), sa. ray civarında bundan başka beş kü çük kilise yaptırmıştır. Bunlar A. hırsapı fenerine yakın Hazreti Isa, sarayın doğusundaki Hazreti İl-yaş, bunun güneyindeki Aya Kle-man, Ayos Potros ve Ayos Pauîos klişeleridir ki, kiliseler bahsinde hepsini anlatacağız.

SARAYDAKİ HAMAMLAR

Büyük imparator sarayı manzu. meşinin bir çok da hamamları vardı. Birinci Vasilyüs (967—968), A. hırkapı fenerinin üzerinde bulunmuş olduğu sed civarında bir ha-mam yaptırmıştı. Kostantin'in sarayda yaptırdığı hamamların sayı sı ikidir. Biri, Akbıyık (Zikanis-teriyon) civarındaki Ikononiyua ha marnıdır. On iki revafcı, yedi daire-si ve bir büyük havuzu vardı. Ni. keforos Fokas devrine kadar dur. muş, sonra Zimiskes bunu yıktırıp enkazından Halki'de Hazreti Isa a-dma bir kilise yaptırmıştır ki, kendisi de orada gömülmüştür. Ermeni Beşinci Leon (813—820) zamanında Pitikiyon diye anılan bir ha-mam daha vardı. Bu imparator, kutsal resimlere düşmandı ve bu vüzden kendi aleyhinde bulunan Üçüncü —kekeme— Mihael (820—

kin, bir müddet sonra ondan bıkarak saray hadımlarından biri olan Yuannis'm kardeşi Mihael ile münasebet kurdu ve onu, çılgınca sev di. Bu münasebet, bütün saray hal-kınca bilinirdi. Nihayet imparatorun da kulağına gittiyse de Roma nos kansının huyunu bildiğinden sarayda yeni bir rezalet kopmama sı için bu gayrimeşru münasebete göz yumdu. Nihayet hastalandı. Terlemesi için yukarıda söylediği, miz hamama götürüldü, işte bura-da rivayete göre Yuannis'in aldığı

. kızı vardı. Evdoksiya daha pek genç iken bir manastıra kapanmış ve Kostantin 1028 yılında] vefat et-tiği zaman diğer ikisi taht vârisi o-larak kalmıştı, imparator, evlenme den evvel, Zoi'yi Belediye Başkam Romanos Argiros- ile evlendirmiş, hattâ bu izdivacın tahakkuku için onu karısından zorla ayırtmıştı. Ka rısı, kocasının felâkete uğramasından korkarak buna razı olmuş ve bir manastıra kapanmıştı. Bu izdivaçtan üç gün sonra Kostantin ö-lünce, Romanos imparator oldu. La

İZAK AÎTGELOS VE AKNEMOS KULELERİ: Surlarla beraber «artardaki kuleler de her yıl biraz daha harap olmakta ve etraflarını ökse ottan, sarmaşıklar t* *£&glar kaplamaktadır. Üstte iki harap kule görülüyor*

kin, hükümetin idaresi Zoi'nin elin deydi. Bu sırada elli yaşlarında bu lunan bu kadın, bütün güzelliğini muhafaza ediyordu, yetmiş yaşlarında iken bile böyle idi Zoi, ha. vaî, sefahate ve erkeklere düşkün, tembel ve cahil, dalkavukluktan hoşlanır, yâni tam bir Bizanslıydı. Kutsal

Bu sırada imparator Mihail hastalanarak hükümdarlığı terk ile bir manastıra kapandı. Zoi, bu ha ber karşısında çılgına döndü. Koca jını son bir kere görmek istediye de, onun tarafından kabul olunma di. Bunun üzerine bir müddetten beri münasebet kurduğu MihaiJ sdh birisiyle evlenerek onu impars tor ilân etti. Aşağı tabakadan yetiş mis o!an yeni imparator (1041 — j 042), babası limanda kalafatçı olduğu için Kalafatçı MihaO diye anılırdı.

Beşinci Mihael, imparator olur olmaz Hadım Yuannis'i saraydan uzaklaştırdı. Zoi'yi de evvelâ dev. let işlerinden uzaklaştırdı, sonunda tevkif ederek Heybeliada (Balki) ya sürdürüp meşhur saçlarını kesti rerek bir manastıra kapattı. Lâkin halk,

— Kalafatçı imparatoru isteme-yiz, Zoi anamı?! isteriz, diyerek ayaklandı. Birinci Mihail onu Hal-ki'den getirterek Hipodrom'da 'hal ka gösterdi. Lâkin, Zoi'yi o halde gören halk, büsbütün ^çileden çıktı. imparator kaçmak istediye de, am cası Kostantin buna engel oldu.

AYASOFYA'DA DÖNEN DOLAPLAR

Bu sırada ise Ayasofya'da başka olaylar geçiyordu. Babasının ölümünden sonra bir müddet devlete iştirak etmiş olan Teodora, daha sonra imparator aleyhine komplolar hazırlamakla itham olunarak Petriyon manastırına kapatılmıştı. Halk, kendisini istememesine rağmen Teodora'yı 'manastırdan çıkar tarak Ayasofya'ya getirmiş ve impa rator ilân etmişti. Sonra, Beşinci Mihail'in hal' edildiğini bildirip liderine yürüdüler. Kanlı çarpışma» lan kaybeden* imparator Ve 'amcası Aya Stüdyon manastırına kaçtılar. Zoi ile Teodora müşterek hükümdarlar olarak devlet idaresini ele aldılar. Zoi, Mihail ile amcası. nj affetmek istediye de, Teoflora onları manastırdan alıp götlerini oydurarak sürgüne gönderdi. Bit müddet sonra, iki kız kardeş jjra. «mda geçimsizlik başladı. Zoi "nte kadar güzelse Teodora o kadar çir kin, Teodora nekadar iffet sahibi ise Zoi o derece ahlâksızdı. Zoi, •leodora'dan kurtulmak için altmış, oört yaşında bulunduğu halde ev- -.. lenmeğe karar verdi. Kendisine bir koca arıyordu. Nihayet aklına «ski gözdesi Kostantin geldi An. e&k onun evlenmiş olduğunu du-

rine. müsaade etmemiştı. Onu bir türlü unutamayan Kostantin, niha yet saraya getirtti ve birlikte yaşamağa başladı. Artık ihtiyarlamış olan Zoi buna ses çıkartamadı. Ni hsyet kocasiyle anlaşmak zorunda kaldı. Sikleron'a sarayda bir mevki verildi ve resmî törenlere iştirake U başladı. Halkın bundan memnun kalmadığına aldırmıyan imparator» genç kız ölünceye kadar ondan ay. rılmadı. Sonra da sarayda rehin o, larak bulunan Penses Alani'ye â-çık oldu. Bu sefer, onunla yaşama ğa başladı. Zoi, 1050 yılında 72 ya şında bulunduğu halde vefat etti Beş sene sonra da Kostantin ölünce, Teodora tahtta tek kalmış, bir yıl sonra da onun vefatiyle Makedonya sülâlesi sona ermiştir.

SENATO VE pNİVERSİTE

BİZUS ftmrpa.fa.torn

Spofcafiras

Büyük Sarayın civarındaki mü. hım binalardan birisi, Î934 yılında yanmış olan Adliye binasının yerin 4e bulunan Senato, öbürü "Kstiz. ina'nın, yâni HipodromMaki imparatorluk locasının arka tarafındaki Zoksib hamamlarının karşısında bulunan ve Oktögor veya Tetradi? yon

~diye anılan Üniversite idi. Kubbeli sekiz Jnsrrtı^^n ibaret olsu bu bina, eski âlim ve yazarların bütün eserlerini ihtiva ederdi 532 yılındaki Nika iHtilâli zamanında Gotlar tarafını^arı yakıhniş ve böylece bu pek mühim fl'n* ve kültüz nazinesl ebediyyen ortadan talk» jmjür. Burasmıa, ulemanın nüfu. rs_ zunu kırmak içia Üçüncü

RESİMLİ BÜYİR

l, Bizanslıların elindeyken, Beyoğlu/ ağaçlık ve ormanlıktan ibaretti. O zaman Cenevizli-elinde bulunan Galata, Türklerin eline geçtikten sonra, şehir yavaş yavaş suların dışına ya-başladı. İlk önce Galata sırtları iskân edildi. Bir kaç yüz yıl sonra da Beyoğlu'na doğru 18. Yüzyılda, gravürde görüldüğü gibi Beyoğlu yarı iskân edilmiş haîdeydi. Bey oğlu'nün tarafı ve Kastmpaşa'ya bakan yamacı tamamen mezarlıktı ve selvi ağaçları ile kaplanmıştı..

İbesimü büyük istanbul ansiklopedisi

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

manında yeni surlarla bu kısım şehrin içine alındı. Bir müddet sonrada içeride kalan sur kısma yıktırıl-di- A

Vlakerna ilk önce Birinci Snas-tasyos Diyokoros (491—518) tara-fından yaptırılmıştır. Diyokoroş, iki renkli demektir. Bu zatın gözla rı ayrı renkte olduğu için kendisi . böyle anılmıştır. Sonra, bir çok im paratorlar tarafından binalar ilâve siyle genişüyerek 300 bin metreka reiik bir alana yayılmıştır. Böylece, İğrikapı ile Vlakerna ayazmasının arasını kaplamış bulunuyordu. Birinci Manuel Komnenos (1143—1180) imparator olunca Bu yük Sarayı terkedîp buraya çekildi Böylece, hem şehrin merkezinden uzak, hem de surlan göz altın da bulunduracak *bir yet* seçmiş oluyordu. Kendisi, bütün hüküm-

.-. .-,.-.•.-.-.-.-. VjjjJ'.T'FŞİŞ'M

^HSFENDONE TEMELLERİ: Hipodrom'un güney tarafı yanm daire şeklindeydi. Sunun altında büyük bir ^»araıç, üstünde ise 37 »utanla tuğladan bir yapı bulunuyordu. Burası, bugün Ticarî ve iktisadî ilimler A-kademesinin temelleri altında kalmıştır. Bu yapının üzerinde Marmara denizine bakan bir taraş vardı. Ya. rını daire şeklindeki yerin ismi Sfindone idi. Spina adft alçak duvar, yarış meydanını ortadan ikiye bölerdi. Arabalar, Spina boyunca koşar ve Sfindone'de virajı dönerek aksi istikamete yarışmaya devam ederlerdi....

bu sarayın yerinde birkaç taş par--çasmdan başka bir şey bulunmadı ğını nakletmiştik

VLAKERNA SARAYI

ikinci Teodosyus (408—450), Bizans şehrini genişletmek için yeni surları yaptırdığı zaman şehrin kuzey - batı tarafında ve Halice bakan tepede Vîakerna adlı büyük bir köşk veya küçük bir saray mevcuttu. İmparatorlar, bunu daha çok av köşkü olarak kullanmakta idiler. Yazın bâzan birkaç gün burada kaldıkları da olurdu. Bura sını, evvelce söylemiş olduğumuz gibi, Teodosyus surlarının dışında kalmıştı. Lâkin, civarı kalabalıklaşacağı için Heraklyus (610—641) za-

(717—741) tarafından yakıldığı rivayet edilir ise de doğru değildir. Bizans imparatorlarının yüzyıllar boyunca oturdukları Büyük Saray, onikinci yüzyılda imparator Ma-nuel Komnenos (1143 — 1180) un Vlakerna Sarayını genişletip onardıktan sonra burada oturmağa başlamasından dolayı metruk kaldı. "-Lâkin, az çok kullanılıyordu. Üçüncü âlekseyos Komnenos (1195 — 1203) tercihan burada oturan son imparatorudur. Sonra, tamamen bir tarafa bırakılıp yavaş yavaş harap oldu. Bir kısım malzemesi, yeni yapıda kullanıldı. Lâtin istilâsı (1204—1261) sırasında ise baştan başa yağma ve tahrip edildi. Türkler İstanbulu almadan evvel bile ortadan kalkmış, ancak harabeleri kalmıştı. 1423 yılında Bizanslı ziyaret eden Floransa'lı Bondelmouti,

darlığı boyunca tur.

Surlarla çevrili olan sarayın iç kısmı bir çok büyük bahçeleri, muhafız kırsallarını, imparatora mahsus daireleri, kilise ve ayazmaları kapsayordu. imparator Moris = Mavrikiyes tarafından hükümdarlığıнын dördüncü yılında yapılan Karyen revaklarının kalıntıları Ay vansaray kapısının sağında hâlâ görünmektedir. Burası, etrafı sütunlarla süslü bir avlu ve sarayın giriş yeri idi Duvarlarının üzerin de Moris'in icraatını anlatan resim ve yazılar vardı. Aynı hükümdar, bu revakların bir kısmını yıktırıp Vlakerna'nın büyük hamamında yapı malzemesi olarak kullanmıştır. Bu, Bizans'ta başvurulan bir usûldü. -Nitekim, burada bulunup surlar bahsinde anlattığımız İzai Angelos kulesini yaptıran aynı isimdeki hükümdar, o sırada Vlaker-na'nın dışında bulunan bâzı kilise-leri yapı malzemesi sağlamak için yıktırmıştı. Bunlara ait mermer sütunlardan bir kısmı hâlâ pençe-relerin alt taraflarında duvar aralarında gayri muntazam şekilde

burada oturmuş-

yerleştirilmiş olarak görülmektedir. 1185 — 1195 yılları arasında imparatorluk eânen ye Melek = Ançelos diye andan İzak, 10 Nisan 1195 tarihinde kardeşi Üçüncü A-leksiyos (1195—1204) tarafından , hal edilip gözlerine mil çekilmiş sonra oğlu Aleksi-yus ile birlikte sarayın kulelerinden birinde hapsedilmişti

Haçlılar, İstanbul önlerine gelince İzak ile oğlu Dördüncü Aleksi-yus'u onların tesiriyle hapisten çıkartılıp birlikte imparator ilân edilirse de, altı

8y sonra bir ihtilâlde baba - oğul saltanatı kaybettiler. Beşinci Aleksiys Dukas (Mur züfil) imparator oldu. Onun üç ay süren imparatorluğu sırasında İzak ölmüş, Dördüncü Aleksiys boğdu rulmuştur. Nihayet Latinler şehre girdiler ve Flandr Dukası Boduen 23 Mayıs 1204 tarihinde v_Mu.rzufü kaçıysa da, eski imparator Üçün-~^ cü Aleksiys tarafından yakalanıp gözleri oyulduktan sonra Lâtinle-re teslim edildi. Onlar da onu Forum Tavri (Beyazıt meydanı) deki Teodosyus sütununun üzerinden yere atarak öldürdüler.

Vlakerna Sarayının kapsadığı binalar, âdeta bir mahalle teşkil ederdi Bugün bunlardan yalnız iç

ve dış duvar harabelerinden başka hiçbir şey kalmamıştır. 'Sarayın 'bii lunduğu yerde arazi meyilli olduğu için bir çok istinad duvarları ve kemerler yapılmış ve bunun üzerine tarasalar inşa olunmuştur. Sarayın bir kısmı dış sure bitişik, ti...

GÖZLERİ KAMAŞTIRAN SARAYA

İzak Angelos, haçlı ordusunun temsilcilerini burada kabul etaiş-ti. Lâtin kumandanlar bahçelerin ve sarayın güzelliği, duvarlardaki rhozayikiarın ve mermer sütunların zarıflığı, renkli mermerlerden yapma dereler ve çağlayanlar karşısında hayretler içinde kaldılar. Kıymetli kumaşlar, parlak ünifot-malar, altın ve gümüş kaplar göçlerini kamaştırdı. Nitekim, Bizansı zaptettikten sonra 'Lâtin imparatorları burada oturmuşlar, lâkin medeniyetçe geri oldukları için çok harap etmişlerdir, içinde yarian ateşlerden duvarları simsiyah öldü. Süslü salonlara hayvan bağlanıp ahır hâline getirildi Nitekim, şş-hir yine Rumların eline geçinde imparator Mihaeî Paleoîogos (1281 —1282) burasını tamir ettirdikten sonra oturabilmiştir.

Bu saray daha yapılmadan çy. vel imparator Marsiyen (450—457) in zevcesi Polherya tarafançEarTbu civarda yapılan bir kilise, sonra a ray' sınırı içinde kalmış ve

RESİMLf BÜYÜK tSTANBUt ANSİKLOPEDKı

BESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

87

ü 1? 1

3 fcfi

imparator Jüstinyen zamanında yapânuş olan Ayasofya, Bizans'ın en büyük sanat* eserlerinden biridir, tik önceleri ahşap olarak yapıldığı için bir kaç bere yanan ve yeniden yapılan Ayasofya, bugün bile, dünyanın sayılı büyük kiliselerinden bir} olduğu için, turistler tarafından pek fazla ilgi toplar. Fatih, istanbul'u aldıktan sonra Türkler tarafından minare eklenip camiye çevrilen Ayasofya, sonradan Atatürk tarafından müze hâline getirilmiştir...

ns kilisesi diye anılmıştır. Kilise, saraya bitişikti. Bu yüzden sarayın içinden buraya doğruca geçiliyor. du. Sarayın civarında at ve araba yarışları için bir Hipodrom yapılmıştı. Sarayın dış surları tarafında, mevcut iki kuleden,-İzak-Angelos ve Amenas kulelerinden ve Ame-cas hapishanelerinden evvelce bab setmiştik. Anemas kulesinin meşhur hapishanesinin kalıntıları Mlâ durmaktadır. Buraya, "kulenin dibindeki demir bir kapıdan girilirdi Evvelâ, üstü kemerli, küçük ve karanlık bir Bofa ^gelirdi. Sağ -taraf taki küçük bir kapı, yukarıdan, bi raz 1 «il? yînp kemerli bir "odaya a-Çdırdı. Burada -bir kuyu vardı. Kar P tarafta başka bir yoldan, «ağa doğru bir koridora , geçilirdi Bu koridor hpjçuaoft 'hapishane hücre

leri vardı. Kulenin üst katına bir merdivenle çıkılırdı. Burası, .on metre genişlik ve on iki metre u-zunlukta, kemerli dar penceresinden ışık alan bir oda îdi. Merdiven devam ederek kulenin tepesine ka dar .çıkardı. Odanın solundaki küçük bir kapıdan hapishanenin ikin ci kat koridoruna çıkılırdı.

SARAYDAKİ HAPİSHANE

Burada da,' aşağıdaki gibi hüce-r, reler vardı. Böylece, hapishane iki kattan meydana geliyordu.

1282 — 1328 yılları arasında imparator bulunan İkinci Androni koş Pabologos zamanında Megalo

Domestikos rütbesini elde etmiş olan Kantaküzinos gayet zeki ve iyi tahsil ve terbiye görmüş bir Bi zanslıydı. Lâkin, haris ve ahlâksızdı. İmparatorun torunu Üçüncü —Genç— Andronikos Pabolo-gos'u (1328—1341) isyana teşvik ederek "imparator olmasını sağla-mıştır. Genç Andronikos, onun ze kasından faydalanmak için büyük yetkilerini kullandı. Lâkin, Bizans lılar bu sırada her yerde Osmanlı Beyliğinin dinç ve kuvvetli ordu larına karşı yeniliyorlardı. Genç Andronikos 1341 yılında ölünce yerine oğlu Beşinci Yuannis Pole-ologos (1341—1391) geçti "yiakerna" Sarayı bunun zamanında bir yangın g_eçirmişse de, tamir olunmuş-.tur. İmparator,' çocuk yaşta «İdu-ğundaa annesi Anno'nun vasiliği **al**

resimli büyük istanbul aksiklopedis»

tında bulunuyordu. Kantakuzinos ana - oğlu bir müddet himaye eder gifai göründü.

Lâkin Anna onun günden güne, kudret ve nüfuzunun *arttığını* görerek endişeye düştü. Bunun üzerine itibarını kırmak için akrabalarını tevkife ve evlerini *yağma* ettirmeğe başladı. Karşılığında akrabaları Kan-takuzinos'u imparatorluğunu ilâ-ne kışkırttılar. O da, bunu kabul edip durumunu kuvvetlendirmek için müttefikler aradı. Evvelâ, Sırp Kralı İstefan ve Aydın oğlu Umur Beyle anlaştı. Anna, buna*

han Bey, o sırada Bursa'da bulunuyordu. Teodora'nın emsalsiz gü zelliğini öteden beri duyarlardı. Kantakuzinos, doğuda bir mütte fik bulmak için kendisine kızım teklif ettiği zaman çok memnun, kalmıştı. Bütün saray halkı, Kan-takuzinos'a karşı idi O da, bu meseleyi karara bağlamak için bir meclis topladı. Ve bu meclis. Orhan Beyle ittifakın Bizans için ço fce faydalı olacağını, hattâ bunun için gerekli bütün fedakârlıkları göze almak gerekeceğini ittifakla- kahuT etti.

İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

pekli ve sırmalı perdeler kaldırılınca, Teodora bütün güzelliği ile .ortaya çıktı. Yanında ellerinde meşaleler tutan diz çökmüş harem ağalan vardı. Herkes ayaktaydı Yalnız Kantakuzinos bir ata binmişti Aynı zamanda müzik ve ko r» haşladı;. Teodora'nın güzelliğini ögen şarkılar söyleniyordu. Tören, bir ziyafetle sona erdi Bu ziyafet, günlerce devam etmiş, sonunda prenses, anne ve babasından izin istiyerefc ayrılmıştı.

Teodora, Bursa sarayında çok iyi karşılanmış, kocasının büyük rad, İbrahim ve Halil Beyler de bu lunduğu halde bir kadırga üe İs-tanbula geldi. İmparator, Orhan Bey'i Üsküdar'da karşıladı. Birkaç gün beraber bulundular. Avlar ve eğlencelerle vakit geçirdiler. Bir sofrada yemek yediler. Orhan Bey, Kantakuzinos'un gösterdiği aşırı saygı ve iltifattan memnun kalarak karısını ve oğullarını ona misa fir bırakarak Bursa'ya döndü. İmparator kızını ve Orhan Beyin o-ğullariyle maiyetinde bulunanları alıp Bizansa götürdü. Üç gün misa fir etti ve sonra kıymetli hediyeler le geri gönderdi.

Kantakuzinos, ilk olarak Cenevizlilerle yapmış oldukları dört yıllık savaşı (1348—1352), Venedik donanmasının yardımına rağmen kaybederek Cenevizlilerin bütün şartlarını kabule rnecbur kaldı. Bir müddet sonra da imparatorlar ara sı iç savaşı başladı. Kantakuzinos, Beşinci Yuannis Pabologos'u bütün haklarından mahrum ederek kendi oğlu Mateos'u 1354 yılında Ayasofya'da imparator ilân etti. Lâkin rakibi, Cenevizlilerle anla-

Altıncı - Filozof - Leon (886 — 912), prensliğinde hiç arzu etmediği halde babası Birinci Vasilyüs (867 — 868) ve annesi Evdoksiya-nın kesin emirleri üzerine Teofano adlı bir kızla evlenmişti. Ancak, bu izdivacın devamlı olamayacağı tabii idi. Kendisi, Zooçis adlı bir kumandanın kızı Zoi'yi sevmekteydi ve Teofano ile evlendikten sonra onunla münasebet kurmuştu, imparator bunu haber alınca oğlu nü hırpalamış, saçlarından sü-rükliyerek yerden yere vurmıştu. Nihayet, oğlunu bu aşktan kur tarmak için Zoi'yi Teodor adlı birisiyle zorla evlendirdi. Leon, buna rağmen Zoi ile münasebetlerini kesmedi. Bu sırada kendisi imparatorluk tahtına çıkmış bulunuyor du. İmparatoriee Teofano bunu ha

t paratordan gebe kaldı. Evlenmelerine istanbul Patriği Nikola engel oluyordu. Bu sırada imparator aleyhine bir fesat cemiyeti keşfedildi ve Patriğin bu işle ilgili olduğu anlaşıldı. Leon, bunun üzerine Nikola'yı tehdit ederek her isteğini yerine getirmeğe mecbur etti. Patrik, artık saraya kadar geliyor, hattâ Zoi'nin karnını takdis ediyordu. Çocuk, nihayet sarayda doğdu ve kendisine Kostantin (Kostantinos) adı konuldu. Nikola, bu gayri meşru çocuğu vaftiz etmeğe razı olduğu halde, piskoposlar bunu, imparatorun Zoi ile bir daha münasebette bulunmaması şartıyla kabul ettiler. Lâkin, imparator, sözünde durmıyarak Bizans kilisesinin emrini dinlemeyip Zoi ile evlendi. Kilisenin kendisine karşı

[H KÜÇÜK AYASOFYA: Eski Serj ve Baküs kilisesi olan A. yesofya, bugün müze olarak kolla, [utmaktadır. Yanda, Küçük Aya. Bofyanut süslemeleri görülüyor...

!ffTM^MiLS^ s^sü

karşılık Umur Bey'in rakibi Orhan Gazi ile bir ittifak yapmak istedi. Kantakuzinos, bunun üzerine dostu Umur Beyle görüştüktan sonra Orhan Gazi ile ittifak yapmağa muvaffak oldu ve ortanca kızı, güzelliği ile mâruf Teodora'yi onunla evlendirdi. Bu sırada Orhan Bey altmış yedi, Teodora ise onsekiz yaşlarında bulunuyorlardı. Kgrstpkuzinos'un küçük kızı Eleni Beşinci Yuannis Pabolo-gos üe, büyük kızı Marika da Ni-keforos Dukas ile evlenmişlerdi Karısı Erini ise, Bulgar Kralı Yuan Asen'in kızı idi.

Orhan Beyle Teodora'nın düğün törenleri pek parlak oldu. Ör-

ORHAN BEYLE TEODORA'NJN DÜĞÜNÜ

Orhan Bey, otuz kadar gemi ile bir çok askeri ve saray erkânının en mühimlerini gelini almak üzere gönderdi Bizans imparatorları kızlarını yabancılara verdikleri zaman düğünün Silivri'de yapılması âdetti. O gün Silivri'de kırdan yüksek bir sedir kurulmuştu. Teodora ile annesi ve kız kardeşlerinden biri bu sedirin yanındaki çadırda geceyi geçirdiler. Teodora, ertesi günü tek başına sedire çıktı. Sedirin etrafı son derece kıymetli kumaşlarla örtülmüştü. İ-

pek farklı olmayan yakardaki gra tesbit ediyor. Sağda Eyüp görülüyor-

i

sevgisine nail olmuştu. Orhan Bey, onu bu hususta tamamen serbest bıraktığı için dinini değiştirmede.

Kantakuzinos, kızını Orhan Bey ile evlendirdiği yıl, yâni 1341 senesinde Yıldızlı Kapıdan İstanbul'a girdi. Anna, sonunda onunla anlaşmak zorunda kaldı. Buna göre Beşinci Yuannis yirmi üç yaşına girinceye kadar, yâni on sene müddetle Kantakuzinos Altıncı Yuannis (1341—1355) ünvanıyla imparator olarak kalacaktı.

Orhan Bey, aynı yıl kayınpederini ziyaret etmek istedi. Aynı zamanda onu tebrik edecekti. Bunun üzerine yanında Teodora ile şehzadelerinden Süleyman, Mu-

şarak ertesi yıl İstanbulu basınca 'onunla müzakerelere girişmek zo runda kaldı. Sonunda Kantakuzinos ile Beşinci Yuannis'in aynı nüfuz ve yeteneğe sahip olarak sarayda oturmaları, Mateos'un kaydı hayat şartıyla Bizans tacına sahip oîrnası esasları üzerinde anlaşıldı. Lâkin Kantakuzinos kısa bir müddet sonra Bizansı sadece zayıflatan bu hareketlerinden piş man olarak imparatorluktan vazge cip Mangana manastırına çekildi Oğluna da saltanatı terkettirerek idareyi tamamen Yuannis Pobolo gos'a bıraktı.

PORFİROYENETOS (TEKFUR SARAYI)

Burası, împarator Yedinci Kos-tantinos Porfiroyenetos (912 — 95S) tarafından yapılmış olmakla meşhurdur. Bu unvan, sarayda, saltanat odasında doğmuş prenslere verilirdi .

ber alınca üzüntüsünden hastalanarak öldü. Leon ise Samatya kilisesi papazlarından olup büyük nü fuz ve itibarı olan Eftimiyus'a baş vurup o sırada dul bulunan Zoi ile evlendirilmelerini istediye de, red cevabı aldı. O da Zoi'nin babasını saraya getirip kendisine Vasilos Potor, yâni imparatorun babası ün vanını verdi Bunun üzerine Zoi ile evlenmeğe muvaffak oldu. Lâkin, bu saadet fazla devam etmedi. Zoi, bir müddet sonra öldü. Leon bir yıl sonra Anadolu Evdoksia-ya ile evlendi. *Bir* yıl geçmeden onun da vefatı üzerine kara gözleriyle meşhur ve yin«-foi adlı genç bir kıza âşık olduysa da, kilise mü saade etmediği için evlenmeğe mu ysffak olamadı. Zoi, 905 yûnda im

durduğunu görünce, Bizans kilisesi nin itibarını kırmak için Roma kilisesine başvurup Papa'dan evlenme izni almıştı. Bu olay, Leon üe Patriğin son' derece arasını açtı, hattâ patrik imparatoru birkaç k« re kiliseye bile sokmadı. Nihayet Leon'un 912 yılındaki vefatı üzerine Senato ona olan vaadini yerine getirip oğlunu Yedinci Kostantin (Kostantinos Porfiroyenetos) ünvanıyla tahta çıkardı. Aynı zamanda amcası Aleksandros ona vasi ve saltanat naibi tayin edildi Aleksandros flk iş olmak üzere Zoi'yi saraydan çıkardı. Lâkin, o-nun vefatı üzerine, genç kadın geri döndü. En büyük düşmanı bulu nan Patrik Nikola, bu .sefer kendi-Bini saraydan hakaretle kovarak

90

RESİMLİ BÜTÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL AVSİKLOPEDİSİ

91

, bir manastıra kapatü. Ancak Zoi

de boş durmayıp patriğe aleyhtar
bir teşkilât kurdu ve fau sayede
tekrar saraya geldi ve hükümet iş-
lerine karışmağa başladı. Saraydan
yeniden kovulunca da, oğluna il-
tica edip ağılıyarak kollarına atıl-
dı ve onun ricası üzerine, devlet iş-
lerine karışmamak şartıyla saray-
da kaldı. Bir ara, o sırada büyük
nüfuzu olan Lekapenos unvanlı
amiral Eomanos'u güzelliği ile cez-
bedip onunla evlenmek istediye
de o sırada çıkan bir isyan üzerine
-Aya Ofemiya manastırına kapana-
rak, -kalan, ömrünü orada geçirdi
imparator ise, 920 yılında Ro'ma-
nos'un kızı Eîena üe evlendi ve
ona evvelâ Vasflo Pator unvanını
verdi. Sonra da Birinci Romanoa
— Lokapenos — (920 — 944) ünva-
myje ortak imparator ilân etti

•Onun yaptığı bu sarayın îkin-cî Teodosyus (408—450) zamanından beri mevcut
olduğu ve bu sıra da- surların dışında, o zamanlar Got'ların oturduğu
Heudoman = Yedinci mahallede bulunduğu da iddia edilmiştir. Hattâ,
Ekinci Jüs

tiyanus (527 — 565) tarafından onarıldığı için bir ara Jüstinyanus Sarayı diye
anıldığı bilinmektedir. Bizans yapılan ürerinde incelemeler yapan bir
kısım uzmanlar ise, bunun Vlâkema Sarayının bir parçası olduğunu
ileri sürmüşlerdir. Bâzıları ise, Ayasofya meydanındaki Mil taşından,
yâni Milli-yarium'dan yedinci milde bulunduğu için Heudoman diye
anıldığını söylemişlerse de, Heudoman Sarayı Milli-yarium'dan yedi
mil mesafedeki Makri Hora (Yakın köy) yâni Bakırköy'dedir.

Diğer bir iddiaya göre de, burası Birinci Kostantin tarafından yapılmış ve Birinci
Jüstinyanus tarafından tamir olunduktan sonra Heudoman mahkemesi
adı verilmiştir. Ancak, eski plânların incelenmesinden Heudoman
mahkemesinin buraya bitişik olan bir burç olduğu • anlaşılmaktadır ki
bunun yanındaki kapı Kerko Parta diye meşhur olan Kerka Pili'dir.

Bütün bu bilgilerin- mukayese

yoluyla .değerlendirilmesinden alınan sonuç ise şudur:

ÇIKAN SONUÇ ~

Türkler tarafından Tekfur Sarayı — ve bir ara da Kibrithane — diye anılan bu yer, Birinci Kostantin tarafından yapılmış, Birinci Jüstinyanus tarafından onarılmış, nihayet Yedinci Kostantin tarafın' dan yenilenmiştir. Ve onun lâkabiyle anılmıştır. Vlâkema Bizans imparatorları daimî ikamet yeri olarak seçildikten sonra Tekfur Sarayı daha önem kazanmıştır. Kanto-kuzinos'un artan nüfuzundan kork mağa başlayan İmparatoriçe Anna, geçmişi meşhul ve yaradılıştaki aşağılık ve hilekâr birisi olan AA leksiyos Apofakfos'un teşviki ve yardımıyla, onun akraba ve mensuplarını işte burada hapsedtirmiş tir ki Kantokuzinos'un harekete geçmesine bu olay sebep olmuştur. Kantakuzinos ailesinin amansız bir düşmanı olan Apofakfos ise bir gün burasını dolaşırken bu mahpuslar tarafından yakalanarak pek fecî bir şekilde öldürülmüştür. İstanbul'un fethinden evvel

Yeni Caminin önleri ve bugün Eminönü meydanı dediğimiz yer, bandan bir kaç yüz yıl önce iki.üç katlı binalarla doluydu. Denizden bakıldığı b&. man Yeni Cami, bu yapıların gerisinde kalırdı. Gravürde Eminönü'ndeM kayıkçıları, solda Yenıcamî'yi, sağda Süleymaniye Camisini görüyorsunuz.,

Fatih Saltan Mehmet, İstanbul'u aldıktan sonra, bir çok manastıran cami haline getirdi. Yakarda, Fatih Camii civarında bulunan ve halen Demirciler Camii diye anılan eski Ugso» Manastırına 109 «l önceki MU görülüyor.,,

Türkler Bizans imparatorlarına To Kiriyo = Efendi kelimesinden bozma olarak Tekfur dedikleri için burasını Tekfur Sarayı diye

Eimuglardır.

- Bugün bu saraydan -yalnız dört duvarla pencereler ve alt katın bir kısım sütunları kalmıştır. Dört köşe ve üç katlı bir bina olup cep-" hesi mozayiklerle süslüydü. Zemin katı, iki sıra sütunlar üzerine dayanan kemerlerle örtülü bulunu yordu. Avlu tarafından, yâni kuzey yönünden girilen faşimde dört köşe bir syakla ayrılmış, her biri ikişer kemerden mürekkep iki bsm vardı. Bu sütunların taşları yumuşak olduğu için zamanla levha levha dökülmüştür. Hâlen molozlarla dolu olan zemin katı mermer sütunların dayandığı on yedi metre p^ptⁿ^tTf"THa biç salondur,

Bununla beraber, binanın bütün taksimatını tam olarak anlamak mümkün değildir. Çünkü, yüz yıl e%rveline gelinceye kadar içi sonra dan yapılmış ilâvelerle ev olarak kullanılmaktaydı. Hattâ, burası bir ara kibrithane olarak kullanıldığı için yukarıda söylediğimiz gibi, Kibrithane olarak da anılmıştır. Yukarı kat pencereleri nm yarısı bu

sırada örülmüştür. Sarayın zemin kafandan dar ve ke merli bir yol ile Kerka Pili'nin üs tünden geçilerek bu kapıyı müdafaa eden kuleye, yâni Heudoman burcuna geçilir. Bu kule, vaktiyle bir kemerle sarayın duvarına biti sık İken bu kısım 1894 zelzelesinde yıkılmıştır. Zemin katındaki avlu ise, surlar tarafındaki bir ko ridorla müdafaa edilirdi. %Bu yol, sarayın bahçesinden kuleye kadar devam ederdi.

SARAYIN İKİNCİ KATI

Sarayın ikinci katında dikdörtgen şeklinde büyük bir sofa vardı. Burası törenlere mahsustu. Bu 'nün üstündeki katta 23 ; metre *«-zuhluğunda, 10 metre genişliğinde ve 6.5 metre yüksekliğinde bu yük bir salon bulunmaktaydı ve gü zel renkli tuğlalarla örülmüş t kemerli pencereleri vardı. Cephe tarafındaki balkon, dışarıya doğru çıkmış kemerler üzerine oturtulmuştu. Şehre bakan yüzünde ise, bir şehnişin mevcuttu ve . salona rastlıyan kısmı bir mihrâb şeklindeydi Bugün bunun, yalnız dayan dığı taş çıkıntıları kalmıştır.

Sarayın bu katı, surların hemen bir misli yüksekliğinde idi. Genel

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

|r KESTMLt BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

görünüşü ise, muhteşem ve zarıftı Bahsettiğimiz şehnişin bir kubbe ile örtülü, binanın üstü ise, be şik örtüsü denilen şekilde bir çatıyla kaplıydı. Dışan bakan cephesinde zemin katta bu" "ayakla bir birinden ayrılmış iki kemerin üze rinde ikinci katın altı ve onların üzerinde üçüncü katın yedi penceresi hâlâ durmaktadır. Ön ve arka cepheleri daha geniş, surlara bi tişen yan cepheler daha dardı. Binanın çevresindeki mermer kuşak hâlâ duruyorsa da, binayı tutan sütunların hepsi yıkılmıştır. Mermerlerin cilâsı kaybolmuş, sütun başlıklarının oymaları kısmen ha rap olmuş, kısmen toprak dolmuştur. Dışarıdaki kemerler toprağa ; gömülmüş, zemin , katının kemerleri ve kubbesi çökmüş, saray tam . bir harabe - hâline gelmiştir.

FETİHTEN SONRA TEKFUR SARAYI

fik Lâtin imparatoru Boduen (1204—1206)'nın taç giyme töreni, bu sarayda yapılmıştır. Burası e-sasen en büyük tahribata Latinler zamanında uğramıştır. Yine impa-

ratorlardan Birinci Leon (457 — 474) da burada taç giymiştir.

Tekfur Sarayı, İstanbul'un fet-^hinden sonra Türkler tarafındansaray olarak kullanılmıyarak ha- iliyle bırakılmıştır. Bu sarayın giriş cephesine yakın yerde vaktiyleHazreti Yahya adına bir kilisemevcut idi. İstanbul'un. fethi sırasında harap olmuştu. Bu bina, İ-zak Angelos kulesi yapılırken yapı malzemesinden faydalanılanmâbedîerdendir.

Sonradan yerine Üçüncü Mustafa'nın zevcesi 1803 yılında vefat eden Adilşahkadın tarafından bir cami yaptırılmıştır. «d

Lâle devrinin Sadrazamı meşhur Nevşehirli Damad İbrahim Paşa zamanında Tekfur Sarayında 1724 yılında bir çini imalâthanesi kurulmuş ve bir süre faaliyet -te bulunmuş, ise de, Üçüncü Ahmet in hal'i ve İbrahim Paşanın katlinden sonra terkolunmuştur.

Çelebizâde Asım Efendi tarihinde naklettiğine ,göre, Birinci Selim Tebriz'i aldığı zaman oradaki çini üstadlarını Türkiye'ye. getirmiş ve İznik'de bir imalâthane kurmuştu. Damad İbrahim Paşa-

/nın Tekfur Sarayına getirdiği işte J bu imalâthane idi Buradaki son J imalâthane ise, Ondokuzuncu yüz ; yıl sonlarına doğru mevcut bulun-! __muş _plan' bir cam fabrikasıdır. ! Bugün ancak bodrumlarının bir kısım enkazı kalmış olan bu saray, Sarayburnu'na yakın, eski Gülhane Hastahanesinin kuzey ta rafında ve aynı isimle anılan Tersanenin 300 metre kadar güneyinde bulunuyordu.

Mangana Sarayı, Birinci Vasilyüs — Bazilos — (867—884) tarafından yaptırılmıştır. Onu görmüş olan devrin yazarları göz kamaştırıcı bir saray diye bahsederler. Ondan evvelki imparator Üçüncü Mihael — sarhoş — (842—867) za manmda devletin bütün idaresi im paratorun amcası'Bardas'ın elki-deydi İmparator ise, sirk oyunl»ı-na, av eğlencelerine, zevk ve sefahate düşküdü. Hattâ sınırdan gelecek kötü haberler rahatını kaçırmassın diye İstanbul'dan hududa kadar kurulmuş olan bu- nevi telgraf vazifesini gören ateş ve dumanla haberleşme tertibatını fah-rip ettirmişti Bardas bunu hoş görmemiş, bu yüzden imparatorla araları açılmıştı.

i\ Es

l z<a1(l

ESKİ HOBA KİLİSESİ (KARtYE CAMtSİ): Bugün Kariye camisi diye andan eski Hora Kilisesi, **BL** z-ansın en eski büyük kilisesidir. istanbul, Turkler tarafından alındıktan sonra, cami haline getirilmiştir.

AYA EKİ.NÎ Kîf.iSESİ: ikinci Dünya Savaşından önce Askerî Müze olarak kullanılan Aya Erini *Klişesi*, Ay» Sofya'dan emce yapUdığî için istanbul'un en eski kili selerindea biri sayılır. OıılıLkça »af lam bir yapıya sabintir.

f İşte sonradan imparator olan ve Makedonya sülâlesini kuran Vasilyüs'ün saraya intisabı bu sırada olmuştur. Kendisi, 817 yılında Edirne civarındaki bir köyde doğmuştu. Ailesi son derece fakir-1 di. Babası öldüğü zaman yirmi altı yaşında bulunduğu halde ortada kalmış. Bir müddet sonra Bulgar istilâsı sırasında esir düşmüştü. Güzelliği ve son derece kuvveti ile şöhret kazanmış olan Vasil-yus, 837 yılında esaretten kurtulmuş, bir müddet Makedonyalı bir kumandana hizmet ettikten sonra istanbul'a gitmek üzere yola çıktı. Yıldızlı Kapıdan şehre

girdiği zaman »son derece yorgun olduğu için o geceyi bîr kilise avlusunda geçirmişti Kilisenin papazı gece rüyasında nur yüzlü birisini görmüş, ertesi günü kilise avlusunda Vasilyüs'e rastlayınca • rüyasındaki adamı tanıyarak ken-

disini kardeşi bulunan Saray Nâ zırına tavsiye etmişti Vasilyüs sa raya imiahor olarak alındı. Olağan üstü kuvveti ve güreşteki büyük mehareti sayesinde imparatorun gözüne girerek kısa zamanda Baş Imrahor oldu. Ancak, Bardas ondan nefret ediyor ve.- saraydan uzaklaştırmağa bakıyordu. Vasil-yus, ona hiçbir şey belli etmeden düşmanlariyle birleşti ve imparatoru Bardas'ı, kendisini tahttan indirmeğe çalıştığına ikna ederek ondan aldığı müsaade üzerine 866 yılında Mihael'in çadırında bulunduğu sırada öldürdü. imparator, bundan son derece memnun kala rak kendisine Ayasofya'da -parlak bir törenle Çezar unvanım tevcih itti. Sonra onu karısından ayırta-•ak metresi Evdoksiya ile evlendirdi Lâkin, son derece güzel o-îan bu kadından vazgeçmiyerek münasebetlerine devam etti. Bütün bunları kabul eden Vasilyüs,karşılığında Mihael'in kız kardeşiNekla ile münasebette bulunuyor,imparator da bunu bilmemezlik-«ten geliyordu. J

~ VASILYÜS TAHTA GEÇİYOR

Vasilyüs, sonunda Bizans tahfa* m ele geçirmeğe karar verdi Ana dolu halkı, İran'lılar, Bulgarlar hep onun tarafını tutmaktaydılar. Ancak, Bizansta taraftarı yoktu» Bilhassa Senato üyeleri onu tutmuyorlardı. Vasiîyus, fırsat bekliyordu. .Bir gün imparator, annesi Teodora'nın Anadolu kıyısındaki sarayına davet edilmişti. Hemen »rkapına iki adam takarak Mihael pek, f azla içmiş ve yatağında sız» mış olarak yatarken öldürttü. Ha*

94

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

95

Junan Şehremini civarındaki A-vos Mokiyo (sonradan yerinde, 'cin'.di buîunmıyan Denizabdaî ca-rr.jj yapılmıştır) kilisenin tamirinde malzeme olarak kullanmıştır.

'EVLİYA ÇELEBİ'YE GÖRE ESKİ SARAY

Evliya Çelebi, Eski Saraydan bahsederken «Karadeniz tarafına, Galata ve Halice bakan bir yüksek ve havalı yerde Bizans Kayseri binası bir eski kilise mevcuttu. O kilisenin içinde Bizans ve Kostantin zamanında on iki bin keşiş, rahip ve rahibe vardı. Bunun yapılmasına sebep Hazreti isa'nın havarilerinden Şem'un'un İstanbul'a gelerek burada ibadetle

meşgul olmasıdır. Bütün - vahşî hayvanlarla ülfet ederek onlara sû vermek için yeri kazıp, kazdığı yer den hayat veren bir su çıktı. Bu-, tün hayvanlar ondan içerek susuzluklarını giderirlerdi. Sonra Şem'-

un orada bir ibadethane inşa etti ve daha sonra Bizans o akan suyun üzerine büyük bir kilise yaptı. Sonra Fatih o kiliseyi alıp yerine Eski Sarayı yaptı.»

Tabiî, Evliya Çelebi burada bir çok hatalar yapıyor. Çünkü kitabında Puzantin diye andığı Bizans, yâni Vizos zamanında hristi-yanhk henüz mevcut olmadığı gi bi, şehir o zamanlar Beyazıt meydanına kadar varmıyordu. Üstelik, burada bulunan bina bir kilise değil, yukarıda bahsettiğimiz eski Senato Sarayıdır.- Evliya Çelebinin bahsettiği yer ise, Dökrneciler Çarşısının alt tarafında, Devoğlu yokuşuna giden yolun başında mevcut bulunmuş olan Ta Me-tanyas manastırının olup. yalnız kadın lara mahsustu, altında da, Evliya Çelebi'nin bahsettiği su,' yâni A-yazma vardı. Bu kilise, daha Bizans devrinde ortadan kalkmıştı. Ayazmanın suyu ise, gece gündüz akardı. Sonra, burası yol yapılırken biraz geri çekildiği için bu su

kaybolmuştur. Aynı sokakta suyu kesilmeden akan Kible çeşmesi .vardı. Bu çeşme ile kaybolan suyun aynı yerden kaynamış bulunması veya asıl ayazmanın bu çeşme olması ihtimali de mevcuttur. Hâlen mevcut bulunmayan ve hattâ ortadan ne zaman kalktığı bilinmeyen saraylardan birisi de bugünkü Beyazıt caminin yerinde bulunmuş ve Birinci Teodosyus (394—395) tarafından yaptırılmış olan Teodosyos sarayıdır. Bir zamanlar elciler burada kabul olunurdu.

Bunlardan başka, şehirde ve civarında İmparator veya imparator-riçeler tarafından yapılmış bir çok küçük saraylar vardı. İmparator Justinuş 517-527 tarafından Kadırgada yapılmış olan İmparato-rice Sofya Sarayı, Dördüncü Leon (775—780) un zevcesi Erini tarafından Lânga'da yapılmış olan saray, Birinci Teodosyus'un ilk karısı El-ya Elasila ve ikinci karısı Galla Placidya'nın sarayları, Birinci Va-

istanbul'un fethinden sonra mescit nalinr ^e

Evcerketo Manastırının yüz yıl önceki hâfl.

ber saraya gelir gelmez Vasilyus imparatorluğunu ilân etti. Esasen ortada başka namzet te bulunma-. dığmdan kimse sesini çıkartamadı.

Daha evvelce bahsi gecen Kener giyon'u da yaptırtmış olan Vasilyus, Mangana Sarayım da yaptırmıştı. Burasını çok severdi. Vasilyus, 886 yılında bir av sırasında vefat etmiştir. Kendisinin 868 yılında, yâni imparatorluğunun erte sı senesinde öldüğüne ve oğlu Altıncı Leon (884—912) dan evvel Kostantin (868—878) adlı bir im- parator daha bulunduğuna dair iddialar mevcuttur. Bir iddiaya göre de, Vasilyus 884 yılında vefat etmiştir. Bu karışıklığa sebep, Dör duncii Leon (775—780) dan sonra Alfencî Kostantin (780—797) in imparator oluşudur. Dördüncü ve Altınca Leon'lann karıştırılması, bu yanlışlığa

sebepe olmuştur. Nitekim, Altına Leon'dan sonra Yedinci Kostantin (Kostantinos Varfiroyenetos) gelmektedir. İm-

paratorlardan 1. Aleksiyo (1081— 1118) bu sarayda vefat ederek civardaki Aya Sotiri kilisesine gömülmüştür. Bu tarihten 75 yıl sonra ise İzak Angeles (1185—1195) malzemesini kendi yaptırdığı binalarda kullanmak üzere, bu sarayı yıktırmıştır. Kalan temellerinden sarayın 62 metre uzunluğunda ve 40 metre genişliğinde olduğu anlaşılmaktadır.

- ESKİ SENATO SARAYI

Senato binasının Oğüsteon, yâni Ayasofya meydanında olduğu bilinmektedir. Ancak, Birinci Kostantin şehri inşa ederken Forum Tavri'de, yâni Beyazıt meyde nında ilk senato binasını yaptırmıştır. Bu, pek büyük ve muhteşem bir bina idi. Bunu görmüş o-lan tarih yazarları yapılış tarzının ve mimarî üslûbunun da çok mükemmel olduğunu kaydederler.

Bina, o devrin bütün binaları gibi tamamen Roma tarzında idi. İlk zamanlarda imparatorlar burada taç giyerlerdi. Sonra, metruk bir halde kalmıştı. Türkler şehri aldık lan zaman bir harabeden ibaretti. Fatih, bunun yerine İstanbul'daki ilk Türk sarayını yaptırmıştır ki, burası Topkapı Sarayının inşasından sonra Eski Saray diye anılmıştır.

Eski Senato Sarayının çatısı sonraları birçok manastırlardan ve diğer binalardan alınan kurşunlarla örtülmüştü. Evvelce, söylediğimiz gibi, Bizanslılar yeni binalar yapmak için eskilerini tahrip-te'n çekinmezlerdi. Bu yüzden, bir çok Bizans eseri mahvolup gitmiş tir. Yukarıda adı geçen Mangana Sarayı, bunun parlak misalidir. Ni tekim Beşinci Yuannis Pobeologos (1341—1391) de Yıldızlı Kapının bir çok süslemelerini Saraçhane-başındaki Kırk Şehitler kilisesinin inşasında ve Birinci Kostantin tarafından yapılarak harap cüauş bq

Kariye Camiindeki mozaikler çok güzeldir ve Rönesansa önderlik etmiştir. Restore edilerek müze haline getirilen Kariye Camisindeki mozaikler, turistler tarafından da büyük bir havran, ıkla seyredilir, l'ukanda bu mozaiklerden biri.»

kesimli büyük istanbul ansiklopedisi

97

silyus'un yaptırdığı Zenon, Vasili-kos ve Pigi Sarayları, Kalkedon-ya Fîasila ve ikinci karısı Galla sında sayılabilir ki, bugün yerleri bile doğru dürüst belli değildir.

Bizans devrinde İstanbulun su ihtivan iki türlü karşılanırdı. Bun lardan birisi, şehirde yağmur sula-

Bizans sarnıçları sũ kemerleri

rının biriktirildiği sarnıçlar, öbürü ise şehrin dışından getirtilen "sulardı. İkinci usũl, bu- muhasarada işe yarayıyabilir, yâni düşman tarafından sular kesilebilirdi Bu yüzden, bilhassa devlet *zayıflayıp* başkent sık sık düşman hücumlarına uğramağa başladıktan sonra sarnıçlara itibar artmıştır. Şehirde,' bütün halkın faydalanabileceği umuma mahsus ve suyu çeşmelere verilen veya doğruca kullanılan sarnıçlar bulunduğu gi bi, evlerde özel sarnıçlar da mevcuttu. Her sarayda, her kilisede, her zengin evinde mutlaka sarnıç vardı. Birçok imparatorlar, "diğer yapılarla birlikte buna önem vermişlerdi Sarnıçların suyu kısmen

•>s^»*aâ!üPi-A<(*jîW^"»c»a«sı ısa^ ^i Sî^-î3^îi«»î^jla^fe-^^4A^%Lj/

*#i ^kmw^SaMm'i^KMSMS^m^SSsX^^:^&^ghs

j\$vs^vxjfS9!sî.

H ADfLŞAH KADIN MESCİDİ: tstanbulda Bizanslılar tarafından

^- yapılmış ve zamanla harap olmuş kiliselerin yerine, Türkler tara findan .Mescitler inşa edilmiştir. Yukarda, yerinde Hz. Yahya adına bir kifise bulunan Adiişab Kadın Mescidinin yüz sene önceki hâli

yağmur sularıyla, kısmen şehir dışından kerner ve su yollariyle gelen sularla dolardı. Umumî sarnıçlarla kemerlerin ve su yollarının bakımına daima büyük itina gösterilmiştir; Çünkü bu, şehir i-çin hakikaten hayatî bir konu idi

Sarnıçların bir kısmının üstü'ka palı, bir kısmının ise açıktı. Açık sarnıçlar. yüksek yerlerdeydi... Bunlar, kapalı sarnıçlardan daha büyüktü. Etrafları duvarla çevrili olduğu için içlerine öteberi düşmezdi. Su ile dolduktan sonra bir kaç hafta haliyle bırakılarak içindeki sudan ağır maddelerin çökmesi sağlanırdı. Yüksek yerde bu lunmalan sebebiyle suları, toprak altı yollarla geniş bir bölgeye ulaş tırılabilirdi İlk gittikleri yerler ise» kapah sarnıçlardı. Buralardan da. halkın ihtiyacı için harcanırdı. Böylece, bilhassa muhasara zamanlarında şehir su sıkıntısı çekmezdi

AÇIK SARNIÇLAR

Açık sarnıçların suyu, şehir dışından. su kemerleriyle gelirdi. Bir zamanlar, kemerler yerine mermer künkler kullanılmıştır. Şehrin dışında yüksek yerlerdeki dere ve pınarların suyu büyük ha vuzlarda toplanır ve yeraltı mermer künklerle şehirdeki üstü açık büyük sarnıçlara gelirdi. Böylece, birleşik kaplar kuralına göre toplama havuzundaki su yüksekliği bu sarnıçlarda da daima aynı seviyeyi muhafaza ederdi ve toplama havuzlan pınarlar ve derelerle daimî şekilde olduğundan şehirde su eksilmezdi. Roma'da tatbik edilen bu usul, İstanbul'da da uygulanmıştı. Ancak, büyük zelzeleler küakleri kırdığından ve ; tamirleri çok güç ve masraflı olduğundan zamanla bunun yerine tamirleri daha kolay olan su kemerleri usulü kabul edilmiş ve su,

yüksekliği düşürülmeden şehre . ulaştırılmıştır. Mimar Sinan, Kanunî Sultan Süleyman devrinde şehre su getirmek için civarda incelemeler ya parken Kâğıthane sırtlarında bu mermer havuz ve künklerin kalıntılarını bulmuştu

Zamanımıza kadar dört numunesi kalmış olan açık sarnıçlar, Türk fethinden sonra terkedilmiştir... Çünkü memleket sınırları nice ülkeleri aşmış, imparatorluğun ortasında İstanbul için bir düşman mu hasarasi tehlikesi artık bahis konu *su* olmaktan çıkmıştı.

KAPALI SARNIÇLAR

Kapalı sarnıçların sayısı ise, pek çoktu. Böyle bir sarnıcın tarihini tesbit etmek oldukça güçtür. Çünkü bunlarda hem devirlerine ait, hem de başka yapılardan alınmış inşa malzemesi kullanılmıştır. Boy lece, yüzlerce yıl farklı sütun ve sütun başlıkları ve çeşitli motifler bir arada bulunur. Bunların inşa devrini tâyin etmekte en çıkar yol inşa tarzlarını incelemektir. Böyle ce, devirlerini az çok tesbit etmek mümkündür. Yaptıranlar, hiçbir ki tabe bırakmamış oldukları için

!&§ 1SK.END.EH

. ^ i.ahti; üs-

ki Muitlet Umum Müdürü Hamdı be.\ zamanında yapılan bir kazıda bulunan İskender Lâhdi, ha len istanbul Arkeu loji müzesinde bulunmaktadır. Ham-di beyin büyük jray reti Ue kırılmadan, bulunduğu Hataj bölgesinden istanbul'a getirilen bu lahdin, iskender'e ait olmadıfı da soy lenmektedir. Kesinlikle bilinen bir se.v varsa, bu lâhld bir krala ve pek muhtemel id IskenderV aittir. Çünkü dört bir tarafında, renkli mermere oyulmuş lekenderin savaşların» ait sahneler bulanmaktadır

böyle bir kolaylıktan faydalanmak da mümkün değildir.

Bizanslılar, sarnıçların su kaçırmamalarını sağlamak için içlerini sütun bağlarının hizasına kadar ki reç, tuğla tozu ve pek ince kesilmiş kırıktan yapılan -özel bir harçla sıvarlar, sekiz gün sonra da üzerine sönmüş kireç, keten yağı ve pa muk kırıntılarından meydana ge len ikinci bir sıva sürerlerdi. Bu sıva da iyice kuruduktan sonra ar tık su sızması olmazdı.

Şimdi, hâlen bilinen Bizans sarnıçlarını sıra ile görelim:

İ — Büyük Bizans Sarayının sar

rucı. Büyük sarayın sınırları içinde olup Sultanahmet camii hizasın da ve saray surlarının yanında bulunuyordu. Altıncı yüzyılda ya pılmıştır. Bulunduğu yere göre Bukoleon Sarayına ve bu saray civarındaki kiliselere su göndermekteydi.

2 — Bukoleon sarnıcı. Aynı adıtışıyan saraya ait olup vaktiylesaray rıhtımına inen merdiveninaltında bulunuyordu. Küçük birsarnıçtı

3 — Bodrum (Modest) sarnıcı.Buna Aspar sarnıcı da denmiştir.Laleli camiinin karşısından denizedoğru giden caddede ilk sağa dö-

nen sokakta ve 150 metre kadar ileride sağda Bizans devrinde Mir-leon adlı bir kilise vardı. Son za-: manlarda metruk kalmıştı. Türkler tarafından İslâm mabedine çevrilmiş ve Bodrum Camii diye anılmıştır. Sonra, Lâleli yangınında yanmış ve öyle bırakılmıştır. Bu mabedin kapısından-batıya doğru onbeş metre mesafede bu sarnıca rastlanır. Kilise ile aynı tarihte yâni Valans (364—378) zamanında yapılmış olmaları ihtimali vardır.

4 — Botunyat sarnıcı. Qağaîoğ-lu yokuşuna açılan Acımusiuk so gonunda ve sol koldadır.

Altıncı yüzyıldan kalmaz. Bir çok bölmelerden mürekkeptir. Bu gün depo olarak kullanılmaktadır. Üçüncü Nikeforos Botunya-dis (1078—1081) tarafından tamir edilmiş ve onun adıyla anılmıştır.

5 — Binbir direk sarnıcı, îstan-bulun en meşhur sarnıçlarından biridir ve bulunduğu semte adını vermiştir. Kostantin, Roma impara torluğunun merkezini İstanbula naklettiği zaman ileri gelen on iki senatör de onunla birlikte gelmişlerdi. Bunlardan biri olan Filok-senos, Septimius Severus surlarına yakın yerde kendisine bir saray yaptırmıştı. Sarayı, Hipodrom'un

ve imparator sarayının ; üzerinden denizi görebilecek kadar yüksek inşa ettirmiş ve bunu sağlamak i-çin altına büyük bir sarnıç yaptırmıştı, içinde pek çok sütun bulunduğu için halk tarafından sonradan Binbirdirek diye anûmıssa da, sütun sayısı 224 dür. Güney - batı köşesi, sonradan üzerine yapılan *evin* sahibi tarafından bir duvarla kapatıldığı için sütunlardan 12 ta nesi buradan ayrılmış ve 212 sütun kalmıştır. Sarnıcın uzunluğu 64, geniliği 56.5 metre olup ortalama 3,8 metre aralıklı 14 sütunlu on 'alt; sıradan mürekkeptir. Sû-

S8

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDI

yan 12 sıra, yâni 336 sütunu va dır. Sütunların yüksekliği 8 me redir. En iç tarafta hurma ağî seklinde işlenmiş bir sütun va dır. Sütun başlıkları Korint ta zındadır. Bâzılarında yapanlar işaretleri vardı. Hâlen, ortalar 6.5 metre toprağın altındadır., î tündeki toprak tabakasının ve y pılan evlerin ağırlığını çekmesi cin kuzey yönünde iç taraftan k-lın ayaklarla takviye edilmiş Bu sarnıcın suyu, yazın bile çı soğuk olmakla mâruftu. Bugünl Gülhane Parkı kapısının civarın bulunan ve semte-adını veren me hur Soğukçeşme,, suyunu burad alırdı. Giriş yeri hâlen restore e< mis ve içi elektrikle . aydınlanır durumdadır. Bir kayıkla her tar fım dolaşmak mümkündür. Gi kapısının önündeki

caddeden g çen ağır vasıtalarla hâsıl ettiği zonans, yâni titreşim bu sarnıç

kullarulmuştır. dur.

10 — Bonus sarnıcı. Bu da açık sarnıçlardan - - olup - Çukurbostan di

Hâlen Stadyum-

tunlar, ucuca konulmuş silindir şeklinde bir-kısımla birbirine merbut iki gövdeden mürekkeptir. Alt lanndakinin 4.S metrelik kısmı toprağa gömülmüş durumda ve her birinin bütün yüksekliği 12.4 metredir. Başlıkları düz ve oymağız, hepsi aynı şekil ve aynı büyük lükte olup yapan taşçıların işaretlerini taşımaktadır. Sarnıç, bugün boştur. Sütunların alt kısmının toprağa gömülü olusu, uzun- müd de t kullanılmış olduğunu anlatmaktadır. Çünkü bu doluş, suyun içindeki yabancı maddelerin çok- • mesi doâyısıyle yer irtifainin artmasından meydan» gelmiştir.

YERE BATAN SARNICI

6 — Yerehatan sarnıcı. Bu sarnıç ta bulunduğu semte adını ver mistir. Bizans devrindeki adı Va silika (Bazilika) sarnıcıdır.

Yerebatan, kapalı sarnıçların en büyüğüdür ve içinde su ile suyu gönderme tertibatı bulunan tek Bizans sarnıcı nümunesidir. Bu sarnıca su, Belgrad ormanında ki Cebeci köy kemeri ve İğrikapı ve Ayasofya maksemli — su da ğıtım yerleri — vasıtasıyla gelir. Hâlen, tamamen toprağın altında kalmıştır. İlk yapan Birinci Kos-tantin" (306 — 337) dir. Birinci Jüstinyanus (527 — 565) devrinde onarılmış ve genişletilmiştir. Sarnıcın üzerinde Hazreti "Süleyman in bir heykeli mevcuttu. Birinci Vasilyus (867 — 868) bunu eriterek kendi heykelini döktürmüş-tür.

Yerebatan Sarnıcı 140 metre uzunluğunda, 70 metre genişliğin-dedir. Birbirinden dörder metre aralıklı her biri 22 sütunu kapsa- .

Türkler İstanbul'u zaptettikten sonra bir ç kiliseler meyanında Sen tören Kilisesini mescit haline getirdiler. Yukarda, bağün Şe Murad Mescidi ve Tekkesi diye anılan eski / lisenin yüz yıl önceki hâlini görüyorsan*

cin en büyük tehlikedir. Bunun meydana getirdiği malzeme yorgunluğu, bir gün bu sarnıcın çökmesine sebep olabilir.

7 — Cibali sarnıcı. Gül camiinin (Eski Aya Teodosya kilisesi) arka sındaki hamam sokağına girilip 250 metre kadar yokuş çıkılırsa Şeyh Murad Mescisi (Eski Aya Lavrendiyos kilisesi) civarında ve Çıkırıkçı ve Yenimahalle sokaklarının yanibaşında bu sarnıca rastlanır. Hemen hemen tamamen dolmuş haldedir. Sonradan yapılan bir duvarla ikiye bölünmüştür, 19 metre uzunluğunda ve 8 metre -genişliğindedir.

ASPAR SARNICI

8 — Mosyus (Hagios Mokios} veya Aspar sarnıcı. Altunermir-dendir. Üstü açık bütün ' sarnıçlar gibi bugün Çukurbostan diye anıl maktadır. Yeri, Bayrampaşa deresiyle kara tarafı surları ve Marma ra sahil surlarının meydana getirdiği üçgene hâkim bulunan yedinci tepedir.

Bu sarnıç. Birinci Leon (457 — / 474) zamanında Got askerlerinin başkanı Aspar tarafından Eksaki-yonyon bölgesinde, yâni Kostantin surlariyle Teodosyus surları arasında ve bilhassa Yeditepe ve civa rında oturan Got askerlerinin su ihtiyacının giderilmesi için yapılmıştır. Birinci Leon, Marsiyan'ın vefatı üzerine çıkan karışıldıklar sırasında Aspar tarafından tahta çıkarılmıştı. Lâkin, bir müddet sonra, bütün idareyi elinde bulundurmakta ısrar ettiği için Leon tarafından öldürüldü. Sarnıcın içi 170 metre uzunluğunda ve 147 met re genişliğinde bir dikdörtgendir. Çevre duvarlarının kalınlığı 6 metredir. Şimdiki derinliği 15.5 metredir. Tabiî, zamanla dolmuş ve zemin yüksekliği artmış bulunmaktadır. Türk devlinde metruk bırakılmış ve uzun müddet bostan olarak kullanılmıştır.

9 —Aetiyus sarnıcı veya Edir-nekapı'daki Çukurbostan. Got'ların başkanı Aspar'ın yaptırdığı sarnıcın bu olduğu sanılıp Aspar Sarnıcı diye de anılmıştır. Bununla beraber, yapıldığı tarih kesin olarak belli değildir. Yalnız ikinci Teodosyus (408 — 450) zamanında yapıldığı bilinmektedir. 244 metre uzunluğunda ve 35 metre genişliğindedir. Sokak seviyesinden derinliği ortalama 15 metredir. Çevre duvarları 5.2 metre genişliğinde dir. Uzun müddet -bostan: -olarak

Latinler, istanbul'u istilâ ettiği zaman, bir çok kıymetli tarihî e. serleri alıp götürmüşlerdir. Altta Lâtin istilâsında altın işlemeleri çalman Tunç kapı görülüyor.

ye anılır. Sultanselim camii civarın dadır. İkinci Teodosyus tarafından inşa edilmiştir. 152 metre en ve boyda bir dörtgen seklindedir,

JOO

JESİML! BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEİ

RESİMLt BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

101

Derinliği sekiz metredir. Eskiden 10.8 metre idL 5;Z m. kalınlığındaki duvarları yontma taş ve tuğla taba kalarından, yapılmıştır. Bunlar, be-serli sıralar hâlinde birbirini takıp eder. İq yüzlerinde görülen kemerlerden dolaja vaktiyle fau-nua kapah bir sarnıç olduğu sand-mıgtı. Güney -doğu tarafındaki bir geçitten Ayasofyaya kadar gidilirdi. Bu geçit, 113 yd evvel kapa tımıştır.

Türk devrinde terkolunan bu sarnıç, zamanla bostan olarak kullanılmış, içine evier yapılmış ve bir mahalle hâsıl olmuştur. Girişi

m çevreliyen 25 pencereden ışık alırdı. Altıncı yüzyıla ait olduğu anlaşılmakta ise de, kimin tarafından, yapıldığı belli değildir.

12 — Teodosyus (Polherya) sar nıcı, ikinci Teodosyus (408 — 450) zamanında ablası Polherya tarafından 421 yılında yapılmıştır.

_ ikinci Teodosyus imparator oldu gu vakit yedi yaşındaydı. Kendisine vasi olarak son derece sofu bir kadın olan ablası Polherya seçilmişti Bu kadın, sarayı âdeta bir manastıra döndürmüştü. Dualar edilir, perhizler , tutulur, ilâhfier

Bir ara sarayın fEleri burade bağlı durduğu için Fiilhane Sarma diye anılmıştır. Yeri, bugün tarladır.

14 — Fatih Sarnıcı: Camî meydamna kuzey - batı yönünden açdanDarüşşafaka caddesine girilirsesağda üçüncü sokak olarak Otluk-çu yoKuşu gelir. Bu yokuştan yüzmetre kadar .aşağıda ve sağ kolda1918 yılında meşhur Fatih yangınında yanmış olan Şeyhülislâm camü vardır. Bunun yanından gidenküçük yol takip edilirse yirmi a-.dini kadar ileride vaktiyle süs kayalarından yapdmı^ olan bir harabenin sağındaki tepecikte bu sarnıcın giriş verine rastlanır. Altıncı yüzyıla ait olup yapan belli değildir. 26.8 metre uzunluğunda.21 metre genişliğinde -ve çeşitliyükseklikte mermer başlıkları bulunan 24 sütunlu pek güzel bir sarnıçtır.

15 — Kilise sarnıcı. Fatih camiimeydanına yakın ve Darüşşafakecaddesinin başında, sağ tarafta bugün hemen tamamen dolmuş du-nımda olan küçük sarnıçtır. Nezaman ve kimin tarafından yapıld>ğı bilinmemekte olup burada mevcut olan ye şimdi bulunmayan bir

KÂRAGÜMRÜK SARNICI

18 — Karagümrük Sarnıcı, Kara gümrük'te eski ve harap Kasım Ağa camünün sol tarafındadır... Yanmış olan Odalar Mescidi (Kemankeş Mustafapaşa Camii) nia yerinde bulunmuş olan eski bir Bi " zans kilisesinin Barnıcı olması muhtemeldir. Ne Zaman ve Hmirt tarafından - yapıldığı meçhuldür. Uzunluğu 29f genişliği 175 metredir. Mermerden ve kum taşından 28 sütunu olup her biri yedişer sütunlu dört Biradan mürekkeptir. Üstü kırk küçük kubbeden meydana gelmiştir.

19 — Kilise camii sarnıcı. Eski Pantokrator kilisesi {Zeyrek Camii) meydanında zemine gömülü olan çeşmeden Bodrum çıkmazına girilirse bunun sonunda bu »arnıca rastlanır. 'Uzunluğu 28, genişliği 11.4 metredir. İki ejtua -ge .gn ifl

KOBtDORÜ; 20 küsur y,Maaberl restore edilen ^S8a batl dü™ büyük bir önem verir. İstanS 8iZanS kUİSeSİ Olma81 bak>™ndan ayn bir

önem Kanye Camünün koridorlanadaa birini yukarda /örüyordu?

kuzey - doğu tarafındaki bir sokak vasıtasıyledir. Bu sokak, Sultaa-selim camii avlusunun batı kapısına yakın yerde Sultanselim caddesi ile birleşir. Bir ara Şefkat Bostanı diye de anılmıştır. Batısı bu cadde ile,, doğusu Yavuzselim caddesiyle çevriliydi. Aetiyus Sar nıc! gibi, bunu da Aspar sarnıcı sa aatüar olmuşsa da yanlıştır.

11 — Sultan Selim sarnıcı. Bo-nus sarnıcının kuzey - doğu köşesi civarındadır. 29 metre uzunluğunda, 18.7 metre genişliğindedir. içinde 28 sütun vardır. Çoğu bu sapalı bulunan ve dört taraft-

okunur, lâkin devlet işleriyle hiç uğraşılmazdL Polherya kendisini o şekilde yetiştirmişti ki, Teodosyus âdeta bir kukla hâline gelmişti. Ona sadece nasıl elbise giyileceği, nasıl oturup kalkılacağı, gülme mek için ne yapılacağı gibi şeyler öğretilirdi. Neticede bir zavallı" o-lup çıktı. Hükümet ise, ablasıyla saray hadımlarından Hrisa'nı e-linde idi. Kendisi yalnız önüne getirilen kâğıtları imzalardı. Polherya, onu Atinalı bir filozof olan Leontinos'un fazı Atenaia ile evlendirdi. Her tarafı aratmış, kardeşinin hoşuna gidecek olan'bu kızı bulmuştu. Atenais, olağanüstü biç-

güzeldi. Uzun boylu, çok güzel vı cutlu, kumral ve kıvrırcık saçlı id; Babasından felsefe ve edebiyat okı muştı. Lâkin, aldığı putperest kültürüydü. Kocasının üzerinde nüfui sahibi olmuş, İkinci Teodosyus o-nun telkini üe 435 yılında İstanbu, da bir Üniversite açmıştır. Atenaii sonraları Ortodoksluğa kuvveti, bağlanmış, hattâ bir putperest ismi olan adını terkederek Evdok-sıya ismini almıştır. imparator herkesi kiskanırdı. Şehrin Valisi Kirus bir gün Hipodromda kendisinden çok alkışlandığı için İstanbu lu son derece onaran bu değerli adamı öldürtmüştür. Onun, aynı zamanda karniyle münasebette bu lunduğtından şüphe ederdi Ate-nais'in nüfuzunun- gittikçe artmasından endişe eden Polherya jse onu imparatorun çocukluk arkadaşı Polen ile münasebette bulunmak la itham etmiş ve Kudüs'e sürgün edilmesini sağlamıştır. Halbuki bu, tamamen bir iftira idi. Teodosyus 450 yılında ölünce yerine cahil, ihtiyar ve hasta bir adam olan Marsıyan geçmiş, Polherya nüfuzunu kaybetmemek için bekâretine dokunmaması şartıyie onunla evlenmiştir. Polherya sarnıcının yapısının incelenmesinden altıncı yüzyılda onarddığı anlaşılmakta-• dır. Pıyerîoti caddesinden inerken Şerefiye ve Fuatpaşa sokakla rmm arasındaki kösede/bir evin bahçesi içinde bulunmaktadır.

Bu sarnıcın uzunluğu 425 ee-nişliği 25 metre olup bir dikdörtgen şeklindedir. İçinde beyaz mermerden muntazam 32 sütun mevcuttur. Dört tarafını çevreleyen fi penceresi vardı.

SOĞUK SARNIÇ

13 — Soğuk sarnıç. Hipodromun güney ucunda, bugünkü Ticarî ve iktisadî İlimler Akademisinin temelleri altında kalmış bulunan Sfendone adlı yapının altındaydı. Küçük Ayasofya camiinin kapısından çıkılarak sağdaki yokuş, takip edilip sağa döndüğü yerin biraz ilerisinde ve yine sağda bulunan küçük sokakta, Akademinin duvarlarına bitişik kuru bir çeşme çeşmenin yanındaki küçük kapı, bu sarnıcın giri^ yeridir. Soğuk' Sarnıç, bir duvarla ikiye ayrıldığı için ayn iki sarnıç sanılmışsa da öyle değildir. Kesin olarak bilinmemekle beraber, Kostantin tara-Kapıldığı tabasia aynabilir,i

CEBECİ KÖYÜ KEMERİ: Burgaz'ın yedi kilometre güneyinde ve Cebeci köyünün bir buçuk kilometre doğusun, dadır. 527-565 yıllarında Birinci Jüstinyanus tarafından yapılmıştır. Bir dere kolunun Üstünde bulunmaktadır.

FATİH SARNICI

Bizans kilisesine ait olduğu sanılmaktadır

16 — Fethiye: (Pamma Haris-tos) sarnıcı. Fethiye camimin doğusundaki tarasın altındadır. Hâlen, sütun başlıklarına kadar toprakla doludur. 21.6 metre uzunluğunda ve 6.B metre genişliğinde o-İup her biri yedi sütun iki sıralı 14 sütunu kapsamaktadır. Sütunların taş cinsi ve çapları birbirine uymadığından çeşitli yerlerden ge tirilmiş olmaları muhtemeldir. Bu sarnıç, eski Pamma Haristos kilise şistle aynı tarihte, yânî onikinci yüzyılda imparator ikinci Yuannis " Komnenos (1118 — 1143) zamanın da ve 1125 yılında yapılmıştır. - ,17 — Filhane sarnıcı. Üstü eçık dördüncü sarnıçtır. Sur dışında ve Yedikule üe Bakırköy (Hevdo-mon == 'Makrî Hora) arasındadır. Tam yeri, Ermeni Ve eski Rum bas tahaneierinin arasından Çoban çeşmeye giden yolun ikinci kilometresinde, Bolta ve bir taşocağı-nın yanındadır. Vaktiyle Makri Hora (Yalan köy) sarnıçlarına su verirdi. 127 metre uzunluğunda ve 76 metre genişliğinde olup sekizinci yüzyıl yapısıdır. Bugün, ka lınuları ortadan kalkmak üzeredir,.

İSTANBUL, TÜRKLERİN ELİNE GEÇTİKTEN SONRA BOĞAZİÇİ HER GEÇEN YIL

daha güzelleşmiş ve deniz kenarlarına yapılan yalılarla süs.

LENMİSTİR. BUGÜN HÂLÂ O GÜZEL YALILAR BOĞAZI RENKLENDİRİR.

104

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBÜC ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

105

ayağına dayanmaktadır. 21 kubbesi vardır. Yarı yarıya dolmuştur. 1125 yılında İkinci Yuannis Kom-nenos'un karısı Erini tarafından kilise ile birlikte yapılmıştır.

20 — Mangana Sarnıcı. Vaktiyle Saraylar sırasında bahsi geçen ve Birinci Vasilyus tarafından yapılmış olan Mangana Sarayının sarnıcıdır. Hâlen sütun başlıklarınakadar toprakla dolmuştur.

21 — Aya Yörgi Sarnıcı. Mangana Sarayının 120 metre kuzeyinde ve Sarayburnu yönünde tren hattı duvarının yanındadır. Uzunluğu

ruosmaniye caddesinde, bu caddenin sonuna doğru ve sol taraftadır. Hangi devirde ve kimin tarafından yapıldığı meçhuldür.

24 — Ebuulus sarnıçları. Topkapı Sarayının birinci kapısı olan Babı Hümayun'dan girilip sağa sapılırsa^ yokuşun başında dört sarnıçtan mürekkep bir gurup vardır. Burası, Birinci Kostantin ile birlikte İstan-bula gelen senatörlerden: Ebuulus-un konağının sarnıçlarıdır. Bu gün üçü kalmıştır. Biri, yolun alfanda, • öbür ikisi yokusun solundadır. 25 — Aynı yoldan daha aşağısında

lup üç sıra hâlinde dokuz mennej sütunu vardır.

29 — Demirkapı'nın kuzeyinde surlarla Yeteren yolunun arasında İstanbul'un en eski devrine ait bir sarnıç vardır.

Kemerler

İstanbula şehir dışından su getiren kemerler ise şunlardır:

yamacındaki 126 metrelik kısım ise, tam kavisli 12 kemerden mürekkeptir.

İğrikeroer, Belgrad ormanındaki büyük bendin suyunu Burgaz'daki baş haddehane vasıtasıyla Ayasof-ya'daki makseme kadar ulaştırmaktadır. Onuncu yüzyılda yapılmış, fetihten sonra Türkler tarafın dan yeniden yapılcasına onarılmıştır.

Baş havuz, Belgrad ormanından gelen bütün suların biriktiği ve ya bancı maddelerinin çöktüğü yuvarlak, büyük bir havuzdur, ikinci Osman havuzu diye de anılmıştır. Yapıldığı devir belli olmamakla beraber, Andronikos Komnenos (1183 —1185) devrinde tamir edildiği bilinmektedir.

2 — Uzun kemer. Burgaz köyünün birbuçuk ülometre kuzey batısında her biri 48 ve 50 sivri kavisli gözlü, iki sıradan mürekkeptir. Uzunluğu 716, yüksekliği 26 metredir. Kanunî Sultan Süleyman Han zamanında Mimar Sinan tarafından yapılmış olup Belgrad ormanındaki Ayvat bendinin sulandı Burgaz'daki baş havuz vasıtasıyla Ayasofya-ya kadar ulaştırır.

BAHÇEKÖY BENDİ

3 — Bahçeköy bendi Büyükdertdeki Bahçeköy'ün bir kilometre güneyinde olup sivri kavisli bir sıtfkemerden mürekkeptir. Bunlarınaltında ise, yalnız

yolun geçmesinemahsus bir kemer vardır. Uzunluğu 409 metre, yüksekliği 27 metredir. Belgrad ormanından Beyoğlutarafına su taşırdı. Birinci Mahmut(1731—1755) devrinde yapılmıştır.

- 4 — Bozdoğan kemeri, imparator Valans (364—378) zamanındayapıldığı için Valans kemeri diyede anılır. Valans, bunu yapmak i-çin Kalkedonya (Kadıköy) nm surlarını yıktırıp malzeme olarak kullanmıştır. Fatih civarına kadar gelen suların irtifainı -düşürmedeneski Senato Sarayına ulaştırmakmaksadiyle yapılmıştır. Bu kemer,Herakliyas (610 — 641) zamanındaAvarlar tarafından tahrip olunmuş ve Dördüncü Kostantin (741— 775) tarafından 760 yılında tamir edilmiştir. Kanunî zamanındabaştan başa onanıp yenilenmiştir. Eskiden uzunluğu bir kiîomet

reden fazla oîup bir ucu Beyazıt meydanındaki eski Senato Sarayının önüne kadar varır ve burada, şimdi toprakla dolmuş bulunan Emfeum Maksimum adlı hazneye su getirirdi. Şimdiki uzunluğu 625 metre, en yüksek yeri ise 18.5 metredir. Boydan boya iki sıra kemer den mürekkep iken doğu tarafının bir kısmı Şehzadebaşı camiinin gö rülebilmesi için yıkılmıştır.

- 5 — Cebeci köyü kemeri Burgaz'm yedi kilometre güneyindeve Cebeci köyünün bir buçuk kilometre doğusundadır. Birinci Jüstinyanus (527 — 565) tarafından yapıtırılmıştır. Alibey deresine dokulen bir dere kolunun üzerinde-

r. Sekizi aşağıda ve on biri yukarıda olmak üzere iki sıra gözlüdür, Uzunluğu 170, yüksekliği 32 metredir. Harap bir halde iken Mimar Sinan tarafından onarılmıştır.

- 6 — Kavasköyü kemeri Edirne-kapı'sından 7 kilometre mesafede,Kavasköyü civarındadır. İstanbul-un alınmasından kısa zaman sonrayapılmıştır. Kaplama taşları birbirine demir kancalarla bağlı olup a-ralarında harç yoktur. İstanbul'unen eski Türk yapılarından biridir.

•:-:WSpYff^SSf<:J8

HSiSsS?^»^^

KEMER: Burgaz'm beş kilometre güney batısında Alibey (Eski Sidaris) deresinin üzerinde in. şa edilmiştir- Orta yerinden sivri kavisli dört büyük kemer vardır .ve iki katlıdır. Ucunda kemerler ufair.

!0, genişliği yer yer 12—22 met-•e. arası olup 16 kubbe ile örtülü-iür. ~ Burası Kostantin Monoma-aos (1042 — 1053) tarafından aynı ıdı taşıyan kilise ile birlikte yaptı nimış olup bu mabedin sarnıcıdır.

- 22 — îmrahor sarnıcı: İmrahorcamii (Eski Aya Yani Stüdyon kilisesi) nin güneyindeki bahçeniniçindedir. Birinci Leon zamanında463 yılında bu mâbedle birlikte o-nun sarnıcı olmak üzere yapılmıştır.

- 23 — Nuruosmaniye sarnıcı. Nu-

bostamn altındaki sarnıç. Ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı belli değildir.

26 — Daha aşağıda eski Gülhane Hastanesinin „ altındaki sarnıç. Bunun da devri meçhuldür.

27 — Gülhaneden Sarayburnuna giden yolda ve bir binanın altında 7 sütunlu güzel bir sarnıç vardır. Devri ve yaparı bilinmemektedir.

28 — Yine bu caddede ve eski Gülhane Hastanesinden Sarayburnuna 60 metre mesafede solda vaktiyle Baruthane olarak kullanılan sarnıç. Sekizinci yüzyıla ait o-

1 — İğrikemer. Bu kemer, Bur-gaz vadisinin içinde ve aynı adı taşıyan köyün bir buçuk kilometre güneyinde Kâğıthane (Barbizes; deresinin üzerinde inşa edilmiştir Geniş acı şeklinde olup 126 ve 216 metre uzunluğunda iki kısımdır mürekkeptir. İkinci kısım, dereyi üç katlı dizisiyle aşmaktadır. Alt katında sivri kavisli ve dört kemeri, ortada ve yukarıda da tam kavisli 10 ve 21 kemeri vardır. Genel , yüksekliği 35 metre, kalınlığı aşağıda 6.5 ve yukarıda 3.5 metredir. Görünüşü çok güzeldir. Tepenin üst

tür KEMEK: Bu kemer, Bur-gaz vadisinin içinde ve aynı adı taşıyan köyün bir buçuk kilometre güneyinde Kâğıthane (Barbizes) deresinin üzerinde inşa edilmiştir. 126 ile 216 metre uzunluğunda iki kısımdır.

106

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ,

KESİMLİ BÜYÜK -İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

107

MUALLÂK KEMER

7 — Muallâk kemer. Burgaz'ın beş kilometre güney batısında Ali-bey (Eski Sıdaris) deresinin üzerinde inşa edilmiştir. Orta yerinde sivri kavisli dört büyük kemerli iki kattan mürekkep olup her ucundaki daha küçük kemerlerle nihayet bulmaktadır. Alt sıra kemerlerin açıklığı 16.4 metre, üsttekilerin 13.4 metredir. Cepeden 12 metrelik payandalarla takviye edilmiş bulunan orta kısmında, beş adet fil

seminden Ayasofya makamına ve Narlıkapıya giden yollardır. Ayrıca, açık sarnıçlardan kapalı sarnıçlara ve buralardan bazı çeşmelere giden bir çok ikinci derecede su yolları vardı.

Bendier

Bend, baraj demektir. Vaktiyle Bizans imparatorları ve sonra Osmanlı hükümdarları tarafından

Sırp esirlerini burada iskân ettiği için zamanla Belgrad köyü adını al mistir. Köyün Andronikos Komne-nos (1183 — 1185) tarafından kurulduğu bilinmektedir.

Bu yedi bendin adı, Ayvat bendi, Büyük bend, Paşa Deresi bendi veya Küçük bend, Karanlık Topuz bendi, Kirazlı bend, Sultan Mahmut bendi, Valde bendi'dir.

Bendlerin ilk inşasının Birinci Kostantin zamanında olduğu tahmin edilmektedir. Bunlar, Andronikos Komnenos tarafından tâmi ve ıslah edilmiş, Türk devrinde ise, daha mükemmel hâle getirilmiş ve yenileri de yapılmıştır.

___» »İTO* um 11'l l'* lllirargg&S^gBgggBSSdSSİ!

ÜZÜN KEMEE: Burg-az köyünün bir buçuk kilometre Kuzey Batısında her biri 48 ve 50 sivri kavisli gözlü, |™ id »ıradan ibarettir. Uzunluğu 716, yükseldiği 26 metredir. Bendinin Sulan Ayasofya>a kadar ulaşırdı.^

gehrin ^dışında, Belgrad ormanlarında İstanbula taşınacak ,suların birikmesi için .bir çok bendler yapılmıştır. Bunlar, hâlâ durmakta ve vazife görmektedir. Bendler'de-ki sular şehre evvelce söylemiş olduğumuz gibi, ya yeraltı su yolları veya kemerlerle ulaştırılırdı. Bendler, aynı zamanda burada top lanan suların" tortularının çöküp te mizlenmesine yarardı. Bendler, ye di tanedir ve hepsi Belgrad köyü ci varındadır. Bu köyün adı Bizans zamanında Petra idi. Kanunî Bel-, gradı fethettikten sonra bir kısım

Şimdi, bu bendleri sıra île görelim: ;

1 — Ayvat bendi: Burgaz'ın j'edi kilometre kuzeyindeki Ayvat dere si üzerinde kurulmuştur. 1766 yılında " Üçüncü Mustafa tarafından inşa edilmiştir. Beyaz mermerle kaplıdır.

BÜYÜK BEND

2 —Büyük bend: Beîgrad köyünün bir kilometre kuzeyindeki bu bend, Birinci Kosiantin devrine ait

ayağı üzerine birbirinin üstüne ya pümiş üçer iemer açılmıştır. Uzun uığu 265, yüksekliği 35 metredir. Bunun taşıdığı sular, Burgaz'da birleşen Uzun ve İğri kemerlerden gelir. Birinci Jüsünyanus (527 — 565) devrinin sonlarında -yapılmış %***** Andronikos Komnenos U183 — 1185) tarafından onanmış

8 — Güzelce kemer, Maglova *e™«rı ve Müderris kemeri Üçü öe Mimar Sinan yapısıdır." -

Yeraltı su yollarına gelince, bunuma en- -mühimleri İğrikapı mak-

BESİMLf BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

tır. Andronikos Komnenos tarafından yenilenmiş olduğu gibi, Fatih, Kanunî, Birinci Manmut ve Birinci Afadülhamid devirlerinde onarılmış tır. Birinci Mahmut devrindeki onarımı 1747 ve Birinci Abdülhamid devrindeki 1785 yılına rastlar. Sulan, Burgaz'daki Eğri kemer ve îğ-rikapı'daki maksem vasıtasıyla A-yasofya maksemine ulaşırdı.

3 — Paşa deresi bendi (Küçük bend): Büyük bendin üç kilometre batısında ve Belgrad ormanının i-

nün 2500 metr& güneyinde ve Büyük bendin doğusundadır. Ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir .

- 6 — Sultan Mahmut bendi: Bah-çeköy'ün üst tarafında ve aynı adla anılan derenin doğu kısmının ü-zerindedir, 88 metre uzunluğunda muhteşem bir benddir. • Bizans devrinde burada bulunmuş ve yok olmuş bir bendin yerine Birinci Mahmut zamanında 1731 yılında yapılmış ve Birinci-Abdülhamid devrin-

mın da suları aynı kemerle Beyoğlu ve Boğaziçi tarafına gider.

Ayazmaior

Ayazmalar, kutsal *su* pınarlarıdır. Yunan mitolojisinde pınarların civarında bir takım ilâhların ve ps

g^SSSmSS-*^

«" ^S-SMr^^^tVftYfi-' ^lfe^^ —

«VLAKERNA AV AZMASININ BİZANS DEVRİNDEKİ HALİ: Vlakerna Sarayında bulunan Aya Sos kilisesinde Akutsal bir havuz ve bir ayazma vardı. Her yıl 15 Afustos'ta Meryem'in gömleği ziyaret edildikten sonra, Impara, tor mukaddes havuza üç kere daldı. Ayazmanın suyu ise Aya Fotinos kilisesinin duvarına mermerden hâkoiummus Hazreti Meryem'in resminin elleri hizasından sızarak gelirdi, Yukarıdaki resim, ayazmanın eski haüni gösteriyor.

kismekî: Büyukdere'deki Baaçeköy'ün bir kilometre güneyinde, sivri kavisli bir sıra kemer. den ibaret Bahçeköy bendi vardır. Bu bendin altında, yalnız yolun geçmesine mahsus bir kemer bulunur. Beigrad ormanından Beyoğlu tarafına su taşıyan bu kemer Birinci Mahmut (1731-1755) devrinde yapılmıştır.

cindedir. Bizans devrinden kalmadır. Hangi imparator tarafından ya pıldığı belli değildir.

4 — Karanlık Topuz bendi: Belgrad köyünün 1200 metre kuzeyin-dedir. Birinci Kostantin zamanında yapıldığı tahmin olunmaktadırBu' da Andronikos Komnenos. Fatih, Kanunî. Birinci Mahmut ve Brinci Abdülhamid devirlerinde tâmir edilmiştir Suyu. aynı vol il-Ayasofya m?ksemine gelir

5 — Kirazlı bend: Belgrad köyü ti-

de 1784 yılında onarılmıştır. Beyaz mermer kaplıdır. Sulan Sultan Mahmut kemeri vasıtasıyla Beyoğlu tarafına ve Boğaziçi köylerine gider

7 — Valde bendi: Sultan Mahmut bendine bitişik olan dereni' üzerinde ve Bahçeköy'ün bur kilo metre kuzeyindedir. Eski bir Bi '.ans Dendinin yerinde Üçüncü Se oin annesi Mihrisah Valde Sulstı tarafından 1796 yılında tanıprner mermerden inşa olunmuştur. Bu-

rilerîn bulunduğu sanılır ve buralarda tapınaklar yapıldı. Bu inanışlar hristiyanlığa ve bilhassa O; todoksluğa aynen geçmiş bulunmak tadır. Bu yüzden bir çok pınarlar? kutsal bir mâna verilmiş ve. bunla; Ayazma diy* anılmıştır. Rumlar, ayazma sularının insana taze hayal /erdiğine, hastalıklardan koruduğuna inanırlar ve bunları dinî tö-•en konusu yaparlardı. Bu yüzden bir kısmı, meşhur ziyaret yerleri hâline gelmiştir. Hemen, her kili-

senin Hazreti isa'ya, Hazreti Meryem'e veya hristiyan azizlerine ithaf edilmiş ayazmaları vardı.

Biz, Bizans'taki namlı ayazmaları «aymakla yetineceğiz:

1 — Aya Terapon ayazması:

Sultanahmet'ten inen cadde, A-lay Köşkünün önünde bir • dik açı şeklinde sağa ve saray surlarını takip ederek tekrar dik açı şeklin-c?r «ola döner, ikinci dönüşün bulunduğu köşede, vaktiyle Salkım söğüt veya Aydınoğlu Dergâhı diye anılan Sabânı tarikatine ait bir tekke vardı. Bu iki viraj arasında ve ikinci viraja yakın yerde saray surlarına bitişik bir evin içinde ise bu ayazma mevcuttur.

Aya Terapon, Kıbrıslı bir hristiyan azizidir. Yortusu on dört Mayıs sa rastlar. Kıbns'da gömülmüş ve orada uzun müddet kaldıktan sonra sözde bnpğün hayali bir hristi-yana görünmüş ve Endülüs Arapla nnın £âs?yı işgal edeceğini haber vererek kendisinin istanbul'a nak-

r

lini emretmiş, bu isteği yerine getirilmiş ve Bizansa gelir gelmez gö müleceği yerden bir su fıskırmış. Bu yüzden bu su, büyük bir şifa hassasını haizmiş.

Burası, bir şahsın malı iken 1895 yılında satın alınıp İkinci Abdülhamid tarafından Fener Patrik hanesine verilmiştir. Hristiyanlar tarafından hâlâ en fazla ziyaret e-dilen bir ayazmadır. Çok yazık ki bu gibi hurafalara

kapılmış bâzı Müslümanlar tarafından da ziyaret edildiği ve suyundan şifa -umulduğu görülmektedir.

BALIKLI AYAZMASI

2 — Balıklı (Pigi) Ayazması: Si livrikapı {Pegana Pili) nın dışında ve bu kapıya iki yüz metre u-iaklıktaki Balıklı kilisesinin içindedir. İlk önce Birinci Leon (457 — 474) bunu örten küçük bir mâ-bed yapmış ve Hazreti Meryem'e

ithaf etmişti. Burası, boyu eninden iki misli küçük bir kilise idi. Birinci Jüstinyanus (527—565) av için civarda dolaşırken kalabalık bir kadın kafilesinin -küçük bir mâ-bedden çıktıklarını görerek burasının ne olduğunu kendilerinden sordu. Onlar da şifa veren Hazreti Meryem Ayazması olduğunu söylediler. İmparator, bunun üzerine Ayasofya'nın inşasından artan mal zeme ile üstüne güzel bir kilise yaptırdı. Kubbe ile örtülü ve ayazmayı kapsayan ilk mâbed, bunun ortasında kaldı. Buraya, kiliseden bir merdivenle inilirdi. Binanın etrafında dört revak vardı. İki doğudan batıya ve yukarıya doğru u-zanır, uçları bir yere dayanmazdı. Kuzeyden güneye doğru olan öbür ikisi ise, yanlarındaki duvarlara dayanırlardı. Eevakların üstü yuvarlak ve daire şeklinde olup pencerelerinden kiliseye ve ayazmaya bol miktarda ışık girerdi. Binanın üstü de yuvarlak bir kubbe ile ör

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ **KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ**

111

tülüydü. Kubbe yaldızlı ve moza-yıklı idi. Kilisenin duvarları be-vaz mermerle kaplıydı. Ayazma, kilisenin tam ortasına rastlardı. Dörtköşe ve mermer kaplıydı. Su, oldukça derin bir kurnanın içine akar ve kurnanın deliklerinden fış kırırdı. Bu kurnaya iki taraflı merdivenden inilirdi. Büyük kilise de dikdörtgen şeklinde olup batı tarafında bir son cemaat yeri, güneyin de bir mihrab, doğu ve batısında kemerli birer sıra sütun vardı.

PİGİ KİLİSE VE AYAZMASI

Kilise, daha sonra Beşinci Konstantin (780—797), Birinci Vasilyus (767—856) ve Altıncı Leon (886— 912) tarafından onarılmıştır. Birinci* Romanos Lekapenos (920 — 944) zamanında Bulgar Kralı Simeon Rum ordusunu Pigi diye anılan bu

" ovada yendikten sonra bu kiliseyi ve burada bulunan Pigea adlı köşkü yerle bir etmiştir. Kilise, sonradan yine yapılmış, İkinci Murad (1421 — 1451) in Bizans muhasarası sırasında, yani 1422 yılında oldukça zarar görmüştür. İstanbul'un Türkler tarafından fethi sırasında ise,

tamamen harap oldu. Pigi kilise ve ayazması İkinci Mahmucfun izni üzerine 1833 yılında yeniden yapılmıştır.

Her yıl, Paskalyayı takip eden Cuma günü Rumlar buraya ziyaret etmek için akın ederler. Bizanslılar devrinde bu tören pek parlak şekilde olurdu. Resmî adı Zoodokos Pigi idi. İmparator, muhteşem bir alayla Büyük Sarayın Halki kapısından çıkar Ogüsteon meydanı, Kostantin meydanı, Makros Embo-los (Uzunçarşı), Artopolya (Ekmek çiler çarşısı), Torum Tavri (Beyazıt meydanı), Eiladelfiyum (Direk-

lerarası), Amastriyanon (Şehzade-başı), Forum Bovis (Aksaray meydanı), Eksakiyonyon (Altımermer) yolu'la Silivrikapı ile Mevlevihane tapısı ve dördüncü - beşinci kuleler arasında bulunan To Triton veya Sigma kapısından geçerek Balıklıya giderlerdi

Kiliseye varan imparatorlar, mihrabdaki mukaddes tablaya hediyelerini koyarlar ve burada kendilerine mahsus daireye çekilirlerdi, imparator, burada yemek yerken Mavilerle Yeşillerin ileri gelenleri aşağı avluda dururlar ve burada kasideler okurlardı.

Mavilerin kasideleri şöyle başlarlar

— Ey ebedî ırmak, ey kutsal pınar... Biz hristiyanlar seni bulduk, gördük. Pek aziz ve kutsal tanrı anası. Senden durmadan niyaz ediyor ve yalvıyoruz, seni hak ettiğin kadar öğüyoruz.

, - «... », -V «

VLAKEKNA-AYAZMAŞFNIİf-;40.'XIL ÖNCEKİ BALI: Vlakenia Ayazmasında, Hazret! Meryem'in resminin elleri ^hizasından sızarak gelen snyun bir kısmı kutsal havuza, akardı. Bn ayazmanın iki yanında bulunan Aya Sos ve Pa, naiya kjUiseJsrJ-fc^ön zoeyjBBt flejüdk-ye galmz ağama yaddır, Ba ayazmanın suyının İgmek için gök kimse ziyaret eden

112

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİJ"

İSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ ^

113

üzerinde normal büyüklükte yarım bir Hazreti Meryem resmi var di. Sol elinde oğlu Hazreti İsa görülmekteydi. İşte, eski ayazmadaki resim de bu idi. Kırk beş yıl kadar evvel civardaki bir Kum kilise sine nakl olunmuştur. Şimd\ .yalnız ayazmanın ziyaret günlerinde getirilmektedir.

Bu ayazmada Ayos Grigoryos-un kafatası, Ayos Teodosyus'un çe ne kemiği, Ayos Horalambos'un ke mikseri, Aya Asiya Ekseni'nin kaburga kemikleri, Ayos Pandeley-non'un bir kemiği olduğu iddia edilen hristiyanlarca

kutsal bâzı kalın tılar, bir camekan içinde saklanmaktadır. Her birinin hizasında da sahibinin resmi vardır.

4 — Aya Vasil Ayazması: Bu <la Vlakerna'nın içkidedir. Eskiden surların dışında ve Aya Nikola kilisesinin yanında iken, Bulgarların hücumundan endişe eden Beşinci — Ermeni — Leon {813 — 820) ta

Eski Yunanlılar ve Romalılar gibi, Bizanslılar da hamamlara meraklıydılar. İstanbulda bunlardan pek çok vardı. Bunlar, eski Yunan tarzında idiler ki, İstanbul'da bu gün mevcut bulunan hamamlar da , böyledir. Roma hamamları da aynı şekildedir. Bugün İstanbul'da Bizans devrinden hamam kalmamıştır. Yalnız, mevcut hamamları incelemek, onlara aynen benzeyen Bizans hamamları hakkında bir fikir edinmeğe.kâfi .gelir.

Eski bir Bizans haraanu hskkılar da şu tarifi biliyoruz: Giriş kısmı yüksektir. Buraya genişçe bir merdivenle çıkılır. Kapıdan girilince hademelere mahsus

-RUMLARIN ' HAYAT PINARI

Yeşillerin kasidesi ise, şöyle idi:

— Rumların hayat pınarı, tanrıanası olan Meryem... Erguvan içinde doğmuş ve senden taç giymiş o-lan imparatorları güt ve idare et...Senin himayeni istiyor ve rica ediyoruz. Himaye edici olan kanatlarınla bizi kuşat

Kilisenin her tarafı Hazreti İsâ-yı, Hazreti Meryem'in gebelik mü-. cizesini, Hazreti İsa'nın mabede resini takdimini, kör ve sağırın -şifa buluşunu, İsa'nın hristiyan i-namşına göre çarmıha gerilişini ,v.a... anlatan resimlerle süslüydü. Kurnanın üzerinde Hazreti Merye min kucağında Hazreti İsa bulunı.u ğu halde bir kurna içinde tasvir e-diidiği bir resim bulunuyordu. Kur nanın etrafında imparator, .patrik, kadın, erkek, papas, hasta, deli, meczup resimleri de vardı ve buradan şifa almağa geldikleri anlatılıyordu.

Bizans devrindenberi bu havuzun içinde balıklar bulunduğu için Türkler tarafından Balıklı diye anıl mistir. Efsâneye göre ise, Bizans'ın son muhasarası sırasında burada balık kızartan bir papaza İstanbul-lun düştüğü haber verilmiş, o buna kafiye inanmadığı ve Bizans'ı alınmaz farzettığı için haberciye:

— Söylediğin eğer doğru ise, tavadaki şu balıklar canlansın! demiş, bunun üzerine yarı pişmiş balıklar canJanarak tavadan fırlayıphavuza atlamışlar, bu yüzden kırmızı olmuşlar ve bütün kırmızı balıklar bunlardan üremişîer...

Halbuki, yukarıda söylemiş oldu ğumuz gibi, burası daha muhasara sırasında tahrib edilmiştir ve tabiî kırmızı balıkların neslini böyle bir safsataya bağlamak imkânı yoktur

Birinci Mahmut devrinde ve 1732 yılında Sadrazam Kabakulak İbrahim Paşa Altımermer'de bir Ermeni mimara cami yaptırmıştı, Bu münasebetle

Sadrazamın gözüne giren mimar, bundan faydaiana rak Balıklı ayazmasının Ermenilere verilmesini istemişse de, Rumların Padişaha başvurmaları üzerine bundan vazgeçilmiştir. Fetih sırasında harab olan bu kilisenin yıkıntılarından Beyazıt camii yapılır ken yapı malzemesi olarak faydaîa ndmıştır 1833 yılında yeniden yapılırken enkazın temizlenmesi sıra smda eski *Piçi* küfesinin zemini tuğla ile örtülü cümle kapısının ö-

nündeki meydan ve kilisenin beyaz mermerden cümle kapısının ka lıntıları ortaya çıkmıştır. Bundan sonra Patrik Birinci Kostantinus Rum cemaatinden toplanan para ile eski temeller üzerine bir kilise yapılmış bu sırada iç mâbedle ayaz ma da onarılmıştır.

VLAKERNA 4

AYAZMASI fe"

3 — Vlakerna Ayazması: "j

Vlakerna Sarayında iki kilise yar di. Biri, İmparator Marsiyan - Mar siyanus - (450 — 457) in zeycesi Pulherya (Pulşeri) tarafından/ 451 yılında yapılmış olan Panaiyai öbü rü Birinci Leon (457 — 474) /tarafından yapılmış olan Aya 3öü kiliseleridir. Panaiya kilisesine Hazre ti Meryem'in kefeninin ve Aya Sos kilisesinde gömleğinin saklandığı rivayet edilirdi.

Bu iki kilise arasında irtibat var di. Aya Sos kilisesinde ise, kutsal bir havuz, bir de ayazma mevcuttu. Her yıl on beş Ağustosta Merye-min gömleği ziyaret edildikten son ra imparatorlar mukaddes havuza üç kere dalarlardı. Ayazmanın suyu ise Aya Fotinos kilisesinin duvarına mermerden hâk olunmuş o-lup Vlakerni Tisa diye anılan. Haz reti Meryemin resminin elleri hiza sından sızarak gelirdi. Bu suyun bir kısmı, kutsal havuza da akardı. Bu iki kilisenin ikisi de bugün mevcut olmayıp yalnız ayazma vardır. Bunun, -suyunu içmek ve içi ne para ve saç iğneleri atmak için hâlâ pek çok kimse ziyaret eder.

Hazreti Meryem'in gömleği hakkında İstanbul'da mevcut olmuş bir rivayeti nakledelim. Buna göre, Birinci Leon zamanında Patriçi'-lerden, yâni asillerden Galbiyus ve Kandiyus adlı iki kişi, mukaddes yerleri ziyaret maksadiyle Filistin'e gitmişlerdi. Hazreti İsa'nın memleketi olan Celile (Galile) de Kefernaum şehrine geldikleri zaman Hazreti Meryem'in gömleğinin, tesadüfen evinde geceledikleri bir Yahudi karısının elinde bulunduğunu ve onun tarafından saklan dığını öğrendiler. Gömleğin içinde bulunduğu tahta sandığın ölçüsünü aldıktan sonra Kudüs'e geldiler ve orada ona benzer bir sandık yaptırarak tekrar Kefemaum'a dönerek aynı kadının evinde misafir oldular. Orada bir fırsatını bularak sandıkları değiştirdiler ve sonra gösterdiği konukseverlikten dolayı Yahudi karısına teşekkür ederek

İstanbul yolunu tuttular. Jizansa geldikleri zaman bu emaneti muhafaza için Küçük Mustafapaşa ma hailesinde Havarilerden Petros -Markos kilisesini (Atik Mustafa Paşa camii) yaptırdılar. Bir müddet sonra olayı haber alan Birinci Leon, işte bunun üzerine Vlakerna daki kiliseyi yaptırmış ve gömleği bir mahfaza: içinde olduğu halde o-roya koydurmuştu. Gömleğin bu ki liseye konuşunu anmak üzere her yıl Temmuzun ikinci gününde burada bir tören yapılırdı. Omofari-yon denilen bu gömlek, yekpare ve yünden mamuldü. Birinci Leon, onu erguvan renkli ipek bir bohçaya koymuş, üzerini imparatorluk mühriyle mühürledikten sonra altın ve gümüşten bir sandığa kilit -lemiştir. Bu sandığın içinde pırlanta û bir mahfaza, bunun içinde ikinci bir mahfaza vardı. Bohça, bunun içindeydi

AYA FOTİNOS KİLİSESİ

Bu gömlek, başı ve omuzları örten bir nevi kadın elbisesiydi. İstanbul'un fethine kadar hristiyan hacıları her taraftan bunu ziyarete koşarlardı.

Yukarıda bahsi geçen Aya Fotinos kilisesi, ayrı bir mâbed olmayıp Aya Sos kilisesinin içinde bulunuyordu ve Samiriyeei din şehidi Aya Fotinos'un kemik kalıntıları burada gömülü idi. Bunun üzeri ne küçük bir mâbed yapılmıştır... Devri belli olmıyan bu mabedin ü-zerine de Birinci Leon Aya Sar kilisesini inşa ettirmiş, lâkin onu da yıktırmayıp öylece bırakmıştı. Aya Fotinos'un her yıl yirmi Martta yortusu yapılırdı.

Latinler İstanbulu aldıkları zaman, burasını katolik kilisesine çe virmişlerdi. Sonradan yanmıştır. Hâlen ziyaret edilen ayazmaya bir iki ayak mermer basamakla inilmektedir. İki metre kadar yüksek likte ve bir buçuk metre genişlikte kârgir kemerli bir koridoru vardır. Ayazmanın suyu, bu kemerin elli adım kadar içinde olup mermer bir taşın deliklerinden çıkmaktadır. Bu su, îğrlkapı'dan sızarak gel mektedir. Kârgir giriş yerinin üzerine oturtulmuş beyaz mermer kur nadan su kaplariyle alıp içilir. A-yazmanın karşısında basık tavanlı küçük bir kilise vardır. Eski büyük kilisenin yeri burasıdır. Kapısının sol tarafındaki harabeler ise, Pa-nalva kilisesine aittir. Kurnanın

;pi AYASOFVA'KIN İÇİ: Bizans'ta bir çok yapıları ve bilhassa kiliseleri Yunan mimarisinden ayıran en büyük onların kuTianmanuş oldukları kubbe ve kemerdir. Ayasofya en büyük kubbeli kiliselerdendir.

Harnömler

rafından yapılan sur kısmıyla şehrin içine alınmıştır. Bu ayazma .hâlâ mevcut olmakla beraber, rağbet ve ziyaret edilmemektedir.

5 — Aya Marya Evdiktriya A-yazması: Sekiz yüzlü ve hücreli eski bir kurnanın üzerine oturtulmuşon iki yönlü mermerden bir havuz

' dur. Ayasofya'ya yakındır. Topka-pı Sarayının birinci avlusundan Gülhane'nin önünden Sarayburnu-na giderken sağ koldadır.

6 — Aya Isa Ayazması: Bununsuyu da aynı pınardan gelmekte o-lup öbürünün yakınında, lâkin de-.niz tarafındaki ve eski İncili Köşkün direkleri arasındadır. 1821 *yılma* kadar her Ağustosun altıncı,günü ziyaret olunurdu.

İstanbul ve civarında daha birçok ayazmalar mevcutsa da, biz enmeşhurlarını kaydetmekle yetindik,. -- -- - •'-• •

114

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

r

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

x-ere dahil olunur. Buradan da daha yüksekçe ve aydınlık bir yere geçür. Bunun iki tarafında soyunma yerleri vardır. Ortada, beyaz mermer heykelli iki havuz bulunmaktadır. Biri sağlık tanrısı Hiji'-ve öbürü tıp tanrısı Asklepiyos'a aitti. Buradan daha ılık bir kısma geçilirdi. Buradan da geçilen yer, öbürlerinden daha süslü olan en sı *çak* kısım olup müşteriler burada terler ve kendilerini dellâldara uğ dururlardı. Burasının tavan dahil, her yeri mermerdir. Buna bitişik sıcak su banyosu bulunan bir yer vardır.

Bu gün istanbul hamamlarında bu havuzlar yoktur. Yahut, pek a-zında vardır. Meselâ, Kumkapı Ni~ şanca'smda meşhur Havuzlu Hamam bunlardan biridir.

Bizanslılar, Romalılar gibi hamam îarın birinci kısmına Apoditeriyum, soğukluğa Aîipteriyum ve en sıcak kısma Kaldariyum derlerdi. Külhan kısmı ise, Hipokostos diye anılırdı.

Bizanslılar da, tıpkı Romalılar gibi, hamama sadece temizlenmek i-çin değil, eğlence için de giderlerdi Hamam âlemleri, bilhassa kışınıyapılırdı. İmparatorlar, halk içinbüyük umumî hamamlar inşa ettirmişlerdir. Bunların en meşhuruHipodrom'da Katizma arkasındakiZokisb hamamıydı. Bunu SeptimusSeverus yapmış, Birinci Kostantintamir ettirmiş, Birinci Jüstinyanusdaha da genişletmiştir. Devrindeen çok rağbet edilen hamamlardanbiriydi. Bundan başka, Topkapı Sarayının içinde, eski Güzel Sanatlar Okulunun altındaki kemerler,Arkadyus (395 — 408) hamamlarının kalıntılarıdır. Ayrıca sonradanÇukur Hamam diye meşhur olanhamamın yerinde "Kostantin Hamamı vardı. . Umumî hamamlardanpek meşhur olanlardan biri de, Babıâli civarındaki EvdoksiyaHamamlarıydı. Ayrıca, sarayların -vb .zengin konaklarının mükellef-hamamları vardı. Buralarda yapılan hususî zevk ve şehvet eğlenceleri pekmeşhurdu. .' . -

Bizans'ta bîr çok yapıları ve bilhassa kiliseleri Yunan mimarisinden ayıran en büyük özellik onların kullanmamış -çlduklan -kubbe

sre - " ' ' "

Kubbe, Orta Asya'dan gelir. Bir Türk san'aüdür. İlk kubbeler,, çadırların taklidi olarak ve o şekle benzer şekilde meydana gelmiş ye önce türbelerde kullanılmıştır. Son ralan, mâbed ve saraylarla diğer binalara geçti. 'Hindistan'da,"Iran'- ; -da başka başka .tarzlarda gelişti. İran'dan Mezopotamya'ya), oradan. Suriye, Filistin ve Arap yarım ada sına, bir taraftan da Anadolu'ya . geçip yerleşti. Romalılar, Anadoû-

j görecek ve İrsali- —

larla temas ederek kubbeyi ve aynı asıldan _gelen kemeri öğrendiler. Doğu Roma, bunu büsbütün benim sedi ve bilhassa dinî «serlerde bol bol kullandı. Lâkin, mimarîde Yunan unsurları da terkedilmiş değildi. Böylece, bunların birleşmesinden yeni bir-san'at doğdu. Buna, Bizans mimarîsi denildi. Bunun ilk büyük eseri ise, Ayasofya'dır. Aslında Ayasofya bu mimarînin ilk eseri değildir. Bu, daha ev--yel de denenmiş, ancak .

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

117

116

nin inşasından sonra artık bir stil olarak kabul edilmiş, böylece Aya-sotya kendisinden sonra yapılan Bizans mâbedlerine bir numune ol-'muştur. Daha evvel ise Bizans sanatkârları, eski Yunan ve Roma veyahut Yunan - Roma karmasî eserleri dikkatle taklide çalışırlardı. Kostantin, İstanbul'u yeniden kurduğu vakit şehre hep Yunan ve Roma san'at eserlerini getirmişti. Bunlar, şehrin Lâtin istilâsı çağma (1204 — 1261) kadar kalmış Ve bu sırada çoğu mahvolup gitmiştir.

Romalılarda ilk defa kubbe, İmparator Septimus Severus (193 — 211) devrinde başlamıştır. Sütunların üzerine kemer ise, Diyokles-yan (286 — 305) zamanına kadar

yalnız bir süs oîarak kullanılırdı. Bunu, bir inîaat vasıtası oîarak ev velâ bu Roma İmparatoru Splato Sarayında tatbik ettirmiştir. Roma lılar kubbeyi kilit taşı dedikleri bir taşın, etrafına muntazam ve yontul muş taşları bir daire şeklinde dize rek meydana getirirlerdi. Kubbe sayesinde Yunanlılardan daha büyük ve daha geniş yapılar meydana getirmişlerdi. Bu şekilde yapılmış en meşhur âbideleri, Panteondur. Bizanslılar, ise, daha' da geniş binalar yapabilmek için yapılarını kolları eşit Rum. haçı şeklinde bir plâna göre inşaya başladılar. Haçın ortasında kalan dörtgenin üzeri ne bir pandantif yapılıyor ye kubbe bunun üzerine oturtuluyordu.

rından iskenderiye piskoposu Anas tasyus, hatasını itiraf etti ve bu kabul ' olundu.

~~~ARYUS

mezheb!

Aryus mezhebi, buna rağmen de vam etmişti. Nitekim Konstansiyus da bu mezhebi seçmişti. Yeni bir meclis toplanmış Anastasyüs mahkûm edilmişti. Aryus ise, tam şeref ve itibarı iade edileceği sırada vefat etti. Lâkin,- imparator bu mez hep mensupların himayeye devam ve hâtta İstanbul piskoposluğuna Aryug' mezhebinde bulunan birisini tâyin etti. Ortodoksların o-na, danışmadan seçtikleri piskoposu ise sürdü. 355 yılında topladığı bir mesliste Ortodoksları mahkûm ettirip bir çok tanınmış piskoposları ve hattâ Papa'yı bile sürgüne gönderdi, O zamanlar, batı ve do-

— Bir gün gelecek imparator olacak! diyerek onları isyana teşvik etmelerinden "Yekiniyordu. Bunun için falcılara müracaat e* denleri idama mahkûm ederdi Bu şekilde mahkûm olanlar yere ya-tırılı! ve vücutları demir pençelerle parçalanırdı, imparator, bu ceza» ların uygulanmasında bâzan bizzat hazır bulunurdu. Asilzadelerden bir çok kimseler Apolloh kâhinine başvurup imparatorun ne 'raman öleceğini Sordukları için bu şekilde idama mahkûm edilmişlerdi. Birinci Kostantin 313 yılında Milan fermanını neşrederek ieb'esından istiyenin istediği dîne girebileceğini ilân etmek suretiyle vicdan hür riyetini kurmuş ve hristiyanlık a-leyhindeki takibatı bu suretle dur bby.le.ce mu

AyASOFTA'DA YUKARI MAHFEUN BİR KISMI: 537 yılı Aralık **"* ayının 27 nci günü, son tahribinden takriben kırk gün sonra temel atma töreni yapılan Ayasofya'nın yukarı mahfeli ayn bir güzellik taşır.

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

Tuğla kullanılması ise, kubbelerin yapılmasında büyük bir kolaylık sağladı.". -•_'•- .

Bizanslılar,' inandıkları dine göre günah ve suç sayılan bir çok 'şeyleri yapmaktan, vicdan ve ahlâk kaidelerine pervasızca aykırı davranmaktan hiç çekinmedikleri halde, bir taraftan da sofuluğa meraklıydılar. Bu yüzden, şehir küçük ve büyük kiliselerle dolmuştur. Bunların çoğu şimdi yoktur. Çünkü imparatorlar çok zaman ye ni yapılar yapmak için malzeme o-larak daha eski yapıları kullanıp yoketmişlerdir. Bizans'ın son devirlerinde ise, nüfusu çok azaldığı için şehrin bir çok kısımları gayri meskûn hâle gelmiş ve buralar da kendi hâline terkolunan mâbedler harap olup gitmiştir. Türk fethinden sonra ise, camie çevrilenler a-yakta kalmış, pek çoğu, hristiyan-lar büsbütün azaldığı için cemaat-sizlik yüzünden boş kalmış ve bakımsızlıktan göçüp gitmiştir. Bu-, nün yanında istanbul'un meşhur yangınları da camie çevrilmiş veya çevrilmeyip metruk kalmış pek çok kiliseyi mahvetmiştir. Cemaati"o-lup kilise olarak bırakılanlar ise, zamanımıza kadar kalabilmiştir.

AYASOFYA'NIN YAPILIŞI

6 ncı yüzyılda Bizans'da DevletBaşkanlığı ile ruhanî başkanlık a-rasında henüz bir fark görülmemektedir. Bunu büsbütün perçinlemek isteyen Birinci Jüstinyanus(527 — 565), Ayasofya'yı yaptıрмаğa karar verdi. Bu iş devrinpek meşhur mimarı Tralis'li (Sul-tanhisarı) Antemyus'u memur et-ti.3u kilisenin bulunduğu yerde ilk mabedi Birinci Kostantin şehri inşa ederken yaptırmıştır. Bu bina Roma stilinde ve Barilik, yâniyekpare büyük ve uzunlamasınabir salon şeklinde olup üstü ahşapbur çatı ile örtülüydü. Kostantin'inoğlu Kostansiyus (337 — 361) bunu daha da genişletti. Bu zat eskidine, yâni putperestliğe mensup o-lanlar hakkında ağır zulümler icraederdi. Putperest tapınaklarına gidilmesini ve eski ilâhlara kurbantakdimini yasaklamıştı. Lâkin, batıda buna tamamen muvaffak olamamıştı. Roma mâbedleri, yine eski din mensuplarına açıktı. "Kons-tansiyus, bilhassa istikbali keşif iddiasında bulunan falcılardan korkardı. Çünkü bunların bâzı kimselere; — • • '—

mmmm

f-4-

Ayasoiya binası, aslında 77 metre uzunluğunda ve 71.7 metre genişliğinde bir .dikdörtgen şeklindedir ve on». büyük yer Üe yanlarındaki iki kanattan ibarettir. Orta *kısmı* bir kasnağın Üzerinde kubbe ile örtülüdür

"BİR GÜN GELECEK"

zaffer olduktan sonra bu sefer Hazreti isa'nın mahiyeti hakkında hris uyanlar arasında münakaşalar baş îamış, nihayet iskenderiyeli bir papaz olan Aryus ortaya yeni bir .mezhep koymuştu. Aryus, Hazret! İsa'nın Alîahın emriyle yaratıldığı için ondan üstün ve hattâ ona mü-savî olamayacağı iddia ediyordu.

Aryus, her «nskadar ~Hazreti isa'yı Alîahın cğlûj onunla eşit ve aynı cevherden! olduğunu kabul eden :Mısır piskoposları tarafından afa-roz edildiyse de, Doğu piskoposları bu mezhebi tereddütsüz kabul ettiler. Hrlstiyaniği bulma ve birbirine düşürme tehlikesin! ,ineydana getiren bu durum karşısında Kostantin îznik'te 250 piskoposun" katıldığı ruhanî bir meclis topladı. Bu meclîs, Aryus mezhebini büyük bir çoğunlukla mahkûm ederek Hazreti îsl'nın Alîahın oğlu ve onunla *aynı* cevherden olduğu kararına vardı, Mezhebin büyük taraftarla-

118

_' RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

119

H|Ayasofya'ıun kemerlerinden yanlardan ikisi pencerelerle doludur ve iki sıra sütuna dayanmaktadır. Eksen is. tlkâroetinde, yani doğu ve batı taraflarda bulunan iki büyük kemer birer yarım kubbe meydana getirir.

AYASOFYA.'NIX İÇİ: Ayasofya'mn. kubbesinin çapı Sr'metredir. Yerden kubbenin başladığı kaideye kadal plan yükseklik; 41.3, metre, yerden kabbeala j^feMte Üfi^ ise 5645 BJğteedir. Safeüe âöci kemer ««-^"-«-j«-

ğu kilisesi birbirinden ayrılmamış olduğu için Aryus mezhebinin dışında bulunan bütün hristiyanlar kendüerinfç ortodoks, yâni doğru inamşlı derlerdi

Ancak, Aryus mezhebi Konstan-siyus'un ölümünden sonra rağbetten düşmüş, ondan sonra imparator olan Yulyanus {361 — 363) tın putperestliği canlandırma gayretleri boşa gitmiş, sonunda Ortodoks akidesi üstün gelmiştir.

İşte, bu imparatorun genişleterek onardığı Ayasofya,, imparator Arkadyus zamanında? ve 404 yılında bir yangın sonunda Senato bina siyle birlikte tamamen mahvoldu, Bunun üzerine ikinci Teodosyus tarafından 415 yılında yeniden inşa olundu. Bu binada, 532 yılındaki Nika ihtilâli sırasında yandı, İşte, Birinci Jüstinyanus Ayasofyâ'yij bu ihtilâlin yarattığı tahribatı giderdiği sırada yaptıрмаğa karar verdL_ Bunun, kendi ifadesiyle Haz . reti Âdem'den beri görülmemiş ve görülmiyecek bir kilise olmasını istiyordu. Burası, dünyanın en büyük ve en .güzel mabedi olacak,

gececekti. Bu isteğini gerçekleştirmek için imparatorluğun bütün gelirini harcamağa hazırды. Bu yüz den, meselâ mabedin Arnbon ve Suela denilen mahfelleri için Mısır'm bir yıllık geliri harcanmıştır, İ>aha evvel yapılan binaların arsası yeni proje için küçük geldiğinden ve civar sıkışık evlerle dolu olduğundan evvelâ istimlâk işlerine girişti ve bunun için-büyük paralar harcadı. Geniş imparatorluğun her tarafına dağılmış eski tapı nakların malzemesine!^ de faydalanmayı düşündüğünden meselâ vaktiyle Helyopolis'deki Güneş tapmağından Efes'deki Diyana tapınağına götürülmüş olan kırmızı porfir sütunlardan sekizini buradan aldırttı. Atina, Roma, Baalbek ve Delfi gibi şehirlerdeki tapınaklar Jüstinyanus'un valileri tarafından yağmalanıp ise yarar her şeyi İstanbula -gönderilen bütün . mermer ocakları bu maksat için çalışmağa başladı. Prokonez'in beyaz mermerleri, Ağnboz'un acık yeşil mermerleri, Karya'daki ocakların beyaz ve kırmızı mermerleri, Ce-pn foglan. fük^a'zun Si-^

nada ocaklarındaki damarları peuibe taşlar, Mısır'ın Porfirler, Tesel-ya ve Lakonya'nın yeşil mermerleri durmadan istanbul'a taşındı. Altın, gümüş, fildişi ve ipek stoklar»yapıldı. Onbin amele seferoer edildi *

TEMEL ATMA TÖRENİ

Temel atma töreni, Ayasofya'nın son tahribinden kırk gün sonra yapılmış, meşhur mimarlardan Mi— let'li İzidoros'un da çalışmalara iştirakiyle beş yıl

sonra, 537 yılı A-ralık ayının 27 nci günü açılış töre ni yapılmıştır. Jüstinyanus, yapının nekadar ilerlediğini anlamak için hergün inşaat yerine geliyordu. Bu sırada gerekenlere ihtarlar da bulunmakta, kiminin gayretini, kiminin hamiyetini -tahrik ederdi. Mabedin zemininin altına büyük sarnıçlar kurularak bunların içine toprağın kayalık kısmı üzerine dayanan büyük fil ayakları dikildi. Bu da, zelzeleler sırasında binaya bir. denge ye esneklik «as*

120

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

'RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

121

AYASOFYA'YI SARSAN DEPREM

istanbul'da pek çok hasar yapan **1509 zelzelesi bu mabedi** oldukça

sarsmışsa da, görünürde mühim bir zarara uğramamıştı. Ancak, binanın esas yapılışında hata vardı. Kubbe ağırlığı, meselâ Süleymani-ye ve Sultanahmet camilerinde ol düğü gibi, büyük ayaklarla doğruca yere verilmemiş olduğu için duvarlar daima yan basınç altında idi ier. Bu yüzden dört tarafa açılmak istidadında bulunuyorlardı. Kullanılan esnek malzeme y_e sağ-

birbirinin üstünde iki sıra sütuna dayanmaktadır. Mihrabın bulundu ğu duvar, dışarıdan yuvarlak ve taşkındır. Buna Absid denirdi. Üstü tonozlu olan yanlar, merkez cemaat yerinden her iki tarafa dizilmiş bulunan birer sıra sütun ile ay rılmıştır. Yukarı katta binanın üç tarafım çegeseo» sarmakta. ,olş&

zelede bina sakatlandığından doğu tarafı payandalar ile ~ tahkim e-dilmlştic. Beşinci Yuannîs_ Pabeö-îogps * (1341' — 1391)' devrinde ve İÎJ44' yılında bir'-ze|zele binayı yeni den saEatlâdıysa da, hemen- tamir olundu.

mistir. Fil ayakları, esneme kabiliyeti olan "küm taşından yapıldı du^ varlar ise, her birinde Megalis Ek"-lisyas = Büyült kilise damgası bulunan tuğlalarla örüldü. Kubbe, q zamana^kadâr misli görülmemiş de recede geniş ve yüksekti. Bu kubbe, Rodos'ta özel surette yapılmış ve her birinin üzerinde «Allah yap ti, Allah korur» diye yazılı gayet hafif tuğlalarla örülmüştü

Jüstinyanus açılış törenine gayet güzel atlar koşulmuş olan alay arabasına binerek ve bütün devlet ricali yanında bulunduğu halde geldi. Patrik Menas, kendisini Kral Kapısı denüeri büyük kapıda karşı ladı. İmparator, içeriye girince, mâ bedin ihtişamı karşısında büyük bir heyecana kapıldı. Mihraba doğ, ru atılıp ellerini kubbeye doğru kaldırarak:

"ALLAHA HAMDOLSUN Kî..."

— Allaha hamdoîsun ki beni boy le bir eseri tamamlamağa lâıyk gör dü. Ey Süleyman... Sana üstün gel dim! diye haykırdı.

Bizans mimarı sanatının esasım teşkil eden bu bina, büyük itinalar gördüğü için devrimize kadar gelebilmiştir. Bununla beraber, bil hasa istanbul'un zelzeleleri yüzün den ara sıra tehlikeler gecirmemiş

- değildir. Meselâ, 557-yılında, yâniyapılışından yirmi yıl sonra bir zel

- zeîe yüzünden kubbesi çökmüş ve

- Jüstinyanus tarafından İzidoros'unyeğeni küçük İzidoros'a yenidenyaptırılmıştır.

358 yılmada yer* bir açılış töreni yapıldı. S38 yılında imparator Teo-

^Şf AYASOİfSA'DAKİ MOZAIK-^LEKi Ayasofya'nın sütun baş. hkları ve kemer araian Jüstinyanus îl« zevcesi Teodora'nın amblemlerinin etrafına sarılmış yapraklarla adeta gergef gibi işlenmişti. Zemini fevkalade güzel mozaikler ve çeşitli mermerlerle döşenmişti.

filos (Teofilus) ile Üçüncü Mihael (842 — 867) burasını oymalı tunçtan kanatlı kapılarla süslediîer. Birinci Vasiîyus (867 — 886) ve ikin ci Vasiîyus (975 - 1025) bu mabedi yeniden tamir edip içini mozayık lana süsîediler. Lâtin istilâsı sırasında dış, dehlizin dış, yüzüne ah-fap bir çan kulesi ilâve edildi, îkîn ei Andronikos Pabelogos (1282 — 1328) devrinde 1305 yılındaki zel-

lam harç. fauna yüzyıllar boyunca engel olduysa da, sonunda daimi Basınç yüzünden' malzeme yorgunluğu denilen şey meydana geldi.

Ayasofya, duvarları dışarıya doğru yıkılmak ve kubbesi çökmek, yâni tamamen mahvolmak tehlikesiyle karşılaştı. Durum meydana çıkınca. Kanunî Sultan Süleyman'ın em riyîe Mimar Sinan isi ele alarak mabedi fevkalâde surette -vnarıp in şa hatasından aoğacak tehlikeyi is mamen giderdi. Bunun için hem Jıs görünüşü bozmıyacak, hem at

binayı ayakta tutacak bitişik payandalar kullanmıştır. Nitekim, bundan sonra İstanbul 1592, 1698, 1712, 1718, 1727, 1728, 1763, 1766 1894 ve 1912 yularında hatırı sayılır on zelzele geçirmiş olduğu halde Ayasofya bir şey olmamıştır. K saca, bu mâbed bugün hâlâ mevcu' oluşunu sadece Mimar Sinan'a borçludur.

AYASOFYA'NIN ESKİ HALÎ

1 — Ayasofya (eski hâli) Fatih Sultan Mehîned Haa tâSâfie.dan cş

mie çevrilmeden evvel, Ayasofya-nın önünde geniş bir avlu, avlunun etrafında mermer sütunlara dayanan rev&klar, orta yerde kiliseye gireceklerin el ve ayaklarını yıkadıkları bir havuz ve bunun orta sında arslan ağzından akan bir çeş me vardı. Kilisenin içinde de böyle Küçük bir tekne mevcuttu ve üzerinde «Burada yalnız yüzünüzü değı!1 günahlarınızı da yıkayınız» diye yazılıydı. Rumca olan bu cüm lenin en büyük özelliğı, yüzünden ve tersinden aynı şekilde okunuşuydu.

Bu avluya, biri binanın cephesi yönünde, öbürleri yan taraflarında bulunan ve Ogüsteon meydanına bakan kapılardan girilirdi. Avlunun doğu kenarı dokuz kapıdan Ekso Narteks denilen dış koridora ve buradaki öbür beş kapıdan 60 metre uzunluğunda ve 11 metre genişliğinde Narteks adlı iç koridoru, yâni son cemaat yerine girilirdi. Narteks'in kuzey ve güney uçlarında divanhane şeklinde birer uzun sofa vardı ki, buralara vaktiyle oymalı tunçtan pek muhteşem birer kapı ile geçilirdi. Bunlar, iki ser kanatlı idi. Narteks'den mabedin içine üçer üçer grup hâlinde bulunan dokuz kapıdan girilirdi. Ortadaki grubun ortasındaki kapı, bir zafer takı şeklinde olup impara tor kapısı diye anılırdı.

AYASOFYA'NIN

YAPISI

Bina, aslında 77 metre uzunluğunda ve 11.1 metre genişliğinde bir dikdörtgen şeklindedir ve ortadaki büyük yer ile, yanlardaki iki kanattan mürekkeptir. Orta kısım, 40 penceresi bulunan bir kasnağın üzerindeki büyük kubbe ile örtülüdür. Bunun çapı 31 metredir. Yerden kubbenin başladığı kaideye kadar olan yükseklik 41.1 metre, yerden kubbenin en yüksek noktası ise 56.15 metredir. Bu kubbe, dört büyük fil ayağı ile niha-yetlenen ve yarım daire şeklinde bulunan dört büyük kemerin üzerine döşenmiş askı ile dayanmaktadır. Bu kemerlerden yanlardaki ikisi pencerelerle döşenmiş olup iki sıra sütuna dayanmaktadır. Eksen istikametinde, yâni doğu ve batı taraflarda bulunan iki büyük kemerden her biri geniş birer yarım kubbe meydana getirmektedir. Bunlar, ikisi mihrabın iki tarafında ve ikisi karşı tarafta olmak üzere, Ek-sedra denilen ikişer silindir üzerine oturmaktadır. Bu Eksedra da

İKİNCİ MANUEL PALELOGOS (1391.1425)

kat, vaktiyle kadınlara mahsustu. Sütunların bütün sayısı 108 olup» bunların 40 tanesi aşağıda, 60 tanesi yukarı katta, 8 tanesi en üst kattadır. Yineke denilen bu katta, ki sütunlar, dört kösedeki yarım kubbeleri tutmaktadırlar. Bina, fakülte itibarıyla kubbeli Bazilika {Vasofya« ft mükemmel gymnasium .(

sidir. Bu tarz, evvelce daha küçük binalarda tecrübe edilmişse de, Vasofya'daki genişlik cidden cür'etli bir teşebbüstür. Bu gibi yapılarda esas olan, bir çatı ile örtülmesi-dir. Mimarları, temel yapısından itibaren bunu dikkate alarak çalışmışlar ve muvaffak olmuşlardır. Kemerli temellere dayanan fil ayağları, Bizans harcı denilen bir nevi horasanla yapıştırılmış büyük kum taşlarından yapılmıştı. Bu taşlar, birbirlerine demir kancalarla tutturulmuş oldukları gibi, her biri haddeden geçirilmiş kurşun levhalar üzerine oturtulmuştu. Sütunlara çatlamamaları için tunç çemberler geçirilmişti. İşte, kubbe ağırlığını çeken bunlardı. Yalnız, kubbe fil ayaklarına kemerler ve askılarla

dayandığı için ağırlık doğ raca yere inmiyor ve kısmen duvarlara intikal ederek onları yanla ra itiyordu. İşte, büyük payandalarla Mimar Sinan bu kusuru gide

ren duvarların iki yana açılma teh ilkesini Önlemiş ve yukarıda söylemiş olduğumuz gibi, binanın günü müze ksdar devamını sağlamıştır. Kubbe, 577 yılındaki çöküşünden sonra, onu tekrar yapan mimar Kü cük İzidcros tarafından itiş i azaltmak için 30 kadem kadar yükseltilmiştir. Kubbe, İkinci Vasilyus za manında ve 989 yılındaki zelzelede kısmen harap olmuşsa da bu imparator tarafından Ermeni mimar Mihiraad'a tamir ettirilmiştir.

AYASOFYA'NIN İÇ SÜSLEMELERİ

îc süslemelere gelince, Jüstin-yanus bunların binanın ihtişamına lâıyk olmasını istediğinden bu hususta hiçbir fedakârlıktan kaçınmadı. Sütun başlıkları ve kemer aralan Jüstinyanus ile zevcesi Teo dora'nın amblemlerinin etrafına sa-

rılmış yapraklarla âdeta gergef gibi işlenmişti. Zemine, büyük ustalıkla işlenmiş girift sekil ve çiçek lerle çevrili fevkalâde mozayıklar ve çeşitli renkte kıymetli mermerlerle döşenmişti. Bunların bir kısmı hâlâ yer yer durmaktadır. Duvarlar da böyle mermerlerle kaplanmıştı. Daha yukarılarda, girinti ve oyuklarda, kubbelerde, askılarda bol miktarda mevcut yaldızlı mozayıklar, bütün ihtişamıyla par lardı. Büyük kubbenin - içinde altından yıldızların serpiştirildiği gökyüzünde büyük bir haç resmedilmişti. Kubbenin ortasında «Kut sal ruh» u tasvir eden gümüşten bir güvercin asılı idi. Bu güvercinin içinde de Hazreti İsa'nın vücu duna temsil edilen kutsal hamur saklanırdı. Ötede beride çiçek ve dal işlemeleri, pervaz kenarlarında geometrik şekiller veya dal ve yap rak şekilleri görülürdü. Son cemaat yerinin güney sonundaki gi-

Üf !Oel PAîvAKTEKSKORroORü:AyaSofya'da yapılan büyük dinî törenlerde bazan «bancılar da bu

lunurdu. Bunlar, yakan batta, orta kapının üstündeki kısımda dururlardı. Narteks'in yan tarafındaki ka"

lir stmat duvarlarının içinde merdivensiz olarak dolaş a dolaba yukarı kata çıkılan eîri düzeyler bulunmaktadır

124

giyme törenleri de burada yapılır -a,

ci yüzyılda bir Arap elçilik heyeti burada kabul edilmişti.

Narteks'in yan taraflarındaki kalın isünad d.. 'arlarının içinde mer dîvensiz olarak dolaşa doiâşa yukarı kata çıkan eğri düzeyler vardı. Kadınlar, tahtirevanlar içindo bulundukları halde bunlar vasıta-siye yukarı katta, kendilerine mah. sus olup Yineke denilen kısma çıkarlardı.

Burada, şehrin ileri geleo hanımlarına mahsus işaretlerle tayin edilmiş özel yerler vardı.

.Ayasofya'nın bugün mevcut bu-lunrmyan bir kısım tamamlayıcı teferruatını bâzı seyahatnamelerden

ris.in dış sathının üzerinde, kucağın da çocuk isa'yı tutan Hazreti Meryem'i, kendisine Ayasofya'yı takdim eden Jüstinyanus ile, kurduğu şehri ona hediye eden Birinci Koş tantin arasında gösteren bir moza-yık vardı. Mihrabın üzerinde ve duvarın oyuk teşkû ettiği yerin yu karısında, üzerine gerilen kumaşın altından havarilerden Petro ile Pavlos arasında yine Hazreti Meryem'in resmi bulunan madalyon farkedilirdi. Bu madalyon, Birinci Vasilyus (867 — 886) tarafından konulmuştur, imparator kapısının dış tarafının üstünde ve kornişlerin teşkil ettiği üçgenin içinde bulunan mozayık, bir taht üzerinde oturmuş halde bir kitap okumakta olan Hazreti Meryem'i tasvir etmekte ve kitapta «Ben cihanın barış ve nuruyum» cümlesi okunmak taydı. İki tarafında ise, iki madal-

yon bulunuyordu. Bunların birinde büyük meleklerden MikâîTin yüzü nü, öbürü tahtında oturan Hazreti Meryem'i göstermekteydi Ayak u cunda erguvan renginde kumaşa ve sırmalı elbiselere bürünmüş ve başına inciden taç giymiş bir impa rator, Hazreti İsa'nın huzurunda yerlere kadar secde etmektedir

BULGAR ÖLDÜRÜCÜ

Ayasofya'yı süsleyenlerden birisi de İkinci Vasüyus (975 — 1025) dir. Bu zat, Bulgarok'ton = Bulgar öldürücü ünvanıyla anılır.

Onuncu yüzyılda Bizans'ın batıda en büyük düşmanı Bulgarlardı.. Aslında bir Türk kavmi olan Bulgarlar,- 7 nci yüzyıldan itibaren güneye doğru ilerlemişler, imparator

DÎNÎ TÖRENDE İMPARATORLAR

imparator, mukaddes yere girmek için şimdiki minberin hizasın da bulunan gümüş parmaklıktan içeri girerken üstünde haç bulunan kapısını öperdi.

Büj'ük dinî törenlerde bâzan yabancılar da bulunurlardı. Bunlar, yukarı katta, orta kapının üstünde ki kısımda dururlardı. Hattâ yedin

f

BİRİNCİ KJANNİS PALEOLOGOS

AYASOFYA'DA YUKARI MAHFELtV DtĞER KISMI

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

luğun birçok şehirlerini ele geçirmişlerdi Bulgarlar, itaatleri altına aldıkları Slavların dil, örf ve âdetlerini faenimsiyerek ve onlarla kısmen karışarak Slâvlaştılar. Kral Bo ris devrinde ve 864 yılında hristi-yanlığa girdiler. Bulgar Kralı Çar, yâni imparator unvanı almış, Pres-lav'da

istanbul sarayına benzer bir saray yaptırmıştı. Seksen yü sonra da Bulgar Kralı Sineon, Papa'dan imparatorluk tacı giymiştir.

Simeon, Bizanslılarla durmadan savaşırdı. 924 yılında İstanbul önle rine kadar ilerledi. Sınırlarını Ro-dop dağlarının güneyine ve Stru-ma nehrine kadar genişletmişti.

İşte, İkinci Vasilyus bunun üzerine Bulgarlara karşı müthiş bir sa vaş açtı. Bulgar Kralı Samuel, baş kentini Ohri gölü kenarındaki Pres be'ye nakletmiş, Tesalya'ya girmiş. Selanik ve Mora'yı tehdide başlamıştı. İkinci Vasilyus bizzat ordularının başına geçerek Bulga-ristana girdi. 999 — 1018 yılları a-rasında gecen savaşlarda Bulgarla rı ezdi. Memleketlerini zaptetti. On beş bin Bulgar esirinin gözlerini o-yarak Çar'a iade etti. Bulgarları itaat altına aldı. Son Bulgar Kralının karısını çocuklariyle birlikte İs tanbula getirdi. Böylece, Avrupa tarafındaki Bizans topraklarını iki misline çıkardı. Bu savaşlarda pek fazla Bulgar öldürdüğü için de Bul garokton lâkabını aldı.

diğer süslemeler""

İşte bu imparator Ayasofya'nın kubbesinin içine alâimüssema üzerine oturmuş Hazreti İsa'nın, askılara dört meleğin, mihrab duvarının girintisine yukarıda bahsettiği miz Petro ile Pavlos arasında Haz reti Meryem'in, yanlardaki büyük kemerlere peygamberlerle hristi-yan ulularının resimlerini yaptırdı. Üçüncü Romanos Argiros (1/128 —1034) Hazreti Meryem ile Hazre ti Yahya arasında Hetimasya'yı yâ ni Semavî Taht'ı gösteren mozayık lar koydurdu. Onuncu Kostantin Monumahos (1042—1054} un zevce si Zoi'nin, Konnenos'lardan bir çoğunun ve Yedinci Yuannis Pabeolo gos'un resimleri ise, mihrab duvarının üstünde bugün Allahın, İslâm Peygamberinin ve ilk dört halifenin adlan yazılı büyük levhaların bulunduğu yerlerde idi.

Dinî törenlerle alâkalı kısımlarda aynı şekilde muhteşem ve süslüydü. Meselâ, kubbenin altında ve ortada bulunan kürsü, gümüş, fü-. dis.1 ve değerli taslarla kakma süs-

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDI^

lemeli idi Mihrabın önüne konulmuş olan-'ve Ikonostaz denilen büyük bölme de, baştan başa yaldızlı gümüşlendi. Bütün kilisede mevcut gümüşün ağırlığı iki tona yakındı. Sık sık gelen belli günlerde ağır ruhanî elbiselerine bürünmüş papazların, hemen her tarafa asılı bu lunan ve mozayıklarla bütün bu değerli eşyanın üzerine ışıklarını serpen yüzlerce kandil ışığının altında dini törenler yapmaları, boy le şeylere pek meraklı bulunan Bi zans halkını âdeta büyülerdi.1 Bu da onlarda, her. yere nazaran bu mâhedde Allaha daha yakın olduk ları ve dualarının her kiliseden çok burada kabul edileceği düşüncesinin doğmasına sebep olmuştu.

AYASOFYA'DA DİNİ TÖRENLER

imparator Kostantin Porfirevye-netos (912 — 959) tarafından yazıl mış bir seremoni kitabı sayesinde imparatorların Ayasofya'ya gelişle ri ve yapılan dinî törenler hakkın-, da geniş bilgi sahibi bulunuyoruz. Onun haber verdiği göre, imparator büyük merasimde avlunun ortasındaki Güzel Kapı'dan girer, orada büyük bir perde ile ayrılmış Metatoriyon denilen özel yerde ba şmdan tacını çıkarır ve kendisini bütün papazlarla birlikte karşılı-yan patriğin elinden tutup orta ka pıdah içeriye girerdi.

Şimdi mihrabın bulunduğu yerde o vakitler Isa kürsüsü denilen bir rahle bulunurdu. Üzerinde kut sal hamur saklanırdı. Şimdiki minber ile hünkâr mahfelinin bulunduğu yerlerdeki ayaklar karşı karşıya on iki sütundan mürekkep bir parmaklıkla ayrılmış olup arka tarafı kutsal yer sayılır ve oraya pa parlarla imparatorlardan başka kimse giremezdi. Bu parmaklığın • sütunlarla ayrılmış her kısmı üzerinde bir hristiyan azizin resmi vardı. Kubbeyf\tutan dört fil ayağı nın mihrab tarafmdakilerden karcıdan karşıya ayrılmış olan yere ise Subea denirdi Burada dua okuyucular ve papaaia bulunurdu. Mabedin ortasına yakın yerde Ambon denilen yüksek ve yuvarlak bir mahfel vardı. Burası, sekiz mermer sütun üstünde duran bir kub be ile örtülüydü. Bu kjiıbbenin Dizerinde yüz libre ağırlığında altın bir haç vardı.

İmparator, Ambon'un öd tarafın da bulunan merdivenin sağındaki-ne sıkarak töreni takip ederdi

127

«ESEVDUI BU

c A

1 — İmparator iskelesi

2 — Mermer Kule

3 — Hristos (Debbedağhane)
kapısı

4 — II. Vasilyos ve L Kostan-
tin Kitabeleri

5 — VII. Yuannis Paleologos
kitabesi

6 — Romanos kitabesi

7 — III. Leon ve V. Kostantin

kitabeleri

8 — Demiryolu

9 — Yedikule

10 — Yıldızlı kapı

11 tt Yedikule kapısı

12 — VII. Yuannis Paleologos

kitabesi

13 — İH. Leon ve V. Kostantin

kitabeleri

14 — VH. Yuannis Paleologos

kitabesi

15 — Belgrad kapısı

16, 17 — Hİ. Leon ve V. Kostantin kitabeleri

18, 19, 20 — VH. Yuannis Paleologos kitabeleri

21 — Silivri kapı

22 — üİ. Leon ve V. Kostantin

kitabeleri

23 — VII. Yuannis Paleologos

kitabesi

24 — Askeri kapı

25 — Sigma

26 — VII. Yuannis Paleologos

kitabesi

27 — Leon, Kostantin ve Erini

kitabeleri

28 — Mevlevihane kapısı

29 — Bir kitabe

30 — üİ. Leon ve V. Kostan-

tin kitabesi

31 — Dördüncü askerî kapı.

32 — Yorgiyas kitabesi

33 — Topkapı
34 — VII. Yuannis Paleologos
35 — Bayrampaşa Deresi
36 — Sulukule kapısı
37 — Mihrabat camii
38 — Edirne kapısı.
39 — Nikola kitabesi
40 — Teodosyus surunun son
kulesi

41 — Tekfur Sarayı
42 — Tekfur Sarayı kapısı
43 — Aya Kalinikis
44 — Manuel Komnenos suru
45 — İğri kapı
46 — ü. Andronikos tarafm-
dan onarılan surun başlangıcı
47 — ü. Andronikus kitabesi
48 — Yiroleinni kapısı
49 — VIL Yuannis kitabesi
50 — İzak Angelos kitabesi
51 — İzak Angelos ve Anemas
kuleleri
52 — Anemas hapishanesi
53 — H. Mihael ve Teofilos ki-
tabeleri
54 — II. Mihael kitabesi
55 — Vlakerna kapısı
56 — V. Leon suru
57 — Herakliyus suru
58 — Aya Nikola kulesi ve „
manos kitabesi
59 — Ksilokerkon kapısı

60 — Teofilos suru

61 — Vlakerna Sarayı.

59

Öğreniyoruz. Onbeşinci yüzyıl baş lannda burasını gören Bouna del Moonte, Ayasofya'nın etrafında sekiz yüz papazın ikametine mahsus hücrelerin artık mevcut olmadığını nakleder

BUGÜN MEVCUT OLMAYAN KISIMLAR

Ayasofya'ma onyedinci yüzyılda yapılmış bir resminde, avluya bakan üç kapının sağ yanında dört-köse bir kule bulunduğu görölmek tedir.

Bâzı yazarlar faunua Venedik Do fu, yâni Devlet Başkanı tarafından üçüncü Mihael's (842-867) hediye edilen çanın asılması için yapıldığı m iddia ederlerse de doğru değil-Bir, Çan, Ayasofya'ya Lâtin impa-

ratorluğu devrinde (1204 — 1261) konulmuş ve bunun için de bugün mevcut bulunmıyan ahşap bir çan kulesi yapılmıştır. Daha evvel Aya Sofya'da dua vakti Hoyusider ile, yâni çok ses çıkaran özel bir tahta ya vurularak ilân edilirdi.

Bugün kaybolan teferruat arasın da şimdiki meydan tarafı yanında eski muvakkithane ile kutsal kuyu ve türbelerin bulunduğu mevkide bulunmuş olan Patrikhane binaları, kütüphane ve vaftiz yeri idi... Bunların hepsi yıkılıp yalnız Birin ci Jüstinyanus devrinde inşa edilmiş olan vaftiz yeri kalmıştır ki ha len Birinci Mustafa'nın ve Sultan İbrahim'in türbesi olan yerdir. Da ha evvel, camiin kandil yağları burada saklanırdı. Bizans devrinde fau radan Ayasofya'nın ikinci katına çıkan bir merdiven vardı ve taş

bir kapı ile yukarı kısma geçilirdi. Bu kapı, Türk fethinden sonra kapatılmıştır. Kutsal kuyudan daha evvel, Bizans saraylarını anlatırken bahsetmiştik. Bunun kutsal sa yılmasına sebep, bileziğinin Hazreti İsa'nın yanından geçerken Samiri-yeli bir kadınla konuştuğu . kuyuya ait bulunduğu inanılmasıydı.

İSTANBUL'UN

FETHİNDEN SONRA

AYASOFYA

1847 yılında, Abdülhamid devrin de yukarıda bahsi geçen taş kapı bulunmuştur. Bu sırada pek harap olmuş bulunan mabedin tamiri iki yıl sürmüştür. Yukarı katta şakullerinden ayrılmış 13 sütun düzeltil

mis, kubbe iki demir çemberle sağ lamlaştırılmıştır." Aynı zamanda .kurşunları değiştirilen kubbeye da yanan dört ağır istinad kemeri bu sırada kaldırılmıştır. Bugün mevcut olan hünkâr mahfelinin yapılması da bu zamana rastlar. Aynı za manda, Ayasofyanın etrafını kapla yan evler bu tamir sırasında yıktırılmıştır.

Yukarı katın . doğu tarafındaki mermer döşeme üzerinde yapılı bir taş vardır. Üzerinde Hanrikus Dan dalo adı okunur. *Su* zat 1205 yılı Haziran ayının birinci günü ölen Haçlı ordusunun başkanı ve Venedik Doju idi ve burada gömülmüştü. Lahdin içindeki zırhlan ve arması. Fatih Sultan Mehmet Han ta Aslından kendi portresini yapmış olan ressam Bellini'ye hediye edilmiştir.

istanbul, 1453 yılı Mayıs 29 ncü Salı günü Türkler tarafından zaptedilir edilmez, Fatih Sultan Mehmed Han Ayasofya'nın camie çevrilrpssini emretmiştir. Bu emri hemen yerine getirilmiş ve Haziranın birinci günü ilk cuma na mazi burada kılınmıştır. Mâbed, ca mi hâline getirildikten -sonra şahıs resimlerini gösteren mozayıklar bozulmadan üzerleri badana ile örtül dü. Haç resimleri kapatıldı. Askıların üstündeki melek resimleri ise, yüzleri büyük yaldızlı levhalar la örtülerek t>ırakıldı. Geometrik şekiller, dal ve yaprak süslemelerine ait mozayıkîar da olduğu gibi kaldı. Ortadaki kürsü, mihrab tarafındaki kutsal bölme ve mihrab ile hristij'an âyinine ait bütün eşya kaldırıldı. Mabedin güney - doğu köşesinde bir minare yapıldı. İkin-

ci Beyazıt tarafından da 1574 yılında batı tarafındaki iki minare ilâve olundu. Kanunî Sultan Süleyman Han, Kabe yönünü gösteren yeni mihrabın iki tarafına Budin-den getirttiği büyük tunç şamdanlar koydurdu. Üçüncü Murad, biri müezzin mahfeli olan mermer mah felleri yaptırdı. Bir .de, Bergama-dan gelmiş olan ve su mermerinden yapılmış bulunan iki büyük küpü koydurdu; Üçüncü Ahmet, bir hünkâr mahfeli ilâve etti.

- AYASOFYA'NIN iÇİNDEKİ YAZILAR

Mabedin içindeki yazılar, Tekne cî zade İbrahim Efendinin, büyük levhalar Hattat Mustafa Rakım E-fendinin eserleridir. Fosati'nin tâ-

128

RESbnJ büyük istanbul ansiklopedisi

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSÎKIX)PEDİSİ

129

sanduka vardır, içinde Kraliçe Sof ya'nın mumyalanmış nâşının bulunduğu söylenir. Bir çok kimseler, buna dokunmağa cesaret edin ce, mabedin içinde büyük bir zelzele ve velvele peyda olduğundan bundan vazgeçilmiştir. Bunun üstünde, küçük sütunların üzerindeki kemerde, bir mermer kitabe i-çinde Kudüs'ün eski kiblesinin res mi-vardır. Mücevherle süslü olan bu resimde tılsım olduğundan kim se dokunmağa cesaret edemez. Terler direk ise, şifa verdiği için binlerce

yıl her geçen parmağını sürdürdüğünden bir delik hâsıl olmuş tur. Kible kapısının kanatları yapılırken Hazreti Nuh'un gemisinin tahtaları kullanılmıştır. Tüccarlar ve kaptanlar ibadetlerini bunun önünde yaparak ellerini sürerler ve Nuh Nebî'nin ruhuna Fatıha o-

mirinden evvel, bu levhaların çerçeveleri dörtköşe idi. Mabedin kuzey tarafında son cemaat yerine ya kın yerde meşhur terleyen direk vardır. Bu dörtköşe direk, mesame leri bulunan bir nevi taştan yapı ıruş olduğu için temelden rutubeti çekmekte ve dışarı vermektedir. Bu yüzden çatlamaması için etrafına pirinç levhalar kaplanmıştır... Yalnız rutubet anlaşılsın diye bu levhalardan birisine bir delik açılmıştır. Buradan parmağını sokan yaşlığı hisseder. Ancak, zamanla bunun göz hastalıklarına şifa verdiği efsânesi yayıldığından herkes

ipKA'RİYE CAMİÎ MOZAIKLERİ: Ka'riye camiinin (Eski Hristo ""/x Sotiros.Hora Manastın) ne zaman yapıldığı belli değildir. Fakat ikin ci Teodosyus (408-450) zamanından evvel mevcut olduğu muhakkaktır.

parmağım sokarak şifa için gözüne sürer olmuştu. Bunun ise her halde sadece göz hastalıklarının yayılmasına faydası vardı. Bu âdet sonradan maalesef Müslümanlara da geçmişti

Bugünkü top kandili koyduran da Üçüncü Ahmet'tir. Daha evvel ortadaki. kandil sekiz kenarlı şekilde olup aynı düzeyde içice üç çenberden mürekkepti Bu çenber-ler, onları köşelerinden birbirine bağlayan ve her noktada birleşen uzun yirmi beş zincirle kubbeye bağlıydı. Kubbedeki alem, ilk defa Sadrazam Spkuü, Mebaet Eaşa ta

rafından konulmuştur.

Mabedin önündeki geniş avlu, bu gün mevcut değildir. Yeni mihrab da, Kabe'ye dönük olsun diye mabede göre biraz güneye eğik olarak konulmuştur. Sağdaki minberin her iki tarafına sonradan Kabe örtüsünden üzerinde âyetler bulunan iki bayrak konuldu. Doğu tarafındaki fil ayaklarının üzerine de aynı örtülerden asıldı. Sağ kanatts bir kütüphane vardır. Birinci Mahmut sarayda bulunan kitapları? kendi kitaplarını birleştirip bum-kurmuştur. Mabedin dördüncü mi naresi, Dördüncü Murat tarafından yaptırılmıştır.

Kubbeye yer yer asılı olan avizelerin demir çubukları Bizans devrinden kalmazdır-
^Top kandilin altında edilen duanın kabul edileceği ne inanılırdı. Yine bir Müslüman inanişına göre, bu kandillerin altın da kırk gün sabah namazı kılan Hızır'ı görürdü. Kubbe'nin üzerinde Nur âyeti yazılı bulunmaktadır.

AYASOFYA'NIN ÇEVRESİ

Ayasofya'nın bitişiğinde ve güney kapısından çıkılınca hemen sol daki kapıdan içeride Osmanlı hükümdarlarına ve şehzadelerine mahsus türbeler vardır. Yolun sağ tarafındakiler, sıra ile şunlardır:

Üçüncü Murad'ın 19 şehzadesinin türbesi.

Üçüncü Murad'ın türbesi.

İkinci Selim'in ve beş şehzade-siyle bâzı sultanların türbesi.

Üçüncü Mehmed'in türbesi.

Eski Vaftiz yerinde, evvelce söylediğimiz gibi, Birinci Mustafa ile Sultan İbrahim yatmaktadırlar.

Ayasofya civarında, İstanbul'un en eski mâbedlerinden olduğu ileri sürülen bir bina daha vardır. So ğukçesme'den Topkapı surlarını ta kip eden yokuş çıkılırsa, üst başta ve tam karşıya gelen yerde bir çeş me görülür. Bu çeşme, kaba işleme li koyu renkte altı adet mermer ve somaki direkli, yedi metre uzunluğunda ve beş metre genişliğinde bir bkıanın duvarına yapılmıştır. Bu eski binanın inşa tarzı gayet ba *sit*, kubbe ve kemerleri basık, sütun başlıkları pek kaba işlemelidir. Zemini dolmuş, sütunların kaideleri toprağa gömülmüştür. Mihrab tarafındaki cephesinin ortasında mihrab gibi duvara girmiş bir kısım ve sağ tarafta küçük bir hücre vardır. Hücre, zemina kadar in- .

meyip bir metre kadar yüksekliktedir. Binanın dış tarafında tuğla ve taştan dört büyük ayak üzerine oturtulmuş üç kemeri vardır. Bir kilisenin son cemaat yerini andıran bu binanın mihrabıyla Ayasofya mihrabı arasında yön farkı da var dır. Güney - doğuya daha dönük durumdadır. Bunun, bir mâbed de ğil de bir sarnıç olmak ihtimali de mevcuttur. Bununla beraber burada bulunan ve Ekonodokya denilen misafirhanenin mabedi de olabilir. Bu misafirhane, Köstantin devrinden kalma olup Birinci Jüs-tinyanus bunun karşısına iki misafirhane daha yaptırmıştır.

Ayssoîya için baştan beri bir çok efsâneler çıkmış ve söylenmiş tir. Bunlar bir kısmı Bizans devrinde, bir kısmı Türk devrinde çıkmış, sonraları hepsi birbirine karışmıştır.

İlk efsâne, binanın yapılışı ile ilgilidir. Buna göre Birinci Jüstinyanus bir gece rüyasında Ayasofya'nın bulunduğu yerde nur yüzlü' bir ihtiyar aziz gördü. Hemen, huzuruna vardı. Azizinin elinde gümüş bir levha vardı. Üzerinde Ayasofya'nın resmi çiziliydi. İmparator bunu görünce vücudu istek ateşiy le yanarak:

- Yarabbi, bu levha bende olsaydı, mabedimi buna göre yaptırırdım, dedi. O sırada aziz, taparatora dönüp gülümsedi ve levhayıuzatarak:
- Al, mabedi bu resme göre yap! dedi Jüstinyanus bunu aldıve azize.
- Mabede ne isim vereyim, diyesordu. O dav

Aya Sofya, cevabını verdi.

İmparator, sabahleyin hemen mimarını çağırttı. Meğer, mimar da ogece azizi rüyasında görmüş ve o-nun kendisine verdiği levhanın ü-zerindeki mâbed resmini uyanınca hemen çizmişti. Mâbed, bunagöre yapıldı ,, ,

AYASOFYA'NIN EFSANELERİ, TILSIMLARI

Sütun başlarında, Ayasofya'da olduğu gibi Jüstinyanus ile Teodora'nın monogramları vardır. Camie çevrilmemiş olduğu için eski hâlini oldukça muhafaza etmiştir. Hat tâ, kubbeyi tutan kemerlerin üstündeki mozayıklar ve .Absîd üzerindeki yanm kubbenin s. içinde .süslemeleri kaînugfir, .

r

j-r. --'

130-

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

hin açıklığı vermesidir. Mabedin güney tarafındaki koridorda bulunan oyuk taşın, Hazreti isa'nın beşiği olduğuna ve içine yatırılan hasta çocuklara şifa verdiğine inanılırdı. Yine bir inanca göre, Hazreti îsâ, doğduğu zaman yıkandığı tekne de bu mâbedde idi ve burada yıkanan çocuklar gülbüz ve sıhhatli olurlardı.

Müslümanlar, Hızır'ın namazları nı Ayasofya'nın top kandili altında kıldıklarına inanırlardı. Onun için, evvelce söylediğimiz gibi, burads kırk sabah namazı kılanın omı göreceği sanılırdı. Hızır, bir derviş kılığında görülürdü. Tanıyan kim se eline sarılırsa her ne isterse olurdu

Osmanlı Padişahlarının- KadirGeceleri Ayasofya camiinde namaz kılmaları âdetti. Bu münasebetle burada büyük bir dinî törenyapılırdı. Bu mâbed, müze olunca rya kadar Kadir Geceleri İstanbul-da en büyük dinî tören, yine burada yapılırdı. Yaz RamazanlarındaPadişahlar sayfiye köşklerindenbirinde bulunsalar, o gece mutlaka Topkapı Sarayına gelip iftarıorada ederek törenle Ayasofya'yagiderlerdi. Topkapı Sarayı terke-dildikten sonra da Padişahlar buan'aneyi devam ettirmişlerdir. Ogün mutlaka bu saraya gelip iftarederler ve yatsı zamam, Ayasofya-ya giderlerdi. Bu iftarlarda bol soğ anlı, pastırmalı, hafif sirke ve şekerli yumurta yenmesi âdetti. Buna, Yumurtay-ı Hümayun denirdi. • .

Yeni bir padişah tahta çıktığı za man Fatih ve Ayasofya camilerinin minarelerinde sala verilmesi âdetti. Sultanahmet camii yapıldık tan sonra bunun minarelerinden de bu vesile ile sala verilmesi âdet oldu. An'aneye göre, tahta yeni cı kan bir padişah," ilk Cuma selâmlığına Ayasofya camiine çıkardı... Sultanahmet camii yapılmadan ev vel, her yıl Mevlûd alt yi Ayasofya'ya yapıbr ve bunda hükümdarlar da hazır bulunurlardı.

Ayasofya, açılış töreni yapılmasından İstanbul'un Türkler tarafından fethine kadar 916 yıl kilise, istanbul'un fethinden sonra ise 481 yıl camî olarak kullanılmış, "1934 yılında müze hâline -getirilmiştir.

AYA ERtNI

Topkapı Sarayının bîrind iapı-sı olan Bâb-ı Hümayun'dan giri» Ünce biraz feride, :«k tarafta s»

«t|| ESKİ ÜASTKÎYA KİLİSESİ: Türkler istanbul'u fethettikten sonra bazı küçük kiliseleri mescit hâline getir. j m. diler. Yukarda, Sancakdar Mescidi diye anılan eski Ciastriya kilisenin yüz yıl önceki hâli görülmektedir.

KÜÇÜK AYASOFYA

Birinci Jüstinyanus tarafından Aya Sergiyus namına yapılmış o-lup Latinler tarafından Serj ve Ba kus adıyla anılırdı. Bunun güneyin de bulunmuş olan Petros ve Pav-los kilisesiyle eş teşkil etmekte idiler. Aynı dış dehlizleri ve müşterek avluları vardı. Bu ikinci mâ bed, bugün mevcut değildir.

Rivayete göre Birinci Anastas-yus (491 — 518) devrinde Birinci Jüstinyanus ile amcası Jüstinyanus imparator aleyhine bir fesat tertiplemeyle itham edilerek idama mahkûm olmuşlardı. Hükümün yerine getirileceği günün gecesinde Anastasyus rüyasında Sergiyus ve Bakus adlı hristiyan azizlerini görmüş ve onlar kendisine bu i-darıdan vazgeçmesini söylemişlerdi. Anastasyus, bu rüyadan onların masum olduğu neticesini çıkartarak flffojnî de serbest bıraktı, tnpa

rator ölünce, ordu ve millet Jüs-tinus'u imparator seçti. O da, 527 yılındaki ölümünden evvel yeğeni Jüstinyanus'u evlâtlığa kabul edip saltanat ortağı ilân etti ve kendisi ölünce Jüstinyanus tek başına imparator kaldı. Kendisini idamdan kurtaran azizleri unutmadığı için de bu kiliseyi onlar namına inşa etti. Mâbed, Bukoleon Sarayının yanında bulunuyordu. Ayasofya'ya benzediği için Küçük Ayasofya diye anılmıştır.

GARÎP BİR OLAY

Burada garip bir olay geçmiştir. " Papa Virjil, doğu ve batı kilisele ri arasındaki ihtilaflı bâzı meseleleri halletmek için 547 yılında İs-tanbula gelmiş bulunuyordu. U-zun müzakereler cereyan etti. Pa-pa'nın ileri sürdüğü hal çaresi, im paratorlar Papa'ların nüfuzu altına sokar mahiyette olduğundan Jüstinyanus tarafında kabul edil

medi.- İstanbul'da uzun müddet kalan Papa'nın halk arasında itibarı artmıştı, imparator, bu duruma son vermek için kendisini zorla Roma'ya göndermeğe karar verdi. Papa,. hayatını tehlikede gördüğü için bu mabede sığındı. Jüstinyanus, bunun üzerine tevkif ve hapsedilmesini emretti. Papa, askerleri görünce, mihrabın sütunlarına tutundu.

Askerler onu ayaklarından, saçlarından ve sakalından ya kalıyarak çektilerse de, ayıramadılar. Nihayet, mihrab yerinden kop tu ve sütunlarla birlikte askerlerin üzerine yıkıldı. Olayı seyreden kalabalık halk kitlesi bunun üzeri ne homurdanmağa başlayınca askerler çekilip gittiler.

Dokuzuncu yüzyılda bu mâbed bir çok zamanlar Lâtinlere verilmiş olduğu için burada katolik â-yini yapılabiliyordu. Bu kilisenin baş papazları içinde en meşhuru, parlak tunçtan bir havuza bakarak kehanette bulunduğu için «Ha vuzlu Falcı» diye anılan Yuannis Hilikas'da,

AVASOFVA VE ÜÇÜNCÜ AHMET ÇEŞMESİ: istanbul, Türkler tarafından alındıktan sonra, Ayasofya ki. < üsesi, cami haline g-etirilerek minareler eklenmiş ve doğu tarafında da, üçüncü Ahmet çeşmesi yapılmıştır, fi

ra son cemaat yerinin dışına bir revak ve bunun doğusuna bir minare ilâve edilmiştir.

Mâbedde, on altısı aşağıda ve on sekizi yukarıda olmak üzere otuz dört sütun vardır. Bu sütunlar birer aralıklı olarak yeşil ve kırmızı mermerdendir. Aşağıdaki sütunların üstünde camii çepeçevre saran

- on iki mısralık bir kitabe vardır» Kitabede, şunlar yazılıdır:

«Başka hükümdarlar, eserleri hiçbir fayda sağlamıyan fânî kimselerin adını tebciil ettikleri halde, bizim imparatorumuz Jüstinyanus pek büyük dindarlığı sebebi, ile şu ulu mabedi büyük kudret sahibi tsâ Mesih'in kulu olan ve imam

SEKİZ FİL AYAĞI

Küçük Ayasofya'nun kubbesi sekiz fil ayağına dayanır. Bu fil ayak lan bir dörtgen içine resmedilmiş bir sekizgenin kenarlarına gelecek şekilde dizilmiştir. Bunların üzerinde çepeçevre bir kat vardır. Kenarları salkım ve üzüm yaprakları ile dantel gibi işlenmiş mermerden dir. Bu mabedin yerimde putperest lik devrinde şarap tanrısı olarak tanına* Bakus adına bîr tapınak vardı. Bir rivayete göre 'kilisenin Bakus adını da taşıması rüya olayından değü de bu yüzdendir... Yukarı katın dış kenarlarında Birinci Jüstinyanus ile zevcesi Teo-dora'yı öğen yazılar vardır.

imparator marvekıtus'ün paraları (582 — «ozy

_.•:..."'. • IV .-. .- - -V ^ - . •

Binanın dış görünüşü kenarları birbirine tam paralel ölmryan bir dörtgendir. Güney tarafında içeri den yuvarlak, dışarıdan köşeli mihrab çıkıntısı, bunun tam karşısında ise son cemaat yeri vardır. İkinci Beyazıt zamanında Hüseyin Ağa

flRmİt

13*

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

tohitis) yazısı okunmaktadır.

Motohitis, İznik'te doğmuştur. Yirmi yaşında iken İstanbul'a geldi Edebiyat ve felsefeye istidadı ve parlak zekâsiyle İkinci Andronikos Pabologos (1228 — 1328) un dikkatini çekerek kendisini devlet hizmetine aldı. Evvelâ, elçiliklerde kullandı. Sonra Hazine Legofeti oldu. Ka'riye'yi tamir ettirisi işte bu sıradadır Sonra Başbakanlığa kadar yükseldi, imparator, ona son derece hürmet ve itimat ederdi. Hat tâ, onun kızı Erini'yi kendi yeğenine aldı.

ZEKİ VE İSTİDATLI BİR BAŞBAKAN

Motohitis zeki ve bilgili olduğu kadar dürüst ve vatan severdi Din kavgalarının ve iç çekişmelerin imparatorluğu bir felâkete sürüklediğini görerek daima üzüntü ve endişe içinde yasardı. İmparatorun dikkatini de daima Türk tehlikesine çekmeğe çalışırdı.

Andronikoos imparator olur olmaz babası olup Bizanslı Latinler den kurtarmış olan Sekizinci Mi-hael Pabologos (1261 — 1282) un doğu ve batı kiliseleri arasında -' kurmağa çalıştığı birliği bozmuş, ;:: Roma ile münasebeti bulunan pat ..-rikler ile birkaç piskoposunu kovmuş - ' tu. İşte bu hal, İstanbul'da bir mezhep hep mücadelesine yol açmıştı. Katolikler Rumlara lanet ediyor, onlar da katoliklere her türlü zulmü reva görüyorlardı. Bir müddet sonra İstanbul dışındaki vilâyetlere şırayan bu mücadele, im-• paratoru şaşkın hâle getirmişti. İstanbul limanı, Venedik ve Cenevizlilerin tehdidi altındaydı. Androni koş, nihayet ikisine birden karşı duramayacağı anlaşıncaya Cenevizlilerle bir ittifak yaptı. Buna karşılık Venedikliler şehirde büyük yangınlar çıkartarak intikam aldılar. Türklere karşı gönderilen en meşhur kumandan Aleksiyus Filan-tropenos muvaffak olamayınca imparator onu cezalandırmağa kalkıştı. Aleksiyus buna askere gerekli erzakın gönderilmemesinin

-sebebi olduğunu ileriye sürerek isyan etti,

" PELEKANOS

ME^AN SAVAŞI

.Bizans için en büyük darbe, evvelce söylemiş olduğumuz gibî, Türklere karşı kaybedilen Maltepe = Pelekanos meydan savaşı oldu. Sonunda bütün Bitinya, yâni Bursa bölgesi kaybedildi. Buna karşı Türkler, Rumeli'deki vilâyetlere dokunmayacaklar ve imparatorla daima dostâne münasebetlerde bulunacaklardı.

Bu savaş, Üçüncü Andronikos P* bologos (1328 — 1341) zamanında geçmiştir. Kendisi, babası İkinci ~-Andronikos'a karşı 1321 yılında isyan etmiş

bu çekişme 1328 yılına kadar sürmüş, sonunda oğul üstün gelerek imparator olmuştur. Bu mücadele sırasında Motohitis daima iki tarafın arasını bulmağa çalışmış da, muvaffak olamamıştır. İki taraf, kat'î bir mücadeleye girişince eski efendisi ihtiyar And-

Eumeühisan, Fatih Sultan Mehmet tarafından istanbul'un fethinden önce kısa bir zamanda yaptırıldığı zaman, yukarıdaki makette de görüleceği üzere, kulelerin üstü k apalı idi. Fakat zamanla bunlar harap oldu ve yıkıldı. Uzun süre kendi haline bırakılan Rumelihisarı bundan bir müddet önce restore edilerek müze haline getirildi.

ne ateş, ne demir ve ne de diğer iş kenceîlerle sarsılmıyan ve Mesih'in aşkına ölümü istihkar ederek kanını dökmek suretiyle ebedî hayata hak kazanan Sergiyus'u tebci ve halkı dindarlığa teşvik için yaptırdı. Bu kutsal zat, gayretli hükümdarımızın devletini himayesi altına alsın ve şefkati büyük olan ve fakirleri beslemekten asla yorulmayan Allah tarafından taç giydirilmiş Teodora'nın kudretini art-farsm.»

Bütün saray erkânı yılda bir ke* re imparatorla birlikte buraya gelerek yapılan büyük dinî törende hazır bulunurlardı. Duvarları mer inerler ve mozayıklar ve yıldızlar la kaplı olan bu kilise, şehrin en, süslü mâbedlerinden birisiydi.

HRÎSTO SÖTİRÎS
HORA* MANASTIRI
(Ka'riye Camii)

Ne zaman yapıldığı belli değil- {Ancak, İkincî Tep4psyt«K(4Q8

— 450) zamanından evvel mevcut . bulunduğu muhakkaktır. Çünkü, vaktiyle Kostantin'in yaptırdığı sur lann dışında bulunduğu halde, son radan Teodosyus surlarının içine alınmıştır. Evvelce şehrin dışında bulunduğu için Hora = Köy manastırı diye anılırdı. Bu isim, sonradan da devam etmiştir, isim, Türkler tarafından köy mânasına olan Karye adına çevrilmiş, la kin zamanla yanlış olarak Ka'riye şekline dönmüştür.

Hristo Sotiris —Hova manastırı, Birinci Jüstinyanus tarafından o-nanılmış ve bu sırada genişletilmiştir. İkinci tamiri îzak Kom-menos (1057—1059) un kız kardeşinin kızı ve Aleksiyus, Kom-nenos (1081 — 1118) un kayın val desi Mariya Oukas tarafından ya pılmış ve bu sırada içi renkli mer merler ve mozayıkîara süslenmiştir,

Lâtin İmparatorluğu devrinde bu, mâbed çok îâîâZ geçisnügür.

Latinler şehri terkettikleri zaman burasını cidden perişan ve acınacak bir halde bırakmışlardı. Hal-' buki, Manuel Komnenos (1143 — 1180) devrinden itibaren impara-, torların Vlokerna Sarayında otur mağa başlamaları Ka'riye'nin ö-nemini ve ihtişamını arttırmıştı.

Şehrin Rumlar tarafından istirdadından sonra ikinci Androniko-las Pabologos (1282 — 1328) devrinde ileri devlet memurlarından; Hazine Legofeti (prensi) büyük âlim Teodoros Metohitis bütün nü-1 fuzunu, vaktini ve servetini bu mabedin tamirine harcamış ve yanma bir kısım ve yeni mozayıkâr ilâve etmiştir. Kendisi de, mihrafal kapısının üzerindeki bir mozayıkta' diz çökmüş bulunduğu ve tahtanda oturan Hazreti îsâ'ya kilisenin bir numunesini takdim etmekte olduğu halde görülmektedir. Altında ise (Binanın koruyucusu Devlet Ha, sinesi Lfigpfeü oları Tepdorpa

AYASOFTA'DA BffîNCJ JUSTÎNSTANUS'ÜN HAZRET! GÖSTEREN MOZAÎK

|ŞATA DUASINI

136

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

KESİMLf BÜYÜK tSTAKBUL ANSİKLOPEDİSİ

137

BİRİNCİ ALEKSIYÜSUN KOMMENOS'UN (J08I — 1118) PARALARI

ronikos'un tarafını tuttu ve genç Andronikos'un vaadlerine iltifat etmedi. Nihayet şehirde ihtiyar imparator aleyhine ihtilâl başlayınca saraya sığındı. 1328 yılı Mayısının 22 sinde imparatorun mu-hafiziannm ihaneti yüzünden genç Andronikos İstanbula girdiği za-

ULUBATLI HASAA KULESİ: Fatih Sul

can Mehmet'in orduları, am istanbul'u fethi sırasında, Ciubatü Hasan ilk defa resimde gördüğünüz surun üstüne çık. *tna.h* ve iik Türk bayrağı nı dikmek şerefini kazan mış, fakat düşman tarafından öldürülmüştü. Her yıl istanbul'un Fethi gününde yapılan törende, bu kuleye Türk bayrağı asılır.

man ilk felâkete uğrayan Motohi-tis oldu. Muhteşem konağı yağma ve tahrip edildi. Kendisi evvelâ hapsedildi, sonra sürgüne gönderildi. Sürgünde uzun müddet ka lıp sonunda affolundu ve îstanbula geldi. Ömrünün kalan kısmını Ka'-riye'de Teoleptos adı altında geçir-

miş ve 13 Mart 1332 tarihinde bu-rada fakir bir halde ölerək iç kapının önünde gömülmüştür.

KİLİSENİN CAMÎ'E ÇEVİRİLMESİ

İstanbulun Türkler tarafından 1453 yılındaki son muhasarası sırasında Hora kilisesi. birdenbire pek büyük önem kazandı. Çünkü, kendi güçlerinden çok bir takım meçhul kuvvetlere güvenmeyi âdet edinmiş olan Bizanslılar, Yuannis Zimiskes (963 — 975) in Ruslara galip gelmesini ve Bulgarların sur lann önünden geri dönmesini bu düşeye konulan Panaiya Evdikit-riyo'nun resmine ait bir keramet saymışlardı. Hazreti Meryem'in bu resmi, Türk fethi sırasında yok olmuştur. Mâbed, surlara yakın olduğu için fetih sırasında ilk hücumu uğrayan yerlerden olmakla bs rafaer, bina olarak fazla tahribata uğramamış, bilhassa meşhur mo-zayıkları hemen olduğu gibi kalmıştır.

Bu mâbed, ikinci Beyazıt (1495— 1511) zamanında Sadrazam Atik Ali Paşa tarafından camie çevrilmiştir. Bu münasebetle mozaikler üzerleri kapatılarak muhafaza olunmuştur. Bunların bir kısm sonradan ve kalanı son zamanlarda sıvalan kaldırılıp meydana çı karılmıştır.

Mâbed, tamamen Bizans tarzındadır. Kubbesi yüksekçe bir kasnağın üzerinde olup kasnakta içerisinde ışık alması için pencereler açılmıştır. İç Norteks, yâni son cemaat yeri olan koridorun üstünde de sağlı sollu iki kubbe vardır.

Burası, ilk yapıya aittir. Buna bitişik dış Norteks ile doğu kısmı Jüstinyanus tarafından ilâve edilmiştir. Doğü kısmının üzerinde ve orta yerde bir kubbe daha mev cuttur. Doğü kısmının güney u-cuna ise, minare ilâve olunmuştur. Batı kısmındaki çıkıntı, ilk yapısına nazaran, yine Birinci Jüs tinyanus zamanında bina gerüşle-tiîrken genişletilmiştir.

Bu mâbed, âdeta bir Bizans sa natı müzesidir. İç duvarları, tıpkı

Ayasofya gibi, belli bir yüksekliğe kadar somaki kaplı ve pek ze rif silmelerle süslüdür. Üst taraflar fevkalâde mozaiklerle kaplıdır. Bilhassa son cemaat yerindç duvar ve kubbelerindekiler cidden emsalsizdir. Mozaiklerin ço ğu Hazreti İsa'nın hayatına aittir. Mozaiklerin ve bir kısıra fresklerin yapıldıkları tarih tam olarak belli değildir. Dördüncü yüzyıldan ondördüncü yüzyıla ka dar olanları vardır. Bu husus, mütehassıslar arasında hâlâ münakaşa konusu olup kesin bir sonuca varılamamıştır.

itL'KAI) İ'EKKESÎ: Eski Aya Lavrendiyos kilisesinin yerinde yapılan Ş«yh SlütaA Tekkesi zamanı bazı tadillere uğramışsa da, aslında Bizans yapısıdır, yukarda Şeyh Murad Tekkesinin yüV yıl önceki fiâli- '

~=-."~== =5 — = 355 — — =3=3—> = =Se=za~S59=5!-* — C9 BT ••• (S S9 «s S9 *•) »««"«»«»—ss-

tSA KAPISI MESCİDİ; Eski Olyos Manastırının 100 yû tmoeye İcadur I»« KapiK'MeBolfli adıyla »nıUrdı, KIÜW»Ö« camiye fievzUen bu

&ieum «mti -bu^ün BWV»t ^d«4üdlr. JbtiBATüÜ:» ÜtMftina»
Sp* »I İBİBÖSİ fe^İ

1,

MİRELEON KİLİSESİ (Bodrum Camii)

Lâleli camiinin önünden denize doğru inen caddede ve sağdan i-kinici sokaktadır. Kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı meçhuldür. Sekizinci yüzyılda yapıldığı bilinmektedir. Mürr-i Safî yağı mânasında olan Mireleon adlı kadınlar manastırının bir kısmı idi. Mürr-i Safî acı bir ağaç zamkı olup eskiden öksürük ve bronşit için kullanılır, aynı zamanda tütüsü yapılırdı.

Düşmanları tarafından Kopro-nimos, yâni Gübrece diye anılan Beşinci Kostantin (741 — 775) bu

ULt'BATLİ HASAN KULESİ: Fatih SıH tan Mehmet'in orduları, ma istanbul'a fethi sırasında, Ulobatli~ Hasan ilk defa resimde gördüğünüz sunin üstüne çık. m«k ve ilk Türk bayrağı at dikmek şerefini kazan mış, fakat düşman tarafından öldürülmüştü, Her yıl istanbul'un Fethi gününde yapılan törende, bu kuleye Türk bayrağı , asılır.

man ilk felâkete uğrayan Motohi-tis oldu. Muhteşem konağı yağma ve tahrip edildi. Kendisi evvelâ hapsedildi, sonra sürgüne gönderildi. Sürgünde uzun müddet ka lıp sonunda affolundu ve İstanbula geldi. Ömrünün kalan kısmım Ka'-riye'de Teoleptos adı altında geçir-

T

138

ronikos'un tarafını tuttu ve genç Andronikos'un vaadlerine iltifat etmedi. Nihayet şehirde ihtiyar imparator aleyhine ihtilâl başlayınca saraya sığındı. 1328 yılı Mayısının 22 sinde imparatorun mu-hafızlarının ihaneti yüzünden genç Andromkos İstanbula girdiği za-

resimli büyük istanbul ansiklopedisi

miş ve 13 Mart 1332 tarihinde burada fakk bir halde ölerək iç kapının önünde gömülmüştür.

KİLİSENİN CAMİ'E ÇEVİRİLMESİ

İstanbulun Türkler tarafından 1453 yılındaki son muhasarası sırasında Hora kilisesi, birdenbire pek büyük önem kazandı. Çünkü, kendi güçlerinden çok bir takım meçhul kuvvetlere güvenmeyi âdet edinmiş olan Bizanslılar, Yuannis Zimiskes (963 — 975) in Ruslara galip gelmesini ve^ Bulgarların sur îarın önünden geri dönmesini bu îiliseye konulan Panaiya Evdikit-riyo'nun resmine ait bir keramet saymışlardı. Hazreti Meryem'in bu resmi, Türk fethi sırasında yok ol muştur. Mâbed, surlara yakın olduğu için fetih sırasında ilk hücumu uğrayan yerlerden olmakla be raber, bina olarak fazla tahribata

uğramamış, bilhassa meşhur mo-zayıklan hemen olduğu gibi kalmıştır.

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

mabede Mireleon yerine alay için Psareleon «Balık kızartma yağı» adını takmış ve buradaki kadınları dağıtmıştı. Buna karşılık İmparator Birinci Romanos Lekapenos (920 — 944) burasını pek mükemmel ve süslü bir şekilde tamir ettirmiş, kendisi, karısı Teodora ve oğlu Kristofos buraya gömülmüşlerdir. İmparator Mavrikiyus (582 — 602) un üç oğlu, İkinci

Romanus (959 — 963) un kız kardeşi, İzak Angelos (1185 — 1195) un karısı ve kızı Mariya ve Yedinci Kostantin (912 — 959) in karısı Elena burada gömülüdür. Şad razam Mesih Paşa tarafından ca-rnie çevrilmiştir. Daha Türk fethinden önce cemaati azaldığı için met

rûk kalmıştı. Bu . münasebetle mü kemmel onarılmış, lâkin 1911 yılındaki yangında bütün mahalle ile birlikte yanmış ve bir daha tamir edilmiyerek o halde kalmıştı. Altında bodrum bulunduğu için İslam mabedine çevrildikten sonra Bodrum camii diye anılmıştır.

İrani Ayos Yakovos kilisesi bu gün mevcut olmayıp bulunduğu yerde 1735 yılında .Hekim oğlu Ali Paşa Camii yapılmıştır.

AYAANASTASYA KİLİSESİ

Bugün mevcut olmayıp yerinde Sokullu Mehmet Paşa Camii ya-

şOTwhfvTTTBıTffQffTr TTrT?^THffrT^ffıı

ŞEVHMUKAD I'KKKESr: Eski Aya Lavrendlyos kilisesinin yerinde yapılan Şeyh MnYad Tekkes* zamanîa j bazı tadillere uğramışsa da, aslında Bizans yapısıdır. Yukarda Şeyh Murad Tekk«sinid yoz yıl öricekf fiâli.

-,5- — — — — -a «a — =s aa ^ — es ö — w = e as « es b» « — «a «• — «b «S «sf
âs *» «S» e* »•* «•• «S «* •*. «* *

140

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

Binaya güney - doğu tarafından bitişik bulunan Parabîesyon adlı küçücük bir kilise ise Mariya tarafından Tarhanyatos'un şerefine yaptırılmıştır. Bunun dış duvarına şöyle baslıyan bir kitabe konmuştu:

bu kilisede Bizans'a yayılmış olan Aryanizm'e karşı Ortodoskluğu müdafaa eden meşhur nutuklarını" söylemiştir. Cami yapılırken, bu kilisenin sütunlarından faydalanıl-aştır,

Aya Andıma Ettfl Kriâü

«M » 4

pılmıştır. Ticarî ve İktisadî İlimler Akademisinin doğu kıyısındaki so kaktan aşağı doğru inilirse, inişin altında ve sol tarafta bulunuyordu Birinci Kostanün devri eserîlerin-dendL Sonradan hristiyan *azizleri* arasına ahnan. Ayos Gregoriyos

AYOS PETROS VE MARKOS KİLİSESİ

(Küçük Mustafapaşa Camii)

458 yılında ve Birinci Leon zamanında asilzadelerden Galbius ve Kandius tarafından Hazreti Mer yem'in Kefernaum'dan getirilen gömleğinin muhafazası için yapılmıştır. Bu macerayı, Ayazmalar bahsinde Vlakerna Ayazma ve Ki-lisesinden 'bahsederken anlatmıştık. .

Bu mabedin biçası, ilk yapılan değildir. Sonradan büyük değişikliğe sebep olan bir tamir görmüşse de, bu tamirin zamanı bilinme mektedir. İç kısmı Yunan haçı şek [indedir. Dışarısı dörtgendir. İçinin dört köşesi asıl orta kısımdan ayrılmıştır. Üç Apsid, yâni kutsal yeri vardı. Kubbesi yıkılmış bulunduğundan fetihten sonra yeniden yapılmıştır. Bu camide Peygamberimizin sehabelerinden Abdullah oğlu Câbir Ensarî gömülüdür. 3u zat, 668 yılında Ebû E-yüb Ensarî ve Ebu Seybe ile birlikte İstanbul muhasarasına katılmak için gelenlerdendir.

SEN POL SAN DOMÎNÎKO

MABEDİ (Arab Camii)

İstanbul'un Araplar tarafından 715 yılındaki muhasarası sırasında Emevîlerden Abdülmelik oğlu Ve-lid'in serdarı Abdullah oğlu Mes-leme tarafından Galata'nın fethi üzerine yapılmıştır. Latinler İstanbul'u almadan evvel, bu cami Rum [arın eline geçmiş bulunuyordu. Lâtin imparatorluğu devrinde ve 1232 yılında Katolik Dominiken ta rikâti mensuplarına verilmiş ve bunlar tarafından Lâtin mimarisine göre tamamiyle yeniden inşa edilip ön tarafına bir de çan kulesi ilâve edilmiştir. Dörtköşe ve sivri çatılı olan bu kule, burası îs lam mabedi olduktan sonra minare olarak kullanılmıştır, istanbul' un Rumlara geçmesine müteakip mâbed Domîmken'îerin elinde b) rakücû. Fetiiitea scnr^ da ögle kaJ

. _1.1.»__ - :x>'jjum»Wir-*T^^W-r^gtHf!ttT^

.__ MANASTIRI: Evvelce Şehremlninde bulunan bu Manastır, Türkîer tarafından me» çit haline getirilmişti ve Kara Ballı Mescit diye anılırdı. Eski Aya Menondra Kilisesi bugün mevcut değildir

1282) un kardeşinin oğlu Mihael Glabas Tarhanyotos ve karısı me-riya Komnenos tarafından 1315 yılında yeni baştan yapılracasına onarıldığı malûmdur. Asıl binanın onikinci yüzyıl başlarında yapılmış olduğu tahmin edilmektedir...

di. Yalnız, çanları kaldırıldı. İkinci Beyazıt devrinde İspanya'da Granada şehrinde çıkarılan Müslümanların bir kısmı buraya gelerek mabede el koydular ve camie çevirdiler. 1913 yılında sapılan tamiri ve büyük kısmının yeniden inşası sırasında döşeme tahtaları kaldırılmış ve Dominikenler zamanından kalma taş döşeme meydana yıkmıştır. Altında gömülü bir çok meşhur kimselerin armalarını taşıyan bu taslar, Eski Eserler Müzesine nakledülmüştür.

Binanın bugünkü durumunda Arab devrinden kalma hiçbir şey yoktur. Latin devrinden ise, genel düzeyi ve minare olarak kullanılan eski çankulesi kalmıştır.

PAMAKARISTOS

KİLİSESİ (Fethiye Camii) '

PAJBOLOGOS HAAEDA>TMA 12 «SI — 1458^ . MOKÖGBAMI

;* " ;.".. •

Besinci tepenin üzerinde Halice hâkini bir noktadadır. Aynı adı taşıyan bir kadın manastırının kilisesiydi. Hangi tarihte yapıldığı kesin olarak belli değilse de imparator Mihhse Ealeologo» .(1261 —

Ş

T

143

marîsi dokuzuncu yüzyıla ait olduğundan bu, onun sonradan tamir olunduğunu ve değişikliğe uğradığını göstermektedir. Orta kısmı kubbeli ve içeriden Bizans haçı şeklindedir. İki narteksi, ayrı devirlere aittir. Mermer kaplamalı çok sanatkâranedir.

AYA ANDREA ENTİ—KRİSİ KİLİSESİ (Koca Mustafapasa Camii)

Mâbed, vaktiyle bir kadın manastırı idi. İmparator Beşinci Kos-

Ifeni İstanbul Belediye Sarayı yapılırken, Bizans zamanından kalma mozaikler bulundu. Fotoğrafta bu mozaiklerden biri görülüyor»

142

«Ey zevcim, nurum, hayat nefe sun... Seni selâmlarım, *iste* sana zevcenin hediyesi...»

İstanbul'un fethinden sonra Patrik seçilen Gennedios için bugünkü Fatih carisinin yerinde bulunan Aya Apostolis kilisesi Patrikhane olarak ayrılmıştı. Ancak, civar tamamen Müslümanlara sakin olduğu için kendisi Mariya Pamakaristos kilisesine çekilmeği tercih etti. Burası, Üçüncü Murad (1574 — 1595) zamanına kadar Patrikhane olarak kaldı. Sonra, Azerbaycan ve Gürcistan'ın fethi dolayısıyla 1578 yılında camie çevrilerek Fethiye adı verildi. Bunun üzerine esasen civarında

yine cemaati kalmamış olaa Patrikhane Baptaki Demetriyos Ksabos ki-

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

min üzerine işlenmiş mozayıkîan çok sanatlıdır. Kubbenin üstünde Hazreti İsa'nın bir elinde İncil, ö-bür eliyle takdis eder dununda bir resmi vardır. Etrafındaki dilimlerin içinde on iki peygamber resmi mevcuttur. İmparator İkinci Aleksi yus Komnenos 1081-1118 ve kızı An na burada gömülüydüler. Anna'nın lahdi, iki başlı kartal ile süslü yekpare mermerdendi. Paleologos hanedanına mensup bir çok kimseler de burada gömülmüşlerdi Buradaki iliş ve daha küçük mabedin sekizinci yüzyılda yapıldığı tahmin olunmaktadır. Asıl binaya ait kısımlar, pek güçlkle farkedilebilir. Buna göre dört fil ayağına dayanan bir kubbesi ve üç kutsal yeri olduğu anlaşılmaktadır. Sonradan

lisesine ve nihayet 1614 yılında Fener'deki şimdiki Ayos Yorgiyos (Aya Yorgi) kilisesine tasındı.

Mariya Pamakristos kilisesi, Bizans devrinin en zengin ve parlak mâbedlerinden biriydi. Burada bu lunan mozayıklar ve resimler meş hürdü. Yalnız kubbeyi tutan fil ayaklan fazla yüksek olduğu için iç kısmı biraz kasvetlidir. Bu mâ-bed, plânının değişikliği ile öbürlerinden ayrılır. İki narteksi vardır. Biri kubbelerle, öbürü manas-tırui kemerîeriyle örtülmüştür... Mikrab kısmı, Türkler tarafından sonradan ilâve olunmuştur. Bitişik kısmın dış süsleri dikkate değer. Bizanslıların tuğlayı süsleme vasıtası olarak kullanmaktaki us-fe aüaaune.- r. Altın ze

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

üç tarafına üç koridor ve -Mariya tarafından güney kısmına dört sü-tunlu ve üç kutsal yerli bir küçük kilise ilâve edilmiştir. Burası, tamamen mozayıklarla süslüydü.

AYA MARİYA

DÎYAKONİSİS KİLİSESİ

(Kalenderhane Camii)

Fetihten sonra camie çevrilen mâhedlerdendir. Eski Filadelfiyum mevkiinin (Direklerarası) baş ta rafında, bugün Süleymaniye camiine giden 'yolun Bozdoğan kemerine yakın 'yerinde ve solunda-dır. İmparator Mavrikiyus (582 — 602) zamanında patrik bulunan Kiryakos tarafından kurulmuştur.

Mavrikiyus, İmparator Tiberyus (578 — 582) un generallerindendi. İmparator, ona kızım vermiş ve kendisine veliahd tayin etmişti. Tiberyus'un ölümüyle onun yerine geçen Mavrikiyus, İran hüküm darı Husrev Perviz ile anlaşarak o tarafta elden çıkan bâzı yerleri geri almış,

Trakya'yı istilâ eden Sîâvlara karşı sefet açmış, bâzan yenmiş, bâzan yenilmişti. Kesin askerî bir zafere ulaşmak için orduda bozulan disiplini iade etmenin şart olduğuna inandığından aldığı tedbirler askerlerin hoşuna gitmemiş, nihayet Avarlara esir düşen on iki bin Bizans askerini kurtarmak için altı bin altın vermediği bahanesiyle başkentte bir ihtilâl kopmuştu. Sonunda adı sanı bilinmiyen Fpkas (602 — 610) adlı bir yüzbaşı Çekmece'de impa ratorluğunu ilân ederek şehre yü rümüş, Mavrikiyus ise Efropys (Kalamış) koyunda tevkif edilerek 27 Ekim 602. tarihinde beş oğlu gözünün önünde öldürüldükten sonra idam olunmuştur. Bunların kesik başları Balorköyünde Kampus denilen yere atılmış ve Fokas in emri üzerine kokuncaya kadar orada bırakılmıştır. Sonra, bâzı hristiyanlar tarafından alınarak ceseÜeriyle birleştirilip Samatya-daki -Aya Yani Stüdyon manastırına (îmrahor Camii) gömülmüştür.

Mabedin •- bugünkü üslûb ve mi

f

144

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ **RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKIX)PEDİSİ**

tantin —Kosiantinos Kopernimos-(741 — 775) kilisedeki resimîert karşı savaş açtığı zaman kendisini alenen takbih eden ve bu yüzden gazaba uğrayan Aya Andrea adına 767 yılında yapılmıştır. Bu-. rası Makedonya sülâlesini kuran Birinci Vasilyus (867 — 886) zamanında tamir edilmiş, Lâtin imparatorluğu devrinde yağmaya, uğrayıp harap olduğundan 1261 yj-lında Mihael Paleologos'un kız kardeşinin kızı Teodora tarafından yeniden onarılmıştır. Mâbed, İkin-^1 ei Beyazıt devrinde Sadrazam Koca Mustafa Paşa'nın^ emriyle 1489 yılında camie çevrilmiştir. Minare lerde kandil yakılması evvelâ Koca Mustafapasa camiinde başlanmış ve sonradan Birinci Ahmet bu u-sulün bütün camilerde uygulanmasını emretmiştir.

Fetihten sonra bâzı ilâveler yapılmış olmakla beraber, bina eski şeklini muhafaza etmiştir. Kubbe, dört büyük fil ayağına dayanır. İki narteksi vardır. Sütun başlıkları pek güzeldir. Kubbe kasnağı

ESKİ SERGJYOS VE BAKUS KJUSESİ (Şinjdiki Küçük Ayasofya)

BUGÜNKÜ FETHİYE CAMİİ

BOĞAZİÇİ'NİN HER TEPEDEN AYRI BİR GÖRÜNÜŞÜ VE GÜZELLİĞİ VARDIR. ŞİİRLERE, KİTAPLARA VE ŞARKILARA KO-Nü

OLAN BU GÜZELLİK, RUMELİHİSARI SIRTLARINDANDA AYSI BİS ÖZELLİK TAŞIB. = - = « ^ = —• ~ =, - =,

sekiz köşeli olup tam kavis kemer li pencereleri vardır. İki yandaki yarım kubbeler, camie çevrilirken ilâve olunmuştur.

Bu mabedin avlusunda meşhur erenlerden Sünbül Efendi'nin tür'esi ve ~bunun karşısında Bizans devrinden kalma İstanbul'un en eski ağacı olan bir servi vardır ki, bugün tamamen kurumuştur. 8ünü'n, İslâmî devirde teşekkül et mis menkıbesini İstanbul'un Türk devrinde ' Sünbül Efendi türbesinden bahsederken anlatacağız.

AYA TEODOSYÂ

KİLİSESİ

(Güj Camii)

cıkılınca

ğa dönülerek ilerlenip yüz elli metre sonra sol taraftaki hamam sokağına ve sonra sağdaki birinci sokağa girilirse bu mabede varılır.

Kiliselerde resim ve heykel bulunmasını yasaklayan İzavri hanedanının kurucusu Üçüncü Leon (717 — 741), Ayasofya'daki Büyük Sarayın tunç kapısının ; üstünde bulunan ve Hazreti İsa'yı temsil eden resmin kaldırılmasını emrettiği vakit indirilmesi için konulan merdivene başlarında Teodosya adlı birisi bulunan birkaç kadın hücum edip merdivenin üzerinde ki sobayı yere düşürerek ölümüne sebep oklular. Bunun üzerine Teo-dosya'yı askerler yakalayıp dayak ve hakaretlerle Forum Bovis'e, yâni Aksaray meydanına kadar sû

rükliyerek orada boğazına bir feog boynuzu saplamak suretiyle idam ettiler. Cesedi ise, bâzı kimseler ta rafından alınıp Deksiyokritos manastırına gömüldü. Üçüncü Leon devletin ve dinin başkam sıfatıy-le evvelâ 726 yılında bir beyanname neşr ile resimlere tapılmasını yasakladı. Çünkü, bunu bir nevi putperestlik saymaktaydı. Kiliselerden resimleri kaldırtmamış, yal nız daha yükseklerle astırarak halkın bunları öpüp tapmasının önünü almıştı, 728 .yılında yayınladığı ikinci bir emirname ile bunları büsbütün kaldırmış, kutsal eşyalara ibadet ve azizlere duayı yasaklamıştı. İstanbul Patriği Ger-manos, bu emirnameyi imzalamı-yarak istifayı tercih etmiştir, ^f;-^

BESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSt

147

dan ümit kesmemiş olan bu halk, geceyi ibadetle geçirdiyse de, ertesi günü şehir tek doğru dinin men supları olan Türk - İslâm mücahitlerinin eline geçti Gaziler, buraya vardıkları zaman halk tarafından kiliseye konmuş güllerle süs lü çelenkler hâlâ duruyordu, iş-te, buraya Gül Camii

denmesinin sebebi budur. Burası, fetihten son ra tersaneye ait âlet ve levazım deposu olarak kullanılmış ve İkinci Selim (1566 — 1574) zamanında bir minare ilâvesiyle cami hâline getirilmiştir. Bu günkü kubbesiyle pencere ve kemerleri Türk devrine aittir. Mâbed, bir hayli yüksektir. Altında cenazelerin gömülmesi için lahid şeklinde bir bodrum vardır. Güney - doğudaki iki pencerenin arasında bulunan pek

146

Resimlerin kiliselere iadesinden sonra, bu yüzden *azaba*, uğrayanlar gibi Teodosya da azizeler arasına alınmış ve adına bu mâbed yapılmıştır. İnşa tarihi tam olarak bilinmemekle beraber, resimlere tek rast tapımağa başlandığı tarihten sonra, yâni dokuzuncu yüzyıl başlarında olması gerekir.

Bu mâbedde, haftada iki kere kutsal eşyalar için özel bir dinî tören yapılırdı. 1453 yılının 28 nci günü, son Bizans imparatoru Koş tantirs Dragazos' Ayasofya'da yapılan âyinde bulunduktan sonra yanında patrik ve senatörler ve arkasında büyük bir kalabalık bulunduğu halde Aya Teodosya kilisesine kadar yaya olarak gelmişti. Korku içinde bulunan, lâkin hâlâ şehrin, bir mucize ile kurtulacağını

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

S'ukandaki maket, Türklerin istanbul'u fethi sırasında Bizans'ı ve surların tesbit etmektedir, iki sıradan teşekkül eden kara tarafındaki surların' güneyinde Türkler ordugâh kurmuştu. Dolmabahçe'den Kasımpaşa'ya indirilen Türk yelkenlileri de Halic'i doldurmuştu. Bizans'ın Halic'e ve Mar. mara'ya bakan sahilleri de tamamen surlarla çevriliydi.

dar bir' merdivenle buraya inilir-di...

HRİSTOS PANTOKRATOROS

KİLİSESİ (Zeyrek Camii)

Bina, birbirine irtibatlı olan üç mâbedden mürekkeptir. Kalo Yani = Güzel Yani diye anılmış olan İmparator İkinci Yuannis Kornne-

nos (1118 1143) un karısı ve

Macaristan Kraliçesi tren tarafından ilk defa yapılmış olanın, hangisi olduğu belli değildir. Ancak, bunun 1125 yılında yapılmış olup buna 700 papazı alacak bir manas-, tarla biç başaban*, bir misafih:-

ne bir de düşkünler evinin bağlı bulunduğu bilinmektedir. Bu kilise, emsalinin sahip olmadığı bazı imtiyazlara malikti. Meselâ, hiçbir vergi vermediği gibi, patriklerin ve Belediye Başkanlarının hükmü altında da değildi. İmparator Ma-nuel Komnenos (1143 — 1118) ile karısı Almanya İmparatoru Üçüncü Konrad'ın kızı Berta bu kilisede gömülmüşlerdi.

Bu mâbed, Lâtin işgali sırasında (1204 — 1251) evvelâ yağma e-dilip içindeki kutsal sanılan eşya Venedik'deki San Marko kilisesine yollandı.. Sonra, katolik kilisesi ha iine getirildi. Yine bu devirde kut sal resimlerin en mühimlerinden Panaiya Evdikitriya tablosu buraya nakledilmiş ve bu hal, İstan-bulun yeni katolik patriği ile Bizans papazları arasında bir çok çekişmelerin çıkmasına sebep olmuştur. Pek büj'ük tesiri olduğuna inanılan bu resim, bir tehlike â-nında en çok tehdit altında bulunan yere siper edilirdi. Nitekim, İstanbul'un Türkler tarafından son muhasarası sırasında Hora kilisesine (Ka'riye Camii) konulmuştu. Ancak, bu resim şehrin Türkler tarafından alınmasına engel olmadığı gibi, buraya ilk varan gaziler tarafından parçalanmak suretiyle yok edilmiştir.

Pantokratoros mabedinde, bundan başka Selanik'te şöhret kazanmış hristiyan azizlerinden Ayos Demetriyos'un kendisine mucizeli kudretler atfedilen bir resmi var di. Lâtin işgalinde bunun tir kısmı saray ittihaz edilmiş, hattâ son Lâtin İmparatoru ikinci Boduan. 25 Temmuz 1261 tarihinde buradan kaçmıştır. Şehrin alınmasında Rum lara yardım etmiş olan Cenevizliler, Venediklilere ait binaları tah rip ederken burası da ellerinden kurtulamamışsa da, sonradan tekrar ânanılmıştır. Onbesinci yüzyıl başlarında bu kiliseye Paleoîogos hanedanından bir çok kimseler gömülmüştür.

Türk devrinde Fatih tarafından Gennadios ünvanıyla ilk istanbul patriği seçilen Yorgi Skolar-yus aslında bu kilisenin papazla-nındandı... Kendisi, batı kilisesine ve katolödiğe şiddetle karşı bulu-nugOTdu,4i3£-ljalında, iki kilise» 3» .

iki mezhebi birleştirmek için Fe-rare ve Floransa'da toplanan ruhanî meclise katılan Gennadios, dönüşte bu birliğin aleyhinde olan lann başına geçti. Bizansı kurtar mak için kiliseleri birleştirmek ve böylece batıdan yardım sağlamak

istiyen son imparator Kostantin Dragozos (1448—1453). bunun üzerine onu Pantokratoros manastırına hapsedti Muhasara sırasında Papa'nın temsilcisi Kardinal İzi-

dor, AyEsofya'da şehrin kurtulması için büyük dinî törenler tertiplediği halde, halk oraya itibar etmi-yerek bu kilise ve manastırın etrafında toplanmaktaydı.

FETİHTEN SONRA

İstanbul'un fethinden sonra, Fatih Sultan Mehmet Han burada ilk Üniversiteyi açarak yüksek tab.

Kapalıçarşı, istanbul'un en renkli yarlerinden biridir. Besim, Kapalı, çarşı'nın 300 yıl önceki .faalin! tesbit etmektedir.

RESİMLİ BÜYLTC İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

yıl sonlarında büyük âlim Zeyrek Mehmet Efendi adına camie çevril mistir.

Bu binayı teşkil eden üç kiliseden kuzeyde olanının dört sütunu, bir kubbesi ve narteksi iîe bunun üstünde mahfeüeri vardır. Bu kilise, binanın en eski t"srn <nir. iki

A) MaOetlin içi, B) lg narteks, C) Uış uarteks.

L

sıl müessesesini kurmuş, kendi ca mi ve külliyesi yapıldıktan sonra İlahiyat Edebiyat, Hukuk ve Matematik Fakültelerinden mürekkep Üniversite buraya nakiarıîmiş, Fantokratoros bir müddet ter-kedilip kumaş basımhanesi haline getkünûş ve onbeşiaci yüz-

kubbe ile örtülü ve iki Absidi, yâni kutsal yeri bulunan ortadaki ki sun, daha sonra yapılmıştır, imparatorların mezarları, buradadır. Güney kısmı ise, en büyük kilisedir. En süslü olan yer de bura-sıydı. Bu mâbed de dört sütunlu ve bir kubbelidir. Kuzey ve güneydeki kiliselerin nartekslerini, yâni son cemaat yerini teşkil eden koridor, orta kilisenin kubbe hizasında bir kapı ile birleşir. Güney indekin in ayrıca bir dış narteksi vardır. Bu da, iç narteks terin birleştiği noktaya kadar devam edeY ve öbürlerinden daha geniştir.

Camiin ilerisinde "kırk sene evvel ahşap barakanın içinde yeşil benekli bir lâhîd vardı. Bu lâhid, ilk kilisenin kurucusu İmparatori-çe İren'in mezarıdır. Mabedin civarında Havariyun (Havariler) a-dına bir kilise daha mevcuttu. Fe tihten sonra cemaatsizlik yüzünden metruk kalmış, sonra da yıkılarak malzemesi Fatih camiinin inşası sırasında kullanılmıştır. Bir rivayete göre Türk devrinde ilk Patrikhane burası olmuşsa da, kısa zaman sonra Gennadios'un isteği üzerine bugün yerinde Fatih camiinin bulunduğu Aya Apostolis (Havariyun) mabedine nakledilmiş tir. Ancak, bu zayıf bir rivayettir. Gennadios'un Patrik olarak Hava-riyum = Havariler kilisesinde vazifeye başladığı, bu söylentinin isa kendisinin fetih sırasında burada oturmakta olmasından çıktığı daha doğrudur.

AYOS TEODOROS TİRONOS

veya

AYOS TEODOROS (KÂRVONARYA)

KÎLİSESİ (Molla Gürani Camii)

. Süleymaniye'de Molla Güranî mahallesindedir. Ne zaman yapıldığı belli değildir. Hattâ, kimin a-dına yapılmış olduğu da meçhuldür.

Bir rivayete göre Roma tımpa ratoru Diyoklesyanus zamanında ve 303 yılında hristiyanlar aleyhine yapılan pek ağır zulümler sırasında gazaba uğrayan ve sonradan azizler arasına alınan Ayos Teodo-ros Tironos adına, diğer bir rivayete göre ise hristiyan olduğu için putlara kurban kesmekten kaçınan, bu yüzden zulüm ile öldürülen ve sonra aziz ilân edilen Ayos Teo doros adına inşa edilmiştir. Bu zat, Birinci Kostantin (306—337) in bir müddet saltanat ortaklığını yapmış ve sonra onun tarafından

AYA TEODOSYA KİLİSESİ (GÜJ CAMİİ): inşa tarihi tam olarak hi. linmeniekle beraber, resimlere tek. rar tapılmağa başlandığı tarihten sonra, yâni dokuzuncu yüzyıl bağlarında olması gerekir. Bu mâbedde, haftada iki kere kutsal eşyalar için özel bir dinî tören yapılırdı. 1453 yi. linin 28 nci grüntl, »on Bizans im. paratoru Kostantin Dragazos Aya-sofya'da yapılan âyinde bulundukta» sonra yanında patrik ve senatörler ve arkasında büyük bir kalabalık bu Umduğu halde Aya Teodosya kilise, sine kadar yaya olarak gelmişti. Kor ku içinde bulunan, lâkin halâ şeh. rin bir mucize ile kurtulacağından ümit kesmemiş olan bu halk, geceyi ibadetle geçirdiyse de, ertesi günü şehir tek doğru dinin mensupları o-lan Türk . İslâm mücahitlerinin e. üne geçti. Gaziler, buraya vardıkları zaman halk tarafından kiliseye konmuş güllerle süslü çelenkler ha. la duruyordu, işte, buraya Gül Camii denmesinin sebebi budur. Burası, fethten sonra tersaneye ait afet ve levazım deposu ola. rak kullanılmış ve ikinci Selim (1566—1574) zamanında bir minare ilâvesiyle cam! haline -getirilmiştir.

mağlıfı ve idam edilmiş olan Li-kiniyus'un generallerindendi.

Bir rivayete göre kiliseyi ilk.önce Birinci Anastasyos (491—518), asilzadelere Farmaka'nın evinin yerinde yaptırmıştır. Bu yüzden mâbed, ök zamanlarda Far-maka diye anıldı. _ -Sonradan, bir şeyini kaybeden burada dua ederse bulacağı sanıldığından kâhin mts . nasına olarak Fanerpt» denildi

Bir rivayete göre de evvelâ hristiyan azizelerinden Anastasya'ys ithaf edilmiş ve kendisine dua e-den ilâçsız iyileştiği için İlâçtan Kurtaran = Farmakolitra unvanını aldığı için kiliseye de Aya Anastasya Farmakolitra adı verilmiş, sonradan Ayos Teodosyos'e ithaf olunmuştur.

Bir iddiaya göre de Ayos Teo-doros (Kavronarya) kilisesi ayrı bir mâbed olup Ayasofya civarında Tradizyon veya Ohtogon denilen Üniversitenin yanındaydı. Nitekim ikinci Nikeforos Fokas'ı

(963 —969) öldürüp yerine imparator olan Yuannis ZinuskeS Ç963 — 975) aleyhine, öldürülen ihıpa-paratorun kardeşi ve eski Saray Nâzın Leon Fokas tarafından bir isyan hazırlanmış, bunu idare i-çin Leon Sarayburnundaki kapıların birisinden gizlice şehre girmiş ve bir saray

hademesinin e-vinde saklanmış, lâkin vâki olan ihbar üzerine burada duramrya-rak bu kiliseye sığınmağa mee-

bur kalmıştı. Lâtin istilâsı sırasında çıkan ve Ayasofya'nın bütün batı tarafını kül eden bir yan ğın sırasında Ohtogon ile brilikte bu kilisede yanmıştır.

Ayos Teodoros Tironos'un bina sı iki ayrı devre aittir. Eski kısım, dört sütunu, kubbeyi ve nar-teks'i kapsamaktaydı. İkinci kısım ise, dış narteks îe ön cephe ve yan müstemelâttan ibarettir. Eski kısmın her iki tarafında birer küçük kilise vardı. Bugün mev cut değildir. Bu mâbed, Fatih'in hocası Şeyhülislâm Şemseddin

Molla Gürânî tarafından camie çev, rilmiştir.

AYA YANI e&LUDYON

MANASTIRI (îmrahor Camii)

Yedikulede, imparator sokağın-dadır. Asilzadelerden Studyos tarafından 463 yılında yaptırılmış ;v«

L

150

RESİMLt BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

151

Aya Yani (Ayavano) Vapistos'a ithaf olunmuş bir manastırın ki-, sımlarmdandı. Bin kadar papazı içine alacak genişlikte bulunan bu manastır Agemet, yâni Uykusuzlar tarikatine mensup ruhanîlerin meskeni idi Bunlar, üç posta hâlinde kilisede hazır bulunarak âyin ve duanın gece gündüz kesilmeden devamını sağlardı. Bu manastır kurulur kurulmaz İstanbul'da mevcut seksen kadar manastır arasında birinci dereceyi aldı. Buranın papazları ruhanî meclislerde metropolidlerden sonra imza koyarlardı. Buranın en meşhur baş papazlarından biri, Altıncı Kostantin ile Teodot'un nikâhlarını feshetmek cesareti- -

ni gösteren Teodoros idi. Teodot, Kostantin'in boşamış olduğu ka rısı Mariya'mn maiyetindeki kadınlardan ve üstelik imparatorun kız kardeşinin kızıydı. Kostantini bu işe teşvik eden, onu halkın gö zünden düşürmek ve bertaraf e-dip idareyi eline almak istiyen an nesi Erini idi. İmparator, bunun üzerine Teodoros başta olmak ü-zere papazları sürgüne gönderdi Kostantin, annesinin tertibi ile gözleri oyulup saltanattan uzaklaş tırıldıktan iki yıl sonra, yâni .799 senesinde ise geri döndü. Kutsale resimlere karşı koyulan yasakların en şiddetli zamanında, 815 yi h büyük perhizinin son günü Teo doros kilisede bulunan resimleri

manastırın içinde törenle dolaştır dığı için Beşinci — Ermeni — Le-on (813 — 820) onu ve törene ka falan öbür papazları kamçılattıktan sonra yine sürgüne gönderdi» Teodoros böylece, bir çok kereler sürgüne gidip geldikten son ra nihayet 826 yılında Tuzla'nın batısındaki Aya Trifon adasında ölmüştür.

TEODOROS'UN SERT HAREKETLERİ

Teodoros manastırda çok sert dinî bir hayat tesis etmişti. Papazlar durmadan oruç, dua ve İncil kopya etmekle vakit geçirir-

AYA tSAİYA KtLÎSESÎ (Kandili Güzel Mescidi): CL bali kapısından girildikten sonra, Gül camiinin arkasma rastlayan hamam sokağı yokuşunun başında ve sol ta. rafta, harap haldedir, fık yapıldığı devir ve yapan kesin

olarak bilinmemektedir. Şehrin Latinler tarafından zaptından evvel mevcut bulunduğu malûmdur. Kâtip Has. rev tarafından eamiie çevrilmiş, 1870 tarihinde tamir olunmuş ve 1017 de yanmıştır. Bugün kalıntıları var. dır. Bir rivayete göre bu da imparator Marsiyan (550 — 457) m zevcesi Pulberya tarafından yapılmış ve Elyasa peygambere ithal edilmiş olup onun kutsal metriikâtını ihtiva ediyordu. Kalıntılarının incelenmesinden Besinci Yüzyıla ait yapı malzemelerine rastlanmaktadır.-

J52

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

153

lerdL Bir tek hata yapan şiddetli- cezalara uğrardı. Buna rağ-mea gam ve kasavet günah sayılırdı Kederli görünenler, günde yüz elli kere diz çökmek ve Kirye Leyson duasını okumakla cezalandırılırlardı. Bu manastır, pek çok patrik yetiştirmiş olmakla meş hurdur. Manastır, aynı zamanda bir çok meşhur kimselere hapishane vazifesini görmüştür. Kala Kaşçı diys anılan Besinci Mihal (1041 — 1042) bunlardan birisi-

bu manastıra kapatılmışlardı. 1-zak Angelos'a burada kapıcılık görevi verilmiş, bir müddet sonra Latinler onu buradan alıp oğluyla birlikte tekrar imparator yapmışlarsa da bu hal altı ay kadar devam ettikten sonra, evvelce anlat mış olduğumuz gibi, öldürülmüştür.

zâlim davranışlar"

İzak Angelos, aktiyle impara-

tı. Mariya, bir müddet sonra Alek siyos Protosebast adlı birisini ör tak imparator ilânına kalkışmış, asilzadeler bunun üzerine isyan etmişler ve Mariya'yı bundan vazgeçilmişlerdi. Ancak, Manuel in kardeşinin oğlu Andronikos isyana devam etti. Kendisi azim ve metanet sahibi, zeki, cesur, an çak son derece gaddar ve zâlim bu- prensti. Manuel zamanında da bir çok kereler baş kaldırmış, lâkin imparator tarafından her defasında affedilip sürgüne gönderilmekle yetinilmişti. Manuel o-

GÜLHANE PARKI TARAFINDAKİ SÛRLARDA BİZANS TAZILARI

MİRJSLEON KİLİSESİ (Bodrum <Ja mii): Lâleli camiinin önünde denize doğru inen caddeye ve sağdan ikin. ci sokaktır. Kimin taralından ve ne zaman yapıldığı meçhuldür. Sekizinci yüzyılda yapıldığı bilinmektedir. Mürt.i Safî yağı mânasında ol!an Mî. releon adlı kadınlar manastırının bir kısım idi. Mürr-i Salı acı bir ağaç zamkı olup eskiden öksürük ve bron şit için kullanılır, aynı zamanda tüt sû yapılırdı. Düşmanları tarafından Kopronimos, yâni Gübrece diye anı. lan Beşinci Kostantin (741 — 775) bu mabede Mireleon yerine alay için Psareieou «Balık kızartma yağı» a-dını takmış ve buradaki kadınları dağıtmıştı. Buna karşılık imparator Birinci Romanos Lekapenos (920 — 944) burasını pek mükemmel ve süs. lü bir şekilde tamir ettirmiş, ken. dişi, kansı Teodora ve oğıu Kris-tofos buraya gömülmüşlerdir. İmparator Mavrikiyus (582 — 602) un üç oğlu, ikinci Romanos (959 — 963) un kız kardeşi, İzak Angelos (1185 — 1195) un- karısı ve kızı, Yedinci Kostantin'in kansı burada gömülüdür. Saadrazanı Mesih Paşa tarafından cami hâline getirilmişti.

Aleksiyos imparator olmuştu. Bir müddettir kendisini İslah olmuş gibi gösteren, hattâ vaktini dinî eserler yazmağa .harcayan Andro nikos, son ayaklanmayı duyunca o da isyan bayrağını açıp İstanbul'a geldi. Donanma kendisine tâbi olduğu için duruma kolaylıkla hâkim oldu. Evvelâ Aleksiyos Brotosebast'ın gözlerini oydu. Sonra imparatorun dizlerine kapa nıp ağılyarak ona sadakat yemini etti. Bu suretle affa uğradı. Alek-siyos Komnenos'un gözüne gir-| mek içki elinden geleni yaptı. Ba basının sağlığında saltanat ortağı sıfatiyie taç giymiş olduğu halde bu töreni tekrarladı. Hattâ, imparatoru bu sırada omuzlarında A-yasofya'ya kadar taşıdı. Ona iyice nüfuz ettikten sonra, Macarların

Bizans topraklarını işgaline sebep olduğuna inandırarak annesi Mariya aleyhine, genç imparatora bir ithamname imzalatmağa muvaffak oldu. Böylece, en çetin düşmanından kurtulmak istiyordu. İmparatoriçe, feci bir şekilde boğularak denize atıldı. Andronik, bu olaydan evvel

Manuel'in kızı Mariya ile kocası Yuannis'i zehir letmiş, asilzadelerden bir çoğunun gözlerini oydurmuş, hattâ teşebbüslerini kolaylaştıranları bile idam ettirmişti Diğer taraftan genç imparatoru himaye eder gi bi görünüyor, onu zevk ve safa içinde yaşamağa teşvik ediyordu. Nihayet sözde halkın isteği üzerine Senato kendisini saltanat ortağı .ilân etti. Andronikos, bunu istemez gibi davrandı ve iraparato

run israriyê Ayasofya'da taç giye rek ona sadakat yemininde bulun du. Lâkin, genç Aleksiyoş birkaç gün sonra yatağında boğulmuş halde bulundu. Andronikos, onun cesedini ayaklariyle çiğnedi, başını kestirdi ve vücudunu çalgılar çaldırarak denize attırdı. Kilise, bu zulümden dehşete kapılıp yeni imparator için genel bir günah affı ilân etti. Böylece, onun bun dan sonra dürüst ve namuslu dav ranacağı sanılıyordu. Lâkin, böyle olmadı,

ANDRONIKOS'UN

KADINLARA DÜŞKÜNLÜĞÜ

Andronikos, kadınlara son derece düşküdü. Bir kadının med-

m

tor Andronikos Komnenos'a (1183 —1185) karşı aynı şekilde, hattâ daha zâlimce davranmıştı. Bizans imparatoru Manuel Komne-nos (1143 — 1180) vefat ettiği za man yerine on iki yaşında bulunan oğlu ikinci Aleksiyoş Kora-nenos (1180 — 1183) geçmiş ve an nesi Antakyalı Mariya naib olarak hükümet işlerini eline almış-

dir. Bir ihtilâl sonunda buraya sı ğmınış, ancak manastırdan zorla alınıp gözleri oyularak sürgüne gönderilmiştir. İmparator tzak Angelos (1185 — 1195), kardeşi Ü-çüncü Aleksiyoş (1195 — 1203) tarafından imparatorluktan u-zaklaştırsldığı zarnan oğlu Aleksiyoş ile birlikte gözleri oyulup evvelâ sarayın bir kulesine, sonra

nu istanbul'dan uzaklaştırmak için 1151 yılında Hırvatistan hududuna, sonra Kilikya'ya (Mersin ve Adana bölgeleri) tâyin etti... Andronikos orada iken Selçuklu Sultanı ve Kudüs Kraliyle dostâne münasebetlerde bulundu. Sonra, Kudüs Kralından dul kalan Teodora ile evlendi. Bir ara Türkler ve Macarlarla imparator aleyhine birleşti. Bunun üzerine Oneon (Ünye)'a gönderildi. Burada bulunduğu sırada Manuel ölmüş, ve

SAKAYBUENCNDAKı SURLARDA BiZANS YAZILARI {Foto: Naci APAKI

^ESİMİİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİSİLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

hini duyar duymaz hemen âşık o-lur ve onu elde etmek için her çareye başvururdu. Bu sefer de yet *iniş* yaşında bulunduğu halde on bir yaşında bulunan bir Fransız prensesiyle evlendi. Zulmü ve gad darlığı herkesi, bilhassa asilzadeleri yıldırmiştiL Civar devletler, siyasî mültecilerle dolmuştu. Bun lar Papa'ya, Alman imparatoruna, Sicilya ve Macaristan Krallarına, Selçuklu Sultanına, Lâtin prenslerine başvurup bu saltanat gasıbına karşı savaş açılmasını rica' ediyorlardı. Andronikos, bunun üzerine zulmünü ve şiddeti ni arttırdı. Bir ara, baş kaldıran İznik'i de muhasara etmişti Halk hakkında genel af ilân ettiği halde sonra hepsini kılıçtan geçirtti.

Bursa ve Lopadion'da da aynı şe kilde davrandı. Eski İmparator Ma nuel'in gayrı meşru oğlu Aleksi-yos'un gözlerini çıkartmış, kâtibi Mamalos'u diri diri yaktırmıştı, Bir ara, iç isyanlara kızarak hapis hanelerde bulunan bütün mahkûm ları idam ettirdi

ZULÜM

VE FESAT

Kendisi, hırsını tatmin için hile, zulüm ve fesad dahil olmak ü-zere her çareye başvururdu. Lâkin, zekâ ve dirayeti olağanüstü idi. Bir taraftan maiyeti halkını zulümle ezer, öbür taraftan memurların zulmüne uğramış olanları himaye ederdi. İdare usulünü son derece ıslah etmiş, , tahsildarla rı sıkı bir kontrol altına alarak dev let gelirinin ziyan olmamasını sağ lamış, kısaca hükümdarlık vazife lerini daima mükemmel 'şekilde yerine getirmiştir. «Çok zaman hiçbir hata yoktur ki bunu bir hükümdar düzeltezsın; hiç bir fenalık olamaz ki bunun çaresi bir hükümdarın kudretinin üstünde olsun. Bir hükümdar, küıcmı boş yere tagımRy. ihsanı iki şeyden ti risini yapmalıdır: Ya hiç adaleti gözetmemeli veya dünyadan tamamen el çekmelidir» derdi. Bu mınla beraber, sözleri işlerine uymazdı. Zamanında Bizans'ta yaman bir hafiye ..ordusu kurmuş-

tu. Bu sayede her şeyi haber alırdı. Aleyhinde bulunduğunu duyanları diri diri şişlere geçirterekHipodrom'da ağır ateşte kızartır,sonra pişmiş etlerini tabaklara koyarak eslerine gönderirdi. Bir günbirisinin gözlerini oyduurmaz veyabir kimseyi idam etmezse, o gün 'kendisini hükümdarlık vazifesiniyapmamış sayardı. Aleyhinde u-yanan kin ve nefrete aldırılmaz,kimsenin kendisine bir şey yapa-mıyacağına ve rahat döşeginde ö-leceğine inanırdı... , •-•. s

_ {£}_

KÂHİNİN SÖZLERİ

Bir gün bir kâhin, kendisinin yerini mutlaka Izak Angelos'un alacağını söylemişti. İmparator buna gülüp geçtiyse de özel muşa viri Hristoforitos, onun

haberi olmadan îzak'ı tevkif edip sorguya çekmeğe karar verdi. İzak, bunu vaktinde haber alıp Ayasofya'ya sığındı ve halkı isyana teşvik etti. Andronikos'dan bıkmış olan %h.ali, hapishanelere hücum edip

159

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

157

aralarında pek çok asilzade bulunan mahpusları serbest bıraktılar. Onîann teşvikiyle İzak Angelos bir ata bindirilip imparator ilân olundu. Andronikos bunu duyun ca tahtım muhafaza için saraya koştuyorsa da, halk kapıları kırıp i-çeriye doldu. Bunun üzerine bir kayığa binerek kaçmak istedi. La kin, İzak tarafından yakalandı. Vaktiyle Manuel'in gayri meşru oğlu Aleksiyo'sun gözlerini oy durup sonra bir fırında ağır ağır ısıtarak işkence ettiği Helayi (Bebek) mevkiine götürüldü. Denize sokulup çıkartılarak azap edildi. Sonra zincire vurulmuş olduğu halde rakibi İzak Angelos'un huzu runa çıkartıldı. Evvelâ, ağır haka retlere uğradı. Tokat ve tekmelerle, sonra sopa ve kırbaçlarla do güldü. Kocalarını kör bırakmış ol düğü kadınlar, saçlarını yoldular, dişlerini kırdılar. Bir eli kesildi, bir gözü çıkarıldı. Sonra Vaker-na'ya götürölüp Anemas zindanına atıldı. Orada yaralı, aç ve susuz bırakıldı. Bünyesi çok sağlam

di' Birkaç - gto sonra öbür gözü de oyuldu. Kaynar sulara sokuldu. Bir uyuz deve üzerinde şehir de dolaştırılarak halkın alay ve yuhalarınğ uğratıldı. Kimisi başı na vuruyor, kimisi üzerine idrar döküyordu. Burun deliklerine çamur, ağzına insan pisliği doldurul du. Sonra Hipodrom'da baş aşağı asıldı.. Kendisi mütemadiyen:

— Allahım, bana merhamet -et Zaten kırılmış' olan bir dali kırma! diye haykırıyordu. Elbiseleri ni soydular. Etlerini kestiler. Boğa zindan barsaklarına kadar bir demir soktular. Sonunda, belki de kanını emmek , için, yaralı kolunu ağzına götürdü ve öldü. Böylece Bizans, bütün barbarlığını ortaya koymuş oldu.

Her yıl 29 Ağustos'ta zulüm görmüş hristiyan azizlerinden ol lup bu kilise adına ithaf edilmiş olan Aya Yani'nin başının kesilmesi hâtırası dolayısıyla burada bir dinî tören yapılırdı. Bu müna sebetle saray erkânı Yıldızlı Kapıdan saraya giden büyük cadde

yi takip edip buraya gelir ve miıs rabın sağındaki özel mabedin i-çinde mum yakarak Aya Yani'nia kesik başından saklı kalan kısımları Öperlerdi

HAÇLILAR YAĞMASI VE TAHRİBİ

Şehir, Haçlılar tarafından alınınca burası yağma ve tahrip edil di. Aya Yani'nin başına ait' kalıntılar daha evvel Aya Yorgi Man ganon kilisesine

götürülmüş- olduğu için burada bulunamadı. Lâkin, Latinler yerini keşfedip bu kutsal sayılan bu' kalıntıları aşıra rak Amyen şehrine gönderdiler. Mâbed, Lâtin devrinden sonra Kostantin Dragazes (1448 — 1453) tarafından tamir edilip yerleri muhteşem mozayiklerle kaplandı. Türk devrinde İkinci Beyazıt (1482 — 1513) zamanında Baş îm rahor İlyas Bey tarafından camie çevrildi.

Bu mâbed, zamanımıza kadar Bazilik tarzının nâdir bir numune sidir. Bir çok imp'aratorîar tarafın dan tamir edilmekle beraber, ilk şeklini muhafaza etmiştir. 1782

yangınında, 1894 zelzelesinde ağır jekilde harap oldu. Bununla bere ber, Helenistik devrinin bütün hususiyetlerini muhafaza etti... Nitekim, binanın önünde şadırvanı kapsayan Striyum denilen avlu, güzel sütunları, bunların Karent tarzında zarif başlıkları, deve dike ni yapraklarından dallı budaklı frizleri olan, vaktiyle yeni hristi yanlığa geçmek isteyenlere bu dinin esaslarının öğretildiği nartek si, binanın içine açılan beş kapısı, siyah benekli mermerden sütunlarla birbirinden ayrılmış kanatları, iç tarafta papazlara ait kutsal yeri, daimî ibadetle meşgul bu lunanlare mahsus üst yarım katı bunlar arasında sayılabilir. Yerdeki muhteşem mozayıkın kalıntı lan hâlâ farkolunmaktadır. Alt kattaki çift sıra sütundan yalnız sol taraftaki altı tane silsile bunların üzerinde bir friz parçası kalmış, öbürleriyle üst yarım kat, sağ taraftaki sütunlar ve çatı ortadan kalkmıştır.

Tostiron kilisesi: Kostantin dev rine ait iken olup mevcut değildir ve yerine 1464 yılında Mah-mutpa.şa camii yapılmıştır.

ve İkinci Mustafa ile Üçüncü Ah med'in anneleri Emetullah Sultan tarafından 1698 yılında bir cami, yanına 1705 yılında Sadrazam Mehmet Paşa tarafından bir med rese, bir gıl soocg da karşısında

«y AV A SEKLA KÎLİSESÎ'N'tN 100 YIL ÖNCEKİ HALİ: Toklu İbrahim Dede Mescidi Ayvansaray'dadır. Bu mâbed, "Împarator Teofüos (829— 842) un büyük kız kardeşi Sekla (Tekli») tarafından tamir ettirilmiştir, ilk binasının Sekizinci yüzyıla ait olduğu tahmin olunmaktadır. İmparator İzak Komnenos (1057 — 1059) Peçeneldere karşı yaptığı seferden dönerken, ordusunun Aya Teklis adına tertiplenen yortu gününde, yâni 2i Eylölde nfradıft müthiş bir fırtınadan mucize şeklinde kurtulmasının hâtırası olarak kiliseyi yeniden inşa ettirdi. Yakanda Aya Seika

SEN FRANSUVA

KİLİSESİ (Galata Yeni Camii)

Istanbulun Latinler tarafından İşgalinden sonra 1227 tarihinde Fransisken papazları tarafından tesis olunmuştur. Şehir 1261 yılında tekrar Rumların eline geçtik ten sonra yine-katolik kilisesi o-larak kaldı. Bu hal, Türk

fethinden sonra da bir müddet devam etti. Dördüncü Murad zamanında 1639 yılında çıkan *bir* yangında yandı. O devirde bunu görenler, Ayasofya derecesinde büyük ve süslü olduğunu kaydetmişlerdir. Kilise, sonraları daha küçük ola rak yapıldı—, 1660 da Galata'nın üçte birini mahveden yangında tekrar yandı ve 1671 yılında yeni den inşa olundu. Galatada on bin binanın yanmasına sebep olan

1696 yangınında kısmen harap o-' iup haliyle terkedildi Kalıntıları

1697 yılında yıktırıldı. Arsası tizerine Dördüncü Meiuad'in zevcesi

HEÎSTOS PANTOKRATOROS KİLİSESİ (Zeyrek Camii): Bina, birbirine irtibatı olan üç mâbed den mürekkeptir. Kalo i'ani == Güzel Yani diye anılmış olan İmparator ikinci i'uannis Komnesnos (1118 — 114S) un karısı ve Macaristan Kraliçesi iren tarafından ilk defa yapılmış olanın hangisi olduğu belli değildir. Ancsak, bunun 1135 yılında yapılmış olup buna 700 papazı alacak bir manastırla bir hastahane, bir misafirhane bir de düşkünler evinin bağlı bulundu, gri bilinmektedir. Bu kilise, emsalinin sahip olmadığı bâzı imtiyaz, lara malikti. Meselâ, hiçbir vergî vermediği gibi, patriklerin ve Bele diye Başkanının hükmü altında da değildi, imparator Manel Komne-no* (1148 — 1118) ile katısı Almanya imparatoru Üçüncü Konrad'ın kızı Berta bu kilisede gömülmüşlerdir.

bir çeşme yapıldı. Hâlen, Galata* da Merkez Bankasını^ arkasına rastlayan yerdedir.

Aya Mariya Halkopratya kEise-sinin yerinde bir kısmına Zeynep Sultan camii yapılnugtır.

158

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

AYA MARIYA

EVDİKİTRİYA

MANASTIRI

Vlakerna Ayazmasından bahsederken, burada Birinci Leon (457 — 474) tarafından yaptırılmış içinde Hazreti Meryem'in gömleğinin saklandığı Aya Sos ve İmparator Marsiyan (450 — 457) in zevcesi Pulherya tarafından 451 yılında yaptırılmış ve i-çinde Hazreti Meryem'in kefeninin saklandığı diğer bir kilisenin bulunduğunu kaydetmiştik. Aya Sos kilisesinden o sırada bahsetti ğimiz için tekrarlarınıyacağız. Diğer kiliseye gelince Bazilik tarzında olan bu mabedin adı Aya Mariya Evdikitriya idi İki kilise arasında bulunan ayazmanın kör lerin gözünü açtığına inanıldığı için mabede yol gösteren mânası na olarak Evdikitriya dönmüştür. Buraya bağlı olan manastırda ise, Sen Luk tarafından yapılmış olan ve Aya Mariya veya Pa-naiya Evdikitriya

diye anılan Hazreti Meryem'in bir resmi vardı... Kendisinde büyük bir kudret tahayyül edilen bu resim, kilisedeki resimlerle mücadele devrinde buradan alınıp Pantokratoros kilisesine (Zeyrek camii) götürülmüş ve önünde yakılan ışık altmış sene boyunca sönmemiştir. 1207 yılında Ayasofya'ya konulmuş, Venedikliler onu buradan alıp Papa Üçüncü İnnosan'ın aforozuna rağmen Pantokratoros manastırına nakletmelerdi Şehrin Rumlar tarafından geri alınmış üzerine tekrar Aya "Mariya Evdikitriya manastırına iade olundu. Evvelce söylediğimiz gibi bu, resim, İstanbul'un son muhasarası sırasında Türkleri durdurmak için Hora kilisesine {Ka'riye Camii) götürül-müşse de bir faydası olmadığı gibi, kendisi de bu arada mahvolup gitmiştir.

Bu mâbed, bugün mevcut değildir.

AYA İSAİYA

KİLİSESİ . (Kandili Güzel Mescidi»

Cibali kapısından girildikten sonra, -göl -<a>m<fnın arkasınd

layan hamam sokağı yokuşunun başında ve sol tarafta, harap haldedir. İlk yapıldığı devir ve yapan kesin olarak bilinmemektedir. Şehrin Latinler tarafından zaptından evvel mevcut bulundu tu malûmdur. Kâtip Hüsrev tarafından camie çevrilmiş, 1870 tarihinde tamir olunmuş ve 1017'de yanmıştır. Bugün kalıntıları vardır. Bir rivayete göre bu da İmparator Marsiyan (450 — 457) m zevcesi Pulherya tarafından yapılmış ve Elyasa peygambere ithaf edilmiş olup onun kutsal metrukâtını ihtiva ediyordu. Kalıntılarının in celnenmesinden 5 nci yüzyıla ait "yapı malzemesine rastlanmaktadır.

; "Hristos-Evervetis kilisesi-de bu

civarda idi. Yerine sonradan yanmış olan Sinan Ağa camii yapılmıştır.

BUĞDAN SARAYI f.p (Aziz Yahya Manastırı)

Draman mahallesinde Kefeli ca miinin civarında kalıntıları vardır. Buğdan Beylerinin Bab-j Ali nezdinde bulunan kapı kethü dalarına, yâni resmî temsilcilerine ait sarayın kilisesidir. Zamanında aziz Yahya =r Ayos Yuan-nis manastırı diye anılır ve Hazretisi îsâ'ya işkence yapılırken kullanıldığına inanılan bâzı âletler burada saklanırdı.

160

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

161

AYOS YORGİYOS VEYA AYA

Fetihten sonra Fener'de inşa e-dilen kiliselerdendir. Patrikhane vazifesini gören Pamakaristos ki lisesi Fethiye Camiine çevrildiği zaman Patrik bulunan Timotes, burasını Patrikhane olmak üzere tamir ettirmiş ve tamir sona erinceye kadar kendisi Balat'taki Aya Dimitri kilisesinde oturmuş, sonra buraya geçmiştir Bu günkü

tuşuna giden koridorun üst tarafındaki kağıda asılmak suretiyle idam edildiği işin Rupjacca matem alşmeti olmsjj lızfre bu kapı hâlâ kapalı bulunmaktadır.

AYAMARIYA PERÎBLEPTOS KİLİSESİ

(Sulu Manastır)

1031 v tarihinde Samatya'da împa rator Üçüncü Romonos Argiros (1028 —1034} tarafından yaptırıl mis. ve Üçüncü: Nikeforos Potun-

Fatih Sultan Mehmet Han *de* rinde bir Ermeni Patrikliği mevcut değildL Kendisi, istanbul fethinden, evvel Bursa'dan Edirne'ye hareketinden önce Bursa Ermeni piskoposu bulunan Yovakim ile gö rüşmüş, o da incil'den tefe'cül e-derek «Her nereye gidersen kılıcın keskin olsun» âyetini bulmuş tu. İstanbul alındıktan sonra Fatih bu zatı getirtip daha evvel Ör todoks'ların zulmü altında ezilen Ermenileri de İstanbul'da iskân ederek Ermeni Patrikhanesini ye niden tesis edip Yuvakim'J

camie çevrilmiş öbür kiliseler için de aynı iddiayı ileri sürecekleri Ermeni Patriği tarafından hatırla tıldığı için bu istekleri yerine ge tirümiyerek Sulu Manastır yine Ermenilerde bırakıldı. 1782 yangınından sonra Ermeni Patrikhanesi bugün Kumkapıda bulunduğu yere naklolunmuştur.

ERSENT KİLİSESİ

Galatasaray'dan Tünele giderken solda posta sokağmdadır... Frasiken papazlarının 1670 yılında Sent Mari Droperis kilisesi nin yanında kurdukları manastırdır. Bugün burada kurulmuş olan kilise 1873 yılında yapılmıştır.

AYA SEKLA (TEKLÎS)

KİLİSESİ

(Toklu ibrahim Dede Mescidi)

büyük kız kardeşi Sekla (Teklis) tarafından tamu: ettirilmiştir. İlk binasının Sekizinci yüzyıla ait olduğu tahmin olunmaktadır. imparator Izak Komnenos (1057 — 1059) Peçeaeklere karşı yaptığı se ferden dönerken, ordusunun Aya Teklis adına tertiplenen yortu gü nünde, yâni 24 Eylülde uğradığı müthiş bir fırtınadan mucize şeklinde kurtulmasının hâtırası olarak kiliseyi yeniden inşa ettirdi.

İmparatoriçe Teodora (1054 — 1056) ölüm döşeğinde iken eski e-mektarlarından Mihael Etratiyo-tikos'u (1056 — 1057) imparator ilân etmişti. Bu zat,

zayıf ve kabi liyetsiz bir kimseydi. Hemen, iç çekişmeler başladı. Bunun üzerine Kastamonu'da bulunan Izak Komner.os isyan edip el altından İstanbul Patriği Mihael Kerollari-^ yos ile haberleşip anlaşarak Bizarı -sa geldi ve çevirdiği entrikalar sa

yesinde imparatorluk tahtına çıktı. İmparatorluğu kılıç güciyle el de ettiğine alâmet olarak Bizans âdetlerine aykırı şekilde paralara kılıçlı bir resmini koydurmuştur. Bir müddet sonra ise Patrik üe arası açılıp onu azil ve nefyetmiş, yerine saray hadımlarından birisini getirmiştir.

Hiçbir özelliği olmıyan bu eski mâbed, vaktiyle daha yüksek o-lup bir kubbe ile örtülü idL îs-tanbulu fethe gelen Arab mücahitleri arasında bulunan ashabdan Ebu Şeybe'nin türbesi bu civardadır. Şehrin Türkler tarannan alınmasır.dan sonra buraya Ek türbedar tayin edilen Toklu İbrahim Dede, bu kiliseyi camie çevir mistir.

Aya Mariya Halkopratiya kilisesi: Yerine Lala Hayreddin Mes-. cidi yapılmıştır. '*'''

Ayvansaray'dadır. Bu mâbed, îm&arator Teofilos (829 — S42J un

H GÜLHANEDEKİ BİZANS SARAYI KALINTISI: BİZANS İMPARAIORÜ, GÜNEŞ BATARKEN BORADAN ^ÜSKÜDAR, KADIKÖY SAHİLLERİM SEYREDERDİ URUP ZAMANINI ÇOK DEFA BURADA UEÇİRİRMİŞ

şeklini ise, 1720 yılında almıştır. Fetihten sonra Pamakaristoa kilisesinde toplanan bir çok kutsal eş ya, Patrikhane olunca buraya nak ledilmiştir. Ondördüncü yüzyıldan kalan ve 1676 yılında tamir edilen patriklere mahsus fildişi kakma taht, bu kilisededir. Türk uyruğu olduğu ve büyük imtiyaz îara nail bulunduğu halde Türk vatanına ihanet ederek 1821 de Mora isyanı sırasında Rum âsîler le işbirliği yaptığı ve onlara yardım ettiği meydana çıkan Patrik Grigoriyos, Patrikhanenin iş av-

yadis ((107a — 1081) tarafından tamir edilmiştir. Bu imparatorla rın ikisi de burada gömülüdür. Mihael Pabologos, Lâtin istilâsında harap olan bu mabedi yeniden yaparcasına onarmıştır. Burada bu imparatorla zevcesi Teodora'nır. ortalarında oğullan Kostantia bu îunduğu halde bir resimleri vardır. 1732 yangınında ortadan kalk mistir. Yeniden yapılan binanın, eski bina ile ilgisi yoktur. Yalnı? temelleri eski binaya aittir. Avlusunda bulunan ayazmadan doîa-, yi Sulu Manastır diye aculmıtır.

rine patrik tâyin etti. Bu münasebetle Periblentos kilisesini Pa-rikhane olmak üzere onlara verdi Patriklik beratı ve tuğrağı hil'at. 1782 yangını sırasında yanmıştır. Ermeni Patrikhanesi, bu hâtıray: 'aziz için her yıl istanbul'un fethi (ünü bir dinî tören tertipler ve m münasebetle Fatih Sultan Meh net Han'a dualar edilir.

1643 yılında ve Sultan ibrahim . levrinde Rumlar burasının aslında kendilerine ait olduğunu iddia ederek geri istemişlerdir. An çak faafta Ajrasof^a olmak üzere

1TEODOROS TIRONOS KİLİSESİ (Molla Gliranî Camii): Süleymaniye'de Molla Güranî mahallesindedir. Ne za. yapıldığı belli değildir. Hattâ, kimin adına yapılmış olduğn da meçhuldür. Bir rivayete göre Roma împaraj Diyokiesyanus zamanında ve SOS yılında hristiyanlar Aleyhine yapılan pek ağır zulümler sırasında gazaba uğrayan ve sonradan azizler arasına alınan Ayos Teodoros Tironos adına, diğer bir rivayete göre ise hristiyan olduğa için putlara kurban kesmekten kaçınan, bu yüzden zulüm Ue öldürülen ve sonra aziz ilân edilen Ayos Teodoros adı. oa inşa edilmiştir. Bn zat, Birinci Kostantin (806 — SS7) in bir.müddet,saUanat^ortaklığım .yapmif .ye_soara onun ve _idam edilmiş «dan

162T

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANStKLOPEDİSt

163

PANAYA STİGMATİS KİLİSESİ

(Odalar Mescidi)

Edirne kapısında Salma Tomruk sokağına girilerek sağdaki birinci sokağa sapılırsa yüz metre kadar ileride iki cami harabesi ne rastlanır. Soldaki Odalar Mescidi, sağdaki Kasım Ağa Mescididir.

Bu mabedin inşa tarihi ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Yalnız, 1636 yılında ve Dördüncü Murad zamanında Şad razam Kemankeş Kara Mustafa Pasa tarafından camie çevrilmiştir. Bir müddet onun adıyla anıldıktan sonra altında bulunan kemer li 16 tane küçük odadan dolayı Odalar Mescidi denilmiştir. Burası, 1919 yılındaki Salma Tomruk yangınında yanmıştır. Bu mesci din doğusunda ve yer altında Aya Yani'ye ithaf edilmiş metruk bir ayazma vardır.

Kuzey - güney yönünde olan bina, dört sütunlu ve bir kubbelidir. Bir narteksi, yâni sono cemaat yeri ve Absid denilen üç kut sal yeri (mihrab) vardı. Burada Kazreti Meryem'in tahta üzerine nakşedilmiş bir resmi mevcu|tu. Bu resim, evvelce Rominiken papazlarına ait Aya Nikola kilisesin de (Kefeli Mescidi) idi ve ondör- _ düncü yüzyılın sonlarında Kefe şehrinin Timurlenk tarafından a-Imması üzerine kaçan papazlar ta rafından getirilmişti. Mâbed camie döndürülürken Galata'daki Sen Piyer ve Pol kilisesine götürülmüştür ve hâlâ orada durmak tadır.

Bu mabedin karşısında bulunan ve 1894 zelzelesinde harap o-lan Kasım Ağa Mescidi de eski bir kilisenin müştemilâtındandı.

AYA ,YANİ VAPTİSTİSİN

TROLOS KİLİSESİ _ (Ahmed Paşa Mescidi'

Fethiye Camiinin civarındadır, zaman ve kimin tarafından ya r -meçhuldür.
Tarihinin, Fet

hiye camimin (eski Pamakaristos kilisesi.) tarihine bağlı olduğu tahmin edilmektedir.
Pamakaristos Patrikhane olduğu zaman Gen nadios bu Yaepistis
kilisesinde bu lunan rahibeleri oraya naklettir-miştif. Pamakaristos
Fethiye ca miine çevrildiği zaman, o da Yeni .çeri ağalığından
.Vezir\olan Siya-

vus Paşa damadı Ahmet Paşa ta rafından .İslâm mescidi hâline ge .tirilmiştir.

Burası, küçük bir mâbeddir.Mevcut dört sütunu :. kaldırılmıştır. Bir narteksi, yarım
daire şeklinde üç kutsal yeri vardır. Kubbesi, sekiz köşeli bir kasnak
üzerinde durmaktadır. . : :•;

m

İ64

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

165

GASTRİYA MANASTIRI (Sancakdar Mescidi)

Samatya'da Sulu Manastır civa randadır. Zelzeleden harap olmuş ve haliyle
terkedilmiştir. Bu mâbed, Aya Elena tarafından Ku-

Galata'dadır-. Kuruluş tarihî kesin olarak belli değilse de, Papa Beşinci Ürben
(1362'- 1373) dev rinde olduğu bilinmektedir. Bütün masrafı Cenova
Cumhuriyeti tarafından ödenerek yapılmış ve bu yüzden bir müddet
Ceneviz ki **İisesi** diye anılmıştır. Sonradan Fransızların eline
geçmiştir, inşa edildiği zaman Galata surlarının •

JL

SEN ŞENUVA

Fransız elçiliğinden izin alarak âyinlerini faur-ada yağarlardı. Hat tâ, Almaş
elçilerinden Kont Kap rera burada gömdülüdür. Ondan başka burada
gömülmüş bir çok meşhur kişisele? vatdır.

SEN PIYER VE POL KİLÎSESt

Galata'dadır. Granoda'dan gelen Arapların Sen Pol kilisesini

MOZAYİK MÜZESTN'DE, ŞAKAP ÎLAH1 BAKÜS'E AİT MOZAYtK

alarak Arab Camiine döndürmeleri üzerine, Venedikli Ancelo Za karya tarafından 20 Nisan 1535 tarihinde bu kiliseden çıkarılan Daminiken papazlarına verilmiştir. Kilisenin yapılış tarihi meç huldür.

1603 — 1604 yılında yeniden ya pümiş, 1608 yılında Birinci Ahme-din bîr fermaniyle Fransızlara ve rilmiştir. 1660 jrçlaıda gaadı ya

dışında ve Rum ve Ermeni mahallelerinin ortasında, kuleli ve mazgallj tam müstahkem bir kale şeklindeydi. Hazreti Meryem'e ve hristiyan azizlerinden Sen Be-nuva'ya ithaf edilmiş bir katolik kilisesidir. Bir çok defalar yanmış ve yeniden yapılmıştır. içinde bunları anlatan Lâtince kitabeler vardır. Vaktiyle Alman katolikle-bir kilisesi olmadığından.

tekrar yapıldı. 1702 ile 1706 yılları arasında yalnız Galata Fransızla-rının kilisesi ittihaz edildi. Ahşab olan bu mâbed, 1841 yılında îsviç reli mimar Fosati tarafından bu günkü hal ve şekliyle kârgir olarak yeniden inşa olunmuştur.

SENT ÖFEMİ KÎLİSEST

Kadıköyünde Mühürdar semtin dedir. Kalkedonyalı din uğruna azab çekmiş hristiyan azizelerinden Aya Ofemiya (Sent Öf emi) adına 1559 yılında yapılmış bir katolik kilisesidir jre İstanbul'un en güzel kiliselerinden biridir.

SENTANTUVANKİLİSESİ

Galatasaray'dan Tünele gidilirken solda, bir avlunun içindedir. Galatadaki Sen Fransuva kilisesi nin 1696 yılındaki yanışı üzerine Beyoğluna yerleşen Fransiken pa pazları tarafından 1725 yuında ev veiâ ahşab olarak yapıldı. Birkaç defa yanıp yenilendikten sonra bu günkü bina meydana gelmiştir ki İstanbulun en büyük katolik kilisesidir.

SENT MARÎ MRÂPERÎS KİLİSESİ

Galatasaray'dan' Tünel'e gidilirken solda altıncı sokaktadır. 1453 yılı başlarında Sirkeci'de kiliselerinin inşası sona eren Fransiken -ler, fetihten sonra buradan çıkarılınca Galata'da Mumhane'de otu ran Klara Bartola Draperis adlı bir kadın buradaki bir evle tahta üzerine nakşoîunmuş Hazreti Mer yem'in resminin bulunduğu küçük bir mabedi onlara verdi. Burası, 1660 yılında yandı. Lâkin, resini dan kurtarıldı. Bunun üzerine Fransiken'ler 1678 de Bey oğlunda, dörtyol ağzında yerleştiler. Hu günkü kilise, birkaç defa yandıktan sonra 1769 yılında hâlen mevcut şekliyle yapıldı. Her defasında kurtarılmış olan meşhur resim, şimdi burada ve mihrabın üstünde dir,

SENTESPRÎ KİLİSESİ

Altınbakkal'dadır. Katolik kili-esidir. 1846 yılında yapılmış ve i876 yılında Papa'nın emriyle Ka tedral (Şehrin en büyük kilisesi) ilân .olunmuştur.

Septantuvan kilisesinden sonra Beyoğlu tarafın dan en büyük ve hepsinden güzel bir kilisedir.'

SEN — JORİ KİLİSESİ

Galata kulesinden aşağıya doğru inen Çınar sokağımdadır. Galata-da bilinen en . eski kilise budur. Bu mâbed, hristiyanlığın ilk yüz yıllarında bile mevcuttu. Birkaç defa yanmış ve tekrar yapılmıştır. 1882 yılında Alman Lazarist papazları tarafından satın alınmış tır. Hâlen onlara aittir.

SEN LÜYİ DE FRANSE KİLİSESİ

Fransız Elçiliğinin bahçesinde olup elçilik kilisesi olmak üzere yapılmıştır. Beyoğlu tarafının en parlak • katolik ' kilisesidir. 1581 yılından itibaren Galata'da çok sınırlanmış oldukları için Fransızlar ve diğer yabancılar Beyoğlu tara fına yerleşmeğe başlamışlar ve Fransızlar bir elçilik binası inşa etmişlerdi. Bunu, öbür elçilikler de takip edince* bunların teb'aları da etraflarında yerleşmeğe başlamış ve bu sırada kiliseler yapmışlardır. Sonradan, 1628 yılında elçi ligin yanına yerleştirilen Fransız Kapusen papazları, yalnız Fransız çocukları için bir mektep açtılar. 1638 yılında Sen Lüyi Defrar. se adlı kilise kuruldu. 1665 yılında ise, doğuda vazife gören Fransız memurlarına Fransızlardan ve yerli hristiyanlardan tercüman yetiştirme, doğu dillerini öğretecek mektep açıldı. Kilise, 1788 yılında yeniden fâcîre olarak inşa olundu. Sonra yandı ve yine yapıldı. Bugünkü .şekliyle 1831 yılında yapılmıştır. Burada, bir çok Fransız Elçileri gömülüdür. ;

düş'nden dönüşünde yapılmış ve onun tarafından Hazreti isa'nın hristiyan inancına göre çarmıha gerildiği* Golgota tepesinden getirdiği çiçekler buradaki saksılara dikildiği için Gostriya diye anılır.

Üçüncü Teofilos (829 — 842)

CANKUETARA .VDA BİZANS SURLARI KALINTILARI

•.(Foto;-Naci APAK)"

166

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

167

AYA MARIYA
KORATOROS
MANASTIRI

(Balaban Ağa Mescidi)

Şeklen yuvarlağa yakın altı köşe li olan bu bina, Lâleli'dedir. Kalmış olan kısım, manastırın sadece kütüphanesidir ve ondördüncü yüzyıla ait bir yapıdır. 1911 yılı büyük Aksaray yangınında kısmen yanmıştır.

AYA NİKOLA (MANUEL)

MANASTIRI (Kefeli Mescidi)

kü binası ondördüncü yüzyıldan kalmadır. Fatih Sultan Mehmet Han zamanında Sancakdar Hayred din tarafından camia çevrilmiştir.

kiliselerde resim bulundurulması nı yasaklamıştı. Onun ölümüyle karısı tımparatorîçe Teodora büyük törenlerle resimleri kiliselere iade ettirmiş, oğlu Üçüncü Mi-

BİZANS DEVRİNDE, MUHTEMELEN 565 — 578 YILLARI ARASINDA YAPILAN VEHZ. tSA'NIN BİR ZİYAFETTEKİ İKİ DEĞİŞİK HALİNİ GÖSTEREN TABAK

hael (842 — 867) öldükten sonra da bu manastıra çekilmiştir.

Mabedin dış kısmı çok kenarlı, içi ise Rum haçı seklindeydi. Bir çok tamirler görmüş olaa bugün-

Salatomruk'dadır. Bir rivayete göre İmparator Teofilos (829 — 842) zamanında Araplara karşı bir zafer kazanan kumandan Ma nuel, diğer bir rivayete göre Teo-dora'nın amcası ve Üçüncü Mihael (842 — 867) in saltanat naibi o-lan Manuel tarafından kurulmuştur. Patrik Fotyos tarafından ye niden yapılmış ve Birinci Romanos Lekopenos (920 — 944) tarafından tamir edilmiştir, imparator Yedin ci Mihael Dukas (1071 — 1978) imparatorluğu kaybettikten sonra Ayosluğ t (Efes) piskiposu olmuş ve ömrünün son günlerini bu ma nastırda geçirmiştir.

İstanbul'un fethinden sonra bu mâbed, İkinci Beyazıt devri Vezir îerinden Gedik Ahmet Paşa'nın 1475 yılında Keîe'yi zaptetmesi üzerine buradan İstanbula nakledilen Cenevizlilere ve Katolik Ermenilere verilmiş, idaresi ise Ga-lata'daki Sen Piyer ve Pol kilisesi nin Dominiken papazlarına bira kılmıştı. Aya Nikola adını, bu sıra da almıştır. Mâbed, böylece de 1630 yılma kadar katolik kilisesi olarak kalmış ve bu yıl Dördüncü Murad tarafından Kefeli Mescidi adıyla islâm mabedine çevrilmiştir.

Gül camii civarında ve Kandili Güzel Mescidi (Aya îsaiya) nın ya nımdaydı. Bugün, yalnız kalıntıları vardır. 1917 yangınında tamamen mahvolmuştur.

Aya Lavrendiyos (Sen Loran) Komada işkenceye uğramış hristi-

|H BİR MAGİSTA HEYKELİ:

•^ Mermer. Yüksekli^? 1 m. 81 cm. istanbul Arkeoloji Müzesindedir.

yan azizlerindendir. 258 yılında ölmüştür. Kendisinden kalan eşya İkinci Teodosyus (408 — 450) tarafından İstanbula getirilmiş ve Marsiyan

(Markiyanus) (450 — 457) in zevcesi Pulherya tarann-dan yapılan bu kiliseye konmuştur. Birinci Jüstinyanus (527 — 565) bu mabedi tamir ettirdi. Civarında on dört sütunlu bir sarnıj

(S75 —

393) HEYKELİ : Mermer. Yük. »ekliği 79 cm. Arkeoloji Müzesindedir.

vardı. Mescide çeviren Şeyh Murad, burada medfundu. *

PANAKRONTOS

KİLİSESİ (Fenârî Isa Mescidi)

Topkapıya gidilirken Yüksek kal dirim civarında Hayreddin . Pas»

k

168

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİ

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

168

{Foto: Naci APAK}

leri şunlardır:

- 1 — Aya Anna. Silivri kapış j ciyarındaydı. Yeri belli değildir'.
- 2 — Aya Anastasya. Yerinde Sokuilu Mehmet Paşa Camii vardır.
- 3 — Ayos Mihael Arhangelos. Bu mâbed İkinci Jüstinyanus (685 — 694) tarafından yapılmıştır. Kadırğa'da idi.
- 4 — Ayos Apostolis = Havari-yun. Bugün Fatih Camiinin bulunduğu yerde idi.
- 5 — Kostantinos Lipsus. Demirçiler Mescidi civarında idi. Yerinde Manisalı Mehmet Paşa Camii yapılmıştır.
- 6 — Aya Hrisanti ve Öfemi (A-yos Akakiyos). Bugün yerinde Kumkd^ı'daki Ermeni Patrikhanesi vardır.
- 7 — Ayos Demetriyos. Sarayburnunda idi
- 8 — Ayos Diyomidis. Yedikule Gazhanesinin bulunduğu yerda idi.
- 9 — Ayos Diyus. Etyemez civarında olup Fatih'in adamlarından Mirza Baba tarafından îslâm mâbedine çevrilmiştir.
- 10 — Ayos Emiliyanos. Davutpaşa civarındaydı.

11 — Ayos Eftikiyos Hristo -Kamera. Samatya'da idi ikinci Andronikos Paboîgos (1282 —1328) zamanında mezheb çekişmeleri sırasında mühim rol oynamıştır.

12 — Yorgopikos. Altımermer-de küçük bir kiliseydi.

13 — Ayos Yulyanos. Kadırganın üstündeki sırttaydı.

sokağındadır. Mescidin içinde «Hazreti Meryem'in aşkına Kos-tantin bu muhteşem binayı yaptırmıştır. Ey afif Meryem. Bu hediyeye karşılık sen de ona gökyüzü sâkinlerinin nail oldukları lu-tufiarı bezlet» şeklinde bir kitabe mevcut ise de, binanın yapıldığı ta rih belli değildir. Mihael Pabolo-gos (1261 — 1282) ve karısı Teodo ra ile ikinci Andronikos Pabolo-gos (1282 — 1328) un ilk karısı E-rici, bu kilisenin manastırına kapa falmış ve burada azaba uğratılmış

RESTORE EDİLEN KAKA TAKA FTNDAKİ BİZANS SURLARI

^ 1-VİFAKATÜK ALEXA.M)KE (SU — 913)'LÎ» -MUZA.

^ İK BİR PANOSU: Yüksekliği 3 m. 10. Uzunluğu 1 m.

50. Haie İstanbul Ayasoiya Müzesi'nde bulunmaktadır

lardır. Andronikos'un kendisi de ölümünden iki yıl evvel bu manastıra çekilmiş, ömrünü bir papaz olarak tamamlamış ve ölümünden sonra burada gömülmüştür. Bu ki lise, 1469 yılında vefat eden Fenârî zade Şeyhülslâm Şemseddin Meb med Efendinin torunu Alâaddin Ali Efendi tarafından camie çevril mistir.

Mâbed, yanyana iki kilise ile güney taraftaki iç narteks, yâni son cemaat yeri olan koridordan ve güney ve doğuda birer dış nar

teks'tea mürekkeptir. Ortadaki ki lise daha eski olup kubbesi üç bal konla çevrili dört fû ayağına dayanmaktadır. Kubbesinin kasnağında sekiz pencere vardır. Yuka rıda adı geçen kitabe, bu kilisede dir. Binanın genel görünüşü Onun cu Yüzyıla ait bulunduğu intibai-nr vermektedir. Bitişik kilisenin tarihi ise Onüçüncü Yüzyıla kadar çıkmaktadır.

Bu mâbed, 191? yangınında yan mistir. O zamandanberi metruk dururken, 1967 yılında restorasyo nü bitip cami olarak yeniden ibadete açılmıştır.

AYA TEOFANO

KİLİSESİ (Demirciler Mescidi)

Bozdoğan Kemerinin Fatikte so na erdiği yere yakın mevkide idi. Bugün ancak bir miktar duvar ka lıntıları vardır. 1894 zelzelesinde harap olmuş, tekrar yapılmışsa da 1908 yılındaki Çırçır yangınında yanarak terk edilmiştir.

Mâbed, Altıncı Leon (886 — 912) tarafından Ek zevcesi Teofano adına inşa edilmiştir. Teofano, ko cası imparatorun başka bir genç kızla, kumandanlardan Zaoçis'in kızı Zoi ile seviştiğini haber alarak kıskançlıktan hastalanarak öl müştü. Leon, vaktiyle zorla evlen

dirildiği Teofano'yu hiç sevmemek le beraber, bu şekilde ölümüne ü-zülmüş ve bu kiliseyi onun adına yapmıştır. Mâbed, Fatih Sultan Mehmet Han'ın' Cerrahbaşı Ali Efendi tarafından mescide çevrilmiş, lâkin zamanla harap olduğun dan içine demirciler yerleşmiş, 1763. de tekrar ihya olunmuştu... Bir adı da Tımarhane Mescididir.

AYOS ROMANOS KİLİSESİ

(Manastır Mescidi)

Topkapı civarında Taşmektep mahallesinde, Karanfilli sokağa acılan küçük bir sokaktadır. Ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı belli: değildir. Kubbesiz, ve dik dörtgen şeklinde olup üç kutsal

ADLÎYE SAKATI YANINDAKİ BİZANS KALINTI LAKI t

yeri (mihrab) ve iki sütunlu bir narteksi, yâni son cemaat yeri var dır. Fatih Sultan Mehmet Han'ın adamlarından Mustafa Çavuş ta rafından mescide döndürülmüş, lâkin minare ilâve edilmemiştir... Hâlen harap haldedir.

Böylece, Bizans'ın en meşhur mâbedlerinden bir kısmını okuyuculara anlatmış olduk. Bu devirde mevcut bulunmuş olan 1300 ka dar kilise ve manastırın çoğu bu gün mevcut olmadığından onlar hakkında fazla tafsilât veremiye-rek yalnız isimlerini zikredeceğiz. Bunların bir kısmı daha Bizans za manında yangın ve zelzeleler yüzünden mahvolmuş, bâzısı yeniden yapılmamış, bâzısı ise, başka binaların inşası için malzeme olarak kullanılmak üzere imparatorlar tarafından yıktırılmıştır. Daha evvel de söyledığımız gibi, Türklerin fethine yakın devrede şehrin nüfusu 50 — 60 bine inmiş olduğundan bu mâbedîerin çoğu daha o zaman cemaâtsizlik ve ödeneksizlik yüzünden metruk ve bakım sız nalde kalıp zamanın tahribatına uğramıştı. Bunlardan en iyi şekilde muhafaza edilenler, yine îslâm mabedine çevrilenlerdir... Ancak, Dunların bir kısmı da Türk devrinde yangın ve zelzeleler yüzünden harap olarak öylece terkedilmiş ve zamanla ortadan kalkmışlardır. .

MABETLERİ

Tafsilâtlı olarak bahsetmediğimiz Bizans mâbedlerinin bilinen-

RESÎVILf BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BESİMLÎ BÜRÜÜ İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

171

İH İSTANBUL,, TÜRKLERİN" ELİNJE GEÇ. ^ TİKTEN SONRA BOĞAZİÇİ
BÜSBÜTÜN GÜZELLEŞTİ. İLK ÖNCELERİ SAHİLLERE
YAPILAN KÖŞKLERLE ŞENLENEN BOĞAZ, DAHA
SONRALARI KASRLAR VE-SAKATLARLA ÇOK
RENKLENDİ GRAVÜRDE ÜÇ ASIR ÖNCEKİ BOĞAZİÇİ
GÖRÜLÜYOR,

*BİRİNCİ JUSTİNYANUS'UN KARISI TEODORA'YI MAİYETİ İLE BİRLİKTE
GÖSTEREN MOZAİK TABLO. İMPARATOR L TEODOS'UN
SOLUNDA II. VALEN-TİNYEN, SACINDA OĞLU ARKADİUS
GÖRÜLÜYOR.*

KIRA MARTA MABEDİ

, 14 — Kira Marta. Bu mâbed Mi *hael* Paboioğos (1261 — 1282) un kız kardeşi Mari Dukas tarafından yapılmıştır. Vefa'daki- Sekbanba-ş1 İbrahim Mescidinin bu mâbed olması .. muhtemeldir. ' Hristiyan azizlerinden Ayos Yuannis (Sen Jan) burada gömülüydü.

î 15 Fantebyon. ^Dokuzuncu

Dairede .olup Birinci Kostantin ta rafından yaptırılmıştır. Azizlerden Pantebyinon ve Maryus'a -ait oldu ğu söylenen kutsal eşya burada muhafaza edilmekteydi.

16 — Ayos Filipos. Yerinde De-nizabdal Camii vardı. Şimdi, bu cami de mevcut değildir.

17 — Kırşehidler. Saraçhane -başında, Kanbur Mustafapaşa Caniinin yerindeydi

18 — Teotokos. Sur dışında Silivri kapısı civarında Sigma deni-
. ien yerdeydi,

19 — Ayos Tomas Apostolis. Kadirga limanının batı tarafındaydı.

20 — Hristos (îsa.) Bu mâbed,^angana Sarayının yanında idi

21 — Ayos Yorgiyos (Aya Yor-gi). Hristos kilisesinin yanındaydı.

22 — Ayos Lazaros. Saraybur-nundaydı.

23 — Panaiya - Topois. Saray-burnunda, Gülhane civarında idive Hazreti Meryem'in İstanbul'umuhafaza ettiğine inanılan Hode-getriya adlı resmi buradaydı.

24 — Ayos Menas. Hâlen Topkapı Sarayının bulunduğu Akropolün eteklerindeydi

25 — Ayos İstefanos .(Sentet-yen). Saraçhanebaşı ile BozdoğanKemerî arasında Kalender Camiicivarındaydı. Burada Plakidiya adh küçük bir .saray da vardı.

26 — Aya Efimiya. Aî Meydanında (Hipodrom) idi.

27 — Ayos Yuannis Prodru-inos. Avasofy_a (Ogüsteon) meydanının ucunda Mil Taşının karşı tarafındaydı.

28 — Ayos Mihael Tuada. Birin ci Kostantin devri eserlerindendir. Kadirga'da idi. Yerinde Kadirga vardır,

29 — Ayos Agatonikos. Kadırgacivarındaydı.

30 — Ayos Yorgiyos. Edirne **kapisi** civarında, şimdiki MihrimaıSultan eanıinin yerindeydi.

31 — Ayos Pandos Fatih Camii civarındaydı.

32 Ayos Antoniyos. Cibali civarındaydı.

32 — Ayos Yuannis Kabvitis. Cibali civarında, kıyıya yakın meV kideydL

34 — Ayos Prokopiyos. Saraç-hanebaşı civarındaydı.

35 — Aya PanaJ^a, Çemberlitajcivarındaydı.

56 — Ayos Yulyanos. "Fuat Paşa Türbesi civarındaydı.

37 — Ayos Goriyas. Çemberlitaj civarında idi

f

RESİMLİ BÜYÜK tSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

173

Sebebi ise, istanbul'daki hristi-fan Moğolların kilisesi oluşudur.

62 — Ayos Manuel. Sultanse-lim'de Çukurbostan civarındaydı,

63 — Sentan. Galata Yeni Camiinin yarımdaydı. Yanmış, arsası istimplâk olunmuştur, Katolikkilisesiydl iy'.'

64 — Sent Jan Batist Galata'daidL 1218 tarihinde mevcut olduğubiliniyor. Dominiken papazları tarafından 1642 yılma kadar idare.edilmiş, 1660 yangınında yanıp gitmiştir.

65 — Sent iren. Çalata'de birKatolik fcilisesiydL Yeri tan* olarrak h?Hnrf)PT^pUiş^jy(gJT

L

172

. RCSfMTf BÜYÜK tSTANBTTL ANSİKLOPEDİSİ

KABIYE CAMITNDEKİ MOZAIK PANOLARDAN 1İİKÎ.

katıları vardır.

45 • — Ayos Yuannis Vapistis(H. Yay ha) kilisesi. Yerine AdilŞah Kadın Camii yapılmıştır. Bundan, evvelce bahsetmiştik.

46 — Dalmadora Manastırı. Da-vutpaşa camiinin yerindeydi ;

47 — Ayos Tirsus. Davutpaşaile Avret Pazan arasındaki Eleni-yano mshallesindeydi

48 — Ayos Kalinikos. Aynı mahalledeydi.

~EVREGETOR~ MANASTİRİ

49 — Ayos Lukiyus. Bu da aynımahalledeydi.

- 50 — Ayos Karpos. Bu da öyle.
- 51 — Ayos Vavilas. Bu. da öyle.
- 52 — Ayos Mokiyus. Yerine Altımermer Camii yapılmıştır.
- 53 — Gorgoepikoos. Altımer-merde küçük bir kilise idi. Sariliktarzında, iki sıra sütunlu, pek süslü ve ayrıca kıymetli resimleri hayi idi Altında bir sarnıç vardı, ,
- rakliyus bunun ismini değiştirerek Ayos Evangelistis adını verdi. Fokas, bu mâbed civarına iki at heykeli koydurduğu için bu mâbed Di. îpon (İki Atlı) diye de a-mlmıştır.
- 43 — Evregetor Manastırı. Bugün Sultanselim Camiinin bulunduğu yerde idi. Diğer bir iddiayagöre ise, Fatihle Cibali arasındabulunan Sinanpaşa Camii bu manastırın yerinde yapılmıştır. Lâkin, Sinanpaşa Camiinin yerindeki kilisenin Ayos Yulyanos mâbedi olması ihtimali daha çoktur. Bu Sinan Paşa, Kanunî'nin Sadrazarru Rüstem Paşa'nın kardeşiolan Kaptan Sinan Paşa'dır. Camii, bugün mevcut değildir. 1877senesinde harap olmuştur. SultanSelim Camii civarında Debbag Yunus mahallesinde bir Sinan PaşaMescidi daha vardır. Bu da, adı bugün için bilinmiyen bir kilisedenaynı zat tarafından camie çevrilmiştir.
- 44 — Ayos Yulyanos. Aya Kapısı civarındaydı. Ancak terael ka
- 38 — Ayos Samonas. Bu da o civardaydı.
- 39 — Aya Efimiya Olivrlıyo. Sultanahmet meydamndaydı.
- 40 — Ayos Kostantinus. Çemberlitaş meydamndaydı.
- 41 — Ayos Yakovos. Ayasofyameydanının kuzey - batısında, Soğukçeşme kapısının karşısındaZeynep Sultan ve Lala Hayred-din Camilerinin bulunduğu yerdeidi
- 42 — Ayos Evangeiisitis. İmparator Fokas (602 — 610) tarafından yaptırılmış olup Ayasoîya civarında idi. Bugün yerinde Ayasofyahamamı vardır.
- Fokas, kaba, çirkin, sarhoş ve sefahate düşküdü. Üstelik- gayet zâlimdi. İran'a ve Avar'lara karşı kaybettiği savaşlar, bütün itibarı nın kırılmasına sebep olmuştu... Nihayet Doğu kumandanlarından Herakliyus İstanbul'a gelerek onu tahttan indirip kafasını kestir di ve yerine imparator oldu. Fokas, kiliseyi kendi mürşidi olan Ayos Fokas adına yaptırmıştı. He.
- 54- — Panaiya = Meryem Ana. 1449 yılında yapılmış nisbeten yeni bir kilisedir. Hekimoğlu Alipa-şa Camiinin karşısmdadır. Gorgoe pikoos kilisesindeki kıymetli resimler, buraya naklolunmuştur.
- 55 — Ayos Önemisnus. BirinciNikeforos (802 — 811) üe BirinciMihael Rangavıs (811 — 813) arasmda pek kısa müddet tahtta bulunmuş olan

imparator Stavroki-yus ile karısı burada gömülmüşlerdir. Arkadyus sütununun hemen yanında bulunuyordu.

AYOS VASÎYANUS "

56 — Ayos Vasiyanus. Silivrikapısının iç tarafında idi. Marsiyan - Markiyanus - (450 — 457) tarafından yaptırılmıştı. Kendisine zevcesi Pulherya, yerinde Fatih Camiinin yapılmış olduğu A-yos Apostolis kilisesinde gömülmüşlerdi. Lâhidleri kırmızı somakidendi. Onlarmkinden sonra kırmızı somaki lâhid yapılmamıştır. İmparator Arkadyus (395—408) vefat ettiği zaman Teodosyus adlı bir oğlu ve Pulherya, Teodorave Marina adlı üç kızı kalmış, Pulherya kardeşi ikinci Teodosyus'a (408 — 450) naib olmuştu. Sonra imparatorun zevcesi Evdoksiya vesaray hadımlarından - Hrisafigus bir hile üe Pulherya'yı Makrihora — Bakırköy — deki Evdomon'asürdülerse <de bir buçuk yıl sonra Pulherya saraya döndü ve Hrisa-fiyus'u edalara, Evdoksiya'yı Kudüs'e sürgün ettirdi. İkinci Teodosyus ölünce, Marsiyan imparator olmuş ve bekâretine dokunmamak şartıyla Pulherya üe evlenmişti. Pulherya bu sırada elli yaşların-daydı ve bekâretini Hazret! îsâ'ya adamış birunuyordu."

57 — Hrisovalantis. Top ^kapısının yanındaydı." ' ' •

58 — Ayos Pabulos. Topkapı civarındaydı,

59 — Ayos Eleftoros. Avret Pa-zarmdaydı.

60 — Panahrandos. Molla Fenâ-rî mahallesinde Halıcılar Köşkünün bulunduğu yerde idi.

61 — Aya Mariya = Meryem Ana. Bir adı da Kanlı Kilise olup Fener'de Sancaktar Yokuşunda-dir. Moğol kilisesi tüye de anılır.

l! l

l f; î t

r c 1 1 c 1

l!

:11

•4i

L

--B

•t

•S

l

i

i

;•• i

•'•u

ğP GÜMÜŞ VAZO t Çevresinde İsa'nın kabartma büstü ^ üe iki yanında Sen Piyer ve Sen Panl'tin resimleri bu. lunan, 6 ncı yüzyıla ait bir gümüş Bizans vazosu.

göre evvelce bahsettiğimiz Sen Jorj kilisesinin yanında bulunu-yorda

66 — Sen Sebestiyan = San Bastiyano. Tophane ile Mumhane ikapisi arasında bir katolik kilisesiydi, 1660 yangınında yanmıştır.

67 — Sen Kler Katolik Kiliseve Manastırı. Karaköy'de, bugünküköprü civarındaydı. Bu da yangında mahvolmuştur.

SURP KIRKOR KİLİŞESİ

68 -ss Şurp Krikor. Fetihteı cy-

,

174-

fcilisesidir. Ve Galetadadır. Üzerindeki bir yazıdan anlaşıldığına göre Teotoros Gatogikos, ve Ku-düs'de Ermeni Patriği Eseyan za inanında kurulmuştur. Sürp Kiri-kor (Greguvar}, Ermeni »kilisesinin ikinci kurucusu olup katolik veya protestan olmıyan Ermenilere, yâni Türk Ermenilerine s bu

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

ier — Manastın. Balıklı civarında dır. imparator Nikeforos Fokas, 923 yılında burada taç giymiştir, işte İstanbul'da Bizans devrinde mevcut bulurunu! olan muhtelif mezheplere mensup Hristiyan mâhedlerinden adı bize kadar gel mis ve yeri az çok bilinenler bunlardır.

yüzden Gregoriyen denirdi, inşa tarihi 1436 dır veya, bu tarihte ye '- niden: yapılmıştır. Büyük Galata yangınında yanmış ve 1733 yılında Asvazador Gatogikos ve Kudüs Patriği Krikor ile İstanbul Patriği Havannes zamanında Sakis kalfa eliyle tamir edilmiştir. • . .

EESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

'1; 1 in - "

175

İL CİVARI A - Bizans devrinde Boğaziçi

* ürk devri Boğaziçini, o devri yazarken anlatacağız. Burada bahis konusu edeceğimiz ise, Bizans devrindeki Boğaziçi'dir. Boğazisinde. Galata'dan itiba-

ren küçük köyler vardı. Bunların en yakını Argiropolis (Fındıklı) olup burada-Sentandre adlı bir ka toluk kilisesi mevcuttu.

Argiropolis ile Galata'nın arası,

tamamen ormanlıktı. Bundan son ra Diplokiyonyon (Beşiktaş) geliyordu. Burada bulunan çifte sütun dolayısıyla bu adı almıştı. Bir adı da Gunella (Beşik) idi.

ı /. TEODOS'UN GENERALLERİNDEN STİLİKON'UN BİR KABARTMASI.

-j

**IV ASKIN SONLARIMA AİT KABARTMA MEB-MEKİN EM 136,
YÜKSEKLİĞİ 47.5 SM. DİB. HEB**

MEL3EK .VASDEB,

Argiropolis^ 'ile ' Diplokiyoyon arasında bir liman vardı. Türk devrinde doldurulmuş ve Dolma-bshçe diye Emlmiştir.

Megarevma (Arnavutköyü), a-B.urada Birin

ci VKostantin . Mihaeî Arkangelos kilisesini yaptırmış, Birinci Jüs-tinyanus bunu tamir ettirmiştir. Ayrıca, Aya Teodora adına bir kilise mevcuttu. Kelai ([Bebek) de bir liman var-

dı. Mevkie Skeli de denirdi. Burada, putperestlik devrinde bir Dia-na mabedi mevcuttu.

Kiparedos (Emirgân) da pek es ki bir t&pınak mevcuttu. ,

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

REStMLt BÜYÜK tSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

177

Bundan sonraki meskûn yer, 'Anıya (Beykoz) dur. Bunun bulunduğu yerde çok eskiden Beb-

1. TEOÜOS'UN

i!iiiiiiiiiiiiiiii!iiiiiiiiiiiiHiiHuuiiiHHii(ni!i«nıı«miHimınnuıiHıııHnmi!ıı«ıııııı
«HBnıı(«ııHfli(iHıııHim>!

İ

BiZANS DiSVKLNüE KİR PAPAZ DUA EDEEKEN

İSTİNYE

Sostenion veya Leosteniyon (îs tinye) Boğaziçinde en güzel limanı havi yerdı.
Burada putperestlik devrinde bir mâbed ve bir hey kel mevcutm-uş.
Birinci Kostantin, bu mabedi kiliseye çevinaij

' ve onu da Mihaeî Arkangeîos'a it haf etmiştir. Kilise, 865 yılında Rus saldırısı
sonunda mahvolmuş tur. Bizans, kuzeyde beliren bu yeni tehlikeyi
önlemek için Rus-lan Ortodoksluğa sokmayı düşündü. İstanbul
Patriği Fotyus Rusya'ya Piskopos Metodiyos'u göndermişti. Kirillua
adli papaz

da bu sırada Makedonya Slavların» hristiyanlaştırmakta ve onlara Bizans kültürünü
aşılamaktaydı. Hazar ve Bulgar Türklerinin hristiyanlığa girişi de bu
zamanlara rastlar. Bulgar Kralı Böğür Oğuz'un (Boris) bu dini kabul
edi si, Bulgarların toptan Ortodokslu ğa geçmelerine sebep olmuştu.

Hristiyanlık, böylece Slav kabileleri arasında yayılmış, lakin bu hal onların Bizans'a
saldırmalarına engel olmamıştı. Nitekim, îm paratoriçe Teodora'nın
kardeşi Petronas donanma ile Girid seferine çıktığı sırada, yâni 865
yılında Rusların 200 kadar gemi üe Boğaza saldırımları üzerine geri
dönmeğe mecbur kalmıştı. Ruslar Boğazın yukarı kısmını tamamen
istilâ etmişler, her şeyi yağmalamışlar, halkı öldürmüşler, papazları
çarmıha gererek kafalarına çiviler çakmışlardı. Bizanslılar onlara
(însan katili) mânasına o-larak Ros Homisides demişlerdi Rus adı,
buradan gelmektedir.

Komara, yâni koca yemiş ağaçlarından dolayı Komarades (Yeni köy) denilen yerde
Aya Yorgi kilisesinde üç patrik gömülüdür. Bir de Meryem Ana
kilisesi vardır. Buradaki Hazreti Meryem resmi meşhurdu.

TARABYA ""

Havası iyi olduğundan ve hasta lara şifa verdiğiinden dolayı Tarab ya = Tedavi adı
verilen köyün es ki adı zehirleyici mânasına gelen Farmakeos idi.
İsim, Patrik Atik (406 — 425) tarafından değiştirilmiştir.

Vatikołpos (Büyükdere) un bir adı da Megas Agros'du.

Karadenizin giriş yeri görüldüğünden Kirecbumu Kledrapon-tok diye anılırdı.
Burada Aya O-femiya acili bir ayazma vardı. Rumeli Kavağında
Sibel adına bir tapınak ve Bizanslıların Serapis mâbedi_vardı.
Bundan sonra Ceneviz Kalesi gelir. Cenevizlilerin buradan karşıya

bir zincir gererek Boğazı kapattıkları rivayet olunur. Daha ileride Büyük Liman vardır. Eskiden Efes limanı) diye anılırdı. Limanı Haripdis (d ribce) burnu korurdu.

ANADOLU KAVAÛ1

Boğaziçinin Anadolu yakasına en yakın köyü Hiyeron Burnu ü-zerindeki Anadolu • Kavağıdır. Hi yeron, etrah duvarlarla çevrili kutsal yer demek olduğuna göre burada *evvelce bir* mabedin bulunduğu anlaşılmaktadır. Civarın daki tepede Cenevizlilerin yaptığı kale vardı. Bugün harabesi mevcut olan bu kaleye Hihero (Yeros = Yoros) denirdi. Burada (Oniki Tanrılar} adlı bir putperest tapınağı ve Kalkedonya (Kadıköy) Ular ^tarafından yapılmış yine putperest Jüpiter tapınağı vardı.. Bu son mâbed, sonradan Birinci Jüstinyanus tarafından kiliseye çevrilerek Mihael adı verilmiştir.

Bu dağın eteğinde Bizanslıların gümrüğü mevcuttu. Milâttan önce 192 yılında Biünya (Bursa, Kastamonu, iznik bölgeleri) Kralı Prusyas burasını zaptetmiştiL O samanlar, bu yerler henüz Yuna nişten sömürgeleri idi. Pabologos lar (1261 — 1453) devrinde Cenevizliler, burasını işgal edip Hiye-ron'un kalıntıları üzerinde şimdi harabeleri bulunan Yeros (Yoros) kalesini inşa ettiler. Bu yere hâkim olmak için Venediklilerle Cenevizliler büyük mücadelelerde bulunmuşlardır.

Siyasî meselelere ve mezhep mü cadelelerine karışmış olan Bizans Patriği îgnotiyos (799—878), 857 yılında makamından indirilip evvelâ Büyükada karşısındaki Anderevitos (Sade) adasında , mahpus bulunduğu hücreden çıkartılıp burada bulunan bir keçi 'ahmnH atılmış ve kış orsasında yarı çıplak halde ve bağı .olarak muhafezlanmn her türlü kötü muamelesine mâruz laîr nalde ya şamıştır. Bu zat, sonradan îrisö-yan «izleri arasına ahnmıştır.

Kalenin kuzey ve 3oğu taraflarındaki kapıların üzerinde eski Hiyeron binasına ait teglar vardır. Duvarları" yer yer Bizans ve Ce neviz monogram ve armalarına

Justinyea

II ROalA'LI ASKERLER : Mozaik Müzesindeki Kostantin ^ koridorundaki 4 üncü yüzyıla ait mozaikler.

BEYKOZ

riker devletinin başşehri bulunmaktaydı. Amya adı ise, Bitinya Krala Amikos'un adından gelmektedir. Bebriker, aslında Bitinya Krallığına tâbi bir prenslikti Gad dar adıyla anılmış olan Amikos da, Bitinya Kralı Posidon'un oğluydu, Amikos, Argonotlardan Polloks'a karşı, sest oyununda meydan okumuş ve neticede yenilerek öJmüş ve çarpışma alanının yakınında gömülmüştü. Sest, ellere sivri demir çiviler bulunan meşin bir cins eldiven giyilerek vücut çıplak bulunduğu

halde 'boks seklinde :yapılan bir çarpışmadır ve çok zaman taraflardan birisinin ölümü ile sona ererdi

Amikos'ım mezarının yanında Bebrikerler tarafından bir anıt di kilmış H-ve bir müddet sonra meza rının yanında bîr defne ağaca büyü müştü. Bu ağacın yaprağını çiğ neyenlerin sest çarpışmasında ye-nfle miyeceğiae arit bir söylenti çıkmıştı. "

Çarpışmanın geçtiği mevkie, Türkler sonradan Umur Yeri adını vermişlerdir. - Kalkedonyablar

ÜENISRA-UJSULV * EABABOIAS1

buraya, Dafne adına bir adak tapınağı inşa ettikleri için, Dafne Psihonus adını vermişlerdi însa-na Lorus Nimfıyon Kalkedonyon

adiyle de anılmıştır.

„«jt-,Ayafofya-Se-camilerin heybetlidir görünüşü var-

T* Y**kardakigra0aT3m*naht*\$em manzarayı tesbit ediyor.

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANStKLOPEDtst

181

180

Beykoz'dan Tokat Deresi yo-luyîa dört kilometre mesafedeki meşhur Yuşa Dağına gidilebilir. Bunun bir adı da Yoros dağı idi... Buraya, Hz. Yuşa'nın gömülü oldu ğuna inanıldığı için Yuşa dağı den mistir. Hakikaten tepede 6 metre uzunluğunda ve 2 metre genişliğin de olan ve bir duvarla çevrili bulunan bir mezar vardır. Civarında da IIL Osman'ın Sadrazamı Mehmet Sait Paşa tarafından vak tiyle inşa ettirilmiş bir cami harabesi ve bîr kuyu bulunmaktadır. Bu cami, Birinci Jüstinyanus tarafından yaptırılmış olan Ayos Panteîeynon kilisesinin kalıntıları üzerinde yapılmıştır. Kuyu

REStMLf BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

KiBimiiHıuunnıttiHınHıuuuııııflın

"YARABBİ, ONU NASIL BULABİLİRİM?"

Hazreti Musa:

- ☐ Yarabbi, onu nasıl bulabiliim? diye sordu ve şu karşılığaldı:
- ☐ Zenbilinin içine bir balık koyarak yola çıkarsın. Bu balık nerede kaybolursa orada.

Hazreti Musa, bunun üzerine çömezi Yuşa'ya:

- ☐ İki denizin buluştuğu yerevarmak için durmadan gideceğim. Benimle beraber gelir misin? dedi, Yuşa:
- ☐ Başüstiine! Cevabımı verince:

— O halde, yanma bir miktar

ekmek ve bir kızarmış balık al, du. Birlikte yola çıktılar. Hazreti Musa çömezine:

— Bu balık nerede kaybolursa bana haber ver\

dedi. Yuşa, bunları bir zembüe koy Diye tenbih etti. Deniz kıyısı bo yunca yaya ilerliyorlardı. Bu şekilde pek uzun mesafeler aşılar ve yorulular. Niha}'et, bir çeşme nin kenarındaki kayanın yanında oturdular. Hazreti Musa pek yorulmuş olduğu için uyuya kaldı. Yuşa ise; elini yüzünü yıkayıp çeşmeden abdest aldı. Bu sırada, çeşmenin suyundan üzerine sıçra yan balık canlandı ve denize atlayıp gitti. Hazreti Musa uyanınca., Yuşa bunu ona anlatmayı unuttu. Acele yollarına devam ettiler. Nihayet, Mecmaülbahreyn'e, yâni

iki denizin bir araya geldiği yere vardılar. Burasını geçtikleri zaman Hazreti Musa:

— Yemeğimizi getir de yiyelim, dedi

Yuşa, o zaman balık meselesini hatırlayarak çeşmenin yanında dinlenirlerken balığın nasıl kaybolduğunu anlattı. Bunun üzerine geri dönerek çeşmenin yanına vardılar ve orada Hızır'ı buldular.

İşte, Hazreti Musa bundan sonra Hızır ile yoluna devam etmiş ve vefat eden Yuşa Mecmaülbahreyn'de defnolunmuştur.

Bununla beraber, iki denizin bir araya geldiği bu mevkiin, Boğaziçi değil de Süveyş olduğu hak

"jjj, MOZAİK PA>'Oî Bizans devrinde 11. yüzyıla ortalarına /f- ait, Meryem Ana'nın Hz. isa'nın elini tutarken gösteren mozaik.

L TEOUOS'un KAKIŞI ABI.ÎA FACtLLA

da, o devirden kalma bir ayazmadır.

YUŞA TEPESİ ~

Yuşa tepesine Bizanslılar Her-kül Yatağı mânasına olarak Her-kulis Kilne derlerdi. Deniz yüzün den 180 metre yüksekliktedir. Bu raya Yuşa tepesi denmesine sebep, Hazreti Musa ile çömezi Yusuf oğlu Efraîm oğlu Nün oğlu Yuşa'nın Hızır ile buluştukları, Hazreti Yuşa'nın vefat ettiği ve go müldüğü Mecmaülbahreyn (İki de nizin bir araya geldiği yer) mevkii olarak kabul edilmesindendir. îslâmî inanışa göre, bu olay şöyle geçmiştir-

Hazreti Musa, kendi kavmine ilâhî hakikatlerden bahsederken içlerinden biri:

-_ <—* Acaba yeryüzünde senden

daha bilgili kimse var mı? diye sordu. Hazreti Musa da kendi kendine:

— Acaba var mı? diye düşündü. Hemen Alîahtan vahiy geldi:

— Benim Mecmaülbahreyn'dedünyanın en bilgili kulum vardır.Onu bul, Bu zat Hızır'dı. Kendisi,Hazreti İbrahim zamanında yaşamış (Güney - doğu Anadolu ileSuriye'yi idaresi altına almış Hur-ri krallarından}

Zükarneyn'in birkumandanıydı ve hayat suyuna e-rişip içtiği için ebediyen yaşamaktadır. Asıl adı Üyas (Veya fiyasa)oğlu Melkar oğlu Beîyara'dır.Namaz kılarken etrafı yemyeşilkesildiği için yeşil mânasına olarak Hızır diye anılmıştır. Kendisi, Hazreti İbrahim zamanında o-na îman edenlerdendi. Hızır, olupbitenleri ve olup bitecekleri eniyi bilen kimse vdi

vya Mkoia (Alanuel) Manastın bir Tivayete yöre imparator Teofilo* (829.842) zamanında Araplara karşı bir zafer•cazanan kamandan Alanuel, diğer bir rivayete f 8re Teodora'mn »Ricacı re üçüncü Miha«l (842.867) in saltanat naibiolan Manuel tarafından kurulmuştur, istanbul'un fethinden «onra bu mfibed, ikinci Beyazıt devri vezirlerinden GtedikAhmet Paşa'nın 1475 yılında Keîe'yi zaptetmesi üzerine buradan istanbul'a nakledilen Cenevizlilere ve Katolik Erme.ailere verilmiş, idare»! ire Gâlots'daki &en Piyer ve Pol kül »esinin Domtnikeo papazların? bırakılmıştı Aya Kikola a^dıaı, hu Birada almıştır. Mâbed, böylece de 1680 yılına kadar katolik kilisesi olarak kalmış ve b« jpi £ ilurad taralındanMescidi'adiyle jbi&m mabedine çevrilmiştir. Yedine! ftUnael imparatorluğu "

182,

RESİMLİ BÜYÜK

EESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

183

kındaki rivayet ve tahminler daha doğru olarak kabul edilmiştir.» Başka bir rivayete göre de bu tepeye, Karadenizin ilk görüldüğü en yüksek yer olması dolayısıyla Fenikeliler tarafından Yesu (Kur tarıcı) adı verilmiş ve Yuşa adı bundan gelmiştir. Fenikeliler burada kendi tanrıları Baal Mel-kard adına tapınak yapmışlardı... Melkard'a Yunanlılar Heraklis derlerdi. Herkül .Yatağı denmesine sebep, her nalde Heraklis: kelime-' sinin Herkül'e dönmesindendir... Çünkü mitolojik rivayetlerde Her kül'ün ölümüne veya burada gömülüşüne dair hiçbir şey yoktur. - Bilâkis Argonotlar seferinde, Bo--ğazicine gelmeden evvel Herkül-ün arkadaşlarından ayrıldığı kay-dolunmuştur.

Palodes, bugün Paşabahçe diye anılmaktadır. Çubuklu, burada

ra bunun- kuzeyinde hafif meşreb kadınların ömürlerinin son günlerini dua- v«- tövbe ile geçirdikleri bir manastır yaptırmışlardı. Bundan sonra gelen meskûn yeı ler ise Protos'Diskos- (Çengelköy), Dotros Diskos. (Beylerbeyi) ve Dotros Diskos'un daha eski bit adı Arşayi Poizusayi idi, Burada bulunan bir kayadan dolayı Dotros Diskos — Küçük kaya

adını almıştı. Nitekim, bunun daha ileriindeki Protos Diskos = Büyük kaya da semti adını vermiştir.

Dotros Diskos'da Birinci Kos-tantin tarafından bir kilise inşa ettirilmiş ve üzerine bu hükümdar tarafından afindan bir haç koydurulmuştu. Bu yüzden Türkler tarafından bu kilisenin bulun- • muş olduğu bahçeye İstavroz Bah çesi denmiştir ki, saraya ait has bahçelerdendi.

•olarak kurulmuştu. M. Ö. 508 yılında Birinci Darius (Dara) un idaresine girdi. Atinalı kumandan Alkibad, Atina'nın rakibi İsparta'yı denizde ve karada üstüste .yendikten sonra, M. ö. 410 yılında burasını zapt ve tahkim ederek bir gümrük yeri kurdu ve bütün gemileri naklettikleri malın onda biri oranında geçiş vergisi vermeğe ^mecbur etti.

KALKEDONYA (Kadıköy)

Bizans, Makedonyalı Filip'in ta rafını tuttuğu için ve Karadeniz hububat yolunu açmak maksadiy-

bulunan Akimitler Manastırı ile şöhret kazanmıştı. Lernbos veya Fula (Kanlıca) da mühim- bir meskûn yer olup Kalkedonyalıla-ra ait idL Likadyen denilen, bir, limanı vardı.

Anadolu Hisarı'nın eski adı No-sikleon idi. Burada denize dökülen Göksu deresi, tatlı su mânasına gelen Potamonion adını taşır- -di. Kalkedonya'lılara tâbi • meskûn bir yerdi. Bizanslı muhasaraya gelei L Darius, yâni Dara ordusunu buradan karşıya geçirmiştir. Küçüksu'yun adı ise Napli idi. Bosfor Nikopolis (Kandilli) eski bir Bitinya şehriydi. Kuvvetli akıntısından dolayı Porirrus da denilmiştir...

Nafzimakıyır veya Brohtos (Va niköy) de İmparator Birinci Jüs-tinyanus Mihael adına bir mâ-bed ve kendisi ile zevcesi Teodo-

KARİYE CAMİİNDEKİ İSA'YI VE İKİ YANINDA ADEM İLE HAVVA'YI GÖSTEREN FRESKTEN GÜZEL BİR GÖRÜNÜŞ

ÜSKÜDAR

(Yıldızlı şehir)

Hrisokemos, yıldızlı kiremit dernektir. İkinci Jüstinyanos'un yaptırmış olduğu yıldızlı kiremitlerle kaplı bir kiliseden dolayı semt bu adı almıştır. Bugün Kuzguncuk diye anılmaktadır. Bu kilise nin asıl adı Meryem Ana veya A-ya Pantabno'dur. Hristiyanlara zül mün arttığı Roma İmparatoru Di-yoklesyon devrinde din uğrunda canını feda etmiş hristiyan azizlerinden kalmış olduğuna inanılan bir çok kutsal eşya burada sakla rırdı. Aynı imparator, burada bir de saray inşa ettirmişti. Bugün ka lıntılan bile mevcut değildir.

Hrisopolis (Üsküdar) kelimesinin mânası Yıldızlı Şehirdir. ^Buna sebep ise, güneş batarken Üskü dar tarafındaki binaların İstan-buldan yıldızlı gibi görünmesidir. Bir rivayete göre de Agame-non'un oğlu Hrises'in mezarının burada bulunmasından dolayı bu isimle anılmıştır. Üsküdar

kelime si ise Skutari denilen bir cins askerin orada bulunan Skutariyon adlı kışlaları dolayısıyledir.

Üsküdar, aynı zamanda Farsça da haber götüren, yâni postaca ve meiizühî^îe mânasına gelirdi Bi zanshlann Farsçadan bir çok kelimeler aldıkları bilindiğine göre kelimenin kökünün buradan alınmış olması mümkündür. Çünkü Üsküdar, Doğu'ya giden postanın hareket noktasıydı. Skutariyon'- un da bir menzilhane olması muhtemeldir. Ayrıca bu ismin Skutal sözünden gelmesi ihtimali de ileri sürülmüştür. Skutal da _Fars dilinden alınmadır've şifreli .haberleşmelerde kullanılan bir vasıtaadır. Bir Bilindirir üzerine f erit şek linde kesilmiş deri sarılır ve istenen yazıldıktan sonra postacı ile gönderilirdi Bunu, kimse okuyamazdı. Ancak, aynı çaptaki silindir kendisinde bulunan memur veya kumandan, bunu .şifre anahtarı olarak kullanmak suretiyle, yâni deriyi bu üstüvaneye sararak kolayca okurdu.

Hrisopolis, eski Kalkedonya'nın (Kadıköy) bir küçük köyü idi ve Kalkedonyalılar tarafından M. Ö. Altına Yüzyılda bir ticaret yeri

iv. yüzyılın ikînci takısında bîzans devrine âit

FtLDİŞtNDEN YAPILMIŞ S AK DİK. ETRAFINDA HAZRETİ! İSA'NIN HAYATINDAN ALINMA SAHNELER İŞLENMtŞÖB

le Atina'h kumandan Hares büyük bir donanma ile gelip Bizanslıları yendi ve Hrisopolis'i işgal et ti. O sırada sevgili karısı Damalis vefat ettiğinden ona burada bir 'türbe, bir kurban takdim yeri yaptırdı ve üzerinde inek heykeli bu lunan bir adak sütunu diktirdi.

İşte mezarın bulunduğu, kıyıdan 180 metre mesaîedeki kaya çıkıntısında bugün Kız Kulesi mev cuttur. Burada ilk yapılan kule, Damalis kulesi diye anılırdı. Hal buki, .Hares'in karısını gömdüğü yerin burası değil, Üsküdar kıyıları olduğu daha kuvvetli bir ihtimal olarak ileri sürülmüştür. Hat tâ, Üsküdar kıyıları da Damalis a-• diye anılmıştır. -

18*

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

185

BtZAİİSLİLAR DEVRİNDE İ'APILMIŞ 170 METRE UZUNLUĞUNDA KARTAL MOTtF İŞLEMELÎ KUMAŞ

i. JUSTİNYEN'İ (Ş2? . 565) ÂT SİRTİH3Â GGSTEHEN KABARTMA

f / ü- •

<~M7 yıbnđs Bizanslı Prenses Teo dora île evlenmiş olan Osmanlı Be yi Orhan Gazi, ertesi yıl ziyaret için Üsküdar kıyılarına kadar gel diğı zaman"? pederi Altıncı Yu-annis Kantakuzinos (1341—1355) kendisini

"Damaîis kulesinde bek lemisti. Burası bu sırada hâlâ güm riik yeri vazifesini görmekteydi Bu hesaba göre, gümrük yeri ola h 200 yıldan fâzla bir zaman geçmişti.

KIZKULEST" {Hero üe Leand)

Bizanslı tarihçi Niketas Hunya-tes İmparator Manuel Komnenot (1143 — 1180} zamanında burada küçük bir kulenin inşa edildiğini kaydeder Kule Damaîis Arkla diye «nîmîştir. Burası ile Bizans Akropolünün ^eteklerinde, . yâni Sarayburnunda bulunan ve savaş araçlarının muhafazasına ayrılmış olan Mangana kulesi arasına , aynı imparator bir zincir gerdirip

Halic'i olduğu gibi, Boğazı da kapatmıştır. Zincirin denize batma-masım sağlamak için Kız Kulesi ile Sar ay burnu arasına ve suyun yüzüne belli aralıklarla büyük sal lar yerleştirilmiş ve zincir, bunlara tutturulmuştu. Bu zincirin *ne* kadar kullanıldığı pek belli değildir.

Kız Kulesini batılılar bir ara Leandr Kulesi diye anmışlardır. Bu da, bir efsâne dolayısıyledir...

-Buna göre Anadolu kıyısında Abi-dos köyünde Leandr adlı bir delikanlı ve karşıda Sestos köyünde Hero adh bir rahibe varmış. Bunlar, bir panayırda birbirlerini görerek sevmişler. Hero, kulenin üze rinden gece ateş yakmak suretiyle işaret verir ve Leand denizi yü zerek karşıya onunla sevişmeğe gi dermiş. ;Bir gece, rüzgâr ateşi sön

. dürmüş *e bu yüzden yolunu kay beden Leandr denizde boğulmuş, Hero bunu haber alınca kendisini kuleden »tarak intihar etmiş.

Ancak, efsânede bu olayın geçti ği yer Karadeniz değil, Çanakkale

Boğazı olarak anlatıldığı halde Kız Kulesi Leandr diye anılmıştır.

HRÎSOPOLÎS

Birinci Kostantin, saltanat ortağı ve rakibi Liginियus'u son ola rak Hrisopolis tepeleri üzerinde yenmiş ve bunun neticesinde bertaraf etmiştir. Burası, daima Bi-zansın mukadderatına tâbi oldu... 626 yılında İranlılar, 710 yılında Araplar, 782 yılında ve Harun Re çid zamanında yine Araplar tarafından z&pt ve bir çok kereler yağ ma edildi. Anadolu askeri tarafından Başkent'e karşı kalkışılan ve hemen daima başarısızlıkla sonuçlanan bir çok isyanların merkezi burası olmuştur. _69 yılında Üçüncü Kostantin, 716 yılında İ-kinici Anastasyus, 742 yılında Dördüncü Kostantin, 803 yılında Birinci Nikeforos zamanındaki askerî ayaklanmaıar bunlar arasın-d» sayılabilir. Nekeforos Fokas

RESİMLT

*ESKİDEN TOPHANE BİR SAN/-Rİ VE HANLARI İLE GENİŞ Bİ
DE KİYİLLARINI KAPLAYAN RIHTIMLARI, ANTREPOLA-. GRAVÜR 150 YIL
ÖNCEKİ TOPHANEYİ GÖSTERİYOR.*

İS*

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

EESTİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

İS?

İonileri mevcuttu. Daha evvelleri de Fenikelilerin buralarda o-turdukları bilinmektedir. Demiryolu yapıldığı sırada Sarayfaur-nunda Bizanstan evvelki devirlere ait ve Misen ve Truva şehirle-rindekine benzer bir Akropol'ün kalıntılarına rastlanmıştır. Nitekim, sonradan Birinci Kostantin sütununun (Çemberîtaş) dikildiği yerde de yine Bizans devrinden evvele ait bir tapınak mevcut tu. Bütün bunlar, İstanbul ve çevresinin Bizans devrinden çok önce meskûn bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kalkedonya'da putperestlik devrinde meşhur bir Apollon tapınağı vardı. Bunun yerine, 451 yılında Konsil (Olağanüstü ruhanî meclis) in toplanmış olduğu Aya Of emi kilisesi yaptırılmıştır. Bunu, Arkadyus (395 — 408) un inşa ettirmiş olması çok muhtemeldir. Konsil ise, Marsiyan (Markiyanus) un son saltanat yılında, doğu ve batı kiliselerinin arasında beliren anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için toplanmışsa da müs-

AYA TEKLİS KİLİSESİ (TOKLU. İMRAH İM DEDE MESCİDİ) NİN PLANI

da oturdukları olmuştur. Lâkin, Ondördüncü Yüzyıl ortalarına doğ ru bütün Bitinya Osmanlı Türkleri tarafından zaptedülmüş olduğundan Hrisopolis'in Bizans imparatorluğundan hangi tarihte kesin olarak ayrıldığı belli değildir. Ançak, İstanbul'un son muhasarası sırasında Bizanslılara ait olmadığı muhakkaktır. Şehrin fethinden sonra ise, Üsküdar adını aldı. Za manla önemi arttı. Çünkü, doğudan gelen ticaret kervanlarının konak yeri idi. <#/#>

" KADIKÖY'ÜN KURULUŞU *

Kalkedonya (Kadıköy), evvelce söylemiş olduğumuz gibi, İst-ambulun kuruluşundan evvel mevcuttu. Burası, birinci derecede elverişli bir iskân alanıydı. Bununla beraber, Kalkedonya'nın bu bölgede ilk meskûn yer olduğu iddia edilemez. Çünkü, Viras'ın, gelişinden evvel de Sarayburnu üe diğer yerlerde bâzı Yunan ko-

duv yılında kendisini burada imparator ilâa ettirerek Bizansa ha kim olmuştur. Bunun gibi, Mihael Stratiyotikos'u (1056 — 105?) hal* etmek üzere Hrisopolis'e gelmiş plan îzak Komnenos da başarıya ulaşarak imparatorluğu elde etmiştir. 1097 yılı Nisan ayında haç lı askerleri Boğaziçint^ Anadolu -vCTÎûmeTTTîisafliHarasuidan ge çerek Hrisopolia tepelerinde yerleştiler. 1101 ve 1102 yılında gelen haçlı orduları aynı yerde ordugâh kurmuşlardır. 1146 yılında Fransa Kralı Lui ve Almanya imparatoru Konrad'ın kumandasındaki haçlı ordusu da burada konaklamıştır. 1203 yılı Haziran ayı nın 26 ncı günü Dördüncü Haçlı Ordusunun başkanları Hrisopolisi zaptettikten sonra Skutariyon Sarayına yerleşmişlerdir.

Lâtin imparatorluğunun sukutun dan ve şehre Bizans imparatorla rının tekrar hâkim olmasından sonra Hrisopolia, Türk ilerleyişine karşı çıkarılan orduların hareket noktası oldu. Bu devirde, imparatorların Skutariyon Sarayın-

•-• •>

f,•?. «j;. t^.(•*•£ tff-7- : • . <:t^

î." ^"Ai-. .'!--*•.j

BİZANSLILAR ZAMANIMDA YAPILAN İÜ1EB ON .(YOROS) KALESİNİN KALINTISI

bet bir netice alınamamıştır.

Kadıköyünü çeviren surların, Bozdoğan kemerini yaptırmak i-çin imparator Valans (364 — 378) tarafından yıktırılmış olduğunu daha evvel söylemiştik,

FETİHTEN SONRA KADIKÖY

' Fetihten evel Türkler Kakedon ya'yı Kalcedenya diye anmışlar-dır. Fatih, burasını . İstanbulun ilk kadısı ve . Nasreddin Hoca'nın kısmın oğlu Kadı Celâl .zade Hızır Bey'e arpalık olarak verdiği ve bu an'ane devar?.. edip geliri daime İstanbul Kadılarına j-tahsis edildiği için zamanla Kadıköy adını almıştır. \ Bununla - ^beraber, , Türk devrinde inkişafı pek seri olmamıştır. Meselâ, Onsekizinci Yüzyılda t>urası, henüz dört yüz evden ibaretti, inkişaf, bundan sonra ol muş ve yüz yıl içinde ey, 'sayısı on bine çıkmıştır. .•.,..._

Kakedonya'nın bir ucu, Modaya kadar giderdi "Burada eskiden Fenikelilerin bir ticaret yeri var di. Yapılan kazılar, Moda "'ve ci varının pek eski tarihlerden beri ;meskûn olduğunu ortaca

iur. Moda burnu tarafında Aka-Uara ait bir koloninin izlerine rast ianmıştır. Akalar, M. Ö. 13 ncü Yüzyılda Orta Asya'dan Karade-nizin kuzeyini dolaşıp Balkanlara ve Mora yarım adasına inerek bu bölgeye yüksek bir kültür ve medeniyet getirmişlerdir, ilk yerle-şiş yerleri Ahaiya -olan bu kavim, Yunanlıların iktibas ederek kendilerine malettikleri Komedia ve Trajedia oyunların), heykeltraş-lığı ve mimarlığı

yarımadağa getirmişler, sonra adlarını verdikleri Ege denizindeki adalara yayılmışlar, Anadolu kıyılarına çıkıp Ön - Etilerle karışarak Lidya devlet ve medeniyetini kurmuşlardır. : Rurbağalıdere , bölgesinde i ise, Irakların yerleştiği bilinmek . tedhv ,,,,.....;.....,;.

KALAMIŞ

Modadan .sonra (Kalamış gelir. Bu isim, .buradaki «azlıklardan alınmıştır. Çünkü Rumlar sazlığa Kalamisya derlerdi. Kamış kelimesi de buradan gelmektedir. JBuradaki .körfez ise, Otrop, iörfe zi diye anılırdı. • imparator Arkadyus (385—408}.

zamanında nüfuz kazanarak devlete hâkim olmuş bulunan saray;hadımlarından Otrop, împaratori-çe Evdoksiya ve Patrik YuannJaKrizostomos'un gayretleriyle is-.kat edüerek Kıbrıs'a sürülmüş,399 yılında ise sürgünden getirti-»lip burada kafası kesildiği içinliman bu isimle anılmıştır. Dahaevyel söylemiş olduğumuz gibi,imparator Mavrikiyus (582—602)-da bir askerî ihtilâl sonunda oğul-*iariyle birlikte burada öldürül^::muştur. r;\\

Kalamış körfezinin doğu kıyı-% sında eski Hiyeron burnu tFener'; bahçe) vardır. İstanbulun en gü«-; zel yerlerinden biri olan bu »eV;: fcîde .Birinci Jüstinyanus (527 —î 565) bir saray yaptırmıştı. İrnpâ«i ratoriçe Teodora, İstanbulun dağ«^ dağalı hayatından usandıkça bu- ; raya gelip dinlenirdi. Bizans impa ; ^ ratorîan Anadolu ' tarafına şevke-dilecek ordulara nezaret etmetS, üzere kar^ı fayıya geçtikleri öt-'-, man Skutariyon'da olduğu gifa^r burada da otururîardı. Bizans dev/ rinde burada bir liman ve kalıntı-' :: lan hâlâ mevcut olan bir mendi- ;;r: rek vardı, imparatorlar, .Ahîrka»;V: pıdao kayıkla buraya Değerlerdi}.

-...:agp:"

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBİ3L ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

191

. Ü

: B-

: 'II

l

îl

[J-;a :1

il

H

J J

a a n a j

(I

a

'u

!I il

.II

J

3 t

n ü

1

ORTADA İMPARATOR KOSTANTtV, SAĞINDA KAKIŞI ZOE, SOLUNDA YENGESİ TEODORA

Şehre ortalama on deniz mili mesafede ve Maltepe ile Kartal firesi hizasına rastlıyan Adalara eskiden Cin adaları (Veya Halk adaları) mânasına olarak Demo-nissiya denirdi. Sonra, bunlarda bulunan pek çok manastırlardan dolayı Papadonisya = Papaz A-daJan denmiştir. Ayrıca, pek çok Bizans prensi sürölüp buralardaki manastırlara kapatıldığı için Prenskipos = Prens Adaları (İl-döprens; ve ayrıca Pityusa ve Prinkiponisi diye de anılmışlar-dır. Türkler ise, Kızıl Adalar is-mini vermişlerdir.

B. ÂDÂLAR

Hakikaten, dünyanın hiçbir yerinde bu kadar prens ve prenses ve hattâ hükümdar bu adalarda olduğu gibi zindanlara atılmamış, gözleri oyulmamış ve öldürölme -

mistir. İstanbul adalarının B: zans devrinde sahne olduğu facia lara, mübalâğasız hiçbir yer sahne olmamıştır. Aksine, tabiatın bütün güzelliklerini cömertçe bezlet tiğl bu adalarda, o devirde kilise ve manastırlarla bunların korkunç zindanlarından ve balıkçı ku Hibelerinden başka bir şey yoktu...

Dokuz tane olan bu adaların es-

ki ve yeni isimleri şöyledir: - ' Kınalı = Proti (Prota = Akoni) ' Burgaz = Antigone (Panormos)

' Heybeli = Halkis (Halkitis = Domonius)

, Büyükada = Prenkipos (Pren-kepo = Megaledomonesi)

Sivriada = Oksiya (Okseia)

Tavşanadası = Niandros (Nean-dros)

Sedefadası = Terevintos (Aa-derivitos = Rodos)

Kaşıksdası = Pita (Pitis)

Şimdi bunları teker teker anlatalım:

Fenerbahçe burnunun doğu tarafında ve diğer bâzı yerlerinde eski binaların temellerine rastlanmaktadır, imparator Birinci Vasil-yos (867 — 886) buradaki binaları tamir ettirmiş ve dolan bir sarnıcı temizletmiştir. Mendireğe ya kın noktada, gSreşen iki adamı gösteren, bir kabartma vardı. Bun lardan birisi post giymiş, öbürü kurt maskesi takmıştı. Bu taş, ha len Berlin Müzesindedir ve ayrı haüa buraya bağlanan demiryolu nün yapılması sırasında Almanlar tara&ndaa alınıp götürülmüştür.

meghia; bir ma--

nastır vardı. Kalıntılarma hâlâ rastlanmaktadır. Bunun yanında ateşle haberleşme kulelerinden biri mevcuttu. Bu kule, Anadolu dan gelen ateş işaretlerini alarak Fenerbahçedeki kuleye verir, isa retleri buradan îstanbuldaki sarayın içinde bulunan kule alırdı. Bu şekilde hahberleşme, çok eski bir usuldür ve M. ö. Dördün cü Yüzyıldan beri kullanılırdı. A-teş kulelerinin her birinde aynı bacımdaki kapların altoda aynı çapta birer delik olup ateşle bir kule öbürüne işaret vereceği za man memur, su ile doldurduğu bu

kabın dibindeki deliği açar ve su*yun hizası istediği, harfin seviyesine gelince işaret verir, karşı kuledeki memur da o zaman deliğikapatarak su seviyesinin hangiharf yönünde durduğunu okur veona göre kelimeleri aldıktan sonra o da öbür kuleye aynı şekildeverir, böylece tâ sınırlardan Bağkente kadar telgrafa benzer birisistemle haberleşîlirdi. j

Sarayda bulunan son haber al-: ma kulesinin adı Kontoskopyuayı idL Kalıntısı bir zamanlar•• Sultan-! ahmei camiinin arkasındaki • evle-j rin arasındaydı.

Teodos'on (375.895) dfidlitaş. Mermer kabartmada t **îtoo**. 4as ss î .»f ta mtoabakaiân sejFrederkett

••Bİ-

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BÜYÜK İSTANBUL ANStKLOPEDİs!

183

birlikte ordudan gizlice ayrıldı. Evvelâ, Mudanya'nın küçük bir köyü olan Kiyos'a geldi. Buradaki manastırın baş papazı ile görüşüp saçlarını rahip usulü kesmesini istedi. Baş papaz bunu reddedin ce, kılıcı ile .kendi

saçlarını kesip onun verdiği eski bir cübbeyi giyerek kıyıya indi ve imparatorun gönderdiği bir kayıkla Proti adasına gitti

Vartan, Proti'de bir manastır kurmuş ve kendisi de Sava adını alarak buraya çekilmişti. Ancak, bu hayata razı olacak yaradılıştaki olmadığı için daima fırsat beklemekteydi, imparator da, bunu pek âlâ biliyordu. Vartan, bir gün ada nın tepesine çıkmış ve buradan is tanbulu seyretmişti, imparatora hemen haber uçuruldu: ,

VARTANIN GÖZÜ İSTANBUL'DA

— Vartan'ın gözü hâlâ istanbul da ve senin tahtındadır. Nikeforos,

1 GASTRÎYA MANASTIRI (SANCAKTAR MESCÎDÎ) KİN PLANI I

İUIIHUIIUIUMUIIIUIHUmiUIUIUUUlimUIUUIHUIIUIIIHIIIUI
UIUIUUIUtUIIIIOUUUUIIUmIHIIIIIIIIUHimnihilUIİ

ada, başlıca sürgün yerlerinden biriydi. Uç namlı manastırı vardı. Dünyadan 'uzak yaşayan papazlar ziraat ve ibadetle meşgul olurlar di. Ziraat ürünleri, daha çok seb-

KINAÜAflA

mmatmmmmaKt

„, îstânbula en yakın oldu için **Proti** = Birinci diye anılan Kınah-

i

= =

MKKYKM ANA'YI DUA EDEKKKN GÖSTEREN MADEJS'I PLAKA I

İ11Ü

ze ve meyve idL Kıyılarındaki tek tuk kulübelerde yaşıyan balıkçı. lar, bunlarla alış veriş ederlerdi. Suyu, üç büyük sarnıç sağlardı.

İmparator Nikeforos (802 — 811), saray baş hazinedarı iken, İmparatoriçe Erini (780 — 802) ile aralarında çıkan bir anlaşmazlık sonunda onu tahttan indirerek yerine geçmiş ve Patrik Tarazyos un eliyle taç giymişti. Kendisi, kiliselerde bulunan resimlere şiddetle karşı olduğu için bunları kal dırtmış, bir çok manastırları kışla hâline getirmişti. Onun zamanında Anadoluda ordu kumandanı bulunan Ermeni general Vartan (Vartaniyos) isyan^eden askeri ta rafından imparator ilân edilmişti... Kendisi, cesur bir asilzade idi. A-raplarla yaptığı savaşlarda kazan dığı başarılarla şöhret sahibi olmuştu. Çok cesur olduğu için (Türk Vartan) diye andırdı. İmparator bir gün Kadıköyünde atla gezinirken düşüp yaralanmış, bu haber o sırada Friky (Afyon *-Eskişehir - Kütahya bölgesi) da bulunan Vartan'a yanlış olarak im paratorun öldüğü şeklinde ulaşmış, kendisini pek seven ve merke zin bâzı sıkı iktisadî tedbirlerinden usanan askerler, bunun üzerine baş kaldırmışlar ve imparator olarak • ancak kendisini tanıyacak lannı bildirmişlerdi.

TÜRK VARTAN'''

Vartan, hiçbir mukavemet görmeden, hattâ geçtiği yerlerdeki' halkın sevgi gösterüeri arasında Üsküdar'a kadar geldi. Lâkin, burada imparatorun askerleriyle kar şılaşp hakikati öğrendi. Bu durum, ordusunda da panik havasının esmesine sebep oldu. Vartan, bunun üzerine izmit'e döndü ve oradan imparatorla gizlice müzake relere girişti. Şartlan, askerlerine dokunulmaması ve kendi hayatının da bağışlanmasıydı. Buna kar şılık papaz olacak ve bir manastıra kapanıp ömrünün sonuna kadar orada kalacaktı. Nikeforos, bunları hemen kabul etti. Bunu anlatan bir belge imzaladı. Hattâ Patrik de bu imzanın yanına müh rünü bastı. Vartan, bu sağlam te minatı alınca arkadaşı Torna ile

imparator honorîus ve karısı marî

**^'THMIHniNIIIIIIIIIIIMnilllinillHIIIIIIIIIfIIIIIMHIIIIIIIIIIIIIMHII
IIItIIIIIIIIHIIIIIIUIIItIIIIIIIIInIm**

£ *s*

§

1

Manastırı

bunun üzerine bir gece kılığını de ğiştirmiş adamlarını gönderip manastırı bastırdı ve Vartan'ın gözlerini oydu»

Olay, istanbul halkını son derece üzdü ve Patriğe başvurmalarına sebep oldu. Bu işte imparatorla birlik olan patrik ise gözyaşlarıyla halkı kandırıp bu olaydan ne kendisinin ve ne de Nikeforos'un haberi olmadığına yeminler edip onları yatıştırdı.

Vartan, gözlerini kaybettikten sonra hakiki bir papaz olmuş v» kendisine aziz göriyle bakılmıştır, Duasını almak için bir çok kimseler Proti'ye gelirler veya .hastaları okuması için kendisini tstanbu-la götürürlerdi Böylece Beşinci Leon {813 — 820) zamanına kadar yaşadıktan sonra vefat etmiştir.

Vartan manastırı, iki odalık küçük bir yerdi Bulunduğu mevki,tam olarak bilinmemektedir. Şimdiki Belediye binasının civarında olduğu tahmin «diliyor. Hakikaten turadaki bir evin jbahçesinde 'bunu anlatacak 'bâa kalıntılar vardır. •; '• -, "-, ~".-.: ••' "-.

Kına11ıda'da lıapsedilen impa-ratbrlarâan birisi de Birinci Mi-

- b,ael

'*.*' ~ ^f- r^ >r.^ -^JT^c?.-"-:.-". "*^ ^^

'-•L - " ' i -" ^ -

$$\wedge \bullet " * \wedge \wedge ; \dot{\wedge} \hat{\wedge}$$
$$|i-vC-v| < -W^{\wedge}$$

S S

Ş

İ

II

"f

l i

f

.f

I! J

Bu zat. Prenses Prokopya'nır kocası iken Birinci Nikeforos'ua yerine imparator olmuştu. Bunun içjıvpek' kısa bir müddet tahtta bulunan Stavriyokos'u saltanattan uzaklaşürmüş. bulunuyordu. Kendisinin çok meziyetleri bulunmakla beraber, karısının çok tesiri altındaydı. Nikeforos'ua kötü idaresiyle zayıf düşmüş olan imparatorluğu kalkındırmağa ça hşmışsa da muvaffak olamamıştır. Resimlere tapmayı yeniden serbest bırakmış, bunun üzerine buna aleyhtar olanlar şiddet hare-ketlerine girişmişlerdi Mihael Rangabe. Hazreti Meryem'in res mini alenen tahkir eden bir papazın dilini kestirdiği halde bunları önliyemedi. Bulgarlara karşı yaptığı savaşı kaybetmesi ise, bütün itibarını kırdı. Hattâ sokakta düş manları tarafından kışkırtılan bir kadın kendisine:

* SALTANAT "~KAVGASI

— Tahttan in ve yerini senden daha kudretlisine terket! diye ba girmişti.

Kendi saltanatı sırasında doğu orduları kumandanı bulunan Erdeni Beşinci Leon, 813 tarihinde

V.

BİB EİUUSK BAŞİ HEYKEU

â

İ

i

ş

i

3 İ

Ş =

i i

i

i

mesleğinde ilerliye rek nihayet tgnatios adiyle İstanbul Patriği olmuştur.

Beşinci Leon, daha evvel ikinci — Kekeme — Mihael'den şüphelenerek onu hapsedtirmiş, lâkin i-damından bir ^ece evvel resim ta raftarları kilisede bulunduğu sıra da birdenbire imparatorun üzeri ne saldırmışlardı. Leon, kendisini evvelâ ele geçirdiği bir pirinç haç la müdafaa etmek istemişse de, bir kılıç darbesiyle yere yıkılmış ve kafası kesilmişti. İhtilâlciler, bir taraftan da hapishaneye koşup Kekeme Mihael'in zincirlerini kırarak kendisini imparator ilân etmişlerdi.

Bu sırada împaratoriçe Teodos ya, başına neler geleceğini bilemi-yerek yeni imparatorun hakkında vereceği kararı beklemekteydi İkinci Mihael, vaktiyle hayat) nı kurtarmış olan bu kadına dokunmam^ ve yukarıda söylemiş olduğumuz gibi, aort oğluyla birlikte Proti'ye sürgün etmekle yetinmişti. Prensler, o zamanın âdeti uyarınca ve feryatlarına bakıl-mıyarak hadım edildiler. En genç leri olan Teodos buna dayanamayıp öldü. Öbürleri adlarını değış tirerek papaz oldular. Teodosya ise. kalan ömrünü burada geçirdi

Bundan yüz yıl sonra da İmparator Romanos ^Lekapenos (920 — 944) un Kınalıya getirildiğine bu ranın papazları şahit olmuşlardır,

DÖNEN DOLAPLAR

Bu .zat, imparator Yedinci ,Kos-tantin — Kostantinos Porfirev-genetos — (912 — 959) in vasisi idi Kostantin, onur»: kızı güzel Ele na ile evlenmiş v* kain pederine Vasilos Pator (İmparatorun babası) unvanını vermişti . Romanoj daha «vvel amiral ve deniz kuvvetleri kumandanıydı. Bütün nüfuz onun eline geçti ve Kostantin imparatorluğunun •ekizönd yı-

lında hizmet ve sadakatine mü kâfat olarak kendisini saltanat ör tağı ilân etti. Lâkin, bizzat kendi oğullarının hazırladıkları fesai cemiyetine mensup kimseler bir gece sarayında uyurken Roma-nos'u basıp kalın *bir* keten çuva la koyarak bir kayığa yüklediler ve Proti'ye getirdiler. Burada saç lan kesildi ve siyah papaz cübbe-si giydirilip bir hücreye atıldı... Uğradığı) felâket, ahlâki üzerinde iyi bir tesir yaparak zamanla sakin tabiatlı ve mükemmel bir din adamı olmuştur.

imparator Yedinci Kostantin i-se, bir müddet sonra kayın biraderlerinin kendi aleyhine de entri kalar çevirmekte olduklarını seze rek onların kız kardeşi ve kendi karısı Eiena'nın uyarmasıyla bir gün yemek yerlerken tevkif ettirmiş ve babalan gibi saçlarını kes

(Fenârî l*a Mescidinin plânı)

. -^> « 1 1 1

_.=M *

' Proti adasındaki ikinci manas far tepede idi Şimdi, ancak temelleri görünmektedir.
Bu manastır imparator Dördüncü Bomano* Di-yogeni» '{1068 1071)
— mâruf a-diyls Romen Diyogen — tarafından yapılmış v» kendisi
de burada feci bir şeküda can vermiştir. Dördüncü Romanca,

Kayserili bir askerdi Evvelâ kumandan, sonra Vali olmuştu. Bu sırada im paratot bulunan Onbirinc* Sos--.

nsı güzelliği ile meşhur Evdoksi-ya'yı çok severdi Hattâ ölümünden evvel Bizans tahtını oğullarına sağlamak için Patrik Yuannis Kişfiinos'dan karısı Evdoksiya-nm kimse ile nikâhını faymıyaca gına ve kardeşi Yuannis'i Çezar ilân edeceğine dair senet almışta.. Onun ölümü üzerine tahta Yedin ci Mihael Dukas (1607 — 1068/ 1071 — 1078) çıktı. Lâkin, Evdok-siya bir müddet sonra güzelliği ve cesareti ile tanınmış Romanos Di-yogenis'i merak ederek hapisten çıkartıp huzuruna getirtmiş ve fevkalâde beğendiğinden affetmiş, bununla kalmıyarak onunla evlenmiş ve kendisini imparator ilân etmiştir. O sırada, Alparslan imparatorluğun doğu hudutlarına saldırıyordu. Evdoksiya yurdunu tehlikelere karşı muhafaza için Romanos gibi kuvvetli bir kuman dana ihtiyaç hissettiğinden halkın dedikodusuna aldırmamıştı. O da, imparator olur olmaz yeniden ten sik ettiği Anadolu ordusunun başına geçti Bu orduda, yardımcı asker olarak ' savaş kabiliyeti yük sek pek çok Uz birlikleri vardı... İki yıl Karadenizle Suriye arasında durmadan savaştı. Bu şurada îstanbula pek az gidip geldi Bu fırsattan faydalanmak isteyen düş manian onu Evdoksiya'nın gözün den düşürmek için bir çok entrikalar çevirdiler. Bunların başında, eski imparatorun kardeşi Yu-annis Dukas bulunuyordu.

~TÜRKLERLE KARŞI KARŞIYA

Romanos Anadolu'ya geçtiği sı tade Türkler Toros dağlarını aşmış, Kayseri'ye kadar ilerlemiş, Aya Vasilyos kilisesini;, .tahrip.'.ve buradaki kıymetli eyayı yağma etmişlerdi Sonra Küikya (Şimdi ki Mersin ve Adana böölgeleri) geçitlerini aşarak Suriye ve Antakya'ya kadar ilerlemişlerdi. Kar şılarma bu hareketlere engel olacak Bizans askeri çıkmadığı, çıkanların da silâh ve zahireleri nol san ve kendileri derme çatma oldukları için Türkler daima muvaffak olmuşlardı. Üstelik Bizanslılar, Türklerin savaş usulünün ta mamea y_ahançiojrdılâr, Türk SÜ-

ORTADA MER rEM ANA VI, HZ. ISA. SOLDA

**KOSTAKTIN VE SAĞDA JüSTtK. YEN X. YÜZ Yi. LA AiT Bu MÖ ZAtK
HALEN ÎS. TANBTJL AYA SOFYA MÜZE SİNDEDİR**

ORTADA MEfc rEM AXA VI HZ. ISA, SOLDA

imparator n

JEAK VE SAĞD^ tMPARATORtÇE

irene. moza rtK 1 onu>

YÜKSEKLİĞİ m. 47 . UZÜ.NIA Cü Z m. 76 DIR

harfleri ffansek gibi birdenbire ör taya çıkıyor, sonra ortalığı dehşet içind* bırakıp yine gözden

Dördüncü Bomanos'un Anado-uda bulduğu ordu, hakikaten bü-/ük bir devlete lâyük değüdi Sa-ras «üett düfük ve inzibattan aıahnım bulunan bu kuvvet, bb öfflm yerli -iudk üe Makedonyalı Bulgar, /x v* Fransızlardan mürekkepti. Kendisi daha yolda ikeı kürklerin Niksar'a kadar ilerlediğini haber -almıştı. Romanos, bütün gayretiyle bu hücumu durdu» «rtesi gü^ikon-

yon (Konya) civarına kadar vardılar. 1070 yılında Bizarısın Anadolu orduları kumandanı Manuel Komnenos Sebast (Sivas) da ağır Lir yenilgiye uğradı. imparator, bunun üzerine ertesi yıl keski bir netice almak ve doğuda Türk teb ikesme son vermek azmiyle yü? bin kişEik bir ordunun başında bulunduğu halde ilerleyip Man--.igerd (Malazgird) civarında Alp •rslan'ın kırk bin kişilik ordusiy-? karşılaştı. Lâkin, pek ağır bb -^ğlûbiyete uğradı ve yaralı bu-l'ığu halde esir dı^tü. Alpars- - -i.-vnrli.sint- jm-ii iyj muameledt

bulunmuş ve onunla barış yap« mistir. Buna göre, Türklerin zaptettikleri yerler ellerinde kalacak, imparator fidye olarak yüı elli bin Bizans altını ödeyecek ve Alparslana yılda üç yüz altmış bin alfan vergi verecekti

ENTRİKA

Ancak, bu sarflar yerine getiri medi. İmparator, yolda yaraları ı tedaviye çalışırken Yuannis Du ^s onun sağ olduğunu haber ala-*k Bursa'daki çiftliğinden bs-

209

REStMLt BÜYÜK İSTANBÜt ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

201

tince İstanbulda yüzden fazla kilise tamir .veya inşa etmiş, ayrıca bir çok manastır, hastahane ve sarnıç yaptırmıştır. Buna sebep ise, kendisinden evvel imparator bulunan Üçüncü Mihael (842 — 867) i öldürdüğü için Allahın aî fina uğramak gayreti içinde idi Bu manastan adı Hristos Meta-morforis idi. inşa tarihi 868 — 866 yılları arasındadır. İstanbul'un fethi sırasında mukavemet ettiği için tahrip edilmiş, sonra tamir görmüş se de Dördüncü Murad zamanında harap olmuştur. Muhteşem enka zs, İ9 ncu Şüzfıla ım^t- durmak

11.

inen İstanbula koştı ve askerî bir ihtilâl çıkardı, imparatoriçe Ev-doksiya saraydan uzaklaştırılıp Boğazsçinde kendisi tarafından yapılan Piper manastırına kapatıldı. Burada yedi sene kalmış ve kendisi tanınmış bir yazar olduğundan İoniad adlı eserini bu sırada yazmıştır. Gerçi, daha sonra Yedinci Mihael'den hükümeti zaptedip imparator olan Üçüncü Nikoforos Botomyadis (1078 ~ 1081) onunla evlenmek

istemisse de. siyasî sebepler yüzünden bundan vazgeçmiş, ancak kendisine hürriyetini iade etmiştir. Evdok-siya. Lâtin istilâsına kadar yaşamıştır.

Yuannis Dukas'ın yeğeni Yedin ci Mihae! ise bu ihtilâl sonunda tekrar imparator olmuştu. Lâkin idare. Yuannis'in elindeydi.

Dördüncü Romanos, durumu ha ber alınca karşı koymağa karar verdi Askerleri kendisine sadık

kalmışlardı. Bunlara dayanarak mücadeleye atıldıysa da üstüste savaşları kaybetti Sonunda Ada na'da muhasara edildi. Bir müddet dayandıysa da nihayet her türlü müdafaa gücü bitmiş ve kendisi de yaralanmış olduğu için teslim olmağa '-karar verdi. Bizanslı kumandan Andronik ile haberleşip hayatına dokunulmamak ve kendisi de keşiş, yâni dün yayı terketmiş bir papaz olmak şartıie kaleden çıktı. Saçları traş edilmiş ve belinden bir iple bağlı keşiş elbisesi giymiş olduğu hal de Andronik'in huzuruna götürü! dü, Bizanslı kumandan kendisini yapma bir saygı ile kabul etti La kin îstanbula, imparatorun huzu runa gitmesi lâzım geldiğini söyledi. Romanos'u bir katıra yüklediler. Günlerce yaralı ve bitkin halde yol aldı. Arada bir zehirlemeğe teşebbüs, ettikleri için bir kaç kere hastalandı. Nihayet Ku-

tihyean (Kütahya) ya vardıkları zaman yaralarının tedavi edilmemesi ve gözlerinin çıkarılması emri geldi- Kendisi her ne kadar şah sına verilen taahhüdün dinî bir taahhüt olduğunu soy Uy er ek bağırıp çağırdıysa da, dinleyen olma *di*. Gözlerini oyular. Oyulan gözlerinin yarası, eski yaraları, müthiş sıcak ve uzun yol onu insanlıktan çıkmış bir hâle getirdi. Bir öküz arabasında İzmit körfezine ulaştırılmıştı. Oradan bir kayıkla Kmahada'daki manastıra getirilip kapatıldı. Bunu haber alan karısı Evdoksiya, ağlaya ağlaya koşup gelmiş ve onu tedaviye çalış mışsa da, Romanoƒ Diyogenis ancak daha birkaç gün yaşayabildikten sonra ölmüş ve adada gömülmüştür.

KINALÎADA'DAKI MANASTIRLAR

Yuannis Zimiskes'e (969—975) isyan eden kendisinin öldürttüğü eski imparatorun kardeşi Leon Fokas, ele geçtikten sonra oğlu ile birlikte gözleri oyularak bu adaya sürgün edilmişlerdir.

Yine aynı imparator, tahta çıkmak için ortadan kaldırdığı Ne-keforos Fokas (963 — 969) un ka tısı ve kendi metresi Teofano'yu

TEGDOKA'-N i

tMPAKATORÎÇE MEBMEK DEN

buraya sürdürmüştür. Halbuki Teofano, çılgınca sevdiği bu a-dam uğruna kocasını feda etmiş, onunla evlenip imparatoriçe olarak kalmayı ummuştu.

Kmaliada'daki bu üç manastırın hiçbirisi bugün yoktur. Onlardan hâlen yalnız pek az miktarda enkaz ve pek acı hâtıralar kalmıştır. Fetihten sonra

terkedilmiş, harap olmuş ve çoğu başka binalar için yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Meselâ, Romanos Diyogenis manastırının yerinde bugün yortu günü 6 Mayıs olan Hristos Metamorfozis kilisesi vardır. O-bur kiliseler ise yortusu 8 Eylülde olan Ermeni Panaiya (Meryem A-na) ve yortusu 26 Şubatta olan Aya Paraskevi kiliseleridir. Hristos kilisesinin civarında ise, bu gün bakımsız ve metruk halde bulunan Aya Fotini ayazması mevcuttur.

Antigone (Burgaz) adası adını İskender'in generallerinden An-tigone'den almıştır. Rivayete göre bu zatın oğlu Demetriyos Pob-yorset, Milâttan önce 288 yılında Marmaraya gelerek Trakyalı Lizi-mak ve Makedonyalı Kasandr ile savaştığı arada adaya babasının adını vermiştir. Bizanslılar Pa-normos derlerdi. r Mânası «Yakla şılması kolay» dır ki, Bandırma da böyle anılırdı.

ADADAKİ ~~ MANASTIR

Bu adada vaktiyle sağlam surlarla çevrilmiş bir şato vardı ve adama kalesi olup kuzey tarafında bulunuyordu, iranlılar îstambula hücum -ettikleri sırada burasını ordugâh olarak kullanmışlar ve giderken tahrip etmişlerdir. Bunun-*nkazj Türk devrine kadar kalmış olduğu için Piryos kelimesinden bozma olarak Burgaz adası diye anılmıştır.. Adada kalmış olan en eski eser ise, tepede bulunmuş olan Roma devrine ait bir mezar taşıdır.

Adanın ^tepesinde imparatorı Vasilyos {867.— 886) devrinde ya pılmış büyük bir manastır vardı... Bugün .mevcut değildir yerinde küçük bir kilise yapılmıştır. Bu imparator, .saltanat _./devri müdde

BUBGAZ'DAKI AYA TANI KÎLÎS ESİNİN İÇİNDEN BİR GÖRÜNÜŞ

taydı. Bu kalıntılarla aynı yjaz~ yılda küçük ve zevksiz bir kilise yapılmıştı. Sonra bunun yerine altı sarnıçlı bir kilise inşa edilmiş tir. İlk yapılan bina ise, Aya Teo-dosya kilisesi (Gül Camii) stilin. de idi.

Bu manastırın zindanına Roma nos Lekapenos (920 — 944) tarafından saray -hekim basısı Mayist ros Stefanos, imparatora suikast töhmeti yüzünden hapsedilmiştir. 1832 yılında istifaya mecbur edilen Patrik İkinci Konstantinos he nüz mevcut bulunan bu manastıra çekilmiş ve 1850 yılına kadar-

r

202

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

203

**BURGAZ ADASI, ADINI İSKENDER'İN GENERALLERİNDEN
ANGİONJE'DEN ALMIŞTIR. RıVAYETE GÖRE,
ANGİTONE'NİN OĞLTT M.Ö. 288'DE MARMARA'DA
MAKEDONYALI KASANDR İLE SAVAŞTIĞI SIRADA
ADAYA BABASININ ADINI VERMİŞTİR.**

**BURGAZ ADASINDAKİ Bu KİLİSE ADANIN GÜNE. YIN'DE
İMPARATORİÇE İEODORO TARAFINDAN**

rAPrınıLîvnşTm. şeklî aya teodosya kilise.

SİNE BENZER. (FOTO: NACİ APAK)

204

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

1 205

mektup getirerek geri dönmüş-ftür. .

RESİM "~~ ALEYHTARLIĞI

Mihael, flk zamanlarında resim lere aleyhdar olanlarla mücadele ettiği halde zamanla bilâkis onların düşüncelerinin tesiri altında kalarak Metodiyos kendisini kına dığı için imparatora hakaretle suç lanıp çıplak vücuduna yedi yüz kamçı vurdurduktan sonra Bur-gaz adasındaki taş bir mahzene attırdı. Metodiyos, ölümü güçlükle

imparatorun cücelerinden biri Teodora yi eğlendirirken bu resim leri görerek ne olduğunu sordu. İmparatrice de:

□ Bunlar bir takım bebekler...Çok zarif şeyle? oldukları için hosuma gidiyorlar. Karşılığını verdi.Cüce, bunu duyar duymaz Teofi-los'a koştı ve imparatoriçenin yastığının altında bebekler sakladığım haber verdi imparator, bu bebeklerin ne olduğunu anlamıştı...Sarayında büe kendisinin bu husustaki emirlerine uyulmadığınafena halde hiddetlenerek lıışimlaimpsratoriçenin dairesine gitti vecücenin «özlerini nakledip bunun ne demek olduğunu sordu...Teodora, soğukkanlılığını hiç bozmadan:

□ Katiyen «andığınız gibi değil, dedi Maiyetimdeki kızlarla

bakıyordum. Cüce de ay-

burada yaşamıştır.

Buradaki iJdnd mâbed, Patrik Metodiyos'un rica» üzerine 842 yılında İmparatrice Teodora ta rafından yapılmış olan Aya Yani (Ayos Yuannis} manastır va küisesiydi.

Metodiyos, istanbul patriği fau-lımduğu sırada ve resimlere ibade te aleyhdar olup bunu yasaklatmış bulunan Beşinci Leon (813 — 820} zamanında onun hışmına uğramamak için Italyaya kaçmış, Beşinci Leon fecî şekilde öldürüldükten sonra yeni imparator İkin ci Mihael (820 — 829) in tahta çık teQğı yıl kendisine papadan bir

FAI'KIU KİLİ&ESİMİS 1

' U\KI AVA VAN'I HAPİS KALDIĞI ODA...

yendi ve bu zindanda-., yedi sene yaşadu

Bir müddet *sonra* yanınd iki Baydüt Hapsedildi; Ağır şekilde işkence görmüş olan bunlardan biri öldü. İmparator, Metodiyos-un azabını arttırmak için cesedi zindandan çıkartmadı ve tamamen çürüyüp iskelet hâline gelin ceye kadar orada bıraktırdı. Me todios, buna hiç aldıriş etmedi ö-bür haydutla meş"gul oldu ve onu hristiyan dinine sokmayı başardı.

İkinci Mihael'in ölümünden sonra yerine geçen Teofilos (829 —842) de resimlere aleyhdar olduğıhalde, dinî bir meseledeki birtnüşkilini halletmek için ilini veirfaniyle meşhur ^Metodiyos'u hapisten çıkardı. Sonra serbest bıraktı. Ancak Metodiyos, eski düşüncelerinden hiç vazgeçmemişti.Bir müddet sonra resimlerin kutsallığı hakkında vaaz edip halkıbunlara ibadete teşvik ettiğı içinyeniden kamçı ile döğölerek busefer sarayın zindanına atıldı. Lâkin dost ve taraftarları, onu buradan kaçırdılar. Onlara bu hususta resimlere taraftar olan ve gizlice tapan imparatorice Teodora yardun etmişti. İmparator, bir müddet sonra onu affetti. Onunla dinîmünakaşalarda bulunmayı pek severdi. Bu yüzden az çok tesirialtında kalmış ve eski yasaklarıbiraz, gevşetmistL Hattâ ÖlürkenHazreti Meryem'in resmini öptüğürivayet edilmiştir. ,

RESİMLERE DÜŞİMAN OLAN İMPARATOR

Teofilos öldüğü zaman yerine geçen oğlu Üçüncü Mihael (842 — 867), henüz dört yaşında bulunduğı için annesi Teodora kendisine vasi tayin edildi ve bu sıfatla idareyi ele aldı. Teodora, Pofla-gonya (Kastamonu ve çevresi) da doğmuştu. Ailesi son derece din dar olduğı gibi,, kutsal resimlere de büyük saygıları vardı. Teodora da böyfe büyüyüp yetişmişti. Lâkin, kocası Teofilos resimle re düşmandı. İmparator gayet seri yaradılışlı olduğı için karısı kendi sinden korkar, bu yüzden kutsal resimleri elbisesinin altında, esvap sandıklarında sp'dar ve bunlara gizîi gizli tapardı. Bir gün

BURGAZ ADASINDA AİİOS GEORGIOS MANASTIRINDAN Kit,MA AİTAZMA... (FOTO: NACİ APAK)

günahlarını affettirmiş, bütün bun lara karşıdık da Burgaz adasında vaktiyle kendisinin hapsedildiğı yere onun arzusu üzerine Aya Yani kilisesini

[illegible]

mürlerinca mahkûm oldular.

Metodiyo3 846 yılındaki ölümüne den sonra Aya Apostolya kilisesine gömülmüş ve hristiyan azizleri arasına alınmıştır. Yerine ise, Birinci Mihael'in vaktiyle Kınalıa-da'ya sürdürmüş ve hadım ettir mis olduğu Beşinci Leon'ua oğlu îgnos patrik seçilmiştir.

imparator Yedinci Kostantin (912 — 959), kain pederi ve saltanat ortağı Birinci Romanos Leka-penos (S20 — 944) un oğlu Stefa-nos'u, babasının ıskatından bir müddet sonra diğer; kardeşiyle

todiyos'u dinsiz ve ahlâksız ilân etti. Bunun üzerine ruhanî bir mahkeme kuruldu. Metodiyos, bu mahkemenin huzurunda beraet ettikten sonra, büyük bir fazilet eseri gösterip eski patriği ve taraftarlarını affetti. Lâkin buna karşılık, kutsal resimlere düşmanlık ile tanınanlar her yıl yortu günü yalın ayak, sırtlarında yal nız bir gömlek ve ellerinde birer meşale bulunduğu halde, alayın başında yürümeğe ve kilisede diz çökerek mezhepleri aleyhindeki ithamnameyi dinlemeğe bütün ö-

birlikte tevkif ettirmiş ve burayasürdürmüştür. 1

îçi, Rum haçı şeklinde olup bir narteksi ve iki sütunlu kemerli kapısı bulunan bina oldukça bu yük ve kârgirdir. Vaktiyle, Me-todiyos'un hapsedildiği taş mahzen veya- mağara, kapının alfanda dır. Buraya, onbir basamaklı do-; nen bir merdivenle inilir. Mevcut hücre 1.75 X 3.50 boyutundadır. Her tarafı taş olup tavanında kili se yapılırken örülmüş iki deliğin' yeri vardır. Metodiyos'un yemeği kendisine buradan afahrmış.

AYOS YUANNIS VAPİSTÎS ÇÎLİSESÎ

1832 yılında Patriklikten ayrılıp Antigone adasına çekilen ve 1850 yılında burada vefat eden Konstantiyos, İstanbula dair yazmış olduğu Konstantiniyad adlı eserini bu sırada yazmıştır. 1846 yılında tamamladığı bu eserinde şöyle bir not vardır:

«Ayoş Yuannis Vapistis kilisesi, adanın güneyinde yapılmıştır. Eskidir. İmparatoriçe Teodora resimlere düşman olan kocası Teo-îilos'un ölümünden sonra din şahidi Metodiyos'un patrikliği tasdik olunduğu zaman onun rica ve İsrarına baş eğip bu kiliseyi tesis etti. Aynı yerde, Metodiyos iki haydutla birlikte yedi yılını geçirmişti Bu kilise, bu gün de kutsal bir mâbed olarak hâlâ mev cuttur. Şekli Aya Teodosya kilise sine aynen benzemektedir.»

Bu zat eserinde,- bu kilisede ay-,m zamanda Metodiyos'un hapsedildiği yeri gösteren bir kitabe bulunduğunu kaydeder. Metodi-'yos'un yortusu, her yıl 14 Hazl,rande kutlanır. '

Burgaz adasındaki diğer bil mâbed de Aya Yorgi (Ayoa Yor-giyos) kilise ve manastırıdır. Ada nın doğusunda vs çamlar arasındadır. Manastır kısmı, üstü kiremit örtülü iki katlı, yedi kapılı ve yedi bölüklü büyük kârgir bir binadır. Geçen yüzyılda yapılmıştır. Bunun avlusunda ise,

aynı adı taşıyan kilise vardır. Bu da geçen yüzyılın sonlarında yapılmıştır... Bizans devrinde yapılmış olan a-sıl Aya Yorgi kilisesi ise, bunun daha aşağısında idi. Harag oldu-j

ğu için yıktırılmış, yerine yenisi yapılmış, bu da zelzeleden yıkıldı ğı için bugün daha yukarıdaki mâ bed inşa olunmuştur.

Bu kilisenin yüksek bir kasnak üzerindeki kubbesi dört fil ayağına dayanan dört kemere oturtulmuştur. Dört kösede ise, daha alçak dört küçük kubbe vardır. Büyük kubbenin kasnağında on pen çere mevcuttur. Kartekse (Son cemaat yeri) üç 'basamaklı taş bir merdivenin yükseldiği kapıdan girilir.

Burgaz adasında Ayos Yuannis kilisesinin avlusunda yortusu 29 Ağustosta yapılan bir ayazma vaı dır. Buraya, yedi basamaklı taş bir merdivenle inilir. Oldukça de rin olan koyu, bir kemerin altındadır.

S: LJ." S~U 11/1 I", ' j ' !

^i^^«*^lj5»*^||İÖS

yeri olmamış, buraya bâzı prensler sadece kendi istekleriyle çekilmişlerdir. 820 yılında öldürülen Beşinci Leon'un karısı Teo-dosya'nın çocuklarının buraya sür gün edildikleri hakkındaki iddia ve rivayetler ise doğru değildir... Onların Kınalıada'ya nasıl sürgün edilmiş olduklarını daha ev vel anlatmıştık

Halki'nin en meşhur manastırlarından biri Yuannis Paboİogos (1399 — 1402/1425 — 1448) tarafından karısı Mariya Komnenos adına 1431 tarihinde yaptırılmıştır. Bu manastır, 1672 yılında yan mış, 1680 yılında Divanı Hümayun tercümanı Sakızlı Nikosyos Pana yotaki tarafından inşa edilmiştir.. Kendisi, burada gömülüdür. Manastır, tekrar harap olmağa yüz

BURGAZ'DAKı MANASTIRIN KALINTILARI...

(FOTO: XACI APAK)

203

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİİLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

209

üzerinde yaptırdığı manastırın is mi Teotokos veya Kubbeli Pa-naiya (Panaiya tis Teotoku) idi. Daha doğrusu, 1514 yılında bu a-dı almıştır. Buna sebep ise, manastırın içinde bulunan ve Pana-gia (Meryem Ana) ya vakfedilmiş olup bu adı taşıyan küçük kilisedir. Bundan evvelki adı Yuannis Prodromos idi. Bizans stilinde ve yüksek kubbeli olan küçük

kilise, ahşap ve büyük manastır binasının yanında bulunuyordu.
Manastır, evvelâ" İstanbulun fethi sırasında

tuttuğundan 1786 yılında eski Kom/ nenos sülâlesi mensuplarından divan tercümanı
ve sonra Jötiâk voyvodası olan meşhur Aleksan-dros İpsilantis
tarafından tamir edildi

"kubbeli panaiyakilisesi

Bu manastırın bulunduğu yerde, ilk önce bugün izi bile bulun-mıyan Ayos Yorgios
adlı bir kilise vardı. Yuannis'in bunun enkazı

•l

**I BURGAZ'DA AYA Y ANÎ KİLİSESİNDE 7 YIL HAPİS KALAN || PATRÎK
METODİOS VE ONA KARİDES GETİREN ÇİNGEJTE BA_ j
LIKÇIYI GÖSTEREN RESİM... (FOTO: NACÎ APAK) .**

harap olmuş, işte bundan sonra ahşap olarak yapılmış ve 1629 yj lında kazak
korsanlarının sığınma sı üzerine yanmıştır. Sonradan ya puan bina
ise, 1672 yılında yanımı olandır.

1828 Osmanlı - Rus savaşı sırasında esir alınan Rus askerleri, bu manastıra
konmuşlardır. Subaylarının adları, bir taş üzerinde yazılıdır. 1831
yılında bu manastır mektep hâline getirilmiştir... Ancak, Mariya
Komnenos'un kilisesi muhafaza edilmiştir. Trabzon Rum
imparatorlarından Dördüncü Aleksiys Komnenos'un kızı Mariya
(Marika), Yuannis'in ü-çüncü karısıydı, imparator, onu çok severdi.
Türklerle karşı batının yardımını sağlamak için kiliselerin arasım
bulmak maksadiy-le 1440 yılında Avrupaya yaptığı seyahatten
dönüşte, ölmüş olduğu nü görerek son derece üzölmüş, bütün
neşesini kaybetmiştir. Ken dışı de 9 yıl sonra ölmüş; ve Pan-
tokratoros manastırına (Zeyrek Camii) gömölmüştür.

AYA TRÎYADA KİLİSESİ

ikinci manastır, Heybeliada'mn Anadolu kıyısına karşı olan bir çıkıntı üzerinde ve
tepedeki Aya Triyada' (Trias) manastırırır. Bu nün kurucusu, bir
rivayete göre istanbul Patriği ve 857 yılındaki büyük dinî ihtilâfların
çıkmasına sebep olan Fotiyos'dur. Bu zat â-lim, lâkin gayet haris bir
kimse idi. Metodiyos'dan sonra partik o-lan îgnaüyos ile büyük bir
mücadeleye atılmış ve bunu kazanarak patrik olmuştur. Ancak, müca-
delesindeki davranış tarzı, herkesin nefretini kazanmasına yol
açmıştır. Bununla beraber, büyük ilmi takdirle karşılanırdı. Dün ya
müellifleri arasında en süratli kitap yazanlardan birisidir. Ölümünden
sonra Salmatomruk'da gömölmüşse d«, mezarının yeri kaybolmuştur.

Aslında, bu mâbed daha eskiden mevcuttu. Fotyos, tamir ettirmiştir. Eski adı Moniris
veya Moni Ton Dispoton'dur. İmparator Teofiiios'un (829 — 842)
zevcesi Teodora'nın burada kaldığı bi- j Luunekl* olduğuna gör*,
Fctyo» f

tarafından yaptırılmış olmasına imkân yoktur. İnşa tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, 809 ve 826 yıllarında yapıldığına dair bâzı kayıt ve rivayetler vardır, veya 826 yıllarında yapıldığına dair dan gelen Rus korsanları İstan-bu! civarını vurdukları zaman bir kısmı sallarla adalara gelmişler ve canlı - cansız her şeyi tahrip etmişlerdi Bu sırada, bu manastır da harap olmuştur. İşte Fot-yus. 862 yılında harap olan öbür mâbedlerle birlikte burasını da onarmıştır. Kendisi, ömrünün son yıllarını burada geçirmiştir.

Bu manastır, 1821 yılında yan-mis, Patrik Yermanos tarafından 1844 yılında tekrar yaptırılarak papaz okulu ittihaz edilmiştir. Kili senin sağ duvarında bunu anlatan şöyle bir kitabe vardır:

«İ844 yılı Mayıs ayının 27 nci günü Patrik Yermanos tarafından kutsal ve taksim kabul edilmez gü zel Aya Trias kilisesi hünkâr kal fas-ı Hacı Stefani'nin nezaretinde ve onun adamları Andon kalfa, Ha cı Kosta, Yani, Sotiri, Yani marifetiyle yeniden kurulmuştur. İnsan sever Allah, ebedî saadete nail eylesin.»

UÇURUM~ MANASTIRI

. Heybeliada'daKİ üçüncü manastır, ' Aya Yorgi (Ayos Yorgi-yos) veya Uçurum Manastırırır. Adanın doğusunda, Deniz HarpOkulunun arka tarafında, Büyükada'nın Nizam .semtine karşıdır. Bir yamaç üzerinde yapıldığı içinKrimnos = Uçurum Manastırı diye de anılır. -ı

Bu manastır, İstanbulun fethin den sonra yapılmıştır. * Harap olmuşken, Kadıköy metropoliti bulunan Yuanikiyos Karakas tarafından 1758 -yılında yeniden yaptırılmıştır. Kendisi sonradan Ü-çüncü Yüanikîybs iinvaniyle istanbul patriği olmuş, lâkin inanılmaz israfı yüzünden 1764 yılında Samatyadakj Ayos Konstantinos manastırında iken azledilip Ay-naroz'a sürülmüş ve burada çilesini doldurduktan sonra bu Ayos Yorgiyos manastırına çekilmiştir. 1793.- yılında ölmüş ve burada gömülmüştür.

HEİTBELÎADA'BAKİ Aİ'A İ'ÜRUÎ MANASTIRINDA HIZER'İN RESMÎ

hur bir keşişin yaşamış olmasındandır.

Manastır, bir ara harap olmuşsa da Yanyali Ortodoks ; Arnavutlar-:dan Çimos adlı birisi -tarafından tamir edilmiştir.

DEĞİRMEN TEPEŚİ MANASTIRI

Değirmen Tepesi manastırı, bu .gün tamamen kaybolmuştur. Burada Bizans zamanında bir gözet leme kulesi yapılmış, 18 nci yüzyılda yeideğirmenine çevrilmiştir. Bunua asagısmdaki küçük *aa-

Bu manastırın doğusunda Aya Effimiya ayazması mevcuttur.

Ayos Yorgiyos manastırında' 1862 yılında -aynı ismi taşıyan bir kilise yapılmıştır. - Kubbeli ve üs-tü;kiremît'.örtülüdür. Bunun yerinde vaktiyle küçük bir kilise ,bu lunduğu tahmin edilmektedir, "Hristos Metamorforis

manastırı, adanın .Makariyos tepesinde... Tek kattı basit bir binadır ve ha-rap "durumdadır. Buradan bir pa-tika, çam limanındaki Aya Sprido nos adlı dünyayı terketmiş keşiş ier manastırına iner. Tepeye Ma-;fcariyos denmesinin sebebi, bu manastırda burada bu isimle meş-

210

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

211

Adanın eski adı Demonisos idi. Burada bulunan ve işletilmiş olaa ba. lor madenlerinden dolayı, adaya HaLkitis denmiş ve bata dillerine Halki olarak geçmiştir. Bugünkü Çam limanında hâlâ izleri duran bu madenden çıkarılan bakır madenleriyle Apollon heykeli dökülmüştür.

ile ayrılan iki tepeden, Hristos ve Aya Yorgi tepelerinden teşekkül etmiştir.

İlk önce imparator ikinci Jüs-tinus (565 — 578) kendi malı olan bu adada bir saray ve bir manastır yaptırmıştır. Maden mevkiinde bulunan bu manastır, İmpara-toriçe Erini tarafından tamir edi lip genişletilerek kadınlar manastın adı verilmiştir.

Büyükada, Sekizinci Yüzyıldan itibaren — bilhassa saray mensup lan için — bir' sürgün yeri olarak kullanılmıştır. Prinkipos (Prens) adıyla anılmasının sebebi bu olup zamanla bütün bu adalar manzumesi Prens Adaları ismini almıştır. Bununla beraber, daha Birinci Konstansiyus (337 — 361) zamanında büe buraya sürülenler ol-

muştur. Meselâ, 350 sılında Erme nistan Kralı Üçüncü Arsak tarafından ittifak andlaşmasım yenilemek üzere on kişilik bir heyetle gönderilmiş olan Piskopos Birin ti Merses, dinî ve siyasî sebepler dolayısıyla pek ıssız olan bu adaya öbür heyet üyeleriyle birlikte sürgün edilmiştir.

Bundan sonra bilinen, İmparator Herakliyus'un (610 — 641) ken dışını devirip yerine geçmek istediği şüphesiyle oğlu Attaîarik'i buraya 637 yılında sürgün ettiği-

657 yılında Amasya'ya sürgün edi]en Patrik Eftikiyos, Büyük-* ada'da üç hafta hapsedilmiştir, dir.

Kutsal resimlere düşman bulu nan İmparator Dördüncü Kostan tin — Konstantinos Kopronimos—

(741 — 775), kendi adamı olduğu halde Patrik İkinci Konstantinos'u 765 yılında evvelâ Fenerbahçe'ye (Hieria), sonra da Büyükada'ya sürmüştür.

BÜYÜKADA'YA SÜRÜLENLER

Bununla beraber, Büyükada'nı en namlı sürgünü şüphesiz ki İm-paratoriçe Erini (780 — 802) dir.

Devrinde batıda Şarlıman ne idiy se, doğuda Erini o idi. Kendisi, halk içinde yetişmiştir. Dördüncü Kostantin, onu oğlu Dördüncü Leon (775 — 780) için zevce olarak seçmiş, Dördüncü Leon'un va kitsiz ölümü üzerine Erini oğlu İmparator Beşinci Kostantin'e va-

Aya Vo

BU MANASTIRIN BULUNDUĞU İERDE İLK ÖKÇE BUGÜN BİLE İZİ BULUNAN AYOS YORGİOS ADLI BİR KİLİSE VARDI.

(FOTO: NACİ APAK)

nastırda iki üç keşiş yasardı. Adalara saldıran Rus korsanları bunları öldürmüş ve manastırı tahrip etmişlerdir. Sonra, mevcut kalıntıları yapı malzemesi olarak kullanılmış bu yüzden hiçbir şey kalmamıştır.

Aya Nikola (Ayos Nikolaos) kilisesi, çarşıdadır. Saat kuleli zevk siz bir binadır. - Ancak, günahkâr lar hamisi olarak kabul edilen Aya Nikola namına yapılmış asıl tnâbed bu değildir. Tarihi bilinmiyen eski kilise ortadan kalkmış, yerine 1875 yılında bu bina inşa olunmuş tur. 1775 yılında ölen patrik Birinci Samueî burada gömülmüştür. 1894 yılındaki büyük zelzele-

den çok zarar görmüş olan Aya Nikola kilisesi, bundan sonra e-saslı şekilde tamir edilmiştir. • Ayos Spiridonos (Arsenios) ma nastın, Çam. Limanında sanator yumun bulunduğu Yeşilburnun karşısındaki Kızıl Burundadır. İlk bina 1961 yılında Arsenios adlı ke şiş taranndan küçük bir ibadet yeri olarak yapılmıştır. Daha son ra burada bir kilise inşa edildi ve Ayos Spiridonos adına ithaf olundu. Zamanla- keşiş odaları ve diğer müstemilât ilâve edilerek genişletildi 1894 zelzelesinde- bu bi nalann hepsi yerîe bir olmuş ve İkinci Abdülhamid ile devlet rica linin, bağışlarıyla yeniden inşa

olunmuştur. 1828 Türk - Rus savaşında alman esirlerin bir kısmıda burada pturtulrnuşlardı. ,

Değirmen tepesinde, yüz yd kadar evvel faaliyette bulunan yeldeğirmeni Panaiya kilisesinin baş"papazı Neofitos taranndan bu manastır için yaptırılmış, sonra Ayayorgi manastırının malı olmuştur. Hâlen, bir harabeden ibarettir. - . î

BÜYÜKÂHA

Prinkiyos (Büyükada) ilk çağlarda Megalo diye anılırdı,ki, mâ naşı büyük demektir. Bir boy-ua

Yeri, şimdiki Çınar mevkii ile fa«» yi arasında idi. . Yaptıran, Pabdb* gos'lar sarayına mensup prenslerden Aleksiyos Apokavkos'dur* inşa tarihi 1425 — 1445 yılları arası olarak tahmin edilebilir. Bizan* sını bu karışık devrinde Apokavko» gerekirse . kaçıp buraya «ıgmmayj düşünmüştü,

BÜYÜKADA'NIN ^ YAĞMA EDİLMESİ :

•^ ^ ^ ^

Bizans* tahtını **iele geçirmek** iâ* tiyen Tomas,', maksadına **erişmels** İçin_ Araplarla tirîk olmuş ve Â-rap akıncıları **321** yılınâs

tirmek istemedi. Günlerce hiçfaişey yemedi. Lâkin, zamanla buhayata- alıştı. Kızı Ofrozini'nin desâçları traş edilmiş ve Büyükadadaki- kızlar .manastırına kapatılmışö, - • ''

SARAY ENTRİKALARI

" Erini eski büyük imparatorların yaptırdıkları seremonileri ihya etmişti. Paskalya haftasında Aya Apostolya. kilisesine giderken elinde imparatorluk asası, başında taç, arkasında incilerle süslü erguvanı elbise' bulunduğu halde iki tekerlekli bir zafer- arabasında ayakta dururdu. Arabayı dört

»i tayin edilmişti. . Oğlu büyüdüğü s halde Erini hükümeti ona teslim ; etmedi. Çünkü saltanata çok ha-(. risti. Nihayet, daha evvel anlattığımız gibi, ana - oğul mücadelesi .başladı. Bunu, imparatoriçe kazandı» Hayatım tehlikede gören Kostantia- kaçmak • istediye de, , kendi, adamları, tarafından yakala-* nıp bağlı olduğu halde Erini'ye '''teslim edildi." O da, bir daha salta " nal iddiasında bulunmaması için öz oğlunun gözlerine mil çekti. «;Koatantin, bu sırada sarayda doğ '-muş olduğu odada uyuyordu. Bir-. /1 denbire gözlerine sokulan kızgın : demirlerin acısıyla uyanarak anne ' sine lanetler savurdu. Birkaç saat ' canavarlar gibi haykırdı. Yerlerde ' yuyarl'andı. Yaralanns tedavi et-

HEYBELİADA'DAKİ AYA TUÜADA MAAASTUU (ioto: >acî APAK)

beyaz at çeker ve bunların, yularları yüksek rütbeli -asilzadeler ta afmdan tutulurdu.

Lâkin, bir müddet sonra bir ,aray entrikası yüzünden taç ve tahtını kaybetti. Bunu tertipleyen ler kendi ea yakınlarından eski m dimi Hadım Aetiyos ile yine bir hadım olan muhafız askerleri kumandanı Niketas idi ve Bas, Hazinesdar Nikeforos hesabına çalışıyorlardı. Erini bu\ gün Kalamış Sarayında otururken Nikeforos'u Büyük Saraya

sokup-: kendisine biat ve imparator ilân ettiler. Tev kif edilen. Erini saraya, getirilip hapsedildi. Soğukkanlılığını kaybetmeden neticeyi bekliyordu. Ye rü imparator evvelâ büyük sayg-gösterdi. Velinimeti olduğunu u-nutmayacağı, maksadının ise sa dece memlekete hizmet olduğunu söyleyip hazinelerinin yerini . göstermesini rica etti. O. da, Kalamış. Sarayında oturmasına müsaade e dilmesi şartıyla söyliyeeği vaadin de bulundu. Fakat, hazinelerin yerini öğrenen Nikeforos, hemen Erini'nin saçlarını kestirip Büyük ada'ya gönderdi. Eski İmparator; çe, muhteşem hayatından ve sars yın yumuşak yataklarından ayrılıp katı tahtalar üzerinde yatan bir rahibe hâline gelince, gözlerine mü çektiirdiği oğlu için ağır bi: vicdan azabı çekmeğe başladı. Lz kin, artık hiçbir şey geri dönemezdi. Bir müddet sonra halkın kene: idaresinden memnun bulunmae: ğmı hissedenden Nikeforos, eski im-paratoriçenin böyle yakınlarda bulunmasını tehlikeli görerek o-nü Midilli adasına sürgün ettirdi Yeni ve yabancı bir muhit içine, ekmeğini kazanmak için iplik bu.-: . tnek zorunda kalan Erini bu hay ta daha fazla dayanamamış ve *sekiz* ay sonra ölmüştür.

Nikeforos'dan sonra Birinci M: hael, sonra Besinci Leon, nihayf İkinci Mihael (820 — 829) impar "' tor oldular. İkinci Mihael, eski ur. paratoriçe Erini'nin kızı Ofrozınr görüp sevmiş ve onunla evlenir.; ğe karar vermişti. Lâkin, kene--evli olduğu gibj, Tekla, adlı kar. sından bir de oğlu vardı. Ofrozr . ise dünyayı terketmiş bir rah; idi. Bu yüzden kilise bu izdiva karşı geldi. Lâkin Mihael, bire entrikalar sonunda buna muv: fak oldu.

Böylece, Ofrozini imparatoriçelik tacını giydi. Lâkin, Mi hae] ölüp yerine oğlu Teofilos ge cince, Ofrozini tekrar manastıra ka patıldı.

Teofilos'un .imparatorluğu zamanında resimlere tapma yasağına uymayan aziz Teodoros, birkaç arkadaşıyla Büyükada'ya sürgün edilmiş ve burada susuzluktan çok sıkıntı çekmişlerdir. Bu zat, 826 yılında vefat ederek adada gö müldü. Denizde fırtına hüküm sürdüğü halde cenazesinde bulun mak üzere pek çok kimse îstan-buldan gelmişti. Kırk sene sonra Kraliçe Teodora tarafından kemik kalıntıları îstanbula naklölunmuşlar.

BÜYÜKADA'DA HAPSEDİLEN KRALİÇE

Bu adada, kısa bir müddet olsun hapsedilen imparatoricelerden bi risi de, Zoi'dir. Daha evvel de nak letmiş olduğumuz gibi, kendisi Dokuzuncu Kostanün'in- (975 — 1028) kızı ve Üçüncü Romanos Ar giros (1028 — 1034) un karısıydı.. Saray hadımlarından Yuannis'in kardeşi Mihael'e . âşık . olmuş ve onunla evlenebilmek için kocasını yavaş tesir eden bir zehirle .zehirle mis Ve nihayet ı hamamda boğdurmuştu. Lâkin, Mihael imparator' ol duktan sonra Zoi'ye yüz vermemiş, vicdan azabı yüzünden papaz olup bir manastıra kapanmış, bir müddet sonra ölmüştü. Zoi ise, kocasının yeğeni olup Yuannis'in

israriyle daha ölümünden ev vel saltanat ortaklığına kabul et tiği Mihael ile evlendi Babası kalafatçı olduğı için .bu unvanla, anı s lan yeni imparator Beşinci Mihael (1041 — 1042i evvelâ kendisine tahtı sağlayan Yuannis'i sürgüne göndermekle işe başladı. Sonra Zoi'yj de, Büyükada'daki kızlar manastırına hapsetti. Bir rivayete göre de Heybeliada'ya sürülmüştür. Ancak, Büyükada'ya .sürüldüğüne dair oîan rivayet, daha doğrudur. Ancak bu olay, Zoi'yi seven halkın ayaklanmasına ve neti cede bir ihtilâlin kopmasına -sebepe oldu. Beşinci Mihael, tunun sonunda hem saltanatı, Tiem de ha yatım kaybetniî, Zoi geri döne-

BÜYÜKADA'DAKİ AYA YORGI MAKASTIR! (Foto: Na«t APAK);

rek eski âşinâlarından Konstanti-nos Monumahos ile evlenip onu Onuncu Kostantin ,{1042 — 1054) .ünvaniyle imparator fân etmiş ve ömrünün sonuna,"yâni 1050 yılına kadar onunla yaşamıştır.

Istanbulun iethi sırasında donan ma kumandanı bulunan Balta oğlu Süleyman Bey, hükümdarın emriyle donanma ^gemilerinin fair tıs mini alıp Büyükada üzerine gitmişti. Bu sırada,'adaâa müstahkem _ bir kale vardı ve yabancı askerler târafiîdan* müdafaa olunuyordu. Kale jnuhasara edilip topla doğul düğü halde şiddetle miikavemet etti. 'Lâkin sonunda ^zaptôîundu. Bu kaleden iugüa .eser. göktür.

21*

EESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

İESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

215

1204 tarihinde de Büyükada diğerleriyle birlikte ağır şekilde yağ ma ve tahribe uğramıştır.

Anadolu Selçuklu Sultam Birin ci Gıyaseddin Keyhusrev de bir müddet Büyükada'da yaşamıştır. Kendisi Sultan İkinci Kılıçarslan in on bir oğlunun en küçüğü idi Kılıçarslan ölümünden evvel yurdunu oğulları arasında bölmüş, bu arada Gıyaseddin'e merkezi Uluborlu olmak üzere Konya'nın ku zeyinden Kütahya'ya kadar varan bölge düşmüştü. O zamana kadar hep babasının yanında bulunmuş olan genç prens, bunun üzerine Uluborlu'ya gitti Bu sırada Bizans İmparatoru Birinci Aleksiyo Komnenos'a (1081 — 1118) isyan ve Alaşehir'de' istiklâlini ilân eden

civarına kadar gelmişlerdi. Bu dağ da bulunan manastırlardaki keşişler, korkup Büyükada'ya kaçmış larsa da, 'sayıları pek çok olduğun dan burada hayli susuzluk çekmişlerdir.

960 tarihinde burası, öbür adalarla birlikte Rus korsanlarının hücumuna uğrayarak yağına ve tahrip edilmiştir.

Bizansta ikinci Aleksiyo Kom-nenos (1180 — 1183) zamanında ve 1182 yılında şehirde yaşayan Latinler taarruz ve katliâma uğradıkları sırada bunlardan canlarını kurtaran 14 kişi kadan adalara sığınmış ve bir kısmı da Büyükada'ya gelerek manastırları yakmışlar ve sonra kaçmışlardır. Şehir Lâ-'tinler. ""eline geçtiği sırada, y_âni

***İlk çağlarda Megalo diye anılırdı ve • anlamı büyük demektir. Büyükada bir boyun
üne ayrılan iki tepeden (Hristos ve Aya Yorgi teşekkül etmiştir.***

Teodoros Mankafas imparatorun kuvvetlerine yenilip Keyhusrev'e sığınarak ondan yardım istedi Key

. husrev, hem bu yardımı yapmayı lüzumlu buluyor, hem de Bizansla aradaki bantın bozulmamasını istiyordu. Bunun için meseleye fû-len kanşımıyarak yan müstakil Türkmen aşiretlerine Mankafas'a yardım etmelerini gizlice bildirdi. Mankafas, bu müthiş süvarilerle birlikte Denizli bölgesini vurduktan sonra elde ettiği ganimetlerle yanına döndüğü zaman, ağır hediyelerle Bizanstan gelen elçi de

• Uluborlu'ya varmış bulunuyordu. Keyhusrev, aradaki barışın bozulmaması için, hayatına dokunulmamak şartıyla Mankafas'ı teslim etti. Ertesi 1099 yılında ise,

oprakîarından geçen haçlı ordusu -a yine bu Türkmenleri musallat ederek onlara ağır zayıat verdir-rîistir.

Babasının ölümü üzerine Gıya-eddin Keyhusrev Konya'da Sel-uklu tahtına çıkmış, öbür- kardeşleri bunu kabul etmemekle beraber, hiçbirisi ayrıca saltanat iddia--ına kalkışmıyarak kendi bölge-crinde Melik ünvanıyla hüküm sürmekle yetinmişlerdir.

KEYHUSREV BİZANSTA

Keyhusrev, bir müddet sonra Aleksiyo'sa savaş açmış ve Bizans ürdulannı yenerek imparatoru baskıya mecbur etmiştir. Lâkin, kardeşlerinin en büyüğü Rükneddin Süleyman Şah, Konya tahtını ele geçirmek için başkent üzerine yürüyünce, Keyhusrev ona karşı du ramıyacağını anlıyarak Konya'yı ve saltanatı ağabeyisine terketti... Ağabeyisinin verdiği teminata rağmen hayatını tehlikede gördüğü için evvelâ Ermeni Kralı Ada-ta'ya sığındı. Lâkin, burada da kendisini emniyette hissetmediğinden sıra ile kardeşleri Mugiseddin Tügrulşah ile J^u'izeddin Kayser-sah'a ve sonunfi Halep Emiri Melik Zâhir'e gitti. Buralarda daima saygı görmüş, lâkin istediği yardım vaadini alamamıştır. Bunun üzerine Trabzona ' gelerek buradan bir gemiye binip İstanbul'a gitti. İmparator İkinci Aleksiyo Kom-nenos (1180. — 1183) onu saygı ile karşılayarak misafir etti. Lâkin, Keyhusrev ondan hiçbir yardım alamadı. Çünkü Bizans böyle bir yardımı yapacak durumda de-

Keyhusrev'in Bizansta misafirliği uzadıkça itibacı azalmış, işte bu sırada şehirden uzaklaştırılıp Büyükada'da yarı mahpus halde oturmağa mecbur

BÜYÜKALTA DAKI

Apokavkos'un yaptığı müstahkem yerden başka, Büyüfcada'da üç kale yapılmıştır., ,
Bugün izleri : bile mevcut değildir. Birincisi A-ya Nikola mevkiinde
idi ve İmparator^ Aleksiyoş Dukas (1204) tarafından; yapılmıştı :
İkincisi ada nın kuzeyinde, Pırgos denilen yer de ve deniz
kıyısındaıdı. Tam bulunduğu yer, bilinmemektedir. Ü-

Çüncüsü ise Katopiadon mevkiinde idL_ Esasen Jüyükadâ'da Bizans aevıf
eâerîeîiricföi..gîHüm'Sze ka da* h^bir. şey intikal, etmemiştir.
Bunun se-fefii ise, Rus ,korsanîan nın saldırısı ve Lâtin istilasısıdır...
Apokavkos'un yaptırdığı kalelerin bir kısım kalıntıları 1880 yılın da
hâlâ mevcuttu. İkinci Jüstin-yanus (565 — 578) un 569 yûında
yaptırması; olduğu saray ve manas tırdan ise hiç bir eser kalmamıştır.
Esasen İmparatoriçe Erini ka-dınlar manastırını bu .manastırın
yerinde: kurmuştoA: -\^S • ;s

Adanın jcûîey doğusunda x Maden mevkiinde eski bir demir

madeni ocağı vardı. Semt, bu yüz den bu adla anılmıştır. İşte bu o-cağın biraz-
ilerisinde mevcut kalıntılar, bu manastıra aittir. Sonradan kullanılan
üç manastırın ü-çü de Türk devrinde yapılmıştır. Bunlardan _
Karacabey koyu tarafındaki Ayos Nikolos manastırının inşa tarihi
1860, tamir tarihi 1873 dür. Mihrabın altında Aya Paraskevi ayazması
vardır. Manastır sonradan boşaltılmış ve u-znn yıllar yazlıkçılara
kiraya veril mistir. Öbür manastır, halk tarafından Hristos diye anılır.
1597 de yapılmıştır. Bir ihtimale göre yerinde eski bir Bizans
manastırın vardı. Hristos manastırı, zımanla harap olduğundan 1896
yılında tâ mir ettirilmiş 1903 yılında ise bir adla anılan tepededir. Halk
dilinde Aya Yorgi diye anılan Ayos Kudunaa manastırın, adanın
güneyindeki tepenin üzerindedir. İçin de bir ayazma vardır. Burada
da Bizans devrinde bir mâbed bulun muş olduğu ve manastırın bunun
yerinde Dördüncü Murad devrinde yapıldığı tahmin olunmaktadır.
1751 yılında harap durumda iken onarılmıştır. Rum cemaati için 1914
tarihine kadar tımarhane olarak kullanılmıştır. Bugün boş tur.
İçindeki ayazmanın adı Ayos Yorgiyos'dur.

AYA YORGÎ MANASTIRIXDAKI İBADET MAHALLi (Foto : Naci APAK)

BUYGKAOA-UAJU AKA

MAKAS IIKLNJLV AYAZMASI

AYOS YORGÎYOS (Aya Yorgi)

Yörükali piîâjının güney yamaçlarının üzerinde bulunan Aya Dimitri kilisesi ise,
Ortodokslar ca Hızır (A.S.) makamı olarak ta' ummaktadır. Bu
yüzden senenin belli günlerinde hristiyanlardan maada Yahudiler ve
hattâ Müslümanlar tarafından ziyaret olunmaktadır.

Büyükada'nın namlı mâbedler; hakkında şimdi daha geniş bilgi verelim:

Adanın en yüksek tepesinde, değişik tarihlerde ve değişik mak satlarıâ. yapılmış olan binalar ; manzumesi bu adı taşır. İlk tesis, j İmparator Nikeforos Fokas tara j fmdan 963 de meydana getirilmiştir.

Bu, Aya Yorgi adına bir kilise veya manastırdı. Lâtin istilâsında harap olarak terkedilmiş, hattâ yeri bile kaybolmuşken, Dördüncü Murad" zamanında (1623 — 1640) bir çoban tarafından te sadüfen bulunmuştur. Bunun ü-zerine yeniden inşa olundu. Bh '. adı da Kunduas olup çingiraklı demektir. Bu gün mevcut binanın inşa tarihi 1909 dur. Biraz aşağıda daha eski tarihli olan Meryem A-na, Ayos Haralambos ve Ayos Yorgias adlı üç küçük kilise mev cuttur.

Manastırın eski ibadet yerinde bir ara kapatılmış olan delilerin vurulduğu zincirlerin halkaları hâlâ durmaktadır. Burada en mü him sayılan Aya Yorgi'nin yalnız yüz kısmı açık bir resmi vardır... .Üzerinde yazılı olduğun* göre, 606

tarihinde yapılmıştır. Ancak, resim daha yakın zamanlara aittir. Belki de, sonradan restore edilmiştir. Bu resmin İkinci Jüstinus (565 — 568) tarafından Maden mevkiinde kurulmuş olan kiliseden getirilmiş olduğuna dair bir rivayet mevcuttur.

Bu manastır, 1203 yılındaki haç lı korsanları tarafından yağmalan mış ve yıkılmıştır. Bu sırada bura da bulunan papazlar, dayak ve işkenceye maruz kalmışlardır. Son ra ayaklarından zincirlerle gemile re bağlanıp Bizans önüne getirilmişlerdir. Haçlı korsanları, onları serbest - bırakmak için imparatorndan para istediler, ikinci Andro-nikos Pabologos {1282 — 1328) bu parayı verecek durumda olmadığı için papazların serbest bırakılmayı için ricada bulunmuştur. Bu

olay sırasında haçlıların eline geç memesi için papazların Aya Yorgi nin resmi ile adak çingiraklarını toprağa gömdükleri rivayet olunur. Resmi, 1628 yılında İsaia ad lı bir papazın bularak ayazmanın bulunduğu yerde yeni bir kilise ku rulduğu söylenirse de, Patrikhane kayıtlarına göre inşa tarihi 1751 dir. Belki de bu, yeni bir inşa veya esaslı tamir tarihidir. Çünkü burada yukarıda naklettiğimiz gibi, Dördüncü Murad zamanında bir kilise yapıldığı bilinmektedir. Patrikhane kayıtları, Aya Yorgi mevkiinde 1751 yılında bir manaa -tır kurulmasına teşebbüs edildiğini ve burada küçük bir kilise ile papaz odalarının inşasına girişildi ği, bunların ise 1760 yılında Patrikhaneye bağlandığını anlatmak tadır. İşte bu, yukarıda bahsetti

onun aksine çirkin ve iffetli olan— Teodora'yı da manastırdan çıkar mışlardır. Teodora, Ayasofya'da imparatoriçe ilân edilmiş ve Zoi nin son kocası Onuncu Kostan-tin'in ölümünden sonra 1054 — 1056 yılları arasında tek başına tahtta kalmıştır.

Bu manastır, 1204 tarihinde haç Mar ve 1302 tarihinde Venedikliler tarafından yağma ve burada ki rahibeler esir edilmişlerdir. Manastır, bu tarihte harap olmuş ve metruk kalarak yavaş yavaş ortadan kalkmıştır.

ğimiz Meryem Ana kilisesi olup Patrikhane kayıtlarındaki resmî adı Stavro Piyiyaki'dir. Bunun yanındaki küçük Ayos Yorgiyos- kilisesi» manastır Tnanmmpgfaîn- gol tarafına düşer. Üstü kiremitli çatı ile örtülmüştür ve 1906 yılında pa-paz Diyonisiyos'un teşebbüsü ve Rum cemaatinin yardımı ile yapılmıştır. Bu mâbedde, sağ taraftaki duvarda pirinç parmaklıklarla ayrılmış yerde ve çerçevesi yere dayalı olarak Aya Yorgi'nin at üzerinde gümüşlü bir resmi vardır ki tarihi 1500 yıla dayanan ve emsalinin en eskisi ve en değerlisidir.

ria 1

3

913

u il

3

333

r

3

3

u

il

3

a 1 a a

u 1

(1 1 Î 1

n j

: 1 1

n

a

H 3

1

3 :1

3

Bunun yanında bulunan Ayoa Yor giyos'un kadife üstüne işlenmiş başka bir resmi mevcuttur. Çan kulesi ise, dış kapının üzerinde ve kesme taştandır.

Manastırın giriş yerinde ve sağ taraftaki Ayos Haralambos ki lisesine birkaç merdivenle inilir. Bizans yapısıdır. Tavanı tonoz, ze mini tas döşeli küçük bir mâbed dir. Aziz resimleriyle süslüdür... Daha ziyade bir dua yeridir, için-de bulunan ayazmaya mermer ba şamalılarla inilir. Üzerindeki yeni kilise 1905 tarihinde inşa edilmiş ve 1908 yılında açılış töreni yapıl

mistir. Maliyeti 1500 Reşat altınına çıkmış olup mimarı Hacı Hristo-dur. Eski kilisede, 1828 yılında Rus esirleri oturtulmuştur.

Aya Yorgi ayazmasının yanında 1867 tarihinde Serafim adlı bur papaz tarafından Aya Apostolis (Havvariler) kilisesi yapılmıştır.'

AYOS NIKOLAOS

(Aya Nikola)

Bu manzume bir manastır, iki kilise, biri katoliklere ve Biri orto dokslara mahsus iki mezarlıktan mürekkeptir. Manastırın ilk inşa tarihi belli değildir. Ancak, bura ya da 1828 de Rus esirlerinin konulduğu bilinmektedir. Şimdiki yapı, elli beş yıllıktır. Manastırda mevcut birkaç bina, Patrikhane ta rafından yazları kiraya verilmektedir. Bunlar, 1894 yılında yıkılan Papaz Okulunun enkazından ya pıknıştır. Ayos Nikoiaos kilisesi, aynı adı taşıyan manastırın içindedir. Kârgir, kubbeli ve kiremit örtülü bir yapıdır. İçinde gümüşlü aziz resimleri, avlusunda demir potrelden yapılmış çan kulesi vardır.

Asıl manastır binası, üstleri kiremit örtülü ilk katlan kârgir, diğer üç katlan ahşap üç yapıdanibarettir. Orta avluda susuz birayazma mevcuttur. i

Bizans devrinde asıl Aya Niko-' la manastırın deniz kıyısında bulu nuyordu. Ondördüncü Yüzyılda ise, şimdiki yerde, küçük bur bina yapılmıştı. 1894 zelzelesinde aş-a-; ğıdaki manastır yıkılmış ve yeni binalar yukarıda yapılmıştır. Ma nastırın büyük bir sarnıcı vardır. l

KADINLAR MANASTIRA

Maden mevkiinde idi. Bu gün. kalıntıları vardır. Manastır, kilise ve papaz odalarından mürekkep bir manzume idi. Papaz odala rı 13 X 14 metre eb'adında bir binada bulunuyordu. Bu bina, man zumenin orta yerinde olup yalnız kilise tarafında pencereleri vardı...

Manastır, 160 metre uzunluğun da idi ve dört yüz rahibe alabiliyordu. Deniz tarafında bir kapısı.

ve kıyıda zahire getiren kayıklar için küçük bir limanı vardı. Manastırı koruyan erkekler kısmı'nda kıyıda idi. Erkeklerin rahibelerle her türlü teması şiddetle yasaklanmıştı. Manastırın ilerisinde büyük bir sarnıç ve bununla bina arasında bir mezarlık vardı. Başta Midilli'de ölen împaratoriçe Erini ile buraya kapatılmış bir çok asil kadınlar, bu mezarlıkta gömülü idiler.

Manastır, evvelce söylemiş oldu ğumuz gibi, ilk önce İkinci Jüsti-nus (565 — 578} tarafından 573 yılında yapılmış ve Erini tarafın dan bir çok ilâvelerle genişletilmiştir. Erini, gözlerini kör ettiği oğlu Beşinci Kostantin'i burada hapsedtirmiş olduğu gibi, onun ki z j Ofrozini de buraya sürgün edilmiştir. Yukarıda söylemiş olduğumuz gibi, *bizzat* Erini de Nike-toros (802 — 811) tarafından bu manastıra kapatılmıştı... İkinci — Kekeme — Mihael (820 — 829), İmparator olduktan bir müddet —sonra Ofrozini ile evlenebilmek için karısı Tekla'yı aynı manastıra kapatmış, ancak oğlu Teofilos (829 — 842) imparator olunca annesini buradan çıkartarak yerine tekrar üvey annesi Ofrozini'yi hapsedmiştir. Daha evvel, Zoi'nin de kısa bir müddet burada mahpus kajfâğını nakletmiştik.

RUS KORSANLARININ HÜCUMU

Rus korsanlarının hücumu sıra sında, 860 yılında bu manastır a-ğır şekilde zarar görmüştür.

Burada, kendi arzusuyle kalanlar da vardır. Meselâ, Selçuklularla savaşmak üzere Anadoluya geçen İkinci Aleksiyo Komnenos (1180 — 1183) un karısı Erini Du kas, hasta durumda bulunan koca sına yakın olabilmek için bu manastıra gelmiştir. Yedinci Mihael Parapinakis (1067 — 1068/1071 — 1078) kendisini saltanattan mahrum ederek Romanos Diyagenis 2fi evlenen ve onu tahta çıkartan ennesi Evdoksiya'yı Diyogenis fe iskete uğrayıp kendi yeniden im Parator olunca bu manastıra ka-

Ş||| **DELİLER İÇİN : Muaftan sonra 607 yılında yapılan Aya l'or.**

gi Manastırında delileri bağlamak için yapılan halkalar hâlâ

mercnttnr. (FOTO : Naci APAK>

patmışür. Mihael, aptallığı ile tanınmış bir filozoftu. Devlet idaresinden biç anlamazdı. Sarayindebdebesini muhafaza için gerekli masraflar karşılığında buğdaytekeli kurmuştu. Maiyetindekimemurlar, buğday satın alımı sırasında 'pek fazla zulüm ve lüleyaptıklarından Mihael'e halk Parapinakis = Sahtekâr adını takmıştı. . - '.

Beşinci Mihael'e karşı isyan e-dip Zoi'yi manastırdan çıkartan .. ahali, bu sırada orada mahpus bulunan Zoi'nin Jzız kardeşi —-ye

.Jfe:

«ESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

221

ği günlerde, Fotyos'un kendi yeri ne geçebilmesi için tekrar istifaya zorlandıysa da, bunu reddetti Bar das, bunun üzerine her birine giz üçe ayrı ayrı patriklik vadeîzniş olduğu piskoposlar meclisini top lamış, meclis îgnatiyos'u hal kararını verince Fotyos yerine tayin edilerek hepsi hayal kırıklığı na uğramışlardı.

BÜYÜKADA'DAKÎ MABETLER

Büyükada'daki öbür mâfaedîer şunlardır;

1 — Hristos manastın.

Aynı isimdeki tepede 1837 yılın da yaptırılmış ve dokuz sene son ra büyük ölçüde onarılmıştır. Pat rik Hrisantos (1824 — 1826} un mezarı bu manastırdadır. Bu gün bulunduğu yerde Rum yetimhane *fî* vardır. Bunu adalardaki Hristos Metamorforis manastırları ile karıştırmamak lâzımdır.

2 — Ayos Demotriyos (Aya Di-mitri) kilisesi. Kumsal semtindedir. Katedral olduğu için dinî bayraoı ibadetleri burada yapılır...

r

SÜRÜLEN PATRtK

İgnatiyps haTedOmiş, Fotyos >*5 renle patriklik tacı giyiniş,, **lâkin** halk **manen** **İgnatiyos'u** patrik **saymakta devam** etmiştir. 6u yüzden imparatorla amcasının âüş gekmjg, bu da sürgünde

1856 yılında ada Rum cemaati ta rafından yaptırılmıştır. Sol tarafı Pandlemon, ortası Demetriyos ve sağ tarafı İliya adlı azizlere vak fedilmiştir.

3 — Ayos Yuannis kilisesi. Yüz yıl evvel yapılmış olup iskelenin karşısında, saat kulesinin arkasın da idi. Metruk ve harap halde olduğundan Belediye tarafından is timlâk edilmiş, enkazından '1948 yılında Ayos Demetriyos kilisesinin yanına küçük kilise eklemiştir. . • 4 — Panaiya kilisesi. Çarşıda o^up. Meryem Ana'nın ölümünü femsil etmektedir. Resmî adı Kimi nistis leotokos'dur. Bahçesindeki sütun başlıklarından burada Bizans devrinde bir mâbed bulunduğu . anlaşılmaktadır.

W AYA YOEGÎ MANASTIRINDA. HZ. İSA'NIN 12 İLİ VERİ.

(Foto : Naci APAK)

YTJN'tJN OTURDUĞU YER.

- 5 — Ayos Teodoros kilisesi Maden semtinde, üstü kiremitle örtülü küçük ahşap bir binadır. İçeride on yedi basamakla inilen birayazma mevcuttur. Kilisenin eb'adi 3 X 5 metredir. Bulunduğu yer Ayos Nikolaos kilisesinin mezarlığı olduğuna göre burası bir mezarlık kilisesiydi. Mezarlık, hâlen mevcut olmayıp arsası iskân bölgesi hâline gelmiştir.
- 6 — İliyas Profitis kilisesi. Karacabey mevkiinde olup 90 yıl kadar evvel yapılmıştır.
- 7 — Ermeni katolik kilisesi. Kadıyoran caddesindedir. 1858 yılında Andon Apeliğlu tarafından inşa ettirilmiştir.

-- y J

Adada, bahsettiklerimizden baş ka Çınar meydanı sokağında Aya Fotini ve Dil mevkiinde Ayos Koa tantinos ayazmaları vardır.

büyük yetimhane"

Bir Fransız şirketi tarafından 1898 yılında Hristos tepesinde 102X35 eb'adında büyük bir otel yapılmış, lâkin hükümet gerekli müsaadeyi vermeyince satılığa çıkartılmış ve o sırada Patrik bulunan üçüncü Yovakim tarafından zengin bir Rum kadınına satın al dırılmıştır. Bu kadın, ayrıca bura sini yetimhane hâline koymak için gerekli masrafı yaptı. Böylece Yetimhane 1903 tarihinde açıldı, İkinci Abdülharnid, burasının her türlü vergiden muaf tutulmasını emrettiği gibi kendisi de 150 altın hibe etmiş, aynı zamanda günde 7.5 okka (ortalama on kilo) et ve yeteri kadar ekmeğin saraydan verilmesini emretmiştir.

206 odak olan bu bina ahşaptır. Yanında 13 odalı ve yine ahşap bir okul mevcuttur.

Birinci Cihan Savaşı içinde Kuleli Askerî Okulu bu binaya taşınmış, sonra tahliye edilerek Alman askerleri tarafından işgal o-lunmuş, nihayet Rus esirlerine kamp vazifesi görmüştür. Mütare keden itibaren Anadoludan gelen muhacir çocuklarına ayrılmış, 1942 yılında Heybeliada adadaki Rum kız yetimhanesi Deniz Kuvvetleri makine sınıf okulu ve Eğitim Kumandanlığı binası hâline gelince buradaki kız yetimler Büyükada daki binaya taşırılmışlardır.

TEREVİNTOS

(Sadef Adası)

Bu adada din uğruna çektiği meşakkatler yüzünden hristiyan azizleri arasına alınmış olan Patrik İgnatios tarafından yep tırıl -mış bir manastır vardı. İgnatios, Birinci Mihael'in oğlu iken, babası tahtı kaybedince diğer kardeşiyle birlikte hadım edilerek Kına kada'ya sürülmüş, papaz mesleğine girmiş, zamanla İstanbul Patriği olmuştur. Patrik Fotyos üe o-tan mücadeleleri meşhurdur. Bir ara bu mücadelelerini kaybetmiş ve bu adaya sürülmüştür.

Babası 813 yılında imparatorluğu kaybedip kendisi hadım edildiği zaman 14 yaşındaydı. Eskiden, Niketas adını taşırdı. Babasıyla kardeşi Kmalhada'ya. o ise Tere vintos adasına sürülmüşlerdi. Ken dişi gibi

büyük ıstıraplar çekmiş olan Patrik Metodiyos'un ölümü üzerine, yâni 846 yılında 47 yaşın da bulunduğu halde İstanbul Pat riğî oldu. Bu sırada Teodora, oğlu Üçüncü Mihael (842 — 867) namı na hükümeti idare ediyordu. Lâkin, imparatorun amcası Bardas zamanla nüfuz sahibi oldu. İktida ra son derece haris olan bu zat, evvelâ Teodora'nın müşaviri Teok lis'i öldürttü. Teodora, ikinci darbenin kendisine rastlıyacağı mı an-hyarak oğluna vasi olmaktan vazgeçti. Bununla beraber, bir müddet sonra, imparatorun einriyle saç iarı tıraş edilip bir manastıra ka patıldı. İgnatios yerinde kaldıysa da, Bardas kendi dostu Fatyos'u onun yerine geçirmek için entrikalara başladı, İgnatios her şeye göğüs gerdi ve her güçlüğü yendi. İmparator tarafından istifaya da vet «düdiyse de, Tsunu kabul etmedi. Nihayet, 857 yılında Bardas bir askerî birlikle Patrikhaneyi basarak onu yakaladı. Hakaretler ve dayaklarla sürükleyip bir kayığa koyda, yine Sade f adasma sür dü ve burada onun -tarafından ye niden yapılrcaasma genişletilmiş bulunan eskiden .mahpus olduğu manastıra kapattı. Patriklik ma karnına Fotyos geçti. ;

İgnatios, bu felâkete vekarmı bozmadan Vp^aDd'- Sürgüne geldi

iken nice beîâ ve işkencelere uğ ••amasına sebep oknuşfetr. JCendi si, ancak ölmeyecek kadar yiyecek temin edebiliyor, öbür keşişler kendisine yardım etmeğe inr-kuyorlardı.

Zindanda ve her türJü mahrumiyet içinde, her türlü tehlikelere maruz halde bulunan İgnatios, her şeye rağmen hâlâ istifa etme

BtJi'CKADA'DAKI AYA İREM MANASTIRI'NIN KAPISI s Mîlât'tan önce 570 yılında yapılan bu manastır, zindan olarak

kullanılmış. Şimdi bir kapısı ve o zamandan kalma sarnıç vardır.

Dış ülkelerden bu yerleri görmeye gelenler var ama, ada balkı *anu- cı topraklarla dolduruyor ve manastırın kalıntıları da ortadan kaybo.

luyor. (Foto : Kad APAK)

mis olduğu için bu Aıruın Fotyos'un meşruluğuna gölge düşür mekte devam ediyordu. Nihayet, daha ağır tazyiklerle bunun **elde** edilmesine karar yerildi ve **bur işe, hassa askerleri** kumandanı **Leon** Lalakon adb zâlim Jsir me, mur edDdi. Leon, İgnatios'u

alrîofonig

l

•f»"

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

P-FSİMLt BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

ğumuz' gibi — Boğazın Anadolu kıyamdaki ucunda bulunan Hiye ron'daki bir keçi anırma faş vak ti çıplak olarak attı. Orada bekçi îerinia tahkir ve dayaklan altında ağ bırakıldı. İgnatıyos, bütün bunlara dayandı. Lalakon, onu bir gün o kadar dövdü ki, öldüğünü sandılar. Sonra buradan alınıp yine- yarı çıplak ve zincirler içinde bulunduğu halde soğuk ve rutubetli bir mahzene afaldı. Zincirler, el ve ayak bileklerinde yaralar açmıştı. Burada beş gün. aç ve susuz bırakıldı. Lâkin, azim ve i— zadesinden L hiçbir şey kaybetme-

PAPA'NIN MÜDAHALESİ

Ancak, olayın akisleri gittikçe artmaktaydı. Nihayet, Roma'da bulunan Papa Nikola, durumu tahkik için İstanbul'a bir memuru nü gönderdi. Bunun üzerine yargı lanmak için İgnatios tekrar Sade'f adasına getirildi. Bu sefer, kendisine işkenceye memur edilen donanma kumandanı Niketas Orihas, imparatorla Fotyos'a yaranmak için İgnatios'u, daha daha eskilerini unutturacak ağır azaplara uğrattı. Bundan sonra da İgnatios, yargılanmak üzere Aya Apostolya (Havvariler) kilisesinde Fotyos'un kendi taraftarlarından mürekkep olarals kurdu ğu ruhanî meclisin huzuruna çı karıldı. Ancak, Papa'dan korkan meclis, bir karar veremedi. Bunun üzerine elinden istifanameyi almak için daha ağır işkencelere tâbi tutulmasına karar verildi ve yüz yıl kadar evvel ölmüş bulu nan imparator Kostantin'in (Kompronunos) mezarının mahzenine yan çıplak olduğu halde kapatıldı. Geçirdiği ağır hayat yü zünden bu sırada şiddetli bir dizanteriye yakalanmıştı. Buna rağ men muhafızlan onu soğuk kış yağmurunun alfanda tutuyor veya lâhidin keskin çıkıntılarına ya tinyor ve azabım arttırmak için ayaklarına ağır cisimler bağlıyorlardı. Ayrıca kendisine yiyecek verilmediği gibi, uyku uyumasına da müsaade edilmiyordu. Nihayet, bur gün kendisini kaybettiği anda istifanamenin altına elini tutarak zorla bir haç işareti çizdir diler.

MÜCADELE DEVAM EDİYOR

Bundan sonra serbest bırakıldı. Ancak, mücadeleyi terketmemiş-ti. Dostları onu himayelerine aldılar. Bu sayede Papa'ya özel bı haberci gönderip her şeyi bildirmeğe muvaffak oldu. Fotyos, bunu haber, alınca Ağa Apostoîga. ki

lisesinde halkın huzurunda azil imparatorlardan onun gözlerinin o-yulması müsaadesini aldı. Ancak, İgnatios, bunu sezerek gece vakti kaçtı ve dostları sayesinde Marmara'nın meskûn olmıyan Propotid adasına sığındı. Bir müd det, adadan adaya geçip çalılıklar arasında ve mağaralarda kendisini takip edenlerden gizlendi. Halkta bu yapılanlara doğurduğu

ise

hoşnutsuzluk gittikçe artmaktaydı. Haftalardan beri dinmeyen zelzele de Allanın gazabı sayılıyordu. Sonunda imparator Mihael ile Fotyos, İstanbul'a geldiği takdirde kendi hakkında şiddet gös-termiyeceklerine dair bir taahhüt name imzalamak zorunda kaldılar. İgnatios, bunun üzerine Sa def adasındaki manastıra döndü, Bir iki sene sonra ise Pmpa Nikola, bata piskoposlarından kurulu bir meclis toplayıp meseleyi tahkik etti ve sonunda imparator ile Fotyos suçlu görülerek afaroz e-dildiler. Kısa zaman sonra, 867 yılında Mihael Makedonyalı Birin ci Vasilyos tarafından öldürüldü.. Fotyos azledilip manastıra kapatıldı. imparatorluk amn-aH Eliye, kadirgasiyle Sade'f adasına giderek İgnatios'u aldı ve şan ve şerefle Büyük Saraya götürdü. Bu rada, 28 Kasımda yapılan muh-teşed^ bir törenle vazifesine iade olundu. Uzun ve dayanılmaz işkence yıllan geçirmiş olan İgnatios, 23 Ekim 878

İgnatios, ilk patrikliğinde Sa- "def adasında öç binadan mürekkep bİT Hinî
Trıarırur^Mt ve İkincipatrikliğinde bir manastır yaptı- *mistir. -

Adada, bu Battan sonra yasa-ran eo namlı Burgun, Eomanos I^kapos (820 — 944)
"On ifci oğlundan biri olan Kostantm'dir. Da ha evvel anlattığımız
gibi, kendileri babalarını tahttan indirtip Hevheûada'ys sürdürmüşler,
lâ-ba kısa bir müddet sonra Yedin-

$$\mathbf{E} = \mathbf{E}_I$$

i

$$\begin{array}{c} \dot{\mathbf{I}} \mathbf{s} \\ \mathbf{E} \dot{\mathbf{I}} \\ \mathbf{E} \hat{\mathbf{I}} \\ \mathbf{f} \end{array}$$

E i
s
i
i
s
f
i
s

• 1 • • " • _ • _ • " • ' • V • • İ

[^]urrrnnmmnnmmuuunluuuiinmumutitnknuuunluuuHiuuuuufiuuuHiHiHHiiufiuuutuunuuuntu
uuuuuuuurmmuuuumi?

ci KostanÜn (Porfirevgenetos} _ rafından tevkif «dilerek Kostan-tin Sadef «dasma ve kardeşi Ste-fan ise Antigoni'ye -sürülmüşlerdir.

Kostantin, Sadez adasında fazla kalmadı. Kısa zaman sonra imparatorun emriyle Bozcaada'ya sürüldü. Ancak, burada rahat ndurma

dığı için bir yıl sonra üiakya fa-yüanında Samotraki'ye gönderildi Burada ^da Jbirkaç firar teşebbüsünden sonra çok sıkı bir neza ret «ıtana :almıp muha&zlan tarafından tnüteniadî işkencelere uğradı. İki yıl «onra, ümitsiz bur firar teşebbüsüne engel olmak is--üyeo muhafız kumandanı Kike-

224

REStsflı BÜYÜK İSTANBÜt ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

225

PLATEA (Yassıada)

Meşhur bir hapishane ve sürgün yeri idi Daha Dördüncü Yüzyıldan itibaren bu maksatla kullanılmıştır. Hattâ, Ermeni piskoposu Birinci Kerses'in 350 yılında Bü-yükada'ya değil, buraya sürülmüş olduğuna dair bir 'rivayet de vardır. Belki de, on kişük maiyeti üe her iki adada sürgün hayatı geçir mistir.

Platea (veya Plati) de, yeraltı

zindanlarının kalıntılarına hâlâ rastlanmaktadır. Buraya hapsedi lenler, ömürlerinin sonuna kadar bir daha çıkarılmazlardı.

Mevcut kaynaklar da Dördüncü ve Dokuzuncu Yüzyıllar arasında bu adadan hiç bahsetmezler. Teo füos («42—" -867) tarafından bu-

rada bir küise ve daha sonra îgna-tiyos tarafından bir manastır ve Hazreti Meryem adına bir mihrap yapılmıştır. Manastırın altında ka lan dört mahzen ise, çok daha eski olup inşa tarihi ve kimin tarafın dan yaptırıldığı belli değildir, işte, ebedî hapse mahkûm olanların kapatıldıkları zindanlar bunlardı, îgnatios meselesi zuhur ettiği zaman bna taraftarlık etmiş olanlardan Kirik metropolidi Am filikos ve Patrash Teodoros, impa ratörün emriyle bu zindanlara atıl mışlardır. Ondan sonra kendilerin den bir daha bahsedilmemiştir... Sekizinci Kostantin de (920—945) Patrik Vasilyos'u-' bu zindanlardan birisine hapsedmiştir.

Manuel Komnenos (1143—1180), buraya değer veren ve hattâ himayesi altına alan hükümdarlardandır. Adanın ortasında bulunan

kilise, U 58 yılında, onun zamanın da restore edilmiştir. Manastır ise, batı uçundaydı.

Rus korsanları Boğaza ve Marmara adalarına sal dırdıkları sırada Yassıada'ya da çıkıp kiliseyi yağma ve tahrip ei mislerdir. Bu sırada adada bulunan 22 kesiş öldürülmüş ve binalar ateşe verilmiştir.

Platea, bundan sonra tekrar meskûn hâle gel misse de, Onüçüncü

Yüzyıl başlarında Lâtin istilâsının indirdiği darbeyi müteakip, terkedilmiş ve ıssız halde kalmıştır. Türk fethin den sonra ise, Ondokuzuncu Yüz-yıla kadar haliyle bırakılmıştır» İstanbul'daki İngiliz Elçisi Sit Henry Bulwer bu adayı pek beğendiği için 1852 yılında devletten satın aldı. Burada Windsor mi mari tarzında şatonsu bir bina yaptıрмаğa başladı. İnşaat, 1864 yılında sona ennişse de, elçi mas-

BUGÜN RıT.B BÜYtM İLGİ TOPLAYAN AYA YOBGI MANASTIBI'NDAKI YEKPARE MERMEB.

tas'ı öldürdüğü için muhafızlar tarafından öldürüldü.

Adanın üçüncü namı sürgünüPatrik Teodosyus'dur. 1184 yılında bir prensin kanunsuz izdivacını tasdik etmediği için AndronikosKomnenos tarafından buraya sürülmüştür. Kendisi daha evvel buradaki manastın restore ettinnişş.-ti. -

Ada, Onikinci Yüzyılın sonlarına doğru yavaş yavaş terkedilmiş keşişler Heybeüada'ya çekil mislerdir.

: PITİS

(*Kaşık Adası*)

• Pitya ve Fitti olarak da anılmıştır. Adada bir küçük ibadet ye ri* bk lâhid ve birkaç eski sarnıç

kalıntısı vardır. Sarnıçlar, restore edilmiştir. Kalıntılar, Bizans devrine aittir.

Ada, Antigone'nin beş yüz mei re kadar kuzey - doğusunda bu^ hunnaktadır. Adanın tarihi hakkında bilğimiz yoktur. Buramri da bir sürgün yeri olarak kullanıl -Tnıs olduğuna dair mevcut rivayet doğru olabilir. 1150 tarihlerin de burada oturanlar vardı. Hâlen hususî şahısîarm mülkiyetinde bu lunmaktadır.

NEANDROS

(*Tavşan Adası*)

Eski adı Hiratros idi Ada tarihi hakkında fazîa malûmat yoktur. Biriaci Manuei Koranerj

(1143 — 1180) zamanında burac: bir manastırın bulunduğu «j 1158 yılma kadar faaliyette oi-i düğü biliniyor. Bugün harabeîerf mevcut olan bu manastırın adı -:f yos Yuannis (Aya Yorgi) idi Bt rada bulunmuş olan bir taş ocağ-dan Bizans devrinde uzun mü: det îaydalaıulmuştır.

Ege adalarında Androa adasal da oturanlardan bir kısmı ge-f Heybeüada'ya: yerleşmişlerdi, i şan adasına balık avlamağa gic bu muhacirler, adaya zamar Neandros = Yeni Andrps adını '* mışîardır. Buradaki Aya Yo; manasünaı İgnatıyos sırasında yaptırmıştır, keşişleri, zâhidlikte ea ileri Lunmakla şöhret kazanı

Bugün, tamampT» İSSİZdİT.

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

'rafına dayanamadığı için adadafazla oturamamış ve 1884 de MısırHidivine satmıştır.

Bizans zamanında, İmparator Kostantin Dukas (1059 — 1067) ve Romanos Diyogenis (1068 — 1071) in kainpederi, Devlet Müşaviri Kostantin Talosinos, Dördün cii Mihael tarafından bu aday a-sürülmüş olduğu gibi, Bukalariya eyaleti kuvvetleri kumandanı Va sâynos ile anlaşmazlıklarını düello

: ile halletmeğe kalkışan Bulgar a-süzadelerinden Mogistros Pirusia-nos bu barbar âdetini Bizansa sok inak istedikleri için kilisenin ta^ lebi üzerine Yassı ve Sivri Adalara sürülmüşlerdir. Pirusianos Yas sâada'da - hapsolunmuş, Vasilyos kaçmağa teşebbüs ettiği için göz^ leri oyulmak suretiyle cezalandırılmıştır.

OKSİYA

(Sivriada)

Okseya diye de anılan bu ada, Ki7.il' Adaların en batısında buluna nıdır. Burası da sürgün yeri olarak kullanılmıştır. Meselâ, Aya Yani Stüdyon kilisesinin baş pa-"papazı meşhur Teodosyus'un amcası Platon,'İmparator Birinci Nike-îoros (802 — 811) tarafından buraya sürgün edilmiştir: Bunun se bebi ise, Platon'un kutsal resimlere taraftar oluşuydu. Adada o şurada dinî bina yoktu.. Yalnız, sürgünlerin hapsedildiği zindan lan bulunan bir kale vardı. Bu gün kalıntıları mevcuttur. Bulgar asilzadelerinden Magistros Pirusianos ile düelloya kalkışıp bir gö zünü çıkartan Bizanslı kuman-

dan Vasilyos Skliros'un Oksiya'da hapsedildiği ve sonra gözlerinin oyulduğunu daha evvel söylemiş tik. Burada 1027 — 1028 yılân a-rasında bir sene kadar kalmıştır. Yedinci Mihael Parapinakis (1067 — 1068/1071 — 1078) zamanında Başbakan Votaniyadis, zalimliği ile meşhur saray hadımlarından Nikeforos'u, devlet işlerine burnu

nü sokup entrikalar çevirmeğe kalkıştığı için ölesiye dövdürdük ten sonra gözlerini oydurmuş ve Oksiya'ya sürgün etmiştir.

Onbirihi Yüzyıl1" sonlarında An talya Patriği Yuannis, kendi ar-zusuyle bu adaya çekilip münzevî hayatı tercih etmiştir. İmparatori-çe Teodora (1054

&- Bugün batmış olup jnevcut değildir. Kınalıada'nın kuzey - do-ğ^1 ucu ile Bostancı arasında bulunuyordu. Bugün pek sığ bir ka yalık olup yeri fenerle işaret edil mistir.

Vaktiyle burası küçükj bir ada idi ve üzerinde küçükbir manastır vardı. Macerasını daha : evvel anlatmış olduğumuz Patrik Fotyos, ikinci patrikliğinden- 'sonra bura-.ya kapatılmış vev kalan ; hayatını bu man-sstırdı t-
^T^^^^^n^1^^^^

uuuuuuuııtutHMuı

T

228

Fokas (602 — 610). Herakliyus (610 •*- 641). Vlakema Sarayını cehrin içine alan surlar.

Herakleonas ve ikinci — veya üçüncü — Konstantinos (641).

Herakleonas (641).

İkinci Konstansiyos (641 — 668).

Üçüncü — veya dördüncü —Konstantinos Pogonas (668 —685). __

Galata'da Arap Camii. İkinci Jüstinyanus (685 —695). Arkangelos Mihael kilisesi, Leones (695 — 697), JtÇüncü Tiberyus Absimar (698

İkinci Jüstinyanus — ikinci kere - (705 - 711).

Filipikus (711 — 713). İkinci Anastasyus (713 — 715). Üçüncü Teodosyus (715 — 717). İzorya Hanedanı (717 — 867). Üçüncü Leon (717 — 741). Vlakerna Sarayında Pentapir-giyon (Beş kule).

A — Ük imparatorlar devri (306 — 395)

Birinci Konstantinos (306 — 337).

Bizansın yeniden inşası, Kostan tin surları, Panbbeymbn manastın, ilk Ayasofya, ilk Aya Erini

kilisesi» Senato, İppdrom, Ogüsteon meydanı, Kostantin meydanı ve Çemberlitaş, Yerebatan ve Binbir Direk sarnıçları, Burmah Sütun, Ayos Diyonidis manastırı. Konstansiyus (337 — 361) Jülyanus Aposta (361 — 363)

BÜ-VCKAOA'DA HALEN SENEDE BÎK GÜN ZİYARET EDİLEN " * AVA YOKUI KJtUS£S{M>£N hi& (iöBÜNÜŞ. (Foto: JMaci Apak>.

L

KESIMU BUÜUK ISTAiNgUL, ANSİKLOPEDİSİ

DEVİRİNDE

YAPILAN ESERLER

Juvyanus (363 — 364)

Valantiyanus ve Valana (364 — 378)

Valans — Bozdoğan — kemeri Modest Sarnıcı, Etyos Sarma (369)

Birinci. Teodosyus (378 — 395) Yıldızlı Kapı Zafer Takı, Forum Tavrı (Beyazıt Meydanı), Hipodrom'daki Dikilitaş, Ayasofya civarında Teodosyus heykeli, Penta pizgiyon (Beş Kule), Ayos Teodoro Tiron kilisesi, Aya Öfemi kili sesi, Ayos Yuannis (Aziz Yahya) kilisesi, Teodosyus sütunu.

B — Trakya Hanedanı Devri - ' (395 — 518)

•"Arkadyus (395 — 408)

Arkadyus meydan ve sütunu, Maksima Sarnıcı (407), Evdoksi-ya'nın gümüşten heykeli (403), Arkadyus hamamları, İkinci Teodosyus (408 — 450).

İstanbulun genişletilerek Ek-sokiyonyon'u içine alan yenfsur-larm yapılması.. (413), Pulherya Sarnıcı (421)-, Surların tamiri ve

ikinci kat sûrun inşası (447)', Yai-dızlı Kapının giriş kısmı, Ayos Di-yonidîs hapishanesi,. Bakırköy'de İkinci Teodosyus heykeli, Aya Mariya Halkopratya kilisesi.

Markiyanus — Marsiyan — (450 — 457)

Kız Taşı — Marsiyan Sütunu —, Aya Anastasya kilisesi, İsaiye kilisesi. Karısı Pülherya tarafından yaptırılanlar: Vlakerna kilisesi. Aya Lavrendiyos kilisesi, Aya Ma riya Evdoktriya kilisesi.

Birinci Leon (457 — .474)

Aya Petro ve Aya Pavlo kiliseleri (458), Aya Yani Stüdyon kilisesi (462), Mokyos ve Aspar sarnıçları, Baîıklı'da Meryemana Ki lisesi.

ikinci Leon (474).

Zenon (474 — 475).

Vasilikus (475 — 477}

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

Zenon — ikinci kere — (477 — 491).

Galata Kulesi.

Birinci Anastasyos (491 — 518).

Vlakeıtia Sarayı, Mokyos sanu cuın yeniden yapılışı.

Jüstinyanus Hanedanı (518 — 610).

Birinci Jüstinus (518 — 527).

Birinci Jüstinyanus (527—565).

Ayasofya'nın ikinci binası (532— 537), Ayos Sergiyos ve Bakos kili sesi, Aya Apostolya kilisesi (536— 546), Hora küisesi, Aya Tekla küi sesi, Ogüsteon meydanı, Büyük Sa ray, Aya Erini kilisesinin ikinci bi naşı, Galata surian Jüstinyanus (528) bendi, Zoksip hamamları, Fenerbabçede Hiyera Sarayı.

ikinci Jüstinus (565 — 578). Ayasofya Sarayında Hrisotriklin yom dairesi.

İkinci Tiberyus Konstantinus (578 - 582). Mavrikiyus (582 — f02). Aya Mariya Diyakonisa kilisesi.

f.ndM meydana

229

MMMMB^

Dördüncü — veya beşinci —
Konstantinos Kopsmimos (741 —
775). " -

Valans kemerinin tamiri (767).Dördüncü Leon Kazaz (775 --780). i

Beşinci — veya Altıncı — Kons
tantinos (780 — 797).

Erini (797 — 802). 'Birinci Nikeforos (802 — 811),Stavrokiyus (811). ' \

Birinci Mihael Rangabe (811 •—
813).A

Besinci — Ermeni — Leon {813
— 820). ••:

Vlakerna Sarayının deniz tarafındaki surlarının inşası. İkinci — Kekeme — Mihael
(820
— 829).

Teofilos (829 — 842).

Deniz tarafındaki' surların tamj ri, BÜ3Tik Saraya Arap tarzında bir bina ilâvesi,
Maltepe'de bir saray, Manuel manastırı. -' • ? ~ " •

67) '

^230

BESÎMU

KLOPEDİSÎ

231

Eskiden Edirnekapı, istanbul'un en işlel girip çıkar, ath Ve yaya yolcular Edirn
ydı. Develerin boynundaki çingirakların sesine, Öküz arabalarının gıcırtiları kanşır, 1
YukardakL gı^yürde, 4>undan ikiyüz^^i önceki Edirnekapı'mn
halini görüyor;

-w 222-

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBÜT" ANSİKLOPED **RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ** **JKKJ**

11204-12611

Birinci Boduen (1204 — 1205).

Hanri (1206 — 1216).

Piyer (1216 - 1219).

Rober (1239 - 1228).

Gaîatadâ Sen Fransuva kilisesi (1227).

İkinci Boduen üe Jari (1228 — 1237).

İkinci Boduen (1237 — 1261). Pabologos Hanedanı

Altıncı Mihael Pabologos (12611282). / ' \ ,

% Vlâkerna'mn yeni surları, Kira Marta manastırı, Moğuî kilisesi. •

İkinci Andronikos Pafeologos (1282 — 1328).

Hora kilisesinin tamiri, surların,Ayasofya'nın ve Jüstinyanus heykelinin tamiri. .C —

Üçüncü Andronikos Pabologos (1328 — 1341).

Hristo Kamers'nın tamiri.

Beşinci Yuannis Pabologos— 1391). i

* Altıncı Yuannis Kantakuzinos (1341 — 1355).

Mateos Kantakuzinos (1355 —1356). '-c •

Dördüncü Andronikos Pabologos (1376 — 1379). L'

Yedinci Yuannis Pabologos (1391- 1425). " <;.

Sekizinci Yuannis Pabologos (1425 — İ448).

Onikinci Konstantinos Draga-_zes Pabologos (1448 — 14.51).

BİZANS ANIT VE TAPILARININ ÇAĞDA: İSLÂM VE TÜRK ESERLERİNİN
YAPILIŞ TAR

FİLİ

1404 Edirne'de Eski Cam! 1417 Kahire'de Müeyyed Camii 1422 Bursa'da Yeşil Cami ve Türbe 1426 Bursa'da Muradiye Camii 1434 Edirne'de Muradiye Camii 1436 Kahire'de Kaaid bey Camü 1448 Edirne'de Üç Şerefeli Camii 1451 Rumeli Hisarı

İLK ÖNCELERİ İMPARATOR İKTNCİ JÜSTINUS (565-578) KENDİ MA OLAN BÜYÜKADA'DA BİR SARAY VE MANASTIR YAPTIRMIŞTIR SE ZİNCİ YÜZYILDAN İTİBARSIN DE SARAY MENSUPLARI İÇİN BİR St GÜN YERİ OLARAK KULLANILMIŞTIR. BÜYÜKADA'NIN FRİNKÎP (PRENS) DİYE ANILMASININ SEBEBİ DE BUDUR. (Foto: Naci APA

Mağnavra (Mogna Avola) sara.ymda Akademi kuruluşu.- 1

' Makedonya Hanedanı (867 — 1057).

Birinci Vasiîyos (867 — 886).

Büyük saraya ilâveler, Keorgi-yon Sarayı, Mangana Sarayı.

Altıncı — Filozof — Leon (886— 912).

Teotokos kilisesi.

Yedinci Konstantinos Porfiroge-netos (912 959).

Örme Sütun, Tekfur Sarayı.

Birinci Romanos Lekapenos (920 — 944).

Sekizinci Konstantinos (920 — 945).

ikinci Romanos (959 — 963). ikinci Nikeforos Fokas (963 — 969).

Bukoîeon liman ve sarayı.

Birinci Yuannis Zemiskos (969 — 975). *

'.. İkitvr Vasilyus Bulgarokton (975 ~ 1025).

Dokuzuncu Konstantinos (975 — 1028).

Üçüncü Romanos Argiros (1028— 1036). v

Ayasofya ve Vlakerna kiliseleri-nin tamiri, Peribleptos manastırı-" nın yapılması.

Dördüncü Mihael (1034 — 1041).

Beşinci Mihael — Kalafatçı — (1041 - 1042).'

Zoi üe Teodora (1042). ' Onuncu Konstantinos Monuma-hos (1042 — 1054).

Sarayburnunda Aya Yorgi kilisesi

Teodora (1054 — 1056).

Altıncı Mihael Stratyotikos (1056 - 1057).

İzak-Komnenos (1057 — 1059).

Onbirinci Konstantinos Dukaa(1059 — 1067). ;

Yedinci Mihael Parapinakis (1067 — 1068/1071 — 1078).!

Pamakaristos kilisesi

Dördüncü Romanos Divogenis ., 1068 —

Üçüncü Nikeforos Botunya< (1078 — 1081).

Kommenos ve Angolos Hanec m (1131 - 1204).

Birinci Aleksiyo Komnen. (1081 — 1118).

Hora kilisesinin yeniden inşası.

İkinci Yuannis Komnenos (11

— 1143).-

Pantokratoros kilisesi (1125) Birinci Manuel Komnenos (11

— 1180).»

Vîakeina Sarayına genişlet: mesi.

İkinci Aleksiyo Komnen. (1180 — 1183),

Birinci Andronikos Komnen; (1183 — 1185).

İsak Angelos (.1185 — 1195/12'

— 1204).

Üçüncü Aleksiyo Angeîos (H-

— 1203).

Dördüncü Aleksiyo Angelî üe İkinci İzak Angelos (1203 ' 1204).

. Besiacci Aleksiyo Buta

ADI

642 Şam'da Hz. Ömer Camii

643 Kudüs'de Hz. Ömer Camii 669 Hudüs'de Cami'ül - Aksa 703 Tunus'da Kırvan
Cami! 760 Esfahan'da Mescidli Cum'a 875 Şîrâz'da Câmî'ül -
Cum'a 878 Kahire'de Tolun Camii

971 Kahire'de Câmî'ül - Ezher 1017 Erdebil'de Câmî-î Kebir 1160 Konya'da
Selçuklu Sarayı 1171 Kahire'de İmam Şafiî türbesi 1193 Musul'da
Câmî'ül - Kebîr 1199 İspanjssda, İşbilîye '(Sevil)

kasrı

1160 Kılıcarıslan-ve Birinci Keyhüs rev'in türbeleri . . . , ,

1216 Akşehir'de, Taş Medrese 1220 Konya'da Sultan Alâeddin Camii ;'•; .;•• ••-, "r •
-; ;'

1229 Sultanhanı Kervansarayı

1230 İspanya'da JEÎlhamra Sarayı 1242 Konya'da Sırcalı Medrese 1261 Konya'da
Sahib Ata --türbesi 1270 SivasMa Çifteminare ye Gök

Medrese ";

1273 Konya'da Meviâna

1294 Tebriz'de Gazan Han Türbesi 1304 Suîtaniye'de Olcaytu Camii 1326 Bursa'da
Alâeddin Paşa 1326 Bursa'da Orhanbe^ Camü

1349 Bursa'da Ulu Cami

1354 Bursa'da Orhangazi Türbesi

1356 Kahire'de Sultan Hasan camii

1378 İznik'de Yeşil Cami

1384 Kahire'de Berkuk Camii

1390 Bursa'da Yıldırım Camii

1396 Anadolu Hisarı

1400 Edirne'de Yıldırım Camü

İSTANBUL'DAKİ

S MUZAIK SKİ4UİSIAI>E, IAVŞAN

L

234

RESİMLİ5 stİYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

İESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

235

BİZANS

DEPREMLER

YIL!

ne ayaklanan Maviler ve Yeşil ler Büyük Saraydan Kostantin meydanına kadar olan
yeri yaktilar ve tahrip ettiler.

532 Meşhur Nika ihtilâli (13 Ocak) sırasında Ayasofya, Zoksip hamamları, Büyük
Sarayın ve şehrin bir kısmı yandı.

549 Maviler ve Yeşiller arasındaki çatışmalar sırasında şehrin mühim kısmı yandî.

559 Yine böyle bir çatışma sonunda şehrin mühim bir kısmı yandı.

561 Jülyanus limanı ve civarı yandı...

564 Aya Erini kilisesinin bir kısmı ve civan yanca.

582 Yangîn ve zelzele şehrin bir kısmını tahrip etti.

603 Yeşillerin çıkardığı yangın sonunda Meşe caddesiyle birçok umumî binalar
yandı,

791 Ayasofya civarı, sarayda Trik-lynom ve Patrik Tomaitas'm evi

w

" r ~ ^

YILI

400 Got'ların kilisesi yandı ve iba det edenlerin pek- çoğu yanarak öldü.

403 (17—19 Ağustos) şehrin kuzeykısımının yarısı yandı.

404 Ayasofya ve Senato harap oldu462 Haliç kıyısından Meşe caddesi ne kadar olan bölge yandı..

465 (12—19 Eylül) şehrin sekiz ma hailesi yandı.

469 Şehir Haliç'ten Marmara'ya kadar yandı.

476 Oktogon denilen Üniversite ve 120 bin ciltlik kitaplığı yandı.

491 İç harp yüzünden şehrin yarısı yandı.

498 Hipodrom 31e Kostantîn sütunu (Çemberîtaş) arasındaki bütün yerler yandı.

509 Kostantin meydanının etrafıve Vlâkernâ yandı.

510 Kostantin meydanının kuzeykısımı yandı.

513 imparator Anastasyos aleyhi-

Bulunduğa semte adını veren îerebatan sarnıcının Bizans devrinde, ki adı Vasilika (Bazilika) idi. Yerebatan, kapalı sarnıçların en büyüğüdür ve içinde suyu ile suyu gönderme tertibatı bulunan tek Bizans sarnıcıdır. Ba sarnıca su Belgrad ormanındaki Cebeci köy kemeri ve îğrikapı ve Ayasofya su dağıtımı yerleri vasıtasıyla gelir.

YANGINLAR

931 Kostantin meydanı, kürkçü ve kumaşçı çarşısı yandı.

956 Demirkapı civarı ve Aya Temas kilisesi yandı.

1073 Üsküdar tarafı yandı.

1203 Rum - Lâtin çatışması sonunda Latinler bir çok yangırlar çıkarıp İstanbul ve Galataya büyük zararlar verdiler.

1204 Haçlı istilâsı sırasında v AyzTeodosya kilisesinin üst tarsfında şiddetli bir yangın çıkıpgeniş tahribata yol açtı.

1261 İstanbulun Rumlar tarafındar geri alınışı sırasında (25 Temmuz) şehrin' dört tarafındı yangınlar oldu.

1291 Şehrin mühim bir kısmı yandı 1296 Venedik donanması Galatay yaktı.

1308 Avcılar Kapısı ve Prodron

manastırı arasındaki mahallt

ler tamamen yandı. «

1434(29 Ocak) Vlâkernâ mahalle-

- - si ye kilisesi vandı. ' ~ '

398 402 447

478

4S3

487

52J,.

533

558 582

61İ 732

740 865 869

986 1010

1034

1037 1064

1086 1295

Büyük hasar oldu. Nikomed-ya piskoposu kendi evinin altında kalıp ezildi. Bir kısım binalar yıkıldı. Şehir oldukça hasara uğradı. (28 Ocak) sert bir zelzele sonunda bir çok âbideler, surlar ve surlardaki 57 kule yıkıldı.

İmparatoriçe Teodora'nın hey keli yıkıldı.

-Kuvvetli bir zelzele oldu. Sert bir zelzele şehri sarstı. Bir kısım binalar yıkıldı. Pek çok bina yıkıldı. Patrik Ofraziyos evinin enkazı altında kaldı.

Uzun müddet devam eden hir zelzele başladı. Ayasofya'nın kubbesi çöktü.

Zelzele ve .yangın şehrin bir kısmını harap etti.Şehirde .büyük hasar oldu.Aya Erini kilisesi büyük hasara uğradı, imparator Arkadyus'un sütunu üzerinde bulunan heykeli yere devrildi.İmparator Teodosyus'un Yıldızlı Kapıdaki heykeli devrildiYıldızlı . Kapı üzerindeki zafer heykeli yere düştü.İstanbul kırk gün kırk gecesarsıldı. Bir çok bina ve raâ-bedler hasara uğradı/Ayasofya. hasara uğradı.Büyük bir zelzele sonundaKırkşehir kilisesi harap ol-dtf ' ' --

İstanbul 140 gün sarsıldı... Pek çok kilise ve resmî binalar harap oldu.

Zelzele, kıtlık ve veba salgını oldu.

Pek çok bina, mâbed ve -sütun yıkıldı.

Şehir yet yer hasara uğradı.Aya Apostolya kilisesinin ö-nündeki Aya Mihael heykelidevrildi. " , , :

İstanbulda eğir hasar oldu. Ayasofya ile diğer bir- çok mi bedler-hasara uğradı. /" .""

DIŞ GÖRÜNÜŞ

BBBaHBOBBBB İÇİEN GÖRÜNÜŞ

•l

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

237

869 Abbasî Halifesi Muhtedî zamanında Arap orduları İstanbulu dört ay süren bir muhaeare altında tuttuktan sonraimparatorla anlaşp geri döndüler.

870 Halife Mutemid zamanındaAraplar tstanbulu son keremuhasara ettiler,

904 Altınca Leon zamanında Ruslar İstenbuls tekrar hücum et misler, yine püskürtölmüşler dir.

936 Birinci Romanos zamanında bir Rus donanması İstanbulu deniz tarafından sarmışsa da, Rum ateşı ile yakılmıştır.

BİZANS

YILI

401 Boğaziçi ve Haliç yirmi gün

"• kadar dondu.

739 Boğaziçi baştan basa dondu. 753 Boğaziçi'ne Karadeniz'den büyük buzlar geldi

755 Boğaziçi, Haliç ve bir kısım Marmara kıyıları dondu.

763 Kıyı. yüz metre mesafeye ka dar dondu. Karadeniz'den ge îen büyük buz parçaları birbirleriyle birleşip Boğazı tı-

sara, zapt ve tahrip etti

M.Ö. 479 İspartaîı Pozanyas İstan-bulu muhasara ve zaptetti.

YİLİ

M.Ö. 500 İran imparatoru Birinci Dariyus (Dara), şehri muha-

r-

" "

l

l

t i

l
f i
l
-J
\
•b
r
it
3 3 l

KtiMBAJN OKULU: He.ybeiiada'mn Anadolu kıyısına karşı olan bir çıkıntı üzerindeki tepede bulunan Aya Triyada manastırınla arazisine sonradan Ruhban okulu yapılmıştır. Besim ağaçlar arasında Ruhban -ulunu t*>shit ediyor. (Foto: **Naci APAK**)

1E BÜYÜK SOĞUKLAR

kadı. Bunların üzerinden karsıva' geçmek mümkün ol- _ du.'

928 Kıyılar dondu. 934 Marmara kıyıları dondu... 1222 Boğaziçi ve Haliç dondu.

M.Ö. 408 Atina'h Alkifaiyad şehri muhasara edip açlık yüzünden teslim almıştır.

M.Ö. 340 İstanbulu Makedonya

Kralı Filip muhasara etmiş, _ ^ ancak şehir şiddetle karşı koy muş. nihayet gelen yardım sayesinde kurtulmuştur.

ff

l "'<3: "i-

M.Ö. 194 Roma imparatoru Septi-mus Severus şehri muhasara etmiştir. Bu muhasara üç yıl sürmüş, halk açlıktan köpek, kedi ve fareleri, hattâ insan cesetlerini yemiş, kadınlar muhriplerin yayları için saç larmı kesip vermişlerdir. Bütün bu gayretlere rağmen İs tanbul teslim olmuş, baştan başa tahrip ve halkı katliâm edilmiştir.

615 İran İmparatoru İkinci Key- îjfl!;

husrev şehri muhasara etmiş. se de alamamıştır. . î||\-

626 İran -. Avar birleşik kuvvet- i,|jf^leri İstanbulu muhasara et- ı yî:-misler, fakat sonunda püs-î ftkürtülmüşlerdir. l î;

665 Enievî hükümdarlarından t :ji. Muaviye zamanında şehir A-r;||; raplar tarafından muhasarat.İ||; . edilmiş, lâkin alınamamıştır.

Üt

667 Yine Muaviye zamanında- A-fsjp: raplar İstanbulu ikinci kereT| muhasara etmişlerdir. Kum daniarı Eba Eyyub Ensâî

lâkabiyle tanınan Yezid oğlu Holid idi. İslâm ordusunda zu hur eden şiddetli bir salgın hastalık muhasaranın yarım kalmasına sebep olmuştur. Bu sırada Ebu Eyyub Ensarî de vefat ederek şehrin dışında, bugün Eyüp cami ve türbesinin bulunduğu yerde gömülmüştür.

672 Yine Muaviye zamanında A-raplar İstanbulu üçüncü kere olarak ve Avd oğlu Süfyan kumandasında bir ordu ile muhasara etmişlerse de alama muşlardır.

712 Emevîlerden Birinci Velid zamanında İstanbul Araplar tarafından dördüncü kere mu hasara edilmiştir.

717 Yine Emevî'ler . zamanında

Abdûlmelik oğlu Süleyman emri altında İstanbul muhaşa ra edilmiştir.

722 Emevî'lerden İkinci Yezid samanında Abdûlmelik oğlu Süleyman'ın hemşire zadesi Mervan oğlu Abdûlmelik oğlu Meslerne kumandasında b4r Arap ordusu tarafından mu hasara edilmiş, fakat almama mistir.

742 Konstantinos Kopernirnos şehri muhasara edip gasp ve Artavasda'dan geri şddı.

782 Abbasî Halifesi Mehdi zamanında Araplar fehri muhasa-»ra ile tazyik altına .alarak bsraca bağladıktan, Şpnr» geridöndüler. " • p

813 Beşinci Leon zaaiarunâe Şu} farlar .şehri pıuhaşarş Püşkürtüüdülerse 4e, { bulun civarı çok harap

854 Abbasî Halifesi

zamenında Aij pğlu kumandasında b|r Açgp duşu f ehfi "gjuhparıs

864 Ruslar, İstanbulu hüetıra ettilerse de, ağır kayıplara uğ-ratslararak püşkürtüldüler.

959 Macarlar şehri kara tarafından muhasara etmişler ve Birinci Romanos tarafından püşkürtüümüşlerdir.

1043 Ruslar Konstantinoş Mönü. mahos zamanında İstanbulu üçüncü kere hücum etmişlerse de on beş bin zayıat vererek dönmüşlerdir.

1186 Kendisini imparator ilân eden Branas şehri muhasara etti. Lâkin tzak Angelos tara findan mağlûp edildi.

1204 Haçlı ordusu şehri muhasara edip 12 Nisanda zapt. yağma ve tahrip etmişlerdir.

1261 İznik Rum devleti imparatoru

IV ÜNCÜ VCZİİLA A3X MOZAİK.

238

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

239

LÂTİN İSTİLÂSİ İSTANBUL

ru Altıncı Mihael Pabologos1-

- ' un kumandanı Strategopu-
los Bizans muhasara edip 25
Temmuzda La tinlerden geri
' aldu ; '

1302 ikinci Andromiko, Pabologos zamanında bir Venedik donanması şehre hücum etti.

1328 (24 Mayıs) Üçüncü Androni-kos Pabologos şehri muhasara ve zaptederek İkinci And-ronikos Pabologos'u hal' etti.

1348 Galatada bulunan Cenevizliler şehre hücum ettilerse de, püskürtüldüler.

1391 Bizans İmparatoru Beşinci Yuannis Pabologos'un ölümü üzerine Bursa'da rehine ola-

rak bulunan oğlu Manüe! Pabologos gizlice İstanbul'a kaçıp Bizans tahtına oturdu..., Bu harekete canı sıkılan Yüf-durun Beyazıt, imparatora birültimatom gönderdi ve barışın devamı için yeni şartlarileri sürdü. Bunlar kabul e-dilmeyince şehri muhasara etti. Ancak, Macar Krah Sigis-mund'un Bulgaristana saldırmağa hazırlandığını haber a-ınca imparatorun da ağır.şartlan kabul etmesi üzerine^ muhasarayı kaldırdı. Daha

doğrusu, ablukaya çevirdi

1395 Dört yıldır devam eden ablu kadan kurtulmak için Bizans imparatoru İkinci Manüel Pabologos'un Avrupa devlet lerine başvurması ve Türkler

aleyhine harekete gecmiyece ğini açıkça taahhüt' etmeme si, üstelik eski barış şartlarını savsaklaması üzerine Yıldırım Beyazıt Han şehri yeni den muhasara etti. Ancak, bu sırada muazzam bir haçh ordusunun ilerlediğini haber alınca muhasarayı bırakıp bu nün üzerine gitti.

1396 Niğbolu meydan savaşında haçh ordusunu perişan eden Yıldırım Beyazıt Han, İstanbul-bulu tekrar muhasa etti. İmparatorun ağır barış şartları m kabul etmesi üzerine muhasarayı kaldırdı.

1400 Bizans imparatoru banş şart lannı savsakladığı gibi, muhasara kalkınca Türkler aley

hine bir haçlı ordusu kurulması faaliyetine kalkıştığı i-çin, Yıldırım Beyazıt Han bu sefer mutlaka almak azmiyle şehri muhasara etti. Ancak, Moğol Hakanı Aksak Timur'un Anadoluya saldırışı üzerine muhasarayı kaldırmak zorunda kaldı.

12 Yıldırım Beyazıt Han'ın oğul lanndan olup Edirne'de hü-

m

;**^*Ç&;- •^'•»•M •'•^^^^W-^^KÛ-S^%

.^'•M'xX- --: ",.! &* ""l. :: **û<^'c"^^>«tf- îî.,-v, ^^V*!^ "">** - 's**p>>^ -
**;TMSs*s^^'

,^^^^>^^îSfeSJlÇ^A-M

fe^» .-sET^F *S-s ?'-^^.: V- ;S v «*?-*^t@SBf %:>:,l •; isÜtt ^j*^

(Foto: NACİ APAK)

edemiyecek kadar medeniyetçe i-lerlemişlerdi. Onların da kendilerine mahsus sn'aneleri, dinleri) san'at ve edebiyatları vardı. Böylece, unsurları birbirinden eyn iki medeniyet, ayrı kültürlerin ya rsttığı iki toplum ve en mühimi iki ayrı kilise karşı karşıya gelmiş bulunuyordu. Bunların bir millet hâlinde birleşmesi değil, yanyan» yasaması bile imkânsızdı. Kato»

nın namlı şövalyeleri kumandasın da gelen- orduların' ileri gelenlerine gerekli tavsiyelerde bulunmuş, kendilerine savaş araçtan ve teknisyenler bakımından yardım etmiş, hattâ en seçkin askerlerinden bir kısmını maiyetlerine vermişti Her biri seksen - yüzbin kişilik bu kuvvetlerin İstanbula teker te ker gelmeleri için gerekli tedbirleri almış ve haçlı ordularının bu tün basanlarının imparatorlu-

beraber, onlara karşı iyi davranmış, bilhassa erzak bakımından büyük yardımlarda bulunmuştu. Sonra, ordugâhlarını Büyükdere-de kurmuş olan ve din perdesi altında doğu memleketlerini yağma lamak gayesiyle gelen bu çeteleri Anadolu kıyısına geçirmişti. Bunlar, Müslüman ve hrîstiya» ayırmadan rastladıkları halkı katliâm etmişler, sonra kendileri de mahvolmuşlardı. Bundan sonra batı-

İSTANBUL SÜBLAKINDA, BİZAN S DEYSINDEN KALMA YAZILAB

ğün çıkarına kullanacakları hususunda hepsine yemin ettirmişti. ikinci haçlı seferi devrinde impa rator bulunan Manüel Komnenos (1143 — 1188) da aynı siyaseti ta kip etmiştir. Bu sefer sırasında im paratorun kayınpederi Üçüncü Kon rad maiyetinde olarak Almanlar gelmişlerdi. Bunlar, geçtikleri yer leri yağma etmişler ve İstanbul surları önünde Bizans ordusuyla savaşmışlardı. Bu başıbozuk kuvvetler, Anadcluya geçince Selçuk lu Türklerinin muntazam ordulan karşısında perişan oldular. Daîia sonra Yedinci Lui'nin kumanda et tiği • Fransız haçlıları gelmiş, lâkin bunlar MamieTin kendilerine tayin ettikleri rehberleri bile kabul etmek istememişlerdi.

ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ

Üçüncü haslı seferi, İzak Angeles (11S5 — 1195) için şok zararlı sonuçlar doğurmuştu. imparator, haçlı ordusunun hareket ettiğini haber alır almaz kumandanları Fridrik Barbaros'a bir heyet gönderip ordusu kendi memleketleri ae zarar vermeden geçtiği takdirde gerekli erzak ve^ mühimmat yar dımında bulunacağını, vadetmiş-ti. Fakat, Alman

ordusu doğruya ayak basar basmaz Bizanslıların taarruzuna uğradı. Çünkü, iki taraf aslında birbirinden son derece nefret ediyordu. Latinler Rumları düı bakımından'yanlış yola sapmış, üstejik dinamizmini kaybederek dejenere olmuş bir millet olarak kabul ediyorlar, Rumlar Jse on [ara geri ve barbar gözüyle bakıyorlardı. Fridrik bunun üzerine Filibe, Edirne ve Dimetoka'yı (Fi lipopolis, Adriyanopolis ve Didi Motikan) işgal ederek İstanbul üzerine yürüdü. Izak Angeîos, o zaman yaptıĝĝ hatayı anlıyarak Fridrik'i hediyeler ve rehinelerle yatıştırdı, Dahş gonra gelen İngiliz haçhlariyle. de aynı çatışmalar oldu. Nihayet, Kudüs'ü İslamlardan almak gayesiyle başlamış o-lan haçlı seferlerinin hedefi yavaş yavaş değışerek İstanbul u almak fikri hâkim oldu. Bunun baş hca sebepleri Papa'mn Bizans» vs Ortodoksluĝa olan düşmanlığı, .

1 *^^*m-^%3;&r,: ' 1^: ^l^^:^^»

jT

' ~: f

.felıfe

-<^vik f- --r?--'."Â:.'- *-:," " «HA'İS;^» ;8^^*^^-:,"*^^

MARMARA DENİZİNE BAKAN SURLARIN DİBİNDE BİZANS YAZILARI

temişlerdi Fakat, bu emellerine muvaffak olamamış bulunuyorlardı. Bizanslılar, yeni bir millet değildi. Mazileriyle, dilleriyle, din-İeriyle, kanunlariyle,. sanatları ve «debiyatîariyle iftihar ederlerdi...

Bu îial, onlarda kuvvetli bir millî şuur doğurmuştu. Diğer taraftan, Rumlarca geri ve barbar addedilmekle beraber, Latinler de mağlûpların : âdetlerini hemen kabul

gediklilerin imtiyazlarını koruma endişeleri, Rumların sık sık vâki olan ihaneti ve Bizansta birikmiş servetlerin yağmalanması arzusuy du.

DÖRDÜNCÜ HAÇLI ORDUSU

BİR BİZANS SÛFSASI

Bunun için dördüncü haçlı ordu su îstanbulu almak ve Bizans Rum imparatorluĝuna son vermek gayesiyle yola çıkmış bulunuyordu. İstanbulun bir kısmı, ilk üç haçlı seferinde hayli harap olmuş, haçtılar Rumlara çok fena davranmışlardı. Bu arada Rumların evle rine zorla girilmiş, kadınlarına sal dırılmış, mâbedlerine saygısızlık gösterilmiş, dinî "törenleriyle alay edilmişti Kiliselerdeki kutsal eşyalar yağmalanmış, bir çok değer Ü sanat eserleri alınıp götürülmüş tu. Latinler, bu arada kısmen Bi-zansa yerleşmişler, Bizanslıları kendilerine tâbi hâle getirmek is-

Lombardiyalılar Venediklilere karşı onu tutmuşlardı. Boduen Aya-sofya'da törenle taç giydi. Doğu imparatorlarına mahsus kıyafeti kabul etmişti. Patrikliğe Venedikli Torna Morozini, despotluğa Dandolo tayin edildiler. Bonifas'a ise, imparatorluğa tâbi kalmak şartıyla Selanik krallığı-verildi...

[illegible][illegible]

Dördüncü haçlı ordusu, karşısın <3a aynı din ve kültürle birleşmiş bir kitle bulmuştu. Kendileri ise, medeniyette hakikaten daha geri
ber, istanbul üzerine yürüdükle ri zaman Bizans iç çekişmeler ve taht kavgaları yüzünden son derece zayıf düşünüg bulunuyordu... Andronikos Komnenos (1183 — 1185) un Bizans tahtına çıkışı ve düşüşü ile meydana gelen olaylar, imparatorluğun bünyesini son de rece sarsmıştı. Kan, ölünü ve ihti-
Lâkin, 1193 yılında Bulgar ve U-lahlara karşı açtığı sefer sırasında kardeşi Üçüncü Aleksiyo (1195 — 1203) onun ordusunu elde ederek kendisini esir alıp İstanbula ge tirdi ve gözlerine mil çektirdikten sonra oğlu Aleksiyo ile birlikte hapsetti Sonra da, kendisine hiz met edenlere mükâfat olmak üze-»
Haçlılar, .mahpus hükümdarı tek rar tahta çıkaracaklar, buna karşılık büyük bir para alacaklardı. Aleksiyo onlara, Bizansta orto-doks mezhebinin ilga

edilip katolik mezhebinin resmen kabul edilece ğini bile vadetmiştL
Asıl gayeleri, sadece Istanbulu alıp Bizans tımpa ratorluğunu ortadan
"kaldırmak

Lâtin imparatorluğu kurdular. İm parator ohnak üzere ortada üç namzet vardı.
MonîerraTı Boni-fos, Venedik Doğu Dandolo ve Bo duen do Flandr.
imparator hangi taraftan seçilirse, patrik o taraftan seçilecekti.
Sonunda Boduen üzerinde anlaşmış oldu. Çünkü Alman lar,
Belçikalılar, -Fransızlar ve

Memleketin kalan kısmı haçlı ör duşu asilzadeleri arasında bölüşöl dü. Böylece,
Bizans İmaparotrlu-ęunun yayılmış olduğu sahalarda bir çok Lâtin
hükümetleri peyda oldu. Bu arada İstanbuldan ka çan Bizans
prenslerinden ve Kom nenlerden iki kardeş Trabzon Rum devletini
kurdular. Bunun

844

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

245

BİZANS SÜVARİ ASKERİ

BEZ DOKUYAN BİZANSLI KADIN

başına imparator unvanıyla Alek-siyos Komnenos gegtL Üçüncü A-leksiyos'un
damadı Demetriyos Laskaris ise İznik şehrini merkez yaparak İznik
Rum imparatorluğunu teşkil etti.

HAÇLILAR ARASINDA ANLAŞMAZLIK

Bir müddet sonra haçlılar arasın da anlaşmazlıklar başladı. Selanik Kralı Sonifas,
İzak Angeos'un ka nsı Macaristanlı Margarit İren ile evlenmiş, bu
yüzden Bizanslılar arasında şöhret ve rağbet kazanmıştı. Boduen
Selâniği ziyaret et mek ve parlak bir törenle- şehre girmek istediği
halde, Bonifas bu-

nu kabul etmedi. Bu yüzden Belçikalılarla Lombardiya'lılar arsında çarpışmalar bile
oldu. Sonra yine araları bulundu. Lâkin, Boduen yanlış bir politika
takip ede rek Bulgarların imparatorluk a-leyhine fiilen harekete
geçmesin* sebep oldu. Edirne civarında 1205 tarihinde Bulgar
ordusuna yenilip esir düşünce imparatorluğu sc na erdi.

Yerine, gecen Hanri do Flandr Bulgarlarla savaşa devam ederek Edirne ve
Dimetokayı geri ai di. Kral Bonifas ile birlikte Ro-dop'da savaştığı
sırada Bonifat öldü. Bulgar Kralı bu fırsattan faydalanarak Selâniği
muhasara ettiyse de, karısının âşığı tarafından öldüröl dü. Bunun
üzerine

[illegible]

BİZANS DEVRİNDEN KALMA BİR MOZAİK

memleketi parçalandı. Böylece, Bulgar tehlikesi kalmadı. Henri, bu zafer üzerine onun kızıyla evlendi...

İstanbulda ise, bambaşka" - olay-ıar cereyan etmekteydi Patrik Morozini vefat etmiş, bunun üze rine hem Fransızlar, hem Venedikliler birer patrik seçmişlerdi... Diğer taraftan katolik ve Ortodoks kiliselerinin birleştirilmesi için bir kampanya açılmış bulunuyordu. Bunun gayesi ise, Ortodokslu ğu ortadan kaldırmaktı. Buna kar s ı olan nam l ı Rum papaz ve keşişleri zehirlenerek öldürölme ğe baş [andılar. Rumlar, bunun üzerine imparatora başvurup ortodoksia-ra yapılan zulüm sona ermezse, hepsinin göçece ğini haber verdiler. Henri, işe müdahale edip Rum kiliselerinin tekrar açılmasına i-zin verdi ve mezhep mücadelesin den dolayı haps edilenleri serbest bıraktırdı. Lâtin kiliselerinin elde etmek istedi ği haksız imtiyaz lara mâni oldu. Çünkü, katolik olmakla beraber, teb'asının haklarını korumakla kendisini görevli sa yiyordu. Sonunda, zehirlenerek öldürölldü. Yerine eniştesi Piyer seçildi ve Papa tarafından taç giydi... Ancak, İstanbula gelirken Epir halkının saldırısına uğraya rak öldü. Bunun üzerine impara torlu ğa kardeşi Rober getirildi. O nün devri' İstanbul Lâtin impara- • torlu ğu için inhitat devri oldu. Dördüncü haçlı ordusunun ileri gelenlerinin hepsi ölmüş, Lâtin askerlerinin sayısı ise savaşılar ve yurda dönüşler yüzünden iyice azalmıştı. Rober, kız kardeşlerini Bizans ve Bulgar prenslerine ve rerek ve hattâ İznik Rum impara torunun kızıyle evlenmek nevinden çarelerle saltanatı uzatma ğa çalışıyordu.

Ancak, bu uzun ve devamlı bir basan sağlayacak bir çare gibi değildi. Bu sırada kendisi, şövalye lerden- birisinin nişanlısına delice âşık oldu. Kızın annesi de onu şövalyeden ayırıp imparatora vermek düşüncesindeydi. Lâkin, şövalyenin dostları saraya hücum e-derek genç kızın burnunu ve du daklanra kestiler. Annesini denize attılar.

Rober, bu cinayetlere karşı hiç bir şey yapamadı ve memleketi o-

lan Fransa'dan yardım istemek üzere istanbuldan ayrıldıysa da, yoiüa öldü.

Bunun üzerme Piyer'in onbir yaşındaki oğlu İkinci Boduen ım-pniatorluk tahtına çıkartılıp Jan c;c Briyen kendisine vasi ve saltanat ortağı seçildi. Lâkin, Bulgar Ki'fih ikinci Asan kızım genç im paratora vererek naib olmak iste di. Bu teklifi reddedilince İznik fi um devleti ve Epir despotu ile Js:-.n.bul Latin imparatorluğu al ey hine birleşti. Ancak, Jan do Bri-yı.nin bu sırada vefatı üzerine,'ittifaktan ayrılıp -yurduna döndü.

ikinci Boduen'in imparatorluğu, Lâtin devletinin can çekişme dev ricir. İznğis Rum devleti ve Bulgarlar, Latinler aleyhine arazilerini durmadan genişletiyorlardı. Bo ciuen ise, bütün zamanını Venedik. Roma, Fransa, Kastil ve İngil 'ere'den yardım dilenmekle geçirmekteydi. Masraflarını karşılarsak için oğlu Filip'i bankerlere ."enin vermiş, şehirdeki bütün sanat eserlerini ve en yüksek rütbe ve memuriyetleri yok pahasına tfc'.mıştı. Sonunda damların kurşun kaplamalarını eriterek para

bastırmak zorunda kalmış, kışın ısınmak için sarayın ahşap yerleri ni yıktırıp odun olarak kullanmış ti...

"YAŞASIN İMPARATOR MİHAEL PAPOLOGOS I"

Sonunda iznik imparatoru Seki zinci Mihael Papoîogos'un Bulgar lar üzerine gönderdiği Aleksiyos Strotegopulos, İstanbul'u birdenbire almıştır. İmparator tarafından kendisine Çezar unvanı verilmiş bulunan Aleksiyos Gelibolu-ya çıktığı zaman Bizanstaki Lâtin ordusunun Dafnotriyon'u zaptetmek için Karadeniz kıyılarına git tiğini haber alarak İstanbula doğru ilerledi. Şehre yaklaştığı zaman keşif kollan dışarıda İstanbul halkından birisine rastlayıp ka'pıların kapalı bulunduğu sırada nasıl dışarı çıkabildiğini sordu lar. O da evinin kale sur'una yakın olduğunu, altında bulunan b-çık bir yoldan faydalandığını söyledi Bunun üzerine geceyi beklediler. Sonra onun rehberliği ile surlara sokuldular ve gösterdiği

yerden elii kadar askeri içeriye soktular. Bunlar, en yakın kapıya hücum edip baltalarıyla parçaladılar. Orciu, buradan içeriye:

— Yaşasın İmparator Mihael Pa pologos! diye hay kırıp girdi ve bütün şehri ayağa kaldırdı, Lâtin-lerin idaresi altında ezilmiş Rum lar, hep birden ayaklanıp onlarla birleşince, Aleksiyos İstanbula ko laylıkla hâkim oldu. İkinci Boduen bu sırada Vlakenia Sarayında bu lunuyordu. Olayı duyunca her şe yini, hatta mücevherlerini bırakarak kaçtı. Bu sırada donanma ile geri dönen altı bin kişilik Lâtin ordusu şehri geri almağa teşebbüs ettiyse de muvaffak olamadı.

Rum ordusunun şehre böyle giz li bir geçitten asker sokarak kapı lardan birisini parçalamak şeklin de girmiş oluşu, sonraları Rumlar tarafından Türk fethine de izafe edilerek Kerkoporta efsanesi yaratılmıştır. Böylece, İstanbul'un almasını Türk kudretine değil, te sadüfen açık kalmış bir küçük ka pıdan sızan elli kadar yeniçerinin civardaki büyük bir kapıyı zaptedip açmaları masalına maledil-mek istenmiştir.

248

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

247

$$=$$

5

 $s \ S \ \dot{\mathbf{i}}$

f

$$=$$

S

S

s **i**

/''J

tlerr devlet ricalinden bîri

Bizanslı asilzade

Bizans köylüsü

Sarayda baş badım

Bizans askeri

Sarayda hadım ağa |

**jll!lhrlll!!!lHl!llll!lMlllnlllllll!!llllUllllllllllllMll!lllllllll!lllll
 MI!llllMhl**

Aslında Roma - Lâtin imparatorluğunun merkezi olan İstanbul, Doğu. imparatorluğu ile birlik te yavaş yavaş Rumlaşmıştır. Birinci Konstantinius, Lâtineden başka dil bilmezdi. Lâkin, Yunan-ortodoks kültürü zamanla galip geldi. Yunanca konuşanlar, imparatorlukta bir yenilik vücuda ge-Ördile?, Daha Mavrikiyus (582 — 602); yamanında kanunlar Yunan-cay* ^ tercüme edilmiş, emimame-lea bu diİla yaslı? olmuş, resmî muamelelerde Lâtince ortadan kalkmıgtj, Herakliyus {610 — 641)

devrine kadar madalyaların ve pa raiann üstündeki yazılar Lâtince iken, o tarihten sonra Yunanca ol du. Artık, imparatorlar bile Yunanca konuşuyorlardı. Hattâ bu dil, daha sonra Rumca diye anıldı ki,

Romalıca manasına geliyordu. Yunanlılar Rum = Romalı adını aldılar, imparatorlar, Romalılardan kalma olarak yalnız unvanlarını muhafaza ediyorlardı. Bununla beraber, Lâtince isimlerin sonlarındaki US sesi bile, Rumca O S sesine dönmüştü. Meselâ, artık Konstantinius denmiyor, Konstaa-tinos deniyordu.

İMPARATORLAR MUTLAK YETKİLİYDİ

Bizans imparatorları, mutlak yetkiyi haizdiler. Bunu sınırhya-cak bir şey düşünülemezdi.

Kendileri, Vasilevos, Despotis, Otokrator, îz Apostolis gibi unvan lar taşırlardı, imparator, aynı za manda ruhanî reisti. Tefa'asını ken dişine bağlamak ve şahsına karşı saygı besletmek için başkalarıyla temasını daima sınırlı ve belli kaidelere göre düzenlerdi. Kendileri, diğer insanlarla bir tutulmazdı.

En küçük hareketleri, en basit dav ramşiarı hayretleri celbedecek kutsal bir yaratık sayılırdı. «Kutsal Saray» da oturur ve hayatı dai ma pek muhteşem bir piyes gibi geçerdi. Büyük memurlar, kuman danlar, saray erkânı ordu ve halk bu piyeste rol almış kimselerdi. Pi yesinde bütün teferruatı, imparatorun ne zaman, hangi elbiseyi giye ceği, yollardan geçerken nasıl alkışlanacağı, halkın sevinç duygu -arını ve saygı hislerini ne şekilde Belirteceği kural ve ölçülere gö -t ayarlanmıştı. imparator belli -"ünlerde belli mâbedlere giderdi... 3u olay, her defasında yeni bir şey ~iş gibi halka tellâllarla ilân olu-"urdu. O zaman onun geçeceği yol fr temizlenir, çiçekler serpilir, ko :-landınılırdı. Devlet erkânı, ileri .T.ernur ve kumandanlar sarayda

toplanır, imparatorun giydirilmesini beklerlerdi. İmparator halka, derecelerine göre sıralanmış bu kimseler arasında görünür, halk ve papazlar tarafından ilâhilerle karşılanırdı...

İMPARATORLARIN GİYİM - KUŞAMLARI

İmparator arkasına Hlamidos ve ya İpokamisyon (Arapçası Kamîs = gömlek) denilen beyaz bir kaf tan giyerdi. Bu, uzun bir cübbe şeklindeydi. Üstü, baştan başa al tın işlemeli ve mücevherler ile süslüydü. Başına ise, kakma mücevherle! le ışıldayan altın bir taç giyerdi. Bunun tepesinde mücevher bir haç, iki kenarlarında mücevherli sarkmtaklan vardı. Ayak larına giydikleri kısa ve erguvan!

renkli çizmelere som altından kartal kuşu işlenmişti. İstanbul sukut ederken, üzerinden imparatorluk kaftanını atıp bir er gibi savaşa katılan ve ölen son Bizans impara toru Kostantin Dragazes'in cesedi, sonradan yalnız imparatorların giyebildiği bu çizmeler sayesinde tanınmıştır.

Törenlerde imparatorlar ellerin de altın bir küre ve altın bir haç tutarlardı. Bu sırada muhteşem tahtına otururdu. Bunun ön tarafı, son derece kıymetli bir kumaştan bir perde ile kapalı idi. Borular tiz sesleriyle havayı yırtar ve tram petler gürlerken saray hadımları bu perdeyi birdenbire

açarlardı... Bu sırada hazır bulunanlar, sanki güneş ışığından gözleri kamaşmış gibi elleriyle yüzlerini kapatarak secdeye varırlardı.

I

248

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

249

BİZANSLILAR ZAMANINDA YAPILMIŞ BİR MOZAIK

çok zaman Oğüstyon meydanında olurdu. Düşman kumandanı e-sir edilmişse, elleri arkasına bağlı olarak yerde yatar, imparator

TÖRENLER

Taç giyme, bir zafer kutlanması, evlenme, dinî günler v.s. gibi baha nelerle tertiplenen alaylar pek uzun sürer ve cidden parlak olurdu. Özel şekilde süslenmiş ve donatılmış olan şehrin sokak ve meydanlarını dolaşan bu alay, meşhur kilise ve manastırların önünde biraz dururdu. Alayın geçeceği yollarda dizilip imparatoru selâmlamak, gümüş organlarla millî şarkılar ve ilâhiler çalıp söylemek ile görevli Faksiyon denilen özel askerî birlikler vardı. Alay ve törenler, sarayda verilen mükellef bir ziyafetle sona ererdi. Buraya çağırılan devlet erkânı ve memleket ileri gelenleriyle askerî kumandanlar, cidden göz kamaştırıcı muhteşem elbiseler giymiş bulundukları halde imparatora saygılarını sunmağa koşarlardı.

Bir zaterden dönen imparatorun halka görünmesi âdeti... Bu,

günler, uzun kollu ve bol elbiseler, köylülerle aşağı tabaka halkı uzun kollu bir setre ve bol bir çakır giyerlerdi. Bellerine kuşak sarırlar, üzerlerine aldıkları maşlah şeklindeki bol pelerinin bir ucunu sağ omuzlarına atarlardı.

giyilen serpuşlar, pek çeşitliydi. Bâzıları Türkistan talkıgibi kalpak, bâzıları çeşitli renklerde keçe külah giyerlerdi Çoraplar kısa konçluydu ve baldırları meydana bırakırdı. Şehirlilerden «yakkabı, köylüler - çarık kullanırlardı.: Saçların «lına gelen kısmı kesilir, ense tarafı ise uzatılırdı. Asilzadelerin sakal bırakması âdeti" : -•'.

sağ ayağı ile onun başına basıp kargısını boğazına dayardı. Devlet ricali ve kumandanlar, düşmandan alınmış bayraklar, kargılar ve kalkanlarla kaplı zemine ve imparatorun ayaklarının dibine öbür esirleri de vahşice fırlatıp atarlardı. Bunlar boğazlanırken meydanın revakları altına toplanmış; olan binlerce Bizanslının alkışları ve zafer sarkılan göklere yükselirdi.

İmparatorlar büyük törenlerde sırma işlemeli ipek bir entarinin üstüne erguvan!, j b ir kaftan giyerlerdi. Bunun, Tabliyon denilen ön kısmı inci, yakut, zümrüt ve elmas tarla işlemeliydi ^ Tabliyon, bâzan ayrı bir parça olur ve kaftanın ü-zerine tutturulur veya dikilirdi. Di ger devlet ricalinin de süs ve ihtişamı derecelerine göre değişen Tâbliyonları vardı.

RESMÎ KABULLER ~

Resmi kabullerde imparator dört zarif sütuna dayanmış, kubbesi tamamen altınlı bir revnak

altında otururdu. Saray teşrifatına göre her kim olursa olsun, hattâ en büyük rütbeli memurlar ve kumandanlar bile, imparatorun hu zurunda yere kapanmağa ve ayaklarını öpmeğe mecburdular...

Ondördüncü Yüzyıl başlarında imparatorluk inhitata uğrayıp eski parlaklığı azalmağa başladıktan

Y10ZAİK MÜZESİNDE BİZANS SANATINLN* ÖRNEKLERİNDEN

sonra imparatorlar muhteşem k; caf etlerini yavaş yavaş terkede-rek bâzan geniş, bâzan da kısa kol (u uzun bir kaftan giymeğe başlamışlardı. Bunun üzerine sırma işlemeli ve kenarları dantelli bir pelerin alırlardı. Kaftanın ön tara tında aynı şekilde işlenmiş etek-iere kadar inen ve Palyum denilen bir kumaş bulunurdu. Belleri ne kıymetli taslarla süslü geniş bir kuşak sararlardı. Kaftanın e-tekleri sırma işlemeli bir pervazla çevrilmişti. Bugün Rum papazlarının dinî törenlerde boyunlarına geçirerek ayaklarına kadar sar kittıkları önlük, Palyumdan kalma

Bu devirde imparatorlar ellerin de sıra işlemeli bir kumaş tutarlar ve uçlarını aşağı doğru sarkıtırlar di. Başlarına ise, ucu yuvarlak ve tepesi kubbeli uzunca külah şeklinde bir taç giyerlerdi. Bunun da ha sade bir şeklini devlet ve saray ricali *de* giymeğe başlamışlardı...

Bunların sarkıtıkları yoktu. Ka'ri ye camiinin iç kapısı üzerinde bu lunan ve bu mabedin ikinci banisi sayılan Teodoros Metohitos'un resminde bu serpuş, iyice görülmektedir. Bunun başa geçecek kıs mı baş çapında, yukarısı daha ge nişçe ve yuvarlaktı. Bâzan tepesinde yana doğru sarkan bir püskül bulunurdu. Keçeden yapılmış bu başlıklar beyazdı. Halk tarafından, .bilhassa köylerde kırmızı renkli olanı giyilirdi ki, şapka devriminden evvel Türkiye'de giyilen fes, -bundan gelmedir.

jMPARATORİÇELERİN KIYAFETLERİ

İmparatoriçeler de aynı şekilde muhteşem bir kıyafette görünürlerdi. Entari ve mantoları fevkalâ de süslüydü. Onlar bu süslerini ve ihtişamlarını - inhitat devirlerin *fssîitLalüi&â*

-'f- ----^•g^.-"jfi<jr~-.^^r^.. • 1. .—i,*in^^*^r.-,i' -

Fransa'nın istanbul •Sefiri Compt de Choiseuî daa yapılmış oîan yukardaki gravür,
minareleri

olduğu-seyahatname için 19 neu yüzyılın başlarında Hiiaer adlı bir ressam tarafın-ve
denizi ile bugünkü istanbul'a hem ne "kadar yakın, hem-de ne kadar
uzak değil mi?

JL

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

253

252

parator sonradan evlenirse, karısı ayrıca törenle taç giyer ve patrik tarafından takdis
olunurdu.

erkek çocukları doğar doğmaz sal tanat ortağı ilân ederlerdi

Kommenos'lar ve Pabologos'lar iamanında ise büyük değil, küçük çocukların
seçildiği görülmektedir*.. Bâzıları ise,. bu hakkı zorla almışlardır.

imparatorluk, bölünme kabul eden bir müessese idi. Bunun için bir imparator öldüğü
zaman dul kalan karısı, rüşde erinceye kadar oğluna vasi olarak
idareyi ele

alırdı. Bu işi faazan, imparatorun kız kardeşi veya kızı yapardı. Kadınlar, tek
baslarına resmen impa ratoriçe de olabilirlerdi Bunlar, çok zaman bir
müddet sonra evlenirlerdi. Kocalarına Vasilevus unvanı verilirdi.
Bâzan imparatorluk bir impa ratoriçe ile evlenene de intikal edebilirdi
Bir çok kimseler, hattâ aşağı tabakaya men-

VERASET USULÜ ..

Bizans imparatorluğu aslında veraset yoliyle geçerdi. Bu usul, Arkadyus zamanında
konulmuş, böylece imparatorluk birkaç hanedan arasında
paylaşılmıştı... Usulen imparatorlar, kendi yerlerine geçecek olanları
hayatta iken seçer ve çok zaman saltanat ortağı ilân ederlerdi. Buna,
Senato ve Patriğin tasdiki de lâzımdı. Herak liyus devrinde,
imparatorluk baba dan oğula, kayınpederden damada, amcadan
yeğene ve bâzan da ara da hiç bir akrabalık olmasa da imparatorun
kendisine saltanat ortağı ilân ettiği kimseye geçerdi. Makedonya
hanedanı zamanında da ha çok babadan oğula ve bilhassa büyük
oğula geçer olmuştu. Make donyah imparatorların çoğu, ilk

İMPARÂTÖRÎÇELERİN MAİYETİ

İmparatoriçenin maiyetindeki kadınlar, sırmalı beyaz elbise ve yüksek şapkalar
giyerlerdi. İmpa ratoriçeye ve kocasına son dere ce sadakatle bağlı
olmak birinci vazifeleriydi

împaratoriçelerin en büyük meşguliyetleri tuvalet yapmaktan ibaretti. Meselâ Teodora, güzelli ğini muhafazaya son derece itina ettiĝi için sabahleyin geç vakitlere kadar uyur, günde birkaç kere yıkanır, yüzüne taze çiçek usareleri sürerdi. Giyinmek için de aynı itınayı gösterir, uzun saatler bununla meşgul olurdu.

İmparatoriçelerin çoĝu gayet mutaassıptı. Özel kiliselerinde ve ya kutsal resimlerin önünde u-zun uzun ibadette bulunurlar, rahiplerle dinî meseleleri konuşurlar, bâzan da meşhur ediplerle soh

J

l

J /

BiZANS MOZAİK SANATI ÖKN EKLERİNDEN BİKÎ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİK' JPEDİSİ

sup olanlar, bu sayede imparatorı olmuşlardı tmparatorie evlenmez se, ekseriya oĝluna vasi olmak ve bu suretle iktidarı ele geçirmek heveslileri ortaya çıkardı. Bunlar, mücadelelerinde muvaffak olurlarsa, durumlarına meşruluk vermek için imparatoriçe ile evlenirlerdi. Çok zaman da iktidarı e-le alır almaz, vasilik altında bulunan prensi ortadan kaldırarak tah u. Kendilerine sağlarıldı.

^HANEDANLAR

Bizans imparatorları her ne kadar bâzı hanedanlar kurmuşlarsa da, imparatorluĝın aynı zamanda seçimle yürüyen bir müessese olu ş u ve kudretine güvenenlerin sal tanat iddiasına kalkışmaları, bu hanedanların deĝişmesine veya a raya saltanat ortaklarının girme sine sebep olmaktaydı. Saltanat iddiasında bulunanlar, çok zaman hassa, yâni saray muhafız askerlerine dayanırlardı. Bu arada halkın desteĝini sağlamaları da şart ti. Bunu saraya hücumlar, kanlı cüluslar takip ederdi Bu yüzden zamanla imparatorluk tehlikeli bir memuriyet hâline gelmişti... Arkadyus (390 — 408) devrinden imparatorluĝın sonuna, yâni 1453 yılına kadar Bizans tahtına çıkan veya saltanat ortaĝı olan 107 kişiden 12 tanesi kendi isteĝi veya zor la saltanatı terketmiş, 12 tanesi hapislane veya manastırda, 3 tanesi açlıktan ölmüş, 18 tanesi sakat edilmiş, 20 tanesi öldürölmüş. 8 tanesi savaş veya sürgün yüzünden yerinden olmuş, yalnız 34 tanesi' eceliyle ölmüşdür. İmparator lar, bu yüzden deniz kıyısında \ şehir sınırlarında, müdafaası kolay kaleler şeklinde, icabında kaçıp gidebilecekleri sarayları tercih ederlerdi.

İmparatoriçe, sarayın uzak bir köşesinde, ağaçlar arasında özel bir dairede otururdu. Kendisi, harem dairesinin âmiriydi Maiyetinde, imparator tarafından tayin edilmiş bir çok genç kızlar ve genç kadınlar bulunur ve Vasilia veya Augusta diye anılırdı. Tahta çıkan bir imparator, eĝer evli ise, karısı da onunla beraber ta giyerdi. İm

betler ederlerdi... Kendilerinin, imparatora danışmadan harcaya bilecekleri bir servetleri vardı... Bir kısmı, kocalarının üzerinde nüfuz kazanarak devlet işlerinde çok tesirli olmuşlardır. Takip edilecek siyaset hakkında kocalarıyla çelişme hâlinde bulunanlar, hattâ onlarla çatışanlar bile vardır. İmparator, harem işlerine hiç karışmaz, hattâ orada olup bitenlerden haberdar olmak bile istemezdi. Bu yüzden, haremde bâzan esrarengiz facialar cereyan ederdi. Burada tek hâkim imparatoriçe olduğu i-çin harem bir nevi masuniyete sa hipti. Meselâ, İstanbul Patriği An tim, kilise tarafından lanetlenerek sürgüne mahkûm edildiği zaman Birinci Jüstinyanus (527 — 565) un karısı Teodora'nın dairesine il tica etmişti. Herkes onu öldü sana rak unutmuştu. Lâkin, Teodora'nın ölümünden on iki yıl sonra eski patriğin onun dairesinde meydana çıkması, büyük bir hayret uyandırmıştı.

Daha evvel, İmparator Nikefo-ros Fokas'ın katli ile sonuçlanan fesadın, karısı imparatoriçe Teo-

fano'nun dairesinde nasıl hazırlanmış olduğunu anlatmıştık.

BİZANS'TA PASKALYA

Paskalya günleri devlet ricali A yasofya'ds imparatorun eteğini öp tükleri sırada, bunların hanımları da mabedin ayrı bir dairesinde im paratoriçenin eteğini öperlerdi İm parator Hipodrom oyunlarını Ka-tizma'dan seyrederken, karısı da yanında bulunur ve halk her ikisini alkışlardı.

İlk zamanlarda imparatorlar ev, lenişlerinde siyasî gayeler gütmeylerdi. Sadece, güzel bir kız a-rarlardı. Bu maksatla imparatorluğun her tarafına adamlar gönda rilir ve en güzel kız seçilerek imparatorla evlendirilirdi Bâzan da imparatorlar güzel bir kıza rastlar ve âşık olup evlenirlerdi Birinci Jüstinyanus'un güzel Teodora ile bu şekilde evlenmiş olduğunu da' ha evvel anlatmıştık, İmparator^ onu o kadar beğenmişti ki, kendisini sahnelerde yıllarca çini çıplak

25T

RESEVILt BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

255

BOĞAZ'DAKÎ ESKÎ

Jf «1 istihkamlar

BOĞAZ'D»

KARADENİZ'E AÇILIŞI

teşhir ettiğini ve en âdi adamlarla uzun. müddet " "düşüp" .kalktığını bile düşünmek istemeden-f zevceliğe seçmişti. ;

SENATO

,

şekilde hâkim oldukları halde, es ki Roma cumhuriyetinden .kalma Senato da mevcuttu. Rumlar buna Zinkîetos, derlerdi. Lâkin; kuruluş şekli ve vazifeleri değişmişti. Bizans imparatorları saray me-

•Bizansta,-âmgaratorlar -mutlak murlannı. Senatör seçtikleri-için-sa

rayla Senato arasında büyük bir yakınlık hâsıl olmuştu. * Jüstinya-nus devrine gelinceye kadar, eski Koma "âdellerine göre, Sen?" . Konsül sdli birisi başkanlık eder di. Dokuzuncu Yüzyıldan ûtiba-faüyiik emlâk .sahipleri-senatör

k

25ftr

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

REStMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

25T

seçildiler. Bunlar, kaderleri çok za man onun kaderine bağlı bulundu ğu için imparatora son derece sadık kimselerdi. İmparator ve Senato, yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kendilerinde toplamış l ardı... Ancak, bu yetkileri impa rator kullanırdı. İmparator, kanunları, mülkî taksimatı değiştirmek, halkın can ve malına tasarrufta bulunmak salâhiyetini haizdi. Senato, dış işlere ve kilise işlerine karışabilir, muhakemeleri yalnız Senato üyeleri yapar, lâkin bütün bu kararlar, imparatorun tasdikinden geçerdi. İmparator, bunları onaylamadan evvel isterse değiştirir veya tamamen reddederdi. Veto hakkı, mutlaktı. Altına Leön (886 — S12), Senatonun kanun yap ma yetkisini kaldırmıştı. Bununla beraber, önemli tasarılar senatörlere dağıtılarak düşünceleri sorulurdu. Siyasî dâvalarla devlet ricalinin muhakemeleri ise, Senatoda görülmekte devam etmiştir. Senato, usûiea imparator seçimini taa

istanbul halkı, tiyatroya pekmeraklı değildi îstanbulda şadabir Anfi mevcuttu. Jüstinyanusdevrinden itibaren glatyatör oyualan kesin şekilde yagpTd »nmı aty.Hattâ ikinci Yuannis Komnenog(1118 — 1143), vaktiyle

büyük törenlerle ve bir eğlence şeklindayapılan idam cezasını bue kaldır*' " ""

AYA SOFYA'DA İSA'NIN MOZAİK RESİMLERİNDEN BİEİ

dik yetkisini taşırdı. Lâkin bunu, daima müsbet olarak kullanırdı.'

zaran tamamen ayrı imtiyazlara sa hip bir sınıftı.

DEVLET TEŞKİLÂT!

Bizans'da en büyük memurlar Mega Logostetia (Maliye Bakanı), Proto Vestiyaros (Esvabcı başı), Para Komumenos (Baş Mâbeyn-ci), Proto Strotoros (Baş îmrahor) Megalo Domestikos (Başkumandan), Proto Serviyaros (Başbakan), Mega Dokos (Donanma Kumandanı), Köropalatis (Saray Bakanı) idiler. İmparatorluk hanedanı erkânına Çezar, tâbi hükümetler prenslerine Despotis, impa ratorun feainpederine Vasilo Pator, denir, devlet ricaline Nobilisimos, Sebastis, Pan Sebastis, Proto Sebastis gibi unvanlar, Patriçi, Logo f e t, Konsül (Konsolos), Proto Kon soloa gibi rütbelere verilirdi Ün vaa ya rütbe saiüglao» hg]ka

Eski Roma'da Lâtinceyi ve Roma âdetlerini öğrerimeyip Romalı laşmadıkça kimseye (Romalı) hak ki, yâni vatandaşlık eşitliği ve me denî haklar, verilmezdi. Bizansta ise, Ortodoksluğu kabul etmek e-şit vatandaş; haklarını elde etmeğe kâfi gelirdi. Ortodoksluğa geçmenin artık başka ırka mensup ve barbar olmasına bakılmazdı. Bu yüzden böyle bir çok kimseler Bi zansta en büyük memuriyetlere nail olmuşlar, hattâ imparatorluk tacı bile giymişlerdi. Bizanslılar Bulgarları yendikten sonra bir çok Bulgar asilzadeleri hükümet rica U arasına girmiş, hattâ Bizans ordularına kumanda etmişti

HİPODROMDAKİ YARIŞLAR

İstanbul halkının en zevk aldığı geg» Hıgçüdr.ocj'da _ y^agiLsa araba

koşularıydı. Bu koşular, resmî bir mahiyeti haizdir. Buradaki en bu yük yarış, İstanbulun kuruluş tarihi olarak kabul edilen 11 Mayıs'ta yapıldı. Buna, bütün İstanbul halkı seyirci olarak katılır ve imparator da her zamanki gibi hazır bulunurdu. Hipodrom'da, Maviler ve Yeşiller adlı iki rakip ekip vardı. İmparatorlar, bunlardan bâ-zan birine, bâzan öbürüne taraftar olurlardı.

Yarışın yapılması, ayrı bir törene tâbi idi. O gün imparatorun Katizma diye anılan locasına bay- . rak çekilirdi Yarışacak arabalar hazır olduğu zaman imparator parlak *bir* törenle gelirdi. Sonra yarış başlardı. Galip gelenler çılgın ca alkışlanırdı. Maviler ve Yeşiller ve dolayısıyla Hipodrom Bizans'ın siyasî hayatında zamanla büyük rol oynamış, İstanbul halkı Mavi ler ve Yeşiller diye birbirine düş man iki bölüme ayrılmıştı. Bu yüz den ihtilâllerin çıktığı, hattâ şehrin yangın, tahrip ve yağmalara uğradığı olurdu. Bunun için impa ratorlar, devamlı olarak bir tarafı tutmaktan kaçınırlardı.

İstanbulda zamanla Roma ahlâk ve âdetleri unutulurak, Bizans ahlâk ve âdetleri yerleşmiştir. Meşe la, babanın evlât üzerindeki mutlak hâkimiyeti kalkmıştı. Onu yal nız mirasının bir kısmından mah rum edebilirdi. Kız ve erkek çocuklar, mirastan aynı oranda faydalanırlardı. Kan ve koca arasında zamanla ve yavaş yavaş eşitlik ha sil olmuştu. Evlenme için iki tarafın rızası lâzımdı. Hattâ Jüstinya-nus, yirmi beş 'yaşına gelen kızların babalarından izin almadan c\ lenebileceklerini ilân etmişti Ayrılık da iki tarafın rızasıyla olurdu... Üçüncü Leon (717 — 741) dört defa boşanma izni vermiş, Ye dinci Kostantin (912 — 959) ise, bunu büsbütün yasaklamıştı. Zamanla sosyal sınıflar arasında fark azaldığı için herkes istediği kimse ile evlenebilir olmuştu. Meselâ, bir senatör aşağı tabakadan bir kadınla, hattâ bir aktrisle evle nebilirdi

SOSYAL MÜESSESELER

ct-

imparatorlar, halkı himaye

snek igiB »osgs1

DÜNYANIN ÜZERİNE OTURAN IS ATI TEMSİL EDEN MOZAİK

muşlardı. Bu hususta, bilhassa Birinci Jüstinyanus çok gayret harcamış, ihtiyarlara mahsus düşünler evleri, hastahaneler, yetimhaneler kurmuş, bunlara gelirler a-yırmıştı. Aleksiyo Komnenos(1081 — m.8} kurduğu yetimhaneyi aynı zamanda bir okul hâlinegetirmiş, buraya geçme; çğjšünenleg fegto -'''

f

259

258

SESIMLt BtJTCK fe

-><<8v f-Si<>><-TröaB'i^*J>>>>>>>!--<^*^aBi'^ts>>.<sSB>>>.1s

Genellikle şehirler, zamanın ihtiyaçlarına uyara* * caminin denize bakan îar.af1
bundan 150 yıl kada?«

idillere uğrar, fakat tarihî eserler daima muhafaza edilir. 300 yıllık tarihi olan Yeni Seki gibi iki - Üf katil Binalarla doluydu- Ve şimdiki gibi önünde bir meydanlık yoktu.

26»

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ**RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ**

261

ve mızrak ve ok atma gibi daha sert sporlarla uğraşırdı. Dördün cü yıl, edebiyat, hukuk ve tarih okurdu.

Bu tahsil hayatı onbeş, nihayet on altı yaşında sona ererdi Sonra, sıkı bir programa tâbi olmadan meşhur kimselerin dersine devam ederek, ^ahlâk, mantık, feise-le, matematik, "geometri, astrono-" mi, fizik ve coğrafya öğrenirdi

StZÂNSTA TAHSİL VE TERBİYE

Ancak bu usul sonradan tereddi etmiş, ^çocukların : tahsil ve terbi , yesine eskisi kadar itina olunmamış, böylece bol miktarda yetiş-miş eleman azaldığı için zamanla mühim yerlere ehliyetsiz "Mmseler geçmiş, bunların sayısı jtrtfakes ; imparatorluğun inhitata bızlan-

..., ... - -, ' ... , -/ -• . .Bunu j önlemek .icîn .Dokuzuncu Yüzyılda istanbul'da Magnavra Sarayında yeni kir Üniversite â-edebijraVfeîse

karlardı, imparatorluğun son zamanlarına doğru devlet on parasız kalınca, bunlar servetleri haciz edilmesin diye köşe bucak sak lanmışlardı. Hattâ, son imparator Kostantin Dragazes, Türk ordularının şiddetli hücumlarına karşı koyabilmek ve İstanbulu kurtarmak için kendilerine basvurduğ'j. halde, hiçbiri on para vermek istememiş, sonra, sahiplerinin vatan savunmasında kullanmak i? temedikleri servetler Türklerin eline geçmiştir.

BÎZANSTA YEMEK SOFRALARI

O devirde Istanbulda kibar kadınlar sokağa yüzleri örtülü, ve tahtırevanlar içinde olarak çıktık lan halde, umurnî ahlâk bir hayli bozuktı. Fuhuşa göz yumulur, ancak bu hususta çok ileriye giden kadınlar en ağır ceza olarak tövbe ve inzivaya mahkûm " edilirlerdi Kilise, rahip ve rahibelerin evlenmesine engel olamazdı. Yalnız ke işler, yâni dünyayı terketmiş papazlarla piskopos derecesine varmış olanlar evlenemezlerdi **Kocası** ölen bir kadın evlenebilir, fak^t üçüncü evlenişi meşru bir fuhuş, dördüncüsü ise günah ve rezalet sayılırdı.

Şehirde bir çok kimseler meşru veya gayrimeşru yollardan bu yük servetler elde etmişlerdi. Ayı bir sınıf olan zenginler, imparatorluğun menfaatlerini hiç düşün mez, yalnız kendi çıkarlarına ba-

di. Yemeği, bu kerevetlerin üzerinde, sol kollarına dayanmış oldukları halde, uzanmış durumda yerlerdi. İmparatorlar da yemekle rini böyle yerlerdi. Yalnız, sofraları çok muhteşem olurdu. Tabii bu tarz, yüksek tabakaya mahsus tu. Orta ye aşağı tabakada ise, aile bir masanın etrafında toplanmış oldukları yerde karınlarını doyururlardı.

0 zamanlar İstanbul halkı günde üç kere yemek yedi. j

i

1 — Sabah kahvaltısı olarak şaraba batırılmış ekmek.

2 — Öğleye doğru bol bir yemek.

3 — Gayet mükellef olan akşam yemeği...

Yemek ' sofraları Romalılarda nasıl idiye, Bizanslılarda da öyle idi. Sofranın etrafına kerevet ler ve ortasına tabaklar dizerler-

Yemeğe, yumurta ile başlanırdı. Bunu sebze, çeşitli etler, tatlılar ve meyve takip eder, şarap çok zaman meyve ile içilirdi. Ka-

GÖKKLŞAĞI ÜZEBİNÜE OTUKA.N HAZKETÎ İSA İLE AZİZ VE AZİZLERİ GÖSTEREN, BİZANS t>£VBÎ

ZAÎK

dınlar, erkeklerle birlikte sofraya oturmaz, yetişkin erkek evlâtlar bebaîariye, küçük çocuklarla kır lar ayrı bir dairede anneleriyle yemek yerlerdi...

Bir davet olursa, misafirler son derece itinalı olarak giyinmiş ve güzel kokular • sürünmüş oldukları halde gelirlerdi. Hanımları, ev sa hibinin banımıyla ayrı bir dairede sofraya otururlardı. Misafirler, kaftanlarını, serpuşlarını ve a-yakkabüarım çıkardıktan sonra ellerini iyice, yıkar ve sofradaki yerlerini bundan sonra alırlardı., Üstleri açık kaplarda getirilen ye mekler, el ile yenirdi. Yemek sona erince herkes ellerini ekmek içi veya hamurla temizlerdi. Ondan sonra bir kap içinde su ile karışık şarap gelir ve içine daldırılan kepçe veya iki kulplu kupalarla içilirdi. Bu sırada sohbetler edilir, şiirler okunur, şarkılar söylenir ve musiki dinlenirdi.

Bizans devrinde İstanbul halkı, tek başına yemek yemeği sevmezdi. Birbirlerine ziyafet çekmeğe gücü yetmiyenler, herkes ye tneğini birlikte getirmek şartiye bir araya toplanıp güle oynaya ka mılarını doyururlardı.

ESKİ İSTANBUL'DA ÇOCUK TERBİYESİ

Eski İstanbul'da çocuk terbiyesi, başta gelen bir problemdi Bu, sosyal hayatın «n mühim bir meşe leşi olarak kabul edilirdi. Çocuklarının maddî ve manevî terbiyesi ne itina etmek, »na «-baba için ka -nınî bir zorunkıktu. Bizans kanun iarında müzik ve beden .eğitimi mecburiyeti vardı. Hükümet, çocukları altı -* £:5ediyaşlarına ka-de;r ailesinin yanında bırakırdı. Ço ~ cuk; î»u jBÜre içinde, tnillî, vatanî, dinî bir takım şarkdar, vatandaş- . ük, vatanseverlik

[illegible]
$$\begin{array}{c} \mathfrak{g} \quad \mathfrak{i} \\ \mathfrak{i} \end{array}$$

S

fe, geometri, hukuk ve dil okunur du. Dokuzuncu Kostantin de ay rica bir mektep kurmuştu. Burada Teoloji ve hukuk okunurdu. Avukat -ve noter olacakların burada okumaları mecburiydi

1

$$t) / 1. \ll s, t \leq 1$$

W

 t/l

1

1

1

H

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ **RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ**

dinci ve Sekizinci Yüzyılda kullanılan kırmızı ve yeşil terkölün-müştu. Btt mozayıklarda insanlar hep- cepheden gösterilirdi

Dokuzuncu Yüzyıl ortalarından Onhirinci Yüzyıl ortalarına kadar imparatorluk: ziraat ve ticaret sayesinde çok zenginleşmiş ti. Bu yüzden, istanbul da dünyanın en zengin şehri hâline gelmiş ti. O sırada Bizans'ı gören Todul-lu Bünyamin adlı bir Yahudi:

— İstanhula Bâbil'den, Medya-

A1T4A: Biean» KonstUlerlnden Anastaslus, yakandaki oyma. da> oyunlann başlama» 10a, işaret verirken görölmektedir. Onun üstündeki «ymada? ört». «J» I. Anastase, aa&dft tmpu«. torice, «olda ise Konsülüa b«. toptu fcir halde trörölmekt; dtr, •-•

cine kadar sokmuşlardı. Bu da bir hafif meşrep ckadın fin kürsüsüne çatarak, alay içiş ruhanî âyin yapmağa başlanusb". Ancak, bütün bunlar Bizans'a» bir uyanış meydana getirmemişti. Nitekim, İstanbulun jeti almı» gm^jin sonra î>ir toparlanma olma mış, bütün bozukluklar eskisi jgi« bi devam etmiş ve bu hal imparatorluğun Türkler tarafından «b** (üyen ortadan fc'fT^nlr • _" dar devam etmistir> -

«al- resimler yasağı kalktıktan son - raybu'iki sanat bilhassa gelişmişti. Ressamlar ve mozaikçiler orijinal eserlermeydana getirmekteydî- îeFr Mozaikçilik" - bilhassa ilerliye-•nüç âdeta Bizansa•!•. mahsus ayrı bîş sanat Ahâline gelmişti. Doku-; zuncu: ve Onuncu Yüzyılda yapılan; mozayıklara arük perspektif girmiş/ bulunuyordu* Yüzler mâ-nâli, elbiseler kıvrımlı, ahenkli ve kibarca yapılrđı. Eh- çok- havaî ^ pembe kullanılırdı. Ye-

GAİATA KCUESÎ RESTORE EDİLİRKEN (Foto: NACÎ APAK)

dan, İran!dan, Mısır'dan, Filistin, den, Rusya ve Macaristan'dan, A, ya'dan, Bulgaristan'dan, Lunbar, diya'dan, İspanya'dan kısaca, düş yanın her yerinden tüccarlar gs lir. Şehir, bu tüccarlar yüzün, den o kadar kalabalıktır ki, Bağ, dat hariç,, yeryüzünde bu. dereci; kalabalık bir şehir mevcut de ğildir, demektedir. Sonra, şöyle devam eder: — 'Her yıl imparatorluğa dahj] yerlerin vergileri saraya getirilir. Sarayın kuleleri ipekli, sır-malı kumaşlarla doludur. Burada bulunan süslü ve muhteşem binalar, dünyanın hiçbir yerinda yoktur. Yalnız İstanfaulun günlük geliri yirmi bin florin (Floransa altını) dır. Dükkânlardan, oteller den, pazar yerlerinden alınan bunca paradan başka kara ve ae niz yoluyla gelen tüccarlar da vergi ödemek zorundadırlar. Burada

oturan Rumlar, altın ve mücevher bakımından çok zengindiler. Hepsi sırmalı elbiseler, işleme li kumaşlar giyiyorlar. İnsan bun ları at sırtında görünce, her bir: ni birer prens sanır. Memleket çok geniş. Et, ekmek ve her türlü zahire çok bol. Dünyada Bizanslılar kadar zengin kimseler düşü nülemez.

TİCARET HAYATI

İşte, haçlıların harap, fakir ve perişan bir halde terkettikleri Bi zans başkenti, onlar gelmeden bi: müddet evvel bu haldeydi. Ancak daha evvel İstanbul ticareti Vene diklilerle Cenevizlilerin eline geç rniş bulunuyordu. Bunlar, imtiyaz larına dayanarak memleketin rrJ lî üretimine elkoymuş gibiydiler... Vergilerden muaf oldukları içia büyük kazançlar elde ediyorlardı. Zamanla halk, bunların hesabına çalışır bir kitle hâline gelmişti-• Onlara verilen imtiyazlar, diğer yabancı tüccarları zamaniî mahvetti. Böylece imparatorlar-geliri azaldı. Onlar da bunu ie!â2 için vergileri arttırdılar. Memurlar ise, son derece ahlâksızdı. *İz£ Angelos* (1185 — 1195) devrine* Bakanlar, bir sepet elmayı ve;"* birkaç kavunu bile rüşvet olara* kabul ediyorlardı. Üç">ncü Aleks-1* yos .(1195 — *12tiQ* Hö muhafız

.-çerleri kumandanı Yuannis Lagos, -ispishanede bulunan hırsızlarla uyuşmuştu. Bunları geceleri giz-ice şehre salıverir, buna karşılık Daldıkları şeylerden belli bir pay alırdı. Fakir mahpuslar için topla nan sadakaları ise, olduğu gibi ce oine atırdı. Korsanlığı önlemekle görevlendirilen Amiral Konstan-linos Frankopulos, ilk iş olarak İs tanbula gelen tüccar gemilerini çevirip soymuştu. Mallar yağma lanmış, gemiciler denize atılmış, gemiler batırılmış veya deniz orta sında terkolunmuştu. Bu felâketten kurtulan birkaç gemici İstan-Dula kadar ulaşır saraya şikâyetle bulundularsa da, hiçbir netice alamadılar. Hattâ .. kendilerine bu ganimet (!) lerden hazine hissesi alındığı, bunun defterlere geçtiği ve kayıtların değiştirilmesinin im s.ânsız olduğu söylenmişti.

OYMA Fl3uDtŞî: Milattan «obıb 400 yıllarında ve: Bltan» -devrinde f Udisinden ^rapibms *ya» A pancar

BİZANS'TA İKTİSADİ BUHRAN

Memleketi saran iktisadî buhrandan saray da son derece müteessir olmuştu, imparatorluğun muhteşem süsleri arasında, tavan ları yaldızlı ve mozayiklerle parlayan saraylarda, sırma işlemeler, kıymetli mücevherler, inci ve elmaslarla bezenmiş elbiseler içinde göz kamaştıran taçları ve müh teşem tahtları üzerinde imparator lar günlük geçim sıkıntıları çekmekte idiler. Yabancılar, imparatorluğu hâlâ hesapsız bir servet yuvası sanıyorlardı. Halbuki Birinci Aîeksiyos Komnenos (1081 — 1118,», Norman'lara karşı savaşılabilmek için imparatoriçelerin mezarlarındaki mücevherleri sat nuş, kiliselerin süslerini paraya çevirmek zorunda kalmıştı. Üçün cü

Aîeksiyos (1195 — 1203) yeni bir kilise yaptırdığı zaman bunu döşemek için başka kiliselerin eş ya ve süslemelerinden istifade et rnek zorunda kalmıştı.

Ancak, çok dikkate değer bir nokta, Batt İmparatorluğunun -sukutundan, yâni -476 yılından Bizan sını Lâtin istilâsına uğradığı 1204 yılına kadar Bizans paralarının â-yar ve ağırlıklarından hiçbir şey kaybetmemiş olmasıydı.. İstanbul altını, dünyanın hâlâ ec sağlam ve en çok itibar gören parasıydı. Pa ra, daima h»1" altın ve gümüşten basılırdı. Hiç bir imparator, resmi ni düşük ayarlı bir paranın üs-

:: tüne koydurmak istememişti.

, Lâtin istilâsı,' istanbul için çok . zâlimce olmuştu. Büyük aileler,

/şehirden perişan bir halde kaç-mışlardı. Kadınlar, taçlı «skerle-rinin taarruzundan ..kurtulmak i-

4- :çin yüzlerine çamur sürüyor, köşe

bucak saklanıyorlardı. İstanbul

J^triği, kılık değiştirerek bir «-

, fek sırtında şehirden kaçabümiş-

^.'Haçlılar, Tcâbedleri Doyduktan

•:;^BonBâ":-Jc»teal kaplan bu «pe; içarap kadehi olarak kullEnmişlar, Hazreti Jsa'nın resmini taşıyan kupa lan, eysklarının elttnda ezmişler-

;ÜL :*ytaafy* kflisesindeki örtü-

•- îerin Birmalarnu sökmek için bun lan insafsızca parçalamışlardı... Yağma ettikleri m&Han . taşımak

l ta '3

t* 3

en

<T JEST \ 1 , * '««««r"}'!

. f« e^{TM}]r tfft*.

\ < /w_|YJ_|;|| v ^-;11 °~î --^^4

^,jj V^«, TTJ, ^ >

-;-«-: -T^1',-

f Jr*1*""""1*

**Tr.3 ** [.«-n -t f / ,,,_ i! **

fî^Z-^ C' "\
'^rfA'l "'-1 Cî' .», -'> *1'T,,,•.•-->-'•' sl|
s,f l|f«,-!i ,., ""^t J-l ;v â
/•?' i'£H
f:/ ^^l'^^ji? 'K^-'v^/Â
Iv1|^;f,' ' ^i»\ //t/CU K (^,^
"C a ft^r^-'T™n\Cii ^ 'f rs» i
_ ^,^^1®
tt^îâîHÎNR

268

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

268

Şİ

Osman Gazi, «Gfiyet bahadır» bulduğu Köse J&KhaTi «erbest bıraktı. Köse Mihal, Osman Gazi'nin bundan sonra en yakın ve vefalı dostu oldu. Bu zat, daha sonraları, 1313 yılında Müslüman olarak Abdullah adını almış, yapüğü büyük hizmetlerden dolayı millî kahramanlarımız arasına girmiştir. Osmanlı Devletinin İlk devirlerinden Onal-tıncı Yüzyıl ortalarına kadar ^Türk ordusunun Bkıncı kuvvetlerinin mühim kısmına kumanda etmiş olan Mihaloğuüarfnın da ceddidir. BBeck Tekfuru, kendisine itht dındaa faydalanarak niheyet

L

sisi.

**HAZKETÎ İSA'YA TAÇ TAKDİMİNÎ CAXLANIJK«ANt IV. YÜZYILA AİT
BtB BİZANS MOZAIKİ ÜÖBÜLYOS**

TÜRKLERİ VE BİZANS

Osman Gazi, Selçuklu Devletinin bir uç beyi idi. Ancak, bu devlet de zayıflamış olduğu için müs takil gibi hareket edebiliyordu... Bununla beraber, Selçuklu Sultan larına büyük bir saygı ile bağlıydı. Sultan Üçüncü Gıyaseddin Keyhusrev Söğüt'ü mülk olarak babası Erîuğrul Gazi'ye vermiş, onun 1281 yılında vefat etmesi ü-zerine Sultan Mesut 1284 yılında gönderdiği bir fermanla Söğüt ve bölgesini oğlu Osman Bey'e bahşetmiş, 1289 tarihinde ise zaptettiği İnönü ve Eskişehir'i de vererek uç beyi tâyin etmişti

Osman Bey, komşusu Bilecik Tekfuriyle daima iyi gecinkdi. İne-göl Tekfuru ise, baş. düşmanıydı... Yaz gelip yaylaya çıkacağı zaman, bir kısım eşyalarını ve sığırlarını Bilecik Tekfuruna bırakır, bunân kendisine kadınlarla gönderirdi. Yayladan döndüğü zaman ise, Tek

fura yağ, kaymak, peynir, kilim gi bi hediyeler getirir ve emanetlerini geri alırdı.

OSMAN GAZİ ""

Osman Gazi, ele geçirmiş olduğu Karacahisar'ı kendisine merkez yapmıştı. Genç beyin, sınırlarını genişletmek dâvâsınday-dı. Kendisi bunu politika yoluyla, kardeşi Gündüz Bey ise savaşla başarmak taraftarıydılar. Bir gün, bu meseleyi enine boyuna görüştüler. Gündüz Bey:

— Etrafımızı vuralun, zaptede-îimî diyordu.

Osman Gazi, bu düşüncede değildi:

— Bu davranış doğru değildir.Etrafı yakıp yıkarsak, Karacahisarıma da mâm,ûr olmaa

Osmanlı Türklerinin Anado Itida ilk yerleştikleri yer, yâni Söğüt. Bilecik ile Karacahisar arasında bulunuyordu. Bilecik'e daha yakındı. Osman Gazi, Bilecik Rum Tekfuriyle iyi geçinirdi. Tekfu kelimesi, To Kiriyo = Efendi keli nesinden bozmadır. Tekfurlar, A-nadolu kalelerinin kumandanlarıydı. Ancak, Bizansın inhitat yıllarında bunların merkezle bağılılığı zayıflamış, yan müstakil hâ-îe gelmişlerdi. Bizans İmparatorluğuna bağılılıkları âdeta lâftan i-faatat olup bölgelerinin vergilerini kendileri toplar, askerlerinin aylıklarını verir, adlî memurları tâyin eder, velhâsıl halkı bir hükümdar gibi idare ederlerdi. Bir zamanlar Selçuk Devletinin uç beylerinin hücumlarını durdurmağa bunlar çalıştıkları gibi, bâ-zan. da aralarında bile savaşırlardı...

komşularımızla dostluk kuralım ve bunu devam ettirelim.

Osman Bey, Bilecik Tekfuruna bu yüzden iyi muamele ederdi. Bi lecik'liîerle samimiyeti herkesin dikkatini çekerti. Bir keresinde kendisine sebebini .sordular. Şu karşılığı verdi:

— Onlar, komşularımızdır. Biz bu diyara garip geldik. Onlar, bizi hoş tuttular. Şimdi, bize de on-iara iyi devranmak düşer.

Ancak, bu dostluk tamamen gıyabî idi. Yoksa Osman Gazi Bilecik Tekfurunun yüzünü bir kere olsun görmüş değildi. Tekfur ise, bütün görünüşüne rağmen, Osman GaEl'nin can düşmanıydı. Balsa, onu bir kaşık suda boğardı. İnegöl Tekfuru Kikola ise düşman lıguu açıkça belli eder, Türklerin yaylaya gidip gelişlerinde yolları m keserek rahatsızlık verirdi... Osman Gazi, onunla iki kere çarpışmış, birincisinde muvaffak ola mamış, ikincisinde üstün gelmişti. Bu savaşların ilkinde kardeşi Sarubatu Beyin oğlu Bayhoca, i-kincisinde Sarubatu'nun

kendisi şehid düşmüştü. Karacahisar» işte bu sırada, yâni 1288 yılında fetho-iunmuştu.

"ÖLÜRÜM DE ~ TESLİM ETMEM r

Ösmin Gazi'nın dostu, Hanhan-kâya Tekfuru Köse Minal'dL Bu dostluk, ç öyle başlainıştı. Osman Gazi bir gün kardeşi Gündüz-Beyle birlikte inönü Tekfuruna misafir gitmişlerdi. Eskişehir Tek runı bu fırsattan faydalanmak is tediğinden Harmankaya Tekfu-ruyla birleşip süratle gelerek İnö nü Tekfurundan Osman Beyle kardeşinin kendisine teslim edilmesini istediler. Mert bir insan o-lan Tekfur, bu .teklifi şiddette reddetti: ;

— Ölürüm de Osman Beyi düş-tnaa!2.Ti>>«ı teslim etmem.

Osman Bey, bunu haber ~akr.?r kardeşi ve yanında bulunanlarla hisardan Akarak gelenlere hücum etti. Eskişehir .Beyi mağlûp olarak kaçtı. "Lâkin, Harmankaya'. Tekfuru Köse Mihaî kaçmayı ken dişine yediremiyerek esir düştü... MerÜJge ve ^Sğitliğe düşkün olan

VÂPILftttl «L4RTİİ BA İŞLEMELİ BİR KÜMÂ.|

bir tuzağa düşürüp ortadan kaldırmağa karar \ferdi. Bu sun bilenlerden Köse Mihal, durumu Ol man Gazi'ye haber verdi. Bilecik Tekfuru, oğlunu evlendirmeye k» rar vermişti. Yarhisar Tekfurunun kızını 'alacaktı.' Osman -Beyi davet için Köse 1*01811 gönderdi. Köse Mihal kurulmak istenen tuzağı, ona bu vesile ile anlattı. ; Osman Gazi:''' n • '• ' ' "-'" s •'

— Mihaî, dedi Tekfur karêe^-- me benSen ^ok selâm erıştır. Şimdi biz fle yaylaya gidiyorat Kaym anam ve hatunum -da onun hata» oujla temsmak ye bilişmek isten

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BtJYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

Yine kerem etsinler. Daima zahmetimizi çeke gelmişlerdir. Bu yıl da çeksinler. Eşyamızı yine hisara gönderelim.

TEKFUR, TEKLİFİ KABUL EDİYOR

1

"il

/ Tekfur, fau teklifi sevinçle kabul fetü. îşîer, istediğinden âlâ gidiyor Şdu. Düğünün Çakır Çınarında yapılması kararlaştırıldı. Gün tâyin olundu. Osman Gazi, ö gün öküzleri yükledi Hes zaman götüren kadınlara verdi.. Lâkin, bunlar ka eun kıyafetine girmiş kırk kadar bahadırdı. Üstelik eşya yerine silâh yüklenmişti. Kafile, akşam ka-hisarg girdi.. Sosça gg-

ziler birden silâhlara davranıp kaleye hâkim oldular. Çünkü, hisarda pek az adam kalmış, çoğu Çakır Pınarına gitmişti Düğüne giden Osman Bey de bir kışm gazi lerini kadın kıyafetine sokmuştu. Tekfura haber yolladı:

— Bunları ayn bir yere kondursunlar ki hatunlarımız Tekfuru görüp utanmasınlar.

Sonra, olanlar oldu. Bilecik kalesini gaziler ele geçirdikleri zaman, sarhoş Tekfur da bütün misa firlerîe birlikte esir edildi. Esirler arasında, Yarhisar Tekfurunun güzelliği ile meşhur kızı Nilüfer Hatun (Holofira) da vardı. Osman Gazi, onu oğlu Orhan Beyle evlen dirdi. Yarhisar da fethedildi.

Bu plagr 12§S-\$0|ffiSA-_gssoaştır..

O zaman Bizans'da ikinci Andro-nikoa Pabologos imparator olarak bulunmaktaydı. Hâdise, Osmanlı Beyliğinin Bizans aleyhine süratli gelişmesinin başlangıca oldu. Ertesi yıl inegöl alındı. Böylece, bölgedeki kuvvetleri Türkler aleyhine birleştirmeye çalışan bu Tekfurluk ortadan kalktı. Osman Bey, 1288 yılında Karacahisar'ı alıp ken dışine merkez yaptıktan sonra Sa karya vadisindeki Sorkun, Taraklı ve Göynük < taraflarını yurduna katmıştı. Bilecik alınınca, Beyliğin merkezi buraya nakledildi...

Sundan sonra civardaki Köprü hisar alındı. Osman Gazi, Iznik'i almağı muhakkak lüzumlu görüyordu. Bu maksatla kaleyi rmiha

saza ettiği- sasdâ.Istsabul'daa kuv:

...L

272

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BESİMU BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

273

vetli bir ordunun yola çıkarıldığını duyarak bundan, vazgeçti Buna karşılık Yenişehir civan almrp bu rada 1301 yılında bir Türk şehri kuruldu ve savaş alanına yakın olduğu için karargâh hâline getiril di Iznik civarında yapılan bir kale ile de burası göz altına alındı. Eskişehir, İnönü ve bölgeleri artık Türk hakimiyetindeydi Bu ba şanlar" öbür Tekfurlarla Bizans İmparatorluğunu endişeye sevk-etmekteydi. Bunun üzerine Bizarısın Bursa Valisi ile Atranas, (Orhaneli),; Kestel, Kite kaleleri Tekfur lan birleştiler, istanbul'dan da iki bin kadar "yardımcı geldi İki taraf, Gemlik kasabasının güneyindeki Koyunhisar mevkiinde 2T Temmuz 1302 tarihinde bir meydan savaşına tutuştular- Bu savaşı, Osman Gazi kazandı. Kite hisarı fethedildi Savaş sırasında Gündüz Beyin oğlu Aydoğdu şehit düşmüş, buna mukabil Kite Tekfuru öldürülmüştür.

TÜRK GAZİLERİ BURSA DOLAYLARINDA

Bundan sonra Türk gazileri Bursa dolaylarına akınlara başladılar. Ancak savaşçı kuvvetlerinin çoğu süvari olduğu için böyle sağlam bir kaleyi muhasaraya girişemiyorlardu

Bizans İmparatoru İkinci Andronikos Batı Anadolu'yu yavaş yavaş ele geçirmekte olan Osmanlı tehlikesine karşı kız kardeşi Mar-ya'yı ilhanlı hükümdarı Jipazan Mahmud Han'a vererek Türklere karşı Moğolların yardımını sağlamak istediysede, bundan bir netice elde edemedi. Çünkü İlhanlı Devleti hem iç kargaşalıklarla meşgul hem de Mısır Kölemen devletiyle savaş halinde bulunduğundan Anadolu meseleleriyle uğraşacak durumda değildi

Osman Gazi, bundan sonra iz-

nik yolu üzerindeki Kocahisar (Trikokion) ı aldı v* buraya yerleştirdiği kuvvetlerle İznik'i sıkı tırmağa başladı. Abluka altına alınmış olan Bursa pek bunaldığından Bizanslı Vali, Osman Gazi'ye baş vurup baş istedi ve yapılan anlaşma sonunda Bursa bir müddet için sıkıştırılmaktan . kurlulara* nefes alabildi

1313 yılında Müslüman olan Kocahisar Gazi Mihail Beyin de katıldığı bir seri hareket sonunda Mekece, Lefke, Akhisar ve bu bölgelerdeki daha küçük bazı kaleler fethedildi... 1315 yılından itibaren ise, Bursa tam bir muhasara altına alındı. Kaplıca ve dağ tarafına yapılan iki hisar, kalenin sıkıştırılma işi kolaylaştırıyordu.

Osman Gazi, 1320 yılından itibaren sahnede görülmemektedir. Buna sebep, onu hareketsiz bırakan hastalığıdır. Kendisi, guttan muztarıptı. Bu yüzden Beyliğin idaresini oğlu Orhan Bey'e bırak-

BİZANS

DEVBİND

BURSA

ORHAN GAZİ'NİN SÖĞÜT'TEKİ TÜRBESİ

miş bulunuyordu, ölüm tarihî ke sin olarak belli değildir. Yalnız, 1324 tarihinde paralarda Orhan Beyin adı bulunduğuna göre Osman Gazi'nin aynı yıl vefat etmiş olması lâzım gelir? Kendisi, evvelâ Söğüt'te babası Ertuğrul Gazinin yanında gömülmüş, 1326 yılında Bursa'nın fethi' üzerine 'vak tiyle yaptığı vasiyet üzerine «naşı buraya nakledilip Gümüşlü Kümbet denilen yerde defnolunmuş ve üzerine bir -türbe yapılmıştır. Öldüğü zaman Söğüt, : Karacahisar, İnegöl, Sfarhisar, Şultanönü, Bo-" zöyük, inönü, Eskişehir, in'.-Hisarı, Akköy, Sorkun, Akyazı, Hendek, Geyve, Akhisar, Yenişehir,

Kete, Koyunhisar, Kestel, - Atra-nos, Harmankaya, Domaniç, .Bilecik, İkizce, Lefke, Mekece, Gölpa-zan Osmanlı Türklerinin elinde bulunuyordu. Bir rivayete göre, vefatından biraz *wel Bursa da

alınmış ve kendisi bunu duymuştur.

.BURSA TESLİM OLUYOR

Orhan Bey mühim kuvvetlerle1326 yılında onbir senedir ablukaaltında 'bulunan Bursa'nın üzerine yürüyerek evvelâ daha ^neydeki Atranos kalesini alıp yıktıktan sonra şehrin önüne geldi vePınarbaşı mevkiinde karargâhınıkurdu. Kısa zaman sonra BursaValisi şehri \kurtarmaftan ümidini kesip Gazi Miha1 Bey -vasıtasıy' le görüşerek 6 NisanMa şehri tes-Jim «tu. Bunun üzerine .Beyliğinmerkezi buraya nakledildi Böylece Türkler, istanbul'* adım adımyaklaşıyorlardı.: . .-..".

Bursa, vire fle teslim - edilmiş., .yâni iğtiyen canı ve malı emin ola-

rak çıkıp gitmişti, Tekfur da tun ların arasındaydı. Yalnız onun ha zineleri gazüere pay edümiş, bunun dışında Orhan Bey halkın bir çöpüne kimseye -el sürdürmemişti Kendisi, Tekfurun Başbakanıy la görüştü ve kaleyi niçin teslim ettiklerini sordu. Aldığı cevap şu oldu:

1—Bir çok ^sebeplerden. Biri bu ki sizin devletiniz günden güne arttı ve bizim devletimiz düştü... Biri de bu ki, baban şehrin üzerine kaleler yaptı. Onun devleti köy terimizi zaptetti Size itaat ettiler ve faizi hiç anmaz oldular. Biri de rahatlığa heves ettik. Eiri de bu Tekfurumuz -mal biriktirdi, fayda etmedi Onun için satın alacak şey bulamadı. Vaktiyle almadı, ihtiyacımız zamanında satıcı bulunma— ;dı. Hisar faize hapisane oldu. Biri de, /hükümdar zebun olursa mem leket tez harap olurmuş. Biri de

RESİMLİ BÜYÜK İSTAVRTTT. ANSİKLOPEDİSİ

274

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

SEKİZİNCİ İVfıHAE1ı PABOIXİGOS (1261 — 1282) İKtN'Cİ ANDEOMKOS
PABOLOGOS (1382 — 1328)

bu ki yaramaza uyduk. O da Tek-furdu. Biri de âlemin değişikliği eksik değil. Şimdi, bu değişiklik de faize oldu.

Bu sırada imparator bulunan î-kinci Andronikos zamanında Anadolu cidden, perişan haldeydi. Babası Sekizinci Yuannis Pafaologos

(1261 — 1282) zamanında Anadolu nün Bitinya ve Frikya gibi dağlık yerlerinin halkı vergiden muaftı Buna karşılık yerli asker teşkil

1

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

277

«derler ve memleket savunmasına fcâülîlâfdi. îBpârâtoTİufüii fati-dl«İârîödâîü feaîe kumandanları İyrica devletten âyûfe alırlardı;.. Mihaei, hazinede para bulunölâ* dıfl iş3ö onların syîkiafutt îtestt ği ğibii üstelik kendilerinden vef gi istemeğe başladı. Halkın vergisi d« fünden güne artmaktaydı. Bu yüzden vilâyetler icabında hükû-

rümüş ve çökmüş olmasıydı. Üstelik, Bizans topraklarına gös dikeli yalsı* Ösnîaili Türkleri de değildi Anadolu âelçuklu Devletinin çöküşü üzerine müstakil ka lan öbür Türk- Şeyleri de yıkılmakta olaflı Doğu Roma İmparator luğundan birer parça koparmak arzusunda idiler. Meselâ Germe-yan oğlu Alisir Bey, Menderes ü-

mete yardımcı ohnak değil, kendilerini müdafaa edemez hâle geldiler...

zerindeki Tripoîis'i almış, FüadelJ (Alaşehir) i kuşatmış bulunuyordu. Aydın oğlu Sart'ı zapt, îsfen-diyaroğlu Çankırı'yı muhasara etmişlerdi, împarator, yurdunu bun lara karşı müdafaadan âcizdi.

tşte, tam bu sırada Roje do Flor, Andronikos'a başvurup hizmet teklifinde bulundu. Kendisi, son derece cesareti ve savaşçılığı ile tarunmiftt, Bir müddet Sicilya

TÜRKLERİN GÜÇ KAZANMASI

^_____ - ^ ^

imparator. Türklerin günden güne ilerlediklerini görmekteydi Bunu engellemek için güvendi

, ği kudretli generallerinden Filant föpiöti* küniafld"â3indâ bu- ördü gönderdi Ancak fatt ördü n« e*-üaîf, ne silâh ve ne de para yartfı-mi gördü. Fîiahtfppines bu durum kaffısında geri çağrılmasını" istedi VS hükümet bu hareketf ihanet telâkki edince isyan edip askerlerinin arzusuyla imparator ilân olun du. Bu sırada Sakarya nehrinin

SfESEBATA* SAKAYI ABKASIADAKI BtZAA'S EŞEKLERİ KALINTULAK!: LAHİT (Foto: Naci AJPAK)

taşması da Bizans için ayn bir felâket oldu. Kıyıdaki bütün kaleleri su basmıştı. Nehir yatağına çekildiği zaman çamur ve kumlan da sürüklediğinden derinliği azaldı. Böylece, kolayca aşılır hâle gel diğinden bir engel, tabiî bir savunma vasıtası olmaktan çıkmış. bu yüzden kıyı hisarlarının muhafızları bunları bırakıp gitmişlerdi

Bizans'ın asıl zaafı, içinden ya-

Kralı Frederik'e, bir ara Tarnpl şö valyelerine hizmet etmiş, sonunda işsiz güçsüz kaîmca sekiz bin askeri ve yirmi altı gemisiyle imparatora başvurmuştu. Askerleri İspanyol ve Batı Afrikalıydı. Bunlara Katalonyalı mânasında olarak Katalan derlerdi.

bizans imparatoru

ÇARESİZLİK İÇİNDE

imparator, çaresizlik içinde o-nurı teklifini kabul etti. Roje'yi, ye genlerinden bir prensesle evlendir di ve Meeadoks rütbesini verdi. Ör düşünce, Bizans hizmetinde bulunan ve Turkopol diye anılan Türk asıllı askerlerle yine Bizans hizmetindeki Alanlardan' birlikler verdi Katalanlar, Aydın, Menteşe, Saruhan, Karesi ve Karaman oğullariye uğraştılar. Lâkin, imparator bunlardan pek memnun değildi. Çünkü, hem umulduğu ka dar başarı gösterememişler, hem de kendi başına da belâ olmak tehlikesini yaratmışlardı. Bu sırada Bulgarların hücumu bahanesiyle onları Rumeli'ye çağırdı. Lâkin, za rarsız hâle sokmak için parçalayıp öbür birliklerin arasına dağıtmak istedi. Katalanlar imparatorun maksadını anlayınca, bulundukları yerleri yağmalayıp Çanakkale'ye geldiler. Gelibolu'yu geçip yerleşerek Bizans'a erzak ve yardım gelmemesi için Boğazı tuttular...

imparator, kendisine fena halde kafa tutmağa başlayan Roje'yi E-dirne'de öldürtmüştü. Onlar da içlerinden Beranjo'yu kendilerine başkan seçtiler. Beranje, JCatalan-lara Anadolu'yu Türklerden kur-tarmak için harcadıkları gayret-, leri sayıp döktükten "sonra, Rumların bunu takdir etmiyerek kendilerine ihanette' bulunduklarını aidattı ve sSkîerîm:

-*- Bu hainler, muzaffer kuvvetlerimizin gücünü anlasınlar. Çünkü, o kullan kendi müdafaaları i-çin kullanmayı bilemediler. Şimdi bizim için gemilerimize binip Sicil ya'ya dönmekten başka çare kalmadı sanıyorlar. Öyle «ana dursunlar. Biz ise, Gelibolu'yu mutla ke elimizde bulundurmamız! Cüm '«îeriyle bitirdi

TÜRKLER MARMARA KIYILARINDA

Bundan sonra faaliyete geçerek Marmara ve Trakya kıyılarını vurup mahvettiller. Sonra da Türklerle birleştiler. Anadolu'dan Me^ lik îshak Bey kumandasında iki bin yaya ve sekiz yüz atlıdan mü rekkep Aydın Türkleri gelerek Ka talanlara katıldılar. Papa, Kata-.lanların bu hareketini şiddetle tek falb «tüyu **dt**» onlar aldırmadılar.

BtK

(Foto: i eni İstanbul — Naci APAK)

imparator bu neticeden büjKik telâşa kapılarak birliği bozmak için Melik îshak'ı elde etti. Katalan-lardan ayrılacak olursa kendisine Selçuklu Beylerinden Mesud'un kızını vermeği vadettL Mesud, Sultan Izzeddin'in oğluydu, îzzed din, kardeşi Rükneddin Küıçarslan dan kaçmış, Alâiye yoluyla İstan bula gelip o sırada imparator bulunan Mihaei Pabologos'a sığınmıştı. Kendisinin annesi hristiyan di... O da, hristiyanlığa eğilimliydi Böyle olduğu halde Bizans'hla-

ra bir türlü yaranamamıştı. Bir srs imparator aleyhine harekete geçmekle itham edilerek İnoz kalesinde hapsolundu. Daha sonraları Cenşiz'in torunu Berke Han tarafından kurtarılıp Kırım'a ve o-radan Dobruca'ya gitmiştir.

İzzeddin, bu suretle Saçarken an nesini, karısını ve iki oğlunu Bi-zans'da bırakmıştı. Oğullarından birisi hristiyan olmuş ve Melik Koş tantin adını almıştır. Öbürü, babasının ölümünden sonra karısını ve kızını rehin bırakıp Kastamonu taraflarına gitmişti. İşte, imparatorun Melik İshak'a vermek istediği prenses bu idi.

Melik İshak, görünüşte bu tekli-

fi kabul etti. Katalanlar durumu baber alıp meseleyi kendisinden sordular. O da kendilerine, maksadının bu sayede müttefikleri' o-lan Turkopollann imparatorun ya nında bulunan çoluk çocuklarını kurtarmak olduğunu söyledi. Bu iş başarılnca. Marmara kıyılarına doğru ilerlediler. Rodosto, Merit, Megaris, Pafitiya ile Silivri ve Ek-ramil ellerine geçti. Türk, Turko-pol ve Katalanlar, Atina'ya kadar ilerlediler. Önerine çıkan Yunan ordusunu mahvedip şehri aldılar. Katalanlar, burada Bonifas'ı kendi lerine kral seçtiler. Türklerle Tur kopollar ise, Atina'da kalmak is-temiyerek geri döndüler. Make-

donya'ya vardıkları zaman Turko pollar Melik Ishak ile beraber Sırp Kralının hizmetine girdiler. Türk ler de, içlerinden Halil adlı bir ba hadırı - başkan seçerek Anadolu'ya dönmeğe karar verdiler. Yanlarında, kendilerini ömürlerinin sonuna kadar rahat yaşatacak ganimetler vardı. Yalnız, Çanakkale Boğazını aşmak için gemilere muhtaçtılar. İmparator Andronikos Türklerin adını bile duymak istemiyor du. Onun da, İstanbul halkının da gözleri Türklerden fena halde yıl rmış bulunuyordu. Bunun için imparator, Türklerin yaklaştığını du yar duymaz, memleketini yağma etmemeleri şartıyla ne isterlerse

vereceğini bildirdi. Halbuki, Halil'in maiyetinde topu topu bin beş yüz kişi vardı, imparator, onların Gelibolu'ya kadar gelmeleri için bütün geçitleri açtırdı ve kumandanlarından Senahrim'i üç bin kişi ile yardıma gönderdi. Senahrim, yanlarındaki mühim ganimetleri görünce, bunları elde etmek için Türkleri öldürmeğe karar verdi. Halil, onların niyetini derhal seze rek civardaki bir kaleyi zaptedip buraya kapandı. Senahrim hücum ettiyse de, hiçbir basan elde edemedi. Durumu imparatora yazdı, ondan da cevap alamadı. Türk:-' ler ise, tahkimatı arttırıyor, Ana dolu'dan yardım alıyorlardı.

üzerine yürüdü» Bizi (Vize) civarında geçen savaşı Bizans ordusu kazandı. Halil, Gelibolu'ya doğru çekildi. Lâkin burası, gemilerle sa rümüştü. Türklerin ne karşıya geç melerine, ne de Anadolu'dan imdat almalarına imkân kalmadı. Bu nunla beraber, azimleri kırılmamıştı. Bizanslılar, Sırp Kralından da iki bin kişilik imdat kuvveti a! mışlardı. Filis, şehri muhasara etti. Bütün surları savaş aletleriyle yıktı. Türkler, buna rağmen savunmayı gevşetmiyorlar, teslim ol mayı akıllarına bile getirmiyorlar di. Nihayet, bir çıkış hareketine ka rar verdiler. Ancak, başarısızlığa uğrayarak hepsi mahvoldular.

nunla beraber, Silivri ile Çorlu a-rasında geçen savaşı genç Andro-nikos kazandı. Ordusu dağılan ih tiyar Andronikos, saltanattan fera gat etti.

Üçüncü Andronikos, duruma ha kim olur olmaz îznik'i muhasaradan kurtu/mağa teşebbüs etti... Bunun için 1329 Mayısında kuvvetli bir ordunun başında bulunduğu halde yola çıktı. Onu, bizzat Orhan Bey karşıladı. Meydan savaşı Pobkanon (Maltepe) de geç ti. Bizans ordusu ağır bir yenilgiye uğrayıp dağıldı.

Genç Andronikos, ayağından yaralı olduğu halde güçlkle kaçtı ve İstanbul'a can attı.

için korktuklarını sandı. Daha faz la cesaretlendi. İleriye doğru yürüdü. İmparatorun maiyetindeki tecrübe görmüş kimseler, bunur iyi bir sonuç vermiyeceğini anlattılar. Fakat, imparatoru durdurma fa muvaffak olamadılar.

Güneş, tam tepeyi aşmaktaydı., îsvaş, gayrı muntazam bir surette ievam ediyordu. Hava sıcaktı. Oı han, RumlarıD sıcaktan ve yorgur luktan dermansız kaldıklarını tepeden gördü. Büyük bir kuvvetle dağlardan aşağıya yürüdü. Türkler hem bağırıyor, hem ok yağdın yor ve ara sıra da göğüs göğüse, ki üç kılıca çarpışı y orlardu

O gece, uğursuz bir olay, Hakkın gazabını gösterdi. Türkler, Rumların silâhlarını ve mukavemet derecelerini anladılar. Onların burada durmayacaklarını ve ertesi sabah tekrar hücum edeceklerini san dılar. Gözcü olarak üç yüz süvari bıraktılar. Yollan ve geçitleri tutmak için ordu ile daha üerilere gittiler.

Orhan Bey, bu suretle savaş meydanından ayrılmış oldu. İmparator da yarasını sardırmak üzere Filok rini kasabasına gitti. Rum askerleri, bunu duyunca onun kaçtığını sandılar. Aslında Orhan'ın o gece toplu bir kuvvetle hücum etmesi,

îar, hemen koştular, ordugâha gel diler. Çadırlar bomboştu. İmparatorun kırmızı palanlı atlarıyla çadırların buldular, içlerinden iki yüzü bunları yüklenip döndüler. Yüz kişi daha uzaklara gittiler. İmparator, bu felâketi duyar duymaz artık başka bir tedbire baş vurama-yıp bir gemiye atladı ve Bizans'a doğru gitti.

Bunu nakleden Grigoras, böylece Türk zaferini küçültmek, bunu bir tesadüfe bağlamak istemiştir. Bu savaşta Megadomestikos olarak bulunan Kantakuzinos ise, savaşın Pelekanon (Maltepe) civarında geçtiğini açıkça yazdıktan son-

BtÜÜNKÜ SULIAJNAHMJKT MEYDANI ÇEVRESİNDE BÜLUNAJŞ HİPODROMUN KAUTNTILAKI (Foto:APAK)

GÜZELCE HİSAR — ANADOLU HİSARI —

TRAKYA'YA GEÇİŞ

Andronikos, saltanat ortağı ilân ettiği oğlu Mihael'i üzerlerine gön derdi. Lâkin, Türkler kaleden çıkıp bu orduyu yendiler. Mihael' az kalsın esir düşüyordu. Canını güç kurtarıp Edirne'ye kaçtı. Türkler, Bizans ordugâhını yağmalayıp büyük ganimetler elde ettiler. Ha lü, ele geçirdiği Mihael'in tacını başına giyip Rumlarla alay etti. Sonra, intikam almak için Trakya yi vsszmalş.Hriar. Nihayet, hanedana mensup prenslerden Filis mun tazam bir ordu kurarak Türklerin

Böylece, Trakya'da Türk tehlikesi kalmamıştı. Bursa'yı almış o-lan Osmanlılar ise, Kandıra'yı, izmit körfezinin güney kısmını, Kar tal civarındaki Aydos'u ve onun kuzeyindeki Semendire kalesini al mışlardı. Böylece, Osmanlı Beyliğinin sınırı İstanbul Boğazına doğ ru yaklaşmış bulunuyordu.

iznik muhasarası devam ediyordu. Bu sırada ise, evvelce söylemiş olduğumuz gibi, Makedonya'ya ha kim olduktan sonra imparatorluğunu ilân eden genç Andronikos İstanbul üzerine yürüdü. İhtiyar Andronikos, hemen Orhan Beyden yardım istedi. Orhan Bey, kendisi ne iki üç bin kişi gönderdi. Bu-

Bizans kaynakları, bu olayı şöyle nakleder:

İmparator Anadolu'ya geçti. Üç gün kıyı boyunca gitti. Filokrini (Tavşancıl) kasabasına geldi. Orhan'ın askeri civar geçitleri işgal etmiş bulunuyorlardı. ..Kendisi de, yakın bir yerde bulunmaktaydı... İmparator bunu haber aldı, ordugâ hım kurdu. Geceyi orada geçirdi.

Güneş doğarken evvelâ hafif, sonra ağır Türk piyadelerinin, arkalarından Türk atlılarının dağlardan indiklerini gördü. Derhal silâhlandı ve üzerlerine yürüdü. Türkler, birliklere yaklaşıyorlar, uzaktan ok yağdırıyorlardı. İmparator böyle âdetleri olmadığını bildiği

UGURSUZ

BİR OLAY

Rumlar, bu hücumla cesurca karşı durdular. Saatlerce dayandılar ve pek ^ols
fjgi.ayiat verdiler. Nihayet, ortalık karardı. Rumlar, düşman toprağında gece vakti savaşmanın tehlikeli olacağını düşündüler ve acele acele ordugâhla rına dönmeğe başladılar. İşte o za man Türkler, daha sert bir hücumla ileri atıldılar. Ortalık kararınca ya kadar insan, hayvan ne varsa blichtan geçirdiler. Bu arada impara tor da şyaşından oklş b|fifşç yarş

lantmafa."

sabaha kadar içlerinde güneşin 'do ğuşunu görebilecek bir tek kimsenin kalmamasına sebep olabilirdi Yanlarında kayık getirenler, giyinmeyi bile düşünmeden bunlara bir nîp savuştular. *Bir* kısmı da kasabanın hisar kapısına .koştular. Bir birlerini çigniyerek öldüler. Bir kısmı da, birbirlerinin omuzlarına binip mazgallardan atlıyorlardı... Arkadan, kendilerini çekenler yu varlanıyorlar, yerlere düşerek ö-lüyorlardı. Hattâ, durdukları yer de kor/feularmdan nefesleri tutula rak ölenler bile oldu.

Bu sırada güneş doğmuş, Rum lann tığradıkları uıjulmaz felâketi üç yüz ilirke göstermişti. Bun

•t- s*-" w -m. **

ra imparatorun mağûp ve perişan bir halde Füokrini hisarına çekildiğini kaydeder. Onun nakline göre yenilgiye sebep, imparatorun yanlış savaş stratejisi idi. Kuvvetlerini dağıtmış, bir kısmını Filokrf ni'ye. bir kısmını Libisa (Gebze) ye, bir kısmını Riçyon (Darica) ya, bir kısmını da Niketyatos (Es ki Hisar) a dağıtmış, bu da meydan savaşının kaybına sebep olmuştur. imparator, bozgun başlayınca hiçbir tedbir almak istemiyerek ca mnın korkusuna düşmüş ve kaçmıştır.

Türklerin bu parlak zaferi üzeri ne artık istanbulV -n yardım görmek ümidi kalrınıyan Bitinya'nı

282.

RES&r

X ANSİKLOPEDİSİ

Z53

«fiftS^I-^ Ss^Vov:-^

-•-^â 1L~.^% 1 ""^ -J ÎÇŞ^S 1? J ? -^ö

^ *gravür bir hayal.gibi,gözüküyor- ^Gerçekten İstanbtâ yüzyıllardır bir hayal şehri olarak balbinde yaşadı, şairlere ve yazarlara ilham kaynağı oldu. Gravür eski İstanbulu gösteriyor*

284

RESİMT.Î BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

285

ilkbaharda tekrar . harekete-.geçerek Foça önlerine geldi. Bu sefer müzakere yoluyla iş halledildi Kaiotet'e istediği yüzbin altın ve bu yük bir rütbe verilerek Halil Bey kurtarılıp İstanbul'a getirildi... Halk, Osmanlı şehzadesini görmek için yollara yığılmıştı. Hali] Bey, Bi2ans sarayında misafir edil di Sonra, imparatorla birlikte gemi ile İzmit'e gittiler. Orhan Bey de orada idi. Yuannis kendisiyle görüşüp oğlurju teslim etti Aynı zamanda İstanbul'da bulunduğu sı rada Prenses Erini ile nişanlandık larını haber verdi. Evlenmenin o-lup olmadığı ise belli değildir. Yal nız, Halil Beyin Gündüz Bey adi' bir oğlu olduğunu biliyoruz.

BUMELİ HİSAB1

merkezi ve mühim sanayi şehri iznik, tıpkı Bursa gibi ve aynı şart larla, yâni vire ile teslim oldu... Orhan Bey, halktan istiyenlerin servetleri ve eşyaariyle birlikte 51 tap gitmesine müsaade etti. Sonra, daha merkezî bir yer olduğu için beyliğin merkezini bir müddet için buraya naklettirdi

İznik muhasarası sırasında ölen Rum askerlerinin hanımları Orhan Beye başvurarak durumlarını anlattılar. Orhan Bey bunun üzeri ne kendi askerlerinden arzu eden îerin bunları nikahlayıp evlerinde oturabileceklerini ve kale muhafâ zasında bırakılacaklarını bildirdiler. Bu sayede, dilber Rum kadın-

îannın hepsi yeniden evlendiler ve şehir yine şenlendi

Civan tamamen Türklerin eline geçmiş olduğu halde, muhasarada bulunan izmit şehri hâlâ Rumların elindeydi.

İZNÎK'İN FETHİ

İznik'in fethinden evvei buraya hücum edilmiş, hattâ şehir ele geç mis iken tekrar kaybedilmişti 1331 yılında şehir, tekrar sıkıştırıldı. Andronikos bir ordu ile yardı ma koştuyrsa da, bu sırada arada anlaşma olduğundan savaş durduruldu. Bununla beraber, altı yû

sonra şehir Türklerin eline kesin olarak geçti...

iznik, Türkler tarafından alındıktan sonra, 1330 yılında Rumların elina geçti, iki yıl sonra da Türkler tarafından kesin şekilde îetholundu.

Böylece, kuzey - batı Anadolu-nün üç mühim merkezi; Bursa İznik ve İzmit Türklerin eline get mis bulunuyordu. Üç yıl sonra da körfezin en müstahkem yeri olan Kilyos (Gemlik) zaptedildi

imparator Andronikos, vaktiyle Mihael Pabologos'un yaptığı gibi Türklere karşı Lâtinlerden me-ded umdu. Doğu ve batı kiliseleri nin birleştirileceğine dair Papa'ya

ümitler verdi. Hattâ onunla muza kerelere girdi. Lâkin Papa, İstan bul'a askerî yardım yerine, kiliselerin birleşmesini görüşmek üzere bir heyet gönderdi Bu görüşmeler ise, münakaşalar ve kavgalardan başka sonuç vermedi

Hristiyanlardan ümit kesen imparator, bu sefer Müslümanlara başvurdu. Bu işe Kantakuzinos memur edildi Netice parlak oldu. Saruhan oğlu, yirmi dört gemi ile imparatorun yardımına geldi. Aydın oğlu Umur Bey de otuz gemi gönderdi Bu sayede Ceneviz donanması mağlûp edildi Böylece. arada samimî münasebetler kurul du. Bu hal, Andronikos'un henüz kırk beş yaşında bulunduğu

halde ölümünden sonra da devan etti Yerine geçen on yaşındaki o; lu Yuannis ile Kantakuzinos arasında gecen olayları daha ewe< anlatmış olduğumuz için tefcrarla-mıyacağız. Tenedos (Burca Ada) ya hapsedilen Yuannis, Cenevizlilerin yardımıyla 1354 yılı Ocak a-yında İstanbul'a girmeğe muvaffak olmuş, Kantakuzinos'dan nefret sden Bizanslılar hemen onun tarafını tutmuşlardı.' imparator, bununla beraber kendisine saltanat ortaklığı teklif ettiyse de, Kantaku zinos bunu reddederek Mangana manastırına çekilmeği tercih etti Oradan Aynaroz'da, sonra Muzist-re'deki bir manastırda otuz yıl da ha yaşadı ve bu arada 1320 —1356 yılları olaylarını kapsayan meşhur tarihini yazdı.

TÜRKLER RUMELİDE

Osmanlı Türklerinin Rumeli'yi yerleşerek İstanbul'u batıdan ds sarmağa başlamaları, Kantakuzinos devrine rastlar. Orhan Beş ona yardım için oğlu Süleyman Paşa kumandasında on bin kişilik bir kuvvet göndermişti O da karşılığında Osmanlılara Çimpe'yi (diğer adıyla Cimpri veya Çimni Sor raki adıyla Viranhisar) verdi. Süleyman Paşa, Anadolu'ya dönerken buraya asker koymayı ihmal etme di. Ertesi 1354 yılında ağır bir zelzele Batı Trakya kıyılarını harap etti Şehirlerin çoğu mahvoldu. Halkın bir kısmı enkaz altında öldü. Bir kısmı açlık ve sefaletten kırıldı. Hele Kalopolis (Gelibolu) tamamen boşalmış gibiydi. Laleli-man Paşa, durumu haber alınca, bundan faydalanmak için hemen Trakya'ya geçti. Harap olan yerleri dolaştı, şehirleri onardı. Boşalanlara halkı yerleştirdi Gelibolu aın sur ve istihkâmlarını yeniden yaptırdı. Buraya asker yerleştirdi.

Kantakuzinos bunun üzerine Orhan Beye başvurup Süleyman Paşanın Trakya'yı istilâya giriştiğinden bahisle şikâyetle bulundu

Çimpi'yi onbin altına satın alacağını, buna karşılık oğlunun öbür Trakya şehirlerinden çekilmesi?' istedi ve meseleyi görüşmek üzere izmit'te bir mülakat talebindi bu

Orhan Bey, Çimpi'yi kendisine imparatorun vermiş, olduğunu söyliyerek onbin altına satabileceğini, ancak Gelibolu ile öbür Trakya şehirlerini kendileri barış, yoluyla alıp imâr ettiklerini ve bu yüzden iade etmiyeceklerini söyledi ve hastalık mazeretini ileri sürerek görüşme talebini reddetti Nihayet. uzun müzakerelerden sonra Süleyman Paşa işgal ettiği yerleri kırk bin altın karşılığında terketti

ORHAN BEY'İN POLİTİKASI

Kantakuzinos tahttan çekildikten sonra Orhan Beyin Bizans'a karşı olan politikası değişti Çünkü, onun taahhütleri aynı zamanda kayınpederi olan bu zata karşı idi Yuannis'e ise, hiç itimadı yoktu... Bunun için Bizans ile yeniden mücadeleye karar verdi Mücadele alanı olarak da Rumeli'yi seçmişti. Böylece, İstanbul'u sıkı bir kısıp içine almak istiyordu. Bu iş için de oğlu Süleyman Beyi seçmiş ti Orhan Beyin Kantakuzinos'un kızı Teodora'dan doğan oğlu ise izmit bölgesinin hâkimi idi Çok zaman orada oturur, kırlarda ve kıyılarda dolaşırdı. Bir gün deniz gezintisi sırasında pusu kuran korsanların eline esir düşerek Foça'ya götürüldü. O sırada Foça Bizans'a bağlı idi Orhan Bey, oğlunun başına gelen 'felâketi Öğrenince çok müteessir oldu. Hemen bacanağı İmparator Yuannis'e başvurup onun kendisine iadesini istedi. Müzakereler uzadı. İmparator, Foça'uların kendisini dinlemediklerim, bu yüzden üzerlerine bir do namma gönderilmesi gerekeceğini, halbuki Bizans'ın malî güçlükler içinde bulunmasının buna imkân vermediğini ileri sürüyordu. Orhan Bey, gerekli parayı verdi Ay rica tır çok Rum esirini' serbest bıraktı. Üstelik imparatora düşmanlarına karşı yardım vadedinde bulundu. Ancak, Foça Hakimî Ka-lotet çok ağır şartlar ileri sürüyordu, imparator, bunun üzerine harekete geçtiyse de, faş geldiği için bir şey yapamadı, ilkbaharda -Foça yi denirden sardı. Saruhan Beyi ile anlaşarak onun yardımıyla ka-

le kara tarafından da kuşatıldı. İmparator, muhasaraya bizzat katıldığı halde Ka-lotet şiddetle karşı koyuyordu. Nihayet yine kış başladı. İmparatoru bu işte ağır davranmakla itham eden Orhan Bey, Kadıköyüne kadar gelerek çadırları orada kurdu ve görüşmek üzere Yuannis.! çağırdı. İmparator Kız Kulesine kadar geldi Orhan Beyin ordugâhına gitmeğe cesaret edemediğinden görüşmeler, haberleşme şeklinde cereyan ediyordu. Sonunda imparatorun ilkbaharda harekete geçmesi ve Halil Bey kurtarılınca Yuannis'in kızı Erini ile evlendirilmeleri kararlaştırıldı. Orhan Bey, masraf için imparatora yemden para verdi Yuannis

EMİFİSULLRMAN

¥^*- *fgm

İV.*-.o / '-îiC' •*/•-• _--i=-<

••^ai»«&

^Sf^ZT" ~a»^^

<«*AıÖİj .. ^ _—jaifc.ı%^. ""fIH ^ •• •....J^^'-t^i^» •• •* -j*yn..»>

S?"*_^"^^*, **î^* • jTit- • 38öOHE5SsE3'sL —^v^g'vSK^rT~- ^^^'V^* ^y*. • V>
^tâ , * &- k±. • *f • -o—' ^-~

-e=m«^u-**!.J^r^^-7'V-«^-'y*. '- '• ** •i'Ç^S. ». —ı.-^*Sr * -

İSTANBUL'UN BİR ÇOK SEMTLERİ TARİHİMİZDE PARLAK DEVİRLER YAŞAMIŞTIR. YUKARDA ESKİ AYNALI KAVAK, AŞAĞIDA DA ÇEŞİTLİ OLAYLARA SAHNE OLAN BAB-I SAADET GÖRÜLÜYOR.

fe^, .,

GELİBOLU'NUN İKİNCİ ALINIŞI

Gelibolu'nun ikinci alınışı, işte btından sonradır. Süleyman Bey, bu maksatla kuvvetli bir donanma hazırlayarak evvelce Kantakuzinos-un israriyle geri verilmiş olan Ge-

libolu'yu ikinci kere aldı. Babası na haber gönderip durumun çok uygun olduğunu, Bizans'ın karşı koyacak halde bulunmadığını bildirdi. Bunun Üz«r3n« birleşik ve göçer - konar Türkmen aşiretlerinden çoğu karşıya geçirilip Gali bolu bölgesine yerleştirildi. Bu-" ralarj böylece Türkleşti, Süleyman

Bey, bundan sonra Eodosto (Te-kirdağı) ya doğru ilerledi Bu kaleye kadar olan bütün yerleri aldı. Karesi bölgesinden «fan akia gelen Türkleri buralara yerleştirdi. Sonra kuzey* yönelip Gelibolu yarımadasının en dar yeri olan Ek zamil boğazım aşp Doğu Trakya-yja, gegerek İpsala'yı zaptetti,

Bu fırsattan faydalanmak istiyen Rumlar ise, Gelibolu'ya hücum ei tilerse de, muvaffak olamadılar... Orhan Bey, oğlunun ölümüne çok üzüldü. Günlerce ağladı. Esasen hasta idi. , Acısını bir zaferle teskin etmek istiyerek kuvvetler gön derip Dimetoka'yı aldı. Lâkin, eski dostu vs kayınpederi Kantakuzi-nos'un şahsî ricası üzerine burasını Yuannis'e iade etti Bununla be raber, Türkler artık Trakya'da kart şekilde yerleşmişlerdi İstanbul'u saran çember, gittikçe daralı yordu.

Orhan Bey, Süleyman Bey yerine Rumeli Beylerbeyliğine Murad Beyi tâyin etmişti 1380 tarihinde kendisi de vefat edince, yerine Murad Bey geçti O da Bizan-

BİRİNCİ MUKAB BEY

Orhan Bey 1857 yılında bu sefer öbür oğlu Murad Bey kumandasında yeni bir ordu gönderdi tki kardeş bir olup Malkara ve Keşan'ı zaptettiler. Sonra Murad Bey Konurhisar'ı aldı ve Çorlu üzerine yürüdü. Burası çok muka vemet ettiği için fazîa zayıat verildi Murad Bey, Çorlu'yu aldıktan sonra kalesini yıkıp dümdüz ettiL Civardaki Burgaz halkı korkup kaçtığından burası savaşız alındı. Murad Bey, bundan sonra Bursa-ya, babasının yanına döndü. Süleyman Bey ise, Edirne üzerine yü rüyüp burasını kuşattı. Şehir, 1358 yılında Türklerin eline geçti. An çak, bu sırada Süleyman Beyin av •ırasında atından düşüp vefatı uza rına Türkler buradan çekildiler...

sa karsı aynı siyaseti takip etti: İmparatorluğu içinden ve dışından zayıflatmak, onu her tarafından kalelerle sarmak ve sonra almak... Murad Bey, bu gayeye gitmek için ilk olarak Bizans'dan alınan son Rumeli topraklarında yeni bir düzen kurdu. Bu; âdil ve şefkatli bir idare idi Bu yüzden buralarda yaşayanlar, kısa zaman sonra Bizans idaresini özlemez ve aramaz oldular. Murad. Bey, diğer taraftan Bizans sarayı ile de iyi münasebetler kurmayı, bu suretle onları uyutmayı siyasetine uygun bulmuştu. Kendisi, daha ziyade, 1361 yılında kesin şekilde fethedilmiş olan Edirne'de oturmaktaydı. Türk ler Rumeli'de Sırlara, Bulgarlara ve Macarlara karşı zaferler ka zandıkça Yuannis'in endişesi artıyordu. Yardım için Papa'ya başvur du. Kendisi Lâtinlerden nefret et tiği halde, İstanbulu yalnız batının müdahalesinin kurtarabileceğine inanmıştı. Ancak Papa, Bizan sın batı kilisesine katılmasını ön şart olarak ileri sürdü. Esasen La tin âlemi de Bizansa yardıma ..taraftar değildi Çünkü, Rumları Türklerden çok katolik düşmanı olarak tanıyorlardı. O sırada Sa-vuva Kontu Amede'nin baskın şek imde anî bir hücumla Gelibolu'yu

Türklerden alıp kendilerine vermeleri Rumların ümidini arttırdı. Papa ise, Macar Kralını Türklerle savaşa teşvik ediyordu. Yuannis, bundan faydalanmak istiyerek he men Macaristan başkenti Budio'e giderek Macar Kralı Layoş üe görüştü. Bizans'ın öaö kilisesine tâbi olarak katolikliği kabul edeceğini bildirdi Lâkin, Kral Layoş Türk lerle savaştan vazgeçtiği için bu proje suya düştü.

YUANNIS'İN ÜMİTSİZLİĞİ

Yuannis, ümitsizliğe kapıldı. Kendisini evvelâ bir papaz kızı o-lan güzel metresinin kollarında avutmak istedi Bir müddet geçince tekrar toparlandı ve bizzat Roma'ya gidip 1369 yılında muhta sem bir törenle katolik mezhebine girdi Sonra, Papa'nı tavsiyesiyle yardım dilenmek için evvelâ Veka dik*e gitti. Bîr çok vaadîer aldı... Fransa'ya gitmek üzere yola ç&-

Yuannis Pabologos bu suretle kurtulduktan sonra İstanbul'a döndü. Sonra da katolik mezhebine girdiğini bütün batı hristiyan devletlerine bildirip Türklere kar şı yardım istedi. Lâkin, bu yardımı göremeyince son kurtuluş olarak yine Mur\$ d Beye başvurup ha raç vermek şartıyla saltanatının devamını sağladı. Bu, Bizans'ın bir nevi Osmanlı tabiiyetine girmesi demekti. İhtiyar Yuannis artık im paratorluğun enkazı üzerinde son yıllarını rahat yaşamaktan başka bir şey düşünmüyordu. Papa, olayı duyunca çok üzüldü. Bizans'ı kurtarmak için kesin tedbirlere başvurmağa karar verdi. Lâkin, 1370 yılındaki ölümü, bu teşebbüse engel oldu. Aynı teşebbüsü ele alan yeni Papa'nın uğraşmaları boşa gitti. Bir haçlı ordusu kurmak için hristiyan devletlerini bir türlü bir araya getiremiyordu. Yuannk, ba tıya yeni bir heyet göndererek yar

ti. Ancak Fransa Kralının kendisi ne yardım edemeyecek durumda olduğunu anlayınca tekrar Vene-dik'e döndü. Bu sefer, hakaretlerle karşılanıp hapsedildi, Çünkü kendisi Venedikli tüccarlardan çok ağır faizlerle borç almış, bunları ödeyememiş, tüccarlar ğa Ve nedik Dojuna şikâyetle bulunmuş tardı. Yuar.nis, hemen büyük oğlu Andronikos'a bir mektup gönderip durumu bildird>ve kendisini kurtarmak için lüzumlu parayı he men göndermesini, bunu tedarik için gerekirse kiliselere ait mallan satmasın) bildirdi. Andronikos, ba basını hiç sevmezdi Kendisine verdiği cevapta hazinede para bu lunmad.'ğım, kilisenin ise mallarının satılmasına razı olmadığını, zor kullanacak olursa genel bir isyan çıkabileceğini bildirdi. Lâkin, küçük oğlu Manüel, babasını kur tarmağa yetecek plan parayı bula rak bizzat • Venedik'e götürdü.

BİRİNCİ MÜKAD BEYİN TÜEBESİ

dım görüp görmeyeceğini yokladı.. Heyet eli boş dönünce artık Murad Beyi metbu tanıdığını resmen ilân etti Diğer taraftan, Andronikos'a rağmen küçük

oğlu Selanik Valisi Mihael'i kendisine saltanat ortağı seçmişti. Bu, halkın da arzu-suydu.

MÂNÜELİN ~~ ENTRİKALARI

Manüel, ilk olarak Selanik civa rındaki yerleri Türklerin elinden almak istedi. Bunun için el altından Sırplarla uyuştı. Lâkin, Murad Bey bunu haber alarak Hay-reddin Paşayı gönderip şehri kuşat ti. Manüel kaçtı. İstanbul'a gelmek istediye de. babası kendisini kabule cesaret edemedi. Midilli'ye sığınmak istedi, red cevabı aldı... Nihayet, Edirne'de bulunan Murad Beyin yanına gidip affını rica

29*

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

büyük istanbul ansiklopedisi

293

MURAO BEYİN BİK YABANCI TARAFLIDAN YAPILMIŞ RESMÎ

niş de hem Andronikos'un, hem de onun beş yaşındaki oğlunun göz lerinin kör edilmesini emretti... Ancak, cellâtlar kaynar sirkeyi prensin yalnız bir gözüne döktüler. Oğlunun gözlerini ise, pek hafif şekilde sakatlamakla yetindiler. Tabiî bu, kendi başianna karar verip yapacakları bir iş değildi... Yuannis, Andronikos ile karısını ve oğlunu Anemos kulesine hapsetti.

" CENEVİZLER " ENDİŞEDE

Türklerin kazandığı başarılar ve bizphsı nüfuzları altına almış olmaları. Galata Cenevizlilerini fe na halde endişelendirmekteydi...

etti. Murad Bey, onu affettiye de Osmanlı sarayında alıkoydu. Bu a rada Selanik alınmış ve Türk topraklarına katılmıştı.

O sırada Anadolu seferine çıkan Murad Bey, Bizans imparatoruna askeriyle birlikte kendisine katılmasını emretti. Yuannis çaresiz Andronikos'u yerine vekil bırakıp Murad Beyin yanına geldi. Ba basından nefret eden ve ManüeFin saltanat ortağı olmasıyla kendi hak larını çiğnenmiş addeden Andro-nikos, bu fırsattan faydalanarak Murad Beyin yerine vekil bıraktığı oğlu Savcı Beyle haberleşip anlaştı, tki prens, babalarının tahtlarını ele geçirmek üzere birleştiler. Lâkin, mesele meydana çıktı, isyan bastırıldı. Murad Bey, Savcı Beyin gözlerine mil çektirdi Yuan

.Ceneviz Devleti, bunun üzerine bir donanma hazırladı. Lâkin, onlardan çok Venediklilerin tarafın, tutan imparator, bu yardımı kabu. etmedi Murad Bey, bunun üzerine, sadece Bizans'da karışıklıklar çıkarmak için, Cenevizlilere taraftar olan Andronikos'un serbest bı Takılmasını

emrettL Yuannis çare siz bunu kabul zorunda kaldı... Andronikos hapisten çıkınca Cenevizlilerin yardımıyla sarayı bastı ve Yuannis ile oğullan Manüeî ve Teodoros'u tevkif edip Anemas zindanlarına atarak imparatorluğunu ilân etti. Bizans'da Venedik nüfuzu kalmadı.

Yuannis, hapisten kurtulmak çarelerini aramaktaydı. Venedikli Karlo Zeno ile irtibat kurmayı dü şündü. Nihayet eski gözdelelerinden olan hapishane kapıcısının karısı Petronil'i elde etti. Petronil, haber (eşmeyi idare etti Karlo Zeno, bur gece hapishane penceresinin altına kadar sokuldu. Yuannis'in uzattığı ipe tutunarak yukarı çıktı ve ona, hemen kendisiyle birlikte gelmesini teklif etti. Lâkin Yuannis, ayrı hücrelerde mahpus bulunan öbür iki oğlunun da kurtarılmasını şart koştu. Çünkü, kendisi kaçacak olursa Andronikos'un onları vahşice öldüreceğini biliyordu. Kario, İsrar ettiyse de eski imparatoru 'razı edemedi Çaresiz aşağıya inip adamlarını savdı. Yuannis, bir müddet sonra ona tekrar haber gönderdi. Kendisini kuı tardığı takdirde Tenedos (Burcs Ada) u vermeği vadettL Hattâ, bu nü anlatan bir de ferman yolladı Karlo Zeno. ona cevap yazdı ve Petronil'e verdi. Kadın, mektuba ayakkabısının içine sakladı ve Yu annis'e vermek için fırsat kollamağa başladı. Lâkin, bu fırsatı bir türlü bulamadı. Nihayet, pek de ötern vermediği bu mektubu kaybetti. Lâkin mektup, gardiyanlardan birisinin eline geçti. Böylece, Andronikos'un eline vardı. İmpara tor, Kario Zeno'yu arattıysa da saklamış olduğu için buldura-madı. O sırada Marko Jüstinyani kumandasında on gemilik bir Venedik filosu İstanbul'a gelmiş bu Umuyordu. Karlo Zeno, bundan faydalanıp bir gece donanmaya gi dc-rsk Jüstinyani ile görüştü. Meseleyi kendisine anlatarak .Yuan-

J

t v-msii

-

'.y* ; *V? T 11 jgîg£

,

• V .'• • •••; ;*-• 1f;^ fc~*r v."/ ,r î; ,rjf fit" i-g

&fSpws?*pşpp

nis'in vermiş olduğu fermanı gösterdi. Donanma, bunun üzerine he men hareket edip Bozcaada önüne geldi. Zeno ile Jüstinyani karaya çıkarak Rum kumandanına eski imparatorun fermanını gösterdi].2r ve adayı teslim aldılar. Kumandan, İstanbul'da yine bir değişiklik olduğunu sanarak emre itaat etmişti...

BİZANS'TAKİ , CENEVİZLİLERİN HAPSi

tau [Jr

"&' fe**...

K *ι*

o. !

l

-

§ 3 >S-

S e.

Mcr'p

.?R: g-

r.??

o: s » «5.

^3lfl

,P ^

1-r!1

3' tr Î5^

r o E-r*

T> .

3 •» p"

S-2. S

l Q) l

ÜÎS-5

tu tu d,. OT

<«^ W" nj (t) pj

f' & a •< 5 3 f ** S E. i» n-

*»

5-

i* 1 tu» :

cd

2. 03

Q. ^

c 3 c

E o n.1

>M-er o"

g

g- s f? l s &

&g 5 01 g .8

W dj

,s s -«

r+- J—'

•£ -. co P

B S'S S

tn

d" 1— su m m p., „•• OT

ET i» SJ -S

p-

n re

s |

n H

^ tu

P-ST

b *m* »

w <T m

pj ü.

• EL-5

tr O" pr P

M' Q, !«r g o

3

P o Pl

S: O !2

r

IIs

p ft- a-

C:

S £"

t! «a

cr k-

a.

ro ö

<<

S

'^k ^»^-^jffl^*-« Rı'S

29f

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BESTMLt BÜYÜK İSTANBÜL ANSİKLOPEDİSİ

297

lerin birbirleriyle ve hrisüyanlar-la olan dâvalarına bakıp karar v« racektir.

İSTANBUL'UN MUHASARASI '

Manuel, heyeti saygı ile karşıla *âl*. İsteklerini dinledi. Bunları dik kate alacağım söyledi. Şartları, bir denbire reddetmiyordu. Ancak, hemen kabul de etmemişti. Aslında bu bir oyalama siyaseti idi. Maksudı batıdan yardım sağlayabilmek içirt vakit kazanmaktı... Lâkin, Yıldırım Beyazıt Han buca kanmadı. Ordularına hemen ha reket emri verdi. Kendisi istanbul'u karadan abluka altına aldığı gibi. Turban Beyi Karadeniz kıyılarını, Evrenos Beyi Mora'yı vurmağa gönderdi. Lakedosnonya ve Aheiya Türklerin eline geçti. O

sırada buraları imparatorun, kardeşi Teodoros idare ediyordu.

Muhasara, .istanbul'da derhal te şirini göstermiş, açlık başlamıştı. Manuel, ne yapacağım bilmiyordu. Her Tıfrnanfeî gibi batıya müracaat etti. Papa'ya gönderdiği mektupta kendisine yardım edilmezse, Türk ilerleyişine . karşı hristiyanlığın biricik şeddinin de çökeceğini, ts tanbul'un- onlar tarafından alınma enin Kudüs yolunu hristiyanlara ebediyen kapatacağım bildiriyor- • du. Nihayet, bir haçlı ordusu yola çıktı. Yıldırım Beyazıt Bey bunu haber alınca, muhasarayı ablukaya çevirdi. Bu sırada imparator da ağır şartları kabul edeceğini bil dirmiş olduğundan şehrin önünden ayrıldı. Haçlı ordusunu Niğbo lu'da görülmemiş bir mağlûbiyete uğratıp imha ederek batılılara a-ğır bir ders verdi.

Yıldırım Beyazıt Bey,, İstanbulu daha iyi tazyik edebilmek için 1396 yılında Güzelcehisar diye anı lan Anadoluhisannt inşa ettirip buraya top ve muhafız koydu. Haç uları kendi aleyhine Manuel'in kışkırttığı* biliyordu. Ona haber gönderip şehri teslim etmesini istedi İmparator, yine oyalama siya setine başladı. Bu sırada elçisi Teodoros Kantakuzinoa Fransa'da Altıncı Sari ile Bizans'a yardım için müzakerelerde bulunmaktaydı. Kral, bir çok vaadlerde bulunmuştu. Yıldırım Beyazıt Bey, ikin d bir muhasaraya kalkışmadan evvel Bizansı içinden zayıflatmağa karar erdi. Silivri'de oturan imparatorun amcasının oğlu Yuaij nis'i çağırttı. Vaktiyle Savcı Bey ve Andronikos isyanları bastırıldı; ğı zaman onun da hafifçe gözlerin; safcatlamışlardı. Şimdi, sakın bı

GAZİ'AIN TÜKBESİ

t.:y?f^•lf^•?s^r^^

!ş«v;ı^w5&Ss*sS!îs;•p^-lsgjsT^Ss-.»1 £/Mrç^.;îrf as ^Jnl^^.^i-F-""--'^!!^,

hayat geçiren kendi halinde bir prensti. Yıldırım" Beyazıt Bey, ken dikine imparatorluk teklif ederek B,|zanş tacına iaijp ojUftaşuu şşyifr di. Yuanniş belderUfediği Jnı durup) karşısında şaşırdı. Lâkını Beyazj| Pey jkendişinİH, J^îanuef'in -ağşbe-yisl AîidfGnikgs'urı flgû olduğun; dan, böyle bir iddiaya hakkı bu-lunacağınr~üeri sürdü. Adamlarının da teşvikiyle cesarete gelen Yuanniş, sonunda Yıldınm'ın istek terini kabul ederek o ne söylerse yapacağını büdirdL Bunun üzerine .Beyazıt Bey, karşı çartlarını ileri «urdu. Buna göre Silivri fle civardaki kaleler kendisine teslim edilecek, Bizans'ta bir Türk mahallesi kurulacak, Beyazıt Beyin teyze edeceği 2fadı

neltilecek bir Türk mahallesi ve cami açılacak, Yuanniş ber yıl belli vergiyi ödemeği, Osmanlı Beyini fneibu pişrak tanımayı ve b.u sı

**\$& iFfl? §5*1 şstş

kalmayı, istendiği faman fe^dar Jfkerje rösiyeüne yf kafeul edecektjL "Bunp karşılık, Beyazıt Bey onu Manuel'e salta-"nat" ortağı tayin edecekti.

YIU>IRIM

PLANİ

Yuannîs, bütün bunîan kabuî «(ti. Uikin, bu çarflsr ajanuen âeh şet içinde bıraktı. Anlaşmayı evvelâ kabul etmek istemedi -Güven •

İCCOdtCİOIİ <İaİm8

ve taraftar, görünen İstanbul halkı idi Ancak, bu sefer ümitleri boşa çıktı. Halk kendisine, yeğeni Yuanniş ile uyuşmayı tavsiye etti... Manuel, bu husustaki tereddüdünü hâlâ yenemernişti Lâkin, İstanbul'da kendisini

devirmek için gizli tertipler başladığını sezince korkarak Yuannis'e saltanat ortağı gönderip kendisini saltanat ortağı sıfatıyla Bizans'a davet etti

Beyazıt Bey, plânında muvaffak olmuştu, istese Manuel'i uzaklaştırır, yerine Yuannis'i imparator yapardı Lâkin, onun İsteddiği bu değildi Gayesi, Bizans tahtında bir îhtüaf yaratmaktı. Yuanniş ile Manuel'in birlikte imparator bulunmalarını, bunun için kâfi görü-

L.

298;

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

299

f*" * J" I * fil

l

Lâkia Manuel, batıdan yardım alarak Türk baskısından kurtulma plânından vazgeçmiş değildi... 1460 yılında hükümeti Yuannis'e emanet ederek Venedik, Floransa, Ferrars ve Cenova'ya gitti Sonra Fransa Kralını ziyaret etti. 3 Ha-ziran'da Paris'e girdi Burada par lak şekilde karşılandı. Fransa Kra

h ile görüştü. Oradan ingiltere'ye gitti. Lâkin, iki yıl süren bu seyahatlerde bol bol kuru vaadden baş ka bir şey elde edemedi. Beyazıt Beyin ablukası ise devam ediyordu. Türkler, bunu büsbütün sıkıştırdılar. Şehirde yine açlık başladı. Ancak, Moğol Hakanı Aksak Timur'un Anadolu'ya tecavüzü ü-

zerine Osmanlı Beyi iki yıldır sû ren muhasarayı bırakıp onunla sa vaşa gitti Halbuki, istanbul teslim olmak üzere idi Yıldırım Beyazıt, Moğol Hakanına karşı Ankara mey dan savaşını kaybederek esir düştü ve ertesini 1403 yılında intihar ederek hayatına son verdi. Osman h memleketleri parçalandı. Boy,-

İstanDuTun Türklerin eline de elli yıl geri kaldı. Yıl-Beyazıt Beyin mağlûp ve e-*k olduğu haberi gelince Yuannis »niş bir nefes aldı. istanbul'un i-ve civarında bulunan Türk-kaüiâma uğratıldılar.

oğulları, syrı ayn is Üân-etajerdi Bunlar,

birbirleriyle mücadele etmekteydiler.- Edirne'de Padişah' olarak Emir Süleyman, öbür kardeşlerine karşı destek olması şartıyla Bizans tmparatoriyle anlaştı. Selanik ile Struma civarındaki . yerlerden, Mora'dan ve

istanbul civarındaki bütün araziden vazgeçti. Yanında bulunan. e& küçük kardeşi... Kasım

Çelebi ile faz kardeşi Fatma'yı im paratora rehin olarak verdi Kasım Çelebi, İstanbul'da üç yıl .yaşadı En yakın dostu, Manuel'in oğlv Yuannis idi Kendisi, hristiyan olmağa çok zorlandıysa da, fcunu k< srn olarak reddetti. Nihayet, o sır; i da şehirde salgın hâlinde buluna! .vebaya yakalandı. Ölümüne ya-

300

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

301

qu-. İranlılan, Moğolları ve bir sû ru yabancıları yurdumuza sokan onlardır. Sadece onların yüzün-dşn ülkelerimiz yağmalandı. Kardeşim ise, bu felâketi _ büsbütün arttırdı. Vatanına ihanet etti Babamın ve ondan evvel gelenlerin aldığı ülkeleri, Türklerin ezelî düşmanı olan Rumlara teslim etti Musa Çelebi, evvelâ Selâniği aldı. Sonra, İstanbul önlerinde göründü. Sûrları yıkacak vasıtaları olmadığından şehri açlıkla teslim olmak zorunda bırakmağa kararlıydı. Bu yüzden İstanbulu sıkı bir muhasaraya- aldı. Mümkün ol düğü kadar da top bularak bunları bilhassa şehir kapılarına karşı yerleştirdi. Bu yüzden, Rumların yapmış olduğu çıkış hareketleri her defasında ağır zayıatla püskür tüldü. Manuel, kurtuluş olmadığı anhyarak teslim olmağa karar verdiği sırada, Mehmet Çelebi'nin Bursa'da hükümdarlığını ilân etmesi isi yarım-bıraktı. Esasen Musa Çelebi İmparatorun Mehmet

Manuel de Mustafa Çelebiyi Limni adasına sürüp orada hapsetti Üstelik Osmanlı .hükümdarının masrafı karşılığında imparatora yılda üç yüz bin akçe vermeği kabu! etti. ; ,

Çelebi Sultan Mehmet, Anadolu da ayaklanan beyleri sindirmek i-çin fBizans'dan geçmek lüzumunu duymuştu. Bunun için /imparatora! başvurdu. - İmparator da .Meclis üyeleri, bütün saray erkânı ve ku mandanlar bu fırsattan faydalanarak istanbul'a gelir gelmez tevkif «dilmesini, çünkü onun Anadolu dönüşü İstanbulu plmalf niyetinde bulunduğunu ileri sürdüler»

kın papazların telkinlerini yine reddetti. Lâkin, vefat edince Kilise onun son anda hristiyanıuğa geç tîğini ilân etti. Bunun üzerirfe~ fei-paratorun emriyle Ay'a Yani'Stüdyon kilisesine büyük bir törenle gö müidü. Türkler, İstanbul'u aldıktan sonra bu kilise İmrakor Camii adı ile İslâm mabedine çevrilmiş ve böylece bu temiz Müslüman, bir kristiyan mabedinde " gömülü kalmaktan kurtulmuştur.

Yıldırım Beyazıt Beyin Moğol Hakanına mağlûp ve. esir olduğu haberi gelince Manuel'in ilk yap- -tığı işlerden biri de onun kendisine zorla saltanat ortağı seçtiği Yu hannis'i tahttan fcoğmak ve Midilli'ye süzmek olmuştu. Emir Süley manla anlaşır anlaşmaz onun Bi-zansa bırakmayı kabul ettiği yerleri teslim almak için memurlarını gönderdi Buralarda yerleşmiş olan Türklere, derhal çıkıp gitme leri bildirildi. Yuannis de, kendisine Selanik Prensi unvanı verilerek

Limni'den Makedonya'ya gönderil fVU-r --«^r-.,* »-.,.*.-..

Lâkin, Emir. Süleyman'ın artık TÂirîî rmemiejsetleri ' olmuş yerleri Rumları terketmesf hiç Koş karşı lanmamıştı. Üstelik gece gündüz şarap içmekten başka bir şey düşünmezdi. Nihayet, kardeşi Musa Çelebi Anadolu'dan Eflâk yakasına geçip Edirne- üzerine yürüdü... Emip Süleyman, onun • gelişini duyunca kaçtı. Lâkin, yolda öldürüldü. Musa Çelebi Edirne'de tahta çıktı. Kendisi, Bizanslılara düşmandı. Onların Aksak Timur'u el altından kışkırttığını biliyordu. Üstelik, Ankara yenilgisinden son ra Türkleri katliâm etmiş olmalarını affedemiyordu. Bunun için, 1412 yılında İstanbul'u muhasaraya karar verdi. Edirne'den yola çıkmadan evvel, askerlerine şöyle hitap etmişti:

— Timur'un Asya'yı nasıl titret tiğini, babamın bu zâlimin eline nasıl düştüğünü bilirsiniz. İşte, bu tün bu felâketlere sebep Rumlar-

300 YIL ÖNCESİ BOĞAZİÇİ'NDEN BJS

Çelebi ile el altından haberleştiğini duyduğu için İstanbul'u bir an evvel almak istemişti. Ancak, Musa Çelebi'nin Rumeli'de kurmak is tediği yeni sosyal düzen, timar sahiplerini, yâni topraklı süvariye gücendirdiğinden bu sınıf tamamen Mehmet Çelebi'ye taraf çıkmış" ve vanında toplanmıştı.

Bursa da hükümdar olduğunu duyunca Manuel ona, kendisini destekliyeceğini ve ileride her zaman imdadına geleceğini bildirerek Musa Çelebi'ye karşı yardım istedi Mehmet Çelebi, sür'atle imparatorun imdadına geldi. Manuel, onu çok iyi karşıhyarak İstanbul'da misafir etti. Mehmet Çelebi, Bizans'tan da bir kısım kuvvetler alarak Musa Çelebi'nin üze rine yürüdü. İlk savaşı kaybettiye de, bundan yılmadı. Hattâ ikinci savaşı da kaybetmesi azmini kırmadı. Musa Çelebi, bu sırada İstanbul muhasarasını bırakmak zorunda kalmıştı. Üçüncü karşılaşmada Musa Çelebi'nin yanında bu lunâri askerin Mehmet Çelebi tara fina geçmesi bu mücadelenin kade rini tâyin etti. Musa Çelebi yenile rek esir düştü ve öldürüldü.

Mehmet Çelebi, yahut Çelebi Sultan Mehmet (1413—1421) hükümdarlığı zamanında Manueî ile gayet iyi geçinmiş, hattâ ona Kara deniz kıyısında, Tesalya'da, Marmara bölgesinde bâzı yerleri iade etmiştir.

YILDIRIM ^BAYEZİD'İN ÖLÜMÜ

Bu sırada Yıldırım Beyazıt Beyin Ankara meydan savaşında Ti mur'a esir düşerek Semerkant'a götürülmüş olan oğlu Mustafa Çelebi, Moğol Hakanının ölümünden faydalanarak Anadolu'ya dönmüş ve saltanat dâvasına kalkışmıştı. Mustafa Çelebi Eflâk yakasına geç ti Oradan Trakya'ya indi Lâkin, Çelebi Sultan Mehmede kargı Te-salya'da verdiği .savaşı kaybederek Seiâniğe kaçtı. JÇelebi Sultan Mehmet, Selanik Valisi Demetri-yos Laskaris'den onun teslimini İstedi- Lâkin Demetriyos bu hu- ./• susta ancak imparatorun gelecek emre -itaat edebileceğini fail- _

İ'İLDİKİM BAVEZİÜ BEYL\ TABANCJ BİR RESSAM TAKAFUSUAN

5'APILMIŞ RESMİ

dirdi. Bunun üzerine o da durumu Manüel'e yazıp kardeşinin kendisine teslimi talebini tekrarladı. İm parator ise, şu karşılığı verdi:

ÇELEBİ SULTAN MEHMET

.— Kendinizi benim yerime koyarak bir hüküm vç^niz: Eğer benim kardeşlerimden biri size sığınmış olsaydı ve ben, .kendisiniöldürmek için önü sizden istesey-3im bana teslim eder ini idiniz?Şüphesiz ki hayır. Böyle bir cinayeti irtikâp etmezsiniz. Şimdi, mü.saade ediniz de ben de sizin yaptığınızı yapayım. Bununla ' beraber,-size karşı daima babaca duygular -.beslemiş olduğumdan rahatınızı ister ve sizi rahatsız'edecek "her şeyi ortadan .kaldırırım.' Allaha yemin ederim ki, siz nâyattâ olduk- •;ça..Mustafa -hürriyetine malik ola- ,mıyacaktır. ,," " " ' ' ,,

/Çelebi Suİtaa,İfelmet isracet-

302

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

İESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

303

rafiııdaı^ bir mu«iasaı«asf

İKİNCİ MURAT BEY

İşte, bunun üzerine Şehzade Muş zafa serbest bırakılmış, imparatorun da desteği ile Murad Beye kar 51 şiddetli bir mücadele açmış, Rumeli tarafına tamamen hâkim olmuş, lâkin nihaî mücadeleyi kay-' bederek yakalanmış ve idam olunmuştur.

İkinci Murad Bey, bundan sonra ilk iş olarak imparatorun intikam almağa karar vererek İstan-bulu kuşattı. Bu sırada Manuel, resmen imparatorluğu

bırakmamış olmakla beraber, Peribleptos manastırına çekilmiş, kendisini dini eserler okumağa ve yazmağa vermişti. Oğlu ve saltanat ortağı Yuannis ise, yaman bir Türk düşmanıydı. İkinci Murad Beyin İstanbul üzerine yürüdüğünü du-

yunca dehşet içinde kalmıştı. Çün kü, şehrin müdafaası için hiçbir tertibat alınmamış bulunuyordu. Osmanlı hükümdarına bir heyet gönderip bu işten vazgeçmesini rica etti. Lâkin, bu istek reddolundu. İkinci Murad Bey, muhasara tamamlanıncaya kadar elçilik heyetini alıkoydu. Sonra:

— İmparatorunuza söyleyiniz, yakında kendisini ziyaret edeceğim! diyerek salıverdi.

Bizans, ikinci bir heyet gönderdi. Bunun başında Türklerle bir çok böyle müzakereleri idare etmiş, onların itimatını kazanmış olan Koraks vardı. Lâkin, o da bir netice alamadı. İstanbul'a dönünce ise, düşmanları kendisini Osmanlı hükümdarı ile anlaşmış olmakla itham ettiler ve İkinci Murad Bey İstanbul'u aldığı takdirde onu şehrin valisi yapmayı vadetti-

ğini söylediler. Manuel, bunlara inanmadığı için onu kurtarmak istediye de, muvaffak olamadı. Koraks tevkif olunup işkenceye konuldu ve kendisine zorla suçlar itiraf ettirildi. Sonunda gözlerini oydular. Bir tanesini oyarken o kadar şiddetli davrandılar ki, zavallının yüzü tanınmaz hâle geldi ve üç gün sonra öldü. İkinci Murad Bey, olanları duyunca fena halde sinirlendi. Bütün bunları tertipleyen Ayasîng'lu Pillis o sırada Osmanlı ordusunda bulunuyordu... Hünkârın emriyle tevkif edilip o da aynı işkencelerle öldürüldü.

Savaş hareketleri, bütün şiddetiyle başladı. Rumların yaptığı çıkış hareketleri Türk ordusunu yormaktaydı. Bununla beraber, şehre düşmeğe mahkûmdu. Genel hücum için 24 Ağustos seçilmişti.. Lâkin, Hünkârın kardeşi küçük

Manuel bu sözlerle kulak asmadı ve sarayın en ileri gelenlerini kıymetli hediyelerle onu karşılamağa gönderdi. Kendisi de üç sıra kürekli bir gemiye binmişti. Gemileri birbirine o kadar yskın mesafeden seyrediyorlardı ki, iki hüküm dar rahatça konuşabiliyorlardı. Çeîbe Sultan Mehmet, Üsküdar'da karaya çıkarak burada hazırlanan çadıra indi. Kendisine parlak bir ziyafet çekildi. İmparatorla oğulları, onunla aynı sofraya oturdular.

Devlet ve saray erkânı, onun bu sefer dönüşte yakalanması hususunda ısrar ettiler. Manuel bunu da kabul etmedi. Bilâkis, onun emriyle sefer dönüşünde Demetriyos

Laskaris kendisini Gelibolu'dan karşılayıp imparator namına tebrik ederek Edirne'ye kadar maiyetinde bulundu.

Ertesi 1421 yılında Çelebi Sultan Mehmet, av esnasında bir kalb krizi geçirerek vefat etti. Yerine, oğlu İkinci Murad Bey geçti. Kendisi, babası gibi yumuşak huylu değildi. Bununla beraber, Bizansa karşı olan duygularını hemen belli etmiyerek imparatora, bir heyet gönderdi ve eski anlaşmaların yenilenmesini istedi.

Manuel, buna taraftardı. Lâkin, oğlu ve saltanat ortağı Sekizinci Yuannis Paleologos, şiddetle aleyh tardı. Onun düşüncesine göre Şeb

zade Mustafa'yı serbest bırakarai Murad Bey ile aralarında bir çatış ma sağlanmalı ve Osmanlı Devleti bu suretle zayıflatılmalıydı. imparatorluk Meclisinde, bu düşünce üs .tün geldi. Bunun üzerine Edirne-ye elçiler gönderildi. Bunlar, hem yeni hükümdarı tebrik edecekler, hem de Çelebi Sultan Mehined'in ölürken yaptığı vasiyet gereğince iki oğlu Şehzade Mahmud-ve Yusuf'u Bizans'a götüreceklerdi Lâkin aldıkları cevapt İslâm çocukla nnın terbiye için hristiyanlara tevdi edilemeyeceği idi. Üstelik. Manueî Türklerle dost olarak geçinmek isterse bunun sadece kendi elinde olduğu izah edildi.

ŞEŞİMİ J BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

805

304

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

şehzade Mustafa'nın^ el altından imparatorun kışkırtmasıyle isyan ve saltanatını ilân etmesi üzerine İkinci Murat Bey, muhasarayı kal dırmak zorunda kaldı. Bu arada, imparatora pek ağır banş şartları-

nı kabul ettirmişL

Manuel,. yetmiş sekiz yaşına bas tığı yü, yâni 21 Temmuz 1425 tari hinde vefat ettL Tahtta rakipsiz kalan Yuannis hemen Murad Beye bir heyet gönderip babasıyla

SULTAdi İMEHMEI

imzalanan anlaşmaların tasdikin. rica stti. Karşılığında Karadeni; kıyılarında bir çok yerleri-Türklere bıraktı. Yılda üç yüz bin akçı vergi vermeği kabul etti. Anlaşmalar böylece tasdik olundu. Vaj tiyle ManueJ oğlunu Mon Ferra Markisi ikinci Jak'ın kızı Prenses Sofi ile evlendirmişti. Sofi çok çir kindi. Bu yüzden kocasının daima hakaretlerine maruz kalmıştı. Niha yet dayanamamış Galata Cenevizlilerine iltica etmiş ve onlar vasıtasıyla yurduna kaçmıştı.. Yuannis, bundan büyük bir memnunluk duydu. Hemen Trabzon İmparatoru Aleksiyos Komnenos'un kızı Marika'yı getirtip onunla evlendi. Bu münasebetle İstanbul'da çoktan görülmemiş parlak bir düğün töreni ve şenlikler yapıldı. Ms rika, düşünülemeyecek kadar gü zeldi. Bu yüzden

Yuannis kısa za man sonra ona delice âşk oldu ve yine büyük bir törenle taç giydirip imparatoriçel ilân etti.

İkinci Murad Bey devrinde bun dan sonra Bizans'la ilgili en mühim olaylardan birisi, Selânik'in alınmasıydı. Burasının Valisi, imparatorun kardeşi Andronikos'du. La kin halk, Bizans idaresinden bıkmış olduğu için şehri Venediklilere teslim ettiler. Murad Bey bundan faydalanıp şehri muhasara ve zaptetti. Yuannis, muhasara sırasında kendisine müracaatla dost bir şehre hücum etmemesini rica etmiş, lâkin ondan şu cevabı almıştı:

— Eğer Selanik imparatorun kardeşi Andronikos'un elinde ise, vazgeçerim. Fakat mademki en zâ iim düşmanlar olan Venediklilerin elindedir, imparatorun bu şehri almama neden engel olmak istedi ğini antıyamıyorum.

İkinci olay, kiliselerin birleşmesi meselesinden çıkmıştır. Yuannis. Türk tehlikesini kesin olarak batı dan göreceği yardımla önleyebileceğine inanıyordu. Bu sırada Papa Dördüncü Ojen de hristiyanîar ara sındakî ikiliği kaldırmağa çalışıyor du. Yuannis, bunun için evvelâ Ve aedik'e, sonra Ferra'ya gitti. Arkasından Bizans Patriği de geldi Uzun müzakerelerden sonra Flo-ransa'da iki kilisenin birleştiği *bu* daha ilân olundu. Yuannis, Bi-zaasa döndü. Lâkin, istanbul halkî

fe, Ki; bi? Ru». Nİ* ter* rop*r«torİ5 büyük bir

i i ••'•>'.«

// *. ' < t» ;

// -rl r»

J .-''' f-l St ' İ

Iten^ri-

. . 'Maaşa. Bey, Bizans'ın fcuv

~rt«gHB&-:^ yüzden bifbfc furuboa tea hikiai^t kur

BESİMLt BÜYÜK İSTANBUL ANĞİKLOPİEpİSt

UEStMLt

tSTANBUI, ANStKIX)PE»ÎSI

309

masına taraftar değildi. Bunun için Demetriyos'a fazla yardım etmemişti. İmparator ise. Balkanlardaki düşmanlarını onun aleyhin» kış katmağa devam ediyordu. Bunlar arasında Sırbistan Prensi Yorgi Brankovîc, İkinci Murad Beyin kendi topraklarını elinden almasını hazrîedemernişti. Bu yüzden, himayesi altına girmiş olduğu Polonya ve Macaristan

Kralı Ladis-las'ı Osmanlılarla savaşa teşvik etmekteydi. Hattâ ona, büyük bir para vermişti. Ladislas, bu sayeds yirmi beş bin kişilik bir ordu kurdu. Bu orduya, Erdel Voyvodası ve namlı Türk düşmanı Hurnyedî Yanoş kumanda edecekti. Sofya sivanada geçea savaşı» Türkler ka

ateşiyle yanıyordu. Hemen Çekler ve Sırplarla birleşip tekrar Rumeli üzerine yürüdü, iki taraf, 18 Ekim 1448 tarihinde Kosova sahrasında karşılaştı. Haçlılar, bir daha korkunç bir mağlûbiyete uğradı. Zırh h süvariler baştan başa kılıçtan ge çirildi Hunyadi Yanoş ölümün pençesinden güç kurtulup kaçabÜdi

İKİNCİ MUBAJD BEY

zanamadı. Bununla beraber iki taraf arasında on yıl süreli bîr barış andlaşması imzalandı. Yıllar fao yu süren mücadelelerden yorgun düşmüş olan. İkinci Murad Bey-, Manisa'da bulunan büyük eğ,h* Şehzade Mehmet Beyi Edirne'ye. getirip tahta çıkardı. Kendisi ise, dinlenmek üzere Manisa'ya gitti. Lâkin bu durum, yâni tahta tecrübesiz bîr çocuğun geçmesi» Türkle rin bütün düşmanlarını ayaklandırdı. Hemen bir Haçlı Ordusu kuruldu ve arada mevcut on sena müddetli barış andlaşmasının daha mürekkebi kurumadan Osmanlı ülkelerine saldırdı. Ordu kuman danlsğî Ladislas'a teklif edilmişti. Ancak kendisi, tebeddül

Çünkü verilmiş bir söz ve yapılmış bir andlaşma vardı. Ancak Pa pa, Müslümanlara verilen sözün Utubaası gerekmiyçeeğmi : ilân ata. Diğer taraftan Yuanaa Paieo-logos kendisine bir mektup gönderip bu tarihî fırsatın feaçırüinâma-33 gerekeceği v« Bizans'ın da muş terek harekete hasır olduğunu bil dirdi imparator, Türkleri* barışa riayet etmenin ağır neticeler doğu racağını, son sefer için yapılan tnuazsra masrafların b« yüzden boşa fkteeeğîni,, hoyîce tadîslasi'm hem iasanîar ve hem de Aüah indinde mes'ul olacagnu, TSrfe gücünü bir darbede esmek için Tanrının bu inayetinden faydalanmamanın büyük günah olacağını* u-zun uzun anlatıyordu»; Krala, en çok bu mektup tesir etti. Bunun üzerin* Haç Ordusunun feuman-danlığıu kabul ederek o yü Türkleri Avrupa'dan mutlaka kovacağına dair yeminde bulundu.

Haçlı ordusunun harekete geçtiğini duyan Osmanlı devlet ricali oğlunun ağzından babasının* tekrar işbaşına çağırdılar» Murad 8e^ tereddüt ediyordu. Lâkin, oğlundan gelen son haber, tereddüdünü ff derdi. Mehmet Han bunda:

— Eğer Padişah siz: iseniz kâfirlerin hücumunu def İçin gelmeniz vaciptir ye eğer Padişah biz isek. emrimize itaat edip geîmenia vaciptir! diyordu.

SULTAN MURAD HAREKETE GEÇİYOR

Sultan Murad, bütün tereddüdü bırakarak sür'atle harekete geçti Kars* kıyışım Vezir Çandarlı» oğ'iJ Halil Paşa'nın toparla, koruduğu Boğazı Anadolu Hisar» mevkiinden aşır evvelâ Edirne'ye» sonra ordunun başında cibrî yürüyüşte Tama'ya geldi, tkî tara! Karşılaştığı zaman, Türkler Ladislav'ın boz muş olduğu andlaşmayj mızrakian mn ueuaa takıp havaya kaldırarak hain krala göstermişlerdi

10 Kasım 1444 tarihinde ve pe^ fcanh şekilde geçen meydan savaşını, Türkler kazandı, Hızır Gaîi adfa bîr yiğit, üadislas üa karşıJa* şarak çarpışmış v« onu mızrağı il* atodan yere yıkmıştı. Yetişip kaf* kestiler v« bir mızrağm Düşmao «îsiusü,

men tamamen mahvolmuştu. Bu Haçb seferini düzenleyenlerden Kardinal Jülyen ile V7arat ve Es-tergon piskoposları da maktuller arasında bulunuyorlardı.

Zafer haberi, Yuannis'i büyük bir yeise boğdu. Az kalsın yüreğine iniyordu. Beslediği ümitler, bir daha mahvolmuştu. Sonunda yine Türklerin mürüvvetine iltica zorunda kaldı. İkinci Murad Bey, o-nu tekrar affetti. İmparator, onun gözüne girmek için bir daha hristi yan devletlerle siyasî münasebetlerde bulunmıyacağımı temin etti. Tabîî, artık kiliselerin birleşmeleri de bahis konusu olamazdı. Esasen Osmanlı Devletinin de istediği buy du. Murad Bey, tahtı tekrar oğluna bırakıp Manisa'ya döndü. Lâkin, kısa bir müddet sonra orduda beliren bâzı ayaklanmalar üze rine tekrar Edirne'ye gelerek idareyi eline aldı.. Kendisi Manisa'da iken imparatorun kardeşi Mora Despotu Kostanün Türklere ait bâ zı yerleri aldığı gibi, Korent berzs hınçla bulunan Germe Hisar (Ek-ramil) i tamir ettirmişti. Bunun önündeki hendeğin bir ucu Adalar Denizinde, bir ucu Yunan Denizin deydi. Demirle kenetlenmiş taştan inşa edilmişti. Beş kuvvetli tabyası vardı. Hendek, deniz suyu ile doluyordu. İkinci Murad Bey, buraya hürüm etti. Kale önünde dök türdüğü toparla surları yıktı. Hisar zapt ve tahrip edildi. Bütün muhafızları kılıçtan geçirildi. Murad Bey, harekâtın kalan kısmının idaresini Turhan Beye bırakıp E-dirne'ye döndü --

KOSTANTIN'İN ELÇİsF

Kostantin Paleologos, ona dehaletten başka çare kalmadığını anlayarak tarihçi Halkondis'i elçilikle gönderdi. Murad Bey, onu hemen hapsetti ve barış isteğine de cevap vermedi. Kostantin sonunda aldığı yerleri iade ve her yıl belli bir vergi vermek şartıyla, banşs nail olabildi. Aynı zamanda Germe Hisar'ın kalan kısımlarını yık tırmayı üzerine aldı.

Ladislav'ın ölümü üzerine yerine o sırada yeni doğmuş bulunan • oğlu geçmiş, liunyadi Yanog ise vasî ve naib seçüauşü. îf intikam

son bizans imparatoru konstantin dragaros

Yuannis Poleoîogos, bu haberi • aldığı zaman gözünden hastalandı ve aynı ayın sonlarında vücudu na felç inip henüz elli sekiz yaşında bulunduğu halde öldü.

İmparator, yerine geçecek bir oğul bırakmamıştı. Hayatta Paleo logos prenslerinden üç kardeşi vardı. Bunlar, Mora Despotu Dragazes diye anılan Kostantin üe To

RESPİLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

310

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

*^ / P& ^ j l L««

Pi^^^âi«*^^^^^^f^?İ5e^^3î^to

ia^"l^"^^^/^^l^^fe^»fe£^^£rJİ-!S^

.S^Ps

"" " ^ ~" 5i»ÎîSî^^Bîl&Sî«3fe^fejjsS^ffit-gi;!

maz ve Demetrios idiler. Öbür kardeşi Teodoros kendisinde bir müddet evvel vefat etmişti. Saltanat, an'arie gereğince en büyük prens olan Kostantin'e aitti Küçük kardeşi Demetrios ise, kendisinin Porfirayenetos, yâni babası imparatorken doğmuş bir prens ol düğünü ileri sürerek saltanatta hak iddia ediyordu. Lâkin, halk Kostantin'i istediğinden mesele kalmadı. Kostantin, yerini sağlamak için tarihçi Françez'i Edirne-ye yollayıp Osmanlı hükümdarından imparatorluğunun tasdikini ri ca ettiL Çünkü, o razı olmadıkça Bizans tahtında kalınyacağı bi iiyordu. Koca Murad Gazi, bu hareketten memnun olarak muvafakatini bildirdi va Françez'i hediye lerîe geri gönderdi. Yeni imparatorun bu hareketi, Bizans'da bâzı kimselerin itirazına yol açıysa da, Kostantin buna aldırmadı. Çünkü Birinci Murad Bey zamanından beri Osmanlı hükümdarları kabul etmedikçe kimsenin Bizans tahtına çıkamıyacağım: biliyordu. Bi-

zans, o zamandan beri Osmanlılara tâbi ve onlara haraç verir hâle gelmişti.

Resmî adı Onbirinci Konstanti-noa Dragazes Paleologos olan yeni imparator, bu sırada henüz Lake-demonya'da bulunuyordu. İstanbul'a dönen

Françez, durumu ken dişine bildirince 1450 yılı Mart a-yında Bizans'a geldi Parlak bir su rette karşılandı. Osmanlı hükümdarı, hükümdarlığım tasdik etmeden tahta oturmağa cesaret edememiş, bununla beraber yerini biraz sağlamladıktan sonra Murad Jeyin en istemediği şeyi yapmış, Papa'ya başvurup batı kilisesine sadakatini bildirmişti. Lâkin, Bizans halin birleşmenin şiddetle a-leyhinde olduğu gibi, Floransa ru hanî meclisi Rumlardan nefret et-. tiği için bir basan kazanamadı... Kostantin'in imparator oluşundan on alü ay sonra da Murad Bey Hakkın rahmetine kavuşup yerine tkinci Sultan Mehmet Han, üçüncü kere olmak üzere Osmanlı tahtına

CÜLUS TÖRENİ

Cülus töreni, pek parlak oldu... Hem başsağlığı dilemek, hem de tebrik etmek için her taraftan elçiler koşup geldi Bizans ve Trabzon imparatorluklarının ve Prens Tomas Paleologos'un elçileri de bunların arasında bulunuyordu...

Sultan Mehmet Han, elçilere çok nazık davranarak hükümdarîariy le banş içinde yaşamak arzusunda bulunduğunu söyledi Bizans elçilerine, bilhassa itibar etti Babasının akdettiği anlaşmalara riayet edeceğine dair teminat verdi Emir Süleyman'ın torunu ve Kasım Be yin oğlu Orhan Çelebi istanbul'da yaşamaktaydı. İkinci Mehmet o-nun masrafına karşılık yılda üç yüz bin akçe ödenek vereceğini soy ledi...

Kostantîn, bundan jonra siyasî bir izdivaç teşebbüsüne girişti. Murad Beyin zevcesi ve İkinci Mehmet Han'ın üvey annesi hristi yan gressesi Despina Mâra, koca-

312

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL

SİKLOPEDE

resimli büyük istanbul ansiklopedisi

513

ğinden şikâyetle bulunduğu gibi, miktarının da çoğaltılmasını istei di Aksi halde-, şehzadeyi serbest bırakacağı tehdidini savurdu. Mehmet Han, bu haberi getiren Bizans elçilerine cevap vermeğe bile tenez zül etmedikten başka, verilen para ' yi da derhal kesti.

KOSTANTİNİN PAPA'YA MÜRACAATI

Kostântin, durumda bir gerginlik hâsıl olduğunu ve bunun Türk lerin saldırısına yol açabileceğini düşünerek Papa Nikola'ya başvurup yardım isteğinde bulundu. Ü? telik kiliselerin birleştirilmesi için yetkili birisinin gönderilmesini istedi. Papa, Floransa ruhanî meclisi üyelerinden

Kardinal İzidor'ts yolladı. Bunun üzerine, Ayssofya-da yapılan muhteşem bir törenlf Katolik ve Ortodoks kiliselerinin birleştiği ilân olundu. Lâkin, 8i-

sının vefab üzerine dul kalmıştı. Bu sırada elli yaşlarında bulunuyordu; Kostântin, onunla evlenmeS suretiyle hem Sırbistan Prensinin hâmisî Macar Kralının gözüne gir mek, hem de üvey annesinin hatırı için Osmanlı hükümdarının Bi zansa saldırmamasını sağlamak is

MUSTAFA ÇFXEBİ

tiyordu. 8u plâni, Françez hazırlamışta. Lâkin, Mâra imparatorun teklifini reddetti.

Bir müddet sonra Bizans'ın bir kısım ileri gelenleri Sultan Meh-medi imparator aleyhine kışkırtmağa başladılar. Bunlar, Demet-riyos taraftan olanlardı. Kostan-tin'in gaasıp olduğunu, «il hüküm darlık haklarının ise Ptıriniiyene-tos olmak dolayısıyla Demetri-yos'a ait bulunduğunu ileri sürüyorlardı. Bununla beraber, Kostântin de rahat durmamaktaydı... Osmanlı hükümdarına haber gönderen Orhan Çelebi için ödenen parama zamanında gönderilmedi-

ians'dâ çoğunluh bunun aleyhinde idi. Başlarında ise-, Pântokratoros kilisesi papazlarından olup sonra-dah_Gennediyys adını alacak olan Y"orğiyos Slîolariyos bulunuyordu.

Böylece. Bizans'da mezhep kavgaları hızlandığı sırada, ikinci Mehmet İstanbul'u alarak köhne Bizans imparatorluğuna son verme hazırlıklarına başlamıştı.

Aslında kendisi Padişah olduğun dan beri buna kararlıydı. Onun dü şüncesine göre Anadolu ve' Rume İi'de,j büyük topraklara sahip Osmanlı Devleti, İstanbul'u mutlaka ele geçirmeliydi Böylece, bu topraklar birbirine bağlanır ve Balkanlarda ancak bu" suretle kesin bir hâkimiyet kurulabilirdi. Bu yüzden Osmanlı Devletinin başkenti ancak İstanbul olabilirdi. Ve bu, değişmesi imkânsız tarihî bir kaderdi. Üstelik, kiliseleri bir çok kereler birleştirildiği halde halkı ayrı mezheplerde olmakla beraber, Bizsns hristiyandı ve hristi-yan âleminde mühim bir varlık, bir hâtıra olarak telâkki ediliyordu. Bizans, batının bu duygularından daima faydalanmayı bilmiş ve her 'rsatta bütün hristiyan âlemini Türkler alej'hine kışkırtmış ve bir ;ok zamanlarda fiilen harekete ge çirmeğe muvaffak olmuştu. Bu a-rada, imparatorlar Osmanlı büküm darlarının büyük zahmetlerle kur dukları ve korumağa itina ettikleri Anadolu Türk birliğini bozmak için yerli beyleri daima Osmanlı idaresi aleyhine kışkırtmışlar. Timur felâketinin Osmanlı ülkeleri-••e çökmesinden ve bir ara Osman h Devletinin bu yüzden parçalanmasında rol oynamışlardı.

1KÎNCÎ MEHMET VE BOĞAZLAR

ikinci Mehmet, Boğazlara tamamen hâkim olmadıkça memleket: nin tam bir emniyet içinde olamı-yacağmı da biliyordu. Sıkışık anlarda Rumeli'den

Anadolu'ya ve Anadolu'dan Rumeli'ye rahatça kuvvet geçirilmeliydi Halbuki Bizans Rumların elinde bulundukça bu rahatlık mevcut değildi Fatih, kendi saltanatı sırasında bile buna şahit olmuştu. Her defasında denizde kuvvetli olan Ceneviz veya Venediklilere büyük meblâğ*

iar ödenmek zorunda kalınmıştı... Bütün bunlar, Osmanlı Devletinin düşünülen inkişafına kesin şekilde engeldi. Osmanlılar, kendilerini Roma İmparatorluğunun hakikî varisi sayıyorlardı. Nitekim, bu imparatorluğun sahip bulunmuş olduğu topraklar muntazam bir plân dahilinde ele geçirmeğe çalışmışlardı. İstanbul ise, Doğu Roms'nın merkeziydi, bunun için mutlaka alınmalıydı. Bizans, Osmanlı 'Türkleri aleyhine teşekkül eden her kuvvete kapısını açıyor, her zaman için devleti arkadan vuracak tehlikeler yaratıyordu. Os manii Devleti ise, bütün bu tehlike leri giderecek kudretteydi. Şu hal de, bu kudretini kullanması kadar tabiî bir şey olamazdı. Fatih, bundan dolay) şöyle diyordu:

— Ne vechi vardır ki bunun grihi menzil-i şerif ve makaam-j lâtif vasat-ı memleketimde ve arsa-i vilâyetimde olup dahi eyyam-ı dev ietimde kefare ocağı ve bûgîler ya tağı ve dâgîler durağı ola.

İKİNCİ MEHMET

İSTANBUL'UN FETHİNE

KARAR VERİYOR

ikinci Mehmet, istanbul fethi i-çin teşebbüse geçmeğe kesin surette karar verdikten sonra evvelâ bunu nasıl başaraileceğini tasarlamağa başladı ve bunun içte dahs sonra İstanbul'un alınmasında büyük tesirleri olmuş bulunan tedbirleri almağa başladı ki, bunların en mühimi, babasının dedesi Yıldırım Beyazıt Han tarafından yaptırılmış olan Anadolu Hisan'mn tam karsısına Boğazkesen (Rumeli) Hisarını yaptırmış olmasıdır. Böylece, Karadeniz Boğazına kesin şe küde hâkim olmuş, Bizansı o taraftan kontrol altına almış, aynı zamanda ülkeleri arasında nisbe-ten emin bir bağlantı sağlamıştır. İkinci Mehmet, Hisar'ın inşasına karar verir vermez her tarafa haberler gönderip inşaat malzemesi ve ameale yollanmasını bildirdi. İnşaat, 1452 yılj Mart ayının 21 nci günü başladı. Beş gün sonra genç hükümdar bizzat yap: yerine gele. r«k ameleyi teşvik etti. Faaliyet, olağanüstüydü. Beylerv "paşalar bite kârmB kürek jj&hgjgor,

taş ve kireç taşıyorlardı.

İmparator, bu teşebbüsü haber alınca, dehşet içinde kaldı. Ne yapacağını şaşırdı. , Hisarın inşası, devletinin sukutunun ilk bariz âlâ • iüeti^âî. Kendisi, bafkentinin jr&«

hındg böyle bir şey yapılmasını a-radâki barışa aykırı Saydı ve bun dan vazgeçilmesini rica için elçiler gönderdi İkinci Mehmet, elçileri nezâketle kabul etti Kendilerine verdiği cevâpta ise, burası kendi

t. V

318

RESİMLİ BÜYÜK tSTANBÜL ANSİKLOPEDİSİ

BESİMLİ BÜYÜK tSTANBÜL ANSİKLOPEDİSİ

317

tün Türkleri tevkif etti. Lâkin, son ra biraz ileri gittiğini anhyftrftk buniari serbest bıraktı, Yalnız, şehirden çıkmalarını istedi.

RUMELİ HİSARININ İNŞÂASI • i .

Şualar, hep şaşkınlık alâmetiydi. Ancak, Hünkâr bunlara «İdirmı» yor, içine bakıyordu. Hisar bitene kadar başından ayrılmadı. Her şey, dört oyda tamamlandı. -Hisarın bu tünü eski çağdan kalma Kermes tapınağının bulunduğu 44k dörtken bir alanı kapssyordu, Ruaey. den güneye olan uzunluğu 250, doğudan batıya ise. 120 metre idi Kart tarafında iki ucunda birer ku le ve deniz kenarında bir kule Var di. Boğezdan tarafa olan Sarıca Pâ şa kulesinin yüksekliği 26, Atneri-, kan .Koleji Urtfttâ* ,Xt «B

zans civarında bir hisar yapılırsa, icabında iki taraf birbirine daha kolay yardım edebilir, müşterek düşmanları olan Venedik, Kakalan ve Rodos korsanlarına karşı daha kolay harekete geçebilirlerdi.

topraklan olduğundan bir hisar yapmağa hakkı olduğunu izah etti. Ayrıca, hisarın yapıldığı yer göz önüne alınırsa imparatorun bundan telâşa düşmesi değil, memnun olması gerekeceğini ilâve etti. Bi-

kaftanı

1

Böylece, onların Bizans ticaretle verdikleri ağır .zarar da önlenmiş olacaktı.

"HERKES KENDİ

TOPRAĞINDA HİSAR

YAPABİLİR!"

Bizans elçileri, bu mütalâalar, kabul etmiyerek inşaatın durdurulmasını ve yapılan kısımların yıktırılmasını istediler. Bu İsrar, •i2nirlenea hükümdardan lâyük oi duklan cevabı almalarına sebep oldu. ikinci Mehmet:

— Herkesin kendi toprağında hisar yaptıрмаğa hakkı vardır. Be nim de... Beni bu hakkımdan man rum edebilecek bir kimse varsa karşıma çıksın! diye haykırıp yeniden ağız açmalarına imkân bırak madan elcileri huzurundan kovdu. Arkalarından ise, bu iş için bundan sonra elçi gelecek olursa kazı ğa vurduracağı haberini yollayarak meseleyi kesip attı. Elçiler, başlarını önlerine eğdiler ve İstan bul yolunu tuttular.

Kostantin, bu habere çok üzüldü. Hemen askerinin başına geçip hisarda çalışan amelelere hücum etmeğe kalkıştı. Halk ile papazlar mani oldular. Bunun, Osmanlı Be yini büsbütün kızdıracağını ve İstanbul'a karşı hemen harekete geç meşine sebep olacağını söylediler. Esasen Kostantin'in yaptığı da bir gösterişten ibaretti. Yoksa, böyle bir hareketin ne kadar vahim sonuçlar doğuracağını o da bilirdi... Verilen izahatı kâfi ve yerinde bui muş görünerek sesini çıkarmadı ğı gibi, hisarda çalışan ameleye erzak ve su bile gönderdi. Sonra, inşaatın başından ayrılmıyan İkinci Mehmet'ten, hiç olmazsa civardaki mahsulleri bir Türk birliğine muhafaza ettirmesini rica etti. Fatih, bu bahane ile askerini sağa sola dağıtarak atlarını mer'a ve tar lalarda otlatmağa başladı. Civarca ki Rumları rahat bırakmadı. Bunlar, imparatora başvurup köylerinin tecavüze uğradığını bildirerek şikâyetle bulundular. Kostantin. bunu haber alınca büsbütün çileden çıktı. Bunları saldın alârre" saydığından İstanbul kapılar-" kapattırdı. İstanbul'da seyahat v' ya ticaret maksadıyla bulunan bu*

. J.--.- —

sgİg^nâSt'* .£"«*«__ -11 ~ •'~^'ş^~^£&siÇ-i'ş&r^

ESKİ ISIANBÜİ/Ü üÖStEKEN GRANÜRLERDEN BÎKÎ

sektekî Zağanos kulesinin Ue 21 metre idi Kıyıdaki Haîîl Peşa ku leşi, 22 metreyi buluyordu. Kuleleri birbirine bağlayan duvarların kalınlığı yitnî beş, küle duvarlarının kalınlığı otuz iki .ayaktı. Kulelerin üstü, kurşun kaplıydı.

Hisara» tntmeri, Musliheddîn'-dir, İnşmttfi 3—4 -bin amele ve âu-varci Çfthfmildir. Gerekli malzeme den kereste kısm» Kfıradeniz -Ereğ -İlsi ile îanit'ten getirilmiş, taşlar, yakınlardaki rocakîardan çıkarılmış, kısmen de civarda harap halde bulunan Let/kulesiyle enkasin-dan faydalanutniitir, înşast, ^Fatih taraüfidan «ç .bolüme «ynl-ıms v* isuiütf jriaünds bulunan vezirlerden :: 'üçünün, Sarıca, Halil ve

Zağanos Paşaların tnes'uByeti-ue verilmişti. Bu; yüzden, kuleler onlann âdiyi* «nîmıçtırJ ."..".".!..!'-

tkincî Mehmet, Hisara ^ört yüz -muh»fıı »»» tog kondurdu, Kuman

dan tayin ettip Firûz Ağaya, Bo-ğâz'dan izinsiz hiçbir gemi geçirmemesini, geçen geînüerin Hisan selâmlamalarını ve belli bn- vergi vermeleri, buna riayet etmiyen ge milerin batırılması emrini verdi... ilk geçen bir Venedik gemisi oldu ve bu .»kamlara Uymak istemediği İçin kaleden Atılan M? top mermisiyle betırıldı. .••-•-

LAMOKOZYA

"Hisarın bulunduğu yere RumlarJUıntokopya derlerdL Hisarı da bu isimle" anMar." Burası, onlar için bütün tehlikelerin kaynağıydı. Türkler, çok zaman .kaleden {ika râk Bizans'«urlarının - dibine kadar geliyorlardı, "imparator, %un-dan şikâyet ettiyse 4e, kendisme oyalayıcı «evaplar verildi. Hünkârın maksadı, bütün tedbirlerini a-ıncaya kadar iurumu idare et-:',

^m-^M??^

.> - m.Y".^'if' f'???;"-.-;•?•'.rfc&K'bfö-.r-.'**->••.«/.s-ia^r -J* fK3**3* •>>' 3f

i fc^^B5Sl^iit£lgPt«_J^^

.*&*

Fatih'in, donanmasını karadan yürüterek Halic'e indirmesi

grö" W3 îî"B fî .«î s a. 2.

best

SL 5, î-

*^L

r

" U: O Ö" m - 'P- R' R >

tf £tr ^

s* N "l61

™ C P OQ< w e;

i' . n> «4 ki» „•* pî*

l «< c.

-^ Pl Ū3 y

^'«s'f II

d, B >Q. ü B 3 &do B ™ ö

(B o o ijTO

b|b^s!>

\$l\$%*

™ g-., .p?

i|;I

•,BP l™

•fi**-.::

ls|î

s &&^

n> ç.

rfîîrrı

;e

er m et

Cg8 i 8 g--

r?.B g" re 3-

••it 11

ü* f' 03 **fi**)

(jtj<

g er

<<'

ıł

; p 05 re

-8*^3

•**Hî**

ılu

gTB g^a

igl

|8 S

î" ^ ??*

W< !-.* *

5* E er

n>

sis

<v

2. « if

2li

#£i!

iff

b|;

E: - O

k 8-

TO

CU !

(O 1

81^

'J

İFf.'Fi

S§F

'ÜS «P

!F

fg?

m

8.

!.)»*«• rlr<8

CU ö R -

W Î5. o*

Ifil

fgfS

._ tn. •* 2 >T to g

l? f?

•CM Ö: § 5Î C. - *I M T " dj

329

REStMLf BÜYÜK İSTANBÜL ANSİKLOPEDİtSf

REStMLt BÜYÜK İSTAVBüî. ANSİKLOPEDÎSÎ

221

kararındaydı. Avrupa'da top, ilk önce Ondördüncü Yüzyıl başlarında kullanılmıştı. Bunlar, * demirden dökülmüş oîdüğü için tehlike» li silâhlardı. Çok zaman ateş eder ken paralanıyor ve kendilerini kul Isınanları da mahvediyorlardı. Çap lar. küçüktü. Ancak .üç kilo kâ-. dar ağırlığında tas veya kurşun, mermiler atabilmekteydiler. Menzilleri çok, az, tesirleri- pek mahduttu. Bunun içia düşman ordu v« kalelerine zarar : vermekten çok, şürültüleriyle manevî bir tesir yaratırlardı. Onbeşinci Yüzyıl başlarında daha kuvvetli barutlar imâl edilmeğe başlanınca» ısı ve basınca, demirden fâzla mukavemet eden bronzdan toplar dökülmeğe başlandı. Ancak bunlar," geri çekilme icap edince sür'atîe götürülemyerek düşmana terkedil meleri gerektiği için meydan savaşlarında çok sayıda kullanılmazlardı.

Türklerin bu silâhı ilk önce 1389 yılında, Birinci Kosova «ava}md» kullandıkları bilinmektedir. Ancak, bu kullanışlarının ilk bilinisi-dir. Bu savaşta ordularında 80 kadar top ve bir topçu bajı bulunduğuna göre, bu silâh onlar için yabancı değildi. Yıldırım Beyazıt Han, yaptırdığı Anadolu Hisarını topla tahkim ettiği gibi, ^İkinci Mu rad Bey- İstanbul'u muhasara ettiği zaman top kullanmıştı."

Yine bu hükümdar, evvelce anlat mı} olduğumuz gibi, Mora'dakî Germe Hisar'ı topla tahrip va zap-tetmişti. Bir çok Türk sahil ve hu dut kaleleri topla müdâfaa olunuyordu. Fatih de, Rumeli Hisarını yaptırır yaptırmaz buraya toplar koydurmuştu. Ancak, bütün bunlar genç hükümdara göre kâfi güç te toplar değildi O, bol sayıda olmak üzere daha kudretlilerini yap mak ve Bizans'ı bu sayede dize getirmek istiyordu. Bunun için

Edirne'ye çekildik'».-n sonra, kumandanlarla beraber mimarlar, mühendisîer ve top ustalarını yanınatoplayarak onlarla istişarelere başladı. Bu ustaların - en meşhurlarıSanca Paşa U» Mimar Muslihedin'di. Hünkâr, istanbul'un vesurların bir plânını çizdirmisti.Gece gündüz bunun üzerinde çalışıyor, kaç top hazırlanacağını, bunların • nerelere yerleştirileceğini••••• kararlaştırıyorduk , v <

Hünkâra Urban adli bir mimar mülteci getirmişlerdi. Kendisi imparatorun hizmetinde top dökücü idL Onun verdiği ücreti azmsadı-ğından Bizans'ı terketmiş ve ikin - ci Mehmede hizmet' etmeğe gelmiş ti. Diğer bir rivayete göre'ise, bir kumar borcu yüzyünden İstanbul dan- kaçmağa mecbur kalmıştı. Hünkâr, ona ilk defa, Boğazkesen diye anılan Rumeli Hisarı'nın top tarını döktürerek denemiş ve iyi bir dökücü olduğunu anlamıştı...

İSTANBUL'UN DENİZDEN MUHASAKASI

i

İSTANBUL'UN MUHASAEASI SIRASINDA BİZANS'TA ISLAŞ...

Ancak, tam mânasij'la bir topçu ustası değildi. Çünkü, döküm ve mukavemet hesaplarını yapmasını bilmiyordu. Bu yüzden Sarıca Paşa, döküme müdahale zorunda -Jsal mıştı. Gerek -o ve gerekse Mimar Musliheddüv -onu beğenmiyor ve biraz da şarlatan .buluyorlardı. Ancak kendisi .ikinci Mehmede şimdi ye kadar görülmemiş derecede bu yük bir top dökceğini söylediği için hizmete alınarak Edirne'ye getirilmişti Hünkârın kurmay he yeti, kara tarafındaki -surların tahribi için en az her biri dört top tan kurulu on dört "bataryaya ihtiyaç bulunduğunu hesaplamışlar ve bunların nerelere ve hangi a-rahklarla yerleştirileceğini, surların hangi bölgesinin asıl hedefi teşkil edeceğini kararlaştırmışlar di. Bu topların çağlgıte xe menzil-

leri de hesaplanmıştı. Buna göre döküm faaliyeti başlamış bulunuyordu. Savaş sırasında daha fazla topa ihtiyaç olursa veya toplardan bir kısmı herhangi bir sebeple saf dışı kalırsa, hemen yerinde yenilerinin dökülmesi için -gerek li plânlar da hazırlanmış bulunu yordu. Ancak, Türk ustaları Urban in söylediği derecede büyük bir topa taraftar değillerdi. Çünkü bu nün alacağı barutun patlamasından hâsıl olacak çevre basıncına dayanabilmesi için topun namlu-suyla barut hazinesinin onun çizdiği plâna göre çok daha kalın ol ması gerekiyordu,- O *BTırmı' da E-dirne'den istanbul'a nakli imkânsız hâle gelirdi Yollar düzeltüse bile, köprülerin ve hattâ bir kısım yumuşak arazinin onun ağırlı-{-layanmasına imkan yoktu..1

iKiNCi MEHMET'İN HAKEMLİĞİ

Urban ile Türk mühendislerinin anlaşmazlıklarında İkinci Mehmet hakem rolü oynadı. Plânı, bizzat düzelterek . silâhı biraz daha tak-.viye etti. - Kendisi, ne kadar kudretli olursa olsun bir tek topun -gehrin alınışında büyük bir rol pynamıyacağını biliyordu; ancak bunun .düşman ..maneviyatı üzerine yapacağı -tesiri ve propaganda .gücünü hesapladığı için dökül meşini emretti. . ,

Büyük top, nihayet döküldü. Bu nün çevresi dokuz, çapı üç kademdi (bir kadem bu günkü uzunluk ölçülerine .göre 38 santimetredir) ve yarım ton ağırlığındaki taş mer tniyi, bir mil mesafeye atıyordu.

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSteLOPEDİSİ

BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

223

Edirne'de bu top tecrübe edildiği~~yan~~tan korkmamaları için halkahaber verilmişti. Top, müthiş birgürültü ile patlamış» sesi otuz milden duyulmuştu. Hünkârın da e-gasen istediği bu idi. Üstelik attığı mermi, düştüğü topırağa altı kadem gömülmüştü. •,•

Toplar bir taraftan dökülürken, diğer taraftan; ikinci Mehmet bütün teferruatı kapsayan muazzam bir plân, âdeta büyük bir sistem hazırladı. Bunda,

hiçbir şey unutulmamıştı, tffoplann yerleştirileceği yerler, dökülecek ve ateş tek şifi yapılacak sur bölümleri, hücum noktalan, deniz harekâtı hepsi inceden inceye hesaplanmış bulunuyordu.

KOSTANTİN'İN : TELÂŞI

İmparator, bütün bu hazırlıklardan haberli olduğu için büyük bir telâş içinde idi.

Gerçi, İstanbul'u Türklere karşı sonuna kadar savunmaya karar vermişti, ancak bu na gücünün yetmiyeceğini biliyor du. Bilhassa Türklerin büyük bir toocu gücü hazırlamakta olmaları onu ve halkı derin bir endişeye sevketmişti. Kostantin, surların tamirine ve kuvvetlendirilmesine bu yük bir hız vermişti. Yapı malzemesi kıtlığına karşı civardaki mezarların taşları ve bâzı metruk mâ bedlerle büyük yapıların malzeme si kullanılıyordu. Ancak, vakit pek 'dar olduğu için bu onarım yeter li değildi Üstelik Bizans'ın cidden sukut etmiş olan ahlâkı, bu vesile ile bir daha ortaya çıkmış, bu tamirler sırasında büyük suiistimaller yapılmıştı. Meselâ, bu işe memur edilenlerden Emanuel Ya-garis ile Rodos'lu Neofitos adlı pa paz, bu maksatla güçlkle tedarik edilip kendilerine verilen pa r anın büyük kısmım çalmışlardı... Böylece Bizanslılar, batmakta o-lan gemide hâlâ birbirini soymağa çalışan tayfalara benziyorlardı.

İmparator, şansını bir daha denemek istiyerek Edirne'ye yeni bir elçi gönderip Osmanlı hüküm danna kendisine samimî şekilde tâbi bulunduğunu, daima barışse ver bir siyaset güttüğü halde buna Hünkârı ikna edemediği için

EDÎRN'E'DE DÖKÜLEN BÜYÜK TOPLARIN İSTA^BET/A GETÎRÎUŞI

çok üzüntü duyduğunu bildirdi... Elçi, imparatorun son sözlerini î-kinci Mehmet Han'a şu şekilde nak letmişti:

— Eğer Cenab-ı Hak şehrin senin eline geçmesini arzu ediyorsa, buna kimse engel olamaz. Ancak, Allah sana barış düşüncesini ilham ederse, bu beni mesut edecek tir. Bununla beraber, şehrin kapılarım kapattım ve onu, milletimin kanının son damlasına kadaı müdafaa edeceğim.

İMPARATOR, PAPA'YA BAŞVURUYOR

Kostantin, aynı zamanda Papa'-ya başvurarak İstanbul'un kurtarılması için batının yardımını sağ.lamasını rica etti. Bizans'ın kendisini kendi kuvvetiyle bu sefermüthiş düşmanından kurtaramı-yacağını izah ederek bu yardımyapılmadığı takdirde hristiyanlı-ğın bu kutsal kalesinin ortadankalkacağını ve böylece, bir kat daha kuvvetlenmiş olacak olan Türklerin sür'atle batıya ilerleyip diğer hristiyan devletlerini de birerbirer yokedeceklerini anlattı. ;

İkinci Mehmet Han, elcileri ümit siz halde geri çevirdi., Bizans, genç ve dinç Osmanlı Devletinin ensesinde ona rahatsızlık veren taaf-fül etmiş cerahatli bir çıban gibiydi. Bunun deşilmesi, sıkılması, temizlenmesi ve ortadan kaldırılma sı lâzımdı. Bundan, vazgeçemezdi. Diğer

tarafından imparatorun Pa-pa'ya müracaatları yavaş yavaş te şirini gösterdi. Zaharya Griliyoni ve Gabriyel Trevisani kumandasında Venedik kadırgalarından ku rulu bîr filo İstanbul'a geldi. Kardinal İzidor'un tavassutu ve hattâ israriyle bu kadırgalardaki asker ve silâhlar karaya çıkartılarak şeh rin müdafaasına tahsis olundu. 1453 yılı Ocak ayı sonlarında Çene vizli meşhur kaptan cuvarmi Cus-tinyani Longus'un şehrin savunma sına katılmak üzere İstanbul'a gelişi pek büyük sevinç gösterilerine yol açtı. İmparator, ona müdafa kuvvetlerinin kumandasını verdi. Custinyani, savunma işinin idaresini hemen ele aldı. Surları dolaşu. Kuvvetli ve zayıf tarafları m gözden geçirdi. Buna göre yeni

KESİMLİ BÜYÜK İS-FÂNİul âNSikİBpEHtSİ

325

224

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

bir müdafa plânı yaptı. Eldi bulunan topları, hakikaten eh uygun yerlere yerleştirdi. Bunların çoğu vaktiyle Urban tarafından dökülmüş bulunuyordu. Sonra, surların lüzumlu gördüğü noktalarının yeniden onarılmasını sağlaHı. Savun maya yalnız askerlerin değil, bütün şehir halkının katılmasıyla bir muvazene kurulabileceğini ileri sû rerek, aşağı tabakaya, orta tabaka ya; yüksek tabakaya mensup eli si lâh tutar herkesin savaşa hazırlan masını istedi Bizans, bir tek vücut gibi ona itaat ediyordu. Burju valar, asiller, sanatkârlar, hattâ papaz, ve keşişler, şehrin en aşağı tabakasına mensup halk ile omuz omuza askerî talimlere başladılar. Halbuki bunu onlara imparatorun yaptırmasına asla imkân yoktu.

Şehre durmadan yardımcı kuvvetler geliyordu. Bunların mühim kısmını gönüllü idi. Lâkin, şehirden sıvışıp kaçanların sayısı da pek az değildi.

ŞEHRE YARDİMCİ KUVVETLER GELİYOR

Mart ayının sonlarına doğru, Roı riroyenetos (Tekfur) Sarayının civarında kara tarafındaki surun ke narında mevcut iken sonradan dol durulmuş bulunan geniş hendek tekrar açıldı. Bu hendeğin uzunluğu 100, derinliği 8 ayaktı ve İğri Kapıdan Anemas zindanlarının hi zasına kadar uzanıyordu. Cüstin-yani'nin .. ücretli askerleri, kara sur l arının en mühim noktalarına yer leştirildiler. Bunlar, çok tecrübeli savaşçılardı. Kara tarafındaki dört mühim kapının müdafaası dört Ve nedik'li kumandana tevdi edilmişti. Kendilerine, savunacakları ka pıların anahtarları da tevdi olunan bu dört kumandan Kontarini. Fa-liruzzi, Nikolo ve Dolfino idiler... Öbür vazife alanlar arasında Vene dik Balyosu Minotto ve iki oğlu da vardı. Cüstin-yani evvelâ İğri

kapı yanındaki surların müdafa; sini üzerine almıştı: Şehrin savur masına katılan Lâtinlerin genel sayısı ise,-iki bini aşmaktaydı. Bun lardan başka, bu-miktar Giritli ile İspanyol ve kulelerden birisinin müdafaasını , üzerine almış o-lan Şehzade Orhan ile maiyetindi ki ücretli Türk askerleri vardı. Genel müdafaayı plânlamak ve idare etmekle beraber, Cüstinyani'nir şahsen kumanda ettiği kuvvetler 300 deniz eri ve 400 zırhlı askerdi. İmparator, karargâhını Edirne ka pisi civarında kurmuştu.

Bundan sonra ilk büyük savaş meclisi toplanarak en fazla hücumla maruz kalacağı tahmin olunan Tbpkapı civarının kimin müdafaasına verileceği görüşüldü. 2 Ni-san'da ise, Halici kapatan meşhur zincir gerildi. Bu zincir, yer yer a-ğac dubalara dayanıyordu. Bunun hemen arkasında onu müdafaasına e-decek bir Ceneviz filosu yer almıştı.

FATİH SULTAN MEHMET'İ AVASOFYA ÖAFÜADK ÜOSTEREN RESSAMI MEÇHUL BİR TABLO.

Bütün bu faaliyetler sırasında ise, Bizans'da hâlâ kiliselerin bir veya ayrı olması çekişmeleri devam ediyor, bu da savunmaya katılan Rumlarla Latinler arasında tam ve gönülden bir işbirliğinin kurulmasına engel oluyordu.

SULTAN MEHMET'İN KIŞ HAZIRLIĞI

Diğer taraftan ikinci Mehmet Han da kışı hummalı faaliyet ve .hazırlıklarla geçirmişti Memleketin bütün silâhlı kuvvetleri bu savaş için seferber edilmişti Merkez ordusunu teşkil eden Yeniçeri ve kapıkulu süvarilerinden başke Topraklı Süvari cıle'^pyalet •"•yaye ;; kuvvetleri, yaratımcı ve geri hizmet -sınıfları : isüfatle savaşa hazırlanmakta idiler. Ayrıca, istiyen faer-kes ;gönüllü olarak :: kabul edilmiş

di. Bunun on foîni .^enlçerî/ieîli bi:-ol p^pralâl'. -Anadolu fîve fs^ıanel' bini azab * denilen

«ebeeü, lâğımca gönüllü-

ler idi. Hristiyan kaynakları ise, tamamen hatalı ve maksatlı olarak İstanbul'u son muhasara eden Türk ordusu mevcudunu 200—300 bin arası göstermişlerdir. Ayrıca, Türk - İslâm âleminin her tarafından gelen ulu erenler ve müridleri manevî bir güç olarak orduya katılmışlardı. "Bunlar arasında Ak Sem şeddin ve Şeyh Sinan gibi devrin yaşayan velîleri, Molla Gürânî, Molla Fenarî gibi namlı âlimleri vardı. Aydın, Karaman, Hamid, Doğu Anadolu Türkmenleri gönüllü olarak hikmete koşmuşlardı...

Bütün bunlardan maada Sırp Beş ^potu \Yorgi firankoviç'in gönderdiği Jcüçük bir Sırp fcirliği, sembolik olarak muhasaraya katılmağe gel jmişti ;Bunlar, çok iyi kerşüandı-lar. Çünkü, Yıldırım -Han Moğol ordusuyla çarpışırken maiyetinde rligJmm Aksak ^K-nasıl «eri ve kahra-v:raan«|ttva5öğü Unutulmamıştı, âfty''' :;k«a,%epsinin fayı» :bin "^ binbes-

Lâtin, Macar, Alman ve hattâ Rum,' laha xiyade yağmadan pay mlmak katdmıglar.
istanbul (muhasarasında kullanılan toplar •'

istanbul'un muhasarasında kul
tanılan toplar, kısmen Edirne'de ve
kısmen başka yerlerde dökülmüş-
lerdi Hepsi, ordudan evvel yola çı
karıldılar. Macar ve bir rivayete
göre Buğdanlı bir Ulah olan Ur-
ban — veyahut Orban — *ta* dök-
tüğü büyük top, Rumeli Beylerbe
yi Karaca Beyin kumandasında
10.000 kişilik bir kuvvetle iki ayda
Edirne'den istanbul önlerine geti-
rilmişti önden giden bir birlik,
topun geçeceği yollan düzeltiyor,
.köprüleri sağlamlaştınıyordu. Ar
kadan gelen bir birlik ise, ağır s!
lâhın geçerken bozduğu yollan o- .-
nanp düzeltmekteydi Topu, düz
yerde otuz çift, arızalı yerlerde
altnuf çift öküz ve tnanâe çekmek
' teydi. Bunlar, yoruldukça müte-
madiyen değiştirilerek fierleyiş
hızının azalmamasına dikkat edüi-

.'-'. Bizanslıların Halicin ağzını dn cirle kapadıkları 2 Nisan 1453 günü, büyük
top istanbul önüne var aufü. Karaca Bey, «ynı zamanda

MUHASABASINPAM BIS SAFİSE

ikincisi Bayrampaşa ile Topkapı arasındaki «aha, üçüncüsü ise, îğri kapı karşısı idi.

Urban'ın döktüğü büyük topun nereye konmuş olduğu hakkında İki rivayet vardır. Bunların birisi--*tte fors* bu top Edirne kapısının karşısına, daha kuvvetli bir rivaye te göre evvelâ buraya, sonra Top kapısı karşısına tabye edilmiştir. Bununla beraber, bundan pek fazla faydalanmamıştır. Çünkü dol durulması ire hazırlanması iki saat sürüyor, bu yüzden günde an çak 6—7 «üs yapabiliyordu, Nihayet bir »faş sırasında paralanmış ve dökümcüsü Urban'ı da param parça etmiştir. Nitekim, yine o-nun döktüğü Bizanslıların «linde id topların da biç kısmı paralana*

*m9&wm^*

FATÎH'LN ORDUSU İSTANBUL'A İLK UEFA FOTOĞRAFTAKİ LEVHAÜA OA JFAZİLÜİĞİ ÜİB1 £üFKAiJt BA AÇTIĞI BİR GEDİKTEN ÜİBMİŞTİ

maiyetindeki kuvvetle şehrin civs rını işgal ve İstanbul'u kara tarafından tamamen tecrid etti. 6 Nisan (26 Rebiülevvel 857 Cuma) gü nü ise, İkinci Sultan Mehmet Han ordusunun basında olarak karargâ hım bugün Maltepe hastahanesi-nin bulunduğu yerde kurdu. Türk ordusu öncü kuvvetini teşkil eden Karaca Beyin maiyetindeki kuvvetler, istanbul önüne varıncaya kadar Disivri, Vize, Midye, Biga-dos ve Burgaz kaleleriyle yol boyunca rastladıkları palangaları zaptetmişlerdi. Yalnız Silivri kalesi fazla mukavemet ettiğinden vakit kaybedilmemek için geride bırakılmıştı. Karaca Bey, ağır topu Büyükcekmece'de bırakmıştı. Çün kü nereye yerleştirileceği hakkında henüz bir emir almış değildi. Top, alınan emre göre verilen istikamete sevkedilecekti.

HÜNKÂR'İN EDİRNE'DEN HAREKETİ

Hünkâr, maiyetindeki kuvvetlerle Edirne'den hareket ettikten sonra Kırklareli - Vize yolunu takip etmiş ve Çanakkale'den Boğazı aşp Keşan - Tekirdağı yoluyla ge

len Anadolu -ordusuyla birleşmişti.

Padişahın otağının etrafı hendek ve şarampollerle muhafaza altına alınmıştı. Kendisi Edirne'den hareketi sırasında, donanma da hareket üssü olan Gelibolu'dan ha reket etmişti.. 150 kadar kadırgadan mürekkep olan ve Derya Kap tanı Balta oğlu Süleyman Bey ku mandasında bulunan bu donanma 12 Nisan'da Boğaza varmış ve Dol mabahçe ile Beşiktaş

arasında demirlemişti. Gemilerin bir kısmında kereste, taş, top mermisi gibi muhasara sırasında kullanılacak olan malzeme vardı.

Şehrin muhasarası başlamadan evvel, Bizanslılar bir çıkış hareketi yapmayı denedilerse de, kuvvetle püskürtüldüler. Bu, onların ilk ve son taarruz teşebbüsüdür. Bundan sonra bunu bir daha denememişler ve hep müdafaada kalmışlardır. Hattâ, muhasara başlarken bazı kapıların hizasında hen dekleri aşmak için kullanılan bu tün köprüleri tahrip edip bu kapıları da sıkıca kapatarak arkalarını tahkim ettiler.

İkinci Sultan Mehmet Han, evvelâ yanına kumandanlarını aldı ve Marmara kıyısından Halic'e kadar olan sur boylarını ve araziyi

dolaşp inceledi. Bunun neticesinde de bataryaların tabye edilecek yerler, hücumların teksif olunac; gibi bölgeler tesbit edildi. Sonra, o. düşünce İstanbul önünde bir geçit resmi yaptırdı. Zağanos Paşa'nın kumandasında olarak Beyoğlu -Kasımpaşa surlarına yerleştirildi. Bu kuvvetlerin bir kısmı, gayri muntazam ve gönüllülerden mürekkep kuvvetlerle birlikte Galata'dan Kâğıthane deresine kadar olan kısmı ve aynı zamanda kısımlarının başladığı Ayvansaray kapısına kadar güney Halic kıyılarını nezaret altında bulundurmak vazifesini aldılar. Bunlar, Galata Cenevizlilerinin Bizans'a yardım ve müdahalede bulunmalarına engel olacaklardı.

KÖPRÜNÜN KURULMASI

Hünkâr, aynı zamanda Zağanos Paşa'ya Hasköy'den karşı kıyıya bir köprü kurmasını emretti. Ordunun sol kanadına Rumeli Beylerbeyisi Karaca Bey kumanda edecek ve Halic kıyısındaki Ayvansaray kapısından Edirne kapısına kadar olan surları kusatacaktı. Ana-

u Bejierbeyisi İshak ve Mahmut Paşalar ordunun sağ kanadını kumanda ederek Marmara kıyısındaki Mermer Kuleden Topkapı'ya kadar olan kısmı muhasara edeceklerdi. Topkapı - Edirnekapı kısmı, ordu merkezi doğrudan doğruya Hünkârın ve Sadrazam Çanakkale Halil Paşanın emrindeki mevzi kuvvetlerince sarılacaktı. Bu-hâlde, muhasara hattının en mühim; en önce çökmesi beklenen yeri . Çünkü, Likös = Bayrampaşa dışını de içine alan bu kısımda surlar, Türk askerî mütehassıs-ınca surların en zayıf kısımları Kapıkulu piyade ve güvarisiyle beraber birliklerin en seçkin olanları bu cephede bulunuyorlardı. Mevziler kuleden başlayıp bütün Marmara kıyılarını ve Sarayburnunu aşarak Halic'i kapatan zincire kadar olan sahil kısmı ise Baltalı Süleyman Beyin emrindeki namuslu askerler tarafından gözaltına alınacaktı. Bununla beraber, Halic tarafı surlarının çok zayıf ve kifayetsiz oluşu da gözönüne alınmış, icabında Halic medhali zorlanması ve içeriye girilerek radaki donanmanın bertaraf edilip bu surlara hücum edilmesi plâna dahil edilmişti.

TOPLAR " " " " " YERLEŞTİRİLİYOR

Her biri dört büyük toptan kulu on dört batarya teşkil edilmiş Her bataryanın bir topu, öbüründen daha büyük ve kudretliy . Bu bataryaların nerelere yer-ştirilmiş olduğu hakkında çeşitli «'ayet ve bilgiler vardır. Bunun bebi ise, muhasara «ırasında bu Maryalara ihtiyaca ve savaşın .-in safına göre bir çok defalar yer •ğıştirtümiş olmasıdır. Hattâ, ev-;lce «öylemiş olduğumuz gibi, İs nbul muhasarası «ırasında, cehri karşısında bir çok toplar dökü-rek hizmete koyulmuştur. Of-anlı hükümdarı, bu «ırada yer-izünde en üstün topçu kuvvetine hip bir orduya kumanda ediyor-ı. Muhasara başlarken bu batâr- 7 dar, ateşleri üç noktaya , teksif iüeeek çekilde yerleştirilmişler-. Bunlardan birisi Edirne;k«pısı Tekfur Sarayı arasmdald «aha,

SULTAN MEHMET'İN İ?APTIKDIĞI KÜMELİ HİSARI

rak müdafilere ve surlara zararvermiş, bu yüzden kullanılmala-rından vazgeçilmiştir. Halbuki,7Türk mühendislerinin döktüğü toplar, sonuna kadar vazife ^görznügve şehrin alınmasında birinci rolüoynamıştır, : ' ' v-

SON TAARRUZ HAZIRLIKLARI

; Türk bataryalannın yanında Ar« balet denilen daha «ski sistem -u» zunca namlulu demir toplar da vardı. Bunlar, tekerlekli tahta kun daklann içinde bulunuyordu. İca ' bında daha ilefi sürülmek ve büyük topların açtığı tahribatı tamam lamak ifia hazır Bulunduruluyorı. ""^ ."" • ••'•_...••'

l

f

T

330

RESİMLİ BİTTÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

331

II<m

IUErîtiEV Ih ELülü

iHim

Türk ordusu son taarruz hazırlığı arını yaparken, Bizans da son müdafaa tertibatını alıyordu, İmparstorun en güvendiği kimse, Başha^kan Notaros'du. Ondan sonra De-metriyos Kantakuzinos, NekeforosPaleologos ve Teofilos geliyordu...Müdafaa ordusu kumandanı Cüs-tinyani'ye, Bizans'ı kurtardığı takdirde Limni adasını vermeği vadetmisti... :-••"•'.

Müdafaa plânına göre, Marmara ve Haliç surları taarruz tehlikesine karşı bulunmadıkları. için buralara ikinci derecede zayıf kuvvetler

.yerleştirilmişti. Bizans - Gene viz - .Venedik müttefik birlikleri ise kara surları tarafında toplanmıştı. JSilhassa, kapılar kuvvetle müdafa ediliyordu. Cüstinyani, yukarıda söylemiş, olduğumuz gibi, ev velâ İğrikapı bölgesinin fiilen müda faasını üzerine,almışsa *âs.j* sonradan asıl hücum cephesi .olan .,Tppkapı-mn kuzeyine .gelmiş ve 'imparator la beraber müdafaayı buradan ida re **etmiştir**, **Notaras** Fener'de'-bulu

nacak ve Haliç tarafı surlarının sa vunmasıyla .meşgul olacaktı. Kardinal îzidör ise, Ayvansaray - Balat bölgesinin müdafaasına memur e-dilmişti. Venedik Balyosu Minotto üe oğulları Ulakema bölgesinde vazife almışlardı. Bir kapının kumandası Lâtinlerde ise, yardımcıları Bizanslı kumandanlardı, Bizanslıların müdafa ettiği kapılara ise, Lâtin'lerden yardımcı kumandanlar verilmişti.

Bu sırada bir kısım Türk kuvvetleri gönderilerek Trabya ve Rumeli Kavağı gibi hâlâ Rumların elinde bulunan yerler zaptedildi... , Hünkârın «mri üzerine, daha sonra Balta oğlu Süleyman Bey donanmadan bir kısmını - ayırarak. Bu yükada'dan başlamak üzere Adaları zaptedecekji.'

SULTAN MEHMET'İN TEKLİFLERİ

Böylece, muhasara tertibatı tamamlandıktan "sonra .Sultan **îkinci**

Mehmet Han, Bizans'a bir elçi gön derip Türk - İslâm an'anesi gereğince üç teklifte bulundu. Bir rivayete göre, gönderilen elci Mahmut Paşa idi. Yapılan teklifler sun lar di:

1 — İslâmı kabul ediniz. Ve ülkeniz İslâm ülkesi olsun. O zamansizinle savaşmayız.

2 — Yahut da İslâm Devleti olanOsmanlı Devletine tâbi olmayı *kabul* ediniz. O zaman .şehri savaşızsiz teslim etmeniz ve haraç verir teb'amız olmanız lâzımdır. •

3 — Bunları kabul etmediğiniztakdirde savaşı kabul ediniz: ••

imparator, her iiç 'şarta da wazı' oîamıyacağını, yâni jıe İslâmı kabul etmelerinin mümkün, olduğu-'-1: nü ve ne de savaş arzusunda bulunduklarını söyledi. ' "Karşı teklifi" ise eskisi .gibi vergi vermekte xle-•vam etmesi ye İstanbul şehri ia-' rie 'olmak > -üzere Bizans'a ait;; -îbii4î

RESÎMLİ İSTASTEİTL ANSİKLOPEDİSt

533

RESÎMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

332

tün yerlerin Osmanlılara bırakıl-masıydı.

Ancak, bu teklifler Hünkâr tara findan kabul edilmediği için 6 Ni-san'da büyük topun ateşlenmesiyle savaş başladı. Bombardımanın 11 Nisan'da başlamış olduğuna 'daiı mevcut rivayetler doğru değildir. 11 Nisan, b

güne kadar tanzim a-tışı yapan Türk toplarının hep birden ağır bir bombardıman açtıkları gündür.

Namlulardan birer yıldırım gibifırlayan mermiler, surlara o kadarkuvvetle çarpıyorlardı ki, yüzlerce kilo ağırlığında granitten yontulmuş oldukları halde bir andatuzla buz olmaktaydılar. Vurdukları yerlerdeki taşları da paramparça ederek havaya fırlatmaktave civarda bulunanları da mahvetinekteydiler. Hâsıl ettikleri sarsıntının tesiri, bir hayli uzakta bulunanları bile serseme çeviriyordu...Her salvonun sesi şehri dehşet i-çinde bırakıyor, İstanbul'u sankitemelinden sarsıyordu.

»

toplam Aneonok

-te.= pdcf ef"r=>z, topçu er

lerinin bu" kısmı kızgın namluların içine kovalarla zeytinyağı döküyor, bir kısmı da yine zeytinyağına bulanmış keçeleri üzerlerine sararak birdenbire soğuyup çatlarnala nna engel oluyorlardı. Diğerleri de, hedefin önünü kaplayan toz ve duman bulutu 'dağılmadan koşuyor ve surlara yaklaşıp topların yaptığı tahribatı gözden geçirerek yeni atış yerini buna göre tayin ediyorlardı. Aynı anda gürültü ve sarsıntıdan ve duvarların yıkılmasından,^ surların arkasında saklanmayı düşünemiyecek kadar sersemlemiş hâle gelen müda-filer, ok yağmuruna tutuluyor, son ra bunu yeni bir salvo takip ediyordu.

Böylece, büyük hendeklerle tak viye edilmiş dünyanın bu en sağlam kalesinin üç sıra hâlindeki sur lan, Türk toplarının Kahredici dar beleri altında yavaş yavaş erimeğe başladı. Bizanslılar, şehirlerini bir çok düşmanlara karşı başarı ile ko rumuş olan surların, bu sefer onları kurtaramıyacağımı anlıyorlar -iarı kurtaramıyacağımı anlıyorlar -

di. Bunun üzerine çareler aramağa başladılar. Evvelâ, en fazla born bardımana maruz kısımlara, içleri yün ve kumaş parçaları dolu büyük denkler astılar. Mermiler, bu yumuşak cisimlere çarpınca tesirle ri hafifliyordu. Lâkin, bunu her noktada tatbik etmelerine imkân bulunmadığı gibi, şiddetli darbeler bunları da yaralayıp tesirsiz hale getirmektedir.

Ortalık kararır kararmaz Bizans lılar bundan faydalanarak gündüz açılan gedikleri taşlar ve harçlarla örmekte ve ilk darbede yıkılmama lan için yün dolu denklerle en çok buraları korumaktaydılar. Gedikleri örme işinde yalnız askerler de ğil, bütün halk, kadın ve çoluk, ço cuk^j/azife görmektedirler. •' Türkler, bir taraftan da lâğımlar kazarak şehre girmeğe çalışmışlar dır. Şehir, kayalık üzerinde bulunduğu için bu iş güç oluyordu. Bâzı lâğımlar yürüdü. Lâkin, bir Alman mütehassıs mukabil lâğımlar kazdı. İki taraf, yer altında karşılaştılar. Bizanslılar, Rum ateşi attılar. Türkler çekildi. Ateşten lâğım.'-

tutan direkler yanınca, toprak listü ne rastlayan duvarlarla birlikte büyük bir gürültü ile çöktü.

Muhasaranın daha on üçüncü gü nünde surlara karşı yapılan siperler, toprak sürülerek şehre ; -doğru ilerletümiştL , İçinde çalışanlarca-, rampoller yaparak kendilerini *koruyorlardı*. Lâkin, ok yağmuru ve Rum ateşi, daha fazla yaklaşımlarına engeldi. Esasen fau siperler, hücum yığmağı için hazırlanıyordu. Surlar, kâfi miktarda harap o-lunca, askerler daha yakın mesafeden hücumla kalkabileceklerdi.

9 Nisan'da Türk donanmasının kara kuvvetlerine yardıma hazırlandığını ve bu maksatla Halic'in ağzını zorlayacağını hisseden Bizanslılar, limanın ağzını örten zin cir boyunca on büyük gemiyi savaş vaziyetine soktular. 11 Nisan'da Türkler, beş günlük tecrübeden sonra bataryaların yerlerinde değişiklik yaptılar. Üç tanesi, Silivri kapısı karşısına yerleştirildi, Vîâ-kerna karşısındaki topraklar ise, Top kapı tarafına nakledildi. Ertesi 11 Nisan günü sert ve umumî bir bom bardıman yapıldı.

Hünkâr, durmadan çalışıyor, bir an dinlenmiyordu. Savaşı bizzat î-dare ediyor, her tarafa yetiştiriyordu. Bataryaları dolaştırıyor, tesirleri

ni inceliyordu. Surların bir hayli sarsılmış olduğunu görünce, kara tarafındaki hendeklerin Mzj kısım larının doldurulmasını emretti. Bu -emir, Türk: gazileri tarafından hemen yerine getirildi. , : - ,

Venedikli .Sarbaro, "Türk askerlerinin İm sırada gösterdikleri şecaati öğerek pervasızca surun dibine kadar yaklaştıklarını, düşman larından hiç korkmadıklarını, biri si vurulup ölürse cesedinin arkadaşları tarafından mutlaka geriye taşındığını, bir şehid naşı orada bı rakmaktansa, on kişinin seve seve öldüğünü kaydeder.

Bombardımanların başlamasından kısa zaman sonra Macar Kral Naibi Hunyadi Yanoş'un elçüeri Osmanlı ordusu karargâhına gele rek Hünkârın huzuruna çıktılar.

BEYHUDE GAYRETLER

Hunyadi Yanog, naiplik vazifesinin sona erdiğini ve Kral Birinci Ladislas'a iktidarı teslim etmiş olduğunu Jıaber vererek onu hareketlerinde tamamen serbest bırak mak .gayesiyle iki yıl evvel Semen dire'de akte edilmiş olan Türk - Ma car mütareke andlaşmasının hük-

mü kalmadığından Türkçe nüshası nı iade ediyor ve Padişah'ta bulu--1 nan ve kendi imzasını taşıyan nîis hayı geri istiyordu. Böylece, Osmanlı hükümdarını korkutarak .muhasaradan vazgeçirmek .gayesi** nî gütmekteydi, lâkin, fau teşebbüs hiçbir netice vermedi

Bombardımanın başlamasından • bir hafta sonra, surlar bir hayli ha rap olduğundan Hünkâr ilk genel hücum teşebbüsünde bulunmağa karar verdi. Bayrampaşa deresine rastlayan dış surların bir kısmı ile, iç surlara ait

iki kule, tamamen harap olmuştu. Cüstinyani bu gediği kapatmak için acele ve rast-gele bir siper yaptırmak zorunda kalmış bulunuyordu.

İlk genel hücum, 18 Nisan'da Bayrampaşa deresinden oldu. Okçuların himayesinde zırhlı askerler ileriye atıldılar. Hendeğin evvelce doldurulmuş yerlerini aşarak surları koruyan engelleri ateşe verdi ier. Cüstinyani, müdafaa kuvvetle rini ileri sürdü. Boğaz boğaza ss vaş, güneş battıktan sonra bile de vam etti. Kaleden yağdırılan ok» taş ve Rum ateşi hücum edenlerin gereği kadar yardım görmesine en gel oluyordu. Nihayet geriye çekü diler.

FATİH DEVRİNDE İÜEK ASKESİ KIYAf ETLEBİ

yAIDE SULTAN CAMİÎ

T

334

RESİMLİ İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BESİMİ j İSTANBUL ANSİKLOPEDİSt

335

r->

W.

mt^y&'V

;x:~Km<:?j3^

iane ederek ileri hükümet ricaliy e görüşüp Murad Beyi tekrar tah a çağırmağa karar verdiler. Hattâ, dit rivayete göre son olayları ter-ipleleyen de Halil Paşa idi An-:ak, genç hükümdarın bu serer altanattan asla vazgeçmeyeceğini jildiği için meseleyi bütün açıklığı le babasına yazarak hükümet er-lânı namına onu tahta davet etmiş •e hattâ pek sür'atle gelmesini is-emiftl Diğer taraftan da mesele kinci Mehmet'e âuyurulmadan ge •ekli tertibat alınmış bulunuyordu. Böylece, ikinci Mehmet bir av «ğ-ancesi Bahanesiyle Edirne'den 51-ranldı. Sonra kendisine durum bil Jrflı ve babasının saltanata dön-'üğü haber verilip çehre avdetine aeydan bırakılmadan adeta yan a'jrç gönüerü-

ÜÇ CENEVİZ SAVAŞ GEMİSİ

İstanbul'a yardım için Papa'nın gönderdiği üç Ceneviz savaş gemisi, 20 Nisan'da İstanbul'a vardı... Yanlarında yolda rastladıkları şarap, buğday ve savaş araçları dolu bir Rum gemisi de vardı. Gemi Ça nakkale'den

geçer geçmez durumu haber alan Fatih, Baltaoğluna bun lan karşılama emri verdi. İki taraf, Yedikule civarında karşılaştı. Ceneviz gemileri, Türk gemilerinden daha büyük, güverteleri daha yüksek ve savaş kabiliyetleri daha üstün teknelerdi. Baltaoğlu, buna rağmen yanına aldığı gemilerle hu cum etti. Savaş başladığı sırada bir denbire şiddetli bir lodos rüzgârının çıkması üzerine, Ceneviz gemi leri hemen yelkenlerini şişirip limana doğru dümen kırdılar. Rüzgârı ters taraftan yiyen Balta oğlu, gemilerine manevra yaptırmıncaya kadar da uzaklaştılar. Bu mücadele leyi Zeytinburnu civarından seyreden Hünkâr, hiddetle atını denize sürmüş, denizin sığ oluşundan faydalanıp gemilere yaklaşıp tekrar hücum emri vermişti. İki taraf, Saraybumunda bir daha kapışır gibi oldularsa da, Cenevizliler sıyrılıp kaçtılar ve zincirin in dirilmesinden faydalanıp Halic'e girdiler.

ikinci Sultan Mehmet Han, muvaffak olamamasına rağmen bu sa vaşta canla başla çalışan ve hattâ gözünden yaralanmış olan Balta oğlu Süleyman Beyi sadece azletmekle yetindi. Onun bu başarısızlıkta bir suçu olmadığını biliyordu, ancak yenilgiye tahammül edemediği için vazifeden almıştı. Yerine Hamza Bey Derya Kaptanı ve Gelibolu Sancak Beyi oldu.

CASUSLAR VE BOZGUNCULAR

Bu deniz savaşının, her iki taraf üzerinde büyük tesiri olmuştur. Bi zans'lılar hem imdat almış, hem de bunu Allahın kendilerine bir inayeti sayarak manevî güçlerini yük seltmişlerdi. Hemen, kiliselerde parlak âyinler, şehirde dinî alaylar tertip edildi. Türk ordusunda ise, olay bir hayli can sıkılmıştı. İki gün

evvel yapılan genel hücumun iste nen gayeye ulaşamaması, esasen bâzı kimselerde tereddütler uyandırmış bulunuyordu. Orduda Rum casusları ve bozguncular da vardı. Padişaha bir dilekçe sunularak deniz savaşında gayretsizlik gösteren lerin şiddetle cezalandırılması is- , tendi Aksi halde, kara savaşlarında da gevşeme olacağı ileri sürülüyordu. Hünkâr, buna aldırımıya-rak o gün bombardımanın şiddet-lendirilmesi enirini verdi. Bu şiddetli bombardıman, müteakip gün lerde de devam etti. Bunun netice sinde Topkapı'nın yanında bulunan büyük kulenin bir kısmı yıkıl mış ve oldukça büyük fak' gedik açılmıştı. Bu, bir hücum fırsatı idi. Lâkin, kullanılmadı, Sebebi isa de askerin maneviyatını sarsacak ye ni bir başarısızlığa uğranılması ih timalini önlemektir. Barbaro ise:

— Hünkâr, o gün bu gedikten on bin kişi ile hücum etseydi şehri alırdı, demektedir. Ancak, bu ifade çok mübalâğalıdır. Böyle bir imkân bulunsaydı, Türk kurmay heyeti bunu mutlaka görür ve kul lanırdı.

İMPARATORUN BARIŞ TEKLİFİ

İmparator ise, bu durumdan fay dalanarak barış teklif etmek üzere yeni bir heyet gönderdi. Orduda Çandarı Halil Pasa gibi bu savaşa esasen taraftar

olmamış olan lar vardı. Onlarla savaş taraftarları arasındaki çekişme ve mücadele, bu bahane ile arttı. Hünkâr, meşaleyi görüşmek üzere Divanı ve Savaş Meclisini müşterek toplantıya çağırdı. Burada, mesele, uzun boylu konuşulup tartışıldı. Sadrazam Candarı Halil Paşa, Bizanslılarla çıkarlara uygun ve şerefli bir barış yapılmasını kuvvetle savundu. Sebep olarak da muhasaranın daha pek çok uzamak ihtimali bulun düğünü, bu müddet içinde de Avrupa'dan Bizans'a büyük bir yardımcı kara ordusunun gelebileceğini, nitekim Macar'ların sür'atle hazırlandığını, bu tahakkuk ettiği takdirde ise İstanbul önünde bir yenilginin bile bahis konusu olabileceğini ileri sürüyordu. Onun fikrine göre, imparatorun vergi olarak senede 70 faia altın ödeme tek

lifi kabul edilmeli ve Padişahın tı tanbul'da Zaptiye Memuru adı altında geniş yetkili bir memura bulunmalı ve Bizans bunu kabul ettiği ve şehir dışında kalan bütün topraklardan vazgeçtiği takdir de muhasara kaldırılmalıydı.

İşte, Halil Paşanın bu fikri savunması, onun imparatorun rüşvet aldığı dedikodularının çıkmasına ve yayılmasına sebep olmuştur. Bu tabî, çok çirkin bir iftiradır. Meselenin aslı ise şudur:

İkinci Mehmet, evvelce söylediğimiz gibi, babasının tahttan fera-gati üzerine ilk önce 1444 yılında hükümdar olmuş, lâkin onun henüz çocuk yaşta ve tecrübesiz bulunduğundan faydalanmak isti-yen Macarların, bir Haçlı ordusuyla birlikte Osmanlı memleketlerine doğru ilerlediklerinin haber alınması üzerine, İkinci Murad Bey, tekrar tahta çağırılmıştır. Bu isin tertipleycilerinin başında, Sadrazam Candar Halil Paşa vardı... Kendisi durumu Padişaha anlatmış, ancak saltanat tadını tatmış? olan İkinci Mehmet'in buna yanaşmak istemediğini görünce:

- Düşmana cevapı mukavemetimkânı yok. Meğer ki baban Sultan yerine gelmekle mümkün oia. Beylerin ittifakı da bunun üzerinedir. Maslahat bunu gördürür...Düşmana karşı onu gönderir, sizsaf anızda olursunuz. Bu vak'a de-folduktan sonra saltanat yine sizindir. Demiş, Sultan Mehmet de herkesin bu işte birlik olduğunu görünce durumu ister istemez kabul etmiş, lâkin:
- Mademki bu ihtimalât vardı.evvelce düşünmek gerekti, demekten kendisini alamamıştı.

ZAGANOS PAŞA _

Zaferden sonra, hakikaten tahta yeniden çıkarılmışsa da lalası Zağanos Paşanın genç hükümdarı dur madan savaşa kışkırtması Halil Paşayı düşündürüyordu. Çünkü, devleti bir müddet için barışa nvoa taç görüyor, lâkin rakibi *Zağanos* Paşanın, 14 yaşındaki Padişah üzerinde gittikçe nüfuz kurduğunu11 seziyor ve bunu tehlikeli buluyordu. Bu sırada orduda da parana» yeniden ayarlanması meselesinde^ dolayı çıkan fair Ayaklanmayı k*"

'tIJv-'i

^f?jv^' r"

^STLüA^VY '

v c:_v, £J '.;•**

v. ,',f*tş>3Fjff.

-f'''f f ç-tKv

i:*^;^VN

İfcms4 -^-%,j-/ î

di. Aynı zamanda şehzadenin meşhur akıl hocası Zağanos Paşa daazl ve Balıkesir'e sürgün edildi...Bu olay,-- İkinci Mehmet'in kalbinde Çandarlı'ya karşı büyük bir kinin doğmasına v" s'ebep olmuştur.Hattâ bu duygusunu,^ kendisineManisa'ya kadar refakat-eden Molla Hüsrev'e şu sözlerle ifade etmiştir: .....

—: Şu herif acep bana ne hileeyledi. .... - , , ,

ÇANDÂRLI HALİL,PAŞA

Bununla beraber, babasının Bölümü üzerine kat'î olarak tahta çıktığı zaman ona JlışmemişL Sunun, aki*»ebebî yatdı. Evvelâ Çandarı

•7 °

'_ *' ^

:-.*V ..;.<'

Halil Paşa, devlet işlerinde pişmiş ve büyük tecrübe 'sahibi olmuştu. Tahta yeni çıktığı zaman onun bu tecrübesinden müstağni kalama-mıştı. İkincisi ise, Osmanlı aristok rasisinin devlete son derece hâkim durumda bulunması ve tarih sahnesine Osman oğullarıyla birlikte çıkan ve devletin kurulup gelişmesinde unutulmaz hizmetleri geçen Candarh ailesine mensup Ha lil Paşanın bu sınıfın mümessili ve en itibarlı siması olmasıydı. Halil Paşa, İstanbul muhasarasına hakikaten taraftar olmamıştı. Çünkü, bunu mutlaka lüzumlu görmekle beraber, henüz erken buluyor 've zamanla çok daha iyi hazırlanmanın mümkün olduğuna ve daha fir "Batlı bir zamanın gözetilmesine lü zum Bulunduğuna inanıyordu; •••Bi-£

RESİMLİ İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

nevizliler arasında artık imparatorun bile pek güçlkle giderdiği anlaşmazlıklar çıkmaktaydı. Bun lar, hep Türkler tarafından haber almıyor ve memnuniyeti mucip o-luj'ordu.

YENİ BARIŞ TEKLİFİ

TÜRK DONANMASI HALİÇ'TE

21/22 Nisan gecesi, irili ufaklı 67 parça donanma gemisi, karadan çekilip Kasımpaşıya indirildi. Bun ların on altısı kadirga, kalanı alçak gü ver teli veya güvertesiz kü çük nakliye gemisi idi Gemilerin karadan hangi yolu takip etmiş ol iuklan bir münakaşa konusu hâline gelmiştir. Beşiktaş'tan veya Dolmabahçe'den hareket ettikleri ni iddia edenler olmuştur. Ancak, son incelemelerden hareket nokta sının Tophane olduğu anlaşılmak tadır. Buradan, bugünkü Kumba racılar Yokuşu takip edilmek sure tiyle Asmalımescid'e varılmış ve Tepebaşı yoluyla Kasımpaşı'ya inilmiştir. Gemiler, yere döşenmiş yağlı Jazakle? üzerinde insan -gü

Türk donanmasının Halic'e inişin den sonra, imparatorun yeni bir ba rış teşebbüsünde bulunduğı bilinmektedir. Lâkin elçilere ancak teslim olunması şartıyla savaşın durdurulması mümkün olduğu bil dirildi ve kendilerine son bir şans tanındı. Buna göre şimdi teslim ol duklan takdirde frmlka «man verilecek, kimsenin can -ve malına dokunulmayacaktı. .Lâkin, şehre zorla girilirse asker ganimet ^re *esâs*

zans'ın mukavemeti daha evvel de nenmiş, bu mukavemet kınlamamış ve her defasında diğer bir o-lay muhasaranın bırakılmasına se bep olmuştu. Hünkâr, bu sefer çok kat'î niyetlerle hazırlanmaktaydı.

Bunun için Bizans önünde kaybedilecek bir savaş, eskilerine nazaran çok daha ağır sonuçlar doğurabilirdi Deniz kuvvetleri de, batı ile boy ölçüşecek halde değildi. Bu yüzden şehir, yalnız kara tarafından muhasara edilebilirdi Bu sırada ise, batı hristiyan dünyasının hazırlıyacağı bir Haçlı ordusu nün yardıma gelmesi, Türk ordusunun ağır bir yenilgiye ve devletin çok büyük zararlara uğramasına, hattâ Rumeli'deki toprakların kaybetmesine bEe sebep olabilirdi. Ancak, muazzam topçu kuv vetine güvenen Mehmet Han, boy le *biç* şey olmadan şehri alacağını hesapladığı gibi, mevcut duruma göre Bizans'ın batıdan öyle ge niş ölçüde bir yardım görmeyeceğı ne de inanıyordu.

MUHASARA UZUYOR

Muhasaranın uzaması, Halil Pa şanın endişelerini bu yüzden arttır mış ve devlete büyük çıkarlar sağ layıp Bizans'ı onun bir eyaleti ha line getirecek şerefli bir barışla bu işe son verme fikrini savunmuş tu. Yoksa,

Bizans imparatorunun — sözde balıklar içinde — gönder diği altınlara tenezzül edecek yaradılıştadır değildi. Esasen kendisi şahsen Bizans İmparatorundan da ha zengindi. Böyle sefil bir rüşvete ihtiyacı yoktu. Üstelik o devirde Osmanlı Devletinin Sadrazamlığı, Bizans İmparatorluğundan da ha sağlam, daha şerefli ve daha bu yük bir mevki idi. Çandarlı Halil Paşanın ise, bütün siyasî hayatı bo yunca devlet menfaatlerini her se yin üstünde, hele şahsî endişelerin pek üstünde tuttuğu bilinen namus lu ve dürüst bir kimse olduğu malûmdur. Onun, muhasarayı kaldır mata Padişahı ikna için imparatora rüşvet aldığını, en büyük şahsî rakip ve düşmanları bile ileri sürememisierdir. Bu sadece, a-jağılık bir Bizans uydurmasıdır ve «şiardan batılı tarihçilere geçmiş

ve tekrarlanıp durmuştur.

Toplantıda Halil Paşanın barışçı görüşüne şiddetle karşı olanların başında ise, Zağanos Paşa bulunuyordu. Ulemadan Aksemseddin ve Molla Gürani de onu destekliyorlardı. Padişah da onların düşüncelerine katılınca savaşa devam karan ve imparatorun tekliflerine red cevabı verildi.

Şunu da ilâve etmek gerekir ki, aslında bu işe muhalif kalmış olmakla beraber, Çandarlı Halil Paşa kendisine verilen savaş görevle rini daima canla başla çalışarak yerine getirmiş ve İstanbul'un alın masında büyük gayreti geçmiştir.

HALİÇ KIYILARININ ZORLANMASI

Bu toplantı sırasında, aynı zamanda genel durum da görüşüldü. Hünkâr, kara surlarının birbirini takip eden üç sıra hâlinde bulunduğunu, önlerinin derin hendeklerle çevrildiğini, bunları tamamen doldurmanın imkânsız olduğunu ileri sürerek şehrin yalnız bu taraftan zorlanmasının çok vakit kaybettireceğini, bunun için surların en zayıf yeri olan Halic kıyılarının zorlanmasının lâzım ge leceğini söyledi. Lâkin, Halic'i örten ve Ceneviz donanması tarafın dan korunan zincirin Türkler tara fından kırılmasının imkânsız oldu ğu da biliniyordu. Bu, daha evvel denenmiş, lâkin haşanlama-mıştı.- Hünkâr, bunun üzerine o za mana kadar akıl ve hayale gelmi-yen yeni bir teklifi ortaya attı. Bu da, gemilerin karadan yürütülerek Halic'e indirilmesi idi. Plânı, kendi söyleyişi ile:

— Yeni Hisar tarafından gemiler sürüp Galata ardından deryaya — yâni Halic'e — aşırarak ve aşın top ateşiyle hisarları deniz tarafından dahi şaşırtmak! idi.

Fikir, sür'atle benimsendi ve 21 Nisan'dan itibaren tatbika başlandı. Genç hükümdar, buna daha evvel karar vermiş bulunduğu için buna göre bazı hazırlıklar yap mış olduğundan uygulamaya kolay lıkla geçilmiştir. Daha evvel, Padişahın emriyle Zağanos Paşa, Has-

köy civarından karşıya bir köprü kurmağa teşebbüs etmişse de. No-taras'ın kumanda ettiği müdafiler, buna engel olmuşlardı. Ancak, da ha muhasaranın başlangıcında Fa tih'in böyle bir emir vermesi Haliç cephesini önemle gözönünde tuttuğuna alâmettir. Nitekim. Türk donanması Haliç'e indikten sonra binden fazla fıçı ve sandal kullanı larsk bugünkü Kumbarahane ile .Defterdar Burnu arasında üzerinden topların geçirilebileceği ve beş kişinin kolaylıkla yanyana yürüyebileceği bir köprü kurulmuştur.

HAZIRLIKLAR GİZLÎ YAPILIYOR

Hazırlıklar, tamamen gizli olarak cereyan etti.1 22 Nisan'da kara tarafına yapılan bombardımanlara, Galata surlarının kuzeyine yerleştirilen toplar da katıldı. Bun lar, şafak sökerken Haliç'in ağzını örten zinciri korumakta olan gemi leri hedef olarak seçmişlerdi Bu toplar, havan topu cinsinden ve Hünkârın icadı olup onun tarifine göre dökülmüşlerdi Mermiler, Galata'daki binaların üzerinden aşarak düşman donanmasına yağ mağa başlamışlardı. Derya Kaptanı Hamza Bey de zincire hücum e-dip dikkati o tarafa çekmeğe çalışıyordu. Gemilerin karadan yürü tülme teşebbüsünü ise Galata Cenevizlileri haber almışlar, lâkin ses çıkarmamışlardı. Esasen, muhasaranın basından beri iki yüzlü bir politika takip etmekteydiler...

Meselâ, Türklerle bu hususta olan anlaşmalarına aykırı olarak Haliçten sandallarla bilhassa geceleri İstanbul'a erzak taşıyıp satmışlardı. Tabî, bu arada onlardan çok fahiş fiatlar istemeği de unutmamış bulunuyorlardı. İstanbul'un aslında Türkler tarafından alındı ğını istemiyorlardı; çünkü, böyle bir şey olursa sonunda kendilerinin de Galata'da tutunamayacakla rını hesaplamaktaydılar; lâkin. Hünkârdan korktukları için onu da idare etmeğe çalışmaktaydılar. Gemilerin karadan çekilerek Ha liç'e indirilmeleri hususundaki Pa dışahın plânı, olağanüstü bir mü-kemmellikla . tatbik edilmiştir.

BİZANS SURLARINA HÜCUM EDEN TÜRK KUVVETLERİNİN DÜKÜMÜ

cüyle çekiliyorlardı. Lâkin, kuvvetli lodostan faydalanılmak için yelkenleri de açılmıştı.

Ertesi sabah bir Türk filosofunun Haliç'e inmiş olması suretiyle böyle inanılmaz bir basan kazanılması Türkleri heyecan, Bizanslılarla Ceneviz ve Venediklileri ise hayret, yeis ve de'nşet içinde bırakmıştır. Gemiler, birer birer suya indikçe Zağanos Paşa havan topla rıyla düşman donanmasını mermi yağmuruna tutarak harekete geçmelerine engel oluyordu.

Bu yeni durum, imparatoru kara tarafındaki surlardan birikişim as keri çekip Haliç surlarının müdafaasına'memur etmek,zorunda bı rakb. Bunlar, Bizans askerleriydi Latinler, kara tarafındaki müdafaada bırakılmışlardı. Diğer taraftan kumanda ve müdafaas siste mi hususlarında Venediklilerle Ce

İmparator, batıdan umduğu yar dimi alamadığını acı acı görüyordu. Halbuki, Bizans'daki Venedik Balyosu ile yapılan anlaşma gereğince, Venedik'in Akdeniz'deki donanmasının imdada gelmesi lâzımdı. Bunun için, bir haberci gemi göndermeğe karar verdi. Düşüncesini açtığı Venedikli kumandanlar, bunu doğru buldular. Nihayet, bir gece Haliç'ten çıkan bir gemi, Türklere görünmemeye başarak Marmara denizini aşp Çanakkale den çıktı. Lâkin, Ege denizinde bu tün dolaşma ve araştırmalarına rağmen Venedik donanmasına rastlayamadı...

istanbul'da ümitsizlik artıyordu. Artık şehrin kurtarılamıyacağı aa laşılmaktaydı. Çünkü, müdafaa gevşemeğe başladığı halde, Türkle rin hücum ve tazyiki gittikçe arti-yo.rdu," Nihayet, P_atrik, deyiS er-

alma hususunda tamamen serbest olacaktı. Esasen onları o zaman iurdunnak da mümkün olamazdı.

Bizanslılar, bu teklifi kabul etmediler. Bundan sonra Halic'e i-nen Türk donanmasını bertaraf et me çareleri düşünmeğe, başladılar. Bunun için bir savaş meclisi toplandı. Sonunda Türk donanmasına hücum edilerek yakılmasına karar verildi. 28 Nisan'a kadar gerek li hazırlıklar yapıldı. Bu işi, Venedikli Giyakomo üzerine almıştı. Lâkin durumu öğrenen ve mesele nin kendilerine de danışılmadığına kızan Galatalı Cenevizliler hemen Türklere haber uçurdular. Bunun üzerine onlar da gerekli müdafaa tedbirlerini aldılar. Bu yüzden 28 Nisan günü bir baskın şeklinde tertiplenen bu hareket, akim kaldı. Giyakomo, yüz elli Venedikli ile birlikte bu teşebbüs sırasında can verip gemileriyle birlikte Halic'in sularına gömüldüler. Yüzerek kıyı ya ulaşan kırk kadan da orada öldürüldüler, imparator, bu deniz ye nilgisinin sözde intikamını almak için elinde bulunan 260 kadar Türk' esirini,Türklerin gözü önün de kale mazgallarına astırdı.

Ancak, son olaylar Bizans'da mâ nevî gücün büsbütün çökmesine ve Cenevizlilerle Venediklilerin arasındaki anlaşmazlıkların büsbütün alevlenmesine sebep oldu... imparator, son gücünü kullanarak onları güçlkle yatıştırıp birbirlerini ithamdan vazgeçirdi

FASILASIZ BOMBARDIMAN

Nisan sonlarına kadar fasılasız devam eden bombardımanlar sonunda kara surları büyük ölçüde zarar görmüş ve artık kapatılamı-yan gedikler açılmış bulunuyordu. İşte, Zağanos Paşanın inşasına me mur olduğu köprü de

bu sırada so na ermiş ve yanlarına yerleştirilen dubaların üzerindeki toplar, Haliç surlarını çok tesirli bir şekilde döğmeğe başlamışta. Bu taraftan bir hücum ihtimaline karşı Bizans savaş meclisi Ayvansaray bölgesine çoğunu Venediklilerin teşkil ettiği müdafaa birlikleri yer . leştirdi.

İstanbul'un, Fatih Sultan Mehmet tarafından fethinden 50 yıl k

kânı ve Cüstinyani imparatora baş vurup şehri terketmesini rica ettiler. Çünkü, onun İstanbul'u bırakıp gittiğini duyan Mora'daki kardeşleri ve hattâ Osmanlı Devletine kafa tutan Arnavutların Başkanı İskender Bey (Jorj Kastriyo-ta) nın Bizansa yardıma koşmaları büyük ihtimal dahiîindeydi. Koş tantin Dragazes ise kendilerine, böyle bir felâket ânında tahtını, başkentin kutsal mâbedlerini ve milletini terkedip gitmiyeceğini ve onların uğrayacağı akıbeti ken dışının de razı olacağını kesin şekilde bildirdi. Halk ise manen ve maddeten yorgun, perişan ve ümit siz bir haldeydi... Herkes, Bizansı yalnız bir semavî mucizenin kurta rabileceğine inanıyordu. Papazlar ise, bundan faydalanarak gayret elden bırakılmadığı takdirde böyle, bir. mucizenin, ^ mutlaka vukua

Dilan gravürde, istanbul surları ile bazı yapılar görülüyor.

geleceğini, surları aşip şehre girse îer bile gökten incek meleklerin Türkleri mahvedeceğini cahil halka telkin edip durmaktaydılar. Böylece, onların gevşememelerini ve bütün güçleriyle savunmağa katılmalarını sağlamak istiyolardı.

CENEVİZLİLERİN ŞİKÂYETİ

5 Mayıs'da Beyoğlu tepelerine yerleştirilmiş olan yeni dökülmüş uzun menzilli toplar, zincirin gerisinde toplanmış olan donanmaya ve surlara karşı çok başarılı bir a-teş açtılar. Bu atef, günlerce devam etti Bu arada, Galata Ceneviz Hlerine ait bir gemi de isabet alarak battı. Cenevizliler, Hünkâra si kâyetle bulundular. O da kendileri ne tarafsızlıklanni jnuhafazs -

lerini tavsiye ederek böyle yaptık lan takdirde zarar ve ziyanlarının ödeneceğini bildirdi.

6 Mayıs'da Hünkâr yeni bir taar ruza karar verdi. O gece, otuz bin kişilik bir kuvvet Bayrampaşa de resi istikametinde hücumu geçti. Ellerinde pek çok miktarda merdi venler vardı. .Şaldın ve savunma şiddetli oldu. Bizanslılar, yeisin verdiği son gayretle savaşıyorlar-di. Bir kısmı ise, muhasara uzadığı takdirde Haçlı ordusunun gelip yetişeceği ümidiyle bütün kuvvetlerini harcamaktaydılar. Hünkâr, zayıtın artmaması için hücumu durdurdu. Boğaz boğaza savaş, üç saat eürmüştii.

8 -Mayıs'ta, Bizans'a üç Venedik gemisi vanp Halic'e girdi. Lâfegn, bunların içinde bulunanlar, evvelâ erzak yüklerini Bizans'a vermeğe ve savunmaya kafalmağa . razı ol-dğ Kenedüs Balyosunun

aracılığı ve Venedik filosunun ku mandanı Alvaziyo Diyedo'nun kesin emri üzerine bu işe razı oldular...

12 Mayıs'da Türk ordusu Edirne kapısı ile İğrikapı arasındaki bölgeden taarruza geçti Buradaki surlar, bombardımanların tesiriyle hemen hemen iamen harap olmuş gibi idi. Hele dış surlar, yerle bir olmuştu. İmparatorun, Ayasofya'da yapılan bir dinî tören de hazır bulunduktan sonra, eavaş meclisini topladığı gece yansına doğru hücum haberi geldi Müda-filer, dayanamıj-arak açılan gediğin arkasına çekildiler. Lâkin, Cüs tinyani ile Nikeforos Poleologos ile Teodoros Koristenos'un gelip yetişmeleri ve ileriye atılıp müda fileri teşci etmeleri kesin neticenin alınmasına engel -oldu. Hünkâr, bu gibi taarruzların sonug vermemesine hiç aldırış etmiyor, zayıatın artması ihtimali belirince askerini beyhude kırdırmamak i-çin geri çekiyordu. Çünkü, bu hücumlardan birisinin er geç basan ya ulaşacağını biliyordu. Bizans, dalında olgunlaşan bir meyve hâline gelmekteydi. Er - geç onun avuçlarına düşecekti

VENEDİKLİLER ATEŞ ALTINDA

14 Mayıs'da, bataryaların yeri yeniden değiştirilip bütün ateş Su iukule kapısı tarafına teksif edildi. Beyoğlu ve Galata sırtlarındaki toplar ise, Halic'in Avcılar Kapısını ve buraya yerleştirilmiş olan Venedikli kuvvetleri ateş altına al mışlardu

Bu bombardımanlar durmadan devam etti Yukanda nakletmiş olduğumuz îâğım hâdisesi ise, 16 Mayıs'ta geçmiştir. Vaktiyle Novo-faurdo madenlerinde çalışmış olan Zağanos Paşa, yanına Sırp lâğım ustalarını alarak surların tek kat-lı ve hendeksiz olduğu Edirne kapısını - Tekfur Sarayı arasında v» surun yarım mil ötesinden başlamak üzere lâğımlar kazdırdı. Bu lâğım ilerliyerek surun hizasını geçti işte, bu sırada farkına varılmış ve Alman mühendisi Grant ts rafından mukabil bir lâğım açfl-.•Busür, İki taraf, yer altında

340

RESİMLİ İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BESTMLt istanbul ansiklopedisi

341

laşarak kanlı bk boğuşmaya giriştiler. Bizans'lılar yenilecekleri ni anlayınca Rum ateşi atıldılar. Yi ne yukarıda söylemiş olduğumuz gibi, Türkler çekildi ve toprağj tutan direkler yandığı için topraklar, üstündeki surlarla birlikte çöktü.

Aynı gün, Türk donanmasının Halic'in dışında bulunan kısmı, bu rasını kapatan zincire hücum etti. Zinciri koruyan gemilerin bir kısmı Haliç surlarının müdafaasına ayrıldığı için Türkler bu fırsattan faydalanmak

istemişleffâi. Bunun la beraber, akşam üstü yapılan bu hücum umulan neticeyi veremedi. Nitekim, ertesi günü de tekrarlanan taarruz, yine başarıya ulaşamadı.

~~21 MAYIS ""~

SEHER VAKTİ

21 Mayıs günü seher vakti Türk donanması yine zincire hücum etmek üzere Halic'in ağzında yer aldı. Rumlar, bunu genel bir hücum alâmeti sayarak heyecana kapıldılar. Şehirde mevcut bütün kiliseler çanlarını çalıp halkı vazî fe başına çağırdılar. Ancak, ilk iki sinde olduğu gibi, Haliç'dekî Türk donanması bu sefer de harekete geçmediği için Türk filosu hücum dan vazgeçti. Aslında bu hareketler, Bizanslıların dikkatini bu tara fa çekmek için yapıldığından Haliç donanması harekete katılma emri almamıştı.

18 Mayıs'da Türkler ilk defa yürür bir kule ile surlara hücum te şebbüsünde bulunmuşlardır. Ahşaptan olan bu kule, bir gecede inşa edilmiş ve üzerine yaş deriler gerilmişti. Gece, hiçbir şeyin farkı tıa varmamış olan Bizans'ıııı, ertesi sabah karşılarında böyle görül memiş bir şeyin bulunmasından hayret ve dehşete düştüler. Kulenin yüksekliği surlardan fazla idi ve tekerlekler üzerinde hareket e-diyordu. Bunu Topkapı tarafındaki surlara doğru yaklaştıran Türk ler, bu sayede surları rahatça döğ-meğ e ve hendeği doldurmağa başladılar. Kulede, küçük çaplı toplana da bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu yeni vasıta, büyük fayda-Lac sağladı. Üzerindekiler, «uzları

tahrip etmeğ e ve müdafilere ölüm yağdırmağa devam ettikleri sırada, aşağıdaki Türk birlikleri de toprak, çalı ve otlarla hendekleri dol durmağa çalışıyorlardı. Akşama kadar devam eden mücadele sonunda hendek hemen hemen dolmuş, surda ise tehlikeli bir gedik açılmış bulunuyordu.

Gece olunca Kostantin bütün şe hir halkını seferber etti. Bu sayede gedik tamir olunduğ u gibi, hendek de tekrar boşaltıldı. Aynı zamanda Rum ateşi atılmak suretiyle kule tutuşturulup yakıldı. Türkler, buna karşılık, bombardımanı şiddetlendirdiler. En çok, 600 kilo a-ğırılığında mermiler atan ağır toplar tahribat yapmaktaydılar. Rum iar, daima bombardımanın gittikçe hızını kaybedeceğ ini ummuşlardı. Lâkin, bunun tamamen aksi olmuş, bombardıman gittikçe şiddetlenmişti. Buna sebep ise, şehrin ö-nünde mütemadiyen yeniden top ların dökülmesi ve hizmete konma siydi.

Şiddet ve yoğunluğ unu arttıran bombardıman 20, 21 ve 22 Mayıs günleri durmadan devam etti. Aynı zamanda muhtelif noktalardan açılan lâğ ımlar yürütüldüyse de, bunların hepsi keşfedildi Bu yüzden faydalı olamadılar. Bununla beraber, bu işten vazgeçilmedi Lâğ ımların bir kısraı çöküyor, bir kısmı karşı lâğ ımlarla buluşarak yer altında

korkunç ve amansız mü cadeleler geçiyordu. Ancak, Rum ateşi, Türklerin her defasında çe kümelerine sebep olmaktaydı.

~ ĞEMÎ, ELİ BOŞ DÖNÜYOR

Venedik donanmasını yardıma çağırarak üzere gönderilen gemi, 23 Mayıs'da eîi boş olarak geri döndü. Bu hal, Bizans'da büyük yeis ve ümitsizlik uyandırmıştı Şehrin durumu ise pek perişan hâle gelmişti. Haliç tarafında kurulmuş olan köprü yüzünden bu tarafın surları da *bir* hayli harap olmuştu. Hünkâr, o gün sur boyunu dolaşarak tahribatı inceledi Sonra, genel hücumdan evvel Bizans imparatoruna son defa olarak bir elçi göndermeğe karar verdi. Bundan *ssû* maksadı ise, simacajs

fendiya oğlu Kasım Bey seçilmi= cevaba göre Bizans'ın hakikî durumunu anlamaktı. Elçi olarak, İs ü. Elçi şehirde imparator tarafından parlak bir törenle karşılandı Bizans'ın ileri gelenleri bu mülakatta hazır bulundular.

Elçi, imparatora şunları söyledi:

— Saadetlû Hünkâr umumî hücumun doğuracağı dehşet ve felâketten sizi ve teb'anızı korumakmaksadiyê son defa olarak şunuteklif etmektedir: Şehri teslim ediniz. Buna karşılık hayat ve hürriyetinize sahip olacaksınız. Bütünhazinelerinizi alıp istediğiniz yeregidebilirsiniz. Şehir halkından daistiy enler istediklerini alıp gideceklerdir. Onlara da hayat vehürriyetleri bahşolunacaktır. Nitekim kalmak isteyenler de mal,can ve ırz emniyeti içinde Hünkârın teb'ası olarak şehirde yaşamağa devam edeceklerdir. İmparatora, Mora Despotluğu verilecek vebundan sonra dost bir prens muamelesi ve Hünkârın himayesini görecektir.

İsfendiya Bey sonunda:

— Saadetlû Hünkârın kelâmı bunda hitam buldu, dedi. İmdi ben dahi cümle bu şeraitin Kabulünü dostâne niyaz eylerim ki cenabınız için gayri halâs kalmamıştır. Asker şehre zor ile girecek birveçhile zaptı mümkün olmaz vehem de kanun değildir. Ol vaki*de cümle halk esarete giriftar o-lup haneler ve keniseler yağma veihrak olur. Ve hem esarete liyakat ve kabiliyeti olmıyanların en-câm-ı hayatı fena bulur. İşte, buların vebali de cenabınızın boynunda kalır. Kendinize merharne:eylemezsensiz bu belde de yaşayar,bunca er ve avrete, pîr ve ihtiyara ve çoluk çocuğa merhamet edinki, evval elden gelen gayreti koymayıp mertlik nişanını hakka k:izhar buyurunuz. Şimdi sulha ragıb olursanız cenabınızı kimse kınamaz.

İMPARATORUN CEVABI

imparator, meselenin bir «ava; meclisinde görüşüldükten sonra karaç yerebileceğin! bildirdi,

lis toplandı ve uzun münakaşalar dan sonra teslim teklifinin reddine karar verdi.
Çünkü hâlâ Bizans'ın düşeceğine ihtimal verilmiyordu. Kostantin,
İsfendiyar Be yi tekrar huzuruna kabul ederek bu kararı bildirdi.
Sonra, şunları ilâve etti:

— Padişah hakikaten barış istiyorsa, muhasarayı kaldırsın. O zaman ne kadar ağır
olursa olsun tayin edeceği vergiyi ödemeği kabul ederiz. Şehri teslim
etmeğe gelinçe, bu ne benim ve ne de başkasının salâhiyeti
dahilindedir. Ölmeğe ise, hazır bulunuyoruz.

İsfendiyar Bey:

— Siz bilirsiniz, günah bizdeugitti diyerek Bizans'dan ayrıldı,

İsfendiyar Bey, Hünkâra varıp imparatorun cevabını ilettili. Lâkin, Fatih bunu
reddederek son teklifinin., teklif edebileceği en müsait ve en azamî
şartlar olabileceğini söyledi. Cevabı, kısa ve Kesmuı.

— Ys ben Bizans'ı alırım, ya Bizans beni...

Şehrin alınışından sonra Hünkâr Notafas'a son teklifin neden redde dildiğini sorduğu
zaman:

— Buna. Galata Cenevizlüeri razı olmadı, cevabını almıştı. Bundan da Galata
CenevizlüerininTürklerle yaptıkları andiaşmayaaykırı olarak bu
savaşta tarafsızkalmadıkları, Rumlarla temasların devam ve onları
mukavemeteteşvik ettikleri anlaşılmaktadır...Çünkü, daha evvel de
söylemiş olduğumuz gibi, İstanbul Türkler tarafından alınırca,
kendilerinki deGala ta'da barınamıyacaklarını hesaplıyorlardı

MACAR KRALININ YOLLADIĞI ELÇİ

Elçinin dönüşünden .-. sonra, ts-tanbul'd» Türklerin 29 Mayıs'da genel hücumca
geçeceklerine dair bir rivayet çıktı. Sundan -da, Bizans'ın - haber'-
jalma •teşkilâtının çok mükemmel; olarak İşgâlıştığı ve muhasara
ordusunda casusları bulunduğca «nİaşıuyor. İmparator bu

".jMin üzerine -'son. büyük J Aücumun 'fau^tarihtt"/yapılacağınsC%öre terti ~

Jfeat-'. «Imsgfc j^başıödr * "jBizâns'• *sb«•.-•;; meclisi! "t>1.~,son tıÖcumBa
«iüvaftal-muhasarayı -kaldırıp -barışa.yanala

cakları düşüncesindeydi

Macar Kralı Vladislas'ın göndermiş olduğu bir elçilik heyeti, 26 Mayıs'da Osmanlı
hükümdarının karargâhına varmış bulunuyordu. Mutad törenle
karşılanan heyetin başkanı, kralından aldığı talimata uyarak
muhasaranın kaldırılmasını, aksi halde Macaristanın bu savaşa
müdahale edeceğini açık ve kesin olarak bildirdi. Aynı zamanda, batı
devletlerinin gönderdikleri büyük bir donanmanın da yakında
istanbul'a varacağını haber verdi.

Macar elçilik heyetinin gelişi, ör duda bulunan bozguncular için bu yük fırsat oldu.
Hemen askerin ma nevî gücünü kıracak rivayet ve de dikoduları

yaymağa başladılar.' Avrupa'dan büyük bu- Haçın ordusunun hareket ettiğini, yakında varıp Türkleri iki ateş arasına alarak mahvedeceklerini söylüyorlardı.. Bu rivayetlerin çıktığını duyan Hünkâr, ertesi günü hemen savaş meclisini topladı. Toplantı yine münakaşalı geçti. Çandarlı Halil Paşa hâlâ eski fikrinde ısrar ediyor. Bizans çok kuvvetli şekilde müdafaa edildiği için alınmasının hemen hemen imkânsız bulunduğunu, buna rağmen zaptedüse bue batı devletlerinin bunu kabul etmi yerek hemen harekete geçecekleri ni, bu hâlin de ağır sonuçlar doğurabileceğini söylüyordu. Tabu, bu tün bu düşünceler iyi niyet mahsu lüydü.

Ona karşı savaşa devamı müdafaa eden ve zaferin mutlaks elde edileceğini ileri sürenlerin başında ise Zağanos-Paşa gelmekteydi. Kendisi, batıdan Bizans'ı kurtarmağa "bir ordu geleceğine inanmadığını, böyle fak ihtimal bulunsa Macar elçisinin gelerük bunu haber vermesinin bahis konusu olamıya-cağım, Hristiyan hükümdarlar e-rasında derin anlaşmazlıklar 'bulunduğunu, bu yüzden bu mesele-

: de bk araya geiemiyeceklerini, kü çiiik ttalyan devletlerinin Bizans'a

Ayardım içkröyie büyük bk donanma göndermelerinin de diişünüle-jmyeceğınS, çünkü bunların İiçbk /'^meselede «anlaşıp Ekleştiklerinin görülmediğini,;böyle .bîr donanma gönderilse i>ik. buna İcarsı gerekli

; tedbirlerin alınmasının î "mümkün olduğunu, üstelik-denizden yapıle-

;,cak bir ^yardımın kara .muhasarası

m akim bırakamıyacağını, vaktiyle iskender'in küçük bir ordu ile bütün Asya'yı zaptettiğini unutmamak gerektiğini, kendileri ondan çok daha kudretli oldukları için bu engeli mutlaka asacaklarını, bu tün meselenin orduda disiplini ve manevi gücü sarsacak söylentilerin yayılmasına engel olmak olduğunu, bunun iyin de olumsuz düşünceler ileri sürölüp müdafaa edilmemesini ileri sürerek bombardımana şid detle devam edilip fazla da vakit geçirilmeden genel hücumun yapıl ması gerekeceğini sözlerine ekledi

AK ŞEMSETTİN VE MOLLA GÜRAN!

Ak Şemseddin ve Molla Güranî de onu bütün güçleriyle desteklediler.'

Padişah, savaş meclisinden sonra bütün devlet ricalinin de hazırbulunduğu daha büyük bir meclisitoplayarak evvelâ durumu izah etti Sonra, savaşa devam azmindeolduğunu belirtti Tasarlanan büyük hücumda herkesten elinden gelen samimiyet ve şecaati göstermesini istedi. Bizans alındığı takdirdenail olacakları manevî "ve maddimükâfatları saydı. Bizans Devletinin o güne kadar takip ettiği düşmanca siyaseti, dar ve felâketli anlarında Osmanlı Devletini mahvetmek için neler yaptığını, böyle bkdüşmanla içice yaşamının mümkün olamıyacağını anlattı. Bu düşmandan kurtulduktan sonra Osmanlı Devletinin rahat

edeceğini, bu ânın da çok yaklaştığını, firariilerden alınan haberlerin bunu te-yid ettiğini söyledi. Bilhassa Bizans'ın dışarıdan yardım görmesinin İmkânsız olduğu ve bu husustaki rivayetlere inanılmaması gerektiği üzerinde durdu. Sonra, iia-zır bulunan kumandanlara vazifelerine taallûk eden hususlarda teker teker gerekli emirleri verdi. ••. '• - • ..-,; . - ••-.,; .s»- •' -., "•; ; -t- ••; , £:.; -y.

' Derya Kaptanı Hamza Beye, ige-?t mileriyle deniz tarafından ^dolağa-g; fak müdafilerin «n kalabalık aidu-S ğu noktalara yaklaşp düşmanı :ok.: ve tüfek ateşine tutmak suretiyle :| tesbit etmesini emretti. Zağanos Pa y saye Haliç büzerinde kurutan iop- :: rüyü geçerek «urlara hücum, etme ^

RESİMLİ İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

343

Atılan ok ve taşlar, bir bulut hâlinde iki taraftan birbirine uçmaktaydı. Rumlar, burçlardan ve mazgallardan Türkerin üstüne Rum ateşi, ksynar zeytinyağı döküyor, iri kaya parçaları fırlatıyor, merdivenleri kırıyor, açılan gedik ieri kapatmağa koşuyor, son güçleri ve son kuvvetleri ile karşı koy mağa çalışıyorlardı.

Hünkâr, sabah namazını kıldıktan sonra gaza niyetine silâhlarını kuşanıp atına bindi. Bayraklar açıl di. Davullar ve kösler şimdi daha kuvvetli olarak döğülmeğe başlanmıştı. Onu, etrafındaki kumandan-larıyla birlikte gören gaziler, büsbütün coşarak atıldılar.

Çavuşlar, Subaşılar, Ysyabaşı-

342

sini, Karaca Beye Bayrampaşa deresi hizasında ağır şekilde hasar görmüş surlara saldırıp aşmağa ça lışmasını, İshak ve Mahmut Paşalara bulundukları cephedeki gedik lere taarruzda bulunmalarını bildirdi Halil Paşa ile Sanıca Paşa" ^ ise kendi iki tarafında bulunacak vo hareketlerini ona göre ayarlıya eakiardı.

Son tenbihi şu idi:

— İmdi her kişi kendi çadırına varup istirahatine bakup ve gazile-*üüp dahi istirahat nöbeti verip ve dinlendirip yürüyüş zamanı erken davranup saf bağlayalar...

Vezirler ve Beyler, Hünkârı selâmlayarak yanından ayrıldılar ve emirleri, yukarıdan aşağıya doğru ulaştırdılar. Hünkâr da çadırına çekildi. Dinlenmeyen ve bir müddet için faaliyetlerini büsbütün arttıran ise, yalnız topçulardı. La kin, bu- müddet sonra toplar da sustu.

ANA - BABA GÜNLERİ

Bu sırada ise, İstanbul'un, hâli görülecek gibi idi Büyük hücumun an meselesi olduğunu herkes anlamıştı. Kadın, çoluk, çocuk dahi! herkes sokaklara dökülmüş bu lunuyordu. Osmanlı ordugâhında hüküm süren derin sessizlik, şimdi onlara top seslerinden ve savaş uğultularından daha dehşetli > geliyordu. Sokağa dökülmüş olan halk, kafieler teşkil etmişti. Elerinde ya nar mumlar ve kutsal resimler bulunduğu halde aç, yorgun, perişan, yalınayak, baş açık, feryat ve figanlar içinde kiliseleri dolaşıyor. ağlayarak dua ediyor, şehrin kurtulması için Allaha yavanyorlardı. O gece ise, Marmara kıyılarından Galata sırtlarına kadar uzanan Türk ordusunda ise, büyük bir mum şenliği yapılmıştı. Arada Tek bir ve gülbank sesleri göklere yük seliyor, Türk ordugâhını adeta ilâhî bir nur sarmış ve bu nur gazilerin kalbine sinmiş bulunuyordu Hepsi tetikte, hepsi sabırsız, hepsi şehadet şerbetine susamış, haldt idiler.

28 Mayısı '29 Mayısı bağlayar gece, Türk askerleri bütün savaş

RESİMLİ İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

araçlarını hendeklerin kenarına kadar getirdiler. Toplar, son büyük bombardıman için hazırlandı. Hücum zamanı olarak, 29 Mayıs seçilmişti 28 Mayıs gece yarısından sonra bütün orduya Hünkârın şu emri ilân olundu:

—Her kim ki gediğe evvel çıka, eğer dirliği yoksa âlî himmetler ta hakkuk ede. Eğer dirlikii ise, timar sahibi büyük subaşı ola. Subaşı ise sancak beyi ola. Sancak beyi ise Beylerbeyi ola. Eline hük-m-i „serif sadaka oluna. Tâ nesli munka

&s*

riz oluncaya kadar evlâdı Al-i Os man Devletinde tâ kıyamete dek baakî ve payende ola. Her zaman mer'î ve muteber ola!

"İMPARATORUN NUTKU

Bu sırada İmparator askerlerine gayet tesirli bir autuk söylemiş, sonra Ayasofya'ya giderek dua etmişti. Buradan çıkıp yanında patrik ile şehrin ileri gelenleri ve arkasında muazzam bir kalabalık bu lunduğu halde yaya olarak Aya Teodosya kilisesine (Gül Camü) geldi. Burada, bir dinî tören daha yapıldı. Henüz İstanbul'un kurtul-

masından ümidini kesmemiş olan halk, geceyi ibadetle geçirmek i-çin bu mâbedde kaldı. Bunlar, hakikaten kilisede sabahlamışlar, lâkin ertesi günü gaziler tarafından esir edilmişlerdir. Türkler geldiği zaman kutsal resimlerin önüne konulmuş bulunan çeienklerin güllerinin henüz durduğunu ve İslâm mabedine çevrildikten sonra bu yüzden Gül Camü diye anıldığını daha evvel söylemiştik.

İmparator, buradan sarayına git ti ve son kere dolaştı. İmparatorluğunun bütün hâtıraları burada idi Bütün muhteşem ve mesut gün lerini burada yaşamıştı. Ömrünün kalan günlerini de bu yerde geçirmeği ve bu sarayda huzur içinde ölmeği tahayyül etmişti Şimdi ise, her şeye veda

zamanı gelmişti Ger çi, Türk savletine sonuna _kadar dayanmağa azmetmiş bulunuyordu; lâkin, kendisine bile itiraf etmemekle beraber, şehrin kurtuluşundan hiçbir ümidi kalmamıştı. Gözleri gayri ihtiyarî dolarak saraydan ayrıldı. Atına bindi ve Top

RESSAM MELLİNG'İN BÜYÜKDERE

kapı tarafına gelip son müdafaa tertibatını gözden geçirdi.

Gece yarısını iki saat geçe, birden Türk toplarının, ağızlarından alevler saçan ejderler gibi kükre-dikleri duyuldu. Bombardıman, şimdiye kadar görülmemiş derecede şiddetliydi

Sonra, toplar sustu ve hücum başladı.

Mehterhaneler çılgınca savaş havasını vuruyor, kösler inliyor, Tekbir ve gülbank sesleri yükseliyor, naralar, feryatlar, dualar ve beddualar birbirine karışıyordu... Türkler, hayat: hiçe sayarcasına hücum ediyorlardı. Ölene, yaralanana bakan yoktu. Türk gücü, müthiş bir yumruk hâlinde Bizans m tepesine inmişti. Bin yıllık Doğu Roma imparatorluğu çöküyordu.

C ÂLEMMJEMSİL EDEN BİR GRAVÜRÜ..

lar ve «Kaba sesli 'fauzavundlar» askeri durmadan teşvik ediyorlardı: •

"HA BABAM HA, HA GAZİLER HA I"

•— Ha babam ha!... Ha gaziler ha!... Koman kurtlarım, koman yi ğitlerim, koman koçlarım... Beyimi zin ekmeğini bugün için yedik ve bugün için doğduk!... Şehitlik de bizim için, gazüik de. Ha arslanla-rım ha!... Ha komen ha...

Şimdi bu; taş, demir ve ateşle insan vücudunun çarpışmasıydı... Müthiş bir uğultu ve velvele sur boyunca bir denizden bir denize kadar uzanıyor, her adımda destan lar yaratılıyor, hârikalar gösteriliyordu.

Savaş, surların her noktasında aynı zamanda başlamıştı. Sancağ-ı Şerif çıkarılmış ve herkesin görebilieceği bir noktaya dikilmişti. Donanma, Sarayburnu'ndan Samatya ya kadar olan bölgeyi abluka etmişti. Zırhlı deniz azabları gemilerinden çıkmış, surlara hücum etmişlerdi. Lâkin, asıl taarruz bölge si olarak Bayrampaşa deresi ve Topkapınm kuzeyinde surların en harap olduğu bölgeler seçilmişti Bu son kısımda surların çoğu inmiş büyük gedikler açılmış ve bun ların arkasında Rumlar tarafından gelişi güzel siperler hazırlanmıştı. Buraya, arka arkaya üç bu yük taarruz yapıldı. Her defasında ellışer bin kişi boğaz boğaza doğuş tu. İlk iki hücum, şafak sökmeden yapılmıştı. İkinci hücumu yapan zırhlı Anadolu piyadesi idi.

Bu babayiğitler büyük bir cesaretle siperlere atılıyor, merdivenle ri dayayıp surlara tırmanıyor, hiç pervasızca düğüne gider gibi ölüme gidiyorlardı. Hücumlar, Rum-an büyük bir dehşete düşürmüştü. Şehirdeki kilise ve

manastırların çanları durmadan çalıyor, bütün halk surlara koşuyordu. Niha yet Rum ateşi, surların üzerinden fırlatılan ağır taşlar ve ok yağmuru hücumu bir müddet durdurabil li

Hünkâr, bu manzarayı büyük bir heyecanla seyrediyor, gerekli yerlere yeni birlikler sürüyor, askerin arasına bizzat girerek onlan

344

BESTMLT İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLf BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

345

teşci ediyor, böylece hücumun gev şememesini sağlıyordu.

ALLAHIN AÇMIŞ OLDUĞU YOL

imparator, yanında en mühim devlet erkânı bulunduğu halde Topkapı bölgesinde bulunuyor ve müdafaayı idare ediyordu. Zaman zaman bizzat savaşa katılmakta ve cesaretle döğüşmekteydi Yeniçe-

rilerin yaptığı üçüncü hücum sırasında şafak sökmekteydi Durum, çok kritikti. Müdafa çökmek üzere iken Demetriyos Kontakuzinos ve Nikolaos Paleologos " kumandasında bulunan son ihtiyatlar, hep birden ve kitle hâlinde bu noktaya sürüldü. Savaş, büsbütün kızışarak devam ettiği sırada, Cüstinyani ya ralanarak İmparator'dan gemisine çekilme müsaadesi istedi. Kostan-tin, kalmasını rica ettiyse de kabul etmedi

□ Müdafa hattından nasıl çıkacaksınız? sorusuna da: \$

□ Allahın Türklere açmış olduğuydu takıp edeceğim, dedi.

Bu sözlerle, İstanbul yolunun Türklere açılmış olduğunu anlatmak istiyordu.

Bundan sonra, savaş meydanını terketti. Maiyeti, kendisini gemisi ne götürdüler. Bir rivayete. göre, yarası hafıftı. Ancak, şehrin düşeceğini hissettiği için bunu bahane .uci'tfK savunmuştu.

1453 — İstanbulun Son Günleri adlı eserini 1883t., yılında 'yayınlanmış olan Vlasto, bu yaralanış olayını şöyle nakleder:

Mayıs'm 29 ncu günü idi ve güneş henüz doğmuştu. Üstünde çiP te başlı kartal cesmi bulunan impa ratorun bayrağı, henüz Ryos Ro-manos kapısında — Topkapı — dalgalanıyordu. İmparator şevk ve heyecanla:

— Ey silâh arkadaşlarım ve kardeşlerim. Zafer bizimdir. Cenafa-ıHak, bizimle birlikte savaşmaktadır, sözlerini söylerken,, birdenbire bir ok gelerek Cuvanni Cüstinya-ni'yi yaraladı. Kendisi, yarasını sardırmak için savaş hattından çekilmek zorunda kaldı.

İMPARATOR YARALANIYOR

Neresinden yaralanmıştı? Bâzı rivayetlere göre kolundan, bâzı ri vayetlers göre ayağından ve Bizanslı tarihçi Kritovulos'a göre göğsünden. Budunla beraber, Cüs tinyani'nin hakikî durumu dostları ve düşmanlara tarafından çıkartı) ouş birbirine uymaz rivayetlerde! dolayı uzun müddet karanlıkta k üşür.

Savaşta bulunmuş olan Venedik ü Barbaro, Cüstinyani'nin yaralan dığmdan hiç bahsetmez. Yalnız, hakkında şu cümleleri kullanır:

— Cüstinyani firar .ettiğindenj& yalan yere Türklerin şehre girdiği haberi yaydığından -felâketin•sebebi oldu.

Yine Venedikli olan. Dolfino:

— Yarası ağır değildi, demekte,.ekilisini ise bir kaçış olarak an-atmaktadır.

fıVançez ise Cüstinyani'nin yarasından: J

— Önemsiz! diye bahsediyor. Yalraz. Cenevizlilere karşı muhabbetini her vesile ile açığa vurmuş olan Dukas, onun yarasından doğan ıstıraba dayanamıyarak imparatoru sonuna kadar mukaveme te teşvik ettikten sonra, yarasını sardırıp geri döneceğini vadede-rek savaş yerinden ayrıldığını, lâkin bunu yapmayıp gemisine avdet ettiğini nakleder.

.Bununla beraber, Cüstinyani'nin yarası aslında hafif değildi. Çünkü, İstanbul'un alınışından bir ay sonra Gaiata'dan doğum yeri olan Sakız adasına gitmiş ve orada bu yaranın tesiriyle vefat etmiştir.

Türkler, bu noktaya durmadan hücum ediyorlardı. Hırs ve azimle ri her an artmakta, akın akın ileri atılmaktaydılar. Müdafileri evvelâ şiddetli ok yağmuruna tutarak sin diriyor, sonra gökleri sarsan Tekbir sesleriyle saldırıp hendeği aşıyor, siperlerde boğaz boğaza doğu şüyorlardı. Kendilerinden geçmiş, bir hayal, bir rüya âlemine dalmışlardı. Bu rüyanın ötesinde bir dünya cenneti, Cenab-ı Hakkın kitabında ve Peygamberin hadîsinde İslâmlara ebediyen ellerinde kalmak üzere vadedilmiş olan İstanbul vardı. Kur'an-ı Kerim'de Belde tün Tayyibetün = Güzel şehir sözü vardır ve bu sözü teşkil eden harfler, rakama çevrildiği za man meydana 857 yılı çıkar ki, Hiç rî tarihle İstanbul'un alındığı tarihi göstermektedir. Ak Şemseddin bunu, o Yüce Kitap'ta bulmuş ve Fatih'e göstererek bunun İstanbul' un bu yılda alınacağına dair ilâhî bir vaad olduğunu söylemişti.

Şimdi Türklerin bu yaşayan evliyası, gaza meydanının biraz gerisinde, seyrek sakalları gözyaşarıyla ıslanmış, geniş yenleri dirseklerine kaymış, bu yeni fecrin ışığı ile aydınlanan alnı havada ve elleri gökyüzüne açılmış olarak, dua ediyor ve haykırıyordu.

VUR PENÇE-Î ALÎ'DEKİ ŞİMŞİR AŞKINA

' Bu haykırışı, dört buçuk asır son ra büyük Türk şairi Yahya Kemal, yeniden dile getirecektir:

Vur pençe-i Ali'deki şimşir aşkına.

(tutan pîT

Ey ieşker-i müfettihül-evvâb,
vur bugün, Feth-i mübini zânın o tebşir

aşkına.

Vur!... Ruh-i pürfütuh-i
Muhammedle yekzebân, Fecr-i hücum içindeki tekbir

aşkına.

Vur!... Deyr-i küfrün üstüne
rekz-i hilâl için, Gelmiş o şehsuvâr-ı cihangir

^ aşkına.

Düşsün çelengi Bumun, eğilsin
ser-i Firenk, Vur!... Türk'ü gönderen

l"ed-i/takdir aşkına.

İşte tam bu sırada, bunca gün nazlandıktan ve uğrunda Bizans gibi kaleler değer nice
koç yiğitle rin düştüğünü gördükten sonra, fe tih ve zafer rüzgârı
Tuğ-ı Muhammedi'nin perçimlerini okşadı,

Birden, bütün hücumun teksif edildiği Topka'pı'nın önünde ve surların üzerinde,
mağrur ve mub teşem TÜRK bayrağının dalgalandığı görüldü.

Gaziler, gözleri yaşararak haykırdılar:

— Hay Allah!... Ne mutlu, ne mutlu!

Kan, ter, toz. toprak içinde, hırsla, hiddetle ve azimle gerilmiş gazi yüzleri, birer
ümit.güneşi gibi par layarak sura doğru döndü.

Bu kimdi acaba?

«Gediğe evvel çıkan» kimdi?

Bu, Ulubadlı Hasan'dı. Dev yapılı ve arslan yürekli Hasan... Arkasından üç yeniçeri
daha fırladı. Lâkin, ağır bir taş, Hasan'ı yıktı. Kale duvarından yaralı
bir kartal gibi süzüldü, yere düştü. Dizleri üs tünde doğrulmak istedi
Ne çare ki, üzerine iri taşlar yağdı. Sonra, yüz den fazla' düşman
kuduz gibi saldırıp hançer ve kılıçlarla paraladılar.

AÇILANGEDİK

Ama, onun açtığı yol kapanmamış, coşan gaziler aynı noktaya uçarak yetişmişler ve
bayrakları dikmişlerdi

Şimdi hücumlar, Tekfur Sarayına kaçır olan bütün sur boyunca aynı hıza ve şiddete
yükselmişti Edirne kapısının güneyini Teodo-ros Marostos ile
kardeşi. Tekfur Sarayı civarını Venedik kolyosu Ciroiamo Minotto
ile iki oğlu,1 burası ile İğrikapı arasını Sakızlı ve Romalı askerlere
kumanda eden Papa'nın vekili Kardinal İzodor müdafaa ediyorlardı.

Silivri kapısında Venedikli tarihçi Dolfino. Yedikule'de yine Venedikli Kate-rino Kontarini yer almışlardı. Sur lar boyunca Fabriçi Kornero ve Leontari Priyeinus Venedik ve Ceneviz askerlerini oradan oraya koşturmaktaydılar. Ahır kapısı tarafı, CuJyani idaresindeki Kakalan lar, merkezi Fener olan Haliç bölgesi Notaros kumandasındaki Gi-rid'li ve yerli Rumlar tarafından korunmakta idi. Şehirde ne kadar papaz ve keşiş varsa silâhlanmış ve son ihtiyat kuvvetini teşkil etmek üzere surların arkasında yer almış bulunuyorlardı.

Bu sırada Türkler, Topkapı tara fina bütün güçleriyle yükleniyorlardı. Kat'î hedef olarak bu kapının kuzeyinde çok harap olmuş "surlar bölgesi seçilmiş bulunuyordu. İmparator da bu noktada müdafaayı idare etmekteydi. Çünkü o da burasının en zayıf nokta olduğunu biliyordu. Birinci surun teşkil ettiği müdafa hattı, Türkler tarafından tamamen alınmıştı. Rumlar, hemen ikinci müdafa hattını kurmağa başladılar. Lâkin, bu sırada Türk ordusu müthiş bir sav letle hücum tazeledi ve bu müdafa hattını parçalıyarak şehre ilk adımlarını attı. Aynı zamanda Top kapıdan İğrikapı'ya kadar olan hat boyunca bir çok noktalardan Ti;1 x mücahitleri gedikleri aşmağa muvaffak olmuşlardı. Bunlar, yelpaze gibi sağa sola dağılarak ilerliyorlar di. Topkapı bölgesinin son müdafileri, bu suretle çekiliş hatlarının tehlikeye düştüğünü gördüklerin den birdenbire çılgın bir korkuya kapılıp birbirlerini ezerek kaçmağa başladılar.

Bizans'ın son İmparatoru, resmî adıyla Kostantinos Dragazes Paleologos, bu sırada Cüstinyani'den boşalan yeri almış, askerlerinin ba şımda döğüşüyordu. Birden, karga-

346

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

CENCE ÇIKMADAN ÖNCE: TÜRKLERE SAYISIZ Z A

•İRAN ASKERLER SON HAZIRLIKLARINI YAPIYOR.

salığın farkına vardı. Deli gibi kaçan askerler:

"ŞEHİR ÂLINDI, ŞEHİR ALINDI!"

— Şehir alındı... Şehir alındı, diye haykırıyorlardı. Böylece, dörî buçuk saat süren son hücumun mu vaffak olduğunu anlamıştı. Birden, etrafının yalın kılıç Türk gazileriy le sarıldığını göçdü. Demek, İstanbul hakikaten düşmüş ve Bizans İmparatorluğu sona ermişti. Şu halde, kendisi artık bir imparator değildi. Bir anda mantosunu, tolgasını, işlemeli ceketini sıyıırıp attı. Yalnız ayaklarımdaki imparator luk alâmeti olan altın

kartal işlemeli erguvanî çizmeleri bu arada hatırlıyamamıştı. Yeisin ve ümitsiz ligin son derecesine varmış oiiuğu

ve kılıcı elinde bulunduğu halde atını mahmuzlayarak ileri atıldı. Artık, bir imparator gibi değil, bir nefer gibi savaşıyordu. Yaralanmış ti; lâkin aldırmiyordu. Bizans ve imparatorluk elden gittikten sonra, hayatı kendisine lüzumlu görmüyordu. Frangez:

— Kan, ayaklarından ve alnından oluk gibi akıyordu, demektir.

İmparatorla beraber, yeis ve ümitsizliğin verdiği son bir gayret le Françesko Toletino, Teofilos Pa-leologos, aynı hanedana mensup bir iki prens, Teodoros Kontakuzi-nos, Dalmaçyalı Yuannia şehre gir mis olan Türklerle savaşmakta idiler. Edirne kapısı civarında son müdafaayı idari eden yaşlı kuman dan Teodoros Hur.Luer'is ve Bro-zardis kar lejîter, biraz sonra diğer müdafilerle birlikte kılıçtan geçiri!

diler. Büyük rütbeli Bizans subay lannın hemen hepsi, silâhları ellerinde bulunduğu halde maktul düş müşlerdi. Paleologos'ların hepsi, Kantakuzinos, Dalmaçyalı Yuan-niş, Rum ve Lâtin subayların en seçkinlerinden sekiz yüzü yerlerde cansız yatıyorlardı.

imparatorun ölümü

imparatorun ölümüne ait, çeşitli rivayetler vardır. Dukas'ın rivayetine göre, bu durumu gören Kos-tantin:

— Başımı kesen bir hıristiyan yok mu?

Kritovûfos'a göre ise:

— Şehir ahndı ve ben hâlâ yaşıyorum! diye haykırmış, bu sıradabir Türk askeri kendisini yüzün-

den yaralamış, imparator ona karşılık vermiş, lâkin, arkasından yediği bir darbe ile, tıpkı Bizans gibi, sukut etmiştir. Lâkin, ayaklarında ki altın kartallar isemeli erguvanî çizmelerine rağmen kendisini tanı yan olmadı ve cesedi, öbür cesetler le beraber, şehre akın akın giren Türk gazilerinin ayaklan altında kaldı.

Tarihçi Hayrullah Efendi divor. ki:

Mayıs'ın yirmi dokuzuncu günü Odun kapısı "tarafını koruyan Venediklilerle Rumlar arasında bâzı tadsız olaylar çıktığı için Venedik liler işi gevşek tutuyor ve hattâ ge railerine gitmeğe can atıyorlardı. Bu mrads elli kadar yeniçerinin ilk olarak f ehre girdiği ve önlerine geleni öldürdükleri haberi impara tora vardı. Hemen telâşa kapılıp —«« fair »nJktar süt alarak o ta-

rafa seğırttiği sırada, şehrin alındı ğı havadisi ygyıldığmdan halk baş larınm çaresine bakmağa başlayıp herkes evlerine savuşarak çoluk çocuklarını kaçırmak sevdasına düştüler. Bir kısmı da:

— Türkler, şehrin yarısına kadar gelecekler ve sonra millî gayretin coşması karşısında dayanamayıp geriye dönecekler, şeklinde dolaşan asılsız sözlere inanarak ki liselere ve bilhassa Ayasofya'ya koştuklarından burada yirmi binden fazla.kimse toplanmış bulunuyordu. Bunlar, kapılan kapayarak ibadete başlamışlardı. Lâkin böyle zamanda bile, âdetlere ve törenlere uymak kendileri için pek mühim olduğundan, dua için toplanmış oldukları halde Metropolitler ile halk arasında rütbe teşrifatına ait yer kavgası çıkması, devrin pek garip - olaylarındandır

Velhâsıl. Odun kapısını korumak la vazifeli olan imparator ailesinden Teofilos - Paleologos artık dayanmak elinden gelmediğinden ka çarken yolda imparatora rastlayarak Türklerin kaleye girdiğini ha ber verdi ve kendisine de bir tarafa savuşup gitmesini söylediye de Kostantin:

— Bundan sonra benim için yaşamaktansa ölmek daha şerefli dir, dedi. Bu sırada Türklerin Zeyrek yokuşu yoluyla saldırı armdaki gayreti görünce yanında bulunanlara:

— Beni öldürecek bir hıristiyan yok mu? dediye de, onların hepsi kendi başlarının çaresine düştüklerinden biçare imparatorun bısı, biri yüzünden ve öbürü ensesiîden inen iki yeniçeri kılıcı arasında vücudundan ayrılıp düştü. Bısırada îğrikapı tarafından da şehir«

348

resîmu Bt7Yük istanbul ansiklopedisi

RESÎMU BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

343

hücumdan üç dört gün evvel erkek ler ve kadınlar Alîahın yardımına başvurarak Meryem Ana resmi önerinde bulunduğu halde kurtuluş temennisi duaları okuyup sokaklarda dolaşırlarken, bu resim ortada hiçbir sebep bulunmadığı halde taşıyanların ellerinden yüzüstü yere düştü. Hazır bulunanlar bir ağızdan haykırıp kaldırmağa davrandılarsa da, resim kurşun gibi ağırlaşmış ve yere yapışmış ve sanki yerden çekiliyormuş gibi ko parıhp kaldırılması kabil olmadı... Bir hayli uğraşmadan sonra ve hal kın gönül yakıcı duaları üzerine papazlar ve resmi tutmağa ehil o-lan kimseler kaldırmağa muvaffak olup taşıyanların omuzlarına koydular ve alay yoluna devam et ti. Bu olağanüstü hal, hayırlı bir haber sayılmadı. Ve halkın kalbine korku ve dehşet saldı. 'Hakikat, bu nü t sonradan feyid etmiştir. Resmi taşıyan alay, öğle vakti

girilmiş olduktan, başka imparatorun maktul düştüğü haberi yayılınca asker ile halkın pek çoğu Venedik gemilerine binip kaçmak için Samatya, Ahırkapı ve Kadırga limanları tarafına doğru koştuklarından öbür taraflarlarda pek az kimse kalmıştı.

ASIL GERÇEK

Bu konuda, son yapılan incelemelere göre ise, asıl hakikat şöyledir: Türk askerinin bir kısmı Topkapı ile Edirnekapısı arasındaki surları işgal ederken, bir kısmı' da imparatorun sarayına hücum et mislerdi. Kostantin, şehrin düştüğü nü haber alır almaz hemen müdafaa mevkiini terkederek kaçmağa teşebbüs etti. Kaçarken de, şehre girmiş bir Türk birliği ile çarpışan kendi askerlerine rastladığından firarından utanıp bu çarpışmaya katıldı ve yerde yaralı olarak yatan bir azab askerini gözüne kestirerek ona hücum etti. Lâkin, bu yaralı yiğit yerinden fırladı ve imparatoru bir darbeye öldürdü.

İşte, Kostantin'in ölüm şeklinin doğrusu budur. Kendisinin askerce ve kahramanca döğüşerek öldüğü ise, sadece onun şahsiyetini bu yültmek için uydurulmuş bir masaldan ibarettir. Doğrusu, Türklerin geldiğini görünce Kostantin'in kaçtığı ve bu sırada yerde yaralı olarak yatan bir azab askerine rast layıp kahramanlığını (!) onun üze rinde denemek isterken, yine onun tarafından katledildiğidir.

Şehre ilk giren Türkler, bir taraftan da kapılara içeriden hücum ederek bunları açıp öbür birliklerin de kolayca girmelerini sağla-yorlardı. Kesin zafer, her tarafta duyulmuştu. Haliç surları tarafından Cebe Ali Bey, Zağanos Paşa, Tekfur Sarayı tarafından Karaca Bey, Marmara surlarının muhtelif noktalarından Hamza Bey kumandasındaki kuvvetler şehri akın akın girmekteydiler. İstanbul'a, birçok noktalardan pek kısa fasılalarla gi rilmişti Bu kuvvetler, sür'atle iler liyor, yer yer kurulmuş olan mün-ferid mukavemet yuvalarım bertaraf ediyorlardı. Lâkin, kısa zaman sonra Bizans'ın zararını aniaya-rak kılıçlarını kınlarına koyup ga Dİmet işine giriştiler.

KERKA PÎLt EFSANESİ

İşte, bu arada bir de Kerkopoorta (Kerka pili) efsânesi vardır. Bu kapının yeri, Teodosyus surunun son kulesinin eteğinde ve kuleden başlayarak ikinci sura varan duvar da idL Ancak, Sirk kapısı mânasına gelen Kerkopoorta uzun müddet tenberi örülü bulunuyordu. Çünkü daha güneyde ve Tekfur Sarayına yakın yerde bulunan Ksilokerkon Pili (Ahşab Sirk Kapısı) daha kul lanışlı olduğundan burası terkedü misti.

İşte, İstanbul'un fethini küçümsemek, onu Türk - islâm gayretinin neticesi değil, Bizanslıların bir ihmali neticesi olarak göstermek isteyen hıristiyan gayreti, eski bir olayı ele alarak bu efsâneyi uydur'muş ve tesadüfen açık Bırakılan ve ya bu şekilde unutilan bu kapıdan elli yeniçerinin şehre girişini gören Bizanslıların, İstanbul'un sukut et tiğini sanıp müdafaaadan vazgeçme leri üzerine şehrin düştüğünü ileri sürmüşlerdir.

Evvelce de naklettığımız asıl o-lay ise, Paleologosların İstanbul'u Lâtinlerin elinden aldıkları sırada geçmiştir. İstanbul, Lâtin İmparatorluğunun tamamen zaafisia düşüp sallanmağa başladığı sırada, İznik Rum Devleti

hükümdarı Mi-hael Paleologos Çezar unvanını verdiği Aleksiyo Strategopulos'u Bulgar Kralının üzerine göndermiş ti. Lâkin Aleksiyo Kalopolis (Ge-libolu)'ya çıktığı zaman, Bizans'da ki Lâtin askerlerinin Dofnotriyon'u zeptetmek üzere Karadeniz kıyılarına doğru gitmiş olduklarını haber alarak bu fırsattan faydalan" mayı düşündü ve yavaş yavaş şehre yaklaştı. Ordusunun keşif kolları, dışarıda bir Bizanslıya rastlayıp kendisini sorguya çektiler ve kapıların böyle kapalı bulunduğu bir sırada şehirden nasıl çıkabildiğini sordular. O da, evinin surlara yakın olduğunu ve altındaki açık bir yoldan dışarıya çıkmanın mümkün olduğunu haber verdi. Bunun üzerine gece karanlığından faydalanan elli kişi buradan şehre girdi" diler ve en yakın kapılardan birisine hücum edip baltalarayla kırarak asıl orduyu şehre soktular, îa*

tanbul, bu sayede Lâtinlerden alır. di...

İşte bu uyakıştırma, Kerkoporta efsanesinin çıkmasına sebep olmuş tur.

KERKOPORTA

EFSANESİ

Halbuki bu iş neden gayri mümkündür. \

Şunlardan dolayı: .

1 — Evvelâ bu kapının muhasaradan çok evvel örüldüğü bilinmektedir. Ördüren Sekizinci Mi-hael Paleologos (1261 — 1282) dir. Bu örülüş, Vilâkerna'nın yeni surlarının yapılması sırasında olmuştur. O kadar unutulmuş bir yerdi ki, Dukas bunu Vlâkerna'nın altındaki küçük kapı ile karıştırmıştır. Hattâ, Kerkoporta'dan bahsederken aynen şu cümleyi kullanmıştır: {'

— Prös to katosen meror to Fa-latiyo. j

Ki, tercümesi şöyledir:

— Sarayın altında bir kapı. Tabii, o sırada imparator sarayı

olarak Vlâkerna kullanılmakta idi. Yalnız burası, evvelce söylemiş ol düğümüz gibi, tek bir bina değil bir binalar manzumesinden mürekkepti. Sura en yakın ve bitişik olan Tekfur Sarayı (Porfirogenetos köşkü) idi ve bunun 'altında bir kapı vardı. Üstelik Dukas bütün olayları en yakından bilen ve fetih sırasında İstanbul'da bulunan bir yazar olduğu halde Türklerin, şehre buradan sızdıklarından bahset- : mez ve bu cephede ilk defa Privo- , losa'ya açılmış olan gediklerden girip buradaki savaşçıları yok ettikten sonra en yakın kapıyı içeriden hücum ederek açtıklarını anlatır.

Privolosa ise, Kerkoporta'nın k u zeyindeki birinci sur koridorudur. Türk topları burada büyük bir gedik açmışlardı, işte gazilerin girdiği yer burasıdır. Yine Dukas, bun* dan sonra bunun arkasında bulunan Kiros surunun Türkler tarafından kolayca zapt edildiği ve şe''' re

girildiğini kaydeder. Yanında böyle geniş bir gedik mevcut iksfl Türklerin Kerkopoorta'dan girme' ğe ihtiyaçlar! yoktu. Esasen girenler elli kişi olsalardı, kolaylı^

'üskürtülebilirlerdi. Bursdan Türk er akın akın girmişler ve Kiros'u aptettikten sonra şehre dolmuşlar lir. Türkler burasını aştıkları za-nan Kiros surunun hâlâ Bizans'-ılsnn elinde bulunduğunu Dukas ;aydetmektedir. Elli kişinin ise >u suru zaptetmesine imkân yok-ur. Yâni. Kerkopoorta doğruca şeb -e eılan bir kapı değildi. Bura-5an ancak Privoiosa denilen birin-i koridora giriliyordu. Bu kori-ior, ilk surun üzerinde bulunan jir kuleden Kiros suruna varan Dİr duvarla ikiye ayrılmıştı. Küreyi ise. Tekfur Sarayı ile kapanıyordu. Ş uhalde, Kerkopoorta'dan 'irenler, burada sıkışıp kalırlardı, şehre girmek için Kiros surunun 3ynı adla anılan ve Tekfur Sarayı -ia bitişik olan bir kule ile müda-;as edilen kuzey kısmını esmaları gerekirdi. Elli kişinin ise, bunu bs sarması imkânsızdı.

2 — Şehir muhasara edildiği za nan, üç, dört askeri kapı müstes-la, diğerlerin örölmüş bulunduğu silinmektedir. Muhasara başlayın-a Rumların çıkış hareketi şiddetle püskürtüldükten sonra kalan kapı iar da kapatılmış ve köprüler kaldırılmıştır. Böyle bir zamanda, yüz yıllardır örüü ve metruk bulu narı Kerkopoorta'mn yıkılarak eıl-nası akıl alacak şey değildir.

S — Türklerin şehre girmemesi cin sur boyunca en dikkatli tedbirler alındığı sırada, en küçük jir ihtimal mevcut olmamakla be-•aber haydi bu kapının açılmış ol-iuğu kabul edilse bile, iddia edil-ligi gibi Türklerin hücumu sırasında «Dalgınlıkla açık bırakılmasını» hangi mantık kabul eder?

4 — ^Üstelik Kritovulos da dış surun harap olduğunu kaydetmek tedir. O devirde yaşamış olan bu Rum tarihçisi, şehrin son anları lakkırıda şunları yazmaktadır:

RUM TARİHÇİSİNİN .. YAZDIKLARI

— Bu günlerde aşağıdaki mir nim olaylar zuhur etti M, bunların az sonra cebrin uğrayacağı musı-oet ve akıbetlerin alâmetleri olmak üzere Allak tarafından belde tenbih vs işaretler olduğu **Ştfaei**

FATİH'İN BATIDA YAPILMIŞ BIK KESMİ

Ardı arası kesümiyen şimşek, yıldırım ve dolu ile karışık olarak ya ğan yağmurun şiddetinden alaya dahil olan halk. ne bir adım atabildiler ve ne de yerlerinde dura" bildiler. Öyle bir perişanlık oldu ki, çoluk ocuk büyükleri tarafından zaptediimese muhakkak ki se le kapılıp giderlerdi. Böyle mutad olmıyan dehşet verici yağmur ve dolu, umumî felâketin nasıl olacağı na numune idi ve felâket selinin bütün ülkede akarak hepsini sürüp götüreceğine alâmetti.

kalandı.

Bu olayın ertesi günü gayet yoğun bir sis sabahtan akşama ka* dar bütün şehri sardı. Bu da mutlaka Cenab-ı Hakkın şehirden ay* nlıp gittiğini ve Rabbin bu şehre sırt çevirdiğini anlatıyordu. Çünkü Allah, buutla örtülü olarak gelir ve yine öyle gider. Bu olaylara kimse itimatsızlık göstermesin ki, yerli ve yabancından gözleriyle göre rek şahit olanlar pek çoktur. _.-, Sultan Mehmet Han'ın tazırlık-

350

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

351

16 Mayıs 1453 Çarşamba — Büyük îâğjının düşman tarafından keşfedilmesi. Türk donanmasının Halic'i kapatan zincire hücumu.

17 Mayıs 1453 Perşembe — Türkdonanmasının zincire tekrar hücumu.

18 Mayıs 1453 Cuma — Türklerin bir gecede yaptıkları tekerlekli kule ile hücumu geçmeleri

19 Mayıs 1453 Cumartesi — Bombardımanların devamı, Bizanslıların gedikleri kapatmak için songüçleriyle çalışmaları.

20 Mayıs 1453 P. azar — Kargılık-

ları sona erip icraatına engel ola" çak bir şey kalmamıştı. Şehir her taraftan tamamen kuşatılarak iç ve dış kaleleri toplardan atılan mermilerle yerle bir olmuş ve hen dekler dolmuş, Halic'e bakan surlar da zorlanmağa başlanmış, merdivenler ve ahşap kuleler hazırlanmış ve diğer bütün taarruz araç ve gereçleri hazırlanmıştı.

İşte, Kritovulos'un bu hâle geldiğini anlatan şehrin alınması için Türklerin «Tesadüfen açık unutulmuş» küçük bir kapıya esasen ihtiyaçları yoktu. Türk gazileri, topların açtığı ve Bizanslıların ar tık kapatmağa muktedir olamadığı muazzam gediklerden, son mukavemetleri de kırarak, şehre sel gibi akıp girmişlerdir.

5 — Evvelce gördüğümüz gibi, Türkler ilk önce şehre Topkapı ta

26 Mart 1452 — İstanbul fethinin ilk adımı olan Rumeli Hisarının inşasına başlanması (Bir rivayete göre de inşaat 21 Martta başlamıştır.)

2 — Nisan 1452 — Haliç ağzının Rumlar tarafından zincir gerilerek kapatılması.

5 — Nisan 1453 Perşembe — Türk fetih ordusunun İstanbul önlerine varışı. —

6 Nisan 1453 Cuma — İkinci Mehmet'in Mahmut Paşayı elçilikle Bizans'a gönderip teslim teklifinde bulunması ve bu isteğinin reddi üzerine büyük topun ateşlenerek savaşı başlatması.

7 Nisan 1453 Cumartesi — Mar maradan Halic'e uzanan muhasara hattının tamamlanıp bütün topların mevzie girişleri flfc ve son Rum fauruç hareketinin püskürtülmesi

8 Nisan 1453 Pazar — Türk bataryalarının tanzim ve tecrübe a-tesîferine başlamaları.

9 Nisan 1453 Pazartesi — Bombardımanların tesirli olarak başlaması, düşman donanmasının Haliçzincirinin arkasında yer alması.

10 Nisan 1453 Saîj — Siperlerin

rafından girmişlerdir. Arkasından da deniz ve kara tarafının bir çok kalelerinden istanbul'a dahil olarak Aksaray meydanında buluştular. Tekfur Sarayı civan ise, şehre ilk girilen noktalardan değildir.

İşte, bütün bu su götürmez deliller Kerkopoorta efsânesini tamamen ortadan kaldırmaktadır.

Diğer taraftan donanma kuman dam Derya Kaptanı Haraza Bey, şehrin düştüğünü görüp Halic'in ağzını örten ve artık müdafaa edil miyen zincirin üzerine hücum etti ve onu kırarak içeri girdi. Oradaki Lâtin gemileriyle uğraşmadığın dan bunlar yelken kürek dışarıya çıkıp savuştular. Haraza Bey ise, mukavemet eden Rum gemilerini batırıp diğerlerini içindekilerle bir likte esir alarak donanmasını Ayvansaray'a yanaştırdı ve burasının hâlâ kapalı olduğunu gördüğünden kilitlerini ve zincirlerini kırıp

toprak sürülüp surlara yaklaştıru-ması ve müdafilerin Türkler tarafından ok yağmuruna tutulmaları.

11 Nisan 1453 Çarşamba — Hün kârın beş günlük muhasara sonunda edindiği intibaa göre bataryaların yerlerinin değiştirilmesi ve bu arada büyük topun ilk yerleştirilmiş olduğu Edimekapı karşısından Topkapı karşısına nakledilerek burada tabya edilmesi ve bataryaların aalvolanyla şiddetli bombardımanın başlaması.

12 Nisan 1453 Perşembe — Deryakaptanı Balta oğlu Süleyman Paşanın Türk donanmasıyla İstanbul'avarışı.

13 Nisan 1453 Cuma — Bombardımanla şiddetle devamı ve Hun-yadi Yanoş'un elçilerinin Hünkârtarafından kabulü.

14 Nisan 1453 Cumartesi — Borabardımanın devamı, Türk keşif kollarının «ur diplerina kadar sokul-malarL

15 Nisan 1453 Pazar — Bombardımanın devamı, ilk keşif taarruzunun yapılması.

- 16 Nisan 1453 Pazartesi — Bora- -

şehre girdi. Burada hâlâ mukavemete devam edenleri gaziler kılıçtan geçirdiler. Bu sırada kara tarafından giren askerler de yetişmiş oldukları için Haliç surlarının öbür kapılan da açılmış ve deniz askerleri buralardan içeriye akın akın girmişlerdir.

Kasım Beyin oğlu Orhan Bey, bu sırada hâlâ surların üzerinde son müdafilerle birlikte çarpışıyor du. Şehrin kesin şekilde düştüğünü görünce bundan vazgeçip eanı-aı kurtarma kaygusuna düştü. Üze cindeki Türk"İlyafetinden ve Türk çe konuşmaktan faydalanıp şehre giren askerlere karışmak ve gizlice kaçmak istedi Ancak, bu hususta gerekli bütün tertibat alındı ğı için tanınıp takip edilmeğe baş landı. Yakalanacağını anladığı anda kendisini surlardan atarak öldürdü. Hemen kafasını kestiler ve Hünkâra götürdüler.

bardımanın devamı.

17 Nisan 1453 Salı — Bombardımanın şiddetini biraz daha arttırması.

18 Nisan 1453 Çarşambp - tikgenel hücumun yapılması. BaltaoğluSüleyman Bejdin İstanbul adalarını fethi (Bir rivayete göre SüJey-man Bey Büyükada, Burgaz ve Tarabya kalelerini 13 Nisan'da almıştır.)

19 Nisan 1453 Perşembe — Baltaoğlu Süleyman Beyin Halic'i örtenzinciri zorlayışı.

20 Nisan 1453 Cuma — Balta oğlu Süleyman Bey kumandasındabir kısım Türk gemilerinin İstanbul'a yardıma gelen Lâtin filosuy-!a çarpışması.

21 Nisan 1453 Cumartesi — Bombardıraanîann arttırılması. Hünkârın keşfi oîan havan toplanmaBeyoğlu sırtlarına yerleştirilmeleri

22 Nisaa 1453 Pazar — Karadañçekilen Türk donanmasının Halic'eindirilmesi

23 Nisan 1453 Pazartesi — Top-kapı civarında ilk büyük gediklerin aşılması, - îmgaratgrua auhasa

ra kaldırılmak şartıyla her isteneni yerine getirmek üzere vâki olar. banş teklifilfin reddi

24* Nisan 1453 Salı — Bombardımanların devamı. Zağanos Paşa tarafından Haliç köprüsünün tamamlanması,

25 Nisan 1453 Çarşamba — Türklerin Ayvansaray tarafından yenibir savaş cephesi açmaları.

26 Nisan 1453 Perşembe — Düş-rr.sn "lonsnmşcmırı hiifum ihtims'

line karşı Haliç'teki Türk donan-niösıruiı savaı jı^amınb girişi.

27 Nisan 1453 Cuma — Bombardımanların devamı.

28 Nisan 1453 Cumartesi — Ha-ljç:de Türk donanmasına saldırıandüşman donanmasının yenilmesi.

29 Nisan 1453 Pazar — Bombardımartların devamı.

30 Nisan 1453 Pazartesi — Bâzikeşif taarruzlarının yapılması.

1 — Mayıs 1453 Sah — Keşif hûcuralarının devamı.

2 Mayıs— 1453 Çarşamba — Bombardımanların devamı.

3 Mayıs 1453 —Perşembe — Rumların crpdilrlpri t=nstmak için toplu faaliyetlere girişmeleri

4 Mayıs 1453 Cuma — İmparatorun sur boyunca dolaşarak tahribata incelemesi ve askerlerini savaşıteşviki

5 — Mayıs 1453 Cumartesi —Beyoğlu sırtlarına yerleştirilen toplann Haliç'deki düşman donanmasını şiddetle bombardımana başlması.

6 — Mayıs 1453 Pazar — İfcîncibüyük hücumun yapılması.

7 Mayıs 1453 Pazartesi — Bombardımanların şiddetle devamı.Bizans halkının gedikleri kapatmağa koşması ve kiliselerde büyük dinî törenlerle dualar edilmesi

8 Mayıs 1453 Salı — Karadeniz-den gelen üç Venedik kadırgasınınHaliç'e girmesi

9 Mayıs 1453 Çarşamba — Halicegiren Venedik kadırgalsnnın erzaklarına \el konmam ve askerleri-ün savunmaya iştirak ettirilmeküzere karaya çıkarılması.

10 Mayıs 1453 Perşembe — Kiliselerde toplanan bâli» papazlarınistanbul'u cehrin koruyucusu Meryem Ans'nın kurtaracağını bildir-aekri

U Magıs i453_6unıa,^--_Banibar.-

**UONANMANLN BAŞARISIZLIĞI KAKŞISINI>A FATİH'İN ATINI DENİZE
SÜRÜSÜKÜ TEMSİL EDEN FÜNANLI BİR RESSAMIN
ESERİ™**

âımanların devamı.

12 Mayıs 1453 Cumartesi — Gece yansı başlayan üçüncü büyükhücumun yapılması.

13 Mayıs 1453 Pazar — Bombardımaniann devamı.

14 Mayıs 1453 Pazartesi — Bomfaardımanlann Bayrampaşa tarafına teksif edilecek şekilde bataryalara yer değiştirilmesi

15 Mayıs 1453 Sah — Galata tepelerine yerleştirilmiş olan toparla Haliç'in Avcılar kapısı (Kinigo Pili veya Porta to Kinigo) nün

I^nmngt. >— ^ ^

352

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

353

FATİH'İN, RESSAM BELLİNİ TARAFINDAN KAPILAN MADALYONUN İKİ
TARAFI

11 lâğımlar kazılması.

21 Mayıs 1453 Pazartesi — Bombardımanların devamı, yeni lâğımteşebbüsleri

22 Mayıs 1453 Salı — Lâğımların tesiriyle bir kısım surların çöküşü.

23 Mayıs 1453 Çarşamba — Yardun aramağa Akdenize giden bir Bizans gemisinin eli boş olarak geri dönüşü. Haliç köprüsüne eklenen dubalara yerleştirilmiş topraklarla bu taraftaki zayıf surların dogülmesi Fatih'in son defa elçi gönderip imparatora teslim olması teklifini tekrarlaması ve red cevabı alışı.

24 Mayıs 1453 Perşembe — Çokşiddetli bir bombardımanın başlaması.

25 Mayıs 1453 Cuma — Şehrinileri gelenlerinin toplanıp imparatora İstanbul'u terketmesini tavsiyeleri vs onun bunu reddetmesi

26 Mayıs 1453 Cumartesi — Macar elçilik heyetinin Fatih'in ordugâhına gelerek muhasaranın kaldırılmasını, aksi takdirde savaşa müdahale edeceklerini bildirmeleri. Meselenin bir savaş meclisinde görüşülerek tartışılması ve elçiler red cevabı verilmesi

27 Mayıs 1453 Pazar — Hünkârın büyük bir meclis toplayıp durumu izah eden ve kumandanların son talimatı veren meşhur nutkunü söylemesi.

28 Mayıs 1453 Pazartesi — Askerin dinlenmesi ve son büyük bombardımanın yapılması.

29 Mayıs 1453 Salı ve muhasaranın elli dördüncü günü — Gece yatısından sonra başlayan son büyük hücumun inkişafı ve Türklerin şebre girişi. Köhne Bizans İmparatorluğunun tarihin karanlıklarına e-hediyen gömülüşü ve İstanbul'un bir daha çıkmamak üzere Türklerle elins geçişi.

Kritovulos'un yazdığına göre, İstanbul muhasarası sırasında Bizans'ta yabancı asker ve sivil halk dahil olduğu halde dört bin kişi öl müştür. Şehir nüfusunun ise, o sırada elli bin kadar olduğunu aynı yazar nakleder.

Vaktiyle barışa razı olmadıklarından Bizans'lılar aman bulamamışlardı. Bu yüzden, askere ganimet için üç gün müsaade edilmiş-Fatih, şehirdeki binalardan başka her şeyin onlara ait olacağını vadetmiş, yalnız mâbedlere, saraylara, köşklere, sanat eserlerine ve evlere dokunmamalarını istemişti Bu hususta söylediği aynen şöyle idi:

— Taş ve toprak, at ve silâh bana, kalan mal ve esir ve rızık gazilere yağma.

Türklerin şehre girdikten sonra yalnız kendilerine silâhla karşı ko yanlara mukabele ettiklerini hakikatten ayrılmayan batılı tarihçiler de kabul etmişlerdir. Ancak mağlûplardan istediklerini esir et mek hakkı gazilere verilmişti As-

tında o devire göre bu en tabii hak tarıydı. Esasen muhasaradan biraj evvel şehrin bir çok muteber kimseleri sıvışıp gitmişlerdi Fetih sırasında da halkın bir

kısmı Haliç ve Marmaradakj Lâtin gemileriyle kaçmış, bir kısmı Galata'ya sığınmıştı. Bu arada yakalanan Lâtin-lere hiç aman verilmemiştir. Çünkü Rumlar, nihayet vatanlarını mü dafaa ettikleri düşünülerek, sadece savaş esiri addedildikleri halde Latinler için bu bahis konusu ola- J mazdı. Bu yüzden, Türk kanı dök l menin cezası olarak cie geçenler • öldürüldüler.

Rumlara ise, kendi kendilerini satın alarak, yâni fidyelerini öde vererek hürriyetlerine tekrar kavuş mak imkânı verilmiştir. Zapte-dilen mallar devlete, kiliselere ve zadegana veya öldürülen, idam edi len yahut kaçanlara ait olanlardı.

Çoğu takir olan halk, evlerine barklarına sahip olarak kaldılar. Fidyeye veremeyecek durumda olan lar için bunu ödemeleri geri bira kılmış, sonra uzun taksitlere bağ lanmış, âdeta bir vergi şekline ko nultur. Şehirde yaşayan bütün halkın katliâm edildiği veya esir edilip satıldığı hakkındaki ba ti rivayetleri ise, düşmanca uydurmalarından ibarettir. Eğer böyle olmasaydı Fatih yeni bir patrik seçmek ihtiyacını duymazdı. Bu patrik kimin için seçilmiştir? Tabiî Rumlar için. Şu halde, Rumlar mevcuttu. Yalnız,- zamanla Türk ve Müslüman nüfusu nisbet kabul etmiyecek derecede arttıkça Pat-rikhane(evvelce izah ettiğimiz gibi. şehrin Humlarla .daha fazla meskûn olan semtlerine doğru kaymış ve nihayet Fener'de karar kılmıştır. Ancak, bu gün İstanbul'da yaşayan Rumların çoğunluğu bunların neslinden gelen îer değillerdir. Çünkü, ileride göre ceğimiz gibi, -Fetih şehri kalaba»

lıklaştırmak için takip' ettiği iskân politikası sırasında aslı Rum olmıyan bir çok Ortodoksları da İstanbul'a getirtmiş, lâkin kilise, nin tesiriyle bunlar iki nesil son ra kendilerini Rum sanmağa başlamışlardır.

FETİH SIRASINDAKİ SAN'AT ESERLERİ

Fetih sırasında sanat eserleri ol düğü gibi kalmıştır. Rus tarihçisi Uspenski bunu kesin bir dil ile i-fade etmiştir. Esasen elli yıl sonra şehri ziyaret eden yabancılar, bun ların durduğunu kaydetmişlerdir. Bizans bu bakımdan pek ağır tahribe, 1204 yılındaki Lâtin istilâsın da uğramış bulunuyordu.

Aynı gün, artık ebediyen Fa-üh unvanıyla anılacak olan Sultan Mehmet Han şehre girmiştir. Bu nü, maiyetinde bulunan ve Fatih devrinin tarihini yazan Dursun Bey bize haber vermekte ve şöyle demektedir:

Çün erkân-ı devlet ka'enin kapılarını açtirdılar, Sultan Mehmet Gazi ulema ve ümerasiyle kal'eye teşrif buyurdu.

istanbul fethinin tarihini yazan **Tâcîzâde-Cafer "Çelebi ise**, Fatih'in

gazileri o gün yağmada serbestu bırakıp şehre ertesi günü girdiğini kaydeder ve şöyle anlatır:

— Hünkâr, şehrin alındığına kanaat getirdikten sonra devlet "vesaadetle atından inip şükran seç-desine vardı. Sonra otağına gidipor müddet istirahat etti.

O günise kâfirlere kıyamet günü oldu.Yoldaş yoldaşa değil, kardeş kar.dese bakmayıp baba oğuldan ve oğul babadan usandı ve herkes can kaygusuns düştü. Gaziler^ osabahtan akşam gün batana kadar ganimet aldılar. Ortaya çıkanservet, hayret verecek derecede hesapsızdı.

Taci Çelebi, bu arada Bizans dil herlerini uzun uzun medheder ve yüzünü aynadan başkası görmemiş, bilezikten başkası koluna do kunmamış bu güzeller için şu hük mü verir:

— Kâfirlere lâıyk değüdi. Saa-detlû canlara nasip oldu.

Sonra, şöyle devam eder:

□ O kadar ganimet oldu ki, gaziler altını kalkanla bölüştüler» Ogazada bulunanlar, ömürleri oldukça parayı su gibi harcarlardı.Hattâ şimdi (yâni elli yıl sonra) bile halk arasında meşhur olmuştur. Bir kimse fazla masraf etse:

□ İstanbul'un yağmasında be-

□ 334

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

355

raber mi idin? derler.

Böylece doyumluklar olup gaziler çadırlarına döndüler. O gece yerli yerlerinde neş'e ve sevinçle ünlendiler. Sabahleyin Padişah seyretmek için atına binip şehre girdi, her tarafı dolaştı.

FATİH'İN İSTANBUL'DA İNCELEMELERİ

Biz, Fatihle birlikte ve maiyetin de bulunan Dursun Beyin rivayeti ni tercih ederek onun aynı gün, yâni 29 Mayıs'da İstanbul'a girdiğini-' kabul ediyoruz. Batı kaynak larıyla da yapılan mukayeseler. Fatih'in İstanbul'a o gün öğle ile ikindi arası girdiğini anlatmaktadır. Giriş yeri, Edirne kapısıdır ve yolda rastladığı evleri, konakla n, san'at eserlerini seyrederek doğ ru Ayasoîya'ya gitmiştir. Türk ga zileri buraya vardıkları zaman kapıları içeriden kapalı bularak kırıp açmışlar ve burada sığınmış o-lan bir rivayete göre on bin, bir rivayete göre de. yirmi bin Rumu esir etmişlerdir. Bunların hepsinin orada öldürülmüş olduğu, alçakça

lan idare, böylece 185 yıl sürdükten sonra İstanbul'un Türkler ta rafından fethi ile beraber sona er mistir. Kendilerine ilk zamanlarda verilen imtiyazlar bu derece ge niş değil iken, zamanla ticarî imti yazlardan başka idarî

ve askerî olanları da elde etmişlerdi. Meselâ, evvelâ Galata müstahkem bir yer değHdi Sonra Cenevizliler. Venediklilerin hücumunu bahane edip İmparator ikinci Andronikos Komnenos (1118 — 1143) zamanında müsaade alarak burasını sur ve hendeklerle takviye etmişlerdir. Üçüncü. Andronikos -Kom-nenos (1180 — 1183) zamanında ise, Cenevizlilerin .imtiyazları daha genişlemiş ve merkezle de irtibatları zayıfladığından âdetâ müstakil bir devlet olmuşlardı. Nitekim son savaşta Cenova Cumhuriyeti Bizans'a, -resmen vardım edip sa

Fatih, Ayasofya'yı görüp inceledikten sonra doğru Vlâkerna Sara yına gitti, istanbul'da ilk kalışı o-lan yirmi gün için, burası ona ika-metgâh olmuştur.

Bir Rum efsânesine göre son Bi zans Patriği Grigariyos da, Ayasof ya'ya sığınmış olanlar arasında bu lunuyordu. Türkler geldiği zaman bir âyin idare etmekteydi Kapılar kırıldığı zaman birdenbire mihrab tarafındaki duvar yarıldı ve patrik buradan girerek kayboldu. Du var tekrar kapandı. Fakat güya bir gün Türkler İstanbul'dan atılıp Ayasofya tekrar kilise olunca bu duvar açılarak Grigoriyos dışa riya çıkacak ve yarım bıraktığı, âyini tamamlayacakmış (!)

FATİH AYASOFYA'DÂ

Halbuki, tarihî hakikat Patriğin esir edildiği, sonra fîdye ile kurtulup İstanbul'u terkettiği şeklindedir. Aslında kendisi Bizans'da Ortodoksluğu kaldırıp yerine katolik ligi koyma taraftarı olduğu için bu tün Rumların nefret ettiği bir kira şeydi.

Fatih, Ayasofya'ya girdiği za-

ATİa SULTAN MEHMETİN KALKANI

man şükran secdesine kapanmış ve hemen ezan okutup ikindi namazını kılmıştır. İşte bu mâbed, bu suretle camie çevrilmiş, oluyor du. Camie çevrilmiş olması ve Türklerin gösterdiği ihtimam yüzünden de, evvelce söylediğimiz gibi. bu güne kadar ayakta kalabil mistir.

Fatih'in emriyle içinde kilise tertibatının kaldırılıp İslâm mabedi şekline sokulması ise üç gün de tamamlanmıştır.

İstanbul, alındığı gün aynı * zamanda Türk devletinin başkenti ilân edilmiş ve imparatorluğun so nuna kadar, dört yüz yetmiş yıl bu vazifeyi görmüştür.

İstanbul'un fethi günü. Galata Cenevizlileri Fatihe tabiiyetlerini arzetmişlerdir. Bu yüzden, kendilerine Bizans'hlar tarafından ve-rüen bütün imtiyazlar kaldırılıp Cenova ile bağlantıları kesilmiş ve Galata artık Türk toprağı sayılmıştır. Evvelce, Galata Cenevizli-leriyle yapılan anlaşmada, tarafsızlıklarını muhafaza şartıyla imtiyazlarının devam edeceği kendi, lerine vaad olunmuş ise de, muha sara sırasında tarafsız kalmadıkları, Bizans'la temaslarını kesmeyip onlara erzak

vesaire verdikleri an laşıldığından onlar tarafından bo zulmuş olan anlaşımaya Türklerin riayet etmesi tabii beklenemezdi.

Sekizinci Mihael Paleologos (1261 — 1282) Bizansı Lâtinlerdea alırken bu şehrin onların eline geç meşinde büyük rofü olan Venedik iilere karşı, onların rakibi olan Cenevizlilere dayanmıştı. Çene • sizlilerin bu hususta Rumlara yar dun etmelerine sebep, Lâtin istilâ. sı sırasında ikinci plâna düşüp bütün ticarî imtiyazların Venedikli, lerin eline geçmiş olmasıydı. İmparator, şehri aldıktan sonra da Venediklileri ve Cenevizlileri dur madan birbirleri aleyhine kışlar, tarak bunların kendi aleyhine bir {eşmemelerini sağlamıştır.

CENEVİZLİLERE VERİLEN İMTİYAZ

Cenevizliler, bu olaydan 6 yıl

sonra Galetada geniş imtiyazlar alde etmişlerdir. Bunların burada âdeta.müstakil plarak kurduk-

HALİÇ KIYILARINDAN SÜLEYMANİYE'NİN GÖRÜNÜŞÜNÜ TEMSİL EDEN BİR GRAVÜR

vaşa katılmak üzere asker gönderdiği halde, Galata Cenevizlileri bir anlaşma yaparak tarafsız kalmayı tercih etmişlerdi Bunun la beraber. İstanbul'un Türkler tarafından alındığını istemezler, bu rada dinç ve kuvvetli bir Türk devleti yerine tefessüh etmiş ve zayıf bir Rum devleti bulunmasını tercih ederlerdi Ayrıca, evvelce de söylemiş olduğumuz gibi, İstanbul Türklerin eline geçer se kendilerinin de Galata'da tutu-narmyacaklarını bilirlerdi

Cenevizlilerin imtiyazlarını gittikçe arttırmaları yüzünden son zamanlarda Bizanslılarla da aralan açılmıştı. Gerginlik gittikçe artmış, hattâ Yuannis Kantaküzi-nos (1341 — 1355) zamanında arada bir savaş bile olmuğ ve bunun neticesinde Cenevizlilerin Beyoğ

lu tepelerini de topraklarına ilâve etmişlerdir,

Cenevizliler, hâkimiyet alanları yavaş yavaş Boğaziçine doğru yaymağa çalışmışlardır.

Galata, yalnız siyaseten Ceno\ra-ya bağlı görünüyordu. Burası-F-ııı idare eden Podesta, bu cumhuriyet tarafından bir yıl müddetle tayin olunurdu. Ancak, halkın istemediği birisinin Podesta seçilme sine imkân olmadığı gibi, asıl idare 24 üyeli Belediye Meclisindeydi-di Bu meclis üyelerinin yarısı a-silzadelerden yarısı halktan " seçilirdi. Bir de altı kişilik bir ticaret mahkemesi vardı.

Bizans'la anlaşmalarına göre Galata Cenevizlilerinin ümpara-tora .senede 200 bin altın gümrük vergisi vermeleri gerekmektedir ise de, ancak otuz bin altın verirlerdi

tarafı kaldı. İslâm askeri böylece toplandıkları! zaman aralarında yetmiş yedi tane evliyalardan ulu sultanlar vardı. Bunlardan biri Ak Şemseddin ve Sivaslı Kara Şemseddin ve Molla Gürânî ve Hazreti Ernir Buharı ve Molla Fenârî ve Cübbe Ali ve Ensarî Dede ve Po-lat ve Aya Dede ve Horoz Dede ve Hatabî; Dede ve Şeyh Zindanı bu gibi sultanlardan himmet rica edip Fatih ahdetti ki:

— İstanbul devletinin yarısı sizin ve yarısı gazilerin ve dörtte biri benim olup ganimet malı ile

FATİH SULTAN MEHMET'İN GİYDİĞİ KAFTAN

GALATA'YA İLTİCA EDEN BİZANSLILAR

Fetih günü, pek çok Bizanslı Galata'ya iltica etmiş bulunuyordu. Fatih o sırada Podesta bulunan Ancelo Zahariya'ya haber gönderip yeni mültecilerin kabul edilme meşini ve öbürlerinin de üç ay için de iadesini istemişti. İtaatini ar-zetmek için Podesta'nın gönderdiği temsilci, günlerce Fatih tarafın dan kabul edilmemişti. Ancelo, ni hayet bizzat müracaata mecbur kaldı. Kendisine verilen cevap ise şu idi: Ceneviz, bu savaşta tarafsız kalmıyarak mevcut anlaşmayı ortadan kaldırılmıştır. Bizans'a erzak ve asker yardımında bulunmuş, hattâ Ancelo'nun torunu İm periyalis bile yardıma gelmiş ve bu yüzden Türklere esir düşmüş tür. Üstelik^ Galata Cenevizlileri Bizans mültecilerini kabul atmış lerdir. Bu yüzden artık hiçbir im tiyaz tanınmamakta, 29 Mayıs'dan itibaren Galata Türk toprağı sayıl makta, burada yaşayan Ceneviz'li îerin Cenova hükümeti ile hiç bir siyasî bağlantısı kabul edilme mektedir. Galata Cenevizlileri, bütün bunları kabul ettiler. Yeni du Turalarını tesbit eden anlaşma, da ha doğrusu şartname l Haziran gü nü Zağanos Paşa ile Ancelo arasında imzalanmıştır. Bu şartname ye uyularak Galata kulesinin en mühim müdafaa noktalarına ait surlar yıkılmış ve hendekler doldurulmuştur. Cenevizliler, Padi

şaha muntazaman vergi verecekler, buna karşılık dinî ve ticarî iş-'lerinde serbestliğe nail bulunacak i ardı. Podesta'uk da artık sona e-riyordu.

Şartnamenin imzalanmasından iki gün sonra, Galata halkına bir de ferman verildi. Bunda, Galata-lüarın arzettikleri tabiiyet'in kabul edildiği, kasabanın Türk topraklarına katıldığı, herkesin can ve mal emniyeti içinde yaşayacağı, din ve ticaret serbestliğine nail olacakları, ancak vergi ve gümrük işlerinde hiçbir imtiyazları olmayıp bu hususta öbür Osmanlı teb'asından farksız bulunacakları, hâlen mevcut kiliselerine dokunulmayacağı, lâkin yenilerini yapamıyacakları, kendilerinden devşirme aünmiyacağı. Galata Cenevizlilerinin Podesta yerine bir Bele diye Başkanı seçebilecekleri bildi rüyordu. Böylece, burasının

Ce nova ile siyasî bağı kalmıyordu. Aynı zamanda kiliselerinin çan çalması da yasak edilmiş ve bu ya sak Tanzimatın ilânına kadar devam etmiştir.

EVLIYA ÇELEBİ'NİN RİVAYETİ

Fatih'in emir ve arzusu üzerine Ayasofya üç gün içinde İslâm mabedi şekline konulmuş olduğunu yukarıda zikretmiştik. Bu münasebetle Evliya Çelebi'nin bir rivayetini nakledeyim.

Koca Evliya diyor ki:

□ Sultan Mehmet Ayasofyayı seyredip dolaşırken Terler Di-rek'in bulunduğu yerde ilâhî bir nurun çıktığını görüp yanına' vardL Gördüler ki ilâhî nurla dolumübarek bir vücut kıbleye dönükolarak yatmaktadır. Nurlu göğ.sünde ise, kırmızı bir su ile Yâ Vedûd ismi yazılmış. Hemen Ak Sem-şeddin ve Sivas'lı Kara Şemseddinve yetmiş adet evliyanın ileri gelenteri:

□ İşte Padişahım, dediler, İstanbul'un elli (dört)' günde fetholun-masına sebep bunlardır^ Allanın hikmeti ile istanbul'un fethedilmesini elli (dört) ncü günde rica edip

0 gün ruhlarını teslim eden bumeczuptur ki vaktiyle Padişahımıza haber vermiştik.

Bütün bütün âlimler, salihler ve fazılar mübarek naaşı yıkamak is tediklerinde Terler Direk'in köşe. sinden bir ses:

— Merhum yıkanmıştır. Hemen defnedin! diye bağırınca ha-zır bulunanlar susup hayran kaldılar. Bunun üzerine Ya Vedûd Hazretlerinin nâşını tabuta koyup şehit kapısında gömmeğe karar verdiler. Lâkin, tabutu taşıyanlar kendilerini ister istemez Eminönü is-

1 kelesinde bularak bir kayığa bir,diler. Kayık, yıldırım gibi kürekçekilmeden ve yelken açmadan ilerliyerek Eyüp civarında kıyıyayanaştı. Hemen tabut kayıktan Allahın emriyle çıkarak orada kazılmış bir mezarın yanında' durdu.Ardından gelen gaziler varıp mezardan Yâ Vedûd adının duyulduğuna şahit oldular. Hemen mübarek naşı o mezara gömerek döndüler. Orası hâlâ Yâ Vedûd iskele^i diye anılır.

FATİH HAKKINDA EFSANELER

istanbul muhasara ve fethi ha* kında efsaneleşmiş rivayetler" de Evliya Çelebi toplamıştır. Bu lan bize şu şekilde nakleder:

Hicrî sekiz yüz elli tarihimi* Hünkâr. Edirne'den derya gibi kerle hareket edip menzilleri merhaleleri aşarak istanbul önüş vardı ve Edirne kapısı dışındı ordugâh kurdu. Anadolu tarafı* dan da nice bin asker Geliboi

Boğazından geçip İslâm askeriyle birleşerek Yedikule tarafiarınds durdular. Vaktiyle Uzun Hasandan alınan Tokat. Sivas, Kemah, Erzurum, Canik, Bayburt ve Trabzon askeri de denizden İstanbul'a gelerek Okmeydanı

tarafında ça-dırlarını kurdular. (Halbuki Fatih Uzun Hasan'la bu tarihten yirmi yıl sonra savaşıdır.)

Bütün İslâm askeri İstanbul'un kara tarafını muhasaraya başlaya rak metrisler ve lâğım mühimma ti ve top siperleri tedarikiyle meş gül oldular. Kalenin ancak deni?

FATİH SULTAN MEHMET'İN AİİĞFEKÎ

her birinize birer zaviye ve türbe ve imaret ve mektep ve medrese ve hadis medreseleri bina eoevim.

Diye vaadler etti. Bunun üzerine bütün ulema ve salihler bir yere toplanıp İslâm ordusu içinde mü-nadiier nida edip bütün asker ab-dest tazeleyip ikişer rekât hacet namazı kılıp hayır duadan sonra üç nöbet Muhammedi Gülbank çe kip kaleyi muhasara ettiklerinde Peygamber sünnetine uyarak İstanbul Tekfuruna mektupla Mahmut Paşayı gönderdiler. Lâkin kâ fırler mektubu okuyunca kalelerinin sağlamlığına ve askerlerinin çokluğuna mağrur olup ne İslâmı, ne haracı ve ne de kaleyi vermeği kabul ettiler. Cümle papazlar ve kesişler ve patrikler bizim ilmî kuvvetiyle kalenin kuvvetinin talihini buldular. Böyle buldular ki, son zamanda bir Muhammed gelecek, nice bin kiliseleri yıkacak, o-nün ümmetleri Antakya ve Kudüs ve Mısır ve İstanbul'u alacak ve karadan nice bin parça yelkenleri açılmış gemilerle gelecek ve başında kadı kavuğu olacak ve ka tır a binip ayağında mavi çizme o-lacak o Muhammed gelip kiliseler yıkılalı ve Mısır ve Antakya ve Kudüs fethedileli sekiz yüz elli sene oldu ve karadan gemi yürütüp bu kalenin alınması imkânsız dır ve bu Muhammed o değildir.

Büyük Muhammed'lerinden beri istanbul on bir kere muhasara gö rüp Araplar fethedemedi de bu Türk'e mi müyesser olacak? diye lâf vurup teselli ederek savaşa giriştiler.

Amam dışarıda İslâm askeri kalenin dibine varıp yer *yeif* kaleyi harap etmeğe başladılar. Gece gündüz dört taraftan İslâm askerine imdat ile zahire gelirdi. Ama, kâfirlere bir hardal tanesi bile gel medi. Zira daha evvel Akdeniz ve Karadeniz taraflarına kaleler yapı lıp kapatılmıştı. Yine böyle iken kale içindekiler dayanıp cenk ettiler. Çünkü kalenin içinde meczuplardan Yâ Vedûd Sultan adlı bir budala vardı. Kale içkide fethedilmesin diye Cenab-ı Haktan dua edip duası kabul olunarak gün den güne kalenin fethi güçleşti. Nihayet onuncu günde Fatih bütün şeyhleri toplayıp:

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

sonra yetmiş sene türbedar olup bir büyük yer bina etti. Fetihten sonra Fatih orasını yine Eindan ettiği için Zindan Kapısı derler. Sonra Şeyh Zindanı Hazretleri yine aynı temiz soydan Seydî Meh-medi Baba Cafer üzerine türbedar dikip kendisi Sultan Beyazıt ile 889 tarihinde (1484) Kili ve Akkirman kalelerinin fethini Şeyh Zindanı ve Kara Şemseddin müjdeleyip fetihten . sonra Beyazıtı Velî ile Edirneye gelince Şeyh Zindanı vefat edip Sultan Beyazıt onun ruhu için bütün zindanda o-lanları azad edip zindan kulesinin karşısında yoldan aşın nurlu bir türbe bina edip bizzat Beyazıtı Velî şeyhin cenazesinde hazır o-lup oraya defnettiler. Hâlâ ulu astanedir. Cümle evlâtları ile orada medfundurîar ki Abdür-rauf Samedanî ziyaretgâhıdır. Hâlâ İs-

"KALKIN EY GAFİLLER"

— Kalkın ey gafiller! derdi. Gaziler onun için Horoz Dede derler iniş. Merhum Yavuk Er kendisine gayet inandığı için bunların şerefine Unkapanının iç yüzünde bir cami yaptırmıştır ki hâlâ Sağncı-lar Çarşısı içinde Yavuk Er Camii ve mahallesi derer. Sonra Horoz Dedenin ömrü nihayet bulun ca Horoz Kapısı dibinde merhum olup merhum dedemiz Unkapanı kapısı dışında yol üzerinde bir sofaya defnedilmiştir. İki tarafında abdest muslukları inşa edip ha la halkın ziyaret ettiği bir yerdir. Ve Ayazmend Beyi Ali Yar Bey Akkoyunlu Uzun Hasan'ın amcalarındandı. Ayazma kapısının dan cümle askeriyle sarıldı. Ve ebdest tazelemek- için bir agazma

— Bu hal neye varacak? *Kale*günden güne metanet bularak fethi güçleşti. Deyince Ak Şemseddin

Hazretleri hemenr

— Beyim, elem çekine. Bu kalenin Fatihi sen olacaksın, diye şehzadeliğinde sana müjdelemiştik. Lâkin, Allahın emriyle bu gazilerin işleri var. Kale içinde Şeyh Maksut halifelerinden Yâ Vedûdismine mazhar olmuş meczuplardan bir can vardır. O merhum olmayınca bu kalenin fethi ihtimali yoktur. Ama, elli günde merhum olur, karşılığını verdi.

TÜRK GEMİLERİNİN HALİC'E İNDİRİLMESİ

Evliya Çelebi, bundan sonra Türk gemilerinin Halice indirildiğini anlatır. Ancak^ onun söyledi ğine göre gemiler denizden çe-îlmeyip tepede, Levend çiftliğin de inşa ettirilerek yelken açmış ve kızaklar üzerinde kayarak Ha lice indirilmişlerdir. Bir kısmı Kâ ğıthanede yaptırılıp oradan Halice getirilmişlerdir. Bu rivayet, ha kikaten dikkatle incelenmeğe değer.

Donanmanın indirilişı, yine Ev liya Çelebi'nin rivayetine göre Bizanslıları çok ürkütmüş ve karadan yelkenli gemilerin yürümesinden İstanbul'u alacak olan kim senin Sultan Mehmet Han olduğunu sezerek muhasaranın yirminci günü imparatora başvurup ka îenin Türklere teslimini istemişler ve bu hususta çok da İsrar etmişlerse de imparator diller döke rek halkı yatıştırmış ve bir müd det daha muhasaraya dayanmağa mecbur etmişti Durmadan yağın yağmurları da Bizanslılar uğurlu bir alamet saymadıklarından açılan gediklerden gizlice çıkıp a-man dileyerek Türklere iltica etmeğe başladılar. Bu şekilde gelenlere gayet iyi muamele edilip riayette bulunularak bu hal teşvik ediliyordu. Yirminci günde Karaman oğlu, Germeyan oğlu, Teke oğlu, Aydın oğlu, Ssruhan oğlu illerinden imdada gelerek asker taze can buldu. Evliya Çelebi, şöyle devam eder: Ebâ Eyyufa Ensarî kapısından evvelâ Ensarî Sultan sarıldı ye Mpl

la Pulat Sultan Poîat (Balat) kapı sından sarıldı. Havran ulemasın-

FAÎH SULTAN MEHMET'İN KILICI

dan hafız ve keramet sahibi bir kimseydi. Molla Fenarî Kız Kapı sından sarılıp kâfirler o tarafta bir gecede bir küçük hisar yaparak kaleyi sağlamlaştırdılar. Hâlâ mâ mur bir kaledir ve Petro adlı bir papaz üç yüz keşiş ile bu kaleden fîrar edip hepsi İslâm olup Mehmet Petro o yerden sarıldığı için Petro kapısı derler. Allahın emriyle o gece yapılan kaleyi fethedip kendisine sancak verildi ve A-ya Dede üç yüz Nakşibendî, der-vişiyle Aya kapısına sarıldı ve şe hit olup kale kapısı içinde eski mahkememiz olan Sirkeci iskelesinde defnolundu. ve Cübbe Ali Cibali kapısından sarıldığı için Ci bali kapısı derler. Mısır'da Sultan Kılavun'un şeyhi idi. İstanbul fethinde bulunmak için Bursa'ya gelip Zeyneddin Hâfî tarikatinde seccade sahibi olup at çulundan bir cübbe giydiği için Cübfae Ali derler. Sonra İstanbul fethine gel dikte ekmekçi başı oldu. Cümle as kere ekmek yetiştirdi. Kimse esrarına vâkıf olmayıp, bir fırından nice yüzbin Allahın kulu Gülpenbe has ve beyaz ekmek yerlerdi. Bu Cübbe Ali Hazretleri Okmeydanın dan inen gemilere binmeyip hemen Tersane bahçesi önünde üç yüz Zeyneddin Hâfî dervişleri deniz üzerine postlarını döşeyip ilâhî tevhide meşgul olup def ve kudüm çalarak ve Hâfî sancaklarını açarak deniz üzerinden yaya ve posta oturmuş halde geçtiklerini kaleden kâfirler görünce korku dan akılları gidip Cübbe Ai Hazretleri postlarını deryadan alıp Sah kapısına sarıldılar. Fetihden sonra kerametini açığa vurduğu için kendileri şehit olup Gül camii sahasında defnolunup bütün dervişleri o yerde dünyadan el e-tek çektiler ve Horoz Dede Unka pamndadır. Onun için Horoz Kapı sı derler. Kapının dışından içeriye girerken sol tarafta yüksekte bil horoz resmi vardır. Onun için Her rozlu kapı derler. Ve Horoz Dede ceddimiz Türk ve Türkmen Hoca Ahmet Yesevî Hazretlerinin dervişlerinden olup Haa Bektaşî Velî ile Horasan'dan gelip, çok

ihtiyar olup Fatih ile istanbul'a gelirken gündüz ve gece yirmi dört saatte yirmi dört kere horoz gibi ötüp:

SS!»R>»<«;:

«S;^

:«

^^^•%'^ÂVf:"'-^: j.--;i3»**-'î I*0^ i î ";", İ ;^- "• : *

ş»^!*^?/0 ^ü5*~!; ^ O ' ^w

*\$**&£?'•**.'&""<f * : vJ^ • ^ ' ^V^ c-g^om •nn^">^'x-

şSsS-KSSssiöî <C~»^^ ^ ^ ..^.: •... '...-'

Ş^tii^Ş^^ç-.^,,^..^^

sSj?Sîf:

İS? ŞEİS S*?ŞŞ-:;*ftS.*; S/

(i

I^SP?ffiö

m:

-f^iff^f^gf-yr-^-^'-«^-^>- ••«s^'.îî^şp^.'!«"••5, ^«s»^

FATİH SULTAN MEHMET'İN KUK'ANI

kazdı. Onun için Ayazma Kapısı derler. Deniz kıyısında güzel bir su pınarıdır. Hatabh Sultan, Aksaray'da (Konya Aksaray'ı) Odun cu zade demekle mâruf bir mürşidi kimse idi. Bin fukarasıyla Odun kapısından sarılıp bu isimle anıl masına sebeptir. Hâlâ OdurfKapı-sı derler. Ve ŞeyE Zindanı, Abdür rauf Samedanî Hazretleri seyidler den ulu sultandır. Harun Reşid zamanında elçilikle gelip kralın zehirliyerek şehit ettiği Baba Cafer Sultan, Şeyh Zindanı Hazretlerinin ecdadıdır. Zindan Kapısı içinde gömülü olduğunu Şeyh Zindanı bilip Fatih ile Edirne'den gelip üç bin seyitle ile aman vermeyip Zindan Kapısını kale edip kale içinde büyük ceddine varıp ziyaret ettikte kendi yeşil sarığını ceddî Baba Cafer Sultanın saadet-li başı mahalline kovup fetihten

RESİMLt BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSÎ

RESDİLÎ BÜYÜK tSTAKBUL AKSİKLOPEDİSÎ

361

tanbul'da Baba Cafer zindanını bekliyenler onların soyundandır.

ÇİFİT KAFİSİ

Kamkâr Bey, Kütahya'da Ger-meyan oğullarından idi. Üç bin yiğit ie Şehit Kapısına sarılıp Aya-sofya'ya yakın olduğu için hırısti-yanlar kalabalık gelip kapıyı a-çıp bir azim cenk olup cümle gaziler orada şehit olduğu için ve Ha run Reşid zamanında ensârdan nice Peygamber sehabesi şehadet şerbetini orada içtikleri için Şehit Kapısı derler. Ama, halk dilinde Cüfud (Çıfıt) kapısı derler, yanlıştır. Bütün Yahudi milleti o semtte oturdu için Cüfud Kapısı derler. Ama, doğrusu Şehit Kapısıdır. Hâlâ Hünkâr Sarayı etrafın-

Sultan demek istiyor. Halbuki Cem Sultan bu tarihten on bir se ne sonra doğmuştur.) Haydar Pa şasi göz açtırmayıp kâfirlere top ve tüfek attırmaz oldu. Adnî Paşa ki, Mahmut Paşadır, Yenikapı Ser dan idL Kaleyi yıkıp üç defa yürü yüş» edip fethi müyesser olmadı.

Topkapı Serdarı Nişancı Paşadır ki Celâleddin-i Rumî soyundan Ka raman'lı Mehmet Paşadır. Uzun Hasan çenginde hayli şecaati görül müş bir vezir idL Top kapısından kâfirlere bir top attırmaz oldu. E-dirne kapısından Cem Şah Sadi Paşası ki savaşçı bir er olup Cem Şah ile Frenkistanda çok bulunup nice fenler öğrenip Edime kapısında îsfendiya oğlu ile beraber olup Peygamber hadîsi vaa-dince:

le îstaıvbuîun üzerine bir karanlık çöküp şimşek ve yıdırua çakıp o an At Meydanı tarafında bir ateş meydana çıkıp gökyüzüne yükselip nice büyük binaları havaya fırlatıp kimi kara ve kimi deniz tarafına düştü. O gün kalenin için den üç bin kâfir korkularından di sarıya kaçarak kimi firar etti< kimi İslâmla şereflendi ve Padişah hizmetine girdL

Ama, kale içindeki kâfirler gayreti elden koymayıp ve kalenin delinen yerlerini onarıp cenk ederlerdL

Muhasaranın otuzuncu günü Sul tan Mehmet saadetli başına kavuğunu giyip ayağına gök renkli çb meşini çekip Döldül gibi bir katıra binerek İstanbul kalesinin etrafını dolaşp seyretti ve islâm askeri-

djr. Merhum olunca kâfirlerin basma kıyamet kopup köleyi aman ile verip derya gibi İsiâm askeri: — Allah, Allah!.. Sesiyle istanbul'un üç tarafından yürüyüş e-dip ganimet almağa başladıkların da Koca Fatih kavuğu ile ve ayağında gök renkli çizmesiyle katıra binip elindeki kılıcı kaldırıp:

"ALLAMA HAMDOLSUN Kî.,"

— Gaziler, Aliaha hamdosun İstanbul'un fatihi oldunuz% diyerek silâhlı yetmiş - seksen bin seçme askerle Kostantin'in sarayına ve rıp almak isteyince nice bin kâfirler toplanıp büyük cenk iie fethoiu nup o savaş sırasında kral telef edi lip cesedini sair aman bulmuş Rumlar Sulu Manastır'a gömdüler.

Evliya Çelebî'nin anlattıklarında zaman ve şahsî itibariyle tarihî hakikatlere uymayan bir çok noktalar varsa da o devre ait menkıbeleri kapsadığından naklet-

tik. istanbul fethinin bütün tafsilâtını daha evvel vermiş olduğumuz için bunlara uymayan kısımları hakikate dayanmıy/an rivayetlerden sayılmamalıdır.

Biz yine, asıl olaylara dönelim:

İstanbul'da ük Cuma namazı 1 Haziran 1453 günü kılındı. Bu, ay m zamanda şehirde düzenlenen ilk selâmlık törenidir. Bu münasebetle Fatih pek parlak bir alayla Tekfur Sarayından Ayasofya Camiine gelmiş ve gazilerle birlikte Cuma namazını kılmış, kendi adına İstanbul'da ilk defa hutbe okun düğünü dinlemiştir. Hutbeyi oku yan ise büyük velî Ak Şemseddin-dir. Nitekim, namazı da o kıldırılmış tır. Yâni, Ayasofye camiinde ük imamlık görevini yapan, bu zattır.

Yeni ortodoks patriğinin tayini de aynı güne rastlar.

Daha evvel söylemiş olduğumuz gibi, son Bizans İmparatoru Kostantin, batının yardımını sağlamak maksadivle iki kilisenin bir

ieştigini ilân etmiş, daha doğrusu ortodoks kilisesini ilga edip kato-Sikliği devletinin resmî dini olmak üzere kabullenmiştir.— Hattâ bu münasebetle Papa İstanbul'a kardinal İzidor'u göndermiş ve Aya-Sofya'da yapılan büyük bir törenle katolik mezhebi kabul edilmişü. Ancak, ne bunun Bizans'ın batıdan yardım görmesi hususunda bir faydası olmuş, ve ne de aslında Bizans halkı katolikliği kabul etmişti. Esasen onlar, genellikle La tin diye andıkları katoliklere bar bar gözüyle bakarlardı. İstanbul'un onlar tarafından işgali sırasında yapılanları unutmamışlardı...

Nitekim muhasara sırasında İzi-dor Ayasofya'da büyük dini törenler tertipledeği sırada, bunlara yalnız devlet teşrifatına dahil o-lanlar mecburen katıldıkları hal' de. halk katiyen iştirak etmiyoy ve bir katolik âyinine hazır bir lunmayı bile büyük günah sayıyordu. Hattâ bir kısım keşişler ve papazlar, Allanın bu yüzden Bi-zans'ıardan inayetini esirgiyece-

r

İSTANBUL'ÜN FETHİNDE TÜRKLERİN KULLANDIĞI TOPLARDAN BİRİ

da oian kapılar da asla muhasara olunmamıştı. Ama, Yedikule kapı sına yeni imdada gelen Karaman oğlu sarıldı, ve Teke oğlu Silivri kapısına tayin olundu ve Aydın oğlu Yenikapı'dan sarıldı. Ve Saru han oğlu Topkapı'sına sarılıp ve top yolunda — yâni büyük top infilâk ettiği zaman — şehit olup yerine Menteşe oğlu tayin olundu. Edime kapısına İsfendiyar oğlu ferman olunup hakka ki İsfendiyar cengi etti derler. Ve İğrika-pı'dan Hamid oğlu tayin olunup İstanbul'un iki tarafı sarılıp hemen ancak Yedikule'den tâ Saraybur-nu'na kadar Kumkapı tarafları de niz kıyısı olduğundan muhasara olunmadı. Ama, Yedikule tarafından Serdar Şair Ahmet Paşa ihtimam edip

kâfirin top ve tüfeğine bakmayıp kalenin nice yerlerini harap ve
yerle bir ettL Silivri kapı'da Serdar Cenı Şah (Ceca

PEYGAMBERİN HADİSİ

—İstanbul'un fatihi biz olaydık! diye iki yiğit ikişer yerden gayret kuşağını kuşanıp
yedi yerden E- . dirne kapısı taraflarını yıktıkları alâmetleri hâlâ
görünmektedir.

Hersek oğlu Ahmet Paşa, İğrika pı Serdarıydı. İğrikapı'yı topa tutup döğе döğе
doğrultup kâfirin belini iğriltip muma çevirdi.

Böylece, yirmi gün geçtiği halde İstanbul asla fetholunmadı. Bu gaziler, yetmiş
evliya, üç binden fazla dört mezhepte fetva sahibi ulema, bu kadar
şeyhler ve derviş ler kalenin yirmi günden beri fetholunmadığından
aa duyup cümlesi bir yerden Cenabı Hakka gönülden bağlanıp fethi
rica ettiklerinde hemen Allanın eniriy-

ne ihsanlar edip vaadler verip cen ge teşvik için gezerdi. Nice bin askerle Eyüp'ten
Kâğıthane tarafına varıp Bey nehrini ve Kâğıthane nehrini geçip
Levent Çiftliği adlı yerde kırk parça gemi yapılmıştı, onları alıp yine
kızaklar ile çekerek Okmeydanından aşınp derya gibi asker imdad
edip gemileri Şahkuu iskelesinden denize koydular.

Sonunda elli (dört) üncü günü du. O an kale içinde bir feryaj belirip kıyamet koptu.
Hemen o an nice bin kâfir kıymetli eşyalar:;/ la burç ve bedenler
üzerine beyaz vire bayrakları dikip:

— Elaman ey Osman oğullarınla güzidesi!

Diye kaleyi vire ile teslim edip cümle küffar bir gün mehil ak? karadan ve denirden
her biri diyara gittiler Meğer, kale içi bir zat vardı Ki, Yâ Vedûd

N MUHASARASI SIRASINDA FAİH'İ BEİAZ ATI ÜZERİNDE GÖSTEREN BİR RESİM...

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

363

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

FATİH SULTAN MEHMEB'İNİ TOPKAPI MÜZESİNDE MEVCUT OLAN ELBİSELERİ

362

ğini ve savaşın sadece bu yüzden kaybedilmek ihtimali bulunduğunu halka telkin
ediyorlardı. Bunların başında ise. Hristos Pantok-ratoros manastırı
(Zeyrek Camii) papazlarından Yeorgiyos Skolari-yos bulunuyordu.
Bu yüzden, imparatorun emriyle bu manastır kapatılmıştı. Lâkin,
kendisi daha evvel Bizans halkına hitaben bir beyanname neşrederek
kiliselerin birleşmesinin imkânsız olduğu nü, kendisinin 1438 yılında

Ferare ve Floransa'da bu maksatla yapı lan toplantılarda hazır bulunduğunu, katoliklerin Ortodoks (doğ ru inanışlı demektir) hristiyanları dan yalnız ibadet ve âyin şekillerinde değil, esas inanış meselelerinde ayrılmış ve sapık inanışla ra kapılmış olduklarından arada bir birleşme ve anlaşma ümit ve ihtimali kalmadığını, esasen ka-toîklerin bir anlaşma zemini ara-mıyarak sadece kendi inanışlarının Bizans tarafından kabulünü istediklerini, fauna uymayanın ise, doğru inanıştan ayrılma olacağını ve asla tasvip edilemeyeceğini bir beyanname ile ilân etmekten kaçınmamış, hattâ bu beyannamenin bir nüshasını manasten kapısına astırmıştı, İstanbul küise ve manastırlarında bulunanların keşişlerin hepsi, papazların ise yüzde doksanı bu düşüncede bulunuyorlardı. Bu yüzden, halk-

tan katolik mezhebini gönülden kabul edecek bir te kkişi bulmağa imkân yoktu. Aynı sebepten İzodor Ayasofya'da büyük dinî törenler tertiplerken, buraya rağbet etmiyen halk Yergiyos Skola-riyos'un bulunduğu Pantokratoros manastırının önünde toplanıyor ve onun kendilerine görünerek takdis etmesini istiyordu.

TÜRK DÜŞMANI BİR RUM

Skoîariyos. b?- gibi, şüp-

hesiz ki asla bir ı'utk dostu değil di Ancak, katoliklere karşı hissettiği nefret, Türk ve Müslümanlara karşı hissettiği nefretten daha fazla idi. Fatih ise. kendisinin ve devletinin şimdi en büyük rakip ve düşmanının katolik âlemi olacağını hesaplamaktaydı. Bu yüzden, ortodoksları himayeye ka rar vermişti. Bunun için de bunlar arasında katoliklere ea düşman olanı arî ele alması kadar tabîî bir şey olamazdı. Bunların başında ise, Skoîariyos ile Başbakan Lukas Notaras gelmekteydi. Hattâ Notaras:

— Ayasofya'da kardinal şapkası görmektense, Türk sarığı görmeği tercih ederim, demişti. Bu yüzden . Fatih, esir dügea Notaras'm haya-

tını evvelâ bağışlamışsa da, kısa zamanda onun çok tehlikeli ve zararlı bir kimse olduğunu, şehirde kalan Kumlan ve hattâ bütün ör-todoks âlemini Fatih ve Türkler aleyhine kışkırtarak bir çok fenalıklara sebep olabileceğini anla dığından idamını emretmiş ve bu emir derhal yerine getirilmiştir. Bu arada, Notaras'ın son arzusu yerine getirilerek oğulları kendi idamından , evvel gözünün önünde öldürülmüşlerdir. Notaras'ın bunu istemesine sebep, onların sağ kaldıkları takdirde İslâm dinine geçmeleri ihtimaliydi. Böylece gözünü bürüyen taassup, babalık şefkatine ve insanlık duygularına üs tün gelmiş bulunuyordu.

Ortodoksları himayeye karar vermiş olan Fatih, bunun için pat rikliği yeniden kurmayı tasarla-yordu. Şehirde son patriği ve kiliselerin birleşmesine taraftar o-lanların mümessillerinden Grigo-rios Mammaa evvelce

söylemiş olduğumuz gibi, esir düşerek fidye karşılığında kurtulmuş ve şehri terkedip gitmiş ve bir rivayete göre de sığınmış olduğu Gaîata'da eceliyi^ ölmüştü.

Fatih, bunun üzerine Ortodoks kilisesinin istiklâline şiddetle taraftar bulunan ve bu uğurda, müca dele etmiş olan Yeorgiyos Laska-riyos'a Rum patrikliğini teklif etmiş ye önua bunu kabulü üzerine "*
özel bir törenle huzuruna kabul ve Gennsdiyos unvanıyla patrik tâyin etmiştir.

*" PATRİK SEÇİMİ TÖRENİ

Bizans devrinde İstanbul'da bir patrik seçimi töreni şöyle olurdu:

İstanbul Rum ortodoks kilisesinin en ileri gelen şahsiyetleri bir araya gelerek içlerinden birisini namzet gösterirler ve bu namzetliğin imparator tarafından tasdiki ile patrik olacak kimse bu makama geçerdi Patriklik, hem çok nüfuzlu ve hem de siyasî bir makam olduğundan hiç bir imparator istemediği kimsenin patrik olmasına rıza göstermezdi. Bu yüzden, seçimi yapacak olanlara esasen im parator tarafından kimin arzu edil diği el altından haber verilir ve onlar da oylarını bu namzet için kullanırlardı.

Bu komedya bu suretle tamamlandıktan sonra patrik, evvelâ saraya gidip imparatorla görüşür,sonra saray has ahırından bir atamurassa eğer vurulur ve kendisibuna binerek maiyeti halkı ile Patrikhaneye gelirdi Burada, öbürpapazlar kendisine itaat ve sadakat yemini ederlerdi Biraz sonrada imparator Senatörlerle birlikteve özel bir alayla Patrikhaneyegelir ve bir taht üzerine kurulmuş patriğe, bası açık olduğu halde inci ve kıymetli taşlarla süslüpatriklik اساسı takdim ederdi. Bundan sonra saray baş papazı toplantıda bulunanlar ".;in dua eder, Megalo Domestikf j Aliahın ve Eaz-reti isa'nın ululuğunu anlatan birmanzume ve Kandiller Muhafızı«Ey göklerin sahibi» ^şiirini okurlardı. Nihayet İmparator ' elindeasası, sağ tarafında 'veliahfa ve soltarafında Ereğli iMetropqpdi "bulunduğu halde eyağa kalkar» yenipatrik seçilen zat İteyet huzurundaüç kere yere doğru-eğildikten sonra imparatora doğru yürür -ve yazunş varınca Onun ayaklarına kapsnırcu, imparator, اساسını patri-ğin üzenine koyarak: 1--
--

— Bana bu devleti vermiş olan Cenabı Hak, »cana. ıda Roma patrikliğini veriyor^ şder ve kendisine ^kanj \$ts. -eti

mına olmak üzere şarap ve ekmek verilme âyini yapılmak suretiyle törene son verilirdi

Fatih, bunu sorup Öğrendikten sonra, imparatorun şahsına ait hu suslar değiştirilmek üzere aynı törenin yapılmasını emretti Çün kü kendisinin Patrikhaneye gitmesine ve orada dua ve törenlerde bulunmasına imkân yoktu. Bunun için törende değişiklik yapıldı. Fa tin patrik namzedini mükellef bir ziyafete davet etti ve Gennadiyos burada

parlak şekilde karşılandı. Ziyafet sırasında Padişah kendisiyle sohbette bulundu, Nihayet gitme müsaadesi istemek için ayağa kalktığı zaman imparatorların

yastığı -gibi kıymetti bir asa vererek:

"CENAB—I HÂK SİZİ KORUSUN"

— Patrik olunuz. Cenab-ı Hak sizi korusun. Her hususta sizden evvel gelen patriklerin hak ve imtiyazlarına malik olacaksınız, dedi Kendisini, birkaç adım teşyi ettikten sonra da yüksek rütbeli devlet ricaline onu gideceği yere kadar götürmelerini emretmek suretiyle patrik hakkında büyük bir teveccüh eseri gösterdi

Gennadiyos, Fatih'in hediye .et«

364

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

365

tiği murassa koşumlu atlarından birisine binerek yanında devlet ricaline bulunduğunda halde yeni patriklik makamı olan Havariyun (Apostolya) kilisesine gitti. Birkaç gün sonra da usulen öbür yüksek rütbeli papazlar toplanıp yeni patriğe itaat ve sadakat yemininde bulundular. Bundan sonra da Fatih, kendisine bir berat gönderdi. Bunda:

— Patriğe kimse ilişmeyip tahakküm etmesin. Patrik ve maiyetinde bulunan papazlar her türlü vergi ve angaryadan muaf olsunlar, diyordu. Fatih'in daha sonra yeni patriği makamında ziyaret ettiği* rivayeti ise, • tamamen uydurmadır.

Bu münasebetle Rumlara verilen imtiyazların en mühimleri kiliselerini muhafaza etmeleri, evlenme, cenaze, miras ve diğer âdetlerinin kiliselerinin usul ve kaidesine göre yapılması, paskalya ve Noel gibi dinî günlerini kutlamakta serbest olmaları, bu sırada Fener mahallesinin kapılarını üç gün müddetle kapalı tutabilmeleri gibi şeylerdi.

Fatih'in patriğe ve Rum kilisesine verdiği imtiyazlar, sonradan şu şekilde tenkide uğramıştır:

Eğer Rum patrikliği canlandırılmamış olsaydı, dinî bir teşkilâtta da mahrum kalacak olan Ortodoks

lar, sonradan devletin zayıf devirlerinde baltalama ve içeriden vurma hareketlerine kalkışamayacaklardı. Aynı zamanda dağılıp gidecek olan papazların ve keşişlerin tesiri altında kalarak dinî terbiye ve gayretleri durduğu kadar takviye edilmeyecek olan Rumlar, ne dinlerini ve ne de dillerini muhafaza edemeyecek ve Türkler arasında eriyip gitmek suretiyle sonradan devletin başına belâ kesilemeyecekti. İmparatorluk

dahilinde kilise teşkilâtı kalmayınca İstanbul'un dışında yaşayan ortodokslar da zamanla aynı akıbete uğrayacak ve daha homojen bir imparatorluk meydana gelecekti. Hal buki ortodoks kilisesi teşkilâtının hem de Rumlar elinde kalması, bi-

durumu

Bizans , devrinden, 'Patrikhane Ayaşofya'nın Ayanında ; bulunmaktaydı. Bu Jdlisenin ;*:amie 'sevrili-Şinden; sonra -tabiî -'patrikb.anenin burada kalması düjünüiemîyece "

yğinden>;l3U«ün yerinde .Fatih -Ca-': taiinin bulunduğu ...Havariyum ana

•;nâstın îktih şlarafrndan" :Patrikha ; ne olarak J, kabul -edilip" Germedi- ;

vyos'a :tahsis olunmuştur. ; . ç V

"-istanbul'un : ;îethinden ;:

MUHASABASINDA HALİC'E GEBİLEN ZİNCİKLEB

PATtH'ÎN ŞEHZADELİĞİNDE ƳAİ"J.İĞİ TUĞHASI

lâkis Arnavutlardan, Rumenler-den, Sırlardan bir kısmının ve hemen hemen bütün ortodoks Türklerin bir iki nesil sonra Rumlaşmasına sebep olmuştur.

TÜRKLERİN İDARESİNDEKİ BİZANS

Osmanlı Devleti zamanla genişle mis, sınırları çok uzak ülkelere va rıp bunları içine almış, lâkin öbür imparatorluklarda olduğu gibi buraları sömürge sayılmamış, hepsi anavatan kabul edilmiş, baştan beri imtiyazlara sahip bulunan hıris tiyan teb'a devletin merkezî kudre ti azaldıkça bu imtiyazlarını arttırma çaresini bulmuş, sonunda bu hal imparatorluğun çökmesinde mühim rol oynamıştır. Buna karşılık, Fatih bu suretle cidden medenî bir örnek göstermiş, teba-sının din ve vicdan hürriyetine do kunmamış, hattâ bu hususta bir dokunulmazlık hakkı tanımıştır. Böylece Türkler, ortodoks hıristi-yanların hâmisi hâline gelmişler bu yüzden de Macarlar vasıtasıyla katolik âleminin ağır baskısı altın da bulunan Balkanları kolaylıkla ele geçirip ülkelerine katmışlardır. Balkan Ortodoksları, onların yok etmek istiyen batı katolik dev letlerine karşı Türkleri bîr kurtarıcı gibi kabul etmişler ve üstelik tarihlerinin en rahat, refahlı ve mesut çağını Türklerin idaresi altında bulundukları devirde ya şamışlardır. Türklerin bu örnek medenî davranışı, aynı zamanda onların ortadan kalkmayıp imparatorluğun dağılışına kadar birer millet olarak devamını sağlamıştır.}

Bundan başka, bir çok batı tarihçileri Fatih'in bu davranışının o zaman için siyasî bir zaruret olduğunu ve bu suretle pek büyük bir basiret göstermiş bulunduğ u nü kabul ederler. Sırların Macar lara karşı Türklere sür'atle meyletmeleri, kısa bir müddet sonra Mora kilisesinin kendiliğinden Os manh müdahale ve hâkimiyetini memesi gibi olaylar, hep bu siyasetin neticesidir.

Gennadiyos, katoliklere ölesiye düşman olduğu için ortodoks İeznebinm devam edip yaşayabil meşini, Türklerin İstanbul'u almalarına bağlı görüyordu. Hattâ, bir rivayete göre bu yüzden Türk lere el altından yardımda da bulunmuş ve Fatih tarafından onun için büyük iltifatlara mazhar olmuştur. Esasen muhasara sırasın da bir çok Rumların Ve Yahudilerin de el altından Türklere yardım ve taraftarlıkta bulundukları bilinmektedir. Meselâ, Kanunî devrinin büyük âlimi, Kur'an-ı Kerim'in son büyük tefsircisi. Şeyhülislâm Ebussuud Efendinin Meşhur Fetvalar Mecmuasında şöyle bir mesele vardır:

Sual — Merhum ve mağfur Su] tan Mehmet Han Hazretleri İstanbul'u ve etrafında bulunan köyleri zorla mı fethetmişîerdir?

Cevap — Maruf olan zorla fethet tikleridir. Ama, eski kiliselerin olduğu gibi bırakılması suih ile fethet delâlet eder. Dokuz yüz kırk beş -(Milâdî 1558) tarihinde bu husus teftiş olunarak yiu. on yedi yaşında bir kimse ile yüz otuz yaşında bir kimse bulunup Yahudiler ve Hristiyanların ! el altından Sultan Mehmet'le birlik rolarak ; Tekfur'a ;(yâni imparatora) 'yardım etmiyecek olup Sultan Mehmet-de onları .halleri "üzere "bıraktı, "bu surete fetih olundu diye mü fettiş %uzurunda -şehadet nettikle-rinden bu şehadetle y; eski -: kilise ;.. nâli üzere bırakılmıştır. ;," '.. ' • X Bundan anlaşılan şudur: • ::"u'-^< Ş -istanbul -savaş ^yoluyla-ve zorla Jethedilirken bir takım Yahudiler İyfeŞRumlar •:, imparatorun 'tarafını İtutmiyarak «l altından Türklere : 'yârdım etmişler, İsuna karşılık - ies- -«Herinde ıırakmış-

FATİH SULTAN MEHMED HAN

«amie çevrilmiş ve diğerleri oldu» gu gibi ııralolmuşfar. ilkin, daha evvel ;de ^söylemiş . bulunduğumuz Jgibi, esasen bu kiliselerin -fair 3os< •Tca. «emaatsizlik " ^yüzünden --met* ;rûk halde bulunuyordu. Bir İosm» da zelzelelerden: veya lîâtin isti* lası neticesinde '/-harap olmuş -vs

j;:,yenîden :4âmîr edilmiyerek ..;» bal* jde..l bu^fcılmışlardı. İÇünkü Bizans* jn ^pn id?^TMîâ& «tevlet İazinesl lunlann^e ^ İâmîr ye,İae 5e idâmal

: anasraJElaraa ; fcarsûıyacak jhalds

Haziranın- Sik %ünü, t Halil !

366

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

367

sonra asıllarını unutup kendilerini Rum sanmağa başladılar. Bu gün İstanbul'da yaşayan Rumların büyük kısmı bunların soyundan gelmedir. Yâni. Grek değil Lâtin aslındandır. Bu arada Anadolu, dan gelen Türkler

arasında bulunan hristiyan Oğuzlar da aynı âkıbete uğradılar. Anadolu'da kalanlar ise bu tesire daha az maruz kaldıkları için dillerini, milli gelenek ve göreneklerini muhafaza ettiler. Hattâ millî şuurlarını kaybetmediler. Bugün Türkiye-de bir Türk Ortodoks kilisesi ve Rum Patriğinden^ ayrı olarak bir Türk ortodoks patriği vardır, Lozan barışından sonra Yunanistan'daki bir kısım Türklerle, Türkiye'deki bir kısım Rumlar mübadele edilirken ne yazık ki bu hususa dikkat edilmemiş ve bir tek kelime Rumca bilmiyen hristiyan Oğuzlar, kitle hâlinde Yunanistan'a gönderilmişlerdir. Ancak bunlar,

azl ve hapsedilmişti. Kendisi babası Çandarlı oğlu İbrahim Paşa'nın vefatı üzerine Sadaret mevkiine geçmişti. Yâni yirmi dört yıldır bu mevkide bulunuyordu. Hünkârın babası İkinci Murad Beyle yirmi iki yıl ve Fatih'e iki yıl Sadrazamlık yapmıştı.

Halil Paşanın böyle bir akıbete uğramasının sebepleri, evvelce izah olunduğu gibi, babasının feragati üzerine hükümdar olan Fatih'i iki kere tahttan indirmiş olması, üstelik İstanbul muhasarasını erken bulduğundan buna muvafık etmesi, hattâ muhasara sırasında imparatorla anlaşarak kendi sine ağır şartlar kabul ettirilerek Savaşan vazgeçilmesine taraftar bulunmasıydı. Bu husustaki gerekli tafsilât^ daha evvel nakl olunmuş için burada tekrarlanmaya-caktır. Ancak, bir meseleden bahsetmeden geçemeyeceğiz, Fatih, İstanbul'u aldıktan sonra son Bizans Başbakanı Lukas Notaras ile görüştüğü sırada kendisine neden teslim olmayıp bu kadar kan dökülmesine ve İstanbul gibi bir şehrin yağmalanmasına sebep olduklarını sorduğu zaman Notaras imparatora gelen bâzı mektuplar la mukavemet tavsiyesinde bulunulduğunu söylemiş ve bu mektupların Halil Paşa tarafından yazılmış olduğunu fısıldamıştı. Ta ki, bu çok alçakça bir iftiradır. Fatih'in Halil Paşayı azl ve tevkif ettirmişliğinin sebepleri ise, ona karşı duyduğu nefret ve İstanbul muhasarası sırasındaki tutumudur. Bir taraftan da Osmanlı aristokrasisinin tesirinden kurtulmak ve bu zümrenin devlet üzerindeki hâkimiyetine son vermek isteyen Fatih, bu suretle bu aristokrasisinin mümessili olan Halil Paşayı iktidar dan uzaklaştırmakla işe başlamış far. Nitekim, yerine tayin ettiği Mahmut Paşa, Birinci Kosova sayasında esil düşmüş namı Abo-goviç ailesine mensup bir boşnak-far, ..

Kendisi, kölelikten yetişme olduğu için diğer bu şekilde yetişmiş olanlar gibi, hükümdarın şahsına kuvveüa bağlı idl Nitekim Fatih, tasarladığı toprak reformunu ve imparatorluğa yeni temeller üzerinde kurmayı başarabil inek ve bu yolda engelsiz yürüye-

bilmek için toprak mülkiyetine dayanan Osmanlı aristokrasisini sür'atle tasfiye etmiş ve bütün mes'ul makamlara devşirmeden yetişme kimseleri getirmiştir. Böylece, İstanbul'un alınışından sonra hükümet başına bu zümre geçmiş ve iktidarı ele almış bulunuyordu. Bununla beraber, bunlar arasında bilhassa Rum devşirmelerinden olanlar, asıllarını bir

türlü unutamamışlar ve Fa-jazı icraatını baltalamağa kalkışmışlardır. Meselâ Fatih A-nadolu'dan İstanbul'a ^ getirtip yerleştirdiği Türk halkını makat-na denilen zemin vergisinden muaf tutmuş, böylece onların bu şehre göç etmelerini teşvik etmek istemişti. İşte, bu münasebetle Aşık Paşazade tarihî şu ola yi nakleder:

TÜRKLERİN İSTANBUL'U İMARİ

- Padişah İstanbul'u fethedin.ce Subaşılığını kulu SüleymanBeye verdi ve bütün vilâyetlere kullar gönderdi ve:
- Hatırı olanlar gelsin. Evler,bağlar, bahçeler, mülkler verelim,dediler ve hem geldiyse verdiler.Bu şehri mâmur ettiler. Padişahyine emretti ve zenginden ve fakirden evler 'sürdüler ve her vilâyetin subaşlarına ve kadılarına a-damlar gönderdiler. Onlar da mübalağa evler sürdüler ve bu gelen halka dahi evler verdiler. Şehir mâmur olunca bu verdiklerievleri mukataaya verdiler. Öyle olunca bu halka güç geldi. Dedilerki:
- Bizi memleketimizden sürdünüz, bu kâfir evlerine getirdiniz.Geri vermek için mi getirdiniz.Ve bâzısı karısını, oğlunu bırakıpkaçtı. Hünkârın atasından kalmış Kula Şahin derler akıllı birveziri vardı. Padişaha sordu:
- Hey devletlû sultanım. Atan,deden nice memleketler fethetti,hiç birisine mukataa koymadı. Sultanıma dahi lâyük olan budur.

Padişah, onun sözünü kabul etti ü ve yine hüküm buyurdu:

— Her kinae ev verirsensiz mülkolarak verin.

Ondan sonra mektuplar verdi-. ler. ki mülkleri olaa şehir yine

mâmur olmağa yüz tuttu. Mescit ler yapmağa başladılar. Şehrin hâli iyiliğe döndü. Sonra Padişaha bir vezir geldi ki, bir kâfirin oğluydu. Padişaha gayet yakın oldu ve bu İstanbul'un eski kâfiri, vezirin eski dostları idi. Yanı na girdiler ve:

— Hey, neylersin?... Bu Türkler, bu şehri yine mâmur etti. Senin gayretin hani? Atanın yurdunu ve bizim yurdumuzu aldılar.Gözümüze karşı tasarruf ederler.Sen mademki Padişahın yakınısın, uğraş ki halk bu imarettenvazgeçsin. Yine evvelki gibi buşehir bizim elimizde olsun, dediler.

Vezir de:

— Evvelce koydurmuş oldukları mukataayı yine koyduralımki bu halk mülkler yapmasınlarve bu şehir yine haraba yüz tutsun. Sonunda yine bizim taifemizin elinde kalsın, dedi Bir günPadişahın kalbine bir münasebetle ilka etti, yine mukataa koydurdu.

Sual: O vezir kimdir?

Cevap: Rum Mehmet Pasadır ki sonra Hünkâr onu it gibi boğdurdu.

İLK İSTANBUL VALİSİ

Fatih Sultan Mehmet Han, İstanbul Subaşılığına (bugünkü Valilik) Karıştıran Süleyman Beyi tâyin etmişti. Kadılığına da Kadı Ceiâleddin zade Hızır Beyi getirdi. Şu halde, Karıştıran Süleyman oey İstanbul'un ilk Valisi, Hızır Bey ise, ilk Kadısıdır. ^aı... ,u bir kısım Rum ve batı kaynakları Fatih'in İstanbul'a Lukas Nota-ras'ı Vali seçmeğe ve şehri onun vasıtasıyla imâr etmeğe karar ver misken, mutaassıp vezirlerin ve devlet adamlarının direnciyle kar şılaşarak bundan vazgeçtiğini kay dederler ki, bu aslında sadece gülünç bir iddiadan ibarettir. İstanbul'u Bizans İmparatorundan a-lan Fatih'in, bu imparatorun *Baş* bakanını İstanbul'a Vali tayin etmeği düşünmesi faile mümkün de ğildir. .

Karıştıran Süleyman Bey, bir taraftan surların ve şehrin onarı-mı, diğer taraftan şehre çeşitli böl

gelerden getirilecek halkın iskânı vazifesini almıştı. Hemen faali-yete girişti Şehir onarılıp temizlenir, surlar ve su yolları tamir olunurken, her tarafa emirler gön derilip istiyenlerin şehre gelebilecekleri, kendilerine ev, bağ ve bahçe ve civarda arazi verileceğini bildirdi. Bir çok bölgelerden ise zengin ve fakirlerden belli niş betlerde halkın İstanbul'a göç ettirilmesi bildirildi. Böylece çeşit li bölgelerden gelenler, İstanbul', un çeşitli yerlerine yerleştirildiler. Hattâ bâzıları o semtlere memleketlerinin adını verdiler. Kümelinden gelen Üsküb halkını Üsküblü mahallesine, Yenişehir halkım Yenimahalle'ye, Mora Rumlarını Fener kapısına, Selanik Yahudilerin! kısmen Tekfur Sarayına ve kısmen Eminönü'ne, Anadolu'dan gelen Konya Aksaraylılarını Aksaray semtine, Ak-kâ, Gazze ve Remk'den gelenleri

Tahtakale'ye, Arnavutları Silivri kapı'ya, Safed Yahudilerin! Has-köy'e, Orta Anadolu halkım Üsküdar'a, Tokat ve Sivas Ermenile-rini Sulu Manastıra, Manisalılar Macuncu mahallesine. Eğridirli, leri İğrikapı'ya, .Bursalıları Eyüp Sultan'a, Karamanlıları Büyük Karaman mahallesine, Konya'hla n Küçük Karaman mahallesine. Tirelileri Vefa semtine, Çarşamba ovası halkını .Çarşamba mahallesine, Kastamonuluları Kazancı mahallesine, Trabzonluları Beya zıt semtine, Geliboluluları Kasım paşa'ya, İzmirliileri Galata'ya, Sinop ve Samsunluları Tophane'ye yerleştirdiler. Bir müddet sonra Eflâk'ten kendi arzularıyla pek çok Ulah ailesi geldi. Ancak, daha *evvel* söylemiş olduğumuz gibi, Ulahlar ortodoks mezhebinde bulunduklarından Fener Rum ki lisesine tâbi oldular ve Rum papazlarının gayretiyle bir iki nesil]

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

bul 'etmeyip Kazaskerlikte '-'ial-mayı'tercih etti. . "

Lâkin, ""bir müddet sonra *Pa-jiişah !fcendi adanıl arından birisiyle Molla Güranfye kitaba Duymayan bir işin yapılması için emir gönderdi.'Molla Gürânî, "İm emri yırtıp iattığı gibi, getireni Se ezar-.iğdi. Bunun üzerine fizîolundu. O -3a tekrar ^MısırVVgittL Yaptığı nâtayi 'Ve -tocasmın'haklı olduğu, nü anhyan Hünkâr. otu tekrai

368

buna rağmen Yunanlılarla karış matruşlardır. Mahalleleri, yaşayış lan, gelenek ve görenekleri ayırdır. Hâlâ yalnız Türkçe konuşur lar, Türk olduklarını kabul eder ler ve kendilerine Rum veya Yunanlı denilirse hakaret görmüş gibi kızarlar.

ilk istanbul kadısı

İstanbul Kadılığına tâyin edilen Hızır Bey, o devrin meşhur âlimle Tindendir. Kendisi. Nasreddin Ho ca'nın kızının oğludur. Babası Siv rihisar Kadısı Molla Celâleddin Ali de tanınmış bir âlimdi. Bu yüz den Celâl zade Hızır Bey diye de anılmıştır. Hızır Bey, daha evvel bir çok yerlerde kadılık ve Bursa da müderrislik etmiştir. Devrinde geniş bilgisinden dolayı İlim Dağarcığı diye anılmıştır. İlmi kadar yüksek ahlâk ve adaleti ile de meşhurdur. İstanbul Kadılığında altı yıl bulunduktan sonra vefat ederek Zeyrek ile Vefa arasında gömüldü. Yerine, yine o dev rin namılı bilginlerinden Molla Gürânî tayin edilmiştir.

Hızır Beyin üç oğlu olan üç paşa da devrin namılı âlimidir. Bunlardan birisi, Fatih'e hocalık ettiği için Hocapaşa diye anılan Si nan Pasadır. İstanbul'un bir sem ti hâlâ ona izafeten Hocapaşa diye anılır. Sinan Paşa, son derece ileri fikirli bir aydıdı. Septik filozofları çok okumuş ve onların tesiri altında kalmıştı. Her şeyi akıl ölçüsüne vurur, şüpheyi haki kate varmanın metodu olarak ka bul ederdi. Gençliğinde kendisi de tam manasıyla Septik bir filozoftu. Hattâ, bu yüzden babası Hızır Bey ile münakaşaları meşhurdur. Bir gün bu hususta okumuş olduğu kitaplardan ilk hocası olan babasına bahsetti. Hızır Bey, böyle düşünceleri bu körpe dimağ için tehlikeli buldu ve:

— Sen evhama mağlûp olmuşsun." Bu gibi zamlardan vazgeç, diye ona nasihatte bulundu.. Lâkin, bu sözlerinin oğluna hiç tesir et mediğini görüyordu. Aradan bir müddet geçti. Bir gün yemek yerlerken Hızır Bey ona: _
— Sen bir faale vardın ki, orta-

da duran şu bakır tabağın bile bakır tabak olduğunda şüphe e-dersin, dedi.

Sinan, başını önüne eğerek cevap verdi:

— Buyurduğunuz gerçektir. Beşduyguya tam itimat caiz olmadığından bunun bir tabak oluşundan şüphe ederim.

Babası, bütün soğukkanlılığına ve çelebiliğine rağmen dayanama di ve tabağı kaptığı gibi kafasına indirdi:

— Al bakalım, şimdi kanaat getirdin mi? '-f*

Lâkin, cediti Nasreddin Hoca gibi filozof bir adam olan Sinan, ne bu muameleye aldırdı ve ne de düşüncesinden vazgeçti.

SİNAN PAŞA

Sinan Paşa, Hızır Beyin en küçük oğludur. 1440 yılında doğmuş tur. İlk resmî memuriyeti Edirne medreselerinden birinde verilen bir müderrisliktir. Burada göze çarparak Fatih tarafından Yüksek Hadis Okuluna tayin olundu. Hün kâr onunla birkaç kere görüştüktan sonra ilmine ve irfanına hayran kaJmış, bilhassa açık fikirlili ğini beğenerek kendisine hoca tâ yin etmiştir. Meşhur matematikçi ve astronom. Uluğ Beyin doğana basısı olduğu için Kuşçu diye anı lan Semerkand.li Ali de. Uluğ Bey tarafından büyük matematikçi ve astronom olarak yetiştirilmişti. Ali Kuşçu İstanbul'a yerleş tikten sonra Fatih, Sinan Paşaya ondan bu ilimleri öğrenmesini em retti Ancak Sinan Paşa Padişah hocası olduğu için Ali Kuşçu'dan ders almayı uygun bulmıyarak talebesi Tokatlı Molla Lûtfi'yi ona gönderip ders aldırdı. Molla Lûtfi, her gün aldığı dersi hocasına tekrarlıyordu. Sinan Paşa aynı zamanda değerli bir matematikçi olarak yetişti. Hattâ, bu ilme dair *yazdığı* bir eseri çok beğendiği için Padişah kendisine vezirlik rütbesi ve paşa unvanı vermiştir» ' Sinan Paşa, 1476 yılında birden bire azl edilerek hapsolundu. Bunun sebebi meçhuldür. Lâkin, bütün toleransına rağmen Fatih'in onun pek aşın düşüncelerine ta hammül edememiş olması mümkündür. Padişah» ona g kadar kıa

mıştı ki, belki idam bile ettirecek ti. Lâkin, herkesle iyi geçinen bu filozof ruhlu âlimi sevmiyen yok tu. İstanbul uleması, üstelik bunu bir izzeti nefis meselesi yaptıklarından âdeta ayaklandılar. Divanda:

- Elbette hapisten çıkarılmasıgerektir. Yoksa, kitaplarımızı ateşe verip Osmanlı memleketleriniterkederiz, diye dayattılar. Padi.şah, bu hamle karşısında geriledive fazla İsrar etmiyerek affedipSivrihisar Kadılığı ile İstanbul'danuzaklaştırdı. Lâkin, hiddeti de geçmemişti:
- Onda cinnet illeti vardır. Delilere mahsus tedaviyi eyle, diyerek arkasından bir tabip gönderdi. Tabip zavallıya İznik'de yetişti. Padişahın fermanını bildirip:
- Senin dimağın bozulmuş, divane dmuşsun, diyerek bağlattı.Hergün ayaklarına elli değnek vurduruyor ve üstelik müşhil şerbetler iciriyordu. Bunu haber alanİstanbul uleması tekrar Padişahabaşvurdular. Yine şiddetle İsrarederek onu bu işten vazgeçirdiler.Bununla beraber Sinan Paşa, Fatih'in ölümüne kadar Sivrihisar'dasürgün hayatı yaşamış ve ancakİkinci Beyazıt devrinde yine Edirne Yüksek Hadis hocalığına

tâyinedilmiş, bir yıl sonra arzusuylaemekli olunca Gelibolu SancakBeyliği verilmiş ve üç yıl sonravefat etmiştir.

İSTANBUL'UN İKİNCİ KADISI

Hızır Beyin en büyük oğlu Ya küp Paşa, Bursa Kadısı iken aynı yıl vefat etmiştir. Ortanca oğlu Ahmet Paşa ise henüz yirmi bir yaşında bulunduğu halde müderris olmuş ve Bursa Müftüsü bulun düğü sırada 1520 yılında Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Oğlu, Bursa'h şair Hızrî, Nasreddin Hoca soyunun bilinen son ferdidir.

istanbul'un ikinci kadısı büyük âlim Molla Ahmet Şemseddin Gü-ranî ise, Zor şehrinde doğmuştur. Evvelâ kendi memleketinde okumuş, sonra tahsilini ilerletmek için Kahire'ye gitmiştir. Orada, Islâmı ilimlerin hepsini en yüksek âüalerdea okudu xe yetişti-

O sırada. İkinci Murad'ın pek se vip saydığı büyük Türk bilgini Molla Yeğen, Hac dönüşü Kahire-den geçerken onunla tanıştı. Ve ilmine ve faziletine hayran kalarak Edirne'ye gelmeğe teşvik etti O da bunu kabul ettiğinden bi iikte yola çıkarak nihayet Osman h Devletinin o zamanki başkenti olan Edirne şehrine vardılar. MoJ la Yeğen, İkinci Murad'ın huzuru na çıktığı zaman Hünkâr;

- Bana hacdan ne armağan getirdin? diye sordu. Molla Yeğen:
- Mısırdan Molla Güranî'yi getirdim, dedi Onu parlak sözlerleöğdü. Sonra huzura getirtip Murad Hanla tanıştırdı. Bir saat kadar sohbet neticesinde, Hünkârda onun ne cevher olduğunu an-lıyarak Bursa'daki Kaplıca ve Yıldırım Beyazıt Medreselerinin müderrisliğini verdi Bir müddet sonra Şehzade Mehmet Manisa Sancak Beyliğine gönderildi. Babası.onun idarî işlerde tecrübe sahibiolmasını istemekle beraber, iyibir tahsil görmesini de istiyordu.Lâkin, birkaç hoca gönderildiğihalde, genç şehzadenin bâzı dersleri okuyup öğrenmek istemediğini haber aldı. Bunun üzerine, il.mi kadar vekar ve ciddiyeti ile tanınmış Molla Güranî'yi bu ise memur etti ve giderken bir değnekvererek Şehzade yine inat ederseterbiyesini bununla vermesini tenbih etti

MOLLA GÜRANİ'NİN ŞAHSİYETİ

Molla Gürânî, Manisa'ya varıp ilk derse başladığı zaman bu değnek yanında idi. Şehzade, bunun ne olduğunu sorunca, ^'babasının tenbihini tekrarladı. Müstakbel .îs tanbu] Fatihi ise buna gülmekle ve hattâ hafifçe alay «önekle mukabele -etti. Lâkin, ^daria birinci derste *bu* değneğin tadını tadınca, karşısındakinin -oşakaya «gelmediğini 'anlıyarak .ciddiyete ^sdöndü ve bu sayede okudu. ;;r;-•'•'- ;

Fatih, hükümdar ToHuktan son i-a vaktiyle- kendisine ;karşr' "pek şiddetli davranmış' dlan bocasına sevgi ve saygı" göstermekte "devam etti Hatta, vezirlik "rütbesi" vermek istediye ide, Molla>örüîn! is.

FATİH SULTAN MEHMETİN BİR MİNYATÜRÜ

SL Bîr müddet sonra da Şeyhülis* lam tâyin etti. J'7.' "" "" .";.y; ,

Uzun boylu, uzun sakallı, *îev** kalâde mehabetti, ciddî,,,, vakur, herkese saygı telkm eden Ifcuvvet" li şahsiyet sahibi/:fair kimseydi Sa kslh_ağardıkçâ jsiyaha Jbpyamak; ;a-

ketiydi. Fatih'e karşı gayet 'serbest davranır; / huzuruna : çıktığı zaman ne eğilir, '.ne yer <b"per, "sa* "dece 'müsavi bir; insan İrnifgibi;;

.!^—'Selâmün':eleykümf> •-r^%^4^:

.İSL_

.Jb

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

371

370

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

tanbul Tekfuruna on parça kalyon ve on parça kadırgayı Karun malı ile doldurup İstanbul'a gönderip yazıldığı gibi Allaha ham-dolsun hepsi esir olup kral kızın-dan Sultan Beyazıt doğmuştur.

" ESKİ SARAY NEREDE iDt?

Böylece, Evliya Çelebinin bu rivayetini kaydettik Ancak, ikinci Beyazıtın annesinin Gülbahar

*tun olduğu ve kendisinin İstan bul'un fethinden beş yıl evvel doğ düğü bilinmektedir. Evliya Çelebi ayrıca:

— Pederimiz, Sultan Süleyman Han ile Belgrad ve Rodos ve Bu-din ve İstoni Beîgrad fetihlerinde bulunup hattâ Sigetuar gazasında Süleyman Han merhum oldukta pederimiz o gazada bulunup Al

Diyip elini uzatmakla iktifa e-derdi

İşte, İstanbul'un ikinci kadısı böyle bir zattı.

Fatih, 18 Haziran 1453 günü İs-tanbuTdan Edirne'ye dönmüş, 10 Temmuz günü da, l Hazirandan beri Yedikule zindanında mahpus bulunan eski Sadrazam Çandarlı Halil Paşa idam olunmuştur. Ken disr İstanbul'da ilk azledilen, ilk hapsedilen ve ilk idam olunan Osmanlı Sadrazamıdır' Mahpusluk müddetini Yedikule zindanında geçirmiştir. Böylece, Yedikule zindanında ilk hapsedilen Sadra zara da o olmuştur.

istanbul Türkler tarafından alın diktan sonra burada ilk yapılan saray, evvelâ İstanbul Sarayı ve Topkapı Sarayının inşasından son ra. Eski Saray (Sarayı-Atik) diye anılan binadır. Burası, şehrin hemen hemen orta yerinde ve

eski bir manastırın harabeleri üze rinde kurulmuştur. İnşaat, 1454 yılında başlamış ve üç yıl sürmüştür.

Eski Saray, bugün Üniversite merke zbinasının bulunduğu yer de idi. Yalnız sahası çok daha geniş olup bugün Süieymaniye ca-miinin bulunduğu alanı da içine almaktaydı. Kanunî, camiini yaptırırken, burasını Eski Saray mey danmdan ayırtmıştır.

Dörtgen şeklinde olan bu binanın çevresi 12 bin arşın, yâni 9 bin metre idi. Bir ucu, Beyazıt Kazan edan köşesinden Misk sabunu kapısına kadar uzardı. Oradan itibaren bir köşesi Deliâk Mustafa Paşa sarayıyla nihayetlenir, öbüü ucu ise Küçükpazar şeddi ve sar ma üzerinde karar kılardı. Ağa kapısı denilen Yeniçeri ağalan-run resmî makamı ve Siyavuş Paşa saraylarına bulunduğu yer. lerde vaktiyle Eski Saray sahası içinde idi. Dördüncü köşesi ise, Tahtakale üstünde ki şedden geçip yine Kazancılara -uzanırdı.

EVLIYA ÇELEBÎ'YE GÖRE '''

Evliya Çeîebi diyor **ki**:

— Mehmet Han böyle bir. azını saray inşa edip içinde çeşitli avlular ve müteaddit harem hücreleri ye maksureler (özel daireler) g ye

havuz ve şadırvanlar inşa edip mutfak ve hassa kiler ve üç bin baltacı ve hademeye bir çok hane ler inşa etti ve bir oda ak ağalar ve bir oda kara ağalar için bina edip hepsinin üzerine kızlar ağası m hâkim edip hasekilerle kral kızını dahi bu saraya koyup haftada iki kere Yeni Saraydan Eski Saraya gelip o gece adalet ederdi

Bu kral kızı meselesi ayrı hikâyedir ve Evliya Çelebî'nin iddiasına göre İstanbul muhasarası sırasında yardıma gelen ve mağlûp ' edilen donanmadan esir alınmış Fransa Kralının kızıdır. Olayı, o-nun ağzından dinliyelim:

Sarayburnu tarafında on parça kadırgalar ve mükellef ve mükem mel silâh ve âlet dolu kalyonlar haçlı bayraklarını açıp Saraybur-nunda demir atıp davul ve erga-nonlar çalıp bir yaylım top ve tüfek şenlikleri ederler ki dillerle anlatılmaz. Hemen beride iki yüz parça gemi ve kayıklar içinde Ok meydanından gelen İslâm gazileri gemilere salya demir, avanta kürek ile on parça kalyonlara arı ko vana üşüşür gibi üşüşüp baştan ve kıçtan örümcek gibi iplerle çıkıp kâfir gemilerine dolarlar. Kâfirler ise:

□ Emniyet ve amana dahil olduk. Bunlar bizi karşılamağa geldi Sanıp asla el kaldırmaz ve dururken görürler ki bunlsnn lisanından:

□ Allah Alah!... sesi yükselipgemiler içinde olan kâfirleri bağlaıaağa ve bütün mal ve erzaklarını yağmaya başlarlar. Hemen kâfir lisanianca:

□ Ki Parlade? Yâni ne söylersiniz?

Diyince Müslüman gazileri de:

□ Paralamayız, bütün alırsız, derler. Kâfir görür ki bunlar Türkaskeridir ve içeri girmişlerdir vesilâha el kaldırmağa iktidarlari yok ve limana girdikleri zamanşenlik için bütün top ve tüfeklerini boşaltmışlar, sonunda:

□ Zançe Turko...

Diyerek hepsi esir oldular. Kale'i içinde olan kâfirler bu hâli görüp imdada gelenler de bu yüzden öldü. Saç ve sakallarını yolup Sarayburnu'nda ve Kurşunlu Mahzende ve Kız Kulesindeki top lan ateş edip semender gibi ateş saçtılar ama, karadan limanın iç

yüzüne inmiş gemilere ne fay. da?... Kâfirlerin gözü önünde on parça kalyonun direkleri üzerinde ki haçlı bayraklarını baş aşağı e-dip İslâm gemileri kâfir kalyonları m Allah Allah ile yedeğe alıp ve tüfek şenlikleri ederek Galata ve İstanbul Halic'i üzerinden geçi rerek Tersane bahçesi önünde demir bırakıp birkaç kere top ve tu fek şenlikleri edip kâfirlerin ödleri patladı ve İslâm gazileri sevi. nip ve ferahlayıp taze hayat buldu. Hemen serden geçtiler çıkıp Tersane bahçesinde Fatih ve Ak Şemseddin'e müjde edip hemen Ak Şemseddin o saat buyururlar ki:

— Sultanım, Beyim... Cenabınız Manisa'da şehzade iken Akkâ ve Sayda ve Beyrut kalelerini kâfirlerin istilâ ettiğini duyup ağladığınız' zaman elem çekme beyim, istanbul'u fethedeceğiniz gün de yağma olunmuş Akkâ.dan gelme akide ve pişmiş helva yersiniz, diye size teselli verip İstanbul'un fethini müjdelemiştik. İşte, o pişmiş helvanın semeresi geldi, zuhur etti İnşallah kalenin de fethi mukadderdir, diye mertlik dâvası ederek cümle gaziler gemilerde olan ganimet malını ve üç bin Tok yanos (Roma İmparatoru Deçyus 249—20.) altını ve bin külçe halis altını ve iki bin kese değerinde külçe beyaz gümüşü ve sekiz bin esiri ve yirmi kaptanları ve bir kral zadeyi ve bir Fransa Kralının bakire kızını ve bin adet cihan mahbubesi Müslüman kızları m ve nice yüz bin âlet, silâh ve levazım gibi şeyleri deftere kayde dip Fatih'e Allah emaneti verip yine cenkle meşgul oldular. Fatih de bütün bunlara Ak Şemseddin'e teslim edip kalenin fethiy-le uğraştılar. Hikâyenin neticesi bu ki, meğer vaktiyle İstanbul Kostantin'i Fransa Kralının kızına namzetmiş.. Fransa Kralı da kızının baht ve talihi için bir donanma tertipleyip Arabistan yakalarını yağmalryarak o uğursuz yılda Akbâ ve Sayda ve Beyrut ve Şam ve Trablus ve Gazze ve Remle'yi istilâ edip iki binden fazla Arabistanın huri gibi güze) bakirelerini esir edip sonra bu ka dar ganimet malı ve bu kadar Müslüman câriye ile güya ahdine vefa edip Fransa Kralı kızını Is-

İSTANBUL'UN MUHASARASINDA GEMİLERİN HALİC'E İNDİRİLİŞİNİ TEMSİL EDEN BİR GRAVÜE

Osman Devletine hizmeti geçmiş bir ihtiyardı. Daima yaşlı a. damlarla düşer kalkar ve eski mâ ceraîardan söyleşirlerdi. Yakın dostlarından yine bir

ihtiyar vardı. Yeniçeri Başkâtibi idi Adına. Sukemerli Koca Mustafa Çelebi derlerdi Adı geçen Fransa Kralı nm kızının akrabasından olduğu muhakkakta. Kendisine her zaman Fransa Kralından hediyeler gelip çocukluğumuz zamanında ba na bâzı garip şekiller ve resimler bağışlardı. Gayet mümin ve mu-tekid adamdı. Bu Fransa Kralının kmnın macerasını ondan duyup yazmışımdır. Müverrih — tarih ya zan — Âli merhum «Bu kızı Fatih'in babası alıp Fatih bu kızdan doğmuştur» der. Ama, doğrusu *Fs* tih îsferdiyar oğlunun kızı Alime (Halime) hatundan doğmuştur.

Yine Evliya Çelebi'nin nakli ne göre esaretten kurtarılan bin İslâm kızının akrabaları ve ailele. ri fetihten sonra,-İstanbul'a .getirilmiş, bunlar on bin kişi imiş ve bu kızların ise her biri İslâm gazi lerinden bur yılda nikahlanarak bu yük düğün ve dernekler yapılp İstanbul şenlenmistir.

Eski Sarayın bu yerde yapılmasının sebebini de Evliya Çelebi bu rada bulunan son derece güze] ve içişi hafif bir suya atfederek fetihten sonra Fatih'in:

— Acaba İstanbul'un hangi su. yu lâtiftir, diye sorması üzerine on yerden beşer miska] su alıp hepsini aynı ağırlıkta olan pamuk lara emdirmişler ve bunları kurul tuktan sonra tartmışlar. Eski Saray'ın yapıldığı yerdeki manastırda mevcut ve Hazreti İsa'nın hava Tilerinden Şera'un tarafından açıl

372

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

MEHMET ZEYREK EFENDİ

Mehmet Zeyrek Efendi, gençliğinde Hacı Bayram-ı Velî'den ders okuyup yetişmişti. Meşhur Mevlâna Hızır Şah da ona hocalık etmiştir. İstanbul'a davet edildiği zaman Bursa'da Sultan Murad Medresesinde müderriti, Fatih, kendisine günde elli akçe yevmiye bağladı. Molla Zeyrek bu nün yirmi akçesini şahsî masrafı için harcar> geri kalanını Hacı Bayram tekkesinin dervişlerine gönderirdi. Kendisi, ilimle olduğu kadar ibadetle de meşgul, sofı ve derviş bir Allah adamıydı. Fa« tih, onu sık sık huzuruna çağırıp ilmî sohbetlerinden zevk alırdı.

Bu sohbetler sırasında bir gün Molla Zeyrek ile Seyid Gürcanî. den bahsederlerken kendisinin de meziyetçe ondan aşağı olma

de olduğunu söylerse de, bu dörtgenin yan cephelerinde bina genişliğinden daha dar olmak üzere çıkıntıları vardı. Ön cephede ise, dörtköşe bir kule yükseliyor, sonra biraz darâarak çok köşeli bir hal alıyor, nihayet yuvarlak ve ge

oır çıkıntı ve gayet yüksek .- ri bir uçla sona eriyordu. Bu kulenin çatıdan sonraki uzunluğu, yerden itibaren çatıya kadar olan mesafeye müsavi idi.

Sarayın kapısı, ön cephesinde bulunmaktaydı. Lâkin, bu kapı bina yüksekliğinin tam yan yerindeydi. İki taraflı taş merdiven lerden evvelâ düz bu- satha çıkılır, sonra cepheden tek bir merdi venle kapıya ulaşıldı. Binanın penceresi, yok denecek derecede az olup mevcut bulunanlar da gayet yüksek olduğundan odaları ancak tavanlarına yakın yerlerden ı ışık ve hava alırdı, içeriden dışarısı ise. asla görünmezdi.

Kapıya çıkılan iki taraflı taş merdivenin sağında ve solunda ise, saray binasına bitişik, genişlik teri binanın dörtte biri ve yüksek tikleri yarısı kadar olan iki daire daha vardı ki, buralarda saray kapısını muhafaza ile görevli kapıcılar ve bir kısım ak ağalarla sa. ray hademesi oturlardı. Sarayın mutfağı ila Eski Saray baltacı

FATİH SULTAN MEHMETLN YAPTIBDIĞI ÇİNİLİ KÖŞK

miş pınarın suyunu emen pamuk en hafif geldiği için burası tercih edilmiş ve Fatih de her zaman bu sudan içermiş ve onun devrinde, yâni Onyedinci Yüzyılda da Padişah lar hâlâ bu suyu içlermiş. Ki-lercibas ve Dış Sakabaşı tarafla, nndan üçer adam her gün üç se-yishane yükü yirmi şer okka ge lir gümüş güğümleri o su ile doldurup Su Nazırına huzurunda Kilercibasının güvendiği adamlarının mührüyle kırmızı balmumu îfe mühürlenip Padişaha gö-türüürmüş. Onun devrinde bu çeşme Eski Sarayın doğu kapısı önünde imiş ve Fatih suyu buraya cereyan ettirip bu çeşmeyi yaptırmış.

FATİH SARAYI BEĞENMİYOR

Fatih, bu sarayı inşa ettirdiği halde beğenip içinde oturmamış tır. Esasen genel görünüşü itifaariy le sevimsiz bir bina idi Bir saraydan çok kiliseyi andıran, donuk ve yeis verici bir manzarası vardı. Mimarî tarzında ise Bi. zans'in bariz tesiri, kapalı, haşyet verici ve yapmacık vekarlı stili derhal göze çarpılmaktaydı. Evliya Çelebi gerçi onun dörtgen sekilir

lannın kalmalarına mahsus yer ler, cepheye göre sağ tarafta av-n binalar halindeydi. Sol tarafta ise dört tarafı verandalı ve sütun-<u zarif bir yapı göze çarpardı.

Fatih devrinde Yem Saray diye mılan Topkapı Sarayı da yapıldı. ğı halde, harem halkı Eski Sarayda oturlardı. Çünkü, Yeni Sara yın o zamanlar harem dairesi mevcut değildi. Fatih, haftada iki gece gelip Eski Sarayda kalırdı.

Eski Saray, Kanunî devrinden itibaren vefat eden hükümdarların annelerine, kızlarına, kız kardeşlerine ve kadın efendilerine tahsis edilmiştir. Yeni Saraya ilâve edilen harem dairesinde ise. yeni hükümdarın bu gibi yakını olan hanımlar oturlardı. Eski tiarayda oturanların hizmet ve mu hafazasını sağlamak için bir hayli harem ağasıyla kapıcı, baltacı, aş çı nev'inden hizmet erbabı bulunuyordu. Hepsinin âmiri

ise, Eski Saray ağası idi. Ondan sonra da kapıcıların âmiri olan kapıcılar kethüdası gelirdi. Tahta yeni oturan padişahların anneleri Eski Sarayda bulunduklarından cülus. dan sonra yeni Valde Sultanın Topkapı Sarayına alayla getirilmesi kanundu. Aynı zamanda eski hükümdarın ailesi halkı da Eski Saraya nakl olunurlardı. Bayramların üçüncü günlerinde hükümdarlar Eski Saraya gelerek buradaki kadınların, ağaların vesair hizmet sahiplerinin tebriklerini kabul eder onlarla bayramladır-lardı. Eski Sarayda hizmet eden kapıcı, baltacı, aşçı, çamaşırcı gibi vazife sahipleri zamanla Yenice ri Ocağına verilirlerdi Sonralar, Kapıkulu Süvarileri olmaları âdet oldu. Kapıcıların bâzıları, terfi e. derek Yeni Saray kapıcısı olurlar di.

ESKİ SARAY'IN YANIŞI

Eski Sarayı teşkil eden bütün binalar manzumesi, yüksek ve kalın duvarlarla çevrili bulunup bu surların harice açılan üç kapısı da yine kapıcıların muhafazasındaydı. Bu kapılardan doğu taraftaki divan kapısı, güneydeki Beyazıt kapısı ve batıdaki Süleyman!

istanbul'ca ilk yüksek öğretim şehrin fethinden sonra camie çevrililen Hristos Pantokratoros manastırında başlamıştır. Burası, sonradan burada hocalık etmiş Zeyrek Mehmet Efendi dolayısıyla Zeyrek Camii diye anılmıştır. Fatih külliyesi yapıldı burada Edebiyat, Hukuk ve İlahiyat Fakülte leri faaliyete geçinceye kadar Zey rek Camii on yedi yıl bu vazifeyi görmüştür.

Fatih İstanbul'u aldıktan sonra yeni devlet merkezinde hemen yüksek öğretime başlanmasını . istediği için gerek Osmanlı memleketlerinde, gerek diğer islâm ülkelerinde bulunan bütün namlı âlimleri istanbul'a davet etti Bu arada Mehmet Zeyrek Efendi de bu davete icabetle istanbul'a gele rek bu cami müderrisliğine tâyin edildi.

ye kapısı diye anılırdı.

Eski Saray. 1540 yılında Ramazan ayının yirmi yedinci gecesini bir yangın sonunda tamamen yandı için Mimar Sinan'a yeniden yaptırılmıştır. 1715 yılında yine kısmen yandığı gibi, 1726 yılında da baltacılar dairesi de yandığından bu kısımlar ertesi yıl genişletilerek bir de muhteşem hamam ilâvesiyle Üçüncü Ahmet devri, nin namlı Sadrazamı Nevşehirli Dâmad İbrahim Paşa tarafından yeniden inşa ettirildi. 1826 senesinde Yeniçeri Ocağının kaldırıl masından sonra bu sarayda oturan kadınlarla hizmet sahipleri Topkapı Sarayına nakl olunmuş, Eski Saray Serasker Kapısı, olmuş tur. Sonradan bu bina bir daha yandığından yerine 1870 yılında bugün Üniversite merkez binası yapılmış ve 1920 yılına kadar Ser asker Kapısı ve Harbiye Nezareti olarak kullanılmıştır.

MELOHİPB LOKİS TARAFINDAN ÇİZİLEN BEŞME GÖRE FATİH CAMÛ'JOK
£LK gEKLt £1559i,

.BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

EESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

âlimlerinden, bu arada Ayaslug kadısından ve Celâleddinzâde Hızır Beyden yıllarca
-ders okudu. Devrinin ilimlerini öğrenerek bun larda büyük bir ihtisas
sahibi ol. du...

Hızır Bey onu çok sever ve tükenmez gayretiyle büyük istidadını takdir ederdi.
Müşkül bir me seledede kendisine başvuranları:

— Aklîselime müracaat ediniz!

Diyerek ona gönderirdi. Nihayet uğraşıp Bursa'daki Esadrye medresesi
müderrisliğini tevcih -et tirdi. Hocaîade, burada tam alfa yıl ilim ışığı
saçarak bir çok ka

GÜLBAHAS JOAXC& İttRBESÎ

çiğini söyledi. Bu, kibirden gelen biE^öğtmme' değildi f Beigy duygu ve
düşüncelerini daim hiç riyasız ifade etmesinin son 'cu idi. La kin
Fatih, gücendi ve L - ilmî mü nakaîa tertipliyerek on • bundan yenik
çıkarmayı, böylece ie mahcup etmeği tasarladı. İstanbul'da mevcut
âlimlerin bir kısmının ona üstün gelemeyeceği kanaatinde olduğu, bir
kısmı da böyle münaka îalara karışmak istemediği için o sırada
Bursa'da müderris bulunan Hocaîade Mustafa Müsliheddin Efendiyi
çirfırttı ve huzurunda Molla Zeyrek tarafından tevhid, yâni Allanın
mutlak birliği hakkındaki deliller hususunda evvel-söylemiş olduğu
bâzı sözler ü-zerinde münakaîada bulunmaları m emretti

- Münakaîa, bütün gün devam etti. Lâkin sonunda bu iki âlimden hiçbirisi yenilgiyi
kabul etmiyerek kendilerinin haklı olduklarını id diadan
vazgeçmediler. Mecliste Sadrazam Mahmut Pasa, ayakta durup
münakaîayı takip ediyor, du. Sonunda hükümdarın tereddüde
düşüğünü görünce onun itimadını kazanmış büyük âlim Mol la
Husrev'in bu konuda hakem se cilmesi düşüncesinde bulundu. Fa tih,
bunu derhal kabul etti. Erte si günü münakaîa, Molla Husrev in de
hazır bulunduğu mecliste yeniden başladı.

İki âlimden biri ne söylese, öbü rü en ilrnî delillerle bunu reddedip kendi iddiasını
ortaya sürüyor, öbürü de aynı şeyi yaparak yeni delillerle düşüncesini
müdafaa ediyordu. Bu hal. bir hafta müddetle, böyle sürdü.
Hangisinin haklı olduğuna dair düşünce sini münakaîanın sonuna
bırakmış olan Molla Husrev ise, sadece iki tarafa dinlemekle
yetiniyordu.

1KÎ ÂLİMİN ÇATIŞMASI

Fatih, bu işin nihayetlenmiye-ceğini sezmişti. İki âlimden hiç biri karşı tarafı susturacak güçte değildi. Nihayet, son günü iki tara fın düşüncelerini yazılı olarak ver melerini, bunları okuyup bir karara varacağını bildirdi Molla Zeyrek:

— Yazdıklarım müsvedde hâlinde olup bir tek nüshadır. Buise, bana lâzımdır.
Kimseye vermem, dedi

Hocazâde atıldı:

— Benim müsveddelerini, ikinüşhadır. Birini kendilerine vereyim. Öbürünün arkasına sizinmüsveddelerinizi hemen buradaistinsah edeyim, dedi
Bu kabul e-dildiğinden hemen yazmağa başladı. Bu sırada Fatih:

□ Dikkat edin, sakın yanlış yaamayın, diye ihtarda bulununca, gayet hazır cevap bir zat olan Hccazâde espriyi kaçırmadı:

□ Hünkârım, ne kadar yanlış yazsam yine aslında olan hatadan ziyade olmaz.

Padişah, bu latifeye çok güldü. Molla Zeyrek sesini çıkarmadı Ancak, onun karşı tarafı tuttuğunu sezmişti

Meclis dağıldı. Ertesi günü ikisi de yazdıklarını Molla Husrev'e takdim ettiler. O da, bunları oku. duktan sonra Hocazâdeyi haklı buldu.

Fatih, bu karar üzerine Molla Zeyrek'i azledip medresesini Ho-cazâdeye verdi. Huzurdan çıktık lan zaman dostları Zeyrek Mehmet Efendiyi teselli etmek istediler. Lâkin, onun katiyen müteessir olmadığını gördüler. Sakin bu? sesle:

— Hocazâde Padişah meclisinde tevhidi inkâr edip doğru yoldan saptı. Ben ona hakikati kabul ettirinceye kadar başına başına vurdum. Bu arada ne o kendi başına vurulmasından kurtulmağa muvaffak oldu, ne de Molla Husrev onu elimden alabildi, dedi

Zeyrek Mehmet Efendi, bu olay üzerine Bursa'ya döndü. Hayranlarından Hoca Hasan Efendi adın da birisi kendisine müracaat etti

— Sizin masrafınıza günde ne kadar lâzım. Tayin edin de biz verelim.

Molla Zeyrek:

— Yirmi akçe! diyince, bu zatölümüne kadar bu parayı ona ce.binden ödedi

Fatih, bir müddet sonra yaptığına pişman oldu. Ne olursa olsun, böyle bir âlimi ve Allah adamını gücendirmenin doğru olmadığını düşünerek Bursa'ya haber gönderdi:

— Gelsin, kendilerine yüksekmevkiler verelim.

• Lâkin Molla Zeyrek, Fatih'in güç belâ hazmedebildiği bir cevap la bu teklifi reddetti:

— Hoca Hasan sağ olsun. Benim padişahım bu kişidir.

Molla Zeyrek, ömrünün kalan kısmını Bursa'da geçirmiş, bura da vefat etmiş ve Pınarbaşı mevkiinde gömülmüştür.

MUSTAFA MUSLİHİDDİN EFENDİ

Fatih'in huzurundaki ilmî bah si kazandığı kabul edilen ve Fatih devrinde İstanbul'a şeref ve-ren Bursalı Hocazâde Mustafa Müsliheddin Efendi de cidden ya bana atılacak bir âlim değildi. Fatih'in hocaları arasında yer almak gibi bir mevkie de erişmiştir. Babası Yusuf, ticaretle uğraştığı i-cin oğlu Hoca zade diye şöhet ka zanmıdır. Çünkü, o zamanlar tüccarlara Hâce = Hoca denirdi

Babası, onun da kendisi gibi tüc car olmasını isterdi Lâkin, o ilme meraklıydı. Bu yüzden gözünden düştüğü babasının bir çok eziyet ve hakaretlerine uğradı. Hepsine sabırla katlandı ve gayesinden ay rılmadı. Babası o zamanlar Bursa da bulunan Velî Şemseddin adlı bir şeyhi ara sıra ziyarete giderdi. Bir gün yine çocuklarını toplaya rak onun yanına vardı. Bütün kardeşleri süslü elbiseler içinde bu lunduğu halde Müsliheddin pej. mürde kıyafetli idi. Şeyh, babasına bunun sebebini sorunca şu cevabı aldı:

— Bütün çocuklarım ticaretimde bana yardımcı olarak sermaye rain günden güne artmasına yar. dun ediyorlar. Yalnız bunun ne ti carette ve ne de başka şeyde gözü var. Yalnız ilim ve tahsil adını verdiği bir takım asılsız ve faydasız şeylerle uğraşıyor. Ben ise, buna razı değilim. Onun için belki aklını başına alıp onlar gibi olmaya çakşır diye kardeşlerinin nail oldukları nimetlerden onu mahrum ettim.

Şeyh, çocuğu yanına çağırdı, O nunla biraz konuşarak ne büyük bir istidat sahibi olduğunu anladı ve:

— Oğlum., dedi, sen bu yolu bı. rakma. Dünyada biricik kıymeÜi 'olan şey, ilimriir. En şerefli yol da tahsil yoludur. Insallafr bu sayede çok büyük makamlara erişir ve kardeşlerinin önünde el bağladık lannı görürsün.

Şeyhin bu sözleri, Hocazâdeye büyük bir kuvvet verdi Babasının ne diyeceğine artık aldırış etmemeğe karar vererek büsbütün ilim denizine daldı. Devrin büyük

FATİH CAMÖNİV İÇİ

ranîk kafaları aydınlattı. Yüzler ce seçkin talebe yetiştirdi

Fatih'in daveti vâki olduğu zaman Hocazâde uşağından borç para alarak İstanbul'a kadar gelebilmişti Evvelâ Zeyrek Mehmet Efendi ile, sonra yine tanınmış â-limlerden Seyid Ali Efendi ile yaptığı ilmî münakaşaları kazan-dıktan sonra Fatih'in çok gözüne girmiş, Zeyrek Efendi yerine müderris, sonra da Padişah hocası ol muştı. Padişah, kendisine aynı zs manda on bin akçe, birkaç at ve uşak, süslü elbiseler hediye etmiş • ti Bu sırada ise, kendisine borg

e*-*->» a ü g I a'J^fit^o s |r-a

1670 YILINDA YAPILAN SU VOLJLARI HARİTASINA GÖRE FATİH KÜLLİYATI...

ÇİNİLİ KÖŞKÜN GİRİŞİNDEKİ CİNİLEE

vermiş olan tamahkâr uşağı onu durduğu kadar sıkıştırıyor ve bu parayı iade etmediği için hakarel îerde bulunuyordu. Yeni durum karşısında tabîî şaşırıp kaldı. Ho ca zade, ona olan borcunu ödedi. Lâkin, her şeye- rağmen affedip hizmetinde bırakmak suretiyle ne kadar büyük kalpli bir kimse olduğunu isbat etti

Hoca zade, evvelâ belli günlerde Padişahın yanına gider ve o-nunla ders yapardı. Lâkin Fatih, kısa zaman sonra onu gece gündüz yanından ayırmaz oldu. Sadra zam Mahmut Paşa ise, çok kıskanç bir adamdı. Hoca zâde'nin bu ikbalini ve Padişaha gittikçe yakınlık peyda etmesini çekemi-yordu. Elinden başka bir şey gel. mediği için Hoca zadeyi kışkırtıp Kazaskerlik istetti. Fatih, onun bu isteğini esirgemedi, lâkin Bur-sa'lı Musliheddin Padişah hocalığını kaybetti

VELİ SEMSEDDÎN'İN DEDİĞİ ÇIKIYOR

O sırada hâlâ Bursa'da bulunan babası, oğlunun Kazasker olduğunu duyunca kendisini ziyarete ka «u, ^o* -4i_ Bu kararını oğluna da

bildirip o sırada onun Padişahla birlikte bulunduğu Edirne'ye doğ ru yola çıktı. Babasının şehre yak lastiğini duyan Hoca zâde, maiyetinde bulunan ulema ile onu karşılamağa çıktı. Babası, süslü el biseîer içinde kalabalık bir ulema alayının başında görünce oğlunu evvelâ tanımadı. Hoca zade:

- Hoş geldin peder! diye varıpelini öpünce durumu arladı. Ağlayarak Allaha hamdetti ve:
- Oğum, sana vaktiyle yaptık-lamadan mahcubum. Kusurumucehaletime ver. Meğer tuttuğun yol_ en doğru yolmuş, diye özü

.,ledi. Hoca zade güldü:

— Eğer siz bana bu yolda muamele etmese idiniz, ben sebat edip bugünkü mertebeye varamazdım, dedi

Hoca zade, babasını padişaha tanıttı. Sonra onun şerefine büyük bir ziyafet tertipledi Ziyafet te herkes mevkiine göre yerini al di. Kardeşleri ise, kendilerine la yık bir yer bulamıyarak uşaklar la beraber el bağlayıp karşısında durdular.

Velî Şemseddin'in dediği çıkıştı.

Hoca zade 1488 yılında vefat ei miş ve Bursa'da gömülmüştür.

İSTANBUL'UN HÂKİMLER!

istanbul, üç yü içinde o kadai mâmur olup kalabalıklaştı ki, mev cut teşkilâtla günlük asayişin korunması imkânsız hâle geldi. Evvelâ Sadrazam Mahmut Paşa bir oda yeniçeri ile muhızır ağa ve sipahi kethüdas yerleri, Cebeci, topçu ve azab çavuşları, bir bos. tancı odabaşı, yeniçeriden bir tii fekçi ve bir mataracı ile suçluları te'dib için falaka ve değnek vurarak Çarşamba günleri kol gezio Unkapanmda yapılan zanaatkarlar divanhanesine iner oldu. Ora-dan Yemiş iskelesi çardağında bütün esnafla divan ederek meyveye narh koyardı. Sonra sebze-hane divanına gidip sebzeeye, sonra da mezbahaya varıp ete narh tâyin ederdi. Kendisi, İstan. bul'un b kinci hâkimi idi.

İkinci hâkim, Sekbanbaşydı. Kendisine falaka değnek verildi, lâkin cellât verilmedi.

Üçüncü hâkim İstanbul kadısıy di. Falaka ve değnek ve borçlular; hapis yetkisi verildi.

Dördüncü hâkim. Eyüp kacüj.y di. Falaka ve değnek ve hapis yet kişi vardı.

Beşinci hâkim, Galata kadısıy di. Hükmünde olan halka hâkimiyeti geçerci

Altıncı hâkim, Üsküdar kadısıy di. Bu da dayak atmaya ve hap 13 etmeye yetkiliydi

Yedinci hâkim, ayak naibi idi. Esnafa nerh ve terazi hususund es za verebilirdi.

Sekizinci hâkim İhtisab Ağası-dır ki bütün zanaat sahiplerir.a hükmederek cezalandırmağa ve alış verişte hile edenleri azarlamağa memurdu.

Dokuzuncu hâkim Ases Başy^--Ases Baş, Yeniçeri ocağına mensup ve Bölükbaşı derecesindeyds. İstanbul içindeki tomruklar, yani tevkifhaneler ve Baba Cafer zindanı onun emri altıydaydı. Yeni çeri ocağından birisinin katli ge' cekse, Ases Basıya verilirdi.

Onuncu hâkim, Subaşydı. Ger çi bunlarda kırbaç vardı, lâkin hal ka değnek yoktu. Lâkin, !<or-f lamağa ve mahkeme naibi ila k*

n evleri basmağa memurdular.

Onbirinci hâkim, İstanbul Ağa-sıydı. Kendisi, acemî ocağının â-miri olup -kayda hayat şartıyla bu vazifeyi görür, yeniçeri ağasının emriyle inzibat işleriyle uğraşırdı.

Onikinci hâkim, Bostanca Başy di. Her gece Marmara, Karadeniz ve Haliç kıyılarındaki köyleri sabaha kadar gözetip suçluları, suç derecelerine

göre cezalandırırdı ve bütün bu yerlerin inzibatından mes'uldü. İstanbul civarındaki ormanların teftişi ve kara ve deniz avlan da onun nezaretindeydi... Devlet erkânından biri saray dahi linde idam edilecek olsa, buna Bos tancıbaşı memur olur, Sadrazam, veya vezirlerin sürgün cezalan da onun vasıtasıyla infaz edilirdi. Gerktiğinde Bostancı fırınının yanındaki Fırın Hapishanesinde tutuklanan devlet ricaline bunun nezaretinde işkence yapılırdı. Sarayda sakal bırakmasına müsaade olunan tek kimse Bostana başıydı. Hiçbir zaman halkın yanına çıkmaz, bayramlarda Sadrazamları teoriğe bile gece giderdi.

Onüçüncü hâkim Çorbacılar, yâ ni Yeniçeri Bölükbaşlıydı. Bunlar nöbetle her gece sabaha kadar yanlarında adamlarıyla şehri gezip hırsız ve uğursuz takımım yakalı--yarak kapılarına gönderir ve orada haklanndan gelirlerdi

Ondördüncü hâkim, istanbul'un dört bölgesinde, .yâni istanbul, Üs küdar, Galata ve Havasa refia de nilen Eyüp kadılıkları içinde bulunan kırk mahkemenin hâkimle riydi Havass-ı refia, Çatalca'ya ka dar olan bölgeyi içine alır ve yirmi altı nahiye ile yedi yüz köyü kapsardı.

Onbeşinci hâkim, Şeyhülişlâm idi.

Onaltıncı hakire, Anadolu Kazaskeriydi Ama, şahsen ceza tatbik etmez, yalnız divanda dâva dinleyip karar verir ve Anadolu tarafındaki . kadırlara hükmederdi ' ''',- .

YEDtKULE DİZDARI '

7Onyedinci hâkim, "onun gîbi divanda dâva dinleyip karar veren ve Rumeli tarafındaki kadırlara hükmedip beratlarını yazmak hak kmt haiz olan Kümeli Kazaskeriydi. •-==•; • --••.-•••'-:.. •..

Onsekizinci hâkim, Yedikule dizdarı, yâni muhafız ve kumandanıydı. Yedikule, Bizans zamanında beş kuleden müre'kkep iken, Fatih tarafından iki kule daha ilâ ve edilerek Yedikuîe hâline getirilmiş ve o zamandanberi siyasî mahkûmların hapis, işkence ve i-damlan için kullanılmıştır. Daha evvel siyasî mahkûmlar Rumeli Hisarında tevkif ve hapis olunurken sonradan bu işe Yedikule tah sis edilmiştir.

Yedikule, 1458 yılında tamamlanmıştır. Burası, istanbul'un â-deta iç kalesidir, tik zamanlarda

devlet hazinesi ve devlet evrakı burada saklanırdı. Sonradan tamamen bir hapishane hâlini almıştır. Bunun, İkinci Selim zamanında olduğu anlaşılmaktadır. Yal nız, Çandarb Halil Paşa, şehrin alınmasından iki gün sonra tevkif edilip evvelce söylemiş olduğumuz gibi, buradaki kulelerden birinde hapis, sonra da idam olunmuş iur. Bir savaş vukuunda, barışa kadar yabana elçilerin ve isyan eden Kmm Hanlanm da burada hapsedilmesi âdetti. Buranm orta yeri bir meydan olup etrafı kule ve «urlarla çevriliydi. Kulelerde mahpuslar

için bir çok hücreler vardı- Kulede bir dizdar ve yeteri kadar muhafız mevcut olup bu bölgenin asayiş ve inzibatından da

mes'uldüler.

Ondokuzuncu hâkim, Mirnır Başıydı. İstanbul içinde bir bina yapılırsa bundan izin almak lâzımdı. Aynı zamanda bütün resmî binaların inşa ve tamiri, İrgatbaşı marifetiyle ırgatların zapt ve raptı buna aitti.

Yirminci hâkim, Kaptan Paşa idi. Marmara, Boğaziçi ve Halic'in gece gündüz inzibatından sorumluydu.

Yirmibirinci hâkim, Tersane Ket hüdasıydı. Kasımpaşa semtinin âsası buna aitti.

Yirmiikinci hâkim. Talimhane-

ci başıydı. Yeniçeri ocağına mensup olup ağa bölüklerinden elli dördüncü bölüğün kumandanıdır. Maiyetindeki talimhanecilerle bir likte yeniçerilere ok ve tüfek tâlimi yaptırırlardı. Kendisi, korucu" lıyla birlikte Okmeydanı taraflarının inzibatından mes'uldü. Bu rada bir suçlu bulsalar ocak ehci basısına götürüp suçuna göre cezalandırırlar veya yay kırışı ile bir ağaca asıp ok yağıdırırlardı. Fatih'ten ellerinde emir vardı...

Velhasıl, İstanbul'un dört kadı" lığında 186 nahiye, 360 Subasılık, . 87 Yeniçeri Kulluğu ve kırk yerde serbest ufak Subaşıklar vardı. Fatih kanununa göre dört kadılıkta Kadı, Subaşı ve Hâkimlerin ., «ayısı 1200 idi "Ayrıca, 150 tane

378

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

379

f zabıtları ve hâkimleri vardı.

in, bunlar doğruca ceza ver-

i, suçluyu tesfât ve yetkililere

İra ederlerdi.

ivliya Çelebi, İstanbul ve civa-

da mevcut madenlerden ise

h üslûbiyle şu şekilde bahse-

r:

İSTANBUL'DAKİ MADENLER

| Evvelâ İstanbul içinde Sultanah jiet Camiinin imareti altında bir [zim mağara vardı. Oradan küher üe ve kükürt çıkıp ihtiyaç za-tıda istihsal ederlerdi. AUa-

her zaman bu _ madene gelerek su yundan ve havasından haz edip birkaç defa iter şeyden haberli muallimler orada yatıp birkaç defa o lâtif yerde Peygamber Efendimi zi rüyalarında görüp onların öğ-retmesiyle orada bir hastahane ve ilim öğrenmek için medrese inşa edip Borada bir kere Bismillah diyen tefsir ve hadîs âlimi olurdu. Daha -sonra has saray olarak acemi oğlanlara tahsis kılındığından beri eski istanbul madeninin battal olmasının sebebi budur. Bizim çocukluğumuzda Şehit Sultan Osman - {İkinci - Osman) devrinde

hın hikmeti ile o mağaraya gökten bir yıldırım inerek Kostantin zamanında bu madenlerin tutuşmasından şehrin nice yerleri harap oldu. Bu mağara üzerinde ne kadar büyük eski binalar var sa göğe uçup parçalan Üsküdar tarafına, Salacak burnuna ve Ka-dıköyüne düştüğü hâlâ mevcut eserlerinden bellidir. Bir büyük parça da Fındıklı'nın kuzeyinde Çizmeciler Tekkesi önünde deniz içinde görünür. İstanbul'dan uçup oraya düştüğü muhakkaktır.

İkinci maden İstanbul'un güney tarafındaydı, kuleden yarım merhalede Kum Boğazı adlı kulenin burnundaki bir cins beyaz

FATİH SVLTAJS' MEHMET'İN İÜBBESİ

kumdur. Onun için buraya Kura Boğazı derler. Öyle incedir ki gözle farkedilemez. İstanbul'un ve Frenkistanm kum saatçileri ve altın işleyicSleri onu kullanırlar.

Üçüncü maden Edirne kapısı di şında Davutpaşa bahçesi yakınında yedi yerde bulunan taş mâde nidir ki Allanın böyle bir işi yer yüzünde yoktur. Bin yıldan beri hâlâ bu güne kadar her gün nice bin deve, eşek ve katır taş taşıyıp deryadan damla ve güneşten zerre miktarı eksilmemiştir. Zira Allahın emriyle yeniden hâsıl olmaktadır. Hızır cînadeni derler. Demir gibi bir taştır. Ayasofya bi naşı için Hızır getirdiği için Hızır madeni derler. Lâtif ve sökölmesi kolay, makbul bur taştır.

Dördüncü maden, Eyüp kasaba sı civarında Ensarî çamuru derler macun gibi yumuşak bir çamurdur. Bundan çeşit çeşit testiler ya parlar. Güzel bir kokusu vardır. Onlardan bir kere su içen güya Ab-ı hayat içilmiş gibi olur.

Beşinci maden, Eyüp ile Has-köy kasabaları arasında olan de-nizciğin içinden dalgıçların çıkardığı siyah *bu* çamurdur. Bundan çeşit çeşit testiler, kâseler ve tabaklar yaparlar. Garip bir çamurdur.

Altıncı maden Kâğıthane mesiresinde,' Baruthane çarklarını dön düren suyun geldiği Cendere b<r gazında hâsıl- olan bir cins Eğer köküdür, Azak Egerinden ve Gere de şehri Egerinden faydalı olup yiyeni bin kere

geğirtir. Acaip hassası vardır. Ama, nâdirdir. Ek serîya su kaplumbağaları onu yiyip semirirîr. Galata'dan frenkler gelip o su kaplumbağalarını avlayıp bütün çeşitli marazlar için deva ederler. Doğrusu bin kere faydası görülmüştür.

Yedinci maden, Kâğıthane'nin kuzeyinde çıkan bir cins tabaca-mür etmiş kokulu çamurdur. Oa-dan da testiler ve kâseler yap* p ayan ve eşrafa hediye götürürler. Gayet makbuldür.

RENKLİ BÜYÜK DAĞ

Sekizinci maden, Karadeniz Bo
gazı içinde Sarıyer kasabasında
- sarı renkli büyük bir'dağdır. Tâ

tepesine kadar baştan başa bağ ve bahçedir. O yüksek dağın doğusunda denize yakın bir mağarada .halis altın madeni vardır. A-ma, Üngürüs (Macar) ayarında halis sHındır. Rum zamanından tâ SuHan Ahmet (Birinci Ahmet) zaman: na gelinceye kadar bin yük iltizam ile emanet olunur has Dir madendi. Defterdar Ekmekçi zade Ahmet Paşa:

— Cevheri ufak olup faydası az cldu, diye kapattı. Hâlâ battaldır. Ama, yine Sultan tarafından ferman olunsa bir âlâ madendir. Faz lasıyla maden hâsıl olması mum- . kündür.

Itobuzuncu maden Göksu adlı Hi&aı mesiresindeki dağlarda bir çeşit taşlardan kireç hâsıl olur. Kardan ve süten beyaz bir çeşit kireçtir ki yeryüzünde benzeri yoktur.

Onuncu maden, yine Göksu mesiresinde hâsıl olan bir cins kır mızı topraktır. Bununla da türlü türlü bardaklar ve kâseler yapar iar. Ama, hekimlerin sözüne göre bunlardan su içen kanlı basur illetinden kurtulur. Bir çok kereler tecrübe olunmuştur.

Onbirinci maden, Üsküdar şehrinin dağlarından çıkan bu- cins kayağan küfeki taşıdır. Ayn ayrı, parça parça kopar bir acaip taşıdır. Ekseriya mezar taşı olarak kui lamrlar.

DEMİR MADENİ

On ikinci maden, Tophane ka sabasının üzerinde Galata Sarayı adıyla tanınan padişah sarayının altında eski İstanbul denilen demir madenidir. Bütün dünyada İstanbul demiri diye meşhur olmuştur. Ama, yerinden kimsenin haberi yoktur. Tâ Vizandan (!) namı kralın zamanında Hazreti Hızır Ayasofya mimarı iken onun bildirmesiyle bulunup Ayasofya-nın bütün demire ait şeyleri ve Tavuk - Pazarındaki Dikiliaşın (Çemberlitaş.) fcağlan hep bu eski İstanbul demirindendir. 'Sultan Beyandı ^Velî (Üdnei Beyazıt) zamanında -gayet bol olup burada çalışanlar halis demir çıkarırlardı. Sultan Beyazıd-ı Velî derviş ya radihşh bir Padişah olduğundan

FATİH SULTAN MEHMET, ÖLÜMÜNE YAKIN GÜNLERİNDE ' (Çok zayıflamış olduğu dikkati çekiyor)

Kurşunlu Mahzen ile Tophane a-rasında Dımışkî (Şam'da yapılan bir nevi kılıç) imalâthanesi vardı

_ Sultan Mehmet (Üçüncü Mehmet) adı geçen madenden cevher çı-

_ karttırıp burada üstad kılıççılara -çeşitli kılıçlar yaptırırdı. .. Hattâ, benim gördüğüm gibi, Sultan Mu-rad'ın (Dördüncü Murad) kılıççı basısı Davud usta burada çalışırdı. Kale dışında, deniz kıyısında, bir büyük iş yeri idi. Sonra Sultan İbrahim'in cülusunda Kara Mustafa Paşayı şehit otûkJerî yû da (Sadrazam Kpm^nkt-ş Kara Mustafa Paşa Dördüncü Murad'ın

3SO

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

381

adının onun isminden bozma olmasının, kendisinin şehre bu cephe den hücum ettiği şeklinde izahı daha doğrudur.

EBU EYYUBİ'NİN MEZARI

Ebu Eyyub'un mezarının yeri, Fâtih devrinde keşfedil>iiştin Bu yük Türk Velîsi Ak Semseddin bu nü manevî bir İşaretle bulmuş 9e ohtin gösterdiği yer kazıhnea tize rinde «Ebu Eyyüb'un tîneiarı» ya-zıb bir taş bulunmuştur. Böylece bu kutsal tnezar, T84 yıl loprak al tında meçhul halde kaldıktan sonra, istanbul'un îeüiyle tneydans çıkmıştır. Fatih, ilk iş olarak buraya bir türbe yaptırdı. Sonra, bir de cami yapütüasml Emretti Cami İ459 yılında tamamlanarak ibade te açılmışUr, Ancak, Ondan eonr-bir çok onarım ve ilâveler yapı!-mit olduğundan bugünkü cami, Fâtihle inşa etürmü olduğu bint

müddet içinde binbir insan doğar ve o bir kişi sayesinde insanlar ü-reyip çoğalır. Halbuki, istanbul öyle büyük bir şehirdir ki bin kişi birden ölse yine insan deryasından omuz sökmez. Böyîe bir kalabalık yerdir. Onun için istanbul'a insan unsurunun madeni derler. Eğer bütün bina ve imar eserlerini birer bîrer yazsak bir cÜ* kitap olur.

EYÜP CAMİİ VE SEMTİ

istanbul'da ilk yapılan lalam mâ bedi, Eyüp Casüidir. Semte adını

fâi

FATİH DEVRİ ESERLERİNDEN: ÇİNİLİ KÖŞK

gön, Sultan İbrahim'in ilk Sadrazamı olup 31 Ocak 1644 tarihinde bu Padişah tarafından idam olunmuştur) devletin idarî işlerine gevşeklik gelerek Gümrük Eminî Ali Ağa burasını devletten satın alıp kat kat Yahudihaneler yapıp kı-lıç imalâthanesinin ve nişanının nam ve nişanı kalmadı.

On üçüncü maden ise insanın surunun madeni olan İstanbul'un kendisidir ki, burada olan adam deryam ve insan oğlunun güzel ve rinası bir diyarda yoktur. Elan İstanbul'da çoktur. Hattâ meşhurdur ki dünyada bin insan öldüğü

veren Zeyd oğlu Halid olup künyesi, si Ebu Eyyub Ensârî'dir. Kendisi Medine'lidir. Peygamber Efendimiz Mekke'den Medine'ye hicret ettikleri zaman onun evine misafir olmuşlardır. Bu yüzden Mihmandara Nebevi, yâni Peygamberi konuk eden kimse diye de anılmıştır. Kendisi, çok yaşamakla ıra ruftur. Emevî saltanatı devrinde, yâni Hicretin 48—49 ncu yıllarında (Milâdî (668 — 669) İstanbul muhasarasında gelmiştir... İbra Saad Kuteybe,: Taberî, İbnu'-i-Esîr gibi bîr kısım Arap tarihçileri, o-nun daha İstanbul muhasarasına gelirken yolda öldüğünü ve vesi-yeti üzerine nâşının getirilip İstanbul surlarına yakın bir yerde gömüldüğünü kaydederler. Türk kaynakları ise, muhasara sırasında bir ok ile başından yaralanarak şehit olduğunu ileri sürerler. O-nün muhasaraya katılması bu sıra da şehit olduğu hakkındaki rivayetlerin daha doğru olduğu anlaşılmıştır. İslâm ordusu »algın has talik yüzünden takatten düşmüş, bir anlaşma yapılarak muhasaradan kaldırılmasına karar verilmişti. Ancak Ebu Eyyub, şehirde r.a maz kumaya yemin etmiş olduğundan bu müsaadeyi istedi ve aidi. Birkaç muhafızı ile içeri girdi. Bir rivayete göre Ayasofya'da, bir rivayete göre şehirde o sırada nev.-v cut Müslüman azınlığına ait bir mescitte iki rekât namaz sildi. Esasen kendisi de hasta ^e bititindi. Şehirden çıktıktan sonra, R^rn lar sözlerinden dönüp kaleden a<* tıkları bir okla kendisini başından yaralayarak şehit ettiler. Vefatından evvel, kendisinin «îizli o;r . yere gömülmesini vasiyet etti. -Çünkü Rumların mezarını tacesie-derek naaşını çıkarmalarından korkuyordu. Bunun üzerine yeH belli edilmeyecek şekilde gömüldü. İngiliz müsteşriki meşnuî Vitek, İslâm Ansiklopedisinin ^yeni baskısında Ayvansaray maddesini yazarken Ebu Eyyub Ensârî'nin burada gömüldüğünü "e Ayvansaray sözünün onun «duıdaa bozma olduğunu ileri sürer. Lâkia. bu doğru değildir. Çünkü naa?""f Rumların gönniyeceği bir y<r* mülmesini isteyen bu ulu Rumların gözü önünde mesine imkân yoktur.

MATROKÇE NASUH'UN ÇİZDİĞİ RESME GÖRE FATİH CAMİİ'NİN İLK ŞEKLİ (1535)

olmaktan çıkmıştır. Meselâ. Üçüncü Selim devrinde ve 1798 tarihinde de tamamen harap hâle gelmiş bulunan eski bina yıktırılarak yeniden yapılmış, yalnız iki minaresi bırakılmıştır. Bunun inşası 1800 tarihinde

bugünkü şekliyle «öne ermiş ve ibadete açılmıştır. Tür» benin r-ugünkü şekli ise, 2819 deki yapısıdır. Bizans devrinde Koz midiyatı diye fenılan bu feçmt, bun' dan sonre Eyüp veya Eyüp Sultan diye anılmış, tahta çıkan Osmanlı hükümdarlarınm Eyüp Suttan tür besinde kılıç küsanmalan âdet ot* ölüştür.

Camiin bugünkü minarelerinin inşa tarihi ise, 1723 dür *e üçüo-cü Ahmet devrine rastlar. Bu devirde Selâtin, yâni Padişahlar tarafından yapılmış camilerde Ra-tnaaan aylannâB tnahya kurmak âdeti başladığı sırada Eyîb Camii oin mahya kurmağa elverişli olmayan fase niinsreleri yıktırılıp yerine ikişer ferefel! uzun minareler \$apıJffli|to,

tarafındaki yıldırım isâbstiyle ha rap olduğu il.in yeniden onarılmıştır.

Camiin dışındaki iki mahfili Kız lar Ağası hecı Beşir Ağa, iç avludaki fachrvfiru Halü Pasa zâda Sadrazam îbrshim Paşa yaptırmış lardır. Bunun iki tarafındaki muş lukları Bezirgânbaşı İsmail Efendi koydurmuştur. Şadırvanm üze* rinde Kasmî denilen kf^h Ü «»n-cü Murad devri Sadıazarruarm-dan Sinan Planın eserindi, îkl tarafındaki mahfillerin altında beşer adet onalı medreseler vsrdı.

Üçüncü SeKm, burasını yeniden tamir -et'rimieğe karar verdiği zaman ilk ölaıtk etrafında ve hattâ avlusunî-3 peyda olmuş bulunan dükkân ve barakaları istimplâk e* derek yıktıcu. Otuz ay süren inşaata Uzun Basan Efendi nezaret etti Nihayet, Hicrî 1215 yılı Ce-rnaziyel'ahir ayının beşinci günü (25 Ekim 1&'O) Padişah Cuma selâmlığını bu rr-âbedde yaparstk iba dete açmıştır,

- Eyüp Camiinde iç ve dış iki avlu bulunmpırtıdır. Dış ev'.uya, süs iemeleri rokoko tarzında iki kapıdan girilir. Bu avluda bir f;.cur« vanîa asırkk çınar ağaçları vardır. İç avlunun kfpilan yan tarafta ve daha küçüktür Bunun üç tarafı on iki sütuna dayanan üç kubbeÜ bir revakla çevrilidir. Eyüp Sultan türbesinin bulunduğu cephe ise, Onaltınej Yüzyıla ait son derece güzel çinilerle süslüdür. Türbenin hacet penceresi, bu cephede Üçüncü Ahmet tarafından açılmıştır. Bu avluda da bir şadırvan ve asırlık bir çınar vardır. Caminin üstü tek bir büyük ve etrafındaki Sekiz küçük kubbe üe^firtülüdür. Evliya Çelebi, Eyüp semtini ve camiini gu şekilde anlatır. 8u ca* mi, bugünkü hina ölmeyip ilk ya* puan olduğu için Evliya Çdebî'nin bu nakli enteresandır:

EYÜP ŞEHRÎ

Eyüp şehri, istanbul'un baü ta* rafffidaâr» istanbul'a denizden do kuz mil ve karadan iki eaattir. Ama, yine istanbul'a bitişik olup araâa asla boş yer yoktur. Bastan başa mamurdur. Hkia, bagka kîi- i\ -Le <yâni fcadıLktır).

32-

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

cariununa göre *beş* yüz akçe yevmiyelidir. Yedi yüz parça köye hükmü geçer. Yirmi alü nahiye naibi vardır¹ Adaletle yılda on bin kuruş hasılatı olur. Başka Suba-şısı ve mütevellisi vardır. Bu şehrin dört tarafında sur yoktur.-Kuzey tarafı istanbul Kadılığıdır. Karşı tarafı denizin ötesi Sütlücedir. Arası, bir ok atımı yerdir. Bağ ve bahçesi çok mâmur bir şe birdir. Dokuz bin sekiz yüz kadar konağı ve evi vardır. Uzunluğu Haliç boyunca Zal Mahmutpa-*f'sa* camiinden Kâğıthane yolu üzerinde Civan Kapıcıbaşı (Sultan İbrahim devrinde ve 31 Ocak 1644 — 17 Aralık 1645 tarihleri a-rasmda Sadrazam bulunan Sultan zade semin — yâni şişman — Meh met Paşa) sarayına kadar üç bin adımdır. Yine Zal Paşadan İdris Köşküne kadar üç bin adımdır. Yi ne Zal Paşadan Nişancı ve Topçu lara kadar üç bin adımdır.

Eyüp Sultan Camii, Fatih Sultan Mehmet Han tarafından yapıl mistir ki sevabını Hazreti Ebu Ey: yub'a hediye eylemiştir. Deniz kıyısına yakın düz bir zeminde bina edilmiştir. Bir kubbelidir. Mihrap tarafında^ yarım-kubbesi daha vardır. Lâkin, o kadar yüksek de ir Camiin içinde sütun yok—

kapısının üstünde bir mermerin üzerine büyük - yazı ile şu tarih yazılmıştır: ,

Hamdübillâh faeyt-i ma'mur

oldu bu

Sağ ve solda iki minaresi vardır. Hariminin iç tarafı hücrelerle süslüdür. Ortasında cemaat maksuresi vardır. Bu maksure ile Ebu Eyyub'un mezarı arasında göğe baş çekmiş iki çınar vardır ki,;ce-maat gölgelerinde ibadet ederler. Bu harimin de iki kapısı vardır. Batı kapısında dışarıda bir büyük harim daha vardır, içinde dut ve diğer ağaçlardan başka yedi tane büyük çınar vardır. Bu harimin iki tarafında abdest muslukları vardır. Bu camiden başka şehirde *bin* seksen kadar mescit vardır ki, dördü Mimar Sinan yapısıdır... Medreselerden Eyüp Sultan Medresesi ve Sokullu Mehmet Paşa Medresesi, birkaç da Darülhadis (Hadis Okulu) vardır. Darülkuran (Kur'an-ı Kerim okuyucusu yetiş tirilen yer) larınm en namlısı Hasan Efendi oğlu Saadeddin be-yinkidir. Epeyce de Sübyan mektebi (İlkokul) vardır. Saraylarının en meşhuru Ali Paşa Sarayıdır ki Mimar Sinan binasıdır. Taraf ta-

talar girse Fatih'in nefesi eseri olarak şifa bulurmuş. Bundan başkaaltı yüz kadar da saray — yânikonak — hamamları vardır. EyüpSultan hariminde Sultan AhmetHan— (Birinci Ahmet) sebili veKasım Paşa türbesi civarında Kasım Paşa sebili» iskele başında üçköşeli Resul Paşa

çeşmesi, bir deÇarşı Çeşmesi vardır. Sultan Ahmet sebilinin tarihi 1022 (Milâdî1567) dir. - ---.-

EYÜP ÇARŞISI VE MEDRESESİ

Çarşısı cümle bin seksen beş dükkândır. Bedesteni yoktur. A-ma, bütün kıymetli eşyalar orada bulunur. Kavaf çarşısı, halis süt çarşısı, Masumlar Çarşısı süslü ve-mükellef çarşılardır. Bu çarşının yoğurt ve kaymağı lezzetli ve ber ber c'ükkânlan gayet süslüdür. Her Cuma nice bin adamlar Hazreti Eyübü ziyaret için gelip çarşı ve pazar adam deryası kesilir. Sefa erbabı kaymakçı dükkânlarının şehnişinlerinde oturup halis süt, beyaz kaymak ve saf bal yiyerek sefa ederler.

Eyüp mesiresi Kâğıthane yolu üzerinde Küplüce Ayazma diye a-

O.VSEKİZİNCİ YÜZYILDA B AB-İ HÜMAYUN

tur. Orta kubbenin etrafında sağlara kemerler vardır. Mihrabı ve minberi sanatlı değildir. Hünkâr mahalli sağ taraftadır. İki kapılıdır. Biri sağ tarafındaki yan ka-cısı, öbürü kible kapısıdır: Kible

-...*

TOPKAPI SÜRÜ DUVARLARINDA OTLUK KAPISI

raf zaviye ve hanlan da vardır. imarethanesi bir tanedir ki gelip geçene nimeti boldur. Eyüp hamamı, Fatih binasıdır. Suyu gayet lâtif ve lezzetlidir. Erkek ve kadın için ayrı çifte hamamdır. Has-

nılan denize bakar yüksek tepe üs tünde ağaçlıklı bir sefa yeridir ki suyu Ab-ı hayattan nişan verir. Dört günde bir tutan hummaya müptelâ olan kimse üç hafta bu sudan seher vakti içse şifa bu

îunnuş. Ağs Eskisi mesiresi, Ha-îi'e bakar bir çirnerJi yerdir... Hsrb Meydanı mesiresi, şehrin ni heyetinde Kâğıthane yolu üzerinde raukernrnel bir at meydanıdır k; her Curaa binlerce süvari ge-lip silâhşorluk ederler. Acaip temaşa yeridir. Kalemis Mesiresi, sice şefe dostları kayıklara binerek bu edalara gidip kaye balığı svlarlar. Bu balıklar, başka bir diyarda bulunmaz. Gerçi çirkin *yüzlü* ve siyah renklidir. Fakat gayet lezzetli ve kuvvet vericidir.. Bilhassa yenirken balık kokusu yoktur. Ne kadar yense, eğrrlık ve hararet vermez. Deniz hamamı mesiresi, ^-baplar her Cuma günleri kayak îsrla Eyüp Sultan önündeki ada-""s gidip herkes mavi renkli önlükler takarak yüzerler. Sonra, Çimenlikte oturup işret ederek cünye derdini unuturlar. Bu fe-

rah verici yer. dünyada hakikaten bir tanedir. cet, Kuyusu mesiresi. Eyüb'ün kuzeyindeki mezarlık i-cinde birkaç evler vardır. Orada eski bir evde bir su kuyusu bulunur. Birinin bir şeyi kaybolsa, ev Velâ temiz abdest alıp kuyunun kenarındaH namazgahta iki rekât namaz kılar. Sonra bir Fatiha okuyarak sevabını Hazreti Yusuf'un ruhuna hediye eder. Sonra da:

— £3' pîr sahibi, Hazreti Yusuf şşkına olsun, benim filân akrabam, yahut filan evlâour. veyahut şu türlü eşyam nasıl kayboldu, di ye kuyunun ağzından aşağıya bağırır. Derhal sorduğu kimse hayat ta mı, ölü tnü veya kaybolan -eşya ismi ve tarifiyle nerede ve kim çalcbyss ve alan denizde ise hangi denizde olduğunu açıktan açığa bildirge ince bir ses peyda olur.

Gayet garip ve acaip bir haldir ki. sırrına *aksi* ercinnek mümkün değildir. Bu kuyu. ber neden sorulursa haber verir. Lâkin, Kur'an-ı Kerim'deki beş gizliden sorulsa, alaydan başka cevap ver mez- Meselâ:

- ☐ Karnımdaki erkek midir, kızmıdır? diye soran kadın:
- ☐ Azıcık ye! cevabını alır. Ben,bu hâli birkaç kere gördüm. Gör-medey. evvel, inanmazdım. Hattâ,bir gün kuyudan:
- ☐ Osman dayım hayatta mıdır?diye sordum.
- ☐ Edincik şehrinde un alıyor.Yakında gelir, cevabını verdi. Üçgüa sonra Osman dayım gelince
- ☐ Şaban syının yedinci Pazargünü nerede içiniz ve ne yapıyordunuz? diye sordum.
- ☐ Edincü; şehrinde un ahyor-âuıc, diye yenlin etti
- ☐ **RESİMLİ BÜYÜK İSTAVBÜL ANSİKLOPEDİSİ**

385

RSSİMLİ BÜYÜK İSTANBUL

serek olduğu için Ak Şemseddin diye ani! an Hamza oğlu Şemseddin Mehmet, 1390 yılında Göynük de doğmuştur. Meşhur Şeyh, Muta savvuf ve tarikat pîrî Sahabeti-din Sühreverdi'nin soyundandır. Tahsilini tamamladıktan sonrs Osmancık medresesine müderris oldu. Lâkin, bir müddet geçince bundan vazgeçip büyük velî Hacı Bayram'ın dervişleri arasına katıldı.

İÜPKAPİ SAÜAYDİDA OSTAXAPI (BABÜSSELÂM)

İdria Köşkü mesiresi, kurucusu Bayramiys tariki şeyhlerinden Şeyh İdria adlı azizdi?. Güzel bir tekke yapmı|ö ki tarikat dostları Te dervişleri orada toplanıp sefa «derlerdi Lâkin, Sultan Mustafa Han'ın (Birinci Mustafa) cülusun* da:

~ Su şeyh doğru yoldan sapmıştır, diye itham ederek tekk* 7* vakıflarını harap ve yeri» bir «ttiler. Hâlâ birkaç güre! çınar Altoları, çuttenlt sofaları, namar gah şeddi, çeşmesi ve büyük ha* ruu durur, tdris Köşkü derler gÜzeî bir mesire yeridir. Kırk Ser viisr Mesiresi, her tarafı görür, sefaJj bir ağaçlıktır. Ağ* Kırılığ Mesiresi, bir çimenli sofadır ki sar) ki yerleri yeşil kadife döşelidir. Bülbül Deresi Mesiresi, bu derede d* sesi tatlı bir çok bülbüllerin ötüşmelerinden kalpte sevir.ç ve sert hâsıl dır.

EBU EYYUB! ENSARÎ "

Syüp şehrinin havası vs suyu jüel v* güzelleri öğiiia gelmiştir. Ayan w eşrafı çoktur. Lâkin, hal* kiîîn çoğu ulemadır. Has beyaz îkmeği, kaymağı, yoğurdu, şeftalisi, kayısısı meşhurdur. Cami ha4 rimindşki çsnar ağaçlarında yuva tutan bai-kçd kuşlar: her sene baş !a~nd?n ikişer tek tüyü. camiin

aurlu kubbesin* yağdırıp hediye ederler.

Hâireti Ebu Eyyubî Ensarî, Psygarabeı sehabesinden ve hadis rivayet edenlerdendir. Kendisi En sardaa (yâni Medine Müslümanla nndan olup Peygamber Efsndiöü* z* yardira edenlerden) dir. Peygamberimiz Mekke'den Medine-ye hicret ettikleri zaman Cebrail (A.S.) develerini yularından tutup çeka çekâ Ebu Eyyub'ufi evi onunda çöktünaüştür. Bu delâlet üzerine Hazretl Peygamber da İ* bu Eyyub'ufl avindea başka yer» de misafir olmamıştır. Hâlâ Pay gamherimizia kabirleri Sbu Sy-yubî Er.sari Hazretlerinin evinin yerindedir. Hairea Ebubekir so* iuiîca rnedrundur.

Nihayet Muaviye zamanında S* bu Eyyub Meslerne ila iki kare Î3* tanbui iizerina serdar olup birinde banşia kraldan hazineler alarak Şam'a geldiler. İkinci defasında Sbu Eyyub İstanbul'u muhasara

ile Galata'yı fethedip Ayasofya-ya girerek ibadet ettikten sonra îgrikapı'dan çıkarken kâfirler bunu taşla tutup şehit etmişlerdir. 3ir rivayette de Ebu Eyyub ishal den merhum oldu derler. Çünkü altı iv muhasaradan kale fetholun mayıp Sış-.n şiddeti de bastırıp Ak denizin çalkalanmasından gemilerin battığın! askare haber verdiler

Askar de:

□ Fetihden vazgeçelim. Geç«asene gibi fazlasıyla haraç alalırı,diyerek krala elçi gönderdiler. Qda baracı Stabul"etti. 3ü sırada bâtt seha&e:

□ Ah» bari gelznişkefl kaleyegirip Ayasofya'da iki rekât r.âmaz küaiiin, diy« kraîdââ izin 4-hp esrikten vazgeçtiler ve Mesla-me v-e Sbu Syyübl tosari bin mik-tâft silâhlı adarfllafiyâ kalenin Altına gelip kâfirdert rehifl almadankorkusuzca kaleye girip doğru A-yâsofya'yâ varıp ikişef rekât hacet namazı kıldılar ve:

□ Yarabbi, sen burasını tsiârmabedi eyle!

Diye hayır dua edip ulu k;!:;==-nin dört tarafıru seyrederken kafirler papaz ve ke^işlerüi k;şk;rî-masiyle:

~ Fırsat ganimettir... Bunlar islâm askeridir. Hemen aman v=r. meden kiralım, diye birlik oldular ve îsiâra askerini aldatmak için ziyafetle tertipliyerek:

— Kostantiniye fehr'lmizi seyredin, diye Ahirkapı'da demirlemiş kadırgalardan uzağa, Ed:rr.2kapıSi tarafına götürürken aç r;tarafıtan nice bin kâfirler Hücumettiklerinde İstanbul şehri icir. isbir azim cenk oldu. İslâm sskor:,denizds bur damla derecssir.ue .-ıdi. Söyle ilçen üç saat

olağsnu-'ubir cesarstlî cenk ettiler. 5avi_5savaşa İğrikapı'ya varıp
kspıcıi-.-

rada taşıa yaralandı. Daha -jvv^l de hasta idi. 3u bahane ile isn = !i günden süne artıp
şehit oldu. çiledeki kâfirler bunu duyunca:

"EY GARİP

MÜSLÜMAN!,,

li 3:: .3

şef.*'

□ Ey garip Müslüman Akulları. Hemeri hepiniz s?.ikalkıp gidin. Yoksa, İsa
ucümlenizi kırıp a zaman serzı bulup ateşe yakarız, diyegönderdiler,
îslânî askari de:

□ Serdarımızın ölüsünüyakarsai;±, biz sizin esirlsden yüz bñ esiri ve g=çendea
Halifemizin yanında

olan Kraizâdenizi ateşe kocü rürüz, diy_» aaber g

haber onlara varınca ahidleri üzere mal ve hazinelerini ve Halife ve serdarlara
fazlasıyla hediyelerini verip İslâm askeri Ebu Eyyub Hazretlerini
İğrikapı tarafında bir meşe ormanı içinde üzerinde tarih taşı
bulunduğu halde defnettiler. Ama, 857 (Milâdî 1453) yılında Fatih
Sultan Mehmet Han İstanbul'u fethederken yetmiş yedi ulu evliya
Eyüp Sultanın kabrini aramağa koyuldular. Sonunda Ak Şemseddin:

□ Müjde olsun beyim. Peygamberin alemdarı olan Ebu EyyubîEnsarî burada
gömülüdür, diyebir ormana girdi. Bir seccade üzerinde iki rekât
namaz kılarak selâm verdikten sonra bir secde daha edip sanki
uykuya varmış gibikaldı. Bir çokları:

□ Elendi Eyüp Sultanın mezarını bulamadığından utancındanuykuya vardı, diye dil
uzattılar...*Bir* saat sonra Ak Şemseddin Hazretleri secdeden başını
kaldırıp mübarek gözleri kan çanağını andırır bir halde Fatih'e:

□ Beyim, Allanın hikmeti... Seçiademizi tam Eyüb'ün kabri üzerine döşemişler.
Hemen şu yeri^azsınlar, deyince Ak Şemseddin'-n dervişlerinden üç
kişi Fatih'leBirlikte seccadenin bulunduğu yeri kazmağa başladılar.
Üç arşınasardıkları zaman bu" yeşil somakiden dört köşe taş meydana
çıktı.Üzerinde kûfi yazı ile (Bu Ebu3yyubî Ensarî'nin kabridir) diye-
azılmış olduğu görüldü. O taş;aldmlarak altında Ebu Eyyub'un-
ücudu safranla boyanmış kefecinde taptaze görüldü. Sağ ellerinie
bu- tunç mühür vardı. Taş, yinelaliyle kapatıldı. Bunu
gözleriyle.jören ; islâm askeri toprağını tev-ıd sesleri ve zikirlerle
doldurdu-ar. Sonra hazır olan bütün Müs-umanlar ziyarete başhyarak
tür->esinin temelini attılar. Hâlâ üzerindeki nurlu kubbe, cami,
mes-it, medrese, han, hamam, imaret,arşı, pazar cümlesi Fatih'in
eseri-lir. Ama, Fatih'ten sonra gelen)smanlı sultanlarının her biri te-

lerrüken Eyüp civarına seçme birser bina ederek oraları
cennete evirdiler.

Böylece, Eyüp Sultanın kabrini .ulan ve istanbul'un manevî Fa-' Ihi diye anılan
büyük velî ve kö-

mak, hem de hâsıl olan para ile muhtaçlara ve borçlulara yardım etmekte. Ak
Şemseddin, bunu evvelâ anlamıyarak bu halden dolayı şeyhi terketti
ve devrinde şöhreti pek yayılmış olan Şeyh Zey* neddin Hâfî'ye
intisap etmek üze" re yola çıktı. Fakat Haleb'e var-dıĝı zaman
rüyasında Hacı Bay* ram'ı gördü. Elinde bir zincir tutuyor ve bunun
öbür ucu ise kendi boynuna takılı bulunuyordu. Bu. nurı üzerine
derhal geri döndü. Çünkü bu rüya kendisine, manen

HACI BAYRAM

Hacı Ba3-ram'ın ilk bakışta anla şılmaz ve kendisine mahsus halleri vardı. Bunlardan
birisi de davul ve sancaklarla çarşı pazar dolaşıp dilenmesiydi.
Bundan maksadı ise, hem kendi nefsinin kibirini kır-

H&li

ÇEMBEBUTAŞ'IN

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

3S7

'•881

TOPKAPI SABAYI VALDE TAŞLIĞINDA FATİH DEVBİ DTJV ARILARI

TOPKAPI SARAITNDA BAB-I HÜMATUN

Hacı Bayram'a bağlı bulunduğunu anlatıyordu.

Ak Şemseddin geri döndüğü za man Hacı Bayram öbür dervişleriyle birlikte bir
çayırdaki ot biçmekle meşguldü. Onun gelişine hiç aldırmadı ve dönüp
yüzüne bile bak madı. Ak Şemseddin ise, hemen bir orak kapıp ot
biçmeğe koyuldu. Neden sonra yemek zamanı geldi. Hacı Bayram,
hazırlanan ye meği evvelâ dervişlerine dağıttı ve kalanını köpeklere
vardı. Ak Sem seddin'e ise yine aldırmadı ve yemeğe davet etmedi.
Ak Şernsed-

din, bunun üzerine köpeklerle aynı kâseden yemeğe başladı. Bu ha reketinden, onun
da her türlü kibir ve gururdan kurtulmuş olduğunu anıyan Hacı
Bayram:

— Ey kSseç, gönlümüze girdin... Beri gel!

Diyerek yanına çağırdı. O günden sonra derviş şeyhinden bir daha ayırdmıyarak
ondan feyiz almağa devam etti.

Fatih'in babası ikinci Murad Bey, Haa Bayram'a çok bağılıydı. Hacı Bayram Bursa'da iken onu sık sık ziyarete giderdi Bir gün, henüz pek çocuk yaşta bulunan şeKzadesi yanında olduğu halde yine gitti. Biraz sohbet edildikten sonra Murad Bey: „

— Şeyhim, dedi. İstanbul'u almak en büyük emelimdir. Bununiçin dua buyursanız ,fau iş hâsıl olurdu.

Lâkin, Hacı Bayram başını salladı ve. bir tarafta kendi hâlinde oynayan şehzade Mehmet ile kapı yanında ayakta bekliyen Ak Şemseddin'i gösterip şu cevabı ver di:

— İstanbul'un fethini,- bu çocukla bu köse görecektir.

Nitekim, Fatih İstanbul'a yürüdüğü zaman Ak Şemseddin de orduda beraberdi. Muhasaranın uza

ması ve şehrin bir türlü alınamaması genç hükümdarı fena halde üzüyordu. Bu sırada Ak Şemsed-din'in dua ve teşvikleriyle askerin manevî gücü üzerinde pek büyük tesiri oldu. Muhasaranın gevşeme mesi için daima elinden geleni yap ü. Hattâ, şehrin alınacağı günü daha evvel haber verdiği rivayet olunmuştur. .Fetihten • sonra İkinci Sultan Mehmet, ona çok itibar ve iltifatta bulundu, istanbul'un o nün dediği günde alınması üzerine:

— Zamanımda tunun gibi bir zatın bulunmasından duyduğum sevinç, bu şehrin alınmasından duyduğum sevinçten fazladır, de diği meşhurdur.

AK ŞEMSETTİN

Ak Şemseddin, Fatih'in mürşidi idi ve müridine her zaman tav siyelerde bulunurdu. Topkapı Sa rayı müzesi arşivinde hâlâ sakla nan bir mektubu, höyle hikmet ve nasihatlerle doludur.

Ak Şemseddin, ,- aynı zamanda devrinin en meşhur tabibi idi. Çok zaman kimsenin iyieştiremediği hastalar, onun verdiği ilâçlarla şifa bulurlardı. Hattâ tıb âlemine dair yazdığı Maddetül - Hayat ad lı kitabında hastalıkların insandan insana gözle görülmeyecek derece de küçük, fakat canlı tohumlarla geçtiğini ileri sürerek Pastör'dea yüz yıllarca evvel mikrop teorisini ortaya atmak şerefini kazanmıştır. Ayrıca o zamanlar. Sera-tan illeti denilen kanser üzerinde ilk ciddî ve ilmî araştırmayı yapan da bu zattır.

Kendisi, tam mânası ile Allah adamı ve devrinin yaşayan evliya siydi, istanbul'da bir müddet kaldıktan sonra memleketi olan Göy nük'e dönmüş ve 1458 yılında bu rada Hakkın rahmetine kavuşmuş tur. Bütün ömrü boyunca dünya malına ve başka bir varlığa rağbet etmiyerek kendisini Allaha bağlamış olmakla meşhurdur. Hattâ, oğullarından biri şöyle riva. yet eder:

□ Biz, on iki kardeştik.. Bir günhepimizi bir araya toplayarak yüzümüze bakıp uzun uzun hamdet-ti. Biz sanıyorduk ki Allaha, bizikendisine ihsan ettiği

için ham-detmektedir. Lâkin babamızın dervişlerinden Nurülhüda adlı bir meczup kendisine:

□ Ben senin neden hamdettiğini biliyorum, dedi.

Babamız sordu:

□ Neden?

□ Şundan hamdediyorsun ki Canab-ı Hak sana on iki evlât verdiği halde hiçbirinin muhabbeti, kal.bini O'ndan ayırmamışbr.

EYÜP'TEKİ CAMÎ VE MESCİDLER _

Eyüp Sultan civarında Fatih devrinde yapılmış olan öbür cami se mescitler funlardır:

1 — Yâ Vedûd Camii.

Fetih gazilerinden Şeyh Abdül vedûd Efendi tarafından yaptırılmıştır. Defterdar iskelesine yakın verdedir. Harap olmuşken Dördüncü Mehmed'in kızı yeniden ih vs etmiştir. Sonra, üçüncü defa olarak ahşap olarak yapılmıştır, ibadete açıktır. Ya Vedûd Sultan diye anılan Abdülvedûd Efendi, karşısındaki mezarlıkta, kendisine mahsus türbede medfundur.

2 — Otakçılar Mescidi.

Fethullah Efendi adı bir zat tarafından yaptırılmış olduğu için bir adı da Fethi Çelebi mescididir. Otakçılar'dadır. 1599 yümde Kızlar Ağası Gazanfer Ağa tarafından onarılmıştır. Fatih devri mimarisinin özelliklerini taşır. İbadete açıktır.

3 — Handan Ağa Mescidi:Kurucusu Handan Ağadır. Has

köy'de, kıyıdadır. Tamamen harap olmuşken Üçüncü Ahmet devrinde Filibeli zade Mehmet Bey tarafından onarılmıştır. İkinci onarırru ise Üçüncü Selim tarafından yaptırılmıştır. İbadete açıkta.

4 — Balçık Tekkesi Mescidi:Kurucusu bilinmemektedir. E-

yüp'tedir. 1459 yılında Darülha-diş, yâni Yüksek Hadis Okulu ola rak yapılmıştır. 1591 yılında restore edilmiştir. Hâlen ibadete açıktır.

5 — Sofalar Mescidi:Kurucusu Çavuş Ali Ağadır. E-

yüp'te, İslâmbey mahaîlesindedir. Eski hâlini muhafaza etmektedir. Yalnız son cemaat yerinin daha sonra yenilendiği anlaşılmaktadır. Eskisi ahşaptı. Mihrap önünde kurucusunun mezarı vardır. Hâlen ibadete açıktır.

6 — 'Ödlüce Baba Mescidi:Kurucusu, Fatih'in yan bocası

Veliyüddîn Efendidir. Eyüp'te Bul büîdere'smdedir. Sonradan yenilenmiş, eski yapısıyla ilgisi kalma mistir. Kurucusunun mezarı, kar sı tarafındadır. Hâlen ibadete açık

ÜT.

7 — Çayırbaşı Mescidi:Kurucusu, Otakçıbaşı Hüseyin

Ağadır. Edirne kapısından Defter dar's inen yolun sağında idi. Bu çün mevcut değildir. Yalnız kurucusunun mezarı durmaktadır.

8 — Sinaneddin Yusuf PaşaMescidi:

Kurucusu İstanbul'un ilk kadısı Celâleddin zade Hızır Beyin oğ lu ve Fatih'in hocası Sinan Pasa (Hoca Paşa) dır. Eyüp Türbesi civarındaydı. Bugün mevcut değildir.

9 — Mehmet Bey Mescidi:Kurucusu, Otakçıbaşı Hüseyin

Ağanın kardeşi Mehmet Beydir. Edirne kapısından Defterdar'a i-nen yokuşun solunda ve bir sed üzerinde idi. Mâbed ve kurucusu nün mezarı bugün mevcut değildir.

10 — Kasım Çavuş Mescidi:

Kurucusu Kasım Çavuş'tur. E-yüp'te eski Yeni Hamam civarındadır. Bir çok onarımlar geçirmiş olmakla beraber, eski hâlini muhafaza etmiştir. Bilhassa mihrabı, devrinden kalma orijinal bir eserdir. Kurucusunun mezarı aynı yerdedir. Hâlen ibadete açıktır.

EYÜP'DE GÖMÜLÜ MEŞHUR KİMSELER

Mescitleri münasebetiyle mezarlarının yerleri gösterilmiş o-lan kimseler dışında Eyüp'de gömülü meşhur kimseler ise şunlardır:

1 — Müseyyed zade Abdurrah-

'Efendi:

Âlim, Kazasker ve hattattır. Fa tin devrinde yetişmiş olmakla bera ber, büyük şöhretini İkinci Beyazıt devrinde yapmıştır. Mezarı, Eyüp Camii civarındadır. Taşı yok olmuştur.

2 — Ali Kuşçu:

Fatih devrinin büyük materna tikçisidir. Mezan Eyüp Camii hari minde iken yeri kaybolmuştur. 1820 tarihine kadar duruyordu. —=—

3 — Efdalzâde Hamideddin Molla:

İkinci Beyazıt devrinde 1495 — 1496 yılları arasında Şeyhülişlâm-

lık etmiştir. Mezan Eyüp Sultan türbesi civarındaydı. Bu gün mevcut değildir.

4 — Edhem Baba:

Hacı Ba5'ram müridi erinden o-îup fetihte bulunmuştur. Hâlen mâmur olan türbesi Otakçılar'da, Arpacı Carnii karşısındadır.

5 — Firah Dede:

Edhem -Baba'nın kardeşidir O-takçılar'da Abdürrahmen Şeref caddesinde sed üzerinde bulunar türbesi mâmurdur.

6 — Ali Ağa:

Fatih'in çavuşıanndandır. Kara Ali Çavuş Efendi diye anılırdı. E-yüp'de, Sorular Camii mihrabı ö-nünde gömülüdür.

7 — Tokmak Dede:

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL AVSfKLOPEDtSÎ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL AVSfKLOPEDtSÎ

388

TOPKA.P1 SARAYINDAKİ ORTA KAPIYI UZAKTAN GÖSTEREN BİR GRAVÜR

Yâ Vedûd (Azdülvedûd) Efendinin dervişlerindendir. Mezarı, Tokmaktepedeydi. Yeri kaybolmuştur.

8 — Molla Şerefeddüî Kırımı:Namlı âlimlerdendir. Otakçılar

da Lala Hüseyin Paşa sebili içindeki türbede gömülüydü. Ne bina ve ne de mezar kalmıştır.

9 — Baba Yusuf Karahisarî:Sûfüerden meşhur bu- zattı. Me

zan Eyüp Sultan türbesinin büyük kapısı civarında idi. Bu gün yeri kaybolmuştur.

10 — Hayreddin Efendi:

Bu da Eyüp Sultan türbesi civa

FATİH DEVRİ ESERLERİNDEN FATİH KÖŞKÜ

rmda gömülü idi. Yeri belli değildir.

11 — Küçük Emin İbrahim Efendi:

Namlı sûfilerden olup Eyüp Sultan türbesi civarında gömülüydü.

12 — Musannifek Mehmet Efendi:

Büyük âlimlerdendir. Eyüp Sul tan türbesi civarında gömülüydü. Yeri kaybolmuştur.

13 — Cezerî oğlu Ebulhayr Efendi:

Bu da namlı bir âlimdir. Eyüp Sultan tür.besi civarında gömülüydü. Yeri belli değildir.

14 — Hacı Hasan Ağa:

Kanunî devri Sadrazamlarından Makbul ibrahim Paşa kethü-dasıdır. Mezarı tdris köşkünde dL Bugün mevcut değildir.

15 — Samsunlu Hasan Efendi:Ulemadan ve istanbul kadılarının

dandır. Eyüp Sultan türbesi civarında gömülüydü. Yeri belli değildir.

16 — Sadreddîn Acemî Efendi:İran'dan gelmiş sûfilerdendi. E-

yüp Sultan türbesi civarında gömülüydü. Yeri belli değildir.

17 — Ebussuud Efendi: Kanunî devrinin meşhur Sadrazamı ve tefsir sahibi. Eyüp Sultanda gömülüdür. Mezarı, türbesiz vedemir parmaklıklarla çevrilidir..

18 — Mehmet Çelebi: Ebussud Efendinin oğludur. Ba-
basının yanında gömülüdür.

19 — Bediüzzaman.

Timurlenk'in meşhur torunlarından Hüseyin Baykara'nın oğlu dur. Kanunî'nin Tebriz seferi sırasında iltica ederek İstanbul'a bir lîkte dönmüş, sonra vebadan ölmüştür. Eyüp Camii hariminde gömüldü.

20 — Ca'd Efendi: Şeyhülislâm Ahmet Efendinin
kardeşi olup Eyüp Camii vaazı iken 1613 yılında vefat ederek Eyüp Camii civarında gömülmüştür.

21 — Fadü Ali Bey:

Edebalı neslindendir. Birinci Ahmet tahta çıktığı zaman Eyüp Sultan türbesinde kendisine bu zat kılıç kuşandırmışır. Eyüp Sultan hariminde gömüldü, ilim ve fazilet sahibi bir zattı.

22 — Eyüplü Şeyh Mahrr.udEfendi:

Halveti şeyblerindendi. Eyüp-te Balçık Tekkesi Mescidi civara da bir mecsit ve bir zaviye yap" tırmıştı. Orada gömülmüştür.

23 — Mısırlı Ahmet Efendi: Kura1, yâni Kur'an-ı Kerim ok'-2

makta büyük üstad idi İstanbul usûlü Kur'an okunması ondan kamıştır. Eyüp Camii imamı &«° 1591 yılında vefat etti

24 — Şeyhülislâm Hâmid Efendi: İstanbul'da FU yokuşundaki cami ve medresenin sahibidir. IS" yılında vefat etmiş ve Eyüp'te î*mülmüştür.

25 — Şeyh Büyük SüleymanSıdkı Efendi:

Eyüp'te Sa'dî tarikaünden Taşlı burun Tekkesi şeyhi idi. Tekke mevcut değildir. Kalmış olan türbede gömülüdür.

26 — Hocaîade Mes'ud Celebi: Meşhul ulemadandır. Eyüp'te
annesinin yaptırdığı okulun bahçesinde gömülüydü.

27 — Hocaîade Saadeddin E-fendi:

Eyüp'te bu- Darülkura, yâni Kur'an okuma okulu yaptırmış-tır, Ayasofya Camiinde abdest alır

ken vefat ederek Darülkura'nın mezarlığına gömüldü.

28 - Lala Mustafa Paşa: Kıbrıs edasının fatihidir. Eyüp

Camii hariminde sol r kapının iç yü zünde bir kubbe altında gömülmüştür.

29 - Siyavuş Paşa:

Kanunî devri vezirlerindendir. Eyüp çarşısında aile kabristanı o-lan türbesi vardır.
Bu türbeyi Mi" mar Sinan yapmıştır.

30 — Nişancı Ahmet FeridunBey:

Üçüncü Murad devrinde nişan cı olmuştur. Nişancılık, devrin en büyük memuriyetlerindendi. Fer manîarın tuğrasını yazmak veya yazdırmak, devlet kanunlarının tatbikine nezaret etmek, arazi ve vergi tahrirlerini idare etmek bun iarin vazifesiydi. Eyüp türbesi civarında gömülmüştür.

31 — Mustafa Pasa:

Kanunî devri Derya Kaptanla-Tındandı. Mısır Valisi olmuş, Kubbe Veziri iken vefat etmiştir. E-yüp Sultan hariminin hünkâr kapısı dışında gömülüydü.

32 — Nişancı Celâlzâde Mustafa Bey:

Gerek tarihî ve ilmî eserleriyle ve gerekse Osmanlı kanunlarının tertip ve tedvinindeki hizmetleriyle tanınmış ve *коп*. Nişane» diye

şöhret kazanmıştır. Tosy&'lıdır. Yavuz devrinde Divan Kâtibi olmuş, zamanla Padişaha . yakınlık kesbetmişti. Yavuz, onun düşünce lerine daima değer verir ve çok itimat ederdi. Kanunî zamanında nişancı oldu. 23 yıl bu görevde kaldı ve emekliye ayrıldı. Kenu. nî'nin son seferi olan Sigetvar seferinde onun israriyle yine nişancı olmuş 1567 yılında vefat ederek Eyüp'te yaptırdığı camiin mezarlığında gömülmüştür. Kardeşi Salih Efendi de orada medfundur.

S3 — Musa Çelebi:

Dördüncü Murad'ın pek sevdiği musahiplerdendi. Bir siyahi is yanı sırasında Padişahın elinden zorla alınarak zorbalar tarafından Öldürülmüştür. Eyüp'te yol ^

üzerinde gömülüydü.

34 — Ferhad Paşa:

Üçüncü Murad (1 Ağustos 1591 — 4 Nisan 1592) ve Üçüncü Mehmet (16 Şubat 1595 — 7 Temmuz 1595) devirlerinde Sadrazamlık et mistir. Eyüp iskelesi civarındaki türbesinde gömülmüştür.

35 — Pertev Paşa:

Kanuni devri vezirlerindendir. İkinci Selim zamanında ölmüş ve Eyüp'te Mimar Sinan'ın yaptığı türbede gömülmüştür.

36 — Sokullu Mehmet Paşa:Kanuni Sultan Siilevman, İkinci

Selim ve Üçüncü Murad devrinds (1565 — 1579) on dört yü Sadrazamlık ettikten sonra divanda bir meczubun suikastine uğrayarak ölmüştür. 16 ncı yüzyılda yetişen en mümtaz devlet adamıdır.

37 — Şeyh Baba Yusuf: Bayramı şeyhlerîndendi. îdris köşkü mesiresinde gömülüdür.

FATİH CAMı»

istanbul'da bir hükümdar bamı na ilk yapılan cami, Fatih Camii-dir. Evvelce nakîettiğimk gibi, ye ni Rum patriği Gennadiyos İçin patrikhane olarak Aya Apostolya {Ayon Apostolyon = Havariyan) kilisesi seçilmişti. Ancak, bir müd

390

EESTMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

ESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

391

fiskiyelerden su akıp gece gündüz insan gerdanı gibi cereyan edip git inektedir. Yuvarlak havuzun tarafındaki gözlerden cemaat abdest alıp ve Ab-ı hayat gibi suyundan içip susuzluklarını giderirler. Camim mihrabının önünde Fatih Gazinin ve ehlinin nurlu türbeleri vardır. Camiin üç tarafında geniş bir harimi vardır ki sekiz kapılıdır. Bunun iki tarafında cennet gibi bahçeler bulunur., findan ha-

SASAYDTDA İÇ HAZÎ3İB DAİRESİ

det sonra civarda Rum cemaati bu İlinmadığından patrik kendi isteği ile sonradan Fethiye Camii olan Mariya Pamakaristos kilisesine nakletmiştir. Havariyan kilisesi bu yüzden metruk kalmış ve harap olmuştu. Fatih, kendisi için bir cami yaptıрмаğa karar verince bir çok imparator mezarlarını kapsayan bu mabedi yıktırdı. Cami ve türbenin inşasına, 1463 yılı Mart ayında başlanmış, inşaat 7 yıl ve on ay devam ettikten sonra 1471 yılı Ocak ayında sona ermiş tir. Burada camiden başka medrese, kütüphane, Darüşşifa (yâni hastahane), Tâbhane (yâni prevantoryum), imaret, kervansaray, Darüttalim (yâni Kur'an o-kulu) türbe, ırgatlar hamamı, Darüşşifa Mescidi ve Tâbhane Mesci di, yapılmış ve bu suretle Fatih külliyesi meydana gelmiştir.

Fatih külliyesinin mimarı Azad h Sinan diye meşhur olmuş olan Sinaneddin Yusuf'dur. Kendisi kö içlikten yetişmiş, sonra azad edilmiş ve Fatih devrinde onun mima rı olmuştur.. Vefatı, külliyenin bitişinden bir yıl sonra veya aynı yıl içindedir. Yine kendisi tarafın dan külliye civarında yapılmış o-lan Kumrulu Mescit'te gömülüdür.

Ayrıca, Kıztaşı mahallesinde bir mescit, bir mektep ve bir za viye yapmıştır.

Fatih Camii yapıldığı zaman birer şerefeli iki minaresi vardı. Genel şekli hakkında 1559 tarihinde Melchior Loris ve 1585 tarihinde Matrakçı Nasuh tarafın dan yapılmış gravürler bize bir fikir vermektedir.

DEPREMLER

Cami, bir çok zelzelelerden harap olmuştur. Bilhassa 1510 yılın da Kıyamet-i Sugra = Küçük Kıyamet denilen zelzeleden çok zarar görmüş bir çok yerleri ve. bu arada Hünkâr mahfeli yeniden ya pırlıcasma tamir edilmiştir. Niha yet, 11 Mayıs 1766 tarihinde ve Kurban Bayramının üçüncü Perşembe günü sabah namazından iki saat sonra İstanbul'u alt _ üst eden büyük bir zelzele sonunda kubbe si çökmüş ve bir çok yerleri ağır şekilde hasara uğramış olduğundan ertesi yıl Üçüncü Mustafa ta rafından tamamen yıktırılarak yeniden yapılmıştır. Bu sırada içeride bulunan sütunlardan iki somaki direk ile iki fil ayağı çıkarılıp cami harimi eskisine göre daha genişletilmiştir. İnşaat beş yıl sürdükten sonra 15 Nisan 1872 tarihi ne rastlayan Hicrî 1185 yılı Muharrem ayının onuncu Cuma günü mâbed tekrar ibadete açılmıştır.

Böylece, eski camiden hemen hemen hiçbir şey kalmamış bulunmaktadır. Yalnız öndeki iç avlu ilk mimarî şeklini muhafaza etmektedir. Bunun, mermer ve granitten, çeşitli çaplarda 18 sütuna dayanan 22 kubbeli revakları vardır. Bu sütun başlıkları staglatit-li beyaz mermerdendir. Bu cins sütunların ilk defa 1501 yılında kullanıldığı bilindiğine göre bu sütunların 1510 zelzelesinden sonra yapılan tamir neticesinde yenilenmiş olmaları mümkündür. Bu avluda ve dış son cemaat yerinin sonunda bulunan iki pencerenin üst kısımlarında görülen çini mozayıklı kitabeler, ilk binadan kalmıştır. Cami ile iç avlunun cümle kapısı tarafındaki müşterek duvarında iki sıra pencere mevcuttur. Bunlardan ikisinin iç avlu tarafında kurna denilen birer küçük balkon vardır ki, dışarıda cemaat bulunduğu zaman buradan müezzinler camideki Tekbirleri tekrarlıyarak cemaatin namazı ta kip etmelerini sağlarlardı. Avlunun ortasındaki şadırvanın havuzu daire şeklinde olduğu halde, etrafındaki sütun sekiz yüzlü şekildedir. Camiye biri cephesindeki bu yük kible kapısından, ikisi yanlar da bulunan iki kapıdan olmak üzere üç kapıdan girilir. Gerek caminin ve gerek iç avlunun yan kapıların yüksek ve müşterek bir merdivenin üzerindedirler. İkişer şerefeli olan iki minarenin giriş yerleri, caminin yan kapıları tarafındadır.

Caminin harimi, bir dikdörtgen şeklindedir. Bir silindir üzerine o-

lurmuş olan büyük kubbe dört bu yük kemere ve bunlar da dört askı ile büyük fil ayaklarına dayanmak tadır. Aynı kemerlere dayanan dört yarım kubbeden her biri üç küçük kubbeye — yalnız mihrab tarafındaki iki kubbeye — bunlar da bir taraftan büyük fil ayaklarına ve diğer taraftan yanlardaki büyük sütunlara dayanır. Bu kubbelerin topluluğunun hâsıl ettiği itici güce ise, dışarıda görülen istinat payandalarının her birinin üzerinde, bunların şekillerini bozmadan ağırlıklarını arttıran içi d° lu kulecikler vasıtasıyla karşı karşıya yapılmıştır. Mihrabın mühim bir özelliği yoktur. Mimber ise, her tarafı

o mermerlerden yapılmıştır. Hün kâr mahieline hem bir merdivenle--, hem de dışarıdaki mail yol va olasıyla çıkılır. Türbe, mihrab ta rsmdadır. Burada Fatih'in zevcesi ve İkinci Beyazıt'ın annesi Gülbshar hatunun da türbesi var cır. Türbenin biraz güneyindeki mezarlığa vaktiyle ileri devlet ve ilmiye ricali özel müsaade ile gömülürlerdi.

Fatih Camiini onyedinci yüzyılda görmüş olan Evliya Çelebi, on dan şu şekilde bahseder:

FATİH KÜLLİYESİ

Bu camiin sağ ve soluna kademeli taş merdivenle çıkılır ve zeminden en yüksek ucuna kadar seksen yedi zira'dır. (Bir zira 75.8 santimetre). Yine zeminden kapı eşiğinin yüksekliği dört zira'dır. Dört büyük ayak üzerinde bir bu yük kubbesi ve mihrab tarafında da yarım bir kubbe, sağ ve solunda ibret verici iki somaki sütun vardır. Mihrab ve mimber ve Hün kâr mahfeli ve müezzinler mahfeli beyaz mermerden sâde, güzel es ki iştir. Kible kapısından mihraba kadar kalabalık cemaat alır geniş bir sahadır. Duaların kabul oluna çağı ruhaniyetli bir camidir. Çünkü bina olunurken yalnız Müslüman işçiler kullanılmıştır ve elan kapısından Yahudi girmiş değildir. Avlunun dört tarafında yan sofalarında renk renk sütunlar vardır ki insan hayran olur. Hattâ avlunun kible kapısının iç yüzündeki sütun üzerinde Allahın emriyle taşın dalgalarında hırkalı, Mevlevi külâhlı ve eli buhurdanlı bir derviş sureti vardır. Sanki can lıdır. Tâ ortada bir havuz vardır. ki dört tarafında sekiz sütunun ü zerinde kurşunla örtülü yüksek kubbelidir. Bu havuzun dört tarafında göge baş çekmiş, minarelere denk yeşil renkli serviler var dır ki güya her biri yeşil bir melektir. Yer renkli mermerlerle döşelidir. Camiin sağında ve solunda birer takabalı taştan yüksek mina releri vardır. Havuzun üzerinde üstad marifetini göstermek için sa n pirinçten bir şebeke kafesi örmüştür. Havuzun içinde sanatlı bir derme? kadehten çeşit çeşit

'•* • v :.'"/&••+ r,,-f*•".-,-\$

î,-:--*'- :--:; '*V*-4V

m^i;^

ÇÎNÎLÎ KÖŞKÜN MEŞHUR ÇÎNÎ SÜSLEMELER

riç talebe ile dolu medreseler ve onlardan dışarıda yoldan aşırı medreselerin iki tarafında talebelerin kaldığı yerler mevcuttur. Bir imaret, bir darüşşifa, bir kervansaray, bir hamam ve bir sıbyan mektebi ile süslü bir camidir ki yüksek bir yerden dört tarafında olan bu binalara bakılsa safî halis kurşundan gömgök bir mâmur yer dir ki parlayıp durur. Sonra Ali Kuşçu camiin Boyacılar Kapısı ta

aiaş^w**^sg«wşs» **TOPKAJPI SABAYIAUA BABüs SEL^İM'LN ÎÇ TARAFI**

rafında (yâni batı tarafında) Müs iüman çocukları için olan Kur'an öğrenme yerinin üzerine dörtkö-şe beyaz bir mermer içine bir gü neş saati yapmıştır ki, dünyada benzeri yoktur1.

AZ ADLI SİNAN'IN ÂKIBETÎ

Fatih külliyyesini yapan Azad-lı Sinan'ın akıbeti hakkında iki rî vayet vardır. Bunun müşterek noktası şöyledir: Fatih, yaptıraca

ğı camiin Ayasofya'dan daha yük sek olmasını istiyordu. Mimar Si nan'a camide kullanılmak üzere iki eşsiz granit sütun vermişti. Sinan, camie ahenk sağlamak için bu sütunlardan üçer arsin kestirdi. Camı tamamlandıktan sonra bâ?ı "istadlar sütunların kesilme sini tenkit ettiler. Fatih de buna fena halde kızarak mimarın iki elini bileklerinden kestirdi. Azad ı Sinan, bunun üzerine istanbul Kadısı Molla Hüsrev'e başvurup dâva açtı. O da kethüdasını saraya göndererek Fatih'i mahkemeye ça ğırdı Fatih, bu daveti kabul etti ve nahkerriye giderken kaftanın m a] tına bir bozdoğan topu2 gizledi. Mahkemeye girince de geçip sedire oturmak istedi. Lâkin

Molla Hüsrev itiraz etti:

— Oturma beyim. Hasrın ileşer'in huzurunda murafaa olacaksın. Onunla beraber ayakta dur.

Mimar, dâvasını şöyle izah etti:

— Ben kâmil ve üstad bir mimar ve mühendis idim. Bu adam«İki direğimi keserek benim ca-miimi niçin alçak ettin» diyerekbenim tilerimi kesti. Böylece beni,kendimi ve ailem halkını geçindirecek vasıtalarından mahrum etti. Hepsi açlıktan ölmeğe mahkûmdurlar.

Molla Hüsrev, Fatih'e döndü:

— Ne dersin beğim? Bu adamın

J&SS\$J\$5*<

ps^M::;*iii^ş:«SspsS«1.-!;<:-::

m&mim^m:m^mm

SSsStS

ellerini sen mi kestin? Fatih, şu karşılığı verdi:

— Vallahi kadı efendi, bu adambenim birer Mısır haracı değer direklerimi kesip camiimi şöhetsizetti. Camiim alçak oldu. Ben de o-nun ellerini kestim. Bununla beraber, emir şeriatındır.

Molla Hüsrev şöyle konuştu:

— Beyim, şöhet âfettir. Camiyüksek olsa da, alçak olsa da ibadete mâni değildir. Senin taşıntut ki cevher olsun; nihayet yinetaştır. Fakat, adam melekten daha mükerrerdir, böyle bir adam, kırk yılda bir ancak yetişir. Senhiddete kapılıp hakkında şeriatinhükmü olmadan bunun ellerinikesmişsin. Kâr ve kazançtan mahrum kalmıştır. Evlâdının nafaka-

sını senin temin etmen lâzım. mj, mar dâvasında İsrar ederse senin ellerinin de kesilmesi lâzımdır. Şg_ riata uymayanların hakkından yi, ne şeriat ile gelinir. Fatih:

— Hazineden ona yetecekbağladım, dedi.

Lâkin, Molla Hüsrev buna iti, raz etti:

— Hayır, devlet hazinesine gadredemeüsin. Bu suçu sen işledin, seni kendi cebinden her gün onakçe vermeğe mahkûm ediyorum.

Fatih, bu hükmü dinledikten sonra:

— Yirmi akçe vereyim, ama oda bana hakkını helâl etsin, dedi

Azadlı Sinan, Fatih'in bu ikrar ve. itirafına karşı dayanamayarak yüksek sesle:

— Dünya ve ahrette helâl olsun! diye bağırdı.

Mimar Sinan, günde yirmi akçe nin ilâmını, Fatih de husumetin hallolünduguna dair beratı aldılar. Molla Hüsrev, bundan snra ayağa kalkıp Fatih'e sedirin üzerinde yer gösterdi:

— Padişahım, hoş geldin. Demin şeriatın huzurunda suçlu olarak bulunuyordun. Davacı ile beraber ayakta durman lâzım geldi Onun için tazim edemedik. Sirnd!hürmet farz olmuştur. Şöyle buyurun...

Fatih, o zaman kaftanının altındaki topuzu gösterdi:

— Efendi eğer bu sultandır diye beni himaye edip mimara şadreî-seydin kafanı bununla dağıtacağtım.

Molla Hüsrev de rahlesinin yeşil örtüsünü kaldırdı ve altındaki yalın kılıcı göstererek karşıı.k verdi:

— Eğer sen de şeriatın hükmüne razı olmayıp kötü bir harekette bulunmuş olsaydın bu kılıçla hakkından gelecektim.

MEZAR TAŞINDA NE YAZIYOR?

Tabiî, bu anlatılanlar daha ziyade bir masala benzemektedir İstan buJ kadısının ne Fatih'i mahkemeye davet etmesi, ne de kendisin» bu şekilde muamelede bulunman düşünülemez. Beşir Çelebi'nia y3*

diğ: zannedilen anonim bir Osrnan lı tarihinde ise. sütunları kestiği için Fatih'in Azadlı Sinan'ı hapse Ettirmiş ve orada döğē döğē öldürt müş olduğu yazılıdır. Bu facia, istanbul'un deniz tarafındaki bir zindanında geçmiştir. Azadlı Sinan mezar taşına göre bu şekilde 27 Rtbiül'evvel 876 (6 Eylül 1471) Curna gecesi yatsı vakli şehit olmuştur. Nitekim. Râif Yelkencinin elinde bulunan diğē bir anonim Osmanlı tarihinin 284 üncü sa-hifesinde aynen şu kayıt vardır:

(Sultan Mehmet İstanbul'da Yeni Camii ve sekiz medreseyi ve imareti ve bimarhaneyi yapan Mi mar Sinan'ı nice döğē döğē öldürdü. Kapis içinde.. Aceb onun nice günahı olaydı ki o hal ile ölmeğē müstahak olaydı.)

işte, iâcia bu suretle aydınlığa çıkmaktadır. Cidden büyük mezi yetlere sahip bir hükümdar olan Fatih, bazen olduğu gibi bu sefer de hiddetine mağlûp olarak kendisine büyük eseri hediye eden Azad lı Sinan'ı böyle ağır bir akıbetē uğratmıştır.

istanbul'un alınmasıyla, evvelce söylemiş olduğumuz gibi, şehirde yüksek tahsil başlamıştı. Fatih külliyesi tamamlanınca bunun medre se kısmında Sahn-ı semân denilen Edebiyat - Hukuk _ İlahiyat Fakültesi ve buna hazırlayıcı kısımlar açıldı. Bunun için bir program kabul edildi ve bunun Osmanlı memleketlerindeki bütün medreselerde uygulanması emrolun-du.

Bu medresenin hazırlayıcı kıs mına ilkokul (Sübyan Mektebi) mezunları alınırdı. Bunlar, evvelâ bugünkü ortaokula karşılık oian İptıda-i Hariç ve Hareket-i Hariç medreselerini bitirirlerdi. Bunların her birinde en az tahsil süresi ikişer yıldı.

Sonra, bugünkü lise demek olan yine her biri ikişer yıllık İptıda-i Dahi] ve Hareket-i Dahil medrese leri gelirdi. Bunlardan mezun o-1 anlar, yüksek tahsile hazırlayıcı olan Tetümme veya Mûsıla-ı Sahn medresesine giderlerdi. Burayı bitirenler ise, Sahn-3 Semân diye a-nıñan yüksek tahsil medresesinde

TOPKAP1

SARAYI

HIKKA-1

SAADET

DAİRESİNİN

KAPISI

okurlardı. Yüksek tahsil talebesine Danişmend denirdi. Bunlar ara sında eser sahibi âlimler vardı. Ho caiar (bugünkü proiesör karşılığı), hoca yardımcıları Muîd (bugünkü Doçent) diye anılırlar, Danişmend ler ayrıca daha küçük medreselerde yardımcı (asistan) olarak çalı» sırlardı. Medreseyi bitirenler için üç 3'ol vardı: Kadılık, Müderrislik, idare

amirliği,. Birinci yolu *se* çenler. en küçük derece olan nahiye kadılığından, Müderrisliği *se*-. çenler en küçük derece olan İpti-* da-i Hariç müderrisliğinden baş-ı larlar. zamanla \-ukselirierdi. Yai-nız, eyalet kadısına çıkmak için tekrar medreseye dönüp en kü-çük derecesinden başlayarak Mu-sîla derecesine kadar çıkmak lâzımdı. Daha ileri kadılıklar için ise, Salırj-ı Müderris olmak icap edi \ordii. idare yolunu seçenlere, baş langıçta yalda yirmi bin akçe gelir 15 zeamet verilir ve onlar da idari işlerde yetişirlerdi,

FATİHİN İMARETİ

Fatih İmaretinde, bütün medrese talebesine, hocalarına, camide, da-rüşşifada da tabhanede vazifelilere buranın her türlü hademesine, Darüşşifa ve Tabhanede yatanlara, kervansarayda kalanlara, velhasıl külliyyeye dahil herkese yemek pişerdi. Ayrıca, her uğrayan karnını doyurabilirdi. Yemekleri çorba, et, sebze ve pilâvdi. Tatlı olarak zırva ve ekşi aş verilirdi. Bun lar. kuru meyve, şeker, nişasta ve pirinçten yapılmış tatlılardı.

Ramazanlarda, bayramlarda ve kandillerde börek ve baklava, yahut diğer hamur tatlıları çıkardı, Kabak zamanı —zihni açtığı için— talebeye kırk gün etli kabak pişer di. Kabak tadı verdi sözü bundan kalmadır. Ekmek yerine, özsür un dan yapılmış fazla mayalı fodla de nilen bir cins pide verilirdi.

Yemek zamanı dışında imarete uğrayanlar da boş döndürülmez, bunlara fodla, peynir ve bal ikrara olunurdu. İmaretin itibar bulması için civarda oturan eşraf ve ayan, ayrıca ileri devlet »cali ara sıra buraya gelir ve yemek yerdı, Da-rüşşifaöa yatan hastalar için yine bu imarette gerekli perhiz yemek

394

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUC ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

395

deresinin yanında bularak sıkıntısını defetti. Abdest tazeledikten sonra kırk kere şükran secdesine Kapandı. Bir taraftan:

— Acaba rüya mı görüyorum? diye düşünürken birdenbire kendi sini yine Ayasofya camiinde eski oturduğu yerde buldu. Henüz Y ah ya Efendi kürsüye çıkıp duaya ba; jsmıştı ve cemaat âmin diyordu. Duadan sonra Ayasofya'nın kapılarım kapatarak yalnız büyük kapı yi acık bıraktılar. Defterdar Derviş Celebi iie adamları kapıda du-

Fatih, bu saray için İstanbul'un en güzel yerini seçti. Burası, şehrin ilk kuruîuşun-da AkropoFun bu lunduğu yerdı. Sonradan Saraybur nü diye anılmıştır. Hem Marmara denizine, hem de Boğaziçine nezareti vardı. Deniz

tarafındaki Top kapısı adlı kapının yanına vaktiyle ahşap bir köşk yapılmış ve Top *ks.pı* Köşkü diye anılmıştı.

Sondaran Yen; Saraya *as &-lem* olarak Topkapı Sarayı denme ğe başlanmıştır. Ptesrnî adı ise Sarav-ı Çedid-i Amire idi. Sararın

çok daha dakik 'şekilde başarılabil mistir. İşte, Timurlenk'in torunlarından Uluğ Bey, bu zattan ders alarak yetişmiş ve kendi adamlarından Ali Kuşçu'yu aynı şekilde yetiştirmiştir. Ali Kuşçu, Fatih ta rafından davet edilmiş ve İstanbul'a gelene kadar her menzilde kendisine bin akçe gönderilmiştir. Ondan evvel Osmanlı Devletin de yetişen büyük matematikçi Ali oğlu Hibetullah, Yıdırım devri ule masmdandır. Ali Kuşçu ise İstanbul'da modern matematik ekolünü kurandır. Yetiştirdiği en mühim kimseler, Tokatlı Molla Lûtfi ve Hoca Sinan Paşadır. Kadızâdenin talebelerinden Fethullah Şirvanî-nin talebesi Niksar'lı Muhyiddin, Ali Kuşcu'nun torunu Kutbeddin Mehmet ve kardeşi Mîrîm Celebi. Sinan Paşanın talebelerinden Hacı Atmaca lâkaplı Muhyiddin Meh med, Efezade Mehmed hep bu e-kolden yetişmiş namlı âlimlerdendir.

İBADETE AÇILAN İLK CAMİ

İstanbul'da ibadete ilk açılan cami, yukarıda söylemiş olduğumuz gibi, kilise iken İslâm mabedine çevrilen Ayasofya'dır. Bunun papaz odaları da hemen medrese ha line konmuş ve derse başlanmış-

İ OPKAPI SARAYINDAKİ HAREM AĞALARI DAİRE Sİ.

rarak çıkanları saydılar ve elli ye di bin kişi bulunduğunu tesbit ede rek Sultan Selim'e arzetttiler.

yapıldığı tepe, o sırada zeytin ağaç larıyla kaplı idi. Bizanslılar burasını Aya Dimitri tepesi diye a-narlardı.

Saray, gayet geniş bir sahada kurulduğu için eski Aya Erini kilisesini ve Ayasofya'nın bir kısım papazhanelerini içine alıyordu. Sa ray alanı üçgen şeklinde olup iki kenarı deniz, bir kenarı karadır.

Sarayın inşasına 1465 yılında baş lanmış ve 1478 yılında inşaat sona ermiştir. Ancak, bugün mevcut ya püar Fatih devrine ait olmayıp bir

TOPKAPI SARAYI

Eski Saraydan sonra İstanbul'da yapılan ikinci saray, Yeni Saray di ye de anılmış olan Topkapı Sarayı dır. Burası, bugünkü Dolmabahçe Sarayı yapıncaya kadar 375 yi] müddetle Osmanlı hükümdarlarının resmî ikametgâhı olmuştur.

leri pişer, Tabhanede bulunanlar için özel şekilde besleyici yiyecekler hazırlanırdı.

Aritmetik ve Geometri Harîç ve Dahil medreselerinde okunurdu. Yüksek Matematik, İleri Geometri, Trigonometri ve Astronomi öğren mek isteyenler ise özel şekilde ders akrıardı. İstanbul'da Matema tik Okulunu Ali Kuşçu kurmuş ve talebeleri devam ettirmiştir, Hoca Efendi diye anılan Bursa

Kadısi Mahmut Efendinin torunu olup 1337 yılında bu şehirde doğmuş bulunan Kadızade-i Rumî ün vanlı Molla Musa, devrin en büyük matematisyeni ve astronomu idi. Orta Asya'ya gitmiş, Horasan ve Maverâünnehr taraflarında bu îunmuş, nihayet Semerkand'da yerleşerek bir çok eserler yazmış, ta lebe yetiştirmiş ve orada 1413 yılında vefat etmiştir. Dünyanın bir derecelik kavsini, yâni meridyenin üç yüz altmışta birinin yeryüzündeki uzunluk miktarını tâyinde en basit ve en doğru usûlü bulmak la maruftur. Bunu, o günkü uzun luk ölçüsüyle ölçüp 360 ile çarparak bir meridyenin, yâni tul dairesinin uzunluğu hesaplandı. Bu nü evvelâ eski Mısırlılar, sonra Ba billiler, nihayet eski Yunanlılar ve Araplar ayrı ayrı hesaplamışlar, sonra birbirlerinin hesaplarını kontrol ve tashih etmişlerdir. Ka dızâdenin usûlü sayesinde bu iş

İOPKAPI SARAYINDA HJ DAİRELERDEN BÎB1.,

tır. Ayasofya, Türk fethinden sonra İstanbul'da pek çok cami yapıldı ğı halde, halk nazarındaki kudsi-yet ve itibarını sonuna kadar muhafaza etmiştir. Bilhassa Kadir ge çeleri burada yapılan dinî törenler çok parlak olurdu.

Ayasofya'dan bahsederken Ke-lâmî Ağanın meşhur sergüzeştini hatırlamamağa ve bundan bahset memeğe imkân yoktur. Kendisi, Kanunî'nin rikabdarlığından yetiş mis ve yüz elli yaşına kadar yaşamış bir kimse idi. Onun (anlattığına göre, İkinci Selim "-Samanında İstanbul'da şiddetli bu- veba salgını oldu. Şehrin kapılarından günde üç bin cenaze çıkmaktaydı. Hünkâr bunu duyunca İstanbul halkını Kadir gecesini Ayasofya camiinde salgının durması için duaya da vet etti. O gece Ayasofya insan denizi kesilerek omuz omuzu sökmez oldu. Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi duadan evvel kürsüye çıka rak vaaz edecekti. Herkes onu bek liyordu. Bu zat, aslen Trabzonlu olup Kanunî Sultan Süleyman Ha nın süt kardeşiydi İkinci Selim devrinde dünyadan el çekmiş ve inzivayı tercih etmişti. Vaaz etmek değil, kimsenin yüzünü gördüğü yoktu. O gün vaaz edeceği duyul düğü için Ayasofya bilhassa kala balıktı. Camide ayak basacak yer yoktu. Kelâmı Ağa da orada idi Birdenbire karnında müthiş bir buruntu hissetti. Bir an duracak hâli kalmamıştı. Ayağa kalkıp et rafına baktı. Lâkin, insan derya sini söküp çıkmasına imkân yoktu. Gittikçe de sıkıştıyordu. Hâlim ne olacak diye sıkıntısından vücudu fiske fiske kabardı. Nihayet, ye . rinden kıpırdıyacak durumu kalmadı. Bunun üzerine kalbini Şeyh Yahya Efendiye bağlayıp::

- Beni bu camide, bu halkın içinde rezil ve rüsva etme, diyecan-ü gönülden yardım, istedi. Birdenbire yanında sipahi kıyafetli birisi belirip:
- Be adam senin derdin nedir?Keyfin kaçmış, yüzün gözün kabarmış... Senin derdine deva bulayun ama, sır burada kalsın, diyeyemin teklif etti Kelâmı Ağa, hemen yemini basta. Sipahi, bununüzere cübbesinin

sağ yenini Ke-lâmî Ağanın başına örttü. KelâraSAğa, kendisini bil
anda Kâğıthane

çok ilâveler olmuş, buradaki son bina olan Mecidiye Köşkü ise, Ab-dülmecid
zamanında yapılmıştır.

Sarayın surları, Fatih devrine aittir. Deniz tarafındaki sur Sirkeci iskelesinde Sepetçi
köşkünden başlayıp Ahırkapı civarına kadai varır. Uzunluğu iki
buçuk kilometredir. Kara tarafı suru ise buradan İshakpaşa yokuşunu
tırmanıp Ayasofya Camiini solda bırakarak Soğukçeşme'ye iner, Alay
Köşkü'nün önünden döndükten sonra Salkımsöğüt - Demirkapı

TOPKAPI SAKAYI BAĞDAT KÖŞKÜNÜN İÇİ...

yoluyla yine Sepetçiler Köşküne ulaşır. En son kısım, demiryolunun geçmesi için
yıkılmıştır.

SARAYIN KAPILARI

Saray surlarında bir çok kapılar vardır. Bunlar içinde. Koltuk kapı diye anılan
küçükleri bir tara fa bırakılacak olursa, Ahırkapı'dan itibaren asıl
büyük kapılar şunlardır:

1 — Otluk kapısı.

39»

REStMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

İİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

S97

duran Ccliâd Dibeği vardı. Bu, büyük bir taş havandır. Eskiden ilmiye sınııns
mensup oıanlar-d&n idam cezasını icap ettirecek kadar ağır bir suç
işliyenlerin ka fası bu havanda ezilirdi. Böylece, halka doğru yolu
göstermekle g'6 revü olanların doğru yoldan sap" malan pek şiddetli
şekilde cezalan dirilirdi. Mahkûm, ayakları dışarıda kalmak üzere
sırtüstü bu taş havanın içine yatırılır ve büyük bir havan eli ile yavaş
yavaş kafası ezilirdi. Onaltıncı yüzyıl sonlarından itibaren bu ceza
usûlü terkedilmiş, lakin celiâd dibeği ha la durduğu yerde kalmıştır.

Tookapı suru Bâb-ı Kümavun"

dan itibarorj batıya doğru takip

2 — Bâb-ı Hümayun.

3 — Soğuk Çeşme kapısı.

4 — Demirkapı.

Deniz tarafındaki kapılan ise, şöyle sıralayabiliriz:

1 — Topkapısı.

2 — Değirmen kapısı.

3 — Balıkhane kapısı.

Saray sahası içinde bulunan ve meydanlarla binaları birbirinden ayıran kapılar da şunlardı:

1 — Çizme kapısı.

2 — Darphane kapısı.

3 — Orta kapı (Babüsselâm)

4 — Üçüncü kapı (Babüssaade)

Sarayın inşasına 1465 tarihinde başlandığını söylemiştik. Saray sahasına giriş kapısı olan ve Aya-sofya'nın arkasına rastlayan bilinci kapı Bab-ı Hümayun'un üzerin deki kitabede ise bitiş tarihi olan Hicrî 883 (Milâdî 1478) yılı kayıtlıdır. Fatih, İstanbul alındıktan son ra Edirne'yi terketmerniştir. Hattâ, daha çok burada otururdu. Ancak, 1471 yılından itibaren daimî surette İstanbul'da ikamete başla mistir.

Bab-ı Hümayun'dan geçilince, sarayın birinci yer denilen kısmına dahil olunuyordu. Bu kısıra, bu

1'OfKAP! SABAYI HAREM UAIKESİNDEKÎ OCAK SOFASI.

TOPKAPI SARAYINDA İÜ. AHMET KÜTÜPHANESİ

temilâtı son olarak Abdülâziz devrinde tamir edilmiş ve bu sırada bir hayli değişmiştir. 1922 He, İstanbul işgali sırasında kapı...n üzerindeki kubbe ve müştemi'.Vj Frpnsız Senegal askerlerinin sebep oldukları bir yangında harnp olmuş ve bugünkü şekilde onar-l-

"=tır. Onalt;' vüzyıldan itibaren bu kapıdan giriş serbest hâle gelmişti.

Bâb-ı Hümayun'dan girilir.ee sağda yine 1866 yılında yanmış o-lan Maliye Nezaretinin arsası 11:ev cuttur. Bu arsanın yanında Çi-ma Kapısı denilen ve şimdi mevcut olmayan kapıdan geçilerek yokuş a-şağı inen yoldan Cebehane raeyca nına varılırdı. Çizme kapısından Orta Kapıya kadar devam- eden d~s varın iç kısmında vaktiyle saraya ait has fırın ve fodla fırını vardı. Bugün mevcut değildir. Çizme .-tapısının yanında dış saray hızn".<'t*s leri için küçük bir hastahane bulunuyordu ki, bugün o da yoktur.

gün Topkapı Sarayı müzesinin giriş kapış» olan Orta Kapı = Ba-büsselâm'a kadar devam ederdi. Bab-ı Hümayun, Fatih devrinde sarayın son inşa edilen kısmıdır. Saltanat kapısı diye de anılırdı. Sarayı şehirden ayıran kapı bu idi. Bab-ı Hümayun iç içe iki ka pıdır. Bunların arasında sağlı sollu kapıcılara mahsus odalar vardır. Bâzı kaynaklarda Yavuz'un Mısır'dan getirdiği sanatkârlara tahsis edilen, sonra mahzurlu gö rüldüğünden uzaklaştırıldıkları, odalardan bahsedilmektedir.

Mafevk Bâb-ı Muallâ, Mahzen-i Defâtir-ı Hâkani gibi isimler de taşıyan bu yerler, Kanunî Sultan Süleyman zamanında şehit ve kimsesizlerden kalan eşyanın muhafazasına tahsis olunmuştu. Bir adı da Bâb-ı Hümayun

hazinesi veya taşra Saray hazinesiydiL Son zamanlar da Maliye Hazinesine ait evrak burada saklanırdı. Burasını bekliyen kapıcılara Bewaban-ı Bâb-ı Hümayun = Bâb-ı Hümayun kapıcıları denirdi Sayılan dört yüz kadardı.

CELLÂT ÇEŞMESİ

Yine bu duvarın orta kapı'ın 3 kın yerinde hâlâ duran Ceîia*

Bu kapının üstü, şimdi geniş bir teras şeklindedir. İlk zamanlarda bunun üstünde Fatih'in bir köşkü vardı. Ahşap olan bu köşk, 1866 tarihinde yanmıştır. Kapı ye müş-

•si mevcuttu. Bir kısım idam ihkûmları hakkında hüküm bu is infaz olunur, kesilen kafaları •ta Kapının önünde duran ve rızirnattan sonra kaldırılan ng-ı ibret = ibret Taşı üzerinde :.hır olunurdu. Cellât da paiasmı

ellerini bu çeşmede yıkardı. Bir . da Siyaset Çeşmesi idi. Bun-ı evvel ve duvarın orta yerinde

su terazisi bulunuyordu, K-esını jiar Orta Kapıda teshir olundu-

gibi, Bâb-ı Hümayun'un onun

yere atılmak suretiyle de tt'jiur illilerdi.

Bâb-ı Hümayun'dan girilince,, ^cia evvelce Cebeiane ve süah poşu olarak kullanılan ve İkinci .ian Savaşına kadar Askeri Mu-

vaziiesini gören eski Aya Erini .isesı vardır. Onun arkasında ırbnane mevcuttur. Fatih'in yap aığı ük Darbhane vaktiyle Be-^ıt ile Koika arasında, bu gün .ebiyaî FaKüitesının karşısındı rabeieri duran Simkeşharie bina ,ın Bulunduğu yerde idi. Kite-.31, bızans Darbhanesi de ayr.j rde bulunuyordu. Bu, Darbhane. i ö yılında Birinci Yere naklolun-jjtur. Simkeşhane, yâni devlet irindeki gümüş ve sırma işleyen in topluca çalıştıkları yer, ev-ice Çarşıkapı da bugün Çorlulu i Paşa camiinin bulunduğu yer

idi. Darbhane saraya nakledilin . Üçüncü Ahmed'in baş kadın :ndisi Darbhanenin bulunduğu rde Simkeşhane'yı yaptırmıştır, du caddesi genişletilirken orta-n kalkan kapısının üzerinde Ab Imecid devri ricalinden Evkaf ızırı Bursalı Rıza Beyin eseri o-ı Sirakeşhane-i Âmire yazısı mev ttu.

Darbhanen'in yanındaki yokuş ı aşağıya Soğukçeşme kapısına ;n yolun ortasında hâlen yalnız mer ve çerçeveleri duran Darb ne kapısı vardı. Bu yolun ağzın

da Kozbekçileri koğuşu buluyordu. Daha sonra has bahçeye kledilmiştir. Kozbekçileri sa-v hademelerinden olup selâm-.. yâni Cuma namazı törerüerin-

ve Padişalıların mesireye gidiş inde veya has bahçeye inişle-ide Hünkârın, Darüssaade ağa-.ın ve hazinedarların eşyaları-j nakline veya muhafazasına •sm urdular. Padişahın kahvesi

de kozbekçileri ocağında pişerdi. 16S7 tarihinde bu teşkilât ilga edilmiştir.

DEÂVÎ VE ADALET KASIRLARI

Bundan sonra orta kapıya dopru gidilirken Deâvi Kasrı veya Adalet Kasrı denilen bir köşk vardı. Divan toplandığı günlerde her gün kubbe vezirlerinden biri nöbetle burada oturur ve verilen dilekçeleri toplayıp sıraya koyar, sahiplerini söyleyip dâva veys isteklerini öze tüyerek divana arzed erdi...

Yine burada ve bugün mevcut olmıyan bu köşk civarır.dp hâlâ

V;r.V.J><S?<î

*gŞS^*TC^

'-:l İ '

TOPKAPI SARAYI SURLARINDA SOĞUK ÇEŞME KAPISI

298

JSİMLÎ BÜYÜK İSTANBÜC ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

399

başlanmış, Ferhad ve Siyavuş Paşa lar tarafından tamamlanmıştır. Daha evvel yerinde İkinci Beyazıt tarafından yapılmış bir köşk vardı. Bu sırada yıktırılmıştır. İlk adı Kasr-ı âlî idi. Burası, Sultan İbrahim zamanında ve 1643 yılında hemen hemen yeniden yapılrçası-na onarılmıştır. Bu köşkün arka tarafında bulunan Bostancı Ocağı na bağlı Sepetçiler Ocağı mensup lan, kendilerini çok seven ve her zaman iltifatta bulunan bu Padişaha, onarım sırasında başvurup masrafına katılmak istedikleri ve bu arzulan kabul olunduğu için o zamana kadar Sinan Paşa Köşkü diye anılan bu bina. bundan sonra Sepetçiler Köşkü diye şöhret bulmuştur.

Yalı Köşkü, bundan evvel gelirdi ve daha ziyade Halice bakardı. Kıyıya çok yakın olup ilk önce Ya

şembaha adı altında yirmi bin kuruş vermeleri âdetti Yalı Köşkü bakım masrafı çok olduğu için 19 ncü yüzyılın ikinci yarısında yıktırılan köşkler arasında bulun maktadır.

HAMLACILAR OCAĞI

Sepetçiler Köşkünden sonra Ke merli kapı bitişiğinde Ham lacılar ocağı bulunurdu. Bunlar de sara yın Bostancı ocağına mensup olup vazifeleri hükümdarın bindiği ka yıklarda kürek çekmekti. Hamla cılar ocağı, daha sonra Beşiktaş'a naklolunmuştu. En önde kürek çe ken iki ham lacıdan sağdaki Ham lacıbaşı diye anılırdı. Öbürlerinin ve saray kayıkhanesinin âmiriydi. Kayıkthane, ham lacı ocağından son ra

gelirdi. Burada saraya ait kayıklar dururdu. Kayıkhane ocağı Hamlacıbaşı vasıtasıyla Bostancı ocağına bağlıydı. Bostancıbaşı daireresi ve Bostancı hasekileri koğuşları da Yalı Köşkü civarında bulunuyordu.

Bostancı ocağı, sarayın içinde ve
vuz Sultan Selim Han
findan

inşa olunmuştur. Sonra zaman zaman tamir ve tâdil edilmiştir. Sefer dönüşü burada huzura kabul edilen Sadrazamların köşkün döşemesi için Hünkâr hazinesine Dö-

TOPKAPI SABAYI 6EVAN KÖŞKÜNÜN jçt

FEKÎBOL TARAFINDAN YAPILAN OSMANLI SARAYINDA GERGEF İŞLEYEN KIZ GRAVÜRÜ

çeşme kapısına rastlanır ki şimdi Gülhane Parkına girilen kapıdır. Buradan girilince, soldaki yol Darbhane kapışma ulaşan yokuştur. Buradan da birinci yere çıkar. Bu yolun solunda Fatih'in 1472 yılında yaptırdığı sonradan müze olarak kullanılan Çinili Köşk vardı. Halk arasındaki adı ise Sırça Saray idi. Fatih, burasını bir dinlenme ve eğlence yeri olarak yaptırmıştır. Bunun önün de vaktiyle Ağa Çayırı diye anılan çayırda cirid oynanır, at ve silâh hünnerleri gösterilir ve Padişah bunları seyrederdi. Bu köşk, harikulade çinileri ile meşhurdur. Oyun ve eğlenceleri Padişahla maiyetinin ve devlet erkânının ra hatca seyretmeleri için ön tarafta bir revak yapılmıştı. Şimdiki Gül hane Parkı tarafında büyük bir havuz, güneyinde Sürre Alayı Koş kü, kuzeyinde Üçüncü Mehmet Köşkü bulunuyordu.

SIRÇA SARAYININ ÖNEMİ

Padişahlar Sırça Saraya daima önem vermişler ve tamir etmişler dir. Üçüncü Murad buraya şelâle şeklinde pek güzel bir çeşne ilâve etmiştir. Ancak, mütemadi onarım lar dolayısıyla asıl hüviyeti çok değişmiştir. 1875 yılında müze hâline getirildiği sırada ufak tefek değişikliklerden başka buraya nak ledilecek eşya için bir dış merdiven yapılmış, bu suretle revakın içindeki merdiven körlenilmiş, yanındaki açık Hünkâr Divanhanesi büyük demir parmaklıklar ve ca-mekân konmak suretiyle kapalı kısma ilâve olunmuş, böylece tanınmaz hâle getirilmiştir. Aynı zamanda itina ile ilâve olunan dört sütun ile haç şeklindeki koridora başka bir Jıava vermiştir... Bodrumdaki merdiven &ş battal.

edilip cepheye doğru dik bir merdiven ilâve olunmuştur. Bunlar tashih edilerek eski hâline getirilmişse de, sağ divanhaneden odalara girmek için pek değerli çiniler çok yazık ki kırılmış olduğundan bu müthiş tahribat birer yama gibi kalmıştır.

Çinli Köşk'ün inşa tarihi 1472 dir.

Soğukçeşme kapısından girilince sol tarafta yukarıda adını anmış olduğumuz Alay Köşkü vardır. Sonradan şimdiki hâlini alan bu binayı ilk önce Üçüncü Murad yaptırmıştır. Bunun sokak tarafında karşısında, şimdi Adlî Tıp Dairesi olan binanın yerinde evvel ce sarayın terziler köşkü vardı... Bugünkü bina, Soğukçeşme Rüş-diyesi (Ortaokul) olarak yaptırılmıştır. Bunun batısında ise Bab-ı Âli veya Paşa Kapısı denilen Sadrazamlara mahsus dairenin hâlâ mevcut olan büyük kapısı göze çarpar. Bâb-ı Âli kelimesi Fran-.zcaya Sublime Porte adıyla tercü me edilmiş ve batılılar tarafından böyle anılmıştır. Alay Köşkü ise, bugünkü şeklini 1310 yılında almıştır.

Padişahlar Alay Köşkünde sefere hareket eden Kapıkulu askerlerinin geçit resmini, esnaf alayla rını' v.s. seyredelerdi. Ayrıca, Pa disahların görmek istedikleri idam hükümleri de bunun önünde infaz olunurdu.

Alay Köşkünden sonra saray su ru takip edilirse Demirkapı'ya varılır. Arada, iki küçük kapı vardır. Bunlardan biri bugün P.T.T, Fabrikasının kapısı olan yerdir. Daha sonra eski Yalı Köşkü mevkiine gelinir ki, bugün mevcut de ğildir. Donanma sefere çıkarken ve dönüşte Padişahlar Kaptan Pa salan burada kabul ederlerdi.

SAHİLDEKİ KÖŞKLER^

Bundan sonra sarayın deniz tarafındaki surları başlayıp Saray-'burnu'ndaki eski Topkapı Köşkü ne kadar gelir. Bu sahilde evvelâ Sepetçiler Köşküne rastlarız. Hâlen oldukça harap durumda bul ti nan ve başlamış olan restorasyonu yarım kalan bu köşk, Üçüncü Mu rad'ın arzusu üzerine Sadrazam Si aaa ıaşa tarafnıdaa

dışında hükürndarlars eit bağ, bai çe ve bostanlara bakan, sarayın diğer bâzı müteferrik hizmetlerin de ve bilhassa muhafazasında kullanılan kimselerin mensup olduğu teşkilâtı. Buraya iri yarı, gürbüz, güçlü kuvvetli ve yakışıklı acemiler almır ve bunların, sadakatleri denenmiş bulunduğundan, mümkün olduğu kadar Bosna böl gesi halkından olmalarına itina edi lirdi. Bostancıların bir kısmı Has Bahçe denilen saray bahçesinde hizmet ederlerdi. Yalı Köşkünde, Sepetçiler Ocağında, kayıkhane, balıkhanede. Oüukkapıds, So ğukçeşme kapısında, Hamlacı O-cağında, Mezbelekeş (çöpçü) ocağında, Tulumbacı ocağında v.s. va zife görecekler bunlar arasından seçilirdi. Büyük subaylar Bostancı hasekileri ve âmirleri ' Bostancı başı idi. Bir kısmı da saray dışın* daki Hadâık-ı Hassa denilen ve yine saraya ait bulunan bahçe, bağ ve bostanlarda usta denilen âmirlerinin nezaretinde vazife görürlerdi. Bu bahçe, bağ ve bostanlar ise. şunlardı:

HAEEM DAİRESİNDEN BİB GÖRÜNÜŞ

L

CAMIININ 1ABAJNC1 BIK KföSA.YI '1AKAFINDAN YAPILMIŞ ESKİ BİR GKAVULÜ

Kadıköy bağı, Davutpaşa bahçesi, Beşiktaş bahçesi, Bakırköyün de İskender Çelebi bahçesi, Dol-rhabahçe, Kuruçeşme, Arnavut-köyü, Bebek, Emirgân, Kalender, Büyükdere, Beykoz'da Tokat, Sultaniye bahçeleriyle Paşabahçe, Çu buklu, Kandilli, İstavroz, Üsküdar, Ayazma, Salacak, Haydarpaşa, Fe nerbahce, Florya, Halkalı, Topçular, Vidos, Alibey köyü, Kâğıthane, Karaağaç ve Hasköy bahçe ve bostanlarıydı.

• SARAYIN ODUN VE İ ERZAK DEPOLARI

Kayıkhaneden sonra, sarayın o-'dun ve erzak depolan vardı. Ah-

şaptan olan eski Topkapısı Köşkü, evvelce söylemiş olduğumuz gibi, 1862 yılında yanmıştır. Bunun arkasında ve kısmen demiryoluna rastlayan yerde vaktiyle saray köşklerinin en güzellerinden biri olan Üçüncü Selim'in annesi için yaptırmış olduğu Serdâb Kas n vardı. Yazın en sıcak günlerinde serin ve gayet havadar olmakla meşhurdu. Demiryolu yapılırken çok yazık ki yıktırılmıştır. Bu nün yanında has ahır dairesi bulunuyordu. Kasrın arkasındaki şedde saray

hlar Beşinci Yer derlermiş ki, Ro malılar devrinden kalma zafer, sûtunu buradadır. Roma imparatoru İkinci Klodyus (268 — 270), 269 yılında Niş civarında Gotlara karşı kazandığı zaferin hâtırası için dikilmiş olduğundan Gotlar sütunu diye anılır. Başka rivayet lere göre de şehrin kurucusu olan Viras tarafından dikilmiş ve üzerine kendi heykeli konulmuştaki. Nitekim, sütun başlığı Roma değil Korint. üslûb undadır. Bizans'lı tarihçi Mikeforos Grjegas bunu te-yid etmekte ve Klodyus'un zaferi üzerine sütuna Gotlar sütunu adı verilmiş ve bu tarihî hâtıraya ithaf edilmiş olduğunu ileri sürmek tedir. Üzerinde Lâtince (Ob de-victos Gothos Fortunae reduci)

ibaresi vardır ki (Bu sütun Got'ların mağlûbiyeti için dikildi) demektir. Sütun, vaktiyle Şeptimus Severus (193 - 211) tarafından inşa edilmiş olan ve temel kısım-ian hâlâ sütunun alt kısmında görülen Teatron Minör = Küçük Tiyatronun bölme duvarı üzerindeydi. 15 metre yüksekliğinde o-lan bu sütun, yekpare granit taşın dandır. Kaidesinde mevcut yazıla ruı hepsi kazınmış olup yalnız yu karıdaki Lâtince ibare okunabil* mektedir. Yine bu meydana sarayın. Sarayburnu'na açılan bir

kapısı vardır.

DEĞİRMEN KAPI

Demiryolunun üst kısmında Has Bahçe ve deniz tarafında Değirmen kapısı vardır. Yine demiryolunun üst kısmında Gülhane meydanı, İshakiye Köşkü, İncili Köşk, daha sonra Cebehane meydanı ile iki nişan taşı bulunur... Sinan Paşa köşküne yakın Mez-belekeşan ocağı, Bostancı ocağına bağlı olup mensupları sarayın çöplerini toplar, taşır ve dökerler di. Cebehane meydanından bir yokuş, Çizme kapısına çıkarak birinci yere ulaşırdı. Ahırkapı'ya ya kın olan İncili Köşk 1827 yılında

yıkılmıştır. "Nişan taşlarının risi Üçüncü Selim'e, birisi ik Mahmud'a aittir. Attıkları ok: a düştüğü yeri gösterir. üzeri: w yazılar, meşhur hattat Yesari dir.

r.«

.i;H'

ye*

Batısında vaktiyle sıra ile bahçeleri bulunduğu için Gülhane diye" anılan meydana 1839 y. da Tanzimat fermanı oku için bu ferman Gülhane Hatt-mayunu diye anılmıştır. Bu me nın üst kısmında Üçüncü rad ve ikinci Mahmud'a ait ler vardı. İkinci Mahmud'ua

ok

py

foac

Sap-

üp

ötevl

kar B

kü Abdülâziz zamanında vahşî hayvanlara tahsis edildiği için Arş lanhane diye anılmıştır. Sarayda eskidenberi vahşî hayvanların beş lendiği böyle yerler vardı. Meselâ, eski Arslanhane üçüncü yerde So fa Köşkü denilen Kara Mustafa Paşa Köşkü ile arz odası arasında bulunuyordu. Bundan başka, Sul tanahmet meydanında İbrahim Pa şa sarayının yanında bulunup Adliye binası inşa edilirken yıktırılan eski Mehterhane'de de bir arslanhane mevcuttu. Sarayda bil hassa Cezair'den gönderilen arş-, lanlara bakmak için bir arslancı-başı nezaretinde on iki arslancı vardı.

Deniz tarafında son olarak Ahır kapı ve Balıkhane kapısı görülür. Balıkhane kapısı, fena hâtıralar taşıyan bir yerdir. Çünkü, Padişahların gazabına uğrayan Sadra zamlar çok zaman buraya indirilip boğdurulur veya bu kapının önünde bekliyen bir gemi ile sürgüne gönderilirdi. Bu şekilde azle dilip Balıkhaneye indirilen 'son Sadrazam, İkinci Mahmud

devrin de Yeniçeri Ocağının ilgasından evvel 13.12.1823 — 15.9.1824 tarihleri arasında bu mevkide bulunan Mehmet Said Galip Paşadır.

Padişah, kendisine ocağı kaldırma düşüncesini açınca Mehmet Said Galip Paşa bu işten ürkmüş ve vazifeden affını rica etmesi üze rine azl olunarak Balıkhane'ye indirilip buradan gemiye bindirilerek Gelibolu'ya sürülmüştür.

İKİNCİ YER

İkinci Yer, Orta Kapı veya Ba-büsselâm denilen ve bugün Topkapı Sarayı Müzesinin giriş kapısı olan kapı ile Babüssaade adını taşıyan Üçüncü kapı arasındaki sahadır.

Orta kapının iki tarafında iki kule mevcuttur. Bu kulelerin altında kapıcılar mahsus odalar vardır. İçli dışı iki kapıdan mürekkep o-lup orta kısmına kapı arası denirdi. Bâzı Sadrazamların veya diğer devlet adamlarının burada tevkif edildikleri vâki olurdu. Bunun için, kendileri bu kapıdan girer ve çıkarken daima heyecan duyarlar di. Kapı argisi de bir çegme -»ir-

dir. Saray kapıcıları da burada bu îunurdu.

Saraya gelen her kim olursa olsun, orta kapının önünde atından inmeğe mecburdu. Buradan yalnız Padişahlar at sırtında geçebilirlerdi.

Orta kapı, Fatih zamanında ya pîmîssa da Kanunî zamanında dış görünüşünü tamamen değiştirecek şekilde tamir edilmiştir. Aynı ca, Üçüncü Mustafa devrinde iç tarafına bugün mevcut olan revak eklenmiştir. İki kule, bunları birbine bağlayan büyük kemer ve a-yakları üstündeki mazgallı siper, Orta Avrupa şatolarının stilini taşımaktadır ve Kanunî'nin bunlar-

dan aldığı ilhamın tesiriyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Üzerindeki tarihten, bu tamirin 1529 yılında yapıldığını öğreniyoruz, iç taraftaki revakın Üçüncü Mustafa zamanında yapıldığını ise, kapının yanlarındaki kitabeler anlatmaktadır.

Orta kapıdan geçilince, İkinci Yer'e girilir. Buranın bir adı da Alay Meydanı'dır. Burası 130X160 metre boyutunda bir sahadır. Alay meydanı denilmesine sebep ise bayrak alaylarının ve ulufe da gitme törenlerinin burada yapılmasıdır. Dört tarafı direkli revaklarla çevriliydi.

Orta kapıdan başlayıp Üçüncü

402

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

40"

BABA ÇEŞMESt

Meyyit kapısından sağa dönülün ce revsklı kısmın sonunda harem dairesinin kapısı göze çarpar. Bunun yanındaki diğer bir kapıdan Zülüflü Baltacıların duvarları çini kaplı koğuşuna girilir. Burası, bu binalar topluluğunun en eskilerin den biridir. Avlusundaki çeşme "Baba Çeşmesi,, diye anılırdı.

Serpuşlarının iki yanından iki örgü perçem gibi yanaklarına doğ ru sarktığından bu isimle anılan Zülüflü Baltacılar sarayın üçüncü kapıdan sonra gelen ve Enderun denilen kısmında müteferrik biz meüerde kullanılırdı. Ayrı kethüdaları, fcölük basılan ve oda basıları vardı. Onlardan sonra da Di-vanhaneci. Yemişçi ve Suyolcu ad h üç eskileri sonra da Koşucu'lar gelirdi. Bunlar, altı kişi olup Hün kârın ve Silâhdar Ağa'nın postacı lık hizmetini görürlerdi. Divanha nenin, arz odasının süpürölüp temizlenmesi, açılıp kapanması bun

Kapıya, yâni Babüssaade'ye giden yolun iki tarafında servi ağaçlan vaı dır. Bu yüzden Servili Yol diye de anılmıştır. Orta Kapıya yakın yer de bir de çeşme mevcuttur.

ikinci Yer'in sağ tarafında Mat-bah-ı âmire denilen saray mutfaklan bulunur. Burası, meydana üçkapı ile açılır. Bu kapılardan girilince ikişer ikişer olmak üzere yirmi bacalı on adet büyük mutfakgörölür. Bunların önünde ise, mutfakta vazifeli memurların, aşçıların ve tafolakârıann koğuşları vesonunda bunlara ait mescit bulunmaktadır. Burada aynca iki mescit daha vardır. Mutfak kapılarının kalaylandığı kalayhane ile tath, reçel ve macunların piştiği vekokulu sabunların hazırlandığı helvahane, aynı yerdedir.

YUKARDA *

TOPKAPI SAKAYI: KABAMTJSTAFAPAŞA j

KÖŞKÜNÜN İÇt

YANDA:

TOPKAPI SARAYINDAKİ ÜÇÜNCÜ MTTRAT

DAİKEStNtN KAPISI

veya mümkünse hemen bu iş yapılırsa, çorbayı içerlerdi. O zaman durum Padişaha müjdeîenirdi.

Kapı kulu ocaklarına mevâcib veya ulufe denilen maaşları, üç ayda bir verilirdi. Bu tören, İkinci Yer'de Sadrazamın nezaretinde yapılırdı. Divan günü, ulufeler sarı meşin keseler içinde divanhane ye getirilip Sadrazam ile vezirlerin önlerindeki masalara onar o-nar dizilirdi. Daha evvel, divan müzakereleri devam etmiş ve bitmiştir. Buaua üzerine Sadrazam,

ulufenin dağıtılması için Padişah'tan yazılı olarak İzin ister, Padişah da el yazısıyla müsaade ettiği ni bildirir, bu müsaade gelince yeniçerilerden başlamak üzere orta ve bölük censisya ulufe!*? dağıtıldı, işta çorba, zerda

"KULLARIM NEDEN ÇORBA İÇMEZLER?"

Sarayda yaşayan dört beş bin kişiye, divan toplandığı gün gelen dâvâlı ve davacılara, ulufe tevzi günü kapı kulu ocakları mensuplarına yâni yeniçeri, topçu, top arabacısı, cebeci, lâğımcı, kumbara cı ve sipahilere bu mutfakta yemek pişerdi. Kapı kulu askerlerine pişen yemek çorba, pilâv ve zerde idi. O gün askerlerin çorba içmemesi, isyanlarına alâmetti. Bir çok ayaklanmalar, böyle başlamıştır. O zaman Padişah:

— Kullarım neden çorba içmezler? diye sorar, onları da dilek veya şikâyetlerini bildirirlerdi. Bunların yerine getirileceği, bildirilirdi.

Össaade önüne konur, asker ise orta kapının iç kısmında yer alır ve verilen işaret üzerine koşarak yemeklerini alıp saray avlusunda yerlerdi. Buna «Çorbaya seğırtmek» denirdi. Ramazanlarda asker oruçlu olduğu için çorba, pilâv ve zerde yerine söğüş et verilir ve yeniçeriler bunu alıp kışlaların götürerek iftarda yerlerdi...

ulufe tevzi olunmadığı zamanda divan toplantılarına yeniçeri-lerin bir kısmı nöbetle gelirdi. Böyle zamanlarda ise kendilerine yalnız çorba verilirdi. Ramazanların on beşinci günlerinde padişah'ın Hırka-i Şerif (Peygamberimizin hırkaları) ziyaretlerinde, ziyaretten sonra kapıkulu askerlerine sarsy mutfağından tepsilerle baklava verilir ve her orta veya bölüğün gümüşlü meşin önlüklü aşçı ustaları ve karakullukçular tepsileri peştemala bağlayarak renkli sırtlara takıp her birini iki kişi taşımak suretiyle kışlalarına götürürlerdi, işte, İkinci Yer'de başlayan bu törene «Baklava ala-vı» denirdi

GÜLBANK ÇEKMEK

Yeniçerilerin bu meydanda çorba balarına tereddütsüz seğırtmeleri itaatlerine alâmet olduğu için hemen kurbanlar kesilirdi Bundan sonra kapı kulu askerleri yine gelip Orta Kapının iç kısmında dizilirlerdi Bu sırada Yeniçeri başçavuşu Divan-ı Hümayûn'un toplandığı kubbe altının önünde durup kollarını göğsünde çaprazlan-dırarak yüksek sesle şu şekilde rûlbank çekerti:

Allah Allah, illallah. Baş üryan, sîne püryan, kılıç al kan. Bu meydanda nice başlar kesilir hiç olmaz »oran. Eyvallah, eyvallah kah nırnız kılıcımız düşmana ziyan. Kulluğumuz padişaha ayan. Üçler, yediler, kırklar, giilbang-i Muhammedi, nûr-ı cebi, kerem-i Ali, piri mis sultanımız hünkâr Bacı Bek-taş-ı Veli demine devranına hû diyelim hû...

Yeniçerilerle Ha Üep bir ağızdan se sonra adı

vf s*

okunan orta veya bölük koşup ken di keselerini alırlardı.

Orta kapıdan sola dönülünce bir yoldan Meyyit kapısı adlı kapıya varılırdı. Sarayda bir cenaze olur sa buradan çıkarıldığı için böyle anılmıştır. Bundan başka Orta ka pı akşamları erkenden kapandığı için Ramazanlarda saraya iftar i-çin davet edilenler buradan girip çıkarlardı. Meyyit kapısından son ra Birinci Mahmud zamanında Da rüssaade ağası, yâni Kızlar Ağası Hacı Beşir Ağa'nın yaptırdığı mes çit ve harem dairesi görülür. Mescidin karşısındaki uzun bina İs-tabl-ı âmire denilen has ahırın kâ tip ve memurlarına mahsustu. Daha sonraları muhtelif bölümleri baltacılar ocağı, ağalar hastaha nesi ve bahçıvanlar koğuşu olmuş tur. 1944 yılında 16 ncı yüzyıldaki şekline göre restore edilmiştir. Yine burada bulunan Hacı Beşir Ağa harnan-p bakımsızlıktan yıkılıp gitmiştir. Bu dairenin karşısın da beş musluğu bulunan büyük biç mermer iekne vardır. ^—

404

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

EESTMLt BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

405

ÇİNİLİ KOŞK'ÜN KAPISINDAKİ MEŞHUR ÇİNİLEK

vakrn altında derecelerine göre yerlerini alırlardı. Sadrazam, onları selâmlıyarak içeri girer, arkalarından öbürleri derece sıralarıy la onu takip ederlerdi Evvelâ Şad razam yerine alır, sonra öbürleri otururlardı. Sağında Kubbe vezir leri, solunda Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri yer alırlardı. Nişancı Sadrazamın sağ ilerisinde, Defterdar sol ilerisinde otururdu.

Sadrazam, oturmadan evvel sağ ve sol tarafındaki divan erkânına selâm verir, yerine oturunca da yine iki tarafına bakıp selâm verir. bunun üzerine divan halkı hep birden ayağa Jcaikarak selâmım alıp tekrar otururlardı. Bundan sonra müzakereler başlar, öğleden evvel halkın şikâyet ve müracaatları incelenir, yemekten sonrs devlet işlerine bakılırdı.

Divanhane denilen bu odanın bitişiğinde Sadrazamın yazı odas.* ve etrafında vezirlerin dinlenme odaları ve kahve ocağı) vardı. Kub be&iti'nin yanında busun fil Ab mü

le Sadrazam Sancağ-! Şerif, yâni sarayda muhafaza olunan Peygamber sancağı ile sefere gitse, bunlardan da otuz kişi birlikte gider ve sancak açıldığında Kur'an-î Kerîm okurlardı.

[ikinci Yer'in en mühim binası, şüphesiz ki Osmanü Devletinde hükümet vazifesini gören Divan-î Hümayûn'un toplandığı Kubbeaitı dır. Divan-ı Hümayûn, Sadrazamın Başkanlığında toplanırdı. Son ra, ikinci vezir,

üçüncü vezir, dördüncü vezir v.s. diye anılan ve sa yıları dokuza kadar çıkabilen Kubbe Vezirleri gelirdi. Divanın öbür üyeleri Anadolu ve Rumeii Ka-

Rumelihisarı'ndaki Saruca faşa Kulesi. 28 metre yüksekliğinde olan bu kuie 8 katlıdır. Şulenin sağında görülen üağ Kapısıdır.

îara ait olduğu gibi, Enderunda bir hizmet zuhur etse bunlara gördürülürdü. Harem dairesinde yangm çıktığı *zaman* söndürmek Zülüflü Baltacıların vazifesiydi Bu maksatla- balta, kanca ve su kovası gibi araçları bulunurdu. Yine saray daki Ağalar Camiinde nöbetle kay yumluk ederlerdi. Haremd Padişah, şehzade veya sultanlardan birisi vefat etse. cenazelerini naklet me işi bunlara aitti. Haremle faz la temasları bulunduğundan sağ ve solların) görmemeleri için yük sek atlas yakalar takarlardı. Bu yüzden "Yakalı Baltacılar^ diye de anılırlardı. Savaş münasebetiy-

zaskerleri, Defterdar, Nişancı, Vezir derecesinde iseler Derya Kaptanı ve Yeniçeri Ağası, istanbul'da bulundukları sırada Anadolu ve Rumeli Beylerbeyleri ve bunların ma'züîleriydi. Ayrıca, Reisül-fcüttab. Büyük ve Küçük Tezkere ci adlı memurlar yazr işlerini yürütürler, Kapıela* Kethüdası ile Çavuşbası düzen v« protokolü ida re, kararlan infaz için hazır bulunur ve bunlar ayakta hizmet eder lerd

KUBBE ALTI

Kubbe altının önünde doğu mimarisi tarzında uzun ve geniş saçak h, tavanı nakışlı, etrafı zarif demir parmaklıklarla kaplı oldukça geniş bir revak vardır. Buradaki kapıdan Divan-ı Hümâyûn salonuna girilir. Salonun tavanı altın işlemeliydi. Etrafta ise, divan nal kının oturmalarına mahsus kerevetler vardı. Kapının karşısındaki en yüksek olup Sadrazamlara mahsustu. Bunun üzerinde Kasr-ı âdil denilen çıkıntılı ve kafesle ör tülü bir yer vardır ki Padişahlar haremden bir yolla buraya gelerek müzakereleri takip ederlerdi. Buradan daha yanda bulunan bir yere geçilirdi. Bunun önünde bir delik vardı. Haremden memur edi len bir kadın da icabında müzake releri buradan dinlerdi. Padişah Kasr-ı âdil'e gelemeyeceği zaman harem halkından itimat ettiği bir kimseyi görüşmeleri takibe memur iderdiL

Divan toplanacağı gün vazifeli olanlar sabah namazlarını Ayasof ya Camiinde kıldıktan sonra Birinci ve İkinci Kapıda asker tarafından selâmlanarak Kubbealtına ge lirler ve Sadrazamı beklerlerdi. Mevsim yaz ise, Sakabaşı helvaha neden buzlu şerbetler ve kış ise macun getirerek ikinci vezirden öaşlamak üzere sıra ile ikram *eo.ee* di. Sadrazam ise, sabah namazını kendi konağında kıldıktan sonra alayla yola çıkar, sarayda törenle karşılanır, orta kapıda attan indiği sırada Sakabaşı geldiğini divan halkına haber vermek için:

— Buyur! diye seslenir, bunun üzerine onlar da ayağa kalkıp Divanhanenin kapısından çıkarak re

RUMELİHİSARI'NDA FATİH DEVRİNDEN KALAN

BİR ÇEŞME

meden evvel istirahatlerine ve di van merasimlerini seyretmelerine ayrılmıştır. Burası "Eski divanhane" diye anılırdı.

Kanunî'nin yaptırdığı bina ise, zamanla bir "çok tamu- ve tâdiller gördüktefa sonra 1792 yılında Ü-çüncü Selim ve 1820 yılında İkinci Mahmud zamanlarmds esasi) şekilde onarılmıştır. Bugün gördüğümüz şekli, bu onitVımlardarj son raki hâlidir.

zesi olarak kullanılan yer ise iç hazine olup para koymağa mahsus küplerin bir kısmı hâlâ durmaktadır.

ÜÇÜNCÜ YER

Üçüncü Yer'e, Babüssaade denilen üçüncü kapıdan girilir. Bu kapı ile sarayın Bîrun denilen kıs mı sona erer ve Enderun kısmı başlardı.

Babüssaade'nin bir adı da Ak Ağalar kapısıydı. Bu da içice iki sapıdır. Beya2 badım ağalar tarafından muhafaza edilirdi.

Kapının İkinci Yer'e bskan tarafında mermer «sütunlara daya-

îç hazine, sekiz kubbelidir. Bıı buçuk metre kalınlığında sağlam duvarlarla inşa olunmuştur. Aslında binanın cephesinde ve üst tarafta yalnız dört pencere vardı. Ve böylece emniyet sağlanmak is tenmişti. Aşağıdaki sekiz pencere daha sonra açılmıştır. Hepsi, sağlam ve demir parmaklıklarla tahkim edilmiştir. Kubbeler, alınsız penceresi bulunan sekiz köşe kas aşklara oturtulmuşlardır. Hazine nin demirden olan kapısı gayet sağlamdır.

İç hazine üe Babüssaade arasında sonradan yapılmış bir mescit »•ardır.

Bugün mevcut olan divanhane. Datife tarafından yapılmış olan de >ildir. Fatih'in ilk yaptırdığı divanhane küçük geldiğinden Ka-•ıunî zamanında yenisi yapılmış ve eskisi» yabancı eicüerin huzura gü

406

JtESİMLf BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESEttLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

407

**ÇİNİLİ KÖŞK FATİH DEVRİ ESERLERİNİN EN GÜZEL
ÖRNEKLERİNDEN BİRİDİR**

**RUMELİHİSARI SURLARININ İÇİNDE ESKİDEN EVLEK VAKDI. FAKAT
SONKADAN İİKILARAK ACIK**

HAVA TİYATROSU HALİNE GETİRİLDİ

nan bir revak vardır. Bir Padişah cülus edeceği zaman bunun önünde kurulan tahta törenle oturarak biatları kabul ederdi. Bu an'aneys sonuna kadar riayet e-dilmiş ve nihayet Alfana Mehmet Vahideddia burada tahta oturup son Osmanlı Padişahı olmuştur. Bundan başka, bayramlarda ve ayak divanı denilen fevkalâde divanlarda Padişah burada kurulan tahta oturarak tebrikleri kabul e-der veya halkla yahut askerle doğ ruca temasta bulunurdu. Burada son bayramlaşma töreni Abdülâ-ziz devrinde olmuş, sonra bu tören Dolmabahçe Sarayının Mua-

yede salonuna intikal etmiştir.

Padişahlar ayak divanlarına ye herhangi bir mesele hakkında te-balalarıyla bizzat görüşmek ihtiyacını duydukları veya onlar ve bilhassa asker tarafından böyle bir arzu izhar edildiği zaman çıkarlar di. Bir çok isyan ve ihtilâllerde Padişahlar ayak divanına çıkmağa mecbur edilmişler ve huzurlarında cereyan eden uygunsuz ha] lere şahit olmuşlardır. Meselâ, Dördüncü Murad zamanında Sipahi isyanında Hükümdar Ayak Diva nına çıkmağa mecbur edilmiş, âsiler bu sırada onun da üzerine yürümüşler ve pek sevdiği ve takdir

ettiği Sadrazam Hafız'Paşayı alarak gözünün önünde idam etmişlerdi. Hafız Paşa, yiğit ve kahraman bir devlet adamıydı. Dördüncü Murad kendisini feda etmek is temiyor, bu hal; sipahi zorbalarına büsbütün azmasına sebep oluyordu. Babüssaade önünde duran Hafız Paşa Padişahın zorbalara sö zünün geçmediğini görünce hemen ilerleyip:

— Padişahım, Hafız gibi bin kulun yoluna feda olsun. Ancak ricam budur ki beni sen katletme-yip- bırak bu zâlimler haksız yere kanımı dökerek beni şehit etsinler ve lütfedip naaşımı Üsküdar'a

mm*

gömdüresin ve yetimlerime inayet nazarını rica ederim, dedi. Sonra yer öptü ve besmele çekerek â-sîlerin üzerine yürüdü. İlk üzerinevaranın ağzına bir yumruk vurarak yere yuvarladı. Lâkin, öbürleri hücum edip yere yıktılar ve kılıç ve hançerle onyedi yerinden vurarak öldürdüler. Bir zorba göğsüne çıktı ve boğazını kesti Dördüncü Murad, mendilini yüzüne kapatıp :

— Bre Allâhtan korkmaz vı Peygamberden utanmaz, şeriat; ve Padişaha itaat etmez zâlimler! diye ağhyarak divanı terk ile içeriye döndü.

Padişahlar, oazen de derhal ka-, rar bağlanması gerekli - meseleler için yalnız devlet ricaliyle ayak di vanı aktederierdi.

BABÜSSAADE

Bir savaş ve sefer olunca, San-cağ-ı Şerifin Sadrazama teslimi sırasında bunun Babüssaade önü ne dikilmesi âdetti Sancağın dikildiği yerde bir delik vardı. Saygı eseri olarak üzerine basılmamak için bu deliğin üzeri

özel şekilde yapılmış bir mermer taşla örtülürdü. Bu delik ve üzerindeki taş, hâlâ durmaktadır.

Babüssaade de öbürleri gibi içli dışlı iki kapıdan mürekkeptir. İki kapı arasında girerken sağda Ba büssaade veya kapı ağası dairesi vardı. Solda ise, kapıyı bekliyen ak ağaların dinlenmelerine ait çeşme avlusu denilen bir oda vardı.

Babüssaade'nin ikinci kapısının iç kısmında üzerinde Osmanlı Pa dışarılarının adlarının yazılı bulunduğu üç yuvarlak levha göze çarpar. Hükümdarların isimleri al tın yıldızla yazılmıştır. Birinci levha Sultan Osman'dan Dördüncü Murad'a, ikinci levha Sultan İbrahim'den ikinci Abdülhamid'e kadar olan isimleri kapsar. Üçüncü levhada ise, yalnız Sultan Reşad'la Vahideddin'in isimleri yazılıdır.

Bu kapıdan girilince, Üçüncü Yer'e dahil olunur. İlk göze çarpan, kapının tam karşısına rastla yan arz odasıdır. Divan toplantılarından sonra Padişahlar Sadrazam ile vezirleri burada kabul ettikleri gibi, yabancı elçiler de Padişah huzuruna arz odasında çıkarıldılar. Ayrıca Sadrazamlık, Şeyhülislâmlık, Kazaskerlik, Defterdarlık, Beylerbeyilik, Ocak ağalığı gibi yüksek derecedeki memuriyetlere tayin edilenler, huzura bu rada kabul olunurlardı.

Bu meşhur ve tarihî odanın üç kapısı ve iki penceresi mevcutta. Dik dörtgen şeklindeki odanın bir köşesinde Padişaha mahsus ss dış şeklinde geniş bir taht vardır. Bunun karşısında kırmızı kadife kaplı arkalıksız küçük bir iskemle durur. Sadrazamlar huzurda Padişahın müsaadesiyle burada

otunurlardı. Lâkin, Kanunî Sultan Süleyman zamanında onun köleliğinden yetişerek Sadrazam olan Makbul İbrahim Paşa (27.6.1523 — 5.3.1536) bütûân İsrara rağmen Padişahın huzurunda oturmamış ve bundan sonra iskemle durduğu halde Sadrazamların huzurda a-yakta beklemeleri âdet olmuştur. Elçiler ise, bu iskemleye büyük bir iltifat eseri olmak üzere otururlardı.

Elçilerin Padişaha takdim ettikleri hediyeler, arz odasının pen cereleri önünden geçirilerek büyük kapıdan sokularak karşısında bulunan ve peşkeş kapısı denilen

daha küçük kapıdan dışarıya çıkarılırdı. Odada bir ocak ve peşkeş kapısının yanında bir çeşme vardı. Hükümdarla Veziri veya devlet erkânından huzuruna girenler kendisiyle konuşurlarken bu çeşmenin mıyırı -şarılıtlarla mütemadi yen akar ve bu suretle içeride ko nusulanîar^ dışarıdan duyulmazdı.

Arz odasının arkasında, Üçüncü Ahmed'in -yaptırdığı kütüphane vardır.

Üçüncü yer ortalama dört kilometrekare bir sahadır. Bunun bir kenarını Babüssaade ile ak ağalar koğuşu ve kapı ağası dairesi ve bunun bitişiğindeki Enderun koğuşlarından küçük oda teşkil eder.

Sağ kenarında şimdi porselen teşhir salonu olan Seferli koğuşu ve Fatih köşkü veya hazine dairesi mevcuttur. Karşı kenarda evvelce kiler koğuşu olup bugün mü ze müdürlüğünün bulunduğu daire ve Abdüimeeid zamanında Hazine Kethüdası, Dâyezade Mehmet Bey tarafından inşa ettirilen Hazine Kethüdalığı Dairesi ve hazine koğuşu mevcut olup bu ikisi-

nin arasından üstü kapalı bir merdivenle aşağıya, Dördüncü Yer denilen mahalle inilirdi.

HIRKA—I SAADET

Üçüncü Yer'in sol kenarında Hırka-i Saadet denilen Peygamber Efendimizin hırkasının ve mübarek emanetlerin durduğu has oda ye şimdi-kitaplık olarak kullanılan

Enderun ağalarının camii vardır. Bunun üst tarafında Padişahların şahsına mahsus yemeklerin piştiği kuşhane mutfığı ve hareme çilen kapı vardır. Kuşhane mutfığı, şimdi Türk kumaşlarının teşhir dairesidir. Burası vaktiyle sarayda beslenen kuşlar içki yapılmış, sonra hükümdarların özel mutfığı hâline gelmiş olduğu halde Kuşhane adını muhafaza etmiş tir. Buranın aşçıbaşısına Kuşçuba-şı ve yanında çalışanlara kuşku derlerdi. Son zamanlara kadar İstanbul konaklarının mutfaklarında yemek pişirmek için kullanılan uzunca ve büyük tencerelere

kuşhane denirdi

Has oda ve Hırka-i Saadet Dai Tesinin kapısı önünde buhur döğ-meğe mahsus mermerden bir havan ve Hırka-i Saadet Dairesi sii-pürüldüğü zaman süprüntüîerin dökülmesi için bîr kuyu vardır,

Has oda mensuplarından dördü her gece Hırka-i Saadet Dairesinde nöbetle kalarak Kur'an-ı Ke rim okurlardı. Bu daire pek muhteşem olup duvarları çini kaplıy-

4(18

di. Burada, kutsal emanetlerin sak landığı oda ile arzhane denilen fair oda ve Silâhtarağa hazinesi mevcuttur. Bu dairenin bir de hareme açılan kapısı vardır. Hükümdarlar, harem dairesinden bu kapı vasıtasıyla doğruca buraya gelirlerdi

Asıl has oda dairesi ayrı olup burada, buranın mensupları için bir koğuş, Padişahlar geldiği zaman oturdukları oda, ayrıca Silâh tar Ağa, sır kâtibi v.s. daireleri vardır.

ler, doğruca Enderuna alınırlardı. Büyük ve küçük oda mensupları, Dolamalı diye anılırlardı. Diğer Enderun mensuplarına Kaftanlı denirdi

Çeşitli hocalardan ders görüp Türk - islâm kültürüie yetişen büyük ve küçük oda dolamakları, ayrıca güreş, ata binme ve silâh kullanma gibi hüneleri

de öğrenir lerdı Buraya en fazla onbeş yaşı n da çocuklar kabul edilirdi. Zama m gelince Dolamalılar kaftanlı o-larak Doğancı ve Seferli koğuşlarına geçerler, geçemiyenler ise ka pı -kulu süvari bölüklerine verilirlerdi. Amirleri, Seferli koğuşuna da bakan saray kethüdasıydı. Bu odalar, 1675 yılında ilga olun muştur" Bundan sonra gelen Doğancı koğuşu kırk kişi idi. Bunlar, av kuşlarından doğanları yetiştirir ve Padişah maiyetinde ava giderlerdi Dördüncü Mehmet zamanında bu koğuş kaldırılmıştır. Amirleri, Doğancıbaşı diye anılırdı. Seferli koğuşunu, Dördüncü Murad 1635 yılında Revan seferi ne giderken büyük oda mensuplarından bir kısmını ayırıp kur-

ENDERUNLARA MAHSUS

Üçüncü Yer, Enderunluara mah sustu. Buraya alınan acemiler, evvelâ küçük oda ve büyük odays verilirler, burada' okutulup terbiye edilirlerdi Bu acemiler Edirne, İb rahim Paşa ve Galatasaray] devşir meleri arasından bizzat hükümdar tarafından seçilirlerdi Ayrıca, e-sîr düşen asilzade çocukları, Boşnak ve Arnavut devşirmeleri ve Padişahın beğenip seçtiği kimse-

FATÎH SULTAN MEHMET HAN'IN TÜRBEŞİNİN İÇİ

itibaren yine hükümdarın emriyle daha aşağı saray hizmetlilerinden, ve hattâ saray "dışından bir çok kimseler has odaya alınmıştır. -

sabahlanıp nice bin adam toplanırdı. Ben ise, o sırada . üstadım merhum Mehmet Evliya Efendiden Kur'an-j Kerim .hıfzını ta-mamlıyarak sekiz saatte bir çok kereler hatmedip seb'a ' kıraatini (Kur'an-ı Kerim'in yedi 'şekilde okunuşu) tekmil etmiş ve aşere kıraatine (on türlü okunuş) başla mistim. Babam merhum ' Derviş

Mehmet Ağanın ısrarıyla o .senenin Kadir Gecesinde .Ayasofya*-'nın müezzinler mahfelinde ve Bi-lâl-î Habeşî makamında teravinden sonra hatim okumağa başladım. İn'âm sûresini tamamlayınca Kozbekçi Mehmet Ağa ve Silâhtar Melek Ahmet Ağa mahfila çıkıp, kalabalık cemaat içinde ba-

EVLiYA ÇELEBİNİN MACERASI , ,

iste, meşhur Evliya Çelebi de Dördüncü .Murad'ın . emri ile bu şekilde Has Odaya alınmıştır. Kendisi, bu macerayı şu şeküde anlatır:

1040 yih Ramazan syının Kadir Gecesi (6 Şubat 1636) idi. Aya-sofya Camiinde her sene üç gece

TOPKAİ'S SARAYLMJAKÎ HAREM DAİRESİNE ALHN

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

ise

muştur. Burada, daha yüksek bir tahsil seviyesi vardı. Aynı zamaa-da müzisyenler, havanindeler, peâ livanlar, kemankeşler, berberler, hamamcılar, tellâklar, çamaşırcılar buradan yetiştirdi Dilsizler, cüceler ve soytarılar

da bu koğuşa mensup olup bunlar daha yukarı koğuşlara, yükselemezlerdi Bu odadan tanınmış alimler de yetişmiştir. Mevcutları yüz kişi ci varmdaydı- Kademlileri kiler odasına geçer, öbürleri süvari bölüklerine verilirlerdi Seferli koğuşu mensuplarının ilk kuruluşta vazifeleri Enderun halkının çamaşırlarını yıkamak iken, burası zamanla fair sanatkârlar ocağı hâline gelmiştir.

Seferli koğuşu, 1831 yılında ilga olunmuştur.

ek-
glbi
sak-
bun-

OtU2

Bunun bir üstünde olan kiler koğuşu, Fatih devrinde kurulmuştur. Buraya mensup olanlar harem dairesinin ve Padişahın mek, et, yemiş, tatlı, şerbet yiyeceklerini hazırlarlar ve larlardı. Sarayın mumlarını lar temin ederlerdi Sayıları

kadardı. Amirleri kilercibaşı

, ÇLNİLİ KÖŞK'ÜN (CİNDEKİ ÇEŞME

EESÎMLt BÜYÜK İSTANBUL ANStKLOPEDİSİ

Ondan sonra Kiler Kethüdası, Mumbaşı, Peşkir Şakirdi, Tutucu -başı, Bülbülcübaşı, Tepsicibası, Ye mişçi, Turşucu v.s. gelirdi Kilercibaşı terfi ederse Hazinedarbaşı saray dışı hizmetine çıkarsa Beylerbeyi olurdu. Kiler koğuşu efra di yükselirlerse hazine koğuşuna alınırlar, dış hizmete çıkmaları lâzım gelse .Kapıkulu süvarisi o-lurlardı.

HAZİNE KOĞUŞU

Bundan sonra, yine Fatih tarafından kurulmuş olan Hazine Koğuşu gelirdi. Bunların mevcudu altmış kadar iken onsekizinci yüzyılda 100 — 150 ye kadar çıkmıştır. Amirleri Hazinedarbaşıydı. Bu koğuş halkı, Enderun hazinesini muhafaza ile memurdular. O danın kıdemlileri terfi ederlerse has odaya alınırlar, dış hizmete çıkanlar Padişahın özel maiyeti ve pek itibarlı bir sınıf olan Mü teferrikalar arasına alınırlardı. Ö-bürleri çeşnigir — Padişahların yiyecekleri yemekleri tatmağa memur — olurlar, kıdemsizler ise süvari bölüklerine çıkarlardı.

Bu koğuşta Hazinedarbaşıdan sonra gelen âmirler Hazine Kethüdası, Giyimbaşı ve Kürkçübaşı idi.

Enderûnun en muteber koğuşu, Has Oda idi. Burası Fatih Sultan Mehmet Han tarafından yaptı rılmış ve teşkilâtı onun tarafından kurulmuştur. Mevcudu otuz -kırk kişiydi Âmirleri, Has Oda-başıydı. Ondan sonra sıra île Silâhtar, Rikâbdar, Tülbend Gülam ve Miftah Gulamı gelirdi.

Has Oda başı, dahil, ilk dördüne Arz Ağalan denirdi. Bir meseleyi Padişaha doğruca arzede bilirdi.

Has Odayı ikinci kere Yavuz Sul tan Selim yaptırmıştır. Burası, Hır ka-i Saadet dairesinin altında bulunuyordu. Dördüncü Murad zamanında terk olunmuş ve tam karşısında yeni bir has oda yepilmiş-tır. Münhal oldukça hazine, kiler ve şef erli, odalarının büyük â-mirleri buraya alınırlardı. Ayrıca, bu odaların eskileri Padişahın emriyle Has Odaya alınırlardı. 17 nci yüzyıl başlarından

410

İ. BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

411

düncü Yer'e inilir. Sarayın -.Bo gaziçine bakan bu yerindeki mü him binalar Bağdat Köşkü, Revan Odası, Sünnet Odası, Kara Mustafa Paşa Köşkü, Mecidiye Köşkü ve Taş Kule'dir. Ayrıca, lâle bahçesi de burada bulunuyordu. Bağdat Köşkü, Bağdat'ın 1639 yılında ikinci defa zaptı hâtırası olarak Dördüncü Murad tarafından yaptırılmıştır. Buradaki bina ların en muhteşemidir. Çinileri, oymaları, sedef kakmaları son de rece zarif ve sanatkâranedir. Ha-

lû isera de yaşım yirmiye varmış olgun bir gençtim. Meclis âdabını bilip nice vezirler ve Şeyhülislâm lar huzurunda Kur'an-ı Kerîm o-kur ve sohbet iderdim. Sonra Murad Han Ayasofya Camiinden kal kıp fanuslar ve meş'alelerle saraya yöneldi. Ben de beraber gittim. Kendileri bizzat Has Odaya varıp beni Has Odabaşıya teslim edip hareme gittiler. Sabahleyin Has Odabaşı Ak Hadım Ali Ağa Has Oda önünde ağalara mahsus odadaki hücre içinde bir yer tâyin edip Turşucubaşı Ahmet Ağa lalamız, Giyirabaşı Mehmet Efendi, yazı hocamız Musahip Derviş Ömer, musikide pederimiz ve yine Evliya Efendi Kur'an okuma hocamız olup mübarek olsun dediler ve Horoz imam Has Odada hı- ' fız ilminde arkadaşımız ve Daya zade Handan ve Fsrruh oğlu' Assai Bejr ve Maaa oğlu Keçeci Süleyman ve Anber müezzinlikte a-yakdaşgmz olup gece gündüz has hamam y anındaki'meşkhsovdeçe- •• şitii fasıllar ederdik.

YAVUZ'UN FERMANI

Yer'de Fatih Sultan "v" h met Han'dan kalan en mühim bina, onun yaptırmış olduğu

RttMELİfıSABÎ'SÎDAKİ HALİL PAŞA KÜLESİ

na altın işlemeli Yusufî taç giydi-ripr

— Büyük, saadetlû Padişah sizi ister, diye elimden yapışarak Hünkâr mahfiline götürdüler. Ga zi Murad Han'ın (Dördüncü Mu-rad) güzel yüzünü görüp huzuruna varınca yer öptüm. Selâm ve kelâmdan sonra pek çok gülümseyerek:

□ Kaç saatte hatim indirebilirsin? buyurdular.

□ Padişahım, sür'atle okusamyedi saatte hatim ederim. Ama, nepek hızlı, ne de pek yavaş olmadan sekiz saatte inşallah hatim e-derim, dedim.

□ İnşallah merhum şehit MelekMusa yerine musahibim olursun,buyurdular ve iki avuç altın attılar ki halis ayarlı altı yüz yirmiüç tane, altındı.

Musa Çelebi, Dördüncü Mu-rad'ın pek sevdiği musahibi idi Bir sipahi isyanında zorbalar tarafından padişahın elinden zorla alınarak öldürülmüştü. Sonra Do; düncü Murad duruma hâkira olmuş ve bu zorbalar» tekeceker bulup tepelemiş, lâkin Musa Çele-fai'nin acısı içinde kalmıştı.

Evliya Çelebi şöyle devam e-der:

— Ben o sırada gerçi zayıf nahif, ufak teftk ve gocuk

köşktü. Mısır seferinden dönüşte yâni 1518 yılında Yavuz burasını Hazine Dairesi hâline getirerek kapısını kendi mührü ile mühür-lemiş ve:

— Benim altınla doldurmuş olduğum bu hazineyi bakırla dolduran kendi mührüyle mühürlesin. Aksi halde, benim mühürümie mü hürledursun, demiştir. İşte bu yüzden, Hazine Dairesinin para duran kısmının daima omur mührüyle mühürlenmesi an'ane" hâline gelmiş, hattâ hazine bakır para ile dolu olmak şöyle dursun, bomboş bulunduğu sıralarda bile bu an'aneye uyulmuştur. Yavuz, Mısır seferinden döndükten sonra ayna zamanda Hazine Defterdarı Abdüsselâra Beye Sirkeci ile Sa-rayburnu arasındaki yere meşhur Yalı Köşkünün yapılmasını da emretmişti. Sonra kendisi Edirne'ye gitti. Dönüşünde köşk bitmişti. Lâkin, onun umduğundan çok daha süslü ve mükellef olarak yapılmıştı. Sadeliği seven ve israftan hig hoşlanmıyan Yavuz, Abdüsselâm Beyi çağırıp:

— Ben sana bu kadar para sar-fedilmesine ruhsat vermemiştim.Bir basit gölgelik yapılsın diye emretmişitjn, diyerek kendisini sertçe azarladı. Abdüsselâra Bey, durumu .kurtarmak için köşkü devlet parasıyla değil, kendi kesesinden yaptırdığını söyleyip Padişah'tan bu hediye'yi kabul etmesi ricasında bulundu. Devlet hazinesininkorunması prensibine son derecebağlı olan Yavuz, bu hediye'yi kabul etti, karşılığında ise esasen pekbüyük servet sahibi bir hayırsever olan Abdüsselâm Beye izmittaraflarında birkaç köy bağışladı, jFatih Köşküne gelince, bina yapılışmda kubbeli bir salon, birhamam, bir soğukluk ve salonlasoğukluk arasında inilen bir bodrum katından, salondan sonra ikiahşap çatlı ve ocaklı salon, hayatdenilen iki tarafı açık ve havuzlu,-fiskiyeli bir salon ve altındakibodrumdan mürekkepti Yıkanma, dinlenme ve oturma yeri olarak yapılmıştı,

sarayın ilk binalarından dandır. Harem dairesi henüz mevcut olmadığı için Fatih'in geceleri burada yattığı anlaşılmaktadır. Saray genişleyip harem dairesi

^' m

İT

kan tarafı dokuz tam ve bir yarım sütuna dayanan bir revakı ihtiva eder. Hayat kısmının açık yerleri sonradan parmaklıklar ve came-kânla kapatılmıştır.

DÖRDÜNCÜ YER

Üçüncü Yer'deki Kethüda dairesiyle Hazine Koğuşu arasından geçilince, yukarıda da söylemiş ol düğümüz gibi, dar bir yoî ile Dör-

resi de meydana gelince, yâni 45 yıl sonra böyle bir maksat için kul lanılmasına ihtiyaç . kalmadığın-, dan yukarıda söylediğimiz gibi, Yavuz tarafından Hazine Dairesi hâline getirilmiştir. Hamam kısmı 1509 zelzelesinde yıkılmıştır. Bu binanın İkinci Selim tarafından yeniden yapıldığı biliniyorsa da sonradan yok olmuştur. Yerine Se-ferli Koğuşu için küçük bir hamam yapılmış, Seferli Koğuşu 18ŞI yılında kaldırıldığı sırada haz fe'dilmiştir. Köşkün iç cepheye ba-

Boğaziçi nde yalılar

412

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

413

len kapı ağası terfî ederek Kızlar Ağası denilen Dârüssaade Ağası olurdu. Sonra bu mevki, Zenci ağalara geçmiş, bir müddet yine ak ağalara verilmişse de, 1594 yılından sonra kesin olarak Zenci hadımlara geçmiştir. Sarayda mai yetlerinde câriye bulundurmağa yalnız onlar izinliydi. Bilhassa 17 nci yüzyıldan itibaren nüfuzları artmış ve Padişahların üzerinde

çok nüfuzlu hâle gelmişlerdir. Azl olunurlarsa Mısır'a gönderilir ve orada Azadlık adı verilen bir maaş la yaşarlardı. Kendileri Haremeyn denilen Mekke ve Medine'ye ait vakıflarla Evkâf-ı Selâtin denilen saltanat hanedanına mensup kimselere ait vakıfların idaresine bakarlardı. Bütün bu 'işleri görmek için her Çarşamba ..günü sarayda, Orta Kapının dışında, Has Ahırka pisi tarafında Dârüssaade yazıcısı dairesi tarafındaki köşkte bir divan kurarlardı. Yalnız harem

BAB-1 HüMAYÜN'U* ESKİ HALİ VE İKİNCİ AHMET ÇEŞMESİ

kikaten onyedinci yüzyılda yapılmış olan eserler arasında san'at değeri hepsinden üstün olanıdır. Bağdat Köşkünün önündeki mermerlikten birkaçı ile Hırka-i Saadet dairesine geçilir. Sünnet Odası ise, bu daireler ile aynı çatı altında ve giriş kapısının sağ tara-fındadır. Bir Padişah vefat edip yenisi tahta çıkacağı zaman devlet ricalinin Sünnet Odasında toplanıp beklemeleri kanundu. Diğer zamanlarda, Padişahlar için istirahat yerlerinden biriydi Burasını, Sultan İbrahim yaptırmıştır.

Revan Köşkü de Dördüncü Mu rad tarafından 1635 yılında Revan in fethi dolayısıyla bir hâtıra olmak üzere inşa olunmuştur. Bunun da çinileri pek zariftir. Bağdat Köşkünün karşısına ve biraz soİuna rastlar. Revan Köşküne sarık odası da denirdi. Padişaha mahsus sarıklar altın ve gümüş kaplamalı şimşir* sarıklıklar üze rinde ve Has Oda mensuplarından Sarıkçıbaşmm nezaretinde burada saklandığı içki bu isimle de anılmıştır.

Yine Dördüncü Yer'de bulunan Sofa Köşkü veya Kara Mustafa Paşa Köşkü de pek zarif bir binadır. Adını taşıyan Sadrazam tarafından yaptırılmıştır. Bunun sa ğında. Taş Kule denilen bir taş o-

'*m£&&^*>

tf&Pt" v^ü^

da vardır ki, bir zamanlar sarayın eczahanesi olarak kullanılmıştır. Sarayda hastalananlar için gerekli ilâçlar, hekimbaşının emri ve ne zaretİ ile burada yapılırdı. Yine Dördüncü Yer'de Boğaza ve kısmen Marmara'ya fevkalâde nezareti olan Abdülmecid tarafından yaptırılmış Mecidiye Köşkü vardı ki, Topkapı Sarayına son yapılan ilâveyi teşkil eder. Güzel ve zarif bir binadır. Abdülmecid, pek kasvetli olan harem dairesinde kal mamak için burasını yaptırmış ve Dolmabahçe Sarayının inşasına kadar tercihan bu köşkte otur muştur.

HAREM DAİRESİ

Topkapı Sarayı ilk yapıldığı zaman burada harem dairesi mevcut değildi. Harem halkı Eski Sarayda oturur ve Fatih haftada iki kere Yeni Saray'dan Eski Saray'a gelerek «adalet icra» ederdi. Bâzı yabancı kaynaklar, harem dairesinin Kanunî zamanında yapıldığını yazarlar ki, bu tamamen yanlıştır. Kanunî zamanında buraya bel ki bir çok daireler' ilâve edilmiştir, ancak harem, Fatih devrinde yapılmağa başlamıştır. Bu gün harem dairesinde' Valde Taşlığı de pn verin doğu ve kuzey duvar-

ları tamamen Fatih, devrinin ese-"«ridir. İkinci Beyazıt devrinde ise, sarayda artık bir harem dairesi mevcuttu. Ancak, yangınlar, onarımlar, ilâveler, restorasyonlar do layısıyla bu daire ilk sekimi çok kaybetmiştir.

g Harem, iç teşkilâtı itibariyle iy. değildir. Muhteşem salonların, süslü odaların arasında dar, izbe, karanlık avlu ve merdivenleriyle cidden kasvet

vericidir. Ancak. Türk çinicilik san'atının en parlak numunelerini burası kapsamak tadır.

Harem dairesine bir çok kapılardan girilebilir. Bunlardan birisi saraya giren veya çıkan kadınların araba ile gelip gittikleri; araba kapısıdır. Bu kapı, İkinci Yer'de Kubbealtı ile Zülüflü Baltacılar Koğuşu kapısının arasındadır. Sarayın yangın vesairesi, tarassut için yapılmış tek kulesi de bunun yakınındadır. Araba kapısının 1588 târihinde ve Üçüncü Murad zamanında yapılmış — veya onarılmış — olduğu *üzerindeki* kitabenin tarihinden anlaşılmaktadır.—

Bu kapıdan girilince, birinden öbürüne geçilen üç kısımdan mürekkep *bir* antre görülür. Bunlar, Dolap Kapısı ve Kule Kapısı; adlı iki kapının arası Dârüssaade (Kızlar) Ağasının ve Başkapı A-

ğasının dairelerini kapsamaktaydı. Burası, haremın kasvetli yerlerinden biriydi. Burada, ikinci kapı ile üçüncü kapı arasındaki kısımda hizmet için Zülüflü Baltacılar bulunur ve buraya kadar girebilirlerdi.

Üçüncü Kapı ile asıl hareme girecek kapı arasında altmış adım uzunluğunda ve sekiz, on adım genişliğinde bir koridor mevcut olup burada Kapı Ağaları ile harem ağalarına mahsus nöbet ve istirahat yerleri vardır. Başkapı Ağası odası ile nöbet odaları arasındaki koridora Kırklar Yeri denirdi. Baş kapı Ağasıyla Kızlar Ağasının dairelerini birbirinden ayıran üçüncü sahanın sağ kısmında bulunan o-danın her iki tarafa kapısı vardı. Burası, eskiden harem ağalarının Ortanca denilen derecesine çıkacak olanları *bir* müddet burada alıkonulduklarından Ortanca Tevkihanesi diye anılmıştır. Daha sonra pspuçluk denmiştir. Hareme alınan siyah hadımların ilk derecesi en aşağı idi. Zamanla terfi ederek Acemi Ağa, Nöbet Kalfası, Ortanca, Hasıllı (veya Hacırılı) o-îurlardı. *En* eski Hasıllı terfi ederse Yaylabası, sonra Yeni Saray Başkapı Ağası derecesini alırdı. İçlerinden talihi olan Eski Saray ağalığına ve nihayet Dârüssaade (Kızlar) Ağalığına yükselirlerdi. Nöbet kalfaları Ortanca olacak olan zaman papuçlukta bir müddet kalırlar, sonra Eyüp Sultana giderek burasını ve dönüşte Çarşamba da Dârüssaade Ağası Mehmet Ağa'nın türbesini ziyaret ederlerdi.

Kârgir bir bina olan Dârüssaade Ağası dairesi iki katlıydı. Kapıdan girilince sağda ağanın, sonra o-nun aşağısında bulunan Hazinedar Ağanın odaları bulunuyordu. Dârüssaade Ağası dairesinin üstünde bir çok odalar vardı. Bunlar vaktiyle şehzadelerin ders gör düğü yerler olduğu için «Şehzade Mektebi» diye anılırdı. .-.

DÂRÜSSAADE

Dârüssaade Ağalan saray nadimlerinin en büyük âmiri idi. 16 na yüzyıl sonlarına kadar bu tnev ki sarayın ak hadımlarına mahsustu ve Bâbüssaade Ağası deni-

değil, enderim kısmının da en büyük ağası ve âmiri olduklarından devlet teşrifatında sıralan Sadrazam ve ŞeyhüIslâmdan sonra gelirdi.

Bu kısımdan içeriye doğru yürüyünce üçüncü sahanın — antrenin sol kısmının — nihayetindeki kubbenin altında asıl harem kapısı görülür. Bunun yanındaki küçük kapıdan girilince, Kuşhane

FATİH SULTAN MEHMET HAN

meydanına varılan kubbeli ve ioş bir yere dahil olunur. Kuşhane meydanında, iki daire vardır. Bun lardan biri, evvelce söylemiş oldu ğumuz gibi, Padişahın şahsma mah sus yemeklerin piştiği yerdir. Ö-bürü ise, yukarıda bahsi geçen taş kuleden sonra eczahane ittihaz edilen, dairedir. . Kuşhane meydanının öbür ucundaki kapı Üçüncü Yer'e ve eski Ağalar Camii (hâlen Topkapj Sarayj Müzesi kitaplığı) tarafına açılır. Kuşh»-' meydanı harem kısmından sayıldığı için bu

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

EESİMLf BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDÎSİ

415

lenden maada diğer bir kapı vardır, *i*

OCAK SOFASI

Ocak Sofasından mermer merdivenle çıkılan hazinedarlar dairesi, Valde Sultan 'dairesinin üstüne rastlamaktaydı. Burası, kapılarla birbirine geçilen beş odadan mürekkepti En sondaki' odadan bir merdivenle Valde dairesine inilir-di.

Ocak Sofasma, kadın efendiler dairesinden girilince Altm Yol'a çıkan dar bir koridor mevcut o-lup bunun sağında ve solunda o-dalar vardı. Sağ taraftaki birinci odadan sonra gelen merdiveni mü teakip bir kapı, bu koridoru ikiye bölmüştür. Bunun Ocak Sofası tarafındaki kısmı baş kadın efendiye ve Altın Yol tarafındaki kısmı öbür kadın efendilere aitti.

Yukarıda bahsi geçen şehzadeler dairesi ise, altlı üstlü iki kısımdır. Alt kısım daha küçük, lâkin daha süslü olup veliahtlara mahsustu. Daha sâde ve daha geniş olan üst kısımda öbür şehzadeler otururlardı.

Ocak Sofasındaki kapıdan, hiç bir tarafından ışık almayan ka-

RUMELİ HİSARI'NDA EBÜLFETİH CAMÜ

otururlardı. Bunlarda:

1 — Padişahların anneleri,

2 — Zevceleri,

- 3 — Kızları,
- 4 — Kız kardeşleri,
- 5 — Kadın efendileri,
- 6 — Haseki, gözde ve câriyeleri idiler.

CARİYELER

Saray cariyeleri, ya saray için İstanbul Gümrük Emniyeti vasıtasıyla satın alınanlardan veya sultanlarla devlet ricalinin, Kırım Hanının ve eyalet valilerinin .takdim ettikleri her ırkın en seçme genç kızlarından mürekkepti. Bunlar, saraya alındıkları zaman ewe la büyük bir dikkat ve itina ile muayene edilirler, çok sıhhatli bu ilinmalarına ve vücutça en basit bir kusurları olmamasına bakılır di. Bundan sonra itina ile sa.. terbiyesi denilen belli bir usûl ve kaide ile yetiştirilirler, kendilerine îslâm dini ve an'aneleri öğretilir.

ranlık ve dörtköşe bir aralığa geçilir ve buradan da taş merdivenle şehzadeler dairesinin üst katına çıkılır. Burada on oda vardır. İki daha süslü ve kubbelidir. Bunun ikincisinin kapısından çıkıms yanındaki merdivenle şehzadeler dairesinin ait katına inilir.

Tekrar, Çeşme Sofasına döne-üm. Buradan, Üçüncü Murad dairesinin önündeki .antreye .geçilir. Bu kısımda, bu Padişahın büyük bir yatak :odası, Birinci Ahmed'in okuma odası ve Üçüncü Ahmed'in yemek odası vardır. Bu kısmın bir tarafı Hünkâr Sofasına ve bir kısmı şehzadeler dairesinin alt .tarafına bitişik olup iki tarafı ise açıktır. Antrenin Çeşme Sofasına açılan kapısından başka -şehzadeler dairesi aralığına ve koridoruna ve Hünkâr Sofasına açılan başka kapılan da mevcuttur.

Üçüncü Murad'ın ' yatak : odası, Fopkapı. Sarayının muhakkak ki en muhteşem yeridir. Her tarafı emsalsiz çinilerle süslüdür. Birinci

kapı yalnız harem ağalarına mahsus olup gerektiğinde hareme çağırılan tabipler veya enderûnlu-larla Kuşhane hizmetlileri buradan girip çıkarlardı.

Asıl harem kapısının iki tarafında nöbetçi harem ağalarına o-daları ile Ramazanlarda uykuda bulunanları sahura kaldırmak için çalınan büyük davul vardı. Bu kapıdan girilen yer, kısmen tavanlı, kısmen kubbeliydi. Buhun sağ tarafındaki kapı, zemini taş döşeli yolun giriş yeri olup cariyeler dairesinde nihayet bulurdu. Girilen kapının karşı tarafındaki duvarın sağında Altın Yol denilen koridora açılan büyük kapı vardır. Hırka-i Saadet dairesine bitişik olup Yavuz Sultan Selim tarafından yapıldığı rivayet edilen daireye kadar devam eden bu taş döşeli uzun yoiun orta kısmında kadın efendilerin hazine ve yatak odalarına çıkan bir taş merdiven vardır. İşte İkinci Mahmut şehzadeliğinde Üçüncü Selim'in, Dördüncü Mustafa taraftarlarınca şehit edildiği ve kendisi de öldürölmek istendiği zaman bu merdiven den k içip kurtulmuştur.

ALTIN YOL'A AÇILAN KAPI

Altın Yoi'a açılan büyük kapının yanındaki başka bir kapıdan girilince 7—8 yüz metrekare, taş döşeli bir meydana girilir. Buranın adı Valde Taşlığı idi. Bunun sağ tarafında Altın Yol, sol tarafında Valde Sultan dairesi vardı.

Gayet geniş olan Valde Sultan dairesi, Valde Taşlığından harem bahçesine kadar uzanır. Bu- tarafında cariyelerin dairesi, öbür tarafında ise harem koridorunun bittiğı uzun bir aralık mevcuttur Cariyeler dairesi, haremın nihayetinde olup yalnız Valde Dairesine açılan bir kapısı vardı. Bu dairede, her ırkın en müstesna ve seçkin güzellerinden yüzlerce genç kız, Padişahların emrine hazır bek lerdi

Cariyeler Dairesine giden yolun karsısı Padişahların .zevceleri demek olan kadın efendilerin dai-

resiyle Ocak Sofasıdır. Valde Taşlığının sağ- tarafındaki kapı, Altın Yol'a çıkar. Sol taraftaki kapı ise, Valde Sultan dairesine açılır. Kar siya gelen kapının adı, Taht Ka-pısı'dır. Abdülâziz devrine kadar yeni tahta çıkan Osrnanh Padişah lan, kdiç kuşanma töreni için E-yüp Sultan'a gitmek üzere saraydan ayrılırken bu kapının- yanındaki binek taşından ata binerlerdi. O sırada burada Perde Kapısına kadar olan yola şallar döşenmesi âdetti.

Taht Kapısından^ girilince Ocak Sofası görülür. Burada, sağda kadın efendiler dairesi, solda Hünkâr Sofasının giriş yeri olan Çeşme Sofası vardı. Kapıya karşı- o-lan ocağın bulunduğu duvarın arkası ise, şehzadeler dairesidir. Bu dairenin kapısı, Ocağın sağ tarafın dadır. Ocak Sofasından ayrı bir mermer merdivenle hazinedarlar dairesine çıkılır.

Çeşme Sofasından, yaldızlı ve son derece muhteşem bir yer olan Hünkâr Sofasına geçilir. Burası, Padişahların eğlendikleri ve vakit geçirdikleri bu- yer olup dikdörtgen şeklinde geniş bu- salondur.

Burada, Padişahların oturmalarına mahsus gölgelikli muhteşem bir taht vp Çeşme sofasından, giri-

FATİH SULTAN MEHMET'İN KILICI

RUMELİ HİSARI'NDA ZAĞANOS PAŞA KULESİ

Ahmed'in okuma odası pek güzeldir. Buradan, Üçüncü Ahmed'in yemek odasına açılan bir kapı vardır. Bu oda, küçük ye basık ta vanlıdır. Birinci Ahmed'in okuma odasından başka bir kapı ile Hünkâr sofasına geçmek mümkündür. Harem dairesine bitişik olarak bir de Sultan Osman "Köşkü denilen İkinci Osman tarafından yaptırılmış .meşhur köşk vardır. Bu •-köşk, a3Tii adla anılan taşlığın dört ' kenarından birisini teşkü eder ve ^-cephesi .bu taşlığa bakar. Arka âarah ise Topkapı Sarayı surlarının Üemirkapı tarafına bakan yük sek duvarlarının üzerine . rastlar. Köşkün taşlığa kapıları olduk-~ tan başka, sol tarafındaki bir ko-'rTİdorla Soğruca harem dairesine

bağlanmışır. Köşk, bir salonla iki yanındaki odalardan mürekkeptir.
Salon, pek süslüdür.

Harem, girilmesi yasak yer mânâsına ve bu sebepten dolayı da kadınların ikamet ettiğı daire anlamına gelmektedir. Burada, Padişah dairesine -snensup kadınlar

416

EESIMLİ BÜYÜK İSTANBUL AN7SİKLOPEDIŞİ

41T

Usta denirdi. Kendisi Padişahın şahsî elbiselerine ve harem levazımına bakardı.

ve okutup yazdırılırlardı. Ayrıca, istidatlarına göre dikiş, nakış, mu sikî, raks gibi hünelerden birinde yetiştirilirdi.

Kendilerine bu ilk devrelerinde acemî denirdi. Sonra sıra ile câriye, şagird, usta ve gedikli derecelerine yükselirdi. Gedikliler, Pa dişahın özel hizmetine bakarlar

ESKİ SARAY

Padişah vefat edecek olursa, vat sa valdesi, kızları, kız kardeşleri Eski Saraya gönderilirdi. Çocuk doğurmamış, kız çocuk doğurmuş veya doğurduğu erkek çocuk ölmüş kadın ve hasekiler, dev let ricalinden biriyle evlendirilirler, öbürleri ise ölen Padişahın aile siyle birlikte Eski Saraya giderlerdi. Meselâ, İkinci Mahmud ö-iünce altıncı kadın efendi Rami kadın, Vezir Mustafa Paşazade İbrahim Bey'e nikâhlanmışır. İkinci Mustafa hal'edilip bir müddet son ra vefat edince, yirmi bir yaşında bulunan dilber hasekisi Hafsa Su] tan evlenmeğe mecbur edilmiş, o da yaşı çok ilerlemiş olup vaktiyle on yaşında bulunduğu sırada kendisini Padişaha takdim etmiş olan Reisülküttab Şirvanlı Kara Ebu-bekir Efendiye tercih etmiş, böyle

ve hepsi bir vazife ile mükellef bu hmurlârdı. Meselâ, sofrâ hizmetine bakana Çeşnigir usta, camaşrc hizmetine bakana Çamaşırıcı usta denirdi. İçlerinden en. genç ve gü zellerinden on iki tanesi Padişaha daha yakın idier. İçlerinden hükümdarın gönlünü çelmeğe muvaffak olana Has Odalık veya Göz de adı verilirdi Bir adları da İk-

FATİH SULTAN MEHMET'İN UIZÇEKİ

bal'dL Bunlar, birkaç tane idi. En gözde olan Baş ikbal unvanını ta sırdı. Hünkâr hasekisi denilen Pa dişahın hanımlarından biri vefat ederse, Baş İkbal onun yerini alır di. İkballerden biri Hünkârdan ha mile kaldığı zaman hemen kadın derecesine yükselirdi. Bunlar, Padişahın zevcesi sayılırlardı. A-detleri, dörtten yediye kadar olurdu. En sevilenlere Haseki, çocuk doğuranlara Haseki Sultan denirdi.

Padişah, kızlardan birisini beğendiği takdirde durumu Kâhyakadın, vasıtasıyla Dârüssaade, yâni Kızlar Ağasına haber verirdi.Öbür cariyeler, hemen kendisinitebrik ederler, alıp hamama götürürler, yıkarlar, kokular sürerler,yapacağı vazifeye uygun şekildegiydinirlerdi. Padişah, daha evvelkıza bir hediye, gönderir, cariyeler onu şarkılarla Hünkârın odasına kadar götürürlerdi. Kız içeriye koşarak girer, Padişahın ayağına kapanır, o da kalkıp kendisinikaşılardı. Ertesi günü, yine törenle hamama götürülürdü. 1

Kadın efendi derecesine yükselen cariyeye kürk giydirilir ve ay rı bir daire tahsis olunarak hizme tine cariyeler tâyin olunurdu. Kadın efendilerin derecelerine göre maaşları,' hasekilerle, haseki sultanların, ayrıca Padişah valdeleri-nin hemşirelerinin ve kızlarının Paşmaklık adı verilen yıllık has derecesinde, yâni en az yüz bin akçelik gelirleri vardı.

KADIN EFENDİLER

Kadın efendiler, sultanlar gibi giyinirlerdi. Elbiselerinin kopçaları elmaştan olup yenleri dışından kürk kaplıydı. Alınlarında ise, bir saç kümesi bulunurdu. Başlarını ve omuzlarını Keşmir şalı ile örterlerdi İkballer, kıymetli kumaşlardan elbise giyerlerdi. Bu *el* biseleri kışın kürk kaplı olurdu. Gedikli ustaların ise, elbiseleri u-zun olup . etekleri yerde sürünür-dü. Bellerine altın işlemeli ve mü cevherli tokalı kemer takar, lâkin kürk giyemezlerdi

Padişah, kadın efendileri geceleri nöbetle kabul ederdi. Kadınlarından biri rahatsızlanırsa ziya-

retine giderdi. Hünkârların Harem Dairesine giderken giydikleri a-yakkabıların altında gümüş çiviler vardı. Padişahın gelişi bu çivilerin sesinden uzaktan duyulur, kadınlar hemen birer tarafa savuşup sinerlerdi. Çünkü, karşılaşmak, saygısızlık sayılırdı. Buna, Hünkâra çatmak denirdi.

Öbür cariyeler, kendilerine mahsus iki odada bir arada yatar lardı. Her beş yatakta bir, ihtiyar bir câriye yatar ve kızlara nezaret ederlerdi Ayrıca, musikî ve raks odaları vardı.

Valde Sultan dairesinin mensup larını da bu kızlar teşkil ederlerdi. Cariyelerin âmiri Kâhya Kadın'dı. Amirlik alâmeti olarak elinde gümüş kaplı bu: değnek bulunurdu. Hünkâr dairesinin muhtelif eşyayı mühürlemek için Padişahın mü hürlerinden biri bunda dururdu... Kadın efendiler bile ona hürmet ve riayetle mükelleftiler. Çünkü Haremde, Valde Sultandan sonra o gelirdi. Padişahın annesi yoksa. Haremin bütün hâkimi Kâhya Ka dın olurdu. Muavinine Hazinedar

ce pek sevdiği İkinci Mustafa'dan sonra genç bir erkekle evlenmek istememişti. Bu sırada İstanbul'u ziyaret etmiş ve kendisini görmüş olan İngiliz sosyetesinden Leydi Montegü onun mücevherlerinden bahsederken:

— Üzerindekiler yüz bin İngiliz altını değerinde idi ki Avrupa da bunların yarı değerinde mücev herlere malik bir kraliçe bulunmadığı gibi, İngiliz Kraliçesinin çok zârii mücevherleri de Hafsa Sultanmkinin yanında bayağ! kal maktadır, der.

Bütün bu naklettiklerimizden Osmanlı Sarayının Enderun, Bî-rûn ve Harem adlı üç kısımdan ku rulu olduğu . anlaşılmaktadır... Bâb-î Hümâyûn denilen birinci ka pıdan Bâbüssaade denilen üçüncü kapıya kadar olan ve Birinci ve İkinci Yer denilen kısımları kapsayan bölge Bîrun, Üçüncü ve Dördüncü Yer'ler Enderun ve kalan kısım Haremdir. Enderûnda ve Haremdede vazife görenleri nakletmiştik. Bîrûn'da vazife görenler ise şunlardı:

RUMELİHtSARI'MMKt ÜİZUAK KAPISI

EUMELtHÎSARI MJAKI İSTIMKAM KAPISI

«r - :•-;,:••> ;>. :•• - mv J :...-«-.. " - •.-;,,, .-Jaı^r * Vî ' -' * •'>- -;-- - "'•-' --';-; •'• -

|ftlô^^Ö:®i^lfe**^^;»fe

îtoeytor^yeMilan hipodrom Sultanahmet Camiimr. karşısındâld azun
Meyâandır. gizanslılar «onaniBÜa burada at yaralan yapılırdı. Aynca
temsiller, eğlenceler veriîr, vah|i hayvanlar teşhir olunurdu.

420

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

421

PADİŞAH HOCALARI

Padişah hocaları, hekim basılar, cerrahbaşılar, Kehhal (göz hekimi) basılar, Ruhanî Tabip denilen üfürükçü, —Müneccimbaşı, Hünkâr imamı, devlete ait binaların tâ miri ve sarayların masrafları ile uğraşan Şehremini,' saray mutfağının masraf ve ihtiyaçlarına bakan Matbahemini, Devlet Darphanesinin âmiri olan" Darphane

devrinde istanbul'un içinde yapılmış olan cami ve mescitler

Afabasağa Mescidi: Bursalı Selçuk Hatun tarafından yaptırılmıştır. Aksaray'da Molla Güranî ma halîesindedir. Onyedinci yüzyü istanbul yangınlarından biri sırasında y?nmıs ve Kızlar Ağası Ab-bas Ağa tarafından yenilenmiş olduğundan onun adıyla anılmıştır. Sonradan yine harap olmuş, elli

yıl kadar evvel bugünkü şekliyle onarılmıştır. Namaza açıktır.

Acemağa Mescidi: Arpa Emîni Lala Hayreddin tarafından yaptırılmıştır. Soğukcesme'de, Zeynep Sultan Camiinin " yan sokağıdır. :785 yılında yanmış ve yık niden yapılmıştır. Hâlen harap ve

ORTAKÖİ; .CAMİİ

L

emîni, saray ahırlarının ot, saman ve arpa ihtiyacını teminle mükellef bulunan Arpa emîni, saltanat sancaklarını taşıyan ve muhafaza edenlerin âmiri olan Emîria-lem, saray kapıcılarının âmiri bulunan Çavuşbaşı, Divan çavuş larının âmiri bulunan Çavuşbaşı, Padişahla birlikte ava giden Şikâî ağaları, Padişah sofracılarının başı olan Çeşnigirbaşı, Padişahın özel maiyetini teşkil eden müteferrika ların âmiri Müteferrika başı, sefer

«4

metruk durumdadır.

Ağalar Mescidi: Fatih tarafından Topkapı Sarayında. Üçüncü Yer'de Enderun ağaları için yaptı rılmıştır. Küçük Oda Mescidi diye de anılmıştır. Hâlen, Topkapı Sarayı Müzesi kitaplığı olarak kul [anılmaktadır.

Ahmet Kethüda —Molla Şem'î—

^.!^~S^3&£^\$*8W!iS8S<-J* *» ':

RUMEL-İHİSAKİ'NDAKİ ZAGN'OS FASA KULESİNÜKKJ SEL KAPISI

Camii: Cerrahpaşa caddesinde soî kolda— sed üzerindedir. Harap oJ duğundan 1828 yılında Şem'î Mollanın zevcesi tarafından onarılmış tır. Banisinin kabri de buradadır Halen metruk ve kapalıdır.

Akbıyık Camii: Fatih devri ricalinden Akfayıyık Muhyiddin Efen

lerde Padişahın çadırlarını kuruş kaldıran, yol açan ve muhafaza hizmetinde bulunan Baltacılar, süslü elbiseleriyle' Padişah aiayia-rında bulunan ve muhafaza ve haberleşme hizmetlerinde kullanılan Peykler, Sulaklar ve Satırlar, Meh terler, sakalar, aşçılar, kilerciler, çamaşırcılar, terziler, çeşitli sanatkârlar, bostancılar, has ahır va zifelileri ve bunların başı olan Bu yük îmrahor ve Küçük îmrahor-du.

di tarafından yaptırılmıştır. Ahır-kapı civarında, demiryolunun deniz tarafındadır. Eski plânını oldukça muhafaza etmekle beraber, pek çok tamirler gördüğü için ilk hüviyetini bir hayli kaybetmiştir. Kârgir duvarlar üstünde ahşap ça tıdır. Son cemaat yeri de ahşap bölmelidir. Minaresi, ilk yapıya aittir. Bu cami, İstanbul cami ve mescitleri arasında Kibleye en ya kın olduğu için (Mescitler İmamı) diye anılmıştır. İbadete açıktır.

Akseki Mescidi: Fatih devri â-lünlerinden Kemaleddin Efendi tarafından yapılmıştır. Hırka-i Şe rif Camii civarında ahşap, bir mea çittir. Üç defa harap olmuş, yanmış ve yeniden yapılmıştır.- İbadete a-çıktır.

Ak Şemseddin Mescidi: Hırka-i Şerif Camiinin güneyinde, Keçeciler caddesinin üzerindedir. Fatih devri büyük âlim ve fâdılı Aşk Sem şeddin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Harap olmuşken, III. Ahmet tarafından onarılmıştır. Sonra dan tamamen ortadan kalkmış, elli yıl evvel yeniden yaptırılmıştır İbadete açıktır.

Alaca Mescid: Fatih devri ulema smdan Çelebi oğlu Alâaddin Efen di tarafından ahşap olarak yaptı rılmışür. Marpuççular caddesinde ve fevkani, yâni üst kat şeklindedir. Harap olmuş ve 1945 yılında kârgir olarak yeniden yaptırılmıştır. Böylece, binanın aslı ile alâka sı kalmamıştır. İbadete açıktır.

Ali Fakih Mescidi: Aynı adı taşıyan zat tarafından, Kocamustaia paşa civarında aynı isimli

SÜLEYfıAKÎYE CAMii

fede yaptırılmıştır. Kesme taştan olan binası, 1882 zelzelesinde yıkılmış, yerine küçük bir mâbed ya pılmıştır. Yalnız minaresi eskidir. İbadete açıktır.

Aşmalı Mescid: Fatih'in adamla rından Timurtaş Ağa tarafından yaptırılmıştır. Sultan Mahmut türbesinin karşısında iken Birinci Cihan Savaşı sırasında Türk - Alman dostluk Derneği bi naşının yapılması için yıktırılmıştır.

Atik Ali Paşa — Sedeiçılar — Camii: Divanyolunda, Çemberli-taş'ın yanındadır. Fatih devri vezirlerinden Hadım Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu *zat*, ikinci Beyazıt devrinde iki kere Sadra zam olmuş ve ikinci sadareti sırasında J.511 yılında Anadolu da türeyen âsî Şeytan Kulu vak'asmds şehit düşmüştür. Cami, Fatih devrenden hemen sonra yapılmış olmakla beraber, o devir mimarisinin bütün özelliklerini taşır. Civarında vaktiyle Sedefçiler Çarşısı bulunduğundan Sedefçiler Cami) diye de anılmıştır.

Araplar Camii: Fatür devri ulemasından Elvanzâde Sinaneddin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Unkapanu'nda, Atatürk Bulvarının batı tarafına rastlıyordu. 194i yılınca cadde açılırken yıkılmıştır. Üstü çatı üe örtülü, büyükct bir mâbeddl

BaHalı Meseldi: Fetih ricalin-

den Baklacı Sinan targfi|»>finin X»RD

ga civarında yaptırılmıştı. Şimdi mevcut değildir.

Bâlâ Meseidii _ - Eöfc

Topçubaşı bulunan Bâlî Süleyman Ağa tarafından yaptırılmıştır. Kt'camustafapaşa'da, surlara yakın bir yerededir. Harap olduğundan Abdülâziz tarafından yeni lenmiş ve Bâlâ Tekkesi denilen dergah ilâve olunmuştur. Namaza açıktır.

Başçı Mescidi: Fatih devri Ka-pierbaşlarından Mahmud Ağa te rafından Haseki Camii civarında yaptırılmıştı. Şimdi mevcut değildir.

Beyazıt Ağa Mescidi: Fatih devri Sekbanbaşilarından Beyazıt A-ğa tarafından yaptırılmıştır. Top-kapı'dan girince biraz ileride ve sağda idi. Bugün sadece dört du van kalmıştır.

Baba Hasan Aiemî Mescidi: Fetih ricalinden Alemdar Baba Hasan tarafından yaptırılmıştır. Saraçhane üe Aksaray arasında, cad de seviyesinin aşağısında ve harap bir haldedir. Bu günkü binası 19 ncu yüzyıla aittir. Yalnız minaresi eskidir. Kapalıdır.

Bodrum Mescidi: Fatih devri u-lemasından Hayreddin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Süleymani-ye'de, Saatçi Yokuşundadır. Harap olduğundan tamamen yeniden inşa olunmuştur. İbadete a-çıktır.

Bıçakçı Mescidi: Fetih ricalinden Alâeddin Efendi tarafından Zeyrek civarında yaptırılmıştır. Ahşap olup bir yangında yandığından 1868 yılında İsmail Efendi adlı bir kimse tarafından kârgir olarak yeniden inşa ettirilmiştir. İlk banisinin kabri mihrab önündedir,

Namaza açıktır.

Cankurtaran Mescidi: Fatih devri Topçubaşılarından Hasan Ağa tarafından Ahırkapı'da yaptırılmıştır, îshakpaşa Camiinin biraz sağındaydı. Yanmış, sonra tamamen yıkılmıştır.

Çakırağa Mescidi: İstanbul Su-başıısı Çağır Ağa tarafından yaptırılmıştır. Aksaray'dan Yedikule'ye sapan yolun sağında idi. 1892 zelzelesinde yıkılmış, sonra, ikinci Abdülhamid tarafından burada ay m isimle başka bir mâbed yapılmıştır. Yan tarafında Evliyadan Telli Dede gömülüydü.

Çatalçeşme Mescidi: Bursa Kadısı Fenarî Bâlî Efendi tarafından Çağaloğlu'nda Molla Fenarî sokağının köşesinde yaptırılmış küçük bir mâbeddi. Yanmış olduğundan 19 ncu yüzyılda yemden yapılmıştır. Kapalıdır.

Çukurçeşme — Samanveren —• Mescidi: Saman Emini Hoca Sinan tarafından yaptırılmıştır. Rı-zapaşa Yokuşundan inilirken sol taraftadır. Harap olduğundan 1886 yılında yeniden yapılmıştır. Nama za açıktır.

Çoban. Çavuş Mescidi: Çoban başı Süleyman Ağa tarafından yaptırılmıştır. . Koska'da, Ragıppasa Kütüphanesinin arka tarafında, büyük ve güzel bir mâbeddi Bu gün mevcut değildir.

Demirhan Mescidi: Fatih'in Ka-sapbaşısı Demirhan tarafından yaptırılmıştır. Zeyrek Camiinin kuzey tarafındaydı. İlk binadan eser .kalmamış, sonradan yerine ahşap.

SANCAKTAR MESCİU1

DOLMABAĞÇE SAKAYISIN GİEİŞ KAFISI

bir tnescid yapılmıştır. İbadete a-
çıktır.

Denürkapı Mescidi: Fatih'in sütninesi Üâye Hatun tarafından yaptırınıştır. *Bi*
yangında yanıp örtadan, kalkmıştır. ' -

Değirmen Mescidi: Fetih ricalin den Sars Nasub, tarafından yaptırılmıştır. Topkapı
civarında. Mâ cuncu mahallesinde idi Yok olmuştur.

Davutpaşa Camii: ikinci Beyazıt devri Sadrazamlarından Davut Pa şa tarafından
yapılmış ve bulunduğu yere adını vermiştir, inşasına Fatih devrinde
başlanmış, ikin ci Beyazıt'ın tahta çıkışından"" 4 yü sonra,. 1425
senesinde sona ermiştir, ibadete açıktır.

Dülgerzâde Camii: Fatih devri ulemasından Hoca Şemseddin Afa met Efendi
tarafından yaptırılmış tır. Fatih'ten Saraçhanebaşı'na iniş te sol
taraftadır. Bu güne kadaı bir çok tamir ve tâdil görmüştür, ibadete
acıktır.

Emin Sinan Camii: Fatih Devrinde sarayda Mutfak Emmini olan Sinan Çelebi
tarafından yaptırılmıştır. Gedikpaşa civarında, Emin Sinan
sokağmdadır. 1892 zelzelesinde yıkılmış, tamamen başka bk bina
olarak yeniden yapılmıştır.

Elvanzâde Mescidi: Fatih devri ulemasından Elvanzâde Sinaned-din Efendi
tarafından yaptırılmıştır. Demirkapı civarında idi. Demiryolu
yapılırken ortadan kalkmıştır.

Fenai Mescidi: Akbaba Mehmet Efendi tarafından Mollagürani ma hailesinde
yaptırılmıştır. Yanmış ve ortadan kalkmıştır.

Hacı Bayram — Kaftanı — Mes cidi: Fatih'in Kaftancıbaşı Haa Bayram Ağa
tarafından yaptırılmıştır. Aksaray'dan Haseki'ye *çıkan* yolun sol
tarafında ve sed üzerindedir. 1892 zelzelesinde yıkılmış ve yerine
eski bina üe alâkası olmayan bir mâbed yapılmıştır. İbadete açıktır.

Hacıkadı Camii: istanbul'un ilk kadısı Celâlzâde Hızır Çeîebî tarafından kızı adına
yaptırılmıştır. Unkapanı civarında, Hacıkadı'nın sokağındadır.
Kemerler üzerin de fevkani bir cami iken üst kıs-

mı yıkıldığından yeniden yapılmıştır. Kemerlei ise, o devirden kalmadır. İbadete
acıktır.

Hacı Küçük Camii: Fatih'in Re kafadarı Hacı Küçük Mehmet Efen di tarafından
yaptırılmıştır. Mah-mutpaşa Yokuşunun sonunda fevkani bu-
mâbeddir. Harap olduğundan Abdülâziz devrinde yeniden yaptırılmış,
1944 yılında ona-rılmıştır. İbadete açıktır.

Hacı Muhyiddin Mescidi: Fatih devrinde Ekmekçi başı olan Hacı Muhyiddin Efendi tarafından yap 3 tmlıdır. Edirnekapı'ya giden, yolun solunda idi. Yanmış, onan] mış, lâkin zamanla harap olmuş, yalnız bir kısım duvarları kalmış tır.

Hacı Demir Mescidi: Fetih ricalinden Hacı Demir tarafından yapılmıştır. Davutpaşa'da, Çukur-bostan civarındaydı. 1918 yangınında yanıp yok olmuştur.

Haraççı Muhyiddin Mescidi: Ay m adı taşıyan zat tarafından ün-kapanı civarında yapılmış, zamanla harap olmuş, 80 yıl evvel yeniden inşa olunmuştur. Metruk ve ibadete kapalıdır.

Hindiler Dergâhı Mescidi: Fatih Sultan Mehmet Han tarafından yaptırılmıştır. Horhor cadde-' sinde, Horhor Çeşmesinin, yanında idi. Şeyh îshak Buhari-i HindJ

namına inşa olunan Nakşî dergahının mescidi idi Dergâh ve mes. çit yıkılmış durumdadır.

Harbî Mescidi: Fatih'in şatiria-nndan Kılıcı Yusuf "Ağa tarafından yaptırılmıştır. Gureba r. tahanesine inen sokakta idi. rivayete göre, fa,tih şehre guu. ği zaman bu mevkide teberrüke iki rekât namaz kıldığı için Yusui Ağa bunun hâtırasına hürmete:] burada bir mescit yaptırmıştır. Son radan buraya bir de tevhidhang ilâve edilerek dergâh hâline getirilmiştir. Pazartesi Tekkesi diye anılırdı. Bugün yıkılmıştır.

Hazır Bey Mescidi: İstanbul'un ilk kadısı Celâlzâde Hızır Bey tarafından yaptırılmıştır. Zeyrek ci varında idi. Yok olup gitmiştir.

Hubyar Mescidi: Fatih devri u-lemasından Hoca Hubyar Bey tarafından yaptırılmıştır. Cerrahpa şa Hastahanesi civarında idi Son zamanlarda yıktırılmıştır; Bu za tın 1474 yılında yaptırdığı diğer bir mescid de. harap olarak yerine bugün Aşirefendi caddesinde Büyük Postahanenin arkasındaki met cid yapılmıştır. İbadete açıktır. " İbn-i Meddas — Salih Paşa -Camii: Paşmakçızâde Hüsameddb Tokadı Efendi tarafından yaptırılmıştır, ünkapanı'ndadır. Sultan İbrahim'in Sadrazamı Salih Pa<a

tarafından onarıldığı için onun a-diyle de anılmıştır. Çatılı, küçük bir mâbeddir. Minaresi, tam mihrabın karşısına rastlar, Bir çok onarım ve değişikliklerle ilk hüviyetini kaybetmişse de esas duvarlar ve minare eskidir.

İğciler — Alembey — Mescidi: Fetih ricalinden Alemdar Mahmut Ağa tarafından yaptırılmıştır. Lâleli Camiinin alt tarafınday dı. 1918 yılında yanıp harap olmuş, Atatürk Bulvarı açılırken ke lıntıları yıktırılmıştır.

İğrikapa Mescidi: Fatih'in aşçı-başlılarından Mehmet Ağa tarafından İğrikapı'nın iç tarafında, sure yakın 'bir yerde yapılmıştı. Bir yarığında tnahvolup gitmiştir.

İğri Minare Mescidi: Fatih devri ulemasından Sinan Efendi tarafından Hahcılar'da yaptırılmış, yan gın sonunda ortadan kalkmıştır.

İshakpaşa Mescidi: Fatih devri Sadrazamlarından İshak Paşa tarafından Ayasofya'dan Ahır kapı'-ya inen yolun sağında yaptırılmış tır. 1774 ve 1813 yılında onarılmış ken harap ve metruk hale gelmiş, onbeş sene evvel tamir edilip ibadete açılmıştır.

Kabakulak — Muhtesib İskender — Mescidi; Fatih devri istanbul İhtisab Ağası (yâni Belediye Reisi) İskender Çelebi tarafından yaptırılmıştır' Karagümrük-de, Kabakulak sokağındadır. Pek çok tamir ve tâdil gördüğü anlaşılmaktadır. En mühim tamir 1834 yılında yapılmıştır. İbadete açıktır.

Kanlı Mescid: Fatih'in Topara-bacıbaşı tarafından yaptırılmış tır. Bugünkü Sultanahmet Camiinin arka tarafındaydı. Hâlen mev cut değildir.

Karanlık Mescid: Fatih devri sofilerinden Muhyiddin Kocavî tarafından Cibali semtinde yaptırılmıştır. Tamamen yok olmuştur.

Kantarcılar Mescidi: Fetih ricalinden Hacı Demir Muhyiddin tarafından yaptırılmıştır. Kantara lar caddesiadedir. 1892 zelzelesinde yıkılmış, yerine yeni bir bina yapılmıştır. Fevkanidir. İbadete açıktır.

Kasap Üfâs Camia Fetih rica-

linden Kasap İlyas Ağa tarafından yaptırılmıştır. Etyemez'dedir. 1892 zelzelesinde yıkılmış, sonra onarılmıştır. Duvarlarının ve mi neresinin bir kısmı eski binadan kalmadır. İbadete açıktır.

Kazancı Mescidi: Fatih devrinde saray cerrahı İshak Efendi tarafından yaptırılmıştır. Kumkapı'da Nalband sokağmdadır. Kazancı Kulu Yusuf Sinaneddin tarafından onarıldığı için bu isimle anılmıştır. Şimdiki binası yenidir, ibadete açıktır.

Kemalpaşa Mescidi: Yavuz dev rinin büyük âlimi Şemseddin Ah-

met Efendinin dedesi Kemal Paşa tarafından yaptırılmıştır. Şehzade başından Aksaray'a doğru inen Ağa Yokuşunun başındadır. 1904 yılında yapdan onarım sonunda eski bina ile ilgisi kalmamıştır. İbadete açıktı.

Keskin Dede Mescidi: ulemadan Efdalzâde Hamideddin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Fatih'te Nişana Camiinin karşısındaydı. 1945 yılında yıktırılıp yerine ortaokul yapıldı. ,

Keyci Hatun Mescidi: Haseki hastahanesinin karşısında sed üzerinde olup bugünkü binasının aslıyla ilgisi yoktur» İbadete açık fa.

Kız Ahmet Sendi Dergâhı Mes cidi: Fetih ricalinden Ali Halife ta rafından yapörjlaufür, Molla 13ü-

-ranî civarındaydı. Yok olmuştur.

Kızıl Minare Mescidi: Fatih' devrinde Kiremitçi başı Mehmet Efendi tarafından yaptırılmıştır. Horhor caddesindedir. Bugünkü yeni-bir ahşap yapı olup yalnız kırmızı tuğla minaresi eskidir.

Kova» Dede Mescidi: Şeyh Sevindik — Şecaaddin Halveti — tarafından yaptırılmıştır. Fatih'te Çarşamba caddesi üzerindeydi. Yalnız minaresi kalmıştır. Banisi burada gömülüdür. İbadete açıktır.

Kul Mescidi: Manisalı Vezir Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Fatih'te Atpazarınöadîr. 1916 yangınında yanmıştır.

Kumrulu Mescit: Fatih Camiinin mimarı Azadlı Sinan tarafından yaptırılmıştır. Fatih'te Hafız paşa caddesindedir. Bu günkü ya-pı yenidir. Çevre duvarının köşe sinde bir çift kumru kabartması taşıyan çeşmeden dolayı böyle a-mlmıştır. İbadete açıktır.

Küçük Mustafapaşa Mescidi: ŞeyhülisâîB Molla Hüsrev tarafından yaptırılmıştır. Küçük Muş tafapaşa'da cadde üzerindedir... 1892 Eelzelesinde yıkıldığı için ta mamen yeniden yapılmıştır. Fevkanidir. Minaresi binaya bitişik olmayıp küçük avlunun sonunda-dır. İbadete açıktır.

Kürkçü İsa Mescidi: Adım taşıyan eat tarafından" ^yaptırılmış-

426

fiESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL' ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

427

v diye anılan Şemseddin Ahmet Efendi tarafından yaptırılmış, kub beli iken harap olduğundan sonradan çatılı olarak tekrar inşa. olunmuş, 1918 yangınında tamamen ya nıp mahvolmuştur.

Molla Husrev Camii: Şeyhülislâm" Molla Husrev Mehmet Efendi tarafından Vefa'da Taş Teknelerde yapılmıştır. Çatılı idi. Harap olup yeniden inşa edilmiştir, ibadete açıktır.

Molla Fenarî — Dikilitaş — Mes cidi: Nişancı ve Vezir Ahmet Pasa taraflımdan Çemberlitaş hamamı yanında yapılmıştır. Hâlen mev cut değildir.

Molla Kestel Camii: Fatih devrinin namlı ulemasından Muslihed din Mustafa Kastelanî tarafından yaptırılmıştır. Lâleli Camiinin ku-zeyindeydi. 1918 yangınında tamamen mahvolmuştur.

Molla Şeref Camii: Fatih devri ulemasından Şerefeddin .Kirimi tarafından Halıcılar Köfkü civarın da yapılmıştır. 1918 yangınında ta mamen yanıp mahvolmuştur.

Murat Paşa Camii: Fatih devri Vezirlerinden Murat Paşa tarafın dan Aksaray'da yaptırılmıştır. Vatan ve Millet caddelerinin ayrıldığı köşededir. İnşası 1565 tarihinde sona ermiştir. Beraber yapılan medresesi 14 yıl sonra

Mesih Paşa tarafından esaslı şekilde onarılmış tır. Mâbed. ibadete açıktı. 1945 yılında tamir görmüştür.

Mustafa Bey Mescidi: Fatih dav ri Kapıcıbaşılarından bu adı taşıyan zat tarafından Sarıgözel civarında yaptırılmıştır. 1918 yangının da mahvolur

findan yaptırılmıştır. Süleymaniye Camiinin altında Bihezikçi sokağa dadır. Harap ve metruktür.

Saraçhane Mescidi: Fatih Sultan Mehmet Han tarafından Saraçha-nebaşın'daki Saraçlar Çarşısında yapılmışsa da, bu çarşı ile birlikte yok olmuştur.

Saraçhanebaşı Mescidi: Fatih Mi marlarından Ayaş Ağa tarafından Saraçhanebaşında, Horhor caddesinin köşesinde 1467 yılında yapılmıştır. 1486 yılında vefat eden banisi de burada gömülmüştür. 1892 zelzelesinde yıkılmış ve yerine baş ka bir bina yapılmıştır. Hâlen mev cut değildir.

Saraç Doğan Mescidi: Üsküfçü Doğan Ağa tarafından yaptırılmıştır. Topkspı'ye giderken Öğretmen Okulunun karşısında idi. Yanıp mahvolmuştur.

San Beyazıt Mescidi: Fatih devri ulemasından bu adı taşıyan zai tarafından yaptırılmıştır. Vefa Camiinin biraz ilerisinde, San Beya« zıt sokağının nihayetindedir. Harap olmuş ve Veniden yapılmıştır. İbadete açıktır.

Sarıgözel Mescidi: Çakırcı Ke-maleddin tarafından Sarıgözel ma hailesinde yapılmıştır. Yanıp yıkılmış 1484 yılında vefat eden banisinin kabri ile birlikte ortadan kaybolmuştur.

San Musa Mescidi: Fetih ricalinden Okçubaşı Musa Ağa tarafından yaptırılmıştır. Topkapı'da

tarafından yaptırılmıştır. Kadırğa sırtlarındadır. Ahşap çatılı ve mi-. naresizdir. Eski hüviyetini kaybetmiş mâbecclerdendir. Kapalıdır.

Mimar Ağa — Sinekli Medre-; se — Mescidi: Fatih devri ruznan-çecilerinden — Maliyenin ileri bir memuru, hazine kayıtlarını tutmak la'görevliydi — Mehmet Efendi ta rafından yaptırılmıştır. Vefa'da, bozacıya bitişik kubbeli küçük bir mâbeddir. Yanmış, harap hâle gel mistir. Metruk ve kapalıdır.

Molla Aşkî Mescidi: Fatih devri şairlerinden Molla Aşkî Efendi ta rafından yaptırılmıştır. Edirneka-pı'dan Balat'a inerken aynı adı ta siyan mahallededir. Harap olmuş ve 1832 yılında yenilenmiştir. Na maza açıktır.

Molla Gürânî Camii:' Fatih devri Şeyhülislâmlarından Molla Gü 30 metre kadar içeride idi. 1918 yangınında mahvolmuştur.

Resmî Mescidi: Şeyh Resmî Mah mut Efendi tarafından Fatih'te Ot-lukçu Yokuşunun hemen baş tara unda yaptırılmıştır. 1918 yangınında yok olmuştur.

Sağrıcılar — Yavuz Ersinan — Camii: Fatih'in —alemdarı Yavuz Ersinan tarafından yaptırılmıştır. Unkapanından Kerestecilere giden caddenin başındadır. Bir çok onarımlar görmüş, çöken kubbesi sonradan yapılmıştır. Son tamiri 1882 yılındadır. İbadete açıktır.

Samanveren Camii: Fatih devrin de Saman Emni Hoca Sinan tara-

KÂBA BALE MESCİDİ

İSA KAPISI MESCİDİ

ŞEYH MÜRAD MESCİDİ

tır. Edirnekapı'da Acıçeşme civa randaydı. 1918 yangınında yanmıştır. Fevkani idL

Mahmutpaşa Camii: Fatih'in meşhur Sadrazamı tarafından bu gün adını verdiği semtte yapılmıştır. Büyük kubbesi iki tanedir. Bu zat bu yerde, cami, medrese, ilkokul, imaret, mahkeme ve türbeden mürekkep bu-manzume kurmuştur. Bu cami, İstanbul'da bir Sadrazam tarafından yapımı; ilk mâfaedir. Bu gün yalnız cami, türbe ve medresenin dersane si kalmıştır. İnşa tarihi 1462 dir. Üçüncü Osman zamanında 1755 ta rihinde ve ikinci Mahmut tarafından 1828 tarihinde onarılmıştır. Son onarım sırasında bir Hünkâr mahfeli ilâve edilmiştir. İbadete açıktır.

Mercimek Mescidi: Subaşı Çağır Ağa tarafından yaptırılmıştır. La leli'de Mesihpaşa civarındaydı... - 1918 yangınında yanıp gitmiştir Merdivenli Mescid: Molla Gür;- , nî lâkabiyle maruz Şeyhüfislâi ; Ahmet Şemseddin Efendi taraf, dan Puzapaşa Yokuşunun sağ t» rafındaki sed üzerinde fevkani o larak yaptırılmıştır. Hâlen harap ^ ve metruktür.

Merdivenli Mescid: Fatih devri Subaşılarmdan Çakır Ağa tarafından Kapalıçarşı'da Yağlıkçılar içinde yaptırılmış, fevkani bir mâ-beddir. Onarımlarla çok değişmiş ve eski hüviyetini kaybetmiştir. İbadete açıktır. Merdivenli Mescid; Kâtip Sinan .

TOKLU İBRAHİM DEDE MESCİDİ

Naili Mescid: Fetih ricalinden İmam Ali Efendi tarafından yapı tırılmıştır. İstanbul Vilâyeti binasının hemen batısında, cadde üze rindedir. Bâb-ı Âlî'nin meşhur ye di yangınında muntazaman yanmıştır. 1904 yılında yapılan

bugün kü binasının eskisi ile ilgisi kalma mistir. İlk binasının minaresinde üç nal resmi bulunduğu için böyle anılmıştır. İbadete açıktır.

Nevbahar Mescidi: Fatih devri Ekmekçibaşûanndan Muhyiddin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Haseki'dedir. Harap olduğundan Hurrem Sultan tarafından Nebbahar adlı sevgili cariyesi adına ihya edilerek onarılmıştır. 1918 yangınında mahvolmuştur.

Nişancı Camii: Fatih'in son Şad razamı Karamanlı Mehmet Paşa .tarafından Kumkapı'da, aynı adı taşıyan cadde üzerinde 1475 yılında yaptırılmış, 1892 zelzelesinde yıkıldığından yeniden inşa o- , lunmuştur. ibadete açıktır. Banisinin mezarı da buradadır.

Oruç Gazi — İsmail Ağa — Camii: Timurtaş Paşazade Oruç Bey tarafından yaptırılmışta. Aksaray da, Vaîde Camii sırasındadır. Hâlen çukurda kalmıştır. Çatalı camilerdendir. Harap olmuşken 161? yalında vefat eden ye burada gömülü bulunan ismail Ağa tarafın-dan onarılmıştır. Sonradan da tamir görmüş olup ibadete açıktır.

Pirince! Mescidi: Fatih .devrin- . de Pirinççi Sinan Ağa -tarafından yaptırılmıştır, Eskiâli'de caddeden

428

BESİMLİ BÜYİ^ İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

KAFTAN SİNAN PAŞA MESCİDİ

manzumeydi, ikinci Beyazıt devrin de bir de medrese ilâve olunmuştur. 1909 yangınında yanıp harap oktuşj yalnız türbe ile Ebulveîa"-nın çilehanesi kalmıştır.

Tahta Minare Mescidi: Fatih Sul .tan Mehmet Han tarafından Balat da Yıldırım caddesinde yaptırılmış tır. Zamanla harap olup 1865 yılında yenilenmiş ve ahşap olan minaresi bu arada kârgire çevrilmiştir. Sonradan ufak tefek tamirler de görmüştür. İbadete açıktır.

Tarakçılar Camii:. Fatih'in süt ru nesi Daye Hatun tarafından yaptırılmıştır. Mahmutpaşa'da Tarakçılar sokağında tek kubbeli bir mâbeddi. Zelzeleden yıkılıp harap olmuştur.

Tarsus Mescidi: Fatih'in adamlarından Çobanbası Ali Fakih tara fından yaptırılmıştır. Mevlevihane kapısı civarındaydı. Yanıp yek olmuş tur.

Timurtaş Camii: San Demirci Timurtaş Ağa tarafından yaptırılmış, fevkani bir mâbeddir. Kantarcılar caddesinin üzerindedir. Sağ kenarındaki bir çıkıntıya o-turtuhnuş, kalın, sivri külâhlı, şeref esiz ve içinde okunan ezanın du yutması için dört tarafında pencereleri bulunan orijinal bir minare-i vardır. Metruk ve kapalıdır.

Uzun Suca Mescidi: Fatih'in Şa 'irbaşlarından Ubun Suca tarafından yaptırılmıştır. Sultanahmet'te, İbrahim Paşa sarayı civarındaydı. Zamanla yıkılmış &

den yapılmamıştır. Banisinin kabri, hanın içindedir.

Şehremini — Ereğli — Camii: Fatih Sultan Mehmet Han tarafından Şehremini'nde, dört yö] ağzında yaptırılmıştır. Harap olduğundan adı meçhul Ereğlili bir zat tarafından onarılmıştır. Sonradan yanmış, 1940 yılında kalıntıları kaldırılmış, 1949 yılında yerine yeni bir mâbed yapılmıştır.

Şeyh Vefa Camii: Fatih Sultan Mehmet tarafından devrin velilerinden Şeyh Musliheddin Ebul Vefa adına yaptırılmış ve semte adını vermiştir. Camiden başka türbe ve hamamdan mürekkep bir

SALTANAT KADIRGASI KÖŞKÜ

cadde üzerinde Molla Gürsî Camii civarındaydı. Yanıp yok olmuştur.

Sekbanbaşı Yakup Ağa Mucidi: Fatih devri Sekbanbaşılardan Yakup Ağa tarafından yaptırılmıştır. Koska'da Hasan Paşa Han-ı'nın arkasında, aynı adla^ yokuşun başındadır. Tamirler dolayısıyla eski hüviyetini kaybetmiştir. İbadete açıktır.

Servili Mescid: Fatih devri Sadrazamlarından Mahmut Paşa tarafından kendi alemdarı Servili Baba adına yaptırılmıştır. Cağaloğlu'nda Servili Mescid sokağında-dır. Yanmış, yeniden yapılmıştır. Kapalıdır. Servili Baba'nın kabri de oradadır.

Sinan Ağa Mescidi: Fatih Camii .nin bina emini Sinan Ağa tarafından bu camiin kuzey tarafında Müftü Hamamı civarında yaptırılmıştır. Mescid ve banisinin kabri yok olmuştur.

Sofular Camii: Şeyhülislâm Moî la Husrev Mehmet tarafından Ak saray'ı Fatih'e bağlayan Sofular caddesinde çatılı olarak yapılmıştır. Bir çok tamirlerle eski bina bir hayli değişmiştir. İbadete açıktır.

Şeyh Davud Mescidi: Aynı adı taşıyan zat tarafından yaptırılmıştır. Kendisi, .Meş'aleciler ve Seyisler Şeyhi idi. Tahtakale'de hâlâ kendi adını taşıyan hanın içinde iken hanla beraber harap olmuş, han onarılmış ise de mescid yeni-

KANDİLİ GÜZEL MESCİDİ

nişinin kabri, Adliye binasının inşası sırasında kaldırıldı.

Uzun Yusuf Mescidi: Fatih'in a-damlarından Çoban Yusuf Ağa tarafından yaptırılmıştır. Silivrika-pı civarında, Yayla mahallesinde-dir. Yanmış

ve yerine minaresi* ahşap bir mâbed yapılmıştır. Tek kelerin kapatılmasından evvel Ri-faî Dergâhı olarak kullanılır ve Alyanak Tekkesi diye anılırdı. *İbs* dete açıktır.

Üskplü Camii: Subaşı Çakır Ağa tarafından yaptırılmıştır. Unkapa-m civarındadır. Harap olduğundan 1874 yılında tamamen yeniden yapılmıştır. Çatılı bir mâbed olup ibadete açıktır.

Üskübiye Mescidi: Fatih'in Şâ-tırbaşılarından Mehmet Ağa tarafından yaptırılmıştır. Yerebatan sarnıcının karşısında, köşe başındadır. Harap olduğundan sonradan yenilenmiştir. Yalnız minaresi eskidir, .Namaza açıktır. " Uç Mihrablı Cami: Fatih devri ulemasından Hoca Hayreddin E-fendi tarafından yaptırılmıştır. Un tapan!'nda Ayazma Kapısı civarın liadır. j.470 yılında tek kubbeli ola rak inşa olunmuş, Fatih tarafından genişletilip bir kısım, sonra da banisinin gelini tarafından camie bi tişik ev eklenerek bir kısım daha ilâve olup üç mihrablî hâle gel mistir. 17. yüzyılda üç kısım da kubbeli idi. Sonradan ilâve kısım lan harap olup çatılı olarak yapılmıştır. Banisinin ve gelininin mezarları büyük mihrabın önündedir. Kazancüar'da yapıldığı için bu isimle de anılmış olan mâbed, ibadete açıktır.

Veynuk Suca Mescidi: İbrahim Şecaeddin Efendi tarafından yap tırılmıştır. Atatürk Bulvarının «ît kısmında bu gün çukurda bulunmaktadır. Harap olduğundan yeni *den* yapılmıştır. İstanbul'un ilk Ka dışı Hızır Bey ve meşhur şair Ne-, «atî burada gömülüdür. Kâtip Çe-lebi'nin kabri de karşı mezarlıktadır. Banisinin mihrav o'nündeki mezan kaybolmuştur. Mescid, ibadete açıktır.

Yarhisar Mescidi: Fatih devri ulemasından Ysrfeisarb Muslihüd- s din Mustafa Efendi tarafından yaptırılmıştır. Gelenbevî Okulunun kuzey • batısındadır. Yanmış

far ve bugün harabe halindedir.

Yatağan jCamü: Fatih devri Top çubaşılarından Hacı İlyas Ağa tarafından Edirnekapı'sında, Tekfur Sarayının doğusundaki vadide yapılmıştır. Bu cami, yapıldı-ğmdanberi yanmamış çatılı tek c& midir. Bunun için bu tip camilerin biricik orijinal nümunesidir vt tavanından maada bütün kısımları ilk şeklini muhafaza etmektedir. İbadete açıktır.

Yavaşça Şahin Mescidi: *Derys* Kaptanı Yavaşça Şahin Paşa ta're findan UzunçarşT'nın baş tarafında yapılmıştır. 1908 yılında Mercan yangınında yanmış, 1950 yılın da onarılıp ibadete açılmıştır. Banisinin mezarı da buradadır.

Yazıcı Mescidi: Kâtip Muslihîd-din Efendi tarafından yaptırılmıştır. Draman'da aynı adı taşıyan sokaktadır: Çatılı bir mesciddir. Bir çok tamirler görmüş ve neticede aslından bir hayli uzaklaşmış tır. İbadete açıktır.

Yedikule Mescidi: Fatih tarafından Yedikule hisarının içinde yaptırılmıştır. Hâlen mevcut değildir.

Yemeniciler Mescidi: ŞaUrbası Uzun Suca tarafından yapılmıştır. Sultanahmet'de Fuat Paşa türbesi civarında idL Hâlen mevcut .değildir.

Zembureu Mescidi: Fatih devrinde Zemberekçibaşı olan bir zat

429

tarafından yaptırılmıştır. Zembu-rî veya Zemberekçi, kurma yay ile ok atan bir sınıf askerdi Mescid, Tahtakale'de bulunuyordu. Hâlen mevcut değildir.

Zincirlikuyu Camü: II. Beyazıt devri Sadrazamlarından Atık Ali Paşa tarafından Fatih zamanında yaptırılmıştır. Edirnekapı'sı caddesi üzerinde, adını verdiği mahallededir, iki ayak üzerinde alt» kubbelidir. Çok kubbeli «camilerin son nümunelerindendir. Mütead-did tamirler görmüş, asıl hüviyetinden oldukça uzaklaşmıştır. İbadete açıktır.

Bu naklettiklerimiz İstanbul tarafında sur içinde bulunan Fatih devri cami ve mescitlerdir. Eyüp semtindekilefi, evvelce Eyüp Camii ve semtini anlatırken nakletmiştik. İstanbul suru dışında kalan Fatih devri mâbedleri ise, sun tardın

Arpacılar — Bursa Tekkesi — Camü: Fatih, Bahçekapı civarım Şeyh Mehmet Geylânî'ye mülk ola rak.vermiş, o da bu camii yaptırarak buraya vakfetmiştir. Fevkani ahşab bir mâbeddir. Yangın sonun da aslı kaybolmuş, bir çok kereler yine ahşap olarak yapılmıştır. Son yaptıran Abdülmeeid'dir. Burası, aynı zamanda İstanbul'daki ük Ks dirî Dergâhı idi Şeyh Mehmet Gey lânî, burada medfundur. İbadete açıktır.

430

RESİMLİ BÂTÜE İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜTÜK İSTAN-BUL ANSİKLOPEDİSİ

Çatladıkavv Mescidi: Fatih devri Kasapfaaşılanaadan Pîrî Ağa tarafından yaptırılmıştır. Bu isimle a-nılan kapının hemen dışında idi Şimdi yeri bile bilinmemektedir.

Kireç iskelesi Camii: Fatih Sultan Mehmet tarafından kale kapı-

lan kapandıktan sonra dışarıda kalacak gemiciler için yaptırılmış ti. Bunun da yeri belli değildir.

Gümrükönü Mescidi? Fatih tarafından aynı maksatla Erainönü'n de yaptırmışsa da sonradan harap olmuş ve yerine Selanik Bon-

fei

Yedikule Dışı: Bizans zamanında Karantina-yeri idi. Salgın zamanlarında istanbul'a gelenler, bu rada yedi gün tutulurlar, hastalık alâmeti göstermezîerse şehre alınırlardı. Fetihden sonra mezbaha

lar ve Debbâğiar buraya yerleştirilmiştir. Böylece deniz kıyısında mamur bir kasaba hâsıl olmuştur. Onyedinci yüzyılda bir camii, yedi mescidi, bir hanı,- bir hamamı, yedi sebili, üç dergâhı vardı...

Mustafa İzzet Efendi tarafından yazılmış manzum kitabe şu şekil -dedi:

**Bu serv-i sâlhûrde «ille çekmiş
pîri fanidir KıyâmeB vecd ile zikr-i huda**

kendüye âdettk

V

**Kazâ-ı nâgehâniyle olup bir
canibi şikest Ana yâni bu balet secde etmekten**

kinâyetür

**Bu bir hâmûş-u sabit pîr-i
mecrub-ı ilâhîken Kemâl-i vecd.öe zinciri kırmak**

cây-i ibrettir

**Bu servin sayesi nice azize
cilvegâh oldu Eeşadette ki iter birisi sahib-i
inayettir
eski istanbûi/da seyyab**

marşesi yapılmıştır. Daha sonra o da yıktırılarak meydana kalhedil mistir.

Yedikule Camii: Fatih Sultan Mehmet Han tarafından . Yedikule dışında yaptırılmıştı. Eseri kalmamıştır.

MAHALLE VE SEMÎLEİN TARİHİ

Ayrıca üç yüz debbağhane, elli tutkal ve deniz kıyısında yetmiş kirişçi imalâthanesi vardı. Sâkinlerinin evlisi az, çoğu bekâr, sefer samanında beş bin asker veren yiğitlerdi Kasabanın ağır kokusuna alışık ölmıyanlar tahammül e-demezlerdi Lâkin, halkı bundan rahatsız olmazdı. Son derece cömert ve ikramcı kimselerdi Pirleri olan Ahi Evren bir gün eteği dolu olarak giden bir halifesine:

- ☐ Eteğindeki nedir? diye sormuş. O da köpek tersi olduğunu söylemekten utanarak:
- ☐ Kuruştur, demiş. Ahi Evrenbunun üzerine:
- ☐ Allah malınıza ve rızkınızabereketler ihsan buyursun, diyedua etmiş, bu yüzden Defabağla ticaretlerinde bereket bulmuşlar. Bu kasabanın ucunda bulunan suyu pek güzel çeşmenin mermer kemerinin üzerinde son derece güze]ve canü gibi duran bir kaz kabartması vardı. Bu yüzden Kaziçeşmediye meşhur olmuştur.

Mevlevihane kapısının dışı ise, beş yüz kadar bağ ve bahçeli ev ve köşklerin bulunduğu bir sayfiye yeri idi Batısında meşhur Ye-nikapı

Mevlevîhanesi vardı. Dergâhlar kapanmıca kadar İstanbul'un en parlak Mevlevihanesiy-di Yine bu semte yakın Merkez efendi" cami ve dergâhı vardır.

Bunları yaptırmış olan Merkez Musliheddin Efendi, İstanbul'da gömülü büyük veli ve tarikat piri Sünbül-* Sinan Efendinin müridi ve yetiştinnesidir. Sünbül Efendi nin türbesi, Kocamustafapaşa . Camii avlusundadır. Türbenin karşısında meşhur Zincirli Servi vardır. Kocamustaîapaşa Camii, Bizans devrindeki Aya Andrea 8nti-kjtisi kilise ya. manastırıdır, Eiva-

yete göre İstanbul'un Araplar tarafından bir muhasarası sırasında esir düşen iki Müslüman kızı bu manastıra kapatılmışlar ve hırsti-yan olmaları için tazyik edilmişlerdi. Bu tazyike uzun müddet dayanan kızlar, nihayet Cenab-ı Haktan Müslüman oldukları halde can vermeği istemiş oldukları için papazlar tarafından şehit edildiler ve manastırın bahçesine gömüldüler. Burada, bir servi ağacı çıkarak büyüdü, dal budak saldı. Sünbül-ü Sinan, bu servinin altında oturup düşüncelere dalmayı pek severdi. Bir gün, servinin bir kısmı yarıldı. Sünbül-ü Sinan, müridine:

— Merkez, şu ağaca çık! dedi. Musliheddin, hemen ağaca çıktı.

- ☐ Şu kırılan yeri bağla..Mürid bakındı:
- ☐ Yanıma bir şey almamışım.
- ☐ Kösteğin ile bağla.

i Merkez Efendi, hiç tereddüt et-' meren demirden saat kösteğini çı-• kardı ve bağlamağa başladı. O bağ : ladıkça köstek büyüdü ve kocaman bir zincir olarak ağacı sarıp yanlan parçayı tuttu. Hattâ, bir ucu fazla gelerek sarktı...

Bu zincirin yalan ve doğruyu meydana çıkarmak hassası olduğu na inanılırdı. Bilhassa borcunu in kâr edenler bu servinin -dibinde iskemleye çıkarılırlardı. Borçlu yalan söylüyorsa, zincirin ucu *uzs* yarak başına değerdi Bir gün bir Yahudi bir Müslümandan borç almış, lâkin ödemediği halde ödediğini iddia etmişti İkisi, şahitler huzurunda servinin dibine geldiler. Yahudi, iskemleye çıkmadan evvel elindeki asayı:

— Şunu biraz tut! diye Müslü-ınana verdi. Sonra çıktı ve ondan almış olduğu parayı geri verdiğini söyledi Zincir uzamadı. Müslüman hayret içinde kalmıştı. Ancak Yahudinin yaptığı hileyi bir anda sezerek elindeki asayı dizine daya :yıp kırınca» içine istif edilmiş alanlar ortaya saçılarak hakikat anlaşıldı.'

ikinci Mahmut, 1813 yılında bu tervinin alfanda yatan iki şehit Müslüman' kın için açık bir türbe yaptırmıştır. Tunç şebekeli olan ürbenin üst tarafını saran madenî «vhalarda meşhur, hattat Yesarî

RUMELİHİŞARI'NDAKİ ZAĞANOSPAŞA KULESİNDE MEŞHUR HİTABE,
Dikilmiş bir ayak üzre durur
hizmfetfe pâ bercâ Hiram eyler hevay-ı Sünbül ile

özge halettir

Bu meşhfed kutb-ı âzam Hazreti

Sünbül Sitîân'tndu Ki bunda defnolanıar cümlesi

sahib keramettir

Bu servin zilli Sünbülrar-ı

«ennetten ibaretti Bu servin saye en d az olduğu yer

bağ-j cennettir

Göründü bunda ruharüyyet-i

fahr-i cihan derler "Ziyaret eylemek bu çayı eh!-ı

aşka sünnettir.

Evliya Çelebi Zincini Sarviyî zi yaret etmiştir. Bundan ju şekilde bahseder;

han vardı. Birinci Mustafa (1617— 1618/1622—1623) nın Ek cülusunda Ocak Başçavuşu bulunan ve sonra Yeniçeri Ağası olan Kara Mozak Ağa, Zal Mahmut Paşa Camii civa nnda bir Mevlevihane yaptırmışta. Bir gece zelzeleden yerle bir olda Mahallenin ortasından geçen bu yük yolun iki tarafında üç yüz dük kanlı bir çarşı vardı. Bunun elli ka darı nalband, kalanları çanakçı, çömlekçi ve bardakçı dükkânlarıy di. Buralarda çalışanlar Kâğıtha-neden ve Sarıyerden getirdikleri çamuru fevkalâde sanath çanak,

çömlek, sürahi, testi, bardak v.s. ya parlardı ki benzeri ancak Çin veya Kütahya çinileri idi Ayrıca bunun toprağında başka bir hassa bu Umduğundan bilhassa taze iken içinden su içmenin damağı kokulanıp kendisi sanki taze hayat bulurdu. Buralarda öyle mahir ustalar <ardı ki yapmış oldukları testiler yirmi otuz altına satan alınıp Padişaha ve vezirlere hediye edilirdi Mahallede Halil Ağa çeşmesi, Sokullu Mehmet Paşa çeşmesi, Şah Sultan çeşmesi, Defterdar Nazlı Mahmut Paşa çeşmesi adlı dört çeş. tae ssrdj,

nılan bir camii, yedi mescidi, bir tekkesi, yedi hanı ve Yeniçeri Ağa sı Kara Çavuş'un yaptırdığı bir küçük hamamı vardı. Yüz kadar dükkânında her türlü mal bulunur iu. Havası çok hafifti. Kırkçeşme suyu, su ihtiyacını karşılardı. En-derûndan yetişip bir çok mühim •nemuriyetlerde, eyalet Valiliklerinde bulunan ve 5.8.1650 — 21.8. 1651 tarihleri arasında Sadrazam ilan Melek Ahmet Paşanın burada d saray yavrusu konağı pek meş -mrdu. Kale gibi metin * bir bina idi. Büyük bahçesinde bir çok Scöşkçükler ve harrsamınr vnrd:. On arşın kare (bir arşın 68 santimet-

ESKİ BİK TÜRK KONAĞINDA HAREM HAYATI

— Kocamustafapaşa Camii hari-minde Zincirli Servi 'adlı bir yeşil renkli servi var. Dallara perişan olup bir hayır sahibi zincirlerle bağladığı için Zincirli Servi derler.

Servi, büsbütün kuruduğu için artık taşıyaraadığı zinciri, yirmi beş yıl kadar evvel alınıp İstanbul Şehir Müzesine konulmuştur ve hâlâ oradadır.

İstanbul surunun dışında Topçu lar mahallesi yüksek, havadar, ferah bir yer olup bağ ve bahçesi çok, bin kadar köşk ve evden kuru luydu. Nişancı Paşa Camii diye a-

BÜYÜK tSTANBÜL ANStKLOPEDtsî

!

re} havuzu güzelliği ile nam salnuj ö. Sadrazam Gürcü Mehmet Paşa (1651 — 1652) ve Defterdar Nişan cı Mehmet Paşa konakları da meg hürdü. 3u son konağın yanında Ka nuni Sultan Süleyman tarafından 1562 yılında yaptırılmış bu* çeşme vardı. Biraz ileride de Begzade Ç« lebi çeşmesi mevcuttu.

Bundan sonra Otakçılar mahallesi gelirdi Burası da suyu ve havası güzel, bağü bahçeli, iki bia kadar köşkü ve evi bulunan bu mahalle idi Topçular mahallesi gj bi, Eyüp Kadılığına tâbi, lâkin Su-başı ayn idi İğrikapı'nın batısında, bin adım mesafede, yüksek bir yerde kurulmuş gayet gönül a-çıcı bir yerdi Otakçılar Meydanı adlı çimenli bir mesire yeri vardı Sefa müptelâları ikindiden sonra buraya varıp rahatlarıydı. Dört camii, on yedi mescidi, alta tekkesi vardı. Tekkelerinin en namus; Mimar Sinan yapısı olan Emir Bu-harî Tekkesi, camilerinin en ce-maatlisi Çarşı Camii idi Üç hanı vardı. Hüseyin Ağa adlı birisi 1599 tarihinde burada bir sebil yaptırmıştır.

Sundan sonra, surun batı tara finda yüksekçe tepenin üzerinde kurulmuş bağlı ve bahçeli Nişana paşa mahallesi geir. Çoğu büyük köşk ve konaklardan müraekkep üç büi evi vardı. Camilerinin en büyüğü Nişancıpaşa Camiiydi. Elli mescidi, dört tekkesi ve biri Mimar Sinan yapısı olan iki hamamı, yii mi dükkanı mevcuttu.

Bunun daha alt tarafında, yine surun batısında, Haliç kıyısında düz bir yerde Çömlekçiler mahalls si bin evli, bağlı ve bahçeli mâmur bir yerdi Evleri kat kat ve gü zel manzaralıydı. Bir çok bostanı vardı. Buranın dört iskelesi Defter dar, Zal Mahmutpaşa, Ya Vedûd ve Hocaefendi adlariyle anılırdı... Karşısı Hasköy ve Pîri Paşa mahal içleriydi Eyübe bağlı ise de, Kadısı ve Subaşı ayn idi Camilerinin en meşhuru, Zal Mahmutpaşa Camii idi Bu zat, son derece güç İÜ kuvvetli olduğu için böyle anılmıştır. Kanunî Sultan Süleyman, zevcesi Hurrent Sultanın v« damadı Sadrazam Rüstem Paşama tel-kini il« isyan

ederek kendi yersa» geçeceği iftirasına kapılıp oğlu v» veliahdı
Şehzade Mustafa'yı 15*5

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

yılında öldürttüğü zaman Zal Mah mut cellâtlık vazifesini görmüş, son ra zamanla
vezir olmuştur. Kanunî bu olay sırasında 59 yaşında ve Şehzade
Mustafa 38 yaşında bulunuyorlardı.

ZAL MAHMUT PAŞA CAMİİ

Zal Mahmut Paşa Camii üç yüz altmış altı billur camlı gayet aydın lık bir mâbeddi.
Minberi ve mihra b] çok sanatkâranedir. Minaresi

İtf ELLİNCİN BİR GRAVÜRÜ: BOĞAZTÇİNDE £ ALTLAR

çok güzeldir. Mimar Sinan yapısıdır. İnşa olunduğu zaman ağaçlarında bülbüller
öten bîr gül bahçe sinin içinde bulunuyordu.

Defterdar Nazlı Mahmut Paşa Camii, adım taşıyan zat tarafından 1543 yılında
yaptırılmış, Defterdar iskelesi kenarında alçak minareli küçük bir
mâbeddi. Lâkin, cemaati evvelden beri gayet fazla idi. Buna mukabil,
Zal Mahmut Pasa Camii fazla rağbet görmemiş bir mâbed olarak
kalmıştır.

Mahallede, bunlardan başka yüz yetmiş mescid, yedi tekke ye bit

Bu mahallede gömülü olan meş»hur kimseler: ,

Ulemadan Miftah şerhine ek ya» zan Bâli Efendinin oğlu Musli E-fendi Defterdar
Camii hariminde gömülüdür. Türbesi, Mimar Sinan tarafından aynı
yerde 1514 yılında vefat etmiş olan Kaizade Ahmet Efendi
gömülmüştür. Kendisi Kad rî adıyla şiirler yazardı. Onyedinci
yüzyılda yaşamış İstanbul'un namlı şairlerinden Kafzade Faizi» nin
ceddidir. Bakî Efendi Muslusu Zal Mahmut Paşa civarında
gömülüydü. Şeyh Pir Ahmet Efendi^ Eşrefi Şeyhi olup Edirne'de Pir
Ali Dedenin halifesiydi Defterdar Ca miinin karşısında gömülüydü.
Ka raman'lı Şeyh Mahmut Efendi, Dei terdar Nazlı Mahmut Paşanın
Hadis Okulunda badis müderrisi iken vefat edip orads gömülmüştür»

SÜTLÜCE

Eyüp mahallesinin kargısında ve karcı kıyıda Sütlice cemti wdı. ;

Sütlice adının nereden geldiği tamamen bilinmemektedir. Bu hu susta bir çok
rivayetler vardır. Bi zans'hlar buraya Gaiatyani derlerdi Bâzı yazarlar
bunun Kumca süt anlamına gelen Galatea'dan gel diğini, buna sebep
de burada annelerin sütünü arttıran bir ayazma nın bulunduğunu ileri
sürerler. Ey liya Çelebi ise «Bu kasabaya Sütlice denmesinin sebebi,
otunun va havasının güzelliği dolayısıyk sütünün halis olmasıdır»
demekte» dir. İstanbul'un Galata tarafında bir çok inek ahırlarının
bulunma sı ve şehrin süt ihtiyacım karşılaması, aynı zamanda süt
anlamına olan Galatea kelimesiyle olan ben» zerlik, bütün bu
yazarları şaşırt-* mistir. Ancak, 1120 yılında İstan»>-bul'da doğup

1180 yılında ölen meğî hur tarihçi ve şair Çeçes meseleyi tamamen başka şekilde halletmek-, . tedir. Ona göre, Şelflerin bir kohr* olan Golvalar göçlerinin birinde • buradan geçerlerken bir kısmı ye* leşip kalmış ve bu kasabaya kendi Balarını vermişlerdi Rumlar Gol valara Galat derlerdi. Sonradan bütün batı kavimlerine Golos ismi») nl verdikleri malûm bulunduğ*-

434

RESİMLİ BUYL'R ıSTAısisuij

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

435

ESKİ BİR TÜRK SOFRASI. (VEHBI'NİN SÛRNAMESİNDEN)

Tekkenin duvarları dil ile tarif edilmez resim ve nakışlarla süslüy dü. Bilhassa Nakkaş Ağa Rıza'» nın duvarlardan birisine kara kalem ile yaptığı iri bir kayanın ü-zerine tırmanmış yaban geyiği res mi emsalsizdi. Hayvan, hemen ka yadan atlıyacak gibi canlı ve tabiî bir şekilde resmedilmişti.

na göre, Kelt ile Galt ve Galata kelimeleri arasındaki benzerliğe, Sütlüce'nia de Galata'ya tâbi ve ona bitişik bir kasaba olduğuna dikkat edilirse Galatyani kelimesi nin nereden geldiği unutulup bunun süt mânâsına gelen Galatea'-dan gelmiş sanılarak Türkçeye Süt lüce diye tercüme edildiği en yakın ihtimal olarak kabul edilebilir.

Sütlüce, İmparatorluk büyüyünce bugünkünün tamamen aksine o.larak bir eğlence ve sayfiye yeri idi. İki yüzden fazla bağ ve bahçesi vardı. Evvelce Eyüp tarafına bir köprü ile bağk imiş. Üç yüz yü evvel bu köprünün enkazı duruyordu. Bir rivayete göre bu bir köprü olmayıp Bizans devrinde yapılmış olan ve Kâğıthane deresinin tatlı suyunu, Halic'in tuzlu suyundan ayıran bir barajdı. Üzerinden karşıya geçilebiliyordu. Yeri, Sara ağaç ile Taşlık burun arasındaydı. Derenin suyu barajın yukan sevi yedeki menfezlerinden Halice dökülür, lâkin tuzlu su, tatlı su tara fina geçemezdi. Köprünün Karaağaç tarafındaki ayağı, uzun müddet yerinde kalmıştır.

Sütlüce'nin evleri deniz kıyısından başlıyarak yukarı doğru uza-jıan zarif köşkler ve konaklardan mürekkepti. Bir camii, iki mescidi, bir hanı, bir hamamı, elli kadar dükkânı ve dört tekkesi vardı. Lâkin, buradaki tekke, tarikat tek keşi mânâsına olmayıp eğlence ve mesire yeri manasınadır. Bunların en meşhuru Caferâbâd tekke-siydL Bunu, Kanunî Sultan Süleyman'ın kölelerinden Cafer adlı biri yaptırmıştır. Bahçesi nadide a-ğaçlat ve çiçeklerle süslü,, bir çok adalar, sofalar ve avlulardan mürekkepti. Kanunî, burasını çok se ver ve dinlenmek için sık sık gelirdi. Bir gün yine denize bakan bir yerde otururken Hindistan hükümdarı- tarafından hediye olarak gayet sanaÜt bir yemek sofrası

île yüz tane Çin işi tabak ve kâse ve kıymetli evânî 'gelmiş, Padişah da bunları tekkeye vakfetmişti İçle-linûe bir yarım şeftali çekirdeğinden yapılmış derviş keşkülü vardı ki, iki adamın kanacağı kadar su alıyordu. Artık, şeftalinin büyüklü günü düşünmeli!...

MELUNG'TEN BİR GRAVÜR: SOKAK SATICILARI

EVLiYA ÇELEBÎ'NİN GÖRDÜKLERİ

Bugün, bu- tekkede» eser

Evliya Çelebi,, buna benzşr. yarım şeftali çekirdeğinden iki'okka ağırlığında bir keşkülü Hazine Dai resinde gördüğünü kaydeder. Son radan tabaklar, kâseler ve evâni saray hazinesine alınarak yalnız sofrs ya keşkül-tekkede» kalmış, •

tur. Yerinde 1786 yılında Şeyh Mustafa 'İzzi Efendi tarafından ku rulup son binası İkinci Mahmut (1808—1839) tarafından yapılan ve sonra bundan 77 yıl evvel esaslı surette tamir edilen Sütlüce Sadî der gâhının binası bulunmaktadır. Ha-sirîzade Tekkesi diye de andırdı. Mustafa İzzi Efendi, karşı kıyıda Taşhkburun Sadî Dergâhı'nın şeyhi Büyük Süleyman Sıtkı Efendinin dervişi ve halifesi olup Sütlüce Tekkesini kurmağa onun emriyle memur edilmişti. Kendisinden son ra oğlu Süleyman Sıtkı {Şeyh Sülün) Efendi, kayınbiraderi İbrahim Ataullah Efendi, torunu Hasan Rıza Efendi, onun kardeşi Ahmet Muhtar Efendi, Ahmet Muhtar Efendinin oğlu Mehmet Elif Efendi bu - dergâhta şeyhlik etmiş lerdır. Sütlüce Tekkesi bir irfan yuvası olduğu kadar bir ilim, sa-' nat-ve edebiyat mahfili idi Sonuna kadar-da bu özelliğini muhafaza et misti Çarşamba günleri mukabele ve âyin yapıldı. Mehmet Elif Efendinin oğlu Yusuf Zahir Efendi, devrin tanınmış eser sahibi â-lim-ve fadıllanndandı. Tekkeler ka pandığı sırada Koska Sadi Dergâhı şeyhi idi Uzun yıllar müderrislik, öğretmenlik, kütüphane müdürlüğü -etmiş» Ragıp Paşa Kütüphane Müdürlüğünden emekli iken 1957 yılında vefat etmiştir.

" HÂSÂNABAD TEKKESİ

Caferâbâd Tekkesinden sonra meşhur olan Hasanâbâd Tekkesi-dir. Bugün SüÜüee'de, tepede Bademlik denilen yerde, Dördüncü Murad (1623—1640) devrinin meş hur zenginlerinden Unkapanlı Per vız .Ağanın kölesi Hasan Efendi tarafından: kurulmuştur. Bu zat Boşnak olduğu için zamanın zarifleri buraya Neznamâbâd derlerdi Nez-nam Boşnakça bilmem demektir. Hasan Efendi bu kelimeyi çok kul landığımdan i>u lâkapla anılmış ve tekkesine de bu isim takılmıştı...

Hasan Efendi, 300 .yü evvel hayatta idi Her,ayın ilk günü çalgıolan ve hanendeleri toplayarak tekkesinde umuma "mahsus büyük bir tiy*fet«çekerdi« Bunun, -gerinde son

radan Bademlik Bektaşî Tekkesi kurulmuştur.

Bundan sonra ise, Abdüsselâm Tekkesi gelirdi. Burası şehrin hi-ref ehli denilen zanaatkarlarına mahsus bir mesire yeri idi. Bunlar gibi Ali Ağa bahçesi, Eski Yusuf bahçesi, Ganîzade bahçesi v.s. Sütlüce'nin adı dillerde dolaşan meşhur bahçeleriydi.

Bu kasabanın, Çavuşbaşı Camii diye anılan tahta kubbeli ve güzel taş minareli bir camii vardı. Bu gün mevcut değildir. Hattâ, yeri bile kesin olarak bilinmiyor. Bu ca-

miin kapısının karşısında meşhur âlim ve hattat Karahisarlı Ahmet Şemseddin Efendi gömülüydü. Kubbesiz bir türbesi ve mermer sandukası vardı. Kitabesini hayatında kendisi yazmış ve mermere kazımişti. Yazı o kadar güzeldi ki hattatlar yıllarca ziyaret edip seyretmişlerdir. Bu mezar da bugün mevcut değildir. Yalnız yeri biliniyor. Bugünkü Sadi dergâhının he men batısında ve Mehmet Ağa meş «âdinin yanında imiş. O halde, Çavuşbaşı Camimin de burada bulunması lâzım. Mahmut Ağa mescidi Mimar Sinan yapısı olduğuna göre bu iki mâbed birbirine yakın mesafede bulunuyorlardı. Bugün mev-

cut olan mescidin kurucusu Mahmut Ağanın mezarı ve mescidi kendisi için yaptırmış olduğu Karamanlı Şeyh İshak Cemaleddin Efendinin türbesi, bu iki mabedin arasındaki alandadır. Mahmut Ağa mescidinin mezarlığında mesnevi şerhiyle meşhur Yusuf Sine-çâk medfundur. Mezarı, bir servi ağacının altında hâlâ durmaktadır. Galata Mevlevîhanesinin şeyhi meşhur şair Şeyh Galip, mezarlığın doğusunda, sed üzerinde bur evde otururdu. Sineçâk'e çok meftun olduğü için sık sık pencereden meza-

rına bakar ve şu mısraı okurdu:

Sütlüce'de bir şuh ile şîr-ü

şekeriz biz

(Yâni, biz Sütlüce'de bir şuhla süt ve şeker gibiyiz.)

Bu mezarlıkta Yusuf Sineçâk'in kardeşi şair Hayreti, Şeyh Galip'in kız kardeşi ve daha bir çok kimselerle beraber, Sütlüce Tekkesinin son şeyhi Mehmet Elif Efendi üe^^^ amcası Gözleve savaşıTöpçü kumandanı Necâ Paşa ve Elif Efendi V-âtin oğlu Şeyh Yusuf Zahir Hasırcı oğlu gömülüdürler.

»36

KKSİMLİT BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOFEDİTİ

zadelere intikal eden, bahçesindeki nadide meyve ağaçları ve çiçeklerle meşhur bir köşk bulunuyordu.

Kanunî Sultan Süleyman devrinin sonundan itibaren İkinci Selim ve Üçüncü Murad devirlerinde Şad razamlık etmiş bulunan Sokulu Mehmet Paşa (1565 - 1579), İkinci Selim'in kızı Esmâ Han . Sultanla evlenmişti. Bundan

doğan- oğlu İbrahim Bey, Sultanzade olduğu için İbrahim Han diye anılmış ve çd-

CAGFERÂBAD TEKKESİ

Yavuz Sultan Selka Han'ın nedimlerinden İran'h şair Habibî'nin de vasiyeti üzerine Çağferâbâd Tekkesinde gömüldüğü biliniyorsa da mezarının yeri belli değildir.

Kıyı tarafına gelince, vapur iskelesinin batı tarafı çimenlik bir me sîre idi. Daha ileride vezir saraylarından Karaağaç Yalısı vardı ve

RESSAM MELLİNGİN, BEYOĞLU SIRTILARINDAN İSTANBUL'UN GÖRÜNÜŞÜNÜ TESBİT EDEN GRAVÜRÜ

İSTANBUUDAKI

BÜYÜK K.ÜNAKKAKUAJV BIBİNİH 300 YIL ÖNCEKİ HÂLİ

Karaağaç korusu ile çevriliydi... Yaptıran, Defterdar İbrahim Paşa dır. Burası Dördüncü Murad'ın çok hoşuna gittiğinden, sık sık ge lir ve denize karşı işret edermiş.

Sonra Dördüncü Mehmet zamanın da satın alınarak Padişahlara mab sus yalı olmuştur. Buna bitişik sa-navber ağaçlarıyla süslü, güllü, bülbüilü bir bağın içinde Kanunî devrinin meşhur Şeyhülislâmı E-busuud Efendinin köksü vardı ki adı dünyayı tutan Kur'an-» Kerîm tefsirini burada yazmıştır. Bunun yanında ise Sadrazam Makbul İbrahim Paşa (1523 — 1538) tarafından yaoılan ve sonra İbrahim Han

cuklarma İbrahim Hanzadeler den mistir. Sokullu Mehmet Paşa vefat ettiği zaman İbrahim Bey (Paşa)., sarayda Hünkâr müteferrikası idi. Birinci Ahmet (1603—1617) bu günkü Sultanahmet Camiini yaptıır mak istediği zaman yerinde bulunmuş olan Sokullu Mehmet Paşa sarayını İbrahim Paşadan altmış bin altına satın almıştı. Bunun otuz bin altınını nakid olarak ödemiş, ka lan otuz bin altın için ise Sütlü-ce'deki İbrahim Paşa bahçe ve köşkünü ve yanında bulunan İbra him Paşa hazinedarının baliğe ve köşkünü vermişti.

RESİMLÎ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOİPEDİSİ

' MÜKELLEF VE

MUHTEŞEM SARAY

. m}

Yerine Sultanahmet Camiini^ yapılması için yıktırılan Kabasakal da Sinanağa mahallesindeki saray ise, cidden mükellef ve muhteşemdi. Üç tarafı yol ile, bk tarafı İs-kenderpaşa tür besiyile sınırlıydı.. Büyük bk bahçenin içkide asıl sa ray ve dış binalar vardı. Asü saraj şu şekilde idi:

Sultan kapısı yanında bk Baiia cûâtı odası, kapıcılar odası, üstünde altlı üstlü Kapıağası odası, bir büyük ve bir küçük Ağalar odası, önünde çeşme

ve ayakyoilan, bir hoea odası, bk kiler ve divanhane, bkbkine karşı çinili iki büyük oda, orta sofası ve fıskiye, karşısınaa bir büyük havuz ve köşk. Sedef işlemeli pencerele, musandıraı ve çinili kaftan odası, içi şadırvan ve havuzlu on dörî pencerele, sedei işlemeli, sekiz dkeklı, iki sehnisin-ii ve bk kubbeli çinili oda. Ustun de çinili ve bk kubbeli köşk. Çinili has ve mükemmel bk hamamı. Dolapları ve kapısı altın işlemeli çinili bk kış odası. Yanında çinili mükellei bk çillehane. Büyük bir taya odası, büyük bk divanhane. Bk kethüda odası. Üstünde oır köşk. Beş mükemmel oda. Onür.ca koridor. İki yan sof alı kiler. Altı yer altında hazine odası. Uç hai-vetli, altı kurnalı ve havuzlu bir d u yük hamam. Dört hastalar odası ve çeşme. İki fırınlı mutfak. Bir büyük odunluk. Dörî bahçe. İçince bir havuz olan kubbeli köşk.

Dış binalar ise, şunlardı:

Bir büyük divanhane, yanmaca bk arz odası. Divanhaneye bitişik bkbirine karşı iki oda. İki ha." oda ve bk orta sofası. İki koridor Bk sed meskesL Abdest alacai yer. Önünde bahçe ve şadırvan. Altm ve sedef işli pencerele ve dolaplı çinili bk büyük oda, Şeh-nişinli altın ve sedef islemeli be< pencerele ve bk kubbeli, bk kapılı büyük fair oda. Yanında koridor. İki mükemmel hamam, abdest alma yeri ve ayakyolu. Karşısında bk oda. Altı üstlü uzunlamasına bk büyük nöbetçiler odası. Bk bu yük iç hizmetliler odası. Bk bu-. yük iç hizmetliler ouıallinıhanesi'

J

r

rı odası. Abdest alacak yer. Otuz yedi sofra hizmetlisi odası. Altında dört büyük ahır. Beş bin araba ot alır alt kat, bir büyük mab zen, Birbirine karşı iki has ahır. içinde bu kuyu ve önünde bk çe| me. Bir kuyumcular imalâthanesi. Bir büyük kapıcılar odası, meyde nı ve şadırvanı. Bir büyük fırın ambarı. Üç fırın.. İçinde akar su ve tekneler. Üstünde büyük bı oda. Bir büyük terzihane. Altı a-hır. Helvahane. Dört un " ambarı. Yuvarlak dokuz kilerciler odası. Bir büyük akar sulu mutfak, on bir tane aşçılar odası. Çeşme ve ayakyolu.

100 BİN ALTINA ÇIKAN SARAY

Bu saray, yüz bin altına çık rmştı. İkinci Selim bu parayı dama dine vermek istemişse de, o kabul etmeyip zevcesi Esma Han Sultana hediye etmişti. İşte, oğlu İbrahim Pssanın altmış bin altına Birinci Ahmed'e sattığı, böyle bir yerdi.

ibrahim Banzadelerin köşklerinin batısında Derviş Şâmî-zâde ve Kemal Efendinin yalıları, onye dinci yüzyjda yapılmış en zarii Hinslp.rıîsnrı

Ebussuud Efendinin köşkünün hizasında deniz kıyısında yukarı-

da bahsettiğimiz köprünün veya barajın enkazından kalma bir taş ayak vardı. Herkes istediğini yazıp hergün bunun üzerine bırakır, Ebusuud Efendi de akşam üstleri bunları getirip okuyarak haklı di lek ve şikâyetleri halle çalışırdı. Bu yüzden bu taş, (Arzuhal taşı) diye anılırdı. Bu bahçenin kuzeyinde bilhassa üzümü ile meşhur Bezirgânbaşı bağı vardı.

Yukarıda bahsettiğimiz Mah-mutağa Mescidinin kapış: tarafında üç kişi gömülüdür. Bu üç kişi birbirinin şeyhi ve üstadı o-lan üç meşhur hattattır ki. bunlar dan ikisi Süleymaniye Camiinin yazılarını yazmış olmakla tanınmışlardır.

ŞEYH İSHAK CEMALEDİN

Bunlardan .birincisi, mezarı bii türbe içinde bugün de mevcut bu lunan yukarıda bahsettiğimiz Karamanlı Şeyh îshak Cemaleddkı dir. 1496 yılında Amasya'da ölen ve orada gömülen Halveti tarikatı nin büyük şeyhlerinden Karaman h Rahibin dervişi ve halilesidk. Beyazıd'ın (1481 — 1512) da yazı hocası olan meşhur hattat Şeyh Hamdullah'dan yazı dersi alarak büyük bir hattat olmak üzere yetişti. Kendisi, hocasının en ziyade

437

takdir ettiği taîebesindendi. O sırada Amasya'da Sancak Beyi bulunan Şehzade Mehmet (Vefata 1504) yazıdaki şöhretini duyarak Kâfiye adlı eserden kendisi için bir nüsha yazdırdı ve karşılığında pek büyük bir para verdi. İshak Cemaleddin, bu para ile hacca git ti. Yolda hac arkadaşlarından birinde bir Kur'an-ı Kerim gördü. Bu kitap 1341 yılında Bağdat'ta ölen Şeyh Abdullah Argun Kâ-mil'in kaleminden çıkmıştı ve o devre kadar yetişmiş en büyük ya zı üstadı Yakut Müstasenî'in bu değerli talebesinin en ziyade usta olduğu Muhakkak denilen yazı stilinde yazılmıştı, İshak Cernaled dm dönüşte bu kitabı İstanbul Ke dışı bulunan Musliheddin Kastelâ-nî'ye gösterdi Kastelânî değerini sorunca:

- Sahibi altı bin akçe değer biçiyor. (O zamanlar altmış akçe bizaltın) dedi. Lâkin, Kadı Efendi buücreti çok görerek kitabı iade etti. Tam o sırada Karaman diyarından bâzı kıymetli atlar getirmiş»lerdi. Kastelânî bunlardan bk tanesini hiç tereddütsüz on bin. akçeyealınca İshak Cemaleddin:
- İlme ne kadar çalışsam neticede bu herif gibi olacak değil miyim, diyerek t dünyadan el çekti...İstanbul'dan ayrıldı, memleketinedöndü. İşte Karamanlı Habib'e(Habib Karamanî) intisabı bundan sonradır. Ona, yıllarca hizmetettikten sonra üstadı ölünce ikincidefa olarak İstanbul'a geldi. O zaman Sadrazam bulunan ve bk rivayete göre kendisinin yeğeni o-lan Pîrî Mehmet Paşa onu büyükbk saygı ile karşıladı. Zeyrek civarında Soğukkuyu'da ona biicami ve tekke yaptırdı, îshak Cemaleddin evvelâ burada, sonra yine Pîrî Paşanın

Molla Gürânî Camü karşısında yaptırdığı tekkede uzun müddet şeyhlik edip İstanbul'da Cemal Halveti diye meşhur oldu. Pek çok mürid topladı, Nihayet, bilinmeyen bk sebepten dolayı Pîrî Pasa'ya gücenip tekkenin şeyhliğini oğlu Mehmed'e ter-kederek Sütlüce'de yerleşti. Mü-ridlerinden saray Kapı Ağası (Babüssaade Ağası) Mahmut Ağa onabir cami yaptırdı. Cemaleddin Kararnanî 1526 yılında vefat ederek

□ 438

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

439

OSMANLI DEVLETİNDE SADRAZAMDAN SONRA GELEN EN YÜKSEK
MAKAMDA ŞEYHÜLİSLÂM OTURUR. GRAVÜRDE, SOLDAN
SAĞA, BAŞÇUHADAR. DERS VE KİLİ EFENDİ,
ŞEYHÜLİSLAM VE VEKAYİCİ GÖRÜLÜYOR

MELLİNGİN GRAVÜRÜ; İSTANBUL'UN ÜSKÜDAR SAHİLLERİNDEN GÖRÜNÜŞÜ

camimin yatanda yapılan türbeye gömüldü ki, Mahmut Ağa da öldükten sonra vasiyeti üzerine oraya gömülmüştür.

îshak Cemaleddin'in, Kadı Bey-zâvî'nin Kur'an-ı Kerîm tefsirine yazdığı ek ile kırk hadis şerhi ve daha bir çok eserleriyle Arapça ka sîdeleri meşhurdur.

KARAHİSARLI AHMET ŞEMSEDDİN

Aynı yerde gömülü olan ikinci

zat, yine yukarıda adı geçen Kara fairsârî Ahmet Şemseddin'dir. Bu gün mezarı çok yazık ki mevcut değildir. Bu za* îshak Cemaleddin'in Hervîşierindendir. Devrinin ea büyük hattatı sayılırdı. Ya 21 san'atmda ilk hocası Edime'li Yahya'dır ye Fatih Camiinin yazılarını yazmıştır. Ölümü 1478 yılındadır. Lâkin, 1765 yılındaki zel . zeledde cami harap olmuş ve bu ya zılar da mahvolup gitmiştir. Karahisarînin ikinci Hocası, 1486 yılında ölen ve yazdığı bir Kur'an-> Kerîm bugün Ayasofya— Kütüpha nesinde bulunan Esedullah Ker-manî'dir. îshak Cemaleddîn ise ü-çüncü üstadıdır. . Ahmet Şemseddin, bilhassa Celî

denilen büyük boy yazılan yazmakta usta idi. Süleymaniye Ca-miinin şadırvan avlusuna açılan cümle kapısındaki şaheser yazı onundur. Ayrıca, Piyale Paşa Ca miindeki «Selâmün aleykürâ tıfa-tum...» âyetini, Mirnar Sinan'ın türbesindeld yazılan o yazmıştır.

Kendi mezar taşını da hayatında yazmış olduğunu evvelce nakletmiştik. Yalnız — tabîî ne zaman öleceğini bilmediğinden — tarih yerini boş bırakmış,

1555 yılında doksan yasına yaklaşık olduğu hal de öldükten sonra bu tarih çöme

zi ve oğulluğu Hasan Çelebi tarafından yazılmıştır. Ölümüne Şeyhülslâm Ahî-zâde Hüseyin Efendi:

Gö'çdü eyvah Karahisarî-i pîr

Tarihini söylemiştir. Onun hak kında devrin 'şairlerinden biri de:

Hatt-ı hûb içre beyaza çıkarıbdır

özünü Yarının Karahisârîdir ağardan '

yüzünü

(Kendisini, güze! yazıda beyaza çıkarraîştîr. Karahisârî, yazının yü zünü ağartandır.)

Mısralarını söylemiştir.

ÇERKEZ HASAN ÇELEBİ

Burada gömülü olanlardan ü-çüncüsü ise, Karahisarlı'nın çömezi Çerkeş Hasan Çelebidir. Kea dişi aslında Ahmet Şemseddin'in kölesiydi. Efendisi, onu âzâd ederek manevî evlât edinmiş ve terbiye edip yetiştirmişti. Ona, aynı za manda hattatlık sanatını da öğretti. Hasan Çelebi'nin yazıya büyük istidadı vardı. O da üstadı gibi Celî yazıya meraklıydı. Hattâ bu

alanda kendisine mahsus bir üslûp yarattıysa da, bu yol onun ölü müyle kapandı. Süleymaniye Ca miiniu cümle kapısındaki yazıyı Karahisarlı yazmışa. Öbür yazılar Hasan Çelebiye sipariş olunda Ahmet Şemseddin, kendisi dunu, ken bu hizmetin başkasına- verilmesine bir hayli üzüldü. Lâkin bu işe, yine ancak bir çömezi ve yetiştirmesi, lâyük görüldüğü için iftihar etti. Bununla beraber, kubbede veya mihrabdaki yazılardan birisinin Karahisarlı'ya ait olduğu söylenir. Yalnız Hasan Çelebi ya zıların bitmesine yafan gözlerinden rahatsızlandığı için Tabhane Süfeymaniye külliyesine dahil revantgryıaa — içindeki «Ve Ye-

mûnunettsam» âyetini üstadına rica edip yazdırdığı kesin oiarak biliniyor. Ahmet Şemseddin bu âyeti yazarken bütün ustalığın; göstermiş ve hakikî bir şaheser de burada yaratmıştır. Edirne'de ki Sultan Selim Camiinin yazıları da Hasan Çelebi'nin kaleminden çıkmıştır. Üstadına ve efendisine hürmeten yazılarının altına Hasan bin Ahmet, yâni Ahmet oğlu Hasan diye imza atardı.

Hasan Çelebi çok yaşamış ve 1593 yılından sonra ölmüştür. O-nu da vasiyeti üzerine üstadının yanına gömdülerse de mezar yeri belli değildir.

İşte, birbirinin çırağı olan bu üç üstad, şimdi bir arada, Sötlüce de, İstanbul'un bu uzak ve sakin köşesinde ebedî uykularını uyumakta ve çok yazık ki, yavaş yavaş unutulmaktadırlar.

Sütlüce'den sonra Halıcıoğlu ge lir. Burada en mühim yapı. şüphe siz ki 1795 yılında III. Selim devrinde ve onun teşebbüsü ile açılan ve Mühendishane-i Berrî-i Hüms *yan* diye anılan ilk kara mühen dishanesidir. Deniz mühendisha-nesi ise, 1773 yılında açılmıştır.

OSMANLILARDA İLK TEKNİK OKUL

Osmanlı İmparatorluğu devrin de modern mânâda ilk teknik oku] 1734 yılında, Birinci Mahmut zamanında ve onun himmeti ile Üs-küdar'da Toptaşında, sonradan u-zun yıllar akıl hastahanesi oîarak kullanılan binada Humbarahane ve Hendesehane adıyla açılmıştır. Lâkin, üç sene sonra Yeniçeri O-cağının itirazı üzerine mektep kapandı. Sonra 1769 yılında Üçüncü Mustafa devrinde «Hendese Odası» adıyla Sütlüce'de, Karaağaç-da tekrar açıldı. Ancak, tedrisat pek de alenî değildi. İşte. bundan sonra 1792 yılında Üçüncü Selim Halıcıoğlundan Humbarahane'yi inşa ettirdi. Bunun bir tarafı Hum-baraa (el ile, tüfikle veya topla bomba veya patlayıcı dane atan bir sınıf asker) bir tarafı Lâğımcı (toprağın altından kalelerin ve müstahkem yerlerin altına doğru tüneller kazarak patlayıcı maddeler verileştiren yetahMnıgt işleri};

le meşgul olan bir sınıf asker) yetisecek öğrencilere ayrılmıştı. Ü-çüncü Selim, tahta yeni çıktığı zaman, yâni 1789 yılında Eyüb'de Bahariye semtinde Mühendishane-i Sultanî adlı bir mektep açmış , ve Karaağaç:dan kalan talebeyi buraya naklettirmiş, Enderun'dan istidatlı gençleri de ayırarak bu okula vermişti. Nihayet, 1795 yılında Halıcıoğlu'ndaki yeni Mü-hendishane inşa olundu. Buradan kara ordusu için mühendis ve top çu subayı yetişecekti. Evvelâ Lâğımcı talebesinden elli ve Humbaracı'lardan otuz kişi a3Tılarak ted risata başlandı. Açılış töreninde Sütlüce Hasirî-zâde tekkesi şeyhi Mustafa İzzî Efendi duada bulunmuş, bundan sonra bu okulun her tamir veya yeniden inşasında Sütlüce şeyhlerinin törenle dua etmeleri âdet olmuştu.

Dört yıl süreli olan okul, faaliyetine durmadan devam etmiş, ordu ve memleket için pek fayda h elemanlar yetiştirmiş, bunların bir kısmı Avrupa'ya gönderilerek tahsillerini orada tamamlamıştı. Bu hal, 1877 — 1878 Rus savaşına kadar devam etmiş ve o yıl Mühendishane boşaltılarak as kerî hastahane hâline konmuş, bu yüzden dört yıl kadar kapalı kaldıktan sonra tekrar açılmıştır.

Bu okul, Cumhuriyet devrine kadar topçu ve istihkâm subayı yetiştirmeğe devam etmiştir. Scnrs topçu ve istihkâm subayları da bu tün öbür kara subayları gibi b.i t« biye'den — yâni Harb Okulumdan — çıkmaya başlamış, Mühendishane binası bir müddet Yedek Subay Okulu ve sonra bir müddet de topçu subayları için Mes lek Tatbikat Okulu olarak kullanılmıştır.

Okulun ysnında bulunan ve Kumbarahane Camii diye anılan pek zarif mabedi. Üçüncü Selim'in annesi Mihrişah Sultan 1803 yılında inşa ettirmiştir.

TERSANE MÜHENDİSHANESİ

Donanma için mühendis yetiştiren ilk ('Tersane Mühendishanesi» ise 1773 yılında Tersane zindanının yanında, yâni şimdiki Camial-tı mevkiinde açılmış ve Karaağaç Hendese Odası talebesinin .bir kıs mı buraya verilmiştir, î 795 yılında burada bir inşaat sınıfı, aynı yıl gemi subaylarına mahsus Harita ve Seyrisefâin (Gemi yürütme) kursu faaliyete geçti. 1805 yılında ise Tersane Mühendishanesi, in-

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

441

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BOĞAZİÇİ'NİN BUMELİKAVAĞI SIRTLARINDAN GÖRÜNÜŞÜ

yağında kızartılıp veya limonla çiğ olarak yenilirdi. Beş on gün içkisiz yendiği takdirde cinsî kudreti pek üstün derecede arttırdığı soy lenirdi. Avcıları bahçe ustasına yılda on bin akçe aidat verirlerdi Bu bahçede bir usta üç yüz bahçıvan vardı. Yanında mükemmel kayıkhanesi mevcuttu, EacLi

440

jaat ve Seyrisefâia bölümlerine ayrıldı. İnşaat talebesi, geraî inşaat mühendisi olarak yetişirlerdi. Şey risefâin talebesi gemilere jurnal hocası — yâni seyir subayı —, sonra çorba hocası — yâni levazım subayı —, sonra baş hoca — yâni ikinci kaptan, — nihayet imtihanla kaptan oulrlardı.

Tersane Mühendishanesi, 1821 yılında Kasımpaşa yangınında yan mistir. Bunun üzerine Parmakka pı'da Errehâne denilen bıçkıcı ye ri tâdil edilerek okul hâline kondu. Ancak, burası bütün öğienci-

leri almadığından 1834 yılında, Heybeiiada'da bulunup 1828 yılın da inşa edilmiş olan Kalyoncu kışlasına naklolundu. Bundan son ra, Kasımpaşa'da şimdiki Deniz Hsstahsnesinin olduğu sahada bu lunan Derya Kaptanı ve Sadrazam (1789 - 1790) Cezair'ü Gazi Hasan Paşa konağı] satın alınarak dört yüz talebenin sığacağı bir o-kul inşasına başlandı. Ve 1838 yılında tamamlanıp Mühendishane buraya taşındı R852 yılında ise tek rar Heybeliada'ya naklolundu. Sa kızağsci'ndaki hasta hane de onun yerine taşındı. Bugün, Deniz Hara Okulu Heybeüada'da aynı yerde

hulunmafctadır.

Halıcıoğlu'ndan sonra Pîrî Paşa mahallesi gelirdi. Yavuz Sultan Selim'in son ve Kanunî Sultan Süleyman'ın ilk Sadrazamı Pîrî Mehmet Paşa (1518 — 1523} buranın havasını ve suyunu beğenerek bir bahçe yaptırmış ve a-damlarına buraya yerleşip bir ma halle kurmalarını emretmişti. Bu yüzden, mahalle onun adıyla anılmıştır. Bin kadar bağlı, bahçeli s~ vi

vardı. Galata Kadılığına tabî olup ayrı Sufaaşısı mevcuttu. Burada, zengin bir dul hanım olan

Aynî Hatun tarafından bir cami yaptırılmıştı. Minaresinin inceliği ve zerafeti ile meşhurdu. Bu cami harap olmuşken Kapıcıbaşı Arslan Ağa tarafından 1591 yılında tamir olunmuştur. Kiremitçiler içindeki Turşucu-zâde Hüseyin Çelebi Camii, Mimar Sinan ta rafından yapılmıştır. Bu semtte Rum ve Musevî çoktu. İskele basındaki iki yüz kadar dükkânın çoğu meyhane ve bozahaneydi... Lim<mj güzel olduğundan gemiler burada kışarlardı. Gemiciler ise meyhane erbabı oîf.ınkla meşhur dular. iki yüz kadar kiremit imalâthanesi vardı. Burada Temmuz

ayında Arnavut dalgıçlar denizden başka yerde bulunmayan bir çeşit siyah çamur çıkarırlardı. Bu çamurdan yapılan tuğla ve kiremit piştiği zaman çok kırmızı bir renk alırdı. Onun için yukarıdan bakıl dığı zaman İstanbul kıpkırmızı gö riifürdü. Ayazma Suyu adlı kay gün su içmenin hummayı geçirdi ğine inanılırdı, Rumların ziyaret ettiği ayazmalardandı,. Dördüncü Mehmet, bu mahallenin dışında bağ içinde, bir su bularak 1652 yi înda güzel bir çeşme yaptırmıştır ki tarih kitabesi Tekneci-zâde Muş

tafa Çelebi tarafından yazılmıştır.

Pîrî Paşadan sonra ise, Hasköy gelirdi. Burası, pek büyük bir mahalleydi. Üç bin kadar bağlı bahçeli, denize bakar kat kat süslü evleri vardı. Bâzı bahçelerinde limon, tunç ve ağaç kavunu yetiştirdi. Havası son derece güzeldi Küpeli oğulları, Morduhay,, Ne-sim, Kemal adlı • Musevilerin bağ ve bahçelerinde emsalsiz limon ve narlar yetiştirdi. Burasî da Galata ya tâbi ve Subaşıyı ayırdı. Bir de Yeniçeri çorbacısı kulluğu var *di*. Bir camii ve iskele mescidi. Saraçhane mescidi adli iki mescidi, bir hamamı mevcuttu. Han, un*

ret, medrese v.s. yoktu. Müslüman mahallesi bir taneydi. Geri kalanı on bir cemaat Musevî ma hallesiydi. Eminönü tarafı yanıp cami sahası için istimplâk e-dildiği zaman evleri yanan Museviler de Kasköy'e iskân olununca yirmi cemaatten fazla oldular...

Nüfusları on binden fazlaydı. Ye dişi küçük, on ikisi büyük sinagog lan vardı.

Ayrıca iki Rum mahallesi ve üç kilisesi, elli dükkân debbağ boyahanesi, yüz meyhanesi, üç boza-hanesi mevcuttu. Küpeiiioğır-nu.n halis elma suyu. Triyandafilo nün Misket şarabı erbabı arasında meşhurdu. Hasköy bağlarında yetişen misket üzümünün bir eşi ancak Bozcaada'da bulunurdu. Yi ne burada yetişen şeftali de pek emsalsizdi Mahallenin arka tepele ri Musevî meşathğı idi. İstanbul içinde, Galata ve Üsküdar'da, Bd-ğaz'da v.s. ölen bütün Museviler burada gömülürlerdi. Sonraları ha hamları başka yerde de ölü gömme izni vermişlerdir. Meşatlık civarın daki ayazmanın suyu pek hafif o-

lup dört günde bir tutan sıtmaya iyi geldiğine inanılırdı, Rumlar tarafından ziyaret olunur bu" ayazma idi

HASKÖY

Hasköy'de, deniz kenarında Ter sane bahçesi Padişahlara mahsus tu. Bizans zamanında da imparatorlara mahsusmuş. Fetihden sonra Padişah otağının ilk kuruldu-ğu yer burasıdır. Gaza malı da bu rada onun huzurunda pay edilmiş tir. Sonra burada nieef'avlular, ha marnlar, köşkler, hücreler, sofalar onar arşın en ve boyunda havuz ve şadırvanlar yaptırıldı. Havayı kokulandıran satrançvârî on iki bin servi ağacı dikildi Bunların gölgesi yüzünden ortalık daima serindi. Bahçeye güneş tesir etmez, güzel sesli kuşları, bilhassa bülbülleri cana can katardı. Bu ranın sulu şeftalisi ve kayısısı pek makbuldü. Tam denk kıyısında Sultan İbrahim (1640—1648) pek güzel bir köşk yaptırmıştı. Bahçe önündeki denizde çıkan istiridyesi meşhurdu, Meyhanelerde

Sarayda yemek sofrasını temsil eden bir minyatür

şah buradan Topkapı Sarayına veya başka yere denizden gidecek ol sa bunlardan birisine binerdi Kayığın kış tarafında mücevherli kubbenin altında, mücevherli tan tına oturur, bir taraftan cura, zur na ve çifte naradan mürekkep ka ba saz çalınır ve Padişah kıyılarda ki yalıları, bahçeleri seyrederek gi

142

EESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

443

KASIMPAŞA

Hasköy'den sonra Kasımpaşa gelirdi. Burada Aya Longa denilen pek eski bir manastır varmış. Semt, fetihden sonra İslâm mezarlığı hâline getirilmiştir. Buna se bep daha evvelki muhasaralarda şehit düşen bir kısmı îslâm ga zilerinin ve bâzı Peygamber saha belerinin burada gömüldüğünün bi linmesiyds. Bunlara ait bir kısım taşlar, iki yüz yıl evveline kadar durmaktaydı.

Eski istanbul'un büyük yalılarından bir

Fatih Sultan Mehmet Han, istanbul'u aldıktan sonra Aynalı kavak'dS-birkaç' göz* tersane; yaptırmıştı. Yavuz • Sultan Selim- Han, Mısır ve Suriye'yi fethettikten son ra Papa Onuncu Leon'un Osman lılar aleyhine bir ittifak hazırladı ğmı haber alarak büyük bir donanma kurup Akdeniz emniyet ve hâkimiyetini kurmaya karar vermiş ve bu düşüncesini Sadra-v

derdi. Buraya en çok Sultan İbrahîm gelmiş, ondan sonra Rağbet al-ZalmasıL. Bu bahçede bir de has ahu- vardı. Padişahlar, burada beş lenen atlara binerek Okmeydanı-na çıkar ve cirit ve çûgân (bugün kü golfu benzer bir oyun) oynatıp seyrederdiler. Burada hizmet e-dea Bostancılar hep Bayram! tîrî katine mensup salîh kimselerdi. Buaa sebep ise, İstanbul fetholun duktan sonra, Hacı- Bayram-ı Veli'nin dervîşi Ak Şemseddin'in bu rada erbain, çıkartıp — yâni dün yadan el çekerek kırk gün yalnız

•BİZANS EŞEKLERİNDEN : BİT KABASTMA'

ibadet ve zikirle meşgul olup — hizmet edenlere ve edeceklere dua etmesiydi. Bunun için onlar daima rahat ve mes'ut yasalardı. Bu bahçe Fatih Sultan Mehmet Han kendi eliyle yedi servi ve Ak Sem seddia bir servi dikmiştir. Bu serviler, onyedinci yüzyıla kadar mevcuttu. Ak Şemseddin'in diktiği servinin öbürleri gibi yeşil değil, beyaz olduğu" söylenir.

zam Pîrî Paşa'ya açmıştı. Bunun üzerine Haliç'te, Kasımpaşa tarafta yeni ve kudretli bir tersane kurulmasına karar verildi. 1515 yılında mezarlığın bir kısmı bu işe ayrılarak buradaki kabirler başka yere naklolundu ve göz denilen kapalı kızaklar yapıldı. Kanuni Süleyman Han zamanında bunların sayısı iki yüze çıkarıldı... Ayrıca anbarlar ve mahzenler inşa edilip mükemmel bir tersane kuruldu. Yeni tersanenin her gözü için elli bin akçe — o zamanın ortalama 950 altın — harcanmıştı. Tersanede marangoz, urgancı, demirci, halatçı v.s. gibi sanatkârlardan üç bin kişi çalışır ve günde onar akçe yevmiye alırlardı. Başlarında otuz - kırk akçe yevmiyeli elli subay ile maiye tinde on yardımcı bulunan bir ket hûda vardı. Burada hem yeniden savaş gemisi yapılır, hem de savaşta zarar görenler tamir edilir, eskileri kalafatlanırdı. Onyedinci yüzyılda Tersanede yüz otuz göz faaliyettedir.

TERSANE

Tersaneyi 18 inci yüzyılda görmüş olan Marsigli, bundan şöyle bahseder:

Tersane, Halig boyunca uzun ve örtülü bir galeriden ibaret olup sanatkârlar bu örtülü yerde çalışır ve gemiler de burada inşa olunur. Bu galeriye girmek için dar ve uzunca bir odadan geçilir. Burası, Tersane Emininin odasıdır. Donanma sefere çıkmasından beş altı hafta evvel Derya Kaptanı maiyeti ile birlikte her gün bu odada toplanarak gemilerin inşa ve tamirlerine nezaret ederler ve savaşa ait meseleleri görüşürlerdi. Filonun her türlü levazımı ve mühimmatı burada hazır ikenirdi. Bu kısım ile Galata arasında buraya girişe mâni olan & dlez ya engeller, bulunduğu gibi, ayrıca; > bütün gece nöbetçiler tarafından muhafaza olunurdu... Yine burada subaylara ve sanatkârlara tnaHsua feis ccle daire ve odaîa? ve esîrles içi* Sintine veya Bambul öenÜea-şlîapishana vardı.

Kanunî Sultarı' Süleyman rinde:

zaman Kasım Paşa'ya, Piyale Pa

şa'ya, Ayaş Paşa'ya fermanlar çıkarak bu semti şenlendirmeleri emir edildi Bir çok ileri gelen kimseler de onlara katılıp kısa zamanda büyük bir mahalle kuruldu... Adli işleri Galata Kadısına bağlandı, idarî bakımdan ise Kap tan Paşanın emri geçerdi. Bu vazifeyi Kaptan Paşa yerine Tersane Kethüdası ve Subası yapıları. Piyale Paşanın savaşta alınmış on iki bin esiri vardı. Bunlara Ka •sımpaşa semtinde bir cami, medrese ve tekke yaptırdı. Lâkin caminin cemaati olmadığından eski Tersane boğazından bir kanal açarak Halicin suyunu caminin önüne ka dar getirdi Kanalın iki tarafı kısa zamanda bağlı, bahçeli evlerle donanarak cemaat hâsıl oldu. Lâkin, Piyale Paşanın vefatından sonra kanal temizlenmediğinden zaman la doldu. Yeni evler bu yüzden daha ileriye yapıldığından o taraf eski parlaklığını kaybetti.

Dördüncü Murad (1623—1640) zamanında yapılan tahrire göre Kasımpaşa mahallesinde on bir bin altmış ev vardı. Yâni ortalama nüfusu kırk bindi Kanunî zamanında camilerde, mescitlerde, tersane gözlerinde, dükkânlarda ve evlerin kapılarının önünde geceleri kandil yakmak mecburiyeti vardı. On mahalle Rum, bir mahal le Ermeni vardı. Musevî yoktu. Dükkâncı Museviler bile burada oturmaz, geceleri kendi mahalle lerine giderlerdi iskeleden Piyale Paşa camiine sekiz bin edim, Ok-meydanından Galata'ya kadar do kuz bin adımdı.

KÂSİMPAŞA'DÂKÎ MESCİTLER

Kasımpaşa semtinde Fatih devrinde yapılan mescitler şunlardır:

1 — Fatih Sultan Mehmet Hantarafından yaptırılan Tersane Mescidi, Tersane pivananesmia yanındaı, anevcute^egildir.

2 — Tine Fatifi 'Sultan Han tarafından yaptırılan OkmeydanıMescidi Okçular Tekkesi'nin mescidi olarak yapılmıştır. Harapoldüğünden İkinci J^ahmuf ,(1808—1839J yenilemiştir. Buraya -ok-

aersklı v.e ksadM fe iyj

bir ok atıcı olan ikinci Beyazıt (1481—1512) tarafından bir zaviye ve bir mutfak ilâve olunmuştu. Burada Fatih devri velîlerinden Kovacı Ali Baba medfundu. Kabri son zamanlarda eski Galata Mevlevîhanesine nakloîunmuş-tur. İkinci Mahmud'un yaptığı ca mi de harap olarak hâlen tek bir duvarı ve minaresi kalmıştır.

3 — Fatih Sultan Mehmet Han in burada yaptırdığı üçüncü mes çit, Kuşkonmaz Mescidi idi. Bu

gün mevcut değildir.

4 — Fetih ricalinden Kadı Mehmet Efendi tarafından yaptırılanTaht Kedisi Mescidi Sonradanhalk tarafından Tahta Kadı Mescidi diye anılmıştır. Kasımpaşa'dadere boyunda idi. Tamamen harap olduğundan yerine

1895 yılında eskisiyle ilgili olmayan başka bir bine yapılmıştır. Bu aradaKadı Mehmet Efendinin mezarı

- da kaybolmuştur.

5 — Fatih devrinin büyük âlimiolup açık fikirliliği yüzünden Beyazıt devrinde idam olunan TokatlıMolla Lütü tarafından yaptırılanSan Lütü Mescidi Bugün mescitde, Molla Lütü'nün mezarı da

MOLLA LÜTFÜ

Molla Lütü, istanbul'un ilk ka dışı Hızır Beyin oğlu ve Fatih'in hocası Hoca Sinan Paşanın yetiş-tirmesidir. Kendisi, doğu dillerinden başka Yunanca ve Lâtince de bilirdi Bu yüzden Sinan Paşanın iltimasıyla saray kütüphanesini ter übe meir.ur edilmişti. Molla Lütü, burada Bizans'tan kalma Yunan ve Lâtin dilinde yazılmış eserle

ti de okuyarak bilgisini çok ilerletmiş, ayrıca meşhur Ali Kuşçu dan matematik öğrenmişti. Zamanla Fatih'in Sahn Medresesinde müderrislik verildi. Dar kafalı ve mutaassıp ulemanın eserlerine ağır tenkitler yazdığı için düşmanları çoktu. Beyazıt devrinde hür düşünce çağı yavaş yavaş ka panmış ve yobazlar duruma hâkim olmuşlardı. En büyük düşmanı ise, bunlardan biri olan ve eser leri onun tarafından didik didik edilmiş bulunan Bursalı Hatip zade idi. Ona ilim yoluyla dış ge- çiremiyeceğini anlayınca, başka yoldan mahvetmeğe karar verdi ve bu maksatla talebelerinin ara sına casuslar yerleştirdi Molla Lütü bir gün derste namazdan

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

445

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

EYÜP SIRTILARINDAN HALİCİN GÖRÜNÜŞÜ (200 YIL ÖNCE YAPILAN BİR GRAVÜR)

Bir Osmanlı Sadrazamı: Sağda Kapıcılar Kethüdası ve Çavaşbaşı görülüyor. Kapıcılar Kethüdası, Sarayın Başmabeyinlisi, Çavuşbağı da Padişahın Bağ-

yaveridir.

444

bahsediyordu. Bu ibadet sırasında insanın kendisini tamamen Al laha *vermesi* ve dünya ile ilgisini kesmesi gerektiğini uzun uzun anlattı. Sonra bir misal verdi:

— Hazreti Ali, bir savaşta yara lanmıştı. Ok, yarısına girip kırıl- mış ve temreni içeride kalmıştı.

Canı çok yandığı için çıkanlamı
yordu. Ertesi günü ise, yara şışti

ve büsbütün el sürülmez hâle gel di Cerrahlar kendisine ok temreninin mutlaka
çıkarılması gerektiğini, yoksa hayatının tehlikeye düşeceğini
söylediler. Bunun üze rine:

— O halde ben namaza durayımsız temreni alın! dedi. Sonra, namaza durdu. Bu
sırada kendisiniAllaha öyle verdi ki, temreni yarasından aldıkları
halde farkınabile varamadı.

Molla Lütü, bu hikâyeyi anlat-hktan sonra duygulanarak ağladı ve:

— tşte mollalar... Namaz budur.Bunun yanında faizim kıldıklarımız ise bir kuru
eğilip doğrudur, dedi

Talebe arasında bulunan casus lar, hemen Hatipzâdeye koşarak:

— Molla Lütü bugün derste namaz için bir kuru eğilip doğrudur, dedi. diye
haber verdiler...Bu, ağır bir ithamdı. Namaz gibibir farzı inkâr
etmekti Suna va-

pan zındık, yâni dinden çıkmış saydır ve idam olunurdu,
molla lütü'nün idamı

Molla Lütü hakkında hemen tahkikat açıldı. Kendisini sorguya çeken üç kişilik
komisyonun başkanı Hatipzâde idi. Diğer üyeleri de onun sert
tenkitlerine uğ ramışlardı. Ancak, bunlardan biri Allahtan korkarak
oy'unu îehinde kullandı. Molla Lütü, böylece üçe iki çoğunlukla
mahkûm oldu.

îdam yeri olarak Sultanahmet meydanı seçilmişti Tabîî, o zaman lar bu cami mevcut
olmadığından burası Hipodrom kelimesi tercüme olunarak At
Meydanı diye anıl maktaydı. Molla Lütü; Divanyo

lu boyunca yaya yürütülerek geü riidi Yol boyunca ve meydanda biriken halka
durmadan:

— Ey Müslümanlar, beni zındık diye itham ederek idama götürüyorlar. Bugün
dünyada olduğu gi bi, yann ahrette Cenab-ı Hakkın huzurunda sizden
şahit olmanızı isterim ki, bu bir iftiradır ve ben Müslümanım, diyor
ve bir taraftan da yüksek sesle şهادet kelimesini söylüyordu.
Rivayet edilir ki, kafası kesildiği zaman bile dudaklar} hâlâ
kımıldamakta vs bu kut-

sal kelimeyi tekrarlamaktaydı.

Bu aydın kafanın kesilmesi ije Osmanlı İmparatorluğu devrinde hür ve serbest
düşünce devri kapanmış, karanlık, taassup ve dar skolastik düşünce
ülkenin üzerine yavaş yavaş bir kâbus gibi çöic muştur.

DÎÛER MEŞHUR YAPILAR

Diğer meşhur yapılar ise şunlardı: <£

- 1 — Atik Koca Kasımpaşa C amü: Dörtköşe, ahşap çatı ile kaplı bir cami idi İçinde sütunu yoktu. Dış hariminde, yâni avlusundaulu çınar ve dut ağaçları bulunuyordu. Eskiden imareti varmış. Buimaret onyediaci yüzyılda hasta-hane olarak kullanılmaktaydı.Zarif bir minaresi, güzel bur Kiblekapısı vardı. Mimar Sinan yapısıydı... Kasımpaşa Mahkemesi hari-mi içindeydi Cemaati çok bircami idi...
- 2 — Kethüda Camii: Dörtköşe,kurşun kaplı kubbeli ve tek minareliydi
- 3 — Süleyman Han Camii: Mescit derecesinde küçük bir mâbed-di Ancak, Kanunî tarafından yaptırıldığı için selâtin camilerden sayılırdı.
- 4 — Şeyh Ebhem Efendi Camii:Sorulana fazla rağbet ettiği bircamiydi
- 5 — Yahya Kethüda Camii: Msvlevîhane civarındaydı.
- 6 — Hacı Hüsrev Camii: Tatavlayolunda yokuşta kiremit örtülü birmâbeddi.
- 7 — Ahmet Efendi Camii: Okmeydanı civarında kurşun kaplıtek minareli bir cami idi
- 8 — Emir Sultan Camii: Tepeninüzerinde, dörtköşe, kurşun örtülübir minareli cami, ziyaret yeri uluâstane idi
- 9 — Kulaksız Camii: Kurşunkubbeli ve tek minareliydi
- 10 — Sinan Paşa Camii: Dörtköşe, kurşun . kaplı kubbeliydi—Harimine merdivenle inilir, gay«*nurlu bir mâhedcü
- 11 — Piyale Paşa Camii: Def»ağzında, Kible tarafı sed üzerindedir. Kanunî devri Derya Kaptanlarından Piyale P_aşa tarafiodaıs yaptırılmıştır. Kubbeleri kırmızı somaki büyük sütunlara dayanır di. Mihrab ve minberi hem sade, hem güzeldi. Pencereleri tunçtu. Rivayete göre Piyale Paşa fethettiği memleketlerin kiliselerinin çanlarını getirtip eriterek pencerelerine bu tunç şebekeleri koydur muştur. Camileri parlak, içi aydın lıktı. Kible kapısının üzerindeki (Selâmün aleyküm...) âyeti, Ah met Şemseddin Karahissrî tarafın dan altın yaldızla yazılmıştır. Deh liz sofalarının üzeri sütunlara da yanan kubbelerle örtülüdür. Bu yük dış harimrndeiki altı tane bü-yük çınar ağacının altında sıcak günlerde cemaat sohbet edip namaz vaktini beklerdi. JBu avlunun dört kapısı ve batı tarafındaki ka pisinin sağ ve solunda kırk tane Medrese hücresi vardı. Yine rivayete göre Piyale Paşa bu camii yaptıрмаğa başladığı zaman kuzey tarafında yedi büyük küp altın bulmuş ve bu parayı camiin ya pılmasına harcamış. Mermerden o-lan bu küpler, Uzunçarşı'da Piya-îe Paşa sebilinin içinde dururdu. Piyale Paşa, ayrıca camii civarın da bir tekke, kendisine türbe, bunamam ve bir çarşı yaptırmıştır. t 12 — Piyale Kethüdası Camii,
- 13 — Yahya Kethüda Mescidi.

- 14 — Şehremiñi Hüseyin ÇelebiMescidi.
- 15 — Memmi Kethüda Mescidi.
- 16 — Yedi ilkokul (Sıbyan Mektebi).
- 17 — Üç Kur'an-ı Kerîm dershanesi (Dârülkurâ).
- 18 — Emir Sultan Tekkesi. Yolüzerinde ulu âstane idi. . Yüzdenfazla derviş hücresi vardı. Dervişleri her gece sabaha kadar zikrederlerdi. Derya Kaptanı Halil Paşa büyük paralar sarfiyle bu dergâha su getirtmiş ve bir de imaretyaptırmıştır. İmarette pişen nefis yemekleri zengin fakir herkes yer di.
- 19 — Kulaksız Tekkesi: Halvetitarikatine mahsustu.
- 20 — Sinan Paşa Tekkesi: Sinanîtarikatine mahsustu.
- 21 — Muabbir İbrahim EfendiTekkesi: Piyaîe Paşa hamamı civatındaydı. Dervişleri pek çoktu.
- 22 — Uşşakî Hüsameddûi Tekkesi: tîşşakî tarikatinden olup tari-katin pîrî olan bu zat da buradagömülüdür. Ulu velîdir.
- 23 — Mevlevî Tekkesi: Dördüncü Mtırad (1623—1640) zamanındaAbdi Dede ahabplarının himmetiyle ve kendisi bizzat ırgattık ederek yapmıştır. Zemini yüksekçe idi.
- 24 — Kasımpaşa Hamamı: Binasının zarafeti ve suyunun güzelliğiile meşhurdu.
- 25 — Tersane hamamı: Tersaneduvarının arkasında küçük bir hamamıdı.
- 26 — Hekimbaşı Hamamı: Suyutatlı ve şifalı bir hamamıdı.
- 27 — Kulaksız Hamamı: Her tarafı tertemiz, tellâkları eline çabuk, çoğu sağır ve dilsizdi.
- 28 — Piyale Paşa Hamamı: Güzelliği ile meşhurdu. '
- 29 — Piyale Paşa Sarayı.
- 30 — Kara Hoca Sarayı.

31 — Kuru Çelebi Sarayı.

32 — Hüseyin Ağa Ali'si Sarayı,

33 — Sıçan Halife Sarayı.

HASAN HALÎFE

Sıçan Halife, Dördüncü Murad devrinin ilk zamanlarında Yeniçeri Ağası olan Hasan Halifedir. Dördüncü Murad kendisini pek se verdi. Ona Rumelihisarı civarında Akıntıburnu adlı yerde deniz kıyısında Bebek Bahçesi diye anılan, bshçeyi vermiş, Hasan Halife de orada devrinde dillere destan olan bir saray yaptırmıştı. İstanbul'da

, -, • " • -- ; • ' , . ; . - . - ; • • \ » V V . -- . S - . ' J f " " T r i " - • * T M * : > • " • • ^ ~ A i ' • ' : " " " " : > -- i . " , ' * " " V 1 .

KÂĞITHANENİN 100 YIL ÖNCE YAPILMIŞ BİR (İRAYÜRÜ

'OSMANLI DEVRİNDE KÜÇÜKSU

da mükellef bir konağı vardı. Ken dişine hased eden ve kıskananlar pek çoktu. Nihayet 1632 yılında kopan müthiş bir askerî isyan sı-rasmda Sipahi zorbaları başını istediler. O da, Yeniçeri Ocağına sığındı. Lâkin, Ocak kendisini hima yeyi reddettiğinden İstanbul içinde saklandı. Asiler, kendisini her gün arıyor ve bulacak olanlara pa ralar vaad ediyorlardı. Nihayet Mehterhanede ele geçirip bir ata bindirerek alayla At Meydanına ge tirdiler. Kendisi korku ile etrafına bakınarak:

— Bana kıymayın... Vallahi Pa dişah huzurunda devlet işine dair söz söylemiş değilim. Başımı alıp

başka bir diyara giderim. Beni hak sız yere katletmekten elinize ne geçer? diye yalvanyordu. Lâkin, taş kalpli zorbalar kendisine ağır küfürler savurup:

— Bre sefih oğlan... Hükümdar lar gibi saraylar ve padişahlar gibi yalılar yaptırıp ihtişam satmayı bi lirsın. D kadar devlet* senin gibi oğlana neden lâyıktır? diye cevap lar verdiler ve sonra kılıç, hançer ve nacak üşürerek sundan yıktılar. Cesedini isa ayağından sürükleyip A* Meydanındaki ağaçların birine başasağı astılar. Padişahın sevgili musahibi Musa Çelebi de bu fitne sırasında katlolunmuştur. Aylardan Şubattı. Hava çok soğuk eiup diz boyu kar yağmıştı. Dör düncü Murad'ın adamlarından Def terdar Mustafa Paşa da yakalanarak kafasj kesildi ve bütün serveti

devlet hazinesine alındı. Yalnız Sû levrnaniye'deki konağı oğluna verildi.

TOPAL RECEP PAŞA

Düşmanlarının Sıçan Halife de dikleri Hasan Halife ile Defterdar Mustafa Paşanın idamı üzerine zor baların yatışacağı sanılıyordu. Bu olaylardan evvel Musa Çelebi'nin adı henüz ortada yok iken Padişa ha sadık Hafız Mehmet Paşanın öldürülmesiyle zorbalar tarafından onun yerine Sadaret mevkiine getirilmiş olan Topal Recep Paşa Dördüncü Murad'a varıp:

— Şevketlû Padişahım. Musa Çelebi'yi bu kulunuzun sarayına gön derin. Askere nasihat edip işte Pa dişahımızın sizden esirgediği yoktur. Makbulü olan Musa Çelebi'yi gönderdiler, buradadır. Defterdar ve Hasan Halife sarayda olsaydı, onu da verirlerdi. Size de lââyık o-lan budur ki Padişahımızın hatırı na riayet .edip Musa Çelebi'den vazgeçin, diyelim. Ümit olunur ki inşallah Musa 'Çelebi'yi ellerinden kurtarırız^ diye. - İsrarda bulundu.. Çünkü zorbarlar, Hasan Halife ile Mustafa Paşayı Padişahın sarayda sakladığım iddia " ' etmekte idiler. Dördüncü Murad, buna rağmen bunu şiddetle reddetti. Ancak Recep Paşa, Çanpulad oğlu Mustafa Paşayı da kendisine uydurup tek rar İsrarda bulundu. Çanpulad oğlu:

- Padişahımı, Recep Paşa Lalanın bu sözü doğrudur. Musa Çelebi'yi asker onun sarayında görüpböylece rica edilirse bir zararlarıdokunmayacağı kararlaştırılmış -tır. Esasen Vezirin sarayından zorla almağa güçleri yetmez. Bur zarar olmayacağına ben de kefilim,diyordu. Dördüncü Murad sonunda hepsinin ağız birliği ettiğini anlıyarak çaresiz razı oldu ve:
- Hoş imdi.. Musa size Allahemaneti olsun. Eğer bir kılına hatagelirse • sizden" bilirim, diye ağıjvarak Musa Çelebi'yi Recep Paşa sarayına gönderdi. Ertesi günü zorbarlar At Meydanından Recep Paşasarayına yürüyüp:

MUSA ÇELEBÎ

Musa Çelebi gelmiş... Elbetta isteriz, diye hücum ettiler. Musa Çelebi, Recep Paşanın yanına girip:

- Hani sultanım, şefaet etmeğitaahhüt buyurmuştunuz. Bana kılıç reva mıdır? Deyince Paşa:
- Ey oğul, ne yapalım? Padişahın vücudunu muhafaza etmek için senin ve benim gibi bin kişifeda olsun... Hele görelim, belkidefi mümkün olur, diye kendisihareme, savuştu. Musa Çelebi'yimerdiven başına çağırdılar. RecspPaşa, İç Ağalarına tenbih etmiş,zavallıyı bir omuz vurarak merdivenden düşürdüler. Avluda olaneşkıya hançer üşütüp öldürmeğegirişince Recep Paşa ayağındamestlerle seğırtti ve:
- Bre çekin elinizi... Padişahtarafından benim kefaletim ile geldi. Bu ne olmaz iştir? diye yapmacıktan bir iki bağırdı çağırdıy-sa da Musa Çelebi'nin işi bitmiş,vücudu hançer yarasından delikdeşik olmuştu. Henüz son nefesini vermeden bahçe duvarından AtMeydanı tarafına attılar. Oradabekliyen eşkıya üşüşüp işini tamamladılar. Sultan Murad, MusaÇelebi'nin şehit edildiğini duyuşca ateşli bir ah çekip:
- Yarafabi, bu mazluma kıyanzâlimlerin haklarından gelseksen beni muktedir et, diye ağladı. Nitekim, sonunda bu intikasaalarak Recep Paşa ile kefil ola»Çanpulatzâde Mustafa Paşayı **

o eşkiyadan ele geçenleri tepele-

rrüştir.

KASIMPAŞA'NIN MESİRE YERLERİ

Kasımpaşa semtinin meşhur me sire yerleri ise şunlardı:

- 1 — Okmeydanı: Burada FatihSultan Mehmet Han ok atıcılar i-cin bir tekke yapmıştır. Rivayetegöre Ayasofya'da bulunan haçlarıve putları çıkarıp Okmeydanındasonradan Puta sepedi diye anılayere koydu. Haftada iki gün Müslüraan gazileri gelerek bunları nişan gibi kullanıp ok atarlardı. Sonra İkinci Beyazıt (1481—1512) buspora meraklı olduğundan ok atıcıve hattat Şeyh Hamdullah'ın teşyikiyle bu tekkeyi genişletmiştir...Burası zamanla harap olup okçuluğa meraklı bulunan DördüncüMurad tarafından tamir olunmuştur.
- 2 — Ayazma Mesiresi: Mahallenin orta yerinde ağaçlık bir ayazma idi. içinde bina yoktu.
- 3 — Hasan Karlığı Mesiresi: Ge niş bir sahrada olup ok atmak için peykeler yapılmışta. Herkes yâ-râniyle orada toplanıp sohbet e-derdi Çok güzel bir sruyu vardı.
- 4 — Pu|a Yeri Mesiresi: Çimen lik verdi. Her Cuına günii binler ce kemankeş, yâni okçu toplanıp pirleri Ebu Vakkas oğlu Saad (R.A.) in ruhuna Fatiha okuyarak nişan atarlardı. Üç yerinde Ab-ı Hayat gibi çeşmeleri ve nice ulu ağaçları vardı.
- 5 — Dividdar Çeşmesi Mesiresi:Bu da Okmeydanı'nın bir köşesinde çok tatlı ve serin suru olanbir çeşmenin etrafında ortalığa gölge salan ulu çınar ağaçlarının çevreîdiği bir yerdı. Bu gölgeliktenice ahbap toplanıp can sohbetleriederlerdi
- 6 — Piyale Paşa Mesiresi: Çukur bir yerde olup dört tarafı kale gibi duvarlarla çevriliydi. İkişer bin kişî alır iki şedden mürekkepti. Bütün zenaat ehli heryıl buradaki halifelerinin yanınavarıp post öperlerdi. Mutfağındasenede üç bin sığır kesilir ve fukaraya her gece dağıtılırdı. Uluçınarları ve bir ekar suyu vardı.
- 7 — Söğütçük Ayazması Mesiresi: Havadar bir yerde söğüt ağaçlariyle çevrili bîr ayazma idi
- 8 — Haca Ahmet Bostanı Mesiresi: Çeşitli meyve -ağaeîariyle meşhurdu.
- 9 — Boşnak Bağı Mesiresi: Bura ner çeşit meyve ağaçlariyle dolu idi Aynı zamanda misli görülmemiş bir gül bahçesi vardı. Sahibi Uşşak! iarikatiaden **bir** kimse idi. Burada bizzat çalışıp bahçıvanlık ederdi.
- 10 — Dede Bostanı Mesiresi:Mevlevi Şeyh Abdi Bede tarafından kurulmuştu. Burada yetişensebze pek lezzetli olurdu.
- 11 — Kurt Çelebi Bağ: Mesiresi: Bir cennet bağı ve ağaçlık yerdıÜzümü pek meşhurdu.

Kasımpaşa'da üç yüz aitmiş dükkân vardı. Debbağ, yâni dericileri pek çoktu. Uç yüz kadar büyük imalâthanenin her birinde yirmişer, otuzar pehlivan çalışırdı. Sarı sahtiyanı, kırmızı köselesi ve tutkalı meşhurdu. Bir kastil veya hırsız kendilerine sığmsa, Deb bağlar onu geri verip hâkime teslim etmezlerdi. Lâkin, o suçlu da ömrünün sonuna kadar aralarında kalıp kurtulamaz, yanma verildi ği ustanın san'atını öğrenerek na muşu ile çalışır, bir daha yanlış yola gitmezdi.

Kasımpaşa'da iki dere akardı. Bunların etrafı boydan boya dükkândı. Birer gözlü üç tane kârgir köprüsü vardı. Kasım Pasa'nın yap tırdığı en güzelleriydi. Sonra Ağa Köprüsü gelirdi. Tersane Kapısı Köprüsü üçüncü derecede idi... Bunlardan başka dere boyunca Pi yale Pasa'nın kazdırdığı kanala kadar onbir ehsap köprü vardı. Cuma Pazan köprüsünden 'Şeyh deresiyle tâ Hacı Ahmet bostanına

443

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

Efendi hakkında gösterdiği şiddetin doğurduğu şeametin sebep olduğuna inanılırdı.

İdris-i Muhtefî'nin dervişlerinden en meşhuru, şüphesiz ki son radan kendisi de bir Velî addedilmiş olan Sarı AbduJash Efendidir ve Mesnevî'ye yazdığı şerh ile meşhur olmuştur. Onun için Mes nevî Sarihi diye anılır. Kendisi Abdullah oğlu, Seyyid Mehmet oğ lu Abdullah'dır. Babası Seyyid Mehmet Efendi, Birinci Ahmet (1603—2617) zamanında Batı Afri ka'dan İstanbul'a göçmüştü. Bir rivayete göre de Bosnalı idi. Seyyid Mehmet Efendi İstanbul'a geldikten sonra Beylerbeyi Mehmet Paşaya dâmad olmuş ve 1584 yılın da San Abdullah Efendi bu izdivaçtan dünyaya gelmiştir. Bu Meh met Paşa, Birinci Ahmet, Birinci Mus.tafa ve ikinci Osman devirlerinde 161C—1619 ve Dördüncü Mu

kadar da dere üzerinde on yedi yerde alçacık yaya insan geçecek kadar iskele köprüleri vardı... Bunların hepsi pranga ve zincirlerle bağlıydı.

300 yıl evvel Kasımpaşa çarşısı lan:

- 1 — Cuma Pazarı.
- 2 — Kasımpaşa çarşısı.
- 3 — Piyaie Paşa pazarı.
- 4 — Terziler pazarı,
- 5 — Kulaksız pazarı.
- 6 — Debbağlar pazarı.

7 — iskele pazarı.

300 yü evvel Kasımpaşa semtinin mahalleleri:

1 — Türbedar mahallesi.

2 — Kanlı -Kozlar mahallesi,

3 — Kasımpaşa mahallesi,

4 — Kedeşhorya mahallesi.

5 ~ Piyaie Kethüda mahallesi.

6 — Büyükdere mahallesi

7 — Küçükdere mahallesi.

8 — Cuma Pazarı mahallesi,

9 — Uşşakî mahallesi.

10 — Tatavla mahallesi.

11 — Tepebaşı mahallesi.

12 — Budala Ubadullah mahallesi.

13 — San Kethüda mahallesi.

14 — Dere mahallesi.

15 — Aydın Çavuş mahallesi.

16 — Çelebi Çetinkoz mahallesi.

17 — Yeldeğirmeni mahallesi.

18 — Küçük Piyaie mahallesi.

19 — Emirefendi mahallesi.

20 — Sinanpaşa mahallesi.

21 — Koca Piyaie mahallesi.

22 — Kulaksız mahallesi.

23 — Hamdi Efendi mahal lesL

24 — Hacı Ahmet mahallesi.Bunlardan Türbedar mahallesi,

mezarlık içindeydi ve halkı mezar cılıkla meşgul olurlardı. Kanlıkoz-lar mahallesi de mezarlık içinde o-lup baştan basa ceviz ağaçlarıyla kaplıydı.

KASIMPAŞA'DA OTURANLAR

Kasımpaşa halkı üç sınıftı: 1 — Kaptanlar, azab denilen ve devşirmeden geîniyerek Türk a-sıLL olup dümenci, vardiyan, yelkenci, kalafatçı, topçu v.s.

olarak hizmet eden bahriye askerleri... Bunlar. Cezâir kesimi elbise ve başlarına kırmızı fes giyip bunun Üstüne kafes biçimi sarık sararlar-

dı. Bâzılarının ayaklarında tomak denilen topuksuz, yumuşak deri çizme bulunur, bâzdan baldın çıp lak gezerlerdi. Tersane divanında Kaptan Paşa huzurunda üç ayda bir maaşlarını alırlardı.

2 — içlerinde pelc çok bahçıvanbulunan her çeşit esnaf ile tüccarve sivil denizci.

3 — Medrese öğrencisi ve dervişler.

OSMANLI DEVRİNDE

BİR SADRAZAM KIYAFETİ

Bu semtin «havası gayet lâtif» olduğundan güzellerinin bol olduğunu Evliya Çelebi kaydeder. Kadınları ise örtülü ve son derece îf fetii imiş.

Meşhur yiyecekleri ise şunlardı: Has ve ayaz kurabiye çöreği, be yaz simit, yağlı çörek, kırmızı ve sulu Drakipapa şeftalisi, pek lezzetli kumru kayısı, Cemşah üzü

yo-

mü, Şam üzümü, kaymaklı ğurt, semiz koyun eti.

Terzileri Cezâir biçimi eifaise bi çerler ve İstanbul terzilerinden üs tün dikiş dikerlerdi. Hapishanede yapılan çeşitli işlemeli eldiver,;3r ve çorapların bir eşi ancak «Fren-kistan ve Gürcistan" da bulunurdu. Piyaie Paşa çarşısında satılan keçe külahların Konya ve Manisa da bile benzeri az vardı.

KASIMPAŞA'DAKÎ^~

TÜRBE VE MEZARLAR

;—; d__

Kasımpaşa'deki meşhur türbe ve mezarlar:

1 Meyyitzâde mezarı: Rivayetegöre bu zatın babası 1596 yılındakiEğri seferine giderken zevcesi hamile imiş:

□ Yarahbi, karımın karnındakievlâdımı sana emanet ediyorum,diyerek yola çıkmış. Kadın, birmüddet sonra çocuğunu doğur—adan vefat etmiş ve gömülmüş. Lâkin, Allahın emriyle mezarda ikençocuk doğmuş. Ölü anacığının msmeşine yapışıp emermiş. Bao=sıseferden sağ salim döndüğü zarr.a.-ıkarısını sormuş. Öldüğünü söylemişler. Hemen koca gazi:

□ Ben onun karnındakini b :varlığın sahibine emanet ettim. Cabük ehlimin mezarını bana goscarin, demiş. Mezara varmışlar, dmlemisler ve mezardan bir çocuksesinin geldiğini duymuşlar. Hemen mezarı, açmışlar. Çocuğun çü-rümemiş olan annesinin, sağ msrr.esini emdiğini görmüşler. Bsbs^1Aliaha hamdederek evlâdını bagнна basmış ve evine götürmüş. /:-'sbu çocuk, ileride meşhur bir â;-'"olup Birinci

Ahmet (1603—16175zamanında vefat ejmiş. Yine annesinin yanına gömmüşler. Üzerincekubbeli türbesi vardı. Meyyitzâdediye herkes ziyaret ederdi.

2 — Bu türbe civarında taştanbir sed üzerinde meşhur şey yanEvliya Çelebi'nin babası Derv:4Mehmet Zili' ve annesi, dedesi Demirci Kara Ahmet ve onun babası Yavuz Özbay ile zevceleri y«diğer bâzı akrabalarının gömü**bulunduğu aile mezarlığı vardı-

3 — Muabbir ibrahim Efendi rly a tabiriyle meşhur bir aziz *idi*

4"— **Gazi** Fiyale Pasa türbesü

TOPKAPI SARAYININ BAHC,-ESL\UE EĞLENEN ŞEHZADELERİ GÖSTEREN MİNYATÜR.

ALI EFENDİ'NİN İDAMI

Ali Efendi, nihayet ele geçmiş ve Dördüncü Murad'ın emriyle boğdurulmak suretiyle idam olunmuştur. Mübarek mezarı Kasımpaşa'da, Tersane arkasında, Okmeydanı yolu üzerinde yolun kuzeyinde yüksek bir yerdedir.

— Kabrimi ziyaret edene cehen nem ateşi haram olsun, dediği için çok ziyaret edilen bir mezardı. Ha la durmaktadır. Kendisinin ayrıca bir çok hayrata vardı. En mühimi Eyüp semtinin ilerisinde İdris Koş kü diye anılan tekke ve namazgah ti. idamı üzerine Dördüncü Murad buraları yıktırmış, yalnız çeşme ile çimenli namazgah ve servi ağaçla n kalmıştı.

Dördüncü Murad (1623—1640) m henüz yirmi sekiz yaşında iken ölümüne, İdris-i Muhtefî, yâni Ali

5 — Melâmiler pîrî Ali Efendi. Kendisi zamanında îdris-ı Muhtefî (Giz.li İdris) adıyla meşhurdu. Rumeli'nde Tırhala şehrinde doğ muş fakir bir terzinin oğlu idi.

O da terzilik ederdi. Hattâ sarayda terzibaş olmuştı. Peygamberlerden Hazreti İdris (A.S.) in sıfat) terzilik olduğu için bu da bu lâka bı almıştı. Hacı Bayram-ı Velî'nin tarikatine girmiş ve ilerlemiş, ay rica Melâmîlik neş'esinin yüksek derecesine varmıştı. Müridleri sayısızdı. Bu yüzden hükümet kendi sinden kuşkulandır ve onu araştırır, lâkin bulamazdı. Kim olduğunu, müridlerinden başkası bilmez, onlar da söylemezlerdi. İşte tdris-i Muhteri, yâni Gizli îdris diye . anılmasının sebebi de budur. Şey hi, Ankara'h Hüsameddin Efendi dır. Kendisinden sonra halifesi Hacı Kî:baî meşhur olmuş, o da Be şir Ağa'yı yetiştirmiştir.

154

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL

ESİMİJ BÜYÜK İSTANBUL AKSİKLOPEDİSİ

155

miştir. Ali Efendinin ' idamından sonra müridleri hakkında da taki bata geçildiyse de, fazla bir netice alınamadı. Çünkü, onların kimler -olduğunu kendilerinden başka kim se bilmez, onlar da birbirlerini ihbar etmezlerdi.

Yukarıda naklettığımız gibi, Sa rı Abdudab Efendi, Sadrazam Halil Paşa ile birlikte sefere çık-mis. bu sırada ikisi de azlolunmuş ve İstanbul'a doğru yola çıkmışlardı. San Abdullah Efendi şöyle diyor:

— Padişahın gazabından korkup gizlice köyden köye İstanbu-la doğru geliyordum. Bir köyde misafir kaldığım akşam yatacağım sırada kapıya bir uşak gelerek ha nırrun benimle görüşmek istediğini bildirdi. Çaresiz razı oldum. Lâkin, ev sahibesinin kötü bir kadın ol-

rad devrinde 1525—1623 yılları arasında Sadaret mevkiinde bulunmuş " olan Halil Paşanın kardeşidir. Halil Paşa, bu çocuğu himayesine alıp yetiştirdi. Tahsil ve terbiyesine çok itina etti. Kendisi, devrin meşhur velîlerinden Üskü darda makam tutmuş olan ve türbesi hâlâ orada bulunan Celvetî tarikatının kurucusu büyük muta savvıf ve şair Aziz Mahmud Hü-dâî Efendi'ye mensuptu. Abdullah Efendiyi de ona derviş etti.

Babası kendisi küçük iken vefat ettiği için Mehmet Paşanın yakınlarından Hacı Hüseyin Efendi adlı bir zat, onu oğul bilerek bağrına basmış, o da Hacı Hüseyin Efendi yi baba saymıştır.

HALİL PAŞA'NIN İKİNCİ SADÂRETİ

Halil Paşa, ikinci sadareti sırasında İran seferine Serasker tayin edildiği zaman Abdullah Efen diyi tezkerecilik memuriyetiyle yanına almış, o esnada divan kalemlerinin başı • ve dışışlerini çevirmekle görevli bulunan Keisül-küttab Mehmet Efendi 162" yılı Ekim ayında ordu Tokad'a vard>2,< sırada veyat ettiğinden Halil Haşa Abdullah Efendiyi onun yerme tâyin etti. Aynı yi) Haîii Pasa ^z) edilip sadaret Hüsrev Paşaya ve rilince, San Abdullah Efendi de memuriyetinden ayrılmak zorunda kaldı. İkisi, kıyafet değiştirerek îs tanbul'a gizlice geldiler ve Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdaî Efendiye iltica ederek onun dergâhında gizlendiler. Halil Pasa, kısa za man sonra affedilip Dördüncü Ve zir tâyin olundu. 1829 yılı başlarında da vefat etti. Sarı Abdullah Efendi ise, on yıl kadar inzivada kaldıktan sonra 1637 yılı sonlarında tekrar Reisülküttab oldu ve: Dördüncü Murad'la birlikte Bağdat seferine gitti. Bundan sonra Maliye hizmetine girerek bî çok memuriyetlerde bulundu. 1654 yi Tında devlet hizmetinden ayrılıp bir daha vazife kabul °ta.iv^rek ömrünü ibadetle geçirdi ve yetmiş altı yaşında bulunduğu haîde 1S60 yîınHs vefat etti: Tonlcırn'asr'. Maltepe'ye giden yolda gömüldü.

İDRİS-İ MUHTEFÎ

Kendisi, on dört yaşında-bulunduğu sırada îdris-i Muhtefi'ye intisabını şöyle anlatır:

Bir gün babalığım Hacı Hüseyin Efendi bana:

— Ey gözümün nuru, ben ihtiyar ve alil oldum. Ölümüm yakın

BİK VEMÇEKİ ASKfçKI -

dır. Benim hak dostlarım vardır. Gel, seni' onlara tanıştırayım. YaJ nız rnedisiyrine ı vardıgın zaman sana «Bize gelmekten maksadın nedir, ne' istersin?» diye sorarlar. Sen onlara «Maksadım ve isteğim Alîahtır. Hakk'ı talep etmeğe geldim» diye cevap' ver,'dedi.

— Emir sizin,' karşılığını, verdim. Beni alıp İstanbul'da Kırk çeşme civarındaki odalara götürdü. Bir odaya girdik. Nurlu bir ihtiyarın bez dokuyup durduğunu gördüm Hacı! Hüseyin selâm vererek münarpk di?ini öptü Ben de elini öpûrn. Hacı Hüseyin, be

kim olduğumu anlatfcktaa sonra: '

□ Oğlumdur. Kalbine nazar buyürün, dedi Öbürü:

□ Efendimiz emrettiler mi? diyssordu.

Hacı Hüseyin:

□ Evet, onların izin ve emirleriyle getirdim, karşılığını verdi.,İhtiyar, bunun üzerine kalkıp poatuna oturdu. Sonra odasının duvarını vurarak:

□ Ey kardeşler, toplanalım, diyeseslendi. Hepsi odalarından gelip ^onun hücresinde toplaçtılar ve halka olarak oturdular. O zaman yüzünurlu ihtiyar bana:

— Ey oğul, bize gelmekten raak şadın nedir? Ne istersin? diye sor du. Ben de:

□ Hakkı talep etmeğe gelelim.Maksadım ve isteğim Hak'tır, karşılığını verdim.

□ Öyle ise kalbinden Ailahtaagayri her şeyi çıkar. Gel karjiir.aotur. Gözlerini yum. İçinden ne rahur ederse etsin, utanma. Feyziniktizasını görelim, dedi. Hemen oanda içimde hiçbir şey kalmadı.Diz çöküp karşısına oturdum. Gözlerimi yumup Allaha teveccüh ettim. Bir müddet bekledim, içimdebir şey beirrnedi. Gözümü açıp oaUra baktım. Hepsinin tüyleri ur-permiş, yüzleri kızarmıştı. Onianbu halde görünce hana bir cezbebsierek elimde olmadan.

- Allah!... diye haykırdım, kc-ndiniden geçtim, baygın yere au^-tüm. Bir müddet sonra aklım oasıma seldi. Kalbimde bir nur pınlıdıyordu. Gözümle gördüm, ^es içile dolmuştum. Hücrede yalnız oihtiyarla Hacı Hüseyin kaim;?, o-bürleri gitmiş. İhtiyar yine G?zdokumakla meşguldü. Hacı Huseyin:

- Oğul, gidelim, deyip elime yapıştı, îkimiz de ihtiyarın dizin: o-püp giderken içimdeki nuru r.di.<görmesin diye kürkümü kavuşturmak suretiyle örtmeğe çai::jî«.İhtiyar gülerek:

— Oğul, onu her göz görse*.Örtmeğe hacet yok. Hemen için-de muhafazaya çalış. dedi. *üc.yt*ce* o nur kalbimde parlayıp »«"/f1»/p jevkirii sünden ^üne jcsrıM»-Arada bir ihtiyarın Hacı Hu*ryı-

TOPKAPI SAKATINDA BOSTANCILAR ODASI VE ARZ DİVANHANESİNİ GÖSTEREN MİNYATÜR.

tüm ve kendimden geçtim. Halk başıma toplanmış." Hacı Hüseyin de soranlara:

- Oğlumdur. Sar'aındır. diye cevap vermiş ve beni bir hamalayükletip evimize getirmiş. Bir zaman orada da şuursuz yatmışım.So»nra eklim başıma geldi. HacıHüseyin'e:
- O pir kimdir? diye sordum.
- t>y oğul. Hepimizin elendisi-dir. İdris Ali Erendi derler. Za-tnaının kutbudur. Ve ilâhî cezbeninsunucusu hâlâ bu sultandır. Kırkçeşme odalarında gördüğün kardeşlerin hepsi bu zatın aşk ateşiyle yanıp kulluğunda ve itaatindcan ve baş ile fermanını beklerler.Hamdoisun, seni de kulluğa kabuletti. Onun izniyle senin kalbinebaktırdım. Kırkçeşme odalarındavardığın ihtiyar, efendimiz tarafın-lan kalplere bakmağa memurdur.

— Efendimiz emrettiler mi? dire sormuş olduğunu hatırlıyor ve.icaba bunların efendisi kimdir, o-nun da yüzünü görmek kısmet o-lur mu? diye düşünüyor, bunupek arzu ediğ'or, ancak Hacı Hüseyin'e sormağa utanıyordum.

AYASOFYA'DA C.\ İMA NAMAZ!

Bir gün Hacı Hüseyin:

GAZAB

- Oğul, Cuma namazınj bugünAyasofya Camiinde kılalım, dedi.Gidip Cuma namazın» kıldım. Duadan sonra dışarıya çıkarken HacıHüseyin bir kere arkasına bakarak kendisini toparlayıp birisini,selâmlamağa hazırlandı. Ben de:
  - Adaba kimdir? diyerek yanında durdum. Gördüm ki bir pir gelip selâmverdi ve: Ktt- ^s-rı AhHullah Rtf-nd) Id-is-i Muliteiye böyle inıusat et-
- Hscı, oğlun hu mudur? diyf-honirrt vii7İ]me' H^ktt ^-n n<= hrmen 'cczbr iunuı-edeiek yere düş

156 —

BESEVİLT BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLT BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

Ağalığı vazifesiyle dış hizmete verilmiş, sonra Beylerbeylik rütbesiyle Budin Valisi, daha sonra da iki kere Mısır Valisi olmuştur, tik Mısır Valiliği 1519 yılında olup o-tuz dört gün sürmüştür. İkinci Mısır Valiliği ertesi yıldır. Bu da bir yıl devam etmiştir. Roâos fethinde Serasker olarak hizmet gör müştür. Bu camii yaptırması, sem te adının verilmesine sebep olmuştur. Cami, Üçüncü Ahmet (1703—1730) devrinin sonlarında yanmış, bunun üzerine mütevellisi

bulunan Hekimbaşı Nuh Efendinin oğlu Sadrazam Ali Paşa (1732 — 1735, 1742 — 1743, 1755) nın birade ri Feyzullah Bey tarafından 1722 - senesinde yeniden yapıkrasına onarılmıştır. Bu sırada bir de şadırvan ilâve edildi. Cami civarında Kasım Paşanın kızı Nefise Hanımın yaptırdığı bir mektep vardı. Nefise Hanım da mektep alanın da gömülmüştür. Burada gömülenlerden birisi de 1736 yılında ö-len Derya Kaptana Alt Paşadır...

Adı geçen Feyzuîlsh Bey, cami ci beyrat olarak bir çeşme

!

ması veya tanınmış olmanı ihtima li ile rahatsız oldum. O şuada hamsa kapıya gelip kapı aralığmdan bana:

- Abdullah Efendi, **ben** yabana değilim. Sizi birkaç kere efendîr>î7.m huzurunda gördüm. Bir şey soracağın. Efendimiz vefat ettikleri zaman kendilerinde olan eota«eti kime teslim ettiler? dedL Ben, Safaâî Efendinin vefatını henüzfaflmıyordun:
- Vefatlarından faile haberim yok, yerlerine kimin geçtiğini nereden bileceğim, dedim.
- İkimiz de Ailahtan inayet dileyip ağıştık. İstanbul'a gelip affedildikten sonra zamanın sahibini aramağa başladım. Bir gün üzüntülü bir halde Hacı Kabâî Efendinin kabrini ziyarete gitmişim. Ma zarın yanında Beşir Ağa'yj birkaç kişi ile otururken gördüm. Yüzü ne bakınca aradığım kimse olduğu nü anlıyarak derhal gidip elini öp tüm. Yanında bulunan birisi:

— Abdullah Efendi, pek geçgeldin, dedL Ben de:

Hamdolsun ağaca, taş a secde ederek gedmedim. Hakikate gönül bağlayıp kabullerini bekliyordum, karşılığım verdim. Öbürü işe:

- Fakat bu kadar gecikmek sana yakamazdı, şeklinde İsrar edince Beşir Ağa:
- Sen sus Bu. zevk işidir, diyerek beni. kabul etti.

TASÎNDAKÎ KİTÂBE

San Abdullah Efendinin mezan nın başucundaki taşta talik yazı ile şu kitabe vardır:
Merd-i mânevi sârih-î Mesnevi Sabikan Reisülküttab Hazret-i
Abdullah Efendi tbn-i Seyyid Mehmed Buh-i şerifleri için

Ayak taşında ise, kitabe şöyle tamamlanır:

Cemî-i ehl-i iman

Ervahı için

Rizaullah için

Elfâtıha

Fi Safer ti . sene 1071 (Ekim 1660)

6 — Emil Sultan diye anılan Si-

vaslı Şeyh Osman Efendi: Bayramı tarikatindea.dk. Kasımpaşa'da Kulaksız mahallesindeki büyük dergâhta gömülüdür.

T — Uşşakî tarikatının kurucusu Hüsameddin Uşşakî Efendi, Âşıklar Kâbesi diye anılan kendi tekkesinin türbesinde gömülüdür. Oğlu da yanına gömülmüştür. Tek ke mevcut değilse de türbe, bâlâ durmaktadır.

8 — Galata Kulekapı Mevlevî-hanesi şeyhlerinden olup 1630 yılında vefat eden - Aîkara'U ismail Dede: Yerine Âdem Dede şeyh olmuştur. İsmail Dede son yedi yi İm âmâ olduğu halde Mesnevi o-kutarak geçirmiştir. Mesnevî şerhi de vardır. Bundan başka on bir

KA.Nİİ.VI -SULTAM SCLJEYMA-V-

eser yazmıştır. mânâ denizi, derviş, edip ve mütevazî bir iat idi. O zamanlar Kasımpaşa'ya tâbi bu lunan riulekap» Mevlevîhanesinde gömülüdür. Burada, bu dergahta şeyhlik etmiş daha bir çok kimselerin mezarı vardır.

â - Kasımpaşa Mevlevîhanesi nin kurucusu ve ilk şeyhi Abdi De de Kendini Tanrı aşkına kaptırmış cezbelice bir iat imiş Bu ha liyle son derece ince mânâlar taşıyan bir üslûpla Mesnevî okutur ve dinleyenleri mestedermiş. Vaaz sırasında dergâha bir yabancı gelse daha evvel görmemiş ve bilmemiş olduğu halde adıyla:

— Gel filân efendi, safa geldin, diye ses'enirmiş. Semaa kalktığı zamanlar bütün dervişleri mest o-lup dehşet içinde kaürfârmış. Me zan, tekkesinin alanındaadır.

Bu «tın bir çok kerametleri soy lenirdi. Bir tanesini bizzat Dördün cü Murad anlatmıştır. Onun nak-

\

line göre kendisi bir defasında deniz yoluyla Bursa'dan İstanbul'a gelirken Bozburun mevkiinde fır tınaya tutulmuş. Batmak üzere i-ken Hünkâr Abdi Dede'yi kayığın başında görmüş. Elinde bir bahçe küreği denize vurup:

— Allahın emriyle sâkinleş! diye bağırınca fırtına dinmiş ve kea dişi kurtulmuş.

10 — Servi Çelebi mezarı: Kendişi Gelibolu'da Şaban Hoca adlıbir tüccarın oğlu idi. Tahsil görerek meşhur _bir âlim olmak üzereyetiştir. Pek çok eser

bırakmıştır. Mezarı, Kasımpaşa'da kendisinin yaptırdığı mescidin alanındaadır. 1557 yılında vefat etmiştir,

11 — İmamzâde Mehmet Efendi: Bu da devrin meşhur âlimlerin-dendi. Okmeydanında gömülüdür.

12 — Evliyadan Mısır'ın Demenhur şehrinde doğmuş ve İstanbul'agöçmiK olan Şeyh Halil Efendi. Kasımpaşa'nın İbadullah (Badul-la) mahallesinde bir ev satın alarak burada yerleşmiştir. Oğlu fimin 'Ağa saray hasırcıbaşısı idi. O da onun dükkânında vakit geçirdiği için Hasırcı Şeyh diye sohret almıştır. Nitekim, öbür oğlu o-lup Sütluçe'deki Sadî dergâhının kurucusu olduğunu evvelce naklettığımız Mustafa İzzî Efendi ve

" x

evlâtları Hasırîzâde diye anılmışlardır.

•-.r ENDİ

Şeyh Halil Efendi 1793 yılında vefat etmiş ve Kasımpaşa'deki m e varlıkta gömülmüştür. Oğullar; Emin ve ismail Ağalarla aile eira dırıdan başka bâzı kimseler de bu rada gömülü ıdıier. Bu aile mezarlığı 1908 yıllarına kadar durmakta iken ikinci Meşrutiyetin ilânında 3., 4 ve 5 nci kabinelerinde Evkaf Nâzın olarak bulunan Mısırlı Halil Kamunade Paşa geceleri taşları kırdırmak ve yapı müteahhitlerine satmak suretiyle bu mezarlığı ortadan kaldırmıştır. Bu yüzden Şeyh Hali) Efendinin mezar yeri kaybolmuştur.

Bu semte adını veren Kasım Paşa, Kanunî Sultan Süleyman Han zamanında sarayda. Enderûnds ter biye olarak yetişmiş, evvelâ Rükâb

GALATA SEMTİ

Bizanslı Deniz ve tarihçi Stro-bon'un nakillerine göre Bizans'-lılar Galata'da eski zamanlarda Sikai Sikodis ve Sikaena diye a-narlardı ki mânâsı İncirlik demek ti Bizans'lı Etyen ise Tarih ve Coğrafya Lügati adlı eserinde bu rasım Jüsünyano veya Jüs tinya-nopolis (Jüstinyan şehri) diye zik reder. Buna sebep ise burada bu

Epir'de Galatya adlı bir şehir var dır. Rornanya'daki Kalas şehri de aynı isimden gelmektedir. Onikin-ci yüzyılda Galata'yı görmüş o-lan seyyah ve tarihçi İbn-i Batuta burasının Galata diye anıldığını . nakleder. Aynı tarihlerde İstanbul'u ziyaret etmiş olan Benyamen do Todel Rumların Gaîata'yı kar şı yaka mânâsına olarak Pera veya geçid mânâsına gelen Perema adlariyle andıklarını yazar. Böyle ce, her iki ismin kullanıldığı anlaşılıyor. Buraya zamanla sahip o-

18 İNCİ YÜZYILDA BEYOĞLU SIRTLARINDA* İSTAN BUL'UN GÖKÜNÜŞÜ

imparatora ait bir sarayın bulun-masıydı. İ^velce söylemiş olduğu muz gibi, 1120 tarihinde İstanbul'da doğan ve 1180 yılında vefat e-den meşhur tarihçi Çeçes isej Rum ların Kelt'den bozma olarak Galat diye andıkları Goîvalar, başkanları Brennos'un kumandasında olarak buradan geçmişler ve adlarını bırakmışlardır. Kelt'ler, Milâttan evvel 278 tarihinde Tuna' havzasına inerek ikiye ayrılmışlar di. Bunların bir kısmı batıya yö-nelip Liyon istikametinde ilerle misler, bir kamı ise, güneye doğru inerek istanbul'a gelmişlerdir. Keltlerin edim verdikleri **tek yer Ü tem»4letüâi& Meselâ**

lan Cenevizliler de Pera adını tercih etmişlerdir. Nitekim, kendi toplulukîarına Mangifica Communitadi Peyra, yâni Ulu Pera Cemaatiderlerdi Bu semt, istanbul fethinden sonra yine yavaş yavaş Galatadiye anılmış, Pera adı ise, evvelâGalata surunun dışındaki sırtlara,' sonra Beyoğlu'na alem olmuştur.Fatih'in Cenevizlilere verdiği imtiyaz fermanında ise, Galata adı kullanılmaktadır. Osmanlı Türkleri,uzun müddet Beyoğlu dahil, bütün karşı kıyıya Galata demişler,hattâ eurun çok dışında bulunandevşirme acemilerine mahsus kışlaya da Çalats Sarayı adımaışferOi- , .-

434

RESİMLİ BÜYÜK. GSTAJNBULİ AINSTKÜLUFİSIUSI

da metresi olan bir Rum kadından Luici doğmuştur. Batılıların doğu politikasına çok vukufu olduğundan Sadrazam Makbul İb rahim Faşa ondan faydalanmak için kendisiyle dostluk kurmuş. nsttâ Luici Britti'yi Kanunî Sultan Süleyman Han'a takdim etmişti. Kanunî, bâzân onun kona gına gelerek misafir olur ve bu münasebetle tertiplenen eğlencelerde hazır bulunurdu. İbrahim Pasa ise, hemen her gün buraya gelerek saatlerce kalırdı. Büy-lece, Kanunî zamanından itibaren Türkler Galata Sarayından öteye olan kısma Firenk Bey oğlu ve sonraları sadece Beyoğlu demeğe başlamışlardı. Luici Grittff-nin vefatından sonra konağı met rûk kalarak zamanla harap olmuştur. Öyle muhteşem bir bina idi ki, yalnız taslar; için altı bin altın veren olduğu halde satılmadı. Hamam dairesi sonradan Seksonhane ittihaz edilip Hünkâ rın av köpeklerine tahsis olundu.

ikinci Bayezid (1481 — 1512) dev ring ksdar Galata surlarının dışarısı, hemen tamamen gayri meskûn, kırlardan ve ormanlardan mürekkepti. Bu hükümdar, gençli-ğindenberi ava pek meraklı idi. Bir soğuk günde buralarda avla-

L

EVVELCE BEYAZIT MEYUA-MMJA BÜLİNA.N TEODOSYUSSÜTUNU

iKiNCi BAYEZİD DEVRİNDE

nırken pek fazla üşümüş olduğundan, sığınacak ve ısınacak yer ararken Tophane'den Beyoğluna doğru çıkan Boğazkesen yolunda duman tüten bir kulübe görerek buraya varmış ve orada kulübenin içinde taze taze gül fidanları arasında bir azizin oturduğunu görmüş»- Hemen, kulübeye girmiş. Kendisinin Allah adamlarına meyil ve muhabbeti pek fazla oldu-

ğundan Gülbaba diye amlan bu zat ile ülfet ve sohbetle bulundu. Sonunda ondan bir arzusu olup ol madığim sordu. Gülbaba:

— Padişahım, şu tepeciğe bir mektep kurup orada yetişenleri hizmetinizde kullanın. Bunlar *ia* manla devletinize lâzım olur, dedi

Hünkâr, bunun üzerine onun gösterdiği yerin etrafını bir duvarla çevirdi. Bir cami ile ikişer yüz kişi aldbilecek üç koğuş ve her koğuşa birer hamam, subay dairesi ve mutfak yaptırdı. En güvendiği ak ağalardan birisini Galata Sarayı ağası tâyin etti. Ayrıca her koğuşun odabaşı, oda ket hüdasi, faamamcıbaşı ve baş eski adlı âmirleri vardı. Burada okuyup terbiye gören devşirme acemî ler, Topkapı Sarayının Enderun koğuşlarına alınırlar, saray hizme tine geçmiyenler ise Kapıkulu süvarisi olurlardı.

İkinci Selim devrinde, 1570 yılın da buradaki acemiler kısmen En-derûna. kısmen Eski Saraya nakledilerek Galata Sarayı bir medre se hâline getirildi. Üçüncü Murad (1574 — 1595) devrinde ise yine Acemî Ocağı ittihaz edildi Birinci Ahmet (1603—1618) zamanında yeniden medrese olmuş, lâkin şehre uzaklığı dolayısıyîe rağbet görmediğinden İkinci Osman (1618— 1622) tarafından tekrar Acemî O-cağı yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ MEHMET ZAMANI

Dördüncü Mehmet zamanında, Köprülüzâde Fazıl Ahmet Pasa devrinde ve 1665 yılında buradaki Acemiler yeniden Enderûna nakledilerek burası Medrese hâline getirildi. Üçüncü Ahmed'in Sadra zamlarından Silâhtar Şehit Akmet Paşa 1714 yılında burasını onarıp bir de mükemmel köşk ilâve ederek dördüncü kere olmak üzere Acemî Ocağı yaptı. Birinci Mahmut zamanında ve 1753 tarihinde yeniden tamir ve bir kütüphane, iki derslane ve iki çeşme ilâve e-diîdi. İkinci Mahmut zamanında ve 1813 tarihinde buradaki bu*

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

tün binalar yıkılarak yeniden yaptırıldı. ö

Galata Sarayı, 1868 yılında ilk batı tarzında bir lise. hâline getiri] mis ve «Galatasaray Sultanîsi» diye anılmıştır. Burada derslerin ço ğu Fransızca okutulacak ve mezunlarının bu dili mükemmel öğrenmelerine itina edilecekti. Burası bir müddet sonra yanmış, ye rine şimdiki bina yapılmış ve Cum huriyetten sonra Galatasaray Lise si adını almıştır.

Türkler, Pera adını hiçbir vakit kullanmamışlar, Galata surları dışındaki sırtlara Beyoğlu demişlerdir. Bu adı vermelerinin sebebi, şimdiki Taksim

gezisinin civa rmda bulunan Venedikli Luici Gritti'nin konağı' ve bahçesinden dolayı olduğunu evvelce nakletmiştik.

Babası Andre Gritti, Venedik in İstanbul elçisi idi. Sonradan X7enedik Cumhurbaşkanı olmuştur. İstanbul'da bulunduğu sıra-

455

, BEYOĞLU SEMTİ

Bugünkü Beyoğlu caddesi, tar lalar arasında bir patikadan ibaretti. Tarlabası semtinin adı, o tarihten kalmadır. Bu patika, bu günkü Taksim meydanına varır ve oradan Cihangir, Dolmabahçe ve Büyükdere taraflarına giden küçük toprak yollara ayrılırdı.

Taksim su deposunun yanından aşağıya doğru olan kısım, sık ve güzel bir koruluktu.

Luici Gritti'nin konağının bulunduğu yer de Üçüncü Murad devrinde ve 1577 tarihinde bir Rasathane yapılmıştır. Bunun için Kahire'den bir müneccim getirilmişti. Bu zat, eski konağın yerinde birkaç kulaçlık bir kuyu kazdırdı, iki pirinç sütun üzerine üs-tüva hattını ve Seretan ve Cedi taktı. Böylece, geceleri yıldızlan rasat vs hareketlerini tayin edebi lecekti. Bu müneccim Padişaha, yedi yıllık rasat sonunda bütün uğurlu ve uğursuz saatleri tesbit edeceğini ve dost ve düşmanlarını seçebileceğini söylemişti. Kendisine yıllık 3000 altın ödenek bağlandı. Rasatlar başlayınca bu , ödenek 6000 altına çıkacaktı. Ayrıca 12 hristiyan esir, bir Yahudi yardımcı müneccim verildi Kule nin yanında bunların ikameti için ahşap bir köşk yapıldı.

Adı Takiyeddin nolan bu müneccim, aslında sadece bir sahtekârdı.

Vaktiyle Roma'da bir müneccim-den müneccimlik (Astroloji), sihir, büyü gibi şeyler okumuş ve hattâ sihirbazlık töhmeti ile bir müddet hapis de edilmişti.

Ancak, aradan uzun müddet geç tiği halde vaadlerinin hiçbirisini yerine getirmediği gibi, Şeyhülislâm ve Hünkâr hocası Saadettin Efendi onun bir dolandırıcı olduğunu Padişaha telkin etmekteydi

Nihayet, doğu cephesinden kötü haberler gelmesini de bunun uğur suzluluğuna yorması üzerine burasının yıkılması bir Yeniçeri ortasına havale edildi Takiyeddin, daha evvel basma gelecekleri sezdi&i

436

-İESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESIMLt BÜYÜK İSTANBUL ANStKLOPEDİSt

457

tır. Kendisi aynı yerde medfun-dur. Mahalle, adını taşır.

6 — Kürkçüler Mesicidi: Kürkçü esnafından Ali Ağa tarafından yapılmıştır.

- T — Bektaş Efendi Mescidi: Ka nunî Sultan Süleyman'ın imamı va hocası Bektaş tarafından yaptırılmıştır. Kendisi Ayvansaray'da Ha tice Sultan Camii karşısında türbede gömülmüştür. Mescit, Galata Hamamının karşısındaydı. Bektaş Efendi, Kanunî zamanında sözü geçer bir kimse idi. Yeniçeri Ocağına verilecek yeni nizam hakkında onun düşüncesine göre hareket edilmiştir. Hattâ, Hattâ, Ocağın Hacı Bektaş Veii"ye nisbet e-dilraesinin bundan galat olduğu söylenir. Çünkü hacca gitmiş olduğundan o da Hacı Bektaş diya anılırdı.
- 8 - Sultan Beyazıt Mescidi: t-kinici Beyazıt tarafından yaptırılmış olup İstanbul'da aynı hüküm darın yspırdığı Beyazıt Camii vak fi tarafından idare olunurdu.

GALATA'DA FATİH

DEVRİNDE YAPILAN

CAMİ VE MESCİTLER

- 1 — Bereketzâde Mescidi: Galata kalesinin Türk devrindeki ilkDizdarı, — yâni Muhafız Kumandanı Haca Ali oğlu Hüseyin Ağatarafından yapılmıştı. Galata kulesinden aşağıya doğru inen yokuşun üst başında . bulunmaktaydı.Tamamen harap olmuş iken onse-kizinci yüzyılda yeniden yapılmıştır. Sonradan evvelâ çatısı yıkılıpduvarları kalmış, nihayet tamamenootadan kalktığı gibi, banisininmezan da kaybolmuştur.
- 2 — Okçu Musa Mescidi: Fetihricalinden Okçu Musa tarafındanGalata'dan Şişhane meydanına çıkan aynı adlı yokuşun sağ tarafındadır. ilk binası yıkılmış yerine yapılan da harap olduğundan yıktırılıp 1939 yılında bugünkü çatılıbina yapılmıştır. İbadete açıktır...Okçu Musa'nın Molla Gürânî mahallesinde birmecsidi vardır.
- 3 — Şehsuvar Mescidi: Fetih ricalinden ve Deniz üumandaniarın-dan Şehsuvar Bey tarafından yaptırılmıştır. Büyük Hendek caddesi üzerinde bulunmaktaydı. Harapolmuş ve ondokuzuncu yüzyıldafevkani, yâni üst kat sekimde yeniden yapılmış ve yandığı için 1851 yılında yenilenmiştir, ibadete açıktır.

Galata'da kiliseden- çevirme ca milerden Bizans devrinde bahsedilmiş olduğu için burada tekrar -lanmıy aç aktır.

Gaiata'daki diğer cami ve mescitler:

- .. 1 — Alaca Mescit: Şeyhülislâm Zembüli Ali Efendi tarafından yaptırılmıştır. Mezarı, Zeyrek başında yaptırdığı mektebin yanındadır. 1525 yılında vefat etmiştir. Minberi, Kasımpaşa Camii Cuma vaazı ve bu mescidin imamı Şeyh Hüseyin Efendi tarafından konulmuştur.
- 2 — Galata Yenicornii: Ortadan kalkmış -v> bir kilisenin arsasına Dördüncü Mehmed (1648—1687) in ancesi ve İkinci Mustafa (1695

□ 1703) üe Üçüncü Ahmet (1703

□ 1730) in anneleri EmetullahGülnûş Valde Sultan tarafındanyaptırılmıştır.

Üsküdar Yenica-mii de onun adına yapılmıştır. Mezarı da Üsküdar'dadır. Tamamlanışı 1697 ^tarihine rastlar. Şimdi,Osmanlı Bankasının denize bakanarka cephesinin önündedir. Hünkâr Mahfeli ve harım kapısındaçeşmesi vardı. Karşısında kethüdası olup sonradan sadaret makamına kadar yükselen Mehmet Paşa tarafından bir medrese yapılmıştır, «si

3 - Hacı A'ver (Hacı Âmâ)Mescidi:

Kurucusunun adı belli değildir. Tek gözlü olduğundan böyle anılmıştır. Mezan kaybolmuştur. Bu lunduğu yere adını vermiştir.

4 — Ernekyemez Mescidi: Kurucusu Hüsameddin Efendi olup ayrı yerde gömülüdür. 1596 yılındavefat etmiştir. Bu mâbed de bulundüğü mahalleye adını vermiştir.

5 — Yolcuzâde Mescidi: HacıÖmer Eefendi tarafından yapılmış

ANADOLU HÎSARINI2İ 200 YIL ÖNCEKİ

SULTANAHMET CAMİİNİN MARMARA'DAN GÖRÜNÜŞÜ VE DENİZDE BOĞULAN BİR ERKEĞİN KAYIKÇILAR TARAFINDAN DENİZDEN ÇIKARILIŞINI TEMSİL EDEN BİR GRAVÜR.

şeklinde bir mâbed olup Nişancı :Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştı. Buzat, istanbul'da Yeni Nişancı Camiinin de banisi olup mezarı oradadır.

12 — Yelkenci Hanı Mescidi: Bu da fevkani, yâni üst kat şeklindedir. Dördüncü Murad'ın son ve Sul tan İbrahim'in ilk Sadrazamı Kemankeş Kara Mustafa Paşa (1638 —1644) tarafından yaptırılmıştır.

9 — Meyyit İskeleyi Mescidi: Çivici esnafından Musa Çelebi tarafından yaptırılmıştır. Banisinin mezan kaybolmuştur. Bir rivayetegöre de Musa Çelebi burada birnamazgah .tesis etmiş, sonra Tersane Eminlerinden birisi burasınısatın alıp mescidi yaptırmıştır.

10 — Azab Kapısı Camii: Sokul-lu Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır, îbadete açılışı, .1577 yılındadır. .

11 — Nigancı Mescidi: üst kat IS — Eski Yağkapanı Camii; Ka

nunî Sultan Süleyman devrinin meşhur Sadrazamı Makbul İbrahim Paşa (1523 — 1536) tarafından yaptırılmıştır. Mezarı Tersane arkasında Canfeza zaviyesi denilen yerdedir. 1614 yılında onun gibi katledilen Sadrazam Nasuh Paşa da yanında gömülüdür.

14 — Yağkapanı Camii: Bu da Sadrazam Kemankeş Kara Muşt fa Paşa tarafından yaptırılmıştır. .-.

H

MAMZEN CAMİİ

15 — Yerebatan (Kurşunlu Matı zen) Camii: Rivayete göre hicretin 96 ncı yılında (Milâdi 714) Galata İslâm gazileri tarafından fet-hedildiği sırada beş vakit namazlarının kılınması için bu cami yapılmıştır. İkinci Mahmut (1730— 1754) devrinde Şam'dan İstanbul'a gelmiş olan Şeyh Muradzâde Şeyh Mehmet Efendi şöyle nakleder:

- Babam Şeyh Murad Efendirüyasında Üsküdar'dan Galata tarafına bu" köprü kurularak birçok ruhanîlerin geçtiğini görügsebebini sormuş. Onlar da:
- Kurşunlu Mahzen içindetabiünden yâni Peygamber Efendimiz (S.S.) Hazretlerine yetişmişve onunla görüşmüş İslâm ulularının devrine ulaşmış ve onlarla konuşmuş kimselerden bâzı kimseler gömülüdür, kendilerini ziyarete gidiyoruz, demişler. Bu rüyayı sırada Sadrazam bulunan Mustafa Paşaya yazmışlar. Üç kereSadrazamlık edip 1761 yılında Midilli'de katledilmiş olan Mustafa

Paşa, bunun üzerine mahzenin ta mizlenmesini emretti. O zaman birkaç mezar meydana çıktı İslâm askeri Galata'da bir müddet kaldıktan sonra Şam'a dönüşle» rinde mahzene bâzı eşya koyarak kapısını kapatıp kilidine kurşun akıttıkları için burasının Kurşunlu'Mahzen diye anıldığı rivayeti vardır. Mahzen temizlendikten sonra Padişahın da emriyle mimbes ve mahfil ilâvesiyle cami halına getirildi Galata kalesi minareleri!*

438

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

oradaki Mevlevihanede gömülmüştür. Onun yerine Arzi Meb »et Dede şeyh olup 1664 tarihinde olmuş ve burada ayrı bir türbede gömülmüştür Yerine Penda-rı Naci Ahmet Dede geçmiştir. Naci Ahmet Dede, Âdem Dede'nin dervişi ve yetiştirmesiydi Onunla , birlikte hacca gitmiş ve üstad] ' Mısırdan vefat edince istanbul'a donmuş ve Arzî Mehmet Dede'nin hizmetine girmiş, 1660 yılında Be-şiktaş Mevlevihanesine şeyh olup 1662 tarihinde Kırım'a gittiği için yeni Yusuf Dedeye verilmişti. 1664 yılında istanbul'a dönünce Galata Mevlevîhanesine şeyh olmuştur. Arzî Mehmet Dede vefat ettiği zaman Naci Ahmet Dede henüz istanbul'a dönmemiş olduğu için şeyhlik Mevlâna evlâdından Derviş Çelebî'ye verilmişti...

Ahmet Dede gelince onun yerine şeyh oldu. Sekiz yıl sonra ise", şeyh hı! kaidirüdü. Bir müddet sonra Yenikapı Mevlevîhsnesi şeyhliği verildi Orada gömülüdür. ^Kule kapı Mevlevîhanesine ise, Derviş Çelebi yeniden şeyh olarak bir yıl sonra ordu ile Kamenice seferine giderken Hacıoğlu Pazan mevkiinde vefat etti ve orada aefnolundu. Diğer bir rivayete göre iss, Derviş Çelebî'nin şeyhliği sadece Naci Ahmet Dededen evvel olup Naci Ahmet Dededen sonra bu makam Gasi

Ahmet De-aeye verilmiştir. Bu zat 1697 tarihinde ölmüştür. Kendisi, Bursa Mevlevîhanesi şeyhi Salih Dede-nin yetiştirmesi idi Yerine damadı Miraciye sahibi meşhur Nay! Osman Dede şeyh olmuş, 1729 yi unda ölünce şeyhlik oğlu Abdül-

ağaçlıklı bir mesire yeri idi Yine burada Jüstinyanus'un inşa ettirdiği bir saray da vardı.

16 — Yazıcı Camii: Müeyyed zade Mehmet Efendi tarafından yaptırılmıştır. Kendisi kadı ıdL Babası Eyüp îsâ Efendi diye anılan müderris Alâeddin Efendi, İkinci Beyazıt devri ricalinden meşhur Kazasker Müeyyedzâde Ab-durrahman Efendinin torunu ve Şeyhülislâm Şeyhi Abdülkadir E-fendinin kardeşinin oğludur. 1522 tarihinde vefat etmiştir. Daha evvel bahsi geçen Meyyitzâde'nin türbesi bu camiin karşısındaki mezarlığın içindedir.

«RAVÜR: »İARJVIABA'üA GÜN

3en biri civarda bulunduğu için bir müddet minare olarak kullanılır. 3i. Sonra zelzeleden yıkıldığı için yerine yeniden bir minare yapıldı. Açılışı bir Curaa namazıyla ol - muş ve Birinci Mahmut da hazır bulunmuştur.

Bu camiin dört kapısı olup ikisi deniz ve ikisi kara tarafındadır. Kara tarafı dolmuş olduğundan bu radan merdivenle inilir. O yüzden Yeraltı Camii denmiştir. Yoksa mâ bed toprağa gömülü değildir •-& deniz tarafı sokak seviyesindedir. Karanlıkça, lâkin ruhaniyetli bir camidir. Hünkâr mahfeli için ayrı kapısı vardır. Cami içinde üç mezar mevcut olup biri ayrı bir türbe şeklinde, ikisi ise parmaklıkla ayrılmıştır Şehit Ali Paşa Sadrazam, iken (1713—1716) burada Pa dışıhara mahsus fevkani bir köşk yaptırmıştı. Deniz kenarına konulan topraklar, bayram ve şenliklerde atılırdı.

Cami, 1752, köşk 1715 tarihinde tamamlanmıştır. Köşk 1719 yılında yanmış ve Sadrazam Derviş Mehmet Paşa (1818—1820) tarafından yeniden yaptırmıştır. 1909 yılında bu köşk yanında geçen gemilerin yoklanması için küçük bir dai re yaptırılmıştır.

Bu bilgi, bir hayli kritiğe muhtaçtır. Çünkü, Arapların 714 yılında Galata'ya yerleşmeleri sırasında burasının onlar tarafından cami olarak yapıldığını kabule im kân yoktur. Galata surları henüz mevcut değil iken Galata tarafında küçük bir kalenin bulunduğu ve Halic'i örten zincirin bir ucunun buraya bağlı olduğu bilinmektedir. Kalede, bir miktar Bizans askeri bulunuyordu. Tabii, 'Araplar Galata'yı zaptettikleri zaman evvelâ burasını ele geçirdiler. Şimdi cami olan yer ise, bu kalenin altında bulunan bir sarnıç ve ya silâh deposuydu.

starîhçi prokciyos'a göre

|r Tarihçi %>kopiycs, burasının \ jî82 yılında Afroditi Areskusi İ-

^_%

dolyon adlı bir putperest mabedi olup piskopos Pertinokos tarafından Aya Fatini adıyla kiliseye dön durulmuş olduğunu ve Jüstinya-nus zamanında genişletilip mükemmel bir kilise hâline sokulduğunu, 50—60 yıl müddetle Piskoposluk makamı olarak 5 piskoposun burada oturduğunu, Piskoposluğun bundan sonra İstanbul ta rafına geçtiğini kaydeder. Galata dan evvel Piskoposluk merkezi i-se, Fındıklı idi. Kale, Bizans'hlar dan Cenevizlilere geçtikten sonra burasının tekrar mahzen hâline getirildiği anlatılıyor. Hattâ, Çene vizlilerce ahır olarak da kullanılmıştır. O zamanlar kuzey tarafı

KE^fjBÜYÜKİSTANBÜL ANSİKLOPEDİSİ

17 - Galata (Kule Kapısı) Mevlevihane Mescidi: Bu mescidi, Kasımpaşa semtinden bahsederken de anmıştık. Ancak, daha çok Ga lataya ait bir yer olduğundan taf süâtını şimdi vereceğiz.

iskender j>asa

Burasını Kjbırs'daki Magosa ka leşinin fatihi iskender Paşa yaptırmıştır. Kendisi, Kanhca'dayap. tırdığı camiinde gömülüdür Tek benin yapılışı ise, 1588 yılındadır! Konya şehrinde Mevlâna Celâled-dın-i Rûmî'nin âsitanesinde sevh olanlardan Rivanî Semaî Mehmed Dede Efendi, şeyhlik sırası kendi-sme gelmezden evvel Kulakap, dergâhının bulunduğu yerde bir müddet ikamet etmiş, burada, son radan mevcut olmuş olan büyük " servi _ ağaçların, da kendi elivle / dikmişti, işte iskender Paşa bu ' yüzden buraya bir Mevlevi Dergâ f , , yaPlımasına himmet etmiş ve Mehmet Dede Efendi de ilk şey hi olmuştur. Bu zat, Mevlâna evladından olup Karahisar'da doğmuştur. ^Kendisi Konya Çelebisi, yanı asıtane şeyhi olunca Konya-ya gitmiş ve orada 1529 ylhnda ve »t etmiştir Kulekapı dergâhına ise, 1584 yılında Mesnevîhan, yâni : Mesnevi okutan Mahmut Dede Efendi şeyh ve sonradan Cezair'de vefat edip orada gömülen Veli De ae Efendi aşçıbaşı olmuşlardır... Dergâh, bundan sonra metruk kalarak harap olmuş, daha sonra da bir müadet Halveti dergâhı ve medrese olarak, kullanılmıştır. Ni hayet, Kasımpaşa Mevlevîhanesi-nın kurucusu Abdi Dede, durumu'Konya'ya bildirip bu yerin de aslında Mevlevihane olduğunu is-b~î ile geyhliğini üzerine almak şartıyla açmıştır. .Bir müddet son ra azledilerek şeyhlik Mesneviyi şerheaemerden ismail Dede Efen diye verilmiş, Abdi Dede ise bunun üzerine, Kasımpaşa semtini Çatırken yazmış olduğumuz gibi Kasımpaşa Mevlevîhanesini kur-' Duştur. İsmail Dede Efendinin ve fan 1041 yılındadır, burada med-tundur Ondan sonra Âdem Ded, Şeyn olmuş ve haces eidip dönüş te 1631 yılında Mısır'da vefat

düikadır Efendiye verilmiş, aynı yıl Konya Dergâhı aşçıfaası Sû şeyin Efendi şeyh olmuş 1782 yılında vefat ederek yerine Konyalı Makalizâde Ali Efendi geçmiştir. 1786 yılında bu zatın şeyhliği kaldırılmış ve yerine Üsküdar Mevlevîhanesi kurucusu Numan Bey tayin edilmiştir. Lâkin, kendisi bir müddet sonra şeyhliği terket-tiğinden yerine yine Bakkalzâde getirilmiş, nihayet 1790 yılında meşhur şak Şeyh Galip Dede Ü-cüncü Selim'in isteği üzerine Gala ta Mevlevîhanesi şeyhi olmuştur.

Onun zamanında ve 1795 yılında Padişahın emriyle dergâh yeniden ve genişletilerek yapılmıştır. O-nun vefatından sonra Konyalı Ru hî Dede Galata Mevlevîhanesi şey hi olmuş, onun da ölümüyle şeyh lik Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhinin damadı Seyyid Mahmut Efendiye verilmiştir. Kendisi Trablus

bakî Dedeye verilmiştir. Bu zat 1750 yılında ölerək babasının yanına gömülmüş, yerine Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Mehmet Şem-seddin Dede geçmiştir. Bu zatın babası, Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi iken Yenikapı Mevlevîhane si şeyhliği verilen Musa Dede E-fendidir. Mehmet Şemseddin Efen di, hacca gidip dönerken 1760 yılında yolda vefat etmiş, yerine kar deşi İsa Dede şeyh olmuştur. Bunun zamanında gerek burası ve gerekse civardaki Kadiri Dergâhı yanmış ve Üçüncü Mustafa tarafından 1765 yılında yeniden yapılmıştır. İsa Efendi 1-771 senesinde Ölmüş, yerine eniştesi Selim Dede, onun 1777 yılında vefatıyla yerine oğlu Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi Mehmet Sadık Dede şeyh olmuştur. Bu zat, bir yıl sonra vebadan vefat etmiş, şeyhlik Mısır Mevlevîbanesi şeyhi Halep'î Ab-

SULTANAHMET CAMİNİN BUGÜNKÜ HÂLİ

samlı ve son derece mağrur b» zattı. Kayınpederi Yusuf Deda 1816 yılında ölünce Galata Dergâ hım terkedip onun yerine Kasımpaşa Dergâhı şeyhi oldu. Gaiaîa Şeyhliği ise, Yenikapı Dergâhı as.-çbaşı Hacı Dedenin oğlu Kud retullah Efendiye veridi. Hacı De de ise, ömrünü aşçıbaşılıkta geçi rip bir hayli ihtiyarlamış olduğu halde kardeşinin oğlu Bakî Efendi Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi olunca onu vazifesinden ve dergâh tan uzaklaştırmış, o da Macuncu î mahallesinde bir evde oturup ken- ' dişini seven ve sayanlarla birükte j-toplaşarak Allahı anmakla meşgul iken vefat etmiştir. Yenikapı Tekkesi civarındaki mezarlıkta gö mülüdür. Üzerine İkinci Mahmut devrinde büyük nüfuz sahibi olan meşhur Halet Efendi bir türbe yaptırmıştır. Halet 4Efendi, Şeyh Galip'in yetiştirmesi oir Mevlevi olduğundan dergâha çok himmet ederek kapısının yanına bir sebil ve üzerine bir mektep yaptırmış dergâhın avlusunu mermerle do şetmiş

ayrıca burada yatanların *i* mezar ve türbelerini onarmışlr. Bu onarım, 1818 yılında aona ermiştir.

Buradan bundan sonra pek çok şeyh gelip geçmiştir. II. Abdülha- -mid devrinde şeyh olan A ta un ah j Efendi, aynı zamanda Meciiis-i Me | şâyih denilen ve dergâhlar; idare eden~ Şeyhler Meclisinin başkanı idi. 1908 Meşrutiyet devrinde *azış* dilerek sürgüne gönderilmiş ve Meclis-i Meşâyih Başkan!;;--1 Sütluçe Saidî Dergâhı şeyhi Mehmet Elii Efendiye verilmiştir.

Galata Mevlevîhanesi, diğer bu tün dergâhlarla birlikte 1926 yıûa da kapanmıştır.

HACI HÜSEYİN'İN YAPTIRDIĞI MESCİT

18 — Bozacı Sokağı Mescidi: Hacı Hüseyin adlı birisi tarafından kârgir tavanlı olarak yaptırılmıştır.

Bu zat, mescit tamamlanarak »-alınca içinde on yedi gün r.amas kılıp geceleri de ibadet e sonra vefat etmiştir. Vefatı. yılındadır. Mezan, mescidin tındaki mezarlıkta idi.

19 — Hendek Mescidi: Hoca Ali Kaptan tarafından kurulmuştur. Mezarı da oradadır. Bulunduğu yere açtım vermiştir.

20 — Karanlık Mescit: Hacı Me-mi Çelebi tarafından yaptırılmış ur. Kendisi. Cihangir Camii civarında Akarca Mescidini yaptıran İlyas Efendinin kardeşidir. Mih-rab önünde gömülü olup civarda

bir de mektep yaptırmıştır. Namı na bir mahalle vardır.

21 — Hoca Ali' Mescidi: Ali Hoca adlı bir zat tarafından yaptırılmıştır.

Hendek. Hacı Memi v* Hoca A-li Mescitleri birbirine yakın ve ü-çü de Hacı Memi mahallesindedir. Bu mahalle, Yüksekaidırımın üst başı ile Kumbaracılar Yokuşu arası olup kara tarafındaki hu

dudu Serdar Ekrem ve deniz tarafındaki hududu Hendek Camisidir ve Ali Hoca soksğı ile ikiye bölünmektedir.

GALATA'DAKİ " MAHALLELER

Dördüncü Murad (1623—1640)

'BINBffİDIREK

zamanında yapılan fair tahrire gö re Galatada yetmiş Rum, iç Frenk, iki Ermeni ve on sekiz Müslüman mahallesi vardı. Kale içinde yalnız Müslümanlar otururdu. Sekiz çarşısı, yağ pazarı, Attarlar çarşısı, on iki kubbeli kurşun örtülü bedesteni ve bütün buralarda üç bin seksen dükkânı vardı. Bedesteni Fatih tarafından Galata Balık pazan köşesinde £ kubbeli olarak

yapılmış, dört kubbeli kısmı sonra ilâve edilmiştir. Dükkân sahipleri nin çoğu Rum veya Frenk denilen Avrupalı idi. Deniz kıyısında ise kat kat meyhaneler mevcuttu. Hepsinde çalgıcılar ve hanendeles çalıp

okudukları halde günün hea saatinde işret edilirdi. Yiyecek ve içeceğin en âlâsı Galata'da bulunurdu. Deniz kıyısından yukarı

kule kapısına kadar tir ssaatlik y\$ kuş kat kat Ceneviz binalarıyla eü» lüydü. Sokakları -muntazam va Batrangvari olmak üzere bin yüs altmış tane idi. En geniş ve kalab^ lıklan, kale dışında deniz kıyısın* deki cadde ile içerideki Voyvoda yolu, Arap Camii yolu, Harbî yolu ve Kule kapısı yolu idi. RüstenJ Paşa Kervansarayı,, Mimar Sinan yapısydı. Bağ ve bahçesi yoktu.iş

JL.

462

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ*

î

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

463

helvası, baharlı simidi, çeşitli şarabı meşhurdu. Tas merdiven, Ke-.teli, Manyeli, Mihalaki, Kaşkaval, Sünbüllü, Kostantin, Saranda adlı meyhaneciler de lâl renkli, kat-resi harem türlü türlü Mesken, Sabır, Ankona, Mudanya, Edremit, Bozcaada şarapları satarlardı. Bu sokaklardan gecenler, günün her saatinde yollarda nice kimselerin sızıp kalmış olduğunu görürler -

di. Lâkin Mübtecil şerbeti diye satılın Atina balı serhoş etmediğin den bunu sofular alıp içerlerdi... Saatçileri, pusulacılar, attarlar hırıstiyandı.

Galata'mn havası güzel olduğun dan güzeli çoktu. Ahalisi derviş-meşreb kimselerdi Kışları oda soh betleri meşhurdu. Galata iiması gayet güzel ve rüzgârdan emin olduğundan kışları en az bin gemi demir bırakıp burada bahar vak tını beklerdi! Ayanı ve namlı reis leri seferden dönüşte Boğaz Hisarında bağ cümbüşleri ederlerdi. '

hamamâı. Üçüncüsü B... luca ha mamı olup ayak takımının rağbet ettiği kasvetli bir yerdı.

GALATA'NIN HALKI

Galata halkı gemiciler, tüccarlar, sanatkârlar, marangozlar, kalafatçılar gibi kimselerdi. Halkının

Kürekçiler Kapısı dışında Kalafat çuar odalarında iki bin kalafatçı askeri otururdu. Ayrı ağalar ve Çorbacı denilen, bölük kumandanı subayları vardı. Karaköy kapısının dışında İstanbul Ağası Ocağı mevcuttu. Burada Mîrî için odun taşıyan Acemî Ocağı erleri hizmet görürlerdi. Odabaşları fes üzerine özel bir şekilde sarık sarıp sırtlarına neftî dolama ve ayaklarına si-

- İSTANBUL'UN SUYU İNTİ SAĞLAYAN TARİHİ BEND-

ekserisi Ceâair -kesimi elbise giyer lerdı. Çoğu Arabistanlı olup kaptanları meşhurdu. Meyhanecileri Rum, satıcıları Ermeni, aracıları Yahudi idi. ülûfeci denilen, genç çocukları da Yahudi çocuklarıydı. Aracılarla ülûfecilerin işleri ise re zaletti...

Yiyecek ve içeceklerine gelince, evvelâ has ve beyaz francala ekmeği meşhurdu. Şekerciler çarşı sında kavanozlarda satılan rengâ renk, miskli, amberli şekerleri Hün kârlara lââyık olup başka diyarda bulunmazdı. Süslü varakh bahar

yah tomak giyerek kul kayıkları îie binerler va tâ Karadeniz Boğazına varmcaya kadar olan yerîer-iden odun gemilerini toplayıp hep sinden kul akçesi adıyla vergi alır lardı. Acemilerin kayıklarında be yaz gömlekler-giyerek ayak üstün de kürek çekmeleri görülecek man zara idi. Galatada üç ırnuraî ya üç yüz kadar özel hamam vardı. Umu mî hamamlar, Mehmet Paşa Hama mı, Azab, kanısındaydı. İç kısmına taş merdivenle çıkılırdı. Binası, havası ve suyu pek güzeldi. Kara köy Hamamı da güzel ve eski bir.

Galata'da meşhur eserlerden birisi de, Azab Kapısı çeşmesidir. Üçüncü Ahmet (1703—1730) zamanında Ayasofya'nın arkasında yapılan büyük çeşme örnek alınarak 1732 yılında Birinci Mahmud-un annesi Saîiha Sultan tarafıntlan inşa ettirilmiştir.

FETİHTEN SONRAGALATA

Galata'nın Türk fethinden evvelki durumunu anlayabilmek için Perşembepazarı ve Yağkaparı civa rında tek Tüt kalmış olan eski bâzı binaları ve bu aradaki dar so kaklan görmek kâfidir. Şehrin etrafı surlarla çevrili olduğu ve inkişaf ihtimali bulunmadığı için sokaklar üç dört metre genişliğinde bırakılmış, buna karşılık binalar dört beş kat olarak yapılmıştır. Şehrin iç görünüşü ile, İtalya-aaki Cenova şehrinin hâlâ mevcut bulunan eski dar sokakları &-rasında bir benzerlik göze çarpar. Yalnız, Galata'daki binaların inşa tarzında Bizans tesirini büyük çap ta görmemek mümkün değildir. Burada kalan birkaç bina, İstanbul tarafında kalan eski Bizans binalarına son derece benzemektedir. Bununla beraber, gerek Galata'nın ve gerekse İstanbul'un bu devire ait binalarında cumba şeklinde mevcut olan çıkıntılar, Milâttan 200 yıl evvel Pompei şehrindeki binalarda aynen mevcut idi ve : bu~mimarî tarzından alınma oldu-•'...' gu da anlaşılmaktadır. Bunların yapılmasında bir çok sebepler var dır. Evvelâ, arsalar gayet dar olduğundan bu suretle yukarı katlarda yer kazanmak mümkün olu-;, yordu. Sonra, bu sayede sokaktan - gecenler rahatça görülebiliyor ve v; • nihayet binayı gerektiğinde mü-|5 dafaa etmek de kolaylaşuyordu, ,f:t Suriye bölgesinde dördüncü yüz-«8 yılda böyle cumbalı evler mevcut fŞ idi. Nitekim,

İstanbul'un yüzü so-fr; kağa bakan eski ahşap evlerinde p bu
cumbalara bol miktarda rastla i.; nırdı,

i;y Galata Köprüsü ile Azab Kapısı

?:-• arasında bu eski binalardan bâzı-jpf larına rastlanır. Kürkçüler kapı-* andaki
Yelkenciler Hanı, Havyar

Kanı'nın bâzı kışından, Yemenici ler sokağının güneyindeki bâzı mağazalar,
Perşembe Pazan cad-desiyle Bakır ve Samur sokakları nın arasına
rasthyan bâzı mağazalar, Perşembe Pazarı caddesiyle Galata
Mahkemesi sokağının birleştiği köşedeki ev, Perşembe Pazarı
caddesiye eski Tay çıkmazının birleştiği köşedeki han, Arap
Camiinin karşısındaki binanın alt kısmı ve Voyvoda caddesinin Ban
ka sokağındaki kârgir ev bunlardandır.

BANKA SOKAĞI

Havyar Ham, eski Arşistratikos kilisesinin temelleri üzerinde yapılmıştır. Bu
kilisenin altında büyük bir sarnıç bulunuyordu. Bura ya evvelâ tiyatro
veya hükümet dai resi olan bir bina yapılmıştı...

Banka sokağının içindeki ev, vak tiyle Osmanlı Bankasının bulunmuş olduğu
Senpiyer Hanının ye tundaki kârgir yapıdır. Bunun dış cephe
duvarında ve ikinci kat hizasında bir taş levha mevcut olup üzerinde
şu yazılar okunmaktadır:

Andre Chenier

Naguit Dans Cette Maisor

ie

30 Octobre 1762

Bunun Türkçesi şöyledir:

Anre Şenye Bu evin içinde 30 Ekim 1762

târihinde Doğmuştur.

Bu zat, Fransız edebiyatının ve Fransız Büyük İhtilâlinin meş hur simalanndandır.
İki yaşında bulunduğu "sırada Fransa'ya gitmiş, tahsilini orada
yapmıştır.

Fransız ihtilâli sırasında Londra Elçiliği maiyetinde memur bulunu yordu. 1790
yılında Fransa'ya^ dön dü. Bu sırada terör devri başlamış
bulunuyordu. Kendisi, karşı bulunduğu terör idaresi aleyhine gürler
yazmağa ve halkı bu idare yi devirmeğe çağırmağa başlada.

Bu yüzden 1794 yılında tevkif ve idam olundu. Kardeşi Jozef de 1764 tarihinde
İstanbul'da doğmuş ve 1812 yılında Paris'de ölmüştür. Babaları Lui,
•vaktiyle İstanbul'a gele rek Fransalı bir çuha tüccarının yanında
çalışmış ve aslı Kıbrıslı bir aileden olan Elizabet adlı bir kızla
evlenmişti, iki kardeş, bu izdivaç sonunda dünyaya gelmişlerdir. Lui

Şenye, daha sonra Fas kon solosluğuna tayin edilip on beş yıl kadar burada hizmet görmüştür.

Bu Sevin karşısında ve Banka so kağı ile Perşembe Pazarının birleştiği yerde bulunan bina, Ceneviz Podesta'sımn evi idi. Altmış yıl kadar evvel yıkılmış ve yerine Frankını Ham yapümüştür. İlk binayı yaptıran ise Podesta Marinis-dir. Bununla beraber, Podesta'-ların resmî bir makamı olmayıp kim Podesta olursa onun konağı bu işi görürdü. Nitekim, Arap Camiinin karşısındaki binanın alt kıs mı da bir Podesta konağı idi, Bu usul, Osmait devletinde de vardı. Yâni, kim Sadrazam olursa onun konağı sadaret makamı sayılırdı. Ancak 1654 tarihinden itibaren her Sadrazam olanın faydalanacağı .bir sadaret mevkii ihdas olunmuştur.

TOPHANE SEMTİ

Galata'dan sonrs gelen bu semt, Bizanslıların Bosporios Arks diye andıkları Sarayburnu'nun karşı sına rastlar ve Fındıklı'ya kadar devam eder. Burası vaktiyle tama men ağaçlık ve ormanlıktı. Hattâ, ormanlığın bir kısmı Fındıklı semtini de içine almaktaydı. Bu sem te adını veren Fatih tarafından kurulup Kanunî tarafından genişletilmiş olan meşhur Tophanedir. Burası zaman zaman tamir olunarak nihayet Üçüncü Seiim (1789— 1808) zamanında yeniden inşa olur» muştur. Padişah ve Sadrazamlar bâzân Tophaneye gelerek top dökümünü seyrederlerdi Tophane Ocağının mescidi, Kanunî Sultan Süleyman Han tarafından inşa etti rilmiş, Üçüncü Mustafa devrinde ve 1761 tarihinde Tophane yangınında yandığı için yeniden yaptırıl tmgür. Burada ea meşhur rami ise,

464

RESİMLİ BÜYÜK tSTANBUL ANStKLOPEDİSt

KESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANStKLOPEDİsî

465

Derya Kaptanı Kılıç Ali Paşa'nın 1580 tarihinde Mimar Sinan'a yap tırmış olduğu mâbeddir. Bunun ayrıca Ayasofya tarzında şadırvanı, muslukları, sebili; mektep, medre se ve hamamı vardı. Sebilin karşısında Sadrazam Siyavuş Paşa 1632 yılında bir çeşme yaptırmıştır. Daha sonraları Üçüncü Ahmet tarafından 172& yılında Bahceköy-den Tophaneye su getirilince, 1730 yılında Tophane iskelesi sokağının karşısında bir çeşme inşasına başlanılmış, ancak Lâle Devri'ne son veren ayaklanma neticesinde Üçün cü Ahmet tahttan indirildiği için bu çeşme ancak Birinci Mahmut zamanında, 1732 yılında tamamlanabilmiştir. Eski Top Arabacıları Kışlasının yanında olup Abdül-mecid (1839—1861) ve Abdülâziz (1861—1576) devrinde her yü Kadir Gecesi alayının yapıldığı Nus-retiye Camii ise, İkinci

Mahmut (1808—1839) tarafından Vakıa-i Hayriye'den, yâni Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra ve bu hâdisenin hâtırası için 1826 yılında yaptırılmıştır. Camiin yanında ki Nusretiye sebilinin inşası da aynı zamandadır. Burada anılmağa değer üir mâbed de, Tophane'nin kuzey doğusunda, yukarıda, Boğaz ve Marmara'ya nazır mevkide^ bulunan ve semte kendi adını vermiş olan Cihangir Camiidir. Bunu ilk defa Kanunî Sultan Süleyman Han, pek sevdiği en küçük şehzadesinin hâtırası için 1559 yılında inşa ettirmiştir. Cihangir, Kambur ve sakattı; lâkin, son derece okumuş, yazmış, âlim ve şair ruhlu bir şehzade idi. Büyük ağabeyi Şehzade Mustafa'nın, Kanunî tarafından idamı üzerine kederinden hastalanıp bir daha iyileşemiyerek vefat ettiği rivayet olunur,

MEŞHUR BİR

EFSANE

Cihangir Camii, 1713, 1723 ve

1822 yıllarındaki yangınlarda ügkere yanmış ve tekrar yapılmıştır.Üçüncü kere yaptırın • SadrazamSilâhtar Ali Paşadır ve inşa tarihi

1823 yılına rastlar. Bugünkü şeklini ise 1890 yılında almıştır.

Tophane semti hakkında meş-

hur bu- efsane de vardır. Rivayete göre Büyük İskender Hint seferinden bur çok esirler getirip ellerini ve ayaklarını hurma lifleriyle bağlayarak Tophane'de büyük bir mağarada hapsetmişti Bunlar bir takım korkunç Guiyabanî'ler, beyaz devler, kadın ve erkek sihirbazlar di ve tılsımlı bağlarla bağlı oldukları için yerlerinden kımıldanamıyorlardı. Burasını ziyaret edenler, onları da seyrederdilerdi Kış o-lup Erbain ve Zemheri günleri gelince bunlar İskender'in izniyle tılsımla yapılmış bakır gemilere bine rek yelkensiz ve rüzgârsız denizde yıldırım gibi dolaşıp İstanbul'u muhafaza ederlerdi. Kırk gün sonra yine gelerek gemülerini limana bağlar ve mağaraya hapse girerler di İskender bunlara dağları dep-reterek İstanbul Boğazını açtırdı ve bu sırada hepsi boğuldu. Hattâ, Muaviye oğlu Yezid zamanında İstanbul muhasara edildiği zaman İslâm gazileri bu bakır gemilerin kalıntılarını bulup yağma ettiler.

Kanuni Sultan Süleyman Han (1520—1566) Padişahlığı sırasında cihana baş eğdirmiş bir hükümdardı. Bu zaferleri kazanmasında top pek büyük bir rol oynamıştır. Bunun için eski Tophaneyi yıktırarak ordusuna bu silâhı daha bol miktarda yetiştirecek yeni bir Top hane yaptırdı.

Tophane, deniz kıyısından yüz adım üeride bir tepenin eteğinde idi. Bir kısmı hâlâ durmaktadır. Burası, sur ile çevrili olup muhasara edilse dayanır kale gibi bir yerdi. Surların ortasında dörtköşe kırk arşın boyutunda yüksek duvarları olan asıl bina vardı. Bunun üstü, tahta padavra ile örtülü idi ve kubbesinin üzerinde büyük bacalar vardı. Padavra damın

üzerinde ise, gezinti yerleri mevcut tu. Damın üstü, merdiven merdivendi Her tarafta yüzlerce fiçı su hazır dururdu. Tunç erirken ateş ten dama bir kıvılcım sıçrasa dam da vazifeli olarak bulunan bu su ile hemen söndürürlerdi.

TOPHANE'DEKİ İMALÂTHANELER

Bu imalâthanede yüzlerce dolap vardı. Bunlarda hazırlanan top

kalıplan dururdu. Kalıbın içine kırkar, ellişer okkalık demir millere, kırkar ellişer bin yumurta ile macun edilmiş çamuru iplerle sararak koyarlardı. Alt tarafı, demir kapaklarla kapalıydı. Kalıbın içine tüne, dökülüp top olunca bu kapakları açarak mile sardı çamuru çıkarıp topu alırlardı.

İki adet olan tunç fırınının dört tarafı yeşil ateş taşıydı. Çünkü, bu ateşe.başka tag dayanmazdı. Bunu, adalardan çıkarıp getirirlerdi. Ocağın altı boş ve üstü kubbe şeklinde çukurdu. Bunun içine kırk eili bin kantar — bir kantar 56 kilo ve 425 gram — bakırı ve maya için eski top kırıklarını yerleştirip dışarıda da birkaç bin kantar kalay hazırlarlardı. H.âtipier, bu sıra da kullanılacak bakır ve kalayın miktarını kaydederlerdi Çünkü, buna göre top kalıbı hazırlanırdı.

Bu tunç potalarının önündeki çu kurların içine top kalıpları ağzı ya kanda olmak üzere yerleştirilirdi Eğer Balyemez top ise her ocağa yirmi kalıp, eğer Kolombrone topu ise kırk kalıp, eğer Şahî top isa yüz kalıp, içine adam sığar Şayka topu ise beş kalıp koyup ağızlarını Kâğıthane balçığı ile sıvarlardı. Potadan kalıplara kadar -da bostanların su yollarına benzer yollar yaparlardı. Fırınlrın yanlarında çam odunları yığılı durur du. Bu odunlar, bir yıl evvelinden kesüip kurutulurdu. Birer kulaç boyunda idiler.

TOP DÖKÜMÜ

Top döküleceği gün kalfalar, ustalar, dökücübaşı, topçubaşı, vardi yanbaşı, elinde kum saati bulunduğu halde muvakkit — yânı van-ti ölçen kimse —, imalâthane ima-mı, müezzinleri, duacıları toplanıp duadan sonra:

— Allah, Allah!

Diyerek iki farına birden atej verirlerdi Muvakkit, elinde «** tutup tam bir gün bir gece at*\$ yakılarak çam odunlarını tunç P<* tasının iki tarafındaki deii^rd<rr* durmadan ocağa atarlardı, sonra dökümcülerle ateş alıcılar

rini çıkarırlar ve yekpare kukule-teli, yalnız göz yerleri görünen ke j; -Î^r^r-Jer gıverlTcK Diğer hizmet edenler de onları taklit ederek ateşin şiddetinden korunmağa çalışırlardı. Çünkü, yirmi saat sonra potanın ve fırının yanına varılmaz olurdu. O zaman Sadrazama, Şeyhüislâma, Kazaskerlere, Vezirlere ve duası geçerli şeyhlere haber gönderirlerdi. Bunlar, kırk kişiydi. Kırk kişi de dökücü ve diğer bulunması gerekli vazife sahibi ayrılıp içeriye yalnız bunlar alınır, baş kası sokulmazdı.

Çünkü, erimiş tunç akarken nazarı sevmez diye inanılırdı. Vezirler ve şeyhler, u-zaktaki sofada bir arada oturup bir ağızdan:

— La havle ve la. kuvvete illâ billâh...

(Allahtan başka değiştirici ve kuvvet sahibi yoktur) duasını yük sek sesle bir ağızdan ve durmadan okurlardı. Bu sırada ustalar topla nıp ağaç küreklerle kalay çubuklarını erimiş bakırın içine atarlar, sonra, dökücü bası hazır bulunanlara dönüp:

— Sultanım, din-i mübîn aşkına zekât ve sadakanızdan altın, gümüş her ne olursa şu tunç derya sına bırakın, derdi. Sadrazam ve . öbür vezirler birkaç kese altını do kijcü basıya teslim ederler, o *da* Besmele. çekerek herkesin gözü ö-nünde bunları potaya atardı. O sı rada ince uzun çam serenleri erimiş madene sokarak kalaylan ve altın ve gümüşleri karıştırırlardı. Direkler mahvoldukça yeni direkler getirirlerdi Nihayet, tuncun üstü [vsymaklanmağa başlayınca ustalar halitanın olgunlaştığını an iayıp ateşi fazlalaştırırlar ve imalât hanede bir damla su bulunmamasına dikkat ederlerdi Çünkü tunç akarken rutubet his olunsa patlayıp orada buiunanların tepsini mahvederdi. Sonra, kalıp ocaklarının kenarında ve iki tarafta kırk elli kurban hazırlanır, muvakkit saatiyle ocağın başına geçerek do küme yanın saat kala haber verir, duacı duaya, herkes âmin diyerek ağlamağa taşlardı. Çünkü o an, en tehlikeli an olup nice üstadlar mahvolmuştu. Ateşin kesilme za-

manının geldiğini muvakkit haber verir, ustalar keçe elbiseleriyle potanın başına geçip: - Allah, Allah!...

Diyerek kapağı açtıkları ands tunç erimiş ateş gibi akmağa başlar ve yüz adım ileride bulunanla-

BEYAZEF KULESİ

nn bile sanki yüzlerine ve elbisele rine alevler yapıştırdı. Bâzı Vezirler, üzerlerine beyaz çarşaflar alıp korkulanndBn *»ggn okumağa baş

ladıkları sırada tunç yokuş aşağı akarak top kalıplarına dolardı. Bal yemez topunun dolması yarım saal sürerdi. Kalıp dolunca yağlı çamurla yolu kapatılarak başka bir kalıbın yolu açılırdı. Bu esnada duaya devam olunur ve bütün ka lıplar dolduktan sonra dua da nihayete ererdi Hemen kurbanla! kesilir, yetmiş kişiye hil'at giydirilip ihsanlar ve terfiler verilirdi... Sonra Topçubaşı, Sadrazama ziya fet çekerdi

TOPLARIN

SOĞUTULMASI

Toplar, kalıplarında bir hafta müddetle soğumağa ıracıldıktan sonra çıkartılır, perdahlanıp cilala nur, marangozlar kundaklarını ya pıp hemen savaşa hazır hâle getirirlerdi. Top kalıplarının çamuru ise Sarıyer dağlarından getirilip tahta küreklerle ezilerek hamur edilirdi.

Bu dökümcülere mahsus yere bitişik ve deniz kıyısına yakın yer de topçuların kışlası vardı. İki kapısından biri güneye, biri kuzeye bakardı. Deniz tarafındaki güney kapısı, pek mükemmel ve süslüydü. Bir tarafında geyik yakalamış arslan. Öbür tarafında zincire vurulmuş arslan heykeli vardı.

Toplar, Tophanede çınar, servi, ıhlamur ağaçlarının altında dizili beklerdi. Bulundukları yer bir meşire yeri hâlini almıştı. O kaçır büyükleri vardı ki, içlerinde eskiciler işleyip, yersiz yurtsuzlar meşire tutmuştu. Aralarında üç ağız h veya altı ağızlı olanlar da mevcuttu. Düşmandan alınmış topoların bir kısmı da burada dururdu. Bu toplardan bazıları halk arasında bile pek meşhur olup kendilerine mahsus isimlerle anılırlardı.

Kırk karış küpeli, Ali Bâli, Esa
Bâli, Hamza Bâli, Kara Bâli, Dev
Bâli, Seke Bâli Ejder Bâli, Şaki
' Bâli, Çul tutmaz, Kundak tutmaz,
Deli top, Palamar kıran v.s. gibi

\ TOPHANE SEMTİNİN / MESİRELERİ:

1 — Çizmeciler Mesiresi: Deniz kenarında büyük bir mesire yeri

160

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDI&

İMLT BÜYÜK İSTANBUL AKSİKLOPEDİSt

S

lendL

Lâkin, Müftü Yahya Efendi: — Bre- haddini bilmez... Biz halledemedik de sen mi edeceksin? diye onu payladı, bunun üzerine mecliste bulunanlardan Kazasker Muid Ahmet Efendi ve Bâlizâda Ahmet Efendi:

"ŞU RASADI YIKALIM MI?"

idi. Denize bakar ve bin kişi abı sofası vardı. Mutfağında bin hara mı ve usta aşçıları bulunurdu.

2 — Ayazpaşa Havuzu Mesire-

3 — Samsunhane (veya Seksonhane) mesiresi Yeniçeri Ocağında bulunan arslan gibi iri ve yırtıcı Saksonya köpekleri burada beslenirdi

4 — Müneccim Kuyusu Mesiresi. Samsunhaneye yakın yerdeydi Burada Fatih devrinin büyük ma

. tematik ve astronomi üstadı Ali Kuşçu, yıldızları rasat etmek için büyük bir kuyu kazmıştı. Lâkin emir Kıratava gele

GKAVUR: GALATA SIRTLARINDAN ESKİ BOĞAZİÇİ

diyerek bu ise engel oldular. Nihayet Dördüncü Murad (1623 — 1640) bu kuyuyu büsbütün batta] etmeği düşünüp Şeyhülislâm bulunan Yahya Efendiye:

- Şu rasadı yıkalım mı? diye bir tezkere gönderdi. Ancak, yazı! noktasız ve karışık olduğu için Yahya Efendi bunu okuyamadı. Hemen:
- Padişahımız bir bilmece gönderdi, cevabını bekliyor... Diyerek bu işten anlıyan nice kimseyi topladı. Ancak, kimse çözemediği için'

'şaşırp* kaldılar. Nihayet katta' ü* - ' zaktan: '

ı^..0i Denirde yıldız rasadı ya orası yeba salgınına uğrar!

— Sultanım,, her biriniz sever-sadı, şevrisadı,, sıvrızıddı deyip durursunuz. İzniniz olursa Padişahımızın şu mübarek yazısını bea dayüzüme sürüp^görseal 4ive-\ ses,-> I

- Her köşeyi boş sanmayın. Niçelerinde nice kaplanlar gizlidir, diyerek yazıyı kapıcının eline verdiler; O da hemen:
- Şu rasadı yıkalım mı? diye okudu.

Yahya Efendi:

- Bre kapıcı, Allah senden razı olsun. Biz, yıkalım mı sözünü yakalım mı, bakalım mı, kakalım mı.. diye okuyup durmağa çalışıyorduk Dedi ve derhal eline kâğıt kalem alıp:
- Padişahım, o talihsiz münecim Ali Kuşçunun can kuşu uçup cennete gitmiştir. Bu dünyadaki karargâhı olan Hasad Kuyusunuyıkıp toprakla doldurasmız... diye yazdı ve Haseki Ağa ile gönderdi Padişah, bunun üzerine Deşya Kaptanı Recep Paşaya emrederek o kuyuyu toprakla doldurdu. Bugün, yeri bile bilinmiyor. Üçyüz yıl evvel dört tarafı çimeni bir mesire yeri idi. Böylece, Fatih devrinde kurulmuş olan Rasathane, yüz doksan yıl sonra ortadankaldırılmış oldu; Çünkü o-zamanileriye değil, geriye doğru gidiyorduk ve bu gidişimize, İmparatorluk batana kadar devam ettik. Yahya Efendi ise, mükâfat olarak kapıcıya Kütahya Naipliğini Padişah fermanı ile tevcih ettirip murada erdirmiştir.

5 — Pelidcik Mesiresi: Münecim Kuyusu yakınında idi. Ab-ı Hayat gibi suyu olan çimenlik bir yerdi

"" Kılıç Ali Paşa sebilinin karşısında Silâhtar Mustafa Paşa sebili meşhurdu. Çizmeciler mesiresi ö-nünde deniz uğrusu Hüseyin Efaa dinin evinin duvarındaki çeşme, 1655 tarihinde yapılmıştı. Sundaa başka, Birinci 'Ahmed'in yaptırdığı çeşme, bîî semti süslerdi.

ESÖ! İSTANBUL'DA BİR KERVAN|ARAY

Tophane'de dört tane hamam var -di. Bunlar Ali Paşa hamamı, Çıfıt Sokağı hamamı, Kule Kapısı dışın daki hamam, Küçük Çavuşbaşı hamamı isimlerini taşırlardı. Bu so nuncusu, top imalâthanesine yakındı.

Tophanede halen mevcut ve Harb Malûlü Gaziler Yurdu olan me-hur Tophane Kasrı, Abdüimecid tarafından 1845 yılında yaptırılmıştır..

yaşma tadar orada terbiye edip sonra geri getirerek saraya veya konaklara satarlardı, içlerinde büyük devlet memuriyetlerine ve hattâ sadaret makamına kadar yükselenler olurdu. Siyavüş Pasa ile Melek Ahmet Paşa, bu şekilde yetişmiş Tophane Abazaıarmdandı.

Tophanenin ayan ve eşrafı azdı. Çeşmeleri de kalabalığına göre az olup ancak her evde bir su kuyusu bulunurdu. Evleri denize karşı kat

kapı Mevîevihanesinin mezarlığında medf undur.

SALI PAZARI VE FINDIKLI

Fındıklı, Tophanenin bir devam! gibi olup aralarında Salıpazarı hudut teşkil ederdi. Salıpazarı camii-nin bulunduğu yer, Bizans devrinde

«RAVÜR: BOĞAZIN UZAKTAN GÖRÜNÜŞÜ — ESKİ İSTANBUL'UN GÖRÜNÜŞÜ

Tophanede Bedesten yoksa da, değerli mallarla dolu dükkânlar var di. Fındıklı dahil, dükkân sayısı sekiz yüzdü. Çeşitli meyvalar satan manavları meşhurdu. Kebabı, hoşaf ı, darı bozası, has ve beyaz pamuk renkli, sünger gibi göz göz somunu her yerde anılırdı, halkının çoğu tüccar, manav, gemici ye top-. cuydu. Karadeniz kıyılarındaki Sinop, Amasra, Ereğli, Bartın, Bafra gibi yerlerden göçüp gelme idiler, aralarında Gürcü ve Abazalar da çoktu. Abazaların çocukları o-lunca iki yaşlarında iken kendi mem leketlerine gönderirler ve on beş

kattı. Sokakları geniş ve baştan başa kaldırım döşeliydi. Eşrafı pek «uslu gezer, tüccar ve 'sanatkârları kudretlerine göre giyinir, ekserisi siyah elbiseyi tercih ederlerdi. Kadınları uzun ferace giyip baslarına beyaz tülbent örterler, yüzlerinde kıldan peçe bulundururlardı. Başlarında Selâmiye denilen ipek takkeleri vardı.

"Vezir, şeyh ve ulemadan bu semtte gömülü olanların en meşhurları Derya Kaptanı Kılıç Ali Paşa, İsa Çelebi, Nakip Yahya Efendi, ve Kalender Mehmet Efendidir. Meşhur Nakkaş Solskzade Behzat ize, Kule-

Paiinorznikon adını taşırdı. Bunun yanında putperestlik devrinde Pto-lemaios Filadelfos mabedi vardı, Salıpazarı, sonradan Tophanede kurulmakta olan Sahnazarının vaktiyle burada kurulması yüzünden bu adı almıştır. Burada, son zamanlara kadar Salıpazarı iskelesi diye anılan bir iskele vardı, Cihangir, Alçakdam, Dereiçi ve İlyasçelebi mahalleleri Salıpazan semtine dahildi.

Fındıklı semti kıyıdan Cihangir camiinin bulunduğu tepenin kuzey doğu eteklerine doğru uzanırdı. Bizans zamanındaki adı Priopolis, yani

L

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

471

da Padişah olmuştu. Henüz çocuk yaşta bulunuyordu. Kadınlara ipti-lâsı ise, pek fazlaydı. Bu yüzden haremdeki genç cariyeler çok şımarmışlardı, Genç Hükümdar Hareme girer girmez kimi boynuna sarılır ,kimî omuzuna çıkar, dişilikleri ve şuhlukları ile onu çileden çıkarırlardı. Ancak, ondan çok yüz buldukları için şımarıklıkları gittikçe artar ve hattâ terbiye hududunu aşar olurdu. Bir keresinde ab

dest alırken eline su döken cariyeye, oyun olsun diye suyu kafasından aşağıya boşalttı. Abdülmecid, buna fena halde kızıp genç kızı yanından kovdu ve hemen satılmasını emretti Cariye, bu suretie saraydan çıktı. Ancak, daha sonra hâmile olduğu anlaşıldıysa da, iş işten geçmiş bulunuyordu. Bir erkek çocuk doğurdu. Tabii, yeni babasına mal edildi ve ismail adı kondu. Eğer bu olay olmasaydı, yaşı daha büyük olduğu için ikinci Ab-dülhamid'den evvel Padişah olacaktı, Bu çocuk, saray tarafından

Gümüş Şehir'di Üsküdar Hrisopo-lis, yani Altın Şehir diye anıldığından karşısına rastlayan Fındıklı'ya Atik tarafından bu isim verilmişti Burada eskiden oldukça meşhur Çi-vici limanı ile pazar yerinden Fındıklının³ bir ticaret merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Bir rivayete göre semte admı, dere'boyunca bol miktardaki fındık ağaçları vermiştir. Di ger bir rivayete göre ise, burada bulunmuş olan tüccar misafirhanesi (Fondako) dolayısıyla böyle anılmıştır.

Bu semt, İstanbula yakınlığı dolayısıyla hükümdarların ve devlet ricalinin rağbetini kazanmıştır. Bu yüzden bir çok eser meydana gelmiştir ki bunları şöyle sıralayabiliriz:

1 — Civici Limanı Mescidi. Aynıadı taşıyan limanda eski bir namazgah mevkiinde Mahmut Çavuş adlıbirisi tarafından yaptırılmıştır.

- 2 — Sahpazan Camii. Derya beylerinden Süheylî Bey tarafından yaptırılmıştır.
- 3 — Hatuniye Mescidi, çeşmesi vetekkesi. Yine derya beylerinden A-rap Ahmet Paşanın zevcesi Perizâth Hanım tarafından 1575 yılında yaptırılmıştır.
- 4 — Fındıklı camii 1590 yılında vefat eden Anadolu Kazaskeri Vü-sulî Efendi tarafından yaptırılmıştır. Bu zat Molla Çelebi, Mirün kösesive Hubba Mollası lâkaplarıyla de anılmıştır. Buna, kendi vakfından daha sonra bir mektep ve bir hamamilâve edilmiştir. Bu camie, 1748 yılında Küçük Çelebi Asım Efendi İstanbul Kadısı iken müstakil bir vakıf tâyin olunmuş, sonra büyük bir yangında yanmış ve onarılmıştır.
- 5 — Bu camiin önündeki sebil 1787 yılında Sardarazam Koca Yusuf Paşa tarafından yaptırılmıştır.
- 6 — Hatuniye tekkesinin yanındaki mektep ve çeşme. 1755 yılında ve 24 ağustos - 25 ekim arasında Sadrazamlık eden ve aynı yıl içinde ölen Bıyıklı Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. ;
- 7 — Bunun bitişiğinde meşhur yalı. Evvelâ Sultan Sarayı jkes Arap. Ahmet Paşanın, Meşaleci İbrahim Paşanın, oğlu müderris Mehmet E-sat Efendinin, Esma Sultan Kethüdası Ömer Ağanın ve sonra, 1837 -1840 yılları arasında Abdülmecid'in ilk Sadrazamlığını yapan Hüsrev Mehmet Paşanın ikametgâhı olmuş, nihayet 1823 yılında tekke ile bera ber yanıp gitmiştir. Çok daha eskiden, 1593 - 1594 yıllarında İngiliz elçisinin burada oturduğu bilinmektedir. Hüsrev Mehmet Paşa, sonradan tekkeyi yeniden yaptırmıştır.
- 8 — Pişmaniye camii 1689 yılında vefat eden eski Bursa Kadısı Abdullah Efendi tarafından yaptırılmıştır.
- 9 — Kadı Mescidi 1667 yılında vefat eden eski İstanbul Kadısı Ku-tub İbrahim Efendi tarafından yaptırılmıştır.
- 10 — Emir İmam Mescidi Seyid Yahya Efendi tarafından yaptırılmıştır.
- 11 — Feyzullah Efendi yalısı. 1698 yılında vefat eden Şeyhülislâm Feyzullah Efendi yaptırmıştır.
- 12 — Emnâbâd Köşkü. Lâle devrinin Sadrazamı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından (1718-1730) Salıpazannda, evvelce Kara İbrahim Paşanın yeğeni Osman Beyden devlete intikal eden arsaya, Gümrükçü Hüseyin Paşa yalısından bir kısım ilâve edilerek zevcesi Fatma Sultan için 1724 yılında yaptırılmıştır. Bu köşkün yerinde sonradan İkinci Mahmudun (1808-1839) kızkardeşi Âdile Sultanla, Cemile Sultan Sarayları yaptırılmış, bunlardan Cemile Sultan Sarayı, Çırağan Sarayına 1909 yılındaki yangından sonra Mebuslar Meclisine tahsis edilmiştir. 1942 yılında Edebiyat Fakültesi buraya taşınmış ve şimdiki binası yapılmaya kadar burada kal-

' mistir. Hâlen» Atatürk Kız Lisesidir.

Âdile S'ulteh Sarayı'ise Güzel Sanat lar Akademisi iken 1346 yılında yanmış, sonra tekrar yapılmıştır. Hâlen yine Güzel Sanatlar Akademisidir.

KABATAŞ SEMTİ

Bu-

Buadag icara,

rası, Fındıklı ile Daîmabahçenin a-rasıdır. Semte adını veren taştan Yontma iskelesiydi Bu taş, vaktiyle bir deniz zaferini kutlamak için Yunanlılar tarafından dikilmiş, âbidenin yıkılmasından sonra yüzyıllar boyunca metruk kalmış, nihayet 1824 yılında vefat eden ve Köse Kethüda diye anılan Mustafa Necip Efendi bu civardaki yalısını tamir ettirirken bunu bulup kabaca yont turarak iskele haline koymuştur. Bu iskele, uzun zaman Kara Balı iskelesi diye anılmıştır. Bizans İmparatoru Birinci (920-944) Romanus Le-kapenus, Boğazda «Kuzeyden gelen Düşmanlar» a karşı kazandığı deniz zaferinin hâtırasını tesid için Kabataş'ta Diplokiyanyon = Çifte Sütun diye bir âbide dikilmiştir. Semt, bu yüzden Diplokiyonites diye anılırdı. Daha evvel ise Termastis adını taşımaktaydı. Sakinleri, sonraları burasını terkederek Beşiktaş semtine taşınmışlardır. Taşlar ise, bulundukları yerden alınarak buraya getirilmişler, sonra da Barbaros Hay-reddin Paşanın türbesinde kullanılmışlardır. Burada eveke güzel bir liman mevcuttu ve Pentekontorikon = Elli Kürekli Gemi Limanı diye anılırdı. Buna sebep ise, buradan Girid seferine gitmek üzere elli kürekli bir geminin demir almış ole-masıydı. Laman, eski gağlardanberi bir hayli dolmuştur.

Fındıklı gibi, Kabataş da eskiden bağlık ve bahçelikti Bilhassa (Kara abalı) Kara Bâlî Mehmet Baba bahçeleri meşhurdu. Burada bir çok bağ odaları vardı. Meşhur eserleri şunlardır

1- — Bağ Odaları Mescidi ikinci Mustafa devrinde ve 2 mayıs 1635 yılında Sadrazam olup 11 eylül 1697 tarihinde Zenta Savaşında şehit dü şen Elmas Mehmet Paşanın mensuplarından bir kadın tarafından 1705 yılında yaptırılmıştı.

2 — Kabataş Camii Nişancı Avai, Ömer Efendi tarafından yaptırılmıştı.

3 — Kabataş Çeşmesi. Uç keraSadrazam olan Hekimoğlu Ali Paşa tarafından 1733 yılında yaptırılmıştır,

Hekimoğlu Ali Paşanın garip & * rivayet^ dşvanaa. _ macerasın* &»-

ve üçüncü kere 1755 tarihinde Ü-çüncü Osman (1754-1757) zamanlarında Sadrazam olmuştur. Son sadareti elli gün sürmüş ve bir şehzadeyi bertaraf etmek istemediği için Padişah tarafından azledilmiş ve 1758 tarihinde vefat etmiştir.

Birinci Mahmut 2 ağustos 1696 tarihinde doğduğuna göre Hekim -oğlu Ali Paşa ondan yedi yaşa yakın büyüktü ve cariyeye kısa bir müddet daha çırak edilmemiş olsaydı

letmeden gecemiyeceğiz: Osmanlı Sarayı ananesine göre hanedana mensup olanların, anneleri sarayda iken doğmaları şarttı. Bir cariyeye satıldıktan veya dışarıda birisiyle evlendirildikten sonra evvelce hükümdardan hâmile kalmış bulunduğu anlaşılabilirse doğan çocuklar Şehzade veya Sultan sayılmazdı. İş te, İkinci Mustafa (1695-1703) zamanında bir cariyeye bu şekilde saraydan çırak edilerek Hekimbaşı

ESKİ İSTANBUL'UN EYÜP SIRTLARINDAN GÖRÜNÜŞÜ

hâmile olduğu anlaşılacağından doğan oğlu Birinci Mahmut'tan evvel Padişah olacak -ve ondan çok yaşadığı için bu Hükümdar hiç tahta çıkamayacak. Birinci Mahmut, o-nun kendi ağabeyisi olduğunu bildiği için kendisine çok itibar gösterip saygılı davranır, huzuruna girdikçe âdeta ayağa kalkacak gibi olurdu. Hattâ bir defa yanına girdiği zaman:

— Buyurun birader! sözlerini ağandan kaçırmıştı,

Osmanlı tarihinde böyle bir olay dahg sardır, Ab_dslmecedj 16 vasın-

Venedikli mühtedî Huh Efendi ile evlendirilmiş, ancak cariyenin hâmile olduğu sonradan anlaşılmış ve bunun neticesinde aslında ikinci Mustafa'nın oğlu olan Ali Paşa, 4 haziran 1689 yılında ISfuh Efendinin oğlu olarak doğmuş ve Hekimoğlu diye anılmıştır. Tahsiline çok itina edilmiş, Üçüncü Ahmet zamanında saraya b! inmiş, bir müddet sonra Kapıcıbaşı olmuştur. Sonra da çeşitli devlet memuriyetlerinde kademe kademe yükselerek isvvelâ 1731-1732, ikinci kere 1742-Î743 yıl lannda. Birinci Mahmut £1696-1730).

nJLOliTUUA sj «j A *-> f»

UESİMLt BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

477

limaye edilerek büyütülmüş, tahsil ve terbiyesine itina edilmiştir. İkinci Abdülhamid devrindeki Askerî Mektepler Nazırı Zülüflü İsmail Paşa bu zattır. Böyle pasif bir va-cifede bulunmuş, zamanını Gözte-pede hâlâ mevcut olan çifte kuleli köşkünde geçirmiştir.

Beşiktaş'la Kabataş arası, Dol-znabahçe diye anılırdı. Bir liman halinde iken İkinci Ahmet (1608^ 1617 zamanında ve 1614 yılında Halil Paşanın ikinci Derya Kaptanlığı sırasında ve onun gösterdiği lüzum üzerine doldurularak bu isim verilip Padişaha ait bir bahçe ittihaz olunmuştur. Evliya Celebi'nin nakline göre, doldurma işine İkinci Osman (1615-1622) zamanında da devam edilmiştir. Donanma gemileri, kayık ve mavnalarla taş taşınıp

GRAVÜK: UZAKTAN ESKİ SARAYBUBNU

dört yüz arşın büyüklüğünde bir alan meydana • getirilmiştir. Bu hükümdar, burada cirit oynardı. Bu mevkide daha evvel İkinci Selim (1566-1574) zamanında yapılmış, lâkin harabe yüz tutmuş, yüksek servi ağaçları arasında havuzlu bir köşk vardı. Bu da tamir olunduğu gibi lodostan korumak için deniz tarafına meşe 4 kütüklerinden bir dalgakıran yapıldı. İki yüz bostancı ve bir usta bahçe, bakım ve muhafaza hizmetine verildi.

Dördüncü Mehmet (1648-1687) burada inşası bir yıl süren ve 1680 yılında tamamlanan güzel bk köşk yaptırmıştır. Burası zamanla metruk kalarak harap bir hale geldi ve 1715 yılında Sadrazam Damat Nevşehirli İbrahim Paşa tarafından tarair edilmiştir. Dört yıl sonra ise,

aralarında mevcut bulunan Arap iskelesi kaldırılarak burası Beşiktaş Sarayına eklenmiş ve bu münasebetle onarılmıştır. Arap iskelesinden gelip geçen halka ise, Dobna-bahçeden geçiş müsaadesi verildi.

Birinci Mahmut, 1741 yılında burada iki köşk daha yaptırmış^ Üçün cü Osman da küçük bir kısım ilâve etmiştir. 1748 yılında ise Dol-mabahçenin arkasındaki tepede, serviler arasında Cihannüma Kasn, Sayebân-ı Hümayun veya Bayıldım Köşkü denilen bir köşk yaptırılmıştır.

1735 yangınında çoğu ahşap olan bu binaların hepsi yanıp gitmiştir. Üçüncü Mustafa (1757-1774) devrinde kârgir kısımları tamir olundu. Birinci Abdülhamid (1774-1789) İran tarzında, zeminden itibaren çinilerle süslü bir köşk yaptırdı. Ayrıca, Dolmabahçe iskelesiyle kayıkhaneler kurdu. Zevcesi Hüma-şah Sultan da bir çeşme inşa ettirdi.. Üçüncü Selim (1739-1807) de meşhur Mimar Meiling'e bir köşk ilâve ettirdi.

İkinci Mahmut (1808-1839), Top-kapı Sarayını hiç sevmez, burasını kasvetli bulur, burada oturmak istemezdi. Bu yüzden 1809 yılında Beşiktaş Sarayını tamir ettirmiş ve orada oturmaya başlamıştı. Burası, deniz kıyısında, etrafı kalın sûrlarla çevrilmiş, çoğu tamamen ahşap binalar ve köşklerden mürekkepti.

Nihayet Abdülmecid, kendi devrine kadar intikal eden bütün bu binaları yıktırarak 1853 yılında Karabet Balyan Kalfaya Ampir tarzında bugünkü muhteşem Dolmabahçe Sarayını yaptırdı. Bu Saray, orta yerinde yüksekçe bir bina ile buna biri sağdan, öbürü soldan ı ki üstü kapalı dehliz ile bağlı diser iki binadan mürekkeptir. Asıl Saray Mâbeyn ile Hünkâr daireleri, büyük Muayede yani bayramlaşma töreni salonu, Valide Sultan, Kadın " Efendiler ve Şehzadeler dairelerini kapsıyordu. Önüne, altı yüz metre uzunluğunda büyük bir rıhtım yapmıştu Fransız ve İtalyan sanatkârlarına yaptırılan iç süslemeleri fevkalâde itinalı, mükemmel va muhteşemdi. Abdülmecid, bütua

saltanatı boyunca hemen daimî o-larak burada oturmuştur.

Dolmabahçedeki diğer eserler:

- 1 — Çakırdede Mescidi. Eski birmeseid olup harap hale geldiğinden Tersane Emini Hüseyin Efenditarafından 1709 yılında yeniden cami olarak yapılmıştır.
- 2 — Bunun karşısında, İkinciMahmud'un annesi Bezmiâlem Valide Sultan tarafından 1853 tarihinde bir cami inşasına başlanılmış,bu mabed Abdülmecid tarafindantamamlanmıştır.
- 3 — Bunun karşısında ise, Sipahi ağalığından mazul Hacı Mehmet Emin Ağa tarafından 1740 yılında istanbul'un en güzel sebiliyapılmıştır.
- 4 — Üçüncü Selim zamanındaDolmabahçede bir Tüfekhane yapılmış, ikinci Mahmud tarafindantamu- edilmiş, ancak daha sonrabunun yerine Dolmabahçe Sarayının İstabl-i Âmire = Hâs Ahu- dairesi inşa olunmuştur.

BEŞİKTAŞ SEMTİ

Tabiî güzelliği dolayısıye çok es-kidenberi rağbet kazanmış bir semt ti Sementin ilk adı İasonyon idi. Sonradan Sergiyon diye anılmıştır. Bizanslılar ise buraya, Antakya'da aynı adı taşıyan meşhur güzel yere benzeterek Dafne ismini vermişlerdir. Daha sonra, Diplokiyon diye de anıldı. Bizans İmparatoru (1195 -1203) Üçüncü Aleksiyos Komne-nos, kardeşi (1185-1195 ve sonra 1203-1204) İzak Angelos'u tahttan indirdikten sonra gözlerini kör e-dip oğlu ile birlikte bir müddet burada oturtmuştur. Onüçüncü yüzyıl başında Lâtinlerin Bizans'a saldırışları sırasında Dandolo kumandasındaki Venedik kuvvetlerinin bir kısmı burada karaya çıkmıştır. Beşiktaş'ın daha ötesi ve gimdiki Çerağan Sarayının kara tarafındaki ağaçlıklı yamaçlar, Ra-daksiyon diye anılırdı. İstanbul'un Türkler tarafından alınmasından sonra, Osmanlı donanması sefere çıkacağı zaman Beşiktaş önünden hareket ettiği için Kaptan Paşa yalısı burada bulunurdu. Bu yalı,

İkinci Bayezid devrinden itibaren Padişahlara intikal etmiş, Beşiktaş bahçesi kurulmuş ve Padişahların bilhassa ilkbahar aylarında başlıca vakit geçirdikleri yerlerden birisi olmuştur. Bu münasebetle burada *bir* çok köşkler yapılmış ve böylece Beşiktaş Sarayı meydana gelmiştir.

Beşiktaş isminin nereden geldiğine dair dört rivayet vardır.

- 1 — Barbaros Hayreddin Paşa,burada kıyıda beş taş direk dikmiş ve beş taş ad; zamanla Beşik -taşa dönmüştür.
- 2 — Burads içi insan şeklindeoyuk bir taşın bulunması, semteBeşiktaş adını vermiştir. Bu taş,sonradan bir çeşmede yalak olarakkullanılmıştır.
- 3 — Vaktiyle bu yerde mevcutkilisenin papazı, Hazreti İsa'nın çocuk iken içinde yıkandığı taştantekneyi getirip burada saklamışve semt bu yüzden taş beşik diyeanılmış, zamanla Beşiktaş şeklinialmıştır.. Yine rivayete

göre butekne, sonradan Ayasofya'ya götürölüp orada muhafaza edilmiştir.

4 — Diplohiponyon = Çifte Sütunlar Kabataş'tan buraya getirilipdikildiği ve bunlar beşiğe benzediği için semt adını buradan almıştır.

Osmanlı devrinde Beşiktaş kat kat bağh ve bahçeli, altı bin kadar ev ve yalı bulunan pek parlak bir semtti. Kaptan Cafer Paşa ve Kaptan Kas.'m Paşa yalılarında ikişer yüz oda, üçer hamam ve birer cami vardı. Baba Süleyman Ağa, Min fcârîzade, Azmizade, Ali Efendi, Defterdar Emir Paşa, Frenk Mustafa Paşa, Hafız Ahmet Paşa, Osman Usta, Melekî Hatun, Mütevelli Mustafa Efendi y alılan bilhassa meşhurdu.

* ŞAiR NEF'İ

Birinci Ahmet (1603-1617) Beşiktaş yalısında doğduğu için burasını çok severdi. Nitekim, bunun yerine güzel bir köşk yaptırmıştır ki, Onyedinc! yüzyılın namlı şairi Nefî Dördüncü Murad'ın {1623-1640} emriy> 1634 yılında bu köş-

kün odunluğunda boğdurulmuştur. Nefî, Erzurum civarında Hasan-kale'de doğmuş, İstanbul'a gelerek devlet memuriyetine girmiştir. Birinci Ahmet devrinde şah* olarak ilk şöhetini yaptı. Sonraları Dördüncü Murad'a yakınlık peyda etmiş, onu kasidelerle methetmiş, ok ve cirit attıkça tarihler söyleyip ihsan ve iltifatlarına nail olmuştu.

Lâkin gayet acı hicivlerle devlet erkânını ve devrin ulemasını ağır şekilde yerdği için kendisini kimse sevmezdi. Dördüncü Murad, mizahtan hoşlandığından basan onu meclisine getirtip hicivlerini okutur ve eğlenirdi. Nefî, hicivlerini Sihâm-ı Kaza = Kaza Okları adlı bir eserde toplamıştı. Dördüncü Murad 3620 yılında Birinci Ahmed köşkünde bu kitabı okurken fırtına koparak oturduğu yerde yanına yıldırım düşmüş ve kitabı parçalamıştı. Padişah, bunun üzerine Nefî'yi memuriyetinden azledip hiciv yazmaya tövbe ettirmişti. Bir müddet sonra yeniden memuriyet verildi ve Padişahın iltifatına nail olmaya başladı. Nefî, buna güvenerek bir meseleden dolayı kızdığı Sadrazam Bayram Paşayı uzun bir kaside ile hicvetti. Dördüncü Murad, onun hakikaten sözünde durup durmadığını anlamak için bir gün Has Mecliste:

— Nefî, hele bir taze hicvin yokmudur? diye ağız aradı. O da, Bayram Paşa hakkındaki hicvi okudu<Hünkâr, bunu beğenmiş görünüpbir nüshasını aldı ve Bayram Paşaya göstererek şairin katline izinverdi. Bayram Paşa, Nefî'yi çağırttı ve meseleden habersiz olarak gelen şairi iyice haşladıktan sonra idamını emretti Sonradan Dördüncü Mehmed zamanında ve 165Syılında beş ay kadar Sadrazamlıketmiş olan Boynu îleri MehmedPaşa, o zaman Çavuşbaşı idi, Nef-î'nin önüne düşerek:

— Gel Nefî Efendi, odunluktabir güzel hiciv düzecek adam var..Gel gör! diye alay ede ede götürdü.Canından ümidi kesen Nefî ise:

— Yürü, bildiğinden kalma melun... karşılığını vererek BayramPaşa'ys da bir çok soğup «aydık-teo sonra odunlukta boğduruldu ve

478

RESİMLİ BÜYÜK İSTAYBÜL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTAKBUL ANTSİKLOPEDİSİ

479

18 İNCİ YÜZYILDA ÜSKÜDAR İSKELESİ VE İSTANBUL'UN GÖRÜNÜŞÜ.

cesedi denize atıldı. Dilinden çok çekmiş olan devrin ileri gelen devlet adamları ve uleması, Bayram Paşaya dua etmişlerdir.

Devrinde pek meşhur olan Beşiktaş bahçesi, Padişahlara mahsus olup Dördüncü Mehmed, Birinci Mahmud, Üçüncü Seim, İkinci Mahmud burada köşkler, yalılar yaptırmışlardır. Lâkin yukarıda da söylemiş olduğumuz gibi, Dolma-bahçe Sarayının yapılışı sırasında Hepsi ortadan kalkmıştır.

ÇERAĞAN SARAYI

Beşiktaş'ta yapılan en meşhur bir bina da. Çerağan Sarayı idi. Burası Has Bahçelerden olup Dördüncü

Murad tarafından hemşiresi Kaya Sultana hibe edilmişti. Burada ilk bina ise, Sadrazam Nevşehirli Da-mad İbrahim Paşa tarafından yapılarak issnsj ve Üçüncü Ahmed'in kızı Fatma Sultana hediye olundu. O devirde, yani Lâle devrinde burada yapılan Çerağan eğlence-elere pek meşhurdu. Bu eğlencelere çok zaman Padişah Üçüncü Ah-med de davet olunur, gece yalının bahçesi rengârenk ışıklı fenerlerle donatıu, sırtında yanar mumlar

dikili kaplumbağalar lâle tarhları arasında dolaşır, kıyıda suyun a-kmüsına bırakılan binlerce midye kabuğunun içinde yanan mum fitilleri ile Boğaz akıllar durdurucu bir şehriyin ile yanar tutuşurdu.

ŞAİR NEDİM

- Esasen Fındıklı'dan Beşiktaş'a uzanan bütün saha ağaçlık ve ormanlıktı. Mevsiminde sayısız bülbüller, birbirleriyle yarışırcasına âhenge başlar, sazların nağmeleri ve hanendelerin yakıcı sesleri ortalığı inletirdi. Lâle devrinin meşhur şâir Nedîm, bu eğlencelerin daimî dâvetlisiydi. Esasen: Beşiktaş'a yakın bir hâne-i viranımız vardır

mısraiyle ifade ettiği gibi, kendisi de bu semte yakın oturmakta idi. Baharın gelişini ve Çerağan eğlencelerinin başladığını ilk önce harikulade şiirleriyle, baharın ilk bülbülü gibi, bu emsalsiz sanatkâr haber verirdi.

Seyrolup raksı yine dilber-i mümtazların

**Yine eflâke çıkar aâfeleri sazlasın Cana ateş bırakır şulesi avazların Müjdeler
Gülşene kim vakt-i**

Çerağan geidi

Nây ü, santur ü. rûbab ü, def ü tanbûr ile cenk

Nağme-i bülbül ü kumruya olup hemâhenk Pür eder âlemi şevk ü tarab-ı

rengârenk

**Yine Nedim, zarif tınısralarıyla Hükümdar Üçüncü Ahmed'i Çerağan eğlencelerine
davet ederdi: Sezadır kim cihanın Padişah-ı**

mekremetkân

Müşerref ide teşrif-i hümayuniyle

' gülzan

Nedim'in sazlarla okuna bu taze

güftân Çerağan vakti geldi lâlezarın

dîdesi ruşen

Sonra, onun gelişini şu mısralarla anlatırdı:

Çıkıp ikbâl üe gülzâra şehinşâh-ı

cihan Dtifatiyle eder gülleri şad ü

handan

Lâîezâra gelir elbet yine Sultan-ı

zaman Müjdeler gülşene kim vakt-i

Çerağan geidi

**Babasının hal'inden ve kocası Sadrâzam Nevşehirli Damat İbrahim Paşanın feci bir
şekilde öldürülüşünden sonra, Fatma Sultan burada oturmakta devam
etti ve arasî çok geçmeden de, bu iki a-**

18 İNCİ YÜZYILDA SARAY8URNU

cıva daha fazla dayanamıyarak güzel gözlerini hayata yumdu.

ÇERAĞAN SARAYININ YAPILIŞI '

**Bundan sonra Üçüncü Selim i804 yılmds köşkü yeniden yaptırmış ve ikinci Mahmut
da bazı ilâvelerle yenilemiştir. Esasen burasını çok sever ve sık sık
gelip kalırdı. Dolmabahçe Sarayı inşa edildikten sonra, Abdülmecid
yerine başka bir saray yaptırmak için Çerağan Köşkünü yıktıdıysa da
vefatı dolayisiyle bu arzusuna muvaffak olamadı.**

**Abdülâziz tahta çıkınca terk e-dilen bu işi ele alıp Misafirhane veMızıkacı Daireleri
arsalarını damevcut sahaya ilâve ederek sarayıyaptırmaya başladı.
Fakat. Abdül-mecid'in inşa ettirdiği Dolmabahçesarayından daha**

güzel ve muhteşem bit eser meydana koymak iddiasında olan Abdülâziz, yapılarınsınımların hepsini ve civarındabulunan ünlü Beşiktaş Mevleviha-nesini yıktırdı. Ayrıca, Ortaköy'edoğru bir kaç yalısı da satın alarak 670 metreyi bulan bir alan ü-zerine, Avrupa memleketlerindençok ağır faizlerle alınmış borç para ile Çerağan Sarayını yaptırdı,Bu sarayın mimarı, Balyan ailesinden Karabet Kalfanın oğlu SerkisBey olup yapıya Müşir MahmutPaşa nezaret etmiştir. İnşasına 1853yılında başlanan bu eser, 1867 yılında tamamlanmıştır. :

Dört milyon altına mal olan yapı, Osmanlı mimarisinin rönesansı olarak gösterilmekteydi Sarey; plânı, .kullanılan malzemenin zenginliği, ^çeşitliliği, iç süslemelerinin ihtişamı, möblesinin fevkalâdeliği ve muhteşem saltanat kapılarıyla Ondokuzuncu yüzyılda yapılmış öbür Osmanlı saraylarından üstün olduktan başka, bu bakımdan Avrupa saraylarına âa üstündü. Çerağan esas saray (hâlen haraptır), harem (hâlen Beşiktaş Kız Lisesi) ve Ağalar Dairesi (hâlen İ.E.T.T. malzeme deposu) olmak üzere üç binayı, büyük bahçeleri (biri Şeref Stadı olmuştur), bir çok havuzları, bir kaç köşkü, ufak tefek çeşitli binaları ve bir limanı (şimdi tas» Et ve Salık Kurumunun

430

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BESTMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

477

poşunun yeri) kapsıyordu.

Abdülâziz, meşhur Avrupa gezisinden döndüğü zaman Çerağan Sarayının inşası bitmiş, yalnız henüz camlan takılmamıştı. Bu iş sona erince Çerağan'a taşınan Abdülâziz, burasını karanlık ve kasvetli bulmuş, üstelik hastalanmıştı.

SÖYLENTİLER

Halk arasında ise Mevîevihane-nin yıktırılıp yerine saray yaptırılmasının Padişaha uğursuzluk getirdiği söylentileri çıkmıştı. Abdülâziz, bütün bu olaylar sebebiyle Çerağan Sarayını terkedip tekrar Dolmabahçe'ye taşındı ve burada bir risha oturmadı.

""908 Meşrutiyet devriminden son

sı için Abdülâziz'in emriyle yıktırılmıştır. Bunun üzerine Mevlevihane, 1868 yılı şubat ayında (hicrî zilkade 1284) Fındıklı'da Karace-İnnem İbrahim Paşanın konağına naklolundu. Bu zat, 1826 yılında Yeniçeri Ocağının filgası «rasında

Yıldız Sarayından getirtilmiş ea nadide möble ve nâdir bulunur değerde bir tablo koleksiyonu da bu suretle mahvoldu. Bu arada 93 (1876) Mebusan

Meclisi zabıtları da yanmak suretiyle yok oldu. Meclis ise, yukarıda da söylemiş olduğumuz gibi, Âdile Sultan Sa-

'' ^3^_A - ^

ra Çerağan Sarayı büyük masraflarla tâdil edilerek parlâmento binası haline getirildi Mebuslar (milletvekilleri) ve ayan (senatörler) burada toplanıp çalışmaya başladılar. Burasının Parlâmento olmasın» isteyen ve bunda ısrar e-den Meclis Başkanı Ahmet Rıza

Ş^spS^J^V;^^ '!.&§

'f

-A

;«

GRAVÜR: İKİ YÜZ YIL ÖNCE BOĞAZİÇİNDE KAYIKLAR VE YELKENLİLER.

Beydi. Hükümet bu işe taraftar olmadığı halde Ahmet Rıza Bey bu sarayın Padişah tarafından Millet Meclisine ihsan edildiğini gazetelerle ilân ederek bir oldu bitti yaratnuştı. Ancak, devlete pek pahalıya ve lüzumsuz bir masraf kar şılığmda mal olan bu bina, 19 o-cak 1010 tarihinde btr-5Îelriwk tutuşarak dört

rayına taşınmıştır.

Çerağan Sarayının yeri, Padişahlara intikal ederek Dördüncü M\ı-rad tarafından Kaya Sultana heüi-ye edilmeden evvel Karanaoglu bahçesi diye anılırdı.

BEŞİKTAŞ'IN SAKİNLERİ

saat içinde yanıp gitti. Sarayın pek muhterem döşemesinden başka,

Beşiktaş semti, ayan ve kaba* yatağı idi Sakinleri, zevk ehU selerdL Halkıma bir kısmı

vardıkla geçinirlerdi Çoğu, Ans-dolu taraflarındandı. Eli açık ve cömert olmakla tanınmışlardı.

Beşiktaş'ta Yahya Efendi Mesiresi meşhurdur. Aslen Trabzonlu ve Kanunî Sultan Süleyman Hanın (1520-1566) süt kardeşi olan bu zat, gördüğü rüya üzerine mescid, medrese, dergâh ve hamam inşa ettirmişti. Dergâhı, herkesin ve İkinci Abdülhamid (1876-1909) dev rine kaaar saray halkının ve devlet ricalinin çok rağbet ettiği bir yerdi Yahya Efendi Mesiresi, güneşin asla tesir edemiyeceği kadar çok çınar, söğüt, sakız, servi ve ceviz ağaçlariyle kaplıydı. Burada sarıasma, hüdde tavuk, esmak, ispinoz, florya, baştankara, bülbül gibi kuşların ötüşmesi cana can katardı. 1570 yılında vefat eden Yahya Efendinin türbesi de burada olup Mimar Sinan yapısıdır.

Beşiktaş'ta meşhur diğer bir dergâh da Mevlevihane idi. Denk kıyısında ve semahanesi denize nazırdı. Bina fevkani, yani üst kat şeklindeydi. Derviş hücreleri batı tarafında bulunuyordu. Bilhassa semahanesinin tavanı, fevkalâde nakışları ile ün almıştı. Zemini, cilâlı ceviz ağacındandı. Üç tarafı billur ve necef taşlariyle süslüydü.

Burada Onyedinci Yüzyılda şeyh lik etmiş olan Hasan Dede yüz yirmi yaşına kadar yaşamış, hal ehli olmakla maruf bir azizdi. Dergâhın mukabele günleri kürsüde mes nevî okurken kendisine bir coşkunkluk gelirdi.

— Bu gece dersimizi Hazreti Mevlâna'dan böylece aldık. Safa ihvanına öyle anlatıyoruz, derdi. Vefatında yerine Neyzen Derviş Yusuf Celâli şeyh oldu. Bu zat da cezbe sahibi idi. Mesnevi okunurken mest olarak kendisini kürsüden dervişlerinin üzerine atıp semâ etmeğe, yâni dönmeğe başladığı görölürdü. Çaldığı ney, dinleyenleri kendisinden geçirirdi..

YIKTIRILAN MEVLEVİHANE

Yukarıda eöylemiş olduğumuz gibi, Beşiktaş Mevlevihanesinin binası, Çerağan Sarayının yapılma

200 YIL ÖNCE İSTANBUL LİMANI

büyük hizmeti geçmiş fair topçu yüzbaşısı îdi Zamanla terfi edip; yeni kurulan orduda paşalık '(general) derecesine kadar çıkmıştır. Sonra Mevlevihane Maçka'da yapılan binayı 1870 jtü Ocak ayının SO uncu günü J27 gevyal J286). ta-»

478

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEPJgtj

EESMLt BÜYÜK İSTANBUL AXStîa/>PBT>tc.

479

rından dolayı İhlamur adını ve halkın rağbet ettiği bir meair» olmuştur. Bu yerde Padişahlara mahsus olraak üzere İhlamur Kasn yapılmıştı. Abdülmecid, bu ahşap binayı yıktırıp yerine Balyan ailesinden Nikogos Kalfaya Ampir tarzında olarak bugünkü kârgir köşkü 1855 yılında inşa ettirmiştir. Bilhassa Sultan Reşad, burasna pek sever ve araba ile sık sık giderdi. Padişahlar, burada nişan talimi yaparlardı. r

Bu vadi ile Beşiktaş arasındaki yamaç, baştan başa sık ağaçlı olup kalın duvarlarla *bir* bançe halinde çevrilmiştir. Tepede, ilkönce îkinci Mahmud devrinde ve 1815 yılında Yıldız Köşkü adıyla bir köşk yaptırılmıştı. Zamanla harap olmuş^ Abdülâziz tarafından yerine daha büyüğü yapılmış ve nihayet îkinci AbdüJhamid bunu genişleterek ve bu- çok

ilâveler yaparak Yıldız Sarayını meydana getirmiştir. Bu Hükümdar 1876-1909 yılları arasındaki otuz üç yıllık saltanat müddetini hemen daima bu sarayda kapalı olarak geçirmiştir.

- 3 — Kılıç Ali Paşa iskelesi Mescidi. Taphanedeki camii de yaptırmış olan Derya Kaptanı Kılıç Ali Paşa tarafından inşa olunmuştu. Sarayın genişletilmesine engel olduğundan Nevşehirli Damad İbrahim Paşanın Sadrazamlığı sırasında sonraki yerine nakledilmiştir. İbrahim Paşa, buraya kendi vakıf-ı arından da gelir bağlamıştır.

BEŞİKTAŞ MEVLEVİHANESİ

- 4 — Beşiktaş Mevlevihanesi Mescidi. Mevlevihane ile birlikte Ohri-li Meere Hüseyin Paşa tarafından 1621 yılında yaptırılmıştır. Hüseyin Paşa, Bostancıbaşı iken vezirlik rütbesine nail ve 1621 yılında Sadrazam olmuş, Lehistan seferinden sonra İkinci Osman tarafından azledilmiş ve yeri Dilâver Paşaya verilmişti. Genç Osman diye anılan bu Padişahın zorbalardan tarafından azli ve feci şekilde şehit edilişi olayları sırasında Dilâver Paşa da öldürülmüş, bunun üzerine evveli Davud Paşa ve sonra 1622 yılında ikinci kere Hüseyin Paşa sadaret

mevkiine gelmişse de kısa bir müddet içinde azle ve sonra katledilmiştir. Yahya Efendi türbesi civarında gömülüdür. Dergâh ilk yapıldığı vakit yalnız bir Semahaneden ibaret iken, zamanla diğer kısımları eklenmiştir.

Buranın ilk şeyhi, Ağazade-Mehmed Efendidir. Kendisi, Geli-boluda yaptırmış olduğu Mevlevi-hanenin şeyhi iken, Hüseyin Paşa getirterek Beşiktaş Mevlevihanesi-ne şeyh yapmıştır.

- 5 — Arap İskelesi Mescidi. Kurucusu Tekerlek Mustafa Çelebidir. Mescid tamamlanınca kendisi de vefat etmiş ve mihrabın önünde gömülmüştür. Mescidin yanında fevkani bir de mektep vardı. Üçüncü Ahîmed, bir gün içinden doğarak bu mescidde cuma namazı kılmak isteyince acele minber ilâve edilmiş ve müezzin mahfelinin yarısı kafesle bölünüp • Hünkâr Mah-feli yapılmıştır. Padişah bunun üzerine buraya Şehzade Camii vakfından yeni gelirler bağladı ve yeniden tamir ettirdi. Birinci Mah-mud 1748 yılında, Beşiktaş Sarayının onarılmasını emrettiği sırada

bu cami de onarılp minare ilâve edilerek yeniden döşenmiştir. Birinci Mahmud, tamiri biten saraya taşındığının ertesi günü cuma namazını burada kılmıştır.

VIŞNEZADE MESCİDİ VE MAHALLESİ

- 6 — Vişnezade Mescidi Yaptıran Vişnezade Mehmed Efendidir. Ken dişi 1662 tarihinde İstanbul Kadısı, 1668 tarihinde Anadolu Kazaskeri, ertesi yıl Rumeli Kazaskeri olmuştur, Vişnezade Mehmed İzzeti Efendi diye anılırdı. Babası Viş nezade diye meşhur olan Lütfullah Efendi, Şeyhülislâm Zekeriya E-fendinin küçük oğludur. Ağabeyi-si ise, Yahya Efendidir ki Birinci Mustafa (1617-1618 - 1622-1623), Sultan

İbrahim (1640-1648) zaman lannda on dokuz yıla yakın Şeyhülislâmlığı vardır. 1643 yılında vefat etmiştir. Babası Zekeriya E-fendi Üçüncü Murad (1574-1595) zamanında on altı ay Şeyhülislâmlık edip 1593 yılında bahar tebriki sırasında kaib sektesinden ölerək

ziyaret yerlerindendi.

Yine bu civarda, Derya ı Halil Paşa gömülüdür. Sakız kalesinde ve İstanbul'da YeniköyMe deniz kıyısında bir camii vardır. Kasımpaşa'da Kulaksız civarında Emîr Efendi camiine elli bin kuruş harcayarak su getirtmiştir.

BEŞİKTAŞ'IN ARKASINDAKİ VADİ

Beşiktaş'ın arkasında güzel bir vadi vardır. Burada Hacı Hüseyin Bağı mevcuttu, Sonradan ağaçla-

GKAVÜK: BOĞAZIÇİNDE YELKENLİLER

sindi, Nihayet, 1875 yılı Şufaat a-yuun 8 inde (30 zilhicce 1291) Eyüp'de Bahariye Mevlevihanesi-rân temeli atılınca oradaki bir yalıya göçüldü ve bina tamamlanınca 1877 yılı Nisan ayının üçüncü günü (18 Rebiülevveî 1294) borada Meîevî âyini başladı ve dergâhların kapanış tarihine kadar de-'vam ettiL Bahariye Mevlevihanesin den pek çok şâir, edip ve musiki-' şinas yetişmiştir. Son şeyhi ilim ve fazilet sahibi bir zat olan Hüseyin Fahreddin Efendidir.

Doîrnabahçe civarında Şeyh Ah-med Deveranı türbesi de

BEŞİKTAS'DAKİ MESCİDLER

Beşiktaş-ve ona tâbi mahailleler-deki diğer eserlere gelince:

— Koca Sinanpaşa Camii Derya Kaptanı Sinan Paşa tarafından yapılmıştı. İskeleye yüz adım, yüksek kubbeli, aydınlık bir mabed-dir. İmaret duvarları kırmızı vs beyaz taştan yapılmıştı. Etrafı vaktiyle çınar ağaçlariyle kaplıydı vs bir köşesinde mahkeme vardı. Avlusunda Dördüncü Murad ve Sul-tan İbrahim'in anneleri meşhur Mahpeyker Kösera Valide Sultan tarafından 1641 tarihinde bir mektep yaptırılmıştı.

2 — Çanakçı Limanı Mescidi. Fevkani, yani üst kat şeklindedir. Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır. Mezan belli değildir. 3u mescid, evvelâ Derya Kaptanı Kara Mehmed Paşanın yalısına bitişik iken Paşa bunu olduğu gibi s00"! ki yerine nakletsistir. Kendisi VI-din'de vefat edip Hünkâr Ca=iî raezarjiljadâ

SIKILARINDAN HALİCİN GÖRÜNÜŞÜ

BESTMU BÜYÜK tSTANBUL ANSİKLOPEDtsî

BÜYÜK tSTANBUL ANStKI.OPgntgt

Sultan Selim Camii civarındaki tür besine gömülmüştür. Oğlu Yahya Efendi de yanında medfundur. Viş-nezade Lütfullah Efendinin Filibe kadılığı vardır. Mehmed izzeti E-fendi 1685 yılında vefat etmiş ve amcasının türbesine gömülmüştür. Vişnezade Mehmed Efendi diye bir zat daha vardır ki, bununla karıştırmamak icap eder. Bu Mehmed Efendi. Şemsi Ahmed Paşa dergâhı şeyhî iken 1602 tarihinde ölmüştür. Babası Vişnezade Mehmed "«Ifendi Kastamonulu Hacı Şaban

tatlı sulu çeşmeyi 1750 yılında Mak tul Süleyman Ağa yaptırmıştır. Kendisi, çeşmenin inşasından bir yıl sonra efendisi Kızlar Ağası Be-şir Ağa ile aynı günde katledilmiştir.

9 — Ekmekcibaşı Mescidi. Ekmekçi Ali Ağa tarafından kurulmuştur. Kendisi fetih ricalinden-dir. Mezarı belli değildir.

1Q — Uzunca Ova Mescidi. Rum Ali Ağa tarafından yapılmıştı. Mezarı belli değildir.

1703) nın kızı Safiye Sultan yaptırmıştır. Deniz kıyısında yalısı vardı. Yine Beşiktaşta Birinci Mahmud1-un (1730-1754) altıncı kadın efendisi tarafından bir sebil ve çeşma ve üzerinde bir mektep yaptırılmıştır.

BEŞİKTAŞ'TAKİ ABBAS AĞA CAMİİ

12 — Abbas Ağa Camii. Burada mevcut Selçuk Sultan Mescidi sebili vardır. Camiinin altında büyük bir sarnıç mevcuttu.

13 — Hazinedar Ağa Camii. Ha-zinedarbaşı Süleyman Ağa tarafından 1701 yılında yapılmıştır. Bu zatın civarda bir de mektebi vardı. Kendisi Kapı Ağası iken 1720 tarihinde vefat etmiştir. Mektebinin yanındaki mezarlıkta gömülüdür.

14 — Topal Hoca Mescidi. Nal-band heci Hüseyin Ağa tarafından yapılmıştır. Mezarı belli değildir. Topal Hoca adlı bir zat burada imamlık ettiğinden mescid onun ismiyle anılmıştır.

şa kendisini himaye ederdi. Beşiktaş'ta yaptırmış olduğu hamam, baştan başa mermer kaplı olup çok süslü bir de havuzu olduğundan öbür hamamcılar kendisini çe-kememişlerdi. Bu sırada Hasköy'de bir ^ hamam yaptıran Pîr' Paşazade Mehmed Beyi hiciv ettiği için hamamcılar birleşip hamamını yık-tırnuşlardır. O da buna gücenerek dergâhını Ateşi adlı dervişine bıraktı ve hacca gitti. Bir daha da geri dönmiyerek bazan Mekke'de, bazan Medine'de oturdu. 1533 yılında Mekke'de bir mescid ve bir Kshce vantırd) Rir yıl =nnra hir

BARBAROS'UN TÜRBEŞİ

Kendisi ilk zamanlarında bLr e-ralık Manisa'da Şehzade Korkut'un hizmetinde bulunmuş ve onu eğlendirmek üzere Rafi-ül Gumûm adlı kitap

yazmıştı. Lâkin, biraz fazla açık saçık olduğundan şehzade bu halden hoşlanmamış ve kendisini hizmetinden uzaklaştırmış. Gazali, ömrünün sonlarında tevbekâr olarak bu kitabı yazdığına pişmanlık getirmiş ve nüshe-İsnâni birer altına toplayıp imhaya

.. " ••"• "•"•^•"•"•^•sîra^^K'îSBsJJasB

İKİ YÜZ YIL ÖNCE SÜLEYMANİYE CAMİİ

CiâVÜK: TOPKAPI ÖNÜNDE DEVELER VE DEVECİLER

Veli'nin halifesiydi. Usküdardaki eski Valide Camii Cuma vaizi olmuştu. Bir yü sonra, yani 1582 senesinde katledilmiştir.

Hâlen Vişnezade adına bir mahalle vardır.

7 — Maçka Mescidi Şenlik Dede tarafından fevkani olarak yapılmıştır. Kendisinin mezarı mescide bitişiktir.

8 — Maçka Dergâhı. Bu mescidin karşısındadır. Kurucusu HacıŞaban Veli halifelerinden ŞeyhMustafa Efendidir. 1710 tarihinde vefat etmiştir..Dergâhın karşısında

11 — Sormagir Odaları Mescidi. Kaptan İbrahim Ağa tarafından fevkani, yani üst kat şeklinde yapılmıştı. Civarındaki bostans bu mescidin vakfı idL Mimberi, Sultan İbrahim (1640-1648) devri Sad-razamlarından Civan Kapıcıbaşı diye meşhur olan Sultan Zade Semen (şişman) Mehmed Paşanın hazinedarı Mehmed Ağa tarafında konulmuştur. Bu mescid, Sadrazam Hâmid Hamza Paşa tarafından 1763 yılında yeniden yapılır-casına onarıldı. Karşısındaki tath sulu çeşmeyi, İkinci Mustafa (1695-

Kızlar Ağası Abbas Ağa (1667-1671) tarafından onarılmış ve o-nun adıyla anılmıştır. Kendisi azledilip Mısır'a gönderilmiş ve orada vefat etmiş, mezhep sahibi îmam Şafi'î civarında gömülmüştür. Bu camiin ağa olmadan bir yıl evvel onarmıştır. Hünkâr Mahfeli, çeşmesi ve mektebi de vardır. Bu zat, bundan başka İstanbul'un on iki ve Üsküdar'ın iki yerinde çeşmeler yaptırmıştır. Yine İstanbul -da Lâieli'de Çifte Hamamı ve Nö-bethâne civarında Tekeli hamamı ve bunua yanında da mektep vs

. tâ ~ Hanım Kadın Mescidi. 1585 yılında vefat eden Mehmed kızı Hanım Kadın tarafından yapılmıştır. Mes-jd civarında mısır tüccarlarından Ağrıbozlu ' Hacı Ahmed Efendi tarafından 1765 tarihinde bir mektep yapılmıştı. Mescid, inek tep ve etrafında olan binalar, 1836 yılında Beşiktaş Sarayının genişletilmesi sırasında ortadan kalkmıştır. >t n,

16 — Garalsî Mescidi Kurucusu Deli Birader diye meşhur olan Bur sah Kadı Mehmed Efendidir. Be-şiktaşB mescidden maada bir dergâh, bir bahçe ve bir hamam yaptırmıştır. Kanunî Sultan Süleyman Hanın veziri Makbul İbrahim fg.

gün bahçesinde ziyafet düzenleyip kendisini pek seven Mekkeliler-den bir çok kimseyi davet etti. Sohbet sırasında .kendilerine:

— Siz hemen zevklerde sefalarda olun. Ben biraz rahatsızım. Sanıyorum ki bir miktar uyusam iyileşirim, diyerek yattı. Kısa zamansonra gözlerini açıp:

— Ey ahbab. Hele Allah'a hamdolsun sohbeüe geldik, sohbette gidiyoruz. Ülfetle geldik, ülfette gidiyoruz, diyerek tövbe edip Allah'ıandı ve öldü. Yetmiş yasını geçkinbulunuyordu. Mescidinin mezarlığına gömüldü. Hayatında hiç evlenmemişti.

başlamışsa da, onun bu zaafını gezen bir çok kimseler yeniden jş* tinsah etmeğe ve kendisine satm&» ğa başladılar. Nihayet» durumu anlayınca bu işten vazgeçmek za» runda kaldı.

Meşhur Derya Kaptanı Barbaros Hayreddin Paşanın türbesi de Be* şiktas'tadır. Vaktiyle iskele başm-da gelip gidenler için bir kervansaray mevcuttu. Çünkü bu iskele, gerektiğinde Kümeliden Anadoiuye sevk edilecek askerlerin geçit yeri idL Üç hamamı vardı. Çeşmeleri, şehrin kalabalığına göre azdı. L4» kin, bütün evlerde ve bostanlarda tatlı^ su kuyuları bulunuyordu. Bu yüzden suyu boldu. Hattâ temnmz

452

RESİMLİ BÜYÜK tSTAN"BÜL ANSİKLOPEDtS

BESİMLt BÜYÜK tSTANBÜL ANSİKLOPEDtSİ

483

med (1608-1617) Padişah bulunduğu için adı ona uygun düştü ye on sekiz yi] azil yüzü görmeden vezirlikle müstakil defterdar olup Ekmekçizade Ahmed Paşa diye şöhret buldu.

Âdeti, korktuğu kimseleri ihsan ile büyülemek, korkmadığı kimseleri hor görüp kendilerine hakaret etmektir. Kanije seferi yılında, yani 1601 senesinde Kuyucu Murad Paşa henüz Diyarbakır Beylerbeyi: 1 bulunuyordu, îki yıldır harç-

Bu ŞEHR-I STANBUL Ki BI MISL U BAHÂDIR

aylarında Gaîata'mn suyu azalın-ca Beşiktaş'tan kayıklarla buraya su taşırlardı. Bahçelerinde yetişen bal kabağ! ve sakız kabağ: ile lâhanası ve ekşi kara dutu meşhurdu. Kıyılarında her türlü balık avlanırdı.

Buranın hâkimi, Galata Kadısının naibi idi. Muhtesibi -Belediye Başkanı-, subası vardı. Kıyı ta--aflarına Bostancıbsşıya vekâleten Beşiktaş bahçesi ustası nezaret e-derdi o?azbut ve asayışı yerinde bir semtti..

Burada Kanunî Sultan Süleyman Han da bir cami yaptırmıştır. Rivayete göre bu semtte gezinirken Bektaşî babalarından Kara Abalı (Kara Bali) Mehmed Babaya rastlamış, sohbetinden hoşlanmış ve onun dileği

üzerine Süleymaniye adlı bir cami yaptırmıştır. Kara B=ii bahçelerini kuran da Kanunîdir.

Ayrıca İkinci AbdiÜhamid, saray civarından uzaklaşmayı pek sevmediğinden cuma selâmlıkları için Yıldız'^3 Hamidiye camiini yaptırmıştır.

ORTAKÖY

Bu semt. bir dera vadisi şeklin- .-

dedir. Eskiden Arşeyon diye anılırdı. Sonra Fokas adını aldı.

Ortaicöy, Kanunî Sultân Süleyman Han. devrinden itibaren iskan edilmiş ve gelişmiş bir semttir. Or-takoy adını da o zaman aldı. Bilhassa Defterdar İbrahim Paşanın kendi adıyla anılan Defterdar Burnu mevkiinde bir cami yaptırma-' sından sonra devlet ricalinin ve faa zı zenginlerin rağbet ettiği bir yer haline geldi. Daha sonraları buraya Musevilerin ve Hristiyanların fazlaca yerleşmesinden dolayı cemaati 32 olduğundan mahallenin yeniden rağbet kazanmasını* sağlamak için Sadrazam Nevşehirli Da-mad İbrahim Paşanın Kethüdası Mehmed Ağa tarafından yenilenir-cesine onarıldı. Meşhur Baltacı Mehmed - Paşa sadareti sırasında (1704 - 1710-1711) Ortaköy camiini yaptırmıştır. Derenin iki tarafında iki bin üç yüz adet kat kat evler, bahçeli köşkler ve kıyıda yalılar vardı. Yalılarının en meşhuru Bsltacı Mehmed Paşa, Şekerci Yahudi, İshak Yahudi. Mimar Mustafa, Safiye Sultan, Ca-ğaloğlu Mahmud Bey, Kars Hasan oğlu. Celebi Kethüda, Nakkaş Hasan Paşa ve Ekmekçizade Ah-med Pasa Yaldandır.

EKMEKÇÎZADE AHMET, PAŞA

- Ekmekçizade Ahmed Paşa, Osmanlı tarihinin cidden renkli bir sımasıdu-. Kendisi Edirneli bir sipahi ücen dostları arasında ikramı ve comerdiiği iie şöhrat kazanmıştı. Sonra, dünya yüzüne gülmüş, îaiih yardım etmiş, Mezbele turpu demekle meşhur Mahmud Paşa, Burhan Efendi ve Masuh Paşa gibi rakipleri bertaraf olmuş, kendisinin ikbali ise günden güne parlamıştı. Sipahiliği zamanlarında kadeh arkadaşları Zübde Bey, Baki Paşa, Mirîm Çelebi, Kararuiizade ve Sinan Beyzade ile her gün Edirne meyhanelerinde işret ederlerdi. Bir gün bu dostlariye meyhanede otururken mevlevi kıyafetinde bir harabati dervişin gelip bir okka şarap ısmarladığını gördüler. Lâkin, meze parası bulunmadığı anlaşılıyordu. Ahraed Paşa, bunu görünce bir tabak dolusu çeşitli yiyecek gönderip parasını kendisi ödedi. Bu hal, günlerce devam etti. Bir gün derviş onlara yakın oturmuştu. Ahmed Paşa sofralarına davet edince: — Kimse İle görüşmem, yoktur.

dedi. Sonra da "ilâve etti:

— . Yarın Edirne'den gideriz. Birkaç gündür sizin nimetinizi yedik.Mükâfat lâzım geldi Her birinizbir şey isteyin. Allah'ın kapısı açıktır. İstediginize erişirsiniz.

Hepsi güldü. Yalnız Ahmed Paşa:

— Ne ola dervişim, isteyelim!E w ;lâ Zübde Bey Edirne Kethüda birliğini, yani Sipahi Ağalığını istedi. Mîrîm Çelebi de Silâhtar Ağalığına talip oldu. Sinan Beyzade Mustafa Çelebi Edirne'nin îh-tisap Ağalığını, yani Belediye Başkanlığını arzu etti. - KaranfilzadeMuradiye Camii mütevelliliğine sahip çıktı. Baki Paşa:

□ Ben Yeniçeri adamım. Dua etCenab bana kırk bin altın versin,dedi. Derviş hepsine;

□ Ne ola? diyerek o şekilde düşetti. Sonra, Ahmed Paşaya döndü:

□ Senin himmetin yücedir. Bunlar gibi alçak olma.

Ahmed Paşa:

— Sultanım, sen her ne lâyıkgörürsen ver! dedi.

Derviş:

□ Yok. senin istemen lâzımdır,diye ısrar ettiyse de, Ahmed Paşaboynunu büküp durdu. Derviş,başını önüne eğerek bir müddetdüşündü. Sonra, gülümsediği halde:

□ Osmanlı Devletinin islerininhallini sana verdiler. İsmi Padişah tuğrssma uygun düşecek, deyince, öbürleri gülüp:

□ Herif seni Padişah etti! diyeişi alaya vurdular. Derviş ise:

□ Feyz sahibi Cenabı Hakta hasislik yoktur. Alan da, veren de o-dur. Bizi, bu hizmet için gönderdiler. Sizleri Allah'a ısmarladık,diye kalktı. Ahmed Paşa arkasından seğirterek bir kaç para vermek

, istediye de:

— Bizde her nimet mevcuttur,deyip kabul etmedi ve çekildi gitti.

Baki Paşa, fcıss zamanda yükselip çeşitli gelirli yüksek vazifeler aldı. Kendisi:

— istediğim gibi, kırk bin alfanamühür vurmak nasip olduktan sonrs de%'Ietim dönmeğe başlayıp nihayet Canbolal pğlunua mahra

teftiş meselesinden Yedikule zindanına düştüm, demiştir.

18 YIL SÜREN VEZİRLİK

Ahmed Paşa da İstanbul'a geldi. Maliye hizmetine girip memuriyetlerde bulunarak süratle yükseldi. Nihayet İbrahim Paşanın sadaretinde Başdefterdar oldur-Sen,-ra vezirlik rütbesi verildi. Tuğrayı kendi eliyle çekip Birinci Ah-

GRAVÜR: KARACAAHMET MEZARLIĞI

485

ricanamesini Serdara gönderdi Ertesi günü de korkusuzca otağına vardı. Murad Paşa da -saygı gösterip:

— Bundan sonra bizimle hoş ol,dedi.

Murad Paşa, Ekmekçizadeyi öldürmeğe Padişah'tan izin aldığı zaman cellâdı hazırlayıp:

— Ahmed Paşa gelince bir kahve verin. Ben bir bahane ile ça-

HAINLER VE CASUSLAR

Murad Paşa, gizli adamlar tâyin ederek peremeciyi buldu ve söyletti. Peremeci:

— Doğrusu bu ki. Salacak iskelesinde müşteri bekliyordum. Orta kuşaklı, yeşü doiamalı bir taze oğlan süratle gelerek bindi. İstan-

Bİ' ŞEHR-İ İSTANBUL Kİ Bİ MİSLU BAHADIR HER SENGİNE YEKPARE ACEM MÜLKÜ FEDADIB

dirin arkasına geçerim. Siz, işini bitirin diye tenbîh etmiş ve iskele başına gözcü koymuştu: : — Ahmed Paşa geliyor! haberi erişince bunlar da hazırlandılar. Arkasından hemen şöyle bir haber daha geldi:

— Ahmed Paşa kayıktan çıkacak iken bir pereme içinde bir oğlan yanaşıp eline mühürlü tezkere verdi Paşa, bunu okur okumaz seri istanbul'» döndü, gitti

bul'a çektirip Bahçekapısı'na çıktı ve:

□ Ben şimdi gelirim, beni bekleyin, dedi. Bir zaman sonra seğirterek geldi:

□ İstedğim kimse Ahırkapı'danKavak'a gitmiş... Meded, beni yetiştirin, deyip iki kuruş verdi. Bizde küreğe yapıştık. Denizin ortasına vardığımız zaman bir Paşa kayığının gittiğini gördük:

□ Meded, istediğini bu kayıktır. Yetiştirin! diye bir kuru; da*

makamı tâyin olunan Gürcü Meh-med Paşa ile birlikte Divana çıkıyor v« son sefer masrafları hesaplarını görüyordu, ikinci vakti ikisi

lığı gelmediğinden pek darda kalmıştı. Yeniçeri ocağından borç alıp kaçınmekts idt Serdar İbrahim Paşa halini bildiği için Defterdar Ahmed Paşaya da ısmarlayıp:

— Murad Paşa fakirdir. Ara sıragözet, demişti. Lâkin, Ekmekciza-de:

—Böyle kimseden ne fayda u-mulur, diye katiyen iltifat etmemiş ve, bir habbe olsun vermemişti. Hattâ dönüşte, Selgrad'a varılıp bir iş için serdar tarafından buy^ rultu ile Murad Paşanın adamı yanına gelince Defterdarın canı sıkılarak:

□ Sizin paşanızdan dünya çok-Un usandı. Bu paşalık, züğürt a-dam işi değildir. Müflis Beylerbe-yileri hazmeden gözetmek lâzuugelirse el vermez... dedL Bu sözlerMurad Paşaya naklolunduğu zaman kalbi çok kırılmış ve Defterdara kin bağlamıştı. Lâkin, dünyanın hali bilinmez... 1606 tarihindeMurad Paşa Sadrazam oluverdi.Ekmekçizade bunu duyar duymaabeğenmediği müflis kocanın ayağına yüz sürmek için ağır hediyeler ve sefer levazımı ile Edirnedenci kıp karşıladı. Lâkin Murad Pasa.olanları unutmamıştı. Birlikte^ İstanbul'a vardıklarına zaman: W

□ Elbette benimls İran 'seferine gelirsın! emrini verdi.

Padişah da:

□ Ne ola... Seninle gitsin, de-nsis, bulundu. Lâkin Ahmed Paşa:

□ Bu koca yolda benî Öldürür,Sununla gitmek hatâdır, diye Padişahın yakınlarına hediyeler vedolu keseler yağdırdıysa da, faydası olamadı. Murad Paşa:

□ Padişahım.., Elbette bunun giderilmesi lâzımdır. Evkafı ve hazîneyi berbat etti Vezirlerin ar-zettiklerj dönmez, diye ayak basınca Hünkâr sonunda:

□ Sen bilirsin... Var öldür, malını hazineye al, dedi.

"HEMEN İSTANBUL'A DÖNÜN!"

Ahmed Paşa, sefer emrini alınca şadım» Üsküdar'a geçinniati, Keadisi istanbul'da Sadaret Kay-

ESKİ İSTANBUL'DA BİR SOKAK

birden Üsküdar'a geçerek Murad Paşa ile buluşuyorlardı. O gün yine Üsküdar'a gelirken tam Kavak iskelesine yanajacak yerde alo kü

UESÎMIJ BÜYÜK tSTAKBUL ANSİKLOPEDİSİ

rekli bir pereme acele gelip Ahmed Paşanın kayığına yanaştı ve mühürlü bir tezkere verdi Ahmed Paşa açıp okuyunca:

— Hemen İstanbul'a dönün! dedi ve süratle kürek çektirip İstanbul'a gitti. Murad Paşanın adamları gözetiyorlardı. Haber verdiler.Paşa çok kızdıysa da kimseye birşey söylemedi.

Ertesi günü Padişah Ahmed Paşaya:

□ Onu serdarinelinden kurtaramadım, sakınsın, diye haber gönderdi. Ekmekçizade, bunun müjdesi olarak Hünkâra bir kaç binaltın takdim ederek:

□ Meded Padişahım... Ahmedkulunu bunun elinden kurtar. Baki Paşa_benim yerime setere gitsin.Hazır otağım ve orada nem varsaonun okun, diye pek çok' yalvardı.

"AHMET PÂŞA'YI BANA BAĞIŞLAYINIZ"

Aradan bir kaç gün geçince Hünnâr bir gün Sadrazamı çağırttı. Paşa Üsküdar Bahçesine varıp huzurda yer öptü. Sultan Ahmed, onu iltifatla karşılayıp:

□ Hoş geldin baba lalam, dediMurad Paşa, tekrar yer öptü. Padişah devam etti:

□ Benim baba lalacığım. Sen,ihtiyarsın. Ayakta durma, otur.

Murad Paşa:

•— Padişahım, âdet değildir. Kul olan haddini bilmek gerektir, deyince Hünkâr:

□ Berhudar ol. Ama senden birlicam varfj Karşılığım verdi Murad Paşa,' tekrar yer öptü:

- Padişahlar kullarından ricaetmek olur mu? ferman sizindir, buyurun...
  - Ricam budur ki Ahmed Paşayı bana bağışlayasın. Öldürülmesinden vazgeçesin, Murad Paşa çaresiz;
  - F.mir Padişahımındır, dedL
  - Yatın sana varsın. Ama sakın bir zarareriştirmiyesin, istanbul'da Defterdar olsun.
Baki Paşa o-mın çadır ve ağırlığı ile gitsin.
- Sonra Murad Paşaya bir âlâ hiT-at giydirip gönderdi. O gece AhFasa bet bin eil
altınla bir

486

EESÎMU BÜYÜK tSTANBUIT ANSİKLOPEDİSİ

RESÎMLf BÜYÜK tSTAK-BÜL ANStKLOPEDÎSt

487

ha verdi Biz de dayandık ve bin belâ ile iskele başında yetiştik. Kayıkta olan meğer
Defterdar Paşa imiş. Oğlan ona bir kâğıt verdi. Paşa, dönüp gitti.
Oğlan da dışarı çıktı ve Ordu tarafına seğirtti.,, diyerek olanları
anlattı. Murad Paşa:

— Acaba görsen tanır mısın? diye sordu.

Herif:

— Tanırım, deyince kendisine

kılık değıştiitilip üç, dört gün çadır çadır gezdirdilerse de istenen kimse bulunamadı.
Lâkin, günlerden bir gün Paşanın maiyetindeki gençlerden biri öbürüyle kavga
ederken bir tanesi:

— Sen velinimetine hıyanet edip casusluk eden kimse değil misin? dedi. Hazinedar,
bunu duyarak ikisini de cezalandırmak için dövmek isteyince, biri
Hazinedarın kulağına bir şeyler fısıldadı. Hazine-'dar, hemen bu
şekilde itham edi-

leni yakalatıp Murad Paşanın huzuruna götürdü ve söyletti. O da meseleyi gizlemeğe
kalkışmayarak: — Biz, beş kişiyiz. Ahmed Paşadan her gün birer
altın alıp burada ne olursa ona haber verimiz. O gün tezkereyi yazan
Mehter Ahmed, götüren ise Sarıkçı Mustafa idi, diye konuştu. Hemen
hepsi tevkif edildiler. Peremeci bulunup getirildi ve Sarıkçı
Mustafa'yı derhal tamdı. Pasa, dördünü

18 İNCİ YÜZYILDA BOĞAZİÇİ

katlettirip durumu Ekmekçizadeye haber verene Sipahilik ile ihsanlarda bulundu.
Yalnız:

— Arfak kapımızda durma git! diyerek yanından uzaklaştırdı.

Ahmed Paşa, Defterdarlıktan son ra Sadaret Kaymakamı olmuş, lâkin pek arzuladığı halde Sadrazamlığa ulaşamamış ve bu olaydan bir yü kadar sonra vefat etmiştir. Yarını milyon altına yakın serveti, vefatından sonra Devlet hazinesine alınmıştır.

ORTAKÖY

Ortaköy'de çok güzel bir hamam vardı. Deniz kıyısında Tekeli Mustafa Paşanın Mimar Sinan'a yaptırdığı çeşmenin suyu pek hafif ve tatlıydı. İki yüz kadar dükkânının çoğu meyhane idi. Han, hamam, medrese ve bedesteni yoktu. Buna karşılık bağı, bahçesi, bostanı fazla idi. Hâkimi, Galata Kadısının naibi idi. Ayrıca Subaşı, Yeniçeri Yasakçısı bulunurdu. Kıyılara Bos tancıbaşı karışırdı.

Defterdar Camünün yerine, bugün mevcut bulunan pek zarif minareli mâfaed, Abdülmecid zamanında ve 1854 yılında yaptırılmıştır. Bu camiin yanında Defterdar İbrahim Paşaya aid bir yalı mevcuttu.- Sonra devlete intikal etmiş ye Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa onun yerine 1725 yılında Neşatâbâd köşkünü yaptırmıştır. Bu köşkü daha sonra Üçüncü Selim (1789-1807) hemşiresi Ha tice Sultana vermiş, o da civarındaki Birinci Afadülhamid (1774-1789) devri ricalinden Selim Paşanın yalısını da satın alarak ressam ve mimar Melling'e gayet güzel bir saray yaptırmıştır.

RESSAM VE MİMAR MELLÎNG

Üçüncü Selim, Hatice Sultanı çok severdi. Onu, kendisine sırdaş olarak seçmiş ve kafasında tasarladığı batı tarzında çeşitli ıslahat hareketleri hakkındaki niyetlerini evvelâ ona açmış ve çok akıllı bir kadın olan kız kardeşinden büyük teşvik görmüştü. Hatice Sultan, ağabeyisinin açık fikirliliğinden faydalanarak kendisinden Danimarka Hükümetinin İstanbul Maslahatgüzarı olan Baron do Hübş'ün Büyükdere'de yeni'yaptırdığı zarif kâşânesiyle bahçelerini ziyaret müsaadesi aldı. Burada, dikkatini en çok çeken şey, bahçe ler oldu. Bundan sonra o da böyle bir bahçe edinmek sevdasına düştüyse de, İstanbul'da baü usulü bahçe yapacak yerli sanatkâr yoktu. Bunun üzerine Maslahatgüzara haber gönderip fikrini sordu.. Q da

mimar ve ressam Melling'iL tavsiye etti. Melling de yapılan teklifi kabul ettiğinden Saraya alındı. Ancak, ne Türkçe biliyor ve ne de Osmanlı saraylarının teşrifatına vâ kıf bulunuyordu. Bunun için yanına bir de tercüman verildi. Ancak Melling, Sultan Sarayında -zamanın taassubu icabı- bir çok güçlüklerle karşılaştı. Bunlarla uğraşmak istemediği için de bir kaç gün sonra vazifesini terk etti. Hatice Sultan bunu duyunca çok ü-zülüp olaya sebep olan ağalarını fena halde haşladı.

Melling bir gece Sicilyateyn Krallığının İstanbul Elçisi Kont do Ludofun verdiği baloda bulunduğu sırada Sultan tarafından bir baltacı! geldiğini haber eldi. Baltacı, uzun uzun diller dökerek onu tekrar Sultanın hizmetine girmeğe ikna etti.

Melling, Sultan Sarsjonda bu sefer büyük saygı gördü. Hatice Sultan, sarayının iç süslemelerini değiştirmek istiyordu. Mimar, düşündüğü değişikliği balmumundan yapılmış bir maket halinde takdim etti. Sultan bunu ve bahçe plânını

beğendiği için hemen işe girişildi. Melling de resmen Sultan mimarlığına tâyin edilip kendisine maaş bağlandı. Aslında göze hoş görün-miyen mübalağalı süslemeler, yerlerini daha sade ve zarif bir üslûba terk etmeğe başladı. Ressam iken sonradan mimar olan Melling, Sultanın itimad ve teveccühünü gittikçe daha fazla kazanıyordu.

Tabîî, ikisinin yüz yüze görüşmelerine imkân yoktu. Bunun için Hatice Sultan Lâtin harflerini, mimar Meliing Türkçeyi öğrendiler. Melling, istediklerini Türkçe olarak Lâtin harfleriyle yazıp Sultana gönderir, o da ağalarından birisini yollayarak cevabını bildirirdi Yahut da Hatice Sultan istediği bir şeyi bir ağa ile sorar, mimar buna yazılı şekilde cevap verirdi.

Bu, Türkiyede Türkçe için Lâtin harflerinin ilk kullanılışıdır.

»EEZARLIĞI

HATİCE SULTANIN SARAYI

Üçüncü Selim, kız kardeşini sık sık ziyaet ederdi Bu vesile ile yeni mimarın yaptıklarını görüp takdir ettiğinden içi bu şekilde süslenmek üzere Beşiktaş'ta bir köşk yapmasını kendisine, ısmarladı.

Hatice Sultan, sğabeyisini eğlendirecek şeylere pek itina ederdi Bunun için Melling, lâbirent şeklinde içine girilip de çıkılamı-yan dit bahçe yapmasını teklif ettiği zaman pek memnun kaldı. Labirentin yapılmasında İstanbul'da pek güzel ve boylu olarak yetişen ve makasla her şekle giren leylâk, gül ve akasya kullanıldı. Tarhların arasındaki yollar öyle tertiplenmişti ki, "her patika dönüp dolaşarak merkezde nihayetleniyor ve girince çıkış yolu pek güç bulunuyordu. Vekar sahibi ve ciddî bir Hükümdar olmakla beraber, Üçüncü Selim bu bahçenin yanılmacaian ile pek eğlendi Hatice Sultan, bir gün maiyetindeki genç kızları buraya salıverdi. İlk eğlenceli zamandan sonra cariyelere Hareme dönmeleri bildirildi Onlar da dönüp dolaşarak çıkacak yeri aramağa baş ladılar ve daima aynı yere varınca büyüü bir bahçeye düştüklerini sandılar. Lâkin, bu çiçekli hapishane, onlara pek hoş görünmüştü. Bahçe kahkahalardan, birbirlerini boş yere çağıran seslerden inliyor, dışarı çıkabilenler içeride kalanları merak ediyor, onlara yol göstermek için tekrar içeriye giriyor, lâkın bu sefer kendileri yoDannı şaşırıp içeride kalıyorlardı. Sonunda, birer bi rer kurtuldular.

HAREM BAŞAGASININ KISKANÇLIĞI

Sultan Sarayı haremının Başağa-sı, Meüing'in bu kadar göze girmesini bir türlü hazmedememekte, onu fena halde kıskanmaktaydı Bunun için bütün

yeniliklere ateş püskürüyor, Avrupa usulünde yapılan duvar süslemelerini bile dine aykırı görüyordu» Kendisi "fazla sofî olmayıp muntazam namar. **ini**»

5tMLt **BÜYÜK İSTANBUL AKStRLOPEDtSÎ**

için en ıssız bir tarafa, hattâ bazan hamam dairesine çekilirdi Bu hamam dairesi ise, her cins renkli mer merlerle süslü, zevk ve ihtişamın kucaklaştığı bir şaheserdi. Kont do Ludolf, böyle bir ziyaret sonunda geri dönerken bindiği kayıkta hediye olarak Kışmır şalları, fevkalâde değerli Hint kumaşları, sırmalı çevreler, saray şekerlemeleri, gülyağı şişeleri bulmuştu. Bunun üzerine hediyelerini takdim etmek üzere kızını Sultana gönderdi Matmazelin Sultana takdim edildiği gün tesadüfen Üçüncü Selim de kız kardeşini görmeğe gelmişti. Kendisi, Avrupalı kadınları ötedenberi yakın kından görüp tanımak merakmday-dı. Matmazel do Ludolf ile birlikte Fransa'nın eski izmir Konsolosunun kızı Matmazel Amurö de gelmişti. Her ikisi de Hünkâra takdim edildiler ve son derece teveccüh ve iltifata nail oldular. Üçüncü Selim hatırlarını sordu. Zarafetlerinden dolayı kendilerini tebrik etti. Hattâ bir

200 YIL ÖNCE IOPHANE YE I.<

madiği, hattâ arada bir Melling'in şaraplariyle kafayı tûtsülecliği halde bu meselede din gayreti nedense arttıkça arttı. Melling aleyhinde de ve Sultan aleyhinde de olmadık şeyler söylemeğe başladı. Mimar bunu duyunca durumu Hatice Sultana haber verdi. Sultan bu sefer adamakıllı sinirlenip Başağayı bir gemiye bindirerek bir daha döne-miyeceği uzak bir yere sürgün etti

Hatice Sultan, bundan sonra Baş-harem ağaları için mimarına Sarayının yanında küçük bir daire daha yaptırdı. Yabancı elçiler bile Sarayın içini gezip görmek ricasında bulunurlar, Sultan misafirleri şekerlemeler, kahveler, şerbetlerle a-ğırîr, iâkin kendisi görünmeyip onların Sarayı rahatça gezebilmeleri

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİCİ

u~

Erganin getirilmesini emretti Mat mazel Amurö bununla çeşitli Batı müziği örnekleri çaldı. Sonra iki genç kız, Avrupa usulü dans ettiler. Hünkâr, bu sırada parmaklıklı bir paravananın arkasına çekilmiş olarak onları seyrediyordu. Genç kızlar Saraydan ayrılırken babalarının derecelerine lâayık ağır hediyelerle uğurlandılar.

ÜÇÜNCÜ SELÎM'IN MERAKI

Üçüncü Selim, Batı sanatına gittikçe merak sarıyordu. Melling, Bek taş Köşkünü tamamlayınca bunu pek beğendi Hattâ ona Padişah Baş mimarı unvanını vermeyi bile düşündü. Bur müddet sonra Saraybur-nunda Avrupa üslûbunda muhteşem bir saray yaptırmak hevesine kapıldı.

Dünyanın en güzel yerinde inşa edilecek olan bu saray için hiç bir masraftan kaçınılmıyacaktı. Lâkin Melling böyle pek büyük bir işi üzerine almaktan çekindi Fransa Elçisi Şuvarel Gofye'nin İstanbula getirttiği üstad Kotr'a başvurdu. O da esasen Osmanlı Devletinin hiz-

CAMÜ

îtime girmiş bulunuyordu. Bu hu-sts MeJling ile işbirliğinde bulun-îğa can atıyordu. Ancak bu sıra-Fransa'nın bir Osmanlı ülkesi an Mısır'a saldırışı, heveslerinin rsaklarında kalmasına sebep ol-. Artık saraydan bahsedilmiyor, rde yalnız savaş söz konusu edi-•ordu. Melling, bunun üzerine Savdan ayrılmak zorunda kaldı.

Şimdi Hatice Sultan Sarayını ta-: edelim:

Baş tlaremağası dairesinin çerçe-üeri parmaklıksız, kafessiz olup irayı çeviren sûrun dışındaydı. aş Ağanın özel dairesi ait katle üunuyordu. Birinci kat Padişab idikçe maiyetinde-bulunan kimse-rin Kabulüne tahsis olunmuştu. ani, Hünkârın yanında bulunan-r, böylece Sarayın kapısında onan ayrılır ve kendisi içeriye, kız .rdeşinin yanına girerdi. Evve" Meüing'in inşa etmiş olduğu gü-1 bir Köşke varılırdı. Bunun penseleri kafesli idi. Açık, uzun biı ileri, ortasından parmaklıklı ve ü-Tine kondurulmuş bir köşk denize Dnulmuş iki büyük tahta direklerle ıtturulmuştu. Bir kepenek açümca, ta ile balık avlamak kabildi Bu-ıdan sonrası ise, asıl saraydı. Bina ir zemin katla mükemmel bir bi-Jici kattan mürekkepti. Merkezde, alnız Padişah için açılan ve onun îurmasına mahsus bir daire mev-uttu. Üçüncü Selim, burada günüce kalır ve cidden müstesna cari-elerle pek tatlı geceler geçirirdi.

Sarayın bahçeleri, sûr dahüindey-i. Saray, Sultanın zevci Paşaya Tiahsüs başka bir daireyi ayıran iuvara kadar devam ederdi Yalnız it katta bulunan bir kapıdan Pa-anın Dairesinden Sultanın Dairesi-1e geçmek mümkün olabilirdi. Bu çapı, ancak Paşa istendiği zaman Sultan tarafından verilen emir üze-•ine Baş Harem Ağası tarafından -içilirdi. Yâni, Sultan ile Paşa, yal-ıız SuPamn arzusu üzerine buluşa-Dİlrrlerdi Paşa Dairesinin ütesinde kinci bir yüksek duvarla ayrılmış Sultan Kethüdasının ikametine man sus bir daire daha mevcuttu.

Sarayın önündeki denizde, Sultasın beş çifte kayığı dururdu. Sultanın, arkasında, biî Setrem Ağası» ö-

nünde iki Saraylı kadın, onlardan sonra iki halayık bulunur, üç çifte bir kayık da maiyet halkına mahsus olup önden giderdi

Bu yalı, sonraları bir aralık meşhur Hattat Mustafa Rakım Efendiye intikal etmiş, İkinci Abdülhamid devrinde ise bunun yerine Hünkârın kızları Zekiye ve Kaime Sultanlar için birer yalı yaptırılmıştır. Kıyıda, Tekeli Mustafa Çeşmesinden maada, yine Mimar Sinan'ın eseri olan Selim Paşa Çeşmesi vardı. . Yukarıda bahsettiklerimizden başks Ortaköy-de Melekî Hatun tarafından denİ2 kıyısında yaptırılmış üst

kat şeklinde bir mescit vardı. Altından yol geçen bu mescidin minaresi ahşaptı.

Onsekizinci yüzyılda Tophane ve Beşiktaş'ta olduğu gibi, Ortaköy'de de gayrimüslim unsurlar çoğalmış olduğundan boş arsalara Yahudi'lerle Hristiyan'ların ev yaptırmaları 1757 ve 1767 yıllarında çıkan fermanlarla yasaklanmıştır.

KURUÇEŞME

Eski adı Anapulus'du Stiiit denilen ve bir sütunun tepesinde yaşamakta olan çilekeş rahipleriye meşhurdur. Birinci Konstantin (306-337) buraya Mıkâil adına bir kilise inşa ettirmişti Bu kiliseyi (527 - 565) Jüstinyanus ve ondan sonra da (1185 - 1195) İzak Angelos tamu- ettirmişlerdir. Fatih Sultan Mehmed Han, 1452 yılında Rumeli Hisarını yaptırırken malzemesinden faydalanmak için burasını sTktirmiştir, Simeon Stiiit adlı bir papaz 433 yılında burada bir sütuna çıkmış, ü-zerinde 27 yıl yaşamıştır.. Onun yerine 460 yılında Danyel Stiiit onun yerine geçmiş ve o da sütunun tepesinde tam 34 yıl oturarak bütün Bizans halkının hayranlığını ve bağ lılığını kazanmıştır. Buradaki Rum kilisesine iki Patrik gömülmüştü.

Osmanlılar zamanında semte, burada bulunup «u yollar bozulduğundan dolayı uzun müddet «usuz kalan bir çeşme ftdmı vermişti. Bu çeşme, Defterdar Burnunu takip eden sahfl fie Tezkereci Osman E-

«aman

489

yanında bulunuyordu. 1682 tarihinde Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa-nın kız kardeşi tarafından kendisi ve su yolları tamir edilerek akar hale getirilmiş, lâkin semt bu ismi muhafaza etmiştir. Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa da 1722 yılında burada bir çeşme yaptırdı.

Kuruçeşme kıyılan ayan ve eşral yalılarıydı, içeri tarafta, dere içinde bir islâm mahallesi, bir cami ve bir hamam vardı. Camii, Tezkereci Osman Efendi yaptırmıştır. Mezar yeri belli değildir. Civarında Kız Ağası Ahmet Ağa tarafından yaptırılmış bir mektep bulunuyordu. Bu Ahmet Ağa, Üsküdar'da, İbra-himağa çayırında kendi -eseri olan camide gömülüdür. Mezar taşındaki vefat tarihi 1655 tir. Ayrıca, Çengel-köyünde annesi Kerime Hatunun yaptırdığı camün yanında da bir mektebi vardı. Kuruçeşme'de bun dan başka cami yoktu. Üç Rum mahallesi, on, on beş Yahudi evi vardı. Buna karşılık iki Rum kilise si, üç Yahudi sinagogu mevcuttu. Çarşısı iki yüz dükkândan ibaret olup bedesten, han, imaret vs. yok tu. Bağl. bahçesi ise fazlaydı. Galata kadılığına bağh bir nâiblik ile idar« olunurdu. Ayrıca Subaşı ve Yeniçeri basamakçısı bulunurdu,

KURUÇEŞME'DEKİ YALILAR

Buradaki yalılardan tırnakçı Hasan Paşa yalısı meşhurdur. Bu zat Enderundan, Has Odadan ve Padişah hizmetinden yetişip Vezirlik derecesine kadar çıkmıştı. O sırada Sadrazam bulunan Yemişçi Hasan Paşa son derece mağrur ve zalim bir kimse idi Vücudundan huzursuzluk duyduğu kimseleri küçük •bahanelerle idam ettirirdi 1602 yılında çıkan bir Sipahi isyanı bastırıldıktan sonra ortalık yatıştığı halde herkesin sevdiği bir zat olan Si-paM «ğalanndan Hüseyin Halife'yi, bir kaç zaman .sonra bir gece eski Yeniçeri Ağası'Ali Ağayı öldürttü. Herke» bu işten hayret içinde iken o gecenin ertesi günü Divana varıp Divandan sonra Padişahın yanından çıkarken işaret ederek orada bulunsa îffaksı Basan Eaşayı sökerti-

1

490

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESTMLf BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

491

ti ve boynunu vurdurdu. Biçarenin suçunun ne olduğu bir îüriü anlaşılamadı. Bu münasebetle meşhur şâir Azmizade Haleti Efendi, bu dörtlüğü söylemiştir: Aceb olmaz bu rûz-ı matem için Kerbeiâ'dan eğer denilse şedid Ne Ali kaldı, ne Hasan, ne Hüseyin Bir yezid etti cümlesini şehid

Bununla beraber. Hasan Paşanın bu yaptıkları yanında kalmamış ve kısa bir zaman sonra o da azl ve katloiumnuştur.

.^Tırnakçı Hasan Paşanın yalısına, daha sonra Sadrazam Kara Mustafa sahip olmuş ve ondan da torunu Kaptan Mustafa Paşaya intikal etmiştir.

Bu yalının arka tarafındaki yüksek bir tepenin üzerinde Üçüncü Ahmet, Sadrazam Nevşehirli Damacı İbrahim Paşanın tavsiyesiyle 1726 yılında Kasr-ı Süreyya adlı bir köşk yaptırmıştır.

Kuruçeşme'de 1763 yılında ve Ü-çüncü Mustafa (1757 - 1774} zamanında öü Hükümdarın kız kardeşi Esrna Sultan için ve 1838 yılında İkinci Mahmud (1808-1839) zamanında onun kızı Atiye Suitan için birer yalı yaptırılmıştır.

Kuruçeşme iskelesi karşısında ortalama on bin metrekarelik bir adacık vardır. Burası eskiden Serkiz Bey adası diye anılırdı. Vaktiyle burada bir ev ve bir bahçe vardı. Sonradan kömür deposu olmuş, esasen Boğazın bu pek güzel köşesi yavaş yavaş kömür depolan haline getirilmiş, güzel yalılar bu yüzden yıkılmıştır. Kıyıda 150 metre açıkta ise sığ yerde bir fener kayası mevcuttur.

ARNAVUTKÖYÜ

Eski Anspius, Amavutköyünü de kapsıyordu. Rumeli tarafında Boğaz akıntı ve anaforunun ea şiddetli bulunduğu yer, buradaki burundu ve Estiyas diye anılmaktaydı. Bu mevkide vaktiyle Aya Teodora kilisesi mevcuttu. Bu kilisenin yerinde daha evvel Laurus Msdeae adlı bir ıdak yarı bulunuyordu.

Vaktiyle buraya yerleştirilmiş olan Arnavutlar dolayısıyls semi

Arnavutköyü diye anılmıştır. Sonradan Rumlar ve Yahudiler istilâ etmiş ve Müslüman nüfusu pek azal tıuştı. Hiç cami ve mescidi yok iken, ikinci Mahmud (1808- 1839) burada Tefikiye adlı bir cami inşa ettirmiştir. Bu camiin inşa tarihi 1822 dir. Daha evvel Dördüncü Murad (1623-1640) zamanında meşhur Ruznameci İbrahim Efendi ve sonrs 1804 yılında Üçüncü Selim pek güzel birer çeşme yaptırmışlardır. A-kıntı Burnu ile Sarraf Burnu arası küçük bir koydur. Kış günleri bazı gemiler bannırlardı.

Acü ftçea rtuznameci ibrahim Efendi, zamanında Devlet Müsteşarı diye andır meşhur bir zattı. •Kendisi Öosna Vilayetinin Mosîaı jehrinde doğmuştur. Enderunda Hazine Odasından yetişmiş, sonra Kapukulu Süvariliğine çıkmış, zamanla Silâhtar Kâtibi, Sipahi Hatibi ve ibiü yılında Siüvarı MuKabe-lecısı, oiüayet Kuzınameci oiarais bu hizmette on beş yü kalmıştır. Kuz-namecüü Maliyeye ait bir hizmet olup iJsvlet Hazinesinin günlük gelir ve giderlerini hesaplayan kalemin amirliği idi. ibrahim Elendi, bu memuriyette on beş yıl kalmıştır. Kendisinin gizli ilimlerle de uğraştığı söylenirdi. Aslında son derece akıllı ve Devlete sadık, namuslu bir adamdı. Bu meziyetleri dolayısıyle zamanla Dördüncü Murad'a yakınlık peyda etmişti. Bu yüzden Devlet idaresinde ve memuriyetler a" urup verilmesinde son derece nüfuz sahibi olmuş ve bunu hep iyiye kullanmıştır. Bununla beraber, orta derecede bir memuriyet olan Ruz-namecükten vazgeçmemiş, şahsı için unvan ve derece isteğinde bulunmamış, hattâ nice yüksek makamları daima reddetmiştir. Herkese iyi davranır, elinden gelen iyiliği yapar, her işte Devletin çıkarını gözetirdi. Dördüncü Murad ona son derece itimad eder ve her işte fikrini alır olmuştu. Bunun için Devletin en yüksek derecelerinde bulunan Vükelâ ve Vüzera, büyük küçük herkes kapısını aşındırır ve kendisine başvurur olmuşlardı. Ük önce, zorbaların isyanı zamanlarında henüz bu makamda bulunmıyan Silâhtar Mustafağ.-Ss Musahip Deli

Hüseyin Paşalar vasıtasıyla huzura girip tarif ettiği tedbirler sayesinde bu ütneler giderildiği gibi, Padişaha Devletin malî durumu ve imkânları hakkında uzun izahlar vererek göze girmişti. Dördüncü Murad, onun söylediklerini tatbik ettikçe başarıya ulaştığım gördüğünden mühim meselelerde âdeta sözünden çıkmaz olmuştu. Herkes tarafından saygı görür, Devlet derecelerinde gözü olmadığı için kimse onu kendisine rakip saymaz, lâkin nüfuzu dolayısıyle itibar ederdi. Ruznameci

İbrahim Efendi 1639 yılında Bağdad seferine gidilirken yolda vefat etmiştir.

Arnavutköyü eskiden deniz kıyısından itibaren bağlı bahçeli ve bin kadar evli mâmur bir köydü. Burada yetişen çilek, bilhassa meşhurdu ve bu şöhretini zamanımıza kadar muhafaza edebÜRjistir. Eskiden A-kıntı Burnundan kayıklar kürek kuvvetiyle geçemedikleri için karaya ip atılıp ücret karşılığı yedekçi-ler tarafından çeküirlerdi. Daha fena havalarda akıntı tehlikeli bir hal al dığı zaman yolcular burundan evvel karaya çıkarak yollarına atla veya yaya şekilde devam ederlerdi.

"İT SÜR, PARA KAZAN!"

Bu münasebetle meşhur bir anek-todu anlatmadan gecemiyeceğiz:

18 inci Yüzyılda yetişmiş Devlet adamlarının büyüklerinden biri olan Sadrazam Koca Ragıp Paşa (1757 -1763) meşhur şâir Haşmet'i himaye ederdi. Haşmet, onun konağında yer, içer, yatar, kalkar ve nükte ve hazırcevspliğile Paşayı eğlendi" rirdi. Ancak bazan pek münase' betsiz halleri de olurdu. Ragıp Paşa, günün birinde onun böyle bir aşırılığına tahammül edemiyerek konağını terketmesini bildirdi. Haşmet boynunu bükerek:

— Aman efendimiz, ben nereye giderim? Bir işim gücüm, sanatım yok... Ne ile geçinirim? diye yal-vardıysa da, Paşanın cevabı çok kesin oldu:

— İt sürü, para kazan... Kamını

Aradan bir müddet geçti *vBgıp Paşa bir gün mükellef beş çiftelisi ile Boğazdan yukarıya doğru çıkıyordu. Akıntı Burnuna gelince, karaya yedek verildi O zaman Paşa, yedekçiler arasında yalın ayak, başı kabak halde Haşmet'in iplere yapışmış., kayığı çekmekte olduğunu görerek pek üzüldü. Kayığın kıyıya yaklaştığı bir sırada:

□ Haşmet... Senmisin? diye seslendi.

□ Svet, Paşa efendimi^ benjm,

200 İ'İL ÖNCE GÜLHANE PARKI

— Yahu, orada ne yapıyorsun?

Haşmet, yine espriyi kaçırmadı. "Efendimiz bana it sürü, para kazan buyurmadınız mı? İşte ben de it sürüyorum!.

Espri ağır kaçmakla beraber, Paşa bu hazırcevaplığa -hayran kalıp, onu affederek tekrar konağına aldı. Halbuki bu, sadece Haşmet tarafından tertiplenmiş bir mizansendi. Çünkü konaktaki eski kapı yoldaşlarından Paşanın o gün Boğaza gideceğini duymuş, daha *evvel* yola

çıkarak oraya varmış ve kendilerine üç, beş kuruş verip yedekçilerin *a*-rasına karışmıştı.

Amavutköy de Galata Kadılığına bağlı bir naiplik ile idare olunurdu. Ayrı Subaşıss vardı. İnzibat işlerine Bostancıbaşı da karışırdı.

7 BEBEK SEMTİ

J Arnavutköyünden sonra ve Alanti Burnunun kuzeyinde Rumeli Hisarına kadar devam eden güzel bir

492

KESTMLÎ BÜYÜK İSTANBÜL ANSİKLOPEDİSİ

büyük istanbul ansiklopedisi

493

Musahip Musa Çelebiler gibi zorbalar tarafından öldürülmüştür. Bu nün üzerine, bağı Hazineye alındı.

DELÎ HÜSEYİN " PAŞA

Deli Hüseyin Paşa ise, tarihimizin pek renkli bir simasıdır. Kendisi A-nadolu'dan Yenişehir, kasabasından-dır. Eski Saray Baltacı acemilerinden bulunduğu sırada İran'dan bir elçi gelmiş ve kurulmuş bir ok yayı getirmişti. Dördüncü Murad'a hediyelerini takdim ettiği gün:

— Bu yayı boşaltıp kuracak bir pehlivan acaba Osmanlı memleketlerinde mevcut mudur? diye arzet-ti. Mesele, istanbul'un bütün namlı pehlivanlarına duyuruldu. Lâkin hiçbiri, yayı boşaltıp kurmak şöyle

DELİ DOLU BİR MÜSANTP

' Deli Hüseyin, bundan sonra Padişahın Musahipleri arasına alındı. Müthiş -kuvveti, deli dolu konuşması Padişahın çok hoşuna giderdi. Dördüncü Murad -da aslında gayet kuvvetliydi Musa Paşa anlatmıştır. Kendisi Hünkârın Silâhtarlık hizmetinde bulunduğu sırada nice defa:

— Gel, Silâhtar! diyerek sağ e-liyle kuşağından kaldırıp Silâhtar,

edilen Bebek Çelebi adlı Bölükba-şından almıştır. Sonradan «Bebek Çelebi Bahçesi» adıyla anılmış ve Saray Has Bahçeleri arasına alınmıştır. Zamanla «Bebek Bahçesi» ve nihayet kısaca «Bebek» diye anıldı. Buraya ilk önce Yavuz Sultan Selim Han (1512-1520) bir köşk yaptırmış, lâkin zamanla bakımsız kaldığından harap olmuştur. Onye-dinci Yüzyılda bu bahçenin biraz ilerisinde Yeniçeri Ağası Hasan Halife ve daha ileride de Derya Kaptanı olup Girit Savaşlarında büyük hizmeti gecen meşhur Deli Hüseyin Paşa birer bağ kurmuşlardı.

Hasan Halife, Dördüncü Murad'ın (1623-1640) çok sevdiği bir kimse idi. 1631 yılında çıkan bir Sipahi is-yâni sonunda Padişahın öbür yakınları Defterdar Mustafa Paşa ve

koy vardır. Burada, yolcuların ko-layhkia karaya çıkabilmeleri için kıyı boyunca inşa edilen geniş set biçimi basamaklar dolayısıyla Rumlar semte Eşele

adını vermişlerdi. Putperestlik devrinde ise Keiay diye anılırdı. Burada o zamanlar avcılarının ve balıkçıların da hâmisî olduğuna inanılan Esatir Tanrıçası Ar-temis (Divana) adına bir adak yeri mevcuttu.

Bebek, Küçük Bebek ve Büyük Bebek diye ikiye ayrılır. Arnavut-- köyüyle Rumeli Hisarı arasındaki koyun kuzey kısmına Küçük Bebek, güney kısmına ise Büyük. Bebek adı verilir. Koy, bir göl gibi sakin ve güzeldir. Küçük Bebek kısmen poyraza nazırdır.

Semt, adını, Fatih Sultan Meh-med (1444-1446 — 1451-1481) tarafından muhafız olarak orf>va tâyin

İSTANBUL'UN FETHİ SIRASINDA TÜRK TOPÇULARI VE SİPAHİLERİ

dursun, kirişini bile yerinden oy- -nataradılar. Yay, Kızlar Ağasının odasında duruyor ve el altından onu çekecek bir babayiğit aranıyordu. Mevsim kıştı ve Baltacı acemileri Ağanın Dairesine odun taşıyorlardı. Genç Baltacı acemisi Hüseyin odunları getirdiği Ağanın odasında bir ara yalnız kalınca kurulu yay gözüne çarptı ve nedir diye eline alıp gayet kolaylıkla üstüste bir kaç kere boşaltıp kurdu. O sırada:

- Ağa geliyor! diye bir ses duyunca hemen telâşla bir tarafa bırakıp savuştu. Ağa odaya girinceyayı eski yerinde göremedi ve:
- Buna kim ej sürdü? diye sordu. Nöbetçi Yahya Ağa, korkusundan:
—Baltac! Deli Hüseyin ocağa odun getirdi ve yayı alıp bir kaç ere çekti. Sizin geldiğinizi duyun ca bırakıp kaçtı, dedi Ağa, sevindi ve: - Çabuk Deli Hüseyin'i çağırın! dedi Baltacılar Kethüdası ve eskileri onu bulup:
- Bire asılacak... Ağa odasınagirersin, tek durmazsın, ona bunayapışsın... Senin tırnakların! dökelim de gör, diye azarlaysa, incitegötürdüler. Deli Hüseyin, bin birkorku ile Ağanın yanına vardı. Lâkin, onun kızgını olmadığını gördü.Bilâkis okşayıcı bir sesle;
- Oğulluk, bunu sen mi bozupkurdun? diye sorduğunu hayretleduydu.

Deü Hüseyin, başı yerde:

— Evet Ağa Hazretleri efendim,/dedi.

Ağa, yayı eline vererek buyurdu:

— Kur yine görelim-.

Deli Hüseyin, yay» aldı ve rahatlıkla beş on kere boşalttı kurdu. A-ğa hayretle:

- Bire aslan pehlivan imişsin.Berhudar ol, dedikten sonra Kethüdaya:
- Tiz, şimdi yoldaşı temiz dolamave elbise giydirerek adam kıyafetine koyun. Hünkâr huzuruna gö-türsem gerek, emrini verdi. Böylece,adı sanı belirsiz Baltacı acemisi, biranda mühim bir kimse oldu. Az evvel kendisini horlayıp azarlayanlar,•çimdi:

— Aman gehbâzım... Aman yiği-

GRAVÜR İKİYÜZ YIL ÖNCE İSTANBUL

dim... diye etrafında fır dönüyorlardı. Nihayet, Dördüncü Murad'ın huzuruna götürüldü. Edeble yer öptükten sonra yayı eline aldı ve bozup kurdu. Hünkâr pek sevinip hemen Elçiyi davet etti Deli Hüseyin, onun karşısında da yayı sayısız kereler boşaltıp kurduktan sonra nihayet öyle gerdi ki, yay parçalandı.

-Deli Hüseyin, bunun üzerine -parçalarını Elemin önüne bıraktı. Padişah ve diğer hazır bulunanlar son derece sevindiler. Elçinin ise nevre döndü. Lâkin, diyecek bir şey yoktu. Utan; iğinde kalmıştı,

r

494

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

UEStMLJ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

495

BESSAM ALLOMtJN YAPTIĞI BOĞAZIÇI GBAVÜBÜ

SABAYBUBNÜ'NDAKİ BÜYÜK KASE

iri yan bir pehlivan olduğu halde bir eliyle başının üstünde tutar ve Has Odaya dolaştırıp aldığı yere bırakılmış. Ok, harbe ve ciritle bir kaç kalkanı delmek ve kılıçla bir vuruşta bir merkebi ikiye bölmek, iki yüz okka ağırlığında sürez savurmak gibi hünerleri herkesi şaşırtırdı. Eski Saraydan, yâni şimdiki Üniversite Merkez Binasının bulunduğu yerden attığı cirit, Beyazıt ca mü minaresinin dibine düşmüştür. Bağdat seferi sırasında Musul'da bulunduğu sırada Hint Elçisi fil ku-

••C" laşb ve gergedan derisinden yapıl-, y mış bir kalkan takdim edip buna ok •^* ve tüfek işlemediğini söylemişti. Hünkâr, bunu karşısına dikerek ev-, r veîâ hışt denilen büyük bir cirit fırlatıp deldi. Sonra ok ve yaya el attı. Nişanladı ve okla da delerek " alfanla doldurdu ve Elçiye iade etti. O kalkan bu haliyle Hint Sarayının kapssmda uzun müddet asılı dur-'* muştı.

Deli Hüseyin, zamanla Lapapa-^_toriukia"dış hizmete çıkarak Bağdat seferi dönüşünde, yani 1639 yılında Kahire Beylerbeyi, sonra sıra ile Derya Kaptanı, Budin, Bosna, Bağdat Valisi olmuş, nihayet Girit Ser-Sı verilip on beş yıl orada i^l

miştir. Halk arasında şöhreti büyüktü. Sefer için İstanbul'dan çıkarken bütün ahali, bilhassa kadınlar fevç fevç seyrine gelirlerdi. Üzerinde zırhı ile at oynatarak geçerken halka yüksek sesle selâm verir ve hayır dua rica ederdi. Kadınların bulunduğu yerden geçtiği sırada ise:

— Selâmünaleyküm kadınlar. Cen net reyhanları ve yeryüzü melek ieri... Âlimler, salihler ve yarar koca yiğitler sizlerden doğar. Allah sürünüze bereket versin. Bizi dua-

dan unutmayın, diye seslenir, herkes bir ağızdan:

— Allah seni Padişaha bağışlasın.*' Kahraman Vezir olunca böyle gerek... diye can ve gönülden karşılık verirdi.

Deli Hüseyin Paşa, Girit Serdar-hğından sonra gene Derya Kaptanı ve sonra Rumeli Beylerbeyisi oıdu. Bu sırada Köprülü Mehmet Paşa Sadrazam idi. Hüseyin Paşa Filibe-de ikamete inemur olmuştu. Sadrazam, büyük şöhetinden dolayı onu kendisine rakip görüyor ve ortadan kaldırmak istiyordu. Esasen daha Derya Kaptanlığından azledildiği zamarı idam ettirmeğe teşebbüs et-

miş, lâkin Kızlar "Ağası sahip çıkıp kurtarmıştı. Köprülü, bu sefer Filibe Kadısı Süleyman Efendiye giz—» lice haber ulaştırıp şikâyetçiler peyda etmesini bildirdi. Kadı da, Deli Hüseyin Paşanın halka zulüm ederek soyup soğana çevirdiğini istanbul'a bildirdi ve peyda ettiği şikâyetçileri de birlikte gönderdi

Sadrazam, bunları Padişah bulu nan Dördüncü Mehraed'e bildirip idamı için ferman aldı. Deli Hüseyin Paşa, her şeyden habersiz îs-

tanfaul'a gelip Köprülü'nün huzuruna çıktı. Sadrazam, âdeti olduğugibi görünüşte ona iltifatlarda faulündü ve âlâ bir samur kürk giydirip evine yolladı. Ertesi günü Pasadavet üzerine Padişahın huzurunavardı. Lâkin burada ummadığı birmuamele ile karşılaştı. DördüncüMehmed, ona sert bir sesle çıkışmağa başladı: '

PARA HIRSI ""

— On beş yü Girid'de Serdar olarak her yü Hazîneden asker ~~maaı~~ ve masraf diye aldığın bu kadar bin kesenin onda birini yeriae harca-mavıp cebine attıgıj icia-ia görül-

memesine sebep olduktan başka 'mu hasara ettiğin kalenin -yâni Kandi-ve'nırı- fethi yakın olmuşken ihmalin yüzünden alınamadı. Böylece Devlet Hazinesinden irtikâp ettiğin servetin hesabı sorulmak lâzım geldi ve ferman dahi çıktıysa da ihtiyarlığına ve emektarlığına merhamet olundu. Üstelik, Rumeli Beylerbeyliği ihsan edildi Böyle iken kadrini bilmeyip para hırsı yüzünden fukaraya ettiğin zulüm, eski kabahatlerine eklenerek şimdi hak kından gelinmek lâzım geldi Uğrumda hizmet bös'le mi olur?

Deli Hüseyin Paşa, bunları sadece dinliyor, hiç bir cevap vermiyordu. Bu işten kurtuluş olmadığını ve mutlaka idam edileceğini anladığından kendisini müdafaa etmedi. Sadece:

— Padişahını, Bana edenleri Allah'a havale ettim. Beni çoktan öldürtmek isterlerdi Bu işi tertitlediler, demekle yetindi.

Hünkâr'ın emriyle Yedikule zindanına atıldı. Araya girmek isteyenlerin ricası fayda vermediğinden iki gün sonra idam olundu.

Bebek Bahçesi bir müddet ihmale uğradıktan sonra Üçüncü Ahmet devrinde burada kıyıya yakın yerde güzel bir köşk yaptırıldı. Pa. n i gah burada bir de cami inşa ettirdi Hünkâr Mahfelinin altı mek-, tep, minaresinin alto ise çeşme idi. Çeşmenin üzerindeki kitabede 1715 tarihi vardı. Karşısındaki hamam, bu pgTnü™ vakıflanndandı. Bebek camii 1912 yılında Evkaf Nezareti tarafından meşhur Mimar Kemalet-tin Beye tâmJT* ettirilmiştir.

HÜMAYUNÂBÂD

Köşke, Hümayunâbâd adı verilmişti. Halk arasında ise, Bebek Kasrı diye anılırdı. Burada ayrıca iki yüz kadss mekân yapılmış ve kıyı ve Sağ tarafında isteyene ucuz üatla tsreya bedava arsa yerildiği için burası kısa asmanda şenlenmiş tir.

Köşk, Onsekizinci Yüzyıl sonlarında Derya Kaptanı Cezayirli Gazı Hasan Paşa tarafından yeniden ya pılırcasına onarılmıştır. Birinci Ab-dülharnid (1774-1789) arasırâ bura-

ya gelirdi. Bu köşkte sık sık dış iş" lerine ait yabancı elçilerle görüşme ve müzakereler cereyan ettiğinden yabancılar tarafından «Konferans Köşkü» diye anılmıştır.

Harap olan köşkü yeniden Üçüncü Selim tamir ettirmiştir. Burada, Hünkârın kızkardeşi Beyhan Sultan otururdu. Köşk, Abdülmecid tarafından 1846 yılında yıktmhncaya kadar resmen hep Hümayunâbâd adını taşımıştır. Bundan sonra yapıldıysa da, bu isim unutuldu ve Bebek Kasrı diye anıldı.

Ondokuzuncu Yüzyılda birçok Devlet ricalinin Bebek'te köşk ve yalıları vardı. Abdülhak Molla, Şad razarn Mehmet Emin Rauf Paşa, Sadrazam Mehmet Emin Alî Paşa, Sadrazam Kâmil Paşa, Hidiv İsmail Paşa bunlar arasında sayılabilir. Türkiye'nin Birinci Cihan Savaşına girişinden evvel ve savaş devrinin sonlarına yakın zamanlara kadar (1913-1917) Sadrazam bulunan Mısırlı Prens Sait Halim Paşanın meş hur yalısı Büyük Bebek'teydi Küçük Bebek'teki Sadrazam Mütercim Rüştü Paşanın yalısı ise, sonradan Tarihçi Cevdet Paşaya intikal etmiştir. •

KAYALAR MESCİDİ

Kayalar tarafındaki Kayalar Mes cidi, Reisülküttap iken Dördüncü

Mehmet zamanında Nişancı olan Sıtkı Ahmet Efendi tarafından yap tırılmışL Kendisi, azlolunduktan sonra 1662 yılında Temeşvar'da vefat etmiştir. Bu mescidin alfandan kayalardan inen bir ayazma geçerdi Yanında gene Reisülküttaplar-dan Mustafa Efendinin yaptırmış olduğu bir çeşme vardı. Bu zata Ta vukçu Reisi derlerdi Çeşmeyi 1763 yılında yaptırmıştır. Bu zatın mezarı Eyüp'tedir. Bu çeşme, 1913

senesinde yol düzeltilirken yıktırılmıştır. Mustafa Efendinin buradaki bahçesi gayet geniş yalı. Devlet ricali ve hattâ yabancıların sık sık ziyaret edip müzakereler yaptıklara bir yerd.

Kayalar Mescidi mezarlığında Hal vetî Tarikatının kollarından Bayramı Tarikatından Pir Ali Aksara" yî'nin oğlu olup 1528 yılında Kemal Paşazadenin fetvasıyla idam edilen Oğlan Şeyh diye meşhur İsmail Ma-şukî gömülü idi. İdam edildikten sonra başsız na'şı denize atılmış, üç gün sonra Bebek'te karaya vurmuş, bir dervişin rüyasına girerek orada gömülmesini istemiş, derviş isteneni yapmış, üç gün sonra başı âa sahile vurduğu için aynı derviş tarafından alınıp na'sının yanında gömülmüştür. Burada sonradan biz Kâdirî Dergâhı yapılmıştır. Şeyh Mehmet Efendi Tekkesi diye anılan bu dergah, tekkelerin kapatıldığı

JREStmJ BÜYÜK tSTAYBUT. ANStKLOPEÖİSI

KESİMLİ BÜYÜK tSTANBÜL ANStKLOPEDÎSÎ

497

dir. Burası, Bebek ile Balta Limanı arasında genişçe bir çıkıntıdır.

Rumelihisarı'nın yapılışı hakandaki bir menkıbeyi de şimdi nakledeyim:

Rivayete göre Bizans devrinde burada tepede eski bir kilise ve içinde bir papaz vardı. Ancak bu papaz, gizlice Müslüman olmuştu. Üç yüz kadar öbür keşişler de gene gizlice İslama gelmiş ve ona tâbi olmuş dervişleriydi. Fatih Sultan Mehmet Hanın Edirne'de ikinci kere olarak Osmanlı Tahtı'na çıktığım duyunca bir mektup yazıp kendisine ulaştırdı. Bunda şöyle diyordu:

— Bu yerde bir kale ve Akdeniz Boğazında iki kale yaptırıp iki taraftan erzak bırakılmadığı takdirde kıtlık olacağı muhakkaktır. Derya gibi askerle Edirne'den bizim tarafa teşrif ediniz.

di. İçeride kayalara bitişik kırlan gıç yuvası gibifsyüz seksen kadar muhafii erlere mahsus ev ve Fatih devrinde yapılmış bir minareli bir cami ile iki mescit ve iki buğday ambarı vardı. Evliya Çelebi, bu semtte üç cami ve on bir mescit bulunduğunu kaydediyorsa da bilinen, ler aşağıda bahsedecekîerimizdir:

ALTI MÂBED

1 — Sözü geçen hisarın içindeki cami: Fatih tarafından yaptırılmış olup bugün yalnız şerefenin alfana kadar olsn minare kısmı kalmıştır. Özelliği, basamaklarının meşe ağa-

zamana kadar devam etmiştir.

Deli Hüseyin Paşa Bağları, Tavukçu Reisin evi ile bu dergâhın a-rasından tepeye doğru uzanırdı. Son radan Robert Coliege'in eline geçmiştir. Gene

dergâhın yanında İkinci Mahmut zamanında adı Musahip Sait Efendi tarafından konulmuş olan Yılanlı Yalı meşhurdur.

Kayalar Mescidi mezarlığının yukarısında vaktiyle bir de Durmuş Dede Tekkesi mevcuttu. İstanbul'a gelen gemiler bu zata eşya ve erzak getirerek hayır duasını alırlardı. Bunun gibi, Karadeniz'e çıkacak gemiler de selâmetle dönmek için Kıyı'ya hediyelerini bırakırlardı. Daha ileride ve Rumelihisarı na yakın yerde velîlerden Hasan Safî gömülüydü.

-!~X

RUMELİHISARI

Vaktiyle putperestlik devrinde burada 'I arınca Hermes adına mevcut bulunmuş olan adak yerinden dolayı Rumelihisarı ük önce Her-mivon diye anıldı. Sonra Lemoko-piyon ve buradaki dalgaların gürültüsü köpek havlamasını andırdığı için Kızıl köpek mânasında o-ıarak Pirhıyas Keyon ismi veril-mi'tir. İran Hükümdarı Dara (Birinci Darius veya orijinal adı ile Darayavahus) Milâttan evvel 520-330 yılları arasında hüküm sürmüştür.' Bunun, ea mühim seferlerinden birisi, M. Ö. 500 tarihinde İskit'lere karşı olanıdır. Bu sırada ör düşünu Rumeli tarafına geçirmek için Boğazın en dar noktası olan bu yere Sisamlı Androble's'e salları üzerinde bir köprü kurdurmuş ve bugün Rumelihisannın bulunduğu yerde kurulan tahtına oturup 700 bin kişilik ordusunun karşıya geçişini seyretmiştir. Bu yüzden bu yer uzun müddet «Dârâ'nın Tahtı» a-diyle anılmıştır. 1097 yılında Haçlılar, gene burada karşıya geçmişlerdir. Yıldırım Bayezid Han da 1393 de Anadokı'dan Rumeli'ye bu noktadan geçmiştir.

ftumeiihisannın adı, Fatih Sultan Mehmet Hanın burada yaptırmış bulunduğu ve evvelce yapılışını anlatmış olduğumuz hisar dolayısıyla-

FATİH SULTAN MEHMED'İN SEVÎNCÎ

Fatih, bu mektubu alınca pek sevindi ve gayret kuşağını Kuşanarak Bizans imparatorundan izin a-üp avlanmak için Karadeniz kıyısındaki Terkos Kalesi civarına kadar geldi Bu kalenin muhatız! Bizans Kumandan gelişini duyunca kendisine hediyeler yolladı. O da karşılık verdi. Böylece dostane *şekilde* ilerleyip Rumeiiiüsarının bulunduğu yere kadar geldi. Son Bizans İmparatoru Konstantia '(1448-İ45S) Dragazes de onun yak-> lastiğim duyunca avlar ve hediyeler göndermişti. Fatih, bu münasebet" le kendisinden burada bir av köşkü yaptırma müsaadesi isledi. 8u sıra" da ise, Hisarın yerindeki kilisenin Müslüman papaziyle gizlice görüşüp anlaştılar. Nihayet, İmparator'dan

18 İNCİ YÜZYILDA BEYAZIT MEYDANI VE CAMİ

elçiler şu haberi getirdiler:

— İnşaat bir sığır derisi kadar yeri aşmamak sartiyle olursa mak-bulümdür ve ricalarını kabul ederim. Ama, bir sığır derisinden fazla olursa iznim yoktur. Sonra barışa aykırı iş olur.

Fatih, elçilerin huzurunda bir sığır derisi büyüklüğünde inşaata başladı. Bir taraftan Edirne'den binlerce ırgat, yapı işçisi, taşçı ve Bur gaz iskelesinden deniz yoluyla bir gecede kırk - elli top getirterek deniz kıyısına kondurup yerleştirdi ve çalılarla örterek gizledi. Sonra hisarın yapılmasına başlandı. Her gece tamamlanan kısım çalılarla kapatılıyordu. Sonra gene Müslüman papazın tedbiriyle İmparatorun gön derdiği sığır derisini gerip bıçakla •gayet ince oltnak üzere dıştan içe doğru helezon şeklinde kesti ve yaydı. Hisar, bunun kapsayabileceği alan kadar olacaktı. Gene Müslüman papaz:

— Padişahım: Mübarek isminiz Mehmet'tir. Kitabımızda Muham-med'in Mehmed'i kadı sarıklı,ola. 1453 yılında Konstantin'in Devleti onun eline gire, diye yazılıdır. Bu kalenin resmi, senin isminin yazılışına benzesin. Ben, bu işe kırk fair yıldır memurum ve mimarlık ilminde üstadım ama bir kimseye sır vermedim, dedi ve Fatih'in izniyle işçileri başına toplayıp RumelihisB-rını Kufi yazıya göre Mehmet adına benzer f ekilde yaptırdı. Mehmet ismi ebced hesabına göre, yani harfleri rakamlara çevrilirse 92 eder. Bunun için hisarda doksan iki burç ve dirsek vardır- Han sözü de ayru hesapla _51 olduğundan' hisarın sûrlarında bu sayı kadar dış mevcuttur, işte böylece hisarın yapû-ması sons erince çanlara ateş verilip yakıldı ve kale meydana çıktı. Asker hemen içine girip top, tüfek ye cephaneyi yerleştirdi. Papaz ise islâmlığını gizlemeğe sebep kalmadığından Müslüman elbisesi giye rek Rumeîlhisannm Dizdarhğım rî ca ettiğinden kendisine verildi.

işte gönderdiğiniz" sığır derisi

imparator oianian duyunca, he-

18. rüzULUA HALİÇ'TEN StİLETMANİYFNİN GÖRÜNÜŞÜ

men bir elçi gönderip barışa aykırı şekilde yapılan kalenin yıktırılmasını istedi Fatih, kesilmiş sığır derisini ona yollayarak:

İşte, gönderdiğiniz sığır derisinin kapsayacağı kadar bir bina inşa ettik. Eğer fazlası varsa yıkalım, diye bildirdi.

Böylece, hisar meydana geldi. Tabiî, fau bir efsanedir, bu yüzden hakikate uymayan birçok taraftan vardır.

Rumelihisarı semti dar bir yerde olduğundan bağısız ve bahçesiz karalar üzerinde kurulmuş kat kat bin altmış kadar evden ibaretti. Kalenin içinde Dizdar ile ti c yüz muhafız, gece gündüz hazır beklerler-

ibrahim Efendinin ruhu için 176S tarihinde yaptırmıştır.

MÂBEDİN MAHALLELERİ

Bu altı mabedin de birer mahallesi vardı. ;

Evvelce bahsi gecen Durmuş .Dede Dergâhı, Rumelihisanna yakın olduğu için bu semtten de sayıldığı olmuştur. Durmuş Dede Akkirman-da otururken bir gemi ile İstanbul'a gelerek bu Dergâhın' Şeyhi Ali. Baba akrabasından olduğu için burada yerleşmiştir, istanbul'a gelişi Birin-

:3\$î>-:: V"V:>;i'i^/^^v::';-^^^V^&\::;.-:;xV:S-:;>;'-^^'

«• :^MiNlşŞİ^»«g;|S;^«Ş^f; ;£

EÜMELİ HİSARI SURLARINDAKİ TARİHİ YAZILAR

ondan oyularak yapılmış olmasıdır, Cami, burada mevcut bulunmuş olan eski bir Bizans sarnıcının yarısını kapsıyordu. Bir kısın^ temelleri de mevcuttur.

2 — Gene hisarın içindeki FenârîMescidi: Büyük âlim Molla Fenârî

tarafıTiflan yaptırılmıştır. Bu Zatîn

ceddi Şemseddin Ahmet, OsmanlıDevletinin ilk Şeyhülislâmıdır. 1350yılında doğmuş, 1429 yılında haccaftmış ve -- ertesini - yıl vefat etmiştir,Karaman'da medfundur. Molla Fe-nârî'nin adı Muhittin Mehmet'tir,Babası Alâeddin Ali'dir. Annesi detanınmış âlimlerden İbni Cezvi'ninoğlu Ebülhayr'ın kızıdır. Molla Fenârî 1544 yılında Şeyhülislâm ol-"muştur. 1345 yılında emekli olmuşve yerine meşhur Ebüssuud Efendigeçmiştir. Molla Fenârî Efendi 1547yılında vefat etmiştir. Babası Alâeddin Ali 1494 yılında Rumeli Ka- 'zaskeri olmuş, üç yıl sonra ölmüştür. Onun babası Yusuf Bâlî BursaKadısı bulunduğu sırada 1442 yılında vefat etmiştir. Hamzaoğlu Semşeddin Ahmet, bu zatın babasıdır.Mehmet Şah Fenârî 1519 ydmda istanbul Kadısı olup sonra Anadoluve Rumeli Kazaskerliğine yüksel- ,mis ve 1522 yılında ölmüştür. ^

Molla Fenârî, Tophane civarın'daki Çukurcuma Camiini de yaptıran zattır. *

Kumelihisannadaki bu mescidincivarında Nalbur Mehmet Efendibir -hamam yaptırmıştır. Kendisi gene oradaki türbesine gömülmüş" .tür. Ölümü 1768 tarihindedir. Zevcesi de yanında gömülüydü. Ken-^.-disi Bektaşî TarikatindendL '

3 — • ARPA Emini Mescidi: Defterdar Mustafa Efendi- tarafından ya- fpılmuştur. Bu zatın' istanbul'da Ye-nibahçe Çayın civarında Arpa Emi-ai Mescidi adlı bir mescidi dahavardı. Bunu , Arpa IfonM iken yaptırmıştı. 1542-

yılında ölmüştür. Mecazı Kalenderhane Camii bitişiğın-'deki -kendi mektebinin bahcesinde-dîr. ; ; -

4 — Torlak Dede Mescidi: Fevkani, yâni üst kat şeklindedir. Ali De de adb bir kimse tarafından yapıl-auştır. Buj

5 — îskela Mescidi: Hacı Kema-lettin adlı bir zat tarafından yaptırılmıştır. Mezarı da buradadır.Mescit, Rumelihisarı yangınındayanmış ve Birinci Mahmut tarafından fevkani bir cami şeklinde 1746yılında yeniden yaptırılmıştır..

6 — Hamam Mescidi: Pertev AliBey tarafından yaptırılmıştır. Yanındaki Çifte Hamam Bayezid vak-fındandır. Yakınında bulunan TaşMektep Gebze'deki meşhur camiin

"sahibi. Çoban Mustafa Paşa tarafın dan yapılmıştır. Üçüncü Musfejia (1757-1774) devri vezirlerinden Rakım Paşa, bu camiin mihrap duvarı köşesindeki çeşmeyi babası

EEbSAJVJ

SİS fİSAYÜSÜs SİLĞAJİCİ

ci Ahmet devrinde olup 1616 tarihinde vefat etmiştir.

Durmuş Dede Dergâhını, Gülşeni Tarikatının kurucusu İbrahim Gül-şenfnin halifelerinden Hasan Zari-fî Efendi yaptırmıştır. Kendisi 1569 yılında ölmüştür.

Daha yukarıda tepede meşhur bir Bektaşî Tekkesi vardı. İkinci Mahmut zamanında Yeniçeri Ocağının ilgasından sonra Bektaşî Tekkeleri kapatıldığı sırada yıktırılmıştır. Bu sırada şeyh bulunan ve bir yıl evvel bu makama geçmiş olan Mahmut Baba da Birgi'ye sürüldü. Bu Dergâh, sonradan gene açılmış ve dergâhların kapatılmasına kadar devam etmiştir. Kâfi Baba Dergâhı diye meşhurdu.

Buradaki muvakkithane Üçüncü Mustafa'nın kızı Beyhan Sultan tarafından yap tırıl m ıştır.

Evliya Çelebi, Rumelihisannda iki yüz dükkân, yedi mektep ve yedi kadar da Rum evi bulunduğunu, Yahudisi olmadığını kaydeder. Meyhanesi ve buzhanesi de yoktu. Ahalisi dindar ve sofu idi. Eskiden ayan ve eşrafı yalı sahipleri olup kış günleri İstanbul'da otururlardı. Yerlisi ise, kale muhafızlariyle balıkçılar, kayıkçılar ve zenast sahipleriydi Dağlarında emsalsiz kiraz bağlan vardı. Hisar kirazı, her yer de meşhurdu. Üzümü de güzeldi..

Rumelihisanmn akıntısı pek şiddetlidir. Vaktiyle bu akıntının kenarında Dizdar Hacı İsa, Kara Hasan, Narkçı Hasan Efendi, Koska Fırını Mehmet Efendi, Topkapdı Mahmut Ağa, Hezârpâre Ahmet Paşa yalıları meşhurdu,

Hezârpâre Ahmet Paşa, Sultan İbrahim zamanında 1647-1648 yılları arasında Sadrazamlık etmiştir. Bu Padişahın hal'ı esnasında öldürülmüştür. Kendisi bir gece Padişah aleyhindeki hareketi haber alarak kaşının kendi başına patlayacağını hissedip kaçmağa ve saklanmağa karar vermişti. Bunun üzerine kâtibi Abdi Çelebi ile Halil adlı bir uşağını ve götürebilecekleri kadar bir kaç bin altın alıp kılık değiştirerek yola çıktı.

Ashraf nereye gideceğini bile biliniyordu. Evvelâ Süleymaniye civarındaki bir dostunun evine git-

tiyse de kabul edilmedi. Sonra Deli Birader Ahmet Ağanın evine vardı. Ahmet Ağa evvelâ kendisini misafir etti. Sonra uşaklarının işi fark ettiğini sezince korkup:

— Atlarınızı bırakın ve başka bir yere gidin' dedi. Paşa, çaresiz tekrar yola koyularak çökiyiliğini görmüş olanlardan UzunÖmer Ağanın konağına gitti. Bu herif, sözü özüne uymaz meşhur kalleşlerden çenesi kuvvetli hiç bir lâfazandı. Ahmet Paşayı karşılayarak:

— Efendim, sefa geldin, sefalı getirdin... seni saklamak ve uğrunda baş vermek en kolay iş. Buyurun, seni haremden, saklayayım. Ama, biz meşhur adamlarız ve dostunuz olduğumuz malumdur. Evvelâ ben akla gelirim ve benim evimde ararlar. Allah göstermesin ele geçerseniz hal müşkül olur. Lâzımdır ki bir meçhul kimsenin evinde saklanasınız, diyerek başındansavdı. Paşa, bunun üzerine Ruzna-mecidi İbrahim Efendinin adamlarından ve meşhur hilekârlardan Murat Paşa Türbesinin karşısında oturan Hacı Behram Ağa adlı kimsenin «evine» vardı. Had Behram Ağa kendisini karşılayıp eteğini öperek içine aldı. Lâkin, jeai Sâihsam Sa-

fa Mehmet Paşaya haber uçurup durumu bildirdi

~ SELÂNİKLİ ~ AHMET BEYİN ANLATTIKLARI

Ahmet Paşanın mühürdarı Selânikli Ahmet ise, olayı şöyle anlatmış:

Paşa o gün oğlu Baki Beyi evlendirip Topkapı'da olan bahçesinde düğün eğlencesi vardı. Lâkin kendisi, durumdan şüphelenmiş olduğundan bahçeye gitmemiş ve kâtibi Abdi, hazine-darı, mühürdarı ve bir kaç yakın uşağı ile konağında kalmıştı. Yatsı namazını tek başına kalarak telâşla yattı. Akşamdan beş saat sonra kendi yetiştirmelerinden Yeniçeri Ocağının seksen birinci bölüğünün Odabaşısı tanınmasın diye yüzü sarıh olarak geldi ve Paşayı uyandırıp ayaklanmayı haber vererek gitti. Paşa kalkıp abdest aldı. Her gece âdeti olduğu gibi namaz kıldı. Sonra hazine-darla mühürdarı çağırarak istisna etti. Huzuruna vardık. Kâtip Abdi ile oturup konuşuyordu:

— Hazine Odasında altı kese altın var, getirin, dedi. Bîç

SiiO

di. Meselâ, biri gelip hasekiler içinklâbdan isterdi. Hemen kangal karigal hazır klâbdanlar bohçalarla yol-landı. Arkasından biri gelir ıtınşa-hî denilen kokudan istendiğini habegverirdi. Zeytinyağı şişesi kadar dolu şişelerle derhal gönderirdi Bunun gibi atlas keselerle anber, yü>raışer, otuzar okka öd ağacı, keselet!dolusu inci hemen istendikte yolla-»,nırdı. _ , f

^

— Behey Sultanım. Üç atla konaktan göz göre göre çıkıp saklan mak olur mu hiç?. Bu ne şaşkınlık tır. Bize geldiğinizi duymuşlar. Artık bizden gitmeniz lâzım, dedi. Za. vallı paşa altın keselerini Abdi ve Halil'in koynuna verip atları orada bırakarak yaya yola çıktı. Ahmet Ağaya, sonra Behrem Ağaya varıp saklandı. Bir taraftan deli birader, bir taraftan Behrem Ağa yeni Şad razama haber saldı. Paşanın yakalandığı ve Sofu Mehmet .Paşanın konağında olduğu sabaha ya kın duyulup paşahlar düğünden konağa gelerek ne varsa yağmala maya bağladılar. Sabah olunca pa saya Budin Valiliği verilmiş diye haber geldi Hazinedar ve Mühür dar yağmalanan eşyayı bıraktırmak istediler. Lâkin, öbürleri iki yüz ki si vardı. Bunlara hücum edince ça resiz onlar da aldıkları eşyalarla sa raydan uğradılar.

u Ahmet Paşa, aslında zeki, akıllı,

/ KÂTİP ABDİ'NİN NAKLETTİKLERİ

""j

Kâtip Abdi'den nakledilmiştir: l|
Ahmet Paşa şişman bir adamdı*')
O gece bu kadar yeri yaya dolaşıp*-
nefes nefese göğsü hışlayarak ve l
kan ter içinde bir ah çekince Abdi:

— Behey efendim. Bugün için bin sadık dost peyda etmemişsiniz, ya-»

iki görüne üçer kese koyarak ata yüklediler. Üç yüzük ki ikisi elmas, yedişer bin altın ederdi. Onları ve Şeyh Hamdullah yazısı bir Kur'anı Kerimi alıp Abdi ve Halil adlı iki adamıyla birer ata binip gittiler. Ha zinedar ve mühürdar nereye gittiklerini bilmezler. Sonra birisi gelip Orta Camide toplantı var diye haber verdi Onlar da Abdi adlı birisini:

□ Git yokla, Paşa orada mı? diyeyeniçeri kışlalarındaki Orta Camiine yolladılar. O da varıp ve dışarıdah~~alio~~ ağzından:

- Paşa buradadır, sözünâ duyarak kendj paşası sanıp geldi ve:
- Paşa camidedir, diye haberverdi: Halbuki oradaki Sofu Mehmet Paşa idi ve kendisini Sadrazamyapmak için getirmişlerdi. Paşa Kapısında nöbetçi olan yirmi Yeniçeriden biri meğer paşanın iki atlı ilevakitsiz gittiğini görüp:
- Acaba nereye gidiyor? diyepişine düşmüş, uzaktan gözetlemiş. Gelip Mühürdara:
- Paşanın nereye gittiğini bilirmisiniz? diye sordu. Mühürdar:
- Herhalde Orta Camie gitmiştir, karşılığın) verdi. Yeniçeri güldü:
- Hayır, ben arkasından gittim. Deli biraderin evine vardı.

"PAŞA SENİN ! EVİNE GİTMİŞ,,

Bunlar, inanmayınca, herif yemin etti. Bunun üzerine herkes eşyasını ve ele geçirdiği kelepiri toplamak derdine düştü. O sırada deli birader gelip birşey bilmiyormuş gibi:

- Paşa burada mıdır? diye sordu.
- Yok... dediler.

— Nereye gitti? Mühürdar, dayanamadı:

— Neden sorarsın? Paşa seninevine gitmiş. Hele hünerin varsa birhoşça sakla...

Deli birader bunun üzerine:

— Vallahi bende değildir, diye yeminlere başladı.

Mühürdar:

— Bre var herif... Sana kim yemin et diyor. Nereye gittiyse varsın, sağlıklı gitsin, diye bağırarak herifi kovdu. Meğer deli birader, Paşanın kendi evinde olduğununduyulup duyulmadığını anlamak için gelmişmiş. Hemen geri dönüp Ahmet Paşaya:

ÂLLOM'UN ÇİZGİSİYLE EİFÜ? SULTA* SISTLAIU

**İSTANBUL'UN FETHİNİ CANLANDIRAN BİR MACAR RESSAMLSTLAT
GRAVÜRÜ**

bilgili ve hoş sohbet bur zattı. Ama, devlet gafletiyle fazla gurura kapıl mıştı. Nasihat etseler alayla gülüp:

- Bir vâsiye muhtaç değiliz! derve daima bildiğine giderdi. Böylevakit için sadık bir dost peyda etmemişti, ihtiyatlı davranmaz, herşey; tozpembe görürdü. {Padişahınannesi Kösem Valide Sultan kendioğlundan usanıp:
- Sonunda bu beni de, seni desığ bırakmaz. Devletelden giderekâlem harap oldu. Hemen şehzadeyicûlus ettir, diye haber göndermiştiLâkin, paşa buna cesaret edemiye-rek:
- Benj öldürürse öldürsün. Benona suikasdde bulunamam, diyerekbin canla gönlünü etmeğe çalışırdı. Her cins elbise ve kumaş, hediyelikeşya bohça bohça

dururdu. Her günve her gece Hünkârdan birkaç kere adam gelerek çeşitli şeyler ister-

□ 500

BESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

501

Ailemle Kabe'ye gönder... * O da:

— Elem çekme... İnşallah birşey yoktur. Yeniçerilerin böyle hareketleri olagelmiştir. Hemen ilâcını mal vermektir. Böylece savulup susturulabilirler, diye teselli verdi. Kendi harem halkı konakta olmadığından onu Harem Dairesine misafir etti. Aynı zamanda Şeyhülislâma haber salıp idam fetvasını istedi.

Ahmet Paşa, bitkin ve perişan bir halde Harem Dairesine geçmişti. Kendisini bir garip hararet basmış bulunduğundan durmadan karla soğutulmuş su içiyordu. O sırada Sofu Mehmet Paşanın Kethüdası Berga-ma'h Hüseyin Ağazade Mehmet Ağa gelip eteğini öptü ve:

— Sadrazam babanız selâm edi-5rorlar. Elem çekmesinler. İstedüğimiz onları bu vartadan kurtarmaktır. Ama, halsiz Yeniçeriye razı etmek mümkün değildir. Şu halde,

zık! dedi. Paşa, hasretle tekrar ah ederek:

— Behey çocuk... Halimizin böyle olacağım bilir miydik? diye cevap verdi, yanında olan öbür adamı Halil, akıllı biç adamdı:

—r Efendira, Sadrazamlığınızın ba şından beri olan tutumunuzdan â, kıbetin bu olacağı belli idi Ancak devlet gafleti ile ne siz aklınızı kullanıp bir tedbir düşündünüz, ne de gururunuzu gören iyi niyetliler u-

FATİH'İN İSTANBUL'A GİRİŞİNİ TEMSİL EDEN BİR RESİM

^yarmağa muvaffak oldular. Hemen . Allah kurtarsın, dedi.

l Sofu Mehmet Paşanın konağı, Şehzade Camii civarındaydı. Durumu duyunca kırk, elli adam gönderip Ahmet Paşayı Hacı Behrara A-ğanın evinden adamları ve altınia-

liyle aldırdı: Geldiği zaman Mehmet Paşa Vezirliğine hürmeten ayağa kalkıp hai ve hatır sordu. Dizdi-

;re oturdular. Ahmet Paşa yalvar-

j mağa başladı.

—'Benim babacığım, bana kıyına.

ne kadar malları varsa tatlı canlarına siper etmek için hepsini versinler, diyorlar diye haber verdi.

Ahmet Paşa, kâğıt ve kalem isti-yerek kendi eliyle üç yüz kese, yâni yüz elli bin altın yazıp:

- İşte budur, deyince, Kethüda Mehmet tatlılıkla söze başladı:
- Benim Sultanım. Üçyüz kese bu yakında topladığımızdır. Bununla olmaz. Bütün inalinızı yazmadıkça olmaz. Malınızı gizleiniyerekcanınıza siper edin. Ahmet Paşa, bunun üzerine bazı yerlerde olanlardır diyerek üç yüz kese dahayazdı ve başka parası kalmadığınayemin etti. Mehmet Kethüda tekrarısrar edince kendi koynundan ve Abdi ile Halil'in koynundan yedibin altın çıkartıp:
- Bunlar Sadrazam babamızabizden hediye olsun. Gayri bir akşam kalmadı, diye yeniden yeminebaşladı. Mehmet Kethüda:
- Yok Sultanım. Paşa babanızsizden kendisjiçin bir habbe istemez. Onun maksadı gaileyi defetmektir. Elbette bunu da yazarsınız,diyerek yazdırdı ve defterle paralan götürüp Sofu Mehmet Paşayateslim etti.

Ahmet Paşa ise, defteri ve altınları gönderdikten sonra yine birçok karlı su içti. Nihayet, Abdi ve Halil'e: '

— Siz yorgunsunuz, yatıp istirahat edin, dedi. Onlar da ayağı ucuna baslarını koyarak yattılar. Kendisi de uyukluyor, arada sıçrayıpkendisine geliyor ve gözlerini belirterek korku ile gelen var mı diyebakıyordu.

Bu sırada güneşin batışından yedi saat geçmişti. Sofu Mehmet Paşa, isi Sipahi Bölüğü Katibi Potun Ali'ye havale etmişti. Potur Ali içeriye girip uykuya dalmış olan Ahmet Paşanın dizine yapıştı. Paşa gözünü açınca, dizirij öperek:

- Buyurun Sultanım, dedi.Paşa can korkusuyla sıçrayıp:
- Nereye? diye sordu...

— Asker sizi ister. Sadrazam babanız araya girip kurtarmağa çalışsa gerek.

Zavallı mağrur, zulümle topladığı serveti düşmanlarına teslim ederek yalnız vebali kendisine kalmış olduğu halde yerinden kaıkfe. Merdivenden indiği zaman sağ koluna birisi girdi. Dönün, bakınca, cellât

Kara Ali olduğunu görüp:

- Hay kâfir kahpe oğlu! dedi. Amansız cellât gülerek:
- Hay benim devletiû sultanimidiye eğilip göğsünden öptü. Sol koluna da cellât yamağı hamal Ali

girmişti. Konağın ahır kapısına doğ ru yürüyünce, gerilip durdu. O vakit Kars Ali kendi başındaki kırmızı fes takjreyi çıkardı ve beline sokup Vezirin başından sarığını kaparak başına giydi. Sonra onu zorla ahır kapısından içeri sürükledi. Kafasına bir yumruk vurup dizleri üzerine çökertti ve belinde hazır duran kemendi çıkartarak halkasını boğazına taktı. Uçlarını kendisi ve çırağı çekerek sıktılar. Ahmet Paşanın ağzından o sırada da:

— Hay kâfir kahpe oğlu! kelimelerinden başka bir şey çıkmadı. Davranıp silkeleyerek arkası üzeridüşürdüler ve işini tamamladılar. Gafleti o hale varmıştı ki Mlâ dünyadan ümirirni kesmemiş, ve tövbeve istiğfar etmeden âhirete de gaf -leüe gitmişti.

Cellât, elbisesini soyup Vezirin emriyle cesedini genişliğine bir bey fire bağladı- Çırağı yederek kendisi kırbacla sürdüğü halde Sultanahmet meydanına getirdi ve meşhur çınar ağaemm altma bıraktı. Ertesi günü -yeniçeriler intikam Btmpy için Ahmet Paçanın ölüsüne Hücüm ederek falıçîeriyle p 'kadar, •yurdular

GEÇEN YÜZYILDA BOĞAZİÇİ

İKİ TUZ TEL ÖNCE GALATASARAY SIRTLARI

502

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

BESTMLJ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

505

Büyük Şâir Yahya Kemâl Beyatlı da vasiyeti üzerine Rumeiihisar da toprağa verilmiştir.

Hisar, sabahleyin güneş ışığıun i Uç vurduğu yer olmakla meşhurdur. Bu münasebetle, On altıncı Yüzyılda yaşamış olan şâir Trabzonlu Tıflî:

Baharda kimi seyre kimi- şikâra

gider

Sipihre karşı komak istiyen Hisar'a

gider

(Baharda bazı kimseler gezme şe, bazı kimseler ava, güneşe kdi-şı koymak isteyenler ise Hisar'a gider.) mısraiyle başlayan bir gazel söylemiştir.

RUMELİ HİSARI

ki, ceset bin parça oldu ve bundan sonra Hezârpâre = Bin parça Ahmet Paşa diye anıldı...

İşte Hezârpâre Ahmet Paşanın macerası budur.

k RUMELİ HÎSÂRÎ'NİN ZİYARET YERLERİ

Rumeli Hisarında meşhur iki ziyaret yeri, Şeyh İsmail ve Hasan Zarifi mezarlarıdır. Şeyh İsmail doğ düğü zamaa babası Kurban İsmail adını koymuş. Yetmiş yaşında iken, on halifesiyle beraber Sultanahmet meydanında

Çukur Çeşme başında katledilmiş. Kanının döküldüğü yere ahbabları bir küçük dergâh yapmışlar. Dikilitaş civarında parmaklıklı *bir* ziyaret yeri idi. Kendisinin ve halifelerinin aaslarını Ahırkapı'dan denize atmışlar. O sırada Padişah Hisarda Kandilli bahçesinde imiş. Birden Şeyhin on halifesiyle Kandilli Bahçesi önünde zuhur edip denizden semâ ederek geldiğini görmüş. Hünkâra hitaben:

— Padişahım, bizi haksız yere katlettiler. Hâlimizi bildirmeğe gel dik, demişler ve tamam bur saat semâ ederek Padişahı hüngür hüngür ağılattıktan sonra akıntıya kapılıp Durmuş Dede tekkesinin önüne varmışlar. Kendilerini orada gömmüşler. Birçok kimseler, üzerlerine on gece nur yağdığını görmüşler.

Evvelce de bahsi geçen Hasan Zarîfî, ise, Mısır'da tarikat sahibi İbrahim Gülşerû ile görüşüp sonra Kanunî Sultan Süleyman Hanın izniyle İstanbul'a gelerek, şeyhin birine Langa Dergâhında posta o-turmuştu. Kendisi Serez'lidir. 1569 yılında ölmüş ve Durmuş Dede Tür besine gömülmüştür.

On Yedinci Yüzyılda Dördüncü Mehmet (1648-1687) in annesi Valide Turhan Sultan tarafından burada bur köşk yaptırılmıştır. Onse-kizinci Yüzyıl baslarında Mutfak Emini Halil Efendinin bağı, On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl Şeyhülislâmlarından 1797 yılında vefat eden Mekkî Mehmet Efendi ile 1834 yılında vefat eden Sıtkı zade Ahmet Raşit Efendinin ya ulan meşhurdu. Tepedeki Bek tasi Dergâhının yanında bulu. nan naezarlıkta 1759 yılında vefat eden meşhur hattat Mustafa ve 1890

yılında vefat eden Sadrazam Ahmet Vefik Paşa gömülüdürler. Ahmet Vefik Paşanın köşkü de burada idi ve şaka olarak:

— Ben Hisar bekçisiyim, derdi. Abdülâziz devrinde kalelerden birisinin yıkılarak yerine bir saray yapılması bahis konusu olunca, bütün gayreti ile buna engel olmuştur. Kayalar sırtında ise, şâir Tev-fik Fikret'in Âşîyan adlı evi bulunmaktadır. Burası, 1939 yılında Tev-fik Fikret'in mensup olduğu Evcî Ekol, yani Edebiyatı Cedide, yeni Edebiyat Müzesi haline getirilmiştir. On dokuzuncu yüzyılın hassas kadın şâiri Nigâr Hanım da Kaya. lar mezarlığında gömülüdür.. Keza 11 Kasım 1958 tarihinde vefat eden

1& İNCİ YÜZYILDA İSTANBUL LİMAJHI

BALTALİMANI

Rumeli Hisarı Burnunu döndükten sonra Baltalimanı adlı güzel bir liman gelir. Eski adı Sinüs Fidalya idi Buna sebep, Kral Barbis'in kızı Fidalya'nın buradaki kayadan denize atlayıp intihar ettiği rivayetidir. Daha sonra Portas Mulierun veya Ginaikon Limen = Kadınlar Limanı diye de anılmıştır. Ayrıca Sarantakopa adı da verilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet Hanın Derya Kaptanı olan Balta oğlu Süleyman Bey, muhaSara sırasında İstan bul'a indirilen bir kısım gemileri burada yaptırdığı için Osmanlı deş rinde bu liman Balta Limanı adını almış ve ondan sonra böyle anılmıştır. Bu liman, Rumeli Hisarı ile Emirgân arasında denize varan ve Levent Çiftliğinden başlayan bir derenin şğızındadır.

Balta Limanında Türklerin yerleşmesi, On sekizinci Yüzyıldan itibaren olmuştur. On dokuzuncu Yüz yılda ise, İstanbul zenginlerinin rağbet ettiği bir yer haline geldi.

Buradaki tek İslâm mabedini Paşmakçı Şücaeddin adlı bir zat yapmıştır. Kendisi de mihrap önünde gömülüdür. Bu mescide minber ilâve ederek cuma namazı kılınan cami haline getiren ise, Üçüncü Ahmet (1703 - 1730) in imamı Se. yit Mehmet Efendidir. Kendisi, 1728 yılında vefat etmiş ve Ayasofya medresesi bitişiğindeki evinin yanında gömülmüştür. Hacı İmâm diye anılırdı. Gene buradaki suyu pek güzel çeşmeyi Sadrazam Hezârpâre Ahmet Paşa yaptırmıştır. Ahmet Pasa, buraya birçok da dut ağacı diktirmiştir. Ayrıca, bazı hayır sahipleri tarafından bir kuyu kazılmış ve ikinci bir çeşme de yapılmıştır.

Üçüncü Selim (1789 - 1807) in annesi Mihrisah Valide Sultanın Kethüdası Giritli Yusuf Ağa, derenin içindeki çayırılıkta bir biniş köşkü yaptırmıştır. Biniş, Hükümdarların at gezisine derlerdi Bu sırada dinlenmeleri için böyle köşkler yapılırdı. Bu çayırda saray düğün ve eğlenceleri sırasında büyük çadırlar kurulur ve saray mensup-lariyle Devlet erkânı ve ulema misafir edilirlerdi. İkinci Mahmut devrinde ve 1820 yılında limanın

ağzında bir tabya inşa olunmuştur. On dokuzuncu Yüzyılda kıyı boyunca birçok yalılar mevcuttu. Tanzimat devrini hazırlayan Mustafa Reşit Paşa burada büyük ve kârgir bir yalı yaptırmıştı. Bu yalı, sonra hükümete satılmış ve oğlu Ali Galip Bey ile zevcesi Fatma Sultanın oturmalarına tahsis edilmişti. Yanındaki ahşap kısım sonradan yıkılmış olup kârgir kısmı hâlâ durmaktadır. Bu yalı, zevcesi Seniha Sultandan dolayı mütareke devrinin meş'um Sadrazamı Damat Ferit Paşaya intika! etmiş, kendisi

burada oturmuş ve 1918-1923 yıl-learı arasında Millî Mücadele aleyhindeki faaliyetlerini burdan idare etmiştir. Başkam bulunduğu Hürriyet ve İtilâf Partisinin üöpântıları çok zaman burada olurdu. Nihayet, Millî Mücadelenin muvaffak olması üzerine, Damat Ferit bu yalıyı da, İstanbul ve Türkiye'yi de terk ederek Avrupaya kaçmış ve 1928 yılında ölmüştür. Son Osmanlı"Padişahı sakıt ve firarı Vahidettin, eskiden onu hiç sevmez ve:

DÜNYANINÜÇ MEL'UNU

— Dünyada üç rael'un vardır. Biri bizim hemşire, öbürü zevci, ü-

çüncüsü biraderidir, derdi Lâkin, yakasını ona kaptırmış, üstüste Sa. daret makamına getirmiş, 'onun itilaf devletleriyle müsait bir barış imzalayacağına kanmış, neticede ise Damat Ferit'in barış projesi haka. retle reddedilip kendisi âdeta koğu-larak istanbul'a dönmüş ve niha, yet Türk milletinin idam hükmü olan Sevr Andlaşması imzalanmış» tır. Bu yalıda Cumhuriyetten son. ra bir müddet Balıkçılık Enstitüsü faaliyette bulunmuş, sonra da Ke* mik rahatsızlıkları Hastanesi ittihaz edilmiştir. Hâlen hastanedir.

Mustafa Reşit Paşa Dış işleri Bakanı bulunduğu sırada bu yalı-da Belçika üe 3 Ağustos 1838 tarihinde ve İngiltere ile 16 Ağustos 1838 tarihinde birer ticaret andlaş. ması imzalandığı gibi 1 Mayıs 1849 yılında Rusya ile Eflâk ve Buğdan Andlaşması . akdedilmiştir. Bu and" iasma bu yüzden «Balta Limanı Andlaşması* diye anılır.

BOYACI KÖYÜ

Burası Balta Limanı ile Emir-gân arasındaki mevkidir. Üçüncü Selim zamanında ve 1807 yılında kumaş boyama sanatının yurttı ya_ yılması için Kırklareli civarından kırk iane muhacir getirtilip bura,

506

REStMLİ BÜYÜK tSTANBUt ANSİKLOPEDİSİ

' .ESStMLİ BÜYÜK tSTANTÎUL ANStKLOPEDÎSİ

507

Haziran ayı idi. Küçük bir kale ol' düğü ve atılan toplar üzerinden asıp karşı tarafa düştüğü halde, kale şiddetle dayandı. Müdafaaayı, İranlı Emirgüne oğlu idare ediyordu. Hat_ tâ, böyle aşip giden top mermilerinden bir tanesi Sadrâzam Men-met Paşanın Kapıcılar Kethüdası bulunan Ali Ağanın çadırına rast. layıp kendisini şehit etmişti. Kale, her tarafından kurulan toplarla durmadan dövüldü. Emirgüne oğ. lu Tahmasbkulu Han, Sultan Mu-rad'ın geldiğini duyunca İran Şa, hından yardım istemiş ve almıştı.

Lâkin, kalenin daha fazla dayana" mıyacağı mı anladığından sonunda aman diledi. Hünkâr, amanını ka» bul edip kaleyi teslim aldı. Emirgüne oğıu ise Osmanlı Devletinin hizmetine alınarak Vezirlik rütbesi ve Yusuf Paşa unvanı verildi. Aynı zamanda Halep Valiliği tevcih olun du., Kendisi bir adamını oraya gön, derip Padişahla birlikte istanbul'a döndü ve Hünkârın nedimleri arasına girdi. Dördüncü Murat, Feri.

dördüncü Murat, burada vaktiyle ir çeşme yaptırmıştı. Birinci Ab-.ülhamit vakfından da hasekilerin, .en birisine ait olan ve Haseki ka~ ının Sarayı diye anılan küçük koş. ;e bitişik bir çeşme yaptırılmıştır.

Üçüncü çeşme ise, Mustafa Reşit Daşa hayratıdır. Bu çeşmelere, Va-ide Bendinden su gelir. Emirgân ia suyu bol bir yerdir. Köyün üç dlometre güney batısında Hacı Os.' nan Bayırında meşhur Kanbkavak suyunun pınarft^ardır.. Bu su, e--nirgân'e kadaı^, getirilmiştir.. Hacı)sman Ağa, meşhur bir su bulucu di Adını taşıyan; bayırda bir su erazM ye çeşma yaptırmıştı,

Emirgân'da, fayının kuzey-kıs. Anında Mısır galisi Hidiv İsmail 3aşamn köşkleri bulunuyordu. Yalındaki bahçe de, pek meşhur bir mesire yeri ydi Bu yer, halka tahsis îdilnek üzere 1943 yılında istanbul Beledyesince satın ^ alınmıştır.

Emirgân camiinin güney-tara.

da iskân edildiği için burası Boyacı Köyü diye anılmıştır.

Boyacı Köyünde, Topal Hüsrev Paşa tarafından ilci çeşme yaptırıl, mistir. Bundan sonra gelen kıyı servilerle kaplı olduğu için Kipa. rodes diye anılırdı. Hâlen Kestane Korusu denmektedir. Vaktiyle, *ba* kaya üzerinde putperest devri tanrı çelerinden Hekate adına bir aday yeri mevcuttur.

EMÎRGÂN

Boğazın bu pek güzel semti Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa (1565.1579) devrinde uzun müddet devletin en yüksek memuriyetlerin den biri olan Nişancılıkta bulunmuş meşhur Feridun Beyin bah. çesi dolayısıyla, Feridun Bey Bah-çesj, diye andırdı. Feridun Bey, 1583 yılında vefat etmiştir.

Dördüncü Murat (1623.1640) Ke ven = Erivan seferi sırasında bu kaleyi muhasara etmişti. 1635 yılı

FATİH SULTAN MEHMET'İN TÜRBE SİNDE

dun Bey bahçelerini ona hibe etti. Emirgûneoğlu, burada bir köşk yaptırdı. Bu yüzden semt zamanla Emirgân diye anıldı. Bu köşkte tertiplenen, Padişahın da davetli oldu, ğu sefahat âlemleri meşhurdur. Yusuf Paşa, Dördüncü Muradın sefahate ve gayrîahlâkî eğlencele. re alışması için elinden geleni yap_ mış, nihayet onun ölümü üzerine yeni Padişah Sultan İbrahim (1640-1648) tahta çıktıktan sonra idam olunmuştur. Fevkalâde süslü ve İran zevkine göre döşenmiş olan köşkü ise, Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa (1638 . 1644) ya verildi. Onun idamı üzerine de Mir" za Mustafa Efendiye verilmiştir. Mirza Mustafa Efendi Kemanice kalesi Î672 yılında fethedilince bu. ranın Kadısı olmuş, sonra sıra ile Yenişehir, Mısır, Mekke ve İstanbul Kadılığı verilmiş, bir ara azle. dilip Kıbrıs'a sürülmüş, sonra affe-' dilerek Rumeli Kadıaskerî olmuş, tekrar azl ile Sinoba sürülmüş, 1708 yılında affedilip eski memuriyeti verilmiş ve 1710 yılında Şeyhüis. lam olmuştur. Lâkin, bu memuriyette de tutunamıyarak yine azledi, lip Trabzona sürüldü. 1722 senesinde yine affolunarak Emirgân Koş. künde oturmasına müsaade edildi. 1722 yılında ölünce

yalı oğlu Men. met Emin Salim Efendiye geçti. Bu zat vefatında Kalenderhane Dergâhı arkasında yaptırmış olduğu mekte. bin yanında gömüldü. Onun oğlu Mehmet Salim Efendi de, dedesi gibi bazan yüksek dereceli Kadılıklarda bulunmuş, bazan sürgüne gönderilmiş ve 1739 yılında şiir günde ölmüştür. Yalı, bunun üze, rine Vassaf Abdullah Efendiye ve. riidi. Kendisi Akhisarlı olup tahsil için İstanbul'a gelmiş, çeşitli Kadılıklarda ve Kadiaskerliklerde bu. iunduktan sonra 1776 yılında Şeyhülslâm olmuştur. İki yıl sonra az. iedildi ve aynı yıl vefat etti. Bunun üzerine bu yalı ve civarı şahsî mal olmaktan çıkartılıp Birinci Abdül" hamit (1774.1789) zamanında biz münasebetle, burada Emirgân camii ile biç hamam ve bir çok dük. kânlar1 da yaptırıldı ve küçük bir köy kuruldu. Üçüncü Selim devrinde ise, burası büsbütün parladı. Bir kısmı ayrılıp Has Bahçelere katıldı. Camiin yapılması sırasında yalı yıkılarak ortadan kalkmıştır.

'ATİK SULTAN MEHMET'İN İSTANBUL'UN MUHASARASI SIRASINDA ASKERLERİNE KIZARAK DE-

NİZE ATINI SÜRMESİNİ TEMSİL EDEN RESİM

fında Şerif Abdullah Paşanın yalısı mevcuttur. Bugün, vârislerine aittir. Yalının iç süslemeleri çok yük. sek sanat değeri taşımaktadır. Bu iki zat, burada bir takım hayrat yap mışlardır. Meselâ, koru civarında kurulan, lâkin harap olduğu için sonradan Belediyece yıktırılan hastane bu arada sayılabilir.

İSTİNYE

Boğazın en mükemmel ve -de. rin i îmanıdır, Buraya Bizanslılar Stenos elerlerdi Ok önce ise Mega-ralılap deostenes adını vermişler, di. Putperestlik devrinde burada mevcut bir adak yerinden dolayı Sostenion -diye de anılmıştır. Boğazın iki tarafında hüküm süren ve sarayı Susa eteklerinde bulunan Bebrikerlerin Kralı gaddar AmL kos'u mağlûp eden Argonotlar tarafından -dikilmiş, olaa-bu. adak ve.

rinde sonradan Konstanün (306-337), tarafından Mikâil adına bir kilise yaptırılmıştır. Yine burada Aya Fokas manastın ve İmparator (920. 944) Romanos Lekapenos zamanında İstanbul surlarına kadar gel mis olan Bulgarlar tarafından tahrip edilmiş bir saray mevcuttu, 942 yılında ise bu sefer Ruslar buraya gelmiş, sarayın kalan kısmını ve manastır ile kiliseyi tamamen tah. rip etmiş ve herkesi öldürmüşlerdir.

-

Bu güzel koyun etrafı, Osman, ular devrinde Onyedinci Yüzyıldan itibaren inkişaf etmiştir. Burada daha ziyade Rumlar otururdu. Türk halkı, gemicilerdi Sonraları bazı tanınmış kimseler yalılar yaptır-mışlardır. Şeyhülslâm Yahya E» fendi, Yeniçeri Kâtibi Koyunzade, Hadım Ali Ağa, Boşnak İsmail E" fendi bunlar arasında sayılabilir.

1_— Burada yapılan ilk İslâm mabedi Neslisah Mescididir. Kendi.

REStMIJ BÜYÜK İSTANBUL ANStKLOPEDtSI**REStMLI BÜYÜK İSTANBUL ANStKLOPEDISt****509**

2 ~ Al j Pasa Camii: KurucusuSadrazam Çelebi Ali Pasa olup Be.şiktaş'ta Yahya Efendi Türbesindegömülüdür. Kendisi İstanköy .ada-sındandır. 1620 yılında vefat et,mistir.. Güzelce Ali Paşa diye deanılmıştır. Yukarıda İstinyedekjyalısından da bahsetmiştik. Babasıİstanköylü Mi Paşa 1587 yılındaTunus Beylerbeyisi iken şehit edilmiştir. Güzelce Ali Paşa 1602 yi.hnda Yemen Beylerbeyisi, dahasonra Tunus Valisi, Kubbe Veziri,1617 yılında Derya Kaptanı, 1619yılında Sadrazam olmuş ve 1621 yı«lmda ölmüştür. : f

Cami, bir yangında yanıp va* kıflan da dağıldığından bir hayız sahibi tarafından yeniden yapıldı. •,

si, îikinci Beyazıdın kızı Gevher-müük Sultanın kızıdır. Babası, Mehmet Beydir. Mescit, 1547 tari, hinde inşa olunmuştur. Neslisah Sultanın Edirnekapısı civarında bir camii vardır.'Kocası iskender Bey, Zal Mahmut Paşa Camii civarında inşa ettiği mektebin arkasında gömülüdür. Gerhermülük Sultan ise 1579 yılında vefat etmiş ve Edirne., kapısı civarındaki Neslisah Sultan camiinin yanında bulunan mektebin bahçesine gömülmüştür.

2 — Derviş Reis Mescidi. Kurucusu gemi reislerindendL Mesci,dinin mihrabı önünde gömülmüştür..

3 — Kürkçübası Mescidi: Ka.

nunî Sultan Süleyman Hanın Kürk çübaşısı Ahmet Bey tarafından kurulmuştur. Mezarı Samdadır. Bu zatın Topkapı'da ve Cerrahpaşa civarında birer mescidi dair var, dır. Topkapı'daki Cuma Vâzı civarındaki Harirî Şeyh Mehmet Efen_ di Dergâhı şeyhlerine aitti. Buranın şeyhleri Ümmi Sinan evlâdıydı.

4 — Çavuş Mescidi: Mahmut Çavuş tarafından kurulmuştur. Ö-lüm yeri ve»mezan belli değildir.

İstirjye'nin civarındaki tepeler, de kireç ocakları mevcuttur. Cezayirli Gazt Hasan Paşanın Derya kaptanlığı (1770.1773/1774-1779) za manında burada en büyük gemileri kalafat edecek tezgâhlar kurulmuş.

tur. Meşrutiyet devrinde ise gemi tamir havuzlan tesis edilmiştir. Bu tesisler hâlen, daha mükemmelleşir tirilmiş olarak Devlet Denizyoüan-*nın elindedir.

Bizans devrinde burada bulunan pek çok Komara, yâni kocayemiş ağaçlarından dolayı mevki Kama, rodes diye anılırdı. Daha evvel Makedonya Kralı Filip'in kumandanlarından Demetriyos'un bu mevkide yaptığı çok hararetli ve şiddetli sa, vaş dolasnsiyle Termimeriyon denirdi. Aynı zamanda denizi çok sakın olduğu için Evdiyos Kalos adı.

BESSAM MF.U.ÎNG'İN BİK GJRAVÜÜ: IS. YÜZYILDA İKİNCİ AHMET ÇEŞMESİ

m da taşımıştır. Biraz ilerisinin ismi ise Eakşıayj idi ve Kalender koyu qe bir barbar kralının adıyla Ri, teku Limen diye anılmıştı.

OsmanL İmparatorluğu zamanında ve Kanunî Sultan Süleyman devrinde burada bir köy kurulmuş ve Yeniköy diye anılmıştır. Buraya, İlk önce Romanya'dan getirilen U-iaklar ıskan edilmişti. Rumlar, Ye. niköy adını kendi dillerine çevirmiş ve Neo horivo diye anmışlar-dır.

Onyedinci Yüzyılda Yeniköy, üç bin evli, bağlı ve bahçeli mamur bir yerdi. Bütün bu kıyı köyleri gibi Galata Kadılığına bağlı olup Suba. şısı, Yeniçeri Serdarı, çavuş ve yasakçıları vardı. Zamanla Karadeniz kıyılarından gelen göçmenler, burada yerleşmişlerdi İçlerinde pek zengin gemi sahipleri vardı. Uç Hı. ristıyan ve yedi Müslüman mahallesi mevcuttu. Aya Yorgi adlı bir Rum kilisesinde üç Patrik gömül, müştü. Bir de Meryem Ana namına bir ki] ise mevcuttur ki Hazreti Meryem'in pek kıymetli bir resmi. ni havidir. Yenköy'de Yahudi yoktu. Yeniçeri Ocağı avcıları İstranca

dağlarında avladıkları çeşitli av.larin etinden Padişahın şahsı içinburada pastırma yaparlardı. Denizkıyısında yüz kadar peksimetçi dükkânı vsrdı. Bu dükkânlarda bilhassa deniz seferine • gidecek olanlarıçin peksimet yapılır ve satılırdı.Ayrıca, diğer yüz dükkânı, bir ha.nı, bir hamamı ve bekâr odaianmevcuttu. Şarabı, pek meşhurdu.Karadenizden Şayka denilen kayık-lariyie geiip saldıran kazaklara kar.sı Yeniköy'de iki yüz tüfekli Yeniçeri nöbet tutardı. „ (_ >

r?---

Osmanlı Devlet Ricali, zaman. la Yeniköyde yalılar edinmişlerdir. Bunların en meşhurları ikinci Osman (1618 . 1622) Derya Kaptanı ve Sadrazam olan 1621 yılında ve. fat eden Güzelce (Çelebi) ~~Mihafin~~-Paşanın yalısı bu arada anılabilir. ikinci Mahmut devrinde de Rum zenginleri burada Osmanb mimarisinin er. parlak eserlerinden olan yalılar yaptırmışlardır. Rumlardan başka, Yeniköy'e Ermeniler de yer. leşmişlerdi. îferide, Koybaşı raev. kiinde yukarıda bahsettiğimiz es. kerler için bir tabga ve daha ile-

rideki koyda Kalender Köşkü mev. cuttu. Köşkü. Üçüncü Ahmet (1703-1730) devrinde Sadrazam Damat. Nevşehirli İbrahim Pasa yaptırmış-^ 1827 yılında Türk . Rus sa. vasi'.. isiarken İkinci Mahmut (1808 - 1839) Sancağ.1 Şerif diye anılan ve Topkapı Sarayında muhafaza

edilen Peygamberimizin sancağını çıkarıp buraya getirmiş ve Kalender Köşkü bu savaşta hareket üssü vazifesini görmüştür.

Yeniköydeki camiler şunlardır: 1 — Hacı Osman Camii: Kurucusu Derya Reislerinden Abdullah oğlu Osman Reis' tarafından yapılmıştır. Yanında okulu vardı. Kendisi de o civarda gömülüydü. Ölüm tarihi 1645 tir.

GEÇEN YÜZYILDA İ'ENİKÖY

510

SEStMLI BiiÖK İSTANBÜL ANSİKLOPEDtsi

REStMLS BÜYÜK tSTANBÜL ANSİKLOPEDtst

511

Şeyh Murat Efendi Tekkesi, yukarıda adı gecen Şeyhülislâm Minkârî Zade Yahya Efendi tarafından medrese olarak yapılmış, meşhur Nakşibendi Şeyhi Murat Efendi 1680 yılında vefat edince Ebülhayr Mehmet Efendi kendisini buraya defnedip medreseyi dergâh haline getirmiştir. Kendisi ile babası da burada gömülüdürler.

Uluç Kasan Paşanın İstanbul'da Topkapı'da bir camii daha vardır.

Kefeli Köyü, İstanbul'da Şeh-zadebaşı camii vakfı idi..

3 — Molla Çelebi Camii: Yavuz Sultan Selim devrinin meşhur Şeyhülislâmı Zenbilli Ali Efendinin oğlu Füzeyi Efendi tarafından yapılmıştır. Kendisi 1552 yılında bağ. dad Kadısı, ertesi yıl Halefa Kadı. sı ve sonra Şehzadebaşı Camii mir dersisi, 1561 yılında Mekke Kadısı olmuş, Şeyhülislâmlık verildiği hal. de istifa etmiştir. 1567 yılında isteği ile emekliye ayrılmış, 1583 yılın, da ölmüştür. Bir çok eserler bırakmış değerli âlimlerdendi. Pek de, gerli olan kütüphanesi,0^ Fatih. Camii kitaplığına vakfetmiştir, Ken. dışı kısa boylu ve beli bükük bir zattı.

Bu camiinin civarındaki Çifte Ha mam, Kanlıca'da kendi camiinde gömülü olan İskender Paşanın vakfidır. Yine bu cami civarında Üs, kudarî Şeyh Seyid Ahmet Raufî-nin halifelerinden ve Halveti tarika tından Şeyh İsmail Efendinin kurduğu bir dergâh vardı. Buna vakıf tahsis eden İsmail Efendinin der, vislerinden Anadolu Kazask-drı Mehmet Emin Atıf Efendidir. Şeyh İsmail Efendi, 1771 yılında vefat et, mis ve dergâhta gömülmüştür. Mehmet Ernin Atıf. Efendinin vefatı ise bundan biraz sonradır, Zenbilli Ali Efendinin Küçük Mustafa Paşada yaptırmış olduğu Müftü Aij Efendi camii 1626 yılında yandığı için bu zat tarafından yeniden ahşap olarak yapılmıştır.

TÂRABYA

İlk adı zehirleyici mânasına o. larak Farınakeos idi Patrik (406-425) Stik tarafından değiştirilip si. fa verici Terapia adı verilmiştir. Ha vasi ve suyu çok

güzel olduğundan hastalar buraya hava değişimine gelir ve iyileşirlerdi. Liman olarak da değeri büyüktü. Bu yüzden ticarî bir mevki idi. Cenevizlilerle Venedikliler arasında 1352 yılında geçen deniz savaşı sırasında, Ve, nedik Amiralî Nikola Pisani, bura-ya sığınmıştı. Bizanslılar bu yer" de, içinde harb esirlerinin muha, faza edildiği bir hapishane yapmış lardı.

Osmanlılar devrinin başlarında burası' metruk- ve gayrimeskûndü.

Yalnız bir dalyan ve balıkçı ku. Hibeleri bulunuyordu, ikinci Selim (1566 -1574) bir deniz gezintisi sı. rasında buraya uğramış ve çeşitli balıklar tutturarak pişirtip sahile yakın servi ağaçlarının alfanda yemişti. Sonra da bu yerden pek hoş. lanarak bir köy kurulmasını ve ken dişi için de bir köşk yapılmasını Sadrazam Sokollu Mehmet Paşaya-emretti Dördüncü Murat (1623. 1640) zamanında Rus kazakları tarafından basılıp yaküdiysa da, ye-niden yapıldı. Bu sırada sekiz yüz kadar evi, bir Müslüman ve yedi Hristiyan mahallesi vardı. Bağlıfe ve bahçelikti. Tüccardan Hacı Os. man Ağa tarafından yapılmış bir tek mescidi vardı. Bu mescid, U_ çüncü Mustafa (1757 -1774) zamanında Alacacı Hüseyin "Ağa adlı bir zat tarafından minber konularak cam] haline getirilmiştir. Sonra ha. rap olduğundan İkinci Mahmut devrinde ve 1828 yılında Hünkârın Silâhtarî Ali Ağa tarafından yeni. den ve genişletilerek yaptırılmıştır.

Tarabya, güzelliği dolayısıyla bilhassa zengin Rumların oturduğu bir yerdi. Hattâ, devlet aleyhindeki faaliyetleri burada konuşulup kararlaştırılırdı. Nitekim, Eflâk ve Buğdan olayları, Rum ayaklanmaları hep buradan idare edilmiştir. Bu ailelerin başı olan ve zararlı faa liyetleri devlet tarafından anlaşılan İpsiiianü'lerin Tarabya'daki meşhur yalıları bu yüzden devletçe müsadere edilmiş ve Üçüncü Selim tarafından yazlık Elçilik Binası olarak kullanılmak üzere Fransız Elçisi Sebestiyani'ye hediye edilmiştir. Bundan başka, evvelce burada bulunan isveç ve Napoli Elçilerinin yalılarına ilâveten Almanya, İngiltere, Danimarka ve Romanya Elçilikleri de yaz mevsimleri için birer yalı edindiler. Yabancılar a ait olmakla beraber, bu yalıların Doğu ve Türk üslûbunda döşenmesine itina olunurdu. Yabancıların da böylece rağbeti sonunda bil hassa yaz aylarında Tarabya'da ha

yat çok canlanırdı. Bu koyda niha. yetlenen vadi, meşhur bir mesire yeri idi Tarabya'da İkinci Mahmut (1808-1839) bir çeşme yaptırmış olduğu gibi, Abdülmecid'in (1839-1861) annesi Bezmiâleia Valide Sul

tan tarafından da yaptırılmış bir çeşme vardı.

Tarabya'daki ingiliz Elçiliği binası 1911 yılında ve Fransız Elçiliği binası 1923 yılında yanmıştır. İtalyan Elçiliği ise, 1906 yılında yeniden ve modern üslûpta inşa edilmiştir. Tarabya, eskiden küçük bir derenin denize döküldüğü yerde kurulmuştu. Bu dere Kriyo Visia diye anılırdı ve bu

adı, ileride a-ğaçlıklar arasında sızmakta olduğu bir soğuk su pınarından almıştı.

KİREÇ BURNU

Karadenizden Boğaza giriş kıs rai görüldüğü için Bizanslılar buraya Ka4radenizin kilidi mânasına gelen Kledro tu Pontu adını vermişlerdir.- O devirde bu yerde Aya Öfenya adına çok ziyaret edilen bin ayazma mevcuttu. İkinci bur ayazma da Ağaçaltı mevkiinde idi.

Kireç Burnu, Tarabya ile Bü-yükdere arasında meskûn iki yerden birincisidir. İlk önce Ondoku zuncu Yüzyılda, Fuat Paşanın Sadrazamlığı ve 1876 - 1877 savaşı sırasında iskân için gayret harcanmıştır. Bu arada iki set ve bir cami yapıldı. 1909 yılında burada tabyalar ve bir çeşme inşa edilmiştir. Daha evvel de 1749 yılında Gümrük Emini Ishak Ağa tarafından bir çeşme inşa edildiği bilinmektedir. Boğazın en serin yeri olmakla maruftur..

KEFELİ KÖY

Tarabya ile Büyükdere arasında meskûn iki yerden ikincisidir. Büyükdere körfezinin denize' döküldüğü yerde kurulmuştur. Daha çok balıkçılarla meskûndur. Kırım Osmanlı Devletine katıldıktan sonra Kefe şehrinden getirilen göçmen ler oturtulduğundan bu adla anılmıştır.

Kireç Bumu ile Kefeli Köy a-rasında dağ yamacının ortasında Petra Dikaya = Savuk Kaya diye anılan meşhur bir kaya vardır. Bizanslı Riyonisyos'un rivayetine göre iki gemici kazandıkları bütün

YÜZYELDA GOTLAK SÜTUNU ÖNÜNDE SAZ ÇALIP EĞLENEN KADINLAR

18 İNCİ

f-ı

iüdür. Okmeydanında Sinan Paşa camii yanında da bir mektebi vardır. Bu mescide mimber ilâve ederek cami haline getiren Şeyhülislâm Damat Zade Ebülhavr Mehmet Efendidir. Kendisi 1741 yılında vefat etmiş ve Şeyh Murat Efendi Dergâhında gömülmüştür. Anadolu kazaskerliğinden mâzul iken vefat eden Çsnkırlı Mustafa Rasih Efen dinin oğlu ve Şeyhülislâm Minkârî Zade Yahya Efendinin torunudur. 1731 talihinde Şeyhülislam olmuş ve bu makamda. yirmi ay kalmıştır. Vefat ettiğj zaman 76 yaşında bulunuyordu. Eyüp Nisancasındaki

paralan getirip buraya koymuşlar. Bir müddet sonra bir tanesi gelip hepsini almak istemiş, lâkin yalnız kendi payını bulup alabilmiş.

Kefeli Köyde mevcut Uluç Hasan Paşa camiini, Üçüncü Murat 1574-İ595 devrinde Kılıç Ali Paşadan sonra Derya Kaptanı olan İbrahim Paşanın yerine 1588 yılında bu makama geçmiş bulunan U-luç Hasan Paşa bir mescit şeklinde yaptırmıştır. Kendisi 1590 yılında vefat ederek İstanbul'da

Gedikpaşa ile Akarçeşme arasında yaptırmış olduğu mektepte gömülmüştü. Kızı Meryem Hanım da yanında gömü-

512

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESÎMIJ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

gayriifatiyarî:

/ ~ Ben Padişah olduğum halde : böyle bir bahçeye malik değilim! demiş. Çelebi Solak bunun üzerine: ~ Padişahıma hibe olsun: karşılığını vermiş, lâkin Hünkâr bunu kabul etmeyip kendisine birçok ihsanlarda bulunduktan sonra:

— Bahçen mâmur olsun, diye duada bulunmuştu. Bundan maada, bütün dağlan bağlarla kaplıydı. Kırmızı renkli, iri ve pek sulu kirazı meşhurdu. Her birinden yÛ2 damla su çıkardı. Burada mevcut altın madeni Dördüncü Murat devrine kadar işletilmiş, lâkin zamanla cevherin randımanı azalıp masrafı maliyetini geçtiği için kapatılmış-

BÜYÜKDERE

-bundan sonra, iç taralında ikin ci Mah-T.ud'un (1308-1839) yaptırmış olduğu Bahceköy kemerinin goruinitkîy olduğu Büyükdere ya varılır. Büyükdere vadisi Bızansii-iarca Batikolpos = Derin Dere a-diyle anılırdı. Megara'lılar ise Sa-ron adlı putperest Tanrısı adına yapılmış adak yerinden dolayı Saron deresi ve ilerideki burna Saron burnu derlerdi. Bunlardan başka güzelliği doıayısıyie Kalos Argos ve geniş çiyırüğü yüzünden Libadya adıariyie de anılmıştır. Bu çayırılıkta Ve di Kardeşler mevkiinde yedi ağaç vardı. 1096 yılında Birinci Haçlı Scîeri sırasında bu ordunun kumandanı Godfruva do Buyyan ordugâhını bunların civarında kurmuştu.

L

200 YIL ÖNCEKİ İARABYA

Büyükdere, Bizans devrinden beri istanbul halkının çok rağbetini kazanmış bir yerdı. (527 - 565) Birine; Jüstinyanus burada Aya teodoros Kilisesini yaptırmıştı. Ayrıca Patrik (782-804 Terez tarafından da bütün azizlere mahsus olmak üzere bir manastır inşa ettirilmiştir. Bu manastır, bir çok prensler için inziva yerj olmuş ve Patrik Terez de burada gömülmüştür.

Büyükdere semti, derin bir. körfezin kuzey kıyısını işgal eder re adını bu körfeze dökülen dereden alır.. Burada Kemberburgaz -Alibey ve Bahceköy - Maslak -Kâğıthane yollarıyla Beyoğluna bağlıdır. Bu yüzden, Tarabya'da olduğu gibi bazı elcilikler Büyükdere'de de yazlıklar edinmişlerdir. Meselâ, Rusya ve İspanya Elçiliklerinin yaz

lık binaları burada bulunuyordu. Büyükdere'de iki camj vardır:

1 — Cerrah Mahmut Efendi Camii: Derya Kaptanı Kılıç Ali Paşanın adamlarından olup cerrahlık hizmetinde bulunan Hacı Mahmut Efendi tarafından yaptırılmıştır. Mezarı yola bakardı. Burada kendj a-sına bir mahalle mevcuttu.

2 — Kara Kethüda camii: İkinci Mustafa (1695 - 1703) devri Sadaret Kethüdalarından Mehmet A-ğa tarafından yaptırılmıştır. Bir a-yaklanma sırasında öldürüldüğü için mezarı malûm değildir. Bu a-yaklanma, İkinci Mustafa'nın dahaTine sebep olan «Edirne Vakası»dır. İkinci Mustafa, istanbul'u âdeta terk etmiş ve Edirne'de devamlı olarak oturmağa başlamıştı. Gerekbu halden, gerek onun çok itibarettiği Şeyhülislâm Feyzullah Efendinin bütün devlete hakim durumagelmesinden memnun olmıyanisrİstanbul'da bir ayaklanma düzenlemişler ve Edirne'ye yürüyüp 1703 yılında İkinci Mustafa'yı hal' ederek yerme Lâle devri Padişahı U-çüncü Ahmed'i çıkarmışlardır. Feyzuiiah Efendj başta olmak üzere busırada bir çok kimse hayatını kaybetmiştir ki, Mehmet Ağa da bunların arasında bulunmaktadır.

•Büyükdere'nin pazar kayığı, Maliye Kalemi ilerj memurlarından iken 1761 yılında vefat ederek Rumeli Hisarı mezarlığına gömülen Mustafa Efendi tarafından vaki e-dimişti. Gelirinin yarısı kendi hayratına, devrinde biri Yenikoy'deki Molla Çelebi ve Osman Reis Camilerinin imam, müezzin vesair gö revülerine mahsustu.

Mehmet Ağanın Kara Kâhya bahçesi diye anılan bahçesi, Büyükdere'nin namlı mesire yerlerinden-di.

Bu semtin Onyedinci Yüzyılda bin kadar evi, bir Müslüman ve yedi Hıristiyan balıkçı, gemici, ban cıvan mahallesi ve bir hamamı vardı, ikinci Selim (1566 1574) in sevdiği ve sık sık geldiği yerlendendi. Pek sık çınar, kavak, söğüd, servi v.s. ağaçları yüzünden daima gölgeli ve yazın en sıcak günlerinde bile serin olurdu.

SARIYER

Büyükdere limanının kuzeyde rihayetlendiğj burun, Mesar burnu diye anılır. Eski adı Simas idi Sonra, burada bulunan bir mezat dan dolayı Mezar Bumu denmiş, bu isim samanla Mesar Burnu şek line dönmüştür. Mesar Burnundan sonra başlayan koy, Sarıyer'dir. Buradaki Küçük dere vaktiyle Sket-rimos adını taşırdı. Bu derenin nihayetlerinde böbrek hastalıklarına iyi gelen meşhur Çırçır suyunun pınarı bulunur. Putperestlik devrin de Mesar Burnunda Aşk Tanrıçası sayılan Afrodite'nin bir heykeli, ad) geçen dere'de ise Spollov adına bir adak yeri mevcuttu.

Sarıyer'in adının burada gömülü olan Sarı Baba adlı bir zattan geldiği hakkında bir rivayet varsa da. bütün eski eserlerde Sarı yar olarak

geçmektedir. Aslında da civarda mevcut bakır madenini ihtiva ettiği için sarı renkte görünen bir yar de layisiyle semt bu adı almış, lâkin isim zamanla Sarıyer şekline dönmüştür. Nitekim Dördüncü Murac da ikide birde başgösteren Sipahi isyanlarından usanıp İstanbul'da, uzaklaşmak için Rumeli Hisarına kafasını dinlemeğe geldiği zaman, Trabzonlu Tıflı'nın evvelce bahsel tiğimiz azline nazire olarak söylediği Gazeî'nin ilk beytinde: Gönül ne Goksuyu ister ne

Sanyâr'p. gidei Sipah-i gamdan âzâd olmağa

Hisar'a gidei

(Gönül ne Göksu'yu ister ve nede Sarıyer'e gider. Gam Sipahilerinden kurtulmak için Hisar'a gi-def.) p.

Diyerek bu semti böyle anmış tır. Hâlen de burada terkedilmiş bir bakır madeni vardır.

Onyedinci Yüzyılda Sarıyer de niz kenarında bin kadar bağlı bahçeli evi olan pek makbul bir semtti iki Müslüman ve yedi Hristiyan mahallesi, bir camii ve bir hamam vardı. STahudi bulunmazdı. Halkı nın çoğu Anadolulu olup bahçivat lıkla geçinirlerdi. Rumları ise ba hkçihk, meyhanecilik, gemicilik -e-derlerdi Dere içinde Çelebi Solak bahçesi pek meşhurdu. Dördüncü Murat burasını gördüğü tamsa

Boğaziçinde Rumeli yakasının en güzel sulan Sarıyer'de toplanmıştır. Demin bahsj geçen Çırçır ve Çamlıca suyu ile pek tutulan Kestane suyundan başka Fındık suyu, Şifa suyu, Hünkâr suyu bunlar arasında sayılabilir. Bu kıyıda bundan sonra gelen sular, îstiaye civarındaki Tokmak suyu ve Balta Limanı çayırının nihayetindeki Kanlıkavak suyudur. Kanlıkavak suyu kıyıya kadar getirilmiş ve Narhçı Hasan Efendinin yahşinin altındaki çeşmeye ulaştırılmıştı. Bu yüzden Narhçı suyu da denir. Sarıyer'deki cami, Ali Kethüda adlı bir zat tarafından yaptırılmış ve Sadrazam Damat Nevşehirli İbrahim Paşa tarafından tamir ettirilmiş ve bu «rada bir de tuğla

İ8 İNCİ YÜZYILDA İRİANE'DEKİ TARİİ ÇEŞME

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

RESİMLİ BÜYÜK İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ

515

BİZANSLILAR ZAMANINDAN KALAN VE İSTANBUL'A S U GETİREN
KEMERLER

İKİYÜZ YIL ÖNCE BÜMELİ HİSARI SIRTLARINDAN BOĞAZİÇİ'NİN
GÖRÜNÜŞÜ

minare 3âve olunr nustur. Ali Ket-hüda'mn mezarı belli değildir. Camim tamir tarihi 1720 dir. Burada-

ou camım karşısında olup 1645 yılında Musahip Mesut ,Ata tarafından yapılmıştır. Kendisi, Sultan İbrahim ile (1640 - 1643) Dördüncü Mirrad'm (1648-1687) musahibi idi. Öbür çeşmelerden birisi mahallenin içinde, öbürü ise köyün dışındaki mezarlığın yanında idi.

' Sarıyer'deki Ciftehamarn. Ze-kerîya köyündeki camiin vakfıdır. Bu köyü kuran ve camii yaptıran yukarıda bahsi gecen Celebi Müftü, yâni Şeyhülislâm Hocazade Menmet Efendidir. Sarıyer'de bir kadın tarafından yapılarak Ali Ket hüda Camiine vakfedilmiştir.

YENİ .MAHALLE

Eski adı Amiîton olan burnun üzerinde bir balıkçı köyü olarak kurutmuş olup dalyanları ile meşhurdu. Bo*az'a giren balıklar, ilk önce burada nmüurdu. 1783 yılında burada karşı kıyıdaki Yuşa tabyasının karşısına rastlayan Deli Tabya yapılmıştır.

Yeni Mahaie:de . Pazarbaşı

mevkii ile kıyıdan yüksekçe bir yerde bulunan Fırıldak bahçesi me sîre yerlerindendi.

RUMELİ KAVAĞI

Boğaziçinin Rumeli kıyısındaki son vapur iskelesidir. üst tarafınca ve Karaias denilen yerde Rurneii Kavaji kalesinin kalıntıları göze çarpmaktadır. Bizans devrinde bu kale Azizler Kalesi diye anılırdı. Bu isim (1143-1180) Manuel Komne-nus taralından o civarda Mikâil a-dına yapılmış Kataskepe manastırından alınmıştır.

Rumeli ve Anadolu Kavaklarının bulunduğu yerde eskiden iki mabet vardı. Rumeli Kavağındaki Bizanslılar ve Anadolu tarafındaki Kalkedonya'lılar tarafından yapılmıştır. Sonra, Bizans İmparatorlar; bu iki tepe üzerinde Boğazı müdafaa için iki kale inşa ettiler ve tepelerden kıyıya kadar uzanan duvarlar yaptırıldılar. Rumeli tarafında Sarapisyon va ve Anadolu tarafında Hiyeron adlı gümrük yerleri vardı. Bunların arasına zincir gerilerek Boğaz kapatılmakta ve böylece Karadeniz'den gelen bütün gemiler durdurulup gümrük vergisi

alınmakta idi. Cenevizliler Bizan-sın zaafından faydalanarak 1348 -1352 yılları arasında yaptıklean kanlı savaşları kazandıktan sonra bu kaleleri de ele geçirip tamu: ettiler. Gümrük vergisini de kendileri almağa başladılar. Hiyeron, bun dan dolayı Ceneviz Kalesi, diye a-nırmıştır.

Rumeiikavağı Kalasi duvarından sonra gelen vadi Hrisorkoas. yani Altın Dere diye anılırdı. Bunun sebebi ise, eskiden vadideki tasların altın ihtiva ettiği sanii-masıydı. Burada Hazreti Meryem namına yapılmış küçük bir kilise mevcuttu. Tepede ise, vaktiyle fener vazifesini gören ve Timea Tur-ris adını taşıyan büyük ve yuvarlak bir kule bulunuyordu.

Hıristiyanlık devrinden evvel Rumeli Kavağı Kalesinin yerinde bulunan mabet, putperestlik ilâhlarından Serapis'e, sonra da Frik-ya'lıların büyük

tanrıçası Sibel'e ithaf olunmuştu. Timea Turris civarında ise imparator Dördüncü Romanos Diyogenis (1067-1071) yân, meşhur adıyla Romen Diyojen in zevcesi Evdoksiya tarafından kurulmuş Mavro Molyotisa manastır; mevcuttu. Bu zatın, 1071 yılında

Alp Aslan'a karşı Malazgirt meydan savaşını kaybederek esir düşmesi üzerine İmparatorluktan iskat edilince, yerine geçen oğlu (1071 -1078) Mihail Dukas Parapinakis, annesi Evdoksiya'yı kendi yaptırdığı bu manastıra kapatmıştır.

Kale, 26 Mart 1452 tarihinde Fatih Sultan Mehmet Han tarafından zaptedilerek tahrip olunmuş. Sonra Dördüncü Murat (1623 -1640) tarafından yeniden yaptırılmış ve Boğaz Hisan diye anılmıştır. Mavromolyotisa manastırın ise, metruk bir halde iken 1713 yılında yıktırılmıştır. Dördüncü Murad'm kaleyi yaptırmaya sebep. Boğaza Rus Kazaklarının hücumlarıydı. A-nadolu Kavağı Kalesi de aynı maksatla onarılmıştır. Kaledeki 300 "syuhafıza mahsus 60 ev ve Galata Kadısının bir naibi vardı. Sahilde Otuzbir suyu edh bir mesire yeri bulunuyordu.

Burada üç İslâm mabedi vardı:

1 — Kaleyi yaptıran DördüncüMurat tarafından fevkani, yâni üsikat şeklinde bir-cami yaptırılmıştır.Bu Padişah, bursda aynı zamandaiki buğday deposu ve bir silâh deposu tesis etmiştir.

2 — Karakaş Mescidi: Bu da,Hacı Abdullah oğlu Karakaş Mustafa Çelebi tarafından gene kalede yaptırılmıştır. Kendisinin mezarı malûm değildir.

S — Valde Camii: Dördüncü Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultan tarafından yaptırılmıştır. Kendisi bu camii, kardeşi Yusuf Ağa için tesis etmişti. Masrafı, Ye-nicami vakfindan verilirdi. Bu cami, İkinci Mahmut (1808-1839) tarafından onarılmıştır,

Kale dışındaki hamam, Bedesten Kethüdası Hacı Mehmet Ağanın eseridir.

Boğazın Rumeli yakasını takip eden cadde, Kavak'ta son bulur. Bundan sonra kayaları takip eden dar bir yol vardır. Bu yoldan iler-lenirse, Büyük Liman denilen yere varılır.

Son meskûn yer, Karadenizin giriş yerindeki eski Panyum Burnunda bulunan Rumeli Feneridir. Kıyıdan yüz metre uzaklıkta, aynı temel üzerinde ve birbirinden çatlaklarla ayrılmış beş kayadan mürekkep Kyaneai - Kızıl Adalar ve-ye Kokonora - adacığı vardır. Yük sekliği 20 metre, çevresi 450 metre olan bu kayaların en büyüğünün üzerinde Romalılar tarafından A-pollon adına yapılmış bir kurban veri mevcuttu. Simdi yalnız kaide-

sinin kalıntıları görülmektedir. Bu kayaların kıyıya suyun sathiyle bir hizada bulunan birçok kayalarla bağlantısı vardır.

Büyük Liman, eski çağlarda Efes'liler'e limanlık etmiş olduğun dan Efesiates diye anılırdı. Limandan sonra Afrodisiyan Burnu (Taş lıca Burun veya Toptaşı) gelir. Daha ileride Aşk Tanrıçası Afrodit'in heykeli ve Mirefeoh mevkii bulunuyordu.. Bundan sonra da Likya-lılar Limanı = Limen Likyon adlı küçük koy gelir. Burada sonradan Garipçe köyü kurulmuştur. Mire-bon ırmağı, bu yerde denize varırdı. Koy şimdi. Hamsi Limanı diye anılır. Garipçe Kalesi adlı küçük bir müdafaa mevkiinin kuzeyinde bulunan liman ise, eskiden Liknias diye anılmaktaydı. Buradan itibaren kıyı daha taşlıdır. Vaktiyle akbaba ve kartalların yuva yapmasından dolayı buraya Gipopoiis = Akbaba şehri denirdi. Liman, Papaz Burnu ile sona erer. Harpi'lere karşı Argonotları yardıma çağıran ihtiyar Fines'in sarayı burada idi ve Argonotlardan Zetes ve Kalsis de Harpi'leîri burada mağlûp ve imha etmişlerdir.

İşte yukarıda bahsettiğimiz Panyum Burnu vâni Rumeli Fe-

İKİNCİ & ÜÇÜNCÜ

mamıştır. Ancak, geceleri gemilere yanlış işaret verip karaya çekerek yağmalamak isteyen haydut ve kor sanlara engel olmak için Birine Abdülhamid (1774 - 1789) zamanında mahalleler kurulup meskûn ve mâmur hale getirilmeğe çalışılmış Abdülâziz (1861-18783 devrinde ise kazaya uğrayanları kurtarmak için cankurtaran tesisatı yapılmıştır. Bu tesisat da bugünkü tahlisiye teşkilâtının esasıdır.

Boğaz ağzının karşı taran îrva deresinin döküldüğü aynı adı taşıyan limanla başlar. Bunun ilk ada Rebas iken Bizanslılar Rivas şekline çevirmişler ve Türkler îrvas demişlerdir. Bundan sonra güneye doğru kayalık bir sahil devam eder. Gayet sert olan bu kayalardan, Fatih Sultan Mehmet Hanır İstanbul muhasarası sırasında top mermisi yapmak için faydalandığı rivayet olunmuştur. Sonra, bugün Yum Burnu denilen eski Ankireur, Burnu gelir. Bu burnu (Çakal Limanı) Kabakor = Ampelodes Limanı takip eder. Şurada, sarp kayalar arasında iki mağara mevcuttur W bir tanesi oldukça büyük, yâni otuz metre genişliğinde, otuz metre derinliğinde ve on iki metre yüksekliğinde^Jir. Limanın güney burnu eskiden Kargalar Burnu = Karakiyum diye anılmışken Bizans lılar Boreas demişlerdir. Hâlen Poy raz Burnu adını taşımaktadır. Poy» raz Burnu ile Kabakor arasında meşhur Anadolu Fenerî mevcuttur.

neri mevkii, bundan sonra gelirdi Kyaneai adası civarında Biznsii-îarm yardımına gelen Venedikli lerle Cenevizliler arasında 135^ yılında son büyük bir deniz savaşı olmuştur Cenevizlilerin nazandsg bu savaşı, aynı mamanda K.arade-nize hâkimiyet -«vasiydi Bogazır Rumeii kıyısındaki en son nokta Simpiegsries mevkii idi. Boğnzır. dışında tstranca dağlarının etekle-

rinde de vaktiyle fener vazifesi gören Ovid adlı bir yer mevcuttu.

Büyük Liman. Garipçe ve Rumeli Fener; bölgeleri, Osmanlı devrinde, Onsekiz ve Ondokuzuncu Yüzyıllarda bazı müdafaa tertibat) alınmasından başka bir önem taşı»

IJJL

•iyad Ebüzziya Koleksiyonu

Poyraz Burnunun güneyinde eskiden Bizanslıların Pantikyuru diye andıkları bir köy vardı. Sunun yanında sonradan Boğazı müdafaa için tabyalar yapılmıştır. Sonra Fj 8urnu gelir. Bunu Panlekiyon diy anılmış oâart taşlık kıyj ve keceii (eski adı Kefeli) limanı takip sder 3ura*ı eskiden karantina yeri olarak kullanılmıştır. Liman, Bizana-lüarca Helay diya anılırdı.